00079608

God
949.5
Liv/His
79608

00079608

Digitized with financial assistance from

H T Parekh FOUNDATION

An Initiative by HDFC WITH YOU, RIGHT THROUGH

on 28 December, 2018

Reverendiſſimo & Celſiſſimo Principi ac

D O M I N O

D. FERDINANDO,

D. G. Epiſcopo Paderbornenſi, S. R. I. Principi, Co[...] Pyrmontano, &c. Domino meo Clementiſſimo.

79608

Habet hoc Hiſtoria, Reverendiſſime ac Celſiſſime Princeps, ut, quamvis r[u]dius ruſticiuſque [c]ompoſita, qua legentes qua audientes [d]ucat & non ſegniter afficiat, vel ſi alia [d]eſint, ipſa eventuum novitate ac varie[t]ate. Quid ſi res ea pertineat ad Roma[n]as? quas quidem documentorum præ[st]antia, hominum virile & muliebre ſe[x]us omniſque ætatis & condition[um ...] [...]tibus, operum magnitudine [...] [na]rrationum fide ac veritate [...] [...] ſerie temporum, locoru[m ...] [...]uerunt excoluerunt[que], no[...]

*

LIBRARY OF THE BOMBAY BRANCH OF THE ROYAL ASIATIC SOCIETY

portunitatibus, omnium gentium an
nales anteire in confeſſo eſt. Quid por
ro, ſi ab eo ſit condita, in quo lacteum
ſermonis flumen & judiciorum cando
rem probarunt diſertiſſimi quique jam
illo ævo, quum optimo dicendi gener
adeo imbutas aſſuetaſque aures habe
rent, ut etiam vulgus & fortuita pleb
corona bene de oratoribus judicaret
qui Auguſto & Mæcenate atque utriu
que cohorte literatiſſima conſidentibu
ſæpe recitavit? cujus conſtantia in Sena
tu olim celebrata, quod victarum par
tium duces inter victores juſtis elogii
proſequi, crebroque illos ut inſignes vi
ros nominare non dubitaſſet? Jamdu
dum intelligis, Ferdinande Princep
Perfectiſſime, me de Tito Livio Pa
ino loqui. neque enim apud te d
uam commemorari poteſt illu
terum, quod ignores; nequ
llorum ſignificari, cui no
n reddas. Sed hæc tan
ſſimis, hodie ſublim
lo

eo ipſo, quod non niſi ſcelere ſuorum ac perfidia vinci poſſe ſperavit. & illud ejuſdem, quæ ſacratum caput tuum non ornat magis quam ab eo ornatur, Principalis Mitræ maximum decus, niſi te majorem videre gauderet, Theodorum? Nam pectore pleno pietatis, officii, morum, altitudine animi, ſanctitate propoſitorum, magnitudine cogitationum, moderatione potentiæ, cura civium pariter & benevolentia inferior es? Nam ne fortunam jactet, & tua regia eſt. Porro neque Artaxerxem ſibi præferebat Ageſilaus, niſi juſtitia vinceret. Præterea meritis paratur ſolium veſtrum, & raro cruentum eſt; raro non puræ, ut Pontificum, manus. Sed obtineat ſane rex clariſſimus ſalvam æternamque gloriam, quia ingenia fovit, doctorum conſuetudinem appetivit, inter hos & libros, quicquid ei otii relinquebat ſceptri occupatio, diſpertivit. Numquid non eadem parem famam & jam circumdant & apud poſteritatem ſpondent

 dent

dent tibi: Ille tamen audire tantum po
tuit carmina: tu linenda cedro pangis
ut nemo meliora, nemo magis antiqui
æmula, & quidem, ut tot generum pro
priam cujuſque laudem impleas. Tuum
eſt non modo ſaxeas moles erigere &
locorum genium, magni dici teſtem
coli jubere; non modo ſumptum præci
puis operibus impenſum ſubſcribere
ſed etiam titulos dictare, neque ad eo
formandos in conſilium vocare, niſi u
recites. Hoc vero vix auſi, quos ſeque
ris, gentium domini: Cn. certe Pom
pejum, quid de ſe ad ædem Victoriæ di
gne loqueretur, ad doctiſſimos civitatis
retuliſſe accepimus. At tu Varianæ cla
dis, quæ in finibus tuis contigit, no
menque campo dedit, tropæum Armi
nio poſuiſti, & ipſe ſic inſcripſiſti, u
idem ſit liberatæ Germaniæ & tui inge
nii monumentum. Itaque rurſus h
me confundit impeditque felicitas vo
torum meorum: potius verendus quam
optandus talis judex, cui non poſſim

niſi lectiſſima & limatiſſima, & qualia ipſi domi naſcuntur, ſatisfacere. Sed viciſſim pendentem animi ſolatur & confirmat illa tua unica & ſumma benignitas, ille amor commodi univerſorum: & pollicentur fore, ut quod utile ſtudiis reperies, etſi longe infra illam, ad quam te ac tua exigis, ſummam ſit, non rejicias. Sic ſoliti ſunt ſanctiſſimi deceſſores tui loca & lautia præbere invitatis ad ſe Muſis, etiam illo tempore, quo propemodum omni orbe exſulabant. Nam quid admirabilis ille & divinus Meinwercus? quid tertius ab illo Imadus? de quibus in prioris vita legimus, quæ eodem exemplo, non faſtidita ævi ſimplicitate, apponi operæ pretium eſt. *Studiorum multiplicia ſub eo floruerunt exercitia. Et bonæ indolis juvenes & pueri ſtrenue inſtituebantur norma regulari proficientes haud ſegniter in clauſtrali diſciplina: omniumque literarum doctrina claruit hic ſub ipſius ſororio Imado epiſcopo: ſub quo in Patherbornenſi Eccleſia publica floruerunt ſtudia.*

ſtudia. quando ibi Muſici fuerunt, & Di-lectici, enituerunt Rhetorici clarique Gram-matici. quando magiſtri artium exercebāt trivium, quibus omne ſtudium erat circa qua-drivium. ubi Mathematici claruerunt & Aſtronomici, habebantur Phyſici atque Geo-metrici. Viguit Horatius magnuſque Virgi-lius, Criſpus & Saluſtius, & urbanus Sta-tius: luduſque fuit omnibus, inſudare ver-ſibus, & dictaminibus, jucundiſque cantibus. Quorum tu digniſſimus ſucceſſor mul-to eadem pulcriora & ſplendidiora præ-bes tuis, quod & in omnibus profec-hic ſeculi nitor, &, quod maximum eſt de profeſſoribus artium, non ſuffraga-toribus aut commendatoribus (ut ple-rique Principes & magiſtratus, quibus ſæpe fucum fieri & imperitos obtrudi & neceſſe & palam eſt) ſed tibi, ſed tuis ponderibus credis. Denique & T. Li-vium jam olim beneficii ſui fecit illa tua Epiſcopalis Paderborna. inde enim pro-fectus P. Horrion S. I. nobile illud fra-gmentum, quo XXXIII. liber redintegra-

tus, & memorabile prælium ad Cynoſcephalas enarratum habemus, è membranis Bambergenſibus primus eruit atque deſcripſit, & quum id alii publicaſſent, ut fieri ſolet in feſtinatis atque interceptis, parum ad archetypon fidem, in tua urbe emendatius & eruditis notis ornatum edidit; gentilique & conſanguineo tuo Principi in dedicatione Academiæ, quam ille optimis auſpiciis excitavit, & tibi, alteri conditori, reſtituendam augendamque tranſmiſit, velut nataliciam ſardonychem, obtulit. Redit igitur jure ad te, quod omnis ætas vobis debebit; non jam, ut aliquid laceri Hippolyti, *forma carens, Et turpe multo vulnere abruptum undique*, ſed vivum & corpori ſuo inſertum, ut recidivus cum humero eburneo Pelops. Quod ſi non opus omne approbabimus tibi, at cer te noſtram in colenda magna virtu tum tuarum imagine devotionem. Vale Reverendiſſime ac Celſiſſime Prin ceps, & ad Neſtoreos annos publice

domi

domique felix, exemplum ſeculo, beatitudinem tuis, incrementa literis, quod facis, præſta. Lugduni ad Rhenum a. d. IX. Cal. Majas A. C. CIↃ IↃC LXV.

Reverendiſſimæ Celſitudini Tuæ

Devotiſſimus

JOHANNES FREDERICUS GRONOVIUS.

LECTORI BENEVOLO.

Si opus eſſet, amice lector, non gravarer tibi longam de T. Livio fabulam ſerere: ſuppetit enim materia: ſed tantum dictum eſt, ut quædam non eſſe dicta præſtaret, & illorum aliunde gnarus in hoc certe ſchedio alia lectione mavi avocari. Hoc igitur exſpectas potius, ut qua fiducia ſim aggreſſus rem minime vulgaris animi, quam auſurum, ut ſic dicam, ante tubas, & priu quam poſcerer, ne ipſe quidem credidi, ut perpetu notis hiſtoriæ Romanæ principem emendatioren reddere conarer, hic in limine ediſſeram. Ubi primum illud relictum à prioribus occupabo, ut grat commemoratione doctorum hominum, quos cur aliquid huic ſcriptori vitæ reſtituendo poſt litera renatas impertiſſe accepi, præſertim antiquiorum & ipſorum pariter Manes & futurorum ſtudia de merear. Illorum enim plerorumque intermortuam laudem renovavero: ex his, qui poſt nos eandem provinciam ſubituri ſunt, adminiculum habebunt, quod mihi ſi fuiſſet à principio, & ſollicitudine diu me vexante liber fuiſſem, & multis partibus meliorem tibi ſtatim auctorem dediſſem. Neque enim tantum mihi tribuo, eaque malignitate & in majores & in minores feror, fortuitis ſubjectus, & an audeam inſonare illud, δότε κρότον, ambiguus, ut ve iſtorum Hieronicarum palmas & coronas olim certa[illegible]bolere aut conterere deſiderem, vel neminem poſthac in eodem ſtadio exerceri velim. Qui mos eſt quorundam, ut velut deſponſos ſibi, uſu, coemptione, farre, in manum conveniſſe veteres, quo[illegible]

recen

recenſendos ſuſceperunt, haberi poſtulent; aut quaſi ab cenſoribus ea lege publicum conduxiſſent, ne id præterea cuiquam agitare fas ſit, alios ut inde omnes arceant, tentantibus opus novum nuntient, æmulamque induſtriam contumeliam ſuam interpretentur. Prima igitur, uti debebat, præconem ſuum in lucem reduxit Vrbs domina; adſpirantibus, ut ornatiorem reduceret, diſertis duobus & gravibus Viris, Iohanne Andrea Alerienſi, & Iohanne Antonio Campano Interamnienſi, Epiſcopis. Quos benegnaros, quantum intereſſet ad hiſtoriæ fidem & apparatum, ad temporum noticiam, ad linguæ Latinæ omniſque eloquentiæ nitorem & copiam, ad prudentiam ac civilia & mores, hoc opus, ſed quam purgatiſſimum, in manibus haberi, ambos eodem tempore quidam movit ſacer inſtinctus, & inceſſit cupido tam utilem operam ſimul ſtudiis præſtandi & perſonis ac dignitatibus ſuis ad poſteros commendandi. Occupavit tamen, ni fallor, Andreas ſub Paullo Secundo Pontifice Maximo; manibus, ex ea natione, quæ librorum typis & prælis diſcribendorum nobilem & ſaluberrimam invenit artem, Conradi Sweinheimi & Arnoldi Panartii. Duo ejus editionis penes me ſunt exempla, alterum dono Caſp. Gevartii, cui deeſt frons & bellum Punicum ſecundum; alterum Bern. Rottendorfii, quod titulo pariter & epitomis uſque ad XXVII caret. Annus appoſitus non eſt, ſed MCCCCLXXI eam anteveniſſe argumento eſt, quod hoc anno Paulus, cui dicatur, mortalitatem explevit. A Vendelino (hic eſt, puto, qui ſe Svveinheimum in calce voluminis appellat:

ut ſolent Itali Germanica vocabula invertere) ex Victorini Feltrenſis exemplari redditam fuiſſe anno MCCCCLXX. *teſtatur Fr. Robortellus in Convenientia Livianæ ſupputationis cum marmoribus Capitolinis, & in Emendationibus. Hunc enim Victorinum Feltrenſem præfatur Alerienſis, principem omnium Patavii, & mox Venetiis privatim, inde Mantuam Io. Franciſci Marchionis, ut liberorum ejus diſciplinam ſuſciperet, liberalitate traductum, T. Livii annales publico auditorio, cum ingenti hominum admiratione ac fama, commiſiſſe. Quin etiam poſt multa de illo honorifica, quicquid auctore in tanto profecerit, præceptori, altori, parenti Victorino, magnanima & grata pietate acceptum refert. Hunc brevi intervallo ſecutus eſt Interamnienſis Præſul: cujus curam adhuc videre non potui: ſed in regiæ, quæ Pariſiis eſt, bibliothecæ indice ſcriptum legi:* Titi Livii Hiſtoriarum decas ex emendatione Antonii Campani: adjecta ſunt omnium librorum epitomata *(ut tum loquebantur)* fol. Romæ MCCCCLXXI: *&*, Tertia & Quarta decas. ibidem MCCCCLXXII. *Exſtant Opera ejus à Mich. Ferno collecta & Venetiis in vulgus data: in his nuncupatio hujus lucubrationis ad Iacobum Amanatum Lucenſem Cardinalem Papienſem: unde digna viſa ſunt hæc, quæ exſignarem:* Genus eſt in eo ſcribendi proprium & ſuum, & idipſum ſplendidum atque magnificum, & tanquam ad ſpectaculum quoddam magnitudinis ſublime & elevatum, ac per omnes circumductum amplitudinis gyros: ita

ut eruditorum oculos late extendere atque extollere in altum poſſit, imperitis caliginem afferat. Inde librariorum coorti errores, dum, quod ipſi non capiunt, nimium eſſe, aut, quod non cernunt, obſcurum, aut, quod eſt inverſum ſtudio auctoris, depravatum putant; & de librariis emendatores facti, ubi plus adhibent judicii, ibi minus intelligunt. Horum igitur depravationes, quas tanta diuturnitate temporis tantaque barbarie neceſſe fuit eſſe quam plurimas, multis fretus exemplaribus corrigere aggreſſus feci, quod tu juſſiſti: etiam feci, quam potui, diligenter, ut huic novæ miræque induſtriæ impreſſorum ipſe quoque pro virili auxiliarer. *Deinde:* Quod ad me attinuit, nuſquam curioſus interpres aut divinator, nihil præter meum laborem & diligentiam attuli. quæ utinam tanta fuerit, ut librariorum tollendis erroribus ſatisfecerit! Certe in hoc fuit maxima, ut Livii majeſtatem affectatione ingenii nuſquam minuerem. *Andreæ velut præſcriptum una cum præfatione expreſſerunt (ita tamen, ut identidem ab eo receſſerint) Mediolanenſis artem & impenſas laudans Philippi Lavagniæ* MCCCCLXXVIII: *Tarviſina utraque referens has Decades à Luca Porro diligentiſſime recenſitas, prælo ſuppoſitas fuiſſe à Io. Vercellenſi* MCCCCLXXXII, *& iterum quinto; quæ duæ ſunt editiones diverſæ per omnia; non, ut nunc interdum illudunt, primum modo folium cum anno habent mutatum: duæque Venetæ, quæ per Bartolomæum de Zanis à Porteſio ſumma indu-*

induſtria ſe conditam cantat MCCCCXCVIII, & quæ per Georgium de Ruſconibus Mediolanenſem MDI. Non multo ſerior, ſi non antiquior quibuſdam, eſt Bechariana, charta ὀκταπτύχῳ, (& primam ea forma contractam hanc cenſeo, nec vidi, niſi quod habeo ejus ſpecimen, à Tobia Andreæ donatum) diſſimulato loco & tempore unam præferens utriuſque notam, Auguſtini Becharii ſacerdotis ad Studioſos alloquium, quod teſtimonio Quintiliani, Hieronymique ac Plinii narratiuncula de Gaditano Patavinum viſente conſtat. Ab eodem Bechario Iuſtinum M. Antonio Coccio Sabellico recognitum prodiiſſe teſtatur Matt. Berneggerus. Proxima mihi oblata eſt, quam Lutetiæ MDXIII. emiſit Iod. Badius Aſcenſius. is lectorem monet ſuperiore conatu ante biennium operas ſuas deceptas codice, qui M. Sabellicum exactorem prædicaret, pluſculas mendas non exemiſſe: quo ſerius comperto ſe curaſſe reliquias Livianas cum decem diverſæ monetæ aut ſcripturæ exemplaribus conferri à Gerhardo Vercellenſi Burgundo. Atque hæ omnes libro tertio & trigeſimo magnaque parte quadrageſimi, finitæ ſcilicet in his verbis cap. XXXVII, per omnia fora conciliabulaque edixerunt, deſtituuntur: ego autem cunctis præter Campanicam & priorem Tarviſinam, ut inciderat, quod, quemadmodum aliquando lectum eſſet, noſcere animus ferret, uſus ſum. Præter has video laudari à Robortello Melchiori Sueſſæ elaboratam & ab aliis Antonio Zarotho ex recenſione Petri Iuſtini Philelphi impenſis Io. Legnani Mediolani MCCCCLXXX confectam: ſed hæ, & complures,

res, opinor, aliæ oculos meos fugerunt. Anno pro-ximi ſeculi octavo decimo provenit Magontiacen-ſis apud Io. Schefferum Io. Fauſti nepotem. hæc addi-dit ex membranis bibliotheca in æde ibidem maxi-ma & metropolitana, D. Martini appellata, par-tem libri tertii & trigeſimi à capitis XVII. *his verbis:* arctis faucibus Acarnaniæ cohærens: *etſi legatu illic*, iis partibus cohærens: *& quod deerat libri quadrageſimo uſque ad finem. Vlricbus Huttenus ad Albertum Brandeburgenſem Cardinalem & Epiſco pum Moguntinum, Eraſmus Roterodamus ad Miſo barbaros atque eoſdem Philomuſos præfixis epiſtoli eam honeſtarunt. Nicol. Carbachius & VVolfg Anguſtus (quos imprimendis illic loci libris eanden operam præſtare, quam poſt Aldum Venetiis Egna tium, Romæ doctos quoſdam, Baſileæ Beatum & Amorbachios, Argentinæ Gerbellium ait Huttenus corrigendo præfuerunt: & quia in eodem volumin Langobardicis literis ſcripto ultimi quoque ſepten libri de bello Macedonico reperiebantur, hoc nego-tio ipſis à Scheffero dato, eos cum vulgatis contule-runt. Eæ lectiones variæ, paucis in contextum ad miſſis, poſtremas operis paginas faciunt. Circa idem tempus Aldina minoris formæ incudi cœpta eſt tradi; curam ejus habuit Franc. Aſulanus & quamplurima optima, & antiqua & manu ſcripta exemplaria è bibliothecarum latebris collegiſſe, at-que ex omnibus hoc tandem lucidum atque ab omni parte integrum conflaviſſe ſeſe in præfatione terti tomi ad Io. Baptiſtam Turrianum profitetur. Pri-mus eſt abſolutus menſe Decembri* MDXVIII, *alter*

menſe

menſe Februario MDXIX, *tertius cum augmento Magontiacenſi menſe Novembri* MDXX: *& in ſeptem, quos dixi, libris Aſulanus ubique fere iſtius codicis (utique aliis præferendi, etſi nonnulla illi melius, & delectu opus fuerit) lectiones recepit. Hujus auctoritatem ſecutæ vulgares, quæ nunc habentur, tantopere in ea parte ab ſuperioribus diſſentiunt: in quo, priuſquam ipſum Schefferi experimentum caſus in auctione quadam ad me detulit, diu anxius & ſollicitus pependi. Florentiæ hæredes Philippi Iuntæ* MDXXII *per Aldina veſtigia inceſſerunt, præpoſito etiam carmine in laudem Aſulani. Succeſſit anno* MDXXVIII *Eucharii Cervicorni Coloniæ, ut puto, inſtituta. Multa ille ad lectorem gloriatur & imputat fiduciæ plena, quæ tamen in contrarium vertiſſe valde ſuſpiceris, ſi verba conſideres. Ait enim* integrum ſanumque hic haberi, qui multis verborum ſententiarumque vulneribus diſcerptus olim elanguerit; lenem & nitidum, qui nuper fœdis emplaſtris olidiſque malagmatis margini impactis horridus, deformis & obvolutus viſus ſit. Nam ubi lectio forte variaverit, & inter exemplaria non convenerit, ea delegiſſe ſe, idque judicio doctorum hominum, quæ auctoris genuinæ phraſi viciniora fuerint viſa, & ſententiarum verborumque commiſſuræ magis adfinia: ne ſcilicet imbecilliora ingenia & variæ lectioni non adſueta inter tot ambages hallucinarentur, fraudarenturque dulci intelligentiæ fructu, & ne quis lectionem Livianam aggreſſus & mox inter tot opi-

nionum ſcopulos & diverſæ lectionis ſyrtes ad hærens , velut angue conſpecto , παλίνορσος ἀφιςῶ. *Hæc tam magnifica dicta utrum factis æquaverit, nec ne, ignoro : nam ipſius examinanda nobis otium non fuit, &, tantum quod his inde deſcriptis, oculis ablata eſt. Badianam opinor, criminatur fœdis emplaſtris olidiſque malagmatis ſublitam : cujus in ora video aſteriſcis ſignata dubiæ ſcripturæ loca & nonnunquam eorum emendationem tentatam ſed hæc potius laudanda & induſtria & modeſtia erat. Itaque nihil hac inſultatione deterritus anno ſequenti Lutetiæ ex officina Nicolai veterii Livium emiſit Andreas Leveſcatius, ſane cum eo, quod Magontiaci acceſſerat , nec uſquequaque adhærens per Badium in ipſum corpus receptis : de marginibus tamen eaſdem notas, tanquam haud inutiles , repetivit. Annus delapſi ſeculi primus & trigeſimus novo rurſum nos proventu beavit : tum enim in Helvetiis Simon Grynæus ultimos quinque libros, repertos in membranis apud Monaſterium Lauriſſenum, vulgo Lorſſenſe, è regione Borbetomagi, trans Rhenum, per Io. Frobenium , publice exhibuit. Dignatus eſt hanc quoque prologo Deſiderius ad Car. Montiojum: & ſcribit archetypon fuiſſe admirandæ vetuſtatis, priſco more literarum perpetua ſerie ita depictum , ut difficillimum foret verbum à verbo dirimere , niſi docto & attento & in hoc ipſum exercitato : unde non parum negotii fuiſſe in parando exemplari , quod operis utendum traderetur : nec minore cura quam fide advigilatum eſſe, ne uſquam in deſcribendo ab archetypo recederetur.*

Adjecta

Adjecta eſt Henrici Glareani Chronologia. Hæredes Aldi Manutii & Andreæ Aſulani biennio poſt ex hac tribus prioribus quartum tomum addiderunt. Beati Rhenani & Sigiſmundi Gelenii quando apparuiſſet ſociatus labor, cum dubitarem, Con. Geſneri Bibliothecam conſului; etſi citra illos, quos recenſui, tanquam remotiores, aciem intentionis abruptam habuiſſet, hos tamen obvios, tum utique, ac propinquiores ſubtilius perſecutam ratus. At illa me à primo magis implicuit. nam ſub Beati nomine, annotationes utriuſque in exſtantes Livii libros Lugduni ſeorſum narrat exiiſſe anno MDXLII, *ſub Sigiſmundi Baſileæ cum ipſo Livio & ſeorſum Lugduni* MDXLI: *cum interim Glareanus ſuas Carolo V. Imperatori inſcriberet* MDXL, *& ibidem laudaret Frobenianam editionem opera & diligentia Rhenani & Gelenii fultam. Recurro ad ea, quæ ſub Titi Livii nomine prius lecta parum ſatisfecerant: & ibi invenio Decades tres cum dimidiata una cum emendationibus & annotationibus doctorum quorundam virorum prolatas à Frobenio* MDXXXV. *Hanc igitur eſſe decrevi, quam quærebam: & nunc ipſum, dum hæc ſcribo, in auctione volumen nactus, præter exſpectationem video. Eraſmus hic quoque in limine alloquitur Montiojum & Gelenius Franciſcum Delphum, ab Rhenano in conſortium hujus provinciæ ſe ultro adſcitum teſtatus. Decimo libro ſubjectũ quod in ſcriptis nonnullis habetur:* Nicomachus dexter V.C. emendavi ad exemplum parentis mei Clementiani. Victorianus V.C. emendabam Domnis Symmachis.

Hos excepit Glareanus, quo dixi, primum anno. Quid autem de his ſenſerit P. Victorius, prodit ad quartum Rhetoricorum ad Herennium, ſcribens: Germani autem nuper eum locum reſtituerunt, qui T. Livii libros, quos temporis vetuſtas & hominum incuria non abſumpſit, ſumma cura & diligentia emendatos ediderunt. *Anno* MDLIV. *Sebaſtianus Gryphius charta δωδεκαπτύχῳ & minuto charactere primus arctavit Livium, præpoſita Eraſmi tantum ad Montiojum epiſtola, nihil ipſe pollicitus: deprehendimus tamen quædam novaſſe. Inſequente* MDLV *Cælius Secundus Curio Hervagianæ auxilium præſtitit, & ſuper iſtorum Vallæque Laurentii & Sabellici Coccii mixtas animadverſiones ſeſe ad ducentos emendaſſe locos & priſtino nitori reſtituiſſe teſtatur. Eodemque ipſo Paulus Manutius auctorem noſtrum ab Car. Sigonio omnem ſerio caſtigatum, cum ejuſdem locupletibus Scholiis, etiam in Epitomas amiſſorum librorum, quas priores neglexerant, & nova Chronologia publicavit. Quo plauſu exceptum, dicat Had. Turnebus XI Adverſariorum:* Erroribus Livii exhauriendis bonam fidelemque navavit operam vir eruditiſſimus Carolus Sigonius: quem ego & antiquitatis peritiſſimum & bonorum ſcriptorum intelligentiſſimum & eruditiſſimum nominare meritiſſimo poſſum: ut ſi quid reliquum ſit in Livio, perexiguum videri debeat, in quo levi parvaque opera alii defungantur. *Scholia ſequenti anno & Chronologian, octuplicata charta, tomo ſingulari dedit habenda Baſileæ*

Nic.

Nic. Epiſcopius. Paulus repetivit ſuam anno MDLXVI: *in qua plus detraxit ſcholiis quam addidit Sigonius: eaque ſic retractata, interpoſitis, quæ aut objectaverat Robortellus aut ſuorum excuſaverat Glareanus, in Francofurtenſem* MDLXXXVIII *tranſtulit Fr. Modius. Tertiam cum ſolis Sigonianis ſuppeditavit Aldus nepos* MDXCII: *cui acceſſere Car. Sigonii Livianorum Scholiorum aliquot defenſiones adverſus Glareanum & Robortellum. Iani Gruteri tribus nomen eſt editionibus volentis præpoſitum Francofurti, bis octuplici, dein duplici charta; indigniſſime poſtrema, quæ per abſentiam auctoris & exceſſum, (cui primis præfationis verbis mirificum omen dederat) per operarum incuriam & correctoris impudentiam mendis ſcatet. Anno* MDCXV *Bamberga Hectore Cotzavio Imperialis Eccleſiæ Decano bibliothecam publicam recognoſcente ac transferente, Io. Horrion S. I. Sacerdos, dum ſingulos codices excutit, in membranas incidit, quæ complures T. Livii libros, in his partem priorem* XXXIII *adhuc deſideratam ſervabant. Vnde exemplum factum Fran. Bartolino Vrbinati non invidit: atque is id Venetiis cum Ant. Quarengi notulis, multo correctius ipſe inventor Paderbornæ* MDCXVII *protulit; tacito ille quidem per modeſtiam nomine, ſed illud me docuit, qui etiam rariſſimi & ad eum diem incogniti mihi libelli copiam fecit, Bern. Rottendorfius. Scio fuiſſe viros doctiſſimos, qui de hujus fragmenti veritate dubitaverint: ſed hi paſſi ſunt aliquid humanum, & quale modo ridemus in Fr. Aſulano, qui in limine primi tomi Aldi-*

næ accuſatus typographis Florentinis, queritur aliud genus ſceleris commiſiſſe Baſileenſes: hiſtoriam enim quandam rerum Romanarum ſub nomine Paterculi edidiſſe, in quo nihil fere Latinum legatur, quod Auguſti tempora redoleat, quibus eum floruiſſe velint. Nimirum in ſimilibus deprehenſa fraus efficit, ut nondum bene perpenſis etiam veris boni diffidant. Hæ maxime conſpectæ editiones, hæc incrementa, hi vindices ſunt partis T. Livii, quæ Libitinam vitavit: quorum in honorata turba ſi vel imo loco me adhæſiſſe feret poſteritas, eſt, cur me laboris exhauſti, de quo ne ſummis quidem facile conceſſerim, minime pœniteat. Quod autem perſæpe opinionibus illorum non ſubſcribo, cave obtrectationis id factum invidia ſuſpiceris. Ego vero & præclaros fuiſſe viros omnes & egregie animatos optimeque de Livio meritos lubens confiteor. Scio etiam nemini hæc ſtudia curioſius tractanti tam præſentem ſemper animum fuiſſe, ut nuſquam impingeret: mihique nihilo majorem felicitatem ſpondeo; nec ſi quid in quemquam acrius dixiſſe videbor non tam in illos dictum dolentibus, quam ne in ſe idem majori jure dicatur verentibus, id quo minus ipſe ſimiliter deprehenſus patiar, intercedo. Nam qui levia nonnunquam conſectatum judicabant, illud cogitent, non omnibus idem, quod ipſis, leve cenſeri neque ullum tam leve erratum hominibus tantæ exiſtimationis excidere, ut non trahat imprudentes multos, niſi commonefiant: tum non ſe plus ſapere Patriarcha Aquilejenſi Hermolao Barbaro, qui negat, in Plinio, damnandos eſſe *(ſic loqui-*

tur

tur modeſte : vult autem dicere, eos demum juſta induſtria perfungi) qui ne ſyllabam quidem pati poſſint male collocatam. *Cæterum ut, quæ meis orſis præterea fuerint auctoritates, ne ignores, fidemque meam explorare, ſi libeat, poſſis, primos decem libros de meo oleo & ſedulo contendi cum ſcriptis Iſaaci Voſſii duobus, B. Rottendorfii, Gudiano, Thuaneo ſingulis, quorum Gudianus ab initio tres fere libros & particulam quarti, Thuaneus cum ſexto reliquos integre continebant. Obiter & vellicatim conſului de quibuſdam locis Oxonienſem Collegii Novi, regium Lutetiæ, aliquot Florentinos. Exceptas varietates optimi omnium partis hujus Florentini partim Lucas Langermannus, conſobrinus meus (qui & Helmæſtadienſis) partim Marquardus Gudius ſubminiſtrarunt: Buſlidiani & Chifletiani Albertus Rubenius: trium quondam Palatinorum codicum fide Iani Gebhardi Suffridus Sixtinus. Puteani quoque fratres ſchedas parentis ſui Claudii, in quibus ex Ful. Vrſini & Iac. Cujacii membranis paucula quædam properata erant, ultro ingeſſerunt. Ab iiſdem in Bello Punico ſecundo Cynoſura nobis fuit liber, quo de Tito Livio nihil nec antiquius nec ſanctius Europa cuſtodit, majuſculis literis, & plane, qualibus clarus ille Florentinus ex Piſano Pandectes, exaratus. Hic ſolus largiorem bonarum rerum, quam quicquid eſt reliquorum, ſeſe nobis præſtitit: & inde judicium faciendum, quantum non in Livio tantum, ſed in aliis quoque priſcis auctoribus reſtituendum reſtet, ſi ad illud ævum pretiumque codices nanciſcamur. Etſi autem ſolli-*

cita cura nullum apicem tam fidæ manus non perſecutum eſſe me credebam, tamen, quia tantum in uno ad omnia momenti erat, diffiſus oculis meis à Cl. Salmaſio, ut libri, in cujus marginem plerasque minoris ponderis varias, cum chartis, in quas inſigniores emendationes retulerat, quum forte in colloquio oſtendiſſet, copiam mihi faceret, haud gravatim impetravi. Alexander Petavius Pauli F. Claudio Sarravio parario duos; unum pervetuſtum & iſti primigenio fideliter plurimum adhærentem, aut ſic ab eo deflectentem, ut cauſa appareat; alterum etiam non male nota; Iſmaël Bulliadus ex Bibliotheca regia; Claudius Menardus Andibus ſuum ſingulos, non nimis quidem antiquos, ſed tamen non ſpernendos, quia ex probatis tranſlatos præbuerunt: ex quibus tres ſolidos, meliorem Petavianum, quia ſerius noſſe cœperam, aliquandiu perpetuum, deinde illuſtrioribus locis, adhibui. Idem in compluribus Florentinis & Barberino, L. Holſtenii apud Cardinalem Franciſcum gratia, per temporis anguſtias mihi Romæ licuit. Acceſſere inter ipſum opus Voſſianus, & Gudii unus integer, alterius paucæ ſchedæ opifici, qui ſorores earum jam corruperat, vix pretio ſubductæ. Per eundem nonnullis è Florentinorum præcipuo in Addendis hujus tomi frueris. Belli Macedonici primi & Aſiatici cum Antiocho exemplaria ſcripta ex Barberina, Gabrielis Naudæi, Petaviana, Voſſiana (hoc chartaceum, cætera omnia, quorum memini in membranis erant) ſingula accepi & integra cum vulgatis relegi: Oxonienſis, Florentini & Venetus cœnobii

D. An-

D. Antonii (cujus aditum Iac. Philippus Thomaſinus mihi fecerat) aliquibus locis conſulti ſervierunt: ſed in nullo plus habebatur, quam in editis ante Maguntiacenſem fuiſſe diximus. Ex Buſlidiano quoque ad utrumque poſteriorem tomum communicavit quædam Rubenius. Quæ Muretus alia è vett. libris notata, alia divinatione colligens, ſignis appoſitis, unde dignoſci poſſent, ad Sigonianam primam conjecerat, ea Patrum S. I. quæ Romæ eſt, voluminis dominorum humanitati & ſingulari officio Gudii debeo. Sed & Tanaquillus Faber Salmurio miniatulis ſuis miſſis munus noſtrum inſigniter ornavit. Epitomas Barberinæ, Voſſianæ, & binæ Gudii membranæ juverunt. Hæc fuere cœptis meis præſidia: quæ dum conquiro, vides, amice lector, quæ vincula ſubire, quantum æris alieni, quam difficulter atque ægre expungendi, contrahere me oportuerit. Sed adeo me ſtimulat, fodicat, vellicat infinita quædam cupiditas literarum excolendarum, ut, unde T. Livii ſinceritatem & dignitatem augeri, unde periculum hoc apparatius effici, & tuis ſtudiis aliquid utilitatum afferri poſſe opinabar, nihil recuſarim. Quare etiam libens ac prolixo animo, quotquot hoc beneficio me obnoxium tenere viros honoribus, virtutibus, eruditione ac ſcriptis eminentiſſimis merito prædicavi, iis hic publice eo nomine laudes grateſque ago: &, ſi quid ex ſententia ceſſit, non tam labori meo, qui utcumque gnavus, non tamen pari ingenio doctrinaque ſuſtentatus fuit, quam illorum copiis & benignitati adſcribendum profiteor. Vale, & noſtris Muſis, dum frueris, fave.

ELOGIA AUCTORUM ac judicia de TITO LIVIO, cum Fragmentis.

Seneca pater Suaſoria 6.

Quoties magni alicujus mors ab Hiſtoricis narrata eſt, toties fere totius conſummatio vitæ, & quaſi funebris laudatio redditur. Hoc ſemel atque iterum à Thucydide factum: idem in pauciſſimis perſonis uſurpatum à Salluſtio. Livius benignius, omnibus magnis viris præſtitit: Sequentes Hiſtorici multo id effuſius fecerunt.

Mox eadem.

Ut eſt natura candidiſſimus omnium magnorum ingeniorum æſtimator T. Livius, pleniſſimum teſtimonium Ciceroni reddidit.

Proœmio lib. 5. Controverſ.

Pertinere ad rem non puto, quomodo Lucius Magius gener Titi Livii declamaverit, quamvis aliquo tempore ſuum populum habuit; cum illum homines non in ipſius honorem laudarent, ſed in ſoceri.

Controverſ. 24.

Titus Livius tam iniquus Salluſtio fuit, ut hanc ipſam ſententiam (*Res ſecundæ mire ſunt vitiis obtentui*) & tanquam tranſlatam, & tanquam corruptam dum transfertur, objiceret Salluſtio. Nec hoc amore Thucydidis facit, ut illum præferat. Laudat quem non timet, & facilius putat poſſe à ſe Salluſtium vinci, ſi ante à Thucydide vincatur.

Controverſ. 25.

Titus Livius, de Oratoribus, qui verba antiqua & ſordida conſectantur, & orationis obſcuritatem, ſeveritatem putant, ajebat, Miltiadem rhetorem eleganter dixiſſe, Ἐπὶ τῷ πλησίον μαίνονται.

Vellejus Paterculus lib. 1.

Hiſtoricos (ut & Livium quoque priorum ætati adſtruas) præter Catonem, & quoſdam veteres & obſcuros, minus octoginta annis circumdatum ævum tulit, &c.

Idem lib. 2.

Pene ſtulta eſt inhærentium oculis ingeniorum enumeratio. inter

quæ

quæ maxime noſtri ævi eminent, princeps carminum Virgilius Rariuſque, & conſecutus Salluſtium Livius, Tibulluſque & Naſo, &c.

Valerius Maximus lib. 1. cap. ult.

Quia ſupra uſitatam rationem excedentia attigimus; ſerpentis quoque à T. Livio curioſe pariter ac facunde relatæ fiat mentio. Is enim it in Africa apud Bagradam flumen, tantæ magnitudinis anguem uiſſe, ut Atilii Reguli exercitum uſu amnis prohiberet: multiſque nilitibus ingenti ore correptis, compluribus caudæ voluminibus eliis; cum telorum jactu perforari nequiret, ad ultimum balliſtarum tornentis undique petitam, ſilicum crebris & ponderoſis verberibus proubuiſſe: omnibuſque & cohortibus & legionibus ipſa Carthagine viim terribiliorem. atque etiam cruore ſuo, gurgitibus imbutis, corporiſque jacentis peſtifero afflatu vicina regione polluta, Romana inde ubmoviſſe caſtra. Dicit belluæ etiam corium centum viginti pedes ongum, in Urbem miſſum.

Seneca Filius lib. 1. cap. 16. de Ira.

Non eſt quod exiſtimes, verum eſſe quod apud diſertiſſimum virum Livium dicitur, *Vir ingenii magni magis quam boni.* Non poteſt illud eparari: aut & bonum erit, aut nec magnum, &c.

Idem lib. de Tranquillitate cap. 9.

Quadringenta millia librorum Alexandriæ arſerunt; pulcherrimum regiæ opulentiæ monumentum. Alius laudaverit, ſicut Livius qui elegantiæ regum curæque egregium ait opus fuiſſe. Non fuit elegantia illud aut cura, ſed ſtudioſa luxuria.

Idem epiſtola 100.

Adfer quem Fabiano poſſis præponere. Dic Ciceronem, cujus libri ad philoſophiam pertinentes, pæne totidem ſunt quot Fabiani. Cedam, ſed non ſtatim puſillum eſt, ſi quid maximo minus eſt. Dic Aſinium Pollionem. Cedam, ſed ut reſpondeam, In re tanta eminere eſt, & poſt duos eſſe. Nomina adhuc Livium. ſcripſit enim & Dialogos, quos non magis Philoſophiæ annumerare poſſis, quam Hiſtoriæ: & ex profeſſo Philoſophiam continentes libros. huic quoque dabo locum. Vide tamen quam multos antecedat, qui à tribus vincitur, & tribus eloquentiſſimis.

Idem lib. 5. Natur. quæſt. cap. 18.

Nunc quod de Cæſare olim majore, vulgo dictitatum eſt, & à Tito Livio poſitum, *In incerto eſſe, utrum illum magis naſci reipublicæ profuerit, an non naſci;* dici etiam de ventis poteſt.

Idem epiſtola 46.

Librum tuum, quem mihi promiſeras, accepi, &, tanquam lecturus ex commodo, adaperui, ac tantum deguſtare volui. Deinde blanditus eſt ipſe, ut procederem longius. Qui quam diſertus fuerit, ex hoc intelligas licet: brevis mihi viſus eſt; cum eſſet nec mei nec tui corporis, ſed qui primo adſpectu, aut T. Livii aut Epicuri poſſet videri. Tanta autem dulcedine me tenuit & traxit, ut illum ſine ulla dilatione perlegerem.

Fabius Quintil. lib. 1. Inſtit. Orat. c. 9.

Peregrina porro ex omnibus prope dixerim gentibus, ut homines, ut inſtituta etiam multa, venerunt. Taceo de Tuſcis & Sabinis & Præneſtinis quoque. nam ut eorum ſermone utentem Vectium Lucilius inſectatur, quemadmodum Pollio deprehendit in Livio Patavinitatem: licet omnia Italica pro Latinis habeam.

Idem lib. 8. cap. 1.

Attica anus Theophraſtum, hominem alioqui diſertiſſimum, annotata unius affectatione verbi, hoſpitem dixit: nec alio ſe id deprehendiſſe interrogata reſpondit, quam quod nimium Attice loqueretur. Et in T. Livio, miræ facundiæ viro, putat ineſſe Pollio Aſinius quandam Patavinitatem, &c.

Lib. 9. cap. 2.

Apud Hiſtoricos reperiuntur obliquæ allocutiones. ut in T. Livii primo ſtatim libro, *Vrbes quoque, ut cætera, ex infimo naſc*

Lib. 9. cap. 4.

T. Livius hexametri exordio cœpit: *Facturuſne opera precium ſim.* Nam ita edidit: eſtque melius quam quomodo emendatur.

Lib. 2. Inſtit. cap. 4.

Sæpe etiam quæri ſolet, de tempore, de loco, quo geſta res dicitur, nonnunquam de perſona quoque: ſicut Livius frequentiſſime dubitat, & alii ab aliis Hiſtorici diſſentiunt.

Lib. ejuſdem cap. 6.

Ego optimos quidem, & ſtatim & ſemper, ſed tamen eorum candidiſſimum quemque, & maxime expoſitum, velim: ut Livium à pueris magis quam Salluſtium. & hic hiſtoriæ majoris eſt auctor: ad quem tamen intelligendum jam profectu opus ſit. Cicero, ut mihi quidem videtur, & jucundus incipientibus quoque, & apertus eſt ſatis: nec

…ue tantum, ſed etiam amari poteſt. tum (quemadmodum Livius …it) *ut quiſque erit Ciceroni ſimillimus.*

Lib. 10. cap. 1.

…t igitur brevitas illa tutiſſima, quæ eſt apud Livium, in epiſto…m ſcripta; *Legendos Demoſthenem atque Ciceronem; tum ita … eſſet Demoſtheni & Ciceroni ſimillimus.*

Eodem capite.

Neque illa Salluſtiana brevitas, qua nihil apud aures vacuas atque eruditas poteſt eſſe perfectius, apud occupatum variis cogitationibus judicem, & ſæpius ineruditum, captanda nobis eſt. neque illa Livii lactea ubertas ſatis docebit eum, qui non ſpeciem expoſitionis, ſed fidem quærit.

Poſt multa ibidem.

At non hiſtoria ceſſerit Græcis: nec opponere Thucydidi Salluſtium verear. Nec indignetur ſibi Herodotus æquari T. Livium; cum in narrando miræ jucunditatis, clariſſimique candoris; tum in concionibus ſupra quam enarrari poteſt, eloquentem. ita dicuntur omnia cum rebus, tum perſonis accommodata. Sed affectus quidem, præcipue eos qui ſunt dulciores; ut parciſſime dicam; nemo Hiſtoricorum commendavit magis. ideoque immortalem illam Salluſtii velocitatem diverſis virtutibus conſecutus eſt. Nam mihi egregie dixiſſe videtur Servilius Nonianus, pares eos magis quam ſimiles.

Plinius Avunculus Præfat. Natur. Hiſt. ad Veſpaſ. Imp.

Equidem ita ſenſio, peculiarem in ſtudiis cauſſam eorum eſſe, qui difficultatibus victis, utilitatem juvandi prætulerunt gratiæ placendi. Itaque & in aliis operibus ipſe feci, & profiteor mirari me T. Livium, auctorem celeberrimum; in Hiſtoriarum ſuarum, quas repetit ab origine Urbis, quodam volumine ſic orſum: Satis jam ſibi gloriæ quæſitum, & potuiſſe ſe deſinere, ni animus inquies paſceretur opere. Profecto enim populi gentium victoris, & Romani nominis gloriæ, non ſuæ, compoſuiſſe illa decuit. Majus meritum eſſet, operis amore, non animi cauſa perſeveraſſe; & hoc populo Rom. præſtitiſſe, non ſibi.

Cornelius Tacitus oratione Cremutii Cordi, lib. 4. Annal.

Brutum & Caſſium laudaviſſe dicor. quorum res geſtas cum plurimi compoſuerint, nemo ſine honore memoravit. Titus Livius, eloquentiæ ac fidei præclarus inprimis, Cn. Pompejum tantis laudibus tulit, ut Pompejanum eum Auguſtus appellaret. neque id amicitiæ

eorum offecit. Scipionem, Afranium, hunc ipſum Caſſium, Brutum, nuſquam latrones & parricidas, quæ nunc vocabula nuntur, ſæpe ut inſignis viros nominat.

Suetonius Tranquillus Caligula.

Sed & Virgilii & T. Livii ſcripta & imagines, paulum ab ex omnibus bibliothecis amoverit. quorum alterum, ut nu nii minimæque doctrinæ; alterum, ut verboſum in hiſtoria ne temque carpebat.

Idem Claudii cap. 41.

Hiſtoriam in adoleſcentia, hortante T. Livio, Sulpicio vero Flavio etiam adjuvante, ſcribere aggreſſus eſt.

Idem Domitiani cap. 10.

Metium Pompoſianum quod habere imperatoriam geneſin vulgo ferebatur; & quod depictum orbem terræ in membranis, concioneſque regum ac ducum ex T. Livio circumferret (interemit.)

Plutarchus

Auctoritatem Livii adducit in vita Camilli, Marcelli, Catonis Majoris, Flaminini, Sullæ, Luculli, Cæſaris. item quæſtione Romana 25. ſed ſine elogio.

Martialis lib. 14. *Epigr.* 190. *de Livio in membranis.*

Pellibus exiguis arctatur Livius ingens,
Quem mea non totum Bibliotheca capit.

Plinius Iunior lib. 2. *epiſt.* 3.

Nunquamne legiſti, Gaditanum quemdam Titi Livii nomine gloriaque commotum, ad viſendum eum ab ultimo terrarum orbe veniſſe, ſtatimque, ut viderat, abiiſſe?

Statius Papinius, lib. 4. *Silv.* 7. *ad Maximum Junium.*

Sed tuas artes puer ante diſcat;
Omne quîs mundi ſenium remenſus,
Orſa Salluſti brevis, & Timavi
Reddis alumnum.

Juſtinus, qui Trogum contraxit, lib. 38. *Hiſtor. cap.* 6.

Quam orationem dignam duxi, cujus exemplum brevitati hujus

inſererem ; quam obliquam Pompejus Trogus expoſuit : quo
n Livio & in Salluſtio reprehendit, quod conciones directas pr
atione operi ſuo inſerendo, hiſtoriæ modum exceſſerint.

Auſonius, de Staphylio Rhetore.

matice ad Scaurum atque Probum, promptiſſime rhetor.
oriam callens Livii & Herodoti.

Flavius Vopiſcus in Aureliano.

rente Tiberiano, quod Pollio multa incurioſe, multa brevite prodidiſſet ; me contra dicente, neminem ſcriptorum, quantum ac hiſtoriam pertinet, non aliquid eſſe mentitum; prodente quinetiam, i quo Livius, in quo Salluſtius, in quo Cornelius Tacitus, in quo deniqu Trogus, manifeſtis teſtibus convincerentur.

Idem in Probo.

Cn. Pompejum tribus fulgentem triumphis, belli Piratici, bell Sertoriani, belli Mithridatici, multarumque rerum geſtarum majeſta te ſublimem, quis tandem noſſet, niſi eum M. Tullius, & T. Livius i literas retuliſſent? &c.

Mox eodem capite.

Et mihi quidem id animi fuit, non ut Salluſtios, Livios, Tacitos Trogos, atque omnes diſertiſſimos imitarer viros, in vita Principun & temporibus dirigendis, ſed Marium Maximum, Suetonium Tran quillum, Fabium Marcellinum, Gargilium Martialem, Julium Ca pitolinum, Ælium Lampridium, cæteroſque, qui hæc & talia, non tam diſerte quam vere, memoriæ prodiderunt.

Cenſorinus lib. de die Natali cap. 17.

Titus Livius libro CXXXVI. *Eodem anno ludos ſæculares ingenti apparatu fecit, quos centeſimo quoque anno (is enim terminus ſæculi) fieri mos.*

Euſebius in Chronico.

Ea quæ de Catilina, Cethego, Lentulo, & conſule Cicerone, Salluſtius ſcribit & Livius; hoc geſta ſunt tempore.

Idem.

Meſſala Corvinus Orator naſcitur, & T. Livius Patavinus ſcriptor hiſtoricus.

Idem.

Livius Hiſtoricus Patavii moritur.

D. Hieronymus Prœmio in Danielem.

Ad intelligendas extremas partes Danielis, multiplex hiſtori corum neceſſaria eſt, &c. præcipueque noſtri Livii, & Pompeji atque Juſtini; qui omnem extremæ viſionis narrant hiſtoriam Alexandrum uſque ad Cæſarem Auguſtum, Syriæ & Ægyp Seleuci, & Antiochi, & Ptolomæorum, bella deſcribunt.

Idem Epiſtola ad Paullinum, tom. 3.

Ad Titum Livium, lacteo eloquentiæ fonte manantem, de ultin Hiſpaniæ, Galliarumque finibus, quoſdam veniſſe nobiles legimus; quos ad contemplationem ſui Roma non traxerat, unius homir fama perduxit. Habuit illa ætas inauditum omnibus ſæculis celebra dumque miraculum; ut tantam urbem ingreſſi, aliud extra urbe quærerent.

De quo Gaditano iterum epiſtola ad D. Auguſtinum quadam.

Sidonius Apollinaris Paneg. Anthemii.

— vel quicquid in ævum
Mittunt Euganeis Patavina volumina chartis.

Caſſiodorus.

C. Cæſar VI. & M. Agrippa III. Cæſar leges protulit, judices ord navit, provincias diſpoſuit, & ideo Auguſtus cognominatus eſt: cuj temporibus floruit Virgilius, Horatius, & Livius.

EX

[G]ERARDO VOSSIO
de Hiſtoricis Latinis.

Titus Livius, Patavinus quin fuerit, nemo ambigit. Sed non æquè apertum, utrùm natus ſit in Apono vico, qui hodie Abano : *ut eo modo dicatur Patavinus, quo Maro dictus Mantuanus, quia Andibus natus, qui vicus in agro erat Mantuano. Qui Aponenſem Livium faciunt, adferunt Martialis lib.* 1. *ep.* LXII:

Cenſetur Apona Livio ſuo tellus.

Et ſanè unus hic locus prora & puppis iis videtur, qui in vico eo natum fuiſſe Livium crediderunt. Qua in ſententia, ut intelligo ex Clariſſimo Pignorio, etiam eſt Guilielmus Ongarillius, hiſtoricus Patavinus necdum editus. Sed ſi Livius Aponi natus à Martiale dicatur, idem dixiſſe credendus de Stella, & Flacco. Atqui obſtare videtur illud ejuſdem libri epigr. LXXVII:

Flacce Antenorei ſpes & alumne laris.

Ubi in Antenoreo, hoc eſt Patavino, lare natum non obſcurè ait. Quare videndum, an non ab Apono fonte, qui celebratiſſimus erat inter aquas Patavinas, Aponam terram generatim dixerit pro Patavina: non pro Apono vico, cujus Martialis temporibus nullum fuiſſe nomen videtur. Eſtque in hac etiam ſententia ὁ μακαρίτης Cluverius noſter in Italia ſua. Scripſit Livius poſt quidem Auguſti triumphum de bello Actiaco, qui incidit in annum Urbis IↃCCXXV, *ſive conſulatum Auguſti V: ante verò Cantabros ductu L. Antiſtii domitos, quod fuit anno* IↃCCXXX, *ſive conſulatu Auguſti X. Hoc liquet ex verbis illis ipſius Livii lib.*1: Bis deinde poſt Numæ tempora Janus clauſus fuit; ſemel T. Manlio Coſ. poſt Punicum primum perfectum bellum, iterum quod noſtræ ætati dii dederunt, ut videremus, poſt bellum Actiacum, ab Imperatore Cæſare Auguſto, pace terra marique parta. *Satis conſtat ter ab Auguſto clauſum eſſe templum Jani, ſecundo quidem anno Ur-*

bis Iͻcccxxx, *Cantabris devictis. Tertiò autem anno ſequ*
ſive conſulatu Auguſti XI. *Cùm verò Livius ſemel duntaxa*
ætate clauſum dicat, quid apertius quàm ſcripſiſſe iſta, ante
ſecundò tertioque clauderetur. Quanquam verò ſub A
quidem hiſtoriam ſuam edidit, tamen eo diutius vixit.
enim obiit Tiberii anno, ætatis ſuæ LXXVI, *quo & O*
ceſſit Tomis: ut de utroque Euſebius in Chronicis teſtatu
pſit hiſtoriarum libros CXL, *vel potiùs* CXLII, *ut jam olim agnovit Petrarcha. Iis complectebatur res Romanas ab V. C. uſque ad bellum in Germania geſtum à Druſo, ejuſque mortem. Ex illis ſoli ſuperſunt* XXXV. *Nam ſecunda periit decas, & quicquid ſequebatur librum quadrageſimum quinctum. Cæterorum nihil habemus, præter argumenta, quæ epitome Livianâ (ſi argumentum libri* CXXXVI, *&* CXXXVII. *exceperis) continentur, ſive ejus Florus, ſive alius eſt auctor. Libri* CIII. *meminit Serenus Sammonicus, quo loco agit de carbone medendo:*

Tertia namque Titi ſimul & centeſima Livî
Charta docet ferro talem candente dolorem
Exſectum, aut poto raparum ſemine pulſum,
Infecti dicens vix ſeptem poſſe diebus
Vitam produci, tanta eſt violentia morbi.

Nihil hoc ſcriptore eſt grandius, atque uberius. Vir diſertiſſimus à Seneca in primo de ira vocatur. Lacteam quidem ubertatem ejus prædicat Fabius lib. x. *cap.* I. *Ibidem arbitratur, ut Thucydidi Salluſtium, ita Herodoto Livium æquiparari poſſe. Quanto ille candidius, quam Caligula Imperator, qui, Tranquillo teſte, verboſum vocabat. Sed de ſtylo etiam litem intentabat olim Aſinius Pollio. Patavinitatem in eo animadvertere ſe ajebat, ut Fabius teſtatus lib.* VIII. *c.* I. *Nimirum delicatum Romani hominis palatum videbatur ſibi aliquid ſentire, quod non uſquequaque ſaperet genium Romani ſermonis. At non audiendus eſt Keckermannus, quando hinc colligit, reprehenſum ab Aſinio eſſe ſublimem Livii ſtylum. Uti & cum à Seneca propterea culpari putat lib.* I. *de Ira cap. ult. & de Tranquillitate cap.* IX. *Nam longè aliud & Fabium & Sene-*

cam

lle nemo diffitebitur, qui verba eorum attendat. Nec illa Lipſii poſſum, viri ab ingenii elegantia, & varia ne, quam dictione laudatioris: Nos quoque ſupinum: bi, aut frigidum, imò & ταυτολόγον agnoſcimus. uri tamen libenter in exſcriptores hanc culpam *bſcribere videtur Poſſevinus bibliotheca ſelecta lib.* XVI. *udicium eorum ſequitur improbantium, quòd ſuperſti- oſe ferat prodigia tam multa: ut boves locutos, infantes ſemeſtres triumphum clamaſſe. Quæ ſanè in gentili laudem magis merentur, cum qualemcumque numinis cultum ἀθεότητι oporteat præferre. Sed quid de iſtis dicemus, quibus ne bona quidem fidei videtur? Hi firmatum eunt ſententiam ſuam verbis Antonini Cæſaris in Itinerario ſuo, ubi hæc legas*, Fano Volturnæ, cujus claris geſtis invidit Livius. *Eum verò ad locum hæc annotavit Annius Viterbienſis:* Quid ſibi velit, quod ait, Cujus præclaris geſtis invidit Livius, equidem alii alia exiſtimant. Dicam & ipſe opinionem meam. Suetonius Tranquillus in vita C. Caligulæ ſcribit, paullulum abfuiſſe, quin ab omnibus bibliothecis ſtatuas & ſcripta Livii deleret, qui illum, uti verboſum, & negligentem in *hiſtoriâ*, carpebat. Eſt autem negligens is, qui ſupprimit, quæ referenda ſunt, & verboſus, qui abſque probatione contradicit afferenti rationes, & auctores. Et his duobus peccavit Livius in multis, ut patet. Sed ex multis, quò ad fanum Volturnæ hæc exempla ſint. Cœlius Thuſcus Lartes Fani juvit Romulum implorantem ab eo auxilium contra Cæninenſes, Cruſtuminos, & Latinos, & retulit triumphum. Et id idem fecit contra Sabinos Galeritus Lucumo. Et ob id ipſe primus poſuit Prætoria Romæ, &, diviſa Roma in tres tribus, impoſuit nomina, & tertiam partem dedit Thuſcis. Ut clarè tradunt Propertius in elegiâ ad Vertumnum, & alterâ paululum præcedente, & Varro in I. de lingua Latina, & Fabius Pictor de origine urbis Romæ, & Dionyſius Halicarn. in II lib. & Mythici ſub fabula Jani ejaculantis

 aquas

aquas ſulphureas in Sabinos, ut Macrobius in 1. Sa
& Ovidius in 1. de Faſtis indicant. At lividus ſu
vius, ut hîc notat Antoninus, qui, ut funditus ext
ret Thuſcorum fulgorem, & triumphos obnubila
eis partos, non à Romulo geſtos; omnino etiam
re unum verbum neglexit. Quod profectò inv
hominis eſt officium, & negligentis veritatem i
ria. Similiter fuit verboſus, quia abſque certo auctore,
& probatione, dicit contra Varronem, quod Lucerum
nomen incertæ originis. Fabius enim Pictor, antiquior
eo, oſtendit ab hiſtoria eſſe Etruſcæ originis atque certiſſimæ. Rurſus Livio antiquior & doctior Varro in 1. de L. L. dicit eſſe certæ originis; à Lucumone Luceres dictos: idque probat vetuſtiſſimis auctoribus, Junio, & Tolumnio, Tuſcarum Tragœdiarum ſcriptore. Et item inexpugnabili argumento, quod Luceres eſt derivatio Etruſca à Lucumone, & non Latina à *luco Aſyli*, ut Pedianus, & Plutarchus in vita Romuli, turpiter in Grammaticâ Latinâ aberrantes, dicunt, quia lucus Latinè à luceo verbo per antiphraſim derivatur, & à luco Lucii, & Lucani, Latina derivatio eſt, & non Luceres, ut linguæ Latinæ peritiſſimus Varro oſtendit. Non eſt igitur mirum, ſi Cæſar excanduit irâ contra ſcripta Livii, negligentia, & ſupprimentia, quæ clariſſima erant: & eum appellavit jure verboſum, qui contra Varronem afferentem teſtes antiquiſſimos, & invincibilem rationem, verboſa ſolum & anili loquacitate dixit, Lucerum nomen eſt incertæ originis. Et ideo, ut utamur regulâ B. Hieronymi, eâdem facilitate Livius, & omnes alii ſimiles, contemnantur, quâ ſine ratione, ac certo auctore, contra doctiores ſolâ verboſitate uſi proferunt. Quum verò conſtet Livium non ignoraſſe, quæ Varro, & Fabius Pictor, & alii, referunt, conſtat equidem illum non ignoratione ſcientiæ; ſed malignitate naturæ in hiſtoria neglexiſſe dicenda, & verboſe dixiſſe ſubticenda.

Et

d, uti Cajus, ita & Antoninus Cæſar, eum arguit
e, dicens: Volturnæ præclaris geſtis invidit Li-
*Hactenus, nimis profecto patienter, latrantem audivi-
iculam iſtam. Cujus omnia ſingulatim refellere velle,
otio ſuo abuti. Sed mirari ſatis non poſſum, in ſenten-
n pertrahere potuiſſe viros aliquot eruditos: eoſque in-
oannem Scoppam Parthenopæum, qui Collectaneorum
iv. [illegible] ap.* VIII, *ſic ſcribit:* Livius, hiſtoricus luculen-
iſſimus, in primo ab urbe condita: *Eodem, inquit, tem-
ore & centuriæ tres equitum conſcriptæ ſunt: Ramnenſes à Ro-
nulo: à Tito Tatio, Titienſes appellati; Lucerum nominis, &
riginis cauſſa incerta eſt.* Hæc Livius. Non quod (ut mea
ſt ſententia) Lucerum originem ignoraret; ſed perinde
c Gallus Ciſalpinus, & Hetruſcæ, Italiæque gloriæ in-
idens, conſcripſit: quod Antoninus Cæſar in ſuo itine-
ario his verbis arguit: *Vulturna, cujus claris geſtis invidet
ivius.* Et Cajus Caligula, Tranquillo in Caligulæ vita
cribente, paullum abſuit, quin ſtatuas & ſcripta Livii
b omnibus bibliothecis amoveret, tanquam verboſi &
n hiſtoria mendacis. Scius ergo erat Livius, ſed ut in-
idus omiſit. *Hactenus Scoppa. Sed quid in mentem venit
coppæ, ut ſe tueretur auctoritate Cæſaris Caligulæ? quem igno-
are non potuit ſimiliter de Virgilio ſenſiſſe: imò & Homerum
ontemſiſſe. Sunt enim iſta Tranquilli verba:* Cogitavit etiam
le Homeri carminibus abolendis. Cur enim ſibi non
icere, dicens, quod Platoni licuit, qui eum è civitate,
uam conſtituebat, ejecerit? Sed & Virgilii, & T. Livii
cripta, & imagines, paullum abſuit, quin ex omnibus
ibliothecis amoverit, quorum alterum, ut nullius in-
enii, minimæque doctrinæ: alterum, ut verboſum in
iſtoria, negligentemque, carpebat. *Ex eodem ſcimus,
uid de abolendis juriſconſultis ſæpe jactarit: ac quale ejus de
L. Seneca fuerit judicium. Quamobrem ſanum neminem mo-
vebit auctoritas Caligulæ, qui, ut ejuſdem Tranquilli verbis
utar,* non minore livore, ac malignitate, quàm ſuperbia

ſævitiaque, pænè adverſus omnis ævi homines g i
eſt. *Quod verò ad Antoninum imperatorem, quo & ipſ*
tur Scoppa, nuſquam leguntur ea de Livio verba in gen
Antonii, ſeu Antonini, ſeu Æthici Itinerario, quod prim
dit Joſias Simlerus, poſteaque ex antiquis codd. corre
commentario illuſtravit Hieronymus Surita Cæſarau
Sed ſunt ea verba in Itinerario iſto, quod Annius Vi
commentus fuit, ac cunctis obeſæ naris, ut germanum
Sanè iſto ὑποβολιμαίῳ *Antonini itinerario nihil indoctius,*
que inſulſius. Quod & res clamat, & ubertim oſtenſum ab e
ditiſſimo, ac, dum viveret, amiciſſimo mihi Philippo Cluv
in Italia ſua. Quare, cur vel propter Caligulam, vel ſuppoſ
tium Antoninum, ſuſpectior nobis ſit Livius, nihil ſanè cauſſæ
Nec magis movere debet Henricus Glareanus, vir variæ eru
tionis, cum Livium bellicoſæ Gallorum gentis res geſtas od
tractare, virtuteſque eorum malignè elevare, conquerit
Quod etiam Barthius facit Adverſariorum lib. LX. *in Auguſ*
de Civitate Dei lib. I. *cap.* VI. *Quam enim Livius veri*
ſtuduerit, vel ex eo conjecturam capere poſſumus, quod in deſc
ptione belli civilis ne Auguſto quidem in tantum voluerit grat
cari, ut aliter res narraret, quam factum ſciret. Audiam
quæ Cremutius Cordus apud Tacitum dicat Annalium lib. I
Titus Livius, eloquentiæ ac FIDEI præclarus imp
mis, Cn. Pompejum tantis laudibus tulit, ut Pompe
num eum Auguſtus appellaret: neque id amicitiæ e
rum offecit. Scipionem, Afranium, hunc ipſum C
ſium, hunc Brutum, nuſquam latrones & parricidas, q
nunc vocabula imponuntur, ſæpe ut inſignes viros n
minat. *Verum aliud alii telum intentant. Malevolentiæ e*
eo reum agunt, quod Polybium, quem κατὰ πόδας *ſæpe exſcri*
non alio dignetur elogio, quam haudquaquam ſpernendi
ctoris. *Quam frigidam ſanè laudationem eſſe Fulvius Urſi*
annotavit. Petrus Victorius eo putabat crimine liberari Liviu
quod parciores olim in tribuendis fuerint elogiis. Quod non
garim. Sed non id ſatis eo comparet, quod putabat id etiam

Ap

Appulejo parere in Apologia: ubi quæſtorem publicum, qui coram aderat, non ornatiſſimum *appellat, ſed* virum ornatum *vocare eſt contentus. Fortaſſe ut Scipio Gentilis putabat, ordinis & dignitatis habuit rationem, quia, ut notum omnibus, primus in Senatum veniendi gradus erat quæſtura. Livii verò locus omnino intelligi debet* κατὰ λιτότητα, *ut nequaquam aſpernandus auctor idem valeat, ac ſi ſcriptorem dixiſſet ſummæ fidei & auctoritatis. Cui rei probandæ multa adferrem: niſi fuſe hanc Livianorum eſſe verborum mentem docuiſſet Caſaubonus in collectis à ſe Polybii fragmentis. Eloquentiæ ſtudioſo, præſertim tenella ætate, magis Livium profore, quam Salluſtium, Quinctiliani judicium eſt, lib. cap. ubi ait:* Livius à pueris magis legendus, quam Salluſtius, & hic hiſtoriæ majoris eſt auctor: ad quem tamen intelligendum jam profectu opus ſit. *Quod Fabii judicium carpit Barthius Adverſar.* XLVIII. *cap.* XIX. *Putat, Salluſtium dici majoris hiſtoriæ auctorem: cum ea non ſit annorum* XXV. *Ergo, inquit, legendum,* ſit hic hiſtoriæ: major is eſt auctor. *Imo omnino* τὸ hic *ad Livium refertur. Et penè quæcumque eo capite adverſus Fabium diſſerit idem Barthius, ſunt* ἀῤῥητα ἀμείνω. *Quantum ejus fuerit nomen cum viveret, etiam docent hæc Plinii verba lib.* II. *epiſt.* III, *ad Nepotem:* Nunquamne legiſti, Gaditanum quendam, Titi Livii nomine gloriaque commotum, ad viſendum eum ab ultimo terrarum orbe veniſſe, ſtatimque ut viderat abiiſſe? *Nempe, ut hæc ipſa de re B. Hieronymus ad Paullinum ait:* Quos ad contemplationem ſui Roma non traxerat, unius fama perduxit. *Ac poſtea idem ait:* Habuit illa ætas inauditum, & omnibus ſeculis celebrandum miraculum, ut tantam urbem ingreſſi, aliud extra urbem quærerent.

EX
BALTHASSARE BONIFACIO
DE
ROMANÆ HISTORIÆ Scriptoribus.

Titus Livius Patavinus, lac Muſarum, mare tranquillum, anima eloquentiæ, eorum, qui nunc ſuperſunt, ſcriptorum Romanæ Hiſtoriæ longè princeps, lactea quadam ubertate dictionis divinitus facundus, amans virtutum, oſor vitiorum, rectus judicii, rerum togæ, rerum ſagi, & ſi non ex uſu, neque experientia, egregiè tamen peritus, ab Urbe Condita ad Divi Auguſti ævum centum & quadraginta libris divinas illas lucubrationes perduxit, quarum tamen longè maximam partem, ingenti rei literariæ jactura deperditam, nunquam fortaſſe inventuri, deſideramus; nec tanti operis reliquos habemus niſi quinque, & triginta libros. Solus hic mortalium dignus cenſetur, cujus propè invicto calamo populi omnium gentium victoris res geſtæ ſcriberentur. Neque ſanè mirum videri poteſt ſapientiſſimum Regem Alphonſum Aragonium ſumma ambitione, & conatu petiiſſe à Patavinis brachium hujus viri

viri, quo præclara illa commentaria deſcripſit. Nullius certè libri tam libenter, ut inquit Regius, nec tanta cum voluptate lectitantur; nimirum, quod mellea quadam dicendi ſuavitate exundare videtur; qua vel in quotidiano, & familiari ſermone adeo polluiſſe vir ille traditur, ut complures, nobilitate, opibuſque præſtantes, tam admirabilis facundiæ fama permoti, ex ultimis Hiſpaniæ Galliæque finibus, quo eum audirent loquentem, Romam ſeſe contulerint: Et, quod eſt maximè mirandum, quos tantæ Urbis, ac tum præcipuè florentis, ac triumphantis, contemplatio ad ſe antea non traxerat, unius viri eloquentia perduxit. Quo major ſit eorum inſcitia, qui Patavinitatem quandam in Livio reprehendunt, quam diſpeream ſi Aſinius ipſe, tam ridiculæ inventor calumniæ, quid eſſet ſciebat. Dubitatum quidem ſemper eſt ab eruditis, pendetque etiamnum inexplicata quæſtio de Liviana Patavinitate; nonnullis exiſtimantibus delicatum Pollionis Aſinii palatum viſum ſibi fuiſſe aliquid in Livio guſtare, quod non uſquequaque ſaperet genium Romani ſermonis. Credentibus aliis hoc nomine peregrinitatem orthographiæ fuiſſe reprehenſam; ſcribebat enim, ut ex lapidibus antiquis colligitur, *ſibe*, & *quaſe*, pro *ſibi*, & *quaſi*. Quod primus, niſi fallor, obſervavit Laurentius Pignorius, alter Patavinorum Livius, originum patriæ, atque adeo totius vetuſtatis ſolertiſſimus indagator. Contendentibus aliis eam Patavinitatem nihil aliud eſſe, quam iterationem ſimul plurium in eiſdem periodis verborum. Quibuſdam volentibus ſtudium partium Pompeianarum illam eſſe Patavinitatem ab Aſinio notatam. Denique non paucis ſuſpicantibus patriæ ſuæ, ſuorumque civium laudes, parte operis jam deperdita effuſe amplificatas, hac voce cenſeri. Senecæ Livius creditus eſt fuiſſe ingenii magni magis, quam boni. Bodinus accuſat in Livio dicendi varietatem, interdum enim valdè copioſus eſt, inter-

Interdum verò conciſus; contra quàm fecit Polybius, ſibi ſemper æqualis. Cajus autem Caligula Maronis, & Livii ſcripta, ac imagines, teſte Suetonio, minimum abfuit quin ex omnibus bibliothecis amoverit, accuſans alterum nullius ingenii, doctrinæque perexiguæ, alterum verboſitatis, & negligentiæ. Cæſar quoque Antoninus in ſuo illo pſeudhodœporico exprobrat Livio malam fidem, quod Thuſcorum clariſſimis rebus gentis inviderit. Denique Glareanus Livium bellicoſæ Gallorum gentis egregia facinora odioſè tractare, virtuteſque illorum malignè elevare conqueritur. Quibus apertè reclamat verendæ auctoritatis, & acris judicii vir Cornelius Tacitus, cui Titus Livius eloquentiæ, ac fidei præclarus in primis habetur. Sed nemo de hoc melius judicavit quàm Fabius Quintilianus, cujus illa ſunt: Non indignetur ſibi Herodotus æquari Titum Livium, cum in narrando miræ jucunditatis, clariſſimique candoris, tum in concionibus ſupra quam enarrari poteſt eloquentem; ita dicuntur omnia cum rebus, tum perſonis accommodata: Sed affectus quidem, præcipuè eos, qui ſunt dulciores, nemo Hiſtoricorum commendavit magis. Plinius præfatione operis Livium auctorem celebrem vocat. Seneca, ſibi parum conſtans, diſertiſſimum appellavit, tantæque probitatis, ut liqueat eum ſenſiſſe, quæ ſcripſit. Marcus autem Annæus Rhetor aſſeruit illum fuiſſe natura candidiſſimum omnium magnorum ingeniorum æſtimatorem. Philippus Comminæus Livium exiſtimavit eſſe Latinorum Polybium, omnibuſque ſenatoribus, & rerum publicarum gubernatoribus perlegendum. Iſaacus Caſaubonus ad Livium tranſtulit illud Senecæ Rhetoris de Oratorum principe encomium, Populum Romanum hujus unius ingenium par imperio ſuo habuiſſe. Et quidem certè adeo viſus eſt nonnullis cum Cicerone conferendus, ut non dubitaverint

rint

rint affirmare , Ciceronem ipſum , ſi ad ſcriptionem hiſtoriæ totam illam vim forenſis facundiæ convertiſſet, futurum fuiſſe Livio noſtro aliquanto inferiorem

IN

LIVIUM

AB

JO. FREDERICO GRONOVIO

recentatum.

Tradere res olim geſtas, ampliſſima laus eſt:
Hiſtoriæ lucem reddere, non levior
Fortia Romulidum, Livî quæ condita libris,
Facta vetuſtatis obſoluere ſitu.
Gronovius docta emaculat pulcre omnia lima:
Eximiumque nova luce ſerenat opus.
Hinc Critices paſſim dexter perhibetur ocellus:
Entheus ac labor hic neſcius invidiæ eſt.
Quin & Gronovio hinc creſcit nova laurus honoris,
Funereis nunquam ſuccubitura rogis.

BER. ROTTENDORFFIUS.

T. Li-

Livii Patavini

Historiarum

Ab Urbe Condita

Decadis Prima

Liber Primus

In eundem Epitome.

Adventus Æneæ in Italiam, & res ab eo geſtæ; Aſcanii regnum Albæ, & [2] Silvii Æneæ, ac deinceps Silviorum regum, primo libro continentur. Numitoris filia à Marte compreſſa, nati Romulus & Remus: Amulius obtruncatus. Vrbs à Romulo condita. Senatus lectus.

Cum

Variorum Notæ.

1 Historiarum.] Iam olim Petrarcha ſuſpicatus eſt, hoc opus in Decades non ipſum, qui ſcripſit, ſed faſtidioſam legentium ſcidiſſe ignaviam. Id autem ita eſſe ex Grammaticis etiam veteribus, ut Priſciano, Diomede, Cenſorino, & eô qui ſingulorum horum librorum epitomas ſcripſit, facile intelligi poteſt: apud quos animadvertere licet, in hac hiſtoria nominanda nullam decadum, perpetuam librorum; in quos deſcripta erat, fieri mentionem. Quod facturos eos aliquando fuiſſe credendum eſt, niſi jam mortuis illis iſte index celebrari cœpiſſet. Hiſtorias autem vocavit, non Annales: quia annales (ut à veteribus accepimus) tantummodo, quod factum, quoque anno factum eſſe demonſtrabant: hiſtoriæ non ſolum id, quod geſtum eſt, ſed etiam quo conſilio quaque ratione geſtum eſſet, indicabant. Cum autem primis temporibus omnes, qui de rebus Romanis ſcriberent, annales conficerent, ut Pictor, Piſo, Fannius, Libo; poſtremo etiam hiſtoriæ ſcribi cœptæ ſunt; ut à Cœlio, Tuberone, Aſellione, Siſenna, Salluſtio, Livio. *Sigonius.*

2. *Silvii.*] *Silvii* & *Tiberis* ſcribendum eſſe ex manuſcriptis exemplaribus Græciſque libris conſtat, apud quos & Σιλβιος & Τιβερις. *Sigon.*

1. In

Cum Sabinis bellatum. Opima ſpolia Jovi Feretrio lata. [1] *In curias populus diviſus. Fidenates & Veientes victi. Romulus conſecratus. Numa Pompilius ritus ſacrorum tradidit: Jano templum conſtituit: ejuſque portam, pacatis omnibus circa populis, primus clauſit: cum Dea Egeria ſibi congreſſus nocturnos eſſe ſimulans, feroces populi animos ad religionem perpulit. Tullus Hoſtilius Albanos bello petiit. Poſthæc Tergeminorum pugna. Horatius abſolutus.* [2] *Mettii Fuſſetii ſupplicium. Alba diruta. Albani in civitatem recepti. Sabinis bellum indictum. Ad poſtremum fulmine Tullus abſumptus eſt. Ancus Marcius cærimonias à Numa inſtitutas renovavit: Latinis victis, & ad civitatem adſcitis, montem Aventinum aſſignavit: Politorium urbem Latinorum bello repetitam, quam priſci Latini occupaverant, diruit: pontem ſublicium in Tiberim fecit: Janiculum collem urbi addidit: fines imperii protulit: Oſtiam condidit. Regnavit annos triginta tres. Eo regnante Lucumo Damarati Corinthii filius à Tarquiniis, Etruriæ civitate, Romam venit, & in amicitiam Anci receptus, Tarquinii nomen ferre cœpit; & poſt mortem Anci regnum excepit. Centum additis, Patrum numerum auxit: Latinos ſubegit, Circum deſignavit, ludos edidit: Sabinorum bello petitus, equitum centurias ampliavit.* [3] *Tentandæ ſcientiæ cauſſa Attii Navii auguris, conſuluiſſe fertur, an id, de quo cogitaret, effici poſſet: quod quum ille fieri poſſe reſpondiſſet; juſſiſſe eum novacula cotem præcidere, idque protinus ab Attio factum. Sabinos præterea acie vicit: urbem muro circumdedit, cloacas fecit. Occiſus eſt ab Anci filiis, quum regnaſſet annos triginta octo. Succeſſit ei Ser. Tullius, natus ex captiva nobili Corniculana; cui puero adhuc in cunis poſito caput arſiſſe traditum eſt. Veientes atque Etruſcos prælio fudit. Cenſum primus omnium egit. Luſtrum condidit,* [4] *quo cenſa octoginta millia eſſe dicuntur. Claſſes centu-*

1 *In curias.*] Antea *in centurias*, malè. Nam Livius ita loquitur: *Cum populum in curias* XXX *divideret, nomina Sabinarum curiis impoſuit.* Sigon.

2 *Mettii Fuſſetii.*] Alii leg. unico f, *Fufetii.* alii *Suffetii*, malè.

3 *Tentandæ ſcientiæ cauſa.*] Veteres libri: *Hic tentandæ ſcientiæ cauſa.* Sigon.

4 *Quo cenſa octoginta millia eſſe dicuntur.*] Eſt hic numerus etiam apud Livium, & is qui Epitomas ſcripſit, ejuſmodi ſummas diligentiſſimè ponere ſolitus eſt. *Sigon.*

1 Filii

centuriaſque deſcripſit. Pomœrium protulit: Colles urbi, Quirinalem, Viminalem, Eſquilinumque adjecit. Templum Dianæ cum Latinis in Aventino fecit. Interfectus eſt à L. Tarquinio Priſci filio, conſilio filiæ ſuæ Tulliæ, *cum regnaſſet annos triginta quatuor. Poſt hunc L. Tarquinius Superbus, neque Patrum, neque populi juſſu regnum invaſit: quo die ſcelerata* Tullia *per patris jacentis corpus carpentum egit. Armatos circa ſe ad cuſtodiam corporis ſui habuit. Turnum Herdonium fraude interemit. Bellum cum Volſcis geſſit: & ex eorum præda templum Jovi in Capitolio fecit. Terminus & Juventas non addixere: quorum aræ moveri non potuerunt:* [1] *Filii Sexti Tarquinii dolo, Gabios in poteſtatem ſuam redegit. Hujus filiis Delphos profectis, & conſulentibus, quis eorum regnaturus eſſet Romæ, dictum eſt, eum regnaturum, qui primum matrem oſculatus eſſet. Quod reſponſum cum ipſi aliter interpretarentur, Iunius Brutus, qui cum iis profectus erat, prolapſum ſe ſimulavit, & terram oſculatus eſt. idque factum ejus eventus rei comprobavit. Nam cum impotenter ſe gerendo Tarquinius Superbus, omnes in odium ſui adduxiſſet; ad ultimum, propter expugnatam nocturna vi à Sexto filio ejus Lucretiæ pudicitiam, quæ vocato patre ad ſe Tricipitino, & viro Collatino, obteſtata, ne inulta mors ejus eſſet, cultro ſe interemit, Bruti opera maxime expulſus eſt, quum regnaſſet annos viginti quinque. Tunc conſules primum creati ſunt, L. Iunius Brutus, & L. Tarquinius Collatinus.*

[1] Factu-

1 *Filii Sexti Tarquinii dolo.*] Non ut ante: *filius Sextus Tarquinius dolo.* Loquitur enim de rebus geſtis Tarquinii Superbi regis. Itaque præter alia, Sexti etiam Tarquinii filii dolo, inquit, Gabios in ſuam poteſtatem redegit. *Sigon.*

1 Facturusne operæ pretium ſim, ſi à primordio Urbis res populi Romani perſcripſerim, nec ſatis ſcio: nec ſi ſciam, dicere auſim. Quippe qui quum veterem tum vulgatam eſſe rem videam, dum novi ſemper ſcriptores, aut in rebus certius aliquid allaturos ſe, aut ſcribendi arte rudem vetuſtatem ſuperaturos credunt. Utcunque erit, juvabit tamen [2] rerum geſtarum memoriæ principis terrarum populi, [a] pro virili parte & meipſum conſuluiſſe, &, ſi in tanta ſcriptorum turba mea fama in obſcuro ſit, nobilitate ac [b] magnitudine eorum, meo qui nomini officient, me conſoler. Res eſt præterea, & immenſi operis, ut quæ ſupra ſeptingenteſimum annum repetatur: & quæ [3] ab exiguis profecta initiis, eo creverit, ut jam [4] magnitudine laboret ſua: & legentium pleriſque, haud dubito, quin primæ origines, proximaque originibus, minus præbitura voluptatis ſint; feſtinantibus ad hæc nova, quibus jam pridem prævalentis populi vires ſeipſæ conficiunt.

GRONOVII NOTÆ.

a PRÆFAT. *Pro virili parte & me ipſam conſuluiſſe*] Membr. Flor. omnium, quæ hujus primæ partis exſtant, optimæ; *& ipſum*: ſine τοῦ *me*: nec aliter à manu prima Voſſianus: Qua Virgilius arte: *Ille meas errare boves, ut cernis, & ipſum Ludere, quæ vellem, calamo permiſit agreſti.* Iuſtinus lib. 14. *Aut ſi ipſos pudet roganti vim adhibere, ferrum huc date.*

b *Magnitudine eorum, meo qui nomini officient.*] Ita Florent. & Helm. Non ineleganter Freinshemius *lumini*. Cur tamen tam eleganter, ſi Livius illud maluit? Infra: *quas ſua virtus ac Dii juvent, magnas opes ſibi magnumque nomen facere.* Lib. 22. *id privatim parentibus, quorum maximum nomen in civitatibus eſt ſuis, id publice populis gratum erit.* Qui gloriam aut famam meam impedient, ipſi clariores & mihi umbram facturi. lib. 2. *tantumque ſua laude obſtitit famæ conſulis Marcius.* lib. 26. de Mutine: *Hæc ejus gloria, quia jam imperatoris quoque famæ officiebat.* lib 38. *ne magnitudo & ſplendor legati laudibus conſulis officeret.*

VARIORUM.

1 PRÆFAT. *Facturuſne.*] Ab hexametri exordio Livium hiſtoriam cœpiſſe indicat Quintilian. l. 9. *Glarean.*

2 *Rerum geſtarum memoriæ principis terrarum.*] Illud *terrarum* additum puto. Aurem conſulas, & certe dubitabis. *Tan. Faber.*

3 *Ab exiguis profecta initiis.*] Sic eſt; non urbium modo imperiorumque; ſed omnium ubique rerum principia parva ſunt. Vide ſis Liv. lib. 7. cap. 2. *Gruter.*

4 *Magnitudine laboret ſua.*] Ergò, *Haud diu durare poſſunt maxime eminentia.* Prudenter itaque faciunt regnorum urbiumque Principes; qui ubi res ſuas ſatis bonas magnaſque vident, ea perpetuas malunt, quam auguſtiores: qua de modeſtia multa diſſeruimus ad Tacit. l. 2. c. XI. Diſcurſu XVIII. *Grut.*

GRE-

ſiciunt. Ego contra hoc quoque ... tam, uti me à conſpectu malorum, quæ ... annos vidit ætas, tantiſper certe dum priſca illa ... mente repeto, avertam; omnis expers curæ, quæ ſcribentis animum, etſi non flectere à vero, ſolicitum tamen efficere poſſit. Quæ [1] ante conditam condendamve urbem, poëticis magis decora fabulis, quam incorruptis rerum geſtarum monumentis traduntur, ea nec affirmare nec refellere, in animo eſt. Datur hæc venia antiquitati, ut miſcendo humana divinis, [2] primordia urbium auguſtiora faciat. Et, ſi cui populo licere oportet, conſecrare origines ſuas, & ad Deos referre auctores; ea belli gloria eſt populo Romano: ut quum ſuum conditoriſque ſui parentem Martem potiſſimum ferat; tam & hoc gentes humanæ patiantur [3] æquo animo, quam imperium patiuntur. Sed hæc & his ſimilia, utcunque animadverſa aut exiſtimata erunt, haut in magno equidem ponam diſcrimine. Ad illa mihi pro ſe quiſque acriter intendat animum, quæ vita, qui mores fuerint; per quos viros, quibuſque artibus, domi militiæque, & partum & auctum imperium ſit. [a] labente dein-

GRONOVII.

a *Labente deinde paullatim diſciplina*] Sic quidem ſcripti, ſic editi: verius tamen *labante*. Etſi enim tradat Priſcianus *labare* & *labi* ex illis eſſe, quæ conjugationem mutant cum genere, in eadem manentia ſignificatione, & confundantur interdum: utplurimum tamen differunt, & *labare*, eſt deficere, labefactari, minari ruinam, nutare, propemodum labi; nondum tamen *labi*. lib. 4, 39. idem vitium: *ni Sex. Tempanius, decurio equitum, labante jam re, præſenti animo ſubveniſſet.* Sic alibi *labentem fortunam* dederunt, ubi opt. libri *labantem*. lib. 36. *Publice privatimque labante egregia quondam diſciplina gentis.* Spartianus Hadriano: *poſt Cæſarem Octavium labantem diſciplinam incuria ſuperiorum principum retinuit.*

VARIORUM.

1 *Ante conditam condendamve.*] Prius intervallum, quæ antequam urbs exiſteret, ſecundum quæ in ipſa conſtituenda vel dum conditur, obtigerunt. Vt Virgilio *volvenda dies*, quæ volvitur. *P. Nannius.*

2 *Primordia urbium auguſtiora.*] Nihil eſſe frequentius ſuperbiæ mortalium, quam inculcare originis ſuæ capite auctorem Deum, totis fere libris Bibliothecæ quinque prodidit Diodorus Siculus: quibus adde Auguſtin. *lib.* 3. de *Civit.* Dei *cap.* 4. Lactantiamque hanc deridet Seneca lib. 3. de Benef. c. 28. *Gruterus.*

3 *Æquo animo.*] Ita loquitur tanquam mentium omnium interpres. Sed ei non inepte forſan reſponderetur illud Antigonæ ad Creontem è Sophocle

 ſ[?]

..., [4] velut [5] deſidentes primo ...mo: deinde ut magis magiſque lapſi cœperint præcipites; donec ad hæc tempo... ...ibus nec vitia noſtra, nec remedia pati poſſumus, perventum eſt. Hoc illud eſt præcipue in cognitione rerum ſalubre ac frugiferum, [6] omnis te exempli documenta [7] in illuſtri poſita monumento intueri: inde tibi tuæque reipublicæ quod imitêre, capias: inde fœdum inceptu, fœdum exitu, quod vites. Cæterum aut me amor negotii ſuſcepti fallit, aut nulla unquam reſpublica nec major, nec ſanctior, nec bonis [8] exemplis ditior fuit: nec in quam tam ſeræ avaritia luxuriaque immigraverint: nec ubi tantus ac tam diu paupertati ac parſimoniæ honos fuerit. adeo quanto rerum minus, tanto [9] minus cupiditatis erat. Nuper divitiæ avaritiam, &

515. *His omnibus hoc placere dici poſſet, niſi linguam clauderet metus. Sed tyrannis cum aliis in rebus beata eſt; tum quia licet ei dicere & facere quæ vult.* Sententioſe Auguſtin. lib. 22. Civit. Dei cap. 6. p. quem vide. *Grut.*

4 *Velut deſidentes.*] Reſpicit ad vulgatum iſtud: *Nemo ſit malus repente vel bonus; mora eſt opus:* nedum ut de bono quis ſtatim fieri queat peſſimus, & quidem Romanus. Ergo qui ſapit, principiis obſtet. Hæc ergo proverbio illi accedunt: *Ad mali ſummum cacumen per gradus aſcenditur.* Interim annotat Politicus ad hunc locum & iſtud: *nulla imperia inveniri ſine limitibus; quò cum venerunt; ſiſtunt, retroeunt, ruunt.* Id.

5 *Deſidentes primo.*] His verbis mutationes omnes Rom. imperii breviſſime complexus eſt. Nam cum *Partum imperium* ait, intervallum illud totum indicat, quod à Romulo ad Ap. Claudium intercedit, qui primus bellum extra Italiam Carthaginienſibus fecit: cum *Auctum*, tempus inde ad Carthaginem everſam, notat. *Deſediſſe* præterea mores intelligit Gracchanis temporibus, *Lapſos* magis *eſſe* Sullanis, *Præcipites iiſſe* Cæſarianis. Reliqua inde tempora, Auguſti imperium poſt devictum ad Actium Antonium, quibus hæc ſcribere aggreſſus eſt, ſignificant. *Sigon.*

6 *Omnis te exempli.*] Tam boni quam mali. Bene ergo Horatio pater lib. 1. Sat. 4. vſ. 121. *ſive jubebat ut facerem quid. Habes auctorem quo facias hoc, &c.* neque aliter Demea apud Terent. Adelph. 3. ſc. 4. *Inſpicere tanquam in ſpeculum in vitas omnium Iubeo, atque ex aliis ſumere exemplum ſibi, &c.* Vbi notandum hiſtoriam eſſe ſpeculum morum. *Grut.*

7 *In illuſtri poſita monumento.*] Forte ſcribend. *In illuſtri poſita momento.* eo enim ſane potiſſimum celebratur hiſtoria, quod multorum ſæculorum gentiumque geſta, bello, pace, ſimul & ſemel, quaſi in ſpeculo, lectoribus compendioſe objiciat. *Gruter.*

8 *Exemplis ditior.*] Vide Quintilianus lib. 12. Inſtit. Orat. cap. 2. *Quantum Græci præceptis prævalent; tantum Romani, quod majus eſt, exemplis.* & Valer. Max. lib. 2. cap. 7. §. 6. *Grut.*

9 *Minus cupiditatis.*] Ejuſdem eſt ſententiæ cum eo quod refert ex Epicuri epiſtola ad Pythoclea L. Annæus Seneca Epiſt. 21. *Si vis dives fieri, non pecuniæ*

& abundantes voluptates deſiderium, per luxum atque libidinem pereundi perdendique omnia, invexere. Sed querelæ, ne tum quidem gratæ futuræ, quum forſitan & neceſſariæ erunt; ab initio certe tantæ ordiundæ rei abſint. Cum bonis potius ominibus votiſque ac precationibus Deorum Dearumque, ſi, ut poëtis, nobis quoque m[illegible] eſſet, libentius inciperemus, ut orſis tanti operis ſucceſſu proſperoque darent.

pecuniæ adjiciendum, ſed cupiditatibus detrahendum eſt. Conſulatur Ciceronis Paradoxa. nam ſane *Concupiſcere, eſt malorum fons ſcatebraque omnium.* Ergo *vis ſupra regem eſſe regum? nil cupiſce, nil time.* Plane, *Qui ſui eſt rex, ille regum regibus non invidet.* Grut.

Iam primum omnium ſatis conſtat, Troja capta in cæteros ſævitum eſſe Trojanos; duobus, 1 Ænea Antenoreque, & vetuſti jure hoſpitii, & quia pacis reddendæque Helenæ ſemper auctores fuerant, omne jus belli Achivos abſtinuiſſe. Caſibus deinde variis Antenorem cum multitudine Henetûm, qui ſeditione ex Paphlagonia pulſi, & ſedes & ducem, 2 rege Pylæmene ad Trojam amiſſo, quærebant, veniſſe in intimum maris Adriatici ſinum: Euganeiſque, qui inter mare Alpeſque incolebant, pulſis, Henetos, Trojanoſque eas tenuiſſe terras: & in quem primum egreſſi ſunt locum, 3 Troja vocatur;

VARIORUM.

1 *Ænea Antenoreque.*] Servius ſcribit Æneam & Antenorem Livio patriam prodidiſſe dici. At his verbis nulla mentio proditionis ineſt. Quod autem Græcorum ante bellum fuerunt hoſpites, majeſtatem humanitatemque patriæ illuſtriorem reddidere. Et quod Helenæ reddendæ, per ſummam injuriam ereptæ, auctores dicuntur; officio bonorum virorum functi plus cæteris civibus mihi videntur, juſtuſque eorum commonſtratus animus. *Glareanus.*

2 *Rege Pylæmene.*] Ad finem Bœotiæ: Παφλαγόνων δ᾽ ἡγεῖτο Πυλαιμένεος λάσιον κῆρ ἐξ Ἐνετῶν. Occiditur à Menelao Iliad. β. *Glareanus.*

3 *Troja vocatur.*] Ea ſunt homines ſtultitia, ut amiſſæ patriæ deſiderium lenius ferant, ſi vel nomen ejus loco ei imponatur, ad quem fato delati ſunt. Habemus exempla apud Ælianum lib. 16. de Animalib. cap. 35. Diodorum lib. 1. cap. 56. Virgil. 3. Æneid. verſ. 133. *Ergo avidus muros optatæ molior urbis, Pergameamque voco.* Grut.

tur; pagoque inde Trojano nomen eſt, gens univerſa Veneti appellati. Æneam ab ſimili clade domo profugum, ſed [a] ad majora initia rerum ducentibus fatis, primo in Macedoniam veniſſe: inde in Siciliam quærentem ſedes delatum: [b] ab Sicilia, claſſe Laurentem agrum tenuiſſe: [c] Trojæ & huic loco nomen eſt. Ibi *egreſſi* Trojani, ut quibus ab immenſo prope errore nihil præter arma & naves ſupereſſet, quum prædam ex agris agerent, Latinus rex Aborigineſque, qui tum ea tenebant loca, ad arcendam vim advenarum armati ex urbe atque agris concurrunt. Duplex inde fama eſt: alii prœlio victum Latinum, pacem cum Ænea, deinde affinitatem junxiſſe tradunt: alii, quum inſtructæ acies conſtitiſſent, priuſquam ſigna canerent, proceſſiſſe Latinum inter primores, ducemque advenarum evocaſſe ad colloquium, percunctatum deinde, qui mortales eſſent, unde,

GRONOVII.

a *Ad majora initia rerum.*] Flor. & Voſſ. *ad majora rerum initia.* Forte: *majorum.*

b *Ab Sicilia claſſe Laurentem agrum tenuiſſe.*] Sero poſitum hic videtur *claſſe.* nam & in Macedoniam claſſe venit, & claſſe in Siciliam eſt delatus. Augent ſuſpicionem ſcripti, in quibus omnibus fere *claſſe ad Laurentem*, vel, *claſſe ac Laurentem.* Vide num fuerit: *ab Sicilia claſſem Laurentem agrum tenuiſſe.* Sic lib. 21. *novem quinqueremes Liparas, octo inſulam Vulcani tenuerunt.* lib. 32. *utrum Leucadem ac ſinum Ambracium oneraria tenuiſſent.* lib. 44. *poſtero die quam Sybota claſſis tenuit.*

c *Troja & huic loco nomen eſt.*] Sic A. Gellius 17. 21. *Tarquinii filio, cui cognomentum Superbus fuit.* Immo Cicero lib. 4. in Verr. *fons aquæ dulcis, cui nomen Arethuſa eſt.* Et mox: *Altera autem urbs Syracuſis, cui nomen Acradina eſt.* Pro Cæcina; *Sex. Clodius, cui nomen eſt Phormio.* Sed fere in peregrinis. Aliter in mere Romanis. Lib. 5. Ver. *de Apollonio, cui Gemino cognomen eſt.* Pro Roſcio: *T. Roſcii, quorum alteri Capitoni cognomen eſt.* Et hac ratione ferri poteſt apud noſtrum lib. 25. *Epicyden, cui Siden cognomen erat.* lib. 40. *Theoxena & Archo nomina mulieribus erant.* lib. 44. *ab regulo Gallorum (Balanos ipſius traditur nomen.)* At lib. 25. 2. *Scipio, cui poſtea Africanus fuit cognomen.* præferam *Africano:* quando & Put. *Africanos.* Et lib. 35. 24 *Utrique eorum Salinatori erat cognomen.* non *Salinator.* Tum in re præſenti: *Troja & huic loco nomen eſt;* ex perpetuo Livii more, qui in talibus cujuſque auctoris maxime reſpiciendus. Hoc olim conjectura deprehenſum accepimus poſtea plane ſcriptum reperiri in membranis optimis Florentinis. quæ & paulo ante: *pagoque Trojano inde nomen eſt.* Ubi *Trojano* ad ſuam conjecturam refert Sigonius, cum id habeant Andreas & omnes antiquæ editiones ante Frobenianam. Apud Plautum in prol. Aſinariæ edunt, *Huic nomen Græce eſt Onagos fabulæ:* cum in MSſ. ſit, *onagro*, *onago*, *onego.* Verius eſt utrumvis poſteriorum.

unde, aut quo caſu profecti domo, quidve quærentes in agrum Laurentem exiſſent? poſtquam audierit, multitudinem Trojanos eſſe; ducem Æneam, filium Anchiſæ & Veneris: cremata patria & domo profugos, ſedem, condendæque urbi locum quærere, & nobilitatem admiratum gentis virique, & animum vel bello vel paci paratum, dextera data fidem futuræ amicitiæ ſanxiſſe. Inde fœdus ictum inter duces, inter exercitus ſalutationem factam. Æneam apud Latinum fuiſſe in hoſpitio. ibi Latinum apud penates Deos domeſticum publico adjunxiſſe fœdus, [1] filia Æneæ in matrimonium data. ea res utique Trojanis ſpem affirmat tandem ſtabili certaque ſede finiendi erroris. Oppidum condunt. Æneas ab [2] nomine uxoris Lavinium appellat. Brevi ſtirps quoque virilis ex novo matrimonio fuit; [d] cui Aſcanium parentes dixere nomen. Bello deinde Aborigines Trojanique ſimul petiti. Turnus Rex Rutulorum, [3] cui pacta Lavinia ante adventum Æneæ fuerat, prælatum ſibi advenam ægre patiens, ſimul Æneæ Latinoque bellum

d *Cui Aſcanium parentes dixere nomen.*] Duo Pall. & Mſ. Mureti pronomen ignorant. Et certe compendium loquendi ſcitum ac familiare Livio vitiarunt, à quibus illud immiſſum. Sic cap. 23. *Ea res ab ſtativis excivit Mettium. ducit qua proxime ad hoſtem poteſt.* Sic Rhenani, tres Pall. Oxon. Flor. Mur. libri. Vulgo hic quoque: *is ducit*: Et ſequenti: *Fecialis erat M. Valerius, patrem patratum Sp. Fuſium fecit.* Rhenanus interpoſuit *is* à mala manu. lib. 5. *ibi omen ſequentes loci condidere urbem. Mediolanum appellarunt.* Sic lib. 26, 40. *Per totam Siciliam* &c. ubi plenius & vulgarius: *Is per totam.* Lib. 27, 53. *circumfuſi omnis generis hominum frequentia* ἀντὶ τ͂, *hi circumfuſi.*

VARIORUM.

1 *Filia in matrimonium data.*] Ita eſt: *Mutuis vel bella ſumma finiuntur nuptiis.* Neque ulla cautio felicius ſuccedit, quam obſignata mutua matrimonii copula. unde uſitatiſſimum regibus, ſimultates odiaque finire affinitatis fœdere. Videatur Herodot. lib. 1. cap. 74. Diodor. lib. 12. cap. 51. Iuſtinus lib. 26. cap. ult. *Grut.*

2 *Nomine uxoris.*] Semper habitum honori, dare nomen urbi recens conditæ: hinc reges plerique, vel ſuo eam ornabant, vel amiciſſimorum vocabulis. Etiam impoſuiſſe nomen uxorum, habemus apud Herodot. lib. de vita Homeri cap. 2. m. *Grut.*

3 *Cui pacta Lavinia.*] Non unam cædem exortam, non unum manaſſe bellum, ob abductas pactas, ob dolorem repulſæ, ob prælatos peregrinos, notiſſimum eſt vel ex Hiarbæ querela apud Virg. lib. 4. Æn. v. 213. Vide Herodot. lib. 3. c. 2. m. Diodorum lib. 14. cap. 28. f. Velleium lib. 1. c. 1. &c. *Grut.*

lum intulerat. Neutra acies læta ex eo certamine abiit. victi Rutuli: victores Aborigines Trojanique ducem Latinum amiſere. Inde Turnus Rutulique diffiſi rebus, [4] ad florentes [5] Etruſcorum opes, Mezentiumque eorum regem confugiunt: qui Cære opulento tum oppido imperitans jam inde ab initio minime lætus novæ origine urbis, & tum nimio plus quam ſatis tutum eſſet accolis, rem Trojanam creſcere ratus, haud gravatim ſocia arma Rutulis junxit. Æneas adverſus tanti belli terrorem, ut animos Aboriginum ſibi conciliaret, ne ſub eodem jure ſolum, ſed etiam nomine omnes eſſent; Latinos utramq; gentem appellavit. Nec deinde Aborigines Trojanis ſtudio ac fide erga regem Æneam ceſſere. fretuſque his animis coaleſcentium indies magis duorum populorum Æneas, quamquam tanta opibus Etruria erat, ut jam non terras ſolum, ſed mare etiam per totam Italiæ longitudinem, ab Alpibus ad fretum Siculum fama nominis ſui impleſſet; tamen quum mœnibus bellum propulſare poſſet, in aciem copias eduxit. Secundum inde prœlium Latinis, Æneæ etiam ultimum operum mortalium fuit. ſitus eſt, quemcunque eum dici jus faſque eſt, [6] ſuper Numicium flumen: Jovem indigetem appellant. Nondum maturus imperio Aſcanius Æneæ filius erat: tamen id imperium ei ad puberem ætatem incolume manſit tantiſper [7] tutela muliebri (tanta indo-

4 *Ad florentes Etruſc.*] Quidni? omnes enim admittunt auribus dictum Pothini: *Fatis accede Deiſque, Et cole felices, miſeros fuge.* item: *Nulla fides unquam miſeros elegit amicos.* Lucan. lib. 8. Pharſ. v. 486. & 535. Eſtque cuivis in ore: *Iunge ſemper te beatis, junge firmioribus:* quippe, *Perditis nemo ſodalem ſe facit, ſed floridis.* Grut.

5 *Hetruſcorum*] *Etruſci* & *Etruria* ſcribendum eſt ſine aſpiratione Mſſ. libris auctoribus, iiſque qui lapides triumphales, qui in Capitolio Romæ ſunt, deſcripſerunt. *Sigonius.*

6 *Super Numicum.*] Legendum *Numicium.* Ovidius Metam. ult. *In freta flumineis vicina Numicius undis.* Plin. lib. 3. cap. 5. *Glarean.* Addo etiam Dionyſ. Halic. lib. 1. ποταμὸν Νομίκιον appellare. *Sigon.*

7 *Tutela muliebri.*] Scribit Nicolaus de moribus gentium apud Stobæum Serm. 42. *Sauromatæ triduo ad ſaturitatem ſe ingurgitant, & uxoribus ceu dominabus per omnia parent.* Præterea Illyriis præfuiſſe Teutam, notum ex Polyb. 2. Hiſt. c. 8. Sed tantum abeſt ut fœminis in alios imperium conceſſerit

indoles in Lavinia erat) res Latina & regnum avitum, paternumque puero ſtetit. Haud nihil ambigam (quis enim [a] rem tam veterem pro certo affirmet) hiccine fuerit Aſcanius, an major quam hic, Creuſa matre Ilio incolumi natus, comesque inde paternæ fugæ, quem Iulum eundem Julia gens [8] auctorem nominis ſui nuncupat. Is Aſcanius, ubicunque & quacunque matre genitus (certe natum Ænea conſtat) abundante Lavinii multitudine, florentem jam (ut tum res erant) atque opulentam urbem matri, ſeu novercæ, reliquit: novam ipſe aliam ſub Albano monte condidit. quæ ab ſitu porrectæ in dorſo urbis Longa Alba appellata. Inter Lavinium & Albam Longam coloniam deductam triginta ferme interfuere anni. tantum tamen opes creverant, maxime fuſis Etruſcis, ut ne morte quidem Æneæ, nec deinde, inter muliebrem tutelam, [9] rudimentumque primum puerilis regni, movere arma, aut Mezentius Etruſcique, aut ulli alii accolæ auſi ſint. Pax ita convenerat, ut Etruſcis Latiniſque fluvius Albula, quem nunc Tiberim vocant, [10] finis eſſet. Silvius deinde regnat,

[1] Aſca-

ceſſerit aut natura, aut mos gentium: ut contra eas damnarit perpetuæ parentum, fratrum, maritorum tutelæ. *Grut.*

8 *Authorem nominis*] *Auctor* & *auctoritas* ſcribendum: ita & Mſſ. libris & vetuſtis lapid. atteſtantibus, & Dione tradente, qui declarans, quid *auctoritas ſenatus* ſit, *αὐκτώριτας* ſcribit. poſtremo ex vocis etiam ipſius ratione à vett. Grammaticis tradita. *Sigon.*

9 *Rudimentumque primum puerilis regni.*] Et ſic tamen ſimile eſt miraculo, maxime enim obnoxius eſt injuriis rex ætatis pupillaris. neque ſine cauſa pronuntiant Sacræ literæ, *Væ terræ cui rex puer!* nam ſane, *Rex ubi puer, magiſtri mille ibi malè imperant.* quilibet curator, quilibet ſatelles, animos quoque induit regios; prætextuque commodi publici, proſpicit proprio. *Gruterus.*

10 *Finis eſſet.*] Fere ubivis amnes quoque cujuſque regionis termini. Tacitus lib. 1. Annal. cap. 9. *Mari Oceano, aut amnibus longinquis ſeptum imperium.* Fit id aut natura, vel mutuo conſenſu. Hujus meminit Diodor. lib. 12. cap. 83. Hinc & intelligimus cur Alexander Magnus legatum miſerit ad Scythas Europæos; *qui denunciarent eis, ne Tanain amnem regionis, injuſſu regis tranſirent.* ut loquitur Curtius lib. 7. cap. 36. Voluit enim abſtinerent terris Macedonum. *Grut.*

GRONOVII.

a *Rem tam veterem pro certo.*] Lege: *pro certa adfirmet.* Sic lib. 39. *Dum pro ſe quiſque, niſi ipſe oculis ſuis crediſſet, vix pro comperta tantam rem habiturus videretur.*

b *Man-*

Aſcanii filius, caſu quodam in ſilvis natus. Is Æneam Silvium creat. is deinde Latinum Silvium. Ab eo coloniæ aliquot deductæ, Priſci Latini appellati. [b] Manſit Silviis poſtea omnibus cognomen, qui Albæ regnarunt. Latino Alba ortus; [c] Alba Atys, Atye Capys, Capye Cape-

b *Manſit Silvium poſt[illegible] cognomen.*] Ita Lipſius, &, vix eſt, inquit, ut aliter Livius. Sane, ubi *nomen* familiam ſignificat aut gentem, amat ita ponere auctor. Vt infra: *te nomen Tarquinium creat vocatque regem.* Hoc eſt, jure gentis, ut alibi loquitur, regnum ad te pertinet. Lib. 2. *Invisum erat Fabium nomen plebi propter noviſſimum conſulem.* Et ſtatim: *Fabium inde nomen ingens poſt tres continuos conſulatus.* At cum vocabulum viri ſignificat, pace tanti viri dixerim, nunquam ſic Livius. Quæ vero Lipſius obducit: *Aſcanium dixere nomen: L. Tarquinium Priſcum edidere nomen:* (potuiſſet addere ex lib. 8. *Flaccum Potitumque varie in annalibus cognomen cos. invenio*) in iis epexegeſis ſeu compoſitio quaſi ſubſtantivi cum ſubſtantivo, non adjectivi cum ſubſtantivo. Agnoſcas ex his, lib. 7. *Quidam Cæſonem, alii Caium nomen Quinctio adjiciunt.* lib. 35. *filiis duobus Philippum atque Alexandrum & filiæ Apamiam nomina impoſuerat.* Hæc ſic poſita, ut non efficiunt *Cæſonem, Philippum, Alexandrum, Apamiam*, pro adjectivis haberi, ita nec cætera in iſto uſu. Vulgo legebatur antea *Silvius*, pro veteri, quam invenit in ſuis edidítque Campanus, noſque conſpeximus in Oxon. & amici noſtri in Chifletiano, & omnium optimo Flor. *Manſit Silviis poſtea omnibus cognomen.* Atque hac forma perpetuo noſter. Hoc libro: *puero dormienti, cui Servio Tullio nomen fuit: cui Superbo cognomen facta indiderunt: Superbo inditum Romæ cognomen.* Lib. 2. *Atta Clauſus, cui poſtea Appio Claudio fuit Romæ nomen.* Sic locis prope innumerabilibus. Nec numerus offendat tirones: nam ita lib. 37. *duo Quinctii Fa-*

[illegible] [illegible] iſone obſervat [illegible] Noctes Atticæ [illegible] 5. 19. ſed morem cu[illegible]ſque ſequendum cenſeo. Seneca epiſt. [illegible] *[H]eracletus, cui nomen Scotinon fecit orationis obſcuritas.* Niſi tamen mavis, [S]cotino.

c *Alba Atys, Aty Capys, Capy Capetus,*] Andreas Romæ dederat: *Atyne Capys, Capye Capetus:* ſed mox mutarunt. Lipſianus, & nonnulli: *Atyne & Capyne.* Legendum eſt, ut ipſe Lipſius legi poſſe ait, haberturque in Florent. & Chiflet. *Atye Capys, Capye Capetus.* lib. 4. *Vulturnum Etruſcorum urbem, quæ nunc Capua eſt, ab Samnitibus captam, Capuamque ab duce eorum Capye* &c. *appellatam.* Lib. 41. ultimo: *Ipſe cum Cotye Theſſalonicam eſt profectus.* Phocas de Nomine & Verbo: *In ys propria maſculini generis ſunt & tertiæ declinationis, ut Capys Capyis, Phorcys Phorcyis.* Sic ſcribendum apud Ovidium 4. Faſt. 45. *Ille dedit Capyi repetita vocabula Troja.* Vulgo, *capta Troja.* Sed certum eſt hoc nomen deſiderari: & apud Servium ad 10. Æneid. habes: *Ille dedit Capis.* Succeſſorem, inquit, filium habuit denominatum à Capye Troiano. Sic enim & Anchiſæ patrem & Sobrinum Æneæ ferunt appellatum. *Repetita* ſic iterat lib. 14. Met. *Quo ſatus, antiquo tenuit repetita Latinus Nomina cum ſceptro.* Virg. 6. Æn. *Et qui te nomine reddet Silvius Æneas.* A Troia igitur repetitum vocabulum Capys habuit. Fruſtra quoque in his literam Græcam reſpuit Sigonius. Tacitus 2. annal. *partem filio Cotyi permiſit.* Et, *vertere in ſe Cotyi data.* Et, *à Cotye dimiſſa.*

VARIORUM.

1 *Silvius Aſcanii filius.*] Hunc Æneæ [La]vinia poſthumum facit Dionyſius,

Capetus, Capeto Tiberinus, qui in trajectu Albulæ amnis ſubmerſus, celebre ad poſteros nomen flumini dedit. 2 Agrippa inde Tiberini filius: a poſt Agrippam Romulus Silvius à patre accepto imperio regnat. Aventino, fulmine ipſe ictus, regnum per manus tradidit. is ſepultus b in eo colle, qui nunc eſt pars Romanæ urbis, cognomen colli fecit. Proca deinde regnat: is Numitorem atque Amulium procreat. Numitori, qui ſtirpis maximus erat, regnum vetuſtum Silviæ gentis legat. Plus tamen vis potuit, quam voluntas patris, aut verecundia ætatis. Pulſo fratre, Amulius regnat. 3 addit ſceleri ſcelus: ſtirpem fratris virilem interimit: fratris filiæ Rheæ Silviæ per ſpeciem honoris, quum Veſtalem eam legiſſet, perpetua virginitate ſpem partus adimit. Sed debebatur, ut opinor, fatis tantæ origo urbis, maximique ſecundum Deorum opes imperii principium. Vi

ſic appellatum quod apud Tyrrhenum paſtorem in ſilvis, quo metu Aſcanii gravida confugerat Lavinia, natus educatuſque eſſet; ad quem detulerit imperium poſt Aſcanii mortem populus Albanus propter Italam matrem, præterito Iulo Aſcanii filio competitore, cui in ſolatium repulſæ ſacrorum pontificium dederunt. Sic & Servius & Euſebius & Virgilius, niſi quod Iulum eundem quem Aſcanium; ut & Ovidius Aſcanium binominem facit. *Glarean.*

2 *Agrippa inde Tiberini.*] Poſt Tiberinum Livius ac Dionyſius Agrippam ponunt: at Ovid. lib. 14. Metam. Remulum ſubjicit. Poſt Agrippam Dionyſius Alladium, Livius Romulum Silvium. Idem Livius ac Dionyſius poſt Aventinum ponunt Procam Numitoris ac Amulii parentem. Ovidius eodem libro Palatinum: at in quarto Faſtorum ſimiliter Procam; ut alii: quæ differentia num inde acciderit, quod uni varia fuerint nomina, an ſcriptorum errore, dubium relinquimus. *Glarean.*

3 *Addit ſceleri ſcelus.*] *Hoc habent peccata, ab uno fonte mille pullulant.* Vide Iuvenal. Sat. 13. v. 241. Horat. 2. Serm. 5. v. 85. Non ergo temere exclamat Nazarius Conſtantino cap. 10. *O quam æger eſt ad honeſtatem recurſus his, qui jam gradum ex nequitia protulerunt!* Nempe, ut *loco ſe movit error, non poteſt ſiſti, ruit.* Grut.

GRONOVII.

a *Poſt Agrippam Romulus Silvius.*] Muretus ad marginem libri ſui notavit *Remulus*, dubium ex Mſ. an ex conjectura. Certe ſic legi præcipit Ovidius lib. 14. *de quo Remulusque feroxque Acrota ſunt geniti.* Et 4. Faſt. *Iam tamen Agrippam natum Remulumque nepotem viderat.* Sed illic fratres facit, & Remulum maturiorem annis. An igitur ſcripſit: *Remulumque priorem?* an potius alios autores eſt ſecutus, ut Livius & Dionyſius. Nam *Tiberium* Græcorum quorundam & Sigonii ſatis refutat utroque loco Ovidius.

b *In eo colle.*] Si quo in vetere libro invenirem: *is ſepultus in eo, qui nunc eſt pars Romanæ urbis, cognomen colli fecit;* libenter id Livio attribuerem.

c For-

Vi compreſſa Veſtalis, quum geminum partum edidiſſet, ſeu [1] ita rata, ſeu quia deus auctor culpæ honeſtior erat, Martem incertæ ſtirpis patrem nuncupat. Sed nec dii, nec homines, aut ipſam aut ſtirpem à crudelitate regia vindicant: ſacerdos vincta in cuſtodiam datur; pueros in profluentem [2] aquam mitti jubet. c Forte quadam divinitus ſuper ripas Tiberis effuſus lenibus ſtagnis, nec adiri uſquam d ad juſti curſum poterat amnis:

c *Forte quadam divinitus*] Specioſa Gruteri conjectura: *Forte quadam an divinitus:* cũ præſertim Suetonius Claud. *caſu quodam an divinitus.* Et ſæpe diverſæ ponuntur hæ cauſæ veteribus. Cæſ. 1. Gall. *ſive caſu ſive conſilio deorum immortalium.* Virgilius in Culice: *Caſus ſociarit opem numenve deorum.* Sed conſentiunt in vulgatum vett. libri, & poteſt ex ſaniori explicari ſententia illorum, qui Fortem ipſam, ſeu quæ fortuita nobis videntur, divinæ curæ adſignant. Sic lib. 5. *Sed diique & homines prohibuere redemptos vivere Romanos; nam forte quadam, priuſquam infanda merces perficeretur per altercationem nondum auro appenſo, dictator intervenit.* Intelligit nempe *homines* cum exercitu dictatorem Camillum; *deos* quorum numine factum ut in tempore adeſſet, atque interpoſita mora non perficeretur merces, hoc prius attributum *diis*, mox *forte quadam* factum dicit. Hinc apud Plutarchum θείᾳ τύχῃ. In Theſeo extremo, de oſſibus ejus à Cimone inventis: ἀετοῦ τινα τόπον βουνοειδῆ κόπτοντος τῷ στόματι καὶ διαστέλλοντος τοῖς ὄνυξι θείᾳ τινὶ τύχῃ συμφρονήσας. In Lucullo: εἴτε κατὰ θείαν δή τινα τύχην παρεφθειρόμενος αὐτοῦ Μιθριδάτου. Et iterum: θείᾳ τινὶ τύχῃ περὶ τὰς ἐν Ἀσίᾳ πράξεις βραδυνάσας. Intellige igitur, *forte quadam divinitus* comparata. Sic & Philoſophi meliores cenſuere, τὰ δὲ τῆς τύχης οὐκ ἄνευ φύσεως ἢ συγκλώσεως καὶ ἐπιπλοκῆς τῶν προνοίᾳ διοικουμένων, ut præclare divinus ille Marcus ait. Igitur cauſas interdum ita concipiunt, ut pro *forte* ponant *deos.* Suetonius Illio: *ſive divinitus ſive aliqua conjectura.* Ovidius 3. Faſt. *ſeu ratio te noſtris appulit oris, ſive deus.*

d *Ad juſti curſum poterat.*] Suſpectum mihi τὸ *poterat*, & magis ex more Livii: *Tiberis effuſus lenibus ſtagnis nec adiri ad juſti curſum amnis, & poſſe quamvis languida mergi aqua infantes ſpem ferentibus dabat.* Idem ſcilicet Tiberis ita reſtagnans ferentibus pueros ſpem & auferebat poſſe adiri uſque ad curſum juſti amnis, & dabat infantes poſſe quamvis languida aqua mergi.

VARIORUM.

1 *Ita rata.*] *Quis enim damnet ſua vota lubenter? Et* vero ſane ſimile eſt amores Deorum Ethnicorum, maxima parte inde natos; quod juvenes, ſubornato Sacerdote aliquo mentirentur ſe amaſiis ſuis eſſe cœleſtes. Exemplum inſigne hujus impoſturæ exſtat Ioſephi lib. 18. Antiq. Iudaic. cap. 5. Diodor. lib. 1. Bibl. c. 23. Iuvenal. Sat. 6. v. 344. *Sed nunc ad quas non Clodius aras?* tum Sat. 9. v. 23. *nam quo non proſtat fœmina templo?* Grut.

2 *Aquam mitti.*] Fabius Pictor & Dionyſius famulis exportandos dediſſe ſcribunt more veterum gentilium, qui infantes, de quorum vita, moribus, rebus denique gerendis ſiniſtra habuiſſent præſagia, clam exponebant, quo evitaretur futurum malum: quorum catalogum lege apud Higinum fab. 252. Sabellicum lib. 1. cap. 1. exemplorum. *Godelevaus.*

3 *Forte quadã divinitus.*] Alii dicerent, *Forte quadam ſeu divinitus.* Tan. Faber.

GRO-

amnis: & poſſe quamvis languida mergi aqua infantes, ſpem ferentibus dabat. ita velut defuncti regis imperio, a in proxima alluvie, ubi nunc ficus Ruminalis eſt (Romularem vocatam ferunt) pueros exponunt. vaſtæ tum in iis locis ſolitudines erant. Tenet fama, quum fluitantem alveum, quo expoſiti erant pueri, tenuis in ſicco aqua deſtituiſſet, lupam ſitientem ex montibus, qui circa ſunt, ad puerilem vagitum curſum flexiſſe: eam ſummiſſas infantibus adeo mitem præbuiſſe mammas, ut lingua lambentem pueros magiſter regii pecoris invenerit. Fauſtulo fuiſſe nomen ferunt. Ab eo ad ſtabula b Larentiæ uxori educandos latos. Sunt, qui Larentiam

GRONOVII.

a *In proxima alluvie.*] Quod accipitur haud dubie, in aqua ſuper ripam egreſſa. Neque ægre patior. Frontinus Strat. 2, 3, 11. *propter flumen Enipeum, quod & alveo ſuo & alluvie regionem impediebat.* Tantum pono quæſtionem, ſitne rectius utrobique, *eluvie.* Videtur enim *alluvies* eadem eſſe debere, quæ *alluvio*, ut *contages*, *contagio*, *eluvies*, *eluvio*, *diluvies* Horatio & Plinio, *diluvio* Cenſorino. Nam ut *eluvio* Ciceroni inundatio eſt, ita & *eluvies* effuſio & excurſus aquæ: ſive vehemens, ut apud Ovidium lib. 15. Met. *& eluvie mons eſt deductus in æquor.* Vbi poſtremam vocem pro campo ſeu planicie accipe, vel clarius lege: *in æquum.* Vt Iuſtinus: *montes in planum deducebat.* Apud quem ſcribo lib. 2, 1. *ſive eluvies aquarum principio rerum obrutas terras tenuit.* Et eodem libro, cap. 6. *aquarum eluvies magnam partem populorum Græciæ abſumſit.* Non *illuvies*, quæ ſunt ſordes extrinſecus aſperſæ: neque videntur hæc confudiſſe Veteres. Sive modicus & quatenus reſtagnat evehitque ſe plurimum unda: ut apud Tacitum 13. annal. *ſalem provenire, non ut apud alias gentes eluvie maris areſcente unda.* Apud quem ſimiliter ſcribendum 12, 51. *Zenobiam placida eluvie ſpirantem ac vitæ manifeſtam advertere paſtores.* non *illuvie.* Sic Lucilii *eluviem ventris facere* Nonius *purgationem* interpretatur. Servius in 3. Æneid. pro eodem dicit, *effuſionem ſordis.* Iuvenali *ſiccare eluviem* eſt emittere, quam alibi dicit, *torrentem cloacam.* Neutro loco bene dices *illuviem.* de qua Nonius. Curtius lib. *Circuiri brevi ſpatio poterat eluvies*, quàm ante *voraginem concurſu cavatam torrentium* vocat. lib. 6, 3. *torrenteſque & eluvies iter morabantur.* Inſpicere hunc locum operæ pretium eſt. Sic etiam Columellæ 3, 11. melius foret; *valles quæ fluminum eluvie & inundationibus concreverint:* quam *alluvie*. Nec mirum videatur *alluere* dici fluctum quacumque excurrit, *alluviem* non item: non magis quam *eluviem* vocari ſtagnantem undam, cum tamen non dicatur hoc modo *eluere* fluvius. Voluit enim uſus diſtincta rerum vocabula.

b *Laurentiæ uxori*] Florent. *Larentiæ*, & *Larentiam.* Sane apud Varronem Ovidiumque lib. 3. faſt. hodie *Laurentiam* legimus. At Dionyſius, Plutarchus, in Romulo & Q. R. Feſtus, Gellius, Macrobius, Lactantius *Larentiam* vocant. præcipua auctoritas tabulæ faſtorum menſe Decembri: *E LAR. NP.* Manutius *Larentalia* vel *Larentinalia* interpretatur. Sib. Siccama *Laralia*, quod

rentiam vulgato corpore lupam inter paſtores vocatam putent: inde locum fabulæ ac miraculo datum. Ita geniti, [c] ita educati, quum primum adolevit ætas, nec in ſtabulis, nec ad pecora ſegnes, venando peragrare circa ſaltus. [1] Hinc robore corporibus animiſque ſumto, jam non feras tantum ſubſiſtere, ſed in latrones præda onuſtos impetus facere, paſtoribuſque rapta dividere: & cum his creſcente indies grege juvenum, ſeria ac jocos celebrare. Jam tum in Palatino monte Lupercal hoc fuiſſe ludicrum ferunt; & à Pallanteo urbe Arcadica [d] Palatium, deinde Palatinum montem appellatum. ibi Evandrum, qui ex eo genere Arcadum multis ante tempeſtatibus ea tenuerat loca, ſolenne allatum ex Arcadia inſtituiſſe, ut nudi juvenes Lyceum Pana venerantes [e] per luſum atque laſciviam currerent. quem Romani

quod Varro ſcribat paucis poſt Saturnalia diebus Feſtum Laribus diem celebrari, qui *Compitalia* vocetur. Sed errat, & dies ille Laribus ſacer diem *LAR.* præcedit. ille undecimus eſt Cal. Ianuarias, hic decimus. Macrobius: *Vndecimo autem Calendas feriæ ſunt Laribus conſecratæ. Decimo Calendas feriæ ſunt Iovis, quæ appellantur Larentinalia.* Conſentit, quod apud Ovidium quoque Laurentalia habere acceptum geniis Decembrem ſcribitur.

c *Ita educati.*] Mſſ. *Ita geniti, itaque educati.* Vt infra: *ubi expoſiti ubique educati erant.* Andreas Romæ: *ita geniti atque educ.*

d *Palatium, deinde Palatinum montem*] Flor. *Pallantium, deinde Palatium montem appellatum.* Et ante: *in Palatio monte.* Nec ſecus cap. 7. bis, ut voluit Sigonius. Chiflet. quoque *Pallantium*, dein *Palatium.* Voſſianus: *urbe Arcadica Pallantium deinde.* Dionyſius lib. 1. Ὄνομα δὲ τῷ πολίσματι τούτῳ τίθενται Παλλάντιον, ὡς ἀπὸ τῆς ἐν Ἀρκαδίᾳ σφῶν μητροπόλεως. νῦν μέντοι Παλάτιον ὑπὸ Ῥωμαίων λέγεται. Pauſanias in Arcadicis: ὄνομα ἔσχε Παλλάντιον κατὰ μνήμην τοῦ ἐν Ἀρκαδίᾳ. χρόνῳ δὲ ὕστερον μετέπεσε τὸ ὄνομα ἐν ἀναιρέσει γραμμάτων τοῦ τε Λ καὶ τοῦ Ν. Voſſ. quoque cap. 7. *Palatium Romulus*: tum, *Palatium primum*, & cap. 12. *hic in Palatio*, Flor. & Voſſ.

e *Per luxum atque laſciviam currerent.*] Scribe: *per luſum.* Ille *luxus* nec perſonis nec rei, qua de agitur, convenit. *Luxus* opulentorum hominum, urbium, arcium eſt; non pauperis Evandri aut nudorum juvenum, aut ruris & caſarum: *luxus* ganeæ, gulæ, veſtis, ſupellectilis, aut hujuſmodi rerum, in quibus ſumtus fit; non feſti diſcurſus & rudium ſaltationum. Denique in hac materia ut plurimum veteres iſta duo vocabula conjungunt, uti diximus in Obſervationibus.

VARIORUM.

1 *Hinc robore corporibus animiſque.* Ea de cauſſa, publicè venari coactus rex Perſarum. Xenophon lib. 1. cap. 6. Cyropæd. De Mithridate refert Iuſtinus lib. 37. cap. 3. *Aſſuetus feras curſu aut fugare aut perſequi; cum quibuſdam etiam viribus congredi, &c.* Planè Principi neceſſariam venationẽ arbitratur Dio Chryſ. Orat. 3. de regno ſub finem. *Grut.*

2 *Vl-*

mani deinde vocarunt Inuum. Huic deditis ludicro, quum ſolenne notum eſſet, inſidiatos ob iram prædæ amiſſæ latrones; quum Romulus vi ſe defendiſſet, Remum cepiſſe; captum regi Amulio tradidiſſe, [2] ultro accuſantes. Crimini maxime dabant, in Numitoris agros ab his impetum fieri: inde eos collecta juvenum manu [3] hoſtilem in modum prædas agere. ſic Numitori ad ſupplicium Remus deditur. Jam inde ab initio Fauſtulo ſpes fuerat, regiam ſtirpem apud ſe educari; nam & expoſitos juſſu regis infantes ſciebat, & tempus, quo ipſe eos ſuſtuliſſet, ad id ipſum congruere; ſed rem immaturam, niſi aut per occaſionem, aut per neceſſitatem aperiri noluerat. neceſſitas prior venit. ita metu ſubactus, Romulo rem aperit. Forte & Numitori, quum in cuſtodia Remum haberet, audiſſetque geminos eſſe fratres, [a] comparando & ætatem eorum, & ipſam [4] minime ſervilem indolem, tetigerat animum memoria nepotum: ſciſcitandoque eodem pervenit, ut haud procul eſſet, quin Remum agnoſceret. Ita undique regi dolus nectitur. Romulus non cum globo juvenum (nec enim erat ad vim apertam par) ſed aliis alio itinere juſſis certo tempore ad regiam venire paſtoribus, ad regem impetum facit: & à domo Numitoris alia comparata manu adjuvat Remus. ita regem obtruncant. Numitor inter primum tumultum hoſtes invaſiſſe urbem atque adortos regiam

2 *Vltrò accuſantes.*] *Eſt hominum numerus qui putant ſibi fieri injuriam, ſi quam fecere ipſi, ultrò expoſtulant.* Terentius Adelph. 43. v. 4.

3 *Hoſtilem in modum.*] Potuiſſe hæc cadere in accuſatos inde colligamus, quod paſtores ferè ubique latrocinentur, ut pluribus probamus ad Livii lib. 39. cap. 29. *Grut.*

4 *Minime ſervilem indolem.*] Ideò forte, quod intrepidè atque appoſitè reſponderit ad interrogata. nam; *In periclo conſtitutus qualibet ſervus timet, nec loqui audet confidenter.* Grut.

GRONOVII.

a *Comparando eorum ætàtem.*] Voſſ. Lipſ. Flor. & Mureti codices: *comparando & ætatem eorum & ipſam minime ſervilem indolem.* Significat Numitorem hos, quos qui eſſent etiam tum neſciebat, comparaſſe ſuis, quibus quid factum eſſet, juxta ignorabat, nepotibus, cogitando, & hac illos ætate eſſe oportuiſſe, ſi ſuperſtites forent, & parem indolis ſpem daturos fuiſſe.

 b Quum

regiam dictitans, [b] quum pubem Albanam in arcem præſidio armiſque obtinendam avocaſſet, poſteaquam juvenes perpetrata cæde pergere ad ſe gratulantes vidit, extemplo advocato concilio, ſcelera in ſe fratris, originem nepotum, ut geniti, ut educati, ut cogniti eſſent, cædem deinceps tyranni, ſeque ejus auctorem oſtendit. Juvenes per mediam concionem agmine ingreſſi, quum avum regem ſalutaſſent, ſecuta ex omni multitudine conſentiens vox, ratum nomen imperiumque regi effecit. Ita Numitori Albana permiſſa re, Romulum Remumque cupido cepit, in iis locis, ubi expoſiti, ubique educati erant, urbis condendæ. & ſupererat multitudo Albanorum Latinorumque. ad id paſtores quoque acceſſerant: qui omnes facile ſpem facerent, parvam Albam, parvum Lavinium, præ ea urbe quæ conderetur, fore. Intervenit deinde his cogitationibus avitum malum, regni cupido, atque inde fœdum certamen coortum à ſatis miti principio; quoniam gemini eſſent, nec ætatis verecundia diſcrimen facere poſſet, [c] ut Dii, quorum tutelæ ea loca eſſent, auguriis legerent, qui [1] nomen

b *Quum pubem Albanam advocaſſet.*] Non ſpernendum, ſi non ſolum probandum, quod Modii Florentinuſque *avocaſſet.* Duplex ejus verbi vis eſt huc mire conveniens. Eſt enim & ſevocare partem populi à magiſtratibus ſeditionis cauſa, & avertere ab agnoſcendo vero periculo, ne auxilium, quo maxime debebat, ferat. Velut hic regi. lib. 2. *ſecedat nunc, avocet plebem.* Lib. 3. *ut non bellum, ſed vanam imaginem belli, ad avertendos ab legis cura plebis animos, Capitolium inſediſſe contenderent.* Lib. 4. *Ea oppugnatio ſegnior inſequenti anno fuit, parte tribunorum exercituſque ad Volſcum avocata bellum.* Lib. 43. *Eo facto avocatam à ſe concionem tribunus queſtus & in ordinem ſe coactum.*

c *Vt Dii, in quorum tutela ea loca eſſent.*] Cur hic cum Grutero non ſequamur Andream, ſed optimos quoſque MSſ. edentemque Campanum: *ut Dii, quorum tutelæ ea loca eſſent*: dicat ipſe Livius, qui non fortuito in elegantiam ſuam incidit. Lib. 24. *Et corpus ſuum cæteraque omnia, quæ ſuæ fidei tutelæque eſſent.* Eodem: *Ad eum mitterent legatos, cujus juris arbitriique eſſet.* Lib. 42. *Petere, ut eum non ſub hoſpitum modo privatorum cuſtodia, ſed publicæ velut curæ atque tutelæ eſſe vellent.* Auctor de Origine gentis Rom. *Inde videlicet lupum picumque Martiæ tutelæ eſſe.* Feſtus *in Inſula: ejuſdem* (Æſculapii) *eſſe tutelæ Draconem.*

VARIORUM.

1 *Nomen novæ urbi darent.*] Honorificum ubique dare nomen urbibus: eo enim ſe quivis quaſi æternabat: ſane tamdiu inclareſcebat id vocabulum, quam civitas ſupererat. Velleius de Tyrrheno lib. 1. cap. 1. *Pervectus in Italiam & loco, & incolis, & mari nobile ac per-*

men novæ urbi daret, qui conditam imperio regeret. Palatinum Romulus, Remus Aventinum ad inaugurandum [2] templa capiunt. Priori Remo augurium veniſſe fertur, ſex vultures: jamque, nunciato augurio, quum duplex numerus Romulo ſe oſtendiſſet, utrumque regem ſua multitudo conſalutaverat. tempore illi præcepto, at hi numero avium regnum trahebant. Inde cum altercatione congreſſi, certamine irarum ad cædem vertuntur. ibi in turba ictus Remus cecidit. Vulgatior fama eſt, ludibrio fratris Remum novos tranſiluiſſe muros: inde ab irato Romulo (quum verbis quoque increpitans adjeciſſet, *Sic deinde quicunque alius tranſiliet mœnia mea*) interfectum. Ita ſolus potitus imperio Romulus; condita urbs conditoris nomine appellata. Palatinum primum, in quo ipſe erat educatus, muniit: ſacra Diis aliis Albano ritu, Græco Herculi, ut ab Evandro inſtituta erant, facit. Herculem in ea loca Geryone interemto boves mira ſpecie abegiſſe memorant, ac prope Tiberim fluvium, qua præ ſe armentum agens, nando trajecerat, loco herbido, ut quiete & pabulo læto reficeret [a] boves, & ipſum feſſum via procubuiſſe. ibi quum eum cibo vinoque gravatum ſopor oppreſſiſſet, paſtor accola ejus loci, nomine Cacus, ferox viribus, captus pulchritudine boum, quum avertere eam prædam vellet; quia, ſi agendo armentum in ſpeluncam compuliſſet, ipſa veſtigia quærentem dominum eo deductura erant; averſos boves eximium quemque pulchritudine caudis in ſpeluncam traxit. Hercules ad primam auro-

ram

p... um *à ſe nomen dedit.* Porrò tanto enixius appetebatur nomen urbis, quod à civibus ſuis conſecraretur, quaſi & inter Deos referretur talis conditor; Vide Diodor. Sicul. lib. 20. Bibl. cap. 103. *Gruter.*

2 *Templa capiunt.*] Templa regiones ſunt aut agri, certo carmine ab augure lituo finiti & notati, unde in omnes cœli partes ad augurium captandum liber erat aſpectus: in tantum, ut interdum augures ea, quorum altitudo auſpiciis obeſſet, demoliri juberent. *Godelevaus.*

GRONOVII.

a *Boves, ipſum feſſum.*] Non otioſe Flor. Voſſianuſq; *boves & ipſum feſſum.*

ram ſomno excitus, quum gregem perluſtraſſet oculis, & partem abeſſe numero ſenſiſſet, pergit ad proximam ſpeluncam, ſi forte eo veſtigia ferrent. quæ ubi omnia foras verſa vidit, nec in partem aliam ferre, confuſus atque incertus animi, ex loco infeſto agere porro armentum occepit. Inde quum actæ boves quædam ad deſiderium, ut fit, relictarum mugiſſent, reddita incluſarum ex ſpelunca boum vox Herculem convertit. quem quum vadentem ad ſpeluncam Cacus prohibere conatus eſſet; ictus clava, fidem paſtorum nequicquam invocans, morte occubuit. Evander tum ea, profugus ex Peloponneſo, [1] auctoritate magis quam imperio regebat loca: venerabilis vir miraculo literarum, rei novæ inter rudes artium homines; venerabilior divinitate credita Carmentæ matris, quam fatiloquam ante Sibyllæ in Italiam adventum, miratæ hæ gentes fuerant. is tum Evander concurſu paſtorum trepidantium circa advenam manifeſtæ reum cædis excitus, poſtquam facinus facinoriſque cauſam audivit; habitum formamque viri aliquantum ampliorem auguſtioremque humana intuens, rogitat qui vir eſſet. Ubi nomen patremque ac patriam accepit; *Iove nate, Hercules, ſalve,* inquit, *te mihi mater veridica interpres Deûm aucturum cœleſtium numerum cecinit: tibique aram hic dicatum iri, quam opulentiſſima olim in terris gens Maximam vocet, tuoque ritu colat.* Dextra Hercules data, *accipere ſe omen, impleturumque fata, ara condita atque dicata,* ait. Ibi tum primum bove eximia capta de grege, [a] ſacrum Herculi, adhibitis ad miniſterium da-

pemque

VARIORUM.

1 *Auctoritate magis quam imperio*] Examinavi hunc locum ad P. Syri verſum: *Omnes æquo animo parent, digni ubi imperant.* Grut.

GRONOVII.

a *Sacrum adhibitis ad miniſterium.*] Tres Pall. & Flor. cum Sigoniano: *Sacrum Herculi adhibitis.* Sive ab Evandro Herculi, ſive ab Hercule ipſo: hoc enim ambiguum manet, etſi refutet potius Sigonius, eoque laudet è vet. lib. *Dextra Herculi data.* Sed rejecit hoc olim Turnebus, monuitque intelligendum eſſe, dextra Evandro data Herculem ſe divinitatis omen accipere dicentem induci, ſeque fata, quæ Carmenta cecinerat, impleturum, aramque maximam conditurum

pemque Potitiis ac Pinariis, quæ tum familiæ maxime inclytæ ea loca incolebant, factum. Forte ita evenit, ut Potitii ad tempus præſto eſſent, iiſque exta apponerentur, Pinarii extis adeſis ad ceteram venirent dapem. inde inſtitutum manſit, donec Pinarium genus fuit, ne b extis ſolennium veſcerentur. Potitii ab Evandro edocti, antiſtites ſacri ejus per multas ætates fuerunt. donec tradito ſervis publicis ſolenni familiæ miniſterio, genus omne Potitiorum interiit. Hæc tum ſacra Romulus una ex omnibus peregrina ſuſcepit; jam tum [1] immortalitatis virtute partæ, ad quam eum ſua fata ducebant, fautor,

dituram & dicaturum. Contra nihil abſurdius eſſe, quam dicere ipſum ſibi Herculem aram maximam conſecraſſe cenſet Sigonius. Verum non convenit inter auctores. Dionyſius ſcribit Herculem Iovi Inventori poſuiſſe aram, & juvencum mactaſſe: Evandrum vero à matre edoctum, Superis acceſſurum Herculem, occupaſſe gratiam divini cultus ei tribuendi, & ſtatuiſſe illi aram Maximam, & ad eam bovem immolaſſe, rogato tamen ipſo τῶν ἱερῶν κατάρξασθαι, ipſumque Herculem θῦσαι τῶν βοῶν τινας ἐκ τῆς ἄλλης λείας τὰς δεκάτας ἐξελόντα ἐπὶ τοῦ βωμοῦ ἐπιθῦσαι. Auctor de origine Rom. ex Caſſio & libris Pontificalibus Inventoris Iovis eandem facit, quam Maximam aram ab Hercule conſecratam, apud quam ille decimam ſui pecoris profanarit, Poticioque & Pinario ritum inſtaurandi tradiderit. Virgilio *primuſque Poticius auctor Et domus Herculei cuſtos Pinaria ſacri Hanc aram luco ſtatuit, quæ Maxima*. Ovidio Hercules *Immolat ex illis taurum tibi, Iupiter unum Victor Evandrum ruricolaſque vocat, Conſtituitque ſibi, quæ Maxima dicitur, aram.* Tacito magna ara fanumque, *quæ præſenti Herculi Arcas Evander ſacraverat.* Solino & aram Hercules, quam voverat, ſi amiſſas boves repeririſſet, punito Caco, patri Inventori dicavit, & *ſuo quoque numini inſtituit aram, quæ Maxima apud Pontifices habetur.* Servio denique *alii Maximam dicunt, quia illo tempore omnibus erat potior, quam ſibi Hercules, poſtquam à matre Evandri ſe Iovis filium eſſe & immortalem futurum cognovit, ſtatuit.* Ex quibus liquet feſtinaſſe Sigonium. Poſſet alioqui legi: *impleturumque fata, ait. Ara condita atque dicata, ibi tum primum.* Per Evandrum ſcilicet.

b *Extis ſolennibus*] Scribo cum duob. Pall. & aliis: *ne extis ſolennium veſcerentur.* Intellige ſacrorum vel ſacrificiorum. Lib. 5. *ſacrificiis ſolennibus non dies magis ſtati quam loca ſunt.* Cicero 2. de leg. *Nec ulla vitiorum ſacra ſolennia obeunto.* Tibullus, *Hoc ſolenne ſacrum, cunctos hoc ſumet in annos.* Suetonius Octav. *cum ad ſolenne Apollinis ſacrum media nocte veniſſet.* Auctor de orig. *utque ſolenne ſacrificium ſibi poſteriſque id eſſet.*

VARIORUM.

1 *Immortalitatis virtute partæ.*] Tanta abundabat grati animi dote antiquitas, ut non ſolum eos, à quibus affecta erat beneficiis extraordinariis, præmio etiam proſequeretur extraordinario dum viverent; ſed etiam à morte ſtatim ipſo honoraret cœlo; datura quo carebat. Cic. lib. 2. de natura Deor. cap. 24. *Suſcepit vita hominum conſuetudoque communis, ut beneficiis excellentes viros, in cœlum fama ac voluntate tollerent, &c.* Gruter.

2 In

8 tor. Rebus divinis rite perpetratis, vocataque ad concilium multitudine, quæ coaleſcere [2] in populi unius corpus nulla re, præterquam legibus poterat, jura dedit: quæ ita ſancta generi hominum agreſti fore ratus, ſi ſeipſe venerabilem inſignibus imperii feciſſet, quum cetero habitu ſe auguſtiorem, tum maxime lictoribus duodecim ſumptis fecit. Alii ab numero avium, quæ augurio regnum portenderant, eum ſecutum numerum putant. me haud pœnitet eorum ſententiæ eſſe, quibus & apparitores & hoc genus [3] ab Etruſcis finitimis, unde ſella curulis, unde toga prætexta ſumpta eſt, numerum quoque ipſum ductum placet: & ita habuiſſe Etruſcos quod ex duodecim populis communiter creato rege, ſingulos ſinguli populi lictores dederint. Creſcebat interim urbs munitionibus, quum alia atque alia appetendo loca, in ſpem magis futuræ multitudinis, quam ad id quod tum hominum erat, munirent. Deinde, ne [4] vana urbis magnitudo eſſet, adjiciendæ multitudinis cauſa vetere conſilio condentium urbes, qui obſcuram atque humilem conciendo ad ſe multitudinem, natam è terra ſibi prolem ementiebantur; locum [a] qui nunc ſeptus deſcender

2 *In populi unius corpus.*] Ita eſt, *Abſque lege, nulla in unum convenire plebs poteſt:* vereque putanda eſt, *Lex coagulum ſoluta juge multitudinis.* nam profectò, *Exſulat concordia omnis unde leges exſulant.* Gruter.

3 *Ab Etruſcis finitimis.*] Quidam ea ſunt ſuperbia, ut nihil peregrinum in urbem ſuam velint introductum; tanquam ſi pudori foret, inventa alterius transferre ad ſe: aliter tamen ſapientes. Et verò ea potiſſimum de cauſa civibus ſuis terra marique permiſit peregrinationem Plato, *ut patria urbi communicarent ſi quid alibi reperiſſent ei futurum & uſui & ornamento.* Grut.

4 *Vana urbis magnitudo.*] Vere: *nam urbis eſt imago, non urbs deſtituta civibus.* Hinc Plin. lib. 7. Epiſt. 31. *Cupio patriam omnibus quidem rebus augeri, maxime tamen civium numero: id eni oppidis firmiſſimum ornamentum.* Gru

GRONOVII.

a *Qui nunc ſeptus denſis ſentibus inter duos lucos eſt.*] Sic quidem ſemp editum fuit. Quid ergo Mſſ. omnes, *ſeptus deſcentibus*? Novem aut decem nominare poſſum: alterum vix in marg ne alicubi appictum deprehendi. Nu quam Sigonianum, *tunc ſeptus denſis ſentibus erat.* Septo clauſum fuiſſe lum confirmat & Dio lib. 47. οὕτω γα περιεφράχθη, ὡς μηδένα ἔτι τὸ πα ράπαν εἰσελθεῖν εἰς αὐτὸ δυνηθ ναι. *Deſcendentibus inter duos lucos* e intellige, occurrit in deſcenſu Capito circa eam partem, quæ vocat *Inter duos lucos*, vel Μεθόριον δυε δρυμῶν, ut Dionyſius καλεῖ

ſcendentibus inter duos lucos eſt, [1] Aſylum aperit. eo ex finitimis populis turba omnis, ſine diſcrimine, liber an ſervus eſſet, avida novarum rerum perfugit: idque primum ad cœptam magnitudinem roboris fuit. Quum jam virium haud pœniteret, [2] conſilium deinde viribus parat. centum creat ſenatores, ſive quia is numerus ſatis erat: ſive quia ſoli centum erant, qui creari patres poſſent. Patres certe ab honore, patriciique progenies eorum appellati. Jam res Romana adeo erat valida, ut cuilibet finitimarum civitatum bello par eſſet; ſed penuria mulierum, hominis [3] ætatem duratura magnitudo erat. quippe quibus nec domi ſpes prolis, nec cum finitimis connubia eſſent. Tum ex conſilio patrum Romulus legatos circa vicinas gentes miſit, qui ſocietatem connubiumque novo populo peterent. *Vrbes quoque, ut cætera, ex infimo naſci: deinde* [4] *quas ſua virtus ac Dii juvent, magnas opes ſibi magnumque nomen facere. Satis ſcire, origini Roma-*

τὴν Ῥωμαίων διάλεκτον ait. Sic autem Græci paſſim. Pauſanias in Atticis: εἰσελθοῦσι δὲ εἰσὶ βωμοὶ Ποσειδῶνος καὶ ἥρωος Βούτου. Et deinde: Καταβᾶσι δὲ πηγή τε ὕδατός ἐστι. Et fere in omnibus paginis. Quæ loca mihi ſubjecit Albertus Rubenius. Noſter lib. 42. *Deſcendentibus ad templum à Cyrrha maceria erat ab læva ſemitæ.* Suetonius Veſpaſian. cap. 1. *Locus etiam nunc ad ſextum milliarium à Nurſia Spoletium euntibus in monte ſummo appellatur Veſpaſiæ.* Sententia, qui deſcendentibus inter duos lucos ſepto clauſus obſtat & circumeundus eſt. Cicero lib. 2. de nat. Deor. *Deos enim ipſos jocandi cauſa induxit Epicurus perlucidos & perſlabiles, & habitantes, tanquam inter duos lucos, ſic inter duos mundos ob metum ruinarum.*

VARIORUM.

1 *Aſylum*] Primum Cadmus dum Thebas conderet, aſylum aperuiſſe fertur, ad quod fugientes ſine diſcrimine ſervi ac liberi ab omni pœna tuti erant. Alii ab Heraclidis primo inſtitutum Athenis volunt. Poſt quod in Rhetœo litore Ajacis & in Sigeo Achillis fuit aſylum, quorum exemplo Romulus ſuum aperuit. *Godelevæus.*

2 *Conſilium dein viribus parat.*] Quippe juxta Euripidem, *Juniorum mille dextras una mens vincat ſenis.* Dictum Horatio: *Vis conſilii expers mole ruit ſua.* Et ſic eſt, *Plurimum poteſt juventus, ſed ſenectuti comes.* Hinc victores, ſi quam urbem volebant deſolari, ei auferebant Senatum: de quo dicemus infra Livii lib. 8. cap. 14. m. *Grut.*

3 *Ætatem duratura magnitudo.*] Eadem brevitate Florus: *Res erat unius ætatis, populus virorum.* Seneca Hippolyto v. 476. *cœlibem vitam probet Sterilis juventus; hoc erit quicquid vides, unius ævi turba & in ſemet ruet.* Gruterus.

4 *Quas ſua virtus ac Dii juvent.*] Id aliis eſt, *Virtute duce, comite fortuna.* Manus enim movenda cum Minerva, hoc eſt, gratiæ divinæ oportet accedat ingenium atque induſtria. Varro lib. 1. cap. 1. *Dii facientes adjuvant.* Grut.

Romanæ & Deos aſſuiſſe, & non defuturam virtutem. proinde ne gravarentur homines cum hominibus ſanguinem & genus miſcere. Nuſquam benigne legatio audita eſt; adeo ſimul ſpernebant, ſimul tantam in medio creſcentem molem ſibi ac poſteris ſuis metuebant. A pleriſque rogitantibus, dimiſſi, *ecquod fœminis quoque aſylum aperuiſſent? id enim demum* [5] *compar connubium fore.* Ægre id Romana pubes paſſa, & haud dubie ad vim ſpectare res cœpit. cui tempus locumque aptum ut daret Romulus, ægritudinem animi diſſimulans, ludos ex induſtria parat Neptuno Equeſtri ſolenneis: [a] Conſualia vocat. Indici deinde finitimis ſpectaculum jubet; quantoque apparatu tum ſciebant aut poterant, concelebrant; ut rem claram exſpectatamque facerent. Multi mortales convenere, ſtudio etiam videndæ novæ urbis; maxime proximi quique, Cæninenſes, Cruſtumini, Antemnates. Jam Sabinorum omnis multitudo, cum liberis ac conjugibus venit. invitati hoſpitaliter per domos, quum ſitum mœniaque & frequentem tectis urbem vidiſſent, mirantur tam brevi rem Romanam creviſſe. Ubi ſpectaculi tempus venit, deditæque eo mentes cum oculis erant, tum ex compoſito orta vis; [6] ſignoque dato, juventus Romana ad rapiendas virgines diſcurrit. magna pars forte, ut in quem quæque inciderat, raptæ, [b] quaſdam

5 *Compar connubium.*] Quod omnium opinione optimè cedit. *commodas affinitates vis? pari juga parem.* & alioqui dictum erat Solonis, *Par pari conjux jugator: quicquid impar diſsidet*: referente Auſonio. *Grut.*

6 *Signoque dato.*] Erat autem ſignum, aggrediendæ rei opportunitatem adeſſe, quum Romulus aſſurgeret, purpuram in ſinus contractam explicaret, ut apud Plutarchum legimus. *Godelev.*

GRONOVII.

a *Conſualia vocat.*] Vox poſterior non comparet in Fl. ut videatur ſcripſiſſe Livius: *Ludos ex induſtria parat Neptuno Equeſtri ſollenneis, Conſualia. Indici deinde.* Sic lib. 30. 39. *Cerealia ludos dictator & magiſter equitum ex ſe fecerunt.* ubi vide notas. Aurelius Victor: *Quibus negatis, ludos Conſualia celebravit.* Quintilianus lib. 1. Inſt. c. 5. *Quædam tamen & faciem ſolœciſmi habent, & dici vitioſa non poſſunt: ut Tragœdia Thyeſtes, & ludi Floralia ac Megaleſia, quanquam hæc ſequenti tempore interciderunt, nunquam aliter à veteribus dicta.*

b *Quaſdam forma excellentes.*] Flor. *forma excellente.* Cicero lib. 2. de invent. *ut excellentem muliebris formæ pulchritudinem muta in ſeſe imago contineret,*

dam [1] forma excellente primoribus Patrum deſtinatas ex plebe homines, quibus datum negotium erat, domos deferebant. Unam longe ante alia ſpecie ac pulchritudine inſignem à globo Talaſſii cujuſdam raptam ferunt. multiſque ſciſcitantibus, cuinam eam ferrent, identidem, ne quis violaret, Talaſſio ferri clamitatum. inde nuptialem hanc vocem factam. Turbato per metum ludicro, mœſti parentes virginum profugiunt, incuſantes violati [2] hoſpitii fœdus, Deumque invocantes, cujus ad ſolenne ludoſque, [3] per fas ac fidem decepti, veniſſent. Nec raptis aut ſpes de ſe melior aut indignatio minor: ſed ipſe Romulus circuibat docebatque, *Patrum id ſuperbia factum, qui connubium finitimis negaſſent: illas tamen in matrimonio, in ſocietate fortunarum omnium civitatiſque, & quo nihil carius humano generi ſit, liberum fore. Mollirent modo iras; &* [c] *quibus fors corpora dediſſet, darent animos.* [4] *Sæpe ex injuria poſtmodum gratiam ortam: eoque melioribus uſuras*

neret. Lib. 5. Tuſcul. *ad menſam eximia forma pueros delectos juſſit conſiſtere.*

c *Quibus ſors corpora dediſſet.*] Frequens corruptio. Refice cum Mſſ. *quibus fors.* Fortuitus nempe raptus. placuitque Grutero. Sic lib. 22, 5. *Fors conglobat.* ubi vulgo: *Sors conglobabat:* Lib. 31, 41. *caſtra, quo fors tuliſſet loco, ſine ullo diſcrimine aut cura muniendi poſita.*

VARIORUM.

1 *Forma excellentes.*] Mos ubique vulgi, rariſſimum quodque ac pulcherrimum deſtinare magnatibus. *Regibus debentur orbis rara pulcraque omnia.* Herodot. lib. 6. cap. 32. *Virgines forma præſtantiſſimas ad regem tranſportarunt.* Gruter.

2 *Hoſpitii fœdus.*] Etiam barbaros inter ſanctiſſimum. *Et hoſpitalis menſa piratæ ſacra eſt.* Certe apud Romanos imperabat Lex: *Poſt parentem adſis pupillo, dein clienti atque hoſpiti.* Sed & vulgò circumfertur; *Magna civis eſt habenda cura: major hoſpitis.* Vnde & ſæpè divinitus crimen illud expiatum. Exemplum memorabile prodidit Diodorus lib. 20. cap. 72. *Grut.*

3 *Per fas ac fidem decepti.*] Sic dixit Cæſar lib. 1. bell. Gall. cap. 26. *Per fidem circumveniri.* Plaut. Moſtell. 2. ſc. 2. v. 70. *per fidem ſum deceptus.* Liv. lib. 6. cap. 29. *Adeſte Dii nobis per veſtrum nomen deceptis.* q. d. veſtrum nomen hamus fuit quo inuncaremur. Ita in Orat. Philippi apud Saluſt. ubi hodie adhuc habemus, *quos perfidia aut perjurio violaſti.* reponendum fide cod. Vaticani, *quos per fidem aut perjur. v.* hoc eſt, *per fas aut nefas.* Grut.

4 *Sæpe ex injuria poſtmodum gratiam.*] Sic ſe res habent humanæ, quemadmodum *Tam bonum nil eſt in ingens ire quin queat malum:* ſic etiam, *Tam malum nil eſt in ingens ire quin queat bonum.* Sane ſæpe ab acri offenſione magna nata gratia eſt. Terent. Eunucho 5. ſc. 2. v. 34. *Malo ex principio magna familiaritas conflata eſt.* Grut.

uſuras viris, quod annixurus pro ſe quiſque ſit, ut quum ſuam vicem functus officio ſit, parentum etiam patriæque expleat deſiderium. Accedebant blanditiæ virorum factum purgantium, cupiditate atque amore: quæ maxime ad muliebre ingenium efficaces preces ſunt. Jam admodum mitigati animi raptis erant. at raptarum parentes tum maxime ſordida veſte, lacrymiſque & querelis civitates concitabant. nec domi tantum indignationes continebant, ſed congregabantur undique ad Titum Tatium regem Sabinorum: & legationes eo, quod maximum Tatii nomen in his regionibus erat, conveniebant. Cæninenſes Cruſtuminique & Antemnates erant, ad quos ejus injuriæ pars pertinebat. Lente agere iis Tatius Sabinique viſi ſunt. Ipſi inter ſe tres populi communiter bellum parant. Nec Cruſtumini quidem atque Antemnates, pro ardore iraque Cæninenſium[5] ſatis ſe impigre movent. ita per ſeipſum nomen Cæninum in agrum Romanum impetum facit. Sed effuſe vaſtantibus fit obvius cum exercitu Romulus, levique certamine docet, [6] vanam ſine viribus iram eſſe: exercitum fundit, fugatque: fuſum perſequitur: [7] regem in prœlio obtruncat, & ſpoliat. duce hoſtium occiſo, urbem primo impetu capit. Inde

5 *Satis ſe impigrè movent.*] Nec mirum, ſiquidem *Eſt cupiditati & ipſa tarda celeritas*, uti placet P. Syro. *Grut.*

6 *Vanam ſine viribus iram.*] Prorſus. quia ut placet Mimographo: *Se poſſe plus iratus quam poſſit putat.* Belle vulgatum: *Ebrioſa eſt ira; id omne quod videt duplum putat.* Interim notandum, damnum ſibi malumque accerſere qui hoſtem contemnit, affectuque præpeditus in eum it viribus minimè junctis. Imo hoſti par; ſic quoque perpende caſus Martis communis. Pulcre Diotimus apud Thucyd. lib. 3. *Quiſquis rectè deliberat, is contra hoſtes magis pollet, quam qui temeraria virium ferocitate fretus in eos fertur.* Grut.

7 *Regem in prœlio obtruncat.*] Acronem nimirum, hominem vehementem & rebus bellicis pariter audacem, qui magna militum copia in Romanum agrum impetum fecerat. *Godelevaus.*

GRONOVII.

a *Quum ſua vice functus officio ſit.*] Septem Mſſ. Andreas, Becharius: *ſuam vicem.* Flor. *ſuam vim.* Quia non erat plebeium, mutari oportuit. lib. 3. de faſcibus decemvirûm: *& hoc inſigni regium in orbem, ſuam cujuſque vicem, iret.* Lib. 28. *ab ſollicitis vicem imperatoris militibus.* Iterumque: *ut meam quoque, non ſolum reipubl. & exercitus vicem videretur ſollicitus.* Lib. 34. *Remittimus hoc tibi, ne noſtram vicem iraſcaris.* Ergo & hoc libro 1. cap. 25. *examimes vicem illius*, lege, non *vice*, ut editur.

b *Bi-*

Inde exercitu victore reducto, ipſe cum factis vir magnificus, tum factorum oſtentator haud minor, [1] ſpolia ducis hoſtium cæſi ſuſpenſa, fabricato ad id apte ferculo gerens, in Capitolium aſcendit: ibique ea quum ad quercum paſtoribus ſacram depoſuiſſet, ſimul cum dono deſignavit templo Jovis fines, cognomenque addidit Deo: *Iupiter Feretri*, inquit, *hæc tibi victor Romulus rex regia arma fero templumque iis regionibus, quas modo animo metatus ſum, dedico, ſedem opimis ſpoliis. quæ regibus ducibuſque hoſtium cæſis, me auctorem ſequentes, poſteri ferent.* Hæc [2] templi eſt origo, quod primum omnium Romæ ſacratum eſt. ita deinde Diis viſum, nec irritam conditoris templi vocem eſſe, qua laturos eo ſpolia poſteros nuncupavit: [3] nec multitudine compotum, ejus doni vulgari laudem. [d] bina poſtea inter tot annos, tot bella, opima parta ſunt ſpolia. adeo rara ejus fortuna decoris fuit. Dum ea ibi Romani gerunt, Antemnatium exercitus, 1
per occaſionem ac ſolitudinem hoſtiliter in fines Romanos incurſionem facit. ruptim & ad hos Romana legio ducta, palantes in agris oppreſſit. Fuſi igitur primo impetu

petu

b *Bina poſtea inter tot annos.*] Hæc præpoſitio eſt finitio temporis non ultra excurrentis: nam tres iſtæ voces, *intra, citra, ultra*, certos locorum fines proprie demonſtrant, ut recte Sulpicius Apollinaris. lib. 9. *omnes intra annum cum ſtirpe exſtinctos.* Itaque *intra tot annos* foret, priuſquam tot anni finem acciperent: qui ſermo hic eſt ineptus: vult enim Livius, cum tot anni ſint elapſi: quod *tot annos* Virgilius, *tot annis* dicit Cicero. & paſſim Latini. Sed ille nonnunquam *inter tot annos* Pro Quinctio: *qui inter tot annos ne appellarit quidem Quinctium.* In Maniliana: *qui inter annos tot unus inventus ſit, quem ſocii in urbes ſuas cum exereitu veniſſe gaudeant.* Vbi fruſtra nodum putat vir eruditus. Titinnius: *quæ inter decem annos nequiſti unam togam detexere* Plautus Sticho: *prandia, quæ inter continuum perdidi triennium.* Agnoſcis ſcripſiſſe Livium: *inter tot annos.* Nec ſane aliter Florent. & vetuſtiſſimæ editt.

VARIORUM.

1 *Spolia ducis hoſtium*] Cur *Acronis* nomen omiſit? Au hic exciderit fortean? *Tan. Faber.*

2 *Templi origo.*] Fuit vero Feretrii Iovis templum in vertice Capitolini montis, exiguum ſane & anguſtum, ſed religione ſanctiſſimum. Vide Marlian. lib. 2. cap. 3. *Godelevæus.*

3 *Nec multitudine compotum.*] Nil notabile eſt in uno, quod ſua in gente eminet. Itaque *Quod voles diu eſſe gratum, rarum ut id ſit effice.* Tiberius apud Tacitum lib. 4. Annal. cap. 37. *Vaneſcet honor Auguſti, ſi promiſcuis adulationibus vulgatur.* Ergo, *rara digna ſunt honore; copia faſtidium eſt.* Grut.

4 *Rem*

petu & clamore hoſtes: oppidum captum. duplicique victoria ovantem Romulum Herſilia conjunx precibus raptarum fatigata, orat, ut parentibus earum det veniam, & in civitatem accipiat: ita [4] rem coaleſcere concordia poſſe. facile impetratum. Inde contra Cruſtuminos profectus, bellum inferentes. Ibi minus etiam, quod jam [5] alienis cladibus ceciderant animi, certaminis fuit. Utroque coloniæ miſſæ plures inventi, qui propter ubertatem terræ in Cruſtuminum nomina darent. & Romam inde frequenter migratum eſt à parentibus maxime ac propinquis raptarum. Noviſſimum ab Sabinis bellum ortum, multoque id maximum fuit. nihil enim per iram aut cupiditatem actum eſt: nec oſtenderunt bellum prius, quam intulerunt. [6] Conſilio etiam additus dolus. Sp. Tarpeius Romanæ præerat arci. Hujus filiam virginem auro corrumpit Tatius, ut armatos in arcem accipiat. aquam forte ea tum ſacris extra mœnia petitum ierat. Accepti obrutam armis necavere: ſeu ut [7] vi capta potius arx videretur, ſeu prodendi exempli cauſa, ne quid uſquam [8] fidum proditori eſſet. [9] Additur fabula,

4 *Rem coaleſcere concordia poſſe.*] Alia quidem hodie ratio debellandi adverſarium. Romuli tamen inventum ubique bene audit. nervoſè Sen. 2. *Iræ*, cap. 34. *Quid eſt glorioſius quam iram amicitia mutare? Quos populus Rom. fideliores habuit ſocios, quam quos habuit pertinaciſſimos hoſtes?* Grut.

5 *Alienis cladibus ceciderant animi.*] Vulgo obtinet, *ut cladem ſodalis quiſque ducat pro ſua.* nam cum ſocietas ſit plurium quaſi membrorum corpus; uno laborante membro, laborant item cætera. *Grut.*

6 *Conſilio etiam additus dolus.*] Par prorſus inexpugnabile! *Cui ſimul Leo atque Vulpes imminent, id obterunt.* ſive ut id expreſſit Phædrus Fab. 37. *Vis & nequitia quicquid oppugnant, ruit.* quia *Fraude ſubvertuntur, impar eſt quibus potentia.* Interim hoc ferè ſemper obtinet, ut nemo ſibi aſſuat pellem vulpis, cui ſatis placet Leonina. *Grut.*

7 *Vi capta.*] Ea ſumus ſuperbia, ut quamvis vicerimus malis artibus, id tamen, ſi fieri poſſet, omnes vellemus latere. hinc non tantum ſæpe occiduntur proditores; ſed & duces peregrini, quorum auſpicio hoſtes ſuperavimus. ita à Carthaginienſibus alto mari merſũ Xantippum teſtatur Val. Max. l. 9. c. 6. *Grut.*

8 *Fidum proditori.*] Notate proditores! cum hoſtis opera veſtra non amplius uti poterit, obteremini tanquam ſerpentes, qui venenum ſuum convertere etiam queatis in eum, qui vos corrupit. Livius itaque reſpicit ad latrones, ad piratas; vultque haud magis fidem datam proditoribus ſervandam, quam illis generis humani peſtibus: de quibus Cic. lib. 3. Offic. cap. 28. *Grut.*

9 *Additur fabula.*] Ego in nominandi caſu *fabula* legam, ut ſequentia ſic vocet, non præcedentia. *Glareanus.*

ſabula, quod vulgo Sabini aureas armillas magni pon-
deris brachio lævo, gemmatoſque magna ſpecie annulos
habuerint, pepigiſſe eam, quod in ſiniſtris manibus habe-
rent; et ſcuta illi pro aureis donis congeſta. Sunt qui
eam ex pacto tradendi, quod in ſiniſtris manibus eſſet,
[a] directo arma petiſſe dicant: & fraude viſam agere,[10] ſua
ipſam peremptam mercede. Tenuêre tamen arcem Sa- 12
bini: atque inde poſtera die, quum Romanus exercitus
inſtructus, quod inter Palatinum Capitolinumque col-
lem campi eſt, compleſſet; non prius deſcenderunt in
æquum, quam ira & cupiditate recuperandæ arcis ſti-
mulante animos, in adverſum Romani ſubiere. Princi-
pes utrinque pugnam ciebant; ab Sabinis Mettius Cur-
tius, ab Romanis [11] Hoſtus Hoſtilius. hic rem Romanam
iniquo loco ad prima ſigna animo atque audacia ſuſtine-
bat. Ut Hoſtus cecidit; confeſtim Romana inclinatur
acies: fuſaque eſt ad veterem portam palatii. Romulus
& ipſe [12] turba fugientium actus, arma ad cœlum tollens,
Jupiter, tuis, inquit, *juſſus avibus hic in Palatino prima urbi
ſundamenta jeci. arcem jam ſcelere emptam Sabini habent. inde
huc armati ſuperata media valle tendunt. At tu, pater Deûm
hominumque, hinc ſaltem arce hoſtes: deme terrorem Romanis*

fugamque

Probo ſuſpicionem Glareani, ut omnia, ea, quæ expoſita ſunt, ſed quæ exponenda ſunt, *fabula* dicantur. Livius lib. 5. *Inſeritur hoc loco fabula.* Lib 10. *Id credo cognomen errorem feciſſe, ſecutamque fabulam.* Sigonius.

10 *Sua ipſam peremptam mercede.*] Non injuſtè. *Artifex fraudis dolique es? corrues fraude ac dolo.* nempe *Non vafer tantum Vlyſſes: & parem ſui invenit.* hoc eſt: *Nemo ita eſt aſtutus, alter quin ſit illo aſtutior.* Grut.

11 *Hoſtus Hoſtilius.*] Tulli Hoſtilii tertii Romanorum regis avus & Herſiliæ maritus. *Godelevæus.*

12 *Turba fugentium actus.*] Ita quidem eſt: *Fortior malit mori quam dare ipſum ſe in pedes.* ſed ſic quoque nolens volens auſertur in præceps, torrente veluti ſubſequentium. Suppeditat exempla Cæſar lib. 3. Belli civil. cap. 64. Polybius lib. 4. cap. 12. Tacitus lib. 4. Annal. cap. 73. *Gruterus.*

GRONOVII.

a *Decreto arma petiſſe dicant.*] Videtur poſſe defendi verbis Ciceronis 2 agrar. 17. *cur non aperte ut antea: cur non item ut decreto & palam regionem illam petierunt.* Vbi non mutem cum Manucio. Sed Flor. *de recto.* Reg. & Chifl. *derecto.* Pall. duo *delecto:* tertius *dedirecto.* Oxon Buſlid. & Mur. & Voſſ. *directo.* quod probavit olim Nannius. Numquid aliud ſub eo lateat, viderit Lipſius. nam *dierecto*, & *dierecta* adoleſcentum, ut illa tempora ferebant, elegantium ætatibus condonanda ſunt.

Cicero

fugamque fœdam ſiſte. Hic ego tibi templum Statori Iovi, quod monumentum ſit poſteris, tua præſenti ope ſervatam urbem eſſe, voveo. Hæc precatus, veluti ſenſiſſet auditas preces, *Hinc,* inquit, *Romani, Iupiter optimus maximus reſiſtere atque iterare pugnam jubet.* Reſtitere Romani, tanquam cœleſti voce juſſi. ipſe ad primores Romulus provolat. Mettius Curtius ab Sabinis princeps ab arce decucurrerat, & effuſos egerat Romanos, toto quantum foro ſpacium eſt. nec procul jam à porta Palatii erat, clamitans, *Vicimus perfidos hoſpites, imbelles hoſtes. Iam ſciunt longe aliud eſſe virgines rapere, aliud pugnare cum viris.* In eum hæc gloriantem cum globo ferociſſimorum juvenum Romulus impetum facit. Ex equo tum forte Mettius pugnabat: eo pelli facilius fuit: pulſum Romani perſequuntur. & alia Romana acies audacia regis accenſa, fundit Sabinos. Mettius in paludem ſeſe, ſtrepitu ſequentium trepidante equo, conjecit: [1] adverteratque ea res etiam Sabinos tanti periculo viri. Et ille quidem annuentibus ac vocantibus ſuis, favore multorum addito animo, evadit. Romani Sabiniquè in media convalle duorum montium redintegrant prælium. ſed res Romana erat
13 ſuperior. Tum Sabinæ mulieres, quarum ex injuria bellum ortum erat, [b] crinibus paſſis, ſciſſaque veſte, victo malis muliebri pavore, auſæ ſe inter tela volantia inferre, ex tranſverſo impetu facto, [c] dirimere infeſtas acies, diri-

Cicero in partit. *alterum ad fidem directo ſpectat; alterum ſe inflectit ad motum.*

b *Crinibus ſparſis.*] *Paſſis*, pro quo Lipſius & Gruterus, *ſparſis* (quod perpetuo etiam apud Poëtas habere pejores obſervavi, ubicumq; fere illud meliores libri) non eſt Philelphi iſtius Mediolanenſis, ſed Flor. Membranæ, quæ antiquiſſima eſt omnium hujus partis Livii adhuc viſarum: nec aliter Voſſianus à manu prima.

c *Dirimere infeſtas acies*, *dirimere iras:*] Haud aliter ſcripti. Terentius in Hecyra: *rem cognoſces, iram expedies.* Noſter lib. 28. *quod ab tanta rabie dirimi nequirent.* Malim tamen fere: *delenire iras.* Vt lib. 2. *diem tempuſque forſitan ipſum leniturum iras.* Lib. 33. *Aut eo ipſo lenire iras, aut pati, quod caſus tuliſſet.* Lib. 39. *ſimul iram lenire.* Plautus Aſin. *Vah delenire apparas.* Columella, 9, 3. *Sed tamen iracundia notæ melioris apium facile delenitur.*

VARIORUM.

1 *Adverteratque ea res etiam Sabinos tanti periculo viri.*] Id eſt, converterat illuc animos oculoſque Sabinorum.

Haſte-

dirimere iras: hinc patres, hinc viros orantes, *ne ſe ſanguine nefando ſoceri generique reſpergerent:* [2] *ne parricidio macularent partus ſuos, nepotum illi, liberûm hi progeniem. Si affinitatis inter vos, ſi connubii piget, in nos vertite iras: nos cauſſa belli, nos vulnerum ac cædium viris ac parentibus ſumus. melius peribimus, quam ſine alteris veſtrûm viduæ aut orbæ vivemus.*
Movet res tum multitudinem, tum duces. Silentium & repentina ſit quies. inde ad [3] fœdus faciendum duces prodeunt: nec pacem modo, ſed & civitatem unam ex duabus faciunt, regnum conſociant, imperium omne conferunt Romam. Ita geminata urbe, ut Sabinis tamen aliquid daretur, Quirites à Curibus appellati. monumentum ejus pugnæ, ubi primum ex profunda emerſus palude equus Curtium in vado ſtatuit, Curtium lacum appellarunt. Ex bello tam triſti læta repente pax, cariores Sabinas viris ac parentibus, & ante omnes Romulo ipſi fecit. Itaque quum populum in curias triginta divideret, nomina earum curiis impoſuit. Id non traditur, quum haud dubie aliquanto numerus major hoc mulierum fuerit, ætate, an dignitatibus ſuis virorumve, an ſorte lectæ ſint, quæ nomina curiis darent. Eodem tempore & centuriæ tres equitum conſcriptæ ſunt; Ramnenſes ab Romulo; ab Tito Tatio Titienſes appellati. [4] Lucerum nominis & originis cauſa incerta eſt. Inde non modo commune, ſed concors etiam regnum
duobus regibus fuit. Poſt aliquot annos, propinqui re- 14
gis Tatii legatos Laurentium pulſant. quumque Laurentes jure gentium agerent; apud Tatium [5] gratia ſuorum

hactenus male *averteratque*. Lipſius in Tacit. 2. Annal.

2 *Ne parricidio macularent.*] Videtur neceſſario legendum, *orbarent*: aliter ſenſus extricari nequitur, aut certe non placet. *Tan. Faber.*

3 *Fœdus faciendum.*] In via ſacra, Carinis, & viæ Suburræ proxima.

4 *Lucerum nominis & originis cauſa incerta.*] Iidem *Lucrenſes* dicti. Horum originem incertam eſſe ait Livius, non quia nulla tradita ſit; ſed quia aliam alii tradentes, rem in dubium adduxerunt. Alii enim à *luco*; alii à *Lucumone*; alii à *Lucero* Ardeæ rege nominatos voluerunt. *Sigonius.*

5 *Gratia ſuorum.*] Non tantum propinqui Principum, ſed & eorum adminiſtri, ea ſunt potentia, ut tantum non impunè peccent in alterum. Pulchrè id

rum & preces plus poterant. Igitur [6] illorum pœnam in ſe vertit. nam Lavinii, quum ad ſolenne ſacrificium eo veniſſet, concurſu facto, interficitur. Eam rem [7] minus ægre quam dignum erat, tuliſſe Romulum ferunt. ſeu ob infidam ſocietatem regni, ſeu quia haud injuria cæſum credebat. Itaque bello quidem abſtinuit: [a] ut tamen expiarentur legatorum injuriæ, regiſque cædes, fœdus inter Romam Laviniumque urbes renovatum eſt. Et cum his quidem inſperata pax erat: aliud multo propius, atque in ipſis prope portis bellum ortum. Fidenates [8] nimis vicinas prope ſe convaleſcere opes rati, priuſquam tantum roboris eſſet, quantum futurum apparebat, occupant bellum facere. juventute armata immiſſa, vaſtatur agri quod inter urbem ac Fidenas eſt. Inde ad lævam verſi, quia dextra Tiberis arcebat, cum magna trepidatione agreſtium populantur: tumultuſque repens ex agris in urbem illatus, pro nuncio fuit. Excitus Romulus (neque enim dilationem pati tam vicinum bellum poterat) exercitum educit: caſtra à Fidenis

id notum Heſiodo lib. 1. Dier. v. 211. *Gruterus.*

6 *Illorum pœnam in ſe vertit.*] Habemus in oratione Lycurgi contra Leocratem: *Delicta tantiſper dum indicata fuerint, apud auctores ſuos manent, &c.* Hinc & regula nata: Perpetrat rex ipſe crimen omne quod non vindicat. Denique *Qui reum non punit, actu crimen ejus approbat.* Tatius non tantum hic noſter reorum ſuorum ſupplicia ipſus pertulit, ſed & alii plures. *Grut.*

7 *Minus ægrè.*] Summè enim debebat indignari, ob facinus commiſſum in collegam primum, deinde in regem Tum ſanguinis ſi magna, major mentis eſt cognatio: at & *Regi tuenda maximè regum ſalus*, inquit Seneca. *Grut.*

8 *Nimis vicinas.*] Ea eſt unuſquiſque aviditate, ut laxiſſimè habitare velit, malitque incolere ſolitudinem quam ferre vicinum. de quibus Cæſar lib. 4. Gall. Belli cap. 3. *Grut.*

GRONOVII.

a *Vt tamen expiarentur.*] Glareanus conſiderare lectorem jubet, quomodo inter Romanos & Lavinienſes injuriæ legatorum regiſque cædes expiata ſint per fœdus. Sigonius vult, ſi locus attente ſpectetur, aliquid deeſſe, nempe rationem, qua expiatio facta eſt: aut igitur ſacri mentionem excidiſſe, aut voce illa, *fœdus* contineri & expreſſam eſſe. Non venit in mentem viris optimis; duplicem eſſe expiationem, ſuperſtitioſam & civilem: per illam diis, per hanc hominibus ſatisfit læſis & alioquin ulturis. Illi utique à Livio requiruntur ſuperſtitioſam: quæ etſi haud dubie aliqua defunctoria interpoſita eſt, tamen eam ſine jure, ut multa, noſter prætenit. De civili loquitur, hoc ſenſu: Vt ſatisfieret tamen Laurentibus propulſatis legatis, & viciſſim ut ſatisfieret Romanis pro rege cæſo, neuterque populi

lenis mille paſſuum locat. ibi modico præſidio relicto, [b] egreſſus omnibus copiis; partem militum [c] locis circa denſa [1] obſita virgulta obſcuris ſubſidere in inſidiis juſſit; cum parte majore atque omni equitatu profectus, id quod quærebat tumultuoſo & [d] minaci genere pugnæ adequitando ipſis prope portis, hoſtem excivit; fugæ quoque, quæ ſimulanda erat, eadem equeſtris pugna cauſſam minus mirabilem dedit. & quum velut inter pugnæ fugæque conſilium trepidante equitatu, pedes quoque referret gradum, plenis repente portis effuſi hoſtes, impulſa Romana acie, ſtudio inſtandi ſequendique trahuntur ad locum inſidiarum. Inde ſubito exorti Romani, tranſverſam invadunt hoſtium aciem. Addunt pavorem mota è caſtris ſigna eorum, qui in præſidio relicti fuerant. ita multiplici terrore perculſi Fidenates; prius penè quam Romulus [e] quique cum eo equis ierant, circumagerent frenis equos, terga vertunt: multoque effuſius (quippe vera [f] fuga) qui ſimulantes paulo ante

lus neceſſitatem hoſtilium haberet, colloquio habito placuit compenſari injurias & rediri in gratiam fœdere renovato. Vide ad M. Senecæ lib. 5. Controv. præfationem.

b *Egreſſus cum omnibus copiis.*] Ab Sigonio particula eſt: omnes meliores libri ignorant. Vide infra ad lib. 25, 22.

c *Locis circa denſa obſita virgulta obſcuris.*] Sigonius, *denſa obſita.* Quod rejicit Turnebus, & *denſa* interpretatur denſe. Vellem: *locis circa denſo obſito virgulto obſcuris.* id eſt, propter illud obſitum virgultum. Lib. 21. *& circa obſitus paluſtribus herbis, & quibus inculta [illegible]re veſtiuntur, virgultis vepribuſque.* Lib. 28. *confragoſa loca & obſita virgultis [illegible]mebant colles.*

d *Minaci genere pugnæ obequitando.*] Scriptura omnis vetus, *adequitando!* Vt lib. 24. *ut prætores inter tumultum pavidi adequitaverint Syracuſas.* Lib. 35. *Nunc in dextrum cornu ad ſuos adequitandi.*

e *Quique cum eo equites erant.*] Recte Nannius: *equis ierant:* idemque nos in Oxon. & reg. & Voſſ. invenimus. Flor. *Quique cum eo cum equis abierant, viſi erant circum.* Vbi veſtigia priſcæ lectionis inter interpolatam animadvertere eſt. nam Helm. *cum eo viſi erant.* Quod ſcilicet reſticit, poſtquam τὸ *EQ* præcedens *EO* abſorpſiſſet. Horatius: *curto ire licet mulo.* Livius lib. 28. *Carthagine Nova, quo pedibus ab Tarracone itineribus magnis ierat.*

f *Fuga) qui ſimulantes.*] Rectius putem ſcribi: *multoque effuſius (quippe vera fuga, quam ſimulantes paullo ante ſecuti erant) oppidum repetebant.* Intellige ex ſuperiore, Fidenates. *Effuſius* autem comparatur cum illo: *plenis repente portis effuſi hoſtes. Quam*, fugam, *ſimulantes*, Romanos.

VARIORUM.

1 *Obſita virgultis.*] Inſidiis aptiſſima, ſilvæ, colles dumis, ripæ ſalicibus obſitæ, cavi hiatus, campi denique æquales, ſed virgultis interpolati. De

 ulti-

ante ſecuti erant, oppidum repetebant. non tamen eripuere ſe hoſti: hærens in terga Romanus, prius quam fores portarum objicerentur, [2] velut agmine uno irrumpit.
15 Belli Fidenatis contagione irritati Veientium animi, & conſanguinitate, (nam Fidenates quoque Etruſci fuerunt) & quod ipſa propinquitas loci, ſi Romana arma omnibus infeſta finitimis eſſent, ſtimulabat; in fines Romanos excucurrerunt, populabundi magis quam juſti more belli. Itaque non caſtris poſitis, non expectato hoſtium exercitu, raptam ex agris prædam portantes, Veios rediere: Romanus contra, poſtquam hoſtem in agris non invenit, dimicationi ultimæ inſtructus intentuſque Tiberim tranſit. quem poſtquam caſtra ponere, & ad urbem acceſſurum Veientes audivere; obviam egreſſi, ut potius acie decernerent, [3] quam incluſi, de tectis mœnibuſque dimicarent. Ibi viribus nulla arte adjutis, tantum veterani robore exercitus, rex Romanus vicit: perſecutuſque fuſos ad mœnia hoſtes, urbe valida muris ac ſitu ipſo munita abſtinuit: agros rediens vaſtat, ulciſcendi magis quam prædæ ſtudio. Eaque clade haud minus quam adverſa pugna ſubacti Veientes, pacem petitum oratores Romam mittunt. Agri parte mulctatis, in centum annos induciæ datæ. Hæc ferme Romulo regnante, domi militiæque geſta: quorum nil abſonum fidei divinæ originis, divinitatiſque poſt mortem creditæ fuit: non animus in regno avito recuperando, non condendæ urbis conſilium, non bello ac pace firmandæ. ab illo enim profectu viribus datis tantum

valuit

ultimo Saluſt. Iugurth. cap. 49. *Inter virgulta equi Numidæque conſederant.* Grut.

2 *Velut agmine uno.*] Ita eſt, civitates multæ capiuntur, dum victor una intrat cum victis. exempla vel in uno Plutarcho, Coriolani cap. 10. Fabii cap. 30. Si metus eſt ne iterum ejiciatur tum ſolet inflammare domos ſibi proximas. Dio Caſſius lib. 47. cap. 24. *Grut.*

3 [illegible] *muri fortis obtinet locum.* Ideo quibus ſunt vires, indignum ducunt viris, obſideri. quare aut obviam congrediuntur hoſtibus invitantque ad pugnam, aut certè ante mœnia muniunt caſtra. De poſtremo videndus Halicarnaſſæus lib. 2. cap. 40. lib. 5. cap. 59. Polyb. lib. 9. cap. 6. De priore, Diodorus lib. 19. c. 99. Saluſt. Iugurth. 94. *Grut.*

4 *Diſcer-*

valuit, ut in quadraginta deinde annos tutam pacem haberet. [a] multitudini tamen gratior fuit quam patribus; longe ante alios acceptiſſimus militum animis. trecentoſque armatos ad cuſtodiam corporis, quos Celeres appellavit, non in bello ſolum, ſed etiam in pace habuit. His immortalibus editis operibus, quum ad exercitum 16.
recenſendum concionem in campo ad Capræ paludem haberet, ſubito coorta tempeſtas cum magno fragore tonitribuſque tam denſo regem operuit nimbo, ut conſpectum ejus concioni abſtulerit. nec deinde in terris Romulus fuit. Romana pubes, ſedato tandem pavore, poſtquam ex tam turbido die ſerena & tranquilla lux rediit, ubi vacuam ſedem regiam vidit; etſi ſatis credebat Patribus, qui proximi ſteterant, ſublimem raptum procella; tamen velut orbitatis metu icta, mœſtum aliquamdiu ſilentium obtinuit. Deinde à paucis initio facto, Deum Deo natum, regem parentemque urbis Romanæ ſalvere univerſi Romulum jubent. pacem precibus expoſcunt, uti volens propitius ſuam ſemper ſoſpitet progeniem. Fuiſſe credo tum quoque aliquos, qui [4] diſcerptum regem Patrum manibus taciti arguerent: manavit enim hæc quoque, ſed perobſcura, fama. Illam alteram admiratio viri & pavor præſens nobilitavit. Conſilio etiam unius hominis addita rei dicitur fides. namque Proculus Julius ſolicita civitate deſiderio regis, & infenſa Patribus, gravis, ut traditur, quamvis magnæ rei auctor, in concionem prodit. *Romulus*, inquit, *Quirites, parens urbis hujus, prima hodierna luce cœlo repente delapſus, ſe mihi obvium dedit. quum perfuſus horrore venerabunduſque aſtitiſſem, petens precibus, ut contra intueri fas eſſet; abi,*

nuncia

4 *Diſcerptum regem.*] Et vero ſimile eſt; quanto magis quia immodeſta hac apotheoſi veritatem quaſi vocaliter detegerent; ſecuti Caracallam, qui interfecto fratre inſuſurrabat Aulicis ſuis: *Sit Divus, dum non ſit vivus.* Gruterus.

GRONOVII.

a *Multitudini.*], Pauſanias lib. 4 Διοικούμενον δὲ αὐτὸν τὰ πολλὰ ἐς χάριν τοῦ δήμου μᾶλλον, οἱ τὰ χρήματα ἔχοντες αὐτόν τε Κρεσφόντην ἐπαναστάντες καὶ τοὺς υἱοὺς ἀποκτείνουσι.

h Quai

nuncia, inquit, *Romanis, Cœleſtes ita velle, ut mea Roma caput orbis terrarum ſit: proinde rem militarem colant: ſciantque, & ita poſteris tradant, nullas opes humanas armis Romanis reſiſtere poſſe. hæc*, inquit, *locutus, ſublimis abiit.* Mirum, [b] quantum illi viro nuncianti hæc fides fuerit; quamque deſiderium Romuli apud plebem exercitumque, [1] facta fide
17 immortalitatis, lenitum ſit. Patrum interim animos certamen regni ac cupido verſabat. nec dum [c] à ſingulis, quia nemo magnopere eminebat in novo populo, pervenerant factiones: inter ordines certabatur. oriundi ab Sabinis, ne, quia poſt Tatii mortem ab ſua parte non erat regnatum in ſocietate æqua, poſſeſſionem imperii amitterent, ſui corporis creari regem volebant. Romani veteres peregrinum regem aſpernabantur. In variis voluntatibus, [d] regnari tamen omnes volebant, [2] libertatis dulcedine nondum experta. Timor deinde Patres inceſſit; ne civitatem ſine imperio, exercitum ſine duce, multarum circa civitatum irritatis animis vis aliqua exter-

b *Quantum illi viro nuntianti hæc fides fuerit.*] Lego, *fidei.* Iuſtinus lib. 8. *Incredibile quantum ea res apud omnes nationes Philippo gloriæ dedit.*

c *A ſingulis pervenerant factiones.*] Lipſius è libris annotat: *pervenerant factionibus*, & ſic Voſſianus & Helm. & optimi quoque codices. Itaque valde placet ingenioſa conjectura doctiſſimi Ioh. Georgii Gravii noſtri: *nec dum ad ſingulos, quia nemo magnopere eminebat in novo populo, pervenerat. factionibus inter ordines certabatur.* Sic ſcripſit, opinor Livius. *Pervenerat*, intellige certamen & cupido regni. Tacitus annal. 12. *Sed tunc ordinum diverſa ſtudia, & qui vicerant, publice valebant.* Infra: *neque ſe quiſquam, neque ſua factionis alium.*

d *Regem tamen omnes volebant.*] Flor. quoque & Voſſ. & Helm. & in margine Pal. *regnare*: quod in pluribus inventum mutabat Lipſius, *regnari*. Recte: idque è ſuo quodam annotavit Muretus. ſive ut Livius in fine hujus libri: *Regnatum Romæ ab condita urbe ad liberatam annos* CCXLIV. ſive ut Tacitus 13. annal. 54. *qui nationem eam regebant, in quantum Germani regnantur.* quod fruſtra convellere laborat Cluverius Germ. 13, 17. Lib. 1. Hiſt. *ut in ceteris gentibus, quæ regnantur.* Silius: *Magnanimis regnata viris, nunc Ardea nomen.*

VARIORUM.

1 *Facta fide immortalitatis.*] Quanta ſuperſtitionis vanitas! Dictat vulgi proverbium: *Vnico ne crede teſti, ſit niſi è cœlo Deus.* Legimus in Tranquilli Auguſto cap. 100. *Nec defuit Prætorius, qui ſe effigiem cremati euntis in cœlum, vidiſſe juraret.* nomen ejus expreſſit Dio Caſſius lib. 66. cap. 34. Et tali præmio vero ſimile eſt multos deinde ad idem fingendum ſollicitatos. *Grut.*

2 *Libertatis dulcedine.*] Quod latet ignotum eſt; ignoti nulla cupido ait Ovid. Iuſtinus lib. 38. cap. 3. *Cappadoces munus libertatis abnuentes, negant vivere gentem ſine rege poſſe.* Grut.

3 *Gen-*

externa adoriretur. & eſſe igitur aliquod caput placebat: & nemo alteri concedere in animum inducebat. Itaque rem inter ſe centum Patres, decem decuriis factis, ſingulisque in ſingulas decurias, creatis qui ſummæ rerum præeſſent, conſociant. decem imperitabant, unus cum inſignibus imperii & lictoribus erat: quinque dierum ſpatio finiebatur imperium, ac per omnes in orbem ibat: annuumque intervallum regni fuit. id ab re, quod nunc quoque tenet nomen, Interregnum appellatum. Fremere deinde plebs; multiplicatam ſervitutem, [3] centum pro uno dominos factos: nec ultra niſi regem, & ab ipſis creatum videbantur paſſuri. Quum ſenſiſſent ea moveri Patres, offerendum ultro rati quod amiſſuri erant, [4] ita gratiam ineunt, ſumma poteſtate populo permiſſa, ut non plus darent juris quam retinerent. decreverunt enim, ut cum populus regem juſſiſſet, id ſic ratum eſſet ſi Patres auctores fierent: hodieque in legibus magiſtratibuſque rogandis [a] uſurpatur idem jus, vi adempta. priuſquam populus ſuffragium ineat, in incertum comitiorum eventum Patres auctores fiunt. Tum interrex concione advocata: *Quod bonum, fauſtum, felixque ſit*, inquit, *Quirites, Regem create; ita Patribus viſum eſt. Patres deinde, ſi dignum, qui ſecundus ab Romulo numeretur, crearitis, auctores fient.* Adeo id gratum plebi fuit, ut ne victi

3 *Centum pro uno dominos factos.*] Non ideo quod omnes ſimul imperarent; ſed quod illi qui paulò poſt erant imperaturi, jam tum animos gererent imperantium. Tacitus lib. 1. Annal. cap. 36. *Superbire homines etiam annua deſignatione: quid ſi honorem per quinquennium agitent?* &c. *Grut.*

4 *Ita gratiam ineunt.*] Prudenter Syrus, *Honeſtè ſervit qui ſuccumbit tempori.* Pachymerus lib. 9. Hiſtor. *Inſignis eſt prudentia, quod non facere non poſſis, id facere ut libenter feciſſe videaris.* nam profectò *Liberè quod cuncta præſtet, dicta liberalitas. Gratiaſque* non meretur *qui coactus profuit.* Grut.

GRONOVII.

a *Vſurpatur idem jus, vi adempta.*] Senſus: & noſtro ævo in comitiis legum & magiſtratuum, ſi res ordine geratur, non fertur ad populum, niſi ex auctoritate ſenatus, niſi patres fiant auctores: ita tamen, ut ſi jubeat aliud populus, quam ſenatui viſum ſit, non poſſint irritum reddere, quod actum eſt, auctoritatem negando, quemadmodum olim. Cæterum de hoc loco latius diſtinctiuſque, quam antehac, agemus *σὺν θεῷ*, ubi minus erimus in arctum compulſi.

victi beneficio viderentur, id modo ſciſcerent, [b] jube-
18 rentque ut Senatus decerneret, qui Romæ regnaret. Inclyta [1] juſtitia religioque ea tempeſtate Numæ Pompilii erat. Curibus Sabinis habitabat, conſultiſſimus vir, ut in illa quiſquam ætate eſſe poterat, omnis divini atque humani juris. Auctorem doctrinæ ejus, quia non extat alius, falſo [2] Samium Pythagoram edunt: quem, Servio Tullio regnante Romæ, centum amplius poſt annos, in ultima Italiæ ora circa Metapontum [c] Heracleamque & Crotona, juvenum [d] æmulantium ſtudia cœtus habuiſſe conſtat. Ex quibus locis, etſi ejuſdem ætatis fuiſſet, [e] qua fama in Sabinos, aut quo linguæ commercio quen-

b *Iuberentque ut ſenatus decerneret.*] Flor. ille optimus: *juberentque, quod ſenatus decerneret.* Vtramque particulam, tum *quod*, tum *ut*, alienas puto.

c *Heracleam & Crotonem.*] Quum & ſcripti & editi veteres conſenſu habeant *Crotonam*, adſentimur lubentes Glareano, Græcam terminationem, *Crotona*, placuiſſe Livio. Nec minus Iuſtino, 24, 4. *Crotona venit*, & *Crotone egiſſet*. ut *Carthagine.* Sic apud Valerium Maximum 2, 6. *Areioſpagos.* lib. 4, 7. *loquatur nunc Græcia Theſea.* lib. 5, 3. *Themiſtoclea victorem* in mſſ. reperitur. Sic *Timagoran*, *Mantinean.* Ejuſmodi cum multa paſſim, tum in ultimis quinque libris ex prima editione reſtituimus.

d *Æmulantium ſtudia juvenum cœtus.*] Sic Cicero: *Zeno cujus inventorum æmuli Stoici nominantur.* Id eſt, ſectatores. Tacit. lib. 3. hiſt. *ſtudium Philoſophiæ, & placita ſtudiorum æmulatus.* Hinc & capiendus Phædrus, ubi quia Æſopus occuparit & primus fuerit in fabulis ſcribendis, ſe, quod ſupererat, ſtuduiſſe ait, ne ſolus ille foret. *Nec hæc invidia* pergit, *verum eſt æmulatio.*

e *Qua fama in Sabinos.*] Abruptum illud, *in Sabinos*, niſi intelligas, *nomen ejus perveniſſet.* quod quidem durum mihi videtur. Potius dele præpoſitionem, aut ſcribe: *qua fama tum Sabinos.* Vix erat ea ætate commercium mediæ Italiæ incolis cum maritimis: quomodo igitur Sabinos aut quenquam alterius oræ exciviſſet? Neque enim tranſponere voles: *qua fama, in Sabinos, quove præſidio unus per tot gentes diſſonas ſermone moribuſque perveniſſet? aut quo linguæ commercio quenquam ad cupiditatem diſcendi exciviſſet?*

VARIORUM.

1 *Iuſtitia religioque.*] Animadvertendum, *omnes antiquas gentes regibus quondam paruiſſe; quod genus imperii primum ad homines juſtiſſimos & ſapientiſſimos deferebatur.* ut loquitur Cic. lib. 3. de leg. cap. 2. Iuſtinus lib. 1. c. 1. Quid mirum? populus rectores ſuo tantum eligebat commodo. Ariſt. lib. 5. Polit. cap. 10. *Regnum ad bonorum perfugium ac præſidium, adverſus populi injuriam comparatum eſt.* Haud ſane alio fine adſumebantur imperantes à Medis, Græcis, Siculis, &c. Ortus eorum omnis à pietate & æquitate: *Officium erat imperare, non regnum: nihilque rex magis minari male parentibus poterat, quam ut abiret à regno*, inquit Senec. Epiſt. 90. *Gruter.*

2 *Samium Pythagoram.*] Varia de Pythagoræ temporibus & Numæ Pompilii doctrina ab antiquis tradita fuiſſe oſten-

ſuenquam ad cupiditatem diſcendi exciviſſet? quove præſidio unus per tot gentes, diſſonas ſermone moribuſque perveniſſet? [3] Suopte igitur ingenio temperatum animum virtutibus fuiſſe opinor magis: inſtructumque non tam peregrinis artibus, quam diſciplina tetrica ac triſti veterum Sabinorum. quo genere nullum quondam incorruptius fuit. Audito nomine Numæ Patres Romani, quanquam inclinari opes ad Sabinos, rege inde ſumpto, videbantur; tamen neque ſe quiſquam, nec factionis ſuæ alium, nec denique Patrum aut civium quenquam præferre illi viro auſi; ad unum omnes Numæ Pompilio regnum deferendum decernunt. Accitus, ſicut Romulus augurato urbe condenda regnum adeptus eſt, [4] de ſe quoque Deos conſuli juſſit. inde ab augure ([a] cui deinde, honoris ergo, publicum id perpetuumque ſacerdotium fuit) deductus in arcem, in lapide ad meridiem verſus conſedit. Augur ad lævam [5] ejus, capite velato ſedem cepit, dextra manu baculum ſine nodo aduncum tenens, quem lituum appellaverunt. inde ubi, [6] proſpectu in urbem agrumque capto, Deos precatus, regiones ab oriente ad occaſum determinavit; dextras ad meridiem partes, [b] lævas ad ſeptentrionem eſſe dixit. [c] Signum contra, quo longiſſime conſpectum oculi

ſtendit Franc. Floridus Sabinus lib. 1. ſuccisivar. lect. cap. 13. *Godelevæus.*

3 *Suopte ingenio temperatum animum.*] Duo ſunt quæ hominem arcent à peccandi illecebris; bona natura, bona inſtitutio. atque hæc quidem magis. Plinius Panegyr. cap. 84 *Grut.*

4 *De ſe quoque Deos conſuli juſsit*] De ſe quoque ut de Romulo dii conſulti erant, quod tamen Livius nuſquam ante dixit. Dionyſius certè non neglexit. *Glarean.*

5 *Capite ejus velato.*] Ita legendum eſſe, ne Numæ caput obtectum fuiſſe intelligatur, ſed auguris, annotat Cælius lib. 20. cap. 12. lection. antiq. *Godelevæus.*

6 *Proſpectu in urbem agrumque capto*] Vrbana ſi quidem auſpicia definiebantur pomœrio, & ex arce in urbe ſæpe augures augurium agebant. Iidem quinque agrorum genera ex auſpiciis diſtinguebant, Romanum, Gabinum, Peregrinum, Hoſticum, Incertum. *Godel.*

GRONOVII.

a *Cui deinde, honoris gratia, publicum.*] Flor. & Helm. *honor erga publicum.* Legendum ut annotavit ex ſuo Muretus & nos notavimus in Voſſ. *honoris ergo, publicum.*

b *Lævaſque ad ſeptent.*] Flor. Voſſ. Helm. *lævas ad Septentrionem.*

c *Signum contra quod.*] Flor. &

 Mur.

oculi ferebant, animo finivit. Tum, lituo in lævam manum tranſlato, [d] dextra in capite Numæ impoſita, precatus eſt ita: *Iupiter pater, ſi eſt fas, hunc Numam Pompilium, cujus ego caput teneo, regem Romæ eſſe,* [e] *uti tu ſigna nobis certa adclaraſſis inter eos fines, quos feci.* Tum peregit verbis auſpicia, quæ mitti vellet. quibus miſſis, declaratus rex

19 Numa de templo deſcendit. Qui regno ita potitus, urbem novam, conditam vi & armis, jure eam legibuſque ac moribus de integro condere parat. quibus quum inter bella aſſueſcere videret non poſſe, [f] quippe efferatos militia animos, mitigandum ferocem populum armorum deſuetudine ratus, Janum ad infimum Argiletum, indicem pacis bellique fecit: apertus, ut in armis eſſe civitatem; clauſus, pacatos circa omnes populos ſignificaret. Bis deinde poſt Numæ regnum clauſus fuit: ſemel T. Manlio conſule, poſt Punicum primum perfectum bellum: iterum, quod noſtræ ætati Dii dederunt ut videremus, poſt bellum Actiacum, ab Imperatore Cæſare Auguſto, pace terra marique parta. Clauſo eo, quum omnium circa finitimorum ſocietate ac fœderibus junxiſſet animos, poſitis externorum periculorum curis, ne luxuriarentur ocio animi, quos metus hoſtium diſciplinaque militaris continuerat; omnium primum

rem

Mur. & Oxon. ut etiam conjeceramus, & Tar. Ven. Aſc. Mog. ediderunt, *ſignum contra, quo longiſſime.* Ex adverſo id, quo longiſſime proſpectus datur.

d *Dextra in capite.*] Flor. & Voſſ. *dextra in caput Numæ.*

e *Vt tua ſigna nobis certa & clara ſint.*] Hærebam ambiguus in Sigonii *acclaraſſent*, Modii, *uti tu acclaraſſis*, donec è Flor. notatum vidi: *uti tu ſigna nobis certa adclariſſis*: & idem, quod voluit Modius, prorſus è ſuis annotaſſe Muretum. Voſſianus: *uti tu ſigna nobis certa acclaras ſint.* Helm. *uti tu ſigna nobis certa ac claraſſis.* Chifl. *uti tu ſigna nobis certa adclaraſſis.* Nihil igitur dubitandum ultra: nam ſic quoque reſulit duo verba jungi ſolita. Horatius 2 Sat. 6. *quod mi obſit, clare certumque locuto.* Livius lib. 22. *Omnia non properanti clara certaque erunt.* Cicero 7 famil. 23. *Cui plane res certas mandaram.* Suetonius Tiberio: *Deinde vera plane certaque eſſe ipſe fecit fidem.*

f *Quippe efferatis militia animis.*] Hic quoque quod conjectura deprehenderamus, poſtea vidimus requirere veteres codices. Flor. *efferari mil. animos.* Mur. Hel. Andreas, Tarv. *efferos militia animos.* Scribe: *quibus quum inter bella adſueſcere non videret poſſe, quippe efferatos militia animos, mitigandum ferocem.*

g *In*

ſem ad [1] multitudinem imperitam & illis ſeculis rudem,
efficaciſſimam, Deorum metum injiciendum ratus eſt.
qui quum deſcendere ad animos ſine aliquo commento
miraculi non poſſet, [2] ſimulat ſibi cum Dea Egeria con-
greſſus nocturnos eſſe: ejus ſe monitu, quæ acceptiſſi-
ma Diis eſſent, ſacra inſtituere, ſacerdotes ſuos cuique
Deorum præficere. Atque omnium primum, ad cur-
ſum lunæ, in duodecim menſes deſcribit annum. quem
(quia tricenos dies ſingulis menſibus luna non explet,
deſuntque dies ſolido anno, qui [3] ſolſtitiali circumagitur
orbe) g intercalaribus menſibus interponendis, ita diſ-
penſavit, ut IV & vigeſimo anno ad metam eandem Solis
unde orſi eſſent, plenis annorum omnium ſpaciis dies
congruerent. Idem nefaſtos dies faſtoſque fecit: quia
aliquando nihil cum populo agi utile futurum erat. Tum 20
ſacerdotibus creandis animum adjecit: quanquam ipſe
plurima ſacra obibat; ea maxime quæ nunc ad Dialem
flaminem pertinent. Sed quia in civitate bellicoſa plu-
res Romuli quam Numæ ſimiles reges putabat fore, itu-
roſque ipſos ad bella, ne ſacra regiæ vicis desererentur,
flaminem Jovi aſſiduum ſacerdotem creavit: inſignique
eum veſte & curuli regia ſella adornavit. huic duos fla-
mines adjecit: Marti unum, alterum Quirino. Virgi-
neſque

g *Intercalares menſibus interponendo.*] Scribendum: *intercalaribus menſibus interponendis, ita diſpenſavit, ut quarto & viceſimo quoque anno* &c. De quibus alibi. Scaliger, viginti duorum annorum eum cyclum facit, Sigonius & ...itus viginti, diverſis rationibus: ſed ...untur.

VARIORUM.

1 *Multitudinem imperitam.*] *Quod equo frenum, id populo, & pacis & belli tempore, ſuperſtitio: eam igitur utiliter uſurpat magiſtratus, auctoritatis ſibi conciliandæ cauſa, adverſus diſſolutos contumaceſve:* inquit Plutarchus lib. de Socratis genio cap. 13. quæ ipſa prolixius interpretatur Polyb. lib. 6. cap. 54. Curt. lib. 4. cap. 65. Numam circa res civiles præivit Rhadamanthus, Minos, Lycurgus: ſecuti ſunt Zaleucus, P. Scipio Africanus, de quibus præter alios junctim fere Val. Maxim. lib. 1. cap. 2. de ſimulata Relig. *Gruterus.*

2 *Simulat ſibi cum Dea Egeria.*] Nimirum Minois aſtutiam ſecutus; qui ſe in antrum Iovis recipiebat, diuque ibi moratus leges ſibi à Iove traditas aſſerebat, ut ſuos non modo imperio ad obſequium, ſed etiam religione conſtringeret. Val. lib. 1. cap. 3. *Godel.*

3 *Solſtitiali circumagitur orbe.*] Etſi *ſolſtitialis* à *ſolſtitio* deducitur; tamen in eo ſæpenumero Solis tantum ſignificatio

aeſque Veſtæ legit; Alba oriundum ſacerdotium, & enti conditoris haud alienum. his, ut aſſiduæ templi ntiſtites eſſent, ſtipendium de publico ſtatuit: irginitate aliiſque cærimoniis venerabiles ac ſanctas fecit. Salios item duodecim Marti Gradivo legit, tunicæque pictæ inſigne dedit, & ſuper tunicam æneum pectori tegumen: cœleſtiaque arma, quæ ancilia appellantur, ferre; ac per urbem ire canentes carmina cum tripudiis ſolennique ſaltatu juſſit. Pontificem deinde Numam Marcium, Marci filium, ex Patribus legit, eique ſacra omnia exſcripta exſignataque attribuit; quibus hoſtiis, quibus diebus, ad quæ templa ſacra fierent, atque unde n eos ſumptus pecunia erogaretur. Cætera quoque omnia publica privataque ſacra, Pontificis ſcitis ſubjecit. ut eſſet quo conſultum plebes veniret: ne quid divini juris, negligendo patrios ritus, peregrinoſque aſciſcendo, turbaretur. Nec cœleſtes modo cærimonias, ſed juſta quoque funebria, placandoſque Manes, ut idem Pontifex edoceret: quæque prodigia fulminibus, aliove quo viſo miſſa [a] ſuſciperentur atque curarentur: ad ea elicienda ex mentibus divinis, [4] Jovi Elicio aram in Aventino dicavit, Deumque conſuluit auguriis,
21 quæ ſuſcipienda eſſent. Ad hæc conſultanda procurandaque, multitudine omni à vi & armis converſa, & animi aliquid agendo occupati erant, & Deorum aſſidua inſidens cura, quum intereſſe rebus humanis cœleſte Numen videretur, ea pietate omnium pectora imbuerat:

tio attenditur, ut ſolaris ſit. Quemadmodum hic *ſolſtitiali orbe*, eſt ſolari. Turneb. lib. 24 cap. 38.

4 *Iovi Elicio.*] Is ſic dictus ab *eliciendo* vel extrahendo, ut Varro ait: cujus ara in Aventino fuit. Solennibus autem quibuſdam verbis pronunciatis, Jovem de cœlo ad ſua ſacrificia educi poſſe putabant veteres, de qua re Cæl. Rhodigin. lib. 16. cap. 14. *Godelevaus.*

GRONOVII.

a *Suſciperentur & curarentur.*] Lib 41. *quæ illi prudentiſſimi viri public ſuſcipienda cenſuerint.* Et mox: *Du non ſuſcepta prodigia ſunt, alterum quo in loco ſacro factum eſſet, alterum quod i peregrino.* Prodigiorum autem *procurationes*, millies legi: *curationes*, quo meminerim nunquam. Itaque videndum ne ſcripſerit: *procurarentur.*

ſat: b ut fides ac jusjurandum, [1] proxime legum ac pœnarum metum, civitatem regerent. & quum ipſi ſe homines in regis, velut unici exempli, mores formarent; tum finitimi etiam populi, qui ante, caſtra, non urbem, poſitam in medio, ad ſolicitandam omnium pacem crediderant, in eam verecundiam adducti ſunt, ut civitatem totam in cultum verſam Deorum, [2] violari ducerent nefas. Lucus erat, quem medium ex opaco ſpecu fons perenni rigabat aqua. quo quia ſe perſæpe Numa ſine arbitris, velut ad congreſſum Deæ, inferebat, Camœnis eum lucum ſacravit; quod earum ibi concilia cum conjuge ſua Egeria eſſent. c Et ſoli fidei ſolenne inſtituit. ad id ſacrarium flamines bigis, curru arcuato vehi juſſit, manuque ad digitos uſque involuta, rem divinam facere:

b *Vt fides & jusjurandum proximo legum.*] Sic Andreas, ſic Mſſ. in quo tamen, cum ſit aliquid vitii, ſuppoſuerunt: *propulſo legum.* Naunius, *pro ipſo legum.* Conjeci: *pro ſummo legum.* Ea particula nonnunquam comparationis. *Pro nihilo putare, pro ſepulchris, pro alienigenis ſperni.* Ovidius epiſt. Briſeidos. *At mea pro nullo pondere verba cadunt.* Quod nec latinum, nec ſupplere ſenſum cauſatus Gruterus corrigit: *proh nullo:* Quaſi non 3. met. *gravius Saturnia juſto, Nec pro materia fertur doluiſſe.* lib. 10. *Vt leviter pro materiaque doleret.* Ad ſenſum illud 1. Faſtor. *Proque metu populum ſine vi pudor ipſe regebat.* Plato, πολιτεία τ' ἦν παλαιὰ καὶ ἐκ τιμημάτων ἀρχαί τινες τεττάρων. καὶ δεσπότις ἐνῆν τις αἰδώς. δι' ἣν δουλεύοντες τοῖς νόμοις ζῆν ἠθέλομεν. Nec ſpreverim tamen conjecturam Mureti: *proxime legum ac pœnarum metum.* Imo veram puto. Vide ad lib. 2. 48.

c *Et ſoli Fidei ſolenne inſtituit.*] Sigonius, *& ſimul Fide.* Robortellus & Turnebus explicant: ille *ſoli* & non aliis Diis *ſolenne,* id eſt, anniverſarium: hic, non cum alio Deo commune. Rycquius τὸ *ſoli* delet, quaſi male natum ἐκ τοῦ *ſolenne.* Muretus notat è veteri *poli* & conjicit, *populi Fidei.* nam δημοσίαν πίστιν vocat Dionyſius.

VARIORUM.

1 *Pro ſummo legum ac pœnarum metu.*] Idem hic dicit quod Ovid. lib. 1. Faſt. 25. *Proque metu populum ſine vi pudor ipſe regebat. Nullus erat juſtis reddere jura labor.* Sic de iiſdem Saluſt. Catilin. *Ius bonumque apud eos non legibus magis quam natura valebat.* Vult igitur hic Liv. fidem ac jusjurandum non minus coërcuiſſe populum Rom. quam leges, quam ſupplicia, quod rarum alioqui. multi enim abſtinent à delictis præmiorum amore; plures metu infamiæ ſupplicii que: pauciſſimus in rectè agendo aut Deum reſpicit, aut conſcientiam. *Grut.*

1 *Proximo legum ac pœnarum metu.*] Legerim, *proxime legem ac pœnarum metum.* Salluſtius & alibi Livius. *Tan. Faber.*

2 *Violari ducerent nefas.*] Notabilis pietatis fructus. non tantum nobis conciliat numen cœleſte: etiam ipſos inſuper hoſtes facit amicos; ideoque ipſa tutiores ſumus quam armis. Vere igitur *Euſebeia dux ubique eſt omnium virtutum.* Gruterus.

3 Ar-

façere : ſignificantes fidem tutandam, ſedemque eju
etiam in dextris ſacratam eſſe. Multa alia ſacrificia loca
que ſacris faciendis, quæ [3] Argeos pontifices vocan
dedicavit. Omnium tamen maximum ejus operum fuit
tutela per omne regni tempus, haud minor pacis quam
regni. Ita duo deinceps reges, alius alia via, ille bello
hic pace, civitatem auxerunt. Romulus ſeptem & tri
ginta regnavit annos: Numa tres & quadraginta. Tun
valida, tum temperata & belli & pacis artibus erat civi
2 tas. Numæ morte ad interregnum res rediit. Inde Tul
lum Hoſtilium, nepotem Hoſtilii, cujus in infima arc
clara pugna adverſus Sabinos fuerat, regem populu
juſſit. Patres auctores facti. Hic non ſolum proxim
regi diſſimilis, ſed ferocior etiam Romulo fuit, tum æta
vireſque, tum avita quoque gloria [4] animum ſtimula
bat. Seneſcere igitur civitatem ocio ratus, undique ma
teriam excitandi belli quærebat. Forte evenit, ut agre
ſtes Romani ex Albano agro, Albani ex Romano præ
das invicem agerent. [5] Imperitabat tum C. Cluilius Al
bæ. utrinque legati fere ſub idem tempus ad res repe
tendas miſſi. Tullus præceperat ſuis, [a] ne quid prius
quam mandata agerent. ſatis ſciebat, negaturun
Albanum; ita pie bellum indici poſſe. Ab Albani
ſocordius res acta: excepti hoſpitio ab Tullo blan
d

3 *Argeos pontifices vocant.*] Ipſa ſaçra & loca, ubi ſacris operam dabant, Pontificibus *Argei* dicebantur. Loca multa Romæ Argeorum nomen retinent, ut videre eſt apud Varronem lib. 4. de ling. Lat. ubi nunc quintum, nunc ſextum Argeorum ſacrarium citatur. *Godelevæus.*

4 *Animum ſtimulabat.*] Nimirum *Liberis virtus parentum præſtat œſtri acris vicem.* Caſſiodorus lib. 9. Var. epiſt. 22. *Magnus verecundiæ ſtimulus eſt laus parentum; dum illis non patimur eſſe impares quos gaudemus auctores.* Noſter hoc libro cap. 32. de Anco; *avitæ gloriæ memor.* Grut.

5 *Imperitabat tum Caius Civilius Al-ba.*] Legendum *Cluilius*, ex quo nomin poſtea Chlælium fecere. Id nomini apud Dionyſ. lib. 8. rectè legitur, ut de Cluilia foſſa. Paulo poſt, lege: *Tul-lus præceperat ſuis ne quid prius, qu mandata.* Glarean.

GRONOVII.

a *Ne quid cum Albano prius.*] Flo Voſſ. Helm. duo Pall. ignorant τὸ *cu Albano*: ut & omnes editi ante Sigo nium. Cujus ſuſpectus liber non e tanti, ut eo ſolo auctore inſeramu quod, etiamſi additum non ſit, ſatis in telligimus.

VARI

æ ac benigne, comiter regis convivium celebrant. tantiſper Romani & res repetiverant priores, & neganti Albano bellum in trigeſimum diem indixerant. hæc renuntiant Tullo. Tum legatis Tullus dicendi poteſtatem, quid petentes venerint, facit. illi omnium ignari, primum purgando terunt tempus: *Se invitos quicquam, quod minus placeat* Tullo, *dicturos, ſed imperio ſubigi: res repetitum ſe veniſſe. Ni reddantur, bellum indicere juſſos.* Adhæc Tullus: *Nunciate*, inquit, *regi veſtro, regem Romanum Deos facere teſtes, uter prius populus res repetentes legatos aſpernatus dimiſerit, ut in eum omnes expetant hujuſce clades belli.* Hæc 23
nunciant domum Albani. Et bellum utrinque ſumma ope parabatur, civili ſimillimum bello, prope inter parentes natoſque; Trojanam utramque prolem, quum Lavinium ab Troja, ab Lavinio Alba, ab Albanorum ſtirpe regum, oriundi Romani eſſent. Eventus tamen belli minus miſerabilem dimicationem fecit: quod nec acie certatum eſt, & tectis modo dirutis alterius urbis, duo populi in unum confuſi ſunt. Albani priores ingenti exercitu in agrum Romanum impetum fecere. caſtra ab urbe haud plus quinque millia paſſuum locant, foſſa circundant: foſſa Cluilia ab nomine ducis per aliquot ſecula appellata eſt, donec cum re nomen quoque vetuſtate abolevit. In his caſtris Cluilius Albanus rex moritur, dictatorem [1] Albani Mettium Fuffetium creant. Interim Tullus ferox, præcipue morte regis, magnumque Deorum numen ab ipſo capite orſum, in omne nomen Albanum expetiturum pœnas ob bellum impium dictitans, nocte præteritis hoſtium caſtris, infeſto exercitu in agrum Albanum pergit. Ea res ab ſtativis [a] excivit Mettium.

VARIORUM.

1 *Albani Metium Suffetium creant.*] Lege *Fufetium*: nam Dionyſius habet Φουφέτιος. Et Plutarchus in lib. τῶν παραλλήλων Μέτιον Φουφέτιον appellat. Eodem modo Q. *Fuſius* Galanus, non *Fuſius*, ut vulgò vocandus eſt. Quod ex Capitolino, ejus conſulatu, & Græco Dionis libro intelligi poteſt. *Sigonius.*

GRONOVII.

a *Excivit Metium. is ducit quam.*]

Mettium. ducit quam proxime ad hoſtem poteſt; inde legatum præmiſſum nunciare Tullo jubet, priuſquam dimicent, [1] opus eſſe colloquio: ſi ſecum congreſſus ſit, ſatis ſcire ea ſe allaturum, quæ nihilo minus ad rem Romanam, quam ad Albanam pertineant. Haud aſpernatus Tullus, [2] tametſi vana afferebantur, ſuos in aciem educit: exeunt contra & Albani. Poſtquam inſtructi utrinque ſtabant, cum paucis procerum in medium duces procedunt. Ibi infit Albanus: *Injurias & non redditas res ex fœdere, quæ repetitæ ſint, & ego regem noſtrum Cluilium, cauſſam hujuſce eſſe belli, audiſſe videor: nec te dubito, Tulle, eadem præ te ferre. ſed* [3] *ſi vera potius quam dictu ſpecioſa dicenda ſunt, cupido imperii duos cognatos vicinoſque populos ad arma ſtimulat. Neque recte, an perperam, interpretor: fuerit iſta ejus deliberatio, qui bellum ſuſcepit. me Albani gerendo bello ducem creavere. Illud te, Tulle, monitum velim: Etruſca res, quanta circa nos teque maxime ſit, quo propiores vos, hoc magis ſcis. multum illi terra, plurimum mari pollent. Memor eſto, jam quum*

Τὸ *is* delendum eſſe diximus. *Quam proxime* poteſt tolerari, ſi intelligas proxime Romanos caſtra poſuiſſe Mettium. Sed de ipſo itinere potius dixit: *qua proxime*. Lib. 9. *qua duci proxime poteſt, expeditas legiones ad collegam ducit*. Lib. 10, 34. *Conſul ad eam partem urbis, qua adierant equites, circumducit agmen*. Et cap. 35. *Sed via una, & ea ipſa præter hoſtes erat, qua ingreſſi*. Sic utrobique Thuan. & Pall. Vulgo, *quam*. Lib. 40. *quum in conſpectu conſultaret, qua proxime itinera ad hoſtem ducerent*. Mox Fl. *in medium duces prodeunt, procedunt*. Idemque & Voſſ. *repetitæ ſint. non ſunt*.

VARIORUM.

1 *Opus eſſe colloquio.*] Plus quam prudenter ille, qui Iulio Cæſari ſimilis, *omnia prius patienda eſſe ſtatuit, quoad ſibi ſpes aliqua relinquitur, jure potius diſceptandi, quam belli gerendi*. lib. 8. cap. ult. fine belli Gall. Sed nec is imprudenter qui ſine magna clade, ſine multo ſanguine, hoc eſt, pauciſſimorum corporum periculo, bellum finiri cupit. *Grut*.

2 *Tametſi vana afferebantur.*] Vnde ſciebat vana afferri? Suſpicabar legendum: *tametſi vana afferri rebatur*. Tan. Faber.

3 *Si vera potius quam dictu ſpecioſa.*] Quaſi fateretur: & reges & omnes, qui ſub regibus agunt, *exercere hiſtrioniam*, ut loquitur Petronius. quod ſic interpretatur Saluſtius cap. 10. Catilin. *Ambitio multos mortales falſos fieri ſubegit; aliud clauſum in pectore, aliud in lingua promptum habere; amicitias inimicitiaſque non ex re, ſed ex commodo æſtimare; magiſque vultum quam ingenium bonum habere*. Et ſic profecto eſt. Quoniam *nemini non mens ab ore clauſa aperto diſſidet*. ideoque, *Quiſque ſe bonum eſſe jurat, quiſque ſe negat malum*. fit ut propalam alias præferamus actionum noſtrarum cauſſas, quam revera ſint. *Gruterus*.

GRO-

quum ſignum pugnæ dabis, has duas acies ſpectaculo fore; ut feſ-
ſos confectoſque ſimul victorem ac victum aggrediantur. *Itaque, ſi*
nos Dii *amant, quoniam non contenti libertate certa, in dubiam*
imperii ſervitiique aleam imus; ineamus aliquam viam, quâ utri
utris imperent, ſine magna clade, ſine multo ſanguine utriuſque
populi decerni poßit. Haud diſplicet res Tullo, quanquam,
tum indole animi tum ſpe victoriæ, ferocior erat. Quæ-
rentibus utrinque ratio initur, cui & fortuna ipſa præ-
buit materiam. Forte in duobus tum exercitibus erant 24
trigemini fratres, nec ætate nec viribus diſpares. Hora-
tios Curiatioſque fuiſſe, ſatis conſtat, nec ferme res an-
tiqua alia eſt nobilior. tamen in re tam clara nominum
error manet; utrius populi Horatii, utrius Curiatii fue-
rint. Auctores utroque trahunt: plures tamen invenio,
qui Romanos Horatios vocent. hos ut ſequar, inclinat
animus. Cum trigeminis agunt reges, ut pro ſua quiſque
patria dimicent ferro. ibi imperium fore, unde victoria
fuerit. Nihil recuſatur: tempus & locus convenit. Priuſ-
quam dimicarent, fœdus ictum inter Romanos & Al-
banos eſt his legibus, [a] ut cujuſque populi cives eo cer-
tamine viciſſent, is alteri populo cum bona pace impe-
ritaret. Fœdera alia aliis legibus, cæterum eodem mo-
do omnia fiunt. Tum ita factum accepimus, nec ullius
vetuſtior fœderis memoria eſt. Fecialis regem Tullum
ita rogavit: *Iubeſne me, Rex, cum patre patrato populi Albani*
fœdus

GRONOVII.

a *Vt cujus populi cives.*] Septem MſS. *ut cujuſque po.* Redolet vetuſtum ſermonem in formulis ſervatum. Cicero 2. de leg *Quæque quoique divo decoræ grataque ſint hoſtiæ exhibento.* Rurſum: *Quæque augur infeſta, nefaſta, vitioſa, de irave dixerit, irrita infectaque ſunto. Quique non paruerit, capital eſto.* Livius hoc lib. cap. 31. *ut quandoque idem prodigium nunciaretur, feriæ per novem dies agerentur.* cap. 32. *Cujuſque gentis ſunt, nominat.* Lib. 9. 10. *Quandoque heice homines injuſſu po. Ro. Quiritium fœdus ictum iri ſpoponderunt.* Lib. 29, 10. *Quandoque hoſtis alienigena terræ Italiæ bellum intuliſſet.* Sic omnibus his locis ex MſS. reſtituimus. Curtius lib. 7, 10. *Vitam, quam acciperent, pignori futuram eſſe dixerunt: reddituros, quandoque repeteret.* Vbi malè ſubjiciunt, *quandocunque.* Horatius: *Indignor, quandoque bonus dormitat Homerus.* Seneca ad Helviam: *animus levis & exſertus, & quandoque emiſſus fuerit ad ſuprema emicaturus.*

VARIO-

fœdus ferire? jubente rege, [1] *Sagmina,* inquit, *te, Rex, poſco.* Rex ait, *Puram tollito.* Fecialis ex arce graminis herbam puram attulit. poſtea regem ita rogavit: *Rex, facisne me tu regium nuntium populi Romani Quiritium?* [2] *vaſa comiteſque meos?* Rex reſpondit: *Quod* [3] *ſine fraude mea populique Romani Quiritium fiat, facio.* Fecialis erat M. Valerius. patrem patratum Sp. Fuſium fecit, verbena caput capilloſque tangens [4] (pater patratus ad jusjurandum patrandum, id eſt ſanciendum, fit) fœdus, multiſque id verbis, quæ longo effata carmine non operæ eſt referre, peragit. Legibus deinde recitatis: *Audi,* inquit, *Iupiter, audi pater patrate populi Albani, audi tu populus Albanus, ut illa palam prima poſtrema, ex illis tabulis cerave recitata ſunt, ſine dolo malo, utique ea hic hodie rectiſſime intellecta ſunt, illis legibus populus Romanus prior non deficiet. Si prior defexit publico conſilio, dolo malo; tu illo die Iupiter populum Romanum ſic ferito,*

VARIORUM.

1 *Sagmina, inquit, te, rex, poſco.*] Herbam fuiſſe ſacram & puram, qua caput Patris patrati Fecialis tangeret vel circumdaret, ex Livii verbis clarè patet. Sed difficultatem illud facit, quod primum dicit, *Fecialis ex arce graminis herbam tulit:* mox verò ſubdit: *Verbena caput capilloſque tangens.* Aliam autem herbam eſſe *gramen;* aliam verò *Verbenam* nemo ignorat. Sed ſciendum, *gramen* non tantum accipi ſpecifice, ſed & genericè, pro herba cujuſcunque generis. Minime itaque mirum, ſi *Verbenam* graminis voce comprehendit Livius, quòd clarè ex hiſce Plinii dictis lib. 22. cap. 2. colligitur: *Non aliunde ſagmina in remediis publicis fuere, & in ſacris legationibus quam verbena: certè utroque nomine idem ſignificatur, hoc eſt, gramen ex arce cum ſua terra evulſum.* Eo autem, quod ex ſacro loco, Capitolio ſcil. colligeretur, dicebantur *ſagmina,* quaſi ſancta. Feſtus lib. 17. ſcribit: ſagmina eſſe verbenas, hoc eſt, herbas puras, quia ex loco ſancto ſumebantur. *Marcell. Donat.*

2 *Vaſa comiteſque meos.*] Eo nomine ſupellex intelligitur. nam vaſa omne inſtrumentum etiam ſignificant, ut Venatorium quoque apud Gratium: ------ *nec ſibi turbam Contraxit comitem, nec vaſa tenentia latè.* Turneb.

3 *Sine fraude mea.*] Hoc eſt, ſalvo meo aliorumque jure. *Budæus.*

4 *Pater patratus ad jusjurandum patrandum.*] Qui feriendo fœderi præerat Latinis *pater patratus* dicebatur. Hic jurejurando fœderis pacta firmabat. [illegible] Plutarchus in problematibus [illegible] reliquit. Licetque ſacerdotibus [illegible] bus, qui fœderibus ſanciendis præ[illegible] *Pater patratus* præficeretur, nih[illegible] nus à Feciali creabatur, quod h[illegible] co clarè Livius docet. Ea verò [illegible] *Patrem patratum* appellatum [illegible] quòd ſicuti pater filiorum cura[illegible] & in illos plenam habet poteſta[illegible] ita ſacerdos hujuſmodi, tanquam p[illegible] totius Populi Romani, illius vice & nomine jusjurandū peragebat. *Marc. Don.*

GRO-

o, ut ego hunc [a] *porcum hic hodie feriam: tantoque magis ferito, quanto magis potes polleſque.* Id ubi dixit, [1] porcum ſaxo ſilice percuſſit. Sua item carmina Albani, ſuumque jusjurandum per ſuum Dictatorem ſuoſque ſacerdotes peregerunt. Fœdere icto, trigemini, ſicut convenerat, arma capiunt. Quum ſui utroſque adhortarentur, *Deos pa-* 25
trios, patriam ac parentes, quidquid civium domi, quidquid in exercitu ſit, illorum tunc arma, illorum intueri manus: feroces & ſuopte ingenio, & [2] pleni adhortantium vocibus, in medium inter duas acies procedunt. Conſederant utrinque pro caſtris duo exercitus, periculi magis præſentis, quam curæ expertes. quippe imperium agebatur, in tam paucorum virtute atque fortuna poſitum. itaque ergo erecti ſuſpenſique in minime gratum ſpectaculum animo intenduntur. Datur ſignum. infeſtiſque armis, velut acies, terni juvenes magnorum exercituum animos gerentes, concurrunt: nec his nec illis periculum ſuum; publicum imperium ſervitiumque obverſatur animo: futuraque ea deinde patriæ fortuna, quam ipſi feciſſent. Ut primo ſtatim concurſu increpuere arma, mican-

GRONOVII.

a *Porcum hodie.*] Fl. Voſſ. Oxon. *ut ego hunc porcum hic hodie feriam.* Sed & Flor. *tum illo.* Mureti codex: *tum tu illo.* Voſſ. *tum ille dies Iupiter.* Ex qua ſcriptura conjicit Turnebus: *tum ille dieſpiter.* Vide ipſum lib. 11. cap. 17. Adverſ.

VARIORUM.

Porcum ſaxo ſilice percuſſit.] Plurimis diis fabuloſa antiquitas porcum mactavit. Silvano porcum cæſum donat Juvenal. Sat. VI. *Cædere Silvano porcum.* Cereri Eleuſinæ quoque immolatum legimus. Et Laribus Deis ſacrificabant porcum, teſte Horat. lib. 2. Satyr. 3. *Immolet æquis Hic porcum Laribus* &c. Nonnunquam & Veneri mactari ſolitum ſcibit Callimachus. Poſtremo & in feriendo fœdere porcus ſilice occidebatur, quod ex Livio, hoc in libro & libro etiam IX. elicimus: & Quinctilianus lib. 8. confirmat, inquiens, cædi ſolere porcum in feriendo fœdere. At Sueton. non porcum, ſed porcam mactari ſolitam tradit: Sed nomine *porci* veniunt mas & fœmina. Verè tamen porca fœmina in ſacris mactabatur. Porci autem qui in ſacris cædebantur, ſeu ſacris faciendis deſtinabantur, *ſacres* appellabantur; quoſque Tibullus lib. Eleg. 1. El. 10. *myſticos* dixit: & Ariſtophanes μυστηρικούς, modo μυστικούς vocavit. *Marcell. Donat.*

2 *Pleni adhortationum.*] Lepide. & animadvertendum, allocutionem vel nihil, vel parum incitare viros minus à ſe feroces. Saluſt. Catilin. cap. 58. *Compertum habeo verba virtutem non addere, neque ex ignavo ſtrenuum neque fortem ex timido Imperatoris oratione fieri. Quanta cujuſque animo audacia, natura aut*

micanteſque fulſere gladii, horror ingens ſpectantes perſtringit: & neutro inclinata ſpe, torpebat vox ſpiritusque. Conſertis deinde manibus, quum jam non motus tantum corporum, agitatioque anceps telorum armorumque, ſed vulnera quoque & ſanguis ſpectaculo eſſent; duo Romani, ſuper alium alius, vulneratis tribus Albanis, exſpirantes corruerunt. ad quorum caſum quum conclamaſſet gaudio Albanus exercitus, Romanas legiones jam ſpes tota, nondum tamen cura deſeruerat [a] exanimes vice unius, quem tres Curiatii circumſteterant. Forte is integer fuit, ut univerſis ſolus nequaquam par, ſic adverſus ſingulos ferox. ergo, ut ſegregaret pugnam eorum, capeſſit fugam, ita ratus ſecuturos, ut quemque vulnere affectum corpus ſineret. Jam aliquantum ſpacii ex eo loco, ubi pugnatum eſt, aufugerat, quum reſpiciens videt magnis intervallis ſequentes: unum haud procul ab ſeſe abeſſe. in eum magno impetu redit. Et dum Albanus exercitus inclamat Curiatiis, ut opem ferant fratri, jam Horatius cæſo hoſte victor ſecundam pugnam petebat. tum clamore, qualis ex inſperato faventium ſolet, Romani adjuvant militem ſuum: & ille defungi prælio feſtinat. Prius itaque quam alter, qui nec procul aberat, conſequi poſſet; & alterum Curiatium conficit. Jamque æquato Marte ſinguli ſupererant; ſed nec ſpe nec viribus pares. alterum intactum ferro corpus & geminata victoria, ferocem in certamen tertium dabant: alter feſſum vulnere, feſſum curſu trahens corpus, victuſque fratrum ante ſe ſtrage, victori objicitur hoſti. nec illud prælium fuit Romanus exultans, *Duos*, inquit, *fratrum Manibus dedi*:

aut moribus ineſt, tanta in bello patere ſolet, &c. Grut.

GRONOVII.

a *Exanimes vice unius.*] Iam dixi legendum: *vicem unius.* lib. 2. *Apparuit cauſa plebi, ſuam vicem indignantem magiſtratu abiſſe.* lib. 8. *ſuam vicem magis anxios, quam ejus, cui auxilium ab ſe petebatur.* lib. 40. *indignandoque & ipſe vicem ejus.* lib. 43. *Sollicito conſuli & eorum vicem, quos paucos præmiſerat.*

b *Ter-*

li: [b] *tertium, cauſſæ belli hujuſce, ut Romanus Albano imperet, labo.* Male ſuſtinenti arma, gladium ſupernè jugulo deigit: jacentem ſpoliat. Romani ovantes ac gratulantes Ioratium accipiunt: [c] eò majore cum gaudio, quo prope netum res fuerat. Ad ſepulturam inde ſuorum nequaquam paribus animis vertuntur, quippe imperio alteri ucti, alteri ditionis alienæ facti. Sepulchra extant, quo quiſque loco cecidit. duo Romana uno loco propius Alam, tria Albana Romam verſus; ſed diſtantia locis, ut c pugnatum eſt. Priuſquam inde digrederentur, ro- 26
ganti Mettio ex fœdere icto quid imperaret, imperat Tullus, uti juventutem in armis habeat: uſurum ſe eorum opera, ſi bellum cum Veientibus foret. ita exercitus inde domos abducti. Princeps Horatius ibat, tergemina ſpolia præ ſe gerens: cui ſoror virgo, quæ deponſa uni ex Curiatiis fuerat, obvia ante portam Capenam fuit: cognitoque ſuper humeros fratris paludamento ſponſi, quod ipſa confecerat, ſolvit crines, & flebiliter

b *Tertium, cauſam belli hujuſce.*] Qui tertius ille *cauſa belli?* Sabinæ vociferantur inferius: *nos cauſa belli, nos vulnerum ac cædium, viris ac parentibus ſumus.* lib. 9. *ut receptis equitibus, qui ũſa* [illegible]*ſſent, abſiſterent obſidione.* propter quos bellum erat conflatum. At non propter Curiatium bellabant Romani & Albani. Tum quid ſermonis: *tertium cauſam belli dabo?* Corrige omnino: *tertium cauſæ belli hujuſce.* Priores, inquit, ſingulorum fratrum manibus inferias cecîdi, tertium impendam in cauſam belli, quæ eſt, uter populus imperet: tertius cæſus cauſam faciet obtinere Romanos. lib. 4. Coſſus: *jam ego hanc mactatam victimam legatorum manibus dabo.* lib. 22. Ducarius Gallus: *jam ego hanc victimam manibus peremtorum fœde civium dabo.* Tacitus 2. ann. *Simul perfidos & ruptores pacis ultioni & gloriæ mactandos.*

c *Eo majore cum gaudio, quo propius metum.*] Ab uno Sigonii eſt non optimæ notæ libro. Lipſianus, tres Pall. Oxon. Flor. Voſſ. Hel. cum priſcis edd. *prope metum.* Quod verum eſt: utque intelligas, divide *majore* in *magis magno*, ut ſubaudire *magis* ad *prope* poſſis. Vt apud Senecam de conſt. ſap. cap. 11. *Vt quiſque contemtiſſimus & ludibrio eſt, ita ſolutiſſima lingua eſt.* Vbi duas ejecimus voces: *ut maxime*, quæ in nullis Mſſ. bonæ notæ comparent, & exquiſitum loquendi compendium vitiant. Vis præcedentis tertiæ collationis prorogatur ad proximum *ludibrio*: ut perinde ſit ac ſi dixiſſet: *ut quiſque maxime contemtus & ludibrio eſt.* Tacitus ann. 6. *Tanto acceptius in vulgum quanto modicus privatis ædificationibus.* id eſt, magis tanto acceptum, quanto ille modicus. In vita Agricolæ: *ſpeciem excelſæ magnæque gloriæ vehementius quam caute appetebat.* Magis vehementer quam caute. Plinius 19, 6. *Grandeſcunt, quo ſæpius ſarriuntur.* Sed & illa, *quam, quo, quanto*, paſſim occurrunt pleniori ſignificatione, qua τὸ *magis*, intellectum trahunt.

biliter nomine ſponſum mortuum appellat. Movet feroci juveni animum comploratio ſororis, in victoria ſua, tantoque gaudio publico. Stricto itaque gladio, ſimul verbis increpans, transfigit puellam. *Abi hinc cum immaturo amore ad ſponſum,* inquit, *oblita fratrum mortuorum vivique, oblita patriæ. Sic eat,* [d] *quæcunque Romana lugebit hoſtem.* Atrox viſum id facinus Patribus plebique: ſed recens meritum facto obſtabat. tamen raptus in jus ad regem. Rex, ne ipſe tam triſtis ingratique ad vulgus judicii, aut, ſecundum judicium, ſupplicii auctor eſſet; concilio populi advocato, [1] *Duumviros,* inquit, *qui Horatio perduellionem judicent ſecundum legem, facio.* [2] Lex horrendi carminis erat, *Duumviri perduellionem iudicent. Si à Duumviris.*

d *Quæcumque Romanum lugebit.*] Recte Borbetomagenſis, Voſſ. Chiflet. Mureti codices: *Romana:* meritoque probat Rhenanus. non modo quia expreſſius eſt graviuſque, ſed etiam quia alterum, licet Sigonio placeat, vix Latinum eſt. *Romanus hoſtis* cum dicitur, non intelligimus aliquem populo Romano infeſtum, ſed ipſos Romanos alii nationi vel homini hoſtes. Vti nec *hoſtem Pœnum* aut *Athenienſem hoſtem* pro Pœnorum vel Athenienſium hoſte dicimus. Quæ autem exempla ſermonem iſtum probare videbantur, omnia corrupta ſunt. Veluti lib. 22. 21. *agrum pacatum Romanorum Sociorum:* nam liber optimus habet: *ſocios Romanorum.* lib. 23. 18. *Socii Romani propugnacula adverſus vineas ſtatuere.* Idem cum pluribus melioribus: *Romanorum.* Eodem libro cap. 23. *qui ſpolia ex hoſte Romano fixa domi haberent.* Idem τοῦ *Romano* nihil agnóſcit. lib. 24, 30. *capti ad Thraſimenum inter Romana auxilia.* Omnes ſcripti: *Romanorum.* nam *Romana auxilia* eſſent Latine, quæ Romani mitterent aliis: non copiæ alienigenæ, quibus Romani utebantur. Apud Latinum tamen Pacatum legitur Paneg. cap. 32. *Ibat ſub ducibus vexilliſque Romanis hoſtis aliquando Romanus.* Sed aut legendum: *hoſtis aliquando Romanis;* aut ævo iſti condonandum. Nam cum Clodius Ciceronem vocavit *hoſtem Capitolinum*, ut eſt in orat. pro Domo, non quaſi Capitolii hoſtem notare voluit, ſed ex vetere invidia, quaſi qui occupato & armis præſidioque equitum Romanorum firmato Capitolio, inde quaſi ex arce ſævierit, hoſtemque ſe geſſerit erga cives indemnatos. Ita enim interpretabatur nebulo ille fortiſſimi conſulis in patricidas patriæ juſtiſſimam vindictam.

VARIORUM.

1 *Duumviros inquit.*] Hos primum in judicio perduellionis à Tullo factos, ex hoc Livii loco apparet. Eorum verò etiam poſt meminit in judicio M. Manlii de affectata tyrannide. *Godelevaus.*

2 *Lex horrendi carminis.*] Lex erat (auctore Dionyſ. lib. 3. in Tullo) quæ necari indemnatum aliquem vetaret, deorumque omnium iras precaretur adverſus eas civitates quæ non in pollutos vindicaſſent. Hanc ego à Romulo latam exiſtimo. *Glarean.*

2 *Lex horrendi criminis.*] Vet. lib. *Horrendi carminis erat.* Verè. Carmen enim appellat verba legis quæ ſequuntur, *Duumviri perduellionem* &c.

3 *Ea*

viris provocarit, provocatione certato: ſi vincent, caput obnubito: infelici arbori reſte ſuſpendito. Verberato vel intra pomœrium, vel extra pomœrium. Hac lege Duumviri creati, qui ſe abſolvere non rebantur [3] [a] ea lege ne innoxium quidem poſſe, quum condemnaſſent, tum alter ex his, P. *Horati, tibi perduellionem judico,* inquit: *I lictor, colliga manus.* Acceſſerat lictor, injiciebatque laqueum. tum Horatius, auctore Tullo, [4] clemente legis interprete, Provoco, inquit. [5] ita de provocatione certatum ad populum eſt. Moti homines ſunt in eo judicio, maxime P. Horatio patre proclamante, ſe filiam jure cæſam judicare. ni ita ſſet, patrio jure in filium animadverſurum fuiſſe. Oraſat deinde, ne ſe, quem paullo ante cum egregia ſtirpe onſpexiſſent, orbum liberis facerent. Inter hæc ſenex, uvenem amplexus, ſpolia Curiatiorum fixa eo loco, qui nunc Pila Horatia appellatur, oſtentans, *Hunccine,* ajebat, *quem modo decoratum ovantemque victoria incedentem vidiſtis, Quirites, eum ſub furca vinctum inter verbera & cruciatus videre poteſtis? quod vix Albanorum oculi tam deforme ſpectaculum ferre poſſent. I, lictor, colliga manus, quæ paullo ante armatæ imperium populo Romano pepererunt. I, caput obnube liberatoris urbis hujus. Arbori infelici ſuſpende; verbera vel* [illegible]*œrium, modo inter illa pila, & ſpolia hoſtium: vel extra*

3 *Ea lege ne innoxium quidem.*] Arbitror Livium reſpicere ad ſupradicti carminis verba & voces, hoc eſt, ipſammet formulam, qua jubebantur damnare reum confeſſum, convictumque parricidii, nulla admiſſa diſtinctione, jurene id feciſſet an injuria. *Grut.*

4 *Clementi legis interprete.*] Notandum hic, regibus laudabile, ſi pœnas inferant culpis leniores. Sane. *Æquitas ubi eſt, ibi eſſe ſuevit & clementia.* Imperantibus profectò potiſſimum dicitur illud Iſæi, apud Stobæum Sermone 44. *Oportet leges quidem acriter ſtatui, ſed mitius quam ipſæ jubent pœnas ſumere.* Ratio eſt, quia rex non agit judicem ſed arbitrum. de quo & vide Senec. lib. 3. de Benefic. cap. 7. *Gruterus.*

5 *Ita de provocatione certatum*] Fœdum mendum: non enim dicebant *de provocatione certare*, (alioqui ſenſus longe alius foret) ſed *provocatione certare*: ut paullo ante: *ſi à duumviris provocarit, provocatione certato.* Quare legendum non *Ita de*, ſed *Itaque*. Tan. Faber.

GRONOVII.

a *Ea lege ne innoxium quidem poſſe.*] Suſpicari poſſis abundare τὸ *ea lege. Id hodie quoque publice.*] Scribo: *id hodieque.* Vt ſupra: *hodieque in legibus magiſtratibuſque rogandis uſurpatur idem jus.*

tra pomœrium, modo intra ſepulchra Curiatiorum. Quo enim ducere hunc juvenem poteſtis, ubi non ſua decora eum à tanta fœditate ſupplicii vindicent? Non tulit populus nec patris lacrimas, nec ipſius parem in omni periculo animum: abſolveruntque admiratione magis virtutis quam jure cauſſæ. Itaque ut cædes manifeſta, aliquo tamen piaculo lueretur, imperatum patri, filium expiaret pecunia publica. Is quibuſdam piacularibus ſacrificiis factis, quæ deinde genti Horatiæ tradita ſunt, tranſmiſſo per viam tigillo, capite adoperto, velut ſub jugum miſit juvenem. Id hodie quoque publice ſemper refectum manet: Sororium tigillum vocant. Horatiæ ſepulchrum, quo loco corruerat icta, conſtructum eſt ſaxo quadrato.

27 Nec diu pax Albana manſit. invidia vulgi, quod tribus militibus fortuna publica commiſſa fuerit, vanum ingenium dictatoris corrupit; & quoniam [1] recta conſilia haud bene evenerant, pravis reconciliare popularium animos cœpit. Igitur, ut prius in bello pacem, ſic in pa ce bellum quærens, quia ſuæ civitati [2] animorum plu quam virium cernebat eſſe, ad bellum palam atque e: edicto gerundum, alios concitat populos: ſuis per ſpe ciem ſocietatis proditionem reſervat. Fidenates colo nia Romana, Veientibus ſociis conſilii aſſumpti[illegible] tranſitionis Albanorum, ad bellum atque arma incitan tur. Quum Fidenæ apertè deſciſſent, Tullus Metti exercituque ejus ab Alba accito contra hoſtes ducit. ub Anienem tranſiit, ad confluentes collocat caſtra. Inte eum locum & Fidenas, Veientium exercitus Tiberin tranſ

VARIORUM.

1 *Recta conſilia haud bene evenerant.*] Ita eſt: *Conſilium ſalubre ludit ſæpius ſors improba.* ſive ut verius dicam, *Pendet exitus ſupremo conſilii omnis à Deo.* unde accidit, ut *Optime conſulta ſemper non boni ſint exitus*; eodem ſcil. non annuente. certè: *Cum Deus vult, cogitata dextra ſuccedunt malè.* Haud tamen ideo mutat conſiliu[illegible] prudens. & quamvis forte alio gradu una tamen eademque via ad eunden tendit portum. *Grut.*

2 *Animorum plus quam virium.*] Qu homines bullæ ſimiles, *Et citò deſiſtun & temerè incipiunt*, quare non ſine cau ſa ipſos compeſcit ſuus dux. Perlegatu Demoſthenis oratio de Cherſoneſo *Gruterus*,

3 Vi

tranſierat. Hi & in acie prope flumen tenuere dextrum cornu: in ſiniſtro Fidenates propius montes conſiſtunt. Tullus adverſus Veientem hoſtem dirigit ſuos: Albanos contra legionem Fidenatium collocat. Albano non plus animi erat quam fidei. nec manere ergo, nec tranſire apertè auſus, ſenſim ad montes ſuccedit. Inde ubi ſatis ſubiiſſe ſeſe ratus eſt, erigit totam aciem: fluctuanſque animo ut tereret tempus, ordines explicat. Conſilium erat, qua fortuna rem daret, ea inclinare vires. Miraculo primo eſſe Romanis qui proximi ſteterant, ut nudari latera ſua ſociorum digreſſu ſenſerunt: inde eques citato equo nunciat regi, abire Albanos. Tullus in re trepida duodecim vovit Salios, fanaque Pallori ac Pavori. equitem clara increpans voce, ut hoſtes exaudirent, redire in prælium jubet: Nihil trepidatione opus eſſe: ſuo juſſu circumduci Albanum [a] exercitum, ut Fidenatium nuda terga invadant. idem imperat, ut haſtas equites erigere jubeat. Id factum, magnæ parti peditum Romanorum conſpectum abeuntis Albani exercitus interſepſit. qui viderant, id quod ab rege auditum erat, rati, eo acrius pugnant. Terror ad hoſtes tranſit, & audiverant clara voce dictum: & magna pars [illegible]tium, [3] ut qui coloni additi Romanis eſſent, Latine ſciebant. Itaque ne ſubito ex collibus decurſu Albanorum intercluderentur ab oppido, terga vertunt. Inſtat Tullus, fuſoque Fidenatium cornu, in Veientem alieno pavore perculſum ferocior redit. Nec illi tulere impetum: ſed ab effuſa fuga flumen objectum à tergo arcebat. Quo poſtquam fuga inclinavit; alii [4] arma fœde

3 *Vt qui coloni additi Romanis eſſent.*] Senſus & hiſtoriæ fides legi poſtulant: *ut queis coloni additi Romani eſſent.* Tan. Faber.

4 *Arma fœde jactantes.*] Non ſine cauſa additum *fœdè*: *Fortes enim arma & vitam eodem æſtimant pretio*, ut ait Diodorus lib. 14. cap. 115. Vulgò circumfertur: *Fortium eſt, non tradere arma, ſed magę armis immori.* Grut.

GRONOVII.

a *Exercitum, ut Fidenatium nuda terga invadat.*] Flor. *invadant*: Multo melius. Nec aliter editi veteres omnes ante Frobenianam: cujus curatores cum hoc

de jactantes, in aquam cæci ruebant; alii, dum cunctantur in ripis, inter fugæ pugnæque conſilium oppreſſi. 28 Non alia ante Romana pugna atrocior fuit. Tum Albanus exercitus ſpectator certaminis, deductus in campos. Mettius Tullo devictos hoſtes gratulatur: contra Tullus Mettium benigne alloquitur. Quod bene vertat, caſtra Albanos Romanis caſtris jungere jubet: ſacrificium luſtrale in diem poſterum parat. Ubi illuxit, paratis omnibus, ut aſſolet, vocari ad concionem utrumque exercitum jubet. Præcones ab extremo orſi, primos excivere Albanos: hi novitate etiam rei moti, ut regem Romanum concionantem audirent, proximi conſtitêre. Ex compoſito armata circumdatur Romana legio. centurionibus datum negotium erat, ut ſine mora imperia exequerentur. Tum ita Tullus inſit: *Romani, ſi unquam antè alias ullo in bello fuit, quod primum Diis immortalibus gratias ageretis, deinde veſtræ ipſorum virtuti; heſternum id prælium fuit. Dimicatum eſt enim non magis cum hoſtibus, quam, quæ dimicatio major ac periculoſior eſt, cum proditione ac perfidia ſociorum. Nam, ne vos falſa opinio teneat, injuſſu meo Albani ſubiere ad montes. nec imperium illud meum,* [1] *ſed conſilium, & imperii ſimulatio fuit: ut nec vobis ignorantibus deſeri vos, averteretur à certamine animus, & hoſtibus circ*[illegible] *ſe à tergo ratis, terror ac fuga injiceretur.* [2] *Nec ea culpa, quam arguo, omnium Albanorum eſt. ducem ſecuti ſunt: ut & vos, ſi quo ego inde agmen declinare voluiſſem, feciſſetis. Mettius ille eſt ductor itineris hujus, Mettius idem hujus machinator belli, Mettius*

hoc offenderet, mirum cur etiam fecerint *Albanorum.* Sed hoc mox increpuit Rhenanus. Statim lege: *inde imperat*: vel, *eidem imperat.* Equiti nimirum. Fruſtra laborant Rhenanus & Modius.

VARIORUM.

1 *Sed conſilium.*] Exempla ſimilia invenias plura apud Frontin. lib. 2. Stratagem. cap. 4. Et verò, ejuſmodi præſentia animi maximè requiritur in duce; cujus turpiſſima vox eſt, *non putaram.*

2 *Nec ea culpa omnium Albanorum eſt.*] Lachrymæ mihi cadunt præ gaudio quoties iſthæc lego. totus exercitus deſciverat; & ecce ducem ſolummodo arguit, ducem ſolummodo punit. Tullus conſiliariorum neminem vel verbulo caſtigat: prudentiſſimè. At plures invenias, qui iram & atrocitatem animi

tius fœderis Romani Albanique ruptor.[3] *Audeat deinde talia alius, niſi in hunc inſigne jam documentum mortalibus dedero.* Centuriones armati circumſiſtunt. rex cætera, ut orſus erat, peragit. *Quod bonum, fauſtum, felixque ſit populo Romano, ac mihi vobiſque, Albani: populum omnem Albanum Romam traducere in animo eſt: civitatem dare plebi, primores in Patres legere; unam urbem, unam rempublicā facere. Vt ex uno quondam in duos populos diviſa Albana res eſt, ſic nunc in unum redeat.* Ad hæc, Albana pubes inermis ab armatis ſepta, in variis voluntatibus, communi tamen metu cogente, ſilentium tenet. Tum Tullus; *Metti Fuſſeti,* inquit, *ſi ipſe diſcere poſſes fidem ac fœdera ſervare; vivo tibi ea diſciplina à me adhibita eſſet. Nunc quoniam tuum inſanabile ingenium eſt,* [a] *at tu tuo ſupplicio doce humanum genus ea ſancta credere, quæ à te violata ſunt. Vt igitur paullo ante animum inter Fidenatem Romanamque rem ancipitem geſſiſti, ita jam corpus paſſim diſtrahendum dabis.* Exinde, duabus admotis quadrigis, in currus earum diſtentum illigat Mettium. deinde in diverſum iter equi concitati, lacerum in utroque curru corpus, qua inhæſerant vinculis membra, portantes. Avertere omnes à tanta fœditate ſpectaculi oculos. Primum ultimumque illud ſupplicium apud Romanos exempli parum memoris legum humanarum fuit. in aliis gloriari licet, nulli
gentium mitiores placuiſſe pœnas. Inter hæc jam præ- 29
miſſi Albani erant equites, qui multitudinem traducerent Romam. Legiones deinde ductæ ad diruendam urbem. quæ, ubi intravêre portas, non quidem fuit tumultus ille, nec pavor, qualis captarum eſſe urbium ſolet,

let,

mi ſui in tribunos, in legatos, in neceſſarios Ducis effuderunt; quibus & hodie ſui ſunt imitatores. *Grut.*

3 *Audeat deinde talia.*] Sic eſt, *Multiplex ſcelus fit unum, cui ſua eſt impunitas:* non ideo tantum quod malus fiat improbior, eaque propter *Peſte multorum abſque pœna vir ſceleſtus ambulet:* ſed & alios plures invitet ad audendum ſimilia. quippe Illecebra impunitatis mille *corrumpas bonos.* Gruterus.

GRONOVII.

a *Tu tuo ſupplicio.*] Scribe cum Flor. Voſſ. Helm. Mureti libris, Andrea, & Tarviſ. *Nunc quoniam tuum inſanabile ingenium eſt, at tu tuo ſupplicio doce.* Non ceperunt elegantiam hanc. Vide ad lib. 24, 37.

 b *Tem-*

let, quum effractis portis, ſtratiſve ariete muris, aut arce vi capta, clamor hoſtilis, & curſus per urbem armatorum omnia ferro flammaque miſcet: ſed ſilentium triſte; ac tacita mœſtitia ita [1] defixit omnium animos, ut præ metu obliti quid relinquerent, quid ſecum ferrent, [2] deficiente conſilio, rogitanteſque alii alios, nunc in liminibus ſtarent, nunc errabundi domos ſuas, ultimum illas viſuri, pervagarentur. Ut vero jam equitum clamor exire jubentium inſtabat, jam fragor tectorum quæ diruebantur, ultimis urbis partibus audiebatur; pulviſque ex diſtantibus locis ortus, velut nube inducta omnia impleverat; raptim quibus quiſque poterat elatis, quum larem ac penates, tectaque in quibus natus quiſque educatuſque eſſet, relinquentes exirent, jam continens agmen migrantium impleverat vias: & conſpectus aliorum mutua miſeratione integrabat lacrimas. voceſque etiam miſerabiles exaudiebantur: mulierum præcipue, quum obſeſſa ab armatis templa auguſta præterirent, ac velut captos relinquerent Deos. Egreſſis urbem Albanis, Romanus paſſim publica privataque omnia tecta adæquat ſolo, [3] unaque hora quadringentorum annorum opus quibus Alba ſteterat, excidio ac ruinis dedit. [b] Templis tamen Deûm (ita e[illegible]

ctum

b *Templis tamen Deûm temperatum eſt.*] Non infrequens verbum Livio. Sic *temperare manibus*, 2, 23. abſtinere ſe à vi facienda; *cædibus*, 2, 16. *Proditionibus* 24, 39. *neci mulierum*, Tacitus 14. ann. At aliter noſter, ubi apponit res vel perſonas, cum quibus moderatius vel minus actum eſt: præpoſitionem enim interponit lib. 6. *in quo ab ſociis temperaverunt.* lib. 7. *ab oppugnatione urbium temperatum.* lib. 24. *nec ab ullo temperatum foret.* lib. 39. *ab his ſacris ſe temperaturum.* Numquid igitur hic quoque fuit: *A templis.* Sed Cicero quoque; Verr. *Te putet quiſquam ſociis temperaſſe.* Et ſecunda: *ſi cuiquam ulla in re unquam temperaverit, ut vos quoque ei temperetis.*

VARIORUM.

1 *Defixit omnium animos.*] Similis imago in re ſimili invenienda in Iuſtino lib. 8. cap. 9. Ammiano lib. 25. cap. 30.

2 *Deficiente conſilio.*] Quod alioqui *ſerò in periculis quæritur*, ut loquitur P. Syrus: quia *nemini non eſt ſiniſter conſiliarius timor.* Sed & *abeſſe repentino malo perturbatis*, ratio & experientia teſtatur. *Grut.*

3 *Vnaque hora.*] Sic ſe res habet: *Creſcit occulto arbor ævo.* necnon; *Sæculis firmata multis urbs die una concidit.* quamobrem hæc inæqualitas & rerum mutatio jure merito & fortunatorum ſuperbiam, & infelicium calamitatem corrigeret. *Grut.*

3 *Vnaque hora quadringentorum.*] Erat

ctum ab rege fuerat) temperatum eſt. Roma interim 30
creſcit Albæ ruinis. duplicatur civium numerus. Cœlius additur urbi mons, &, quo frequentius habitaretur, eam ſedem Tullus regiæ capit, ibique deinde habitavit. Principes Albanorum in Patres, ut ea quoque pars reip. creſceret, legit, Julios, Servilios, Quintios, Geganios, Curiatios, Clœlios: templumque, ordini ab ſe aucto curiam fecit, quæ Hoſtilia uſque ad patrum noſtrorum ætatem appellata eſt. & ut omnium ordinum viribus aliquid ex novo populo adjiceretur, equitum decem turmas ex Albanis legit. Legiones & veteres eodem ſupplemento explevit, & novas ſcripſit. Hac fiducia virium Tullus Sabinis bellum indicit; genti ea tempeſtate ſecundum Etruſcos opulentiſſimæ, viris armiſque. Utrinque injuriæ factæ, ac res nequicquam erant repetitæ. Tullus ad Feroniæ fanum mercatu frequenti negotiatores Romanos comprehenſos querebatur. Sabini ſuos prius in lucum confugiſſe; ac Romæ retentos. hæ cauſſæ belli ferebantur. Sabini haud parum memores, & ſuarum virium partem Romæ ab Tatio locatam, & Romanam rem nuper etiam adjectione populi Albani auctam; circumſpicere & ipſi externa auxilia. Etru- [illegible] vicina, proximi Etruſcorum Veientes. Inde ob aſſiduas bellorum iras maxime ſolicitatis ad defectionem animis, voluntarios traxere. & apud vagos quoſdam ex inopi plebe etiam merces valuit. Publico auxilio nullo adjuti ſunt. [4] valuitque apud Veientes (nam de cæteris minus mirum eſt) pacta cum Romulo induciarum fides. Quum bellum utrinque ſumma ope pararetur, vertique in eo res videretur, utri prius arma inferrent,

rat. dicere debuit *quingentorum*. Sed Virgilium ſequitur: *Illic ter centum*. Intelligis quid velim. A condita Alba ad Romulum annos trecentos ſtatuit Virgilius: Livius ſub Tullo quadringentos. Quare Virgilium ſequitur. *Tan. Faber.*

4 *Valuitque apud Veientes.*] Induciæ factæ erant ſub Romulo in centum annos, ſed ſub Tullo Hoſtilio ruptæ: quippe Veientes cornu dextro adverſus Tullum ſteterant pugnaverantque. Fruſtra igitur hic ſervatæ, quæ antea ruptæ erant. Atqui ego memoria lapſum puto Livium. *Glarean.*

rent, occupat Tullus in agrum Sabinum tranſire. [5] Pugna atrox ad ſilvam Malitioſam fuit. ubi & peditum quidem robore, cæterum equitatu aucto nuper, plurimum Romana acies valuit. Ab equitibus repente invectis turbati ordines ſunt Sabinorum: nec pugna deinde illis conſtare, nec fuga explicari ſine magna cæde potuit.

31 Devictis Sabinis, quum in magna gloria magniſque opibus regnum Tulli ac tota res Romana eſſet, nunciatum regi Patribuſque eſt, in monte Albano lapidibus pluiſſe. Quod quum credi vix poſſet, miſſis ad id viſendum prodigium, in conſpectu, haud aliter quam quum grandinem venti glomeratam in terras agunt, crebri cecidere cœlo lapides. Viſi etiam audire vocem ingentem ex ſummi cacuminis luco, ut [6] patrio ritu ſacra Albani facerent, quæ, velut Diis quoque ſimul cum patria relictis, oblivioni dederant: & aut Romana ſacra ſuſceperant, aut fortunæ, ut fit, [7] obirati, cultum reliquerant Deûm. Romanis quoque ab eodem prodigio novendiale ſacrum publice ſuſceptum eſt: ſeu voce cœleſti ex Albano monte (miſſa nam id quoque traditur) ſeu aruſpicum monitu, manſit certe ſolenne, ut [a] quandoque idem prodigium nunciaretur, feriæ per novem dies agerentur. Haud ita multo poſt peſtilentia laboratum eſt. unde quum [illegible] militandi oriretur; nulla tamen ab armis quies dabatur a belli-

5 *Pugna atrox ad ſilvam Malycuſam fuit.*] Cum vetuſti libri omnes habeant ad *ſilvam Malitioſam*, ſatis mirari non poſſum, cur iſti emendatores *Malycuſam* malint, quam *Malitioſam*. Nam Dionyſ. appellat hanc ſilvam τὴν ὕλην καλουμένην κακοῦργον. *Sigon.*

6 *Patrio ritu Albani ſacra facerent.*] Id *ſacrum Albanum*, vel *Latinas ferias* appellatum putat Perionius lib. 3. de magiſt. Rom. quod omnes Latini ab Alba oriundi erant; vel cum Latinis feriis eſſe conjuncta. *Godelevaus.*

7 *Obirati cultum reliquerunt Deûm.*] Supremi Numinis ferè quiſque meminit in fortuna mediocri. In bona precibus, ſacrificiis, donis, magis magiſque Deum cupimus demereri: in mala precibus, ſacrificiis, donis amolimur pejora, ſi aut adſunt, aut exſpectantur. Verumenimverò ubi fortuna nobis vel optima eſt, vel peſſima; ceſſat ibi omnis vulgi religio. in illa quia nihil amplius ſperant; in hac, quia nihil amplius timent. *Gruter.*

GRONOVII.

a *Quandocunque idem.*] Flor. Helm. & à m. prima Voſſianus: *quandoque.* Vide ſupra ad cap. 24.

VARIO

bellicoſo rege: [1] ſalubriora etiam credente militiæ quam domi juvenum corpora eſſe. donec ipſe quoque longinquo morbo eſt implicitus. Tunc adeo fracti ſimul cum corpore ſunt ſpiritus illi feroces, ut qui nihil ante ratus eſſet [2] minus regium, quam ſacris dedere animum, repente omnibus magnis parviſque [3] ſuperſtitionibus obnoxius degeret, religionibuſque etiam populum impleret. vulgo jam homines, eum ſtatum rerum qui ſub Numa rege fuerat, requirentes, unam opem ægris corporibus relictam, ſi pax veniaque ab Diis impetrata eſſet, credebant. Ipſum regem tradunt, volventem commentarios Numæ, quum ibi quædam occulta ſolennia ſacrificia Jovi Elicio facta inveniſſet, operatum his ſacris ſe abdidiſſe: ſed non rite initum aut curatum id ſacrum eſſe; nec ſolum nullam ei oblatam cœleſtium ſpeciem, ſed ira Jovis, ſolicitati prava religione, fulmine ictum cum domo conflagraſſe. Tullus magna gloria belli regnavit annos duos & triginta. Mortuo Tullo, res, ut 32
inſtitutum jam inde ab initio erat, ad Patres redierat. hique interregem nominaverant. quo comitia habente, Ancum Martium regem populus creavit: Patres fuere auctores. Numæ Pompilii regis nepos, filia or[illegible], [4] Ancus Martius erat. qui ut regnare cœpit, [illegible] [5] [illegible]riæ memor, & quia proximum regnum

VARIORUM.

1 *Salubriora militiæ quam domi.*] Ratio iſthæc fallet, ſi militiæ noſtræ attendimus; ubi omnia fere ſunt ſine diſciplina, ſine exercitatione, ſine ordine. Imò præter armorum quotidiana quaſi exercitia, præter molitiones munitioneſque in civitatum obſidiis adhiberi ſolitas; occupabatur olim quovis ſæculo, quavis regione, militum manus in pace, in bello, ad quaſvis operas. *Gruter.*

2 *Minus regium.*] Ob proſpera procuIdubio: ſimilis Niobi Ovidianæ, autumanti; *Major ſum quam cui poſſit Fortuna nocere.* Vnde argutè P. Syrus: *Deos ridere credo, cum felix vovet.* Gruterus.

3 *Superſtitionibus obnoxius.*] Nimirum ingenia regum accedunt ad naturam Leonis. Ergò ut nimium rebus inſoleſcunt ſecundis; ſic adverſis nimium jacent. *Ferre mente æqua poteſtas nil quit, enſis cui domi eſt.* Gruter.

4 *Ancus Martius.*] Marciæ gentis nomen ſcribi debere per *c*, non *t*, docent Capitolina marmora, Græcorum libri, aut ipſius denique nominis ratio: quæ ab Anco *Marcio* Rege originem traxiſſe intelligi ex Suetonio in Cæſare poteſt. *Sigonius.*

5 *Aut*

gnum, cætera egregium, ab una parte haud ſatis proſperum fuerat; aut neglectis religionibus, [5] aut prave cultis, [a] longeque antiquiſſimum ratus, ſacra publica, ut ab Numa inſtituta erant, facere; omnia ex ea commentariis regis pontificem maximum, in album relata, proponere in publico jubet. inde & civibus ocii cupidis, & finitimis civitatibus facta ſpes, in avi mores atque inſtituta regem abiturum. Igitur Latini, cum quibus Tullo regnante ictum fœdus erat, ſuſtulerant animos: & quum incurſionem in agrum Romanum feciſſent, repetentibus res Romanis, ſuperbe reſponſum addunt; deſidem Romanum regem, inter ſacella & aras acturum eſſe regnum rati. Medium erat in Anco ingenium, & Numæ & Romuli memor: &, prǽterquam quod avi regno

5 *Aut pravè cultis.*] Æquè enim noxia eſt ſuperſtitio quam impietas. *Impietas ſuperſtitioque differunt ſolum ordine.* de qua te egregius liber Plutarchi, qui conſulatur. *Gruter.*

GRONOVII.

a *Longeque antiquiſſimum ratus.*] Ut hæc verba cadunt, tres habuiſſe cauſas Ancum putes, cur ſacra exſignata in publico propoſuerit: exemplum avi, caſum deceſſoris, & quod ipſe præcipue hoc ſibi negotii dari crederet. Sed ſi bene inſpexeris, apparebit hoc tertium non pro cauſa narrari, ſed pro ipſa re geſta, ad quam duabus cauſis fuerit impulſus: publicationem autem ſacrorum adferri tanquam modum agendi exſequendique deſtinata. Quia vidit avum ſuum inſtitutione atque obſervatione religionum beatum regnum & ſibi & civibus præſtitiſſe; Hoſtilio, in magnis licet virtutibus, neglectum earundem privatim publiceque calamitoſum fuiſſe; ideo exiſtimavit nullam priorem ſibi curam eſſe debere, quam revocandorum avitorum inſtitutorum: & hunc ſenſum ſuum declaravit proſcribendo, quicquid ad cærimonias pertineret. Sic voluit Livius, ſcripſitque: *Longe antiquiſſimum ratus*, non *longeque*. Et, ut conjeceramus, Buſlid. & Chiflet. Not elegantia τοῦ *antiquus*. Cicero 12 ad Att *Officium ſit nobis antiquiſſimum.* Columella 6, 36. *Antiquiſſimum eſt diligenter exquirere & explorare parenten futuræ prolis.* lib. 8. *Antiquiſſima eſt autem cùm in omnibus pecoribus, tum in hoc fides paſtoris.* Apud Salluſtium in fragmentis: *tantum antiquitatis curaque majoribus pro Italica parte fuiſſe.* Offenduntur vocabulo Douza & Au Popma ſubſtituuntque: *tantum antiquitatis.* At Servius iſto modo legit, qui ad 2 Georg. 161. *Antiquaſque domos avium.* aut *revera antiquas* explicat, aut *charas*: & in poſterioris interpretationis fidem adhibet verba Salluſtii. Figura eſt, quam ἓν διὰ δυοῖν vocant: nam *tantum antiquitatis curæque*, eſt tantum antiquæ & primæ curæ, vel adeo antiquiſſimam curam: ut apud Iuſtinum ve Trogum lib. 2. de Scythis: *Lanæ iis a veſtium uſus ignotus*: & Virgilio, *pateris libamus & auro*, pro pateris aureis Acceperunt à Græcis. Herodotus Terpſichora: τὰ γὰρ τοῦ θεοῦ πρεσβύτερα ἐποιεῦντο ἢ τὰ τῶν ἀνθρώπων. Ælianus Var. 17. πρεσβύτερα τούτων ἀμφοτέρων τὰ τοῦ θεοῦ ποιησάμενοι. Salluſtium

magis neceſſariam fuiſſe pacem credebat, quum in novo tum feroci populo; etiam quod illi contigiſſet ocium, ſine injuria id ſe haud facile habiturum: tentari patientiam, & tentatam contemni: temporaque eſſe Tullo regi aptiora, quam Numæ. Ut tamen, quoniam Numa in pace religiones inſtituiſſet, à ſe bellicæ cærimoniæ proderentur; nec gererentur ſolum, ſed etiam indicerentur bella aliquo ritu; jus ab antiqua gente Æquicolis, quod nunc feciales habent, deſcripſit, quo res repetuntur. Legatus, ubi ad fines eorum venit, unde res repetuntur, capite velato [b] (filo lanæ velamen eſt) *Audi Iupiter*, inquit, *audite fines* [c] (cujuſcunque gentis ſunt, nominat) *audiat fas. Ego ſum publicus nuncius populi Romani, juſte pieque legatus venio, verbiſque meis fides ſit.* Peragit deinde poſtulata. Inde Jovem teſtem facit: *Si ego injuſte impieque illos homines illaſque res dedier nuncio populi Romani mihi expoſco,* [d] *tum patriæ compotem me nunquam ſinas eſſe.* Hæc quum fines ſupraſcandit, hæc, quicunque ei primus vir obvius fuerit, hæc, portam ingrediens, hæc, forum ingreſſus, paucis verbis carminis concipiendique jurisjurandi mutatis, peragit. ſi non deduntur, quos expoſcit, diebus tribus & triginta (tot enim ſolennes ſunt) peractis, bellum ita indicit: *Audi Iupiter, & tu Juno, Qui-[illegible]ique omnes cœleſtes, voſque terreſtres, voſque inferni [illegible]ite.* *Ego vos teſtor, populum illum,* (quicunque eſt, nominat) *injuſtum eſſe, neque jus perſolvere. Sed de iſtis rebus in patria*

imitatur Symmachus lib. 1. ep. 79. *Compertum tenes, quanta ſit mihi tua laudis antiquitas.*

b *Filum lanæ.*] MſT. & principes edd. *filo lanæ velamen eſt.* Nec video cur mutare debeam. Iuvenalis, *Tyrio ſtlataria purpura filo.* Niſi forte diſtinguendum: *capite velato filo (lanæ velamen eſt.)* lib. 24. *pileati aut lana alba velatis capitibus volones epulati ſunt.* Tibullus lib. 1. eleg. 5. *Ipſe ego velatus filo, tuniciſque ſolutis.* Feſtus; *Flamen Dialis dictus, quod aſsidue veletur filo.* Hoc verius.

c *Cujuſcumque gentis.*] Voſſ. *cuju gentis.* Sed Pal. recte. *Cujuſque gentis.* vide ſupra ad cap. 24.

d *Tum patriæ compotem me nunquam ſinas eſſe.*] Verum vetus: *nunquam ſiri eſſe:* quod fruſtra tentat Rhenanus. Plautus Epid. *cave ſiris cum filia mea copulari hanc.* Mercat. *ne dii ſirint.* Noſte lib 28, 28. *ne iſthuc Iupiter optimu maximus ſirit.* Sic plane Putean. nan recen

patria majores natu conſulemus, quo pacto jus noſtrum adipiſcamur. Cum his nuncius Romam ad conſulendum redit. Confeſtim Rex his ferme verbis Patres conſulebat: [1] *Quarum rerum, litium, cauſarum condixit pater patratus populi Romani Quiritium patri patrato priſcorum Latinorum, hominibuſque priſcis Latinis, quas res dari, fieri, ſolvi oportuit, quas res nec dederunt, nec fecerunt, nec ſolverunt, dic*, inquit ei, quem primum ſententiam rogabat, *quid cenſes?* Tum ille: *Puro pioque duello quærendas cenſeo; itaque conſentio conſciſcoque.* Inde ordine alii rogabantur: quandoque pars major eorum, qui aderant, in eandem ſententiam ibat, [e] bellum erat conſenſu fieri ſolitum; [2] ut fecialis haſtam ferratam, aut ſanguineam præuſtam ad fines eorum ferret, & non minus tribus puberibus præſentibus diceret. *Quod populi priſcorum Latinorum, hominesque priſci Latini adverſus populum Romanum Quiritium fecerunt, deliquerunt, quod populus Romanus Quiritium bellum cum priſcis Latinis juſſit eſſe, ſenatuſque populi Romani Quiritium cenſuit, conſenſit, conſcivit, ut bellum cum priſcis Latinis fieret; ob eam rem ego populuſque Romanus populis priſcorum Latinorum, hominibuſque priſcis Latinis, bellum indico facioque.* id ubi dixiſſet, haſtam in fines eorum emittebat. Hoc tum modo ab Latinis

recentiores viciati. Neque aliter ſcribendum 34, 24. *Ne iſtuc, inquit, Iupiter optimus maximus ſirit, Iunoque regina.*

e *Bellum erat conſenſu fieri.*] Diſtinctione juvandum: *bellum erat conſenſu.* hoc eſt, perinde habebatur, atque ſi omnes conſenſiſſent: decretum erat bellum, & id, quod pluribus placuiſſet, accipiebatur pro conſenſu univerſorum. Sequitur nova periodo: *Fieri ſolitum, ut fecialis.* Hoc quidem abruptum aut male nexum videtur: ſed non viſum Livio, qui ſic ſolet. lib. 3, 54. poſt verba Appii æque præciſum habes: *Factum ſenatus conſultum. ἀντὶ τοῦ, tum factum*, vel, *inde factum.* lib. 26. 4. *Inde equitatu quoque ſuperior Romana res fuit. Inſtitutum, ut velites in legionibus eſſent.* Flor. tamen *conſenſum*: ut ſuſpica[illegible] ſis illud *M* factum ex *IN* quod cum [illegible] gula poſitum eſſet *Inde*: ut fuerit: *inde fieri ſol.*

VARIORUM.

1 *Quarum rerum, litium, cauſarum condixit pater patratus populi Romani, Quiritium patri patrato priſcorum Latinorum.*] Ita intelligendum arbitror, ut vel *nomine* ſubaudiatur, vel potius *clarigationem*: & repetitionem ſubiceri credamus: & *condixit* & *denuntiavit* repetitionem intelligamus. Turneb. l. 30. c. 29.

2 *Vt fecialis haſtam ferratam aut ſanguineam præuſtam ad fines eorum ferret.*] Vt ſcilicet terror ineſſet in cruento earum

inis repetitæ res, ac bellum indictum: moremque eum
poſteri acceperunt. Ancus demandata cura ſacrorum 33
flaminibus, ſacerdotibuſque aliis, exercitu novo con-
ſcripto, profectus, Politorium urbem Latinorum vi ce-
pit, ſecutuſque morem regum priorum, qui rem Ro-
manam auxerant, hoſtibus in civitatem accipiendis, mul-
titudinem omnem Romam traduxit. & quum circa Pa-
latium ſedem veteres Romani, Sabini Capitolium atque
arcem, Cœlium montem Albani impleſſent; [3] Aventi-
num novæ multitudini datum. [a] additi eodem haud ita
multo poſt, Tellenis Ficanaque captis, novi cives. Po-
litorium inde rurſus bello repetitum, quod vacuum oc-
cupaverant priſci Latini. eaque cauſſa diruendæ urbis
ejus fuit Romanis, ne hoſtium ſemper receptaculum
eſſet. Poſtremo omni bello Latino Medulliam com-
pulſo, aliquandiu ibi marte incerto, varia victoria pu-
gnatum eſt: nam & urbs tuta munitionibus, præſidioque
firmata valido erat, & caſtris in aperto poſitis, aliquo-
ties exercitus Latinus cominus cum Romanis ſigna con-
tulerat. Ad ultimum omnibus copiis connixus Ancus,
acie primum vincit: inde ingenti [b] præda potitus, Ro-
mam redit. tum quoque multis millibus Latinorum in
civitatem acceptis; quibus ut jungeretur Palatio Aven-
tinum, ad Murciæ datæ ſedes. Janiculum quoque ad-
jectum; non inopia loci, ſed ne quando ea arx hoſtium
eſſet. id non muro ſolum, ſed etiam, ob commoditatem
itineris, [4] ponte ſublicio, tum primum in Tiberi facto,
con-

tium colore; aut ad horrorem cruenta-
bantur. Turneb. lib. 8. cap. 23.

3 *Aventinum nova mult. datum.*] Aventinum bis hoc loco genere neutro uſurpavit, quod neſcio an quiſquam alius, ſed ſæpius alibi Livius. *Glareanus.*

4 *Ponte ſublicio tum primum in Tiberim f.*] Sublicium pontem ξυλίνην γέφυραν Græci vocant, id eſt, ligneum. *Sigonius.*

GRONOVI

a *Additi eidem haud multo poſt.*] Lege cum Flor. *eodem*: id eſt, in eum collem. Sic Ovidius lib. 1. Met. *congeſtaque eodem Non bene junctarum diſcordia ſemina rerum.* Livius lib. 2. *& aliis, quæ fert temere flumen, eodem invectis.*

b *Præda potitus.*] Mſſ. omnes; *inde ingenti præda potens domum rediit.* Nec videtur valde diſcedere ab illis, *Potens*

conjungi urbi placuit. Quiritium quoque foſſa, haud parvum munimentum à planioribus aditu locis, Anci regis opus eſt. Ingenti incremento rebus auctis, quum in tanta multitudine hominum, diſcrimine rectè an perperam facti confuſo, facinora clandeſtina fierent, carcer ad terrorem increſcentis audaciæ media urbe, imminens foro, ædificatur. Nec urbs tantum hoc rege crevit, ſed etiam ager fineſque. Silva Mæſia Veientibus ademta: uſque ad mare imperium prolatum, & in ore Tiberis Hoſtia urbs condita: ſalinæ circa factæ, egregieque re-
34 bus bello geſtis, ædes Jovis Feretrii amplificata. Anco regnante, Lucumo vir impiger, ac divitiis potens, Romam commigravit, cupidine maximè ac ſpe magni honoris, cujus adipiſcendi Tarquiniis (nam ibi quoque peregrina ſtirpe oriundus erat) facultas non fuerat. Demarati Corinthii filius erat; qui ob ſeditiones domo profugus quum Tarquiniis forte conſediſſet, uxore ibi ducta duos filios genuit. Nomina his Lucumo atque Aruns fuerunt. Lucumo ſuperfuit patri bonorum omnium hæres: Aruns prior quam pater moritur; uxore gravida relicta. Nec diu manet ſuperſtes filio pater: qui quum, ignorans nurum ventrem ferre, immemor in teſtando nepotis deceſſiſſet, puero poſt avi mortem in nullam ſortem bonorum nato, ab inopia Egerio inditum nomen, Lucumoni contra omnium hæredi bonorum quum divitiæ jam animos facerent, auxit, ducta in matrimonium Tanaquil, ſummo loco nata, & quæ haud facile iis, in quibus nata erat, [c] humiliora ſineret

[1] ea,

armis, ferro, dextra, claſſe, opibus, divitiis, quæ paſſim leguntur.

c *Humiliora ſineret. Ea quum innupſiſſet.*] Laus debetur Rhenano, qui *innupſiſſet* repoſuit pro *illi nupſiſſet* Cum ne ſic quidem eſſent omnia ſana. Nannius loco *ſineret* reſcribebat *ſentiret*. Præſtamus conjecturam extra aleam: *ab inopia Egerio inditum nomen. Lucumoni contra, omnium hæredi bonorum, quum divitiæ jam animos facerent, auxit ducta in matrimonium Tanaquil, ſummo loco nata, & quæ haud facile iis, in quibus nata erat, humiliora ſineret ea, quæ innupſiſſet. Spernentibus Etruſcis Lucumonem. Iis*, id eſt, ea domo & gente: *ea* viciſſim domum illam gentemque quam *innupſiſſet*. Partem ſententiæ illuſtrat illud Taciti in vita Agricolæ: *idque matrimonium ad majora nitenti*

decus

[1] ea quæ innupſiſſet. Spernentibus Etruſcis Lucumonem exulem advena ortum, ferre indignitatem non potuit, [2] oblita itaque ingenitæ erga patriam caritatis, dummodo virum honoratum videret, conſilium migrandi ab Tarquiniis cepit. Roma eſt [d] ad id potiſſimum viſa. in novo populo, ubi omnis repentina atque ex virtute nobilitas ſit, futurum locum forti ac ſtrenuo viro: regnaſſe Tatium Sabinum: accerſitum in regnum Numam à Curibus: & Ancum Sabina matre ortum, nobilemque una imagine Numæ eſſe. Facile perſuadet, ut cupido honorum, & cui Tarquinii materna tantum patria eſſet. Sublatis itaque rebus, commigrant Romam. Ad Janiculum forte ventum erat. ibi ei carpento ſedenti cum uxore, aquila ſuſpenſis demiſſa leniter alis pileum aufert: ſuperque carpentum cum magno clangore volitans, rurſus velut miniſterio divinitus miſſa, capiti apte [3] reponit. inde ſublimis abiit. Accepiſſe id augurium læta dicitur Tanaquil; perita, ut vulgo Etruſci, cœleſtium prodigiorum mulier. Excelſa & alta ſperare complexa.

decus ac robur fuit. Partem illud Statii lib. 1. Theb. *Neſcis, pater optime, neſcis, Quantus apud cauſæ miſero nupſiſſe marito.* Floreſt. *ſineret, cum innupſiſſet,* deleto τῷ *ea.* Non male, ſi non melius. [illegible]eti liber pro, *ſineret, ferret*, nihil differente ſenſu: ſive ſcribas, *humiliora ferret*, ſive *humiliora ſineret quæ innupſiſſet.* Fortaſſis etiam ſcripſit auctor; *quos divitiæ jam animos fecerant.*

d *Eſt ad id potiſſimum.*] Scribe: *Roma eſt ad id potiſſima viſa*, id eſt, commodiſſima ad eam ſpem perſequendam. Lib. 21 *Locum qui prope flumen ſtativis tutiſſimus eſt viſus.* Gruterus vellet deleri verbum *eſt.* non video quid ſic magnopere accedat orationis ponderi. Sub finem velim: *ut publicis pariter ac privatis conſiliis belli domique intereſſet.*

VARIORUM.

1 *Ea quæ innupſiſſet.*] *Innubere* aliud eſſe videtur quam *enubere.* nam *enubit* ea quæ extra gentem & conditionem ſuam nubit: ut ſi libertina ab ingenuo ducatur, aut eo, qui non ſit libertinæ gentis patronus. Sic Feceniæ Hiſpalæ legimus apud Livium lib. 39. datam enuptionem gentis. At innubere eſſe videtur infra ſuum ordinem nubere & collocari inferiori. Turn. l. 30. c. 29.

2 *Oblita ingenitæ ergà patriam car.*] Dicitur quidem vulgo, *Patria ipſa proxiſſimo à Deis ipſis gradu eſt.* haud eam tamen magni facit, aut mens proba, aut mens alta. Illa enim *Quocunque vivit, patriæ cœlum putat.* hæc verò ſibi dictum arbitratur: *Sicut aër aquilæ, ita omnis ambitioni patria eſt.* Gruter.

3 *Reponit*] Hoc eſt, *reſtituit*, veluti ſui miniſterii conſcia, quod cum feliciter Tarquinio ceſſiſſet, ſumptis imperatoriis ornamentis, ſemper in eburnei ſceptri vertice, aquilæ figuram habuiſſe dicitur; cujus rei teſtis eſt Alex. ab Alex. lib. 1. cap. 28. *Godele vius.*

plexa virum jubet. eam alitem ea regione cœli & ejus Dei nunciam veniſſe. circa ſummum culmen hominis auſpicium feciſſe. levaſſe humano ſuperpoſitum capiti decus, ut divinitus eidem redderet. Has ſpes cogitationeſque ſecum portantes, urbem ingreſſi ſunt, [4] domicilioque ibi comparato, L. Tarquinium Priſcum edidere nomen. Jam & Romanis conſpicuum eum novitas divitiæque faciebant: & ipſe quoque fortunam [5] benigno alloquio, comitate invitandi, beneficiiſque, quos poterat, ſibi conciliando, adjuvabat. donec in regiam quoque de eo fama perlata eſt; notitiamque eam brevi, apud regem [6] liberaliter dextreque obeundo officia, in familiaris amicitiæ adduxerat jura, ut publicis pariter ac privatis conſiliis, bello domique intereſſet. & per omnia expertus, poſtremo tutor etiam liberis regis teſtamento

35 inſtitueretur. Regnavit Ancus annos quatuor & viginti; cuilibet ſuperiorum regum belli paciſque & artibus & gloria par. Jam filii prope puberem ætatem erant. eo magis Tarquinius inſtare, ut quam primum comitia regi creando fierent. Quibus indictis, ſub tempus pueros venatum ablegavit. Iſque primus & petiſſe ambitioſe regnum, & orationem dicitur habuiſſe ad conciliandos plebis animos compoſitam: *quum, [7] ſe non rem novam petere: quippe qui non primus, quod quiſquam indignari mirarive poſſet, ſed tertius Romæ peregrinus regnum affectet. & Tatium non ex peregrino ſolum, ſed etiam ex hoſte regem factum.*

&

4 *Domicilioque ibi comparato L. Tarquinium Priſcum ed.*] *Priſci* cognomen non tulit, niſi poſtquam L. Tarquinius Superbus florere cepit. Nam (ut ait Dionyſius) *Priſcus* eſt appellatus quia major natu erat quam Superbus. Non eſt autem veriſimile ab ipſo L. Tarquinio, *Priſci* cognomen editum eſſe, verum multo poſt. *Sigonius.*

5 *Benigno alloquio, comitate, beneficiiſque.*] Aulicos, quibus virtutum iſta triga perpetua, ſtatim emergere, ratio ipſa dictat. Sed & apud quoſvis fiunt magni talis notæ ingenia. *Gruterus.*

6 *Liberaliter dextreque obeundo off.*] Eodem modo Terent. de ſervo, And. I. ſc. I. *ſerviebas liberaliter.* Suſpicor voluiſſe Livium, longè abfuiſſe ab omni ὀφθαλμοδουλείᾳ Tarquinii indolem. *Gruter.*

7 *Se non rem novam petere.*] *Quod ſit exemplo, videtur jure factum.* Imo: *Laus eſt, exempla magna rebus in magnis ſequi.* Cic. pro Roſcio Com. cap. XI. *Pro me, potui: exemplo multorum licitum eſt: jure fecerunt multi.* Gruter.

8 Igna-

& Numam ignarum urbis, non petentem, in regnum ultro accitum. Se, ex quo ſui potens fuerit, Romam cum conjuge ac fortunis omnibus commigraſſe: majorem partem ætatis ejus, qua civilibus officiis fungantur homines, Romæ ſe quam in vetere patria vixiſſe: domi militiæque ſub haud pœnitendo magiſtro, ipſo Anco rege, Romana ſe jura, Romanos ritus didiciſſe. Obſequio & obſervantia in regem cum omnibus, benignitate erga alios cum rege ipſo certaſſe. Hæc eum haud falſa memorantem, ingenti conſenſu populus Romanus regnare juſſit. Ergo virum, cætera egregium, ſecuta, quam in petendo habuerat, [9] etiam regnantem ambitio eſt. nec minus regni ſui firmandi, quam augendæ reipublicæ memor, centum in Patres legit; qui deinde minorum gentium ſunt appellati. factio haud dubia regis, cujus beneficio in curiam venerant. Bellum primum cum Latinis geſſit, & oppidum ibi Appiolas vi cepit: prædaque inde majore, quam quanta belli fama fuerat, revecta, ludos opulentius inſtructiuſque quam priores reges fecit. Tum primum circo, qui nunc maximus dicitur, deſignatus locus eſt. loca diviſa Patribus, equitibuſque, ubi ſpectacula ſibi quiſque facerent; fori appellati. Spectavere furcis duodenos ab terra ſpectacula alta ſuſtinentibus pedes. ludicrum fuit, equi pugileſque ex Etruria maxime acciti, ſolennes deinde annui manſere ludi, Romani magnique varie appellati. Ab eodem rege & circa forum privatis ædificanda diviſa ſunt loca; porticus, tabernæque factæ.
Muro quoque lapideo circumdare urbem parabat, quum 3
Sabinum bellum cœptis intervenit. Adeoque ea ſubita res fuit, ut prius Anienem tranſirent hoſtes, quam obviam ire ac prohibere exercitus Romanus poſſet. Itaque trepidatum Romæ eſt. & primo dubia victoria magna

8 *Ignarum urbis.*] Id eſt, qui Romana jura, qui Romanos ritus minime noſſet: quæ tamen regem inprimis noſſe oportet. Adi Diodorum Siculum lib. 1. Biblioth. cap. 70. *Gruter.*

9 *Etiam regnantem ambitio eſt.*] Hoc ideo dicit, quod ferè, *Poſtquam adeptus eſt cupita, conſeneſcat ambitus.* Sunt tamen multi, quibus finis cupiditatis unius inchoet initium alterius: in eos illud Philoſophorũ quadrat: *Ambitio poſtrema veſtis eſt homo omnũ quam exuit.* Gruter.

 10 *Quum*

gna utrimque cæde pugnatum eſt. Reductis deinde in caſtra hoſtium copiis, datoque ſpacio Romanis ad comparandum de integro bellum, Tarquinius equitem maxime ſuis deeſſe viribus ratus, [a] ad Ramnes, Titienſes, Luceres, quas centurias Romulus ſcripſerat, addere alias conſtituit, ſuoque inſignes relinquere nomine. Id quia inaugurato Romulus fecerat, negare [b] Accius Navius inclitus ea tempeſtate augur, neque mutari, neque novum conſtitui, niſi aves addixiſſent, poſſe. Ex eo ira regi mota, eludenſque artem (ut ferunt) *Agedum,* inquit, *divine tu, inaugura, fierine poſſit, quod nunc ego mente concipio.* Quum [c] ille in augurio rem expertus, profecto futuram dixiſſet; *Atqui hæc animo agitavi,* inquit, *te novacula cotem diſciſſurum. cape hæc, & perage quod aves tuæ fieri poſſe portendunt.* tum illum haud cunctanter diſcidiſſe cotem ferunt. Statua Accii poſita capite velato, quo in loco res acta eſt, in comitio, in gradibus ipſis ad lævam curiæ fuit; cotem quoque eodem loco ſitam fuiſſe memorant, ut eſſet ad poſteros miraculi ejus monumentum. Auguriis certe ſacerdotioque augurum tantus honos acceſſit, ut nihil belli domique poſtea, niſi auſpicato gereretur: [d] concilia populi, exercitus vocati, ſumma rerum, ubi aves non admiſiſſent, dirimerentur. Neque tum Tarquinius de equitum centuriis quicquam mutavit, [e] nume-

10

10 *Quum ille in augurio.*] Ex Floro & Latinitatis ratione lege; *Ille augurio.* deleto *IN.* Tan. Faber.

GRONOVII.

a *Ad Ramnenſes.*] Mſſ. *Ramnis* vel *Ramnes.* Vide ad lib. 10, 6.

b *Accius Navius.*] Flor. Voſſ. Helm. *Attus Navius;* qui & dein *Atti* vel *Acti* pro *Accii.* In Valerii quoque Maximi Mſſ. membranis lib. 1. cap. IV. *Atto Navio*, deinde, *qua Actus allata*, reperi. Ut ſuſpicari poſſis idem in hoc accidiſſe, quod in gentis Claudiæ Principe. Sed Dionyſius Ἄττος.

c *Ille in augurio rem expertus.*] Florus maluit: *ille rem expertus augurio.* Sed utrumque poteſt ferri.

d *Concilia populi, exercitus vocati.*] Sic videtur explicandum: comitia curiata, tributa, centuriata, hæc atque his ſimilia rerum maxima, res ſummæ & maximi momenti, non addicentibus avibus differrentur, in tempus aliud rejicerentur. Cicero 1. de divin. *Cur pulmo inciſus etiam in bonis extis dirimat tempus & proferat diem.* Lib. 2. de legib. *quid eſt gravius, quam rem ſuſceptam dirimi, ſi unus augur, Alio die, dixerit?*

e *Numero alterum tantum adjecit.*] Hoc accipe per defectum adverſativæ *Sed.* Quicquid hic variant librarii, ac-

ceptum

ro alterum tantum adjecit, ut mille & octingenti equi-
tes in tribus centuriis eſſent. Poſteriores modo ſub iiſ-
dem nominibus, qui additi erant, appellati ſunt: quas
nunc, quia geminatæ ſunt, ſex vocant centurias. Hac 37
parte copiarum aucta, iterum cum Sabinis confligitur.
Sed præterquam quod viribus creverat Romanus exer-
citus, ex occulto etiam additur dolus, miſſis qui ma-
gnam vim lignorum in Anienis ripa jacentem, ardentem
in flumen conjicerent: ventoque juvante accenſa ligna,
& [f] pleraque in ratibus, impacta ſublicis quum hære-
rent, pontem ſuccendunt. Ea quoque res in pugna ter-
rorem attulit Sabinis. Effuſis eadem fugam impediit:
multique mortales quum hoſtem effugiſſent, in flumine
ipſo periêre: quorum fluitantia arma ad urbem cognita
in Tiberi, prius pene, quam nunciari poſſet, inſignem
victoriam fecere. Eo prælio præcipua equitum gloria
fuit. utrinque ab cornibus poſitos, quum jam pelleretur
media peditum ſuorum acies, ita incurriſſe ab lateribus
ferunt, ut non ſiſterent modo Sabinas legiones ferociter
inſtantes cedentibus, ſed ſubito in fugam verterent.
Montes effuſo curſu Sabini petebant, & pauci tenuere;
maxima pars, ut ante dictum eſt, ab equitibus in flumen
acti

ceptum referendum non intellecto ab [illegible] τὸ *alterum tantum*, quod nunc ſatis notum eſt, & ipſe Livius vindicat ſibi lib. 8. *alterum tantum ex Latino delectu adjiciebatur.* Lib. 10. *alterum tantum centurionibus atque equitibus.* Lib. 45. *alterum tantum aut in bellum proximum abſumtum, aut in fuga diſſipatum.* Quare me quidem propugnantem non habebit illud Campani: *numero tantum adjecit.* Neque enim Tarquinius auxit modo centurias, ut tot haberent capita, quot mox finiuntur, ſed plane eas auxit *alterum tantum.* Aurelius Victor: *Equitum centurias numero duplicavit.* De numero non ſatis conſtat. Glareanus mavult *mille ducenti.* quod & placuit Salmaſio. Borbet. *mille & octingenti*, ſubſcribente Rhenano, & Sigonio. Sic & Flor. idque verum eſſe oſtendemus prolixe in Obſervationibus, quæ jam iterum præla exercent.

f *Pleraque in ratibus impacta ſublicis.*] Utcumque toleres, *ligna in ratibus*, pro lignis in rates contextis: ſed quæ *rates ſublicia?* Iam Alerienſem hoc offendit: itaque fecit *ſublicium*, & conjunxit hoc cum ſequenti *pontem.* Sed non fuit ille pons univerſus ita paratus, ut ſublicius dici poſſet. Scribendum exiſtimo: *& pleraque ratibus impacta ſublicisque cum hærerent, pontem ſuccendunt.* Intellige rates ſublicaſque ipſius pontis, qui, ut adſolet, parte aliqua adactis in flumen ſublicis, parte contextis ratibus conſtabat, ad quas utraſque ardentia illa ligna ſecundo amne miſſa, impacta hæſere. Lib. 23. *quia muro ſatis*

acti ſunt. Tarquinius [1] inſtandum perterritis ratus, præda captiviſque Romam miſſis, ſpoliis hoſtium (votum id Vulcano erat) ingenti cumulo accenſis, pergit porro in agrum Sabinum exercitum inducere: & quanquam male geſta res erat, nec geſturos melius ſperare poterant, tamen quia conſulendi res non dabat ſpacium, iere obviam Sabini tumultuario milite. iterumque ibi fuſi,
38 perditis jam prope rebus pacem petiêre. g Collatia, & quicquid circa Collatiam agri erat, Sabinis ademptum. Egerius (fratris hic filius erat regis) Collatiæ in præſidio relictus. deditoſque Collatinos ita accipio, eamque deditionis formulam eſſe. Rex interrogavit, *Eſtiſne vos legati oratoreſque miſſi à populo Collatino, ut vos populumque Collatinum dederetis? Sumus. Eſtne populus Collatinus in ſua poteſtate? Eſt. Deditiſne vos populum Collatinum, urbem, agros, aquam, terminos, delubra, utenſilia, divina humanaque omnia, in meam populique Romani ditionem? Dedimus. At ego recipio.* Sabino bello perfecto Tarquinius triumphans, Romam rediit. inde priſcis Latinis bellum fecit. [2] ubi nuſquam ad univerſæ rei dimicationem ventum eſt. Ad ſingula oppida circumferendo arma, nomen omne Latinum domuit. Corniculum, Ficulnea vetus, Cameria, Cruſtumerium, Ameriola, Medullia, Nomentum, hæc de priſcis Latinis, aut qui ad Latinos defecerant, capta oppida. Pax deinde facta. Majore inde animo pacis opera inchoata, quam quanta mole geſſerat bella: ut non quietior populus domi eſſet, quam militiæ fuiſſet. Nam & muro lapideo, cujus exordium operis Sabino bello turbatum erat, urbem, quà nondum munierat, cingere parat: & infima urbis loca circa forum aliaſque interjectas colli-

tis per ſe alto ſubjectis validis ſublicis pro ſolo uſus erat.

g *Collatia & quicquid circa Collatiam agri erat.*] Flor. Voſſ. ut Rhen. & Campanus, *citra*, quod etiam Gruterus probat. Forte & τὸ *Collatiam* ſpurium. Sic paſſim *quod circa eſt.* lib. 4. 21. 34. 39.

VARIORUM.

1 *Inſtandum perterritis.*] Utpote quorum ſenſus turbati. Hinc non male dictum P. Syro: *Pericula timidus etiam quæ non ſunt videt.* Grut.

2 *Ubi nuſquam ad univerſæ rei dim.*] Peſſi-

collibus convalles, quia ex planis locis haud facile eve-
hebant aquas, [a] cloacis è faſtigio in Tiberim ductis ſic-
cat: & aream ad ædem in Capitolio Jovis, quam voverat
bello Sabino, jam præſagiente animo futuram olim am-
plitudinem loci, occupat fundamentis. Eo tempore in 39
regia prodigium viſu eventuque mirabile fuit. Puero
dormienti, cui Servio Tullio nomen fuit, caput arſiſſe
ferunt multorum in conſpectu. Plurimo igitur clamore
inde ad tantæ rei [b] miraculum orto, excitos reges. &
quum quidam familiarium aquam ad reſtinguendum
ferret, ab regina retentum: [c] ſedatoque eam tumultu,
moveri vetuiſſe puerum; donec ſua ſponte experrectus
eſſet.

Peſſimum oppidorum facinus, quod non auxilio mutuo invicem ſe munietint. Sciamus exitio ſimiles fuiſſe illis, de quib. Iuſtin. lib. 8. cap. 1. *Gruter.*

GRONOVII.

a *Cloacis è faſtigio in Tiberim ductis.*] Andr. Helm. Voſſ. m. p. Fl. *è cloacis faſtigio.* Bec. Aſc. Mog. ignorant præpoſitionem. in Iunta demum tranſpoſitam invenio, & ſecutos omnes. Sed omnino tollenda eſt. *Ducere faſtigio* eſt per proclive ducere. lib. 27. *Suberat & altera inferior ſubmiſſa faſtigio planicies.* lib. 44. *Per proclive ſumpto faſtigio longi duo validi aſſeres, ex inferiore parte in terra defigebantur.* Cæſar lib. 2. Gall. *is collis in fronte leniter faſtigatus paulatim ad planiciem redibat.* Vbi q. Mſſ. *caſtigatus*, ſed juxta corrupti, ac vulgati Melæ 1, 4. *media præcipue in juga exſurgens, pergit incurva ad occaſum, caſtigatque ſe molliter, & ideo ex ſpatio paulatim adductior.* Scribendum; *faſtigatque.* Vt eodem lib. cap. 19. *qua ad lævam & dextram abſceſſit, mollibus faſtigiis, donec anguſtos utrimque angulos faciat, inflectitur.* lib. 2, 1. *Poſt ſpatioſa modice paulatim ſe ipſa faſtigat, & quaſi in mucronem longa colligens latera* Cæſar lib. 4. Gall. *tigna non ſublicæ modo directa ad perpendiculum, ſed prona ac faſtigata, ut ſecundum naturam fluminis procumberent.* lib. 7. *exiguum loci ad declivitatem faſtigium magnum habet momentum.* Silius Italicus in ſcita deſcriptione naſſæ, quam *Ore levem patulo* piſcator, ſed *cautius interiora ligat, mediamque per alvum Senſim faſtigans, compreſſa cacumina nectit*, lib. 5. Pun. Ita non tantum, quæ ex depreſſis in anguſtius edita, ſed etiam quæ ex lato contractiora fiunt in rectum, *faſtigata* dicuntur. Fallitur Barthius, quum *faſtigiatus* dici vult lib. 57. adver. cap. 11.

b *Miraculo orto, excitum regem.*] Flor. Voſſ. Helm. *excitos reges.* id quod è ſuo quoque notavit Muretus: quaſi rex & regina intelligantur. Sic Virgilio, *ſoceri* pro ſocero & ſocru. Et Novell. Iuſtiniani 22. τοῖς πατράσι id eſt, patri & matri; quæ appoſuerat Muretus. Ita Senecæ *ſceptriferi Tonantes* Iupiter & Iuno: & *ſoceris ſponte volentibus*, ſocero & ſocru.

c *Sedatoque jam tumultu moveri vetuiſſe.*] Quem vetuiſſe? ſcribe: *ſedatoque eam tumultu.* Nempe reginam. Hoc deerat orationi: at τὸ *jam* prorſus ſupereſt. Non enim intervallum fuit inter ſedatum tumultum & interdictum reginæ, quaſi poſtquam tumultum compreſſiſſet, tum demum vetuiſſet puerum moveri: ſed illa ſtatim ut intervenit, verbo ſimul juſſit quieſcere familiares & puerum intactum relinqui.

eſſet. Mox cum ſomno & flammam abiiſſe. Tum abducto in ſecretum viro Tanaquil, [d] *Viden tu puerum hunc,* inquit, *quem tam humili cultu educamus? Scire licet hunc lumen quondam rebus noſtris dubiis futurum, præſidiumque regiæ afflictæ. proinde* [1] *materiem ingentis publice privatimque decoris, omni indulgentia noſtra nutriamus.* Inde puerum liberûm loco cœptum haberi,[2] erudirique artibus, quibus ingenia ad magnæ fortunæ cultum excitantur. Evenit facile, quod Diis cordi eſſet. Juvenis evaſit vere indolis regiæ. nec quum quæreretur gener Tarquinio, quiſquam Romanæ juventutis ulla arte conferri potuit. Filiamque ei ſuam Rex deſpondit. Hic quacunque de cauſa tantus illi honos habitus, credere prohibet ſerva natum eum, parvumque ipſum ſerviſſe. Eorum magis ſententiæ ſum, qui Corniculo capto Servii Tullii, qui princeps in illa urbe fuerat, gravidam viro occiſo uxorem, quum inter reliquas captivas cognita eſſet, ob unicam nobilitatem ab regina Romana prohibitam ferunt ſervitio: partum Romæ edidiſſe, in Priſci Tarquinii domo. Inde tanto beneficio, & inter mulieres familiaritatem auctam, & puerum ut in domo à parvo eductum, in charitate atque honore fuiſſe: fortunam matris, quod capta patria in hoſtium manus venerit, ut ſerva natus crederetur, fe-
40 ciſſe. Duodequadrageſimo ferme anno, ex quo regnare cœperat Tarquinius, non apud regem modo, ſed apud Patres plebemque longe maximo honore Servius Tullius erat. Tum Anci filii duo, etſi antea ſemper pro indigniſſimo

d *Videsne tu puerum*] Flor. *Viden tu puerum hunc?* Alterum ſubjecerunt interpretes. Infra hoc libro: *Satin ſalvæ?* lib. 2 *Satin magnam ſpreti numinis haberet mercedem?*

VARIORUM.

1 *Materiem ingentis publice, &c*] Non ſine cauſa hæc loquitur Tanaquil, utpote cui innotuerat omnis ævi proverbium: *Peſſima eſt vulgi, at potentum peſſima educatio.* Ea rotundè circumſcribitur à Seneca lib. 2. Iræ, cap. 21. quem vide. *Gruterus.*

2 *Erudirique artibus quibus ingenia.*] Probè: nam ſi infantes ingenui ſanguinis ſtatim à lacte imbuuntur artibus & linguam & vitam inſtituentibus; abſit ut ſine talibus adoleſcere debeat ille qui diſcit vel orbi toti, vel alicujus ejus parti, quod privatus puer ſibi uni. nam profecto, *Talis eſt quis ſemper, ejus qualis*

ignisſimo habuerant, ſe [3] patrio regno tutoris fraude ulſos; regnare Romæ advenam, [a] non modo civicæ, ed ne Italicæ quidem ſtirpis, tum impenſius his indignitas creſcere, ſi ne ab Tarquinio quidem ad ſe rediret egnum, ſed præceps inde porro ad ſervitia caderet: ut n eadem civitate poſt centeſimum fere annum, quam Romulus Deo prognatus, Deus ipſe, tenuerit regnum, lonec in terris fuerit, id ſervus ſerva natus poſſideat. um commune Romani nominis, tum præcipue id domus ſuæ dedecus fore, ſi Anci regis virili ſtirpe ſalva, non modo advenis, ſed ſervis etiam regnum Romæ pateret. Ferro igitur eam arcere contumeliam ſtatuunt. Sed & injuriæ dolor in Tarquinium ipſum magis quam in Servium eos ſtimulabat: [b] & quia gravior ultor cædis, ſi ſupereſſet, Rex futurus erat, quam privatus: tum, Servio occiſo, quemcunque alium generum delegiſſet, eundem regni hæredem facturus videbatur. Ob hæc ipſi regi inſidiæ parantur. Ex paſtoribus duo ferociſſimi delecti ad facinus, quibus conſueti erant uterque agreſtibus

qualis educatio. oraculique loco dictum: *Inſtitutio erudita vita prorſus altera eſt.* Gruterus.

3 *Patrio regno tutoris fraude.*] An patrium fuerit regnum, an tutoris fraude eo pulſi liberi Anci, valde ambiguum eſt. interim nihil uſpiam eſſe uſitatius, quam ut tutores regnum invadant pupillorum ſuorum. *Gruter.*

GRONOVII.

a *Non modo vicinæ, ſed ne Italicæ.*] Lege cum Mſſ. & Aldo: *non modo civicæ, ſed ne Italicæ quidem ſtirpis.* Hoc ipſum dicit lib. 4. *deinde Tarquinium non Romana modo, ſed ne Italicæ quidem ſtirpis.* Sic *motus civicus* Horatio, Silio, *civica invidia*, Floro *furorem civicum caſtigat Oceanus.* Et *civica* paſſim *corona.*

b *Et quia gravior ultor.*] Tres ponit cauſas, cur commune in Tarquinium & Servium odium illius cæde quam hujus maluerint exſequi: Tarquinius erat auctor injuriæ, quam putabant: idem certior vindex occiſi alterius ſuperſtes: idem regni in quemvis alium generum transferendi potens. Has pronunciat ita ſermone illo ſuo erudito Livius, ut ſatis intelligantur cauſæ, etſi nuſpiam particula cauſalis allinatur. Itaque tantum abeſt, ut pannucea Bancis codicis Sigoniani debeat audiri cum ſuo: *& quia Servio occiſo:* ut etiam ſuperius, ubi habent libri omnes τὸ *quia*, caſtigandi ſint, & inducenda particula. Nihil eſt enim, quod ei reſpondeat. Verbum *ſtimulabat*, quod poſſet ſubaudiri, requirebat τὸ *quod:* non, *quia*, ſi tali ullo ſubſidio opus foret. Verum Livii fuit: *Sed & injuriæ dolor in Tarquinium ipſum magis quam in Servium eos ſtimulabat: & gravior ultor cædis, ſi ſupereſſet, rex futurus erat quam privatus: tum Servio occiſo, quemcunque alium generum delegiſſet, eundem regni hæredem facturus videbatur.*

c *Dum*

bus ferramentis; in veſtibulo regiæ quam potuere tumultuoſiſſime, ſpecie rixæ in ſe omnes apparitores regios convertunt, inde, quum ambo Regem appellarent, clamorque eorum penitus in regiam perveniſſet, vocati ad Regem pergunt. Primo uterq; vociferari, & certatim alter alteri obſtrepere. coërciti ab lictore, & juſſi invicē dicere, tandem obloqui deſiſtant. Unus rem ex compoſito orditur. c Dum intentus in eum ſe Rex totus averteret, alter elatam ſecurim in caput dejecit: relictoque in
41 vulnere telo, ambo ſe foras ejiciunt. Tarquinium moribundum quum qui circa erant, excepiſſent, illos fugientes, lictores comprehendunt. clamor inde, concurſuſque populi, mirantium quid rei eſſet. Tanaquil inter tumultum claudi regiam jubet, arbitros ejicit: ſimul quæ curando vulneri opus ſunt, tanquam ſpes ſubeſſet, ſedulo comparat: ſimul ſi deſtituat ſpes, alia præſidia molitur. Servio propere accito, quum pene exſanguem virum oſtendiſſet; dextram tenens, orat, ne inultam mortem ſoceri, ne ſocrum inimicis ludibrio eſſe ſinat. *Tuum eſt*, inquit, *Servi, ſi vir es, regnum: non eorum qui alienis manibus peſſimum facinus fecere. Erige te, Deoſque duces ſequere, qui clarum hoc fore caput divino quondam circumfuſo igni portenderunt. Nunc te illa cœleſtis excitet flamma. nunc expergiſcere vere. Et nos peregrini regnavimus. Qui ſis, non unde natus ſis, reputa. Si tua re ſubita conſilia torpent, at tu mea ſequere.* Quum clamor impetuſque multitudinis vix ſuſtineri poſſet, ex ſuperiore parte ædium per feneſtras in novam viam verſas (habitabat enim Rex ad Jovis Statoris) populum Tanaquil alloquitur: Jubet *bono animo eſſe, ſopitum fuiſſe regem ſubito ictu. ferrum haud alte in corpus deſcendiſſe. jam ad ſe rediſſe. Inſpectum vulnus abſterſo cruore. omnia ſalubria eſſe. conſidere propediem ipſum eos viſuros. Interim Servio Tullio jubere populum dicto audientem eſſe. Eum jura reddi-*

c *Dum intentus in eum ſe rex totus averteret.*] Scribe: *Quum intentus.* Nam illa particula poſita dicendum foret, *Dum ſe avertit.*

d *Tum*

redditurum, obiturumque alia regis munia. Servius cum tra-
bea & lictoribus prodit; ac ſede regia ſedens alia decer-
nit, de aliis conſulturum ſe regem eſſe ſimulat. Itaque
per aliquot dies, quum jam exſpiraſſet Tarquinius, ce-
lata morte, per ſpeciem alienæ fungendæ vicis, ſuas opes
firmavit. [d] tum demum palam facto, & comploratione
in regia orta, Servius præſidio firmo munitus, primus
injuſſu populi, voluntate Patrum regnavit. Anci liberi
jam tunc comprehenſis ſceleris miniſtris, ut vivere re-
gem, & tantas eſſe opes Servii nunciatum eſt, Sueſſam
Pometiam exulatum ierant. Nec jam publicis magis 4
conſiliis Servius quam privatis munire opes. & ne qua-
lis Anci liberûm animus adverſus Tarquinium fuerat,
talis adverſus ſe Tarquinii liberûm eſſet, duas filias ju-
venibus regiis, Lucio atque Arunti Tarquiniis, jungit.
Nec rupit tamen fati neceſſitatem humanis conſiliis,
quin invidia regni etiam inter domeſticos infida omnia
atque infeſta faceret. Peropportune ad præſentis quie-
tem ſtatus bellum cum Veientibus (jam enim induciæ
exierant) aliiſque Etruſcis ſumptum. In eo bello & vir-
tus & fortuna enituit Tullii. fuſoque ingenti hoſtium
exercitu, haud dubius Rex, ſeu Patrum, ſeu plebis ani-
mos periclitaretur, Romam rediit. Aggrediturque inde
pacis longe maximum opus. Ut quemadmodum Numa
divini auctor juris fuiſſet, ita Servium conditorem om-
nis in civitate diſcriminis, ordinumque, quibus inter
gradus dignitatis fortunæque aliquid interlucet, poſte-
ri

d *Tum demum palam facta ex comploratione.*] Rhenanus invito Sigonio: *factum & comploratione*: Gruterus, *factum ex comploratione*: Freinshemius, *facta ex comploratione in regia orta morte.* Sed optimorum & Pall. & Gall. Florentinorumque eſt: *Tum demum palam facto, & comploratione in regia orta.* Vide Diatr ad Statii Silvas cap. 48. lib 22. *quod ſatis erat in uſum, ſublato, ceterum omne incenſum.* lib. 25. *Et ne ibi quidem nuntiato, quo pergerent, tantum convocatos milites monuit* lib. 30. *velut debellato, quod ad Syphacem Carthaginienſeſque attineret.* Cæſar 7. Gall. 52. *expoſito, quid iniquitas loci poſſit, quid ipſe ad Avaricum ſenſiſſet.* Ita membr. Andibus bonæ fidei. Vulgatus, *expoſuit.* Liv. 22, 55. *& nondum palam facto vivi mortuique per omnes pæne domos complorarentur.* Vbi etiam vulgo vitiatum erat.

e Ga-

ri fama ferrent. 1 Cenſum enim inſtituit, rem ſaluberrimam tanto futuro imperio: ex quo belli paciſque munia non viritim, ut ante, ſed pro habitu pecuniarum fierent. Tum claſſes, centuriaſque, & hunc ordinem ex
43 cenſu deſcripſit, vel paci decorum, vel bello. Ex iis, qui centum millium æris, aut majorem cenſum haberent, LXXX confecit centurias, quadragenas ſeniorum ac juniorum. Prima claſſis omnes appellati. Seniores, ad urbis cuſtodiam ut præſto eſſent: Juvenes, ut foris bella gererent. arma his imperata, [e] galea, clypeum, ocreæ, lorica, omnia ex ære. hæc ut tegumenta corporis eſſent. Tela in hoſtem, haſtaque & gladius. Additæ huic claſſi duæ fabrûm centuriæ, quæ ſine armis ſtipendia facerent. datum munus, ut machinas in bello ferrent. Secunda claſſis intra centum uſque ad quinque & ſeptuaginta millium cenſum inſtituta. & ex his ſenioribus, junioribuſque viginti conſcriptæ centuriæ: arma imperata, ſcutum pro clypeo, & præter loricam omnia eadem. Tertiæ claſſis in quinquaginta millium cenſum eſſe voluit. totidem centuriæ & hæ; eodemque diſcrimine ætatum factæ: nec de armis quicquam mutatum; ocreæ tantum ademptæ. In quarta claſſe cenſus quinque & viginti millium, totidem centuriæ factæ. arma mutata, nihil præter haſtam & verutum datum. Quinta claſſis aucta, centuriæ triginta factæ: fundas, lapideſque miſſiles hi ſecum gerebant. in his accenſi, cornicines, tibicineſque in tres centurias diſtributi. Undecim millibus hæc claſſis cenſebatur. Hoc minor cenſus reliquam multitudinem habuit. inde una centuria facta eſt immunis militia. Ita pedeſtri exercitu ornato, diſtributoque, equitum ex primoribus civitatis XII ſcripſit centurias.

e *Galea, clypeus, ocrea.*] Flor. & Helm. *clypeum*, qua forma ſæpe Livius alibi.

VARIORUM.

1 *Cenſum etiam inſtituit, rem ſaluberrimam.*] Cenſus dicebatur æſtimatio rerum ac bonorum facta, ſecundum quam tributa ſolvebantur. Neque unquam quod ſciam, veteres auctores pro annuo proventu uſurparunt, ut nunc vulgus Iuriſperitorum ſolet. *Glarean.*

2 Nec

turias. [a] Sex item alias centurias, tribus ab Romulo inſtitutis, ſub iiſdem, quibus inauguratæ erant nominibus ſecit. Ad equos emendos dena millia æris ex publico data. [b] & quibus equos alerent, viduæ attributæ, quæ bina millia æris in annos ſingulos penderent. Hæc omnia in dites à pauperibus inclinata onera. Deinde eſt honos additus. non enim (ut ab Romulo traditum, cæteri ſervaverant Reges) viritim ſuffragium eadem vi, eodemque jure promiſcue omnibus datum eſt: ſed gradus facti, ut neque excluſus quiſquam ſuffragio videretur, & vis omnis penes primores civitatis eſſet. Equites enim vocabantur primi: LXXX inde primæ claſſis centuriæ; ibi ſi variaret, quod raro incidebat, ut ſecundæ claſſis vocarentur: nec fere unquam infra ita deſcenderent, ut ad infimos pervenirent. [2] Nec mirari oportet, hunc ordinem, qui nunc eſt, poſt expletas quinque & triginta tribus, duplicato earum numero, centuriis juniorum ſeniorumque, ad inſtitutam ab Servio Tullio ſummam non convenire. [3] quadrifariam enim urbe diviſa regionibus

2 *Nec mirari oportet hunc ordinem, qui nunc eſt poſt expletas quinque & triginta tribus &c.*] Senſus eſt, Servius Tullius omnem populum in IV. tribus deſcripſit, idem eundem in centurias CXCIII. Subſequentibus autem temporibus, inquit, cum populus ita creverit ut XXXV. tribus expletæ ſint, centuriarum etiam numerus duplicatus eſt. Quare mirandum non eſt, hunc ordinem centuriarum, qui nunc eſt, ad ſummam Ser. Tullii inſtitutam non convenire. *Sigonius.*

3 *Quadrifariam enim urbe diviſa regionibus &c.*] Quia meminit tribuum XXXV. in quas poſt populus eſt conjectus; quæ cauſa mutationis centuriarum fuit, quod eſſent hoc tempore tribus, exponit. Quatuor igitur fuiſſe à partibus urbis quatuor, in quas diviſa urbs à Tullio fuit, nominatas ait. Hæ fuerunt Palatina, Eſquilina, Suburrana, Collina, quæ ruſticis tribubus accedentibus urbanæ ſunt dictæ. Dionyſius autem Tullium eundem & urbanarum, & ruſticarum tribuum auctorem fuiſſe, ſcribit. *Sigonius.*

GRONOVII.

a *Sex item alias centurias, tribus ab Romulo inſtitutis.*] Excidit particula monoſyllaba, & ſcribendum: *fecit è tribus ab Romulo inſtitutis.* Intellige, quod prætermiſit Livius, & ab Tarquinio auctis. Sed de hoc quoque loco, quod ſatis ſit, in Obſervationibus: neque enim attenti hic interpretes.

b *Et quibus equos alerent, viduæ attributæ.*] Cenſeo Livium edidiſſe: *& qui equos alerent*, Id eſt, ut haberent in ſumtum, quo alerent equites. Sic enim loquebantur. Plautus Trinummo: *Habemus & qui noſmet utamur.* Pro quo Terentius in Adelphis: *unde utatur.* Cicero lib. II. ad Att. ep. II. *Id quoque velim cum illa videas, ut ſit qui utamur.*

&

nibus collibuſque, quæ habitabantur partes, Tribus eas appellavit; ut ego arbitror, ab tributo: nam ejus quoque æqualiter ex cenſu conferendi ab eodem inita ratio eſt. Neque hæ tribus ad centuriarum diſtributionem

44 numerumque quicquam pertinuere. [1] Cenſu perfecto, quem maturaverat metu legis de incenſis latæ cum vinculorum minis mortiſque, edixit, ut omnes cives Romani, equites pediteſque, in ſuis quiſque centuriis [2] in campo Martio prima luce adeſſent. Ibi inſtructum exercitum omnem ſuovetaurilibus luſtravit. idque conditum luſtrum [c] appellatum, quia is cenſendo finis factus eſt. Millia LXXX eo luſtro civium cenſa dicuntur. Adji-

cit

& lib. 13. ep. 13: *Habere qui utar.* Vide de pec. vet. 2, 7.

c *Appellatum, quia in cenſendo.*] Rhenanum ſcribit Sigonius ambigere de hac lectione, nec videre, cur dicat Livius iccirco *luſtrum* appellatum eſſe, quia in cenſendo finis factus eſt: & juſtam ejus dubitationem eſſe: legendum enim vel repugnantibus Vett. lib. *qui in cenſendo finis factus eſt*: & ſenſum dat, inſtitutum, ut luſtrum cenſionis finis eſſet. Haud ſcio an hæc fuerit dubitatio Rhenani: nihil enim ille aliud quam cogitandum dicit, quid Livii ſibi verba velint. Miror autem, cur Sigonius omittat τὸ *conditum.* Non enim modo Livius *luſtrum* ait *appellatum*, ſed *conditum luſtrum*: nec tantum ait luſtrum cenſionis eſſe finem, ſed ultimam illam actionem cenſoriam, illam exercitus ſuovetaurilibus luſtrationem, proprio ac ſolemni genere dicendi vocatam eſſe *Conditum luſtrum*, & adnectit rationem, *quia in cenſendo &c.* Non poteſt igitur particula *Quia* mutari nec deeſſe, *ut voluit* Gruterus. Nam luſtrum & aliis interdum attribuitur, ut apud Lucanum lib. 1. pontifices *feſto purgantes mœnia luſtro*: ſed *luſtrum facere* & *condere* ſoli dicuntur cenſores. Varro lib. V. de L. L. *Cenſores inter ſe ſortiuntur, uter luſtrum faciat. Poſt autem conventionem habet, qui luſtrum conditurus eſt.* Monumentum Ancyranum; *Luſtrum poſt annum alterum & quadrageſimum feci lege.* Sic enim videtur ſcribendum pro *legi.* Ergo apud Suetonium Octav. cap. 97. *Cum luſtrum in campo Martio magna populi frequentia conderet*: eſt, cum cenſu peracto frequentem populum ſuovetaurilibus luſtraret. Hoc enim vult Livius, cenſoria illa ſuovetaurilia κατ' ἐξοχὴν eſſe *conditum luſtrum.* Fraudem tamen in verbis ejus detexit mihi Mſ. Mureti: *quia is cenſendo finis factus eſt.* Et ſic ſolet Livius loqui. Infra: *Is finis orationi fuit.* lib. 6. *Et ne is quidem finis civilium certaminum fuit.* lib. 8. de Alexandro Epirota: *is finis lacerationi fuit.* Vide ad lib. 38, 28.

VARIORUM.

1 *Cenſu perfecto, quem maturaverat metu legis de incenſis latæ.*] Senſus eſ[t] Regem maturè perfeciſſe cenſum, qu[ia] populus metuit legem de incenſis ab e[o] latam, quos ſe & bonis, & liberta[te] mulctaturum eſſe edixerat: ſic eni[m] Dionyſius: τῷ δ' ἦ μὴ τιμησαμένῳ τ[ι]μωρίαν ὥρισε τῆς τε ὀσίας στερ[η]θῆναι καὶ αὐτὸν μαστιγωθέντα πραθῆνα[ι] *Sigonius.*

2 *In campo Martio.*] Delendum v[i]detur τὸ *Martio*, neque enim adhuc [ea] tempeſtate Marti conſecratus fuera[t]. *Tan. Faber.*

2 F

cit ſcriptorum antiquiſſimus Fabius Pictor, eorum qui ferre arma poſſent, eum numerum fuiſſe. Ad eam multitudinem urbs quoque amplificanda viſa eſt. Addit duos colles; Quirinalem Viminalemque. [a] inde deinceps auget Eſquilias: ibique ipſe, ut loco dignitas fieret, habitat. Aggere & foſſis & muro circumdat urbem. ita pomœrium profert. Pomœrium, verbi vim ſolam intuentes, poſtmœrium interpretantur eſſe. Eſt autem magis circa murum locus; quem in condendis urbibus quondam Etruſci, qua murum ducturi erant, certis circa terminis inaugurato conſecrabant: ut neque interiore parte ædificia mœnibus continuarentur, quæ nunc vulgo etiam conjungunt; & extrinſecus puri aliquid ab humano cultu pateret ſoli. Hoc ſpatium, quod neque habitari, neque arari fas erat, non magis quod poſt murum eſſet, quam quod murus poſt id, pomœrium Romani appellarunt. & in urbis incremento ſemper, quantum mœnia proceſſura erant, tantum termini hi conſecrati proferebantur.
45 Aucta civitate magnitudine urbis, formatis omnibus domi ad belli & ad pacis uſus, ne ſemper armis opes acquirerentur, conſilio augere imperium conatus eſt. ſimul & aliquod addere urbi decus. Jam tum erat inclitum Dianæ Epheſiæ fanum: id communiter à civitatibus Aſiæ factum fama ferebat. Quum conſenſum Deoſque conſociatos laudaret mire Servius inter proceres Latinorum, cum quibus publice privatimque hoſpitia amicitiaſque de induſtria junxerat, ſæpe iterando eadem, perpulit tandem, ut Romæ [3] fanum Dianæ populi Latini cum populo Romano facerent.

Ea

3 *Fanum Dianæ.*] Ædificatum eſt Dianæ templum in montis Aventini vertice Tiberim verſus: in quo templo Idibus Auguſti Romæ ſervis dies feſtus eſſe conſuevit, quum eo ipſo die Servius noſter è ſerva natus, hanc ædem conſecraſſet, & diem ſacrum ſervis, & qui in ejus tutela ſint voviſſet. *Godelevaus.*

GRONOVII.

a *Inde deinceps auget Eſquilias.*] Non *Æſquilias* ampliores reddit Tullus, ſed urbem receptis intra ejus ambitum Æſquiliis. Itaque videtur ſcripſiſſe Livius: *inde deinceps auget Æſquiliis.* Vbi intelliges *urbem*; ut præcedenti

membro

Ea erat conſenſio, caput rerum Romam eſſe; de quo to
ties armis certatum fuerat. Id quanquam omiſſum jan
ex omnium cura Latinorum, ob rem toties infelicite
tentatam armis, videbatur; uni ſe ex Sabinis fors dar
viſa eſt privato conſilio imperii recuperandi. Bos in Sa
binis nata cuidam patrifamiliæ dicitur, miranda magni
tudine, ac ſpecie. Fixa per multas ætates cornua in ve
ſtibulo templi Dianæ, monumentum ei fuere miraculo
Habita, ut erat, res prodigii loco eſt: & cecinere vates
cujus civitatis eam civis Dianæ immolaſſet, ibi fore im
perium, idque carmen pervenerat ad antiſtitem fan
Dianæ. Sabinus, ut primum apta dies ſacrificio viſa eſt
bovem Romam actam deducit ad fanum Dianæ, & ant
aram ſtatuit. Ibi antiſtes Romanus, quum eum magni
tudo victimæ celebrata fama moviſſet, memor reſponſ
Sabinum ita alloquitur: *Quidnam tu hoſpes paras?* inqui
*inceſte ſacrificium Dianæ facere? Quin tu ante vivo perfunder
flumine? Infima valle præfluit Tiberis.* Religione tactus ho
ſpes, qui omnia, ut prodigio reſponderet eventus, cupe
ret ritè facta, ex templo deſcendit ad Tiberim. Intere
Romanus immolat Dianæ bovem. id mirè gratum reg
46 atque civitati fuit. Servius, quamquam jam uſu hau
dubie regnum poſſederat, tamen quia interdum jacta
voces à juvene Tarquinio audiebat, ſe injuſſu popu
regnare, conciliata prius voluntate plebis, agro capt
ex hoſtibus viritim diviſo, auſus eſt ferre ad populum
vellent juberentne ſe regnare? tantoque conſenſu
quanto haud quiſquam alius antè rex eſt declaratu
Neque ea res Tarquinio ſpem affectandi regni minuit
imo eo impenſius, quia de agro plebis [b] adverſa Patrum
voluntate ſenſerat agi, criminandi Servii apud Patres
creſcen

membro: *Addit duos colles:* nimirum urbi. Atque adeo, quod ſequitur, *Aggere & foſſis & muro circumdat urbem:* ſicubi appareret in libro bonæ fidei ſine poſtrema voce, non eam deſideraram.

b *Adverſum Patrum voluntatem.* Magis placet, quod in Fl. *adverſa P
trum voluntate.* Nec aliter Voſſ. à 1
p. Vide ad lib. 21, 63.

c *Filiu*

creſcendique in curia ſibi occaſionem datam ratus eſt. & ipſe juvenis ardentis animi, & domi uxore Tullia inquietum animum ſtimulante. Tulit enim & Romana regia ſceleris tragici exemplum, ut tædio regum maturior veniret libertas; ultimumque regnum eſſet, quod ſcelere partum foret. Hic L. Tarquinius, Priſci Tarquinii regis filius nepoſne fuerit, parum liquet: pluribus tamen auctoribus filium [c] ediderim. Fratrem habuerat Aruntem Tarquinium, mitis ingenii juvenem. His duobus, ut ante dictum eſt, duæ Tulliæ regis filiæ nupſerant, & ipſæ longe diſpares moribus. Forte ita inciderat, [d] ne duo violenta ingenia matrimonio jungerentur, fortuna credo populi Romani, quo diuturnius Servii regnum eſſet, conſtituique civitatis mores poſſent. Angebatur ferox Tullia, nihil materiæ in viro neque ad cupiditatem, neque ad audaciam eſſe; tota in alterum verſa Tarquinium, eum mirari, eum virum dicere, ac regio ſanguine ortum: ſpernere ſororem, quod virum nacta muliebri ceſſaret audacia. Contrahit celeriter ſimilitudo eos, ut ferè fit malum malo aptiſſimum. ſed initium turbandi omnia à fœmina ortum eſt. Ea ſecretis viri alieni aſſuefacta ſermonibus, nullis verborum contumeliis parcere, de viro ad fratrem, de ſorore ad virum, & ſe rectius viduam, & illum cœlibem futurum fuiſſe contendere, quam cum impari jungi, ut elangueſcendum aliena ignavia eſſet. Si ſibi eum, quo digna eſſet, Dii dediſſent virum; domi ſe propediem viſuram regnum fuiſſe, quod apud patrem videat. Celeriter adoleſcentem ſuæ temeritatis implet. [1] Aruns Tarquinius, &

c *Filium crediderim.*] Flor. & Helm. *pluribus tamen auctoribus filium ediderim.* Senſus: ſi putare & dicere filium velim, plures auctores habuero. Neque improbem. Quo enim dubitantius hac in re loquitur, eo culpa ejus levior videtur.

d *Ne duo violenta ingenia.*] Hoc ipſum præcipit Plato in ſexto de legibus, & de ſententia illius exponit Appuleius: *Ingenia tamen diverſa miſcenda eſſe, ut iracundo tranquilla jungatur, & ſedato homini incitatior mulier applicetur.*

VARIORUM.

1 *Aruns.*] *Aruns*, inquit, *Tarquinius & Tullia major* (ſic enim ex Halicarnaſſeo emendo)

& Tullia minor prope continuatis funeribus, quum domos vacuas novo matrimonio feciſſent, junguntur nuptiis; magis non prohibente Servio quam approbante.
47 Tum vero indies infeſtior Tullii ſenectus, infeſtius cœpit regnum eſſe. jam enim [a] ab ſcelere aliud ſpectare mulier ſcelus: nec nocte, nec interdiu virum conquieſcere pati, ne gratuita præterita parricidia eſſent. *Non ſibi defuiſſe, cui nupta diceretur, nec cum quo tacita ſerviret: defuiſſe qui ſe regno dignum putaret: qui meminiſſet ſe eſſe Priſci Tarquinii filium.* [b] *qui habere, quam ſperare regnum mallet. Si tu is es, cui nuptam eſſe me arbitror, & virum & regem appello: ſin minus, eo nunc pejus mutata eſt res, quod iſthic cum ignavia eſt ſcelus. Quin accingeris? Non tibi ab Corintho, nec ab Tarquiniis, ut patri tuo, peregrina regna moliri neceſſe eſt. Dii te penates, patriique, & patris imago, & domus regia, & in domo regale ſolium, & nomen Tarquinium creat vocatque regem. Aut ſi ad hæc parum eſt animi, quid fruſtraris civitatem? quid te ut regium juvenem conſpici ſinis? Faceſſe hinc Tarquinios, aut Corinthum. Devolvere retro ad ſtirpem, fratri ſimilior, quam patri.* His aliiſque increpando juvenem inſtigat, nec conquieſcere ipſa poteſt: ſi, quum Tanaquil peregrina mulier tantum moliri potuiſſet animo, ut duo continua regna, viro, ac deinceps genero, dediſſet; ipſa regio ſemine orta, nullum momentum in dando adimendoque regno faceret. His muliebribus inſtinctus

furiis

emendo) *propè continuatis funeribus cum domos vacuas novo matrimonio feciſſent, junguntur nuptiis, magis non prohibente Servio quam approbante.* Nam verbum hoc *junguntur*, non ad Aruntem & Tulliam majorem, ſed ad L. Tarquinium & Tulliam minorem, de quibus ante egerat, referri placet. *Briſſon.* de jure connub. pag. 63.

GRONOVII.

a *Ab ſcelere aliud.*] Flor. *jam enim ab ſcelere ad aliud ſpectare.*

b *Qui habere quam ſperare.*] Vir eruditus, *exſpectare.* Haud abſurde: ſed cur ingratiis vett. cod. oggeratur, cauſam non video. Virgilius 4. Æneid. *Et ſpes hæredis Iüli.* Livius lib. 44. *Ego autem pater, quemadmodum nec nunc ſperare regnum, nec ambigere unquam de eo forſitan debeam.* Sic Demetrius, indicans eam ſpem eſſe proximi ſucceſſoris à patre deſtinati Perſei. lib. 45. Stratius medicus Eumenis fratrem Attalum monens: *ſibi ipſum ſpem propinquam regni erepturum.* Ne dicam, quam bene *res* componitur *ſpei*, id quod frequenter faciunt, tam bene componi *habere* ac *ſperare.* Qui non contentus ſpe regni præſens illud tractare ac poſſidere vellet.

c Et

furiis Tarquinius, circumire & prehenſare minorum maxime gentium Patres, admonere paterni beneficii; ac pro eo gratiam repetere: allicere donis juvenes: tum de ſe ingentia pollicendo, tum regis criminibus omnibus locis creſcere. poſtremò, ut jam agendæ rei tempus viſum eſt, ſtipatus agmine armatorum, in forum irrupit: inde omnibus perculſis pavore, in regia ſede pro curia ſedens, Patres in curiam per præconem ad regem Tarquinium citari juſſit. Convenere extemplo, alii jam ante ad hoc præparati, alii metu, ne, non veniſſe, fraudi eſſet: novitate ac miraculo attoniti, & jam de Servio actum rati. Ibi Tarquinius maledicta ab ſtirpe ultima orſus; *Servum, ſervaque natum poſt mortem indignam parentis ſui, non interregno, ut antea inito, non comitiis habitis, non per ſuffragium populi, non auctoribus Patribus, muliebri dono regnum occupaſſe. Ita natum, ita creatum regem, fautorem infimi generis hominum, ex quo ipſe ſit, odio alienæ honeſtatis ereptum primoribus agrum ſordidiſſimo cuique diviſiſſe: omnia onera, quæ communia quondam fuerint, inclinaſſe in primores civitatis: inſtituiſſe cenſum, ut inſignis ad invidiam locupletiorum fortuna eſſet,* [c] *& parata, unde, ubi vellet, egentiſſimis largiretur.* Huic 48
orationi Servius quum interveniſſet, trepido nuncio excitatus, extemplò à veſtibulo curiæ magna voce, *Quid hoc,* inquit, *Tarquini rei eſt? qua tu audacia me vivo vocare auſus es Patres? aut in ſede conſidere mea?* Quum ille ferociter ad hæc, *Se patris ſui tenere ſedem, multo quam ſervum potiorem filium regis regni hæredem; ſatis illum diu per licentiam eludentem inſultaſſe dominis;* clamor ab utriuſque fautoribus oritur & concurſus populi fiebat in curiam: apparebatque regnaturum, qui viciſſet. Tum Tarquinius, neceſſitate jam etiam ipſa cogente, ultima audere, multo & ætate & viribus validior, medium arripit Servium: elatumque è curia, in inferiorem partem per gradus dejicit.

c *Et parata, ubi vellet.*] Neceſſaria particula integrat orationem. Fl. *& parata, unde, ubi vellet, egentiſſimis largiretur.* Ex qua largitiones faceret.

jicit. Inde ad cogendum Senatum in curiam redit. Fit fuga regis apparitorum, atque comitum. Ipſe prope exſanguis [d] quum ſemianimi regio comitatu domum ſe reciperet, perveniſſetque ad ſummum Cyprium vicum, ab iis qui miſſi ab Tarquinio fugientem conſecuti erant, interficitur. Creditur, quia non abhorret à cætero ſcelere, admonitu Tulliæ id factum. carpento certe (id quod ſatis conſtat) in forum invecta, nec reverita cœtum virorum, evocavit virum è curia: regemque prima appellavit. à quo faceſſere juſſa ex tanto tumultu, quum ſe domum reciperet, perveniſſetque ad ſummum Cyprium vicum, ubi Dianium nuper fuit; flectente carpentum [e] dextra in Virbium clivum, ut in collem Eſquiliarium veheretur, reſtitit pavidus, atque inhibuit frenos is qui jumenta agebat, jacentemque dominæ Servium trucidatum oſtendit. Fœdum inhumanumque inde traditur ſcelus, monumentoque locus eſt: Sceleratum vicum vocant, quo amens agitantibus furiis ſororis ac viri, Tullia per patris corpus carpentum egiſſe fertur partem

d *Quum ſemianimi regio comitatu.*] Atqui regius comitatus, apparitores & comites diffugerant. Dionyſius ait vidiſſe circa ſe τῶν αὐτοῦ φίλων πολλὴν ἐρημίαν, & abiſſe gementem κρατούντων καὶ παραπεμπόντων αὐτὸν ὀλίγων. Vide igitur an melius: *quum ſenum minime regio comitatu.* Niſi forte: *Ipſe prope exſanguis cum minime regio comitatu domum ſe recipere. Quum perveniſſet ad.*

e *Dextra in Virbium.*] Clivus iſte ſitne *Virbius*, ut habent Liviani codices, an *Vrbicus*, ut vulgo apud Solinum legitur, & retulit in regiones urbis Onuphrius, an Ὄλβιος, ut Dionyſius, an denique *Vrbius*, ut ſuggerunt ſcripti Solini & Aldinus Livius cum Fl. & Helm. adhuc ſub judice lis eſt. *Virbius* eſſe vix videtur poſſe, quippe qui fuerit alibi, & quidem non in urbe, ubi ex hoc uno loco dubio nimis ſecure ponit eum Cluverius. *Orbium* videtur velle Feſtus; *Orbius clivus videtur appellatus eſſe a orbibus, per cujus flexuoſos orbes fili Servii Tulli. regis & L. Tarquinius Superbus gener interfecto rege properaverunt tendentes una in regiæ domus poſſeſſionem. Cœptus eſt autem iſte clivus appellari Orbius, quod pronus cum eſſet, per orbes in Æſquiliarum collem duceret: unde Orbius ab ipſis orbibus ſic appellatus eſt.* Nomen viri *Orbius* in oratione Ciceronis pro Flacco. Quod jubet nos Sigonius videre quid ſit, quod omnes Mſſ. habeant: *flectere carpentum in dextram juſſit aurigam, ut in collem*; qui ſic habent, unus & alter, corruptiſſimi ſunt: omnes alii vulgatum ſervant. Eſt tamen aliquid morbi in eo *flectente.* Scribe tantiſper: *flectens carpentum dextra in Orbium clivum.* Nempe is qui jumenta agebat. Hoc eſt, dum flectit. Servius ad Virgilii ſexto Æneid. *Præcipitans traxi mecum. Dum præcipitarer.* Vel etiam *flectendo.* inter flectendum.

f *Niſi*

partemque ſanguinis ac cædis paternæ cruento vehiculo
contaminata ipſa reſperſaque tuliſſe ad penates ſuos vi-
rique ſui: quibus iratis, malo regni principio ſimiles
propediem exitus ſequerentur. Servius Tullius regna-
vit annos quatuor & quadraginta, ita ut bono etiam mo-
deratoque ſuccedenti regi difficilis æmulatio eſſet. Cæ-
terum id quoque ad gloriam acceſſit, quod cum illo ſi-
mul juſta ac legitima regna occiderunt. Idipſum tam
mite ac tam moderatum imperium, tamen quia unius
eſſet, deponere eum in animo habuiſſe quidam auctores
ſunt, [f] ni ſcelus inteſtinum liberandæ patriæ conſilia
agitanti interveniſſet. Inde L. Tarquinius regnare oc- 49
cœpit, [1] cui Superbo cognomen facta indiderunt, quia
ſocerum gener ſepultura prohibuit; *Romulum quoque in-
ſepultum periſſe* dictitans: primoreſque Patrum, quos
Servii rebus faviſſe credebat, interfecit. conſcius deinde
male quærendi regni ab ſeipſo adverſus ſe exemplum
capi poſſe, armatis corpus circumſepſit. Neque enim ad
jus regni quicquam præter vim habebat: ut qui neque
populi juſſu, neque auctoribus Patribus regnaret. Eo
accedebat, ut in caritate civium nihil ſpei reponenti me-
tu regnum tutandum eſſet: quem ut pluribus incuteret,
cognitiones capitalium rerum, ſine conſiliis per ſe ſolus
exercebat: perque eam cauſſam occidere, in exilium
agere, [g] bonis multare poterat: non ſuſpectos modo
aut inviſos, ſed unde nihil aliud quam prædam ſperare
poſſet. Ita Patrum præcipue numero imminuto, ſtatuit
nullos in Patres legere; quo contemptior paucitate ipſa
ordo eſſet: minuſque per ſe nihil agi indignarentur. Hic
enim regum primus traditum à prioribus morem de
omni-

f *Niſi ſcelus.*] Flor. *ni ſcelus inteſtinum.*

g *Bonis mulctare poterat.*] Nihil moveo: ſic enim libri, quos vidi: conſtatque ſenſus. Sed idem non modo conſtabit, verum & non paulo augebitur, ſi *τὸ poterat*, recidamus. Parum enim fuit ei potuiſſe: fecit quod potuit acrius quam debuit.

VARIORUM.

1 *Cui Superbo cognomen facta ind.*] Vult Priſco Superbi nomen datum, non ob duo tantum ſcelera, ſed plura. Nam

omnibus Senatum conſulendi ſolvit. domeſticis conſiliis rempublicam adminiſtravit. bellum, pacem, fœdera, ſocietates per ſe ipſe cum quibus voluit, injuſſu populi ac Senatus fecit, diremitque. Latinorum ſibi maxime gentem conciliabat, ut peregrinis quoque opibus tutior inter cives eſſet. neque hoſpitia modo cum primoribus eorum, [2] ſed affinitates quoque jungebat. [a] Octavio Mamilio Tuſculano, (is longe princeps Latini nominis erat, ſi famæ credimus, ab Vlyſſe Deaque Circe oriundus:) ei Mamilio filiam nuptum dat; perque eas nuptias multos ſibi cognatos amicoſque ejus conciliat.

50 Jam magna Tarquinii auctoritas inter Latinorum proceres erat, quum in diem certam ut ad Lucum Ferentinæ conveniant, indicit: eſſe, quæ agere de rebus communibus velit. Conveniunt frequentes prima luce. ipſe Tarquinius diem quidem ſervavit, ſed paulo antequam ſol occideret, venit. Multa ibi tota die in concilio variis jactata ſermonibus erant. Turnus Herdonius ab Aricia ferociter in abſentem Tarquinium erat invectus; *Haud mirum eſſe, Superbo ei inditum Romæ cognomen:* (jam enim ita clam quidem muſſitantes, vulgo tamen eum appellabant) *An quicquam ſuperbius eſſe quam ludificari ſic omne nomen Latinum? Principibus longe ab domo excitis, ipſum qui concilium indixerit, non adeſſe. tentari profe-*

initio ſanè regni non ſtatim vocatum Superbum, innuunt ea quæ ſequuntur capite quinquageſimo. *Gruter.*

2 *Sed affinitatis quoque.*] Quid mirum? *Robur eſt decuſque genti prævalens affinitas.* item, *Eſt potentiæ columna multiplex foris gener.* Imo verò: *Hoſpes affiniſque regnum de brevi longum facit.* neque commodius aliunde pares præſidium. *Gruter.*

GRONOVII.

a *Octavo Mamilio Tuſculano.*] Sic ſcripſit Sigonius: ſic ſcribendum monuit & Carrio: ſed omnes libri & vett. edit. *Octavio.* Cauſantur, ut *Quintus*, *Sextus*, *Decimus*, ita *Octavus* prænomen eſſe; *Octavius* vero nomen gentile. Sed alia ratio eſt Romanorum nominum, alia reliquæ Italiæ: horum videas prænomina, quæ Romanis familiarum vel gentium nomina ſunt, ut obſervavit Gerhardus Voſſius filius, brevia gaudia noſtra, ad Velleium. *Marius Statilius* præfectus equitum Lucanorum lib. 22, 42. *Decius Magius*, 23, 7. quem perperam *Decimum* facit Sigonius, & ibidem *Marius Bloſius*, quem idem *Marcum* vel *Marinum* fingit.

b *Lati-*

profecto patientiam, ut ſi jugum acceperint, obnoxios premat. Cui enim non apparere, affectare eum imperium in Latinos? Quod ſi ſui bene crediderint cives, aut ſi creditum illud & non raptum parricidio ſit, credere & [b] *Latinos (quanquam ne ſic quidem alienigenæ) debere. Sin ſuos ejus pœniteat (quippe qui alii ſuper alios trucidentur, exulatum eant, bona amittant) quid ſpei melioris Latinis portendi? Si ſe audiant, domum ſuam quemque inde abituros. neque magis obſervaturos diem concilii, quam ipſe, qui indixerit, obſervet.* Hæc atque alia eodem pertinentia ſeditioſus facinoroſuſque homo, hiſque artibus opes domi nactus, quum maximè diſſereret, intervenit Tarquinius. Is finis orationi fuit. Averſi omnes ad Tarquinium ſalutandum. qui ſilentio facto, monitus à proximis ut purgaret ſe, [c] quod id temporis veniſſet, diſceptatorem ait ſe ſumptum inter patrem & filium. Cura reconciliandi eos in gratiam, moratum eſſe. & quia ea res exemiſſet illum diem, poſtero die acturum, quæ conſtituiſſet. [d] Ne id quidem ab Turno tuliſſe tacitum ferunt. dixiſſe enim, Nullam breviorem eſſe cognitionem, quam inter patrem & filium, paucisque tranſigi verbis poſſe: ni pareat patri, habiturum infortunium eſſe. Hæc Aricinus in regem Romanum increpans, ex 51
concilio abiit. Quam rem Tarquinius aliquanto, quam vide-

b *Latinos: quanquam ne ſic quidem alienigenæ deberent.*] Meo periculo diſtingue & lege: *credere & Latinos (quanquam ne ſic quidem alienigenæ) debere.* infinitis locis infinitam hujuſmodi orationem additamentis ſuis fulcire ſunt aggreſſi: quorum acervum congeſſimus in Obſervationibus. Cæterum quo minus dubites, ſcito *debere* plane in Florentino legi.

c *Quod id temporis veniſſet.*] Flor. *fuiſſet.* Forte: *quod ad id temporis abfuiſſet*, vel *afuiſſet*, ut ſæpe veteres libri.

d *Ne id quidem ab Turno tuliſſe tacitum ferunt.*] Adfert Sigonius ex veteri ſuo: *Turnum tuliſſe*: probatque, & minus recta ei videtur oratio, ſi *tuliſſe* ad Superbum referatur. At non ita viſum Livio, qui ſimiliter lib. 3. *Ferro hinc tibi ſummovendus ſum, Appi, ut tacitum feras, quod celari vis.* Cicero ad Atticum 2, 3. *Cætera ſi reprehenderis, non feres tacitum, niſi quid erit ejuſmodi, quod ſine ſumptu corrigi poßit.* Plautus Aſin. 4, 2. *Suſpendas potius me, quam tacita hac tu auferas.* Dicitur igitur quis & *tacitum ferre* dictum vel factum, cui nemo reclamat & obmurmurat. Perinde ut dicimus *ferre impunitum.* Ad ſententiam Turni pertinet l. 4. D. de judic. *Lis nulla nobis eſſe poteſt cum eo, quem in poteſtate habemus, niſi ex caſtrenſi peculio.*

 e Ser-

videbatur, ægrius ferens, confeſtim Turno necem machinatur, ut eundem terrorem, quo civium animos domi oppreſſerat, Latinis injiceret. & quia pro imperio palam interfici non poterat, oblato falſo crimine inſontem oppreſſit. per adverſæ factionis quoſdam Aricinos, [e] ſervum Turni auro corrupit, ut in diverſorium ejus vim magnam gladiorum inferri clam ſineret. ea quum una nocte perfecta eſſent, Tarquinius paulo ante lucem accitis ad ſe principibus Latinorum, quaſi re nova perturbatus, *moram ſuam heſternam, velut Deorum quadam providentia illatam,* ait, *ſaluti ſibi atque illis fuiſſe. ab Turno dici ſibi & primoribus populorum parari necem, ut Latinorum ſolus imperium teneat. Aggreſſurum fuiſſe heſterno die in concilio. dilatam rem eſſe, quod auctor concilii abfuerit, quem maxime peteret. Inde illam abſentis inſectationem eſſe natam, quod* [f] *morando ſpem deſtituerit. Non dubitare, ſi vera deferantur, quin prima luce, ubi ventum in concilium ſit, inſtructus cum conjuratorum manu armatuſque venturus ſit. Dici gladiorum ingentem numerum eſſe ad eum convectum. id vanum necne ſit, extemplo ſciri poſſe. Rogare eos, ut inde ſecum ad Turnum veniant.* Suſpectam fecit rem; & ingenium Turni ferox, & oratio heſterna, & mora Tarquinii; quod videbatur ob eam differri cædes potuiſſe. Eunt inclinatis quidem ad c

dendu

e *Servum Turni auro corrupit in.*] Flor. *Servos T. a. corrupit, ut in diverſorium e. v. m. gl. inf. clam ſinerent.* Dionyſius: τῶν γὰρ παρακομιζόντων ποτὲ ὑποζύγια καὶ τὴν ἀποσκευὴν τοῦ Τύρνου θεραπόντων τοὺς πονηροτάτους ἐξωνῶν καὶ διαφθείρας χρήμασιν. Particula exſtabat in editis ante Rhenanum, quam malo conſilio ille ſuſtulit.

f *Morando ſpem deſtituerit.*] Videri jubet Sigonius, utrum rectius dicatur, *deſtituo ſpem*, an *Spes me deſtituit.* Sed neutrum rectius altero, utrumque recte ſatis dicimus: priore enim me defuiſſe ſpei, poſteriore me à ſpe fruſtra habitum pronuntio. In iſto culpam facimus aliquam ejus, quem deſtituiſſe ſpem noſtram dicimus; in hoc nullius ex mitur culpa. Livius lib. 35. *Si tu ſpe meam deſtitueris, ubicumque vires, u arma eſſe ſciam, inveniam toto orbe terrarum quærens aliquos Romanis hoſtes* Iuſtinus lib. 4. *Seu pudore male actæ rei, ſeu deſtituta ſpei civium.* Sic *deſtituer exſpectationem* Livius 26, 18. 35, 44 Hoc igitur aptius eo, quia fingit Tarquinius infenſiorem fuiſſe Turnum in Fimbriana, quod non ultro oblato corpore ferrum receperit: doluiſſe quod adveniendo tardius irritas fecerit inſidias ſibi paratas. Polybius lib. 17. εἰς αὐτοὺς συνεκλείσθη τὰς ἐν τοῖς ἰδίοις οἰκέταις καὶ φίλοις ἐλπίδας, ἀλλ' ὅμως οὐδὲ ταύτας ἐγκατέλιπεν.

VARIO-

dendum animis, tamen niſi gladiis deprehenſis, cætera vana exiſtimaturi. Ubi eſt eo ventum, Turnum ex ſomno excitatum circumſiſtunt cuſtodes; comprehenſiſque ſervis, qui caritate domini vim parabant, quum gladii abditi ex omnibus locis diverticuli protraherentur; enimvero manifeſta res viſa. injectæque Turno catenæ: & confeſtim Latinorum concilium magno cum tumultu advocatur. Ibi tam atrox invidia orta eſt, gladiis in medio poſitis, ut indicta cauſſa, novo genere lethi, dejectus ad caput aquæ Ferentinæ, crate ſuperne injecta, ſaxiſque congeſtis, mergeretur. Revocatis deinde ad concilium Latinis, Tarquinius, collaudatiſque qui Turnum novantem res pro manifeſto parricidio merita pœna affeciſſent, ita verba fecit; *Poſſe quidem ſe vetuſto jure agere, quod quum omnes Latini ab Alba oriundi ſint, in eo fœdere teneantur, quo ab Tullo res omnis Albana cum coloniis ſuis in Romanum ceſſerit imperium. Cæterum ſe utilitatis id magis omnium cauſſa cenſere, ut renovetur id fœdus: ſecundaque potius fortuna populi Romani, ut participes Latini fruantur, quam urbium excidia, vaſtationeſque agrorum quas Anco prius, patre deinde ſuo regnante, perpeſſi ſint, ſemper aut exſpectent, aut patiantur.* Haud difficulter perſuaſum Latinis quanquam in eo fœdere ſuperior Romana res erat. cæterum & capita nominis Latini ſtare, ac ſentire cum rege videbant, & Turnus ſui cuique periculi, ſi adverſatus eſſet, recens erat documentum. Ita renovatum fœdus, indictumque junioribus Latinorum, ut ex fœdere die certa ad lucum Ferentinæ armati frequentes adeſſent. Qui ubi ad edictum Romani regis ex omnibus populis convenêre: ne ducem ſuum, neve ſecretum imperium, propriave ſigna haberent, [1] miſcuit manipulos ex Latinis Romaniſque

VARIORUM.

1 *Miſcuit manipulos ex Latinis, Romaniſque ut ex binis ſingulos faceret, &c.*] Manipulus decem continet milites. Ex binis ergò ſingulos fecit, cum ex duobus manipulis altero Latinorum, Romanorum altero quinos ex hoc, & ex illo quinos milites ſumeret, & unum miſtum componeret. Ex ſingulis porrò binos, cum duas unius manipuli partes in duos divideret. Quos geminavit cum eundem

que, [2] ut ex binis ſingulos faceret, binoſque ex ſingulis
53 ita geminatis manipulis, centuriones impoſuit. Nec u[t]
injuſtus in pace Rex, ita dux belli pravus fuit. quin e[a]
arte æquaſſet ſuperiores reges, ni degeneratum in aliis
huic quoque decori offeciſſet. Is primus Volſcis bellum
in ducentos amplius poſt ſuam ætatem annos movit
Sueſſamque Pometiam ex his vi cepit. ubi quum diven-
dita præda quadringenta [a] talenta argenti aurique rece-
piſſet; concepit animo eam amplitudinem Jovis templi,
quæ digna Deum hominumque rege, quæ Romano im-
perio, quæ ipſius etiam loci majeſtati eſſet. Captivam
pecuniam in ædificationem ejus templi ſepoſuit. Exce-
pit deinde eum lentius ſpe bellum, quo Gabios [b] pro-
pinquam urbem nequicquam vi adortus, quum obſiden-
di quoque urbem ſpes pulſo à mœnibus adempta eſſet,
poſtremo minime arte Romana, fraude ac dolo, aggreſ-
ſus eſt. nam quum velut poſito bello fundamentis tem-
pli jaciendis, aliiſque urbanis operibus intentum ſe eſſe
ſimularet; Sextus filius ejus, qui minimus ex tribus erat,
transfugit ex compoſito Gabios, patris in ſe ſævitiam
intolerabilem conquerens; *Iam ab alienis in ſuos vertiſſe ſu-
perbiam: & liberorum quoque eum frequentiæ tædere, ut quam*

eundem manipulum ex Latinis Romaniſque miſcuiſſet. *Sigonius.*

2 *Vt ex binis ſingulos faceret.*] Mirus ſermo: an *binis* pro dimidiatis intelligit? Illud autem *ita geminatis manipulis centuriones impoſuit*: dubium an ſolos Romanos intelligere debeamus. Et paulo poſt *divendita præda*, rectius alii legunt, quam *dividendo prædam*. Et, *quadraginta auri argentique talenta*, ita intelligo, tantum videlicet, auri argentique fuiſſe, ut in pecunia fierent XL. talenta. *Glarean.*

GRONOVII.

a *Talenta argenti aurique recepiſſet.*] Andreas & quicquid præſto eſt veterum ante Iuntam: *aurique cepiſſet.* Florent. *argenti refeciſſet, cæpiſſet.* Vides ex du[o]bus, quorum alterum Livii eſt, alteru[m] correctoris, pejus illos legiſſe. Iuſtin[us] lib. 8. *More negotiantium, impenſas be[lli] alio bello refecturus.* Vide ad lib. 35. Dionyſius quoque tantum argenti def[i]nit in concipienda ſumma: τὸ δὲ τοῖς θεοῖς δεκατευθὲν ἀργύριον τετρακοσίων οὐ μεῖον γενέσθαι ταλάντων. Ne tamen *recepiſſet* Latinum eſſe negamus: nam ita Plautus Perſa 1, 1. *quin ſi egomet totus vincam, vix recipi poteſſit. Quod tu me rogas.* Cicero pro Rabirio repetundarum reo: *ſi tantum ex ejus bonis, quanta ſumma litium fuiſſet, populus recepiſſet.*

b *Propinquam urbem nec quicquam vi adortus, quum obſidendi quoque urbem.*

in curia ſolitudinem fecerit, domi quoque faciat: ne quam ſtirpem, ne quem hæredem regni relinquat. Se quidem inter tela ac gladios patris elapſum, nihil uſquam ſibi tutum, niſi apud hoſtes L. Tarquinii crediſſe. Nam, [c] *ne errarent, manere his bellum, quod poſitum ſimuletur: & per occaſionem eum incautos invaſurum. quod ſi apud eos ſupplicibus locus non ſit, pererraturum ſe omne Latium:* [d] *pulſumque ſe inde, Volſcos & Æquos, & Hernicos petiturum: donec ad eos perveniat, qui à patrum crudelibus atque impiis ſuppliciis tegere liberos ſciant. Forſitan etiam ardoris aliquid ad bellum armaque ſe adverſus ſuperbiſſimum regem* [1] *ac ferociſſimum populum inventurum.* Quum ſi nihil morarentur, infenſus ira porro inde abiturus videretur; benigne ab Gabinis excipitur. vetant mirari, ſi qualis in cives, qualis in ſocios, talis ad ultimum in liberos eſſet. In ſeipſum poſtremo ſæviturum, ſi alia deſint. Sibi vero gratum adventum ejus eſſe: futurumque credere brevi, ut illo adjuvante, ab portis Gabinis ſub Romana
mœnia bellum transferatur. Inde in concilia publica 54
adhiberi. ubi quum de aliis rebus aſſentire ſe veteribus Gabinis diceret, quibus hæ notiores eſſent; ipſe identidem

Dele fidenter poſtremam vocem.

c *Ne errarent, manere his bellum.*] Et oportuit infuſcare Sigonianum codicem: *imminere.* At multo grandius fortiuſque *manere:* illo futurum dicitur, hoc præſens. Quod putatis poſitum eſſe bellum, cum maxime geritur continuatur: conſiſtit modo paulliſper, dum occaſio invadendi exſpectatur. Vtitur arte Livius, quam in alio ſimulato transfuga Sinone ponit Virgilius 2. Æneidos: *Et nunc quod patrias vento petiere Mycenas, Arma deoſque parant comites, pelagoque remenſo Improviſi aderunt.* Vbi bene Servius: *Sicut & factum eſt. Et artificioſe: neque enim mentitur, & tamen decipit: nam verum metum falſo metu abegit, ut dum reverſuros timent, non timeant, ne non abierint.* Sic enim ibi legendum. Ita Sextus injiciendo, quaſi prodita arcana re, metum à patre, facit incautos ſibi. Phraſis eſt nota. Iuſtinus lib. 6. *Quippe Athenienſibus, etſi fracta ſint opes, manere tamen navalem uſum.*

d *Pulſumque ſe inde Volſcos.*] Flor. & Helm. ut lectum eſt ante Sigonium: *pererraturum ſe omne Latium, Volſcoſque ſe inde & Æquos.* Vbi tantum ſe ſuperare videtur. aut ſcribendum: *Volſcoſque deinde.*

VARIORUM.

1 *Ac ferociſſimum populum.*] Qui tandem? tunc ferociſſimus populus? ſub tyrannide? Nugæ. Lego *patrem*, non *populum:* ita ut Tarquinius dicatur ſuperbus rex, ferociſſimus pater. Eadem figura ſupra, *perfidos hoſpites, imbelles hoſtes.* Infra, *Superbo quondam regi, tum infeſto exſuli.* Denique emendatio firmatur illis verbis: *qui à patrum crudelibus ſuppliciis.* Tan. Faber.

dem belli auctor eſſe, in eo ſibi præcipuam prudentiam aſſumere, quod utriuſque populi vires noſſet, ſciretque inviſam profecto ſuperbiam regiam civibus eſſe, quam ferre ne liberi quidem potuiſſent. Ita quum ſenſim ad rebellandum primores Gabinorum incitaret, ipſe cum promptiſſimis juvenum prædatum atque in expeditiones iret, & dictis factiſque omnibus ad fallendum inſtructis vana accreſceret fides; dux ad ultimum belli legitur. Ibi quum, inſcia multitudine quid ageretur, prœlia parva inter Romam Gabioſque fierent, quibus plerumque Gabina res ſuperior eſſet: tum certatim ſummi infimique Gabinorum Sex. Tarquinium dono Deûm ſibi miſſum ducem credere. Apud milites vero obeundo pericula ac labores, pariter prædam munifice largiendo, tanta caritate eſſe, ut non pater Tarquinius potentior Romæ, quam filius Gabiis eſſet. Itaque poſtquam ſatis virium collectum ad omnes conatus videbat: tum è ſuis unum ſciſcitatum Romam ad patrem mittit, quidnam ſe facere vellet? quandoquidem ut omnia unus Gabiis poſſet, ei Dii dediſſent. Huic nuncio, quia credo dubiæ fidei videbatur, nihil voce reſponſum eſt. rex velut deliberabundus, in hortum ædium tranſit, ſequente nuncio filii: ibi inambulans tacitus, ſumma papaverum capi dicitur baculo decuſſiſſe. Interrogando expectandoq reſponſum nuncius feſſus, ut re imperfecta, redit G bios, quæ dixerit ipſe, quæque viderit, refert. ſeu ir ſeu odio, ſeu ſuperbia inſita ingenio, nullam eum voce emiſiſſe. Sexto ubi quid vellet parens, quidve præciperet, tacitis ambagibus, patuit; primores civitatis, criminando alios apud populum, alios ſua ipſos invidia opportunos interemit. multi palam: quidam, in quibus minus ſpecioſa criminatio erat futura, clam interfecti. Patuit quibuſdam volentibus fuga, aut in exilium acti ſunt, abſentiumque bona juxta atque interemptorum diviſa fuere. Largitionis inde prædæque & privati dulcedine commodi, ſenſus malorum publicorum adimi,

donec

donec orba conſilio auxilioque Gabina res, regi Romano ſine ulla dimicatione in manum traditur. Gabiis receptis Tarquinius pacem cum Æquorum gente fecit: 55
fœdus cum Tuſcis renovavit. Inde ad negotia urbana animum convertit. quorum erat primum, ut Jovis templum in monte Tarpeio, monumentum regni ſui nominiſque relinqueret: Tarquinios reges ambos, patrem voviſſe, filium perfeciſſe. Et ut libera à cæteris religionibus area eſſet tota Jovis templique ejus, quod inædificaretur; [a] exaugurare fana ſacellaque ſtatuit: quæ aliquot ibi à Tatio rege primum in ipſo diſcrimine adverſus Romulum pugnæ, vota, conſecrata, inaugurataque poſtea fuerant. Inter principia condendi hujus operis, moviſſe numen ad indicandam tanti imperii molem traditur Deos: nam quum omnium ſacellorum exaugurationes admitterent aves, in Termini fano non addixere. idque omen auguriumque ita acceptum eſt, non motam Termini ſedem, unumque eum Deorum non evocatum ſacratis ſibi finibus, firma ſtabiliaque cuncta portendere. Hoc perpetuitatis auſpicio accepto, ſecutum aliud magnitudinem imperii portendens prodigium eſt. caput humanum integra facie aperientibus fundamenta templi dicitur apparuiſſe. Quæ viſa ſpecies, haud per ambages, arcem eam imperii caputque rerum fore portendebat. idque ita cecinere vates, quique in urbe erant, quoſque ad eam rem conſultandam ex Etruria acciverant. Augebatur ad impenſas regis animus. Itaque Pometinæ, manubiæ, quæ perducendo ad culmen operi deſtinatæ erant, vix in fundamenta ſuppeditavere. eo magis Fabio, præterquam quod antiquior eſt, crediderim, quadringenta ea ſola talenta fuiſſe; quam Piſoni, qui quadraginta millia pondo argenti ſepoſita in eam rem ſcribit; [b] ſum-

GRONOVII.

a *Exaugurare fana.*] Cato Originum lib. I. apud Feſtum: *Fana in eo loco complura fuere. ea exauguravit, præterquam quod Termino fanum fuit. id nequitum exaugurari.*

b *Quæ*

b ſummam pecuniæ, neque ex unius tum urbis præda ſperandam; & nullius, ne horum quidem magnificentiæ
56 operum fundamenta non exſuperaturam. Intentus perficiendo templo, fabris undique ex Etruria accitis, non pecunia ſolum ad id publica eſt uſus, ſed operis etiam ex plebe, qui quum c haud parvus & ipſe militiæ adderetur labor, minus tamen plebs gravabatur, ſe templa Deûm exædificare manibus ſuis: quæ poſthac & ad alia, ut ſpecie minora, ſic laboris aliquanto majoris, traducebatur opera: foros in circo faciendos, 1 cloacamque maximam receptaculum omnium purgamentorum urbis ſub terram agendam: quibus duobus operibus vix nova hæc magnificentia quicquam adæquare potuit. His laboribus exercita plebe, quia & urbi multitudinem, ubi uſus non eſſet, oneri rebatur eſſe: & colonis mittendis occupari latius imperii fines volebat; Signiam Circeioſque colonos miſit: præſidia urbi futura terra marique. Hæc agenti, portentum terribile viſum, anguis ex columna

b *Quam ſummam pecuniæ.*] Si Piſo ipſe ſcriberet, ſummam illam quadraginta millium pondo argenti eſſe immodicam, nec vel tum ſperandam ex unius urbis manubiis, vel ad ædificii fundamenta neceſſariam futuram, Rhenano manus darem reponenti: *quia ſummam.* Sigonianus autem librarius cum pingeret: *quia ſumma ſpernenda:* & cætera in recto caſu, fruſtra religioni habuit plenius dare: *quia ea ſumma pecuniæ erat:* nihilo enim minus temeritas hominis agnoſcitur. Vnica ratio curandi hunc locum eſt exigere *τὸ quam,* moram & nodum omnis boni ſenſus. Sic enim voluerat Livius: *qui quadraginta millia pondo argenti ſepoſita in eam rem ſcribit: ſummam pecuniæ.* per epexegeſin, quam Grammatici vocant: eſtque pro eo ac ſi dixiſſet: *quæ ſumma neque ex unius tum urbis præda erat ſperanda &c.* Quod cum obſervaſſem, vidi deinde Glareano idem animadverſum. Quadraginta talenta ſunt ſeſtertium nonagies ſexies, noſtri nummi 240000. Philippum, pondo argenti 24000. At quadraginta millia pondo argenti ſunt centies ſexagies ſeſtertium, noſtri nummi 400000. Philippum, talenta 656. minæ quadraginta.

c *Haud parvus & ipſe.*] Quis hic tolleret Sigonianum, *ipſi?* Qui labor ædificandi, & ipſe haud parvus, cum adderetur militiæ, inquit.

VARIORUM.

1 *Cloacamque maximam.*] Erat hæc *cloaca* ad Iovis Statoris ædem in tres ductus diviſa; quorum duo poſtmodum clauſi ſunt: tertius per lacum Curtium ſub foro Romano, per Palatini montis radices, in Velabrum aqua limpidiſſima fluebat, & inde canali è ſaxis quadratis exſtructo, in Tiberim effluebat. Plures olim erant cloacæ, eæque publicæ: verum cum urbs à Gallis capta atque incenſa eſſet, & quiſque domicilium ſibi reædificaret, factum eſſe ut quæque domus

lumna lignea elapſus, quum terrorem fugamque in regiam feciſſet, ipſius regis non tam ſubito pavore perculit pectus, quam anxiis implevit curis. Itaque quum ad publica prodigia Etruſci tantum vates adhiberentur, hoc, velut domeſtico exterritus viſu, Delphos ad maxime inclitum in terris oraculum mittere ſtatuit. neque reſponſa ſortium ulli alii committere auſus, duos filios per ignotas ea tempeſtate terras, ignotiora maria in Græciam miſit. Titus & Aruns profecti: comes his additus [2] L. Iunius Brutus, Tarquinia ſorore regis natus, juvenis longe alius ingenio quam cujus ſimulationem induerat. Is quum primores civitatis, in quibus fratrem ſuum, ab avunculo interfectum audiſſet; neque in animo ſuo quicquam regi timendum, neque in fortuna concupiſcendum relinquere ſtatuit: contemptu tutus eſſe, ubi in jure parum præſidii eſſet. Ergo ex induſtria factus ad imitationem ſtultitiæ, quum ſe ſuaque prædæ eſſe regi ſineret, Bruti quoque haud abnuit cognomen: ut ſub ejus obtentu cognominis, liberator ille populi Romani, animus latens [a] opperiretur tempora ſua. Is tum ab Tarquiniis ductus Delphos, ludibrium verius quam comes, aureum baculum incluſum corneo cavato ad id baculo tuliſſe donum Apollini dicitur, per ambages effigiem ingenii ſui. Quo poſtquam ventum eſt, perfectis patris mandatis, cupido inceſſit animos juvenum,

mus ſuam fermè & propriam cloacam habeat. Vide Marlian. lib. 3. cap. 18. *Godelevæus.*

2 *L. Iunius Brutus Tarquinia ſorore regis.*] Dionyſius hanc amitam regis facit, Priſci Tarquinii filiam, id quod veriſimilius eſt. Et Tarquinium Superbum, non multo majorem natu fuiſſe Bruto: imò Bruti filios cum Tarquinii filiis prope eadem fuiſſe ætate, ex conjuratione poſtea patet. *Glarean.*

GRONOVII.

a *Aperiretur tempore ſuo.*] Mſſ. fere *operiretur.* Valde ſalivam movet Rhenani, quod & Fl. habet, & Helm. notavitque è ſuo Muretus: *latens opperiretur tempora ſua.* Sic noſter lib. 4. *Si Ardeates ſua tempora exſpectare vellent.* Lib. 22. *Si maturitas temporum exſpectata foret.* Lib. 31. *Deliberationis ejus, cujus ipſe maturitatem exſpectandam putaret.* Seneca de benef. 2, 25. *Illum velut in certamen curſus compoſitum & carceribus incluſum, opperiri debere tempus ſuum, ad quod velut ſigno dato proſiliat.* Plutarchus in Pyrrho: μηδὲν ἐπιεικὲς ἀποκεκλεισμένος, ἀλλὰ περιστοιχίσας ἡσυχίαν ἄγειν καὶ περιμένειν τὸν ἑαυτοῦ καιρόν.

b *Ten-*

num, ſciſcitandi ad quem eorum Regnum Romanum eſſet venturum. Ex infimo ſpecu vocem redditam ferunt; *Imperium ſummum Romæ habebit, qui veſtrum primus, o juvenes, oſculum matri tulerit.* Tarquinii, ut Sextus qui Romæ relictus fuerat, ignarus reſponſi, expersque imperii eſſet, rem ſumma ope taceri jubent; ipſi inter ſe uter prior, quum Romam rediſſet, matri oſculum daret, ſorti permittunt. Brutus alio ratus ſpectare Pythicam vocem, velut ſi prolapſus cecidiſſet, terram oſculo contigit: ſcilicet quod ea communis mater omnium mortalium eſſet. Reditum inde Romam, ubi adverſus Rutu-
57 los bellum ſumma vi parabatur. Ardeam Rutuli habebant, gens ut in ea regione atque in ea ætate, [1] divitiis præpollens. eaque ipſa cauſſa belli fuit, quod rex Romanus tum ipſe ditari, exhauſtus magnificentia publicorum operum, tum præda delinire popularium animos ſtudebat; præter aliam ſuperbiam regno infeſtos etiam, quod ſe in fabrorum miniſteriis ac ſervili tamdiu habitos opere ab rege indignabantur. [b] Tentata res eſt, ſi primo impetu capi Ardea poſſet. ubi id parum proceſſit, obſidione munitionibuſque cœpti premi hoſtes. In iis ſtativis, ut fit longo magis quam acri bello, ſatis liberi commeatus erant: primoribus tamen magis, quam militibus.

b *Tentata res eſt primum, ſi primo impetu.*] Sic veteres. Vacare adverbium ait Rhenanus: ego potius ἐπίθετον. nam ut *primo impetu* caperetur illa difficilis & magnanimis regnata viris Ardea, ne Tarquinius quidem videtur ſperaſſe. Sed *impetu* capi poſſe, id eſt, corona vel alioqui vi oppugnando, poſt aliquot certe conatus, non improbum erat ſperare. Lib. 6. *Fuſis hoſtibus caſiſque cum caſtra impetu cepiſſet dictator.* Lib. 10. *Poſtumius Milioniam oppugnare adortus vi primo atque impetu; deinde poſtquam ea parum procedebant, opere ac vineis demum injunctis muro cepit.* Tacitus 14. ann. *ex duobus caſtellis, in quæ confugerant Armenii, alterum impetu captum; qui primam vim depulerant, obſidione coguntur.* Eodemque: *Et cetera quidem impetu direpta aut incenſa ſunt: templum, in quo ſe miles conglobaverat, biduo obſeſſum oppugnatumque.* Prioris membri ſimile eſt lib. 2. *Ac primo tentata res eſt, ſi diſpoſitis clientibus diſjicere rem poſſent.*

VARIORUM.

1 *Divitiis præpollens.*] *Eſt quidem foris, læta opum perſona, at intus plena amaritudine eſt. Neque enim ſolummodo Divitem quocunque bello vincit indigentior:* ſed ideo propriè oppugnatur quia dives eſt. Conſulatur inter alios Seneca lib. 6. de Beneſ. cap. 3.

2 *Lan-*

itibus. Regii quidem juvenes interdum ocium convi
is commeſſationibuſque inter ſe terebant. forte po
tantibus his apud Sextum Tarquinium, ubi & Collati
nus cœnabat Tarquinius Egerii filius, incidit de uxori
bus mentio: ſuam quiſque [2] laudare miris modis. inde
certamine accenſo, Collatinus negat *verbis opus eſſe, pauc*
id quidem horis poſſe ſciri, quantum cæteris præſtet Lucretia ſua
Quin, ſi vigor juventæ ineſt, conſcendimus equos, inviſimuſqu
præſentes noſtrarum ingenia? Id cuique ſpectatiſſimum ſit, quo
nec opinato viri adventu occurrerit oculis. Incaluerant vino
[a] age ſane, omnes citatis equis advolant Romam. Quo
quum [b] primis ſe intendentibus tenebris perveniſſent
pergunt inde Collatiam: ubi Lucretiam, haudquaquam
ut regias nurus, quas [c] in convivio luxuque cum æquali
bus viderant tempus terentes, ſed nocte ſera deditam la
næ inter lucubrantes ancillas in medio ædium ſedentem
inveniunt. Muliebris certaminis laus penes Lucretiam
fuit. adveniens vir Tarquiniique excepti benigne. vi
cto

2 *Laudare miris modis ſuam.*] Stulte. Sic & ſibi perniciem accerſiit Candaules. Videantur proverbia Salomonis cap. 19. verſ. 10. *Gruter.*

GRONOVII.

a *Age ſane, omnes citatis.*] Diſtinguendum videtur: *Incaluerant vino. age ſane, omnes citatis equis advolant Romam.* Intellige omnes ita dixiſſe & ad ſenſum teſtatos. Plautus Menæchmis: *hunc comburamus diem.* P. *Age ſane, quando æquum rogas, quam mox incendo rogum.* Pſeudolo; *quid minitare? habeo tergum.* B. *Age ſane.* Cicero 2. de finibus. *Recte, inquit, intelligis. Age ſane, inquam, ſed erat æquius Triarium aliquid de noſtra diſſenſione judicare.*

b *Primis ſe intendentibus tenebris.*] Vir doctiſſimus ad Ammianum corrigit: *primis incedentibus tenebris.* Sed illud præter veteres libros firmant hæc. Virgilius in Georg. *& obtenta denſantur nocte tenebræ.* Curtius lib. 4. *Cum ſubi ſpiſſa nubes intendere ſe cœlo, & quicqui lucis internitebat, offuſa caligine exſti ctum eſt.* Ita lege: non *effuſa.* Lib. 8 *Adeo ſpiſſæ intendere ſe nubes, ut conde rent lucem.* Tacitus 3. hiſtor. *Tantu fœdarum volucrum ſupervolitavit, u nube atra diem obtenderent.* Ideo ami ctus noctis, vela, peplum, imaginantu poëtæ. Euripides Ione: Μελάμπε πλος δὲ νὺξ ἀσείρωτον ζυγοῖς Ὄχημ ἔπαλλεν. Nonnus 2. Διονυσ. σιγαλέ νὺξ Οὐρανὸν ἀστερόεντι διεχλαίνωσ χιτῶνι. Et Muſæus, Κυανόπεπλο ἐπιτρώσκουσαν ὀμίχλην. Denique Li vius ipſe lib. 7. *Namque & lapidibu pluit, & nox interdiu viſa intendi.*

c *In convivio luxuque.*] Malim: *qu in convivio luſuque cum æqualibus vide rant tempus terentes.* non *luxuque.* Sta tius 5. Theb. *Dapibus ludoque licen Fit modus.* Noſter lib. 40. *Qua lætiti quo luſu apud me celebratum heſternu convivium ſit.*

ctor maritus comiter invitat regios juvenes. Ibi Sextum
Tarquinium mala libido Lucretiæ per vim ſtuprandæ
capit. tum forma, tum ſpectata caſtitas incitat. Et
quidem ab nocturno juvenili ludo in caſtra redeunt.
58 Paucis interjectis diebus, Sextus Tarquinius inſcio Col-
latino cum comite uno Collatiam venit. ubi exceptu
benigne ab ignaris conſilii, quum poſt cœnam in hoſpi-
tale cubiculum deductus eſſet; amore ardens, poſtquam
ſatis omnia tuta circa, ſopitique omnes videbantur, ſtri-
cto gladio ad dormientem Lucretiam venit, ſiniſtraque
manu mulieris pectore oppreſſo, *Tace Lucretia*, inquit
Sextus Tarquinius ſum, ferrum in manu eſt: moriere, ſi emiſeri
vocem. Quum pavida è ſomno mulier, nullam opem
prope mortem imminentem videret, tum Tarquiniu
fateri amorem; orare, miſcere precibus minas: verſar
in omnes partes muliebrem animum. ubi obſtinatam
videbat, & ne mortis quidem metu inclinari, addit ad
metum dedecus. cum mortua jugulatum ſervum nudum
poſiturum ait, ut in ſordido adulterio necata dicatur
Quo terrore quum viciſſet obſtinatam pudicitiam velu
victrix libido, profectuſque inde Tarquinius ferox expu-
gnato decore muliebri eſſet; Lucretia mœſta tanto ma-
lo nuntium Romam eundem ad patrem, Ardeamque ad
virum mittit, ut cum ſingulis fidelibus amicis veniant
ita facto maturatoque opus eſſe: rem atrocem incidiſſe
Sp. Lucretius cum P. Valerio Voleſi filio, Collatinus
cum L. Junio Bruto venit; cum quo forte Romam re-
diens, ab nuncio uxoris erat conventus. Lucretiam ſe-
dentem mœſtam in cubiculo inveniunt. adventu ſuorum
lacrimæ obortæ. quærentique viro, *Satin' ſalvæ? minime*
inquit, *quid enim ſalvi eſt mulieri amiſſa pudicitia? Veſtigia*
viri alieni, Collatine, in lecto ſunt tuo. Cæterum corpus eſt tan-
tum violatum, animus inſons. mors teſtis erit. Sed date dextras
fidemque, haud impune adultero fore. Sextus eſt Tarquinius, qui
hoſtis pro hoſpite priore nocte vi armatus mihi ſibique, ſi vos viri
eſtis, peſtiferum hinc abſtulit gaudium. Dant ordine omnes
fidem

fidem: conſolantur ægram animi, avertendo noxam ab coacta in auctorem delicti. mentem peccare, non corpus; & unde conſilium abfuerit, culpam abeſſe. *Vos*, inquit, *videritis quid illi debeatur: Ego me, etſi peccato abſolvo, ſupplicio non libero. nec ulla deinde impudica Lucretiæ exemplo vivet.* Cultrum, quem ſub veſte abditum habebat, eum in corde defigit: prolapſaque in vulnus, moribunda cecidit. Conclamant vir paterque. Brutus illis luctu oc- 59
cupatis cultrum ex vulnere Lucretiæ extractum manantem cruore præ ſe tenens, *Per hunc*, inquit, *caſtiſſimum ante regiam injuriam, ſanguinem juro, voſque Dii, teſtes facio, me L. Tarquinium Superbum, cum ſcelerata conjuge, & omni liberorum ſtirpe, ferro, igni,* [d] *quacunque dehinc vi poſſim, exſequuturum. nec illos, nec alium quenquam regnare Romæ paſſurum.* Cultrum deinde Collatino tradit. Inde Lucretio ac Valerio ſtupentibus miraculo rei, unde novum in Bruti pectore ingenium, ut præceptum erat, jurant: totique ab luctu verſi in iram, Brutum jam inde ad expugnandum regnum vocantem ſequuntur ducem. Elatum domo Lucretiæ corpus, in forum deferunt, concientque miraculo, ut fit, rei novæ atque indignitate homines; pro ſe quiſque ſcelus regium ac vim queruntur. Movet tum patris mœſtitia, tum Brutus, caſtigator lacrimarum atque

d *Quacumque dehinc vi poſſim exacturum.*] Ab Rhenano eſt., cum libri MſT. & edd. antiquæ, vel *exſequuntur*, vel *exſecuturum*. Et hoc placebat olim, ut *exſequi* ponitur interdum, ut ſignificet, perſequi, ulciſci. Lib. 3. *Cum deorum hominumque ſimul violata jura exſequemur.* Lib. 4. *Iis publici privatique doloris exſequendi jus poteſtatemque ex duobus noxiis capitibus datam.* Veſpaſianus Suetonio *offenſarum inimicitiarumque minime exſecutor.* Tertullianus lib. 1. adv. nationes 9. *Nam non iraſcerentur nobis in animadverſione cunctantibus, ſi ipſi exſequi poſſent.* Ita maneat: nec conjectemus: *ſi ipſi ex ſe quid poſſent.* Utitur ſæpe alibi. Et quis ignorat in reſcripto D. Antonini: *ſciat me hoc admiſſum adverſus ſe ſeverius exſecuturum.* Sed in his omnibus multiſque aliis deſidero exemplum, quo *exſequi aliquem* dicatur. Aut enim ſine caſu aut non cum caſu perſonæ, ſed rei poſitum invenio. Contra video alterum perſæpe, ubi hujus hiſtoriæ Livius meminit, conſpici. Lib. 2. *Qui tantum gloriæ Superbo exacto rege meruit.* Lib. 4. *Claudiam certe gentem, poſt reges exactos, ex Sabinis in civitatem accepimus.* Iterumque: *ex qua urbe reges exactos ſciret.* Lib. 6. *Cum Po. Romanum vere exactos ex urbe reges & ſtabilem libertatem ſuam exiſtimaturum.* Lib. 9. *Exactores regum Iunii Valeriique.*

atque inertium querelarum, auctorque quod viros, Romanos deceret, arma capiendi adverſus hoſtili ſos. Ferociſſimus quiſque *juvenum cum armis volun*rius adeſt. ſequitur & cætera *juventus. Inde pari præſi*dio relicto Collatiæ ad portas, cuſtodibuſque datis, ne quis eum motum regibus nunciaret; cæteri armati duce Bruto Romam profecti. Ubi eo ventum eſt, quacunque incedit armata multitudo, pavorem ac tumultum facit. rurſus ubi anteire primores civitatis vident, quicquid ſit, haud temere eſſe rentur. Nec minorem motum animorum Romæ tam atrox res facit, quam Collatiæ fecerat. Ergo ex omnibus locis urbis in forum curritur. Quo ſimul ventum eſt, præco ad tribunum Celerum, in quo tum magiſtratu forte Brutus erat, populum advocavit. Ibi oratio habita, nequaquam ejus pectoris ingeniique quod ſimulatum ad eam diem fuerat, de vi ac libidine Sexti Tarquinii, de ſtupro infando Lucretiæ & miſerabili cæde, de orbitate Tricipitini, cui morte filiæ cauſa mortis indignior ac miſerabilior eſſet. addita ſuperbia ipſius regis, miſeriæque & labores plebis in foſſas cloacaſque exhauriendas demerſæ. Romanos homines victores omnium circa populorum, opifices ac lapicidas pro bellatoribus factos. Indigna Servii Tullii regis memorata cædes, & invecta corpori patris nefando vehiculo filia: invocatique ultores parentum Dii. His atrocioribuſque, credo, aliis, quæ præſens rerum indignitas haudquaquam relatu ſcriptoribus facilia ſubjicit, memoratis, incenſam multitudinem perpulit, ut imperium regi abrogaret, exuleſque eſſe juberet L. Tarquinium cum conjuge ac liberis. Ipſe junioribus qui ultro nomina dabant, lectis armatiſque, ad concitandum inde adverſus regem exercitum Ardeam in caſtra eſt profectus; imperium in urbe Lucretio, præfecto urbis jam ante ab rege inſtituto, relinquit. Inter hunc tumultum Tullia domo profugit: execrantibus quacunque incedebat invocantibuſque parentum furias viris mulieribuſque.

quique. Harum rerum nunciis in caſtra perlatis; quum re nova trepidus rex pergeret Romam ad comprimendos motus, flexit viam Brutus (ſenſerat enim adventum) ne obvius fieret; eodemque fere tempore diverſis itineribus Brutus Ardeam, Tarquinius Romam, venerunt. Tarquinio clauſæ portæ, exiliumque indictum: liberatorem urbis, læta caſtra accepere; exactique inde liberi regis. Duo patrem ſecuti ſunt, qui exulatum Cære in Etruſcos ierunt. Sextus Tarquinius Gabios, tanquam in ſuum regnum profectus, ab ultoribus veterum ſimultatum, quas ſibi ipſe cædibus rapiniſque conciverat, eſt interfectus. L. Tarquinius Superbus regnavit annos quinque & viginti. Regnatum Romæ ab condita urbe ad liberatam annos ducentos quadraginta quatuor. [1] Duo conſules inde comitiis centuriatis à præfecto urbis ex commentariis Servii Tullii creati ſunt; L. Junius Brutus, & L. Tarquinius Collatinus. 60

EPI-

VARIORUM.

1 *Duo conſules inde comitiis centuriatis à præfecto urbis, &c.*] Ita propè Dionyſius, præterquam quod comitia à Sp. Lucretio patre Lucretiæ Interrege, non præfecto, habita fuiſſe ſcribit. Quod autem ex commentariis Ser. Tullii ait, ad Centuriata comitia pertinet, quorum ille rationem habendorum primus tradidit. *Sigonius.*

EPITOME

LIBRI II.

Brutus jurejurando populum adſtrinxit, neminem regnare Romæ paſſurum: Tarquinium Collatinum collegam ſuum propter affinitatem Tarquiniorum ſuſpectum, coëgit conſulatu ſe abdicare, & civitate cedere. bona regum diripi juſſit: agrum Marti conſecravit: qui Campus Martius nominatus eſt. adoleſcentes nobiles, in quibus ſuos quoque & ſororis filios, quia conjuraverant de recipiendis regibus, ſecuri percuſſit, ſervo indici, cui Vindicius nomen fuit, libertatem dedit: ex cujus nomine vindicta eſt appellata. Quum adverſus reges, qui contractis Veientium, & Tarquinienſium copiis bellum intulerant, exercitum duxiſſet, in acie cum Arunte filio Superbi commortuus eſt: eumque matronæ annum luxerunt. P. Valerius conſul legem de provocatione ad populum tulit. Capitolium dedicatum eſt. Porſena Rex Cluſinorum, bello pro Tarquiniis ſuſcepto, quum ad Ianiculum veniſſet, ne Tiberim tranſiret, virtute Coclitis Horatii prohibitus eſt; qui, dum alii pontem ſublicium reſcindunt, ſolus Etruſcos ſuſtinuit: & ponte rupto, armatus ſe in flumen miſit: & ad ſuos tranavit. Alterum acceſſit virtutis exemplum à Mucio: qui, quum ad feriendum Porſenam caſtra hoſtium intraſſet, occiſo ſcriba, quem regem eſſe putabat, comprehenſus, impoſitam altaribus manum in quibus ſacrificatum erat, exuri paſſus eſt: dixitque tales trecentos eſſe conjuratos in mortem ipſius regis. quorum admiratione coactus Porſena pacis conditiones ferre, bellum omiſit, acceptis obſidibus. ex quibus virgo una Clœlia deceptis cuſtodibus per Tiberim ad ſuos tranavit: & quum reddita eſſet Porſenæ; honorifice remiſſa, equeſtrique ſtatua donata eſt. Ap. Claudius ex Sabinis Romam transfugit: ob hoc Claudia tribus adjecta eſt. Numerus tribuum ampliatus eſt, ut eſſent viginti una. Adverſus Tarquinium Superbum cum Latinorum exercitu bellum inferentem, A. Poſtumius dictator proſpere pugnavit apud lacum Regillum. Plebs, quum

propter

[illegible]er nexos ob æs alienum Sacrum in montem ſeceſſiſſet, conſilio [illegible]nii Agrippæ à ſeditione revocata eſt. Idem Agrippa quum d[illegible]ſiſſet, propter paupertatem publico impendio elatus eſt. Tribuni plebis quinque creati ſunt. Oppidum Volſcorum Corioli captum eſt virtute & opera C. Marcii, qui ob hoc Coriolanus vocatus eſt. Tib. Atinius, vir de plebe, quum in viſu admonitus eſſet, ut de quibuſdam religionibus ad Senatum perferret, & neglexiſſet, amiſſo filio, debilis factus, poſteaquam delatus ad Senatum lectica, eadem illa indicaverat, uſu pedum recepto, domum reverſus eſt. Quum C. Marcius Coriolanus, qui in exilium erat pulſus, dux Volſcorum factus, exercitum hoſtium urbi Romæ admoviſſet, & miſſi ad eum primum legati, poſtea ſacerdotes fruſtra deprecati eſſent, ne bellum patriæ inferret: Veturia mater, & Volumnia uxor impetraverunt ab eo, ut recederet. Lex agraria primum lata eſt. Sp. Caſſius conſularis regni crimine damnatus eſt necatuſque. Oppia virgo Veſtalis ob inceſtum viva defoſſa eſt. Quum vicini hoſtes Veientes, incommodi magis, quam graves eſſent, familia Fabiorum id bellum gerendum depopoſcit. miſitque in id trecentos ſex armatos: qui ad Cremeram ad unum ab hoſtibus cæſi ſunt: uno impubere domi relicto. Appius Claudius conſul quum adverſus Volſcos contumaciâ exercitus male pugnatum eſſet, decimum quemque militum fuſte percuſſit. Res præterea adverſum Volſcos, & Æquos & Veientes, & ſeditiones inter Patres, plebemque continet.

LIBE-

Dionyſius ac Livius in Conſulum nominibus, quod ad primos duos attinet annos liberatæ Vrbis conveniunt; in tertio ac deinceps differunt. Nam Dionyſius tertii anni Coſſ. facit P. Valerium Publicolam tertium; ac M. Horatium iterum. Livius pro Horatio P. Lucretium ponit, quod nomen mihi ſuſpectum. Et ſic alibi. *Glareanus.*

GRO-

I LIBERI jam hinc populi Romani res, [illegible] belloque geſtas, annuos magiſtratus, [illegible] periaque legum potentiora quam hominum peragam. Quæ libertas ut lætior eſſet, proximi regis ſuperbia fecerat. nam priores ita regnarunt, ut haud immeritò omnes deinceps conditores a partium cœptæ urbis, quas novas ipſi ſedes ab ſe auctæ multitudini addiderunt, numerentur: neque ambigitur, quin Brutus idem, qui tantum gloriæ Superbo exacto rege meruit, peſſimo publico id facturus fuerit, ſi libertatis immaturæ cupidine priorum regum alicui regnum extorſiſſet. Quid enim futurum fuit, ſi illa paſtorum convenarumque plebs transfuga ex ſuis populis, ſub tutela inviolati templi, aut libertatem, aut certe impunitatem adepta, ſoluta regio metu, agitari cœpta eſſet tribuniciis procellis? & in aliena urbe cum patribus ſerere certamina, priuſquam pignora conjugum ac liberorum, cariraſque ipſius ſoli, cui longo tempore aſſueſcitur, animos eorum conſociaſſet? Diſſipatæ res nondum adultæ diſcordia forent: quas fovit tranquilla moderatio imperii, eoque nutriendo perduxit, ut bonam frugem libertatis maturis jam viribus ferre poſſent. Libertatis autem originem inde magis, quia annuum imperium conſulare factum eſt, quam quod deminutum quicquam ſit ex regia poteſtate, numeres. 1 Omnia jura, omnia inſignia primi conſules tenuere. id modo cautum eſt, ne, ambo faſces haberent, duplicatus terror videretur. Brutus prior

GRONOVII.

a *Partium cœptæ urbis.*] *Certe*, quod Rhenanus ex Borbet. profert, legitur & in Helmſtadienſi, & quo magis conſidero, magis placet. Eſt enim temperamentum vocabuli præcedentis: quaſi dixiſſet: *conditores* (*ne nimium putes, non dico Vrbis, ſed*) *partium dumtaxat urbis: partium minimum urbis.* Sed & placet ejuſdem libri *multitudinis.* Eſt enim integrum: quas partes, ſedes ab ſe auctæ multitudinis, ipſi addiderunt urbi à Romulo conditæ.

VARIORUM.

1 *Omnium cura.*] Nimirum lictores cum faſcibus, trabeam prætextam, ſellam curulem, cæteraque regum inſignia. *Godelev.*

a Cen-

prior concedente collega faſces habuit: qui non acrior vindex libertatis fuerat, quam deinde cuſtos fuit. Omnium primum avidum novæ libertatis populum, ne poſtmodum flecti precibus aut donis regiis poſſet, jurejurando adegit, neminem Romæ paſſuros regnare. Deinde quo plus virium in ſenatu frequentia etiam ordinis faceret, cædibus regis deminutum Patrum numerum, primoribus equeſtris gradus, lectis ad trecentorum ſummam explevit. traditumque inde fertur, ut in ſenatum vocarentur, qui patres quique conſcripti eſſent.[2] conſcriptos videlicet in novum ſenatum appellabant lectos. Id mirum quantum profuit ad concordiam civitatis, jungendoſque Patribus plebis animos. Rerum deinde divinarum habita cura. & quia quædam publica ſacra per ipſos reges factitata erant, [a] ne ubiubi regum deſiderium eſſet, regem ſacrificulum creant. Id ſacerdotium pontifici ſubjecere, [b] ne additus nomini honos aliquid libertati, cujus tunc prima erat cura, officeret. ac neſcio an nimis undique eam minimis quoque rebus muniendo modum

2 *Conſcriptos videlicet novum.*] Lege ex antiquæ lectionis fide: *videlicet in novum.* Sic ſupra dixit *in patres legere.* Feſtus: *Qui patres, quoque conſcripti, vocati ſunt in curiam, quo tempore regibus urbe expulſis P. Valerius Conſul propter inopiam patriciorum ex plebe adlegit in numerum ſenatorum centum & ſexaginta & quatuor, ut expleret numerum trecentorum. Sic duo genera appellavere.* Sigonius.

GRONOVII.

a *Necubi regum deſiderium eſſet.*] Rhenanus in Borbet. reperit, *Necubi, ubi regum.* Vnde fecit: *necubi ibi*, ut eſt in Helm, improbante Sigonio. Sed eadem ipſe ſcriptura viſebatur in optimo Palatinorum. Scribimus: *ne ubiubi regum deſiderium eſſet.* i.e. quacunque demum in re, quocunque loco. Sic loquitur lib. 42. *facile, ubiubi eſſent, ſe, qui equitatu & levi armatura plus poſſent, converſuros aciem.* Plautus Curcul. *ubiubi eſt, prope me eſt.* Caſina: *quoquo adveniunt, ubiubi ſunt, duplici damno dominos mulctant.* Noſter lib. 41. *liberos ſuos quibusquibus Romanis in conditionem, ut manumitterentur, mancipio dabant.*

b *Ne additus nomini honos.*] Placebat, *nomine.* regio videlicet, quo id ſacerdotium erat honeſtatum. Lib. 6. *Si quo inſigni magis imperii honoriſve nomine veſtrum appellabitis ducem.* Sed nunc magis placet retineri veterem ſcripturam, cujus hæc eſt ſententia: ne nomini ſacerdotii illius ſuperbo, ne ſacerdotio iſti, præter nomen amplum regis additus honos primi loci vel τῆς αὐθεντίας libertati eſſet periculoſus. Poterat enim fieri cum tempore, ut nomen cum tanto honore conjunctum vis ac poteſtas ſequeretur. Lib. 1. de claſſibus: *deinde eſt honos additus.* Lib. 5. *Matronis gratiæ actæ, honoſque additus.*

modum exceſſerint; Conſulis enim alterius, quum nihil aliud offenderit, nomen inviſum civitati fuit. *Nimium Tarquinios regno aſſueſce. initium à Priſco factum. Regnaſſe deinde Servium Tullium. ne intervallo quidem facto oblitum tanquam alieni regni Superbum Tarquinium, velut hæreditatem gentis ſcelere ac vi repetiſſe. Pulſo Superbo, penes Collatinum imperium eſſe. Neſcire Tarquinios privatos vivere. non placere nomen. periculoſum libertati eſſe.* Hic primo ſenſim tentantium animos ſermo per totam civitatem eſt datus, ſollicitamque ſuſpicione plebem Brutus ad concionem vocat. Ibi omnium primum jusjurandum populi recitat. *Neminem regnare paſſuros, nec eſſe Romæ unde periculum libertati foret. Id ſumma ope tuendum eſſe; neque ullam rem quæ eo pertineat, contemnendam.* [1] *Invitum ſe dicere hominis cauſſa: nec dicturum fuiſſe, ni caritas reipubl. vinceret. Non credere populum Romanum, ſolidam libertatem recuperatam eſſe. Regium genus, regium nomen, non ſolum in civitate, ſed etiam in imperio eſſe. Id officere, id obſtare libertati. Hunc tu,* inquit, *tua voluntate, L. Tarquini, remove metum. Meminimus, fatemur, ejeciſti reges. Abſolve beneficium tuum. Aufer hinc regium nomen. Res tuas tibi non ſolum reddent cives tui, auctore me: ſed ſi quid deeſt, munifice augebunt. Amicus abi, exonera civitatem vano forſitan metu. Ita perſuaſum eſt animis, cum gente Tarquinia regnum hinc abiturum.* Conſuli primo tam novæ rei ac ſubitæ admiratio incluſerat vocem. Dicere deinde incipientem primores civitatis circumſiſtunt, eadem multis precibus orant. Et cæteri quidem movebant minus: poſtquam Sp. Lucretius major ætate ac dignitate, ſocer præterea ipſius, agere varie, rogando alternis ſuadendoque cœpit, ut vinci ſe conſenſu civitatis pateretur, timens conſul, ne poſtmodum privato ſibi eadem illa cum bonorum amiſſione, additaque alia inſuper ignominia, acciderent, abdicavit ſe conſulatu: rebuſque ſuis omni-

VARIORUM.

1 *Invitum ſe dicere hominis cauſa.*] Προσπεπλάσθαι hoc eſt, ſed Dionyſius longè veriſimilius hæc narrat. Quis enim credat quemquam ejici è civitate propter nomen? *Glareanus.*

omnibus Lavinium tranſlatis civitate ceſſit. Brutus ex Senatusconſulto ad populum tulit, ut omnes Tarquiniæ gentis exules eſſent: collegam ſibi comitiis centuriatis creavit P. Valerium, quo adjutore reges ejecerat. Quum haud cuiquam in dubio eſſet, bellum ab Tarquiniis imminere, id quidem ſpe omnium ſerius fuit. cæterum id quod non timebant, per dolum ac proditionem prope libertas amiſſa eſt. Erant in Romana juventute adoleſcentes aliquot, nec ii tenui loco orti, quorum in regno libido ſolutior fuerat, æquales ſodaleſque adoleſcentium Tarquiniorum; aſſueti more regio vivere. Eam tum æquato jure omnium licentiam quærentes, libertatem aliorum in ſuam vertiſſe ſervitutem inter ſe conquerebantur. [2] *Regem hominem eſſe, à quo impetres, ubi jus,* [a] *ubi injuria opus ſit: eſſe gratiæ locum, eſſe beneficio; & iraſci & ignoſcere poſſe: inter amicum atque inimicum diſcrimen noſſe. Leges, rem ſurdam, inexorabilem eſſe, ſalubriorem melioremque inopi quam potenti: nihil laxamenti nec veniæ habere, ſi modum exceſſeris. periculoſum eſſe, in tot humanis erroribus ſola innocentia vivere.* Ita, jam ſua ſponte ægris animis, legati ab regibus ſuperveniunt, ſine mentione reditus, bona tantum repetentes. eorum verba poſtquam in ſenatu audita ſunt, per aliquot dies ea conſultatio tenuit: ne non reddita belli cauſſa, reddita belli materia & adjumentum eſſent. Interim legati alii alia moliri, aperte bona repetentes, clam recuperandi regni conſilia ſtruere. &, tanquam ad id quod agi videbatur, ambientes nobilium adoleſcentium animos pertentant. à quibus placidè oratio accepta eſt, his literas ab Tarquiniis reddunt: & de accipiendis clam nocte in urbem regibus colloquuntur.

2 *Regem hominem eſſe.*] Lege, *hominem unum eſſe.* Et erit oppoſitio inter hominem unum & Leges, quæ plures. *Tan. Faber.*

GRONOVII.

a *Ubi injuria opus ſit.*] In hanc ſententiam Oreſtes ad Menelaum apud Euripidem v. 646. Ἀδικῶ· λαβεῖν χρή μ' ἀντὶ τοῦδ' ἐμοῦ κακοῦ Ἄδικόν τι παρὰ σοῦ. Vide cætera. Cicero pro Cœlio: *ſervire temporibus ſuorum omnium pecunia, gratia, labore corporis, ſcelere etiam, ſi opus eſſet, & audacia.*

tur. [1] Vitelliis [2] Aquiliiſque fratribus primo commiſſa res eſt. Vitelliorum ſoror conſuli nupta Bruto erat; jamque ex eo matrimonio adoleſcentes erant liberi, Titus Tiberiuſque: eos quoque in ſocietatem conſilii avunculi aſſumunt. præterea & nobiles aliquot adoleſcentes conſcii aſſumpti, quorum vetuſtate memoria abiit. Interim quum in ſenatu viciſſet ſententia, quæ cenſebat reddenda bona; eamque ipſam cauſam moræ in urbe haberent legati, quod ſpacium ad vehicula comparanda à conſulibus ſumpſiſſent, quibus regum aſportarent res; omne id tempus cum conjuratis conſultando abſumunt: evincuntque inſtando, ut literæ ſibi ad Tarquinios darentur: nam aliter quî credituros eos non vana ab legatis ſuper rebus tantis afferri? Datæ literæ, ut pignus fidei eſſent, manifeſtum facinus fecerunt. nam quum, pridie quam legati ad Tarquinios proficiſcerentur, & cœnatum forte apud Vitellios eſſet, conjuratique ibi, remotis arbitris, multa inter ſe, de novo, ut fit, conſilio egiſſent; ſermonem eorum ex ſervis unus excepit, qui jam antea id ſenſerat agi: ſed eam occaſionem, ut literæ legatis darentur, quæ deprehenſæ rem coarguere poſſent, expectabat. poſtquam datas ſenſit, rem ad conſules detulit. Conſules ad deprehendendos legatos conjuratoſque profecti domo, ſine tumultu rem omnem oppreſſêre: literarum in primis habita cura, ne interciderent. proditoribus extemplo in vincula conjectis, de legatis paullulum addubitatum eſt: & quanquam viſi ſunt commiſiſſe, ut hoſtium loco eſſent, [3] jus tamen

VARIORUM.

1 *Vitellii.*] Quorum ſoror Brutorum juvenum erat materia rerum Dionyſius *Vitelliorum* nominibus ſuppreſſis, *Gellios*, ſubjicit, *Marcum* videlicet & *Manlium*, fratres uxoris Bruti. *Godelev.*

2 *Aquiliiſque.*] Qui nati erant ex ſorore Collatini Tarquinii conſulis. *Godelev.*

3 *jus tamen gentium valuit.*] Jus quidem naturæ, ubi quis deprehenditur in delicto, ibi etiam punitur. Idem non audet jus gentium; excipitque legatos fide publica ad nos venientes: utilitate communi expiant quodammodò eorum crimina, quamvis enormia. Simillimum exemplum huic, in hiſtoria Rom. apud Saluſt. cap. 35. ubi Iugurthæ miniſter, cujus conſilio Maſſiva ob

ici

tamen gentium valuit. [a] De bonis regiis, quæ reddi antè cenſuerant, res integra refertur ad Patres. illi victi ira vetuêre reddi, vetuêre in publicum redigi. Diripienda plebi ſunt data; ut contacta regia præda ſpem in perpetuum cum his pacis amitteret. Ager Tarquiniorum, qui inter urbem ac Tiberim fuit, conſecratus Marti, Martius deinde campus fuit. Fortè ibi tum ſeges farris dicitur fuiſſe matura meſſi. quem campi fructum quia religioſum erat conſumere, deſectam cum ſtramento ſegetem magna vis hominum ſimul immiſſa corbibus fudêre in Tiberim, tenui fluentem aqua, ut mediis caloribus ſolet. ita in vadis hæſitantis frumenti acervos ſediſſe illitos limo. Inſulam inde paulatim, & aliis, quæ fert temere flumen, eodem invectis, factam. [b] poſtea credo additas moles, manuque adjutum, ut tam eminens area, firmaque templis quoque ac porticibus ſuſtinendis eſſet. Dire-

…uncatus erat: *Fit reus magis ex æquo & bono, quam ex jure gentium, Bomilcar, &c.* Et tamen tales pœnalibus teneri actionibus ejus fori ubi peccarunt, ſentire videtur Halicarnaſſæus lib. 6, cap. 13. ubi loquitur de Volſcis legatis, verè exploratoribus. *Gruterus.*

GRONOVII.

a *De bonis regiis, quæ reddenda ante cenſuerant.*] Omnes ſcripti alicujus numeri: *quæ reddi ante cenſuerant.* Mutarunt quia non erat publici ſaporis. Columella 8, 17. *Hos autem meatus fieri cenſemus per imam conſepti partem.* Idem ſæpe: *quod etiam nos facere cenſemus: locus, ubi vivarium conſtituere cenſemus.* A. Gellius 20, 1. *Propterea prætores poſtea hanc abolеſcere & relinqui cenſuerunt.* Cicero 5. Verr. 26. *Appellitur navis Syracuſas, ſpectatur ab omnibus, ſupplicium ſumi putatur.* Secat Lambinus ob locutionem ultimi membri, ut ait, duriuſculam & propemodum inſolentem. Etiam Gruterus utcunque toleret, ambigit tamen & verum ſenſum non expedire ſe fatetur. Quaſi *ſumi putatur* aliud ſit quam ſumtum iri creditur, vel, ut ſumatur, exſpectatur. Atque eo accuratius dixit *ſumi*, quia in manifeſtos ſceleris præjudicatum erat, & à prima captivitate uſque præſens & jamjam fore credebatur. Sic juriſconſulti dicunt ſatiſdationes *judicatum ſolvi*, pro ſolutum iri; *rem natam haberi* pro habitum iri. Plautus Mil. 2, 2. *Et ego impetrare me dico id, quod petis.* i. e. impetraturum, & quidem tam certo, quaſi jam habeamus. *Me* autem ait, quoniam & ſua intereſſe vult intelligi propter ſtudium erga amantes. Mira hic pertinacia editorum, qui, cum fateantur ſic eſſe in Mſſ. tamen exhibuerunt, *impetraturum.* Saltem *impetraſſere* feciſſent: eſſet id tolerabilius. Cicero ad Atticum 4, 16. *Cato tamen adfirmat, ſe vivo illum non triumphare.*

b *Poſtea credo additas moles, manuque adjutum.*] Corrige, *adjutam.* refertur enim ad *inſulam* vel *aream.* Seneca conſ. ad Marc. c. 17. *Videbis portum quietiſſimum omnium, quos aut natura poſuit in tutelam claſſium, aut adjuvit manus.*

c Ni

Direptis bonis regum, damnati proditores, [illegible]
que ſupplicium. conſpectius eo, quod pœnæ capiendæ
miniſterium patri de liberis conſulatus impoſuit: & qui
ſpectator erat amovendus, eum ipſum fortuna exacto-
rem ſupplicii dedit. Stabant deligati ad palum nobiliſſi-
mi juvenes. ſed à cæteris, velut ab ignotis capitibus,
conſulis liberi omnium in ſe averterant oculos, miſere-
batque non pœnæ magis homines quam ſceleris, quo
pœnam meriti eſſent; illos eo potiſſimum anno, patriam
liberatam, patrem liberatorem, conſulatum ortum ex
domo Junia, Patres, plebem, quicquid Deorum homi-
numque Romanorum eſſet, induxiſſe in animum, ut Su-
perbo quondam regi, tum infeſto exuli proderent. Con-
ſules in ſedem proceſſere ſuam, miſſique lictores ad ſu-
mendum ſupplicium, nudatos virgis cædunt, ſecurique
feriunt: quum inter omne tempus pater, vultuſque &
os ejus, ſpectaculo eſſet; eminente animo patrio inter
publicæ pœnæ miniſterium. Secundum pœnam nocen-
tium, ut in utramque partem arcendis ſceleribus exem-
plum nobile eſſet, [1] præmium indici, pecunia ex ærario,
libertas & civitas data. Ille primum dicitur vindicta li-
beratus. quidam vindictæ quoque nomen tractum ab il-
lo putant; Vindicio ipſi nomen fuiſſe. Poſt illum obſer-
vatum, ut qui ita liberati eſſent, in civitatem accepti vi-
6 derentur. His, ſicut acta erant, nunciatis, incenſus Tar-
quinius non dolore ſolùm tantæ ad irritum cadentis
ſpei, ſed etiam odio iraque, poſtquam dolo viam obſe-
ptam vidit, bellum apertè moliendum ratus: circumire
ſupplex Etruriæ urbes; orare maxime Veientes Tarqui-
nienſeſque, [c] *ne ſe ortum, ejuſdem ſanguinis, extorrem, egen-*
tem,

c *Ne ſe ortum, ejuſdem ſanguinis.*] Hærent Rhenanus & Sigonius: ille *ortu*, hic *ortum ab iis* legunt. Atqui nihil eſt difficultatis, modo diſtinguas, ut fecimus, & pronomen *ſe* non accuſandi, ut ad ejectos Tarquinios referatur, ſed auferendi, ut Vejentes Tarquinienſeſque Etruſcos reſpiciat, caſu accipias *ἀντὶ τοῦ ex ipſis*: ſecus atque infra cap. 9.

VARIORUM.

1 *Præmium indici pecunia ex ærario.*] Lib. 2. de bello Macedonico, & ejuſdem Decados lib. 9. liberi indicis præmium

tem, ex tanto modo regno cum liberis adoleſcentibus ante oculos ſuos perire ſinerent. Alios peregrè in regnum Romam accitos: ſe regem augentem bello Rom. imperium, à proximis ſcelerata conjuratione pulſum. Eos inter ſe, quia nemo unus ſatis dignus regno viſus ſit, partes regni rapuiſſe: bona ſua diripienda populo dediſſe, ne quis expers ſceleris eſſet. Patriam ſe regnumque ſuum repetere, & perſequi ingratos cives velle. Ferrent opem, adjuvarent, ſuas quoque veteres injurias ultum irent, toties cæſas legiones, agrum ademptum. Hæc moverunt Veientes, ac pro ſe quiſque, Romano ſaltem duce ignominias demendas, belloque amiſſa repetenda, minaciter fremunt. Tarquinienſes nomen ac cognatio movet. pulchrum videbatur ſuos Romæ regnare. Ita duo duarum civitatum exercitus, ad repetendum regnum, belloque perſequendos Romanos, ſecuti Tarquinium. Poſtquam in agrum Romanum ventum eſt, obviam hoſti conſules eunt. Valerius quadrato agmine peditem ducit: Brutus ad explorandum cum equitatu anteceſſit. Eodem modo primus eques hoſtium agminis fuit. Præerat Aruns Tarquinius filius regis. Rex ipſe cum legionibus ſequebatur. Aruns, ubi ex lictoribus procul conſulem eſſe: deinde jam propius, ac certius facie quoque Brutum cognovit, inflammatus ira, *Ille eſt vir*, inquit, *qui nos* [a] *extorres expulit patria. Ipſe, en ille noſtris decoratus inſignibus, magnifice incedit. Dii regum ultores adeſte.* Concitat calcaribus equum, atque in ipſum infeſtus conſulem dirigit. Senſit in ſe iri Brutus. Decorum erat tum ipſis capeſſere pugnam ducibus: avide itaque ſe certamini offert. adeoque infeſtis animis concurrerunt, neuter, dum hoſtem vulneraret, ſui protegendi corporis memor, ut contra-

mium erat c. millia gravis æris, ſervi autem xxv. millia æris & libertas. Hic nihil definiunt de pecunia ſcriptores. Saluſtius in immenſum auget, Bello Catilin. Certum igitur eſt, tempore variatum eſſe hoc pretium, quod pluribus locis in Livio oſtendi poteſt. *Glareanus.*

GRONOVII.

a *Extorres expulit patria.*] Voſſ. *pepulit.*

contrario ictu per parmam uterque transfixus, duabus hærentes haſtis moribundi ex equis lapſi ſint. ſimul & cætera equeſtris pugna cœpit, neque ita multò poſt & pedites ſuperveniunt. Ibi varia victoria, & velut æquo Marte pugnatum eſt. dextra utrinque cornua vicere, læva ſuperata. Veientes vinci ab Romano milite aſſueti, fuſi fugatique ſunt. Tarquinienſis novus hoſtis non ſte-
7 tit ſolum, ſed etiam ab ſua parte Romanum pepulit. Ita quum pugnatum eſſet, tantus terror Tarquinium atque Etruſcos inceſſit, ut omiſſa irrita re, nocte ambo exercitus, Veiens Tarquinienſiſque ſuas quiſque abirent domos. Adjiciunt miracula huic pugnæ; ſilentio proximæ noctis ex ſilva Arſia ingentem editam vocem. Silvani vocem eam creditam, hæc dicta,[1] *Vno plus Etruſcorum cecidiſſe in acie: vincere bello Romanum.* Ita certe inde abiere Romani ut victores, Etruſci pro victis. Nam poſtquam illuxit, nec quiſquam hoſtium in conſpectu erat, P. Valerius Conſul ſpolia legit:[2] triumphanſque inde Romam rediit:[3] collegæ funus quanto tum potuit apparatu, fecit. ſed multo majus morti decus publica fuit mœſtitia, eo ante omnia inſignis, quia matronæ annum, ut parentem eum luxerunt: quod tam acer ultor violatæ pudicitiæ fuiſſet. Conſuli deinde qui ſuperfuerat, ut ſunt mutabiles vulgi animi, ex favore, non invidia modo, ſed ſuſpicio etiam cum atroci crimine orta. Regnum eum affectare, fama ferebat: quia nec collegam ſubrogaverat in locum Bruti, & ædificabat in ſumma Velia. ibi alto atque munito loco arcem inexpugnabilem fore. Hæc dicta vulgo creditaque quum indignitate angerent conſulis

VARIORUM.

1 *Vno plus Etruſcorum cecidiſſe in acie.*] Plutarch. apertius in Poplicola: ὡς ἑνὶ πλείους ἐν τῇ μάχῃ τεθνήκασι Τυῤῥηνῶν, ἢ Ῥωμαίων, id eſt, *uno plures obiiſſe Tuſcos quam Romanos.* Sigonius.

2 *Triumphanſque.*] Iſque primus, quadrijugo curru, ut Plutarchus prodidit, urbem ingreſſus. *Godelev.*

3 *Collegæ funus.*] Corpus ejus in foro poſitum collaudans. Atque hinc *funebrium orationum* apud Romanos origo. *Godelev.*

4 *Sum-*

ſulis animum, vocato ad concilium populo, 4 ſummiſſi: faſcibus in concionem eſcendit. Gratum id multitudin: ſpectaculum fuit; ſummiſſa ſibi eſſe imperii inſignia: confeſſionemque factam, populi quam conſulis majeſtatem vimque majorem eſſe. Ubi audire juſſi, conſul laudare fortunam collegæ, *quod liberata patria in ſummo honore pro republica dimicans, matura gloria, nec dum ſe vertente in invidiam, mortem occubuiſſet. ſe ſuperſtitem gloriæ ſuæ ad crimen atque invidiam ſupereſſe: ex liberatore patriæ ad Aquilios Vitellioſque recidiſſe.* a *Nunquamne ergo*, inquit, *ulla adeo à vobis ſpectata virtus erit, ut ſuſpicione violari nequeat? Ego me illum acerrimum regum hoſtem, ipſum cupiditatis regni crimen ſubiturum timerem? Ego ſi in ipſa arce Capitolioque habitarem, metui me crederem poſſe à civibus meis? tam levi momento mea apud vos fama pendet? Adeone eſt fundata leviter fides, ut ubi ſim, quam qui ſim, magis referat? Non obſtabunt P. Valerii ædes libertati veſtræ, Quirites: tuta erit vobis Velia. Deferam non in planum modo ædes, ſed colli etiam ſubjiciam: ut vos ſupra ſuſpectum me civem habitetis. In Velia ædificent, quibus melius quam P. Valerio creditur libertas.* Delata confeſtim materia omnis infra Veliam: & ubi nunc 5 Vicæpotæ eſt, domus in infimo clivo ædificata. Latæ deinde leges non ſolum, quæ

4 *Summiſſis faſcibus.*] Hinc elegans prorepſit adagium, ut cum manum damus & herbam quodammodo porrigimus, vincique nos planè fatemur, *ſummittere faſces* dicamur; adſtipulante Cicerone in Bruto. Porrò *faſces ſubmittere* Cælius lib. 12. lect. antiq. cap. 7. interpretatur, deprimere & ante pedes quodammodo dejicere. *Godel.*

5 *Vicæpotæ.*] Rhenanus, *Viriplacæ.* Sigonius *vicus publicus*: quia apud Plutarchum: *ὅπου νῦν ἱερὸν ἐστὶ οὐίκος πότωλικος ὀνομαζόμενον.* ſed quis templum audivit Vici publici? Aſconius: *Varronem tradere, M. Valerio, quia ſæpius vicerat, ædes in Palatio tributas L. Higinius dicit in libro priore de viris claris: & P. Valerio Voleſi filio Poplicolæ ædes publicas ſub Velia, ubi nunc ædes Victoriæ eſt, Populum ex lege, quam ipſe tulerat, conceſſiſſe.* Hæc eſt dea quæ ſignificatur etiam libris Mſſ. in quibus eſt *Vicæpocæ* vel *Vicepote.* Scribe *Vicæpotæ*: Sic ipſa Victoriam videntur dixiſſe priſci. Seneca in ludo. *Proximus interrogatur ſententiam Dieſpiter Vicæpotæ filius.* Plutarchum etiam emendem ad Livii exemplum. *Lipſius*

GRONOVII.

a *Nunquamne ergo ulla adeo à vobis ſpectata.*] Nec male foret deleta præpoſitione: *adeo vobis ſpectata.* Sic lib. 1. *Id cuique ſpectatiſſimum ſit, quod nec opinato viri adventu occurrerit oculis.* Catilina ad ſocios apud Salluſtium: *Ni virtus fideſque veſtra ſpectata mihi forent.* Nec habet Voſſianus.

quæ regni ſuſpicione conſulem abſolverent, ſed quæ adeo in contrarium verterent, ut popularem etiam facerent. inde [1] cognomen factum Publicolæ eſt. [2] ante omnes de provocatione adverſus magiſtratus ad populum, ſacrandoque cum bonis capite ejus, qui regni occupandi conſilia iniſſet. Gratæ in vulgus leges fuere, quas quum ſolus pertuliſſet, ut ſua unius in his gratia eſſet; tum deinde comitia, collegæ ſubrogando habuit. Creatus Sp. Lucretius Conſul, qui magno natu non ſufficientibus jam viribus ad conſularia munera obeunda, intra paucos dies moritur. Suffectus in Lucretii locum M. Horatius Pulvillus. Apud quoſdam veteres auctores non invenio Lucretium conſulem: Bruto ſtatim Horatium ſuggerunt. credo, quia nulla geſta res inſignem fecerit conſulatum, memoria intercidiſſe. Nondum dedicata erat in Capitolio Jovis ædes. Valerius Horatiusque Conſules ſortiti uter dedicaret. Horatio ſorte evenit: Publicola ad Veientium bellum profectus. Ægrius quam dignum erat, tulêre Valerii neceſſarii, dedicationem tam incliti templi Horatio dari. id omnibus modis impedire conati, poſtquam alia fruſtra tentata erant; poſtem jam tenenti conſuli, fœdum inter precationem Deûm nuncium incutiunt: [3] mortuum ejus filium eſſe, fune-

VARIORUM.

1 *Cognomen factum Publicolæ.*] Quaſi plebem colentis. Ejus igitur exemplo diſcendum eſt, magiſtratus boni officium eſſe, decedere de ſuo interdum jure, quo ſubditi rebelles ac malevoli, non tam pœnis, quam benevolentia, humanitate, imò beneficiis quandoque vincantur. *Godel.* *Cognomen factum Publicolæ.*] Scribe, *Poplicolæ* ex fide Capitolinorum marmorum & Græcorum librorum Dionyſii, Plutarchi, Dionis. Præterea ex etymologia vocis: eſt enim *Poblicola*, ut ait Dionyſius, *δημοκηδής*, id eſt, populum colens. *Sigonius.*

2 *Ante omnes de provocatione adverſus magiſtratus ad populum, ſacrandoque cum bonis capite ejus, qui regni occupandi conſilia iniſſet.* *Sacratum* ergo caput, expono *execratum*, Græcis *κατάρατος*. Sic Horat. lib. 2. Sat. 6. *Inteſtabilis & ſacer eſto.* Hominem itaque abominandum intelligit, atque ab omnibus averſandum, cujuſmodi ſunt hi, quos nos *excommunicatos* vocamus, hoc eſt ab hominum Chriſtianorum conſortio abactos. Hujuſmodi homines ethnicis antiquis violare impune fas erat. *Marcell. Donat.*

3 *Adverſus Magiſtratus.*] Hac lege conſulare imperium diſſolutum fuiſſe, Liv. infra lib. 4. ſcribit. A dictatore tamen ad populum provocare non licuit, ut infra lib. 2. tradit. *Godelev.*

4 *Mortuum ejus filium.*] *Auguria* duorum generum erant, quædam *oblativa*;

funeſtaque familia dedicare eum templum non poſſe. Non crediderit factum, an tantum animo roboris fuerit, nec traditur certum, nec interpretatio eſt facilis. Nihil aliud ad eum nuncium à propoſito averſus, quam ut cadaver efferri juberet, tenens poſtem, precationem peragit, & dedicat templum. Hæc poſt exactos reges domi militiæque geſta primo anno. Inde P. Valerius iterum, T. Lucretius, conſules facti. Jam Tarquinii ad [5] Lartem Porſenam Cluſinum regem perfugerant. ibi miſcendo conſilium preceſque, nunc orabant, ne ſe oriundos ex Etruſcis, ejuſdem ſanguinis nominiſque, egentes exulare pateretur: nunc monebant etiam, *ne orientem morem pellendi reges inultum ſineret. ſatis libertatem ipſam habere dulcedinis, niſi quanta vi civitates eam expetant, tanta regna reges defendant. Æquari ſumma infimis. nihil excelſum, nihil quod ſupra cætera emineat, in civitatibus fore. Adeſſe finem regnis;* [6] *rei inter Deos hominesque pulcherrimæ.* Porſena tum regem eſſe Romæ, tum Etruſcæ gentis regem, amplum Tuſcis ratus, Romam infeſto exercitu venit. Non unquam alias antè tantus terror ſenatum invaſit. Adeo valida res tum Cluſina erat, magnumque Porſenæ nomen. nec hoſtes modo timebant, ſed ſuoſmet ipſi cives, ne Romana plebs metu perculſa, receptis in urbem regibus, vel cum ſervitute pacem acciperet. Multa igitur blandimenta plebi per id tempus ab ſenatu data.

tiva; quædam *impetrativa. Impetrativa* petebantur à Diis, nec in impetrantis poteſtate erat, ea vel accipere, vel non accipere, vel agnoſcere, vel non agnoſcere. quæ ultrò nobis non petentibus facta & oblata erant, in poteſtate noſtra erant. nam non agnoſcere vel agnoſcere licebat. Sic itaque Horatius funus non agnovit, nec ad ſe pertinere ſignificavit, ſed ad alios, cum dixit, efferte, quaſi ipſorum cadaver eſſet. Alii eum reſpondiſſe dicunt, ut refert Servius, cadaver ſit. Turneb. lib. 5. Adverſar. cap. 7. *Godelev.*

5 *Lartem Porſenam.*] *Lartes* Hetruſco vocabulo *monarcha*, regum Lucumonum, qui duodecim erant, maximus; & ſic Lartes dignitatis, non proprium eſt, ut annotavit Cuſpianus in Conſulibus. Fuit autem Porſenna Cluſinorum Rex, qui in Hetruria erant. *Godelev. Grut.*

6 *Rei inter Deos hom.*] De hac ſententia, quod regnum ſit inter Deos hominesque pulcherrimum, vide notata per Cælium lib. 4. cap. 25. lect. antiq. *Godelevæus.*

data. annonæ imprimis habita cura, & ad frumentum comparandum miſſi, alii in Volſcos, alii Cumas. Salis quoque vendendi arbitrium, [a] quia impenſo pretio venibat in publicum omni ſumptu, ademptum privatis. Porto-

GRONOVII.

a *Quia impenſo pretio venibat, in publicum omni ſumptu.*] Hoc receptum eſt ab interpunctione Turnebi, *omni ſumptu in publicum*, breviter dici cenſentis, ut ſignificetur datum plebi ſalem de publico, onere & ſumptu illo in rempublicam recepto. Sed præter durum loquendi genus inſolentiſſima foret hæc largitio in tanta egeſtate reipublicæ. Lipſius prodidit, *in publicum omni ſumpto*, ne hoc quidem ſermone tolerabili. Nimis audacter Glareanus & Vrſinus: ille *omni ſumptu adempto conceſſum privatis*, etſi eodem inclinet Sigonius; hic *cum omni ſumptu ademptum*, reciſo τῷ *Privatis*. Cujus gravis eſt error, quod *impenſo pretio*, interpretatur nullo ſoluto pretio, quaſi ſal nulla impenſa in publicum veniret, eoque iniquum eſſet eum divendi. Et enim res falſa eſt, nec verba illam patiuntur. Apud Ciceronem, quibus abutitur, ad Atticum 14, 12. *minuſculam vero villam utique Quinto traditurum vel impenſo pretio.* Manutius etiam, *non ſoluto.* At id prohibent exempla tot alia, voluntque intelligi, pretio vel maximo, aut quantumvis magno. *Vel* eo ſenſu, quo alias *etiam*, *aut*, *& id quidem*. Si nihil aliud, introductio, de qua ſequitur, dotatæ Aquilliæ hunc ſenſum adfirmat. Nannius: *venibat in publicum, ſine omni ſumptu ademptum privatis.* Quod ſit, venditum fuiſſe publice, detractis oneribus itinerum & vectigalium, ut præter pretium ſalis nihil ſit ſolutum. Ne hoc quidem ex iſtis verbis poteſt confici. *Venire in publicum* dicitur, quod emitur pecunia ærarii. Vt contra lib. 40. *Forum piſcatorium circumdatis tabernis, quas vendidit in privatum.* Non poteſt autem eſſe cauſa, cur adimeretur privatis illud commercium, quod magno pretio à republica compararetur. Cur enim reſpublica compararet? Dein plebi conſultum eſt hoc inſtituto: plebs igitur gravata erat antea, non ærarium. Sed & poſtrema verba nihil habent ſani. Ego ita cenſeo. Salinas Oſtia deducta inſtituerat olim Ancus. Eæ, ut ſolent publica, haud dubie locabantur redemptoribus exercendæ. Qui quum magno conducerent, atque ideo excandefacerent annonam ſalis, Patres plebis demerendæ cauſa tum non locaverunt ſalinas privatis vectigal pro eo penſuris, ſed mandaverunt operis publicis, quæ in publicum colligerent omne ſal, conſtitueruntque inſtitores, qui ſalubriore pretio plebi divenderent. Suetonius Caligula cap. 40. *Vectigalia nova atque inaudita primum per publicanos, deinde quia lucrum exuberabat, per centuriones tribunoſque prætorianos exercuit.* Quod hic fecit avaritia & invidia in redemptores, id illi indulgentia in plebem. Hanc mentem Livii, conceptamque his fuiſſe verbis exiſtimo: *Salis quoque vendendi arbitrium quia impenſo pretio venibat, in publicum omne ſumptum, ademptum privatis. Arbitrium* non modo eſt poteſtas vel copia, ſed etiam ipſa merces vel pecunia vectigalis, quam ſocii ſolvebant reipublicæ ob jus monopolii vel vendendi per ipſos ſolos. Vt Cicero in Senatu poſt reditum: *Nondum palam factum erat concidiſſe rempublicam, cum tibi arbitria funeris ſolvebantur.* Pro domo: *videre prætextatos inimicos, nondum morte complorata, arbitria petentes funeris.* In Piſonem: *atque eodem in templo, eodem & loci veſtigio & temporis arbitria non mei ſolum ſed patriæ funeris abſtuliſti.* Illud Vectigal ait *impenſo pretio veniſſe*, id eſt magno conductum eſſe, ut *vendere decumas*, *emi viceſimam*; de quibus lib. 4. de pec. vet. cap. 5. Denique

Portoriiſque quoque & tributo [b] plebe liberata, ut divites conferrent, qui oneri ferendo eſſent. pauperes ſatis ſtipendii pendere, ſi liberos educarent. Itaque hæc indulgentia Patrum, aſperis poſtmodum rebus in obſidione ac fame, adeo concordem civitatem tenuit, ut regium nomen non ſummi magis quam infimi horrerent: nec quiſquam unus malis artibus poſtea tam popularis eſſet, quam tum bene imperando univerſus ſenatus fuit. Quum hoſtes adeſſent, pro ſe quiſque in urbem ex agris demigrant: urbem ipſam ſepiunt præſidiis: alia muris, alia Tiberi objecto videbantur tuta. Pons ſublicius iter pene hoſtibus dedit. ni unus vir fuiſſet, Horatius Cocles: id munimentum illo die fortuna urbis Romanæ habuit: qui poſitus fortè in ſtatione pontis, quum captum repentino impetu [1] Janiculum, atque inde citatos decurrere hoſtes vidiſſet, trepidamque turbam ſuorum arma ordineſque relinquere, reprehenſans ſingulos, obſiſtens, [c] obteſtanſque Deûm & hominum fidem, teſtabatur: *nequicquam deſerto præſidio eos fugere. Si* [d] *tranſitum pontem*

nique id *in publicum omne ſumptum, ademptum privatis.* Hoc eſt, non ad haſtam locaverunt ſociis, ſed ad ſe receptum Patres actoribus publicis mandaverunt. Defectus ille conjunctionis non novus Livio. Sic lib. 24. *Tribuque omnes moti; ærarii facti. Sumere in publicum,* ut *redigere in publicũ, referre in publicum:* qualia paſſim frequentat. Cato in Oppium: *vinum redemiſti, prædia pro vini quadrantalibus ſexaginta in publicum dediſti.* Varro lib. 4. de L. L. *Cum pecore diceretur multa, & id eſſet coactum in publicum.* Livius lib. 26. *Servorum opera, qui in publicum redempti ac manumiſſi ſunt.* Lib. 42. *Pars agri Campani, quem privati ſine diſcrimine poſſederant, reciperata in publicum erat.* Lib. 44. *Ædes Africani, lanienaſque & tabernas conjunctas in publicum emit.*

b *Plebe liberata.*] Scribendum videtur: *plebes liberata.* Aliud enim hoc levamenti genus latius patens, nec reſtringendum ad ea, quæ præceſſerunt. Sed & Fl. *Portoriiſque.* Et ſufficit τὸ *quoque* in præcedenti periodo.

c *Obteſtanſque Deûm & hominum fidem teſtabatur.*] In Pal. deerat τὸ *teſtabatur.* Voſſ. à m. p. *obſiſtens obſtanſque.* Et certe ingrata eſt verbi repetitio. Suſpicari poſſis fuiſſe: *obſiſtens obſecranſque, Deum & hominum fidem teſtabatur.*

d *Tranſitum pontem.*] Sic omnes libri. Lib. 21. *Ab tergo Alpes urgent, vix integris vobis ac vigentibus tranſitæ.* Nec tamen refuto Nannianum *tranſitui.*

VARIORUM.

1 *Janiculum.*] Montem altiſſimum Tranſtiberinæ regionis, quem Romani jam validioribus firmarant munitionibus ac præſidiis, providentes omnino ne fieret hoſtibus adverſus urbem opportunus. *Godelev.*

pontem à tergo reliquiſſent: jam plus hoſtium in Palatio Capitolioque, quam in Ianiculo fore. [a] *Itaque monere, prædicere, ut pontem, ferro, igni, quacunque vi poſſent, interrumpant. Se impetum hoſtium, quantum corpore uno poſſet obſiſti, excepturum.* Vadit inde in primum aditum pontis: inſignisque inter conſpecta [b] cedentium pugnæ terga, obverſis cominus ad ineundum prælium armis, ipſo miraculo audaciæ obſtupefecit hoſtes. duos tamen cum eo pudor tenuit, Sp. Lartium ac T. Herminium, ambos claros genere factiſque. Cum his primam periculi procellam, & quod tumultuoſiſſimum pugnæ erat, parumper ſuſtinuit. deinde eos quoque ipſos [c] exigua parte pontis relicta, revocantibus qui reſcindebant, cedere in tutum coëgit. Circumferens inde truces minaciter oculos ad proceres Etruſcorum; nunc ſingulos provocare, nunc increpare omnes, *Servitia regum ſuperborum, ſuæ libertatis immemores, alienam oppugnatum venire.* Cunctati aliquamdiu ſunt, dum alius alium, [d] ut prælium incipiant, circumſpectant. pudor deinde commovit aciem, & clamore ſublato undique in unum hoſtem tela conjiciunt. Quæ quum in objecto cuncta ſcuto hæſiſſent, neque ille minus obſtinatus 1 ingenti pontem obtineret gradu; jam impetu conabantur detrudere virum. quum ſimul fragor rupti pontis,

2 *Ingenti pontem obtineret gradu.*] Locus mihi ſuſpectus. An *auſu?* Illud quidem eſſet μακρὰ βιβὰς Homericum: ſed nihil cum *Obtinet.* Tan. Faber.

GRONOVII.

a *Itaque monere, præcipere.*] Si veteres ita libri haberent, non ſollicitarem. Cicero pro ſextio: *moneo vos, adoleſcentes, atque hoc meo jure præcipio.* Nunc conjecturam Rhenani hucuſque patimur: nam & ipſius & alii libri: *monere, prædicere.* quod reſtituendum eſt. Lib. 21. *per Deos fœderum teſtes ac arbitros monuiſſe, prædixiſſe ſe.* Cæterum offert Sigonius è ſuo; *igni, & quacunque.* Eodem jure quo primo libro in verbis Bruti: *ferro, igni quacunque dehinc vi poſſim.*

b *Cedentium pugnæ terga.*] Malo *pugna.* Hoc libro de Collatino: *civitate ceſſit.* Et, *Cominium bellum geſſiſſe cum Volſcis memoria ceſſiſſet.* Lib. 21. *Hannibal ſaucius pugna exceſſit.* Cicero Phil. 10. *Eundem vidi poſtea Velia cedentem Italia.*

c *Exigua parte pontis.*] Tò *coëgit*, hac ſcriptura, non poteſt referri niſi ad Coclitem. At non ille magis coëgit, quam revocantes. Scribe: *exigua pars pontis relicta.*

d *Ut prælium incipiant, circumſpectant.*] Lege: *incipiat.*

Alius

tis, ſimul clamor Romanorum alacritate perfecti ope-
ris ſublatus, pavore ſubito impetum ſuſtinuit. Tum
Cocles, *Tiberine pater*, inquit, *te ſancte precor*, *hæc arma &*
hunc militem propitio flumine accipias. Ita ſic armatus in Ti-
berim deſiluit: multiſque ſuper incidentibus telis inco-
lumis ad ſuos tranavit; rem auſus plus famæ habituram
ad poſteros, quam fidei. Grata erga tantam virtutem
civitas fuit: ſtatua in comitio poſita; agri quantum uno
die circumaravit, datum. Privata quoque inter publi-
cos honores ſtudia eminebant. nam in magna inopia
pro domeſticis copiis unuſquiſque ei aliquid, fraudans
ſe ipſe victu ſuo, contulit. Porſena primo conatu repul- 11
ſus, conſiliis ab oppugnanda urbe ad obſidendam verſis,
præſidio in Janiculo locato, ipſe in plano ripiſque Tibe-
ris caſtra poſuit: navibus undique accitis, & ad cuſto-
diam, ne quid Romam frumenti ſubvehi ſineret; & ut
prædatum milites trans flumen per occaſiones [e] aliis at-
que aliis locis trajicerent. brevique adeo infeſtum om-
nem Romanum agrum reddidit, ut non cætera ſolum ex
agris, ſed pecus quoque omne in urbem compelleretur,
neque quiſquam extra portas propellere auderet. Hoc
tantum licentiæ Etruſcis, non metu magis quam conſi-
lio conceſſum. namque Valerius conſul, intentus in oc-
caſionem, multos ſimul & effuſos improviſo adoriundi,
in parvis rebus negligens ultor, gravem ſe ad majora
vindicem ſervabat. Itaque, ut eliceret prædatores, edi-
cit ſuis, poſtero die frequentes porta Eſquilina, quæ
averſiſſima ab hoſte erat, expellerent pecus: ſcituros id
hoſtes ratus, quod in obſidione & fame ſervitia infida
transfugerent. Et ſciere perfugæ indicio: multoque plu-
res

e *Aliis atque aliis locis trajicerent.*] Malim *trajiceret.* id eſt, tranſponeret ipſe Porſena. Et ſic video eſſe in Voſſiano.

VARIORUM.

1 *Tiberine pater*, *inquit*, *te ſancte precor.*] Tiberinum deum loci videtur intelligere, de quo etiam Virgil. lib. 8. *Hic Deus ipſe loci fluvio Tiberinus amœno, Populeas inter ſenior ſe attollere frondes &c.* Quo in loco docet Servius, in ſacris *Tiberinum*, in communi loquendi ſermone, *Tiberim*; in carmine, *Tibrim* vocari. *Sigonius.*

res, ut in ſpem univerſæ prædæ, flumen trajiciunt. P. Valerius inde T. Herminium cum modicis copiis ad ſecundum lapidem Gabina via occultum conſidere jubet: Sp. Lartium, cum expedita juventute, ad portam Collinam ſtare, donec hoſtis prætereat. deinde ſe objicere, ne ſit ad flumen reditus. Conſulum alter T. Lucretius porta Nævia cum aliquot manipulis militum egreſſus: ipſe Valerius Cœlio monte cohortes delectas educit hique primi apparuere hoſti. Herminius, ubi tumultum ſenſit, concurrit ex inſidiis: verſiſque in Valerium Etruſcis, terga cædit. dextra lævaque, hinc à porta Collina illinc ab Nævia redditus clamor. ita cæſi in medio prædatores, neque ad pugnam viribus pares, & ad fugam ſeptis omnibus viis. finiſque ille tam effuſe vagandi
12 Etruſcis fuit. Obſidio erat nihilominus, & frumenti cum ſumma caritate inopia; ſedendoque expugnaturum ſe urbem, ſpem Porſena habebat: [a] quum C. Mucius adoleſcens nobilis, cui indignum videbatur, populum

Roma

GRONOVII.

[a] *Quum C. Mucius adoleſcens nobilis.*] Sigonio videtur hæc periodus ἀνακόλουθον continere, quia nullum ſubdat verbum, quod reſpondeat recto illi caſui, *C. Mucius.* Ecce & in promptu ſubſervientes ei libri Mſſ. ex quibus jubet nos legere: *C. Mucio adoleſcenti nobili indignum videbatur.* Quibus quidem Livium reſtituendum nunquam committemus. Neque eſt ἀνακόλουθον, niſi quæ hoc nomine figura loquendi referenda eſt inter veterum eleganter dicta. Neque verum eſt nihil reſpondere recto caſui: ſubjiciuntur enim multa, ut *ratus, conſtituit, metuens, iret, deprehenſus, &c.* ſed in errorem induxit doctiſſimum virum illud *itaque*, quo putabat novam omnino periodum incipi, non illam, quæ interciſa & ſuſpenſa erat, continuari. Poterat quidem abeſſe, & πλεονάζει· ſed utiliter additur orationi propter hyperbaton, & valet perinde ac ſi plenius dixiſſet: *is itaque, ut occœpi dicere, Mucius.* Cicero lib. 4. de finib. *Poſtea tuus ille Pœnulus (ſcis enim Citiæos, clientes tuos è Phœnicia profectos) homo igitur acutus, cauſam non obtinens repugnante natura, verba verſare cœpit.* Hic abundat τὸ *igitur*, ut illic τὸ *itaque*. Lib. 2. Tuſcul. Quæſt. *etenim ſi orationes, quas nos multitudinis judicio probari volebamus (popularis eſt enim illa facultas, & effectus eloquentiæ eſt audientium approbatio) ſed ſi reperiebantur nonnulli qui nihil laudarent, niſi quod ſe imitari poſſe confiderent, quemque ſperandi ſibi eundem & bene dicendi finem proponerent, &c. quid futurum putamus, cum adjutore populo, quo utebamur antea, nunc minime nos uti poſſe videamus?* Exemplum inſigne, unde vides, & quæ reſpondere deberent, interdum ad ſenſum potius quam ad vocabula referri. Pro Plancio: *Aliquid præterea, (timide dico tamen dicendum) non enim opibus, non invidioſa gratia, non potentia vix ferenda, ſed commemoratione beneficii, ſed miſericordia, ſed precibus, aliquid attu*

lim

Romanum ſervientem, quum ſub regibus eſſet, nullo bello, nec ab hoſtibus ullis obſeſſum eſſe; liberum eundem populum ab iiſdem Etruſcis [1] obſideri, quorum ſæpe exercitus fuderit: itaque magno audacique aliquo facinore eam indignitatem vindicandam ratus, primo ſua ſponte penetrare in hoſtium caſtra conſtituit: dein metuens, ne ſi conſulum injuſſu & ignaris omnibus iret, fortè deprehenſus à cuſtodibus Romanis retraheretur ut transfuga, fortuna tum urbis crimen affirmante, ſenatum adiit: *Tranſire Tiberim*, inquit, *Patres, & intrare, ſi poſſim, caſtra hoſtium volo: non prædo, nec populationum invicem ultor. Majus, ſi Dii juvant, in animo eſt facinus.* [2] Approbant Patres abdito intra veſtem ferro proficiſcitur. Ubi eo venit, in confertiſſima turba prope regium tribunal conſtitit. Ibi quum ſtipendium forte militibus daretur, & ſcriba cum rege ſedens [3] pari fere ornatu multa ageret,

limus etiam nos. Iuſtinus lib. 12. *Auctor inſidiarum Antipater fuit, qui cum cariſſimos amicos ejus interfectos videret, &c.* hinc longo ambitu ſuſpenditur oratio uſque ad *arbitrabatur*: ibi demum: *igitur ad occupandum regem, Caſſandrum filium dato veneno ſubornat.* Idem ſcilicet Antipater, cum illa omnia videret ac reputaret. Herodotus lib. 1: Κροῖσος δὲ μεμφθεὶς κατὰ τὸ πλῆθος τὸ ἑωυτοῦ στράτευμα (ἦν γάρ οἱ ὁ συμβαλὼν στρατὸς πολλὸν ἐλάσσων ἢ ὁ Κύρου) τοῦτο μεμφθείς, ἀπήλαυνε ἐς τὰς Σάρδις. Sic apud Xiphilinum in prodigiis cladis Craſſianæ: ὁ γὰρ ἀετὸς ὠνομασμένος (ἔστι δὲ ναΐσκος μικρὸς &c. quibus deſcribit aquilam: inde, τούτων οὖν ἀετῶν εἷς σὺν ἐθέλησε τὴν διαφορήτην αὐτοῦ τότε συνδιαβῆναι.

VARIORUM.

1 *Vrbem obſideri.*] Obſidet autem Porſena tertio anno poſt reges exactos, tribus annis continuis. *Godelev.*

2 *Approbant Patres.*] Quæritur an jure gentium emi poſſit percuſſor in hoſtem. Si tui juris eſt, non ejus in quem mittitur; vulgò conceditur: quoniam bello ſemel rectè indicto, *Quidvis in hoſtem jure gentium licet.* Certè *Furta belli, furta non ſunt quæ cadunt dolum in malum. Hoc tantum cavendum docent hiſtoriæ, ne quis illius moliatur interitum, cui fidei aut ſacramenti religione tenetur adſtrictus*; inquit Ioh. Sariſberienſis lib. 8. cap. 20. Policratici. Laudatur quidem paſſim hic Mutius; neque malè, *ſi patria fame alioqui peritura ſuccurrit*, ut loquitur Halicarnaſſæus lib. 5. Antiq. Rom. 26. Quia eo caſu, *Pro patria ſalute ſacrum, non ſacrum omne temnitur.* Si talis nulla eſt neceſſitas, meo judicio minus generoſè invaditur caput exercitus: tanto quidem magis, quod nemo utatur ferè vulpina pelle, quam cui deſit leonina. *Grut.*

3 *Pari ornatu.*] Attendite delicatuli! rex Etruriæ pari utebatur veſte cum ſcriba. & ſic eos omnes decet, quibus eſt cor, quibus eſt mens: hoc eſt, qui alia habent quibus vulgo cenſeantur, quam aurum, gemmas, purpuram. Verſus Græcus benè imperat: *Differant à plebe reges mente; veſte non eſt opus.* Gruter.

ret, eum milites vulgo adirent; timens ſciſcitari uter Porſena eſſet, ne ignorando regem ſemetipſe aperiret quis eſſet, quo temere traxit fortuna facinus, ſcribam pro rege obtruncat. Vadentem inde qua per trepidam turbam cruento mucrone ſibi ipſe fecerat viam, quum concurſu ad clamorem facto, comprehenſum regii ſatellites retraxiſſent, ante tribunal regis deſtitutus, tum quoque inter tantas fortunæ minas, metuendus magis quam metuens: *Romanus ſum,* inquit, *civis: C. Mucium vocant. hoſtis hoſtem occidere volui. nec ad mortem minus animi eſt, quam fuit ad cædem. Et facere & pati fortia, Romanum eſt. Nec unus in te ego hos animos geſſi: longus poſt me ordo eſt idem petentium decus. Proinde in hoc diſcrimen, ſi juvat, accingere, ut in ſingulas horas capite dimices tuo: ferrum hoſtemque in veſtibulo habeas regiæ. Hoc tibi juventus Romana indicimus bellum. Nullam aciem, nullum prælium timueris. Vni tibi, & cum ſingulis, res erit.* Quum rex, ſimul ira infenſus, periculoque conterritus, circumdari ignes minitabundus juberet, niſi expromeret propere, quas inſidiarum ſibi minas per ambages jaceret: *En tibi,* inquit, [4] *ut ſentias quam vile corpus ſit iis* [a] *qui magnam gloriam vident:* dextramque accenſo ad ſacrificium foculo injicit. quam quum velut alienato ab ſenſu torreret animo; prope attonitus miraculo Rex, quum ab ſede ſua proſiluiſſet, amoverique ab altaribus juvenem juſſiſſet: *Tu vero abi,* inquit, *in te magis quam in*

4 *Vt ſentias quam vile corpus ſit iis qui magnam glor.*] Id eſt, cui magna gloria eſt ante oculos animi. nam ubi ſemel ambitioſus navem Gloriæ ingreſſus eſt, non cogitat tempeſtates aut pericula; ſed mentis lumine jam intuetur portum, jam ſpei manu præmium occupat. Neque enim tantum; *Allevatrix eſt dolorum ſpes laborumque omnium;* non tantum, inquam, *Præmiumque lauſque quamvis ſublevant moleſtiam.* Sed præterea *Spes nihil putat futurum, cuncta habet præſentia.* Gruterus.

GRONOVII.

a *Qui magnam gloriam vident.*] Sic optime Gruterus è libris. Male ſubjecerant, *petunt:* male Rhenanus, qui primus verum produxit, addebat, *propoſitam.* Cicero pro Sext. *qui dignitatem, qui rempublicam, qui gloriam ſpectant.* Liv. 3. *Cujus mens nihil præter publicum commodum videt.* Lib. 6. *Camillus in utraque veſtra fortuna ſuam gloriam videt.* Lib. 7. in oratione Corvi: *Proinde ſummum quodque ſpectate, milites, decus.* Seneca dè benef. 4, 20. *Ingratus eſt.*

in me hoſtilia auſus. Iuberem macte virtute eſſe, ſi pro mea patria iſta virtus ſtaret. Nunc jure belli liberum te, intactum, inviolatumque hinc dimitto. Tum Mucius, quaſi remunerans meritum, *Quandoquidem,* inquit, *eſt apud te virtuti honos, ut beneficio tuleris à me, quod minis nequiſti; trecenti conjuravimus principes juventutis Romanæ, ut in te hac via graſſaremur. Mea prima ſors fuit. cæteri, ut cuique ceciderit primo, quoad te opportunum fortuna dederit, ſuo quiſque tempore aderunt.* Mucium 13
dimiſſum, cui poſtea Scævolæ à clade dextræ manus cognomen inditum; legati à Porſena Romam ſecuti ſunt. Adeo moverat eum & primi periculi caſus, quo nihil ſe [1] præter errorem inſidiatoris texiſſet; & ſubeunda dimicatio toties quot conjurati ſupereſſent; ut pacis conditiones ultro ferret Romanis. Jactatum in conditionibus nequicquam de Tarquiniis in regnum reſtituendis, magis [b] quia id negare ipſe nequiverat Tarquiniis, quam quod negatum ire ſibi ab Romanis ignoraret. De agro Veientibus reſtituendo, impetratum; expreſſaque neceſſitas obſides dandi Romanis, ſi Janiculo præſidium deduci vellent. His conditionibus compoſita pace, exercitum ab Janiculo deduxit Porſena, & agro Romano exceſſit. Patres C. Mucio virtutis cauſa trans Tiberim agrum dono dedere, quæ poſtea ſunt Mucia prata appellata. Ergo ita honorata virtute, fœminæ quoque ad publica decora excitatæ. Clœlia virgo, una ex obſidibus, quum caſtra Etruſcorum fortè haud procul ripa Tiberis locata eſſent, fruſtrata cuſtodes, dux agminis virginum inter tela hoſtium Tiberim tranavit; ſoſpiteſque omnes Romam ad propinquos reſtituit. Quod ubi regi nunciatum eſt, primò incenſus ira, oratores Romam miſit ad Clœliam obſidem depoſcendam; alias

eſt, quia in referenda gratia ſecundum datum videt, qui ſperat cum reddit.

b *Quia id negare ipſe nequiverit.*] Flor. & Voſſ. *nequiverat.* Iidem & Helm. ut Rhenanus: *Et Clœlia.*

VARIORUM.

1 *Præter errorem.*] Notari meret non modo cor regis, aſt & corpus, Dei eſt manu. Vnde prudenter M. A gonin

alias haud magni facere: deinde in admirationem verſus, *Supra Coclites Muciosque dicere id facinus eſſe*, & præ ſe ferre, *quemadmodum, ſi non dedatur obſes, pro rupto ſe fœdus habiturum; ſic deditam, inviolatam ad ſuos remiſſurum.* Utrinque conſtitit fides: & Romani pignus pacis ex fœdere reſtituerunt: & apud regem Etruſcum non tuta ſolum, ſed honorata etiam virtus fuit: laudatamque virginem parte obſidum ſe donare dixit: ipſa quos vellet, legeret. Productis omnibus elegiſſe impuberes dicitur: quod & virginitati decorum, & conſenſu obſidum ipſorum probabile erat, eam ætatem potiſſimum liberari ab hoſte, quæ maxime opportuna injuriæ eſſet. Pace redintegrata, Romani novam in fœmina virtutem novo genere honoris, ſtatua equeſtri, donavere. in ſumma Sacra via fuit
14 poſita virgo inſidens equo. Huic tam pacatæ profectioni ab urbe regis Etruſci abhorrens mos, traditus ab antiquis, uſque ad noſtram ætatem inter cætera ſolennia manet bonis vendendis, bona Porſenæ regis vendendi. Cujus originem moris, neceſſe eſt aut inter bellum natam eſſe, neque omiſſam in pace: aut mitiore creviſſe principio, quam hic præ ſe ferat titulus, bona hoſtiliter vendendi. Proximum vero eſt ex iis quæ traduntur: Porſenam deſcendentem ab Janiculo, caſtra opulenta, convecto ex propinquis ac fertilibus Etruriæ arvis commeatu, Romanis dono dediſſe; inopi tum urbe ab longinqua obſidione. ea deinde, ne populo immiſſo diriperentur hoſtiliter, [a] veniſſe, bonaque Porſenæ appellata,

gratiam

toninus Philoſophus Imp. de Caſſio, apud Vulcatium cap. 2. *Si ei divinitus debetur imperium, non poterimus interficere, etiam ſi velimus.* Haud abſurdè igitur Senatus in acclamatione qua proſequebantur Alexandrum Severum, in Lampridii cap. 5. *Dii te nobis dederunt, Dii conſervent &c.* Videatur & Sueton. cap. 9. Titi Veſpaſ. *Grut.*

GRONOVII.

[a] *Veniſſe bona, quæ Porſena appellata.*] Refinge, ut voluit Glareanus & habent non Mſſ. modo, ſed & vetuſtæ editiones: *Veniſſe, bonaque Porſena appellata.* Nam τὸ *ea* refertur ad *caſtra opulenta*, non ad *bona*, ut putarunt. Neque incommode dicitur, *veniſſe opulenta caſtra*, pro ſectione rerum in caſtris. Cicero in de l. agrar. *Num obſcure videntur prope haſta præconis inſectari Cn. Pompeii exercitum, qui venire jubeant eos ipſos agros, in quibus ille etiam nunc bellum gerat?*

b Qua

gratiam muneris magis ſignificante titulo, quam auctionem fortunæ regiæ, [b] quæ ne in poteſtatem quidem populi Romani eſſet. Omiſſo Romano bello Porſena, ne fruſtra in ea loca exercitus adductus videretur, cum parte copiarum filium Aruntem Ariciam oppugnatum mittit. Primo Aricinos res necopinata perculerat. arceſſita deinde auxilia & à Latinis populis, & à Cumis, tantum ſpei fecere, ut acie decernere auderent. Prælio inito, adeo concitato impetu ſe intulerant Etruſci, ut funderent ipſo incurſu Aricinos. Cumanæ cohortes arte adverſus vim uſæ, declinavere paululum; effuſeque prælatos hoſtes converſis ſignis ab tergo adortæ ſunt. Ita in medio prope jam victores cæſi Etruſci: pars perexigua, duce amiſſo, quia nullum propius perfugium erat, Romam inermes & fortuna & ſpecie ſupplicum delati ſunt. ibi benigne excepti, diviſique in hoſpitia. Curatis vulneribus alii profecti domos, nuncii hoſpitalium beneficiorum. Multos Romæ hoſpitum urbiſque caritas tenuit. his locus ad habitandum datus, quem deinde *Tuſcum vicum* appellarunt. P. Lucretius inde & 15
P. Valerius Publicola tertium conſules facti. Eo anno poſtremum legati à Porſena de reducendo in regnum Tarquinio venerunt. quibus quum reſponſum eſſet, miſſurum ad regem ſenatum legatos; miſſi confeſtim honoratiſſimus quiſque ex Patribus. *Non, quin breviter reddi reſponſum potuerit, non recipi reges, ideo potius delectos Patrum ad eum miſſos, quam legatis ejus Romæ daretur reſponſum:*

b *Quæ ne in poteſtatem quidem po. Ro. eſſet.*] Quis non de hac anomalia aliquid notavit? aut eam alicubi jure injuria applicare ſtuduit? Non iſta libentes iteramus, quæ pœne in Homericum τὸν δ' ἀπαμειβόμενος abierunt. consenſu tamen ſcriptorum permotus non inſuper habere volui dictum, ut apud Ciceronem: *ab exteris nationibus, quæ in amicitiam Po. R. ditionemque eſſent: cum veſtros portus in prædonum fuiſſe poteſtatem ſciatis:* apud IC. *Veſpertinis temporibus in publicum eſſe, in poſſeſſionem eſſe:* & id genus infinita. Cæſar lib. 1. Civ. *Quo facilius omne Adriaticum mare, extremis Italiæ partibus regionibuſque Græciæ, in poteſtatem haberet.* Livius lib. 22, 25. *M. Minucium magiſtrum equitum, ne hoſtem videret, ne quid rei bellicæ gereret, prope in cuſtodiam habitum.* Sic optimi. Lib. 45. *Inde Octavius regem in caſtra ad conſulem miſit, præmiſſis literis, ut in poteſtatem eum eſſe & adduci ſciret.* Valerius

ſum: ſed ut in perpetuum mentio ejus rei finiretur, neu in tantū mutuis beneficiis invicem animi ſollicitarentur: quum ille peteret, quod contra libertatem populi Romani eſſet: Romani, niſi in perniciem ſuam faciles eſſe vellent, negarent, cui nihil negatum vellent. Non in regno populum Romanum, ſed in libertate eſſe. ita induxiſſe in animum, hoſtibus potius, quam regibus portas patefacere. Eam eſſe voluntatem omnium, ut qui libertati erit in illa urbe finis, idem urbi ſit. Proinde ſi ſalvam eſſe vellet Romam, ut patiatur liberam eſſe, orare. Rex verecundia victus: *Quando id certum atque obſtinatum eſt,* inquit, *neque ego obtundam ſæpius eadem nequicquam agendo: nec Tarquinios ſpe auxilii, quod nullum in me eſt, fruſtrabor. Alium hinc, ſeu bello opus eſt, ſeu quiete, exilio quærant locum, ne quid meam vobiſcum pacem diſtineat.* Dictis facta amiciora adjecit. obſidum quod reliquum erat, reddidit. agrum Veientem, fœdere ad Janiculum icto ademptum, reſtituit, Tarquinius ſpe omni reditus inciſa exulatum ad generum Mamilium Octavium Tuſculum abiit. Romanis [1] pax fida ita cum
16 Porſena fuit. Conſules deinde M. Valerius, [2] P. Poſtumius. Eo anno bene pugnatum cum Sabinis, conſules triumpharunt. Majore inde mole Sabini bellum parabant. adverſus eos, & ne quid ſimul ab Tuſculo, (unde etſi non apertum, ſuſpectum tamen bellum erat,) repentini periculi oriretur, P. Valerius quartum, T. Lucretius iterum conſules facti. Seditio inter belli paciſque auctores orta in Sabinis, aliquantum inde virium

tranſtu-

lerius Maximus 1, 6. *Vejos in poteſtatem Po. Romani futuros.* Sic libri veteres, nunc eſt *venturos.*

VARIORUM.

1 *Pax fida ita.*] Ego Aſteriſcum ponendum cenſeo inter *fuit* & *Conſules*, ut intelligatur deeſſe aliquid: deſunt autem nomina conſulum Sp. Lartii & T. Herminii: quorum meminit Dionyſius, & Caſſiodorus, qui tabulas ſuas conſulares ex Liviana hiſtoria concinnaſſe videtur. Puto autem deeſſe non Livii, ſed librariorum vitio, ut aperte in Chronologia oſtendam. *Sigonius.*

2 *P. Poſtumius.*] *Poſtumus* & *P... mius* ſcribendum eſt ſine aſpiratione; nam ita & in manuſcriptis libb. eſt, & in vet. lapid. præſertim vero iis, qui in Capitolio ſunt. *Sigon.*

Sig

tranſtulit ad Romanos. [3] namque [4] Atta Clauſus, cui poſtea Appio Claudio fuit Romæ nomen, [a] cum pacis ipſe auctor [5] à turbatoribus belli premeretur, nec par factioni eſſet, [6] ab Regillo magna clientium comitatus manu, Romam transfugit. His civitas data, agerque trans Anienem. vetus Claudia tribus, additis poſtea novis tribulibus qui ex eo venerant agro, appellata. Appius inter Patres lectus, haud ita multo poſt in principum dignationem pervenit. Conſules infeſto exercitu in agrum Sabinum profecti, quum ita vaſtatione, deinde prælio afflixiſſent opes hoſtium, ut diu nihil inde rebellionis timere poſſent, triumphantes Romam redierunt. P. Valerius omnium conſenſu princeps belli paciſque artibus, anno poſt, Agrippa Menenio, P. Poſtumio Conſulibus, moritur, gloria ingenti, copiis familiaribus adeo exiguis, ut funeri ſumptus deeſſet: de publico eſt elatus. Luxêre matronæ, ut Brutum. Eodem anno

3 Sic leg. *Atta clauſus, qui poſtea Appio Claudio Romæ nomen fuit.* & lib. x. *Principem nobilitatis veſtræ, ſeu Attam Clauſum, ſeu Appium Claudium vultis.* Lipſius in Tacit. lib. 1. annal.

4 *Atta Clauſus.*] Buſlidianus *Atrius Clauſus.* Chiflet. (duo Pall. Voſſ. Helm.) *Attius Clauſus.* Dubito etiam nunc, quodnam illi prænomen fuerit, *Atta, Attius*, an *Attus.* Nam *Attium* appellant plerique Mſſ. Livii: *Attam* codex Vaticanus Suetonii in Tiberio, quamvis alii Mſſ. varient: *Attum* vero vel *Actum* vocat autor de nominibus Romanorum, qui Valerio Maximo ſubnectitur, & codex Vaticanus Taciti, & forte etiam Ovidius lib. 4. Faſt. *Claudia Quinta genus Clauſo referebat ab Atto.* Nam Mſſ. ibi habent *Alto.* Rubenius.

5 *A turbatoribus belli.*] Legerem: *à turbatoribus reipublicæ premeretur.* Illud Hoc relictum eſt ex aliqua annotatione adſcripta. *Tan. Faber.*

6 *A lacu Regillo.*] Quidam ab *urbe Regillo* legunt: quidam *à Regillo*, omiſſo *lacu.* Cæterum lacus Regilli meminit Plin. lib. 33. cap. 2. Dionyſ. lib. 5. *Regillum* urbem facit. Idem lib. 6. fatetur lacum eſſe, ut & Livius paulò poſt. Poteſt autem fieri ut & urbs & lacus id nominis habuerint. *Glareanus.*

GRONOVII.

a *Cum pacis ipſe auctor à turbatoribus belli premeretur.*] Hæc inepte dicuntur: qui enim *turbatores belli?* Aut ergo ſcribendum: *bello:* ut lib. 3. de Cæſone Quinctio: *eo acrius obſtare legi, agitare plebem, tribunos velut juſto perſequi bello.* Iterumque: *falſum teſtem juſto ac pio bello perſequebatur.* Solent enim hæc ad minora transferri. Vt cum Terentius: *Vt homini adoleſcentulo, in alio occupato amore, filiam darem in ſeditionem atque incertas nuptias.* Et noſter lib. 45. *Domeſticam ſeditionem* appellat diſſenſionem fratrum. Aut etiam: *ab auctoribus belli.* Prius ſatis placet. Niſi malis, *à turbatoribus vulgi.* Vt lib. 4. *Turbatores vulgi erant Sp. Macilius quartum & Metilius tertium tribuni plebis.*

anno duæ coloniæ Latinæ, [1] Pometia & Cora ad Auruncos deficiunt. cum Auruncis bellum initum: fuſoque ingenti exercitu, qui ſe ingredientibus fines conſulibus ferociter obtulerat, omne Auruncum bellum Pometiam compulſum eſt. Nec magis poſt prælium, quam in prælio cædibus temperatum eſt. & cæſi aliquanto plures erant quam capti, & captos paſſim trucidaverunt. nec ab obſidibus quidem, qui CCC accepti numero erant,

17 [b] iram belli hoſtis abſtinuit. Et hoc anno Romæ triumphatum. Secuti conſules Opiter Virginius, & Sp. Caſſius Pometiam primo vi, deinde vineis aliiſque operibus oppugnaverunt. in quos Aurunci magis jam inexpiabili odio, quam ſpe aliqua, aut occaſione coorti, quum plures igni quam ferro armati excurriſſent, cæde incendioque cuncta complent: vineis incenſis, multis hoſtium vulneratis & occiſis, conſulum quoque alterum (ſed utrum, nomen auctores non adjiciunt) gravi vulnere ex equo dejectum prope interfecerunt. Romam inde mala geſta re reditum. inter multos ſaucios conſul ſpe incerta vitæ relictus. Interjecto deinde haud magno ſpatio, quod vulneribus curandis ſupplendoque exercitui ſatis eſſet: tum ira majore belli, tum viribus etiam auctis Pometiæ arma illata. & quum vineis refectis, aliaque mole belli jam in eo eſſet, ut in muros evaderet miles, deditio eſt facta. cæterum nihilominus fœde dedita urbe, quam ſi capta foret, Aurunci paſſim principes ſecuri percuſſi, [2] ſub corona venierunt coloni alii; oppidum dirutum, ager veniit. Conſules magis ob iras graviter ultas, quam ob magnitudinem perfecti belli triumpharunt.

b *Ira belli abſtinuit.*] Mſſ. magno conſenſu, *qui trecenti accepti numero erant, ira belli hoſtilis abſtinuit.* Niſi potius eſt Lipſii: *iram belli hoſtis*: ſcribe mecum: *ira belli hoſtilia abſtinuit.* Supra: *in te magis quam in me hoſtilia auſus.* Lib. 3. *Etiam nunc, pœnitere ſua ſponte Æquos, quam pati hoſtilia malle.* Perſæpe ſic Tacitus.

VARIORUM.

1 *Pometia & Cora ad Aurun*[illegible]*ciunt.*] Sunt autem *Aurunci* [illegible]tii, quod à Tiberi Circeios uſque [illegible] incolæ, teſte Plin. lib. 3. cap. 5. *Mirum* autem de hoc bello nihil meminiſſe Dionyſium. *Glarean.*

2 *Sub corona venierunt.*] Ideſt, in ſervi-

ruit. Inſequens annus Poſtumum Cominium & T. Lar- 18
tium, Conſules habuit. Eo anno Romæ, quum per ludos ab Sabinorum juventute [a] per laſciviam ſcorta raperentur, concurſu hominum rixa ac prope prælium fuit: [b] parvaque ex re ad rebellionem ſpectare res videbatur. Supra belli Latini metum id quoque acceſſerat, quod triginta jam conjuraſſe populos, concitante Octavio Mamilio, ſatis conſtabat. In hac tantarum exſpectatione rerum ſollicita civitate, dictatoris primum creandi

ſervitutem redacti ſunt. Antiquitus enim mancipia jure belli capta coronis induta venibant, & idcircò dicebantur, *ſub coronis venire*. Godelev.

GRONOVII.

a *Per laſciviam ſcorta raperentur.*] Lipſium & Bulengerum capientes hoc de proſtibulis quæ in ſcena publicabantur, removet Gruterus, quia hac ætate ſcenici Romæ nulli ludi fuerint: ipſe fingit Conſualibus in memoriam raptus Sabinarum propoſita fuiſſe viliſſima ſcorta colore veſtis notabilia, quæ finitis ludis à juventute ſine ulteriore injuria raperentur. Subtilitas in aliam occaſionem differenda. Non enim narratur hic aliquid ſolenne & legitimum ludis, ſed quod ſæpe factum fitque hodie vel ludis vel alio tempore, prout fors dederit; ubi diſciplina ſolutior & lenocinia exercere liberum. Scilicet peccavit Terentius, qui non Circum conſtituit aut aliam ſcenam in fabula, ubi Æſchinus Sannioni fidicinam eripit. Nam iſto quoque ævo juventutem ad hanc petulantiam prorupiſſe non debuit mirari optimus ſenex memor illius Terentiani, *Non eſt flagitium*, & Catoniani, *huc juvenes æquum eſt deſcendere.* Strictior Chriſtiana caſtitas. Cicero pro Plancio: *Raptam eſſe mimulam. quod dicitur Atinæ factum à juvene, vetere quodam in ſcenicos jure, maximeque oppidano.*

b *Parvaque ex re ad rebellionem ſpectare res videbatur.*] Suſpecta mihi repetitio τῷ *res*: eo magis quod quidam Mſſ. *parvaque ex re res ad reb. ſp. vid.* Poſſes ſcribere: *ad rebellionem ſpectare videbantur.* nempe Sabini. Ut lib. 40. *Apuanos ad rebellionem ſpectare.* Neque hic ſolum ea vox nolenti Livio addita eſt. Probat Sigonii liber cap. præcedenti. Probat Rhenani aliquanto melior, ſed tamen malus lib. 5, 12. *reſque militiæ ita proſperè gererentur, ut nullo bello veniretur ad exitum ſpei.* Ubi fuit in cauſa, ut per tot annos legeremus *rei.* Lib. 25, 25. *ad Marcellum rem defert. haud ſpernenda res viſa.* Optimi poſteriore loco non agnoſcunt. Lib. 30, 34. *Ad hoc dictu parva, ſed magni eadem in re gerenda momenti res.* Hic quoque vox eadem in fine ὑπονοθεύεται, ut ibi dicimus. Sunt tamen & in quibus minor mendi ſuſpicio. Ut lib. 3, 38. *Indignitate rerum ceſſerant in agros, ſuarumque rerum erant amiſſa publica.* Lib. 8, 42. *Præter Velitrarum obſidionem, tardi magis rem exitus quam dubii, quieta externa res Romanis eſſent.* Minor, dico, non tamen nulla. Pariter offendor ad illud l. 29, 6. *Spes autem adfectandæ ejus rei ex minima re adfulſit. latrociniis magis quam juſto bello in Bruttiis gerebantur res.* Videbimus ubi eo ventum fuerit. Omnino autem non vellicandum lib. 39. *quia multis actiones & res peribant; cogerentur prætores per ſenatum res in diem trigeſimum differre.* At eodem libro cap. 18. *nec earum rerum ullam rem, in quas jurejurando obligati erant, in ſe aut in alios admiſerant:* τὸ *rem* in tribus membranaceis deerat. Nec magis illud mirum tamen, quam lib. 4. ad Herennium: *non pecuniam publi-*

creandi mentio orta, ſed nec quo anno, nec quibus conſulibus, quia ex factione Tarquinia eſſent (id quoque enim traditur) parum creditum ſit, nec quis primum dictator creatus ſit, ſatis conſtat. apud veterrimos tamen auctores T. Lartium Dictatorem primum, Sp. Caſſium magiſtrum equitum, creatos invenio. Conſulares legêre, ita lex jubebat, de dictatore creando lata. Eo magis adducor, ut credam Lartium, qui conſularis erat, potius quam [1] Manium Valerium, M. filium, Voleſi nepotem, qui nondum conſul fuerat, moderatorem magiſtrum conſulibus appoſitum. qui ſi maxime ex ea familia legi dictatorem vellent, patrem multo potius, M. Valerium ſpectatæ virtutis & conſularem virum legiſſent. Creato dictatore primum Romæ, poſtquam præferri ſecures viderunt, magnus plebem metus inceſſit, ut intentiores eſſent ad dicto parendum. neque enim ut in conſulibus, qui pari poteſtate eſſent, alterius auxilium, neque provocatio erat: neque ullum uſquam niſi in cura parendi auxilium. Sabinis etiam, creatus Romæ dictator (eo magis quod propter ſe creatum crediderant) metum incuſſit. itaque legatos de pace mittunt: quibus orantibus dictatorem ſenatumque, ut veniam erroris hominibus adoleſcentibus darent; reſponſum, ignoſci adoleſcentibus poſſe, ſenibus non poſſe, qui bella ex bellis ſererent. actum tamen eſt de pace: impetrataque foret, ſi quod impenſæ factum in bellum erat, præſtare Sabini (id enim poſtulatum erat) in animum induxiſſent. Bellum indi-
19 ctum. tacitæ induciæ quietum annum tenuere. Conſules Servius Sulpitius, Manius Tullus. nihil dignum memoria actum. T. Æbutius deinde & C. Vetuſius. His conſu-

publicam præſto eſſe viderent, non denique ullam rem, quæ res pertinet ad bellum adminiſtrandum.

VARIORUM.

1 *M. Valerium M. F. Voleſi nepotem.*] Hunc primum Dictatorem creatum eſſe, contra atque tradit Livius, eundemque *Voluſi*, non *Voleſi* nepotem fuiſſe, quemadmodum etiam ſcriptum eſt in Capitolinis lapidibus, docet Feſtus lib. 13. quem vide. *Voluſus* itaque prænomen eſt Valeriorum, ita ut *Marcus* ſit ſupervacuum. *Sigon.*

conſulibus Fidenæ obſeſſæ, Cruſtumeria capta, Præneſte ab Latinis ad Romanos deſcivit. nec ultra bellum Latinum, gliſcens jam per aliquot annos, dilatum. A. Poſtumius dictator, T. [2] Æbutius magiſter equitum magnis copiis peditum equitumque profecti ad lacum Regillum in agro Tuſculano agmini hoſtium occurrerunt. & quia Tarquinios eſſe in exercitu Latinorum auditum eſt, ſuſtineri ira non potuit, quin extemplo confligerent. Ergo etiam prælium aliquanto quam cætera gravius atque atrocius fuit. non enim duces ad regendam modo conſilio rem affuere, [a] ſed ſuiſmetipſis corporibus dimicantes miſcuere certamina. nec quiſquam procerum ferme hac aut illac ex acie ſine vulnere, præter dictatorem Romanum exceſſit. In Poſtumium, prima in acie ſuos adhortantem inſtruentemque, [3] Tarquinius Superbus, quamquam jam ætate & viribus erat gravior, equum infeſtus admiſit: ictuſque ab latere, concurſu ſuorum, receptus in tutum eſt. Et ad alterum cornu

2 *Æbutius magiſter equitum.*] Florus *Coſſum*. Feneſtella cap. 9. *Spurium Caſſium* vocat. Erat autem *Magiſter equitum*, velut magiſter conſiliorum Dictatoris, atque in ipſius præſcriptum parêre oportebat; ita ſi quando abeſſe contingeret, ejus vices gerere & munia obire poſſet. *Godelev.*

3 *Tarquinius Superbus quamquam jam ætate &c.*] Rurſus [illegible] Livius, ſed fruſtrà. Nam Dionyſ. lib. 6 negat parentem Tarquinium huic adfuiſſe pugnæ, quippe jam nonagenarium. Filium autem Titum cum dictatore congreſſum: Sextum etiam hac pugna occiſum, quem Gabiis periiſſe Livius ad finem libri primi ſcriptum reliquit. Hoc in loco Livius Tarquinii Sexti nomen omiſit, ut, variatum in hiſtoria hic non dubitem. *Glarean.*

GRONOVII.

a *Sed ſuiſmetipſis corporibus.*] Scribo *ſuiſmetipſi*: & ſemper hæc duo diverſis ita caſibus poſuiſſe Livium exiſtimo, quoties oratio pateretur. Sic ſupra cap. 9. *nec hoſtes modo timebant, ſed ſuoſmet ipſi cives.* quod è Rhenani libro reſtitutum male ſollicitat è malo ſuo Sigonius. Infra cap. 42. *ad bella externa prope ſupererant vires, abutebanturque iis inter ſemet ipſi certando.* Cap. 44. *Æternas opes eſſe Romanas, niſi inter ſemet ipſi ſeditionibus ſæviant.* Sic Andreas, Becharius, Aſcenſius, Moguntina. Lib. 3, 56. *à cujus crudelitate voſmet ipſi armis vindicaviſtis.* quod iterum male ſollicitat Sigonianus. Cap. 61. *Sibimet ipſos victuros, non, ut decemvirorum victores præmium eſſent.* Lib. 7, 35. *Erumpendo hinc voſmet ipſi ſervate.* Hæc cur ita malim, ſi cauſam quæras, tot occurrent exempla, ut annotare tædio ſit futurum. Habe tamen hoc libro: *ne ignorando regem ſemet ipſe aperiret, quis eſſet.* Lib. 5. *Compreſſique ab Cædicio centurione, quem ſibimet ipſi præfecerant.* Lib. 8 *In tenebris & multitudine ſemet ipſa impediente.*

 b *Tan-*

nu Æbutius magiſter equitum in Octavium Mamilium impetum dederat: nec fefellit veniens Tuſculanum ducem: contra quem & ille concitat equum. [b] tantaque vis infeſtis venientium haſtis fuit, ut brachium Æbutio trajectum ſit, Mamilio pectus percuſſum. Hunc quidem in ſecundam aciem Latini recepere. Æbutius quum ſaucio brachio tenere telum non poſſet, pugna exceſſit Latinus dux nihil deterritus vulnere, prælium ciet: & quia ſuos perculſos videbat, arceſſit cohortem exulum Romanorum, cui L. Tarquinii filius præerat. [c] ea quò majore pugnabat ira ob erepta bona, patriamque ademptam, pugnam parumper reſtituit. Referentibus jam pedem ab ea parte Romanis, M. Valerius, Publicolæ frater, conſpicatus ferocem juvenem Tarquinium oſtentantem ſe in prima exulum acie, domeſtica etiam gloria accenſus, ut cujus familiæ decus ejecti reges erant, ejuſdem interfecti forent; ſubdit calcaria equo & Tarquinium infeſto ſpiculo petit. Tarquinius retro in agmen ſuorum infenſo ceſſit hoſti. Valerium temere invectum in exulum aciem, ex tranſverſo quidam adortus transfigit: nec quicquam equitis vulnere equo retardato, moribundus Romanus labentibus ſuper corpus armis, ad terram defluxit. Dictator Poſtumius, poſtquam cecidiſſe talem virum, exules ferociter citato agmine invehi, ſuos perculſos cedere, animadvertit; cohorti ſuæ, [d] quā delectam manum præſidii cauſa circa ſe habebat

b *Tantaque vis infeſtis venientium haſtis fuit.*] Loco non moveo. tamen quia proxime præcedit *veniens*, duo Pall. *invenientium*, fortaſſis fuerit, *invehentium*. Subaudi, *ſe*, qualibus de nonnullis 2. Obſervat. 7. Sed & *vehens*, qui vehitur. Lib. 22. *Quum prætervehens equo ſedentem in ſaxo cruore oppletum conſulem vidiſſet.* Et *vectores* Petronio epibatæ, qui navibus vehuntur. Iuſtinus lib. 11. *Plauſtrum, quo vehenti, regnum delatum fuerat.* Cicero lib. 1. de nat. Deorum: *Qualis ille maritimus Triton pingitur, natantibus invehens belluis, adjunctis humano corpori.*

c *Ea quo majore pugnabat.*] Aldinæ debetur vitium omnium deinceps editionum. Verius Andreæ Romana ejus traduces, tum Aſcenſiana ... Moguntina: *ea, quoniam majore.* ... nus, *quod.*

d *Quam de electa manu.*] Ab Rhenano eſt, quum ederetur: *quam delecta manu.* Sed utraque oratio aſpera. Flor vere: *quam delectam manum.* Tò quam

bebat, dat ſignum, ut quem ſuorum fugientem viderint, pro hoſte habeant. ita metu ancipiti verſi à fuga Romani in hoſtem, & reſtituta acies. Cohors dictatoris tum primum prælium iniit, integris corporibus animiſque, feſſos adorti exules, cædunt. Ibi alia inter proceres coorta pugna. Imperator Latinus, ubi cohortem exulum à dictatore Romano prope circumventam vidit, ex ſubſidiariis manipulos aliquot in primam aciem ſecum rapit. hos agmine venientes T. Herminius legatus conſpicatus, interque eos inſignem veſte armiſque Mamilium noſcitans, tanto vi majore, quam paulo ante magiſter equitum cum hoſtium duce prælium iniit, ut & uno ictu transfixum per latus occiderit Mamilium, & ipſe inter ſpoliandum corpus hoſtis veruto percuſſus, quum victor in caſtra eſſet relatus, inter primam curationem exſpiraverit. Tum ad equites dictator advolat, obteſtans, ut feſſo jam pedite, deſcendant ex equis, & pugnam capeſſant. Dicto paruere: deſiliunt ex equis, provolant in primum, & pro anteſignanis parmas objiciunt. Recipit extemplo animum pedeſtris acies, poſtquam juventutis proceres æquato genere pugnæ ſecum partem periculi ſuſtinentes vidit. Tum demum impulſi Latini, perculſaque inclinavit acies. Equitibus admoti equi, ut perſequi hoſtem poſſent. ſecuta & pedeſtris acies. Ibi nihil nec divinæ nec humanæ opis Dictator prætermittens, ædem Caſtori voviſſe fertur: ac pronunciaſſe militi præmia, qui primus, qui ſecundus, caſtra hoſtium intraſſet. tantuſque ardor fuit, ut eodem impetu, quo fuderant hoſtem, Romani caſtra caperent. Hoc modo ad lacum Regillum pugnatum eſt. Dictator & magiſter equitum, triumphantes in urbem rediêre. Triennio 21
deinde

[illegible]ens pertinet, non ad præcedens. Potuiſſet enim dicere: *cohorti ſuæ, quod præſidium circa ſe habebat.* Vt lib. 7. *Scribendi alterius exercitus, quod ad incertos belli caſus reipubl. ſubſidium eſſet.* Cicero 1. ad Att. ep. 14. *judices à prætore legi, quo conſilio idem prætor uteretur.* Perſius Sat. 2. *Quidnam eſt qua tu mercede Deorum Emeris auriculas.* Silius lib. 13. *Queis delecta manus, centeni cuique, ferebant Excubias.*

deinde nec certa pax nec bellum fuit. Conſules Q. Clœlius & T. Lartius. Inde A. Sempronius & M. Minutius. his conſulibus ædes Saturno dedicata: 1 Saturnalia inſtitutus feſtus dies. A. deinde Poſtumius & T. Virginius conſules facti. Hoc demum anno ad Regillum lacum pugnatum, apud quoſdam invenio: A. Poſtumium quia collega dubiæ fidei fuerit, ſe conſulatu abdicaſſe dictatorem inde factum. Tanti errores implicant temporum, aliter apud alios ordinatis magiſtratibus, ut nec qui conſules ſecundum quoſdam, nec quid quoque anno actum ſit, in tanta vetuſtate, non rerum modo, sed etiam auctorum, digerere poſſis. Ap. Claudius deinde & P. Servilius conſules facti. Inſignis hic annus eſt nuncio Tarquinii mortis. Mortuus eſt Cumis, quo ſe poſt fractas opes Latinorum ad Ariſtodemum tyrannum contulerat. Eo nuncio erecti Patres, erecta plebes. sed Patribus nimis luxurioſa ea fuit lætitia: plebi, cui ad eam diem ſumma ope inſervitum erat, injuriæ à primoribus fieri cœpere. Eodem anno Signia colonia, quam rex Tarquinius deduxerat, ſuppleto numero colonorum iterum deducta eſt. Romæ tribus una & viginti factæ.

22 Ædes Mercurii dedicata eſt idibus Maiis. Cum Volſcorum gente, Latino bello neque pax, neque bellum fuerat, nam & Volſci comparaverant auxilia, quæ mitterent Latinis, ni maturatum ab dictatore Romano eſſet: & maturavit Romanus, ne prælio uno cum Latino Volſcoque contenderet. Hac ira conſules in Volſcum agrum legiones duxere. Volſcos conſilii pœnam non metuentes, nec opinata res perculit. Armorum immemores, obſides dant trecentos principum à Cora atque Pometia liberos. ita ſine certamine inde abducta legiones. Nec ita multo poſt Volſcis levatis metu ſuum rediit ingenium: rurſus occultum parant bellum

Herni-

VARIORUM.

1 *Saturnalia*.] Origo Saturnaliorum latiſſimè enarratur à Macrobio lib. 1. cap. 6. Nec prætereundus Lucian. de Saturnalib. & Dionyſius lib. 6. *Godelev.*

2 *Præ*-

Hernicis in ſocietatem armorum aſſumptis. Legatos quoque ad ſollicitandum Latium paſſim dimittunt. Sed recens ad Regillum lacum accepta clades, Latinos ira odioque ejus, quicumque arma ſuaderet, ne ab legatis quidem violandis abſtinuit. Comprehenſos Volſcos Romam duxere. Ibi traditi conſulibus. indicatumque eſt, Volſcos Hernicosque parare bellum Romanis. Relata re ad Senatum, adeo fuit gratum Patribus, ut & captivorum ſex millia Latinis remitterent: & de fœdere, quod prope in perpetuum negatum fuerat, rem ad novos magiſtratus rejicerent. Enimvero tum Latini gaudere facto, [a] pacis auctores in ingenti gloria eſſe. Coronam auream Jovi donum in Capitolium mittunt. cum legatis donoque, qui captivorum remiſſi ad ſuos fuerant, magna circumfuſa multitudo venit. Pergunt domos eorum apud quem quiſque ſervierant: gratias agunt, liberaliter habiti cultique in calamitate ſua. inde hoſpitia jungunt. Nunquam alias antè publicè privatimque Latinum nomen Romano imperio conjunctius fuit. Sed & 23
bellum Volſcum imminebat, & civitas ſecum ipſa diſcors inteſtino inter Patres plebemque flagrabat odio; maxime [a] propter nexos ob æs alienum. Fremebant, ſe foris pro libertate & imperio dimicantes, domi à civibus captos & oppreſſos eſſe: tutioremque in bello quam in pace, inter hoſtes quam inter cives libertatem plebis eſſe.

[illegible] nos *ob æs alienum.*] Erat enim hoc jus jam inde fere ab urbe condita, vel lege, vel more conſtitutum, ut liberi, qui pecuniam deberent, quum ſolvendo non eſſent, trahi à creditoribus, atque ad operas in ſervitute præſtandas cogi poſſent. Qua licentia abuſi, [illegible] in terga miſerorum crudeliſſimè [illegible]. Vide & Gell. lib. 20. cap. 1. [illegible]*odelev.*

GRONOVII.

a *Pacis auctores in ingenti gloria eſſe.*] Scripti quidam & Campani editio: *pacis auctores ingenti gloria eſſe.* Quod ſane conſiderandum. Cicero 4. famil. 15. *neque periculo te proprio exiſtimares eſſe.* Lib. 6. ep. 4. *Quanto fuerim dolore, meminiſti.* Lib. 5. ad Attic. 14. *Spero meos omnes ſervire laudi meæ, tamen magno timore ſum.* Cæſar 3. civ. *excuſat Bibulum, quod is iracundia ſumma erat.* Noſter lib. 1. *Apud Patres plebemque longe maximo honore Servius Tullius erat.* Eodem: *Tanta caritate eſſe, ut non pater Tarquinius potentior Romæ, quam filius Gabiis eſſet.* Lib. 5, 47. *Interim arx Romæ Capitoliumque ingenti*

eſſe. invidiamque eam ſua ſponte gliſcentem, inſignis unius calamitas accendit. Magno natu quidam cum omnium malorum ſuorum inſignibus ſe in forum projecit. obſita erat ſqualore veſtis, fœdior corporis habitus, pallore ac macie perempti. Ad hoc promiſſa barba & capilli efferaverant ſpeciem oris. Noſcitabatur tamen in tanta deformitate, & ordines duxiſſe aiebant, aliaque militiæ decora vulgo, miſerantes eum, jactabant. ipſe teſtes honeſtarum aliquot locis pugnarum, cicatrices adverſo pectore oſtentabat. Sciſcitantibus unde ille habitus, unde deformitas, quum circumfuſa turba eſſet prope in concionis modum; *Sabino bello*, ait, *ſe militantem, quia propter populationes agri non fructu modo caruerit, ſed villa incenſa fuerit, direpta omnia, pecora abacta*, [a] *tributum iniquo ſuo tempore imperatum, æs alienum feciſſe: id cumulatum uſuris, primo ſe agro paterno avitoque exuiſſe, deinde fortunis aliis: poſtremo velut tabem perveniſſe ad corpus. Ductum ſe ab creditore, non in ſervitium, ſed in ergaſtulum & carnificinam eſſe.* Inde oſtentare tergum fœdum recentibus veſtigiis verberum. Ad hæc viſa auditaque, clamor ingens oritur. Non jam foro ſe tumultus continet, ſed paſſim totam urbem pervadit. [1] Nexu vincti, ſolutique ſe undique in publicum proripiunt, implorant Quiritium fidem. Nullo loco deeſt ſeditionis voluntarius comes. multis paſſim agminibus per omnes vias cum clamore in forum curritur. Magno cum periculo ſuo, qui forte Patrum in foro erant, in eam turbam inciderunt. nec temperatum manibus fo-

ret:

periculo fuit. Sic duo meliores Pal.

b *Tributum iniquo ſuo tempore imperatum.*] Legendum eſſe: *tributo iniquo ſuo tempore imperato æs alienum feciſſe*, docuimus lib. 4. Obſerv. 17.

VARIORUM.

1 *Nexu vincti ſolutique.*] Non vereor ne legendum ſit: *nexi vincti ſolutique.* Sic enim locutus eſt libro 8: *Ita nexi ſoluti, cautumque in poſterum ne necterentur.* Item, *Eo anno initium libertatis factum eſt, quod ligari nexi deſierunt.* *Nexos* enim vocatos ait V[illegible] *beros, qui ſuas operas in ſervitu*[illegible] *cunia, quam debebant domino dum ſolverent, præſtarent.* Vellicat hæc Robortellus lib. 2. Annotationum cap. 34: ſed tuetur ſua lib. 2. Emendat. 38. *Sigonius.*

GRO.

ret: ni propere conſules, P. Servilius, & Ap. Claudius, ad comprimendam ſeditionem interveniſſent. [a] In eos multitudo verſa, oſtentare vincula ſua, deformitatemque aliam. Hæc ſe meritos dicere, exprobrantes ſuam quiſque alius alibi militiam. Poſtulare multo minaciter magis quam ſuppliciter, ut ſenatum vocarent: curiamque ipſi futuri arbitri moderatoreſque publici conſilii, circumſiſtunt. Pauci admodum Patrum, quos caſus obtulerat, contracti ad conſules: cæteros metus non curia modo, ſed etiam foro arcebat. nec agi quicquam per infrequentiam poterat ſenatus. Tum vero eludi atque extrahi ſe multitudo putare: & Patrum qui abeſſent, non caſu, non metu, ſed impediendæ rei cauſſa abeſſe, & conſules ipſos tergiverſari: nec dubie ludibrio eſſe miſerias ſuas. Jam prope erat, ut ne conſulum quidem majeſtas coërceret iras hominum. quum, incerti, morando an veniendo plus periculi contraherent, tandem in ſenatum veniunt: [b] frequentique tandem curia, non modo inter Patres, ſed ne inter conſules quidem ipſos, ſatis conveniebat. Appius vehementis ingenii vir, imperio conſulari rem agendam, cenſebat: uno aut altero arrepto, quieturos alios. Servilius lenibus remediis aptior, concitatos animos flecti, quam frangi putabat quum tutius, tum facilius eſſe. Inter hæc major alius terror. Latini 24
equites cum tumultuoſo advolant nuncio: Volſcos infeſto exercitu ad urbem oppugnandam venire. quæ audita (adeo duas ex una civitate diſcordia fecerat) longe aliter Patres ac plebem affecere. Exultare gaudio plebes; ultores ſuperbiæ Patrum adeſſe dicere Deos. alius alium confirmare, ne nomina darent: cum omnibus potius, quam ſolos perituros, Patres militarent, Patres ar-

ma

GRONOVII.

a *At in eos multitudo verſa.*] Dele illud inſiticium, *At*: nam & vanum ſenſu eſt, & non modo in ſcripto Col. Helm. ſed nec in vetuſtis edd. Romana, Aſcenſii, Becharii, Moguntina reperitur.

b *Frequentique tandem curia.*] Ingrata repetitio & *tandem*. An fuit: *frequentique jam curia*. Suetonius Iulio 22. *non temperavit, quin paucos poſt dies frequenti curia jactaret.*

c Nec

ma caperent, ut penes eoſdem pericula belli, penes quos præmia eſſent. At vero curia mœſta ac trepida ancipiti metu, & ab cive, & ab hoſte, Servilium conſulem, cui ingenium magis populare erat, orare, ut tantis circumventam terroribus expediret rempublicam. Tum conſul, miſſo ſenatu, in concionem prodit. ibi curæ eſſe Patribus oſtendit, ut conſulatur plebi. cæterum deliberationi de maxima quidem illa, ſed tamen parte civitatis, metum pro univerſa republ. interveniſſe. nec poſſe, quum hoſtes prope ad portas eſſent, bello prævertiſſe quicquam: [c] nec, ſi ſit laxamenti aliquid, aut plebi honeſtum eſſe, niſi mercede prius accepta, arma pro patria non cepiſſe: neque Patribus ſatis decorum, [1] per metum potius, quam poſtmodum voluntate, afflictis civium ſuorum fortunis conſuluiſſe. Concioni deinde edicto addidit fidem, quo edixit, *Ne quis civem Romanum vinctum aut clauſum teneret, quo minus ei nominis edendi apud conſules poteſtas fieret. Ne quis militis, donec in caſtris eſſet, bona poſſideret, aut venderet: liberos nepoteſve ejus moraretur.* Hoc propoſito edicto, & qui aderant nexi, profiteri extemplo nomina; & undique ex tota urbe proripientium ſe ex privato, quum retinendi jus creditori non eſſet, concurſus in forum, ut ſacramento dicerent, fieri. Magna ea manus fuit: neque aliorum magis in Volſco bello virtus atque opera enituit. Conſul copias contra hoſtem educit.

c *Nec ſi ſit laxementi aliquid.*] Commodius videretur: *nec, ſi ſit laxatum aliquid, aut plebi honeſtum eſſe, niſi mercede prius accepta, arma pro patria non cepiſſe; aut Patribus decorum ſatis, per metum potius, &c.* Niſi mavis *laxamenti aliquid datum, plebi,* dein: *neque Patribus,* ut vulgo.

VARIORUM.

1 *Per metum potius quam poſtm.*] Notandum. Populus nihil debet imperare à magiſtratu quaſi per vim. quid enim abſurdius, quam ut capiti imperent membra cætera? præſcribantque ductores quid, quando, quomodo ipſi faciendum ſit. Inſigne ſufficit hujus rei exemplum Galba apud Xiphilinum lib. 64. c. 2. *Poſtulantibus prætorianis Neronis, ut ſe in eodem gradu militiæ retineret, primo rem diſtulit ut deliberaret; ſed qu*[illegible] *magis tumultuarentur, contra eos* [illegible]*citum miſit,* cæſaque ſunt rep[illegible]torianorum ſeptem millia: *reliqui poſtea decimati ſunt. Itaque Galba, licet ætate & morbo confectus, tamen mente vigebat, putabatque indignum eſſe, Imperatorem coactum aliquid facere.* Gtut.

cit. parvo dirimente intervallo caſtra ponit. Proxima in- 25
de nocte Volſci diſcordia Romana freti, ſi qua noctur-
na tranſitio proditiove fieri poſſit, tentant caſtra. Sen-
ſere vigiles: excitatus exercitus: ſigno dato concurſum
eſt ad arma. Ita fruſtra id inceptum Volſcis fuit. reli-
quum noctis utrimque quieti datum. Poſtero die prima
luce Volſci, foſſis repletis, vallum invadunt. Jamque ab
omni parte munimenta vellebantur, quum conſul quam-
quam cuncti undique, & nexi ante omnes, ut ſignum da-
ret, clamabant, experiendi animos militum cauſſa pa-
rumper moratus, poſtquam ſatis apparebat ingens ar-
dor, dato tandem ad erumpendum ſigno, militem avi-
dum certaminis emittit. Primo ſtatim incurſu pulſi ho-
ſtes: fugientibus, quoad inſequi pedes potuit, terga cæ-
ſa: eques uſque ad caſtra pavidos egit. mox, ipſa caſtra
legionibus circundatis, quum Volſcos inde etiam pavor
expuliſſet, capta direptaque. Poſtero die ad Sueſſam
Pometiam, quo confugerant hoſtes, legionibus ductis,
intra paucos dies oppidum capitur: captum prædæ da-
tum. inde paulum recreatus egens miles. Conſul cum
maxima gloria ſua victorem exercitum Romam reducit.
decedentem Romam Ecetranorum Volſcorum legati,
rebus ſuis timentes, poſt Pometiam captam, adeunt.
His ex Senatuſconſulto data pax, ager ademptus.[a] Con- 2
feſtim & Sabini Romanos territavere: tumultus enim
fuit verius quam bellum. Nocte in urbe nunciatum eſt,
exercitum Sabinum prædabundum ad Anienem amnem
perveniſſe. ibi paſſim diripi atque incendi villas. Miſſus
extemplo eo cum omnibus copiis equitum A. Poſtu-
mius, qui dictator bello Latino fuerat. ſecutus conſul
Servilius cum delecta peditum manu. Pleroſque palan-
[illegible]ques circumvenit. nec advenienti peditum agmini
[illegible] Sabina legio. Feſſi tum itinere tum populatione
noctur-

GRONOVII.

a *Confeſtim & Sabini Romanos territavere.*] Suſpectum mihi *τὸ Romanos*, & abeſſe velim.

b *Aut*

nocturna, magna pars, in villis repleti cibo vinoque, vix fugæ quod ſatis eſſet virium, habuere. Nocte una audito perfectoque bello Sabino, poſtero die in magna jam ſpe undique partæ pacis, legati Aurunci ſenatum adeunt; ni decedatur Volſco agro, bellum indicentes. Cum legatis ſimul exercitus Auruncorum domo profectus erat. cujus fama haud procul jam ab Aricia viſi, tanto tumultu concivit Romanos, ut nec conſuli ordine Patres, nec pacatum reſponſum arma inferentibus, arma ipſi capientes dare poſſent. Ariciam infeſto agmine itur: nec procul inde cum Auruncis ſigna collata: prælioque uno
27 debellatum eſt. Fuſis Auruncis, victor tot intra paucos dies bellis, Romanus, promiſſa conſulis, fidemque ſenatus exſpectabat: quum Appius & inſita ſuperbia animo, & ut collegæ vanam faceret fidem, quam aſperrime poterat, jus de creditis pecuniis dicere. deinceps & qui ante nexi fuerant, creditoribus tradebantur, & nectebantur alii. Quod ubi cui militi inciderat, collegam appellabat, concurſus ad Servilium fiebat; illius promiſſa jactabant, illi exprobrabant ſua quiſque belli merita, cicatriceſque acceptas. Poſtulabant, ut referret ad ſenatum, [b] ut auxilio eſſet conſul civibus ſuis, imperator militibus. Movebant conſulem hæc, ſed tergiverſari res cogebat. adeo [c] in alteram cauſam non collega ſolum præceps ierat, ſed omnis factio nobilium. ita medium ſe gerendo, nec plebis vitavit odium, nec apud Patres gratiam iniit. Patres mollem conſulem & ambitioſum rati; plebes

b *Aut ut auxilio eſſet.*] Variant in particulis libri. Scribendum eſt: *Poſtulabant, ut referret ad ſenatum, ut auxilio eſſet conſul civibus ſuis, imperator militibus.* Utrumque volebant fieri, non alterutrum modo: alterum, ut fides & promiſſa Patrum exſolverentur; alterum, ut impediretur ſæva juriſdictio Appii.

c *In alteram cauſam non collega ſolum præceps erat.*] Hæc Campani, Sabellici, Sigonii ſcriptura eſt: nam libri ſer[illegible] *præceperat:* unde Rhenanus: *vi præc[illegible]perat.* Malim autem ego alteram S[illegible] bellici: *præceps ierat.* quam Bechari[illegible] & Aſcenſius & Aldus Iuntaſque [illegible] phius jam receperunt. Salluſti[illegible] lin. *Sed urbana plebes ea vero [illegible] ierat multis de cauſis.* puta in cauſa[illegible] factionis. Cicero 6. fam. 1. *Si id eve[illegible]nit, quod ingredientibus nobis in cauſa[illegible] propoſitum fuit accidere poſſe.*

plebes fallacem. brevique apparuit, æquaſſe eum Appii odium. Certamen conſulibus inciderat, uter dedicaret, Mercurii ædem. Senatus à ſe rem ad populum rejecit: utri eorum dedicatio juſſu populi data eſſet, eum præeſſe annonæ, mercatorum collegium inſtituere, ſolennia pro pontifice juſſit ſuſcipere. Populus dedicationem ædis dat [1] M. Lætorio primipili centurioni: quod facile appareret, non tam ad honorem ejus, cui curatio altior faſtigio ſuo data eſſet, factum, quam ad conſulum ignominiam. Sævire inde utique conſulum alter, Patreſque. ſed plebi creverant animi, & longe alia quam primo inſtituerant via graſſabantur. Deſperato enim conſulum ſenatuſque auxilio, quum in jus duci debitorem vidiſſent, undique convolabant. neque decretum exaudiri conſulis præ ſtrepitu & clamore poterat: neque, quum decreſſet, quiſquam obtemperabat. Vi agebatur, [d] metuſque omnis & periculum libertatis, quum in conſpectu conſulis ſinguli à pluribus violarentur, in creditores à debitoribus verterat. Super hæc timor inceſſit Sabini belli: delectuque decreto, nemo nomen dedit, furente Appio, & inſectante ambitionem collegæ: qui populari ſilentio rempublicam proderet, & ad id, quod de credita pecunia jus non dixiſſet, adjiceret, ut ne delectum quidem ex ſenatus conſulto haberet. *non eſſe tamen deſertam omnino rempublicam, neque projectum conſulare imperium. Se unum & ſuæ & patrum majeſtatis vindicem fore.* Quum circumſta-

d *Metuſque omnis & periculum libertatis.*] Non hæc *libertas*, ſed tumultus; nec in libertate, quam quocunque modice juſto imperio, plus licet creditoribus in debitores. Itaque ſi vocem illam expungas, non intercedam. Imo habent membr. Flor. unde illa expunxi.

VARIORUM.

1 *M. Lectorio primipili centurioni.*] *Primus centurio erat* (inquit hic noſter auctor lib. 7. ſub finem) *quem nunc primipilum appellant*. Dionyſ. autem lib. 9. ait centum ac ſexaginta milites ſubeſſe primipili imperio, ſi codices non fallunt, quod ſuſpicor. Vide & Veget. lib. 2. cap. 8. Et rurſus Liv. lib. 4. de bello Macedonico ait, in pugna qua T. Sempronius coſ. adverſus Boios conflixit, Q. Victorium primipili centurionem &c. Et Saluſtius in Iugurth. *Et centurio primipili tertiæ legionis.* Ex his videtur *primipilus* nomen & centurionis eſſe & ordinis in legione. *Glareanus.*

GRO-

cumſtaret quotidiana multitudo licentia accenſa, arrip unum inſignem ducem ſeditionum juſſit. Ille, quum à lictoribus jam traheretur, provocavit: nec ceſſiſſet provocationi conſul, quia non dubium erat populi judicium; niſi ægre victa pertinacia foret; conſilio magis & auctoritate principum, quàm populi clamore. adeo ſupererant animi ad ſuſtinendam invidiam. Creſcere inde malum indies, non clamoribus modo apertis, ſed, quod multo pernicioſius erat, ſeceſſione occultiſque colloquiis. Tandem inviſi plebi conſules magiſtratu abeunt
28 Servilius neutris, Appius Patribus mire gratus. A. Virginius inde, & T. Vetuſius conſulatum ineunt. Tum vero plebes, incerta quales habitura conſules eſſet, cœtus nocturnos, [a] pars in Eſquiliis, pars in Aventino facere ne in foro ſubitis trepidaret conſiliis, & omnia temere ac fortuito ageret. Eam rem conſules rati, ut erat, perniciosam, ad Patres deferunt: ſed delatam conſulere ordine non licuit. adeo tumultuoſe excepta eſt clamoribus undique, & indignatione Patrum, ſi quod imperio conſulari exſequendum eſſet, invidiam ejus conſules ad ſenatum rejicerent. *Profecto ſi eſſent in republica magiſtratus nullum futurum fuiſſe Romæ niſi publicum concilium. Nunc in mille curias, concioneſque (quum alia in Eſquiliis, alia in Aventino fiant concilia) diſperſam & diſſipatam eſſe rempublicam Vnum Hercule virum (id enim plus eſſe quam conſulem) qualis Appius Claudius fuerit, momento temporis diſcuſſurum illos cœtus fuiſſe.* Correpti conſules, quum quid ergo ſe facere vellent (nihil enim ſegnius molliuſve, quam Patribus placeat, acturos) percunctarentur; decernunt, ut delectum

GRONOVII.

a *Pars in Eſquilinis.*] Flor. *pars Aeſquiliis.* Helm. Voſ. Pal. Camp. *pars Eſquiliis.* An de partibus urbis ſic interdum loquebantur? Cicero lib. 4. ad Att. ep. 3. *Milonis domum eam, qua Germalo.* Immo Suetonius Tiberio cap. 15. *Statim è Carinis ac Pompeiana domo Æſquilias in hortos Mæcenatianos transmigravit.* Nerone cap. 31. *Domum à Palatio Æſquilias uſque fecit.* Solinu cap. 2. *Servius Tullius* (habitavit *Æſquiliis ſupra clivum Orbium,* qu... *annis IV. & XL. Tarquinius Superbus* ... *ipſe Æſquiliis.* Quod vellem viri doct non ſollicitarent. Auctor vitæ Horatii *Humatus & conditus eſt extremis Æſquiliis juxta Mæcenatis tumulum.*

ctum quam acerrimum habeant. ocio laſcivire plebem. Dimiſſo ſenatu, [b] conſules in tribunal aſcendunt. citant nominatim juniores. Quum ad nomen nemo reſponderet, circumfuſa multitudo in concionis modum, negare, *ultra decipi plebem poſſe. Nunquam unum militem habituros, ni præſtaretur fides publica. libertatem unicuique prius reddendam eſſe, quam arma danda: ut pro patria civibuſque, non pro dominis pugnent.* Conſules quid mandatum eſſet à ſenatu, videbant: ſed eorum, qui intra parietes curiæ ferociter loquerentur, neminem adeſſe invidiæ ſuæ participem: & apparebat atrox cum plebe certamen. Prius itaque quam ultima experirentur, ſenatum iterum conſulere placuit. tum vero ad ſellas conſulum propere convolavêre minimus quiſque natu Patrum, abdicare conſulatu jubentes, & deponere imperium, ad quod tuendum animus deeſſet. Utraque re ſatis experta; tum demum con- 29
ſules:

b *Conſules in tribunal aſcendunt.*] Duo meliores Pall. *deſcendunt*: alter cum nota ſignificante primam literam expungendam eſſe. Scribe igitur: *in tribunal eſcendunt.* Verbum hoc quoque à multis jactatum, & nonnunquam intempeſtive. Tamen quia ubique fere deleverunt male docti, neceſſe fuit ſæpe commemorari. Analogia quidem optima eſt, ut in *elevare*, *emicare*, *eminere*, & pluribus ejuſmodi. Ne nobis ergo ſit indictus Hylas, congeremus aliquot loca, ubi optimis in Codd. id deprehendimus, & reſtituendum putamus. Supra cap. 7. Flor. & V. *Summiſſis faſcibus in concionem eſcendit.* Lib. 7, 30. *Uſque ad nos contemtus Samnitium pervenit, ſupra non eſcendit.* Sic pervetus Thuanæus, qui à ſexto libro orditur. Lib. 8, 10. *Eo magiſtratum Romanum eſcendere fas non eſſe.* Sic idem haud ambigue & Fulvii liber. Pall. duo, *excedere.* Vulgo, *aſcendere.* Lib. 21, 61. *Bovem in tertiam contignationem ſua ſponte eſcendiſſe.* Lib. 23, 14. *Latoque ut ſolet, ad populum, ut equum eſcendere liceret.* Eodemque cap. 23. *ubi cum lictoribus in Roſtra eſcendit.* Lib. 24. 22. *Ibi in aram Concordiæ, ex qua pridie Polyanus concionatus erat, eſcendit.* Lib. 26, 48. *Q. Trebellium & Sex. Digitium pariter in murum eſcendiſſe.* Sic quinque proximis locis omnium antiquiſſimus Puteanorum codex. Lib. 28, 19. *Seipſum, ſi cæteri cunctentur, eſcenſurum minatur:* idem. Pal. unus *oſtenſurum*: alii omnes *& ſcenſurum.* Eodem lib. cap. 26. *Simul & imperator in tribunal eſcendit:* idem. alii *aſcendit*: vulgo, *conſcendit.* Lib. 29, 37. *Et in ærarium eſcendiſſet*: idem. Men. *exceſſiſſet.* Lib. 30, 15. *in tribunal eſcendit, & concionem advocari juſſit:* idem. Cap. 17. *Cum C. Lælio in Roſtra eſcendit*: idem, remanſitque in Men. codice. Cap. ſequenti: *juſſoſque eſcendere in equos repente in hoſtem emittit.* Cap. 25. *juſſus è nauticis eſcendere in malum*: utrobique idem & in poſteriori loco unus è Pall. quamvis quid attinet alios poſt illum nominare? Lucret. lib. 5. v. 1303. *Et quam falciferos inventum eſcendere currus.* Sic Voſſianus. Cæſar l. 7. Gall. 27. *iis, qui primi murum eſcendiſſent, præmia propoſuit.* Eodemque libro inferius cap. 46. *Oppidi murus ab planitie atque initio eſcenſus, recta re-*

ſules: *Ne prædictum negetis*, *Patres Conſcripti*, *adeſt ingens ſeditio. Poſtulamus, ut ii qui maxime ignaviam increpant, adſint nobis habentibus delectum. Acerrimi cujuſque arbitrio, quando ita placet, rem agemus.* Redeunt in tribunal. citari nominatim unum ex iis qui in conſpectu erant, dedita opera jubent. Quum ſtaret tacitus, & circa eum aliquot hominum, ne forte violaretur, conſtitiſſet globus, lictorem ad eum conſules mittunt. quo repulſo, tum vero, indignum facinus eſſe, clamitantes, qui Patrum conſulibus aderant, devolant de tribunali, ut lictori auxilio eſſent. Sed ab lictore nihil aliud quam prehendere prohibito, quum converſus in Patres impetus eſſet, c conſulum intercurſu rixa ſedata eſt: in qua tamen ſine lapide, ſine telo, plus clamoris atque irarum quam injuriæ fuerat. Senatus tumultuoſe vocatus, tumultuoſius conſulitur, quæſtionem poſtulantibus iis qui pulſati fuerant, decernente ferociſſimo quoque, non ſententiis magis, quam clamore & ſtrepitu. Tandem quum iræ reſediſſent, exprobrantibus conſulibus, nihilo plus ſanitatis in curia, quam in foro eſſe, ordine conſuli cœpit. Tres fuêre ſententiæ. P. Virginius rem non vulgabat: *de iis tantum, qui fidem ſecuti P. Servilii conſulis, Volſco, Aurunco Sabinoque militaſſent bello, agendum cenſebat.* T. Largius, *Non id tempus eſſe, ut merita tantummodo exſolverentur. totam plebem ære alieno demerſam eſſe: nec ſiſti poſſe, ni omnibus conſulatur. quin ſi alia aliorum ſit conditio, accendi magis diſcordiam, quam ſedari.* Ap. Claudius, & natura immitis, & efferatus, hinc plebis odio, illinc Patrum laudibus, *Non miſeriis*, ait, *ſed licentia tantum concitum turbarum: & laſcivire magis plebem,*

quam

gione, &c. Sic utrobique membranæ Andibus. Nihil his omnibus in locis conjecturæ indulſimus.

c *Conſulum interceſſu rixa ſedata eſt.*] Mendum editionum proximis L. annis factarum. Scripti & editi ad Curionem (qui non aliter) omnes: *intercurſu*. Quæ libido novandi? Lib. 21. *Periculum intercurſu tum primum pubeſcentis filii propulſatum.* Lib. 34. *non intercurſu matronarum inter acies duas prælium fœdatum eſt?* Lib. 37. *Impeditus intercurſu ſuorum uſus prælongarum haſtarum.* Nec inelegans aut protritus uſus verbi. Lib. 5. *Ipſe interim Vejos ad confirmandos militum animos intercurrit.* Cicero in Philip. *Pugnatur acerrime: qui intercurrerent, miſimus tres principes civitatis.*

d

quam ſævire. Id adeo malum ex provocatione natum. quippe minas eſſe conſulum, non imperium; ubi ad eos, qui una peccaverint, provocare liceat. *Agedum*, inquit, *dictatorem, à quo provocatio non eſt, creemus. Iam hic, quo nunc omnia ardent, conticeſcet furor. Pulſet tum mihi lictorem, qui ſciet jus de tergo vitaque ſua penes unum illum eſſe, cujus majeſtatem violavit.*
Multis, ut erat, horrida & atrox videbatur Appii ſenten- 30
tia: rurſus Virginii Largiique exemplo haud ſalubres:
[d] utique Largii putabant ſententiam, quæ totam fidem
tolleret. medium maxime, & moderatum utroque con-
ſilium Virginii habebatur. Sed factione reſpectuque re-
rum privatarum, quæ ſemper offecere officientque pu-
blicis conſiliis, Appius vicit: ac prope fuit, ut dictator
ille idem crearetur. quæ res utique alienaſſet plebem
periculoſiſſimo tempore, quum Volſci Æquique & Sa-
bini forte una omnes in armis eſſent. Sed curæ fuit con-
ſulibus & ſenioribus Patrum, ut imperium, ſuo vehe-
mens, manſueto permitteretur ingenio. Manium Vale-
rium

d *Vtique Lartii putabant ſententiam.*] Cepit utique Rhenanus, fruſtra objiciente Sigonio, ſi Virginii modo ſententia dicatur haud ſalubris exemplo, modo conſilium maxime moderatum; eandem rem nunc probari, nunc improbari. Nihil in his abſurdi. Erat ſane non tota ſalubris exempli. Etſi enim æquum erat, eorum, qui fidem Conſ. Servilii ſecuti eſſent, & Volſco Auruncoque ac Sabino bello militaſſent, rationem haberi: tamen hoc æquum per ſeditionem impetrari, cogique ſenatum vel æquum facere per ſeditionem, utique boni exempli non erat. Semper hoc anceps & miſerabile remedium, & quo, ubi ſemel introductum eſt, cum bonis in bona cauſa proceſſit, plerumque mox mali in cauſa peſſima & nefaria utantur. Sic quod in præſens prodeſt, in futurum poteſt eſſe noxium. Vt Velleius ait Clodium jugulatum, *exemplo inutili; ſed facto ſalutari reipublicæ.* Lucanus: *In ſcelus it Pharium Romani pœna tyranni Exemplumque perit.* Sic T. Manlii conſilium *non civilis exempli, tamen pietate laudabile* dicit lib. 7. noſter. Apud Curtium lib. 8. quidam præfecti ſui Perſæ interfecti caput & arma tulerunt ad Alexandrum. *Ille*, inquit, *facto impunitatem dedit, honorem denegavit exemplo.* At eadem ſententia comparata cum duabus alteris recte media & maxime moderata vocatur. Nec enim atrox erat ut Appii, nec tam mali exempli, ut totam fidem tolleret novis tabulis, ut Lartii. Cicero 2. de officiis: *Ne ſit æs alienum, quod reipublicæ noceat, providendum eſt: quod multis rationibus caveri poteſt: non, ſi fuerit, ut locupletes ſuum perdant, debitores lucrentur alienum. nec enim ulla res vehementius rempublicam continet quam fides: quæ eſſe nulla poteſt, niſi erit neceſſaria ſolutio rerum creditarum.* Cæterum in verbis Livii delenda ſunt τὰ *putabant ſententiam*, quæ è ſcholio irrepſerunt, & totum interturbant: id quod Gebhardo

rium dictatorem Voleſi filium creant. Plebs etſi adverſus ſe creatum dictatorem videbat; tamen quum provocationem fratris lege haberet, nihil ex ea familia triſte nec ſuperbum timebat. Edictum deinde à dictatore propoſitum confirmavit animos, Servilii ferè conſulis edicto conveniens. ſed & homini & poteſtati melius rati credi, omiſſo certamine nomina dedere. Quantus numquam antè exercitus, legiones decem effectæ. ternæ inde datæ conſulibus: quatuor dictator uſus. Nec poterat jam bellum differri. Æqui Latinum agrum invaſerant. oratores Latinorum à Senatu petebant, ut aut mitterent ſubſidium, aut ſeipſos tuendorum finium cauſſa capere arma ſinerent. Tutius viſum eſt, defendi inermes Latinos, quam pati retractare arma. Vetuſius conſul miſſus eſt. is finis populationibus fuit. Ceſſere Æqui campis: locoque magis quam armis freti, ſummis ſe jugis montium tutabantur. Alter conſul in Volſcos profectus, ne & ipſe tereret tempus, vaſtandis maximè agris hoſtem ad conferenda propius caſtra, dimicandumque acie, excivit. Medio inter caſtra campo ante ſuum quiſque vallum infeſtis ſignis conſtitere, multitudine aliquantum Volſci ſuperabant. Itaque effuſi, & contemptim pugnam iniere. Conſul Romanus nec promovit aciem, nec clamorem reddi paſſus, defixis pilis ſtare ſuos juſſit: ubi ad manum veniſſet hoſtis, tum coortos tota vi gladiis rem gerere. Volſci curſu & clamore feſſi, quum ſe velut ſtupentibus metu intuliſſent Romanis, poſtquam impreſſionem ſenſere ex adverſo factam, [e] & ante oculos micare gladios, haud ſecus quam ſi in inſidias incidiſſent, turbati vertunt terga: & ne ad fugam quidem ſatis

tis

etiam viſum, Gruteroque approbatum. Sigonii nec liber hic nec conjectura unius aſſis.

e *Et ante oculos micare gladios.*] Bene. ſed non foret pejus, ſi legeremus, *Gladii.* Lib. 1. *Vt primo ſtatim concurſu concrepuere arma, micanteſque fulſere gladii.* Lib. 6. *Vbi illi vana jecerint miſſilia, & effuſi ſtantibus vobis ſe intulerint, tum micent gladii.* Lib. 21. *Iam non pro mœnibus modo atque turri tela micare.* Sed & lib. 7. *Qui ferrum ante oculos micare cerneret.* Itaque ſine veterum libb. auctoritate nihil temere muto.

f Flori

tis virium fuit, quia curſu in prælium ierant. Romani
contra, quia principio pugnæ quieti ſteterant, vigentes
corporibus facile adepti feſſos; & caſtra impetu cepe-
runt, & caſtris exutum hoſtem Velitras perſecuti, uno
agmine victores cum victis in urbem irrupere. pluſque
ibi ſanguinis promiſcua omnium generum cæde; quam
in ipſa dimicatione factum. paucis data venia, qui iner-
mes in deditionem venerunt. Dum hæc in Volſcis ge- 31
runtur, dictator Sabinos, ubi longe plurimum belli fue-
rat, [f] fundit fugatque, exuitque caſtris. Equitatu im-
miſſo mediam turbaverat hoſtium [g] aciem, qua, dum
ſe cornua latius pandunt, parum apte introrſum ordini-
bus aciem firmaverant. turbatos pedes invaſit. eodem
impetu caſtra capta, debellatumque eſt. Poſt pugnam ad
Regillum lacum non alia illis annis pugna clarior fuit.
Dictator triumphans urbem invehitur. Super ſolitos ho-
nores locus in circo ipſi poſteriſque ad ſpectaculum da-
tus. ſella in eo loco curulis poſita. Volſcis devictis Ve-
liternus ager ademptus: Velitras coloni ab urbe miſſi &
colonia deducta. Cum Æquis poſt aliquanto pugnatum
eſt; invito quidem conſule, quia loco iniquo ſubeundum
erat, ad hoſtes: ſed milites extrahi rem criminantes, ut
dictator, priuſquam ipſi redirent in urbem, magiſtratu
abiret: irritaque, ſicut ante conſulis, promiſſa ejus cade-
rent,

f *Fundit fugatque exuitque caſtris.*] Borbet. Pall. Voſſ. & Alerienſis Romana: *exuit caſtris*. Scribe: *fundit fugatque & exſuit caſtris*. Nec ſane ſuavius alterum.

g *Aciem, qua dum ſe.*] Salmaſius in poſtumo de re militari legit: *quia dum ſe*. Sed quis ferat: *turbaverat aciem, qua* vel *quia aciem firmaverant?* Alterum utique redundat, & ſcribendum: *mediam turbaverat hoſtium aciem, quam, dum ſe cornua latius pandunt, parum apte introrſum ordinibus firmaverant*. Sane τὸ *quam* habent & ſcripti quidam. Lib. 4. *Non ſubſidiis firmata acie, non equite apte locato.* Et iterum: *aut in tempore pugnam iniſſe, aut firmaſſe ſubſidiis aciem.* Lib. 25. *& in longitudinem porrecta acies, clamantibus tribunis, nihil introrſus roboris ac virium eſſe.* Lib. 32. *Conferti pluribus introrſus ordinibus firmata acie.* Lib. 33. *Simul ne facile perrumperetur acies, dimidium de fronte demptum introrſus porrectis ordinibus duplicat, ut longa potius quam lata acies eſſet.* Auctor belli Africani: *Dextrum & ſiniſtrum cornu magnis equitum copiis firmaverant.* Tacitus 3. Hiſt. *Subſignano milite media firmare.* Lib. 4. Hiſt. *Id ſolum, ut in tumultu, monuit, ſubſignano milite media firmare.* Quod ſi etiam deleveris τὸ *ſe*, nihil ſententiæ nocueris.

h It

rent, pepulere, ut fortè temere in adverſos montes agmen erigeret. Id male commiſſum, ignavia hoſtium in bonum vertit: qui, priuſquam ad conjectum teli veniretur, obſtupefacti audacia Romanorum, relictis caſtris, quæ munitiſſimis tenuerant locis, h in adverſas valles deſiluere. ubi ſatis prædæ & victoriæ incruenta fuit. Ita trifariam re bello bene geſta, de domeſticarum rerum eventu, nec Patribus nec plebi cura deceſſerat. tanta quum gratia tum arte præparaverant fœneratores, quæ non modo plebem, ſed ipſum etiam dictatorem fruſtrarentur. Namque Valerius, poſt Vetuſii conſulis reditum, omnium actionum in Senatu primam habuit pro victore populo, retulitque quid de nexis fieri placeret. quæ cum rejecta relatio eſſet, Non placeo, inquit, *concordiæ auctor. optabitis Medius fidius propediem, ut mei ſimiles Romana plebs patronos habeat. Quod ad me attinet, neque fruſtrabor ultra cives meos, neque ipſe fruſtra dictator ero. Diſcordiæ inteſtinæ, bellum externum, fecere, ut hoc magiſtratu egeret reſpublica. Pax foris parta eſt, domi impeditur. privatus potius quam dictator ſeditioni interero.* ita curia egreſſus, dictatura ſe abdicavit. Apparuit cauſſa plebi, ſuam vicem indignantem magiſtratu abiſſe. itaque, velut perſoluta fide, quoniam per eum non ſtetiſſet quin præſtaretur, i decedentem

32 domum cum favore ac laudibus proſecuti ſunt. Timor inde Patres inceſſit, ne ſi dimiſſus exercitus foret, rurſus cœtus occulti conjurationeſque fierent. itaque quamquam per dictatorem delectus habitus eſſet, tamen, quoniam

h *In adverſas valles deſiluere.*] Scribe, *averſas*, quæ videlicet ipſis à tergo eſſent: nam frons caſtrorum ad alteram partem in Romanos vergebat. Lib. 27. *Nocte jugum ſuperare & in averſis vallibus conſidere jubet.* Alibi vocat *ſupinas*. Lib. 4. *repentino impetu Æquorum per ſupinam vallem fuſi ſunt.* Lib. 6. *Verſus itaque in victorem terror & novo hoſte & ſupina valle Romanam inclinavit aciem.*

i *Decedentem domum.*] Puto *diſcedentem*. Iſti alius locus. Cicero 4. Verr. *Itaque tum de foro, cum jam adveſperaſceret, diſceſſimus.*

VARIORUM.

1 *In adverſas valles.*] Legerem, *averſas*: & mox *ibi* pro *ubi*. nam non in vallibus, ſed in caſtris. *Tan. Faber.*

quoniam in conſulum verba juraſſent, ſacramento teneri militem rati, per cauſſam renovati ab Æquis belli, educi ex urbe legiones juſſere. quo facto maturata eſt ſeditio. Et primo agitatum dicitur de conſulum cæde, ut ſolverentur ſacramento: doctos deinde nullam ſcelere religionem exſolvi, Sicinio quodam auctore injuſſu conſulum [2] in Sacrum montem ſeceſſiſſe, trans Anienem amnem, tria ab urbe millia paſſuum. ea frequentior fama eſt, quam, cujus Piſo auctor eſt, in Aventinum ſeceſſionem factam eſſe. Ibi, ſine ullo duce, vallo foſſaque communitis caſtris, quieti, rem nullam niſi neceſſariam ad victum ſumendo, per aliquot dies neque laceſſiti, neque laceſſentes ſeſe tenuere. Pavor ingens in urbe, metuque mutuo ſuſpenſa erant omnia. Timere relicta ab ſuis plebes violentiam Patrum, timere Patres reſidem in urbe plebem, incerti, manere eam an abire mallent. quamdiu autem tranquillam, quæ ſeceſſerit, multitudinem fore? quid futurum deinde, ſi quod externum interim bellum exiſtat? nullam profecto, niſi in concordia civium, ſpem reliquam ducere. eam per æqua, per iniqua, reconciliandam civitati eſſe. Placuit igitur oratorem ad plebem mitti Menenium Agrippam, facundum virum, & quod inde oriundus erat, plebi carum. Is intromiſſus in caſtra, [3] priſco illo dicendi & horrido modo, nihil aliud, quam hoc narraſſe fertur: *Tempore, quo in homine, non ut nunc, omnia in unum conſentiebant, ſed ſingulis membris ſuum cuique conſilium, ſuus ſermo fuerat, indignatas reliquas partes, ſua cura, ſuo labore ac miniſterio ventri omnia quæri: ventrem in medio quietum, nihil aliud, quam datis voluptatibus frui. Conſpiraſſe inde, ne manus ad os cibum ferrent,*

2 *In ſacrum montem.*] Prima poſt reges exactos in urbe diſcordia, quæ accidit anno IV. Olympiad. 71. ab urbe condita 260. *Godelev.*

3 *Priſco illo dicendi & horrido modo.*] At mihi admodum lepidus modus videtur: nihil enim uſitatius regibus magiſtratibuſque priſcis, quam apologo ac ſimilitudine à feris inſectiſque deſumptis, trahere in ſuam ſententiam plebem quamvis pertinacem. Conſulatur Plutarch. Convivio Sapientum cap. 33. Gellius lib. 2. cap. 29. Herodotus lib. 1. cap. 141. *Gruter.*

rent, nec os acciperet datum, nec dentes conficerent. hac ira du
ventrem fame domare vellent, ipſa unà membra, totumque co
pus, ad extremam tabem veniſſe. Inde apparuiſſe, ventris qu
que haud ſegne miniſterium eſſe: nec magis ali quam alere eun
reddentem in omnes corporis partes hunc quo vivimus vigemu
que, diviſum pariter in venas maturum confecto cibo, ſanguinen
Comparando hinc quam inteſtina corporis ſeditio ſim
lis eſſet iræ plebis in Patres, flexiſſe mentes hom
33 num. [4] Agi deinde de concordia cœptum, conceſſun
que in conditiones, ut plebi ſui magiſtratus eſſent ſacr
ſancti, [a] quibus auxilii latio adverſus conſules eſſet. n
ve cui Patrum capere eum magiſtratum liceret. Ita tr
buni plebei creati duo, [5] C. Licinius, & L. Albinus.
tres collegas ſibi creaverunt. in his Sicinium fuiſſe ſed
tionis auctorem; de duobus qui fuerint, minus conv
nit. Sunt qui duos tantum in Sacro monte creatos tr
bunos eſſe dicant, ibique [6] ſacratam legem latam. P
ſeceſſionem plebis Sp. Caſſius, & Poſtumus Cominii
conſulatum inierunt: his conſulibus cum Latinis pop
lis ictum fœdus. ad id feriendum conſul alter Rom
manſit, alter ad Volſcum bellum miſſus, Antiates Vo
ſcos fundit fugatque: compulſos in oppidum Longula
perſecutus, mœnibus potitur. inde Poluſcam, item Vo
ſcorun

4 *Agi deinde de concordia ceptum.*] Cum hæc ſeditio propter nexos cepeiit, ut ipſe paulo ante dixit, ubi de Valerio loquitur: mirum eſt Livium ne unum quidem verbum amplius de nexis dicere, quomodo tandem cum iis actum. Vide Dionyſ. lib. 6. in oratione Menenii Agrippæ S. C. de nexis. *Glareanus.*

5 *C. Licinius, & L. Albinus.*] Hi primi tribuni plebis creati ſunt ex Livii ſententia. Porrò autem aſſentior quibuſdam libris manuſcriptis; qui non hunc ſolum, ſed etiam alium *L. Albinum*, & *M. Albinum* de plebe homines, quos infrà commemorabit Livius, *Albinios* vocant. Eſt enim veriſimile, ſi qui duo nomina ferrent, caruiſſe eos cognomine, prænomen autem & nomen i
liſſe id, quod in ius deſinit. *Albinus* a
tem *Poſtumiorum*, qui patricii ſunt, cognomen. *Sigonius.*

6 *Sacratam legem latam.*] Sic d
ctam, quod in ſacro monte lata ſ
Vtrum autem una tantum lex, an plu
in ſacro monte latæ ſint, non ſatis co
ſtat. Livius & Dionyſius ubi rem i
ſam narrant, unam nominant. Sed L
vius alibi non ſemel *ſacratas leges* dix
ut paulò poſt in hoc ipſo libro. *Gl*

GRONOVII.

a *Quibus auxiliatio adverſus conſu*
eſſet.] Et hoc novum: nam Curio
quoque, non modo omnes ante ill
editiones: *auxilii latio.*

b Cad

ſcorum, cepit: tum magna vi adortus eſt Coriolos. Erat tum in caſtris inter primores juvenum C. Marcius, adoleſcens, & conſilio & manu promptus, cui cognomen poſtea Coriolano fuit. Quum ſubito exercitum Romanum Coriolos obſidentem, atque in oppidanos, quos intus clauſos habebat, intentum, ſine ullo metu extrinſecus imminentis belli, Volſcæ legiones profectæ ab Antio invaſiſſent, eodemque tempore ex oppido erupiſſent hoſtes; fortè in ſtatione Marcius fuit. Is cum delecta militum manu, non modo impetum erumpentium retudit, ſed per patentem portam ferox irrupit: [b] cædeque in proxima urbis facta, ignem temerè arreptum, imminentibus muro ædificiis injecit. Clamor inde oppidanorum miſtus muliebri puerilique ploratu ad terrorem, ut ſolet, primo ortu, & Romanis auxit animum, & turbavit Volſcos: utpote capta urbe, cui ad ferendam opem venerant. Ita fuſi Volſci Antiates, Corioli oppidum captum. tantumque ſua laude obſtitit famæ conſulis Marcius, ut, niſi fœdus cum Latinis, columna ænea inſculptum monumento eſſet, ab Sp. Caſſio uno, quia collega abfuerat, ictum; Poſtumum Cominium bellum geſſiſſe cum Volſcis, memoria ceſſiſſet. Eodem anno Agrippa Menenius moritur; vir omni vita pariter Patribus ac plebi carus: poſt ſucceſſionem carior plebi factus. Huic interpreti arbitroque concordiæ civium, legato Patrum ad plebem, reductori plebis Romanæ in urbem ſumptus funeri defuit. extulit eum plebs ſextantibus collatis in capita. Conſules deinde T. Geganius, 34
P. Minucius facti. Eo anno, [c] quum & foris quieta omnia à bello eſſent, & domi ſanata diſcordia, aliud multo gravius

b *Cædeque in proxima urbis facta.*] ic jam olim Andreæ Romana. Poſtea cerunt *proximo*, quod corrigit è ſcripto henanus. Nondum videntur omnia lva. Quidam Mſſ. *in proxima urbe.* laceret ſatis, ſicubi invenirem: *cadee in proximam turbam facta.* Statimque: *Clamor inde oppidanorum, miſtus muliebri puerilique ploratu, ad terrorem, ut ſolet, primum ortus.*

c *Quum & foris quieta omnia bella eſſent.*] Mendum nuperarum pro *bello*, quod habent ſuperiores. Sed integrius in duobus Pall. *quieta omnia à bello eſſent.*

gravius malum civitatem invaſit. caritas p[illegible]næ, ex incultis per ſucceſſionem plebis agris: fames deinde, qualis clauſis ſolet. ventumque ad interitum ſervitiorum utique & plebis eſſet, ni conſules providiſſent, dimiſſis paſſim ad frumentum coemendum, non in Etruriam modo dextris ab Oſtia littoribus, [1] lævoque per Volſcos mari uſque ad Cumas, ſed [d] quæſitum in Sicilia quoque, adeo finitimorum odia longinquis coëgerant indigere auxiliis. Frumentum Cumis quum coëmptum eſſet, naves, pro bonis Tarquiniorum, ab Ariſtodemo tyranno, qui hæres erat, retentæ ſunt. in Volſcis Pomptinoque ne emi quidem potuit: periculum quoque ab impetu hominum ipſis frumentatoribus fuit. [e] Ex Tuſcis frumentum Tiberi venit: eo ſuſtentata eſt plebs. Incommodo bello in tam arctis commeatibus vexati forent, ni Volſcos jam moventes arma, peſtilentia ingens invaſiſſet. ea clade conterritis hoſtium animis, ut etiam ubi ea remiſiſſet, terrore aliquo tenerentur, & Velitris auxere numerum colonorum Romani, & [2] Norbæ in montes novam coloniam, quæ arx in Pomptino eſſet, miſerunt. M. Minucio deinde, & A. Sempronio conſulibus, magna vis frumenti ex Sicilia advecta; agitatumque in Senatu, quanti plebi daretur. Multi veniſſe tempus premendæ plebis putabant, recuperandique jura, quæ extorta ſeceſſione ac vi Patribus eſſent; in primis

Marcius

ſent. Lib. 39. *Et quia à bello quieta ut eſſet provincia, effecerat.*

d *Quæſitum in Sicilia quoque.*] Borb. Fl. Voſ. Hel. Pal. Camp. *Siciliam.* Sed quid *quæſitum?* An, *ſed trans fretum in Siciliam quoque.*

c *Ex Etruſcis frumentum.*] Nihil intereſt, ſic legas, an *ex Tuſcis:* tamen cum hoc Rhenani codex, & quos modo nominavi ſervent, illud huic concedere juſſimus.

VARIORUM.

1 *Lævoque per Volſcos mari uſque ad Cumas.*] Satis claré hoc loco Volſcorum ſitus deſcribitur. Nam Antium etiam Volſcorum civitas fuit. Plin. autem lib. 3. cap. 5. Volſcos ultrà Circeios emovet. Porrò quod hîc Livius vocat *Pontinum*, Dionyſ. lib. 7. ab initio vocat *Pometinum* campum. *Glareanus.*

2 *Et Norbæ in montes no.*] Norbæ Plin. meminit, ubi de oppidis claris olim in Latio; Norbanos etiam propè Lavicanos in Latio, ut non exiſtimem longè à Roma verſus Norbam vel Pontinum fuiſſe: ſi quidem Norba arx in Pontino eſſe debuit, ut hîc deſcribit Livius. *Glarean.*

3 Qu

Marcius Coriolanus, hoſtis tribuniciæ poteſtatis. *Si annonam,* inquit, *veterem volunt, jus priſtinum reddant Patribus. Cur ego plebeios magiſtratus, cur Sicinium potentem pollentemque video, ſub jugum miſſus, tamquam à latronibus redemptus. Egone has indignitates diutius patiar, quam neceſſe eſt?* [3] *Tarquinium regem qui non tulerim, Sicinium feram? Secedat nunc, avocet plebem: patet via in Sacrum montem, alioſque colles. Rapiant frumenta ex agris noſtris, quemadmodum tertio anno rapuere.* [a] *Fruantur, utantur annona, quam furore ſuo fecere. Audeo dicere, hoc malo domitos ipſos potius cultores agrorum fore, quam ut armati per ſeceſſionem coli prohibeant.* Haud tam facile dictu eſt, faciendum ne fuerit, quam potuiſſe, arbitror fieri, ut conditionibus laxandi annonam, & tribuniciam poteſtatem, & omnia invitis jura impoſita Patres demerent ſibi. Et Senatui nimis atrox viſa ſententia eſt, & ira plebem prope armavit. *Fame jam ſe ſicut hoſtes peti, cibo victuque fraudari: peregrinum frumentum, quæ ſola alimenta ex inſperato fortuna dederit, ab ore rapi, niſi C. Marcio vincti dedantur tribuni, niſi de tergo plebis Romanæ ſatisfiat. Eum ſibi carnificem novum exortum, qui aut mori, aut ſervire jubeat.* In exeuntem è curia impetus factus eſſet, ni peropportune Tribuni diem dixiſſent. Ibi ira eſt ſuppreſſa, ſe

3 *Qui non tulerim Tarquinium.*] In tempora peccat Livius ut videtur. Sed tanti non eſt. Antea adoleſcentem fecit: at paullo poſt ſenem. Sed explicari poteſt. *Tan. Faber.*

GRONOVII.

a *Fruantur, utantur annona, quam furore.*] Τὸ *fruantur* ſolius eſt Rhenani, explicatione ipſa oſtendentis, quam ſit hic incommodum. Subaudit enim *raptis*, & ad priorem ſententiam jubet referri. At id exſulat ſcriptis noſtris veteribuſque editionibus, poſt Curionem demum receptum. Cancelletur igitur. *Furor* autem quis niſi ſeditionis? Vel ex Virgilii illo: *furor arma miniſtrat.* Livius ſupra: *nihilo plus ſanitatis in curia quam in foro eſſe.* Infra cap. 41. *Patres ſatis ſuperque gratuiti furoris in multitudine credentes eſſe, largitiones temeritatiſque invitamenta horrebant.* Hoc eſt, ultro etiam & ſine propoſita mercede ſatis prompte inſanire & commoveri plebem. Perperam Rhenanus: *gratuiti favoris in multitudinem.* Frontinus 1. Strateg. 9. *Cum legiones civium Romanorum pernicioſa ſeditione furerent, conſilio reſtituit ſanitatem efferatis.* Sic loquitur & 2, 5, 18. Seditio autem erat cauſa neglectæ agriculturæ, atque inde exortæ famis. Paullo ante: *caritas primum annonæ ex incultis per ſeceſſionem plebis agris, fames deinde.* Quare alibi audiemus virum doctum, qui non dubitat reſcribendum: *quam furto ſuam fecere.* Nec rapinam & direptionem vi palam factam eſſe *furtum* concedunt juriſcon-

ſe judicem quiſque, ſe dominum vitæ necisque inimici factum videbat. Contemptim primo Marcius audiebat minas tribunicias: auxilii, non pœnæ jus datum illi poteſtati: plebiſque, non Patrum tribunos eſſe. ſed adeo infenſa erat coorta plebs, ut unius pœna defungendum eſſet Patribus. Reſtiterunt tamen adverſa invidia, uſique ſunt, qua ſuis quiſque, qua totius ordinis viribus. Ac primo tentata res eſt, ſi diſpoſitis clientibus abſterrendo ſingulos à coitionibus, conciliiſque, desjicere rem poſſent. Univerſi deinde proceſſere (quicquid erat Patrum, reos diceres) precibus plebem expoſcentes: unum ſibi civem, unum Senatorem, ſi innocentem abſolvere nollent, pro nocente donarent. [1] Ipſe quum die dicta non adeſſet, perſeveratum in ira eſt. Damnatus abſens in Volſcos exulatum abiit, minitans patriæ, hoſtileſque jam tum ſpiritus gerens. Venientem Volſci benigne excepere. benigniuſque indies colebant: quo major ira in ſuos eminebat, crebræque, nunc querelæ, nunc minæ percipiebantur. Hoſpitio utebatur [2] Attii Tulli. Longe is tum princeps Volſci nominis erat, Romaniſque ſemper infeſtus. ita quum alterum vetus odium, alterum ira recens ſtimularet, conſilia conferunt de Romano bello. Haud facile credebant, plebem ſuam impelli poſſe, ut toties infeliciter tentata arma caperent. Multis ſæpe bellis, peſtilentia poſtremo amiſſa juventute, fractos ſpiritus eſſe, arte agendum in exoleto jam vetuſtate odio, ut recenti aliqua ira exacerbarentur animi.

tiſconſulti, neque ex eo, quod patriciorum ex agris ante triennium rapta frumenta, fames plebi.

VARIORUM.

1 *Ipſe cum die dicta non adeſſet, perſev.*] Non perſequar nunc hiſtoriæ variationem, quæ apud Dionyſium longè luculentius meo quidem judicio, quam apud Livium narratur. Id quod fuit neceſſarium ad hujus hiſtoriæ lucem, omiſiſſe videtur Livius, ſcil. quomodo judicium hoc perlatum novo ritu, nec antea conſueto. Vide Dionyſ. *Glareanus.*

2 *Accii Tullii, longè is tum princeps Volſci nom.*] Hic vir *Attius Tullus* dictus eſt, ita ut *Tullus* prænomen, *Attius* nomen gentis eſſet, ut in Tullo Hoſtilio. Quod autem dico, ex fide veterum librorum dico, & Græci exemplaris Dionyſii, à quo Τύλλος Ἄττιος dicitur ubique. *Sigonius.*

m.

mi. [3] Ludi forte ex inſtauratione magni Romæ para- 36
bantur. [a] inſtaurandi hæc cauſſa fuerat. Ludis manè ſervum quidam paterfamiliæ, nondum commiſſo ſpectaculo, ſub furca cæſum medio egerat circo. cœpti inde ludi, velut ea res nihil ad religionem pertinuiſſet. Haud ita multo poſt, Ti. Atinio, de plebe homini, ſomnium fuit. [4] Viſus Jupiter dicere, *Sibi ludis præſultatorem diſplicuiſſe: niſi magnifice inſtaurarentur hi ludi, periculum urbi fore. iret, ea conſulibus nunciaret.* Quanquam haud ſane liber erat religione animus; [b] verecundia tamen majeſtatis magiſtratuum timorem vicit, ne in ora hominum pro ludibrio abiret. Magno illi ea cunctatio ſtetit. filium namque intra paucos dies amiſit. cujus repentinæ cladis, ne cauſa dubia eſſet, ægro animi eadem illa in ſomnis obverſata ſpecies, viſa eſt rogitare, *Satin' magnam ſpreti numinis haberet mercedem? majorem inſtare, ni eat propere ac nunciet conſulibus.* Jam præſentior res erat: cunctantem tamen,

3 *Ludi forte ex inſtauratione magni.*] Ludi acti erant, ſed non rite, ideoque inſtaurantur. Porrò & hoc loco, & novum annum, & alios coſſ. ponit Dionyſius. *Glarean.*

4 *Viſus Iupiter dicere, ſibi ludis præſultatorem diſplicuiſſe.*] Præſultatorem vocat eum, qui quaſi ludorum prima pars fuerit, qui antequam ludi committerentur, ſaltaverit. *Sigon.*

GRONOVII.

a *Inſtaurandis hac cauſa fuerat ludis. Mane ſervum.*] Pulchra & vere Livii ſcriptura Rhenano debetur: *Inſtaurandi hac cauſa fuerat. Ludis mane ſervum.* niſi quod male vult, *hoc cauſa.* Lib. 27. Haſdrubalis fratris Hannibal *haudquaquam tam facilem maturumque tranſitum exſpectabat. ea tardius movendi ex hibernis cauſa fuit.* Reliquum ſi intellexiſſent editores, utique approbaſſent. *Inſtaurandi* ſervavit unus ex Pall. Vtitur vero & alibi noſter abſolute. Lib. 27. [illegible] *plebeiis ludis biduum inſtauratum ab* [illegible] *Mamilio & M. Cæcilio Metello ædilibus plebis.* Sic etiam ſcribendum lib. 31, 4. *Ludi Romani ſcenici eo anno magnifice apparateque facti ab ædil. cur. L. Valerio Flacco & L. Quinctio Flaminino. biduum inſtauratum eſt.* non *inſtaurati ſunt.* Porro *ludis* dicebant breviter pro die ludorum, aut quo ludi fierent. Cicero 1. ad Att. 16. *Itaque & ludis & gladiatoribus mirandas ἐπισημασίας ſine ulla paſtoricia fiſtula auferebamus.* Statim noſter: *Sibi ludis præſultatorem diſplicuiſſe.* Vbi melior Sigonius libris vett. ſuis, in quibus ait legi *ludi.* Suetonius Iulio cap. 39. *Ludis D. Laberius eques Romanus mimum ſuum egit.*

b *Verecundia tamen majeſtatis Magiſtratuum timorem vicit.*] Prava & hic vetus lectio Sigonii: *timorem injecit.* nam *timor* Livio non refertur ad id quod ſequitur, ſed eſt ipſa religio & metus Deum. Lib. 27. *Turbata tota acies eſt, dein prorſus fuſa, & vincente pudorem metu, terga dabant.* Lib. 28. *Tamen vincente verecundiam metu terga extemplo data.* Lib. 40. *Exſecrationeſque in regem, vincente odio metum, exaudiebantur.*

tamen, ac prolatantem, ingens vis morbi adorta eſt, debilitate ſubita. Tum enimvero Deorum ira admonuit: feſſus igitur malis præteritis inſtantibuſque, conſilio propinquorum adhibito, quum viſa atque audita, & obverſatum toties ſomno Jovem, minas iraſque cœleſtes repræſentatas caſibus ſuis expoſuiſſet: conſenſu inde haud dubio omnium qui aderant, in forum ad conſules lectica defertur. inde in curiam juſſu conſulum delatus, eadem illa quum Patribus ingenti omnium admiratione enarraſſet; ecce aliud miraculum: qui captus omnibus membris delatus in curiam eſſet, eum functum officio pedibus ſuis domum rediiſſe, traditum memoriæ eſt.

37 [1] Ludi quam ampliſſimi ut fierent, ſenatus decernit. Ad eos ludos, auctore Attio Tullo, vis magna Volſcorum venit. Priuſquam committerentur ludi, Tullus, ut domi compoſitum cum Marcio fuerat, ad conſules venit. dicit eſſe, quæ ſecreto agere de republica velit. Arbitris remotis, *Invitus*, inquit, *quod ſequius ſit, de meis civibus loquor. Non tamen admiſſum quicquam ab iis, criminatum venio, ſed cautum, ne admittant. Nimio plus quam velim, noſtrorum ingenia ſunt mobilia. Multis id cladibus ſenſimus. Quippe qui non noſtro merito, ſed veſtra patientia incolumes ſimus. Magna hic nunc Volſcorum multitudo eſt. ludi ſunt. ſpectaculo intenta civitas erit. Memini quid per eandem occaſionem ab Sabinorum juventute in hac urbe commiſſum ſit. horret animus, ne quid inconſultè ac temere fiat. Hæc, noſtra veſtraque cauſſa, prius dicenda vobis, conſules, ratus ſum. Quod ad me attinet, extemplo hinc domum abire in animo eſt, ne cujus facti dictive contagione præſens violer.* Hæc locutus, abiit. Conſules quum ad Patres rem dubiam ſub auctore certo detuliſſent, auctor magis, ut fit, quam res ad præcavendum vel ex ſupervacuo movit. factoque ſenatuſconſulto, ut urbem excederent Volſci, præcones dimittuntur, qui omnes eos proficiſci

ante

diebantur. Salluſt. 3. hiſt. in concione Lepidi: *Sed præter ſpem bonam ex vobis, quæ metum vicit.*

VARIORUM.

1 *Ludi quam ampliſſimi ut fierent, Senat.*] Et hoc loco Dionyſius in ſ[illegible]

ante noctem juberent. Ingens pavor primo diſcurrentes ad ſuas res tollendas in hoſpitia perculit. Proficiſcentibus deinde indignatio oborta: Se, ut conſceleratos contaminatoſque, ab ludis, feſtis diebus, cœtu quodammodo hominum Deorumque, abactos eſſe. Quum 38
prope continuato agmine irent, [2] prægreſſus Tullus [3] ad caput Ferentinum, ut quiſque veniret, primores eorum excipiens, quærendo, indignandoque, & eos ipſos ſedulo audientes ſecunda iræ verba, & per eos multitudinem aliam in ſubjectum viæ campum deduxit. Ibi in concionis modum [a] orationem exorſus, *Veteres populi Romani injurias, cladeſque gentis Volſcorum, ut omnia*, inquit, *obliviſcamini alia, hodiernam hanc contumeliam, quo tandem animo fertis, qui per noſtram ignominiam ludos commisêre? An non ſenſiſtis triumphatum hodie de vobis eſſe? Vos omnibus civibus, peregrinis, tot finitimis populis, ſpectaculo abeuntes fuiſſe? Veſtras conjuges, veſtros liberos traductos per ora hominum? Quid eos, qui audivere vocem præconis? quid, qui vos vidêre abeuntes? quid eos, qui huic ignominioſo agmini fuere obvii, exiſtimaſſe putatis*

ib. 8. & novum annum, & novos referre coſſ. In Livii codice, ea omnia omiſſa. *Glarean.*

2 *Progreſſus Tullus ad caput Ferentinum.*] Libro priorê de morte Turni Herdonii, *aquam Ferentinam* appellat; hic vero *caput Ferentinum.* Libro autem VII. Hernicorum oppidum *Ferentinum* aſſerit, & eodem libro anno ab urbe condita 406. ad lucum Ferentinæ ait Latinorum concilia habita. Sed de hoc etiam antea. *Glarean.*

3 *Ad caput Ferentinum.*] Priore libro *caput aquæ Ferentinæ* dixit. Eodemque libro *lucum Ferentinæ* nominavit. Parique ratione libro 7. *Ad lucum Ferentinæ* Latinorum concilium tradit eſſe habitum. Quod concilium Dionyſius ... φερεντίνῳ ἀγορὰν, ubi de Su... rege agit, vocat. Plutarchus au... in Romulo quorundam ſacrorum ... minit: quæ fiebant à Latinis ἐπὶ Φε... ...ίνης ὕλης. Vt autem ad lucum Ferentinæ Latinorum, ſic ad fanum Vulturnnæ Etruſcorum populorum concilia habebantur. *Sigon.*

GRONOVII.

a *Orationem exorſus, veteres populi.* Conſidera paulo attentius, nec denique te fugiet ſcabitudo in oratione male connexa: *veteres injurias, cladeſque, ut omnia obliviſcamini.* Non poteſt hoc probare docta auris. Cæterum unica litera abundat, & ſciendum verba Tulli non incipere à vocabulo, *Veteres*, ſed *Vt omnia*: quæ præcedunt, ex hiſtorici perſona dicuntur. Scribe: *Ibi in concionis modum oratione exorſus veteres populi Romani injurias cladeſque gentis Volſcorum; Vt omnia, inquit, obliviſcamini alia, hodiernam &c.* Cicero 15. famil. 21. *Vt hæc recentia, quæ meminero ſemper, obliviſcar, quæ tua ſollicitudo &c.*

tatis? niſi aliquod profecto nefas eſſe, quo, ſi interſimus ſpectaculo, violaturi ſimus ludos, piaculumque merituri. ideo nos ab ſede piorum, cœtu, concilioque abigi. Quid, deinde, illud non ſuccurrit, vivere nos,[b] *quod maturarimus proficiſci? ſi hæc profectio, & non fuga eſt. Et hanc urbem vos non hoſtium ducitis, ubi ſi unum diem morati eſſetis, moriendum omnibus fuit? Bellum vobis, indictum eſt: magno eorum malo, qui indixere, ſi viri eſtis.* Ita & ſua ſponte irarum pleni, & incitati, domos inde digreſſi ſunt, inſtigandoque ſuos quiſque populos effecêre, ut
39 omne Volſcum nomen deficeret. Imperatores ad id bellum de omnium populorum ſententia lecti Attius Tullus, & C. Marcius exul Romanus, in quo aliquanto plus ſpei repoſitum. [c] Quam ſpem nequaquam fefellit: ut facile appareret, ducibus validiorem, quam exercitu rem Romanam eſſe. Circeios profectus, primum colonos inde Romanos expulit: liberamque eam urbem Volſcis tradidit. Inde in Latinam viam tranſverſis tramitibus tranſgreſſus, Satricum, Longulam, Poluſcam, Coriolos, novella hæc Romanis oppida ademit. Inde Lavinium recepit: tunc deinceps Corbionem, Vitelliam, Trebiam, [1] Labicos, Pedum cepit. Poſtremum, ad urbem à Pedo ducit: [2] & ad foſſas Cluilias quinque ab

b *Quod maturavimus proficiſci.*] Fl. & Helm. *quod maturarimus.* Pal. *Maturaverimus.*

c *Quam ſpem nequaquam fefellit.*] Sigonius: Vetus liber: *Quæ ſpes nequaquam fefellit.* quod probo. Ego vero non probo, & à mala manu eſſe ajo. Meliores libri omnes tenent vulgatum. Iuſtinus ex Trogo lib. 2. de Simone: *Nec in bello judicium diligentium fefellit.* Ita non fefellit ſpem Volſcorum Coriolanus. Auctor de bello Alexandrino: *nobis rem committe. nos prælium ſuſtinebimus, neque judicium tuum fallemus.* Et iterum: *ne ſuam atque omnium falleret opinionem, quorum judicio delectus ad pugnam proficiſceretur.* Polybius lib. 2. *ἵνα μήτε ἀπρεπῶς κινδυνεύοντες σφάλλωσι τὰς τῶν πιστευσάντων ἐλπίδας.*

VARIORUM.

1 *Labicos*] Nec Græci, nec Latini libri ſibi conſtant in hoc oppido nominando: modò enim *Labicos* & *Labicanos*: modò *Lavicos* & *Lavicanos*: modò *Λαβίκους* & *Λαβικανοὺς*: modo *Λαουίκους* & *Λαουικανοὺς* edunt. *Sig.*

2 *Et ad foſſas Cluilias quinque ab Urbe.*] Non eſt dubium, quin de iis loquatur foſſis, de quibus lib. 1. in Tullo Hoſtilio, eas enim fecerant Alba[illegible] Cluilio, à quo & nomen haben[illegible] ſtantia earum foſſarum utroque in [illegible] apud Dionyſ. & Liv. eadem narra[illegible] *Glareanus.*

3 [illegible]

ab urbe millia paſſuum caſtris poſitis, populatur inde agrum Romanum: cuſtodibus inter populatores miſſis, qui patriciorum agros intactos ſervarent. ſive inſenſus plebi magis, ſive ut diſcordia inde inter Patres plebemque oriretur. Quæ profecto orta eſſet, adeò tribuni jam ferocem per ſe plebem criminando in primores civitatis inſtigabant. ſed externus timor maximum concordiæ vinculum, quamvis ſuſpectos, infenſoſque inter ſe jungebat animos. Id modo non conveniebat; quod ſenatus conſuleſque, nuſquam alibi ſpem, quam in armis ponebant: plebes omnia quam bellum malebat. Sp. Nautius jam, & Sex. Furius conſules erant. Eos recenſentes legiones, præſidia per muros, aliaque, in quibus ſtationes vigiliaſque eſſe placuerat, loca diſtribuentes, multitudo ingens pacem poſcentium primum ſeditioſo clamore conterruit. deinde vocare ſenatum, referre de legatis ad C. Marcium mittendis coëgit. Acceperunt relationem Patres; poſtquam apparuit labare plebis animos. miſſique de pace ad Marcium oratores, atrox reſponſum retulerunt: *Si Volſcis ager redderetur, poſſe agi de pace: ſi præda belli per ocium frui velint, memorem ſe & civium injuriæ, & hoſpitum beneficii, adniſurum, ut appareat, exilio ſibi irritatos, non fractos, animos eſſe.* Iterum deinde iidem miſſi, non recipiuntur in caſtra. Sacerdotes quoque ſuis inſignibus velatos iſſe ſupplices ad caſtra hoſtium, traditum eſt; nihilo magis quam legatos flexiſſe animum. Tum matronæ ad [3] Veturiam matrem Co- 40
riolani, Volumniamque uxorem frequentes coëunt. id publicum conſilium, an muliebris timor fuerit, parum invenio. Pervicere certe, ut & Veturia magno natu mulier, & Volumnia, duos parvos ex Marcio ferens filios ſecum, in caſtra hoſtium irent: & quam armis viri defendere urbem non poſſent, mulieres precibus lacri- ... e defenderent. Ubi ad caſtra ventum eſt, nunciatumque

...*turiam matrem.*] Plutarchus in Co- ...o *Veturiam* uxorem, *Volumniam* autem matrem fuiſſe ſcribit. Vide Alex. ab Alex. lib. 1. cap. 13. *Godel.*

tumque Coriolano, adeſſe ingens mulierum agmen, in [a] primo, ut qui nec publica majeſtate in legatis, nec in ſacerdotibus tanta offuſa oculis animoque religione motus eſſet; multo obſtinatior adverſus lacrimas muliebres erat. Dein familiarium quidam qui inſignem mœſtitia inter cæteras cognoverat Veturiam, inter nurum nepoteſque ſtantem; *Niſi me fruſtrantur*, inquit, *oculi, mater tibi conjunxque & liberi adſunt*. Coriolanus prope ut amens, conſternatus, ab ſede ſua quum ferret matri obviæ complexum; mulier in iram ex precibus verſa, 4 [b] *Sine, priuſquam complexum accipio, ſciam*, inquit, *ad hoſtem, an ad filium venerim: captiva mater-ne in caſtris tuis ſim. In hoc me longa vita, & infelix ſenecta traxit, ut exulem te, deinde hoſtem viderem? Potuiſti populari hanc terram, quæ te genuit atque aluit? Non tibi, quamvis infeſto animo & minaci perveneras, ingredienti fines, ira cecidit? non quum in conſpectu Roma fuit, ſuccurrit, intra illa mœnia domus ac penates mei ſunt, mater, conjunx liberique? Ergo ego niſi peperiſſem, Roma non oppugnaretur. niſi filium haberem, libera in libera patria mortua eſſem. Sed ego nihil jam pati, nec tibi turpius quam mihi miſerius poſſum: nec ut ſim miſerrima, diu futura ſum. De his videris: quos ſi pergis, aut immatura mors, aut longa ſervitus manet*. Uxor deinde ac liberi amplexi. Fletuſque ab omni turba mulierum ortus, & comploratio ſui patriæque, fregêre tandem virum. complexus inde ſuos, dimittit: ipſe retro ab urbe caſtra movit. Abductis deinde legionibus ex agr Romano, invidia rei oppreſſum periiſſe tradunt; alii ali leto. apud Fabium longe antiquiſſimum auctorem, u que ad ſenectutem vixiſſe eundem invenio. Refert cer

t

4 *Sine ut priuſquam complexum acc.*] Eadem verba ſunt apud Valer. Max. lib. 5. cap. 4. hinc ut puto ſublecta.

GRONOVII.

a *Primo ut qui nec publica Majeſtate.*] Flor. Voſſ. Helm. Pal. expreſſe: *agmen, in primo ut qui nec.* Vide ad lib. 10, 14.

b *Sine, priuſquam amplexum acc pio.*] Quaſi aliquid ſit in repetitione vo cis efficaciæ, Pal. *ſine, ſine, priuſquan* Terent. Heaut. 1, 1. *Sine, ſine, v cuum tempus ne quod dem mihi* Appulejus l. 1. met. *At ille, ut pite velato, ſine, ſine, inquit, fruat tius tropæo fortuna, quod fixit ipſa.* non ſuccinunt alii.

te hanc ſæpe eum exacta ætate uſurpaſſe vocem, *Multo miſerius ſeni exilium eſſe.* Non inviderunt laudes ſuas mulieribus viri Romani. adeò ſine obtrectatione gloriæ alienæ vivebatur. [c] Monumento quoque quod eſſet, [i] templum Fortunæ Muliebri ædificatum dedicatumque eſt. Rediêre deinde Volſci, adjunctis Æquis, in agrum Romanum. ſed Æqui Attium Tullum haud ultra tulere ducem. Hinc ex certamine, Volſci Æqui-ne imperatorem conjuncto exercitui darent, ſeditio, deinde atrox prælium ortum. Ibi fortuna populi Romani duos hoſtium exercitus, haud minus pernicioſo quam pertinaci certamine confecit. Conſules T. Sicinius, & C. Aquilius. Sicinio Volſci, Aquilio Hernici (nam ii quoque in armis erant) provincia evenit. Eo anno Hernici devicti: cum Volſcis æquo Marte diſceſſum eſt. Sp. Caſ- 41
ſius, deinde & Proculus Virginius conſules facti. cum Hernicis fœdus ictum, agri partes duæ ademptæ. inde dimidium Latinis, dimidium plebi diviſurus conſul Caſſius erat. Adjiciebat huic muneri agri aliquantum, quem publicum poſſideri à privatis criminabatur. Id multos quidem Patrum, ipſos poſſeſſores, periculo rerum ſuarum terrebat. ſed & publica Patribus ſollicitudo inerat; largitione conſulem periculoſas libertati opes ſtruere. Tum primum lex agraria promulgata eſt: nunquam deinde uſque ad hanc memoriam ſine maximis motibus rerum agitata. Conſul alter largitioni reſiſtebat, auctoribus Patribus, nec omni plebe adverſante. quæ primò cœperat faſtidire, [a] munus vulgatum à civibus iſſe in ſocios:

c *Monumento quoque.*] Si quis honos alius matribus familias habitus & à Livio narratus eſſet, recte interponeret τὸ [illegible]*oque.* Sed quia perſequitur eandem [illegible]n, quam incepit, ſcripſiſſe videtur: [illegible]*iderunt laudes ſuas mulieribus* [illegible]*mani, (adeo ſine obtrectatione alienæ vivebatur) monumentoque eſſet.* Heſiodus in Theogonia: [illegible]ἔνδῳ ἐξόπισω, θαῦμα θνητοῖσι [illegible]σιν.

VARIORUM.

i *Templum Fortunæ Muliebri ædific.*] Plut. in lib. de fort. Romanor. primum templum Fortunæ Virili ab Anco Marcio rege Romæ dicatum ait: alterum Fortunæ Muliebri hoc tempore. *Sigon.*

GRONOVII.

a *Munus vulgatum à civibus iſſe in ſocios.*]

cios: ſæpè deinde & Virginium conſulem in concionibus velut vaticinantem, audiebat, *Peſtilens collegæ munus eſſe. Agros illos ſervitutem iis qui acceperint, laturos. regno viam fieri. Quid ita enim aſſumi ſocios, & nomen Latinum? Quid attinuiſſe, Hernicis paulo ante hoſtibus capti agri tertiam partem reddi, niſi ut hæ gentes pro Coriolano duce Caſſium habeant?* Popularis jam eſſe diſſuaſor, & interceſſor legis agrariæ cœperat: [b] uterque deinde conſul certatim plebi indulgere. Virginius dicere, paſſurum ſe aſſignari agros, dum ne cui, niſi civi Romano, aſſignentur: Caſſius, quia in agraria largitione ambitioſus in ſocios, eoque civibus vilior erat; ut alio munere ſibi reconciliaret civium animos, jubere pro Siculo frumento pecuniam acceptam retribui populo. Id verò haud ſecus, quam præſentem mercedem regni aſpernata plebes: adeo propter ſuſpicionem inſitam regni, velut abundarent omnia, munera ejus in animis hominum reſpuebantur. [c] Quem, ubi primum magiſtratu abiit, damnatum necatumque conſtat. Sunt qui patrem auctorem ejus ſupplicii ferant. Eum cognita domi cauſſa verberaſſe ac necaſſe, peculiumque filii Cereri conſecraviſſe. ſignum inde factum eſſe, & inſcriptum, EX CASSIA FAMILIA DATUM. Invenio apud quoſdam, idque propius fidem eſt, à quæſtoribus Cæſone Fabio, & L. Valerio, diem dictam perduellionis: damnatumque populi judicio: dirutas publicè ædes. ea eſt area ante Telluris ædem. Cæterum ſive illud domeſticum, ſive publicum fuit judicium, damnatur Ser. Cornelio, Q. Fabio conſulibus.

42 Haud diuturna ira populi in Caſſium fuit. Dulcedo agra-

riæ

ſocios.] Monet Rhenanus in vetuſto codice ſcripſiſſe quendam, *eſſe*. Flor. *egiſſe*. Ego vero & *iſſe* & *eſſe* & *egiſſe* furcillis ejicio. Quid enim *faſtidire?* Sane cum ſine appoſito caſu Plautus uſurpat, alio ſenſu eſt, quam qui hic requiritur. Scribe: *Quæ primo cœperat faſtidire munus vulgatum à civibus in ſocios.*

b *Uterque deinde Conſul certatim.*] Fl. & Voſſ. & Borb. *Conſul ut certatim.* Lege: *uterque deinde conſulum certati*[illegible]

c *Quem ubi primum Magiſtra*[illegible] *abiit.*] Vox prima ſupplement[illegible] pabile & inexcuſabile. Fuerat: [illegible] *mis hominum reſpuebantur. Ubi pr*[illegible] *Magiſtratu abiit, damnatum necat*[illegible] *que conſtat.*

riæ legis ipſa per ſe dempto auctore ſubibat animos. accenſaque ea cupiditas eſt, malignitate Patrum, qui, devictis eo anno Volſcis Æquiſque, militem præda fraudavêre. quicquid captum ex hoſtibus eſt, vendidit Fabius conſul, ac redegit in publicum. Inviſum erat Fabium nomen plebi, propter noviſſimum conſulem: tenuêre tamen Patres, [1] ut cum L. Æmilio Cæſo Fabius conſul crearetur. Eo infeſtior facta plebes, ſeditione domeſtica bellum externum excivit: bello deinde civiles diſcordiæ intermiſſæ. uno animo Patres ac plebes rebellantes Volſcos & Æquos, duce Æmilio, proſpera pugna vicêre. Plus tamen hoſtium fuga quam prælium abſumpſit: adeo pertinaciter fuſos inſecuti ſunt equites. Caſtoris ædes eodem anno Idibus Quintilibus dedicata eſt. vota erat Latino bello, Poſtumio dictatore. filius ejus duumvir ad id ipſum creatus dedicavit. Sollicitati & eo anno ſunt dulcedine agrariæ legis animi plebis. Tribuni plebis popularem poteſtatem lege populari celebrabant. Patres ſatis ſuperque gratuiti furoris in multitudine credentes eſſe, [d] largitiones temeritatiſque invitamenta horrebant. acerrimi Patribus duces ad reſiſtendum conſules fuere. Ea igitur pars reipublicæ vicit. nec in præſens modo, ſed in venientem etiam annum M. Fabium Cæſonis fratrem, & magis inviſum alterum plebi accuſatione Sp. Caſſii, [2] L. Valerium conſulem dedit. Certatum eo quoque anno cum tribunis eſt. vana lex, vanique legis auctores, jactando irritum munus, facti. Fabium inde nomen ingens poſt tres continuos conſulatus, unoque velut tenore omnes expertos tribuniciis certaminibus,

d *Largitiones temeritatiſque invitamenta horrebant.*] An non melius abeſſet conjunctio, & epexegeſi dicerentur *[illegible]rgitiones, temeritatis invitamenta?*

VARIORUM.

[illegible]t cum L. Æmilio Cæſo Fabius coſ.] [illegible]c annum Dionyſius lib. 8. ait, du[illegible] [illegible]eſimum ſeptuageſimum annum ab Vrbe condita, ergò ab liberata Vrbe hactenus tres omiſſi ſunt anni in Livii codice, ut ſæpius nunc oſtendimus. *Glareanus.*

2 *L. Valerium conſulem dedit.*] Antiqua lectio habet, *Conſules*, & rectè; ut & *M. Fabium*, & *L. Valerium* conſules datos à Patribus eſſe intelligamus. *Sigonius.*

bus, habitum. itaque ut bene locatus manſit in ea familia aliquandiu honos. Bellum inde Veiens initum: & Volſci rebellarunt. ſed ad bella externa propè ſupererant vires: [a] abutebanturque iis inter ſemetipſos certando. Acceſſêre ad ægras jam omnium mentes prodigia cœleſtia, propè quotidianas in urbe agriſque oſtentantia minas. motique ira numinis, cauſſam nullam aliam vates canebant, publicè privatimque nunc extis, nunc per aves conſulti, quam haud ritè ſacra fieri. qui terrores tamen eò evaſere, ut Oppia virgo Veſtalis damnata in-
43 ceſti pœnas dederit. Q. Fabius inde, & C. Julius conſules facti. Eo anno non ſegnior diſcordia domi, & bellum foris atrocius fuit. Ab Æquis arma ſumpta. Veientes agrum quoque Romanorum populantes inierunt. quorum bellorum creſcente cura, Cæſo Fabius, & Sp. Furius conſules fiunt. Ortonam Latinam urbem Æqui oppugnabant. Veientes pleni jam populationum Romam ipſam ſe oppugnaturos minitabantur. Qui terrores, quum compeſcere deberent, auxêre inſuper animos plebis: redibatque non ſua ſponte plebi mos detrectandi militiam. ſed Sp. Licinius tribunus plebis, veniſſe tempus ratus, per ultimam neceſſitatem legis agrariæ Patribus injungendæ, ſuſceperat rem militarem impediendam. Cæterum tota invidia tribuniciæ poteſtatis verſa in auctorem eſt, nec in eum conſules acrius, quam ipſius ejus collegæ coorti ſunt. auxilioque eorum delectum conſules habent. Ad duo ſimul bella exercitus ſcribitur. ducendus Fabio in Æquos, in Veientes Furio datur. Et in Veientibus quidem nihil dignum memoria geſtum eſt. Fabio aliquanto plus negotii cum civibus, quam cum hoſtibus fuit. [b] unus ille vir ipſe conſul rempublicam

GRONOVII.

a *Abutebantur iis.*] Hic male deleverunt particulam. Scribe: *Abutebanturque iis inter ſemet ipſi certando.* Habent enim & Mſſ. & edd. omnes veteres.

b *Vnus ille vir, ipſe conſul, rem[illegible] blicam.*] Sic infra: *Vnus è Patrib[illegible] Appius Claudius, & tribunos & [illegible] & ſuum judicium pro nihilo hab[illegible]* Lib. 8. *Tantum momenti in uno v[illegible] L.* [illegible]

blicam ſuſtinuit, quam exercitus odio conſulis, quantum in ſe fuit, prodebat. Nam quum conſul præter cæteras imperatorias artes, quas parando gerendoque bello edidit plurimas, ita inſtruxiſſet aciem, ut ſolo equitatu emiſſo exercitum hoſtium funderet, inſequi fuſos pedes noluit. nec illos, & ſi non adhortatio inviſi ducis, ſuum ſaltem flagitium, & publicum in præſentia dedecus, poſtmodo periculum, ſi animus hoſti rediſſet, cogere potuit gradum accelerare; aut, ſi aliud nihil, inſtare inſtructos. Injuſſu ſigna referunt, mœſtique (crederes victos,) execrantes nunc imperatorem, nunc navatam ab equite operam, redeunt in caſtra. Nec huic tam peſtilenti exemplo remedia ulla ab imperatore quæſita ſunt. adeo excellentibus ingeniis citius defuerit ars, qua civem regant, quam qua hoſtem ſuperent. Conſul Romam rediit, non tam belli gloria aucta, quam irritato exacerbatoque in ſe militum odio. Obtinuere tamen Patres, ut in Fabia gente conſulatus maneret. M. Fabium conſulem creant: Fabio collega Cn. Manlius datur. Et hic annus tribunum auctorem legis agrariæ ha- 44
buit. Tib. Pontificius fuit. is eandem viam, velut proceſſiſſet Sp. Licinio, ingreſſus, delectum pauliſper impediit. Perturbatis iterum Patribus, Appius Claudius *Victam tribuniciam poteſtatem* dicere *priore anno; in præſentia re ipſa, exemplo in perpetuum. quando inventum ſit, ſuis ipſam viribus diſſolvi. Neque enim unquam defuturum,* [c] *qui & ex collega victoriam ſibi & gratiam melioris partis bono publico velit quæſitam. Et plures, ſi pluribus opus ſit, tribunos, ad auxilium conſulum paratos fore: & unum vel adverſus omnes ſatis eſſe. Darent modo & conſules & primores Patrum operam, ut ſi minus omnes, aliquos tamen ex tribunis reipublicæ ac ſenatui conciliarent.* Præceptis Appii moniti Patres, & univerſi comiter ac benigne tribunos appellare: & conſulares,

liena manu irrepſiſſe cum viro do- ſuſpicor, *ipſe conſul.* Vt nec lib. 4, 28. *i viro Meſſio fortuna hoſtium inniti- rò Meſſio.*

c *Qui ex collega victoriam.*] Lege ex ſcriptis & Campano: *qui & ex collega victoriam ſibi & gratiam.*

res, [d] ut cuique privatim aliquid juris adverſus ſingulos erat, partim auctoritate obtinuere, ut tribuniciæ poteſtatis vires ſalubres vellent reipublicæ eſſe. quatuorque tribunorum adverſus unum moratorem publici commodi auxilio delectum conſules habent. Inde ad Veiens bellum profecti, quo undique ex Etruria auxilia convenerant, non tam Veientium gratia concitata: quam quod in ſpem ventum erat, diſcordia inteſtina diſſolvi rem Romanam poſſe. Principeſque in omnium Etruriæ populorum conciliis fremebant, *Æternas opes eſſe Romanas, niſi inter ſemet ipſi ſeditionibus ſæviant. id unum venenum, eam labem civitatibus opulentis repertam, ut magna imperia mortalia eſſent. Diu ſuſtentatum id malum, partim Patrum conſiliis, partim patientia plebis, jam ad extrema veniſſe. Duas civitates ex una factas: ſuos cuique parti magiſtratus, ſuas leges eſſe. Primum in delectibus ſævire ſolitos, eoſdem in bello tamen paruiſſe ducibus. qualicunque urbis ſtatu, manente diſciplina militari, ſiſti potuiſſe: jam non parendi magiſtratibus morem in caſtra quoque Romanum militem ſequi. Proximo bello in ipſa acie, in ipſo certamine, conſenſu exercitus traditam ultro victoriam victis Æquis: ſigna deſerta, imperatorem in acie relictum, injuſſu in caſtra reditum. Profecto, ſi inſtetur, ſuo milite vinci Romam poſſe. Nihil aliud opus eſſe, quam indici oſtendique bellum, cætera ſua ſponte fata & Deos geſturos.* Hæc ſpes Etruſcos armaverant; multis invicem caſibus victos victoreſque.

45 Conſules quoque Romani, nihil præterea aliud quam ſuas vires, ſua arma horrebant: [e] memoria peſſimi proximo bello exempli terrebantur; ne rem committerent eo, ubi duæ ſimul acies timendæ eſſent. Itaque

d *Vt cuique eorum privatim.*] Abundat, *eorum*, nec videtur in compluribus ſcriptis. Lib. 3. *Vt quiſque occurrerat, plebem ad reperendam libertatem creandoſque tribunos adhortantes.* Et, *de capite noſtro fortuniſque tunc, ut quaque cauſa erit, ſtatuite.* Lib. 4. *Vt ad quoſque ventum erat, numerus juniorum conſcribebatur.* Lib. 5. *Vt quoſque ſtudium privatim aut gratia occupaverunt.* Lib. 9. *Vt quiſque gradu proximus erat.* Et alibi ſic ut plurimum Livius.

e *Memoria peſſimi proxim[illegible] exempli terrebantur.*] Placet magi[illegible] in Flor. Voſſ. Helm. *terrebat*, ne[illegible] ipſos conſules.

que caſtris ſe tenebant, tam ancipiti periculo averſi: diem tempuſque forſitan ipſum lenituruin iras, ſanitatemque animis allaturum. Veiens hoſtis Etruſcique eo magis præpropere agere. laceſſere ad pugnam: primo obequitando caſtris provocandoque: poſtremo, ut nihil movebant, qua conſules ipſos, qua exercitum increpando, *Simulationem inteſtinæ diſcordiæ, remedium timoris inventum:* & [f] *conſules magis non confidere, quam non credere ſuis militibus. Novum ſeditionis genus, ſilentium ociumque inter armatos.* ad hæc in novitatem generis originiſque, qua falſa, qua vera jacere. Hæc quum ſub ipſo vallo portiſque streperent, haud ægre conſules pati. [g] at imperitæ multitudini nunc indignatio nunc pudor pectora verſare, & ab inteſtinis avertere malis: nolle inultos hoſtes, nolle ſucceſſum, non Patribus, non conſulibus; externa & domeſtica odia certare in animis. Tandem ſuperant externa, adeo ſuperbe inſolenterque hoſtis eludebat. frequentes in prætorium conveniunt, poſcunt pugnam, poſtulant ut ſignum detur. Conſules velut deliberabundi capita conferunt, diu colloquuntur. pugnare cupiebant, ſed retro revocanda & abdenda cupiditas erat, ut adverſando remorandoque incitato ſemel militi adderent impetum. Redditur reſponſum, immaturam rem agi, nondum tempus pugnæ eſſe: caſtris ſe tenerent. Edicunt inde, ut abſtineant pugna. ſi quis injuſſu pugnaverit, ut in hoſtem animadverſuros. Ita dimiſſis, quo minus conſules velle credunt, creſcit ardor pugnandi. accedunt inſuper hoſtes ferocius multo, ut ſtatuiſſe non pugnare conſules cognitum eſt. Quippe impune ſe inſultaturos, non credi militi arma. rem ad ultimum ſeditionis erupturam, finemque veniſſe Romano imperio. His freti

nſules magis non confidere.] Flor. ... *magis confidere.* Forte: *magis ...dere quam non credere.*

Ac imperitæ multitudini.] Flagi... ſenſu ex libb. vett. ſcripſimus: *at imperitæ.* Sunt enim diverſi plane motus animorum, quos in imperatoribus & exercitu ortos ait. Forte & legendum, *multitudinis*, ut eſt in Voſſ. Forte & *illudebat.*

ti [h] occurſant portis, ingerunt probra, ægre abſtinent, quin caſtra oppugnent. Enimvero, non ultra contumeliam pati Romanus poſſe: totis caſtris undique ad conſules curritur. non jam ſenſim, ut ante, per centurionum principes poſtulant, ſed paſſim omnes clamoribus agunt. Matura res erat, tergiverſantur tamen. Fabius deinde, [i] ad creſcentem tumultu jam metum ſeditionis collega concedente, quum ſilentium claſſico feciſſet; *Ego iſtos, Cn. Manli, poſſe vincere ſcio; velle ne ſcirem, ipſi fecerunt. Itaque certum atque decretum eſt, non dare ſignum, niſi victores ſe redituros ex hac pugna jurent. Conſulem Romanum miles ſemel in acie feſellit, Deos nunquam fallet.* Centurio erat M. Flavoleius, inter primores pugnæ flagitator. [1] Victor, inquit, M. Fabi, revertar ex acie. Si fallat, Jovem patrem, Gradivumque Martem, alioſque iratos invocat Deos. Idem deinceps omnis exercitus in ſe quiſque jurat. Juratis datur ſignum, arma capiunt, eunt in pugnam irarum ſpeique pleni. Nunc jubent Etruſcos probra jacere, nunc armatis ſibi quiſque lingua promptum hoſtem offerri. Omnium illo die, qua plebis, qua Patrum, eximia virtus fuit. Fabium nomen, Fabia gens maxime enituit. multis civilibus certaminibus infenſos plebis animos illa pugna ſibi reconciliare ſtatuunt. Inſtruitur acies: nec Veiens hoſtis Etruſcæque legiones detrectant.

46 Prope certa ſpes erat, non magis ſecum pugnaturos, quam pugnaverint cum Æquis. majus quoque aliquod, in tam irritatis animis, & occaſione ancipiti, haud deſperandum eſſe facinus. Res aliter longe evenit. nam non alio ante bello infeſtior Romanus (adeo hinc contumeliis hoſtes, hinc conſules mora exacerbaverant) prælium,

h *Concurſant portis.*] Repone ex Mſſ. & omnibus vetuſtioribus, *occurſant portis.*

i *Ad creſcentem tumultum.*] Duo Pal. *Ad creſcentem tumultu jam metum ſeditionis collega concedente.* Quod conſiderandum.

VARIORUM.

1 *Victor, inquit, M. Fabi,* ... *ex acie &c.*] Locus videbatur n... habere; ſed eſt converſus ſermo... cunda perſona in terriam. Notand... autem eſt genus locutionis: illud v...

prælium iniit. [a] Vix explicandi ordinis ſpatium Etruſcis fuit, quum pilis inter primam trepidationem abjectis temere magis quam emiſſis, [b] pugna jam in manus, jam ad gladios, ubi Mars eſt atrociſſimus, venerat. Inter primores genus Fabium inſigne ſpectaculo exemploque civibus erat. ex his Q. Fabium (tertio hic anno ante conſul fuerat) principem in confertos Veientes euntem, ferox viribus & armorum arte Tuſcus, incautum inter multas verſantem hoſtium manus, gladio per pectus transfigit. telo extracto, præceps Fabius in vulnus abiit. Senſit utraque acies unius viri caſum, cedebatque inde Romanus: quum M. Fabius conſul tranſiliit jacentis corpus, objectaque parma, *Hoc juraſtis*, inquit, *milites, fugientes vos in caſtra redituros? adeo ignaviſſimos hoſtes magis timetis, quam Iovem, Martemque per quos juraſtis? At ego injuratus aut victor revertar, aut prope te hic Q. Fabi dimicans cadam.* Conſuli tum Cæſo Fabius prioris anni conſul, *Verbisne iſtis, frater, ut pugnent te impetraturum credis? Dii impetrabunt, per quos juravere. Et nos, ut decet proceres,*

Gradivum patrem, Servius in tertium Æneid. interpretatur θοῦρον ἄρηα, id eſt, exilientem in prælia. *Glarean.*

GRONOVII.

a *Vix explicandi ordinis ſpatium Etruſcis fuit.*] Annon potius *ordines?* Sic l. 1. de Fufetio. *Fluctuanſque animo, ut tereret tempus, ordines explicat.* Lib. 3. *Nec omnes dum eductos, nec qui erant, ſatis explicatis ordinibus.*

b *Pugna jam ad manus.*] Codex Borberom. Flor. tres Pall. Voſſ. Helm. Andreæ Romana (nam in aliis licet inde expreſſis jam mutatum eſt) *pugna jam in manus.* Et minime ſpernendum puto. ...luſtius Iugurth. cap. 89. *Sed conſul, ...tuerat, oppida, caſtellaque munita ...partim vi, alia metu, aut præmia ...ndo avortere ab hoſtibus: ac pri... mediocria* (gerebat,) *exiſtumans Iu...tham ob ſuos tutandos in manus ven...m: ſed ubi illum procul abeſſe & aliis negotiis intentum accepit, majora & magis aſpera aggredi tempus viſum eſt.* Virgulis ſecluſi τὸ *gerebat*, quod ab indocto additum homine cenſeo: & *mediocria* enim & *majora aſperaque* oppida & caſtella intelligo. Inferius idem: *ab jaculis eminus emiſſis corpora tegere, & ſi qui in manus venerant, obtruncare.* Cæſar 2. Gall. 19. *His facile pulſis & proturbatis, incredibili celeritate ad flumen decucurrerunt, ut pæne uno tempore & ad ſilvas & in flumine & jam in manibus noſtris hoſtes viderentur.* Vbi τὸ *noſtris* mihi juxta ſuſpectum, ut deleri velim. Sic edendum fuit apud Tacitum 4. hiſtor. 71. *Vt ventum in manus, deturbati ruinæ modo præcipitantur.* Vide Pichenam. Dictys Cretenſis optimorum æmulus. Lib. 2. *At ubi in manus ventum eſt, cohortati ſuos quiſque, acie conflixere.* Virg. 10. Æn. *In manibus mars ipſe, viri.* Ex noſtro lib. 4. *quum tantum belli in manibus eſſet.*

c *Vi-*

ceres, ut Fabio nomine eſt dignum, pugnando potius quam adhortando accendamus militum animos. Sic in primum infeſtis haſtis provolant duo Fabii, totamque moverunt ſecum
47 aciem. Prælio ex parte una reſtituto, nihilo ſegnius in altero cornu Cn. Manlius conſul pugnam ciebat. Ubi prope ſimilis fortuna eſt verſata. nam ut altero in cornu Q. Fabium, ſic in hoc ipſum conſulem Manlium, jam velut fuſos agentem hoſtes, & impigre milites ſecuti ſunt, & ut ille gravi vulnere ictus ex acie ceſſit, interfectum rati, gradum retulere, ceſſiſſentque loco, ni conſul alter cum aliquot turmis equitum in eam partem citato equo advectus, vivere clamitans collegam, ſe victorem fuſo altero cornu adeſſe, rem inclinatam ſuſtinuiſſet. Manlius quoque ad reſtituendam aciem ſe ipſe coram offert. Duorum conſulum cognita ora accendunt militum animos. ſimul & vanior jam erat hoſtium acies, dum, abundante multitudine freti, ſubtracta ſubſidia, mittunt ad caſtra oppugnanda. in quæ haud magno certamine impetu facto, dum prædæ magis quam pugnæ memores tererent tempus; triarii Romani, qui primam irruptionem ſuſtinere non potuerant, miſſis ad conſules nunciis quo loco res eſſent, conglobati ad prætorium redeunt, & ſua ſponte prælium ipſi renovant: & Manlius conſul revectus in caſtra, ad omnes portas milite oppoſito, hoſtibus viam clauſerat. Ea deſperatio Tuſcis rabiem magis quam audaciam accendit. nam quum incurſantes quacunque exitum oſtenderet ſpes, vano aliquoties impetu iſſent; globus juvenum unus in ipſum conſulem inſignem armis invadit. Prima excepta à circumſtantibus tela. ſuſtineri deinde vis nequit. Conſul mortifero vulnere ictus cadit, fuſique circa omnes. Tuſcis creſcit audacia. Romanos terror per tota caſtr[a] trepidos agit. & ad extrema ventum foret, ni legati [ra]pto conſulis corpore patefeciſſent una porta hoſ[tibus] viam. Ea erumpunt, conſternatoque agmine abeun[tes] in victorem alterum incidunt conſulem. ibi iterum c

ſi, fuſique paſſim. [c] Victoria egregia parta, triſtis tamen duobus tam claris funeribus. Itaque conſul, decernente ſenatu triumphum, *Si exercitus ſine imperatore triumphare poſſit,* [d] *pro eximia eo bello opera facile paſſurum,* reſpondit: *ſe familia funeſta Q. Fabii fratris morte, republica ex parte orba conſule altero amiſſo, publico privatoque deformem luctu lauream non accepturum.* Omni acto triumpho depoſitus triumphus clarior fuit. adeo, ſpreta in tempore gloria, interdum cumulatior redit. Funera deinde duo deinceps, collegæ fratriſque ducit. idem in utroque laudator, quum concedendo illis ſuas laudes, ipſe maximam partem earum ferret. [1] neque immemor ejus, quod initio conſulatus imbiberat, reconciliandi animos plebis, ſaucios milites curandos dividit Patribus. Fabiis plurimi dati: nec alibi majore cura habiti. Inde populares jam eſſe Fabii: nec hoc ulla, niſi ſalubri reipubl. arte. Igitur non Patrum magis quam plebis ſtudiis Cæſo Fabius cum T. Virginio conſul factus, neque bella, neque delectus, neque ullam aliam priorem curam agere, quam ut jam aliqua ex parte inchoata concordiæ ſpe, primo quoque tempore cum Patribus coaleſcerent animi plebis. Itaque principio anni cenſuit, priuſquam quiſquam agrariæ legis auctor tribunus exiſteret, occuparent Patres ipſi ſuum munus facere: captivum agrum plebi quam maxime æqualiter darent. [e] verum eſſe habere eos,

c *Victoria egregie parta.*] Lege cum o. vett. *egregia.* Lib. 9. *Coſſ., egregia victoria parta, protinus inde ad Bovianum oppugnandum legiones ducunt.*

d *Pro eximia eo bello opera facile paſſurum.*] Duo Pall. Andreæ Romana & complures edd. *pro eximia belli opera.* [...]rtius Pal. *ejus belli.* Liv. 3. *ſecunda* [...] *res extemplo urbanos motus excita*[...]*t.* Alterum edidit Campanus, & [...]n Voſſ. Buſl. & Chifl. Flor. an[...] *pro exim æque bello.* Inde utrum[...] [...]ropagatum.

[e] *Æquum eſſe habere eos.*] Lege cum *verum eſſe habere eos, quorum ſanguine ac ſudore partus ſit.* Idem loquendi genus perierat lib. 23, 11. *Pro his tantis totque victoriis verum eſſe grates deis immortalibus agi haberique.* Sic lib. 32. *cæterum & ſociorum audiri poſtulata verum eſſe.* Lib. 39. *multo verius eſſe, quæ ſub Antiocho fuerint, præmia belli Eumenem quam Philippum habere.* Lib. 40. *verius fuiſſe, conſules, quorum provincia eſſet, quam ſe, quid è republ. eſſet, decernere.*

VARIORUM.

1 *Neque memor ejus, quod initio conſulatus imbiberat, reconciliandi animo. plebis.*

eos, quorum ſanguine ac ſudore partus ſit. Aſpernati Patres ſunt: queſti quoque quidam, nimia gloria luxuriare & evaneſcere vividum quondam illud Cæſonis ingenium. Nullæ deinde urbanæ factiones fuere. Vexabantur incurſionibus Æquorum Latini. eo cum exercitu Cæſo miſſus, in ipſorum Æquorum agrum depopulandum tranſit. Æqui ſe in oppida receperunt, muriſque ſe tenebant: eo nulla pugna memorabilis fuit. At à Veiente hoſte clades accepta temeritate alterius conſulis. actumque de exercitu foret, ni Cæſo Fabius in tempore ſubſidio veniſſet. Ex eo tempore, neque pax, neque bellum cum Veientibus fuit; [a] res proxime formam latrocinii venerat. legionibus Romanis cedebant in urbem. Ubi abductas ſenſerant legiones, agros incurſabant; bellum quiete, quietem bello invicem eludentes. Ita neque omitti tota res, neque perfici poterat. & alia bella aut præſentia inſtabant, ut ab Æquis Volſciſque, non diutius, quam recens dolor proximæ cladis tranſiret, quieſcentibus: aut mox moturos ſe apparebat Sabinos ſemper infeſtos, Etruriamque omnem. ſed Veiens hoſtis, aſſiduus magis quam gravis, contumeliis ſæpius quam periculo animos agitabat: quod nullo tempore negligi poterat, aut averti alio ſinebat. Tum Fabia gens ſenatum adit: conſul pro gente loquitur: *Aſſiduo magis quam magno præſidio, ut ſcitis, Patres conſcripti, bellum Veiens eget. Vos alia bella curate: Fabios hoſtes Veientibus date. Auctores ſumus, tutam ibi majeſtatem Romani nominis fore. Noſtrum id nobis velut familiare bellum, privato ſumptu gerere in animo eſt. Reſpublica & milite illic, & pecunia vacet.* Gratiæ ingentes actæ. Conſul è curia egreſſus, comitante Fabiorum

plebis.] Sic Cic. Orat. pro P. Quinctio: *Quod ſi facere nolit, atque imbiberit ejuſmodi rationibus illum ad ſuas conditiones perducere &c. Imbiberit* enim eſt, hoc ſibi planè propoſuerit, hoc ita in mente ac cogitatione ſua defixerit; ut evelli non queat. *Muret.*

GRONOVII.

a *Res proxime formam latroci[nii venerat.*] Male Sigonius: *in fo*
Imitatio Salluſtii, cujus in Iugurth
quæ proxime Carthaginem Numidia
pellatur. Et Rurſus: *proxime Hiſpan*

rum agmine, qui in veſtibulo curiæ ſenatuſconſultum
[ex]pectantes ſteterant; domum rediit. Juſſi armati po-
ſtero die ad limen conſulis adeſſe; domos inde diſce-
[d]unt. Manat tota urbe rumor: Fabios ad cœlum laudi- 49
bus ferunt. Familiam unam ſubiiſſe civitatis onus:
Veiens bellum in privatam curam, in privata arma ver-
ſum. ᵇ Si ſint duæ roboris ejuſdem in urbe gentes;
depoſcant; hæc Volſcos ſibi, illa Æquos; populo Ro-
mano tranquillam pacem agente, omnes finitimos ſubi-
gi populos poſſe. Fabii poſtera die arma capiunt: quo
juſſi erant, conveniunt. Conſul paludatus egrediens, in
veſtibulo gentem omnem ſuam inſtructo agmine videt:
acceptus in medium, ſigna ferri jubet. Nunquam exer-
citus neque minor numero, neque clarior fama & admi-
ratione hominum per urbem inceſſit. Sex & trecenti
milites, omnes patricii, omnes unius gentis, quorum ne-
minem ducem ſperneret [1] egregius quibuſlibet tempori-
bus ſenatus, ibant, unius familiæ viribus Veienti populo
peſtem minitantes. Sequebatur turba, propria alia co-
gnatorum ſodaliumque; nihil medium, nec ſpem, nec
curam, ſed immenſa omnia volventium animo: alia pu-
blica ſolicitudine excitata, favore & admiratione ſtu-
pens; *ire fortes, ire felices jubent. inceptis eventus pares redde-
re: Conſulatus inde ac triumphos, omnia præmia ab ſe, omnes ho-
nores ſperare.* Prætereuntibus Capitolium arcemque & alia
templa, quicquid Deorum oculis, quicquid animo occur-
rit; precantur, ut illud agmen fauſtum atque felix mittant:
ſoſpites brevi in patriam ad parentes reſtituant. Incaſ-
ſum

Mauri ſunt. Noſter lib. 29. *proxime ſpe-ciem muros oppugnantium navium.*

b *Si ſint duæ roboris ejuſdem.*] Par ...iliano: *Si duo præterea tales Idææ ... Terra viros, ultro Inachias veniſ-... rbes Dardanus, & verſis lugeret ... fatis.*

V A R I O R U M.

Egregius quibuſlibet temporibus ſe-natus.] Non placet, *egregius ſenatus.* Et Eutropius legerat *egregius exercitus.* Sic enim ſcribit: *profecti omnes nobiles, & qui ſinguli magnorum exercituum du-ces eſſe deberent.* Decius apud Livium lib. 7. *Veniendo huc exercitum egregium populi Romani ſervaſtis.* L. Camillus Lib. 8. *unde ſociali egregio exercitu per multa bella magnaque ſæpe uſi eſtis.* Tan. Faber.

2 In-

ſum miſſæ preces.[2] [a] infelici via dextro Jano portæ Carmentalis profecti, ad [3] Cremeram flumen perveniunt. is opportunus viſus locus communiendo præſidio. L. Æmilius inde, & C. Servilius conſules facti. & donec nihil aliud quam in populationibus res fuit: non ad præſidium modo tutandum Fabii ſatis erant; ſed tota regione qua Tuſcus ager Romano adjacet, ſua tuta omnia, infeſta hoſtium, vagantes per utrumque finem, fecere. Intervallum deinde haud magnum populationibus fuit: dum & Veientes accito ex Etruria exercitu præſidium Cremeræ oppugnant: & Romanæ legiones ab L. Æmilio Conſule adductæ cominus cum Etruſcis dimicant acie: quanquam vix dirigendi aciem ſpacium Veientibus fuit: adeo inter primam trepidationem, dum poſt ſigna ordines introëunt, ſubſidiaque locant, invecta ſubito ab latere Romana equitum ala, non pugnæ modo incipiendæ, ſed conſiſtendi ademit locum. Ita fuſi retro ad ſaxa Rubra (ibi caſtra habebant) pacem ſupplices petunt. cujus impetratæ, ab inſita animis levitate, ante deductum

50 Cremera Romanum præſidium pœnituit. Rurſus cum Fabiis erat Veienti populo ſine ullo majoris belli apparatu certamen: nec erant incurſiones modo in agros, aut ſubiti impetus incurſantium, ſed aliquoties æquo campo collatiſque ſignis certatum. genſque una populi Romani ſæpe ex opulentiſſima, ut tum res erant, Etruſca civi-

2 *Infelici via à dextro Iano portæ Carmentalis profecti.*] Proinde quaſi vetus illa Carmentalis porta duas haberet in proximo vias ſuis adjunctas Ianis: dextram, quæ *ſcelerata* eſt appellata ob calamitatem trecentorum Fabiorum; & alteram ſiniſtram: ſed de templo Iani proximo Carmentali portæ verba accipienda ſunt, auctore Feſto, cujus hæc verba ſunt lib. 16. *Religioni eſt quibuſdam porta Carmentali egredi, & in æde Iani, quæ eſt extra eam, Senatum habere.*

3 *Cremeram fl.*] Fluvium Tuſciæ, qui Dionyſio teſte, haud procul Veiis diſtat; & quem Volaterranus lib. 5. Geographiæ cap. 2. vicinum primæ portæ, & quinto ab urbe millario eſſe ſcribit. *Godelev.*

GRONOVII.

a *Infelici via à dextro Iano portæ Carmentalis profecti.*] Sic jam & Andr... Florentinus, tres Pal. Voſ. Helm. ... præpoſitione: *Infelici via dextr...* i. habentes vel quæ habet dextru... ab dextra Ianum. Ovid. l. 2. Fa... *Carmentis portæ dextro eſt via proxi... Iano.*

tivitate victoriam tulit. Id primo acerbum indignumque Veientibus viſum. inde conſilium ex re natum, inſidiis ferocem hoſtem captandi: gaudere etiam, multo ſucceſſu Fabiis audaciam creſcere. Itaque & pecora prædantibus aliquoties, velut caſu incidiſſent, obviam acta: & agreſtium fuga vaſti relicti agri: & ſubſidia armatorum ad arcendas populationes miſſa, ſæpius ſimulato quam vero pavore refugerunt. Jamque Fabii adeo contempſerant hoſtem, ut ſua invicta arma, neque loco neque tempore ullo crederent ſuſtineri poſſe. hæc ſpes provexit, ut ad conſpecta procul à Cremera magno campi intervallo pecora (quanquam rara hoſtium apparebant arma) decurrerent. & quum improvidi effuſo curſu inſidias circa ipſum iter locatas ſuperaſſent, palatique paſſim vaga, ut fit pavore injecto, raperent pecora, ſubito ex inſidiis conſurgitur; & adverſi & undique hoſtes erant. Primo clamor circumlatus exterruit, dein tela ab omni parte accidebant. coëuntibuſque Etruſcis, jam continenti agmine armatorum ſepti, quo magis ſe hoſtis inferebat, cogebantur breviore ſpatio & ipſi orbem colligere. quæ res & paucitatem eorum inſignem, & multitudinem Etruſcorum, multiplicatis in arcto ordinibus, faciebat. Tum omiſſa pugna quam in omnes partes parem intenderant, in unum locum ſe omnes inclinant. eo, niſi corporibus armiſque, rupêre cuneo viam. Duxit via in editum leniter collem. inde primo reſtitere, mox ut reſpirandi ſuperior locus ſpatium dedit, recipiendique à pavore tanto animum, pepulere etiam ſubeuntes: vincebatque auxilio loci paucitas, ni jugo circummiſſus Veiens in verticem collis evaſiſſet. ita ſuperior rurſus hoſtis factus. Fabii cæſi ad unum omnes, præſidiumque expugnatum. CCCVI. periiſſe ſatis convenit: [b] unum prope puberem ætate relictum ſtirpem

[b] *Vnum prope puberem ætate.*] Vi-[illegible]um num fuerit: *prope puberem æta-*[illegible] Certe ſic loquitur lib. I. *tamen id imperium ei ad puberem ætatem incolume manſit.* Et rurſus: *Iam filii prope puberem ætatem erant.*

pem genti Fabiæ, dubiiſque rebus populi Romani ſæpe
51 domi bellique vel maximum futurum auxilium. Quum
hæc accepta clades eſſet, jam C. Horatius & T. Menenius conſules erant. Menenius adverſus Tuſcos victoria elatos confeſtim miſſus: tum quoque male pugnatum eſt, & Janiculum hoſtes occupavere: obſeſſaque urbs foret: ſuper bellum annona premente (tranſierant enim Etruſci Tiberim) ni Horatius Cos. ex Volſcis eſſet revocatus: adeoque id bellum ipſis inſtitit mœnibus, ut primo pugnatum ad Spei ſit æquo Marte, iterum ad portam Collinam. Ibi quamquam parvo momento ſuperior Romana res fuit: meliorem tamen militem, recepto priſtino animo, in futura prælia id certamen fecit. A. Virginius & Sp. Servilius conſules fiunt. [c] poſt acceptam proximam pugnæ cladem Veientes abſtinuere acie. populationes erant, & velut ab arce Janiculi paſſim in Romanum agrum impetus dabant. non uſquam pecora tuta, non agreſtes erant. Capti deinde eadem arte ſunt, qua ceperant Fabios. ſecuti dedita opera paſſim ad illecebras propulſa pecora, præcipitavere in inſidias. quo plures erant, major cædes fuit. Ex hac clade atrox ira majoris cladis cauſſa atque initium fuit, trajecto enim nocte Tiberi caſtra Servilii Cos. adorti ſunt oppugnare. inde fuſi magna cæde in Janiculum ſe ægrè receperunt. Confeſtim conſul & ipſe tranſit Tiberim, caſtra ſub Janiculo communit. poſtero die luce orta, nonnihil & heſterna felicitate pugnæ ferox; magis tamen, quod inopia frumenti, quamvis [d] in præcipitia,

c *Poſt acceptam proximam pugnæ cladem.*] Sigonianus & alii libri: *proximæ*. Malim, *poſt acceptam proxima pugna cladem Veientes abſtinuere acie.*

d *In præcipitia, dum celeriora eſſent, agebat conſilia.*] Sic optime Rhenanus. At quid in mentem venit Sigonio, ut præpoſitionem tolleret auctore ſcripto, hoc eſt, priorum editionum vitium referret? Placet, inquit, ut reddatur trita illa locutio, *agere præcipitem*. At quis audivit unquam, *conſilia agere præcipitia?* Quam belle congrueret huic loco Foret enim omne conſilium tollere ac proturbare. Immo quid eſt *agere conſilia?* Hæc profecto adeò non ſunt trita, ut ne quidem unquam extiterint in ſermone Latino. Dira fames Romanos cogebat ardentiora & audentiora conari, ut eo citius tanto malo liberarentur

tia,[1] dum celeriora eſſent, agebat conſilia; temere adverſo Janiculo ad caſtra hoſtium aciem erexit, fœdiuſque inde pulſus quam pridie pepulerat, interventu collegæ [e] ipſe exercituſque ejus eſt ſervatus. inter duas acies Etruſci, quum invicem his atque illis terga darent, occidione occiſi. Ita oppreſſum temeritate felici Veiens bellum. Urbi cum pace laxior etiam annona rediit, & 52
advecto ex Campania frumento, & poſtquam timor ſibi cuique futuræ inopiæ abiit, eo quod abditum fuerat, prolato. Ex copia deinde ocioque laſcivire rurſus animi: & priſtina mala, poſtquam foris deerant, domi quærere. tribuni plebem agitare ſuo veneno, agraria lege: in reſiſtentes incitare Patres, nec in univerſos modo, ſed in ſingulos. Q. Conſidius & Genutius auctores agrariæ legis, T. Menenio diem dicunt. invidiæ erat amiſſum Cremeræ præſidium, quum haud procul inde ſtativa conſul habuiſſet. [f] Eum oppreſſere: quum & Patres haud minus quam pro Coriolano annixi eſſent: & patris Agrippæ favor haud dum exoleviſſet. In mulcta temperarunt tribuni: quum [2] capitis anquiſiſſent, duo millia æris damnato mulctam edixerunt. ea in caput vertit. Negant tuliſſe ignominiam, ægritudinemque: inde morbo abſumptum eſſe. Alius deinde reus Sp. Servilius, ut conſulatu abiit, C. Nautio & P. Valerio conſulibus, initio ſtatim anni ab L. Cædicio & T. Statio tribunis die dicta,

Hoc melius, quam iſtis verbis, non poteſt explicari.

e *Ipſe exercituſque eſt ſervatus.*] Duo Pall. *exercituſque ejus eſt ſervatus.* Non eſt ſuperfluum. Lib. 22. *quod mihi tibique, quod exercitibuſque his tuis, ſervato & conſervatori, ſit felix.*

f *Eum oppreſſere.*] Ab Sigonio eſt. Iunta: *Eam oppreſſerunt.* Reliquæ omnes ab Andrea ad Curionem & Gryph. cum Mſſ. Voſ. Helm. Fl. *Eam oppreſſit.* Nimirum legendum: *Ea oppreſſit.* nem. vidia Menenium. Brevitas, qualis o ſuperius: *hac ſpes provexit*: & noſtra. Deinceps diſtingue; *Quum & Patres haud minus quam pro Coriolano annixi eſſent, & patris Agrippæ favor haud dum exoleviſſet; in mulcta temperarunt tribuni.*

VARIORUM.

1 *Dum celeriora eſſent, agebat conſilia.*] Ego malim legere, *urgebat*, ut ſit ſenſus: Inopia urgebat in præcipitia conſilia. *Glareanus.*

2 *Capitis anquiſiſſent.*] Id eſt, actionem criminaliter intendiſſent, capitaliter poſtulaſſent, & ut vulgò loquuntur, *concluſiones capitales concepiſſent.* Godelevæus.

dicta, ut non Menenius, precibus ſuis aut Patrum, ſed cum multa fiducia innocentiæ gratiæque tribunitios im-petus tulit. Et huic prælium cum Tuſcis ad Janiculum erat crimini. ſed fervidi animi vir, ut in publico pericu-lo ante, ſic tum in ſuo, non tribunos modo, ſed plebem oratione feroci refutando, exprobrandoque T. Menenii damnationem mortemque (cujus patris munere reſtitu-ta quondam plebs, eos ipſos quibus tum ſæviret magi-ſtratus, eas leges haberet) periculum audacia diſcuſſit. juvit & Virginius collega teſtis productus participando laudes: magis tamen Menenianum (adeo mutaverant

53 animum) profuit judicium. [a] Certamina domi finita Veiens bellum exortum; quibus Sabini arma conjun-xerant. P. Valerius Conſul accitis Latinorum Herni-orumque auxiliis, cum exercitu Veios miſſus, caſtra abina, quæ pro mœnibus ſociorum locata erant, con-eſtim aggreditur: tantamque trepidationem injecit, ut um diſperſi alii alia manipulatim excurrunt ad arcen-am hoſtium vim, ea porta, cui ſigna primum intulerat, aperetur. intra vallum deinde cædes magis quam præ-um eſſe. tumultus è caſtris & in urbem penetrat, tan-uam Veiis captis, ita pavidi Veientes ad arma currunt. ars Sabinis eunt ſubſidio, pars Romanos toto impetu ntentos in caſtra adoriuntur. Paulisper averſi turbati-ue ſunt. deinde & ipſi utroque verſis ſignis reſiſtunt : eques ab conſule immiſſus Tuſcos fundit fugatque ademque hora duo exercitus, duæque potentiſſimæ & naximæ finitimæ gentes, ſuperatæ ſunt. Dum hæc ad 'eios geruntur, Volſci Æquique in Latino agro poſue-ant caſtra, populatique fines erant. eos per ſe ipſi Lati-i aſſumptis Hernicis ſine Romano aut duce, aut auxilio aſtris exuerunt. Ingenti præda præter ſuas recupera-as res potiti ſunt. miſſus tamen ab Roma conſul in

Vol-

GRONOVII.

a *Certamina domi finita. Veiens.*] Cenſeo uno ſpiritu legendum: *Certamine domi finito, Vejens bellum* [...] *tum.*

VA

Volſcos C. Nautius. Mos credo non placebat, ſine Ro-
mano duce exercituque ſocios propriis viribus conſiliiſ-
que bella gerere. nullum genus calamitatis contume-
liæque non editum in Volſcos eſt: nec tamen perpelli
potuere, ut acie dimicarent. [1] L. Furius inde & C. Man- 54
lius, conſules. Manlio Veientes provincia evenit, non
tamen bellatum. induciæ in annos quadraginta peten-
tibus datæ, frumento ſtipendioque imperato. Paci ex-
ternæ confeſtim continuatur diſcordia domi. agrariæ
legis tribuniciis ſtimulis plebs furebat. Conſules nihil
Menenii damnatione, nihil periculo deterriti Servilii,
ſumma vi reſiſtunt. abeuntes magiſtratu conſules Ge-
nutius tribunus plebis arripuit. [2] L. Æmilius & Opiter
Virginius conſulatum ineunt. Vopiſcum Julium in qui-
buſdam pro Virginio annalibus conſulem invenio. Hoc
anno (quoſcunque conſules habuit) rei ad populum Fu-
rius & Manlius circumeunt ſordidati: non plebem ma-
gis quam juniores Patrum. ſuadent, monent, *Honoribus &
adminiſtratione reipublicæ abſtineant; conſulares vero faſces,
prætextam, curulemque ſellam, nihil aliud quam pompam fu-
neris putent.* [3] *claris inſignibus velut infulis velatos ad mortem
deſtinari. Quod ſi conſulatus tanta dulcedo ſit, jam nunc ita in
animum inducant; conſulatum captum & oppreſſum ab tribuni-
cia poteſtate eſſe. conſuli, velut apparitori tribunicio, omnia ad
nutum imperiumque tribuni agenda eſſe. Si ſe commoverit, ſi
reſpexerit Patres, ſi aliud quam plebem eſſe in republ. credide-
rit; exilium C. Marcii, Menenii damnationem & mortem, ſibi
propo-*

VARIORUM.

1 *L. Furius inde & C. Manlius.*] Dionyſius Αὖλον Μάνλιον nominat, cui aſſentior: eſt enim idem *Manlius*, qui paulo poſt in decemviratu & à Dionyſio, & ab ipſo Livio *Auli* prænomine afficitur. *Sigon.*

2 *T. Æmilio.*] Lege *Tib. Æmilio* ex Dionyſio, qui Τιβέριον Αἰμίλιον hunc ubique nominat. Fuiſſe autem Æmiliis familiare hoc prænomen Tiberii, facile Capitolinæ tabulæ demonſtrare poſſunt. *Sigonius.*

3 *Claris inſignibus velut infulis, &c.*] Similitudinem iſtam uſurparunt pariter optimi quique auctores, etiam ſacri. Videatur D. Iacobus Epiſt. c. 5. v. 5 Minucius Felix in Octavio ſuo cap. 54. *Miſeri, in hoc altius tolluntur, ut decidant altius:* Hi enim ut victimæ ad ſupplicium ſaginantur, ut hoſtiæ ad pœnam coronantur. *Grut.*

proponat ante oculos. His accenſi vocibus Patres, [a] conſilia inde non publica, ſed in privato, ſeductaque à plurium conſcientia habere. ubi quum id modo conſtaret, jure an injuria eripiendos eſſe reos, atrociſſima quæque maxime placebat ſententia. nec auctor quamvis audaci facinori deerat. Igitur judicii die, quum plebs in foro erecta exſpectatione ſtaret, [b] mirari primo quod non deſcenderet tribunus: deinde quum jam mora ſuſpectior fieret, deterritum à primoribus credere, & deſertam ac proditam cauſam publicam queri. Tandem, qui obverſati veſtibulo tribuni fuerant, nunciant domi mortuum eſſe inventum. quod ubi in totam concionem pertulit rumor; ſicut acies funditur duce occiſo, ita dilapſi paſſim alii alio. Præcipuus pavor tribunos invaſerat; quàm nihil auxilii ſacratæ leges haberent, morte collegæ monitos. Nec Patres ſatis moderate ferre lætitiam. adeoque neminem noxæ pœnitebat, ut etiam inſontes feciſſe videri vellent, palamque ferretur, malo domandam tribuniciam poteſtatem.

55 [c] Sub hac peſſimi exempli victoria delectus edicitur: paventibuſque tribunis ſine interceſſione ulla conſules rem peragunt. Tum vero iraſci plebes tribunorum magis ſilentio, quam conſulum imperio: & dicere, *Actum eſſe de libertate ſua: rurſus ad antiqua reditum, cum Genutio una mortuam ac ſepultam tribuniciam poteſtatem. aliud agendum, ac cogitandum,*

GRONOVII.

a *Conſilia inde non publica.*] Puto *concilia.* cœtus enim, conventus, congreſſus conſiliorum ergo intelligit.

b *Mirari primo quod non deſcenderet.*] Pal. unus ex melioribus: *quid non*, ut & Sigonianus: alter, *qui non deſcenderet.* Ea vera lectio eſt. Sic lib. 26, 3. reſtituimus: *Qui autem ſolum ſe reſtantem prodeſſe reipublicæ, niſi ſi mors ſua remedio publicis cladibus futura eſſet, potuiſſe?* Lib. 30. *Qui enim reſtitiſſent agili & nautico inſtrumento apta & armata claſſi naves tormenta machinaſque portantes?*

c *Sub hac peſſimi exempli victoria.*] Magis forſan ex more Livii: *ſub hanc peſſimi exempli victoriam.* Lib. 4. *Sub judicii tempus plebem offenſurum.* Lib. 21. *Africo bello, quod fuit ſub recentem Romanam pacem.* Alibi: *ſub hanc vocem fremitus variantis multitudinis fuit.* Hoc ſimplicius puto. Poſſis alias interpretari vulgatum: quaſi ſubnixi hac victoria patres delectum decreverint edixerintque. quod dicerent Galli: *à la faveur de cette victoire.*

d Quia

lum, quomodo reſiſtatur Patribus. Id autem unum conſilium eſſe
ſe ipſa plebs, quando aliud nihil auxilii habeat, defendat. Qua
tuor & viginti lictores apparere conſulibus, & eos ipſos plebis ho
mines. Nihil contemptius, neque infirmius, ſi ſint qui contem
nant. [1] *Sibi quemque ea magna atque horrenda facere.* His vo
cibus alii alios quum incitaſſent, ad Voleronem Publi
lium de plebe hominem, [d] quia quod ordines duxiſſet
negaret ſe militem fieri debere, lictor miſſus eſt à con
ſulibus. Volero appellat tribunos. Quum auxilio ne
mo eſſet, conſules ſpoliari hominem, & virgas expedi
jubent. *Provoco,* inquit, *ad populum,* Volero; *quoniam tri*
buni civem Romanum in conſpectu ſuo virgis cædi malunt, qua
ipſi in lecto ſuo à vobis trucidari. quo ferocius clamitabat, e
infeſtius circumſcindere & ſpoliare lictor. Tum Vole
ro, & prævalens ipſe, & adjuvantibus advocatis, repulſ
lictore, ubi indignantium pro ſe acerrimus erat clamo
eo ſe in turbam confertiſſimam recipit, clamitans, *Pro*
voco, & fidem plebis imploro! adeſte cives! adeſte commilitones
nihil eſt quod exſpectetis tribunos, quibus ipſis veſtro auxilio op
eſt. Concitati homines, veluti ad prælium ſe expediunt
apparebatque omne diſcrimen adeſſe, nihil cuiqua
ſanctum, non publici fore, non privati juris. Huic tant
tempeſtati quum ſe conſules obtuliſſent, facile expert
ſunt, parum tutam majeſtatem ſine viribus eſſe. violati
lictoribus, faſcibus fractis, è foro in curiam compellun
tur; incerti quatenus Volero exerceret victoriam. Con
ticeſcente deinde tumultu, [e] quum in ſenatum voca
juſſiſ

d *Quia quod ordines.*] Forte malis: *qui, quod ordines duxiſſet, negaret ſe militem fieri debere, lictor eſt miſſus.* Sed parum intereſt, *qui* an *quia* legas.

e *Quum ſenatum vocari juſſiſſent.*] Valde placet Rhenani ex Borbet. *quum in ſenatum vocari juſſiſſent.* Nec placere magis illi vulgata lectio debuit. Nam & Flor. Voſ. Hel. ſic, & reſtituimus ex optimis lib. 23, 32. *quoties in ſenatum vocaſſent.* Lib. 24. *In hac turbatione rerum, in concionem vocare placuit.* Valerius Maximus 8, 13, 4. *Iam vero de M. Perperna quid loquar? qui omnibus, que in ſenatu conſul rogaverat, ſuperſtes fui.* Fanovictorienſes membr. *in ſenatu convocaverat.* Conjeci ſtatim: *quos in ſenatum conſul vocaverat:* quod fatetu Pighius plane in veteribus eſſe; ſed pro bare non potuit: cum ſit unice verum

VARIORUM.

1 *Sibi quemque ea magna atque ho rrenda facere.*] Similes ſimus pueris: i

qu

juſſiſſent, queruntur injurias ſuas, vim plebis, Voleronis audaciam. Multis ferociter dictis ſententiis, vicere ſeniores, quibus, ira Patrum adverſus temeritatem plebis certari, non placuit.
56 Voleronem amplexa favore plebs proximis comitiis [a] tribunum plebi creat, in eum annum, qui L. Pinarium, P. Furium Conſules habuit. contraque omnium opinionem, qui eum vexandis prioris anni conſulibus [b] permiſſurum tribunatum credebant, poſt publicam cauſam privato dolore habito, ne verbo quidem violatis conſulibus, rogationem tulit ad populum; ut plebeii magiſtratus tributis comitiis fierent. Haud parva res, ſub titulo prima ſpecie minime atroci, ferebatur; ſed quæ patriciis omnem poteſtatem per clientium ſuffragia creandi quos vellent tribunos, auferret. Huic actioni gratiſſimæ plebi, quum ſumma vi reſiſterent Patres; nec, quæ una vis ad reſiſtendum erat, ut intercederet aliquis ex collegio, auctoritate aut conſulum, aut principum adduci poſſet; res tamen ſuo ipſa molimine [c] gravis, certaminibus in annum extrahitur.

Plebs

quos alias derident contemnuntve, ſi perſonatos vident expaveſcunt. Quare haud injurie invehitur, in civilia Romanorum bella Lucanus lib. 4. verſ. 180. *Arma rigant lacrymis* &c. *Grut.*

GRONOVII.

a *Tribunum plebis creat.*] Τὸ *plebis* videtur abundare: etſi Flor. & Helm. *plebi.* quod eſt *plebei.*

b *Permiſſurum tribunatum.*] Refert è ſcripto Rhenanus: *permiſſurum adminiſtraturum*: & facit, *permiſſum adminiſtraturum*: quaſi plebs illi tribunatum plane, ut loquitur, permiſerit. At mihi certum τὸ *adminiſtraturum* eſſe hominis, qui pro captu ſuo explicabat τὸ *permiſſurum*: quod docte Livius ſumpſit ab illis, qui *permittere equum* dicunt: hoc eſt, incitare & ei frenos immittere ad liberum curſum. Vide lib. 2. Obſervat. Eſt igitur *permiſſurum tribunatum vexandis Conſulibus*, tribunatui ſic ena laxaturum, poteſtate impotenter uſurum ad vexandos Conſules.

c *Magnis certaminibus in annum extrahitur.*] Τὸ *magnis*, quod infermit Sigonius, nos auctoribus ſcriptis & vett. ed. ejecimus. Eſt enim uſus ablativi nudi veteribus Latinis ſatis frequens, nobis non ita tritus. Sic lib. 3. *mediaque urbe agmine in Aventinum pergunt.* Eodem: *armati per urbem ſilentio in Aventinum perveniunt.* Sed & hinc non longe: *lex ſilentio perfertur.* Vt Græci: τέτλα σιωπῇ ἧσο· &c, ἴσαν μένεα πνείοντες Ἀχαιοὶ Σιγῇ δειδιότες. Prorſus autem, ut hic voluimus, lib. 4. *Quum pars major inſequentis anni per novos trib. plebis & aliquot interreges certaminibus extracta eſſet.* Lib. 5, 45. *caſtra Gallorum intuta neglectaque ab omni parte nacti, clamore invadunt.* Ita Mſſ. Male inſertum vulgo: *cum ingenti.* Lib. 7, 7. *rep. lictis equis clamore provolant ante ſigna.* Sic lectum ante Sigonium, qui hic itetum

Plebs Voleronem tribunum reficit. Patres ad ultimum dimicationis rati rem venturam, Ap. Claudium Appii filium, jam inde à paternis certaminibus inviſum infeſtumque plebi, conſulem faciunt. Collega ei T. Quintius datur. Principio ſtatim anni nihil prius quam de lege agebatur. ſed ut inventor legis Volero, ſic [d] Lætorius, collega ejus, auctor quum recentior, tum acrior erat. Ferocem faciebat belli gloria ingens, quod ætatis ejus haud quiſquam manu promptior erat. Is, quum Volero nihil præterquam de lege loqueretur, inſectatione abſtinens conſulum, ipſe in accuſationem Appii familiæque ſuperbiſſimæ, ac crudeliſſimæ in plebem Romanam, exorſus, quum à Patribus non conſulem, ſed carnificem, ad vexandam & lacerandam plebem creatum eſſe, contenderet; rudis in militari homine lingua non ſuppetebat libertati animoque. Itaque deficiente oratione, [e] *Quandoquidem non facile loquor,* inquit, *Quirites, quam quod locutus ſum, præſto; craſtino die adeſte. Ego hic aut in conſpectu veſtro moriar, aut perferam legem.* Occupant tribuni templum poſtero die. conſules nobilitaſque ad impediendam legem in concione conſiſtunt. Submoveri Lætorius jubet, præterquam qui ſuffragium ineant. Adoleſcentes nobiles ſtabant, nihil cedentes viatori. tum ex his prehendi quoſdam Lætorius jubet. Conſul Appius negare, jus eſſe tribuno in quenquam, niſi in plebeium. Non enim populi, ſed plebis eum magiſtratum eſſe. nec illum ipſum ſubmovere pro imperio poſſe

tum inſerſit è pravo libro, *ingenti.*

d *Lætorius, collega ejus, auctor.*] Male cum Buſl. Nannius *actor.* non enim *auctor* ſemper idem qui *inventor*, ſed ſæpe approbator, quique alias Livio *ſuaſor* dicitur. Sic ſupra: *Et hic annus tribunum auctorem legis agrariæ habuit.* At *inventor* ejus Spurius Caſſius. Item: *priuſquam quiſquam agrariæ legis auctor tribunus exiſteret.* Qui auctoritatem ei præſtet. Cicero ad Att. 8, 3. *ille legibus per vim & contra auſpicia ferendis auctor.* De Pompeio loquitur, & Iulias intelligit.

e *Quandoquidem non tam facile loquor.*] In Mſſ. & editionibus antiquis Andreæ, Campani, Becharii, Aſcenſii: *Quandoquidem non facile loquor:* particula deſecta. Non fecit melius Moguntina, quæ prima addidit. Lib. 25, 17. *quem facile elici ad certamen rebantur poſſe, non militum, quos perpaucos habebat, fiducia, quam juventutis Thurinæ.* Sic optimi. Adde quæ ad lib. 26, 18. &

poſſe more majorum : quia ita dicatur : *Si vobis videtur, diſcedite Quirites.* Facile & contemptim de jure diſſerendo [f] perturbare Lætorium poterat. Ardens igitur ira [1] tribunus, viatorem mittit ad conſulem; conſul lictorem ad tribunum, [2] privatum eſſe clamitans, ſine imperio, ſine magiſtratu violatuſque eſſet tribunus, ni & concio omnis atrox coorta pro tribuno in conſulem eſſet : & concurſus hominum in forum ex tota urbe concitatæ multitudinis fieret. Suſtinebat tamen Appius pertinacia tantam tempeſtatem : certatumque haud incruento prælio foret, ni Quintius, conſul alter, conſularibus negotio dato, ut collegam vi, ſi aliter non poſſent, de foro abducerent; ipſe nunc plebem ſævientem precibus leniſſet; nunc oraſſet tribunos, ut concilium dimitterent. Darent iræ ſpatium, non vim ſuam illis tempus adempturum; ſed conſilium viribus additurum. & Patres in populi, & conſulem in Patrum fore poteſtate.

57 Ægre ſedata ab Quintio plebs, multo ægrius conſul alter

31. tum quæ ad libr. 5, 21. 25, 29. 28, 44. 30, 28. dicemus.

f *Perturbare Lætorium poterat.*] Si quid video, nullus hic idoneus ſenſus τοῦ *poterat*, ſed ſcriptum ab auctore fuit: *perturbare Lætorium parat.* Ut lib. 1. *urbem novam conditam vi & armis, jure eam legibuſque ac moribus de integro condere parat.* Lib. 22. *Italiam ab Hannibale reciperare parat.* Lib. 38. *Legem parabat ferre.*

VARIORUM.

1 *Tribunus viatorem mittit.*] Viatores dicebantur, qui Magiſtratibus parebant, eo quod plerumque evocabantur ex agris homines ad Magiſtratus, & frequens eorum ab agris ad urbem via erat. vide Alex. ab Alex. lib. 1. cap. 27. Poſtea *viatorum* nomen ad Tribunorum & Ædilium plebis miniſtros tranſlatum eſt, qui illorum juſſu quemlibet prehendebant. Conſulum verò prætorum &c. miniſtri, *Lictores* dicebantur. *Godelev.*

2 *Privatum eſſe clamitans.*] Hunc locum in quo tribunum plebis privatum, non magiſtratum, eſſe traditur, ne quem forte Romanæ antiquitatis ignarum perturbaret, verbis Plutarchi prolatis viſum eſt explanare. Ea ſunt, in libro τῶν κεφαλαίων in hanc ſententiam · *Cur cum purpura alii magiſtratus utuntur ; tribunus plebis non utitur ? An quia tribunus plebis magiſtratus non eſt ? neque enim ex ſella tribuni jus dicunt : neque principio anni ut reliqui magiſtratus ineunt : neque creato dictatore ſe abdicant : verum omni tranſlato ad dictatorem imperio ipſi tamen ſuam poteſtatem retinent, quaſi magiſtratus non ſint. Quemadmodum autem tranſlationem judicium eſſe rhetores quidam negant, ſic tribunatus impedimento potius eſt magiſtratui, quam magiſtratus : etenim reſiſtere potentiæ magiſtratus, & nimiam ejus licentiam coercere, ad ejus auctoritatem pertinet.* Sigonius.

GRO-

r à Patribus. Dimiſſo tandem concilio plebis, ſena
consules habent. ubi quum timor atque ira invicen
ſententias variaſſent; quo magis, ſpacio interpoſito, al
impetu ad conſultandum advocabantur, eo plus abhor
rebant à certatione animi. adeo ut Quintio gratias age
rent, quod ejus opera mitigata diſcordia eſſet. Ab Ap
pio petitur, *Vt tantam conſularem majeſtatem eſſe vellet, quan
ta in concordi civitate eſſe poſſet. Dum tribuni conſuleſque ad ſ
quiſque omnia trahant, nihil relictum eſſe virium in medio. di
ſtractam* [a] *laceratamque rempubl. magis quorum in manu ſi
quam ut incolumis ſit, quæri.* Appius contra, *teſtari Deos at
que homines, rempublicam prodi per metum ac deſeri. non conſu
lem ſenatui, ſed ſenatum conſuli deeſſe. graviores accipi leges
quam in Sacro monte acceptæ ſint.* Victus tamen Patrum
conſenſu quievit. lex ſilentio perfertur. Tum primum 58
tributis comitiis creati tribuni ſunt: numero etiam ad-
ditos tres, perinde ac duo ante fuerint, Piſo auctor eſt.
Nominat quoque tribunos, C. Sicinium, L. Numito-
rium, M. Duilium, Sp. Icilium, L. Mecilium. [b] Vol-
ſcum Æquicumque, inter ſeditionem Romanam, eſt
bellum

GRONOVII.

a *Laceratamque rempublicam per magiſtratus. Magis.*] Τὰ *per magiſtratus* nec in Mſſ. nec in edd. principibus Andreæ Romana & Tarviſina, Campani, Aſcenſii, Savererii reperiuntur. Veneta de Zanis & Bechatii: *rempublicam per magiſtratus quorum.* Moguntina denique: *rempublicam per magiſtratus, magis*: quam omnes ſunt ſecutæ. Nos vero reducimus & magnopere probamus primam illam, optimis auctoribus ſubnixam lectionem: *diſtractam laceratamque rempublicam magis, quorum in manu ſit, quam ut incolumis ſit, quæri.* Eſt enim enallage accuſativi pro nominativo, *diſtracta & lacerata reſpublica*, longe elegantiſſima. quam Senecæ etiam ſartam tectam eſſe primi juvimus 4. de benef. 32. Varro l. 2 de Re ruſt. 9. *Quod ſi lupus aliuſve quis his vulneratus eſt, reliquas quoque canes facit, quæ id non habent, ut ſint in tuto.* ἀντὶ τοῦ *reliquæ canes.* Cicero ſecunda agraria: *quæ eſt iſta æquitas, cæteros, etiamſi privati ſint, permittere, ut publici judicentur; hunc excipere nominatim, qui publicus eſſe fateatur?* Structura ordinaria: *permittere, ut cæteri, etiamſi privati ſint, publici judicentur.* Sed illud oppido ſcitius, ſi non mihi, ſaltem Ciceroni, & tot Romanis credatur. Salluſtius Iugurthino: *ita omnia in duas partes diſtracta ſunt: reſpublica, quæ media fuerat, dilacerata.*

b *Volſci tum Æquique inter ſeditionem Romanam & bellum coortum vaſtaverant.*] Audiamus Sigonium. Hic locus fœde legebatur ante ita: *Volſcum Æquicumque inter ſeditionem.* Quam lectionem etſi valde non probo, moveor tamen (ſcilicet ad dubitandum etiam de vulgata) cum in vetuſtis libris omni

bellum coortum, vaſtaverant agros, ut ſi qua ſeceſſio plebis fieret, ad ſe receptum haberet. Compoſitis deinde rebus, caſtra retro movere. Ap. Claudius in Volſcos miſſus. Quintio Æqui provincia evênit. Eadem in militia ſævitia Appii quæ domi eſſe; eo liberior, quod ſine tribuniciis vinculis erat. [1] Odiſſe plebem plus quam paterno odio: [a] ſe victum ab ea: ſe unico conſule objecto

omnibus ita lego: *Ex SC. bellum indictum contra Volſcum Æquumque qui inter ſeditionem & bellum coortum vaſtaverant agros.* Hæc vero, meo judicio, additamentis effertiſſima pinguiſſimaque, vulgataque longe pejor eſſe non poteſt niſi libri inquinatiſſimi. Nam, *in omnibus*, ferant hoc doctiſſimi viri merita, ne quid dicam ſequius, ſed non addidiſſe mallem. Vbi peritia ſermonis Latini, cum *indicere bellum contra aliquem* dicere Livium potuiſſe autumavit? Illam, quæ nunc obtinet, Campanus prodidit, quem tamen imitatus nemo ante Baſilienſes cum è Laureacenſi monaſterio locupletarunt Livium. Et facile eſt ejus quoque diſcutere ineptias. Quæ enim illa temporis deſignatio: *inter ſeditionem Romanam & bellum coortum?* Si duo tempora ſunt, quibus media intervenerit vaſtatio, falſum eſt; nihil enim interceſſit ſpatii: ſin unum eſt, ut ſit, dum durat ſeditio & bellum exoritur, hac à poſteriori parte non poteſt ſeparari agrorum vaſtatio; nam hos populando bellum ſunt orſi. Lib. 3. *Si quem ſimilem ejus priore anno inter morbum bellumque irati dii tribunum dediſſent.* Verum eſt, quod dedit Andreas, & tot alii habuerunt olim: *Volſcum Æquicumque inter ſeditionem Romanam eſt bellum coortum. Vaſtaverant agros, ut ſi qua ſeceſſio plebis fieret, ad ſe receptum haberet.* Niſi quod operarum vitio in nonnullis antiquioribus *equicunque* & *cohortum*. Et huc ſcripti meliores aurigantur. Offendit homines illud *Æquicum*, quod etiam deleverunt lib. 10, in principio: *M. Livio Dentre M. Æmilio coſſ. redintegratum eſt Æquicum bellum.* Illi ſuffecerunt *Æquorum.* Tranſiluerunt tamen lib. 3, *iſque miles per bellum Æquicum vel acerrimus fuit.* Sic *Nervico prælio* à Nerviis, *Albicos* Albii Intemelii & Ingauni incolas dixit Cæſar. *Heduicus* ab Heduis Auſonius in Parentalibus: *Tarbellæ matris, patris & Heduici.* Sic *colonicos* Suetonius, & *leges colonicas* Varro, *cohorteſque colonicas* Cæſar. Sic dixerunt *nauticos, genticos.* Quod poſtremum cum apud Avienum inveniſſet Barthius, dubitabat an apud antiquiorem extaret unum. Habet tamen bis Tacitus. Habet quoque Tertullianus de anima: *pro gentica, pro avita, pro publica, pro privata devotione.*

VARIORUM.

1 *Odiſſe plebem plus quam paterno odio.*] Id eſt, plus oderat quam pater ejus ante feciſſet. *Godelev.*

GRONOVII.

a *Quod ſe victum videbat ab ea, & ſe unico conſule electo.*] Scripti codices & Campanus ignorant *τὸ videbat* cum particula *&*: quibus acceſſionem damus etiam *τὸ quod,* non noſtræ tantum conjecturæ, ſed & Borberomagenſis codicis fiducia: omnia enim hæc adleverunt imperiti elegantiæ, quam veteres ponunt hujuſmodi locis in ſermone per infinitivos. Vide lib. 2. Obſervationum. *Objecto,* quod è ſuo ſcripto adfert Sigonius, & plurium aliorum eſt, & veterum editionum omnium ante Rhenanum, qui juſſit *electo* ſcribi, diſputatque idem Nannius in Miſcellaneis. Immo poſt illos Gryphius quoque & Curio tamen etiam *objecto.* Nannii contra id declamatiuncula tota nititur eo, quod

ipſo adverſus tribuniciam poteſtatem, perlatam legem
eſſe, quam minore conatu, nequaquam tanta Patrum
ſpe, priores impedierint conſules: hæc ira indignatio-
que ferocem animum ad vexandum ſævo imperio exer-
citum ſtimulabat. nec ulla vi domari poterat, tantum
certamen animis imbiberant. Segniter, ocioſe, negli-
genter, contumaciter omnia agere. nec pudor, nec me-
tus coërcebat. Si citius agi vellet agmen. tardius ſedulo
incedere: ſi adhortator operis adeſſet, omnes ſua ſpon-
te motam remittere induſtriam. præſenti vultus demit-
tere, tacite prætereuntem execrari: ut invictus ille odio
plebejo animus, interdum moveretur. Omni nequic-
quam acerbitate prompta nihil jam cum militibus age-
re: à centurionibus corruptum exercitum dicere: tribu-
nos plebeios cavillans interdum, & Volerones vocare.
Nihil eorum Volſci neſciebant, inſtabantque eo magis, 59
ſperantes idem certamen animorum adverſus Appium
habiturum exercitum Romanum, quod adverſus Fabium
conſulem habuiſſet. Cæterum multo Appio quam Fa-
bio violentior fuit. Non enim vincere tantum noluit,
ut Fabianus exercitus, ſed vinci voluit. Productus in
aciem, turpi fuga petit caſtra, nec ante reſtitit, quam ſi-
gna inferentem Volſcum munimentis vidit, fœdamque
extremi agminis cædem. Tum expreſſa vis ad pugnan-
dum, ut victor jam à vallo ſubmoveretur hoſtis: ſatis
tamen appareret, capi tantum caſtra militem Roma-
num noluiſſe. alii gaudere ſua clade atque ignominia.
Quibus

quod τὸ *unico* intelligere vel noluit vel non potuit. Quid miri, inquit, ſi victa ſit unius auctoritas? Tum, quî potuerint Patres tantum ſpei habere in impedienda lege, ſi unum tantummodo conſulem pro ſe habebant? Reſpondeo, potuerunt támen, ſi unus ille pro omnibus: ut Marcius Philippus Pompejum non modo proconſule, ſed etiam pro conſulibus ajebat mittere. Et hoc vult Livius τῷ *unico*, hoc eſt, unice & ſupra omnes ad id apto fortique. Itaque *objecto* multo grandius & efficacius, & ad vim quæ inſtabat, & ad præſidium, quod in eo ponebatur, exprimendum. qui unus tanto torrenti velut obex & firmiſſima moles opponeretur. Inde enim petita tranſlatio: aggeres *obices*, *objectus*, & *objici* dicuntur. Statius 3. Thebaid. *Cum vagus in campos fruſtra prohibentibus exit Objicibus.* Lib. 4. *magnumque objectus detinet amnem.* Lib. 6. *Objectus geminis umbonibus agger Campum exire vetat.* Livius infra de Appio: *propu-*

Quibus nihil infractus ferox Appii animus, quum inſuper ſævire vellet concionemque advocaret; concurrunt ad eum legati tribunique, monentes, ne utique experiri vellet imperium, cujus vis omnis in conſenſu obedientium eſſet. Negare vulgo milites ſe ad concionem ituros: paſſimque exaudiri voces poſtulantium, ut caſtra ex Volſco agro moveantur. Hoſtem victorem paulo ante prope in portis ac vallo fuiſſe; ingentiſque mali non ſuſpicionem modo, ſed apertam ſpeciem obverſari ante oculos. Victus tandem (quandoquidem nihil præter tempus noxæ lucrarentur) remiſſa concione, iter in ſequentem diem pronunciari quum juſſiſſet, prima luce claſſico ſignum profectionis dedit. Quum maxime agmen è caſtris explicaretur, Volſci, ut eodem, ſigno excitati, noviſſimos adoriuntur. A quibus perlatus ad primos tumultus, eo pavore ſignaque & ordines turbavit, ut neque imperia exaudiri, neque inſtrui acies poſſent. nemo ullius niſi fugæ memor. Ita effuſo agmine per ſtragem corporum armorumque evaſere, ut prius hoſtis deſiſteret ſequi, quam Romanus fugere. Tandem collectis ex diſſipato curſu militibus, conſul quum revocando nequicquam ſuos perſecutus eſſet, in pacato agro caſtra poſuit, advocataque concione, invectus haud falſo in proditorem exercitum militaris diſciplinæ, deſertorem ſignorum; ubi ſigna, ubi arma eſſent, ſingulos rogitans, inermes milites, [1] ſigno amiſſo ſigniferos; ad hoc centuriones duplicarioſq;, qui reliquerant ordines, virgis

propugnatorem ſenatus majeſtatiſque vindicem ſuæ, ad omnes tribunicios plebeioſque oppoſitum tumultus.

VARIORUM.

1 *Signo amiſſo, ſigniferos, ad hoc centuriones, duplicarioſque, qui reliquerant ordines, virgis cæſos, ſecuri percuſſit.*] Varro lib. 4. de ling. Lat. duplicarios ſcribit eſſe, quibus ob virtutem duplicia dabantur cibaria. Ita & Vegetius lib. 2. cap. 7. *Duplares*, inquit, *torquati & ſimplares torquati erant, quibus torquis aureus ſolidus virtutis præmium fuit, quem qui meruiſſet, præter laudes, interdum duas conſequebatur annonas.* Idem *duplares armaturas* vocat, quæ conſequantur duplas annonas; *ſimplares* verò quæ ſimplas, Livius lib. 7. ſcribit, Conſulem milites, qui in præſidio cum Decio fuerant, duplici frumento in perpetuum donaſſe. Vetuſtum autem morem

virgis cæſos ſecuri percuſſit.[2] cætera multitudo ſorte decimus quiſque ad ſupplicium lecti. Contra ea, in Æquis inter conſulem ac militem, comitate ac beneficiis certatum eſt. & natura Quintius erat lenior, & ſævitia infelix collegæ, quo is magis auderet ingenio ſuo, effecerat. Huic tantæ concordiæ ducis exercituſque non auſi offerre ſe Æqui; vagari populabundum hoſtem per agros paſſi. Nec ullo ante bello latius inde actæ prædæ. ea omnis militi data eſt. Addebantur & laudes, quibus haud minus quam præmio gaudent militum animi. Tum duci, tum propter ducem Patribus quoque placatior exercitus rediit; ſibi parentem, alteri exercitui dominum datum ab ſenatu, memorans. Varia fortuna belli atroci diſcordia, domi foriſque annum exactum, inſignem maxime comitia tributa efficiunt. Res major victoria ſuſcepti certaminis quam uſu. plus enim dignitatis comitiis ipſis detractum eſt, Patribus ex concilio ſubmovendis, quam virium aut plebi additum, aut demptum Patribus. Turbulentior inde annus excepit, L. Valerio, Tiberio Æmilio Conſulibus, tum propter certamina ordinum de lege agraria: tum propter judicium Ap. Claudii. cui acerrimo adverſario legis, cauſſamque poſſeſſorum publici agri,[3] tanquam tertio conſuli, ſuſtinenti, M. Duilius & C. Sicinius diem dixêre. Nunquam ante tam inviſus plebi reus ad judicium vocatus populi eſt; plenus ſuarum, plenus paternarum irarum. Patres quoque non temere pro ullo æque annixi ſunt: propugnatorem

60

61

tem honorandi fuiſſe, dare virtutis ergò duplicia cibaria, conſtat ex Herodoto lib. VI.

2 *Catera multitudo ſorte decimus quiſque ad ſupplicium lecti.*] Ignavos milites & ſeditioſos variè caſtigatos ac pœna affectos obſervamus: aliquando enim ſacramento ſoluti, militia abire juſſi; aliquando eorum ductores à militia abjecti; aliquando ſeditionis auctores morte mulctati: At quum graviter univerſi deliquiſſent, ſorte decimum quemque ex illis ultimo ſupplicio affectum legimus, ut hîc. Polybius lib. *de tribus politiis*, auctor eſt, duo præcipuè fuiſſe in militari diſciplina ſuppliciorum genera, Decimationem ſcil. (Δεκατίζειν dicunt Græci) & fuſtuariam. *Marcell. Donat.*

3 *Tanquam tertio coſ. ſuſtinenti.*] Appius diviſioni agrorum contradicebat, Coſs. verò non reſiſtebant tribunis, ut luculenter ex Dionyſ. colligitur; & ipſe Livius ab initio ſequentis libri de Æmilio

rem ſenatus, majeſtatiſque vindicem ſuæ, ad omnes tribunicios plebeioſque oppoſitum tumultus, modo duntaxat in certamine egreſſum, objici iratæ plebi. Unus è Patribus, ipſe Ap. Claudius, & tribunos & plebem & ſuum judicium pro nihilo habebat. Illum non minæ plebis, non ſenatus preces perpellere unquam potuere non modo ut veſtem mutaret, aut ſupplex prenſaret homines; ſed ne ut ex conſueta quidem aſperitate orationis (quum ad populum agenda cauſſa eſſet) aliquid leniret atque ſubmitteret. Idem habitus oris, eadem contumacia in vultu, idem in oratione ſpiritus erat: adeo ut magna pars plebis Appium non minus reum timeret quam conſulem timuerat. Semel cauſſam dixit, quo ſemper agere omnia ſolitus erat, accuſatorio ſpiritu adeoque conſtantia ſua & tribunos obſtupefecit & plebem, ut diem ipſi ſua voluntate prodicerent: trahi deinde rem ſinerent. Haud ita multum interim temporis fuit ante tamen quam prodicta dies veniret, morbo moritur cujus laudationem cum tribuni plebis impedire conarentur; plebs fraudari ſolenni honore ſupremum diem tanti viri noluit: & laudationem tam æquis auribus mortui audivit, quam vivi accuſationem audierat: & exe-
62 quias frequens celebravit. Eodem anno Valerius conſul, cum exercitu in Æquos profectus, quum hoſtem ad prælium elicere non poſſet, caſtra oppugnare eſt adortus. Prohibuit fœda tempeſtas, cum grandine ac tonitribus cœlo dejecta. Admirationem deinde auxit, ſigno receptui dato adeo tranquilla ſerenitas reddita: ut velut numine aliquo defenſa caſtra oppugnare iterum, religio fuerit. omnis ira belli ad populationem agri vertit. Alter conſul Æmilius in Sabinis bellum geſſit. & ibi, quia hoſtis

milio idem fatetur. Porrò de Appii judicio cauſam accuſationis omittit, rem apud Dionyſium eleganter ac copioſe explicatam; ut haud immeritò negligentiæ queat accuſari Livius hoc in loco ab optimo quoque viro, nedum à C. Caligula monſtroſo quidem illo Imperatore, non tamen prorſus nullius judicii. *Glarean.*

hoſtis mœnibus ſe tenebat, vaſtati agri ſunt. Incendii deinde, non villarum modo, ſed etiam vicorum, quibu frequenter habitabatur, Sabini exciti, quum prædatoribus occurriſſent, ancipiti prælio digreſſi, poſtero die retulere caſtra in tutiora loca. Id ſatis conſuli viſum, cur pro victo relinqueret hoſtem; integro inde decedens bello. Inter hæc bella, manente diſcordia domi, [4] T. 63
Numicius Priſcus, A. Virginius, conſules facti. Non ultra videbatur latura plebes dilationem agrariæ legis, ultimaque vis parabatur, quum Volſcos adeſſe, fumo ex incendiis villarum fugaque agreſtium cognitum eſt. ea res maturam jam ſeditionem, ac prope erumpentem repreſſit. Conſules coacti extemplo ab ſenatu ad bellum; educta ex urbe juventute tranquilliorem cæteram plebem fecerunt. Et hoſtes quidem nihil aliud quam perfuſis vano timore Romanis, citato agmine abeunt. Numicius Antium adverſus Volſcos, Virginius contra Æquos profectus: ibi ex inſidiis prope magna accepta clade, virtus militum, rem prolapſam negligentia conſulis, reſtituit. Melius in Volſcis imperatum eſt. Fuſi primo prælio hoſtes, fugaque in urbem Antium, ut tum res erant, opulentiſſimam acti. quam conſul oppugnare non auſus, [5] Cenonem aliud oppidum, nequaquam tam opulentum, ab Antiatibus cepit. Dum Æqui Volſcique Romanos exercitus tenent, Sabini uſque ad portas urbis populantes inceſſere. deinde ipſi paucis poſt diebus, à duobus exercitibus, utroque per iram conſule ingreſſo in fines, plus cladium quam intulerant, acceperunt. Ex- 64
tremo anno pacis aliquid fuit: ſed ut ſemper alias ſollicitæ, certamine Patrum & plebis. Irata plebs intereſſe conſularibus comitiis noluit. per Patres clienteſque Patrum conſules creati, T. Quintius & Q. Servilius. [a] ſimilem

4 *T. Numitius.*] *Numicius*, ut *Minucius*, Videtur o, littera eſſe ſcribendum: nam Græci Νομίκιος. *Sigon.*

5 *Cenonem oppidum.*] Dionyſius non ponit nomen ſed oppidulum maritimum vocat. Vet. lib. *Cerionem.* Sigon.

GRONOVII.

a *Similem annum priori conſules.*] Aut hic aut præcedenti membro adſcripticium

dem annum priori conſules habent, ſeditioſa initia, bello deinde externo tranquilla. Sabini Cruſtuminos campos citato agmine tranſgreſſi, quum cædes & incendia circum Anienem flumen feciſſent, à porta prope Collina mœnibuſque pulſi, ingentes tamen prædas hominum pecorumque egêre. quos Servilius conſul infeſto exercitu inſecutus, ipſum quidem agmen adipiſci æquis locis non potuit: populationem adeo effuſe fecit, ut nihil bello intactum relinqueret, multiplicique capta præda rediret. Et in Volſcis b reſpublica egregie geſta, tum ducis tum militum opera. Primum æquo campo ſignis collatis pugnatum, c ingenti cæde utrinque plurimo ſanguine, & Romani, quia paucitas damno ſentiendo propior erat, gradum retuliſſent, ni ſalubri mendacio conſul, fugere hoſtes ab cornu altero clamitans, concitaſſet aciem. impetu facto, dum ſe putant vincere, vicere. Conſul metuens, ne nimis inſtando renovaret certamen, ſignum receptui dedit. Interceſſere pauci dies, velut tacitis induciis utrinque quiete ſumpta: per quos ingens vis hominum ex omnibus Volſcis Æquiſque populis in caſtra venit: haud dubitans, ſi ſenſerint, Romanos nocte abituros. Itaque tertia fere vigilia ad caſtra oppugnanda veniunt. Quintius ſedato tumultu, quem terror ſubitus exciverat, quum manere in tentoriis quietum militem juſſiſſet, Hernicorum cohortem in ſtationem educit: cornicines tubicineſque in equis impoſitos, canere ante vallum jubet, ſollicitumque hoſtem ad lucem tenere. reliquum noctis adeo tranquilla omnia in caſtris fuere, ut ſomni quoque Romanis copia eſſet. Volſcos ſpe-

cie

pticium τὸ *conſules*. Videtur ab Livio fuiſſe: *Irata plebs intereſſe conſularibus comitiis noluit. per Patres clienteſque Patrum creati T. Quinctius & Q. Servilius, ſimilem annum priori, conſules habent, ſeditioſa initia, bello deinde externo tranquillum.* nempe annum. *Initia* intelligis ejus vel anni. Sic elegantiſſimè omnia intertexta. Niſi malis: *ſimilem annum prioribus conſulibus habent.*

b *Res egregie geſta.*] Flor. Voſſ. Helm. ne de vett. editis dicam, *reſpublica.* Et verius. vide ad lib. 8, 31.

c *Ingenti cæde utrimque plurimo ſanguine.*] Videntur inſiticia, *ingenti cæde.* ſtatim quoque malim, *damno ſentiendo.* Et ſic Voſſianus.

d Deprè

acies armatorum peditum, quos & plures eſſe, & Roma-
nos putabant, fremitus hinnituſque equorum, qui & in-
ſueto ſedente equite, & inſuper aures agitante ſonitu,
ſæviebant, intentos velut ad impetum hoſtium tenuit.
Ubi illuxit, Romanus integer ſatiatuſque ſomno, pro- 65
ductus in aciem; feſſum ſtando & vigiliis Volſcum pri-
mo impetu perculit. quamquam ceſſere magis, quam
pulſi hoſtes ſunt: quia ab tergo erant clivi, in quo poſt
principia integris ordinibus tutus receptus fuit. Conſul,
ubi ad iniquum locum ventum eſt, ſiſtit aciem. miles
ægre teneri, clamare & poſcere, ut perculſis inſtare li-
ceat. Ferocius agunt equites circumfuſi duci: vociſe-
rantur ſe ante ſigna ituros. Dum cunctatur conſul vir-
tute militum fretus, loco parum fidens; conclamant ſe
ituros: clamoremque res eſt ſecuta. Fixis in terram pi-
lis, quo leviores in ardua evaderent, curſu ſubeunt. Vol-
ſcus effuſis ad primum impetum miſſilibus telis, ſaxa ob-
jacentia pedibus ingerit in ſubeuntes, turbatoſque icti-
bus crebris urget ex ſuperiore loco. ſic prope oneratum
eſt ſiniſtrum Romanis cornu, ni referentibus jam gra-
dum, conſul increpando ſimul temeritatem, ſimul igna-
viam, pudore metum excuſſiſſet. Reſtitêre primo obſti-
natis animis: deinde, ut in obtinentes locum vires fere-
bant, audent ultro gradum inferre; & clamore renovato
commovent aciem. tum rurſus impetu capto enituntur
atque exſuperant iniquitatem loci. Jam prope erat ut in
ſummum clivi jugum evaderent, quum terga hoſtes de-
dere effuſoque curſu pœne agmine uno fugientes ſe-
quentesque caſtris incidere. In eo pavore caſtra capiun-
tur. qui Volſcorum effugere potuerunt, Antium petunt.
Antium & Romanus exercitus ductus: paucos circum-
ſeſſum dies deditur. nulla oppugnantium nova vi; ſed
quod jam inde ab infœlici pugna, caſtriſque amiſſis ce-
ciderant animi.

EPITOME
LIBRI III.

Seditiones de agrariis legibus factæ. Capitolium av exulibus & ſervis occupatum, cæſis iis receptum eſt. Cenſus bis actus. priore luſtro cenſa civium capita, centum quatuor & viginti millia ducenta quatuordecim, præter orbos, orbaſque. ſequenti, centum triginta duo millia quadringenta novem. Quum adverſus Æquos res male geſta eſſet, L. Quintius Cincinnatus dictator factus, quum rure intentus ruſtico operi eſſet, ad id bellum gerendum accerſitus eſt. Is victos hoſtes ſub jugum miſit. Tribunorum plebis numerus ampliatus eſt: ut eſſent decem, trigeſimo ſexto anno à primis tribunis plebis. Petitis per legatos, & allatis Atticis legibus, ad conſtituendas eas proponendaſque decemviri pro conſulibus ſine ullis aliis magiſtratibus creati, altero & trecenteſimo anno, quam Roma condita erat: & ut à regibus ad conſules, ita à conſulibus ad decemviros tranſlatum imperium. Ii decem tabulis legum poſitis, quum modeſte ſe in eo honore geſſiſſent, & ob id in alterum quoque annum eundem eſſe magiſtratum placuiſſet, duabus tabulis ad decem adjectis, quum complura impotenter feciſſent, magiſtratum noluerunt deponere, & in tertium annum retinuerunt: [d] *donec invicto eorum imperio finem attulit libido Ap. Claudii. Qui quum in amorem virginis incidiſſet, ſubmiſſo, qui eam in ſervitutem peteret; neceſſitatem patri ejus Virginio impoſuit, rapto ex taberna proxima cultro, ut filiam interimeret, cum aliter eam tueri non poſſet, ne in poteſtatem ſtuprum illaturi veniret. Hoc tam magnæ luxuriæ exemplo plebs incitata, montem Aventinum occupavit: coëgitque decemviros abdicare ſe magiſtratu. ex quibus Appius, & unus collegarum, qui præcipue pœnam meruerant, in carcerem conjecti; cæteri in exilium acti. Res præterea contra Sabinos, & Volſcos, & Æquos proſperè geſtas continet. & parum honeſtum populi Romani judicium: qui judex inter Ardeates & Aricinos ſumptus, agrum de quo ambigebatur, ſibi adjudicavit.*

AN-

d *Donec invicto eorum imperio.*] Quare *invicto?* an quia ſine provocatione erat. Vt de dictatura lib. 6. *Invicta ſibi quadam patientiſſima juſti imperii civitas fecerat.* Lib. 3. *Vincebatur conſulare imperium.* Gryphius edidit, *invito.* Potius *injuſto.* Infra: *cupiditas in injuſta dominatione retinenda.*

GRO

ANTIO capto Tib. Æmilius & Q. Fabius conſules fiunt. [a] Hic erat Fabius Quintus, qui unus exſtinctæ ad Cremeram genti ſuperfuerat. Jam priore conſulatu Æmilius dandi agri plebi fuerat auctor. Itaque ſecundo quoque conſulatu ejus & agrarii ſe in ſpem legis erexerant; & tribuni, rem contra conſules ſæpe tentatam, adjutore utique conſule, obtineri poſſe rati, ſuſcipiunt: & conſul manebat in ſententia ſua. Poſſeſſores & magna pars Patrum, tribuniciis ſe jactare actionibus principem civitatis, & largiendo de alieno popularem fieri querentes, totius invidiam rei à tribunis in conſulem averterant. Atrox certamen aderat, ni Fabius conſilio neutri parti acerbo rem expediſſet. T. Quintii ductu & auſpicio agri capti priore anno aliquantum à Volſcis eſſe. Antium propinquam, opportunam, & maritimam urbem, coloniam deduci poſſe: ita ſine querelis poſſeſſorum plebem in agros ituram, civitatem in concordia fore. Hæc ſententia accepta eſt. Triumviros agro dando creat T. Quintium, A. Virginium, P. Furium. juſſi nomina dare, qui agrum accipere vellent. Fecit ſtatim (ut fit) faſtidium copia; adeoque pauci nomina dedere, ut ad explendum numerum 1

GRONOVII.

a *Hic erat Fabius, qui unus.*] MSS. & vett. edd. uſque ad Baſilienſem: *Fabius Quintius, qui unus.* ea primum delevit τὸ *Quintius*. Mogunt. *Hic erat Fabius Quintus.* Hoc verum puto. nec novum videri debuit prænomen nomini poſtponi. Hoc lib. cap. 29. *Minucio Fabius Quintus ſucceſſor in Algidum miſſus.* Vbi quum vulgo ſolum nomen haberetur, *Q. Fabius* reddidit Sigonius: ſed Flor. Voſſ. Pall. omnes edd. vet. ab Andrea uſque ad Gryphium, qui omiſit, volunt iſtud exhibendo, *Fabius Quintius.* Sic alibi *Manlium Cnaum* dixit. Sic Ciceronis *Pola Servius.* Sic apud Senecam *Vinicium Publium* deteximus. Suetonius Tiberio c. 2. *Contra Claudius Appius Regillianus decemvir.*

VARIORUM.

1 *Antio capto.*] *Antium* vetuſtiſſima Latii civitas, ducentis ſexaginta ab Hoſtia ſtadiis diſtans. *Godelev.*

2 *Conſilio neutri parti acerbo, &c.*] Explicationem verborum iſtorum dilucidiorem vide apud Liv. infra lib. 7. cap. 21. f. De Solone ſimiliter Iuſtinus lib. 2. cap. 10. *Tanto temperamento inter plebemque Senatumque egit (quum quid pro altero ordine tuliſſet, alteri diſpliciturum videretur) ut ab utriſque parem gratiam traheret.* Grut.

rum coloni Volſci adderentur: cætera multitudo poſcere Romæ agrum malle, quam alibi accipere. Æqui à Q. Fabio (is eo cum exercitu venerat) pacem petiere, irritamque eam ipſi ſubita incurſione in agrum Latinum
2 fecêre. Q. Servilius inſequenti anno, (is enim cum Sp. Poſtumio conſul fuit) in Æquos miſſus, in Latino agro ſtativa habuit. [a] intra caſtra quies neceſſaria morbo implicitum exercitum tenuit. Extractum in tertium annum bellum eſt, Q. Fabio & T. Quintio conſulibus. Fabio extra ordinem, quia is victor pacem Æquis dederat, ea provincia data. qui haud dubia ſpe profectus, famam nominis ſui pacaturam Æquos, legatos in concilium gentis miſſos nunciare juſſit, *Q. Fabium Cos. dicere, ſe ex Æquis pacem Romam tuliſſe, ab Roma Æquis bellum afferre, eadem dextra armata, quam pacatam illis antea dederat. quorum id perfidia & perjurio fiat, Deos nunc teſtes eſſe, mox fore ultores. Se tamen, utcumque ſit, etiam nunc, pœnitere ſua ſponte Æquos, quam pati hoſtilia, malle. Si pœniteat, tutum receptum ad expertam clementiam fore: ſin perjurio gaudeant, Diis magis iratis quam hoſtibus geſturos bellum.* Hæc dicta adeo nihil moverunt quemquam, ut legati prope violati ſint; exercituſque [3] in Algidum adverſus Romanos miſſus. Quæ ubi Romam ſunt nunciata, [4] indignitas rei magis quam periculum, conſulem alterum ab urbe excivit. ita duo conſulares exercitus ad hoſtem acceſſere, acie inſtructa, ut confeſtim dimicarent. Sed quum forte haud multum diei

3 *In Algidum.*] Qui duodecim paſſuum millibus ab urbe diſtat, & à quo quoque Sylva monti ſubjacens, in cujus ingreſſu Regillus lacus erat, Algida dicta eſt: in cujus cacumine *Algidum* quoque oppidum ex *aëris algore* dictum fuiſſe olim conſtat. *Godel.*

4 *Indignitas rei magis quam peric.*] Vult ergò, majoris fuiſſe rem infamiæ, quam detrimenti. Sic lib. 2. cap. 48. *Veiens hoſtis, aſſiduus magis quam gravis, contumeliis ſæpius quam periculo animos agitabat.* Vide lib. 4. cap. 31. *Gruterus.*

GRONOVII.

a *Intra caſtra quies neceſſaria.*] Campanum ſic habere intelligo, quem inter meos primum video ſecutum Iuntam. Andreas, Tar. Bec. Ven. Aſt. Mog. duobus prioribus vocabulis deficiuntur. Flor. tres Pall. Voſſ. Helm. *Stativa habuit caſtra, quies*: Lege: *ſtativa habuit. Caſtris quies.* Vt hoc libro: *nulla magnopere clade accepta caſtris ſe pavidus tenuit.*

b *Quod*

diei ſupereſſet, unus ab ſtatione hoſtium exclamat: *O-
ſtentare hoc eſt, Romani, non gerere bellum. in noctem imminen-
tem aciem inſtruitis. longiore luce ad id certamen quod inſtat,
nobis opus eſt. Craſtino die oriente ſole redite in aciem: erit co-
pia pugnandi, ne timete.* His vocibus irritatus miles in
diem poſterum in caſtra reducitur; longam venire no-
ctem ratus, quæ moram certamini faceret. Tum qui-
dem corpora cibo ſomnoque curant. ubi illuxit poſtero
die, prior aliquanto conſtitit Romana acies; tandem &
Æqui proceſſere. Prælium fuit utrinque vehemens,
[b] quod & Romanus ira odioque pugnabat; & Æquos
conſcientia contracti culpa periculi, & deſperatio futu-
ræ ſibi poſtea fidei, ultima audere & experiri cogebat.
Non tamen ſuſtinuere aciem Romanam Æqui: pulſique
quum in fines ſuos ſe recepiſſent, nihilo inclinatioribus
ad pacem animis ferox multitudo increpare duces, quod
in aciem, qua pugnandi arte Romanus excellat, com-
miſſa res ſit. Æquos populationibus incurſionibuſque
meliores eſſe, & multas paſſim manus, quam magnam
molem unius exercitus, rectius bella gerere. Relicto 3
itaque caſtris præſidio, egreſſi tanto cum tumultu inva-
ſere fines Romanos, ut ad urbem quoque terrorem per-
tulerint. necopinata etiam res plus trepidationis fecit,
quod nihil minus quam ne victus, ac prope in caſtris ob-
ſeſſus hoſtis, memor populationis eſſet, timeri poterat.
agreſteſque pavidi incidentes portis non populationem,
nec prædonum parvas manus, ſed omnia vano augentes
timore, exercitus & legiones adeſſe hoſtium, & infeſto
agmine ruere ad urbem, clamabant. Ab his proximi au-
dita

b *Quod & Romanus miles ira odioque pugnabat.*] Expunxi τὸ *miles* volentibus Mſſ. & impreſſis antiquis ante Curionem. is primus hoc centone auctior. Sed nec illud inſolens. Lib. 4. *Romanus odio incenſus, impium Fidenatem, prædonem Vejentem compellans factis ſimul dictiſque odium explet.* Lib. 6. dictator ad milites: *Veniat in mentem unicuique deos eſſe, qui Romanum adjuvent.* Lib. 34, 4. *Mirantes barbari à tergo apparuiſſe Romanum.* Sic Mſſ. & veteres. Vulgo, *Romanos.* Tacitus 12 annalium 58. *Romanum Troja demiſſum & Iuliæ ſtirpis auctorem Æneam aliaque haud procul fabulis facunde exſequutus.* i.e. Romanos Troja demiſſos. Iuſtinus lib. 31. *Iuvabat Ilienſes, nepotes ſuos, Occidente &*

audita incerta, eoque vaniora, ferre ad alios. cur[illegible] morque vocantium ad arma, haud multum à pav[illegible] ptæ urbis abeſſe. Forte ab Algido Quintius conſul [illegible] dierat Romam: id remedium timori fuit. tumultuque ſedato, victos timeri increpans hoſtes, præſidia portis impoſuit. Vocato deinde ſenatu, quum ex auctoritate Patrum juſtitio indicto profectus ad tutandos fines eſſet, Q. Servilio præfecto urbis relicto, hoſtem in agro non invenit. Ab altero conſule res geſta egregie eſt. [c] qui qua venturum hoſtem ſciebat, gravem præda, eoque impeditiore agmine incedentem aggreſſus, funeſtam ei populationem fecit. Pauci hoſtium evaſere ex inſidiis: præda omnis recepta eſt. ſic finem juſtitio quod quatriduum fuit, reditus Quintii conſulis in urbem fecit. Cenſus deinde actus, & conditum à Quintio luſtrum. [1] cenſa civium capita centum quatuor & viginti millia ducenta quindecim dicuntur; præter orbos orbaſque. In Æquis nihil deinde memorabile actum. in oppida ſua ſe recepere, uri ſua popularique paſſi. Conſul, quum aliquoties per omnem hoſtium agrum infeſto agmine populabundus iſſet, cum ingenti laude prædaque Romam rediit.

4 Conſules inde A. Poſtumius Albus, Sp. Furius Fuſus. Furios Fuſios ſcripſere quidam. id admoneo, ne quis immutationem virorum ipſorum eſſe, quæ nominum eſt, putet. Haud dubium erat, quin cum Æquis alter conſulum

Africa domita, Aſiam ut avitum regn.... vindicare. Nihil itaque addendum Tacito, ut ſuſpicabatur vir ſummus.

c *Qui qua venturum hoſtem ſciebat.*] Forſan divinabat Rhenanus, cum hic aliquid ſupereſſe putaret: ſed quod recidendum poſſit videri, *τὸ qui*, non adverti hominem. nam in iſtis: *funeſtam ei populationem fecit:* pronomen non magis abeſſe poteſt, quam in his lib. 1. *armatus mihi ſibique, ſi vos viri eſtis, peſtiferum hinc abſtulit gaudium.* Lib. 8. *cæde inermes, cruentamque illis prædam redde.* Lib. 27. *ire adverſus eum, bre*[illegible], *qua exſultet, facturum.*

VARIORUM.

1 *Cenſa ſunt civium capita centum quatuor & viginti mill.*] Hic numerus eſt in omnibus libris, & benè habet. Hoc admoneo ne quis Rhenanum ſequatur, qui putat legendum quater centena millia CCXIIII. non intelligens hanc ſummam civium, his temporibus non convenire: nam per multos annos cc. & ccc. millia cenſa ſunt; ſero autem cccc. millia. *Sigonius.*

GRO

lum bellum gereret. Itaque Æqui ab Ecetranis Volſcis præſidium petiere. quo cupide oblato (adeo civitates hi perpetuo in Romanos odio certavere) bellum ſumma vi parabatur. Sentiunt Hernici, & prædicunt Romanis, Ecetranum ad Æquos deſciſſe. ſuſpecta & colonia Antium fuit, quod magna vis hominum inde, quum oppidum captum eſſet, confugiſſet ad Æquos. iſque miles per bellum Æquicum vel acerrimus fuit. Compulſis deinde in oppida Æquis, ea multitudo dilapſa quum Antium rediſſet, ſua ſponte jam infidos colonos Romanis abalienavit. Nec dum matura re, quum defectionem parari delatum ad ſenatum eſſet, datum negotium eſt conſulibus, ut principibus coloniæ Romam excitis, quærerent, [a] quidnam rei eſſet. qui quum haud gravate veniſſent, introducti à conſulibus ad ſenatum, ita reſponderunt ad interrogata, ut magis ſuſpecti quam venerant, dimitterentur. Bellum inde haud dubium haberi. Sp. Furius, conſulum alter, cui ea provincia evenerat, profectus in Æquos, Hernicorum in agro populabundum hoſtem invenit: ignaruſque multitudinis, quia nuſquam univerſa conſpecta fuerat, imparem copiis exercitum temere pugnæ commiſit. primo concurſu pulſus ſe in caſtra recepit. neque is finis periculi fuit, namque & proxima nocte & poſtero die tanta vi caſtra ſunt circumſeſſa atque oppugnata, ut ne nuncius quidem inde mitti Romam poſſet. Hernici & male pugnatum, & conſulem exercitumque obſideri, nunciaverunt. tantumque terrorem incuſſere Patribus, ut (quæ forma ſenatuſconſulti ultimæ ſemper neceſſitatis habita eſt) Poſtumio alteri conſulum negotium daretur, Videret ne quid reſpubl. detrimenti caperet. Ipſum conſulem Romæ manere ad conſcribendos omnes qui arma ferre poſſent,

GRONOVII.

a *Quidnam rei eſſet.*] Borb. Flor. duo Pall. Helm. *quid rei eſſet.* Vt & Campanus edidit. Pal. tertius, *qui rei eſſent.* Videtur ſcribendum: *quid id rei eſſet.*

poſſent, optimum viſum eſt: [1] proconſule T. Quintium ſubſidio caſtris cum ſociali exercitu mitti. ad eum explendum Latini Hernicique, & colonia Antium dati Quintio ſubitarios milites (ita tum repentina auxilia appellabant) juſſi. Multi per eos dies motus, multique impetus hinc atque illinc facti, quia ſuperante multitudine hoſtes carpere multifariam vires Romanas, ut non ſuffecturas ad omnia, aggreſſi ſunt. ſimul caſtra oppugnabantur, ſimul pars exercitus ad populandum agrum Romanum miſſa; urbemque ipſam, ſi qua fortuna daret, tentandam. L. Valerius ad præſidium urbis relictus, conſul Poſtumius ad arcendas populationes finium miſſus. Nihil remiſſum ab ulla parte curæ aut laboris. vigiliæ in urbe, ſtationes ante portas, præſidiaque in muris diſpoſita: & (quod neceſſe erat in tanto tumultu) juſtitium per aliquot dies ſervatum. Interim in caſtris Furius Cos. quum primo quietus obſidionem paſſus eſſet, in incautum hoſtem decumana porta erupit: & quum perſequi poſſet, metu ſubſiſtit, ne qua ex parte altera in caſtra vis fieret. Furium legatum (frater idem conſulis erat) longius extulit curſus: nec ſuos ille redeuntes perſequendi ſtudio, neque hoſtium ab tergo incurſum vidit. ita excluſus multis ſæpe fruſtra conatibus captis, ut viam ſibi ad caſtra faceret, acriter dimicans, cecidit. Et conſul nuncio circumventi fratris converſus ad pugnam, [b] dum ſe temere magis quam ſatis caute in mediam dimicationem infert, vulnere accepto, ægre ab circumſtantibus ereptus, & ſuorum animos turbavit, & ferociores hoſtes fecit. qui cæde legati, & conſulis vulne-

re

b *Dum ſe temere magis quam caute.*] Mſſ. & vett. edd. ne Gryphio quidem excepto: *temere magis quam ſatis caute.* rotundiore, ut videtur, dictione & prægnantiore ſententia.

VARIORUM.

1 *Proconſulem T. Quintium ſubſidio caſtris, &c.*] Vet. lib. *proconſule.* Proconſulatus autem non eſt magiſtratus, ſed imperium, quod aut extrà ordinem privato datum eſt, ut hoc loco T Quinctio; aut ex conſulatu prorogatum eſt, ut Q. Publilio Philoni, de quo Livius poſtea lib. 8. ita: *Actum cum Tribunis pleb. eſt; ad populum ferrent, ut cum Publilius Philo conſulatu abiſſet, pro conſule rem gereret.* Sigonius.

2 Et

re accenſi, nulla deinde vi ſuſtineri potuere, [a] quum compulſi in caſtra Romani rurſus obſiderentur, nec ſpe, nec viribus pares: veniſſetque in periculum ſumma rerum, ni T. Quintius peregrinis copiis cum Latino Hernicoque exercitu ſubveniſſet. Is intentos in caſtra Romana Æquos, legatique caput ferociter oſtentantes, ab tergo adortus, ſimul ad ſignum à ſe procul editum ex caſtris eruptione facta, magnam vim hoſtium circumvenit. Minor cædes, fuga effuſior Æquorum in agro fuit Romano. in quos palatos, prædam agentes, Poſtumius aliquot locis, quibus opportuna impoſuerat præſidia, impetum dedit. ii vagi diſſipato agmine fugientes, in Quintium victorem cum ſaucio conſule revertentem incidere. Tum conſularis exercitus egregia pugna conſulis vulnus, legati & cohortium ultus eſt cædem. magnæ clades ultro citroque illis diebus & illatæ & acceptæ. Difficile ad fidem eſt in tam antiqua re, quot pugnaverint, ceciderintve, exacto affirmare numero: audet tamen Antias Valerius concipere ſummas: Romanos cecidiſſe in Hernico agro quinque millia ac trecentos: ex prædatoribus Æquorum, qui populabundi in finibus Romanis vagabantur, ab A. Poſtumio conſule duo millia quadringentos cæſos: cæteram multitudinem prædam agentem quæ inciderit in Quintium, nequaquam pari defunctam eſſe cæde. interfecta inde quatuor millia,[2] & exſequendo ſubtiliter numerum cc ait & xxx. [b] Inde Romam reditum eſt: iuſtitium remiſſum. Cœlum viſum

2 *Et exſequendo ſubtiliter numerum.*] Propendet ferè Glareanus, ut legendum ſit *exæquando*. perperam. Vult enim Livius, eum præter hiſtoricorum morem, non contentum fuiſſe numero rotundo; expreſſiſſe præterea centum & triginta. millenario numero ſe tenent ſcriptores, rarò accedunt ad centenarios, certè ad minutiores. *Gruterus.*

GRONOVII.

a *Quum compulſi in caſtra.*] Palat. *nulla deinde vi ſuſtineri potuere, quin compulſi in caſtra Romani rurſus obſiderentur.* Certe, *quum*, quod vulgo eſt, ſcopas reddit diſſolutas. Et videtur ratio loquendi imperare; *quin compulſos in caſtra Romanos rurſus obſiderent.* Niſi malis: *Quum compulſi*, &c. *veniſſet in periculum.* Aſcenſius, ſi forte malis, edidit: *potuere. Compulſi in caſtra Romani rurſus obſidebantur.*

b *Inde Romam reditum eſt, juſtitium remiſſum eſt.*] Rhenanus ex Borb. propinat:

viſum eſt ardere plurimo igni: portenta[illegible] verſata oculis, aut vanas exterritis oſtentavere [illegible] His avertendis terroribus in triduum feriæ indictæ, [illegible] quas omnia delubra pacem Deûm expoſcentium virorum mulierumque turba implebantur. Cohortes inde Latinæ Hernicæque ab ſenatu, g[illegible]s ob impigram militiam actis, remiſſæ domos. Antia[illegible] mi[illegible] quia ſerum auxilium poſt prælium venerat, prope c[illegible]
6 ignominia dimiſſi. Comitia inde habita. creati conſules L. Æbutius, S. Servilius, kalendis Sextilibus, ut tunc principium anni agebatur, conſulatum ineunt. Grave tempus & forte annus peſtilens erat urbi agriſque, nec hominibus magis quam pecori, & auxere vim morbi terrore populationi[illegible] pecoribus agreſtibuſque in urbem acceptis. Ea colluvio miſtorum omnis generis animantium, & odore inſolito urbanos & agreſtem confertum in arcta tecta æſtu ac vigiliis angebat, miniſteriaque invicem ac contagio ipſa vulgabant morbos. Vix inſtantes ſuſtinentibus clades, repente legati Hernici nunciant, in agro ſuo Æquos Volſcoſque conjunctis copiis caſtra poſuiſſe. inde ingenti exercitu fines ſuos depopulari. Præterquam quod infrequens ſenatus indicio erat ſociis afflictam civitatem peſtilentia eſſe; mœſtum etiam reſponſum tulere: ut per ſe ipſi Hernici cum Latinis res ſuas tutarentur. Urbem Romanam ſubita Deûm ira morbo populari. Si qua ejus mali quies veniat, ut anno ante, ut ſemper alias, ſociis opem laturos. *Diſceſſere* ſocii, pro triſti nuncio triſtiorem domum referentes; quippe quibus per ſe ſuſtinendum bellum erat, quod vix Romanis fulti viribus ſuſtinuiſſent. Non diutius ſe[illegible] Hernico hoſtis continuit. pergit inde infeſtus in agros Roma-

pinat: *Vt Romam:* ſine τοῦ *Inde*. Sigonius hoc diſſimulato poſterius *Eſt* tollit. And. Schottus profert & ſequitur è vet. libro: *Inde ut Romam*. Sed ambo libri, & Sigonianus & Schottanus, ſuſpecti. Nam Flor. Voſ. Hel. Pal. And. Camp. Tarciſ. Vtrumque Venetum, Bechar. Mog. Aſcenſii, hæc, inquam, omnia exemplaria: *Numerum* cc *ait & xxx*. *Vt Romam reditum eſt, juſtitium remiſſum eſt*. Τὸ *Inde* apud me in primo videtur Iunta, deinde Frobenio.

[illegible]s; etiam ſine belli injuria vaſtatos. Ubi quum [illegible]emo ne inermis quidem fieret, perque omnia [illegible] præſidiis modo deſerta; ſed etiam cultu agreſti, [illegible]irent; pervenere ad tertium lapidem Gabina via. [illegible]rtuus Æbutius erat Romanus conſul. collega ejus [illegible]vilius exigua in [illegible]trahebat animam; affecti pleri-[illegible]rin[illegible] Patrum major pars, militaris fere ætas [illegible]is: ut non modo ad expeditiones quas in tanto tumultu res poſcebat, ſed vix ad quietas ſtationes viribus ſufficerent. Munus vigiliarum ſenatores, qui per ætatem ac valetudinem poterant, per ſe ipſi obibant: [1] circuitio ac cura ædilium plebei erat. ad eos ſumma rerum ac majeſtas conſularis imperii venerat. Deſerta omnia, ſine 4
capite, ſine viribus, Dii præſides ac fortuna Urbis tutata eſt, quæ Volſcis Æquiſque, prædonum potius mentem quam hoſtium dedit. adeo enim nulla ſpes non potiundi modo, [2] ſed ne adeundi quidem Romana mœnia animos eorum cepit: tectaque procul viſa atque imminentes tumuli avertere mentes eorum: ut totis paſſim caſtris fremitu orto; [3] quid in vaſto ac deſerto agro inter tabem pecorum hominumque, deſides ſine præda tempus tererent: quum integra loca, Tuſculanum agrum, opimum copiis, petere poſſent; ſigna repente convellerent: tranſverſiſque itineribus per Lavicanos agros in Tuſculanos colles tranſirent. eò vis omnis tempeſtaſque belli converſa eſt. Interim Hernici Latinique, pudore etiam, non miſericordia ſolum, moti, ſi nec obſtitiſſent communi-

[illegible]. Suſpicor: *& exſequendo ſubtiliter numerum* CC *ait &* XXXVI. *Romam reditum & juſtitium remiſſum eſt.*

VARIORUM.

1 *Circuitio ac cura ædilium plebis erat.*] Quidam amphibolon putant. Nam ſi poſt *ædilium* diſtinguas, videtur dicere velle, Quæ cura ædilium eſſe conſueverat, eam plebis nunc factam. Sed mihi ſenſus videtur conjunctim legendo: Quæ munia proceres obire debebant, ea ad ædiles plebis perveniſſe. *Glarean.*

2 *Sed ne adeundi quidem Romana mœnia.*] Dionyſ. ad Volſcos Æquoſque urbem tentaſſe, ſed fruſtrà id conatos. Ipſe Livius paulò poſt Romanos ab hoſtibus obſeſſos ait: hîc verò, non auſos adire Romana mœnia. *Glarean.*

3 *Quid in vaſto ac deſerto agro.*] Delendum videtur τὸ *Quid*, Tan. Faber.

4 *T. Vir-*

munibus hoſtibus, infeſto agmine Romanam ur
tentibus, nec opem ullam obſeſſis ſociis ferren
juncto exercitu Romam pergunt. Ubi quum hoſtes
inveniſſent, ſecuti famam ac veſtigia, obvii fiunt deſc
dentibus ab Tuſculano in Albanam vallem. ibi hau
quaquam æquo prælio pugnatum [illegible] fideſque ſua ſo
parum felix in præſentia fuit. Haud [illegible]
morbo ſtrages, quam quanta ferro ſociorum facta e
conſul qui unus ſupererat, moritur. mortui & alii clari
viri, M. Valerius, [4] T. Virginius Rutilus, augures; Ser.
Sulpicius, [5] Curio Maximus; & per ignota capita latè
evagata eſt vis morbi: inopſque ſenatus auxilii humani,
ad Deos populum ac vota vertit. juſſi cum conjugibus
ac liberis ſupplicatum ire, pacemque expoſcere Deûm.
Ad id quod ſua quemque mala cogebant, auctoritate pu-
blica evocati, omnia delubra implent. [6] ſtratæ paſſim
matres crinibus templa verrentes, veniam irarum cœle-
8 ſtium, finemque peſti expoſcunt. Inde paullatim, ſeu
pace Deûm impetrata, ſeu graviore tempore anni jam
circumacto, defuncta morbis corpora ſalubriora eſſe in-
cipere: verſiſque animis jam ad publicam curam, quum
aliquot interregna exiſſent, P. Valerius Publicola, tertio
die quam interregnum inierat, conſules creat L. Lucre-
tium Tricipitinum, & T. Veturium Geminum; ſive ille
Vetuſius fuit. Ante diem tertium Idus Sextiles conſu-
latum ineunt, jam ſatis valida civitate, ut non ſolum ar-
cere bellum, ſed ultro etiam inferre poſſet. Igitur nun-
ciantibus

4 *T. Virginius Rutilius.*] Rutilius nomen eſt gentis, ut in *P. Rutilio Lupo.* Hic autem cognomen quæritur. Ergo *Rutilus* ſcribendum, quod in Capitolinis fragmentis eſt. *Sigonius.*

5 *Curio maximus.*] Curiones erant, qui curiis præſidebant à Romulo inſtituti, curiarumque ſuffragiis creati; de quibus lib. 2. in Numa Dionyſ. *His verò omnibus unus præſidebat, Curio maximus dictus.* cujus auctoritate (ut inquit Feſtus) ceteri curiones regebantur. Hi[c] curiatis comitiis ſemper creatus eſt. *Godelev.*

6 *Stratæ paſſim matres crinibus templa verrentes, veniam irarum cœleſtium finemque peſti expoſcunt.*] In placandis enim diis ſupplices procumbebant, limina oſculabantur, poſti caput allidebant, & per templum ad ſacram aram accedebant, aut ad ſedem ejus Dei, quem placare cupiebant, ſupplices repebant:

[illegible]us Hernicis, in fines ſuos tranſcendiſſe hoſtes; [illegible]e promiſſum auxilium. duo conſulares exercitus [illegible]pti. Veturius miſſus in Volſcos ad bellum ultro in[illegible]endum. Tricipitinus populationibus arcendis ſocio[illegible]m agro oppoſitus, non ultra quam in Hernicos proce[illegible]. Veturius prim[illegible] prælio hoſtes fundit fugatque. Lu[illegible]ium, [illegible] Hernicis ſedet, prædonum agmen fe[illegible]it, ſupra montes Præneſtinos ductum, [a] inde demiſſum in campos. Vaſtavere agros Præneſtinum Gabinumque: ex Gabino in Tuſculanos flexere colles. urbi quoque Romæ ingens præbitus terror, magis in re ſubita, quam quod ad arcendam vim parum virium eſſet. Q. Fabius præerat urbi. is armata juventute, diſpoſitiſque præſidiis, tuta omnia ac tranquilla fecit. Itaque hoſtes præda ex proximis locis rapta, appropinquare urbi non auſi, quum circumacto agmine redirent, quanto longius ab urbe hoſtium abſcederent, eo ſolutiore cura in Lucretium incidunt conſulem, jam ante exploratis itineribus ſuis inſtructum, & ad certamen intentum. Igitur præparatis animis, repentino pavore perculſos adorti, aliquanto pauciores multitudinem ingentem fundunt, fugantque. & compulſos in cavas valles, [b] quum exitus haud in facili eſſent, circumveniunt. Ibi Volſcum nomen prope deletum eſt. tredecim millia quadringentos ſeptua-

pebant: etiam matronæ, ſuis crinibus ſolum templi ſtratæ verrebant. Vide Turneb. lib. 29. cap. 30. Adverſ.

GRONOVII.

a *Inde dimiſſum in campos vaſtavere.*] Muta diſtinctionem & ſcribe: *Lucretium, dum in Hernicis ſedet, prædonum agmen fefellit, ſupra montes Præneſtinos ductum, inde demiſſum in campos. Vaſtavere agros Præneſtinum Gabinumque.*

b *Quum exitus haud in facili eſſent.*] Sic Rhenani, ſic Modii, ſic Pall. codices. Quid igitur Sigonius: *haud inde faciles eſſent.* Hoc libro infra: *adeo moderatio libertatis, dum æquari velle ſimulando ita ſe quiſque extollit, ut deprimat alium, in difficili eſt.* Seneca de Clement. 1, 7. *At cui ultio in facili eſt, is omiſſa ea certam laudem manſuetudinis conſequitur.* Plinius 18, 28. *Contentus ita probaſſe, opes ſibi, cum vellet, in facili fore.* Quid Gruterus ex Andrea maluit, *exitus eſſet?* Quaſi neſcirent eſſe plures. Liv. lib. 39. de Hannibale: *ſeptem exitus è domo fecerat; ex iis quoſdam occultos, ne cuſtodia ſepirentur.* Et apud Ciceronem *clauſum ad exitus.* Hoc libro: *priuſquam undique vallo clauderent exitus.* Alibi: *Iniqua & difficilia ad exitus loca.*

c *Im-*

ſeptuaginta cecidiſſe in acie ac fuga, mille ducento quaginta vivos captos, ſigna viginti ſeptem milita lata; in quibuſdam annalibus invenio. ubi etſi adjectu aliquid numero ſit, magna certè cædes fuit. Victor co ſul ingenti præda potitus, eadem in ſtativa rediit. Tu conſules caſtra conjungunt: & Volſci Æquique afflict vires ſuas in unum contulere. Tertia illa pugna eo a fuit. eadem fortuna victoriam dedit. fuſis hoſtibus etia

9 caſtra capta. Sic res Romana in antiquum ſtatum rediit: ſecundæque belli res extemplo urbanos motus excitaverunt. C. Terentillus Arſa, tribunus plebis eo anno fuit. is conſulibus abſentibus ratus locum tribuniciis actionibus datum, per aliquot dies Patrum ſuperbiam ad plebem criminatus; maximè in conſulare imperium, tamquam nimium, nec tolerabile liberæ civitati, invehebatur: *nomine enim tantum minus invidioſum, re ipſa prope atrocius quam regium eſſe. Quippe duos pro uno dominos acceptos* c *immoderata, infinita poteſtate: qui ſoluti atque effrenati ipſi, omneis metus legum omniaque ſupplicia verterent in plebem. Quæ ne æterna illis licentia ſit, legem ſe promulgaturum, ut quinque viri creentur legibus de imperio conſulari ſcribendis. Quod populus in ſe jus dederit, eo conſulem uſurum: non ipſos libidinem*

ac

c *Immoderata, infinita poteſtate.*] Quis crederet hæc ſollicitari? Titius tamen: *in eos delata infinita poteſtate:* compreſſus à Villiomaro, qui & ipſe fruſtra offenditur *infinita poteſtate*, quod fuerit annua, legitque: *immoderata vi, finita poteſtate.* Nam primo τὸ *infinita* non proprie tempus reſpicit, ſed magnitudinem, & quam late pateat, quaſi diceret, qui poteſtatis nec modum nec finem haberent. Cicero lib. 2. in Verr. *Poſtquam M. Antonii infinitum illud imperium ſenſerant.* Sic effuſiones pecuniarum vocat in 2. de off. *infinitos ſumptus*, qui tamen brevi, ut ipſe ait, fontem ipſum benignitatis exhauriunt. Valerius Maximus lib. 5, 7. *Antiochus noverca Stratonices infinito amore correptus.* Id eſt, immoderato, intemperantiſſimo, inſanabili. Male Lipſius *infrunito* conjecit; peius Colerus, qui etiam edidit. Cicero lib. 4. Tuſc. *De L. Bruto fortaſſe dubitarim, an propter infinitum odium tyranni effrenatius in Aruntem invaſerit.* Ovidius 13. met. *Hunc ego, me Cyclops nullo cum fine petebat.* Cic agraria: *cum imperio, cum judicio omnium rerum, cum infinita poteſtate.* Deinde cogitandum ad invidiam hæc exaggerari ab inimico conſulatus: itaque non ab eo exigendum, ut nihil ſupra modum dicat. Sed & defectus conjunctionis & velut hiatus graviorem ponderoſioremque reddit orationem: que nihil moramur Sigonianum *infinitaque.*

d *Siſti*

am ſuam pro lege habituros. Qua promulgata lege, imerent Patres, ne abſentibus conſulibus jugum iperent, ſenatus à præfecto urbis Q. Fabio vocatur; qui adeò atrociter in rogationem latoremque ipſum eſt invectus, ut nihil, ſi ambo conſules infeſti circumſtarent tr bunum, relictum arum atque terroris ſit: *inſidiatum um, re capto adortum rempublicam. Si quem ſimi m ejus priore anno inter morbum bellumque, irati Dii tribunum dediſſent, non potuiſſe* [d] *ſiſti. Mortuis duobus conſulibus, jacente ægra civitate in colluvione omnium rerum, ad tollendum è republica conſulare imperium laturum legesfuiſſe; ducem Volſcis Æquiſque ad oppugnandam urbem futurum.* [e] *Quid? tandem non licere, ſi quid conſules ſuperbe in aliquem civium aut crudeliter fecerint, diem dicere: accuſare his ipſis judicibus, quorum in aliquem ſævitum ſit?* Non *illum conſulare imperium, ſed tribuniciam poteſtatem inviſam, intolerandamque facere:* [f] *quam pacatam reconciliatamque patribus de integro in antiqua redigi mala. neque illum ſe deprecari, quo minus pergat ut cœperit. Vos,* inquit Fabius, *cæteri tribuni oramus, ut primum omnium cogitetis, poteſtatem iſtam ad ſingulorum auxilium, non ad perniciem univerſorum comparatam eſſe: tribunos plebis vos creatos, non hoſtes Patribus.* Nobis *miſerum, invidioſum vobis eſt, deſertam rempub. invadi. non jus veſtrum, ſed invidiam minueritis. Agite cum collega, ut rem integram in adventum conſulum differat. ne Æqui quidem ac Volſci, morbo abſumptis priore anno conſulibus, rudeli ſuperboque nobis bello inſtitere.* Agunt cum Terentillo tribuni, dilataque in ſpeciem actione, re ipſa ſublata, conſules extemplo arceſſiti. Lucretius cum in- 10
genti

d *Siſti, mortuis duobus conſulibus. jacente.*] Diſtinguimus: *irati Dii tribunum dediſſent, non potuiſſe ſiſti. Mortuis duobus conſulibus, jacente ægra civitate, in colluvione omnium rerum,* &c.

e *Quid tandem illi non licere? Si quid.*] Mendoſe hic quoque ſuſpenditur oratio. Nam ſententia requirebat: *Quid? tandem illi non licere, ſi quid conſules ſuperbe in aliquem civium aut crudeliter fecerint, diem dicere?* Nunc demum non eſſe copiam accuſandi depoſito honore, ut de nova inauditaque ratione fuerit cogitandum. Sed ejuſmodi vulnera ſæpius curavimus in contextu operis, quam hic monere neceſſarium duximus.

f *Quam pacatam reconciliatamque.*] Flor. *Quam placatam reconciliatamque Patribus.* Melius.

genti præda, majore multo gloria rediit. & aug riam adveniens, expoſita omni in Campo Martio p ut ſuum quiſque per triduum cognitum abduceret. re qua vendita, quibus domini non exſtitere. Debebat omnium conſenſu conſuli triumphus: ſed dilata res e tribuno de lege agente: id antiqu onſuli fuit. Jac ta per aliquot dies tum in ſenatu res, tu ad pop eſt. ceſſit ad ultimum majeſtati conſulis tribunus, & ſtitit. tum imperatori exercituique honos ſuus redditus. Triumphavit de Volſcis Æquiſque: triumphantem ſecutæ ſuæ legiones. alteri conſuli datum, ut ovans ſine militibus urbem iniret. Anno deinde ſequenti lex Terentilla ab toto relata collegio, novos aggreſſa conſules eſt. erant conſules P. Volumnius, Ser. Sulpicius. Eo anno cœlum ardere viſum, terra ingenti concuſſa motu eſt. bovem locutam, cui rei priore anno fides non fuerat, creditum. [g] Inter alia prodigia & carne pluit: quem imbrem ingens numerus avium intervolitando rapuiſſe fertur. quod intercidit, ſparſum ita jacuiſſe per aliquot dies, ut nihil odor mutaret. [1] Liberi per duumviros ſacrorum aditi: pericula à conventu alienigenarum prædicta, ne qui in loca ſumma urbis impetus cædeſque inde fierent. inter cætera monitum, ut ſeditionibus abſtineretur. Id factum ad impediendam legem tribuni criminabantur, ingenſque aderat certamen. Ecc (ut idem in ſingulos annos orbis volveretur) Hernici nunciant, Volſcos & Æquos, etſi acciſæ res ſint, reficere exercitus: Antii ſummam rei poſitam: Ecetræ Antiates colonos palam concilia facere. id caput, eas vires bel eſſe.

Ut

g *Inter alia prodigia & carnem pluiſſe.*] Sic Mſſ. & intelligimus ἀπὸ κοινοῦ *τὸ fertur.* Male Andreas & Rhenanus: *carne pluit.* Lib. 10. *Nam & terram multifariam pluiſſe, nuntiatum eſt.* Τὸ *intercidere*, ut hic, ita & lib. 26. *ita in arcto ſtipatæ erant naves, ut vix ullum telum in mari vanum intercideret.* ne cogites corrigendum, *in terram cecidit.*

VARIORUM.

1 *Libri per Duumviros ſacrorum aditi.*] Sibyllinos haud dubiè intelligit, cum tamen ne uno quidem verbo de iis quicquam antea. Dionyſius autem nec

hoc

Ut hæc dicta in ſenatu ſunt, delectus indicitur: conſules belli adminiſtrationem inter ſe diſpartiri juſſi; alteri ut Volſci, alteri ut Æqui provincia eſſet. Tribuni coram in foro perſonare, *Fabulam compoſitam Volſci belli, Hernicos ad partes paratos. jam ne virtute quidem premi libertatem populi Rom. ſed arte eludi. quia occidione prope occiſos Volſcos, & Æquos movere ſua ſponte arma poſſe, id fides abierit; novos hoſtes quæri. coloniam fidam, propinquam, infamem fieri. bellum innoxiis Antiatibus indici: geri cum plebe Romana. quam oneratam armis ex urbe præcipiti agmine acturi eſſent; exilio & relegatione civium ulciſcentes tribunos.* [1] *Sic, ne quid aliud actum putent, victam legem eſſe;* [a] *niſi dum in integro res ſit; dum domi, dum togati ſint, caveant, ne poſſeſſione urbis pellantur, ne jugum accipiant. Si animus ſit, non defore auxilium. conſentire omnes tribunos. nullum terrorem externum, nullum periculum eſſe. Caviſſe Deos priore anno, ut tuto libertas defendi poſſet.* Hæc 11
tribuni. At ex parte altera conſules in conſpectu eorum, poſitis ſellis, delectum habebant. eo decurrunt tribuni, concionemque ſecum trahunt. citati pauci, velut rei experiundæ cauſa, & ſtatim vis coorta. Quemcunque lictor juſſu conſulis prehendiſſet, tribunus mitti jubebat: neque ſuum cuique jus modum faciebat, [b] ſed virium ſpe & manu obtinendum erat quod intenderes. Quemadmodum ſe tribuni geſſiſſent in prohibendo delectu, ſic patres

hoc loco, nec in Tarquinio neglexit. *Glarean.*

1 *Sic ne quid aliud actum putent, victam*] Et hic ſenſus obſcurus eſt; puto illum plebi perſuadere velle, Conſules nil aliud egiſſe, nihil aliud, quam quo pacto legem tollant cogitaſſe: *nec aliud cogitent ipſi, quam victam eſſe legem, niſi dum in integro res ſit,* &c. *Glareanus.*

GRONOVII.

a *Niſi dum integra res ſit.*] Sic prima, quod ſciam, Curionis: priores omnes, ut & plures melioreſque MSS. *dum in integro res ſit.* nec mutandum fuiſſe putamus. Infra: *pudicitia ſaltem in tuto ſit.* Cæſar 2. Gal. *hoſtes ab utroque latere inſtare & rem eſſe in anguſto vidit.* Seneca epiſt. 3. *Quidam adeo in latebras refugerunt, ut putent in turbido eſſe, quicquid in luce eſt.* Curtius lib. 3. *Cuncta in expedito fore.* Tacitus 3. ann. *Vita Lutorii in integro eſt.*

b *Sed virium ſpe & manu.*] Reſtitue quod abolevit Rhenanus: *ſed virium ſpe, ſed manu obtinendum erat.* Sic reddidimus lib. 24, 14. *libertatis auctorem eis non ſe fore ſolum, ſed conſ. M. Marcellum, ſed univerſos patres.*

patres in lege, quæ [1] per omnes comitiales dies ferebatur, impedienda, gerebant. Initium erat rixæ, [2] quum diſcedere populum juſſiſſent tribuni, quod patres ſe ſummoveri haud ſinebant. nec ferè ſeniores rei intererant; quippe quæ non conſilio regenda, ſed permiſſa temeritati audaciæque eſſet. [c] Multum & conſules ſe abſtinebant, ne cui in colluvione rerum majeſtatem ſuam contumeliæ offerrent. Cæſo erat Quintius, ferox juvenis, qua nobilitate gentis, qua corporis magnitudine ac viribus. ad ea munera data à Diis, & ipſe addiderat multa belli decora, facundiamque in foro; ut nemo, non lingua, non manu promptior, in civitate haberetur. Hic quum in medio Patrum agmine conſtitiſſet, eminens inter alios, velut omnes dictaturas conſulatuſque gerens in voce ac viribus ſuis, unus impetus tribunicios populareſque procellas ſuſtinebat. Hoc duce, ſæpe pulſi foro tribuni, fuſa ac fugata plebs eſt. qui obvius fuerat, mulcatus nudatuſque abibat: ut ſatis appareret, ſi ſic agi liceret, victam legem eſſe. Tum prope jam perculſis aliis tribunis, A. Virginius, ex collegio unus, Cæſoni capitis diem dicit. atrox ingenium accenderat eo facto magis, quam conterruerat: eo acrius obſtare legi, agitare plebem, tribunos velut juſto perſequi bello. Accuſator pati reum ruere, invidiæque flammam ac materiam criminibus ſuis ſuggerere: legem interim non tam ad ſpem perferendi, quam ad laceſſendam Cæſonis temeritatem ferre. Ibi multa ſæpe ab juventute inconſulte dicta factaque, in unius Cæſonis ſuſpectum incidunt ingenium: tamen legi reſiſtebatur. Et A. Virginius identidem plebi, *Ecquid*, inquit, *ſentitis, jam vos, Quirites, Cæſonem ſimul civem*

&

[c] *Multum & conſules ſe abſtinebant.*] Cicero 4. fam. 7. *neque tu multum interfuiſti rebus gerendis.* Erunt tamen, quibus magis ad guſtum Cl. Puteani conjectura: *Tumultu & conſules.*

VARIORUM.

[1] *Per dies comitiales.*] *Comitiales dies* non ſolum dicuntur ii, in quibus comitia haberi licebat creandis magiſtratibus: ſed ii etiam in quibus populus alicujus rei agendæ cauſa conveniebat. Vide Perionium de Magiſtrat. Rom. lib. 3. *Godelev.*

[2] *Cum diſcedere populum juſſiſſent Tribuni.*

Tribuni.

& legem quam cupitis, habere non poſſe? Quanquam quid ego legem loquor? libertati obſtat, omnes Tarquinios ſuperbia exſu-[illegible]at. Exſpectate dum conſul aut dictator fiat, quem privatum viribus & audacia regnantem videtis. Aſſentiebantur multi, pulſatos ſe querentes; & tribunum ad rem peragendam ultro incitabant. [illegible]derat judicio dies, apparebatque 12 vulgo homines in damnatione Cæſonis libertatem agi [illegible]dere. tum demum coactus cum multa indignitate prenſabat ſingulos. ſequebantur neceſſarii, principes civitatis. T. Quintius Capitolinus, qui ter conſul fuerat, quum multa referret ſua familiæque decora, affirmabat: *Neque in Quintia gente, neque in civitate Romana tantam indolem tam maturæ virtutis unquam extitiſſe. Suum primum militem fuiſſe, ſe ſæpe vidente pugnaſſe in hoſtem.* [a]Sp. Furius, *miſſum ab Quintio Capitolino ſibi eum in dubiis ſuis rebus veniſſe ſubſidio. neminem unum eſſe,* [b] *cujus magis operà putet rempublicam reſtitutam.* L. Lucretius Cos. anni prioris, recenti gloria nitens, ſuas laudes participare cum Cæſone, memorare pugnas, referre egregia facinora, nunc in expeditionibus, nunc in acie: ſuadere & monere, *juvenem egregium, inſtructum naturæ fortunæque omnibus bonis maximum momentum rerum ejus civitatis, in quamcunque veniſſet, ſuum quam alienum mallent civem eſſe. Quod offendat in eo, fervorem & audaciam, ætatem quotidie auferre; quod deſideretur conſilium, id indies creſcere. Seneſcentibus vitiis, matureſcente virtute, ſinerent tantum virum ſeuem in civitate fieri.* Pater inter hos L. Quintius, cui Cincinnato cognomen erat, non iterando laudes, ne cumularet invidiam, ſed veniam erroris atque adoleſcentiæ petendo, ſibi, qui non dicto, non

Tribuni.] Manifeſtè hic vides *populi* voce etiam *patres* intelligi. *Glarean.*

GRONOVII.

a *Sp. Furius, miſſum ab Quinctio.*] MSS. o. *Sp. Furius ipſum miſſum*, vel *& ipſum.* nec aliter Bechatius, Bartol. de [illegible]anis, Aſcenſius, Moguntina. Fortaſſis: *Sp. Furius id ipſum, miſſum ab Quintio Capitolino ſibi eum in dubiis ſuis rebus veniſſe ſubſidio.* Vna enim geſſerant res Furius & Quinctius.

b *Cujus magis opera putet rempublicam reſtitutam.*] Lege cum Fl. *putet rem reſtitutam.* Hoc ſat ei laudis. Sic infra: *qui rem perculſam reſtitueret.*

 c *Patri-*

non facto quemquam offendiſſet, ut condonarent filium, orabat. Sed alii averſabantur preces, aut verecundia, aut metu: alii ſe ſuoſque mulcatos querentes, atro-

13 ci reſponſo judicium ſuum præferebant. Premebat reum, præter vulgatam invidiam, crimen unum; quod M. Volſcius Fictor, qui ante aliquot annos tribunus plebis fuerat, teſtis exſtiterat, *Se haud multo poſt quam peſtilentia in urbe fuerat, in juventutem graſſantem in Subura incidiſſe. ibi rixam natam eſſe, fratremque ſuum majorem natu, nec dum ex morbo ſatis validum, pugno ictum à Cæſone cecidiſſe ſemianimem. Inter manus domum ablatum, mortuumque inde arbitrari, nec ſibi rem exequi tam atrocem per conſules ſuperiorum annorum licuiſſe.* Hæc Volſcio clamitante, adeo concitati homines ſunt, ut haud multum abfuerit, quin impetu populi Cæſo interiret. Virginius arripi jubet hominem & in vincula duci. [c] patricii vi contra vim reſiſtunt. T. Quintius clamitat, *Cui rei capitalis dies dicta ſit, & de quo futurum propediem judicium, eum indemnatum indicta cauſa non debere violari.* Tribunus *ſupplicium negat ſumpturum ſe de indemnato; ſervaturum tamen in vinculis eſſe ad judicii diem. ut qui hominem necaverit, de eo ſupplicii ſumendi copia populo Romano fiat.* Appellati tribuni medio decreto jus auxilii ſui expediunt: in vincula conjici vetant: ſiſti reum, pecuniamque, niſi ſiſtatur, populo promitti, placere pronunciant. Summam pecuniæ quantam æquum eſſet promitti, veniebat in dubium: id ad ſenatum rejicitur. Reus, dum conſulerentur Patres, retentus in publico eſt. Vades dare placuit. unum vadem tribus millibus æris obligarunt. quot darentur, permiſſum tribunis eſt. decem finierunt. tot vadibus accuſator vadatus eſt reum. [d] Hic primus vades

c *Patricii vi contra vim reſiſtunt.*] Duo Pall. *Patricii vi reſiſtunt.* Vnus: *Patricii contra vi reſiſtunt.* quomodo & Aldus Iuntaſque edidere. Et hanc veram ſcripturam puto. Notum illud: *tu contra audacior ito.*

d *Hic primo vades publicos dedit.*] Valde malim, *publico.* nam nulli ſunt privati vades. *Publicum* autem accipio, ut ſupra notatum hoc libro cap. 9. Nec objiciant mihi, quod viros doctos cenſere video, inter *vadem* & *pradem* hoc intereſſe, quod *vas* in publicis, *pras* in privatis: tamen quia *vadimonium* in privatis

[…]ublicos dedit. dimiſſus è foro, [e] nocte proxima, […]ſcos in exilium abiit. Judicii die quum excuſaretur […]um vertiſſe exilii cauſa, nihilominus Virginio comi[…]habente, collegæ appellati dimiſere concilium; pe[…]nia à patre exacta crudeliter, ut divenditis omnibus […]nis, [1] aliquandiu trans Tiberim, veluti relegatus, [f] in […]io quodam tugurio viveret. Hoc judicium, & pro- 14
[…]gata lex exercuit civitatem, ab externis armis ocium […]uit. Quum, velut victores tribuni, perculſis Patribus Cæſonis exilio prope perlatam eſſe crederent legem, & quod ad ſeniores Patrum pertineret, ceſſiſſent poſſeſſione reipublicæ; juniores, id maxime quod Cæſonis ſodalium fuit, auxere iras in plebem, non minuerunt animos. ſed ibi plurimum profectum eſt, quod modo quodam temperavere impetus ſuos. Quum primò poſt Cæſonis exilium lex cœpta ferri eſt, inſtructi paratique cum

privatis etiam dicatur, à conjugatis etiam *vadem*. Nam ſi veterum accurate loquentium conſuetudinem reſpiciamus, *vades* dicti ſemper capitis, *prædes* ſemper pecuniæ, ut bene novit Auſonius: utrique autem non niſi publico dati, præterquam prædes litis vindiciarum: *vas* judiciis publicis interponitur, & promittit reum, cui rei capitalis dies dicta eſt, judicio ſiſti: *præs* aut litis vindiciarum eſt aut mancipum, ſive eorum qui publicum conduxerunt, aut denique multæ nomine datur. Sic nulla cura conjugatorum dialecticorum Latini. Cæterum *Prædes vadeſque pœnitudinis reos*, non Seneca dixit, ſed Auſonius.

e *Nocte proxima inſciis conſulibus, in Thuſcos in exilium abiit.*] Nihil ad rem facit, inſciis ſive conſciis conſulibus in exilium ierit Cæſo. Et à temeritate librariorum id ortum eſſe, cum τὸ *in Tuſcos*, forte male diviſum fuiſſet, *intus Coſ.* (unde *in Tuſculum*, & *juſſu conſulum* & *viſu conſulum* alii formarunt) jam olim ſuſpicatus eſt Claud. Puteanus. Placet idem Grutero & Modii membranæ confirmant ſufficere: *nocte proxima in Tuſcos.* Par mendum lib. 25. cap. 3. ſuſtulit Sigonius: *M. Iunio inter conſules legiones urbanæ prioris anni datæ.* Recte autem ille: *M. Iunio in Tuſcos.*

f *In vili quodam tugurio.*] Andreas: *relegatus agello quodam in tugurio.* Borbet. *relegatus devo quodam tugurio.* Vnde Rhenanus *devio*: ut & anteillum Campanus. Sigonius leviſſima conjectura ductum Rhenanum ſic edidiſſe ait: oſtentatque è ſuo: *relegatus vili quodam in tugurio habitarit.* At Flor. quoque, *devo quodam tugurio viveret.* Lib. 26. *Commeatus paratos & in urbibus haberent & ex agris deviis in viam proferrent.* Suetonius Veſpaſ. *Seceſſit in parvam & deviam civitatem.*

VARIORUM.

1 *Aliquandiu trans Tiberim relegatus.*] Tranſtiberina enim regio extrà agrum Romanum, & quidem in eo genere, qui peregrinus habebatur, olim cenſeri ſolita eſt, & Hetruriæ attributa. Vide Turneb. c.43. l.24. *Adv. Godelev.*

cum ingenti clientium exercitu, ſic tribunos, u mum ſummoventes præbuere cauſam, adorti ſunt nemo unus inde præcipuum quicquam gloriæ dom invidiæve ferret; mille pro uno Cæſones extitiſſe, p bes quereretur. Mediis diebus, quibus tribuni de le non agerent, nihil eiſdem illis placidius aut quieti erat. benigne ſalutare, alloqui plebis homines, dom invitare, adeſſe in foro, tribunos ipſos cætera pati ſi interpellatione concilia habere: nunquam ulli neque publice, neque privatim truces eſſe, niſi quum de lege agi cœptum eſſet. Alibi popularis juventus erat. nec cætera modo tribuni tranquille peregere; ſed refecti quoque in inſequentem annum, ne voce quidem incommoda, nedum ut ulla vis fieret, paulatim permulcendo tractandoque manſuefecerant plebem. His per totum an-

15 num artibus lex eluſa eſt. Accipiunt civitatem placidiorem conſules C. Claudius Appii filius, & P. Valerius Publicola. Nihil novi novus annus attulerat. legis ferendæ aut accipiendæ cura civitatem tenebat. Quantum juniores Patrum plebi ſe magis inſinuabant, eo acrius contra tribuni tendebant, ut plebi ſuſpectos eos criminando facerent. *Conjurationem factam, Cæſonem Romæ eſſe: interficiendorum tribunorum, trucidandæ plebis conſilia inita. Id negotii datum ab ſenioribus Patrum, ut juventus tribuniciam poteſtatem è republica tolleret, formaque eadem civitati eſſet, quæ ante Sacrum montem occupatum fuerat.* Et ab Volſcis & Æquis ſtatum jam ac prope ſolenne in ſingulos annos bellum timebatur: propiuſque aliud novum malum, necopinato exortum. Exules, ſervique ad quatuor millia hominum, & quingenti, duce Ap. Herdonio Sabino, nocte Capitolium atque arcem occupavere. Confeſtim in arce facta cædes eorum, qui conjurare & ſimul capere arma noluerant. alii inter tumultum præcipites pavore in forum devolant. alternæ voces, *Ad arma*, & *Hoſtes in urbe ſunt*, audiebantur. Conſules & armare plebem, & inermem pati timebant. Incerti, quod malum repenti-

xternum an inteſtinum, ab odio plebis, an ab ſer-
fraude, urbem invaſiſſet, ſedabant tumultus, ſedan-
interdum movebant. nec enim poterat pavida &
ſternata multitudo regi imperio. Dant tamen arma,
a vulgo; tantum ut incerto hoſte præſidium ſatis fi-
n ad omnia eſſet. Soliciti reliquum noctis incertique,
omines, quantus numerus hoſtium eſſet, in ſtatio-
us diſponendis ad opportuna omnia urbis loca, ege-
:. Lux deinde aperuit bellum, ducemque belli. Ser-
os ad libertatem Ap. Herdonius ex Capitolio vocabat,
*e miſerrimi cujuſque ſuſcepiſſe cauſam, ut exules injuria pulſos
n patriam reduceret,* [a] *& ſervitiis grave jugum demeret. id
malle populo Romano auctore fieri. Si ibi ſpes non ſit, ſe Volſcos,
& Æquos, & omnia extrema tentaturum, & concitaturum.*
Dilucere res magis Patribus atque conſulibus. præter 16
a tamen quæ denunciabantur, ne Veientium neu Sabi-
iorum id conſilium eſſet, timere: & quum tantum in ur-
e hoſtium eſſet, mox Sabinæ Etruſcæque legiones, ex
ompoſito adeſſent, tum æterni hoſtes Volſci & Æqui,
ion ad populandos, ut ante, fines, ſed ad urbem, ut ex
parte captam, venirent. Multi & varii timores, inter cæ-
eros eminebat terror ſervilis, ne ſuus cuique domi ho-
tis eſſet. cui nec credere, nec non credendo, ne infeſtior
ieret, fidem abrogare, ſatis erat tutum. Vixque concor-
ia ſiſti videbatur poſſe; tantum ſuperantibus aliis ac
mergentibus malis, nemo tribunos aut plebem time-
bat. manſuetum id malum, & per aliorum quietem ma-
orum ſemper exoriens, tumque eſſe peregrino terro-
e ſopitum videbatur. At id prope unum maxime in-
linatis rebus, incubuit: tantus enim tribunos furor te-
uit, ut non bellum, ſed vanam imaginem belli, ad
vertendos ab legis cura plebis animos, Capitolium
in-

GRONOVII.

a *Et ſervitutis grave jugum demeret.*] epoſuimus ex MſſT *ſervitiis*. Quis igno-
at *ſervitia* eſſe ſervos? Mox infra: *qui ſervitia veſtra non commovit auctor.* Li-
bro ſequenti: *vulgarique contactu in ho-
mines morbi, & primo in agreſtes ingrue-
rant ſervitiaque.*

 b *Tan-*

inſediſſe contenderent: patriciorum hoſpite[s]
teſque, ſi perlata lege fruſtra tumultuatos eſſe ſe[n]
tiant, majore quam venerint ſilentio abituros. Co[n]
cilium inde legi perferendæ habere, avocato popu[lum]
ab armis. Senatum interim conſules habent, alio
majore ab tribunis metu oſtendenti, quam quem n[o]
17 cturnus hoſtis intulerat. Poſtquam arma poni &
cedere homines ab ſtationibus nunciatum eſt, P.
lerius, collega ſenatum retinente, ſe ex curia proripit,
inde in templum ad tribunos venit: *Quid hoc rei eſt*, inquit, *tribuni? Ap. Herdonii ductu & auſpicio rempublicam everſuri eſtis? Tam felix vobis corrumpendis fuit,* [1] *qui ſervitia veſtra non commovit auctor? Quum hoſtes ſupra caput ſint, diſcedi ab armis, legeſque ferri placet?* Inde ad multitudinem oratione verſa: *Si vos urbis, Quirites, ſi veſtri nulla cura tangit; at vos veremini Deos patrios ab hoſtibus captos. Jupiter optimus maximus, Juno regina, & Minerva, alii Dii Deæque obſidentur. caſtra ſervorum publicos veſtros penates tenent. Hæc vobis forma ſanæ civitatis videtur?* [b] *Tantum hoſtium non ſolum intra muros eſt, ſed in arce ſupra forum, curiamque: comitia interim in foro ſunt: ſenatus in curia eſt: velut quum ocium ſuperat, ſenator ſententiam dicit: alii Quirites ſuffragium ineunt. Non quicquid Patrum plebiſque eſt,* [a] *conſules, tribunos,* *Deos*

b *Tantum hoſtium non ſolum.*] Non ingratum erit conferre hæc verba cum verbis Ciceronis ad Atticum 9, 12. *Populi Romani exercitus Cn. Pompeium circumſidet; foſſa & vallo ſeptum tenet; fuga prohibet: nos vivimus, & ſtat urbs iſta? prætores jus dicunt? ædiles ludos parant? viri boni uſuras perſcribunt? ego ipſe ſedeo?* Indignatio valde ſimilis.

VARIORUM.

1 *Qui ſervitia non commovit auctor.*] Vetus liber, *nunc commovit auctor.* quod haud ſcio an magis ad fidem. Bellum enim hoc ſervile fuit. Nam à quatuor millibus ſervorum & quingentis Capitolium infeſſum fuit, nec liberorum capitum ibi ulla mentio eſt. Illud tamen ſpecioſius ob contentionem ἀντιθέτως, ut ille qui ſervos non commoverit, liberos homines commoveat: ſed ut dixi, fides læditur. *Schott.* Obſervat. lib. 3. cap. 38.

GRONOVII.

a *Conſules, tribunos, deos homineſque armatos.*] Dii illi male ſunt huc advocati. Primum cum τῷ *armatos* & *currere* ad omnia, quæ appellavit, genera ordinum incolarumque urbis pertineant, & proprie accipiantur, inepte referuntur ad Deos. Deinde loquitur de officio illorum, qui pro parte, quam in civitate obtinent, hoc reipublicæ debent, quibus id poteſt imperari. Horum autem è numero dii profecto non ſunt.

Deos hominesque omnes armatos opem ferre, in Capitolium currere, liberare ac pacare auguſtiſſimam illam domum Jovis optimi maximi decuit? Romule pater, tu mentem tuam, qua quondam arcem ab his iiſdem Sabinis auro captam recepiſti, da ſtirpi tuæ. jube hanc ingredi viam, quam tu dux, quam tuus ingreſſus exercitus eſt. Primus en ego conſul, quantum mortalis Deum poſſim, te, ac tua veſtigia ſequar. Ultimum orationis fuit, *arma capere, vocare omnes Quirites ad arma. ſi quis impediat, jam ſe conſularis imperii, jam tribunicia poteſtatis,* [b] *ſacratarumque legum oblitum, quiſquis ille ſit, ubicunque ſit, in Capitolio, in foro, pro hoſte habiturum. Juberent tribuni, quoniam in Ap. Herdonium vetarent, in P. Valerium conſulem ſumi arma. auſurum ſe in tribunis,* [c] *quod princeps familiæ ſuæ auſus in regibus eſſet.* Vim ultimam apparebat futuram, ſpectaculoque ſeditionem Romanam hoſtibus fore, nec lex tamen ferri, nec ire in Capitolium conſul potuit: nox certamina cœpta oppreſſit, tribuni ceſſere nocti, timentes conſulum arma. Amotis inde ſeditionis auctoribus, Patres circumire plebem, inferenteſque ſe in circulos, ſermones tempori aptos ſerere: admonere, *Vt viderent in*

ſunt. Quare mox patellare ac novicium numen Romuli adorat & veneratur: tantum abeſt, ut Deos generatim tanquam oblitos officii admonere, & oportuiſſe, armatos & ſuccinctos currerent, dicere velit. Certum eſt igitur corruptam hanc eſſe lectionem; probabile vero ſic inſtaurandam; *Non quicquid Patrum plebiſque eſt, conſules, tribunos, cives homineſque omnes armatos opem ferre, in Capitolium currere, liberare ac pacare auguſtiſſimam illam domum Iovis Opt. Max. decuit?* Ita luculenta eſt gradatio à ſummo ad infimum. Multa hominum genera, ut adſolet, erant in urbe, quæ civium numero non erant. Lib. 4 *nec quod nos ex connubio veſtro petamus, quicquam eſt, præterquam ut hominum, ut civium numero ſimus.* Eodem: *nihil eſſe in his auxilii dicerent, qui non civium, non denique hominum numero eſſent.* Lib. 5. *Si quicquam in vobis, non dico civilis, ſed humani eſſet.* Cicero pro Plancio: *L. Flaccus, qui homo, qui civis?*

b *Sacrarumque legum oblitum.*] Lolio victitarunt editores, cum hoc tolerarunt. nam & ſcripti & omnis ratio, vel abſque ſcriptis eſſet, jubent, *ſacratarumque.*

c *Quod princeps familiæ.*] Glareanus ſubſannat Livium, qui Valerium introducat loquentem, quaſi de tritavo aut atavo, quum Dionyſius lib. 2. eum filium ejus fuiſſe ſcribat. Sed vir bonus parum intellexit, quid hic eſſet *familia. Princeps ſuæ familiæ* eſt auctor ſui cognominis. Eum vero non atavum aut tritavum, ſed patrem fuiſſe ipſius nemo ignorabat. Valeriæ gentis familiam Poplicolarum exorſus erat Publius ille Bruti adjutor & collega. Et erant jam aliæ

in quod diſcrimen rempubl. adducerent. Non inter Patres ac plebem certamen eſſe; ſed ſimul Patres, plebemque, arcem urbis, templa Deorum, penates publicos privatoſque hoſtibus dedi. Dum hæc in foro ſedandæ diſcordiæ cauſſa aguntur, conſules interim ne [d] Sabini, ne Veiens hoſtis movere-

18 tur, circa portas muroſque diſceſſerant. Eadem no & Tuſculum de arce capta, Capitolioque occupat alio turbatæ urbis ſtatu nuncii veniunt. L. Mami Tuſculi tum dictator erat. is confeſtim convocato ſenatu, atque introductis nunciis, magnopere cenſet, *Ne exſpectent, dum ab Roma legati auxilium petentes veniant: periculum ipſum, diſcrimenque ac ſociales Deos, fidemque fœderum, id poſcere. Demerendi beneficio tam potentem, tam propinquam civitatem, numquam parem occaſionem daturos Deos.* Placet ferri auxilium, juventus conſcribitur, arma dantur. Romam prima luce venientes, procul ſpeciem hoſtium præbuere. Æqui aut Volſci venire viſi ſunt. deinde ubi vanus terror abiit, accepti in urbem agmine in forum deſcendunt. ibi jam P. Valerius, relicto ad portarum præſidia collega, inſtruebat aciem. Auctoritas viri moverat, affirmantis, *Capitolio recuperato, & urbe pacata,* [e] *ſi edoceri ſe ſiſſent quæ fraus à tribunis occulta in lege ferretur; memorem ſe majorum ſuorum,* [f] *memorem cognominis, quo populi colendi velut hæreditaria cura ſibi à majoribus tradita eſſet, concilium plebis non impediturum.* Hunc ducem ſecuti, nequicquam reclamantibus tribunis, in clivum Capitolinum erigunt aciem. adjungitur & Tuſculana legio.

certare

aliæ familiæ Valeriorum, ut Valerii Voluſi & Valerii Maximi vel Lacticini. Vide Sigonium ad lib. 3.

d *Sabinus, ne Vejens hoſtis moveretur.*] Sic quidem Sigonianus: ſed alii & priſcæ editiones: *ne Sabini, ne Vejens hoſtis.* Et obſervavi Livium iſta variatione delectatum. Lib. 2. *Nec Vejens hoſtis Etruſcæque legiones detrectant.* Iterumque: *Vejens hoſtis Etruſcique eo magis præpropere agere.* Lib. 28. *Vmbriæ populi, & præter hos Nurſini & Reatini & Amiternini, Sabinuſque omnis ager.* Lib. 33. *Ad depopulandos ſimul Pellenenſium Sicyoniumque agros & Philiaſium.*

e *Si ſe doceri ſiviſſent.*] Flor. quoque, Voſ. Hel. duo Pall. *Si ſe doceri ſenſiſſent.* Vt non dubitem de Rhenani conjectura: *Si edoceri ſe ſiſſent.*

f *Memorem cognominis, quod populi.*] Haud dubie: *quo populi colendi velut hæreditaria cura ſibi à majoribus tradita eſſet.*

certare ſocii civeſque, utri recuperatæ arcis ſuum decus facerent. dux uterque ſuos adhortatur. Trepidare tum hoſtes, nec ulli ſatis rei, præterquam loco fidere. trepidantibus inferunt ſigna Romani, ſociique. Jam in veſtibulum perruperant templi, quum P. Valerius, inter primores pugnam ciens, interficitur. P. Volumnius conſularis vidit cadentem. is dato negotio ſuis, ut corpus obtegerent, ipſe in locum vicemque conſulis provolat. Præ ardore impetuque tantæ rei ſenſus non pervenit ad militem: prius vicit, quam ſe pugnare ſine duce ſentiret. Multi exulum, cæde ſua fœdavere templum, multi vivi capti. Herdonius interfectus. Ita Capitolium recuperatum. De captivis, ut quiſque liber aut ſervus eſſet, ſuæ fortunæ à quoque ſumptum ſupplicium eſt. Tuſculanis gratiæ actæ: Capitolium purgatum atque luſtratum. In conſulis domum plebes quadrantes, ut funere ampliore efferretur, jactaſſe fertur. Pace par- 19
ta, inſtare tum tribuni Patribus, ut P. Valerii fidem exolverent: inſtare Claudio, *ut Collegæ Deos manes fraude liberaret, agi de lege ſineret.* Conſul, *antequam collegam ſibi ſubrogaſſet*, negare *paſſurum agi de lege.* Hæ tenuere contentiones uſque ad comitia conſulis ſubrogandi. Decembri menſe ſummo Patrum ſtudio L. Quintius Cincinnatus pater Cæſonis conſul creatur, qui magiſtratum ſtatim occiperet. Perculſa erat plebes conſulem habitura iratum, potentem favore Patrum, virtute ſua, tribus liberis, quorum nemo Cæſoni cedebat magnitudine animi; conſilium & modum adhibendo, ubi res poſceret, priores erant. Is ut magiſtratum iniit, aſſiduis concionibus pro tribunali, non in plebe coërcenda, quam ſenatu caſtigando, vehementior fuit. *cujus ordinis languore, perpetui jam tribuni plebis, non ut in republica populi Romani, ſed ut in perdita domo, lingua, criminibuſque regnarent. Cum Cæſone filio ſuo virtutem, conſtantiam, omnia juventutis belli domique decora pulſa ex urbe Romana, & fugata eſſe. loquaces, ſeditioſos, ſemina diſcordiarum, iterum atque tertium*

tribunos peſſimis artibus regia licentia vivere. Aulus, inquit,
*ille Virginius, quia in Capitolio non fuit, minus ſupplicii, quam
Ap. Herdonius meruit? plus hercule aliquanto, qui vere rem
æſtimare velit. Herdonius, ſi nihil aliud, hoſtem ſe fatendo pro-
pe denunciavit, ut arma caperetis: hic negando bella eſſe, arma
vobis ademit, nudoſque ſervis veſtris & exulibus objecit. Et
(C. Claudii pace, & P. Valerii mortui loquar) prius in cli
Capitolinum ſigna intuliſtis, quam hos hoſtes de foro tolleretis.
Pudet Deorum hominumque. quum hoſtes in arce, in Capitolio
eſſent, exulum & ſervorum dux profanatis omnibus in cella Jo-
vis optimi maximi habitaret, Tuſculi antequam Romæ ſumpta
ſunt arma. In dubio fuit, utrum L. Mamilius Tuſculanus dux,
an P. Valerius, & C. Claudius conſules Romanam arcem libera-
rent, & qui ante Latinos, ne pro ſe quidem ipſis, quum in finibus
hoſtem haberent, attingere arma paſſi ſumus; nunc, niſi Latini
ſua ſponte arma ſumpſiſſent, capti & deleti eramus. Hoc eſt, tri-
buni, auxilium plebi ferre? inermem eam hoſti trucidandam ob-
jicere? Scilicet, ſi quis vobis humilimus homo de veſtra plebe,
quam partem, veluti abruptam à cætero populo veſtram patriam
peculiaremque remp. feciſtis, ſi quis ex his domum ſuam obſeſſam
à familia armata nunciaret, ferendum auxilium putaretis. Iu-
piter optimus maximus, exulum atque ſervorum ſeptus armis,
nulla humana ope dignus erat? & hi poſtulant, ut ſacroſancti ha-
beantur, quibus ipſi Dii neque ſacri, neque ſancti ſunt. At enim
divinis humaniſque obruti ſceleribus, legem vos hoc anno perlatu-
ros dictitatis? Tum hercule illo die quo ego conſul ſum crea-
tus, male geſta reſpub. eſt, pejus multo quam cum P. Valerius con-
ſul periit, ſi tuleritis. Jam primum omnium*, inquit, *Quirites,
in Volſcos & Æquos mihi atque collegæ legiones ducere, in animo
eſt. Neſcio quo fato, magis bellantes quam pacati propitios habe-
mus Deos. quantum periculum ab illis populis fuerit, ſi Capitolium
ab exulibus obſeſſum ſciſſent, ſuſpicari de præterito, quam re ipſa*
20 *experiri eſt melius.* Moverat plebem oratio conſulis: ere-
cti Patres reſtitutam credebant rempublicam: conſul
alter, comes animoſior quam auctor, ſuſcepiſſe colle-
gam priorem actionem tam gravis rei facile paſſus,

8 in

[g] in peragendis conſularis officii partem ad ſe vindicabat. Tum tribuni eludentes velut vana dicta, perſequi quærendo, *quonam modo exercitum educturi conſules eſſent, quos delectum habere nemo paſſurus eſſet?* *Nobis vero*, inquit Quintius, *nihil delectu opus eſt, quum, quo tempore* P. *Valerius ad recipiendum Capitolium arma plebi dedit, omnes in verba juraverint, conventuros ſe juſſu conſulis, nec injuſſu abituros. Edicimus*

[g] *In peragendis conſiliis conſulares.*]. Conjectura hæc Sigonii ex libro manu exarato, qui exhibebat: *in peragendis conſulariis conſularem of. p.* Quam & dederunt omnem Campanus & Andreas, niſi quod *conſularis.* Vtra lectio ſit ſanior, digitis micare nihil attinet, cum utrumque ſenſus refutet. Moguntini: *paſſus, peragendi conſularis officii.* Quinctium vult Sigonius principem fuiſſe conſiliorum, collegam in exſequendis iis non defuiſſe. Atqui majoris eſt animi laudiſque, generoſum & audax conſilium in actum deducere, quam concipere idem & promere. Livius omnino vult Quinctium ſolum hanc actionem & ſuſcepiſſe & peregiſſe; collegam quidem faviſſe & ſuſcipienti & peragenti, neque impediſſe, ſed juviſſe parum aut nihil; in aliis vero, quæ ſolenni more atque ordine conſules adminiſtrabant, nomen ſui magiſtratus probaſſe. Becarius, Veneti, Aſcenſius, Iuntas, Gryphius: *in peragendiis conſularis officii partem ad ſe vindicabat.* Flor. *Peragentis.* Voſſ. *Peragendis conſulariis conſularem.* Helm. *Peragendis conſularibus conſularem.* Poſſumus explicare, ut *peragenda conſularis officii*, intellectu frequentiſſimo τὰ *negotia*, ſint quæ vulgo à conſulibus geruntur, quæ ordinaria ſunt officii atque adminiſtrationis conſularis. Ita ſolet uti Livius participiis pro orationibus finitis. Lib. 3. *Vt demptum de vi magiſtratus populi libertati adjiceret.* id eſt, quod dempſiſſet. Lib. 4. *Refellit falſum imaginis titulum lege cautum, ne tribunis collegam adoptare liceret*, i. quod cautum erat. Lib. 27. *Liberatas religione mentes turbavit rurſus nuntiatum, Fruſinone infantem natum eſſe quadrimo parem.* Lib. 28. *Poſt Haſdrubalis exercitum cum duce deletum, cedendoque in angulum Bruttium cætera Italia conceſſum.* Lib. 29. *Libris Sibyllinis propter crebrius eo anno de cœlo lapidatum inſpectis.* Et ſic *exſequenda belli*, Lib. 27 *Haſdrubal & Mago venere, ſerum poſt male geſtam rem auxilium, conſilio in cætera exſequenda belli haud parum opportuni.* Sententia eſt ergo: non contendens cum collega de actione contra tribunos ſuſcipienda, ſed facile hanc eximiam illi concedens, in iis, quæ præter actiones hujuſmodi extraordinarias, graves & invidioſas, conſularis ſunt officii, partem ejuſdem officii capeſſebat, in iiſque conſulem ſe demonſtrabat. Poſtrema hac phraſi utitur & lib. 9. *Summum flagitium fore, ſi alterum exercitum utriuſque victoriæ compotem ſinerent fieri, nec ad ſe ſui belli vindicarent decus.* Blanditur tamen ex priori lectione formatum: *in peragendo cenſu conſularis officii partem.* Nam cenſum eo anno actum teſtis Livius cap. 22. luſtrum propter Capitolium captum, conſulem occiſum condi religioſum fuiſſe. Is cenſus cœptus haud dubie fuerat à Coſſ. C. Claudio, P. Valerio: ſed interruptus tumultu ſervili. Quo compreſſo repetiit, & peregit cenſum Claudius, interim dum collega Valerio ſubrogatus partim luctatur cum tribunis, partim judicia ἐν πολλῶν παρειλκυσμένα χρόνων δι' ὅλης ἡμέρας ἐπὶ τοῦ βήματος καθεζόμενος, ut ait Dionyſius; celebrat, ita moderate, ut nemo nec provocationem, nec tribunos, nec legem Terentillam deſideraret.

h De

cimus itaque, omnes qui in verba juraſtis, craſtina die armati ad lacum Regillum adſitis. Cavillari tum tribuni, *& populum exolvere religione velle: privatum eo tempore Quintium fuiſſe, quum ſacramento adacti ſint.* Sed nondum hæc, quæ nunc tenet ſeculum, negligentia Deûm venerat: nec interpretando ſibi quiſque jusjurandum & leges aptas faciebat, ſed ſuos potius mores ad ea accommodabat. Igitur tribuni, ut impediendæ rei nulla ſpes erat, [h] de proferendo exercitu agere. eo magis quod & *augures juſſos adeſſe ad Regillum lacum* fama exierat: *locumque inaugurari, ubi auſpicato cum populo agi poſſet. ut quicquid Romæ vi tribunicia rogatum eſſet, id comitiis ibi abrogaretur. Omnes id juſſuros, quod conſules vellent. neque enim provocationem eſſe longius ab urbe mille paſſuum: & tribunos, ſi eo adveniant in alia turba Quiritium, ſubjectos fore conſulari imperio.* Terrebant hæc: ſed ille maximus terror animos agitabat, quod ſæpius Quintius dictitabat, *Se conſulum comitia non habiturum. Non ita civitatem ægram eſſe, ut conſuetis remediis ſiſti poſſit. dictatore opus eſſe reipubl. ut qui ſe moverit ad ſollicitandum ſta-*
21 *tum civitatis, ſentiat ſine provocatione dictaturam eſſe.* Senatus in Capitolio erat. eo tribuni cum perturbata plebe veniunt. multitudo clamore ingenti, nunc conſulum, nunc Patrum fidem implorant. nec ante moverunt de ſententia conſulem, quam tribuni ſe in auctoritate Patrum futuros eſſe, polliciti ſunt. Tunc referente conſule de tribunorum & plebis poſtulatis, ſenatusconſulta fiunt, *Neque tribuni legem eo anno ferrent, neque conſules ab urbe exercitum educerent. In reliquum magiſtratus continuari, & eoſdem tribunos refici, judicare Senatum contra rempublicam eſſe.*

h *De proferendo exercitu agere.*] Lipſius deleta voce: *de proferenda agere.* Sed ipſum *impedire* nihil eſt aliud quam *proferre*, neque enim volebant, nunquam delectum haberi, ſed non tum haberi, nec prius, quam ipſi, quæ cuperent, à Patribus impetraſſent. Cogita an ſcribi poſſit: *de perterrendo exercitu agere.* Quum enim impedire non poſſent, quin juniores reverentia priſtini ſacramenti nomina darent, & exercitus conſcriberetur; id egerunt, ut eundem exercitum, quaſi ea de cauſa educerent conſules, ut præſidia libertatis ipſum abolere ſibi cogerent, vano metu perterrerent, ſi forte hic metus religionem vince-

eſſe. Conſules fuere in Patrum poteſtate, tribuni reclamantibus conſulibus refecti. Patres quoque ne quid cederent plebi, & ipſi L. Quintium conſulem reficiebant. Nulla toto anno vehementior actio conſulis fuit. *Mirer,* inquit, *ſi vana veſtra, Patres conſcripti, ad plebem auctoritas eſt? Vos elevatis eam, quippe quia plebs ſenatuſconſultum in continuandis magiſtratibus ſolvit, ipſi quoque ſolutum vultis, ne temeritati multitudinis cedatis: tanquam id ſit plus poſſe in civitate, plus levitatis ac licentiæ habere. levius enim, vaniuſque profecto eſt, ſua decreta & conſulta tollere, quam aliorum. Imitamini, Patres conſcripti, turbam inconſultam: & qui exemplo aliis eſſe debetis, aliorum exemplo peccetis potius, quam alii veſtro recte faciant; dum ego, ne imiter tribunos, nec me contra Senatuſconſultum conſulem renunciari patiar. Te vero, C. Claudi, adhortor, ut & ipſe populum Rom. hac licentia arceas: & de me hoc tibi perſuadeas, me ita accepturum, ut non honorem meum à te impeditum, ſed gloriam ſpreti honoris auctam, invidiamque quæ ex continuato eo impenderet, levatam putem.* Communiter inde edicunt, *Ne quis L. Quintium conſulem faceret. ſi quis feciſſet, ſe id ſuffragium non obſervaturos.*

1 Conſules creati Q. Fabius Vibulanus tertium, & L. 22
Cornelius Maluginenſis. Cenſus actus eo anno. luſtrum propter Capitolium captum, conſulem occiſum, condi religioſum fuit. [i] Q. Fabio, L. Cornelio conſulibus, principio anni ſtatim res turbulentæ. Inſtigabant plebem tribuni. bellum ingens à Volſcis & Æquis Latini atque Hernici nunciabant. jam Antii Volſcorum legiones eſſe: & ipſam coloniam ingens metus erat defecturam. ægreque impetratum à tribunis, ut bellum præverti ſinerent. [a] Conſules inde partiti provincias. Fabio

vinceret. Ideo mox: *Terrebant hæc: ſed ille maximus terror animos agitabat, quod ſæpius Quintius dictitabat.*

i *Q. Fabio & L. Cornelio Coſſ.*] Florentinus ignorat copulam.

VARIORUM.

1 *Coſſ. creati Q. Fabius Vibulanus III.*] Non eſt dubium, quin de eo Fabio loquatur, cujus ab initio hujus libri mentio, & cujus bis à Livio omiſſum cognomen eſt. *Glarean.*

GRONOVII.

a *Conſules inde partiti provincias.*] Eſt lib. 23, 26. ubi vulgo legebatur: *ni-*

Fabio ut Antium legiones duceret, datum: Cornelio ut Romæ præſidio eſſet, ne qua pars hoſtium, qui Æquis mos erat, ad populandum veniret. Hernici & Latini juſſi milites dare ex fœdere: duæque partes ſociorum in exercitu, tertia civium fuit. Poſtquam ad diem præſtitutum venerunt ſocii, conſul extra portam Capenam caſtra locat. inde luſtrato exercitu Antium profectus, haud procul oppido, ſtativiſque hoſtium conſedit. Ubi quum Volſci, quia nondum ab Æquis veniſſet exercitus, dimicare non auſi, quemadmodum quieti vallo ſe tutarentur, pararent; poſtero die Fabius non permiſtam unam ſociorum civiumque, ſed trium populorum tres ſeparatim acies circa vallum hoſtium inſtruxit. Ipſe erat medius cum legionibus Romanis. inde ſignum obſervare juſſit, ut pariter & ſocii rem inciperent, referrentque pedem, ſi receptui ceciniſſet. [b] equites item ſuæ cuique parti poſt principia collocat. Ita trifariam adortus caſtra circumvenit: & quum undique inſtaret, non

hilo ſegnius in Hiſpania bellum erat, ſed ad eam magis diem proſperum Romanis. P. & Cn. Scipiones ita inter ſe partiti copias, ut Cn. terra, P. mari navibuſque rem gereret. Sed reſtituimus ex optimis libris: *proſperum Romanis Publio & Cnæo Scipionibus ita inter ſe partitis copias.* Ea res mihi ſuſpicionem movit, paſſim idem genus mendi irrepſiſſe. Itaque dubitabam an non hic quoque fuerit: *Conſulibus inter ſe partitis provincias, Fabio, ut Antium legiones duceret, datum; Cornelio ut Romæ præſidio eſſet.* Quin & ſupra hoc libro cap. 10. *Ut hæc dicta in ſenatu ſunt, delectus indicitur, conſulibus belli adminiſtrationem inter ſe diſpartiri juſſis, alteri ut Volſci, alteri ut Æqui provincia eſſet.* Sed dubitabam tantum, nec ea propter cum quoquam litigabo. Plura occurrent hujuſmodi, quæ in tempore tangemus.

b *Equites item ſuæ cuique parti poſt principia collocat.*] Legendum eſt *ſua.* Ut ad *principia* referatur: quamquam & *ſuos* vel *ſuæ quemque* aut *ſuæ quoſque* ſcribere potuerit, ut ad equites referret. Ita enim dicimus: *ſuam rem cuique domino tribuere*, aut *ſuo quidque domino tribuere:* non *ſuum quidque* aut *ſuo cuique.* Varro de re ruſt. 1, [illegible] *quæ ſuo quidque loco ſunt poſita, ea m*[illegible]*us loci occupant.* Cæſar 7. Gall. *Di*[illegible]*ſum ſenatum, diviſum populum in ſuas* [illegible]*juſque eorum clientelas.* Livius ſupra: *n*[illegible]*que ſuum cuique jus modum faciebat.* Hinc noſcas apud Virgilium ecl. VII. [illegible]*rata jacent paſſim ſua quæque ſub arbore p*[illegible]*ma*, non modo delirare G. Canterum, quia *ſua* κατὰ συνεκφώνησιν una ſyllaba, & auferendi caſu accipit, ſed nihilo minus viros doctiſſimos, cum *ſua* nominativo quidem plurali prolatum, *quæque* tamen etiam defendunt. Non potuit aliter Virgilius dicere quam, *ſua quæque ſub arbore poma.* Livius lib. 25, 17. *Motibuſque armorum & corporum* [illegible]*a cuique genti adſuetis.* Scribe *unicuique gentis*

VARIO-

non ſuſtinentes impetum, Volſcos vallo deturbat. Tranſgreſſus inde munitiones, pavidam turbam inclinatamque in partem unam caſtris expellit. Inde effuſe fugientes eques, cui ſuperare vallum haud facile fuerat, quum ad id ſpectator pugnæ aſtitiſſet, libero campo adeptus, parte victoriæ fruitur, territos cædendo. Magna & in caſtris & extra munimenta cædes fugientium fuit: ſed præda major, quia vix arma ſecum efferre hoſtis potuit, deletuſque exercitus foret, ni fugientes ſilvæ texiſſent. Dum ad Antium hæc geruntur, interim Æqui 23
robore juventutis præmiſſo, arcem Tuſculanam improviſo nocte capiunt: reliquo exercitu haud procul mœnibus Tuſculi conſidunt, ut diſtenderent hoſtium copias. Hæc celeriter Romam, ab Roma in caſtra Antium perlata, movent Romanos haud ſecus, quam ſi Capitolium captum nunciaretur. adeo & recens erat Tuſculanorum meritum, & ſimilitudo ipſa periculi, repoſcere datum auxilium videbantur. Fabius omiſſis omnibus, prædam ex caſtris raptim Antium convehit. Ibi modico præſidio relicto, citatum agmen Tuſculum rapit. nihil præter arma & quod cocti ad manum fuit cibi, ferre militi licuit. Commeatum ab Roma conſul Cornelius ſubvehit. Aliquot menſes Tuſculi bellatum. parte exercitus conſul caſtra Æquorum oppugnabat: partem Tuſculanis dederat ad arcem recuperandam. Vi nunquam eo ſubire potuit. fames poſtremo inde detraxit hoſtem. Quo poſtquam ventum ad extremum eſt, inermes nudique omnes ſub jugum ab Tuſculanis miſſi. hos ignominioſa fuga domum ſe recipientes, Romanus conſul in Algido conſecutus, ad unum omnes occidit. Victor ad Columen (id loco nomen eſt) [1] exercitu relicto, caſtra locat. Et alter conſul, poſtquam mœnibus Romanis jam pulſo hoſte periculum eſſe deſierat, & ipſe ab

VARIORUM.

1 *Exercitu relicto.*] Recte Sabellicus vidit *τὸ relicto* hic locum non obtinere. Ego aut *relato* ſcriberem, aut *reducto*. Rubenius.

ab Roma profectus. Ita bifariam conſules ingreſſi ho-
ſtium fines, ingenti certamine hinc Volſcos, hinc Æquos
populantur. Eodem anno deſciſſe Antiates, apud ple-
roſque auctores invenio. L. Cornelium conſulem id
bellum geſſiſſe, oppidumque cepiſſe; certum affirmare,
quia nulla apud vetuſtiores ſcriptores ejus rei mentio
24 eſt, non auſim. Hoc bello perfecto tribunicium domi
bellum Patres territat. Clamant fraude fieri, quod fo-
ris teneatur exercitus: fruſtrationem eam legis tollen-
dæ eſſe. ſe nihilominus rem ſuſceptam peracturos. Ob-
tinuit tamen P. Lucretius præfectus urbis, ut actiones
tribuniciæ in adventum conſulum differrentur. Erat &
nova exorta cauſſa motus. A. Cornelius, & Q. Servi-
lius quæſtores, M. Volſcio, quod falſus haud dubie te-
ſtis in Cæſonem extitiſſet, diem dixerant. multis enim
emanabat indiciis, neque fratrem Volſcii, ex quo ſemel
fuerit æger, unquam non modo viſum in publico, ſed ne
aſſurrexiſſe quidem ex morbo, multorumque tabe men-
ſium mortuum: nec his temporibus, in quæ teſtis cri-
men conjeciſſet, Cæſonem Romæ viſum: affirmanti-
bus, qui una meruerant, ſecum eum tum frequentem
ad ſigna ſine ullo commeatu fuiſſe. ni ita eſſet, multi
privatim ferebant Volſcio judicem. Quum ad judicium
ire non auderet, omnes eæ res in unum congruentes,
haud magis dubiam damnationem Volſcii, quam Cæ-
ſonis Volſcio teſte fuerat, faciebant. In mora tribuni
erant, qui comitia quæſtores habere de reo, niſi prius
habita de lege eſſent, paſſuros negabant. ita extracta
utraque res in conſulum adventum eſt. Qui ubi trium-
phantes victore cum exercitu urbem inierunt, quia ſi-
lentium de lege erat, perculſos magna pars credebant
tribunos. At illi (etenim extremum anni jam erat) quar-
tum affectantes tribunatum, in comitiorum diſceptatio-
nem ab lege certamen averterant. & quum conſules ni-
hilo minus adverſus continuationem tribunatus, quam
ſi lex minuendæ ſuæ majeſtatis cauſſa promulgata ferre-
tur,

ur, tetendiſſent, victoria certaminis penes tribunos
uit. Eodem anno Æquis pax eſt petentibus data. Cen-
us, res priore anno inchoata, perficitur: idque luſtrum
ıb origine urbis decimum conditum. Fuerunt cenſa ci-
rium capita, centum triginta duo millia quadringenta
novem. Conſulum magna domi bellique eo anno glo-
ia fuit: quod & foris pacem peperêre, & domi, etſi non
concors, minus tamen quam alias infeſta civitas fuit.
L. Minucius inde, & C. Nautius conſules facti, duas re- 25
ſiduas anni prioris cauſſas exceperunt. Eodem modo
conſules legem, tribuni judicium de Volſcio impedie-
bant: ſed in quæſtoribus novis major vis, major auctori-
tas erat. Cum [2] M. Valerio Valerii filio, Voleſi nepote,
quæſtor erat T. Quintius Capitolinus, qui ter conſul
fuerat. Is quoniam neque Quintiæ familiæ Cæſo, ne-
que reipubl. maximus juvenum reſtitui poſſet, falſum te-
ſtem, qui dicendæ cauſſæ innoxio poteſtatem ademiſſet,
juſto ac pio bello perſequebatur. [a] Quum Virginius
maximè & tribuni de lege agerent, duûm menſium ſpa-
tium conſulibus datum eſt ad inſpiciendam legem: ut,
cum edocuiſſent populum, quid fraudis occultæ ferre-
tur, ſinerent deinde ſuffragium inire. hoc intervalli da-
tum, res tranquillas in urbe fecit. [3] Nec diuturnam quie-
tem

2 *M. Valerio Valerii filio Voluſi nep.*] Supra duos Marcos Valerios mortuos legimus; unum ad lacum Regillum, alterum augurem in peſtilentia: quorum unus pater, alter filius fuit. Qui verò nunc Quæſtor eſſe dicitur, is eſt proculdubio, qui biennio poſt Conſul in Capitolinis tabulis *Manii filius*, *Voluſi nepos* dicitur Lego itaque *M. Valerio M' F. Voluſi nepote.* Neque enim cum quis nominabatur, à patris nomine gentilitio, ſed à prænomine oſtendebatur. *Sig.*

3 *Nec diuturnam quietem Æqui dederunt.*] Valerius Max. lib. 2. cap. 2. cum Æquicolis hoc bellum fuiſſe ait. Quare lector ſecum perpendat, num Æquicoli, aut Æquicolæ cum Æquis idem ſit populus, an apud Valerium menda. Cum Livio enim concordat in nomine Dionyſius. *Glarean.*

GRONOVII.

a *Quum Virginius maxime è tribunis.*] Repone cum Mſſ. & Aldina: *Quum Virginius maxime & tribuni.* Quia tribunus erat ipſe Virginius, putaverunt non bene dici: *Virginius & tribuni.* At notum eſt illud: Ζεῦ καὶ θεοί. Plautus Captiv. *Iovi deiſque ago gratias.* Petronius: *Pindarus novemque Lyrici.* Sic lib. 9, 15. *An conſulum Papiriique præcipuum id decus ſit.* Ita omnes calamo exarati: quod quibus inſolens videbatur, ita mutarunt: *Conſulis Papirii.* Idem genus non intellectum lib. 30, 12. *Miſſo Syphace & captivis, ceteras urbes*

tem Æqui dederunt. qui rupto fœdere, quod ictum erat priore anno cum Romanis, imperium ad Gracchum Clœlium deferunt. is tum longe princeps in Æquis erat. Graccho duce in Lavicanum agrum, inde in Tuſculanum hoſtili populatione veniunt, plenique præda in Algido caſtra locant. In ea caſtra Q. Fabius, P. Volumnius, A. Poſtumius legati, ab Roma venerunt queſtum injurias, & ex fœdere res repetitum. eos Æquorum imperator, *quæ mandata habeant ab ſenatu Romano, ad quercum jubet dicere. ſe alia interim acturum.* quercus ingens arbor prætorio imminebat, [1] cujus umbra opaca ſedes erat. Tum ex legatis unus abiens, *& hæc,* inquit, *ſacrata quercus, & quicquid Deorum eſt, audiant fœdus à vobis ruptum: noſtriſque & nunc querelis adſint, & mox armis, quum Deorum hominumque ſimul violata jura exequemur.* Romam ut rediêre legati, ſenatus juſſit alterum conſulem contra Gracchum in Algidum exercitum ducere: alteri populationem finium Æquorum provinciam dedit. Tribuni ſuo more impedire delectum. & forſitan ad ultimum impediſſent; ſed
26 novus ſubito additus terror eſt. Vis Sabinorum ingens prope ad mœnia urbis infeſta populatione venit. fœdati agri, terror injectus urbi eſt. Tum plebs benignè arma cepit. reclamantibus fruſtra tribunis, magni duo exercitus ſcripti. alterum Nautius contra Sabinos duxit: caſtriſque ad Eretum poſitis, per expeditiones parvas [b] plerumque nocturnis incurſionibus, tantam vaſtitatem in Sabino agro reddidit, ut comparati ad eam propè intacti

Numidia. Hæc vetus lectio eſt. Quoniam vero captivus & ipſe Syphax, fecerunt: *Miſſo Syphace & cæteris captivis, urbes.*

b *Plerumque nocturnis incurſionibus.*] Plures ſcripti: *incurſibus*. Ipſe lib. 25. de Maſiniſſa: *Noctibus quoque ſæpe incurſu repentino in portis valloque trepidatum eſt, nec aut locus aut tempus ullum vacuum à metu ac ſollicitudine erat Romanis.* Tacitus 4. ann. *Non gravi nec uno incurſu conſectandum hoſtem vagum.* Lib. 3. hiſtor. *Igitur repentino incurſu Antonius ſtationes hoſtium irrupit.* Suſtineo tamen quia intelligo in Fl. optimo eſſe *incurſionibus.*

VARIORUM.

1 *Cujus umbra opaca ſedes erat.*] Niſi ſubintelligamus, ut ſit, *ſub umbra opaca:* aut per *ſedem*, Clælii tentorium accipiamus, non hercle video quid ſibi hæc verba velint. *Glarean.*

tacti bello fines Romani viderentur. Minucio neque fortuna nec vis animi eadem in gerendo negotio fuit. nam quum haud procul ab hoſte caſtra poſuiſſet, nulla magnopere clade accepta caſtris ſe pavidus tenebat. Quod ubi ſenſerunt hoſtes, crevit ex metu alieno, ut fit, audacia: & nocte adorti caſtra, poſtquam parum vis aperta profecerat, [2] munitiones poſtero die circumdant. quæ priuſquam undique vallo objecto clauderent exitus, quinque equites inter ſtationes hoſtium emiſſi, Romam pertulere, conſulem exercitumque obſideri. [a] Nihil tam nec inopinatum, nec inſperatum accidere potuit. Itaque tantus pavor, tanta trepidatio fuit, quanta, ſi urbem, non caſtra hoſtes obſiderent. Nautium conſulem arceſſunt, in quo quum parum præſidii videretur, dictatoremque dici placeret, qui rem perculſam reſtitueret; L. Quintius Cincinnatus conſenſu omnium dicitur. Operæ pretium eſt audire, qui omnia præ divitiis humana ſpernunt, neque honori magno locum, neque virtuti putant eſſe, niſi ubi effuſe affluant opes. [3] Spes unica imperii populi Romani L. Quintius, trans Tiberim, contra eum ipſum locum, ubi nunc navalia ſunt, quatuor juge-

rum

2 *Munitiones circumdant.*] Hoc expreſſit Dionyſius his verbis: *περιεταφρευσέ τε καὶ περιεχαράκωσε*, id eſt, *foſſa valloque caſtris Romana circumdedit*, vel *munitiones caſtris objecit.* Sigonius.

3 *Spes unica imperii Romani.*] Ita ferè eſt ubique locorum: Regnorum rerumque publ. lumen columenque conſiſtit in viro uno atque altero. De Q. Fabio Max. notus Ennii verſus: *Unus homo nobis cunctando reſtituit rem.* Saluſt. cap. 53. Catil. *Mihi multa agitanti, conſtabat paucorum civium egregiam virtutem cuncta patraviſſe*, &c. Idem fine Iugurth. belli, de Mario: *Ea tempeſtate ſpes atque opes civitatis in illo ſitæ.* Gruter.

GRONOVII.

a *Nihil tam necopinatum nec tam inſperatum accidere potuit.*] Ab Rhenano eſt immemore pleonaſmi, quo gaudet in his negationem geminare Livius. Ut lib. 2. *Nolle ſucceſſum, non Patribus, non conſulibus.* Hoc libro ſupra: *Nemo, non lingua, non manu, promptior.* Lib. 4. *Non ante unquam Volſcos, nec ducibus legendis, nec exercitui ſcribendo, intentiores fuiſſe.* Et perſæpe alibi. Sit igitur cum Mſſ. & editionibus antiquis: *Nihil tam nec inopinatum, nec inſperatum.* Nihil planius. Tamen & hic Sigonius cupreſſum appingit, infertque: *Nihil nec tam inopinatum, nec tam inſperatum.* Quid opus? aut quod decus in τῷ *tam* repetitione? Sic ſtatim veteres: *tantus pavor, tanta trepidatio.* Non *tantaque.* At inferius ex eodem Sigoniano noſtriſque ſcriptis, ſed & edd. antiquis auge: *Dictatorem eum legati, gratulantes conſalutant.*

 b *Bipa-*

rum colebat agrum, quæ prata Quintia vocantur. Ibi ab legatis, ſeu foſſam fodiens [b] palæ innixus, ſeu quum araret; operi certè, id quod conſtat, agreſti intentus; ſalute data invicem redditaque, rogatus *ut quod bene verteret ipſi, reique publicæ, togatus mandata ſenatus audiret*, admiratus, rogitanſque, *ſatin' ſalva eſſent omnia*, togam propere è tugurio proferre uxorem Raciliam jubet. Qua ſimul, abſterſo pulvere ac ſudore, velatus proceſſit; [1] dictatorem eum legati gratulantes conſalutant: in urbem vocant: qui terror ſit in exercitu, exponunt. Navis Quintio publicè parata fuit, tranſvectumque tres obviam egreſſi filii excipiunt. inde alii propinqui atque amici, tum Patrum major pars. Ea frequentia ſtipatus, antecedentibus lictoribus deductus eſt domum, & plebis concurſus ingens fuit. ſed ea nequaquam tam læta Quintium vidit; & imperii nimium, & virum in ipſo imperio vehementiorem rata. Et illa quidem nocte nihil
27 præterquam vigilatum eſt in urbe. Poſtero die dictator, quum ante lucem in forum veniſſet, magiſtrum equitum dicit [2] L. Tarquitium patriciæ gentis, ſed qui quum ſtipendia

b *Bipalio innixus.*] Archetypi lectio, *palo*, inquit Rhenanus, & ſenſum, L. Quinctium inclinaſſe in palum, qui forte illic erat terræ infixus. Ergo etiam, Veteres libri omnes *palo*, quod etiam ante ſe Rhenanus docuerit, ſubnotat Sigonius. Vere illi, ſed iidem ambo monere poterant, non modo ſcriptis legi in omnibus *palo*, ſed etiam omnibus in editis ab Andrea uſque ad Moguntinos. Hi quum in margine Aſcenſii vidiſſent, *Pale* aut *Bipalio* melius forſan, (quod & Saveterius expreſſit) pejus elegerunt. Nam, *palæ innixus*, ſcribendum. Stare otioſum, inclinatum ad palum forte terræ infixum, quaſi Claudii Cæſaris poplites haberet, & tantum oculos operi ruſtico præſtare non erat tam duri viri. Nec ſtando inclinatis ad palum fodiuntur foſſæ, ſed palæ incumbentibus ſeu incurvis palam ſtrenue moventibus. Plautus Pœnulo: *Palas vendendas ſibi ait & mergas datas, Vt hortum fodiat, atque ut frumentum metat.* Cato in ruſticis inſtrumentis ponit *palas quatuor, [illegible]traquinque, ruſtros quadridentes duo.* Columella lib. 10. *Tunc mihi ferrato verſetur robore pala Dulcis humus, ſi jam pluviis defoſſa madebit.*

VARIORUM.

1 *Dictatorem eum.*] Dionyſius dicit, & ad dictaturam, & ad conſulatum, à legatis ex agro vocatum. Sed ad quamcunque dignitatem vocatus ſit, ſatis liquet, ea tempeſtate virtutem hominibus ornamento fuiſſe, non divitias: nec eo tempore paupertatem cuiquam dedecori fuiſſe, niſi huic, qui eam fortiter ferre non poſſet. *Godelev.*

2 *Tarquinium patriciæ gentis.*] In tabulis Capitolinis eſt *L. Tarquitius.* Quibus danda fides eſt. nam Tarquinii

ex

pendia pedibus propter paupertatẽ feciſſet, bello tamen primus longe Romanæ juventutis habitus eſſet. Cum magiſtro equitum in concionem venit, juſtitium edicit, claudi tabernas tota urbe jubet, vetat quemquam privatæ quicquam rei agere. Tum quicunq; ætate militari eſſent, armati cum cibariis in dies quinque coctis, vallisq; duodenis, ante ſolis occaſum Martio in campo adeſſent. quibus ætas ad militandum gravior eſſet, vicino militi, dum is arma pararet, vallumq; peteret, cibaria coquere juſſit. Sic juventus diſcurrit ad vallum petendum. ſumpſere, unde cuique proximum fuit: prohibitus nemo eſt: impigreque omnes ad edictum dictatoris præſto fuere. Inde compoſito agmine, [a] non itineri magis apto, quam prælio, ſi res ita tuliſſet, legiones ipſe dictator, magiſter equitum ſuos equites ducit. In utroque agmine, quas tempus ipſum poſcebat, adhortationes erant: *adderent gradum, maturato opus eſſe, ut nocte ad hoſtem pervenire poſſent. conſulem exercitumque Romanum obſideri. tertium diem jam clauſos eſſe: quid quæque nox aut dies ferat, incertum eſſe: puncto ſæpe temporis maximarum rerum momenta verti. accelera ſignifer, ſequere miles*, inter ſe quoque gratificantes ducibus clamabant. media nocte in Algidum perveniunt: & ut ſenſere ſe jam prope hoſtes eſſe, ſigna conſtituunt.
Ibi dictator quantum nocte proſpici poterat, equo cir- 28
cumvectus, contemplatuſque qui tractus caſtrorum, quæque forma eſſet, tribunis militum imperavit, ut ſarcinas in unum conjici jubeant. militem cum armis valloque redire in ordines ſuos. facta, quæ imperavit. Tum quo fuerat ordine in via, exercitum omnem longo agmine circumdat hoſtium caſtris, & ubi ſignum datum ſit, clamo-

ex urbe exacti omnes fuerant. Et de Tarquinio non dixiſſet, *patriciæ gentis*, cum id ſatis conſtaret. *Sigonius.*

GRONOVII.

[a] *Non itineri magis apto.*] Aut *compoſito* aut *apto* videntur abundare. Sed oportune tres Pall. & Voſſ. *Non itineri magis apti quam prælio.* Ut referatur ad dictatorem & magiſtrum equitum: & intelligas quo habitu duces, eodem & milites fuiſſe: denique in fine ſcribas, *ducunt.* Durius enim forte in hoc propius reſpexiſſe.

clamorem omnes tollere jubet. clamore ſublato, ante ſe quemque ducere foſſam, & jacere vallum. Edito imperio, ſignum ſecutum eſt. juſſa miles exſequitur, clamor hoſtes circumſonat. Superat inde caſtra hoſtium, & in caſtra conſulis venit: alibi pavorem, alibi gaudium ingens facit. Romani, civilem eſſe clamorem, atque auxilium adeſſe, inter ſe gratulantes, ultro ex ſtationibus ac vigiliis territant hoſtem. Conſul differendum negat. *Illo clamore non adventum modo ſignificari, ſed rem ab ſuis cœptam: mirumque eſſe, ni jam exteriore parte caſtra hoſtium oppugnentur. Itaque arma ſuos capere; & ſe ſubſequi* jubet. Nocte initum prælium eſt: à [b] [1] legionibus dictatori clamore ſignificant, ab ea quoque parte rem in diſcrimine eſſe. Jam ſe ad prohibenda circumdari opera Æqui parabant, quum ab interiore hoſte prælio cœpto, ne per media ſua caſtra fieret eruptio, à munientibus ad pugnantes introrſum verſi, vacuam noctem operi dedêre. pugnatumque cum conſule ad lucem eſt. Luce prima jam circumvallati ab dictatore erant, & vix adverſus unum exercitum pugnam ſuſtinebant. tum à Quintiano exercitu, qui confeſtim à perfecto opere ad arma rediit, invaditur vallum. hic inſtabat nova pugna; nihil remiſerat prior. Tum ancipiti malo urgente à prælio ad preces verſi, hinc dictatorem, hinc conſulem orare, ne in occidione victoriam ponerent, ut inermes ſe inde abire ſinerent. Ab conſule ad dictatorem ire juſſis, ignominiam infenſus addidit. Gracchum Clœlium

b *Legionibus dictatoris clamore ſignificantibus.*] Veram lectionem, præterquam una litera, & cum mala interpunctione protulit Rhenanus. Legendum enim: *Nocte initum prælium eſt à legionibus: dictatori clamore ſignificant, ab ea quoque parte rem in diſcrimine eſſe.* Sic Mſſ. Pal. Perperam Rhenanus: *A legionibus dictatoris ſignificant.* Nam ab illis clamorem editum acceptumque ab obſeſſis jam ante affirmavit: hic clamor eſt obſeſſorum, Dictatori ſignificantium; ſe ad ſignum ab ipſo datum expediti.

VARIORUM.

1 *Legionibus Dictatoris clamore ſignificant.*] Senſus eſt per quam obſcurus. Rem autem in diſcrimine eſſe de hoſtibus intelligo, quaſi diceret, non ab Conſulis tantum parte res hoſtium in diſcrimine erat, ſed ab dictatoris quoque parte, id quod legionum clamor ſatis ſignificabat. *Glarean.*

2 Co-

ſium ducem, principeſque alios, vinctos ad ſe adduci jubet, oppido Corbione decedi; *Sanguinis ſe Æquorum non egere: licere abire: ſed ut exprimatur tandem confeſſio, ſubactam domitamque eſſe gentem, ſub jugum abituros.* Tribus haſtis jugum fit, humi fixis duabus, ſuperque eas tranſverſa una deligata. ſub hoc jugo dictator Æquos miſit. Caſtris hoſtium receptis, plenis omnium rerum (nudos 29
enim emiſerat) prædam omnem ſuo tantum militi dedit: conſularem exercitum, ipſumque conſulem increpans, *Carebis*, inquit, *prædæ parte, miles, ex eo hoſte, cui prope prædæ fuiſti. & tu L. Minuci, donec conſularem animum incipias habere, legatus his legionibus præeris.* Ita ſe Minucius abdicat conſulatu, juſſuſque ad exercitum manet. Sed adeo tum imperio meliori animus manſuete obediens erat, ut beneficii magis, quam ignominiæ hic exercitus memor, & [2] [a] coronam auream dictatori libram pondo decreverit, & proficiſcentem eum patronum ſalutaverit. Romæ à Q. Fabio præfecto urbis ſenatus habitus triumphantem Quintium, quo veniebat agmine, urbem ingredi juſſit. ducti ante currum hoſtium duces: militaria ſigna prælata: ſecutus exercitus præda onuſtus. Epulæ inſtructæ dicuntur fuiſſe ante omnium domos: epulanteſque cum carmine triumphali, & ſolennibus jocis, comiſſantium modo, currum ſecuti ſunt. Eo die L. Mamilio Tuſculano, approbantibus cunctis, civitas data eſt. Confeſtim ſe dictator magiſtratu abdicaſſet, ni comitia M. Volſcii falſi teſtis tenuiſſent: ea ne impedirent tribuni, dictatoris obſtitit metus. Volſcius damnatus Lanuvium in exſilium abiit. Quintius ſextodecimo die

1 dicta-

2 *Coronam auream.*] Hoc eſt, præter gramineam & auream accepit, quæ ad honorem triumphi erat. Graminea verò ex illo gramine fiebat, ubi cives obſidione eſſent liberati, qua nulla nobilior. Vide de coronis militarib. Plin. l. 16. c. 5. & 3. c. 2. Gell. l. 5. c. 6. *Godelev.*

GRONOVII.

a *Coronam auream dictatori libræ pondo.*] Flor. & Helm. ut ex Bor. Rhenanus *libram pondo.* Neque aliter potuiſſe Livium ſcribere demonſtravimus de pecunia vetere l. 1. cap. 6.

VARIO.

[1] dictatura in ſex menſes accepta ſe abdicavit. Per eos dies conſul Nautius ad Eretum cum Sabinis egregie pugnat. ad vaſtatos agros ea quoque clades acceſſit Sabinis. Minucio Fabius Quintus ſucceſſor in Algidum miſſus. Extremo anno agitatum de lege ab tribunis eſt. ſed quia duo exercitus aberant, ne quid ferretur ad populum, Patres tenuere. plebes vicit, ut quintum eoſdem tribunos crearent. Lupos viſos in Capitolio ferunt à canibus fugatos; ob id prodigium luſtratum Capitolium
30 eſſe. Hæc eo anno geſta. Sequuntur conſules, Q. Minucius, C. Horatius Pulvillus: cujus initio anni quum foris ocium eſſet, domi ſeditiones iidem tribuni, eadem lex faciebat. ulteriuſque ventum foret (adeo exarſerant animi) ni velut dedita opera, nocturno impetu Æquorum Corbione amiſſum præſidium, nunciatum eſſet. Senatum conſules vocant, jubentur ſubitarium ſcribere exercitum, atque in Algidum ducere. Inde poſito legis certamine, nova de delectu contentio exorta. vincebaturque conſulare imperium tribunicio auxilio, quum alius additur terror: Sabinum exercitum prædatum deſcendiſſe in agros Romanos, inde ad urbem venire. [a] Is metus perculit, ut ſcribi militem tribuni ſinerent;

non

VARIORUM.

1 *Dictatura ſe abdicavit.*] Quam ſex menſes juxta legem retinere potuiſſet. Depoſuit autem omnem dignitatem, ut inanis gloriæ ſtudium à bonis viris alienum eſſe doceret. Sed quo magis gloriam inanem fugit Cincinnatus, eo magis gloriam & laudem ſibi peperit. *Godelev.*

GRONOVII.

a *Is metus perculit, ut ſcribi.*] Lego, *perpulit.* Neque aliter infra cap. 38. *Is pavor perpulit decemviros, ut ſenatum conſulerent.* Sane *percelli metu*, *perculſus pavore*, nota & pueris: verum ad faciendum aliquid metu, non *percelli*, ſed *perpelli* dicimur. Nam *percelli* eſt everti, ſubverti, affligi; *perpelli* eſt adigi, permoveri ad aliquid. *Percellere ut facias* juxta eſt ineptum at ſi dicas, *affligere ut facias*, *proſternere ut facias*, Livius lib. 2. *Illum non minæ plebis, non ſenatus preces perpellere unquam potuere, ut veſtem mutaret.* Lib. 3. *Gomphos metu perpulit ad deditionem.* Longe aliter altero verbo utitur. Lib. 1. *Ipſius regis non tam ſubito pavore perculit pectus, quam magnis implevit curis.* Lib. 2. *Primo Aricinos res inopinata perculerat.* Lib. 3. *Nuncius deinde vincentibus Romanis animos auxit, & referentes gradum perculit Æquos.* Peccant in contrarium Gifanius & alii docti viri, qui *perpellere* volunt eſſe nonnunquam pulſando evertere, neque locis auctorum nituntur, niſi corruptis aut alienis. Veluti

non ſine pactione tamen, ut quoniam ipſi quinquennium eluſi eſſent, parvumque id plebi præſidium foret, decem deinde tribuni plebis crearentur. Expreſſit hoc neceſſitas Patribus. id modo excepere, ne poſtea eoſdem tribunos juberent. Tribunicia comitia (ne id quoque poſt bellum, ut cætera vanum eſſet) extemplo habita. Triceſimo-ſexto anno à primis tribunis plebis, decem creati ſunt, bini ex ſingulis claſſibus. itaque cautum eſt ut poſtea crearentur. Delectu deinde habito, Minucius contra Sabinos profectus, non invenit hoſtem. Horatius, quum jam Æqui Corbione interfecto præſidio Ortonam etiam cepiſſent, in Algido pugnat: multos mortales

uti Plauti Epid. 4, 1, 15. *Qui mihi in Epidauro primus pudicitiam perpulit.* Neque enim negare poſſunt libros optimos *pepulit* habere. Trinummo 2, 1, 26. *Si animus hominem perpulit*, &c. *Si ipſe animum perpulit.* Nam omnis ratio jubet illic etiam invitis libris legi *perculit*, ut voluit Lambinus. hoc enim victoris eſt perculiſſe hoſtem. Lex 1. ☞. 4. D. de ſervo corrupto, fruſtra opponitur: *perpulit ad delinquendum*, i. induxit, commovit, vulgari vi verbi. Apud Ciceronem de oratore 1, 10. *Cn. ipſum Carbonem, quem tu adoleſcens perculiſti*, haud dubie ſcribendum eſt, non *perpuliſti*. Ut lib. 2. *Scipionis illius, qui Tib. Gracchum perculit.* Pro Cœlio cap. 15. *Vicinum adoleſcentulum adſpexiſti? candor te hujus & proceritas, vultus oculique perculerunt*: ſane pariter corruptum eſt: ſed non ſcribendum, *perpulerunt*, ut voluit Lambinus, verum *pepulerunt.* Eſt enim Ciceroni nonnunquam *pellere* idem quod tangere, afficere, commovere. Ut in 3. de officiis de Romulo: *Species enim utilitatis animum pepulit ejus, cui cum viſum eſſet utilius, ſolum ſe quam cum altero regnare, fratrem interemit.* Vim hujus verbi cognoſcas ex his ejuſdem ſuperioribus verbis: *cum igitur aliqua ſpecies utilitatis objecta eſt, nos commoveri neceſſe eſt.* Lib. 4. Academ. *Quæ vis eſſet in ſenſibus, quemadmodum prima viſa nos pellerent, donec appetitio ab his pulſa ſequeretur.* i. admonita, ſollicitata. In Oratore: *cum, ut fit, fortuito ſæpe aliquid concluſe apteque dicerent, quod cum animos hominum aureſque pepuliſſet.* Pertentaſſet, titillaſſet. Superius: *aures civitatis ad hujus generis dicendi audiendi incredibilia ſtudia convertimus.* Lib. 2. de finibus: *neque enim movere poteſt appetitum animi, neque illum habet ictum, quo pellat animum ſtatus hic non dolendi. Itaque in hoc eodem peccat Hieronymus. At ille pellit, qui permulcet ſenſum voluptate.* Livius lib. 30. *Eo fœdiora hæc videbantur Scipioni, quod ipſum in Hiſpania juvenem nullius forma pepulerat captivæ.* Gellius 19, 1. *quibus mens hominis prima ſtatim ſpecie accidentis animum rei pellitur.* Ibidem: *Qualia eſſe primo animi ſui pulſu viſa ſunt ſæva & aſpera.* Ex his omnibus colligere eſt legendum eſſe apud Ciceronem in Bruto cap. 87. *Longi ſermonis initium pepuliſti, inquam, Attice, remque commoviſti nova diſputatione dignam*, ut Victorius edidit. non *detuliſti*, ut Manucius & Lambinus: non *depuliſti*, ut Gruterus. Admones nos rei non paucis expediendæ, laceſſis materiam quantumvis longi ſermonis. Sumpſit à Platone, cujus eſt in Philebo: *πάλιν οὖν τὸν αὐτὸν λόγον ἀνακρουόμεθα.*

tales occidit, fugat hoſtem non ex Algido modo ſed à Corbione Ortonaque. Corbionem etiam diruit propter
31 proditum præſidium. Deinde M. Valerius, Sp. Virginius conſules facti. Domi foriſque otium fuit. annona propter aquarum intemperiem laboratum eſt. De Aventino publicando lata lex eſt. Tribuni plebis iidem refecti. [b] Hi ſequente anno, [1] T. Romilio, C. Veturio conſulibus; legem omnibus concionibus ſuis celebrant, Pudere ſe numeri ſui nequicquam aucti, ſi ea res æque ſuo biennio jaceret, ac toto ſuperiore luſtro jacuiſſet. Quum maximè hæc agerent, trepidi nuncii ab Tuſculo veniunt, Æquos in agro Tuſculano eſſe. Fecit pudorem recens ejus populi meritum morandi auxilii: ambo conſules cum exercitu miſſi, hoſtem in ſua ſede in Algido inveniunt. Ibi pugnatum. ſupra ſeptem millia hoſtium cæſa: alii fugati: præda parta ingens. Eam propter inopiam ærarii conſules vendiderunt. Invidiæ tamen res ad exercitum fuit. [c] ea denique tribunis materiam crimi-

b *Hi ſequente anno T. Romilio & C. Veturio.*] Pronomen *hi* cum particula copulativa deficiunt in Mſſ. Prænomen autem Veturio non *Cajo*, ſed *Spurio* fuiſſe docuit Sigonius. Mox iidem ſcripti *celebrabant*. Sic igitur omnia refinge: *Tribuni plebis iidem refecti ſequente anno T. Romilio, Sp. Veturio Coſſ. legem omnibus concionibus ſuis celebrabant. pudere ſe*, &c.

c *Ea denique tribunis.*] Malim: *Invidia tamen res ad exercitum fuit, & denique tribunis materiam criminandi ad plebem conſules præbuit.* Vt peccatum in contrarium lib. 21, 14. ubi *& ſex millia*, pro, *ea ſex millia*, legebatur. Muretus è ſuo notavit: *eademque.*

VARIORUM.

1 *T. Romulio & C. Veturio Coſſ.*] Si uſpiam alibi, certè hoc loco Livius Romanam hiſtoriam nimium decurravit. Omittit enim L. Siccii Dentati nam illam adverſus Coſſ. actionem, ut taceam Tribunorum pleb. adverſus eoſdem Coſſ. ob nimis aſperum delectum, contentionem habitam. Vnde cauſam, poſtquam Magiſtratu abiere, ſumpſere Tribuni in jus utrumque ducendi. Eſt autem hic Siccius, cujus Gellius lib. 2. cap. 11. & Plinius lib. 7. cap. 28. meminere. Livius vix videtur noſſe eum, quippe qui adeò frigidè poſteà à Decemviris occiſum referat. *Glarean.*

1 *T. Romulio, C. Veturio conſulibus.*] Dionyſius & Diodorus auctor eſt, *Romilium* eſſe ſcribendum. Quæ eadem ſcriptura eſt in Capitolinis tabulis. Veturius autem unà cum T. Romilio collega ejus poſt fit decemvir. Quo in magiſtratu Diodorus, & Capitolini ſcriptores prænomine *Spurii* eum afficiunt. In vulgatis autem Livii libris *L. Veturius* ſcribitur. Itaque ut uterque locus ſibi conſtet; *Sp. Veturium*, utrobique vocandum cenſeo, ſiquidem, qui decemvir factus eſt; idem conſularis erat *Sigon.*

b Sp. Tar

criminandi ad plebem conſules præbuit. [a] Itaque ergo,
ut magiſtratu abiere, [2] Sp. Tarpeio, A. Aterio conſuli-
bus, dies dicta eſt. Romilio ab C. Claudio Cicerone,
tribuno plebis, Veturio ab L. Allieno, ædili plebis.
Uterque magna Patrum indignatione damnatus, Romi-
lius x millibus æris. Veturius xv. millibus. Nec hæc prio-
rum calamitas conſulum, ſegniores novos fecerat con-
ſules; & ſe damnari poſſe ajebant: & plebem, & tribunos
legem ferre non poſſe. Tum abjecta lege, quæ promul-
gata conſenuerat, tribuni lenius agere cum Patribus.
Finem tandem certaminum facerent, ſi plebeiæ leges diſplicerent,
at illi communiter legum latores, & ex plebe, & ex Patribus,
qui utriſque utilia ferrent, quæque æquandæ libertatis eſſent, ſi-
nerent creari. Rem non aſpernabantur Patres: daturum
leges neminem niſi ex Patribus ajebant. Quum de legi-
bus conveniret, de latore tantum diſcreparet; miſſi le-
gati Athenas Sp. Poſtumius Albus, [3] A. Manlius, P. Sul-
pitius Camerinus. juſſique inclitas leges Solonis deſcri-
bere, & aliarum Græciæ civitatum inſtituta, mores, ju-
raque noſcere. Ab externis bellis quietus annus fuit, 3
quietior inſequens, [4] P. Curatio & Sexto Quintilio conſu-
libus, perpetuo ſilentio tribunorum: quod primo lega-
torum qui Athenas ierant, legumque peregrinarum ex-
ſpectatio

2 *Sp. Tarpeio, A. Æternio.*] Variant omnes omnium auctorum libri in altero horum conſulum nominando. Plin. lib. VII. cap. XXVIII. *Æternium.* Caſſiodorus, *Atennium.* Diodorus Ἀτέριον. Gellius lib. II. cap. XI. *Thernium.* Dionyſius Τερμίνιον. Vetuſti Liviani libri *Tercinium.* Ego, ſi conjecturæ locus dandus eſt, *Aterium,* maxime, ut eſt apud Diodorum, probo: alia enim nomina gentium nunquam legi. *Sigonius.*

3 *A. Manlius, P. Sulpicius.*] Dionyſius legatos hos viros conſulares fuiſſe tradit. Itaque Sulpicius idem eſt, qui conſul fuit anno CCXCI. poſt autem decemvir erit. Quod cum ita ſit profecto, eum in conſulatu *Sex. Sulpicius* nominetur, etiam in legatione, & poſt in decemviratu *Servius* appelletur neceſſe eſt. *Sigon.*

4 *P. Curatio & Sext. Quintilio Coſſ.*] Dionyſius P. Horatium cum hoc loco, tum poſtea inter Decemviros ponit: verum Livium Dionyſiumque diverſos ſecutos auctores crediderim, ut lib. I. de Curiatiis ac Horatiis accidit. Cæterum ante hos Coſſ. idem Dionyſius ait trecentos annos ab Vrbe condita expletos. Hic igitur annus eſt trecenteſimus primus, quod nos in ratione temporum ſecuti ſumus. *Glarean.*

GRONOVII.

a *Itaque ergo, ut magiſtratu abiere.*] Non offendor particulis iſtis conjunctis,

ſpectatio præbuit; deinde duo ſimul mala ingentia exor-
ta, fames peſtilentiaque fœda homini, fœda pecori. Va-
ſtati agri ſunt: urbs aſſiduis exhauſta funeribus; multæ
& claræ lugubres domus. Flamen Quirinalis Ser. Cor-
nelius mortuus: augur C. Horatius Pulvillus: in cujus
locum C. Veturium eo cupidius, quia damnatus à plebe
erat, augures legêre. Mortuus conſul Quintilius: qua-
tuor tribuni plebis. Multiplici clade fœdatus annus. ab
hoſte otium fuit. inde conſules [1] C. Menenius, [2] P. Se-
ſtius Capitolinus. Neque eo anno quicquam belli ex-
terni fuit. domi motus orti. Jam redierant legati cum
Atticis legibus. eo intentius inſtabant tribuni, ut tandem
ſcribendarum legum initium fieret. Placet creari de-
cemviros ſine provocatione, & ne quis eo anno alius
magiſtratus eſſet. Admiſcerenturne plebei, controver-
ſia aliquamdiu fuit. poſtremo conceſſum Patribus, mo-
do ne lex Icilia de Aventino, aliæque ſacratæ leges ab-
33 rogarentur. [3] Anno trecenteſimo altero, quam condi-
ta Roma erat, iterum mutatur forma civitatis, ab conſu-
libus ad decemviros, quemadmodum ab regibus ante ad
conſules venerat, tranſlato imperio. Minus inſignis,
quia non diuturna mutatio fuit. læta enim principia ma-
giſtratus ejus nimis luxuriavêre. eo citius lapſa res eſt:
repeti-

ctis, qui meminerim Livium iiſdem uſum, Lib. 1, 25. 9, 31. 28, 12. & alibi. Sed contextui videtur congruentius: *Vtrique ergo, ut magiſtratu abiere, Sp. Tarpejo, A. Aterio Conſulibus, dies dicta eſt; Romilio ab C. Claudio Cicerone, tribuno plebis, Veturio ab L. Allieno, ædili plebis. Vterque magna Patrum indignatione damnatus; Romilius decem millibus æris, Veturius quindecim millibus.* Si mavis alterum, fruere.

VARIORUM.

1 *C. Menenius.*] Diodorus, & Feſtus hunc *T. Menenium* vocant. Placet autem; ut ſit T. Menenii ante Conſulis filius. *Sigonius.*

2 *P. Sextius.*] Dionyſius & Diodorus Σήστιον, auctores Capitolini *Sextium* hunc nominant. *Seſtii* autem patricii, *Sextii* plebeii fuerunt, ex quibus is extitit, qui primus è plebe Conſulatum cepit. *Sigon.*

3 *Anno trecenteſimo altero quam condita*] Ab urbe condita uſque ad primos Coſſ. fuere anni 244. A primis autem Conſulibus uſque ad Decemviros anni ſunt quinquaginta octo. Ergo nunc trecenteſimus alter expletus eſt, & priores Decemviri anno trecenteſimo imperarunt. Apud Liv. de his quinquaginta octo annis omiſſi ſunt tres anni, injuria temporum, ut jam aliquoties, ſed ſuis locis admonuimus. *Glarean.*

GRO-

..p......nque, duobus uti mandaretur [a] conſulum nomen imperiumque. Decemviri creati Ap. Claudius, T. Genutius, P. Seſtius, L. Veturius, C. Julius, A. Manlius, Ser. Sulpicius, P. Curatius, T. Romilius, Sp. Poſtumius. Claudio & Genutio, quia deſignati conſules in eum annum fuerant, pro honore honor redditus: & Seſtio alteri conſulum prioris anni, quod eam rem collega invito ad Patres retulerat. His proximi legati tres habiti, qui Athenas ierant. ſimul ut pro legatione tam longinqua præmio eſſet honos: ſimul peritos legum peregrinarum ad condenda nova jura uſui fore credebant. Supplevere cæteri numerum. Graves quoque ætate electos noviſſimis ſuffragiis ferunt, quo minus ferociter aliorum ſcitis adverſarentur. Regimen totius magiſtratus penes Appium erat, favore plebis. adeoque novum ſibi ingenium induerat, ut plebicola repente, omniſque auræ popularis captator evaderet, pro truci ſævoque inſectatore plebis. Decimo die jus populo ſinguli reddebant. eo die penes præfectum juris faſces duodecim erant: collegis novem ſinguli accenſi apparebant. & in unica concordia inter ipſos (qui conſenſus privatis interdum inutilis eſſet) ſumma adverſus alios æquitas erat. Moderationis eorum argumentum exemplo unius rei notaſſe, ſatis erit. Quum ſine provocatione creati eſſent; defoſſo cadavere, domi apud S. Seſtium patriciæ gentis virum, invento prolatoque in concionem, in re juxta manifeſta atque atroci, C. Julius decemvir diem Seſtio dixit, & accuſator ad populum extitit, cujus rei judex legitimus erat: [b] deceſſitque jure ſuo, ut demptum de vi magiſtratus, populi libertati adjiceret. Quum promptum

GRONOVII.

a *Conſulum nomen imperiumque.*] Vellem ut vellent veteres libri: *repetitumque, duobus uti mandaretur conſulum nomine imperium.*

b *Diſceſſitque jure ſuo.*] Et purus ſermo poſcebat, *deceſſitque*, & ſervaverunt tum calamo exarati, tum veteres impreſſi. Cicero 2. de offic. *Eſt enim non modo liberale, paullulum nonnunquam de jure ſuo decedere, ſed interdum fructuoſum.* Brutus & Caſſius ad Antonium 11. famil. Ciceronis: *per edictum de jure ſuo decedere.*

Q VARIO-

ptum hoc jus velut ex oraculo incorruptum pariter ab his ſummi infimique ferrent, tum legibus condendis opera dabatur: ingentique hominum exſpectatione propoſitis decem tabulis populum ad concionem advocaverunt: &, *quod bonum, fauſtum, felixque reipublicæ, ipſis, liberiſque eorum eſſet, ire, & legere leges propoſitas juſſere. Se, quantum decem hominum ingeniis provideri potuerit, omnibus* [1] *ſummis infimiſque jura æquaſſe.* [2] *plus pollere multorum ingenia, conſiliaque. Verſarent in animis ſecum unamquamque rem, agitarent deinde ſermonibus: atque in medium, quid in quaque re plus minuſve eſſet, conferrent. Eas leges habiturum populum Romanum, quas conſenſus omnium, non juſſiſſe latas magis, quam tuliſſe videri poſſet.* Quum ad rumores hominum de unoquoque legum capite edito, ſatis correctæ viderentur, centuriatis comitiis decem tabularum leges perlatæ ſunt: qui nunc quoque in hoc immenſo aliarum ſuper alias acervatarum legum cumulo, fons omnis publici privatique eſt juris. Vulgatur deinde rumor, duas deeſſe tabulas; quibus adjectis, abſolvi poſſe velut corpus omnis Romani juris. Ea exſpectatio, quum dies comitiorum appropinquaret, deſiderium decemviros iterum creandi fecit. Jam plebs, præterquam quod conſulum nomen haud ſecus quam regum peroſa erat, ne tribunicium quidem auxilium cedentibus invicem ap-
35 pellatione decemviris, quærebat. Poſtquam vero [3] comitia

VARIORUM.

1 *Summis infimiſque jura æquaſſe.*] Ius ſemper quæſitum eſt *æquabile: neque enim aliter eſſet jus*: infit Cic. lib. 2. de Offic. c. 12. Decemviri ergo alieni ab eis, quibus, *Lex aranea eſt; egentes alligat, ditem haud tenet.* Notabitur ergò: *Ius quod eſt æquale cunctis, omnibus juxta placet.* Certè *Neminem gravat quod æquo quilibet facit modo.* Cujus inſigne exſtat præconium apud Euripidem in Phœniſſis verſu 541. *Gruter.*

2 *Plus pollere multorum ingenia.*] Videatur Eraſmus Adag. 51. cent. 1. chil. 3. *Duobus pariter euntibus.* Item adag. 95. chil. 2. cent. 3. *Multæ manus onus levius reddunt.* Addatur Ieſus Syrach, cap. 4. verſ. 8. & ſeqq. *Gruterus.*

3 *Comitia decemviris creandis in trinum nundinum.*] Id eſt, *in tertias nundinas.* Quod Græci dicunt, *εἰς τρίτην ἀγορὰν*, ut Dionyſ. lib. 7. *προθέντων δὲ πάλιν τῶν δημάρχων εἰς τρίτην ἀγορὰν τὴν περὶ τοῦ νόμου διάγνωσιν.* De nundinis copioſius Macrob. lib. 1. Saturn. *Sigonius.*

4 *Deje-*

initia decemviris creandis in trinum nundinum indicta ſunt; tanta exarſit ambitio, ut primores quoque civitatis (metu credo, ne tanti poſſeſſio imperii vacuo ab ſe relicto loco, haud ſatis dignis pateret) prenſarent homines; honorem ſumma ope ab ſe impugnatum, ab ea plebe, cum qua contenderant, ſuppliciter petentes. [a] Demiſſa jam in diſcrimen dignitas, ea ætate, eiſque honoribus actis, ſtimulabat Ap. Claudium. neſcires utrum inter decemviros, an inter candidatos numerares. Propior interdum petendo, quam gerendo magiſtratui erat. criminari optimates, extollere candidatorum leviſſimum quemque humillimumque. ipſe medius inter tribunicios Duilios Iciliosque in foro volitare, per illos ſe plebi venditare: donec collegæ quoque, qui unicè illi deditì fuerant ad id tempus, conjecere in eum oculos; mirantes quid ſibi vellet. Apparere nihil ſinceri eſſe; *Profecto haud gratuitam in tanta ſuperbia comitatem fore. nimium in ordinem ſeipſum cogere, & vulgari cum privatis, non tam properantis abire magiſtratu, quam viam ad continuandum magiſtratum quærentis eſſe.* Propalam obviam ire cupiditati parum auſi, obſecundando mollire impetum aggrediuntur. comitiorum illi habendorum, quando minimus natu ſit, munus conſenſu injungunt. Ars hæc erat, ne ſemetipſe creare poſſet; quod præter tribunos plebis (& idipſum peſſimo exemplo,) nemo umquam feciſſet. ille enimvero, quod bene vertat, habiturum ſe comitia profeſſus, impedimentum pro occaſione arripuit. [4] dejectiſque honore per coitionem duobus Quintiis, Capitolino & Cincinnato, & patruo ſuo C. Claudio, conſtantiſſimo

4 *Dejectiſque honore per concionem duobus Quintiis.*] Lego vel repugnantibus libris omnibus, *per coitionem*, nam libro IX. ait, *Coitiones honorum adipiſcendorum cauſa factas adverſus Rempublicam eſſe:* & libro XXXIX. *Coierantque candidati ad dejiciendum honore eum:* & Pedianus in orat. de toga: *Coierant ambo, ut Ciceronem conſulatu dejicerent.* Sig.

GRONOVII.

a *Dimiſſa in diſcrimen.*] Scribe: *Demiſſa in diſcrimen dignitas.* Vt *deſcendere in certamen* dicimus. Cicero 7. ad Att. ep. 12. *Demiſſa — me penitus in cauſſam.*

tiſſimo viro in optimatium cauſſa, & aliis ejuſdem faſti-
gii civibus, nequaquam ſplendore vitæ pares decemvi-
ros creat, ſe in primis, quod haud ſecus factum impro-
babant boni, quam nemo facere auſurum crediderat.
Creati cum eo M. Cornelius Maluginenſis, M. Sergius,
L. Minucius, Q. Fabius Vibulanus, Q. Pœtilius, T. An-
tonius Merenda, Cæſo Duilius, Sp. Oppius Cornicen,
36 Man. Rabuleius. Ille finis Appio alienæ perſonæ feren-
dæ fuit. ſuo jam inde vivere ingenio cœpit, novoſque
collegas jam prius quam inirent magiſtratum, in ſuos
mores formare. Quotidie coibant remotis arbitris: in-
de impotentibus inſtructi conſiliis, quæ ſecreto ab aliis
coquebant, jam haud diſſimulando ſuperbiam, rari adi-
tus, colloquentibus difficiles, ad idus Majas rem per-
duxere. Idus tum Majæ ſolennes ineundis magiſtrati-
bus erant. Initio igitur magiſtratus primum honoris
diem denunciatione ingentis terroris inſignem fecere.
nam quum ita priores decemviri ſervaſſent, ut unus faſ-
ces haberet, & hoc inſigne regium in orbem, ſuam cu-
juſque vicem per omnes iret, ſubito omnes cum duode-
nis faſcibus prodiere. Centum viginti lictores forum
impleverant, & faſcibus ſecures illigatas præferebant.
nec attinuiſſe demi ſecurim, quum ſine provocatione
creati eſſent, interpretabantur. Decem regum ſpecies
erat; multiplicatuſque terror non infimis ſolum, ſed pri-
moribus Patrum ratis cædis cauſſam ac principium quæ-
ri. ut ſi quis memorem libertatis vocem aut in ſenatu,
aut in populo miſiſſet, ſtatim virgæ ſecureſque etiam ad
cæterorum metum expedirentur. Nam præterquam
quod in populo nihil erat præſidii, ſublata provocatio-
ne, interceſſionem quoque conſenſu ſuſtulerant: quum
priores decemviri appellatione collegæ corrigi reddita
ab ſe jura tuliſſent; & quædam quæ ſui judicii videri
poſſent, ad populum rejeciſſent. Aliquandiu æquatus
inter omnes terror fuit: paulatim totus vertere in ple-
bem cœpit. Abſtinebatur à Patribus: in humiliores li-
bidinoſe

bidinoſe crudeliterque conſulebatur: hominum, non cauſſarum toti erant; ut apud quos gratia vim æqui haberet. Judicia domi conflabant, pronunciabant in foro. Si quis collegam appellaſſet, ab eo, ad quem venerat, ita diſcedebat, ut pœniteret non prioris decreto ſtetiſſe. Opinio etiam ſine auctore exierat, non in præſentis modo temporis eos injuriam conſpiraſſe, ſed fœdus clandeſtinum inter ipſos jurejurando ictum, ne comitia haberent, perpetuoque decemviratu [b] poſſeſſum ſemel obtinerent imperium. Circumſpectare tum patritiorum 37
vultus plebeii: & inde libertatis captare auram, unde ſervitutem timendo, in eum ſtatum rempublicam adduxerant. Primores Patrum odiſſe decemviros, odiſſe plebem; nec probare quæ fierent; & credere haud indignis accidere. avidè ruendo ad libertatem [c] in ſervitutem elapſos juvare nolle: cumulare quoque injurias, ut tædio præſentium conſules duo tandem & ſtatus priſtinus rerum in deſiderium veniant. Jam & proceſſerat pars major anni, & duæ tabulæ legum ad prioris anni decem tabulas erant adjectæ: nec quicquam jam ſupererat, ſi hæ quoque leges centuriatis comitiis perlatæ eſſent, cur eo magiſtratu reipublicæ opus eſſet. Exſpectabant quam mox conſulibus creandis comitia edicerentur. Id modo plebes agitabat, quonam modo tribuniciam poteſtatem, munimentum libertati, rem intermiſſam,

b *Poſſeſſum ſemel retinerent imperium.*] Ocius refinge ex o. ſcriptis editiſque priſcis ante Curionem & Gryphium: *obtinerent*. Eſt enim hic *obtinere*, non conſequi, ſed perſeverare in tenendo, obſtinate tenere. Vt in illo: *antiquum obtines*. Livius lib. 4. *Nec deinde id plebem conceſſum ſemel obtinuiſſe*. Lib. 7. *Si quod duorum hominum virtute parum ſit, id obtinere univerſi non poſſint*. Lib. 26. *Laudavitque milites, quod duabus tantis cladibus deinceps icti, provinciam obtinuiſſent*. Lib. 27. *Pœnis ad obtinendum heſternum decus adnitentibus*. i. conſervandum, ne eriperetur. Plautus Milite: *Paret artem & diſciplinam, obtineat colorem*. Hanc vim verbi nec adſequutus Pighius Noct. Attic. l. 13, 14. in verbis Meſſallæ auguris: *At cenſores inter ſe, rurſus prætores conſuleſq; inter ſe, & vitiant & obtinent*: ſcribere mavult, *retinent*, lib. 4. annalium. Valerius Maximus 1, 1. *conſtantia obtinendæ religionis*.

c *In ſervitutem elapſos.*] Non male Guilelmius, *relapſos*. Aſcenſius *delapſos*. Ipſum quoque *lapſos* alioqui ſufficiebat. Infra: *Miſericordia ſe in ſpeciem crudelitatis lapſum*. lib. 27. de Marcello & Criſpino: *In necopinatam fraudem lapſos eſſe*.

termiſſam, repararent. Quum interim mentio comitiorum nulla fieri, & decemviri, qui primo tribunicios homines, quia id populare habebatur, circum ſe oſtentaverant plebi, patriciis juvenibus ſepſerant latera. eorum catervæ tribunalia obſederant. Hi ferre, agere plebem plebiſque res; [d] cum fortuna, qua quicquid cupitum foret, potentioris eſſet. Etiam ne tergo quidem abſtinebatur: [e] virgis cædi, alii ſecuri ſubjici, & ne gratuita crude-

d *Quum fortuna, qua quicquid.*] Locus depravatus. Sigonius ex ſuo propinat, *quicquam.* Nec ſubſcribunt noſtri, neque id prodeſt quicquam. Fortaſſe: *plebem plebiſque res & fortunas, quum, quicquid cupitum foret, potentioris eſſet.*

e *Virgis cædi alii, alii ſecuri ſubjici.*] Iam monuerat Rhenanus, prius *alii* non reperiri in Bormetomagenſi. Nec in noſtris eſt. Reſtitue igitur: *Et jam ne tergo quidem abſtinebatur: virgis cædi, alii ſecuri ſubjici.* Quaſi diceret; cædebantur virgis, nonnulli etiam ſecuri feriebantur. Ita ſolent nonnunquam brevius veteres. Livius lib. 5, 8. *pauci reipublicæ; huic atque illi, ut quoſque ſtudium privatim aut gratia occupaverunt, adſunt.* Vbi Cl. Puteanus notaverat eſſe in Cujaciano: *multi huic atque illi.* Quod à male ſollicitis, ne quid deeſſet, inſertum non dubitamus. Eodem libro cap. 20. *Duæ ſenatum diſtinebant ſententiæ: ſenis P. Licinii, quem primum dixiſſe à filio interrogatum ferunt*, &c. *altera Ap. Claudii.* Quis eſt, exclamat Sigonius, qui non ſentiat huic ſententiæ explicandæ vocem *una* maxime neceſſariam deeſſe? Ego, ut ſi adfuiſſe conſtet è bonis libris, eam non moverim, ita cum meliores eam non agnoſcant, Sigonianis tantum deferre nequeo, ut neceſſariam exiſtimem. Rurſus lib. 5. de Vejentibus: *jam in partem prædæ ſuæ vocatos Deos, alios votis ex urbe ſua evocatos hoſtium templa novaſque ſedes ſpectare.* Denique eodem: *Hæc omnia in profano deſeri placet ſacra, æqualia urbi, quædam vetuſtiora origine urbis.* Lib. 10. *Ita in medio circumventi hoſtes cæſique, pars capti.* Lib. 22, 33. *Legati & ad Philippum regem miſſi, & alii in Ligures.* Lib. 35, 17. *& quum Hypatam tuendam Heracleamque depoſciſſent, neutram tutati refugerunt in juga montium, pars Heraclea incluſerunt ſeſe.* Sic Mſſ. Cæſar Gall. 1, 8. *Helvetii ea ſpe dejecti, navibus junctis ratibuſque compluribus factis, alii vadis Rhodani qua minima altitudo fluminis erat, nonnunquam interdiu, ſæpius noctu, ſi perrumpere poſſent, conati.* Sic Mſſ. & vett. edd. Fr. Hotmannus judicavit primum deeſſe τὸ *alii*, ſcripſitque: *ratibuſque compluribus factis alii, alii vadis.* Quod ſecuti ſunt magni viri, qui poſtremam Cæſari manum admovere. Perperam. Lib. 5. *itaque ex legionibus fabros deligit, & ex continenti alios arceſſit.* Salluſtius de republ. ordin. *& ea cauſa exercitus ſtipendiis confectis, optimos & veterrimos omnium, adverſum fratres parenteſque, alii liberos contendere.* Idem Iugurt. *Incedunt per ora veſtra magnifice, ſacerdotia & conſulatus, pars triumphos ſuos oſtentantes.* Ibidem cap. 83. *Rurſus imperator contra poſtulata Bocchi nuntios mittit. Ille probare, partim abnuere.* Ita prima editio, teſte Grutero, & fideliores ſcripti. Vulgo additum, *alia.* Suetonius Octavio cap. 75. *Feſtos & ſolennes dies profuſiſſime, nonnunquam jlocalariter tantum celebrabant.* Vbi ſententiam imperfectam, ut retur, explet Caſaubonus, ſcribendo: *profuſiſſime nonnunquam, nonnunquam jocolariter.* Tale Silii libro 1. *armis conſulta ſenatus Vertere, nunc donis.* Fruſtra

Dauſ-

crudelitas eſſet, bonorum donatio ſequi domini ſuppli-
cium. Hac mercede juventus nobilis corrupta, non
modo non ire obviam injuriæ; ſed propalam licentiam
ſuam malle, quam omnium libertatem. [1] Idus Majæ 38
venere. Nullis ſubrogatis magiſtratibus, privati pro de-
cemviris, neque animis ad imperium inhibendum im-
munitis, neque ad ſpeciem honoris inſignibus pro-
deunt. id vero regnum haud dubie videri. Deploratur
in perpetuum libertas; nec vindex quiſquam exiſtit, aut
futurus videtur. nec ipſi ſolum deſponderant animos,
ſed contemni cœpti erant à finitimis populis: [f] impe-
riumque ibi eſſe, ubi non eſſet libertas indignabantur.
Sabini magna manu incurſionem in agrum Romanum
fecere: lateque populati, quum hominum atque pecu-
dum inulti prædas egiſſent recepto ad Eretum, quod
paſſim vagatum erat, agmine, caſtra locant: ſpem in
diſcordia Romana ponentes. eam impedimentum dele-
ctui fore. Non nuncii ſolum, ſed per urbem agreſtium
fuga trepidationem injecit. Decemviri conſultant quid
opus facto ſit. deſtitutis inter Patrum & plebis odia ad-
dit terrorem inſuper alium fortuna. Æqui alia ex par-
te [2] caſtra in Algido locant: depopulatumque inde ex-
curſionibus Tuſculanum agrum, legati ab Tuſculo præ-
ſidium orantes, nunciant. Is pavor perculit decemviros,
ut ſenatum ſimul duobus circumſtantibus urbem bellis
conſu-

Dauſquejus *nunc ſcita ſenatus*. Curtius lib. 3. *Obſtat metus, aliis cupiditas*. Sic MſſT. & recte ex illis Freinshemius.

f *Imperiumque ibi eſſe*, &c. *indignabantur*.] Vicinis potius populis adſcriberem hanc indignationem quam plebi Romanæ, jam humili & animos deſpondenti, legeremque: *contemni cœpti erant à finitimis populis, imperium ibi eſſe, ubi non eſſet libertas, indignantibus*.

VARIORUM.

1 *Idus Majæ venere*.] Hic novus eſt annus & tertius Decemvirorum, quod oſtenditur ex oratione Pub. Sempronii tribuni pleb. lib. 9. adverſus Appium cenſorem concionantis, ubi obiter de hoc decemviro mentionem facit. *Et hic eſt* (inquit) *Quirites illius Appii progenies*, &c. Atque hic primus eſt locus ad probandum alium eſſe annum tertium quo decemviri fuere in imperio, & alium quo Valerius ac Horatius Coſſ. fuerunt. *Glarean.*

2 *Caſtra in Algido locant*.] Eutropius montem *Algidum* vocat. Dionyſius modo ait: ἐν ἀλγιδόνι πόλει· modo ἐν Ἀλγίδῳ. *Sigonius.*

conſulerent. citari jubent in curiam Patres, haud ignari quanta invidiæ immineret tempeſtas: omnes vaſtati agri periculorumque imminentium cauſſas in ſe congeſturos: tentationemque eam fore abolendi ſibi magiſtratus, ni conſenſu reſiſterent, imperioque inhibendo acriter in paucos præferocis animi, conatus aliorum comprimerent. Poſtquam audita vox in foro eſt præconis, Patres in curiam ad decemviros vocantis; velut nova res, quia intermiſerant jam diu morem conſulendi ſenatus, mirabundam plebem convertit, *quidnam incidiſſet, cur ex tanto intervallo rem deſuetam uſurparent. Hoſtibus belloque gratiam habendam, quod ſolitum quicquam liberæ civitatis fieret.* Circumſpectare omnibus fori partibus ſenatorem, raroque uſquam noſcitare. curiam inde, ac ſolitudinem circa decemviros intueri; quum & ipſi conſenſu inviſum imperium, & plebs, quia privatis jus non eſſet vocandi ſenatum, non convenire Patres, interpretarentur, jam caput fieri libertatem repetentium, ſi ſe plebs comitem ſenatui det, & quemadmodum Patres vocati non coëant in ſenatum; ſic plebs abnuat delectum. Hæc fremebat plebes. Patrum haud ferè quiſquam in foro, in urbe rari erant. [a] indignitate rerum ceſſerant in agros; [3] ſuarumque rerum erant, amiſſa publica: tantum ab injuria ſe abeſſe rati, quantum è cœtu congreſſuque impotentium dominorum ſe amoviſſent. Poſtquam citati non conveniebant, dimiſſi circa domos [4] apparitores ſimul ad pignora capienda, ſciſcitandumque, num conſul-

3 *Suarum, quæ rerum erant, ſoliciti.*] Vetus lectio, *Suarumque rerum erant, amiſſa publica*, id eſt, ſuis rebus operam dabant. Quam formam qui non agnoverunt, mutarunt, addendo de ſuo, *ſoliciti.* Sigonius.

4 *Apparitores ad pignora capienda.*] Accenſi, præcones, lictores, viatores, uno nomine *apparitores* vocabantur, quod apparerent & præſto eſſent ad obſequium magiſtratuum. Mittuntur hic ad pignora capienda. Nam vetere Romanorum inſtituto, ſenatoribus, qui, cum in Senatum venire deberent, non adeſſent, acta mulcta dicebatur, & antequam hæc ſolveretur, pignora capiebantur. Cic. in Philipp. inquit: *Quis unquam tanto damno Senatorem coëgit? aut quid eſt ultra pignus?* Godelev.

GRONOVII.

a *Indignitate rerum ceſſerant in agros, ſuarumque rerum.*] Prius illud *rerum*, ſi abeſſet, non deſiderares. Hoc libro:

ſonſulto detrectarent? referunt, ſenatum in agris eſſe. Lætius id decemviris accidit, quam ſi præſentes detrectare imperium referrent. Jubent acciri omnes, [b] ſenatumque in diem poſterum edicunt. qui aliquanto ſpe ipſorum frequentior, convenit. quo facto proditam à Patribus plebs libertatem rata, quod iis qui jam magiſtratu abiſſent, [c] privatiſque ſi vis abeſſet, tanquam jure cogentibus, ſenatus paruiſſet. Sed magis obedienter 39 ventum in curiam, quam obnoxie dictas ſententias, accepimus. L. Valerium Potitum proditum memoriæ eſt, poſt relationem Ap. Claudii, priuſquam ordine ſententiæ rogarentur, poſtulando ut de republ. liceret dicere; prohibentibus minaciter decemviris, proditurum ſe ad plebem denunciantem, tumultum excivisse. Nec minus ferociter M. Horatium Barbatum iſſe in certamen, *Decem Tarquinios* appellantem, *admonentemque, Valeriis & Horatiis ducibus pulſos reges.* [d] *Nec nominis homines tum pertæſum eſſe; quippe quo Iovem appellari fas ſit, quo Romulum conditorem urbis, deincepſque reges appellatos, quod ſacris etiam ut ſolenne retentum ſit. Superbiam, violentiamque tum peroſos regis, quæ ſi in rege tum eodem, aut in filio regis ferenda non fuerint, quem laturum in tot privatis? Viderent, ne vetando in curia libere homines loqui, extra curiam etiam moverent vocem. neque ſe videre qui ſibi minus privato ad concionem populum vocare, quam illis ſenatum cogere liceat. Vbi vellent, experirentur*

Ad id, quod ſua ſponte ſatis collectum animorum erat, indignitate etiam Romani accendebantur. Lib. 7. *Plenis iræ atque indignitatis militum animis.*

b *Senatumque in poſterum diem indicunt.*] Tres Pall. & Voſ. ut & Sig. *edicunt.* Suetonius Iulio: *Poſtquam ſenatus Idibus Martiis in Pompeii curiam edictus eſt.* Alterum eſt à conjectura Rhenani.

c *Privatiſque jus abeſſet.*] Memini, quod præceſſit: *Quia privatis jus non eſſet vocandi ſenatum.* Nihilominus non quiſquiliæ, ut ille ait, eſſe judico illud, *jus abeſſe.* Hic utique. Cl. Puteanus notat in Fulv. Vrſini codice lectum *ſuis* (ſic & Chiſl.) *αὐτῇ* & *jus.* Vnde felici conjectura eruit: *Quod iis, qui jam magiſtratu abiſſent, privatiſque, ſi vis abeſſet, tanquam jure cogentibus, ſenatus paruiſſet.* Ita tuto, per me licet, emendes. Nam ſic prorſus Buſlid. & Mureti: In Helm. Voſſianoque: *ſi jus abeſſet.*

d *Nec nominis homines tum pertæſum eſſe.*] Vt Rhenanus ex Borbet. ſic duo Pall. *nomen.* Voſſ. ambiguus: *nomen is homines.* Lege: *nec nomen homines tum pertæſos eſſe.*

ᶜ *quanto ferocior dolor in libertate ſua vindicanda, quam cupiditas in injuſta dominatione retinenda eſſet.* De bello Sabino eos *referre; tanquam majus ullum populo* Romano bellum *ſit, quam cum iis, qui legum ferendarum cauſſa creati, nihil juris in civitate reliquerint: qui comitia, qui annuos magiſtratus, qui viciſſitudinem imperitandi (quod unum exæquandæ ſit libertatis) ſuſtulerint: qui privati faſces & regium imperium habeant.* Fuiſ*ſe regibus exactis, patricios magiſtratus, creatos poſtea poſt ſeceſſionem plebis, plebeios. Cujus illi partis eſſent, rogitare.* Popula*res? quid enim eos per populum egiſſe? Optimates? qui anno jam prope ſenatum non habuerint; tunc ita habeant ut de republ. loqui prohibeant? Ne nimium in metu alieno ſpei ponerent. graviora quæ patiantur videri jam hominibus, quam quæ metuant.*

40 Hæc vociferante Horatio, quum decemviri nec iræ, nec ignoſcendi modum reperirent, nec quo evaſura res eſſet, cernerent; C. Claudii, qui patruus Appii decemviri erat, oratio fuit precibus quam jurgio ſimilis, orantis per ſui fratris, parentiſque ejus manes; *Ut civilis potius ſocietatis, in qua natus eſſet, quam fœderis nefarie icti cum collegis, meminiſſet. multo id magis ſe illius cauſa orare, quam reipublicæ. Quippe remp. ſi à volentibus nequeat, ab invitis jus expetituram. Sed ex magno certamine magnas excitari ferme iras, earum eventum ſe horrere.* Quum aliud præterquam de quo retuliſſent, decemviri dicere prohiberent, Claudium interpellandi verecundia fuit. Sententiam igitur peregit, nullum placere ſenatuſconſultum fieri. Omneſque ita acci-

ᶜ *Quanto ferocior dolor in libertate*, &c. *quam cupiditas in inj. d. retinenda.*] Rhenanus ex Borb. *fortior.* Neque aliter Voſſ. Helm. Pall. Chif. ſed & Andreas omneſque antiquæ præter Iuntam, quem primum video ſecutum Frobenium. Et ſatis id placet, nec pro eo alterum deſiderem. Hoc tranſmittit Sigonius. At quod idem Rhenanus præpoſitiones negat in eodem codice fuiſſe, id notat, additque Rhenanum non ſenſiſſe vocem ſententiæ deeſſe, nempe *retinenda*, quam ipſe de ſuo libro interpoſuit. Hoc vero apud me nuſquam, niſi in uno Palatinorum, qui fere omnia Sigoniani codicis ſtigmata exhibet. Voſſianus: *Quanto fortior dolor libertate ſua vindicanda quam cupiditas in injuſta dominatione eſſet.* Helm. quoque, *quam cupiditas injuſta dominatione eſſet.* Quos vides τὸ *IN*, quod utrobique Borbet. faſtidierat, alterum priore, alterum poſteriore loco præterire. Et poteſt ſine eo *libertate ſua vindicanda* accipi pro libertatem ſuam vindicando: poteſt in ſequentibus commode ſubaudiri τὸ *vindicanda*

accipiebant, privatos eos à Claudio judicatos: multique ex conſularibus verbo aſſenſi ſunt. Alia ſententia aſperior in ſpeciem, vim minorem aliquanto habuit, quæ patricios coire ad prodendum interregem jubebat. [1] cenſendo enim, quoſcunque magiſtratus eſſe, qui ſenatum haberent, judicabat; quos privatos fecerat auctor nullius ſenatuſconſulti faciendi. Ita labante jam cauſa decemvirorum, L. Cornelius Maluginenſis, M. Cornelii decemviri frater, quum ex conſularibus ad ultimum dicendi locum conſulto ſervatus eſſet, ſimulando curam belli, fratrem collegaſque ejus tuebatur: *quonam fato incidiſſet, mirari ſe* dictitans, *ut decemviros, qui decemviratum petiſſent, aut ſocii, aut hi maxime oppugnarent? aut quid ita, quum per tot menſes vacua civitate nemo, juſtine magiſtratus ſummæ rerum præeſſent, controverſiam fecerit; nunc demum quum hoſtes prope ad portas ſint, civiles diſcordias ferant: niſi quod in turbido minus perſpicuum fore putent, quid agatur.* [f] *Cæterum neminem, majore cura occupatis animis, verum eſſe, præjudi-*

dicanda. Si malis tamen, *dolor libertatis ſuæ vindicandæ quam injuſtæ dominationis eſſet*, per me licet.

f *Cæterum neminem majore cura.*] Vide hic Rhenanum & Sigonium. Vt miſere moliuntur doctiſſimi viri! Ille quidem refingit: *Cæterum nemini non, majore c. oc. an. verum eſſe, præjudicium tantæ rei auferri:* alter autem: *verum eſſe: præjudicium tantæ rei differri poſſe.* Glareanus quoque magis placere ſibi, *verum poſſe præjudicium*, teſtatur. Quæ tamen omnia præter ipſos nemo facile intelligit, cum expeditiſſimi ſit ſenſus vulgata: juſtum & æquum non eſſe, dum præſentior alia ſit magna cura (nempe de bello Sabinorum Æquorumque propulſando) quemquam controverſiam ſtatus movere decemviris: vel æquum eſſe, à nemine, jurene ſint magiſtratus an non, præjudicari. Neque enim aliter concepta ſunt verba quam lib. 4. *Non eſſe æquum, mandatum ſibi à populo eripi honorem.* Lib. 7. *An æquum eſſe deditios ſuos illa fertilitate atque amœnitate perfrui?* Id ipſum eſt *verum eſſe.* Vide ad lib. 2. 48.

VARIORUM.

1 *Cenſendo enim quoſcunque magiſtratus eſſe.*] Et hic per quam obſcurus eſt ſermo: ſed probat C. Claudii ſententiam re aſperiorem fuiſſe quam aliorum, quod Decemviros prorſus privatos cenſebat. Aliam autem, aliquos adhuc in magiſtratu eſſe utcunque admittere. *Quoſcunque* igitur ita accepit, ut nunc vulgò *qualeſcunque* dicimus. *Glarean.*

1 *Cenſendo enim quoſcunque magiſtratus eſſe.*] In antiquo exemplari ſcriptum vidi *Concedendo*, ſed non placet. Quia tamen loci hujus vel me tacente, magna obſcuritas eſt, ita explicandum cenſeo. Duæ hic ſententiæ. *Prima* fuit, ne aliquod Senatuſconſultum fieret. Quod indicabat obliquè eos, qui Senatum coëgiſſent, privatos eſſe, nec habuiſſe jus convocandi Senatus. Iam Senatu illegitimè coacto non

judicium rei tantæ afferre. Sibi placere de eo, quod Valerius Horatiuſque ante Idus Majas decemviros abiſſe magiſtratu inſimulent, bellis, quæ immineant perfectis, rep. in tranquillum redacta, ſenatu diſceptante, agi: & jam nunc ita ſe parare Ap. Claudium, ut Comitiorum, quæ decemviris creandis decemvir ipſe habuerit, ſciat ſibi rationem reddendam eſſe, utrum in unum annum creati ſint, an donec leges, quæ deeſſent, perferrentur. In præſentia omnia præter bellum omitti placere: cujus ſi falſo famam vulgatam, vanaque non nuncios ſolum, ſed Tuſculanorum etiam legatos attuliſſe putent; ſpeculatores mittendos cenſere, qui certius explorata referant. Sin fides & nunciis & legatis habeatur, delectum primo quoque tempore haberi, decemviros quo cuique eorum videatur, exercitus ducere: nec rem aliam præ-

41 *verti.* In hanc ſententiam ut diſcederetur, juniores Patrum evincebant. Ferociores iterum coorti Valerius Horatiuſque, vociferari, *ut de republ. liceret dicere. dicturos ad populum, ſi in ſenatu per factionem non liceat. Neque enim ſibi privatos aut in curia aut in concione poſſe obſtare, neque ſe imaginariis faſcibus eorum ceſſuros eſſe.* Tum Appius, jam prope eſſe ratus, ut, ni violentiæ eorum pari reſiſteretur audacia, victum imperium eſſet: [a] *Non erit melius*, inquit, *niſi de quo*

non potuit ritè fieri Senatuſconſultum. *Secunda* ſententia fuit ut patricii coirent ad prodendum interregem. Quod ideo aſperum in ſpeciem, quia declarabat Decemviros, qui ſummam poteſtatem uſurpaverant, non eſſe Conſularis imperii. Interregnum enim celebratur, ubi novi Conſules creandi ſunt: quod veteres vel Magiſtratu abierint, vel præmortui ſint. Sed quia auctor iſtius ſententiæ Senatuſconſultū vult fieri de prodendo interrege, indicat eos aliquo modo eſſe Magiſtratus, qui Senatum ritè coëgiſſent, licet eos Conſularis eſſe poteſtatis pernegaret. Alios enim Magiſtratus præter Conſules Senatum in curiam citare poſſe paſſim liquet. *Prima* igitur ſententia verbis lenior, re aſperior, quæ Decemviros nullos Magiſtratus cenſebat. *Secunda* verbis atrocior, re mitior, quæ eos in aliquo numero Magiſtratuum reponebat. *Schott.* Obſ. 3. cap. 38.

GRONOVII.

a *Non erit melius, inquit.*] Dictum monentis, ſed hic per iram, eoque turbato ſermone, pro hoc: *Melius erit, non miſiſſe vocem, niſi de quo conſulimus.* Fruſtra igitur Sigonius contra ſcriptos: *ne erit melius:* & hinc inſultat Glareano. Infra hoc libro Appius in tyrannico judicio: *Proinde quieſſe erit melius.* Terentius Adelphis: *ante ædes non feciſſe erit melius hic convicium.* Plautus Menæch. 5, 2, 51. *Melius ſanam eſt, mulier, mentem ſumere.* Apud Tacitum Piſo ad Senecam lib. 15. *Cur Piſonem aditu arceret? melius fore, ſi amicitiam familiari congreſſu exercuiſſent.*

quo conſulimus, vocem miſiſſe. & ad Valerium negantem ſe privato reticere, lictorem accedere juſſit. Jam Quiritium fidem implorante Valerio à curiæ limine, L. Cornelius complexus Appium, non cui ſimulabat conſulendo, diremit certamen. factaque per Cornelium Valerio dicendi gratia quæ vellet. Quum libertas non ultra vocem exceſſiſſet, decemviri propoſitum tenuere. Conſulares quoque ac ſeniores ab reſiduo tribuniciæ poteſtatis odio, cujus deſiderium plebi multo acrius, quam conſularis imperii rebantur eſſe, prope malebant poſtmodum ipſos decemviros voluntate abire magiſtratu, quam invidia eorum exſurgere rurſus plebem. ſi leniter ducta res ſine populari ſtrepitu ad conſules rediſſet, aut bellis interpoſitis, aut moderatione conſulum in imperiis exercendis, poſſe in oblivionem tribunorum plebem adduci. Silentio Patrum edicitur delectus. juniores, quum ſine provocatione imperium eſſet, ad nomina reſpondent. legionibus ſcriptis, [1] inter ſe decemviri comparabant, quos ire ad bellum, quos præeſſe exercitibus oporteret. Principes inter decemviros erant Q. Fabius & Ap. Claudius. bellum domi majus, quam foris apparebat. Appii violentiam aptiorem rati ad comprimendos urbanos motus: [2] in Fabio minus in bono conſtans, quam gnavum in malitia ingenium eſſe. Hunc enim virum egregium olim domi militiæque decemviratus collegæque ita mutaverant, ut Appii quam ſui ſimilis mallet eſſe.

VARIORUM.

1 *Inter ſe decemviri comparabant.*] *Comparare* hoc loco & alibi ſæpè apud Liv. pro eo poſitum eſt, quod *deliberare, conſultare, componere ſine ſorte.* Nam ſæpe apud eum legitur S. C. factum eſſe, vel patres cenſuiſſe, ut Conſules & Prætores, *vel comparent inter ſe, vel ſortiantur provincias.* Godelev.

2 *In Fabio minus in bono conſtans, quam gnavum in malitia eſſe.*] Rectus hujus loci ſenſus eſt, Fabium non ita induſtrium in ſceleribus exercendis, quam non conſtantem in tuendo juſto fuiſſe. Habet tamen codex perantiquus Gymnaſii trium linguarum Lovanii longè aliam ſententiam, & haud ſcio, an ferri queat: *In Fabio minus in bono conſtans, quam ignavum in militia ingenium eſſe*: ut intelligas eo magis partes bellicas illi fuiſſe commiſſas, quod militia minus ignavus eſſet, quam pertinax in tuendis rectis moribus & juſto defendendo. *Schott.* obſerv. lib. 3. cap. 38.

eſſe. huic bellum in Sabinis, Man. Rabuleio, & Q. Petilio additis collegis, mandatum. M. Cornelius in Algidum miſſus cum L. Minucio, & T. Antonio, & Cæſone Duillio, & M. Sergio: Sp. Oppium Ap. Claudio adjutorem ad urbem tuendam æquo omnium decemvirorum
42 imperio decernunt. Nihilo militiæ quam domi melius reſpublica adminiſtrata eſt. Illa modo in ducibus culpa, quòd, ut odio eſſent civibus, fecerant. alia omnis penes milites noxa erat: qui ne quid ductu atque auſpicio decemvirorum proſperè uſquam gereretur, vinci ſe per ſuum atque illorum dedecus patiebantur. Fuſi & ab Sabinis ad Eretum, & in Algido ab Æquis exercitus erant. ab Ereto per ſilentium noctis profugi propius urbem inter Fidenas Cruſtumeriamque loco edito caſtra communierant. perſecutis hoſtibus nuſquam ſe æquo certamine committentes, natura loci ac vallo, non virtute aut armis tutabantur. Majus flagitium in Algido, major etiam clades accepta: caſtra quoque amiſſa erant, exutuſque omnibus utenſilibus miles, Tuſculum ſe fide miſericordiaque victurus hoſpitum (qui tum non fefellerunt) contulerat. Romam tanti terrores allati, ut poſito jam decemvirali odio Patres vigilias in urbe habendas cenſerent: omnes qui per ætatem arma ferre poſſent, cuſtodire mœnia, ac pro portis ſtationes agere juberent: [a] arma Tuſculum ad ſupplementum decernerent, decemviroſque ab arce Tuſculi degreſſos in caſtris militem habere: caſtra alia à Fidenis in Sabinum agrum transferri: belloque ultro inferendo deterreri hoſtes à conſi-
43 lio urbis oppugnandæ. Ad clades ab hoſtibus acceptas, duo nefanda facinora decemviri belli domique adjiciunt. L. Siccium in Sabinis, per invidiam decemviralem, tribunorum creandorum ſeceſſioniſque mentiones ad vulgus

GRONOVII.

[a] *Arma Tuſculum ad ſupplementum.*] Quid eſt *arma* decernere *ad ſupplementum?* Immo *arma ac ſupplementum. Arma* illis, qui inter fugam illa jactaſſent aut dereliquiſſent; *ſupplementum* in occiſorum locum.

b Li-

gus militum ſermonibus occultis ferentem, proſpeculatum ad locum caſtris capiendum mittunt. datur negotium militibus, quos miſerant expeditionis ejus comites, ut eum opportuno adorti loco interficerent. Haud inultum interfecere. nam circa repugnantem aliquot inſidiatores cecidere, quum ipſe ſe prævalidus pari viribus animo circumventus tutaretur. Nunciant in caſtra cæteri, præcipitatum in inſidias eſſe Siccium egregie pugnantem, militeſque quoſdam cum eo amiſſos. Primo fides nunciantibus fuit. Profecta deinde cohors ad ſepeliendos qui ceciderant, decemvirorum permiſſu, poſtquam nullum ſpoliatum ibi corpus, Sicciumque in medio jacentem, armatumque omnibus in eum verſis corporibus videre, hoſtium neque corpus ullum, nec veſtigia abeuntium; profecto ab ſuis interfectum memorantes, retulere corpus. Invidiæque plena caſtra erant, & Romam ferri protinus Siccium placebat, ni decemviri funus militare ei publica impenſa facere maturaſſent. Sepultus ingenti militum mœſtitia, peſſima decemvirorum in vulgus fama eſt. Sequitur aliud in urbe nefas ab 44
libidine ortum, haud minus fœdo eventu, quam quod per ſtuprum cædemque Lucretiæ urbe regnoque Tarquinios expulerat: ut non finis ſolum idem decemviris, qui regibus, ſed cauſſa etiam eadem imperii amittendi eſſet. Ap. Claudium virginis plebeiæ ſtuprandæ libido cepit. Pater virginis L. Virginius, honeſtum ordinem in Algido ducebat, vir exempli recti domi militiæque. [a] Perinde uxor inſtituta fuerat, [b] liberique inſtituebantur. Deſponderat filiam L. Icilio tribunicio, vi-

b *Liberi quoque inſtituebantur.*] Magis ad guſtum meum quod ſuſtulit Sigonius ſervatum in ſcriptis editiſque antiquis: *Perinde uxor inſtituta fuerat, liberique inſtituebantur*. Neſcio quomodo alter ſermo hiat.

VARIORUM.

a *Perinde uxor inſtituta fuerat.*] Tempora declinationum ideo confuſa ſunt, quod interierat jam pridem Numitoria mater, auctore Dionyſio, & ipſo paulò poſt Livio: & *liberi* de unica filia dixiſſe videtur. Porrò gener Virginii, & cui filiam deſponderat Virginius, L. Icilius, Sp. Icilii, qui Tribunus plebis fuerat, filius. *Glareanus*.

ro acri, & pro cauſſa plebis expertæ virtutis. Hanc virginem adultam, forma excellentem, [a] Appius amore ardens, pretio ac ſpe pellicere adortus; poſtquam omnia pudore ſepta animadverterat, ad crudelem ſuperbamque vim animum convertit. M. Claudio clienti negocium dedit, ut virginem in ſervitutem aſſereret. neque cederet ſecundum libertatem poſtulantibus vindicias: quod pater puellæ abeſſet, locum injuriæ eſſe ratus. Virgini venienti in forum (ibi namque in tabernis literarum ludi erant) miniſter decemviri libidinis manum injecit; ſerva ſua natam [b] (ſervamque appellans) eſſe. ſequique ſe jubebat; cunctantem vi abſtracturum. Pavida puella ſtupente, ad clamorem nutricis, fidem Quiritium implorantis, fit concurſus. Virginii patris ſponſique Icilii populare nomen celebratur. notos gratia eorum, turbam indignitas rei virgini conciliat. Jam à vi tuta erat; quum aſſertor, nihil opus eſſe multitudine concitata ait, ſe jure graſſari, non vi. Vocat puellam in jus; auctoribus qui aderant, ut ſequeretur. [c] Ad tribunal Appii perventum

GRONOVII.

a *Appius amore ardens.*] Sic primo video expreſſiſſe Iuntam, ex Aldo, credo: non enim hic mihi nunc ad manum: Andreas, Becharius, Moguntini, Aſcenſius: *Appius amore amens.* Vtique melius, præſertim cum & hoc habuerit Borbetomagenſis. Nam quod ibi eſt, *ardens mens*, ex eo eſt, quod librarius vel diverſorum librorum lectionem utramque reddere, vel erratum in præcedenti voce corrigere voluit, ita ut deleretur, *rdens*, *a* vero conjunctum cum τῷ *mens* remaneret. Itaque fruſtra eſt Rhenanus cum ſuis conjecturis. Helm. quoque *amens*.

b *Servamque appellans eſſe ſequique ſe jubebat.*] Multo rotundius illæ, quas dixi vetuſtiores: *ſerva ſua natam, ſervamque appellans ſequi ſe jubebat.* Intelligitur enim *dicens*, aut includitur ſenſui verbi, *appellans*.

c *Ad tribunal Appii perventum eſt.*] Aut particula excidit, ſcribendumque: *Vt ad tribunal Appii perventum eſt, notam judici fabulam*, &c. aut certe aliter diſtinguendum: *Vocat puellam in jus. Auctoribus qui aderant, ut ſequeretur, ad tribunal Appii perventum eſt. Notum judici fabulam petitor.* Quod videndum cenſet Sigonius, quid ſit, quod quidam libri veteres habent; *Adjutoribus, qui aderant, aſſequentibus*: ego idipſum non prius videndum quam conſpuendum cenſeo, tanquam audaciæ & ignorantiæ ſubolem. *Qui aderant*, id eſt, advocati, periphraſi eleganti, ut veteres malunt interdum, *Qui conſuluntur*, quam juriſperiti; *Qui res judicant*, quam judices; *Quod natum eſt*, quam infans; Tacitus 11. annal. *adhibitis qui obſignarent*, pro ſignatoribus; Cicero lib. 2. in Verrem: *Minucius, qui Sopatrum defendebat*, pro Sopatri advocato. *Auctoribus qui aderant, ut ſequeretur*, eſt, ſuadentibus advocatis, ne judicium defugeret: de ſententia advocatorum vel

ventum eſt. notam judici fabulam petitor, quippe apud ipſum auctorem argumenti, peragit, puellam domi ſuæ natam, furtoque inde in domum Virginii tranſlatam, ſuppoſitam eſſe. Id ſe indicio compertum afferre: probaturumque vel ipſo Virginio judice, ad quem major pars injuriæ ejus pertineat. Interim dominum ſequi ancillam, æquum eſſe. Advocati puellæ, quum Virginium reip. cauſſa dixiſſent abeſſe, biduo affuturum, ſi nunciatum ei ſit; iniquum eſſe, abſentem de liberis dimicare; poſtulant, ut rem integram in patris adventum differat. lege ab ipſo lata vindicias det ſecundum libertatem. neu patiatur virginem adultam, famæ prius, quam libertatis periculum adire. Appius decreto præfatus, *quam liberta-* 45
ti faverit, eam ipſam legem declarare, quam Virginii amici poſtulationi ſuæ prætendant. Cæterum ita in ea firmum libertati fore præſidium, ſi nec cauſſis, nec perſonis variet. In his enim quæ aſſerantur in libertatem, quia quivis lege agere poſſit, id juris eſſe: in ea quæ in patris manu ſit, neminem eſſe alium, cui dominus poſſeſſione cedat. Placere itaque patrem arceſſi. interea juris ſui jacturam aſſertorem non facere [d] *quin ducat puellam, ſiſtendamque in adventum ejus, qui pater dicatur, promittat.* Adverſus injuriam decreti [1] quum multi magis fremerent, [e] quam quiſquam unus recuſare auderet;

vel proximorum puella ſecuta. Lib. 1. *Conſenſu inde haud dubio omnium, qui aderant, in forum ad conſules lectica defertur.* Dixerat ante: *Conſilio propinquorum adhibito.* Sic lib. 5. *Reſtitit pavidus atque inhibuit frenos is qui jumenta agebat.* Hoc ſi illi *adjutorum adſequentium* conditores intellexiſſent, brachium intra togam continuiſſent.

d *Quin ducat puellam.*] Fruſtratio mera. Nec dubium quin tunc quoque obtinuerit, quod ſancit Paullus l. 3. ℞. 10. D. de acq. poſſ. *Si ſervus, quem poßidebam; pro libero ſe gerat; ut fecit Spartacus, & judicium liberale pati paratus ſit, non videbitur a domino poßideri, cui ſe adverſarium præparat. Sed hoc ita verum eſt, ſi diu in libertate moratur. Alioquin ſi ex poſſeßione ſervitutis in libertatem reclamaverit, & liberale judicium imploraverit, nihilominus in poſſeßione mea eſt, & animo eum poßideo, donec liber fuerit pronunciatus.*

e *Quam quiſquam unus recuſare auderet.*] Non eſt Latinum, *recuſare adverſus injuriam.* Tres Pall. & editio Campani: *reclamare.* Supra: *Tribuni reclamantibus conſulibus refecti.* Lib. 10. *Reclamantibus univerſis ipſe primus, &c.* Sed poteſt intelligi, *quam id recuſaret.*

VARIORUM.

1 *Cum multi magis fremerent.*] Pro-

ret; [2] P. Numitorius, puellæ avunculus, & ſponſus Icilius, interveniunt. dataque inter turbam via, quum multitudo Icilii maxime interventu reſiſti poſſe, Appio cæderet, lictor *decreſſe* ait: vociferantemque Icilium ſummovet. [a] Placidum quoque ingenium tam atrox injuria accendiſſet. *Ferro hinc tibi ſummovendus ſum, Appi*, inquit, *ut tacitum feras, quod celari vis. Virginem ego hanc ſum ducturus, nuptam pudicamque habiturus. Proinde omnes collegarum quoque lictores convoca, expediri virgas & ſecures jube: non manebit extra domum patris ſponſa Icilii. Non, ſi tribunicium auxilium & provocationem plebi Romanæ, duas arces libertatis tuendæ, ademiſtis, ideo in liberos quoque noſtros conjugeſque regnum veſtræ libidini datum eſt. Sævite in tergum & in cervices noſtras, pudicitia ſaltem in tuto ſit. Huic ſi vis afferetur, ego præſentium Quiritium pro ſponſa, Virginius militum pro unica filia, omnes Deorum hominumque implorabimus fidem. neque tu iſtud unquam decretum ſine cæde noſtra referes. Poſtulo, Appi, etiam*

atque

pemodum tale negotium hoc eſt, quale ſuperius de patritiis in plebem peccantibus poſt Cæſonis damnationem retulit; ſenſus tamen obſcurus eſt. *Glareanus.*

2 *P. Numitorius puellæ avunculus.*] Quidam codices *avus* habebant, at Dionyſius Numitoriam Virginii uxorem, Numitoriique ſororem ac Virginiæ matrem plane aſſerit lib. 11. Et ipſe Livius poſtea in catalogo novorum tribunorum P. Numitorium Virginiæ *avunculum* ſcribit. *Glarean.*

GRONOVII.

a *Quum placidum quoque ingenium tam atrox injuria accendiſſet.*] Auctoritate meliorum ſcriptorum & impreſſorum *τὸ quum* amovimus. Quid enim? Itane placidum & mite ingenium Icilii, ſi nihil aliud, tribunicii hominis, prædicet Livius? Hoc vero ego ſi credam, quæ libro ſecundo & hoc tertio ab ortu tribunorum ad hoc loci perſcripſit, non legerim. Nimirum offendit & librarium & Sigonium oratio ſententia quam verbis plenior. Ait enim, tranquillum quoque & ſedatum ingenium hominis, ſi quod ſic offenſum fuiſſet, potuiſſe primum iniquitate & celeritate decreti, dein faſtu lictoris ſubmoventis irritari ac permoveri. Intelligi præterea vult: nedum Icilii, adſueti tempeſtate tribunitia Patres, plebem, ſeſe agitare. Quod omiſit per artem, ne ipſe longiorem moram rei narrandæ faceret, quam Icilius gerendæ, ſtatimque verba illius ſubjicit. Scribe igitur & diſtingue: *Vociferantem Icilium ſubmovet. Placidum quoque ingenium tam atrox injuria accendiſſet. Ferro hinc tibi ſubmovendus ſum, Appi, inquit.* Tale eſt lib. 28, 5. de Philippo: *Vel ſegnem ducem tot irritare tumultus circumfuſi poterant. Legationes dimittit.* Quaſi additum eſſet, nedum Philippum, unum ſuæ ætatis acerrimum regem. Tamen illud *cum* ſe inſinuavit etiam in Romanam Andreæ: habet enim: *Placidum quoque ingenium cum tam atrox.* Sed Tarviſina, Veneta, Becharius, alii mature ſpreverunt.

b *Locum*

atque etiam conſideres quo progrediare. Virginius viderit de filia, ubi venerit, quid agat. Hoc tantum ſciat, ſibi, ſi hujus vindictis ceſſerit, conditionem filiæ quærendam eſſe. me vindicantem ſponſam in libertatem, vita citius deſeret, quam fides. Con- 46
citata multitudo erat certamenque inſtare videbatur. lictores Icilium circumſteterunt: nec ultra minas tamen proceſſum eſt. Quum Appius, *Non Virginiam defendi ab Icilio, ſed inquietum hominem, & tribunatum etiam nunc ſpirantem,* [b] *locum ſeditionis quærere* diceret; *non præbiturum ſe illi eo die materiam: ſed ut jam ſciret, non id petulantiæ ſuæ, ſed Virginio abſenti & patrio nomini & libertati datum, jus eo die ſe non dicturum, neque decretum interpoſiturum: à M. Claudio petiturum, ut decederet jure ſuo,* [2] *vindicarique puellam in poſterum diem pateretur. Quod niſi pater poſtero die aſſuiſſet, denunciare ſe Icilio ſimilibuſque Icilii, neque legi ſuæ latorem, neque decemviro conſtantiam defore: nec ſe utique collegarum lictores convocaturum ad coërcendos ſeditionis auctores. contentum ſe ſuis lictoribus fore.* Quum dilatum tempus injuriæ eſſet, ſeceſſiſſentque advocati puellæ, placuit omnium primum fratrem Icilii, filiumque Numitorii, impigros juvenes, pergere inde recta ad portam: & quantum accelerari poſſet, Virginium acciri è caſtris. In eo verti puellæ ſalutem, ſi poſtero die vindex injuriæ ad tempus præſto eſſet. Juſſi pergunt, citatiſque equis nuncium ad patrem perferunt. [3] Quum inſtaret aſſertor puellæ, ut vindicaret,

b *Locum ſeditionis quærere.*] Lib. 8. *indicat Lucanos inſidiis quærere locum.* Lib. 9. *omnium principum in Samnio eo curæ ſunt intentæ, ut inſidiis quæreretur locus.* Lib. 25. *mutata repente voluntate locum gratiæ apud Pœnum quærens.* Lib. 27. *quum Hannibal nocte ſigna moveret, locum inſidiis quærens.* Et rurſus: *totus in ſuas artes verſus locum inſidiis quærebat.* Videtur igitur & hac forma ſcripſiſſe Livius: *locum ſeditioni.*

VARIORUM.

1 *Conditionem filiæ quærendam.*] Innuit fore ut ſponſalia dirimantur cum Virginia, ſi pater ſuperſederit à vindiciis ſecundum libertatem. Quoniam ſponſam quæ ad ſervitutem recidat, non ſit ducturus; proindeque illi alteram conditionem quærendam. Vide Cæl. Rhodig. lect. antiq. lib. 17. cap. 29. *Godelev.*

2 *Vindicarique puellam pateretur.*] Id eſt, dari puellæ ſecundum libertatem vindicias, hoc eſt, aſſeri interim in libertatem, & in poſſeſſione libertatis eſſe, uſque in poſterum diem. *Godelev.*

3 *Cum inſtaret aſſertor puellæ.*] *Aſſertorem* vocat puellæ non L. Icilium, ut putat Glareanus, ſed M. Claudium qui inſtabat,

ret, ſponſoreſque daret; atque id ipſum agi diceret Icilius, ſedulo tempus terens, dum præciperent iter nuncii miſſi in caſtra, manus tollere undique multitudo, & ſe quiſque paratum ad ſpondendum Icilio oſtendere. Atque ille lacrimabundus, *Gratum eſt*, inquit, *craſtina die veſtra opera utar. ſponſorum nunc ſatis eſt.* Ita vindicatur Virginia ſpondentibus propinquis. Appius pauliſper moratus, ne ejus rei cauſa ſediſſe videretur; poſtquam omiſſis rebus aliis, præ cura unius nemo adibat, domum ſe recepit: collegiſque in caſtra ſcribit, *ne Virginio commeatum dent, atque etiam in cuſtodia habeant.* Improbum conſilium, ſerum, ut debuit, fuit: & jam commeatu ſumpto profectus Virginius prima vigilia erat, quum poſtero die mane de retinendo eo nequicquam literæ

47 redduntur. At in urbe, prima luce, quum civitas in foro exſpectatione erecta ſtaret; [a] Virginius ſordidatus, filiam ſuam obſoleta veſte comitantibus aliquot matronis, cum ingenti advocatione in forum deducit. Circumire ibi & prenſare homines cœpit: & non orare ſolum precariam opem, ſed pro debita petere, *Se pro liberis eorum ac conjugibus quotidie in acie ſtare: nec alium virum eſſe, cujus ſtrenuè ac ferociter facta in bello plura memorari poſſent. Quid prodeſſe, ſi incolumi urbe, quæ capta ultima timeantur, liberis ſuis ſint patienda?* Hæc propè concionabundus circumibat homines. Similia his ab Icilio jactabantur. comitatus muliebris plus tacito fletu, quam ulla vox movebat. Adverſus quæ omnia obſtinato animo Appius (tanta vis amentiæ verius quam amoris mentem turbaverat) in tribunal aſcendit: & ultro querente pauca petitore,

inſtabat, ut Icilius Virginiam vindicaret uſque in poſterum diem, datis ſponſoribus, fore, ut ea poſtridie ſiſteretur: ſic etiam ſupra eum vocavit. *Sigonius.*

GRONOVII.

[a] *Virginius ſordidatus filiam ſuam.*] Vſque ad [illegible] omnes video habere veteres: *filiam ſecum obſoleta veſte.* Ille dedit *ſuam*, contra noſtros certe codices. Suſpicor legendum: *Virginius ſordidatus filiam cum obſoleta veſte.* Solent enim particulam illam in his non ſpernere. Vt de Scipione: *cum pallio crepidiſque inambulantem.* Cicero: *ſacrificium publicum cum lana faceret.* Lib.

titore, *quod jus ſibi pridie per ambitionem dictum non eſſet*; priuſquam aut ille poſtulatum perageret, aut Virginio reſpondendi daretur locus, Appius interfatur. Quem decreto ſermonem prætenderit, forſan aliquem [b] verum auctores antiqui tradiderint, quia nuſquam ullum in tanta fœditate decreti veriſimilem invenio; id quod conſtat, nudum videtur proponendum, Decreſſe vindicias ſecundum ſervitutem. Primo ſtupor omnes admiratione rei tam atrocis defixit. ſilentium inde aliquamdiu tenuit. Deinde quum M. Claudius circumſtantibus matronis iret ad prehendendam virginem, lamentabiliſque eum mulierum comploratio excepiſſet; Virginius intentans in Appium manus, *Icilio*, inquit, *Appi*, *non tibi filiam deſpondi: & ad nuptias, non ad ſtuprum educavi. Placet pecudum ferarumque ritu promiſcue in concubitus ruere? Paſſurine hæc iſti ſint, neſcio. non ſpero eſſe paſſuros illos qui arma habent.* Quum repelleretur aſſertor virginis à globo mulierum circumſtantiumque advocatorum, ſilentium factum per præconem. Decemvir alienato ad libidinem 48
animo, negat *ex heſterno tantum convicio Icilii violentiaque Virginii, cujus teſtem populum Romanum habeat, ſed certis quoque indiciis compertum ſe habere, nocte tota cœtus in urbe factos eſſe ad movendam ſeditionem. Itaque ſe haud inſcium ejus dimicationis, cum armatis deſcendiſſe: non ut quemquam quietum violaret, ſed ut turbantes civitatis ocium, pro majeſtate imperii coërceret. Proinde quieſſe erit melius.* I, inquit, *lictor, ſummove turbam; & da viam domino ad prehendendum mancipium.* Quum hæc intonuiſſet plenus iræ, multitudo ipſa ſe ſua ſponte dimovit, deſertaque præda injuriæ puella ſtabat. Tum Virginius, ubi nihil uſquam auxilii vidit, *Quæſo*, inquit, *Appi*, *primum ignoſce patrio dolori, ſi quid inclementius*

35. *liberos & conjugem ejus cum ſordida veſte, tenentes velamenta ſupplicum, concionem frequentem adire jubent.*

[b] *Verum auctores antiqui tradiderunt.*] Ante Frobenianam auctiorem invenio ubique *tradiderint*. Sed illud, inquit Glareanus, ſimplicius, & potentialis modus quam huc quadret, non video. Immo quadrat maxime: eſt enim, potuerint tradere, ſi voluiſſent nempe, utpote propiores memoriæ temporum illorum. *Tradiderunt*, non diceret,

clementius in te ſum invectus: deinde ſinas hic coram virgine nutricem percontari quid hoc rei ſit. Vt ſi falſo pater dictus ſum, æquiore hinc animo diſcedam. Data venia, ſeducit filiam [1] ac nutricem prope Cloacinæ ad tabernas, quibus nunc Novis eſt nomen. atque ibi ab lanio cultro arrepto, *Hoc te uno, quo poſſum,* ait, *modo, filia, in libertatem vindico.* Pectus deinde puellæ transfigit: reſpectanſque ad tribunal, *Te,* inquit, *Appi, tuumque caput ſanguine hoc conſecro.* Clamore ad tam atrox facinus orto excitus Appius, comprehendi Virginium jubet, ille ferro, quacunque ibat, viam facere: donec [c] multitudine etiam proſequentium tuente ad portam perrexit. Icilius Numitoriuſque exſangue corpus ſublatum oſtentant populo; ſcelus Appii, puellæ infelicem formam, neceſſitatem patris deplorant. Sequentes clamitant matronæ, *Eamne liberorum procreandorum conditionem? ea pudicitiæ præmia eſſe?* cæteraque quæ in tali re muliebris dolor, quo eſt mœſtior imbecillo animo, eo miſerabilia magis querentibus ſubjicit. Virorum & maxime Icilii vox tota, tribuniciæ poteſtatis ac provocationis ad populum ereptæ, publi-
49 carumque indignationum, erat. Concitatur multitudo partim atrocitate ſceleris, partim ſpe per occaſionem repetendæ libertatis. Appius nunc vocari Icilium, [a] nunc detre-

diceret Livius, quippe qui id ignorare non poterat, ſi tradidiſſent; nec adeo faſtidiebat, ut inquirere noluerit.

c *Multitudine etiam proſequentium tuente*] A Curione eſt. nam quicquid ante illam cum Mſſ. *tuente.* ſcilicet Virginium à vi lictorum Appii. Lib. 33. *à paucis procurrentibus laceſſita pugna eſt, deinde ſubſidiis tuentium pulſos aucta.* Quod Modius ex Col. annotat, *proſequentium juvenum*, id ſane Romana Andreæ, Veneta, Tarviſina, Bechatius, Aſcenſius, Moguntini, Saveterius, expreſſerunt. Aldus omiſiſſe videtur, & ex eo Iuntas, Gryphius & cæteri. Sed videtur non rejiciendum, quando & matronarum & virorum ſeparatim mox Livius meminit. Mox: *quo eſt mœſtior imbecillo animo, eo miſerabilia magis querentibus ſubjicit.* Tò *eo* ſi arcerent veteres libri, non profecto revocarem: ſed quare tantopere eliminandum ſit, quam cenſet homo doctus, cauſſam nullus video.

VARIORUM.

1 *Ac nutricem prope Cloacinæ ad tab.*] Veneris armatæ templum haud procul foro intelligit quæ *Cluacina* dicitur, à cluendo, id eſt purgando, auctore Plin. lib. 15. cap. 29.

GRONOVII.

a *Nunc retractantem arripi*] Vir doctus,

detrectantem arripi, poſtremò, quum locus adeundi apparitoribus non daretur, ipſe cum agmine patriciorum juvenum per turbam vadens, in vincula duci jubet. Jam circa Icilium non ſolum multitudo, ſed duces quoque multitudinis erant, L. Valerius & M. Horatius. qui, repulſo lictore, ſi jure ageret, vindicare ſe à privato Icilium ajebant: ſi vim afferre conaretur, ibi quoque ſe haud impares fore. Hinc atrox rixa oritur. Valerium Horatiumque lictor decemviri invadit. Franguntur à multitudine faſces. In concionem Appius aſcendit. Sequuntur Horatius, Valeriuſque, eos concio audit, decemviro obſtrepitur. Jam pro imperio Valerius diſcedere à privato lictores jubebat: quum fractis animis Appius, vitæ metuens, in domum ſe propinquam foro inſciis adverſariis capite obvoluto recepit. Sp. Oppius, ut auxilio collegæ eſſet, in forum ex altera parte irrumpit. videt imperium vi victum. Agitatis deinde conſiliis, atque ex omni parte aſſentiendo multis auctoribus, [b] trepidus, ſenatum poſtremo vocari juſſit. ea res, quod magnæ parti Patrum diſplicere acta decemvirorum videbantur, ſpe per ſenatum finiendæ poteſtatis ejus, multitudinem ſedavit. Senatus nec plebem irritandam cenſuit: & multo magis providendum, ne quid Virginii adventus in exercitu motus faceret. Itaque miſſi juniores 5
Patrum in caſtra, quæ tum in monte Vecilio erant; nunciant decemviris, *ut omni ope à ſeditione milites contineant.* Ubi Virginius majorem, quam reliquerat in urbe, motum

ctus, *detrectantem*: ut & pro eo quod eſt cap. 52. *nullo, qui per ætatem ire poſſent, retractante.* Num ergo & apud Columellam 2, 2. *nunquam ſtimulo laceſſat juvencum, quod retractantem calcitroſumque eum reddit.* Ciceronem lib. 5. Tuſcul. *quod paullo ante Peripateticos veteremque Academiam hortari videbare, ut ſine retractatione libere dicere auderent, ſapientes eſſe ſemper beatiſſimos.* Ad Atticum 13, 25. *Conficies igitur, & quidem ſine ulla dubitatione, aut retractatione.* Num, inquam, & his locis mutandum?

b *Trepidus ſenatum poſtremo vocari jubet.*] Quid ſibi velint tres. Pall. Voſſ. Helm. & Campanus exhibendo, *trepidaverat*, ignoro, niſi forte: *auctoribus, trepida re, ſenatum poſtremo.* Infra: *plebemque obedientem in re tam trepida Patribus præberent.* Lib. 4. *& ſenatus, ut in trepidis rebus, dictatorem dici Mamercum Æmilium juſſit.* Lib. 26. *Ut in re tam trepida ſenatu extemplo vocato.*

tum excivit. Nam præterquam quod agmine prope quadringentorum hominum veniens, qui ab urbe indignitate rei accenſi comites ei ſe dederant, conſpectus eſt; [c] ſtrictum etiam telum, reſperſuſq; ipſe cruore tota in ſe caſtra convertit. & togæ multifariam in caſtris viſæ, majoris aliquanto quam erat, ſpeciem urbanæ multitudinis fecerant: Quærentibus quid rei eſſet; flens diu vocem non miſit; tandem ut jam ex trepidatione concurrentium turba conſtitit, ac ſilentium fuit, ordine cuncta ut geſta erant, expoſuit. Supinas deinde tendens manus, commilitones appellans orabat, *Ne, quod ſcelus Ap. Claudii eſſet, ſibi attribuerent: neu ſe ut parricidam liberûm averſarentur.* [d] *Sibi vitam filiæ ſuæ cariorem fuiſſe, ſi liberæ ac pudicæ vivere licitum fuiſſet. quum velut ſervam ad ſtuprum rapi videret,* [e] *morte amitti melius ratum, quam contumelia liberos: miſericordia ſe in ſpeciem crudelitatis lapſum. Nec ſe ſuperſtitem*

filiæ

c *Strictum etiam telum, reſperſuſque ipſe cruore tota in ſe caſtra convertit.*] Sane animadvertit nemo deeſſe vocem, ſine qua ſenſus nullus eſſe poſſit: neque enim deerat: ſed facile animadvertere eſt ſupereſſe vocem in codice interpoli Sigonii: *ſtrictum etiam telum tenens.* Ipſum enim illud telum ſtrictum & ſubrectum, quale erat cruore madidum, & ſtillans, non modo tenens telum admirationi hominibus fuit omniumque in ſe ora convertit. Vidit hoc & Roborteilus.

d *Sibi vitam filiæ ſuæ cariorem fuiſſe, ſi libere ac pudice.*] Rhenanus *pudicam.* Malo: *ſi liberæ ac pudicæ vivere licitum fuiſſet.* Quod mutavit Sigonius prætextu ſcriptorum ſuorum. Atqui fuerunt illi omnes, ſiquidem multi fuerunt, adeo recentis manus, ut diphthongos non haberent. Plautus Caſina; *Malo hercle veſtro tum verſuti vivitis.* Bacchid. *benevolens vivit tibi.* Catullus: *Sed tu inſulſa male & moleſta vivis.* Terent. Heaut. *Niſi proſpectum interea aliquid nobis eſt, deſertæ vivimus.* Cicero Philipp. II. *agitur autem liberine vivamus, an mortem obeamus.* Lib. 14. famil. 1. *Quod ſi noſtris conſiliis uſi eſſemus, beatiſſimi viveremus.*

e *Morte amitti melius ratum quam contumelia liberos.*] Deeſt verbum, *vivere*, inquit Sigonius. Immo ſuperſit & hic in lutulento illo codice id verbum. Non enim ſenſus eſt, melius ſe eſſe ratum liberos mori, quam contumelia affectos vivere: ſed cum imbibiſſet minus eſſe durum per mortem quam per probrum & dedecus perdere liberos, dum miſeretur filiæ & vicem ejus dolet, non recte æſtimantibus crudeliter in eam ſe conſuluiſſe videri. Non enim minus quam morte amittebat filiam per duplicem contumeliam, alteram certam & expoſitam, cum addiceretur domino pro mancipio, libertateque & civitate excluderetur; alteram diſſimulatam quidem, ſed ſatis multis prævíſam intellectamque, cum deſtinaretur Appianæ libidinis victima. Senſus autem ille quem dedimus, oſtendit etiam in diſtinctione vulgo peccari, & ita faciendum: *quum velut ſervam ad ſtuprum rapi videret, morte amitti*

melius

ilia futurum fuiſſe, niſi ſpem ulciſcendæ mortis ejus in auxilio
commilitonum habuiſſet. [f] *Illis quoque enim filias, ſorores, con-*
ugeſque eſſe. nec cum filia ſua libidinem Appii Claudii extin-
ſtam eſſe; ſed quo impunitior ſit, eo effrenatiorem fore. Aliena ca-
amitate documentum datum illis cavendæ ſimilis injuriæ. quod
d ſe attineat, uxorem ſibi fato ereptam: filiam, quia non ultra
udica victura fuerit, miſera, ſed honeſta, morte occubuiſſe. Non
ſſe jam Appii libidini locum in domo ſua. ab alia violentia ejus,
odem ſe animo ſuum corpus vindicaturum, quo vindicaverit fi-
iæ. Cæteri ſibi ac liberis ſuis conſulerent. Hæc Virginio vo-
iferanti ſucclamabat multitudo, nec illius dolori, nec
uæ libertati ſe defuturos. Et immiſti turbæ militum to-
ati, quum eadem illa querendo, docendoque quanto
iſa quam audita indigniora potuerint videri: ſimul pro-
ligatam jam rem nunciando Romæ eſſe, [g] inſecutoſque
ui Appium prope interemptum in exilium abiiſſe dice-
ent; perpulerunt, ut ad arma conclamaretur, vellerent-
ue ſigna, & Romam proficiſcerentur. Decemviri [h] ſi-
nul iis quæ videbant, ſimul his quæ acta Romæ audie-
rant;

elius ratum quam contumelia liberos,
iſericordia ſe in ſpeciem crudelitatis la-
um.

f *Illis etiam filias, ſorores, conjuges*
ſe.] Ro. Andreæ, Bec. Mog. Aſc. &
eteræ: *illis quoque filias.* Gryphius:
is quoque etiam. Mſſ. & Campanus &
ntras: *illis quoque enim filias.* cui
eum calculum appono. Vulgatum in
imo reperio Curione.

g *Inſecutoſque qui.*] Non placet eos,
ii cum Virginio venerant, narrare,
ſt ſuum diſceſſum ſecutos alios, qui
ppium deſperatione rerum exſilium
i conſciviſſe referrent. Credibile eſt
im ita illos properaſſe, ut ſerius
euntes aſſequi priores non poſſent.
ein cur ipſi illi, qui ſecuti dicuntur,
n loquuntur, ſed iſtis partes ſuas tra-
nt? Scripſit immo Livius, *inſecuti-*
e. Duo ait genera hominum perpu-
ſe milites, ut ad arma conclamarent,
Romam contenderent; alterum, qui
cum Virginio venerant: hi egerunt tum
querendo eadem, quæ Virginius, adji-
ciendoque non poſſe verbis exprimi ſa-
tis mœſtam rei faciem, & quanquam
triſtiſſima audirent, multo tamen tri-
ſtiora videntibus fuiſſe; tum nunciando
Romæ turbarum plena omnia, nec im-
perii compotes, qui eſſent illic, decem-
viros: alterum, qui hos inſecuti, auxe-
runt mendacio rem, ſuperjacientes, Ap-
pium pœne manibus hominum diſcer-
ptum ſervili fuga ſe ſubduxiſſe & exſu-
latum iſſe. Particulas, *quum querendo*
ſimul nuntiando, poſuit: ut *quum tum,*
qua querendo qua nuntiando, & queren-
do & nuntiando.

h *Simul iis quæ videbant iiſque.*] Sa-
ne poteſt tolerari, & alibi Livio adſe-
remus; tamen quia ex duobus melioris
notæ ſcriptis alter: *videbant ſique hiſque*
acta: alter, *ſimulque hiiſque acta:* vide-
tur ſcribendum: *Decemviri ſimul his,*
quæ videbant, ſimul his, quæ acta Romæ
audierant.

rant, perturbati; alius in aliam partem caſtrorum ad ſedandos motus diſcurrunt. & leniter agentibus reſponſum non redditur. imperium ſi quis inhiberet, & viros & armatos ſe eſſe, reſpondetur. Eunt agmine ad urbem, & Aventinum inſidunt; ut quiſque occurrerat, plebem ad repetendam libertatem, creandoſque tribunos plebis adhortantes, alia vox nulla violenta audita eſt. Senatum Sp. Oppius habet: nihil placet aſpere agi. quippe ab ipſis datum locum ſeditionis eſſe. Mittuntur tres legati conſulares, Sp. Tarpeius, C. Julius, P. Sulpicius, qui quærerent ſenatus verbis, cujus juſſu caſtra deſeruiſſent? aut quid ſibi vellent, qui armati Aventinum obſediſſent? belloque averſo ab hoſtibus patriam ſuam cepiſſent? Non defuit quid reſponderetur: deerat qui daret reſponſum; nullo dum certo duce, nec ſatis audentibus ſingulis invidiæ ſe offerre. id modo à multitudine conclamatum eſt, ut L. Valerium, & M. Horatium ad ſe mitte-
51 rent. his ſe daturos reſponſum. Dimiſſis legatis, admonet milites Virginius, *in re non maxima paulo ante trepidatum eſſe, quia ſine capite multitudo fuerit: reſponſumque quamquam non inutiliter, fortuito tamen magis conſenſu, quam communi conſilio eſſe. Placere decem creari, qui ſummæ rei præeſſent, militarique honore tribunos militum appellari.* Quum ad eum ipſum primum is honos deferretur, *Melioribus meis veſtriſque rebus reſervate*, inquit, *iſta de me judicia.* [1] *Nec mihi filia inulta honorem ullum jucundum eſſe patitur; nec in perturbata republica eos utile eſt præeſſe vobis, qui proximi invidiæ ſint. Si quis uſus mei eſt, nihilo minor ex privato capietur.* Ita decem

audierant. Vt lib. 1. *ſimul quæ curando vulneri opus ſunt, comparat; ſimul ſi deſtituat ſpes, alia præſidia molitur.* Lib. 5. *Romæ ſimul delectu, ſimul tributo conferendo laboratum eſt.* Lib. 8. *fœneratoris ſimul libidinem, ſimul crudelitatem inſignem.* Et frequenter alibi.

VARIORUM.

1 *Nec mihi filia in vita honorem ullum jucundum eſſe patitur.*] Rectius idem liber vetus: *Nec mihi filia inulta.* Non enim in omnem vitam honores Virginius recuſat, quos poſtea ſuſcepit, ſed honorem ſibi injucundum dicit, quam diu vindictam de filiæ injuria non cepe-rit. Poſtea, pro, *non ſuſtinebunt imperium*, quod in vulgus editum video, in membranis *impetum*, ſcriptum video, non imperium. *Schottus.*

decem numero tribunos militares creant. Neque in Sa-
binis quievit exercitus. ibi quoque auctore Icilio Numi-
torioque, ſeceſſio ab decemviris facta eſt; non minore
motu animorum [a] Siccii cædis memoria revocata, quam
quem nova fama de Virginia adeo fœde ad libidinem
petita, accenderat. Icilius ubi audivit tribunos militum
in Aventino creatos, ne comitiorum militarium præro-
gativam urbana comitia iiſdem tribunis plebis creandis
ſequerentur; peritus rerum popularium, imminenſque
ei poteſtati, & ipſe prius quam iretur ad urbem, pari po-
teſtate eundem numerum ab ſuis creandum curat. Porta
Collina urbem intravere ſub ſignis, mediaque urbe
agmine in Aventinum pergunt. ibi conjuncti alteri exer-
citui. viginti tribunis militum negotium dederunt, ut ex
ſuo numero duos crearent, qui ſummæ rerum præeſſent.
M. Oppium, Sex. Manilium creant. Patres ſolliciti de
ſumma rerum, quum ſenatus quotidie eſſet, jurgiis ſæ-
pius terunt tempus quam conſiliis. Siccii cædes decem-
viris & Appiana libido, & dedecora militiæ objicieban-
tur. Placebat Valerium Horatiumque ire in Aventi-
num. illi negabant ſe aliter ituros, quam ſi decemviri
deponerent inſignia magiſtratus ejus, [z] quo anno jam
ante abiſſent. Decemviri querentes, ſe in ordinem co-
gi, non ante quam perlatis legibus, quarum cauſa creati
eſſent, depoſituros imperium ſe ajebant. Per M. Dui- 52
lium, qui tribunus plebis fuerat, certior facta plebs,
contentionibus aſſiduis nihil tranſigi, in Sacrum mon-
tem ex Aventino tranſit: affirmante Duilio non prius
quam deſeri urbem videant, curam in animos Patrum
deſcen-

z *Quo anno jam antè abiſſent.*] Hic alter eſt locus, qui convincit rectè nos annum tertium Decemvirorum in Chronologia noſtra ſejunxiſſe ab anno quo L. Valerius & M. Horatius Coſſ. fuere. *Glarean.*

GRONOVII.

a *Siccii cædis memoria revocata.*] Sic ante Rhenanum legebatur, ſic Mſſ. fidi, nec debuit ille ſupponere, *renovata*. Petronius: *in memoriam revocatus injuriæ.* Livius Lib. 33. *nec præſens omnium modo effuſa laticia eſt, ſed per multos dies gratiis & cogitationibus & ſermonibus revocata.* Adde, ſi tanti eſt, quæ ad Senecæ Beneficia 2, 11. notavimus.

b *Sci-*

deſcenſuram. *admoniturum Sacrum montem conſtantiæ plebis.* [b] *ſcituros, quod ſine reſtituta poteſtate redigi in concordiam res nequeant.* Via Nomentana, cui tum Ficulnenſi nomen fuit, profecti, caſtra in monte Sacro locavere; modeſtiam patrum ſuorum nihil violando imitati. Secuta exercitum plebs, nullo qui per ætatem ire poſſet, retractante. Proſequuntur conjuges liberique, cuinam ſe relinquerent in ea urbe, in qua nec pudicitia, nec libertas ſancta eſſet, miſerabiliter rogitantes. Quum vaſta Romæ omnia inſueta ſolitudo feciſſet, in foro præter paucos ſeniorum nemo eſſet; vocatis utique in ſenatum Patribus, deſertum apparuiſſet forum; plures jam quam Horatius & Valerius vociferabantur, *Quid exſpectabitis, Patres Conſcripti? Si decemviri finem pertinaciæ non faciunt, ruere ac deflagrare omnia paſſuri eſtis? Quod autem iſtud imperium eſt, decemviri, quod amplexi tenetis? Tectis ac parietibus jura dicturi eſtis. Non pudet lictorum veſtrorum majorem prope numerum in foro conſpici, quam togatorum aliorumque? Quid ſi hoſtes ad urbem veniant, facturi eſtis? quid ſi plebs mox, ubi parum ſeceſſione moveamur, armata veniat? Occaſune urbis vultis finiri imperium? Atqui aut plebs non eſt habenda, aut habendi ſunt tribuni plebis. Nos citius caruerimus patriciis magiſtratibus quam illi plebeiis. Novam inexpertamque eam poteſtatem eripuere patribus noſtris,* [c] *ne nunc dulcedine ſemel capti ferant*

b *Scituros quod ſine reſtituta poteſtate*] Illud, *ſcio quod*, auctorum hujus ævi non eſſe ſubſcribo Fr. Sanctio: itaque, quia mſſ. non modo Rhenani, ſed & noſtri: *ſciturosque ſine*, lege, *ſcituros quam ſine*: vel, *ſciturósque quam ſine*; quod utrumque jam ille propoſuit. Lib. 4, 31. *documentoque fuere, quam plurium imperium bello inutile eſſet.* Vbi mirum vexati à Rhenano. Caſſius ad Ciceronem 15. famil. 19. *Scis Cnaus quam ſit fatuus: ſcis quomodo crudelitatem virtutem putet: ſcis quam ſe ſemper à nobis deriſum putet.* Valde vellem etiam reperiri alicubi additum: *ſine reſtituta tribunicia poteſtate.* Niſi quia Duillius, qui tribunus fuerat, loquitur, ideo nullam aliam facile intelligi cogitavit. ut cum libro 4. ad tribunos dicitur: *præclarum ipſis poteſtatique fore.*

c *Ne nunc dulcedine ſemel capti ferant deſiderium.*] Illud *ne*, inquit Fulvius Vrſinus, non videtur ſatis uſitata formula prolatum. Itaque Pantagathus legebat, *ea nunc*, vel *annunc*, vel potius *nunc dulcedine*, interrogandi formula. Nihil horum. Plautus: *vix incedo inanis: ne ire poſſe cum onere exiſtimes.* Nedum poſſim: tantum abeſt, ut poſſim cum onere ire. Cic. 9. famil. 26. *Me vero nihil iſtorum ne juvenem quidem movit unquam: ne nunc ſenem.* Salluſtius: ſecundæ res *ſapientium*

ferant deſiderium. quum præſertim nec nos temperemus imperiis, quo minus illi auxilii egeant. Quum hæc ex omni parte jactarentur, victi conſenſu decemviri, futuros ſe, quando ita videatur, in poteſtate Patrum affirmant. Id modo ſimul orant ac monent, ut ipſis ab invidia caveatur: [1] nec ſuo ſanguine ad ſupplicia Patrum plebem aſſuefaciant.
Tum Valerius Horatiuſque miſſi ad plebem conditioni- 53
bus, quibus videretur, revocandam componendaſque res, decemviris quoque ab ira & impetu multitudinis præcavere jubentur. Profecti, gaudio ingenti plebis in caſtra accipiuntur: quippe liberatores haud dubie & motus initio, & exitu rei. Ob hæc iis advenientibus gratiæ actæ. Icilius pro multitudine verba facit. Idem, quum de conditionibus ageretur, quærentibus legatis quæ poſtulata plebis eſſent; compoſito jam ante adventum legatorum conſilio ea poſtulavit, ut appareret in æquitate rerum plus quam in armis reponi ſpei. Poteſtatem enim tribuniciam provocationemque repetebant; quæ ante decemviros creatos auxilia plebis fuerant. & ne cui fraudi eſſet, conciſſe milites aut plebem ad repetendam per ſeceſſionem libertatem. De decemvirorum modo ſupplicio atrox poſtulatum fuit. Dedi quippe eos æquum cenſebant, vivoſque igni concrematuros minabantur. Legati ad ea: *Quæ conſilii fuerunt, adeo qua poſtulaſtis, ut ultro nobis deferenda fuerint. libertati enim a præſidia petitis, non licentiæ ad impugnandos alios. Iræ veſtræ magis ignoſcendum quam indulgendum eſt. quippe qui crudelitatis odio in crudelitatem ruitis: & prius pene quam ipſi liberi ſitis, domi-*

ientium animos fatigant: ne illi corruptis moribus victoriæ temperarent. Adeo non ſperandum fuit, ut illi minime ſapientes in victoria ſe regerent. Vide Rivium in doctis caſtigationibus in Salluſtium. Senſus Livii expreſſus ex Cicerone lib. 3. de Legibus: *Senſit enim deberi non poſſe huic civitati illam poteſtatem: quippe quam tantopere populus noſter ignotam expetiſſet, qui poſſet carere cognita?*

VARIORUM.

1 *Nec ſuo ſanguine ad ſupplicia patrum,* &c.] Acutè, *quia iter eſt quacunque dat prior veſtigium.* Tacit. lib. 1. Annal. cap. 78. *Templum ut in colonia Tarraconenſi ſtatueretur Auguſto, petentibus Hiſpanis permiſſum; datumque in omnes provincias exemplum.* Hinc contra vulgo dictum: *Noli timere quod ſine exemplo eſt malum.* Quamvis tamen ſi cre-

dominari jam in adverſarios vultis. Nunquamne *quieſcet civitas noſtra à ſuppliciis, aut Patrum in plebem Romanam, aut plebis in Patres? Scuto vobis magis, quam gladio opus eſt. Satis ſuperq; humilis eſt, qui jure æquo in civitate vivit, nec inferendo injuriam, nec patiendo.* Etiam, *ſi quando metuendos vos præbituri eſtis, quum recuperatis magiſtratibus legibuſque veſtris, judicia penes vos erunt de capite noſtro fortuniſque: tunc, ut quæque cauſſa*
54 *erit, ſtatuetis. nunc libertatem repeti, ſatis eſt.* Facerent ut vellent permittentibus cunctis, mox rediturnos ſe legati rebus perfectis affirmant. Profecti quum mandata plebis Patribus expoſuiſſent; alii decemviri, quandoquidem præter ſpem ipſorum ſupplicii ſui nulla mentio fieret, haud quicquam abnuere. Appius truci ingenio, & invidia præcipua, odium in ſe aliorum ſuo in eos metiens odio, [a] *Haud ignaro*, inquit, *imminet fortuna. Video donec arma adverſariis tradantur, differri adverſus nos certamen. dandus invidiæ eſt ſanguis. Nihil ne ego quidem moror, quo minus decemviratu abeam.* Factum ſenatuſconſultum, *Vt decemviri ſe primo quoque tempore magiſtratu abdicarent.* [2] *Q. Furius pontifex maximus tribunos plebis crearet: & ne cui fraudi eſſet ſeceſſio militum plebiſque.* His ſenatuſconſultis perfectis, dimiſſo ſenatu decemviri prodeunt in concionem, abdicantque ſe magiſtratu, ingenti hominum lætitia. Nunciantur hæc plebi. legatos quicquid in urbe hominum ſuper-

ſi credendum experientiæ: *Nuſpiam eſt nefas in orbe quod ſuo exemplo caret.* Gruter.

2 *Q. Furius Pontifex maximus.*] Hunc in oratione pro Cornelio vocat Pedianus ex Livii, & aliorum ſententia *M. Papirium.* Cujus ſcripturæ aſſentior magis, quam Livianæ. Nam de Q. Furio nulla nec per hos, nec alios annos eſt mentio. de M. autem Papirio, magna. Qui autem Pontificatum maximum gereret, eum par eſt alios etiam magiſtratus, qui magni habebantur, cepiſſe. Vltimæ autem utriuſque nominis literæ erratum ineſſe indicant, cum ſint eædem. *Sigonius.*

GRONOVII.

a *Haud ignavo, inquit, imminet fortuna.*] Sic quidem nuperæ: & habet ſuam Venerem. Sed veteres omnes cum ſcriptis: *Haud ignaro.* Supra: *haud ignari, quanta invidiæ immineret tempeſtas.* Sed ut ipſi Appio dicere hoc datur, formula eſt obvertentium fortunæ frontem, Sen. ep. 76. *Audimus aliquando voces imperitorum, dicentium: neſciebam hoc mihi reſtare. Sapiens ſcit omnia ſibi reſtare: quicquid factum eſt, dicit, Sciebam.* Conſol. ad Marciam: *Non decipies me, fortuna, nec ſecurum aut negligentem opprimes. ſcio quid pares.* Petronius:

ſuperſerat, proſequitur. Huic multitudini læta alia turba ex caſtris occurrit. congratulantur libertatem concordiamque civitati reſtitutam. Legati pro concione: *Quod bonum, fauſtum, felixque ſit vobis, reique publicæ, redite in patriam ad penates, conjuges liberoſque veſtros: ſed qua hic modeſtia fuiſtis, ubi nullius ager in tot uſu rerum neceſſario tantæ multitudini eſt violatus; eam modeſtiam ferte in urbem. in Aventinum ite, unde profecti eſtis. Ibi felici loco, ubi prima initia inchoaſtis libertatis veſtræ, tribunos plebis creabitis. præſto erit pontifex maximus, qui comitia habeat.* Ingens aſſenſus alacritaſque cuncta approbantium fuit. b Convertunt inde ſigna, profectique Romam certant cum obviis gaudio.

nius: *ſcio te, inquam, Aſcylte, ad occidendum me veniſſe.*

b *Convertunt inde ſigna.*] Hoc ab Rhenano manavit: prius erat *convellunt.* Et utrumque ſane apud Livium eſſe obvium noverat vir optimus: ſed ſi pariter recordatus foret, qua utrumque poteſtate eſſet, crediſſet potius illi veteri manui, quæ in Borbetom. ad marginem correxerat, *convellunt*, quam quæ in contextu poſuerat, *convertunt.* Sciendum igitur *converti ſigna* vel de via in agmine, vel in acie: illud cum ex itinere retrocedunt, hoc cum jam mota & ferri cœpta in aliam partem feruntur. De priore Livius lib. 8. *& cum portis prima ſigna, & pars agminis eſſet egreſſa, nuntio allato de clade Latinorum, quum converſis ſignis in urbem rediretur.* Lib. 10. Volumnius tantum quod adveniens: *quæ* literæ *ſi falſæ fuerint, nec uſus ſui ſit in Etruria, extemplo converſis ſignis abiturum.* De poſteriore lib. 5. in prælio Romanorum cum Gallis: *Brennus ad ſubſidiarios ſigna convertit.* Cæſar 2. Gall. *monuit, ut paullatim ſeſe legiones conjungerent, & converſa ſigna in hoſtes inferrent.* At ſicubi ſtativa egit exercitus, & fixa fuere ſigna, jamque incipiunt moveri, vel eo unde venerant, nunquam *converti*, ſed *convelli ſigna* dicuntur. Livius lib. 3. *ut toto paſſim caſtris fremitu orto, quid in vaſto ac deſerto agro inter tabem pecorum hominumque deſides ſine præda tempus tererent, ſigna repente convellerent.* Lib. 5. *Galli poſtquam accepere ultro honorem habitum violatoribus juris humani eluſamque ſuam legationem eſſe; confeſtim convulſis ſignis citato agmine iter ingrediuntur.* Sic invenies acceptum lib. 7, 39 22, 3. 25, 1. & alibi. ſic & *ſigna convelli moverique* Suetonius conjungit in Claudio. Valerius Max. 1, 6. *Aquilarum altera vix convelli à primipilo potuit: altera ægerrime extracta in contrariam, ac ferebatur, partem ſe ipſa convertit.* Cicero 1. de divin. *itaque ſigna convelli & ſe ſequi juſſit.* Nec aliter Tacitus lib. 1. annal. 20. *Interea manipuli ante cœptam ſeditionem Nauportum miſſi ob itinera & pontes & alios uſus, poſtquam turbatum in caſtris accepere, vexilla convellunt.* Iam enim manſerant aliquid temporis Nauporti; & opere militari itinera & pontes & ſi quid aliud reficere cœperant: nuntio accepto de ſeditione diſcedunt (hoc eſt, *vexilla convellunt*) inde injuſſu ducum, medio itinere contumelioſi in centuriones, & conjunguit ſe cum legionibus turbidis, quæ in caſtris eſſent. At vir doctus intelligit ſciſſa & derepta haſtilibus: quod Tacitus lib. 2. hiſtor. *laceratiſque vexillis, quæ Vitellii nomen præferebant:* quodque lib. 1. hiſt. *vexillarius comitantis Galbam*

dio. armati per urbem ſilentio in Aventinum perveniunt. ibi extemplo, pontifice maximo comitia habente, tribunos plebis creaverunt; omnium primum, [1] A. Virginium; inde L. Icilium, & P. Numitorium avunculum Virginiæ, auctores ſeceſſionis: tum C. Sicinium, progeniem ejus, quem primum tribunum plebis creatum in Sacro monte, proditum memoriæ eſt: & M. Duilium, qui tribunatum inſignem ante decemviros creatos geſſerat, nec in decemviralibus certaminibus plebi defuerat. Spe deinde magis quam meritis electi, M. Titinnius, M. Pomponius, C. Apronius, [2] P. Villius, C. Oppius. Tribunatu inito L. Icilius, extemplo plebem rogavit, & plebs ſcivit, ne cui fraudi eſſet ſeceſſio ab decemviris facta. Confeſtim de conſulibus creandis cum provocatione M. Duilius rogationem pertulit. ea omnia in pratis Flaminiis concilio plebis acta, quem nunc Cir-
55 cum Flaminium appellant. Per interregem deinde conſules creati, L. Valerius, & M. Horatius. qui extemplo magiſtratum occeperunt: quorum conſulatus popularis ſine

bam cohortis dereptam Galbæ imaginem ſolo adflixit: & in tertio: *magno tumultu Vitellii imagines invadunt:* ibidemque: *recurrens in principia miles præſcriptum Veſpaſiani nomen, projectas Vitellii effigies adſpexit:* ex Frontino poſſis dicere, *ſigna ſubmittere*, etſi auctoritate ducis illic fiat, 4, 1, 43. Sed hoc non faciebant, niſi ad extremam rabiem adacti aut militiam prorſus exſuerent, aut imperatorem imperatore mutarent: nec ullum ſibi receptum ad pœnitendum relinquerent. Neutrum hi cogitabant milites: nec enim volebant exauctorari omnes, nec alium optabant imperatorem: militiam molliorem & fructuoſiorem quærebant. Ergo & hoc Livii loco, quando ex tota narratione conſtat, non veniſſe hos in montem Sacrum, tantum ut abirent, ſed conſediſſe & fixa ſigna habuiſſe, ſaltem dum cogitur & conſulitur ſenatus, dum ultro citroque eunt & redeunt legati, & diſerte dicit Livius eos *caſtra locaviſſe*, multo credibilius, immo certum eſt legendum eſſe *convellunt*: non *convertunt*.

VARIORUM.

1 *A. Virginium, inde L. Icilium & P. Num.*] Virginius hic pater Virginiæ fuit, ut Icilius, ſponſus, auctore Dionyſio. Ergo L. Virginius, non A. dicendus. *Sigonius.*

2 *Ap. Iulius.*] *Appii* prænomen non probo niſi in Sabinis viris, ut in Claudiis, ut in Ap. Herdonio Sabino, qui Capitolium occupavit. Iulia gens cum patricia eſt, tum nunquam *Appio*, vel *Publio* prænomine uſa eſt. Itaque legendum puto in hoc Tribuno plebis, *P. Villius.* Eſt enim gens *Villia* plebeja; ubique in vulgatis libris pro *Iulia* habita, eaque uſa eſt prænomine *Publii.* Sigonius.

ſine ulla Patrum injuria, nec ſine offenſione fuit. quicquid enim libertati plebis caveretur, id ſuis decedere opibus credebant. Omnium primum; quum veluti in controverſo jure eſſet; tenerenturne Patres plebiſcitis; legem centuriatis comitiis tulere, [3] *Vt quod tributim plebes juſſiſſet, populum teneret.* qua lege tribuniciis rogationibus telum acerrimum datum eſt. Aliam deinde conſularem legem de provocatione, unicum præſidium libertatis, decemvirali poteſtate everſam, non reſtituunt modo, ſed etiam in poſterum muniunt; [a] ſanciendo novam legem, *Ne quis ullum magiſtratum ſine provocatione crearet. qui creaſſet, eum jus faſque eſſet occidi: néve ea cædes capitalis noxæ haberetur.* Et quum plebem hinc provocatione, hinc tribunicio auxilio ſatis firmaſſent, ipſis quoque tribunis ut ſacroſancti viderentur (cujus rei prope jam memoria aboleverat) relatis quibuſdam ex magno intervallo cærimoniis, renovarunt & quum religione inviolatos eos, tum lege etiam fecerunt; ſanciendo, *Vt qui tribunis plebis,* [4] *ædilibus, judicibus, decemviris nocuiſſet, ejus caput Iovi ſacrum eſſet. familia ad ædem Cereris, Liberi Liberæque venum iret.* Hac lege juris interpretes negant quemquam ſacroſanctum eſſe: [b] ſed eum qui eorum cuiquam nocuerit, ſacrum ſanciri.

3 *Vt quod tributim plebes juſſiſſet, populum teneret.*] Vet. lib. *ut quod tribunus plebis juſſiſſet.* placet tamen magis, *Tributim plebes*, id eſt, tributis comitiis. Sic enim ait Dionyſius lib. XI. Καὶ τὸν κελεύοντα τοὺς ὑπὸ τοῦ δήμου τεθέντας ἐν ταῖς φυλετικαῖς ἐκκλησίαις νόμους ἅπασι κεῖσθαι Ῥωμαίοις ἐξ ἴσου, τὴν αὐτὴν ἔχοντας δύναμιν τοῖς ἐν ταῖς λοχίτισιν ἐκκλησίαις τεθησομένοις. i. e. leges tributis comitiis latas omnibus Romanis eſſe latas, eandemque vim habere, atque eas, quæ centuriatis comitiis latæ ſunt. Sic lib. VIII. *Legem tributim de viceſima eorum, qui manumitterentur, tulit.* ſic alibi, centuriatim. *Sigonius.*

4 *Ædilibus, judicibus, decemviris nocuiſſet.*] Vox *decemviris* abeſt à veteribus libris, nec videtur neceſſaria. Eſt enim ridiculum plebem caviſſe decemviris, quos peroſa judicio etiam eſt perſecuta. *Sigonius.*

GRONOVII.

a *Sanciendo novam legem.*] Non male Sigonianus & quidam, *nova lege.* Cicero 3. de off. *neque more turpe haberi, neque aut lege ſanciri, aut jure civili.* Lib. 4. Tuſc. *quod ne liceret fieri, ad alterius injuriam, lege ſanxerunt.* Iuſtinus lib. 3. *ſiquidem nihil lege ulla in aliis ſanxit, cujus non ipſe primus in ſe documenta daret.*

b *Sed eum, qui eorum cuiquam nocuerit, ſacrum ſanciri.*] Sic Rhenanus, cum peſſime antea: *ſed eum qui deorum cuiquam nocuerit, id ad ſacrum ſanciri.* Sen-

ciri. Itaque ædilem prehendi, ducique à majoribus magiſtratibus: quod etſi non jure fiat (noceri enim ei, cui hac lege non liceat) tamen argumentum eſſe, non haberi pro ſacroſancto ædilem: tribunos vetere jurejurando plebis, quum primum eam poteſtatem creavit, ſacroſanctos eſſe. Fuere qui interpretarentur, eadem hac Horatia lege conſulibus quoque & prætoribus, quia [1] iiſdem auſpiciis, quibus conſules crearentur, cautum eſſe: judicem enim conſulem appellari. Quæ refellitur interpretatio, quod his temporibus nondum conſulem judicem, ſed prætorem appellari mos fuerit. Hæ conſulares leges fuere. Inſtitutum etiam ab iiſdem conſulibus: ut ſenatuſconſulta in ædem Cereris ad ædiles plebis deferrentur, quæ ante arbitrio conſulum ſupprimebantur, vitiabanturque: M. Duilius deinde tribunus plebis plebem rogavit, plebeſque ſcivit; *qui plebem ſine tribunis reliquiſſet, quique magiſtratum ſine provocatione creaſſet, tergo ac capite puniretur.* Hæc omnia ut invitis, ita non adverſantibus patriciis tranſacta: quia nondum in quemquam
56 unum ſæviebatur. Fundata deinde & poteſtate tribunicia, & plebis libertate; tum tribuni aggredi ſingulos tutum maturumque jam rati, accuſatorem primum Virginium, & Appium reum deligunt. Quum diem Appio Virginius dixiſſet, & Appius ſtipatus patriciis juvenibus in forum deſcendiſſet; redintegrata extemplo eſt omnibus memoria fœdiſſimæ poteſtatis, quum ipſum ſatelliteſque ejus vidiſſent. Tum Virginius, *Oratio,* inquit, *rebus dubiis inventa eſt. Itaque neque ego accuſando apud vos eum,*

tem-

tentiam deprehendit, quæ quidem eſt in Sigoniano: *ſed caput ejus qui e. c. n. ſacrum eſſe, id ſanciri.* Sed quis non videt hic malam & audacem manum eſſe verſatam. In mſſ. melioribus eſt: *ſed eum qui eorum cui nocuerit id ad ſacrum ſanciri.* Legē mitiore conjectura: *ſed ejus, qui eorum cui nocuerit, caput ſacrum ſanciri.* Lib. 2. *ſacrandoque cum bonis capite ejus, qui regni occupandi conſilia iniſſet.* Lib. 10. *qui juniorum non conveniſſet ad imperatorium edictum, quique injuſſu abiſſet, caput Iovi ſacratum eſſet.*

VARIORUM.

1 *Iiſdem auſpiciis.*] Id Livius in initio lib. 7. docet, nimirum centuriatis comitiis creari ſolitos, Meſſala apud Gellium lib. 13. cap. 14. Cic. in Orat. pro lege Manilia. *Godelev.*

2 Qua

tempus terani, à cujus crudelitate voſmet ipſi armis vindicaſtis: nec iſtum ad cætera ſcelera impudentiam in defendendo ſe adjicere patiar. Omnium igitur tibi, Appi Claudi, [2] *quæ impie nefarieque per biennium alia ſuper alia es auſus, gratiam facio.* [a] *unius tantum criminis ni judicem dices, te ab libertate in ſervitutem contra leges vindicias non dediſſe, in vincula te duci jubeo.* Nec in tribunicio auxilio Appius, nec in judicio populi ullam ſpem habebat. attamen & tribunos appellavit: & nullo morante arreptus à viatore, Provoco, inquit. Audita vox una vindex libertatis ex eo miſſa ore, quo vindiciæ nuper ab libertate dictæ erant, ſilentium fecit. Et, dum pro ſe quiſque, *Deos tandem eſſe, & non negligere humana* fremunt, *& ſuperbiæ crudelitatique,* [3] *etſi ſeras, non leves tamen venire pœnas; provocare qui provocationem ſuſtu-*

2 *Quæ impie nefarieque per biennium.*] Hic tertius eſt locus, quo planum fit, rectè Valerii Horatiique annum ſejunctum à tertio Decemvirorum, quo per tyrannidem privati regnarunt. *Glarean.*

3 *Etſi ſeras, non leves tamen.*] *Divina enim ultio lento pede ad vindictam ſui procedit, ſed tarditatem gravitate pœnæ compenſat*, ut non minus piè quam eleganter Valer. Max. dixit. Et huc quoque pertinet Homericum illud ex Iliad. χ.

Νῦν δ' ἀθρόα πάντ' ἀποτίσεις;

Quo utimur, ubi qui diu multa patravit impunè, tandem in extremum malum adducitur, ſemelque dependit ſuperiora flagitia. *Godelev.*

GRONOVII.

a *Unius tantum criminis niſi judicem vindices.*] Rhenano debetur hæc lectio, quam, credo, ut ſenſus apertior eſſet, hactenus mutatam video in Curione, ut tranſpoſuerit duas voces, *niſi vindices, judicem te.* Itaque alteram illam ab ſe quoque nobis fert expenſam Sigonius, cum interpretatione: niſi te à judicio unius criminis liberes. Dixiſſet potius: niſi te à crimine unius judicii liberes. Hoc enim ſpectaverunt illi, judicium de Virginia intelligentes. Vetuſtiores carebant τῷ *judicem* excepta Campani, in qua: *criminis reum in judicem dices.* Tres quoque Pall. & duo regii: *criminis in* (vel *ni*) *judicem dices.* Idem ex Cujacii & Fulvii membranis notaverat Cl. Puteanus, probaveratque ut *judicem dicere* reſpondeat τῷ *judicem ferre*, atque hoc ſit provocantis, illud provocati. Haud incommode. Lege igitur; *Unius tantum criminis ni judicem dices, te ab libertate* &c. Lite inter duos orta, qui diſceptandæ ejus breviſſimam viam optabat & ad judicem provocabat, is *judicem ferre* alteri dicebatur. Sæpe habes apud Livium & Ciceronem. Livius lib. 8. *Provoco ad populum, eumque tibi fugienti exercitus tui, fugienti ſenatus judicium, judicem fero.* Lib. 9. *Quem tibi tuarum irarum, quem meorum ſuppliciorum judicem feram, neminem neque populum neque privatum fugio.* Ferebat autem aut ipſe nominando virum ſpectatæ moderationis & nemini ſuſpectum, aut jubendo adverſarium nominare quem ſumerent. Prioris exemplum eſt apud Ciceronem in 2. de Orat. *quum ei M. Flaccus multis probris objectis P. Mucium judicem tuliſſet.* Poſterioris exemplum hic præbet Virginius. Ajebant: *cape mecum judicem*, vel, *dic*

 judicem,

uſtuliſſet: & implorare præſidium populi, qui omnia jura populi btriſſet; rapique in vincula egentem jure libertatis, qui liberum orpus in ſervitutem addixiſſet; ipſius Appii inter concionis nurmur fidem populi Romani implorantis vox audie›atur. Majorum merita in rempublicam domi militiæque commemorabat. *Suum infelix erga plebem Romanam tudium, quod æquandarum legum cauſſa cum maxima offenſione Patrum conſulatu abiſſet: ſuas leges, quibus manentibus lator earum in vincula ducatur. Cæterum ſua propria bona malaque, quum cauſſæ dicendæ data facultas ſit, tum ſe experturum. In præſentia ſe communi jure civitatis civem Romanum die dicta poſtulare, ut dicere liceat, ut judicium populi Romani experiri. non ita ſe invidiam pertimuiſſe, ut nihil in æquitate & miſericordia civium ſuorum ſpei habeat. Quod ſi indicta cauſſa in vincula ducatur, iterum ſe tribunos plebis appellare, & monere ne imitentur quos oderint. Quod ſi tribuni eodem fœdere obligatos ſe fateantur tollendæ appellationis cauſſa, in quam conſpiraſſe decemviros criminati ſint;* [b] *ait ſe provocare ad populum: implorare leges de provocatione, & conſulares, & tribunicias, eo ipſo anno latas. Quem enim provocaturum,* [c] *ſi hoc indemnato indicta cauſſa non liceat? Cui plebeio & humili præſidium in legibus fore, ſi Ap. Claudio non ſit? ſe documento futurum, utrum novis legibus dominatio, an libertas firmata ſit: & appellatio provocatioque adverſus injuriam magiſtratuum oſtentata tantum inani-*
57 *bus literis, an verè data ſit.* Contra Virginius, unum Ap. Claudium, & legum expertem & civilis & humani fœderis eſſe ajebat. *Reſpicerent tribunal homines, caſtellum omnium ſcelerum: ubi decemvir ille perpetuus, bonis, tergo, ſanguini civium infeſtus, virgas, ſecureſque omnibus minitans, Deorum*

judicem, ni ita eſt. Hinc Virginius in poſteriore oratione: *ſe iterum ac ſæpius judicem illi ferre.* Cur iterum? quia tulerat antea dicendo: *ni judicem dices.* Campani *reum* ſi mſſ. ſuffulcirent, poſſet facile juvari, ut ſcriberetur, *reus.* Sed non eſt opus. Voſſ. quoque & Helm. *niſi judicem dices.*

b *Ait ſe provocare.*] Τὸ *ait* ſuſpectum, tanquam ex eo genere, de quibus affatim lib. 2. Obſer. 14.

c *Si huic indemnato.*] Cogitabam legendum, *hoc*, nempe *provocare:* quum inſpectis libris intellexi Sigoniani codicis eam eſſe mendam. Ipſa indemnati indicta cauſa perſona ſat habet ponderis. Appii perſona in ſequenti membro utetur.

d *Domi-*

rum hominumque contemptor, carnificibus non lictoribus ſtipatus, jam ab rapinis & cædibus animo ad libidinem verſo, virginem ingenuam in oculis populi Romani, velut bello captam, à complexu patris abreptam, miniſtro cubiculi ſui clienti dono dederit. Ubi crudeli decreto, nefandiſque vindiciis dexteram patris in filiam armaverit: ubi tollentes corpus ſemianime virginis, ſponſum avunculumque in carcerem duci juſſerit; ſtupri interpellato magis, quam cæde motus. & illi carcerem ædificatum eſſe, quod [d] *domicilium plebis Romanæ vocare ſit ſolitus. Proinde ut ille iterum ac ſæpius provocet, ſic ſe iterum ac ſæpius* [1] *judicem illi ferre, ni vindicias ab libertate in ſervitutem dederit. ſi ad judicem non eat, pro damnato in vincula duci jubere.* Ut haud quoquam improbante, ſic magno motu animorum, quum tanti viri ſupplicio ſuamet plebi jam nimia libertas videretur, in carcerem eſt conjectus. tribunus ei diem prodixit. Inter hæc ab Latinis & Hernicis legati gratulatum de concordia Patrum ac plebis Romam venerunt, donumque ob eam Jovi optimo maximo coronam auream in Capitolium tulere parvi ponderis, prout res haud opulentæ erant: colebanturque religiones pie magis quam magnifice. Iiſdem auctoribus cognitum eſt, Æquos Volſcoſque ſumma vi bellum apparare. Itaque partiri provincias [e] conſules juſſi. Horatio Sabini, Valerio Æqui Volſcique evenere. Quum ad ea bella delectum edixiſſent, favore plebis non juniores modo, ſed emeritis etiam ſtipendiis, pars magna voluntariorum, ad nomina danda præſto fuere. eoque non copia modo, ſed genere etiam militum veteranis admiſtis firmior exercitus fuit. Priuſquam urbem egrederentur, leges decem-

d *Domicilium plebis Romanæ.*] Cicero lib. 5. in Verrem: *carcer ille, qui eſt à crudeliſſimo tyranno Dionyſio factus Syracuſis, quæ Lautumiæ vocantur, in ipſius imperio domicilium civium Romanorum fuit.*

e *Conſules juſſi.*] Suſpicari poſſis: *Itaque partiri provincias conſulibus juſſis, Horatio Sabini, Valerio Æqui Volſcique evenere.* Non moveo tamen vulgatum.

VARIORUM.

1 *Iudicem illi ferre, ni vindicias.*] Sigonius conjectura, *vindicias ne:* ſed non bene. Nihil enim elegantius, non rectius

decemvirales, quibus *tabulis duodecim* eſt nomen, in æ incisas in publico propoſuerunt. Sunt qui juſſu tribuno-
58 rum ædiles functos eo miniſterio ſcribant. C. Claudius (qui peroſus decemvirorum ſcelera, & ante omnes fratris filii ſuperbiæ infeſtus, Regillum antiquam in patrian ſe contulerat.) is magno jam natu quum ad pericula eju deprecanda rediſſet, cujus vitia fugerat, ſordidatus cum gentilibus clientibuſque in foro prenſabat ſingulos: orabatque, *Ne Claudiæ genti eam inuſtam maculam vellent, u carcere & vinculis viderentur digni: virum honoratiſſimæ imaginis futurum ad poſteros, legum latorem conditoremque Roman juris, jacere vinctum inter fures nocturnos ac latrones. Averterent ab ira parumper ad cognitionem cogitationemque animos: & potius unum tot Claudiis deprecantibus condonarent, quam propter unius odium multorum preces aſpernarentur. Se quoque i generi ac nomini dare; nec cum eo in gratiam rediſſe, cujus adverſæ fortunæ velit ſuccurſum. Virtute libertatem recuperatan eſſe: clementia concordiam ordinum ſtabiliri poſſe.* Erant quo moveret ſua magis pietate, quam ejus pro quo ageba cauſſa. ſed Virginius *ſui potius ut miſererentur*, orabat *filiaque: nec gentis Claudiæ regnum in plebem ſortitæ, ſed neceſſariorum Virginiæ & trium tribunorum preces audirent. qui ad auxilium plebis creati, ipſi plebis fidem atque auxilium implorarent.* Juſtiores hæ lacrimæ videbantur. itaque ſpe inciſa, priuſquam prodicta dies adeſſet, Appius ſibi morten conſcivit. Subinde arreptus à P. Numitorio Sp. Oppius invidiæ proximus, quod in urbe fuerat, quum injuſta vindiciæ à collega dicerentur. Plus tamen facta injuri Oppio, quam non prohibita, invidiæ fecit. teſtis productus, qui ſeptem & viginti enumeratis ſtipendiis octies extra ordinem donatus, donaque ea gerens i

con

rectius tantum, veterum librorum ſcriptura, *ni vindicias ab libertate.* Provocabat hac ſponſione ad judicem Virginius Appium: ejuſmodi ſponſionis formula integra eſt hæc *NI VINDICIAS AB LIBERTATE IN SERVITUTEM DEDISSET.* Ita ſupra hoc libro *Ni it eſſet, multi privatim ferebant Volſcio judicem.* Guilelmius.

2 *Ma*

conſpectu populi ſciſſa veſte, tergum laceratum virgis oſtendit, nihilum deprecans, *quin ſi quam ſuam noxam reus dicere poſſet, privatus in ſe iterum ſæviret.* Oppius quoque ductus in vincula eſt, & ante judicii diem finem ibi vitæ fecit. Bona Claudii Oppiique tribuni publicavere. collegæ eorum exilii cauſſa ſolum verterunt: bona publicata ſunt. & Claudius aſſertor Virginiæ, die dicta damnatus, ipſo remittente Virginio ultimam pœnam, dimiſſus Tibur exulatum abiit: [a] Maneſque Virginiæ, mortuæ quam vivæ felicioris, per tot domos ad petendas pœnas vagati, nullo relicto ſonte tandem quieverunt. Ingens metus inceſſerat Patres, vultuſque jam iidem tribunorum erant, qui decemvirorum fuerant, quum M. Duilius tribunus plebis [a] inhibito ſalubriter modo nimiæ poteſtatis, *Et libertatis*, inquit, *noſtræ & pœnarum*

[a] *Maneſque Virginiæ mortuæ quam vivæ feliciores.*] Manes tantum mortuorum ut vivorum genii. Itaque non dubito quin verum ſit, *mortuæ quam vivæ felicioris.* Quomodo poſtea apud ampliſſimum nobiliſſimumque virum Augerium Busbequium in veteri ejus codice diſerte ſcriptum vidi. *Guilelmius.*

GRONOVII.

a *Inhibito ſalubriter modo nimiæ poteſtatis.*] Vna litera deleta melius erit: *poteſtati.* Verbum *inhibere* ſcita illa ſignificatione, qua *inhibere imperium* non ſemel Livio dicitur. Quod genus dicendi ridicule doctis viris magis poëticum & hiſtoricum, quam oratorium eſſe videtur. Nullum genus aut ſermonis eſt aut ſtyli, cui, ſi res permittat, aptari nequeat. Vnde Plautus, poëta ſcilicet, & hiſtoricus Livius ſumpſerunt, niſi ex medio, & quia ſic proprie in illa re loquebantur? An orator non eſt Cicero? Is tamen in Philipp. 13. cap. 18. *Ita ſibi conveniſſe cum Dolabella, ut ille Trebonium, &, ſi poſſet, etiam Brutum Caſſiumque diſcruciatos necaret, eademque inhiberet ſupplicia nobis.* Neque enim hoc verbo mendoſus ille locus, (etſi videtur fuiſſe: *necaret, hic eadem inhiberet:* nempe Antonius) nec rarum, utique Romanis, erat dicendi genus, ſed & hoc & illud ex eodem capite manant. Vides autem hinc dandi caſum, ſi plenum ſit, requiri. Sic & apud Plautum in Sticho: *Vtrum Fontinali an Libero imperium te inhibere mavis?* Eſt ergo perinde ac ſi diceret: *impoſito modo poteſtati.* Liv. lib. 4. 53. *Conſuli damnum aliamve coërcitionem detrectantibus militiam inhibenti.* Vbi ne non ſimiles eſſent ſibi codices Sigoniani, pro *inhibenti* habent *ferenti:* & probat ille. Quod quidem Titium magis quam Sigonium judicium decuit. Ego pignus quicum lubet ponere ſum paratus, ni hoc germen eſt indocti correctoris. Eodem libro cap. 56. *Quum primores Patrum nequidquam conqueſti, non eſſe in auctoritate ſenatus tribunos militum, poſtremo etiam tribunos plebis appellarent, & conſulis quoque ab ea poteſtate vim ſuper tali re inhibitam referrent.* In mſſ. fuit: *& Coſſ. quoque*, ut teſtatur ſe reperiſſe in ſuo Rhenanus, idque reddit, *conſulum.* Sed vera lectio eſt: *& conſulibus quoq; ab ea poteſtate vim ſuper tali re inhibitam referrent.* Itaque plane unus

narum ex inimicis ſatis eſt. itaque hoc anno nec diem dici cuiquam, nec in vincula duci quemquam ſum paſſurus. Nam neque vetera peccata repeti jam obliterata placet, quum nova expiata ſint decemvirorum ſuppliciis: & nihil admiſſum iri, quod vim tribuniciam deſideret, ſpondet perpetua conſulum amborum in libertate veſtra tuenda cura. Ea primum moderatio tribuni, metum Patribus dempſit, eademque auxit conſulum invidiam: quod adeo toti plebis fuiſſent, ut Patrum ſalutis libertatiſque prior plebeio magiſtratui, quam patricio cura fuiſſet. & ante inimicos ſatietas pœnarum ſuarum cepiſſet, quam obviam ituros licentiæ eorum conſules appareret. 1 Multique erant qui mollius conſultum dicerent, quod legum ab iis latarum Patres auctores fuiſſent. neque erat dubium, quin turbato reipublicæ
60 ſtatu tempori ſuccubuiſſent. Conſules rebus urbanis compoſitis, fundatoque plebis ſtatu, in provincias diverſi abiere. Valerius adverſus conjunctos jam in Algido exercitus Æquorum Volſcorumque ſuſtinuit conſilio bellum. Quod ſi extemplo rem fortunæ commiſiſſet, haud ſcio, an (qui tum animi ab decemvirorum infelicibus auſpiciis Romanis hoſtibuſque erant) magno detrimento certamen ſtaturum fuerit. Caſtris mille paſſuum ab hoſte poſitis, copias continebat. hoſtes medium inter bina caſtra ſpatium acie inſtructa complebant. provocantibuſque ad prælium, reſponſum Romanus

è Pall. alii duo, *conſules*. Ait juſta, & legitima vi, laudabilique metu coactos ab tribunis conſules, ut eſſent in auctoritate ſenatus. Exemplum ejus rei habes hoc ipſo lib. 4. cap. 26. An aliter dicitur *inhibere ſupplicium*, quam *damnum*, *coërcitionem*, *vim?* Videtur ita quoque fuiſſe lib. 38, 28. *Nec hercule magnopere nunc curo, quid Ætoli ſatis ex more Græcorum factum eſſe cenſeant, dum ego imperium id habeam in deditos modo decreto ſuo, ante armis victos.* Membranæ: *imperium adhibeam.* Potius, *inhibeam*, i. exerceam & eo utar, ſtatuam in eos pro imperio, juſto certe, quippe victos & deditos.

VARIORUM.

1 *Multique erant qui melius conſultum dicebant.*] Senſus eſt, Non rectè feciſſe patres, qui legum à Coss. latarum in ſenatus propè ac imperii conſularis contumeliam, auctores fuiſſent, hoc eſt, ſua auctoritate confirmaſſent, quæ interituræ erant, turbato Reipub. ſtatu, niſi mollius conſuluiſſent ipſi; ergò illud *mollius*, in malam partem ſonat. *Glarean.*

2 *Sabi-*

nus nemo reddebat. tandem fatigati ſtando, ac nequicquam exſpectando certamen Æqui Volſcique, poſtquam conceſſum propemodum de victoria credebant; pars in Hernicos, pars in Latinos prædatum abeunt. relinquitur magis caſtris præſidium, quam ſatis virium ad certamen. quod ubi ſenſit conſul, reddit illatum antea terrorem: inſtructaque acie ultro hoſtem laceſſit. Ubi illi, conſcientia quid abeſſet virium, detractavere pugnam; crevit extemplo Romanis animus, & pro victis habebant paventes intra vallum. Quum per totum diem ſtetiſſent intenti ad certamen, nocte ceſſere: & Romani quidem pleni ſpei corpora curabant. Haudquaquam pari hoſtes animo, nuncios paſſim trepidi ad revocandos prædatores dimittunt: recurritur ex proximis locis, ulteriores non inventi. Ubi illuxit, egreditur caſtris Romanus, vallum invaſurus, ni copia pugnæ fieret. & poſtquam multa jam dies erat, neque movebatur quicquam ab hoſte, jubet ſigna inferri conſul. motaque acie indignatio Æquos & Volſcos inceſſit, ſi victores exercitus vallum potius quam virtus & arma contegerent. igitur & ipſi efflagitatum ab ducibus ſignum pugnæ accepere. Jamque pars egreſſa portis erat: deincepſque alii ſervabant ordinem, in ſuum quiſque locum deſcendentes, quum conſul Romanus prius, quam totis viribus fulta conſtaret hoſtium acies, intulit ſigna: adortuſque nec omnes dum eductos, nec qui erant, ſatis explicatis ordinibus, prope fluctuantem turbam trepidantium huc atque illuc, circumſpectantiumque ſe ac ſuos, addito turbatis mentibus clamore atque impetu, invadit. Retulere primo pedem hoſtes. deinde quum animos collegiſſent & undique duces, victiſne ceſſuri eſſent, increparent; reſtituitur pugna. Conſul ex altera parte *Romanos meminiſſe jubebat, illo die primum liberos pro libera urbe Romana pugnare. Sibimetipſis victuros, non ut decemvirorum victores præmium eſſent. Non Appio duce rem geri, ſed conſule Valerio: à liberatoribus populi Romani orto; liberatore*

 ipſo.

ipſo. Oſtenderent prioribus præliis per duces, non per milites ſtetiſſe, ne vincerent. Turpe eſſe, contra cives plus animi habuiſſe, quam contra hoſtes: & domi, quam foris, ſervitutem magis timuiſſe. Unam Virginiam fuiſſe, cujus pudicitiæ in pace periculum eſſet: unum Appium civem periculoſæ libidinis. at ſi fortuna belli inclinet, omnium liberis ab tot millibus hoſtium periculum fore. Nolle ominari quæ nec Jupiter nec Mars pater paſſuri ſint iis auſpiciis conditæ urbi accidere. Aventini Sacrique montis admonebat, *ut ubi libertas parta eſſet paucis ante menſibus, eo imperium illibatum referrent: oſtenderentque eandem indolem militibus Romanis poſt exactos decemviros eſſe, quæ ante creatos fuerit: nec æquatis legibus imminutam virtutem populi Romani eſſe.* Hæc ubi inter ſigna peditum dicta dedit; advolat deinde ad equites, *Agite juvenes*, inquit, *præſtate virtute peditem, ut honore atque ordine præſtatis. Primo concurſu pedes movit hoſtem. pulſum vos immiſſis equis exigite è campo. Non ſuſtinebunt impetum. & nunc cunctantur magis, quam reſiſtunt.* Concitant equos permittuntque in hoſtem, pedeſtri jam turbatum pugna: & perruptis ordinibus elati ad noviſſimam aciem, pars libero ſpatio circumvecti, jam fugam undique capeſſentes, pleroſque à caſtris avertunt, præterequitanteſque abſterrent. Peditum acies & conſul ipſe, viſque omnis belli fertur in caſtra: captiſque cum ingenti cæde, majore præda potitur. Hujus pugnæ fama perlata non in urbem modo, ſed in Sabinos ad alterum exercitum. In urbe lætitia modo celebrata eſt, in caſtris animos militum ad æmulandum decus accendit. Jam Horatius eos excurſionibus ſufficiendo, præliiſque levibus experiundo aſſuefecerat ſibi potius fidere, quam meminiſſe ignominiæ decemvirorum ductu acceptæ, parvaque certamina in ſummam totius profecerant ſpei. Nec ceſſabant [2] Sabini feroces ab re priore anno bene geſta, laceſſere atque inſtare, rogitantes, *Quid latrocinii modo procur-*

[2] *Sabini feroces ab re priore anno bene g.*] Quartus hic locus eſt, ad oſtendendum, rectè nos tertium Decemvirorum annum, quo in tyrannide fuere, alium fuiſſe ab Horatii Valeriique Coſſ. anno. *Glarean.*

procurſantes pauci, recurrenteſque, tererent tempus, & in multa prælia parvaque carperent ſummam unius belli? Quin illi congrederentur acie, inclinandamque ſemel fortunæ rem darent? Ad id quod ſua ſponte ſatis collectum animorum erat, 62
indignitate etiam Romani accendebantur. Jam alterum exercitum victorem in urbem rediturum, ſibi ultro per contumelias hoſtem inſultare. quando autem ſe, ſi tum non ſint, pares hoſtibus fore? Ubi hæc fremere militem in caſtris conſul ſenſit, concione advocata, *Quemadmodum*, inquit, *in Algido res geſta ſit, arbitror vos milites audiſſe. qualem liberi populi exercitum decuit eſſe, talis fuit.*[a] *conſultu collegæ, virtute militum victoria parta eſt. Quod ad me attinet, id conſilii animique habiturus ſum, quod vos, milites, mihi effeceritis. & trahi bellum ſalubriter, & mature perfici poteſt. Si trahendum eſt, ego ut in dies ſpes virtuſque veſtra creſcat, eadem qua inſtitui diſciplina efficiam. Si jam ſatis animi eſt, decernique placet, agitedum clamorem, qualem in acie ſublaturi eſtis, tollite hic, indicem voluntatis virtutiſque veſtræ.* Poſtquam ingenti alacritate clamor eſt ſublatus, *Quod bene vertat, geſturum ſe illis morem*, [b] *poſteroque die in aciem deducturum*, affirmat. Reliquum diei apparandis armis conſumptum eſt. Poſtero die ſimul inſtrui Romanam aciem Sabini videre, & ipſi jam avidi certaminis procedunt. Prælium fuit, quale inter fidentes ſibimet ambos exercitus, veteris perpetuæque alterum gloriæ, alterum nuper nova victoria

GRONOVII.

a *Conſilio collega, virtute militum.*] Ex duobus melioribus Pall. recepi *conſultu collegæ*: quam lectionem eos non temere ſervaſſe putabam. nam & Romæ Andreas dedit, *conſilio conſulto collega*, ex libro, ut videtur, qui utramque lectionem expreſſerat: & Voſſ. Helmſtadianuſque: *fuit conſulto collega*. Plautus Trinummo: *inconſultu meo*. Plinius lib. 3, 20. *Sed interdictum id vetere conſultu Patrum, Italiæ parci jubentium.* Cicero ad Attic. 4, 2. recitat decretum Pontificum, in quo eſt, *neque populi juſſu, neque plebeiſcitu*. Sic reſtituimus lib. 25, 16. *& ab occultis cavendum hominibus conſultiſque*. Ad ſenſum facit, quod lib. 5. *deum immortalium benignitate, ſuis conſiliis, & patientia militum Vejos jam fore in poteſtate po. Romani*, Quo tamen ne veterem lectionem impugnes. nam & in aliis noſtro ἡ ποικιλία τερπνόν.

b *Poſteroque die in aciem deducturum.*] Malim *educturum*. Lib. 7. *Addidit & aliam fidentis ſpeciem, quod prior in aciem eduxit.*

c Caſti-

ctoria elatum. Conſilio etiam Sabini vires adjuver
nam quum æquaſſent aciem, duo extra ordinem millia
quæ in ſiniſtrum cornu Romanorum in ipſo certamin
impreſſionem facerent, tenuere. quæ ubi illatis ex tranſ
verſo ſignis degravabant prope circumventum cornu
equites duarum legionum ſexcenti fere ex equis deſi-
liunt, cedentibuſque jam ſuis provolant in primum, ſi
mulque & hoſti ſe opponunt, & æquato primum pericu-
lo, pudore deinde animos peditum accendunt. Vere-
cundiæ erat, equitem ſuo alienoque marte pugnare: pe-
ditem ne ad pedes quidem degreſſo equiti parem eſſe.
63 Vadunt igitur in prælium ab ſua parte omiſſum, & lo-
cum ex quo ceſſerant, repetunt: momentoque non re-
ſtituta modo pugna, ſed inclinatur etiam Sabinis cornu.
Eques inter ordines peditum tectus ſe ad equos recipit.
tranſvolat inde in partem alteram, ſuis victoriæ nun-
cius, ſimul & in hoſtes jam pavidos, quippe fuſo ſuæ
partis validiore cornu, impetum facit. non aliorum eo
prælio virtus magis enituit. Conſul providere omnia,
laudare fortes, increpare ſicubi ſegnior pugna eſſet.
c Caſtigati fortium ſtatim virorum operam edebant:
tantumque hos pudor, quantum alios laudes excitabant.
Redintegrato clamore undique omnes connixi hoſtem
avertunt, nec deinde Romana vis ſuſtineri potuit. Sabi-
ni fuſi paſſim per agros caſtra hoſti ad prædam relin-
quunt.

c *Caſtigati fortium ſtatim virorum opera edebant.*] Scribe cum trib. Pall. & Campano: *operam edebant.* ſic lib. 5. *An ſi ad calculos eum reſpublica vocet, non merito dicat: annua æra habes, annuam operam ede.* Quintilianus avus decl. 333. *& velut editis neceſſitate operis ad gratulationem cucurri.* M. Seneca in Ter forti: *dixit enim ſe non negare reipubl. viri fortis operas, ſed ad neceſſarios uſus reſervare.* Seneca de otio ſapientis: *res appetere ſine ullo virtutum amore & ſine cultu ingenii, ac nudas edere operas.* De Providentia: *ferrum iſtud etiam civili bello purum & innoxium, bonas tandem & nobiles edet operas.* Suet. Tib. 35. *in opera ſcenæ arenæque edenda.* Frontinus ſtrateg. 1, 9. *exauctoratos pœnitentia coëgit ſatisfacere imperatori, obſequentioreſque in reliquum operas edere.* Sic *edere operas, & editionem operarum* legas apud IC. Vlpianum, Cajum, alios in titulis D. de operis libertorum & de ſtatuliberis, apud Paullum etiam Iulianumque *reddere operas.* Cicero ad Tironem, famil. 16, 10. *Tu Muſis noſtris para ut operas reddas.* Vbi laborat vir doctus ut nobis perſuadeat legendum: *ut ora ſua reddas.* At Cicero jubet maturare Tironem, ut præſens de more quamprimum

quunt. ibi non ſociorum ſicut in Algido res, ſed ſuas Ro-
manus populationibus agrorum amiſſas recipit. Gemi-
na victoria duobus bifariam præliis parta, malignè ſena-
tus in unum diem ſupplicationes conſulum nomine de-
crevit. Populus injuſſu & altero die frequens iit ſuppli-
catum. & hæc vaga populariſque ſupplicatio ſtudiis pro-
pè celebratior fuit. Conſules ex compoſito, eodem bi-
duo ad urbem acceſſere, ſenatumque in Martium cam-
pum evocavere. ubi quum de rebus ab ſe geſtis agerent,
queſti primores Patrum ſenatum inter milites dedita
opera terroris cauſſa haberi. itaque inde conſules, ne
criminationi locus eſſet, in prata Flaminia, ubi nunc
ædes Apollinis eſt (Circum jam tum Apollinarem ap-
pellabant) avocavere ſenatum. Ubi quum ingenti con-
ſenſu Patrum negaretur triumphus, L. Icilius tribunus
plebis tulit ad populum de triumpho conſulum: multis
diſſuaſum prodeuntibus, maximè C. Claudio vociferan-
te, *De Patribus, non de hoſtibus conſules triumphare velle. gra-
tiamque pro privato merito in tribunum, non pro virtute honorem
peti. nunquam antè de triumpho per populum actum, ſemper
æſtimationem arbitriumque ejus honoris penes ſenatum fuiſſe. ne
reges quidem majeſtatem ſummi ordinis imminuiſſe. ne ita omnia
tribuni poteſtatis ſuæ implerent, ut nullum publicum conſilium ſi-
nerent eſſe. Ita demum liberam civitatem fore, ita æquatas le-
ges, ſi ſua quiſque jura ordo, ſuam majeſtatem teneat.* In ean-
dem ſententiam multa & à cæteris ſenioribus Patrum
cum eſſent dicta, omnes tribus eam rogationem accepe-
runt. Tum primum ſine auctoritate ſenatus, populi
juſſu triumphatum eſt. Hæc victoria tribunorum ple- 64
biſque prope in haud ſalubrem luxuriam vertit; conſpi-
ratione inter tribunos facta, ut iidem tribuni reficeren-
tur.

primum ſtudiis ejus inſerviat. Quomodo? vel Tullii ipſius, vel quorum illi libuiſſet, ſcripta recitando, ſcribendo, evolvendo, examinando, bibliothecam curando. Hæ enim erant operæ, quas Tiro edebat Ciceroni. Mela lib. 1,

12. *Literas & literarum operas, aliaſque etiam artes commenti Phœnices.* Paullo aliter Cato in præfatione Iuſtini *& otii reddendam operam putat.* id eſt, ita exigendum otium, ut etiam, quod per illud feceris, opus appareat.

tur. & quo ſua minus cupiditas emineret, conſulibus quoque continuarent magiſtratum. Conſenſum Patrum cauſſabantur, quo per contumeliam conſulum jura plebis labefacta eſſent. *Quid futurum, nondum firmatis legibus ſi novos tribunos per factiones ſuas conſules adorti eſſent? non enim ſemper Valerios Horatioſque conſules fore, qui libertati plebis ſuas opes poſtferrent.* Forte quadam utili ad tempus, ut comitiis præeſſet, potiſſimum M. Duilio ſorte evenit, viro prudenti, & ex continuatione magiſtratus invidiam imminentem cernenti. qui quum ex veteribus tribunis negaret ullius ſe rationem habiturum, pugnarentque collegæ ut liberas tribus in ſuffragium mitteret, aut concederet ſortem comitiorum collegis, habituris è lege potius comitia, quam ex voluntate Patrum; injecta contentione Duilius conſules ad ſubſellia accitos, quum interrogaſſet, quid de comitiis conſularibus in animo haberent, reſpondiſſentque, ſe novos conſules creaturos; auctores popularis ſententiæ, haud populares nactus, in concionem cum iis proceſſit. Ubi quum conſules producti ad populum, interrogatique, ſi eos P.R. memor libertatis per illos receptæ domi, memor militiæ rerumque geſtarum conſules iterum faceret, quidnam facturi eſſent, nihil ſententiæ ſuæ mutaſſent; collaudatis conſulibus, quod perſeverarent ad ultimum diſſimiles decemvirorum eſſe, comitia habuit: & quinque tribunis plebis creatis, quum præ ſtudiis apertè petentium novem tribunorum [1] alii candidati tribus non explerent, concilium dimiſit: nec deinde comitiorum cauſſa habuit. Satisfactum legi aiebat, quæ numero nuſquam præfinito tribu-

VARIORUM.

1 *Alii candidati tribus non explerent.*] Quid ſit *tribus explere*, etiam atque etiam ſecum conſideret Lector, cum hoc tempore haud minus 25. tribus eſſent. Vtrum *tribus* pro claſſe accepit? An tributa intelligemus comitia, quibus aberant patres? *Glarean.*

1 *Alii candidati tribus non explerent.*] *Tribus non explere*, eſt non poſſe legitimum ac neceſſarium ſuffragiorum numerum ferre. Hoc dixi, quia Glareanus *tribum* pro claſſe accipiendam ait, cum Tribuni plebis tributis comitiis fierent. Alibi *legitima ſuffragia non conficere* dixit. *Sigonius.*

2 *Con-*

tribunis, modo ut relinquerentur, sanciret: & ab iis qui creati eſſent, cooptari collegas juberet. Recitabatque rogationis carmen, in quo, [a] *Si tribunos plebei decem rogabo, ſi quos minus hodie decem tribunos plebei fecerint: hi tum uti quos ſibi collegas cooptaſſint, ut illi legitimi eadem lege tribuni plebei ſint, ut illi quos hodie tribunos plebei feceritis.* Duilius quum ad ultimum perſeveraſſet, negando quindecim tribunos plebis rempubl. habere poſſe, victa collegarum cupiditate, pariter Patribus plebique acceptus, magiſtratu abiit. Novi tribuni plebis in cooptandis collegis Patrum voluntatem foverunt. duos etiam patricios con- 65
ſularesque, Sp. Tarpeium & A. Aterium cooptavêre. Conſules creati, Lar. Herminius, T. Virginius Cælimontanus, nihil magnopere ad Patrum aut plebis cauſſam inclinati, ocium domi ac foris habuêre. L. Trebonius tribunus plebis infeſtus Patribus, quod ſe ab iis in cooptandis tribunis fraude captum, proditum à collegis, aiebat; rogationem tulit, *ut qui plebem Romanam tribunos plebis rogaret, is uſque eo rogaret, dum decem tribunos plebis faceret*, inſectandiſque Patribus, unde Aſpero etiam inditum eſt cognomen, tribunatum geſſit. Inde M. Geganius Macerinus, & C. Julius conſules facti, [a] coitiones tribunorum adverſus nobilium juventutem ortas,

sine

a *Conciones Tribunorum adverſus nobilium.*] Quid eſt *ſedare conciones ortas*: Quando unquam alias dixit, *oriri conciones?* Quis eſt, qui non videat, aut *coitiones*, aut *contentiones* eſſe legendum? vel repugnantibus antiquis exemplaribus. *Sigonius.*

GRONOVII.

a *Si tribunos plebis decem rogabo.*] Carmen hoc rogationis olim de tribunis decem latæ tentaverunt varie & vexati editores, & Rhenanus, Sigonius, Schottus. E quibus hi tres ut ſinguli aliquid boni attulerunt, ita & in partibus defecerunt. Mſt. lectio eſt: *ſi tribunos plebei decem rogabo, ſi qui nos minus hodie decem tribunos plebis fecerint, hii tum uti quos ſibi collegas cooptaſſent.* Sit igitur univerſum tale: *Si tribunos plebei decem rogabo, ſi qui vos minus hodie decem tribunos feceritis, hi tum uti quos ſibi collegas cooptaſſint, ut illi legitimi eadem lege tribuni plebei ſint, ut illi quos hodie tribunos plebei feceritis.* Principium cur mutet Schottus, cauſſa nulla eſt. Recte autem ille, *Si qui*, id eſt, ſi qua ratione, ſi quo numero. Male Sigonius, *ſi quos*, cum illa non modo ſcriptorum, ſed & veterum editionum lectio ſit. Conſtruendum: *ſi qui tribunos plebei feceritis minus decem*: id eſt, τοῖς δέκα. Repetitio τ *uti*, quod abeſſe poſſet, elegans & alibi quoque nobis adſerenda. Male hoc delet Rhenanus. Recte autem idem & Sigonius, *cooptaſſint*. Sed male alter

le alter

ſine inſectatione poteſtatis ejus, conſervata majeſtate Patrum, ſedavere plebem decreto ad bellum Volſcorum & Æquorum delectu ſuſtinendo, rem ab ſeditionibus continuere: urbano quoque otio foris omnia tranquilla eſſe affirmantes, per diſcordias civiles externos tollere animos. Cura pacis, concordiæ quoque inteſtinæ cauſſa fuit. ſed alter ſemper ordo gravis alterius modeſtiæ erat. quieſcenti plebi ab junioribus Patrum injuriæ fieri cœptæ. ubi tribuni auxilio humilioribus eſſent, in primis parum proderat: deinde ne ipſi quidem inviolati erant; utique poſtremis menſibus, quum & per coitiones potentiorum injuria fieret, & vis poteſtatis omnis aliquanto poſteriore anni parte languidior fermè eſſet: jamque plebs ita in tribunatu ponere aliquid ſpei, ſi ſimiles Icilio tribunos haberet: nomine tantum ſe biennio habuiſſe. Seniores contra Patrum, ut nimis feroces ſuos credere juvenes eſſe; ita [b] malle, ſi modus excedendus eſſet, ſuis quam adverſariis ſupereſſe animos. adeo moderatio tuendæ libertatis, dum æquari velle ſimulando ita ſe quiſque extollit, ut deprimat alium, in difficili eſt; cavendoque ne metuant homines, metuendos ultro ſe efficiunt: & injuriam à nobis repulſam, tanquam aut facere aut pati neceſſe ſit, injungimus aliis.

66 [1] T. Quintius Capitolinus quartum, & Agrippa Furius conſules inde facti, nec ſeditionem domi, nec foris bellum acceperunt: ſed imminebat utrumque. Jam non ultra diſcordia civium reprimi poterat, & tribunis & plebe incitata in Patres, quum dies alicui nobilium dicta novis ſemper certaminibus conciones turbaret. ad quarum primum ſtrepitum, velut ſigno accepto, arma cepere Æqui ac Volſci: ſimul quod perſuaſerant iis duces cupi-

le alter offenſus repetitione τοῦ *ut*, ſubſtituit, *ita illi legitimi*. Vide quæ ad lib. 28, 9. & lib. 36, 1.

b *Malle ſi modus.*] Terentius Adelphis: *Non innueram. verum in iſtam partem potius peccato tamen.*

VARIORUM.

1 *T. Quintius Capitolinus* IV. *& A. Furius Coſſ.*] Hoc loco ſatis diligenter Livius Capitolini Conſulis annos numeravit, quod libro ſecundo omiſſum bis, ante teſtati ſumus. *Glarean.*

cupidi prædarum, biennio ante delectum indictum ha-
beri non potuiſſe, abnuente jam plebe imperium. *eo, ad-*
verſus ſe non eſſe miſſos exercitus. diſſolvi licentia militandi mo-
rem, nec pro communi jam patria Romam eſſe. quicquid irarum
ſimultatumque cum externis fuerit, in ipſos verti. occæcatos lupos
inteſtina rabie opprimendi occaſionem eſſe. Conjunctis exer-
citibus Latinum primum agrum populati ſunt: deinde,
poſtquam ibi nemo vindex occurrebat, tum vero exul-
tantibus belli auctoribus, ad mœnia ipſa Romæ popula-
bundi regione portæ Eſquilinæ acceſſere; vaſtationem
agrorum urbi per contumeliam oſtentantes. unde poſt-
quam inulti prædam præ ſe agentes, retro ad Corbio-
nem agmine iêre, Quintius conſul ad concionem popu-
lum vocavit. Ibi in hanc ſententiam locutum accipio:
Etſi mihi nullius noxæ conſcius, Quirites, ſum, tamen cum pudore 67
ſummo in concionem veſtram proceſſi. Hoc vos ſcire, hoc poſteris
memoriæ traditum iri Æquos & Volſcos vix Hernicis modo pa-
res, T. Quintio quartum conſule ad mœnia urbis Romæ impune
armatos veniſſe. Hanc ego ignominiam (quamquam jam diu ita
vivitur, is ſtatus rerum eſt, ut nihil boni divinet animus) ſi huic
potiſſimum imminere anno ſciſſem, vel exilio, vel morte ſi alia
fuga honoris non eſſet, vitaſſem. Ergo, ſi viri arma illa habuiſſent,
quæ in portis fuêre noſtris, capi Roma me conſule potuit? ſatis ho-
norum, ſatis ſuperque vitæ erat. mori conſulem tertium oportuit.
Quem tandem ignaviſſimi hoſtium contempſêre? nos conſules?
an vos Quirites? Si culpa in nobis eſt, auferte imperium indi-
gnis: & ſi id parum eſt, inſuper pœnas expetite. Si in vobis, ne-
mo Deorum nec hominum ſit, qui veſtra puniat peccata Quirites,
voſmet tantum pœniteat. Non illi veſtram ignaviam contempſe-
re, nec ſuæ virtuti confiſi ſunt; quippe toties fuſi fugatique, caſtris
exuti, agro mulctati ſub jugum miſſi, & ſe & vos novere. Diſcor-
dia ordinum eſt venenum urbis hujus; Patrum ac plebis certami-
na: dum nec nobis imperii, nec vobis libertatis eſt modus, dum
tædet vos patriciorum, nos plebeiorum magiſtratuum; ſuſtulere
illi animos. Pro Deûm fidem, quid vobis vultis? Tribunos plebis
concupiſtis. concordiæ cauſſa conceſſimus. Decemviros deſidera-

ſtis. creari paſſi ſumus. Decemvirorum vos pertæſum eſt. coëgimus abire magiſtratu. Manente in eoſdem privatos ira veſtra, mori atque exulare nobiliſſimos viros honoratiſſimoſque paſſi ſumus. Tribunos plebis creare iterum voluiſtis. creaſtis. Conſules facere, veſtrarum partium, etſi Patribus videbamus iniquum; patricium quoque magiſtratum plebi donum fieri vidimus: auxilium tribunicium, provocationem ad populum, ſcita plebis injuncta patribus. ſub titulo æquandarum legum noſtra jura oppreſſa tulimus & ferimus. Qui finis erit diſcordiarum? Ecquando unam urbem habere, ecquando communem hanc eſſe patriam licebit? Victi nos æquiore animo quieſcimus, quam vos victores. ſatiſne eſt, nobis vos metuendos eſſe? Adverſus nos Aventinum capitur, adverſus nos Sacer occupatur mons. Eſquilias quidem ab hoſte prope captas, & ſcandentem in aggerem Volſcum hoſtem nemo ſubmovit.
68 *in nos viri, in nos armati eſtis. Agite dum, ubi hic curiam circumſederitis, & forum infeſtum feceritis, & carcerem impleveritis principibus; iiſdem iſtis ferocibus animis egredimini extra portam Eſquilinam: aut ſi ne hoc quidem audetis, ex muris viſite agros veſtros, ferro ignique vaſtatos, prædam abigi, fumare incenſa paſſim tecta. At enim communis res per hæc loco eſt pejore: ager uritur, urbs obſidetur, belli gloria penes hoſtes eſt. Quid tandem* [a] *privatæ res veſtræ quo ſtatu ſunt? Jam unicuique ex agris ſua damna nunciabuntur. quid eſt tandem domi, unde ea expleatis?* [b] *Tribuni vobis amiſſa reddent ac reſtituent? vocis verborumque quantum voletis, ingerent, & criminum in principes & legum aliarum ſuper alias, & concionum. Sed ex illis concionibus numquam veſtrum quiſquam re, fortuna, domum auctior rediit. Ecquis retulit aliquid ad conjugem & liberos, præter odia, offen-*

GRONOVII.

a *Privatæ res veſtræ quo in ſtatu ſunt.*] Præpoſitionem non habent boni libri, ut jam monuit Rhenanus. Sic lib. 22. *in ſecretum abductum, velut ignorantem, monet, quo ſtatu ſit res.* Lib. 23. *ut ex iis præſentibus noſcere Patres poſſent, quo ſtatu eſſet reſpublica.* Cicero in paradox. *conſecutus ſum, ut eo ſtatu eſſem, quem neque fortunæ temeritas, neque inimicorum labefactaret invidia.*

b *Tribuni vobis amiſſa reddent ac reſtituent.*] Duo mſſ. per fictam reſponſionem: *expleatis? ſunt tribuni. vobis amiſſa reddent ac reſt.* Quaſi diceret: nempe tantorum damnorum pretium habetis tribunos. rem præclaram! ſed an illi detrimenta rei familiaris ſarcient & penſabunt?

offenſiones, ſimultates publicas privataſque? à quibus ſemper non veſtra virtute innocentiaque, ſed auxilio alieno tuti ſitis. At Hercules, quum ſtipendia, nobis conſulibus, non tribunis ducibus, & in caſtris, non in foro faciebatis, & [c] *in acie veſtrum clamorem hoſtes, non in concione Patres Romani horrebant, præda parta, agro ex hoſte capto, pleni fortunarum gloriæque ſimul publicæ, ſimul privatæ, triumphantes domum ad penates redibatis. nunc oneratum veſtris fortunis hoſtem abire ſinitis. Hærete affixi concionibus, & in foro vivite. ſequitur vos neceſſitas militandi quam fugitis. Grave erat in Æquos & Volſcos proficiſci? Ante portas eſt bellum. ſi inde non pellitur, jam intra mœnia erit, & arcem & Capitolium ſcandet, & in domos veſtras vos perſequetur. Biennio ante ſenatus delectum haberi, & educi exercitum in Algidum juſſit. ſedemus deſides domi, mulierum ritu inter nos altercantes; præſenti pace læti, nec cernentes ex ocio illo brevi multiplex bellum rediturum. His ego gratiora dictu alia eſſe ſcio: ſed me vera pro gratis loqui, etſi meum ingenium non moneret, neceſſitas cogit. Vellem equidem vobis placere, Quirites, ſed multo malo vos ſalvos eſſe; qualicunque erga me animo futuri eſtis. Natura hoc ita comparatum eſt, ut qui apud multitudinem ſua cauſa loquitur, gratior eo ſit, cujus mens nihil præter publicum commodum videt. niſi forte aſſentatores publicos, plebicolas iſtos, qui vos nec in armis, nec in ocio eſſe ſinunt, veſtra vos cauſſa incitare & ſtimulare putatis. Concitati, aut honori aut quæſtui illis eſtis: & quia in concordia ordinum nullos ſe uſquam eſſe vident, malæ rei ſe quam nullius, turbarum ac ſeditionum, duces eſſe volunt. Quarum rerum ſi vos tædium tandem capere poteſt, & patrum veſtroſque antiquos mores vultis pro his novis ſumere, nulla ſupplicia recuſo, niſi paucis diebus hos populatores agrorum noſtrorum fuſos fugatoſque caſtris exuero. & à portis noſtris mœnibuſque ad illorum urbes hunc belli terrorem, quo nunc vos attoniti eſtis, transtulero.* Raro alias tribuni popularis oratio acceptior 69
plebi,

c *In acie veſtrum clamorem hoſtes.*] Sumpſit à Demoſthene de Cherſoneſo: ἐχρῆν, τοὐναντίον ἢ νυνί, ἅπαντας τοὺς πολιτευομένους ἐν μὲν ταῖς ἐκκλησίαις πρᾴους καὶ φιλανθρώπους ὑμᾶς ἐθίζειν εἶναι, ἐν δὲ ταῖς παρασκευαῖς ταῖς τοῦ πολέμου φοβεροὺς καὶ χαλεποὺς ἐπιδεικνύναι.

plebi, quam tunc ſeveriſſimi conſulis fuit. Juventus quoque quæ inter tales metus detrectationem militiæ, telum acerrimum adverſus Patres habere ſolita erat, bellum & arma ſpectabat, & agreſtium fuga, ſpoliatique in agris & vulnerati, fœdiora iis, quæ ſubjiciebantur oculis, nunciantes, totam urbem ira implevêre. In ſenatum ubi ventum eſt, ibi vero in Quintium omnes verſi, ut unum vindicem majeſtatis Romanæ intueri, & primores Patrum *dignam* dicere *concionem imperio conſulari, dignam tot conſulatibus anteactis, dignam vita omni plena honorum ſæpe geſtorum, ſæpius meritorum. Alios conſules aut per proditionem dignitatis Patrum plebi adulatos, aut acerbe tuendo jura ordinis aſperiorem domando multitudinem feciſſe: T. Quintium orationem memorem majeſtatis Patrum, concordiæque ordinum, & temporum inprimis habuiſſe. Orare eum collegamque, ut capeſſerent rempubl. orare tribunos, ut uno animo cum conſulibus bellum ab urbe ac mœnibus propulſari vellent, plebemque obedientem in re tam trepida Patribus præberent: appellare tribunos communem patriam, auxiliumque eorum implorare, vaſtatis agris, urbe prope oppugnata.* Conſenſu omnium delectus decernitur habeturque. Quum conſules in concione pronunciaſſent, Tempus non eſſe cauſſas cognoſcendi: omnes juniores poſtero die prima luce in campo Martio adeſſent: *cognoſcendis cauſis eorum qui nomina non dediſſent, bello perfecto ſe daturos tempus; pro deſertore futurum, cujus non probaſſent cauſſam*; omnis juventus affuit poſtero die. Cohortes ſibi quæque centuriones legerunt: bini ſenatores ſingulis cohortibus præpoſiti. Hæc omnia adeo mature perfecta accepimus, ut ſigna eo ipſo die à quæſtoribus ex ærario prompta delataque in campum, quarta diei hora mota ex campo ſint: exercituſque novus, paucis cohortibus veterum militum voluntate ſequentibus, manſerit ad decimum lapidem. Inſequens dies hoſtem in conſpectum dedit: caſtraque ad Corbionem caſtris ſunt conjuncta. Tertio die quum ira Romanos; illos, quum toties rebellaſſent, conſcientia culpæ ac deſperatio

tio irritaret, mora dimicandi nulla eſt facta. In exercitu 70
Romano quum duo conſules eſſent poteſtate pari; quod ſaluberrimum in adminiſtratione magnarum rerum eſt, ſumma imperii, concedente Agrippa, penes collegam erat: & prælatus ille facilitati ſummittentis ſe comiter reſpondebat; communicando conſilia laudeſque, & æquando imparem ſibi. In acie Quintius dextrum cornu, Agrippa ſiniſtrum tenuit; Sp. Poſtumio Albo legato datur media acies tuenda; legatum alterum Ser. Sulpicium equitibus præficiunt. Pedites ab dextro cornu egregiè pugnavêre; haud ſegniter reſiſtentibus Volſcis. Ser. Sulpicius per mediam hoſtium aciem cum equitatu perrupit. unde quum eadem reverti poſſet ad ſuos, priuſquam hoſtis turbatos ordines reficeret, terga impugnare hoſtium ſatius viſum eſt. momentoque temporis in averſam incurſando aciem ancipiti terrore diſſipaſſet hoſtes, ni ſuo proprio eum prælio equites Volſcorum & Æquorum exceptum aliquandiu tenuiſſent. Ibi vero Sulpicius, *Negare cunctandi tempus eſſe, circumventos intercluſoſque ab ſuis* vociferans, *ni equeſtre prælium conniſi omni vi perficerent. Nec fugare equitem integrum ſatis eſſe, conficerent equos viroſque, ne quis reveheretur inde ad prælium, aut integraret pugnam. non poſſe illos reſiſtere ſibi, quibus conferta peditum acies ceſſiſſet.* [1] Haud ſurdis auribus dicta: impreſſione una totum equitatum fudêre, magnam vim ex equis præcipitavêre: ipſos, equoſque ſpiculis confodêre. is finis pugnæ equeſtris fuit. Tunc adorti peditum aciem, nuncios ad conſules rei geſtæ mittunt, ubi jam inclinabatur hoſtium acies. nuncius deinde vincentibus Romanis animos auxit, & referentes gradum perculit Æquos. In media primum acie vinci cœpti, [d] qua permiſſus equitatus

tatus

d *Qua præmiſſus equitatus.*] Scribendum eſt, *permiſſus*, i. effuſo curſu immiſſus. Et ſic Romana Andreæ: ſed proximæ ſtatim mutarunt præter Aldinam. Supra: *Concitant equos permittuntque in hoſtem.* Reſtituimus & alibi Livio.

VARIORUM.

1 *Haud ſurdis auribus.*] Id eſt, non fruſtrà vel inanibus. Vide Eraſmum in Adagiis: *Surdo canis.*

2 *An-*

tatus turbaverat ordines. Siniſtrum deinde cornu ab Quintio conſule pelli cœptum; in dextro plurimum laboris fuit. Ibi Agrippa, ætate viribuſque ferox, quum omni parte pugnæ melius rem geri, quam apud ſe videret; accepta ſigna ab ſigniferis ipſe inferre, quædam jacere etiam in confertos hoſtes cœpit. Cujus ignominiæ metu concitati milites, invaſere hoſtem. ita æquata ex omni parte victoria eſt. Nuncius tum à Quintio venit victorem jam ſe imminere hoſtium caſtris, nolle irrumpere antequam ſciat debellatum & in ſiniſtro cornu eſſe. Si jam fudiſſet hoſtes, conferret ad ſe ſigna, ut ſimul omnis exercitus præda potiretur. Victor Agrippa cum mutua gratulatione ad victorem collegam, caſtraque hoſtium venit, ibi paucis defendentibus momentoque fuſis, ſine certamine in munitiones irrumpunt: prædaque ingenti compotem exercitum, ſuis etiam rebus recuperatis, quæ populatione agrorum amiſſæ erant, reducunt. Triumphum nec ipſos poſtulaſſe, nec delatum iis ab ſenatu, accipio: nec traditur cauſſa ſpreti aut non ſperati honoris. Ego quantum in tanto intervallo temporum conjicio, quum Valerio atque Horatio conſulibus, qui præter Volſcos & Æquos Sabini etiam belli perfecti gloriam pepererant, negatus ab ſenatu triumphus eſſet, verecundiæ fuit pro parte dimidia rerum conſulibus petere triumphum. ne etiam ſi impetraſſent, magis hominum ratio, quam meritorum habita videretur.

71 Victoriam honeſtam ex hoſtibus partam, turpe domi de finibus ſociorum judicium populi deformavit. Aricini atque Ardeates de ambiguo agro quum ſæpe bello certaſſent, multis invicem cladibus feſſi, judicem populum Romanum cepere. Quum ad cauſſam orandam veniſſent, concilio populi à magiſtratibus dato, magna contentione actum. jamque editis teſtibus quum tribus vocari & populum inire ſuffragium oporteret, conſurgit P. Scaptius de plebe, magno natu: &, *Si licet*, inquit, *conſules, de republica dicere; errare ego populum in hac cauſſa non*

patiar.

patiar. Quum, ut vanum, eum negarent conſules audiendum eſſe, vociferantemque prodi publicam cauſſam, ſummoveri juſſiſſent, tribunos appellat. Tribuni, ut fere ſemper reguntur à multitudine magis quam regunt, dedere cupidæ audiendi plebi, ut quæ vellet, Scaptius diceret. Ibi infit, [2] *Annum ſe tertium & octogeſimum agere, & in eo agro de quo agitur, militaſſe, non juvenem, ſed viceſima jam ſtipendia merentem, quum ad Coriolos ſit bellatum. Eo ſe rem vetuſtate obliteratam, cæterum ſua memoria infixam afferre. Agrum, de quo ambigitur, finium Coriolanorum fuiſſe, captiſque Coriolis jure belli publicum populi Romani factum. Mirari ſe, quonam more Ardeates Aricinique, cujus agri jus nunquam uſurpaverint incolumi Coriolana re, eum ſe à populo Romano, quem pro domino judicem fecerint, intercepturos ſperent. Sibi exiguum vitæ tempus ſupereſſe: non potuiſſe ſe tamen inducere in animum, quin quem agrum miles pro virili parte manu cepiſſet, eum ſenex quoque voce, qua una poſſet, vindicaret. Magnoperè ſe ſuadere populo, ne inutili pudore ſuam ipſe cauſſam damnaret.*

Conſules, quum Scaptium, non ſilentio modo, ſed cum 72
aſſenſu etiam audiri animadvertiſſent; Deos homineſque teſtantes flagitium ingens fieri, Patrum primores arceſſunt. cum his circumire tribunos, orare, *Ne peſſimum facinus pejore exemplo admitterent;* [3] *judices in ſuam rem litem vertendo; quum præſertim etiamſi fas ſit, curam emolumenti*

[2] [illegible] *tertium & octogeſimum agere.*] Nam ab hoc anno qui eſt ab Vrbe condita CCCVIII. ad annum CCLXI. quo Corioli capti ſunt, numerantur anni XLVII. Quibus ſi addantur anni XX. quos ſe ante militaſſe Scaptius ait, erunt anni LXVII. quo anno uſque ad annum LXXXIII. numerantur anni XVI. quo anno ætatis tyrocinium de more depoſuit Scaptius. Ita ut anno ætatis XVI. militare ceperit, poſt annos XX. ad Coriolos fuerit anno ab Vrbe cond. CCLXI. anno verò CCCVIII. hæc loquatur, annos natus LXXXIII. *Sigonius.*

[3] *Iudices in ſuam rem litem vertendo.*] *Litem in rem ſuam vertere* dixit, pro eo, quod eſt, rem inter duos controverſam adjudicare ſibi, quod eſt cum judex ita cum litigantibus agit, ut ei jure ſuo cedant. Budæus in Pandect. Quod deinde ſequitur *quadruplatoris* nomen, eo intelligitur delatorum genus, qui ex eo quæſtu ſeſe tolerabant, ut ea perſequerentur, quorum ex legibus quadrupli erat actio, quorum crebra mentio apud antiquos. Turneb. lib. 3. Adverſ. cap. 9. *Godelev.*

[3] *Iudices in ſuam rem litem vertendo.*] Lego, *Iudicis in ſuam rem litem vertentis:* ita ut id pendeat ab *Exemplo*, & cum ea voce conjungatur. Alioqui enim tollenda erit diſtinctio. Probatur au-

menti ſui judici eſſe; nequaquam tantum agro intercipiendo acquiratur, quantum amittatur alienandis injuria ſociorum animis. Nam famæ quidem ac fidei damna majora eſſe, quam quæ æſtimari poſſent. Hoc legatos referre domum? hoc vulgari? hoc ſocios audire? hoc hoſtes? Quo cum dolore hos? quo cum gaudio illos? [a] *Scaptione hoc concionali ſeni aſſignaturos putarent finitimos populos? Clarum hac fore imagine Scaptium nomen. populum Romanum quadruplatoris & interceptoris litis alienæ perſonam laturum. quem enim hoc privatæ rei judicem feciſſe, ut ſibi controverſioſam adjudicaret rem? Scaptium ipſum id quidem, etſi præmortui jam ſit pudoris, non facturum.* Hæc conſules, hæc Patres vociferantur. ſed plus cupiditas, & auctor cupiditatis Scaptius valet. Vocatæ tribus judicaverunt agrum publicum populi Romani eſſe. Nec abnuitur ita fuiſſe, ſi ad judices alios itum foret: nunc haud ſanè quicquam [b] bona cauſſa elevatur dedecus judicii. idque non Aricinis Ardeatibuſque, quam Patribus Romanis, fœdius atque acerbius viſum. Reliquum anni quietum ab urbanis motibus & ab externis manſit.

EPI-

tem emendatio his verbis, quæ mox ſequuntur: *Cum præſertim* &c. *judici* &c. *Tanaq. Faber.*

GRONOVII.

a *Scaptione hoc concionali ſeni.*] Scribo: *Scaptione hic concilionali ſeni adſignaturos finitimos populos? clarum hac fore imagine Scaptium nomen? populum Romanum quadruplatoris & interceptoris litis alienæ perſonam laturum?* Rationem dedimus in commentario de Seſtertiis.

b *Bona cauſa elevatur dedecus.*] Andreas & alii uſque ad Aſcenſium: *cauſa bona levatur.* Hujus ex margine adoptaverunt *cauſa bona* primi Moguntini. Iuntas & Frobenius, *cauſa bone.* Gryphius primum, *cauſa bene elevatur.* At Modianus, Voſſ. Helm. Pal. unus, Chiflet. Busb. *bono cauſa levatur.* Et id revocavimus. Vide ad Senecæ Philoſophica.

EPITOME
LIBRI IV.

Lex de connubio Patrum & plebis à tribunis plebis, contentione magna, Patribus repugnantibus, perlata eſt. Tribuni militares. Aliquot annis res populi Romani domi militiæque per hoc genus magiſtratus adminiſtrata. Item Cenſores tunc primum creati. Ager [a] *Ardeatinus populi Romani judicio ablatus, miſſis in eum colonis, reſtitutus eſt. Cum fame populus Romanus laboraret, Sp. Mælius eques Romanus frumentum populo ſua impenſa largitus eſt: & ob id factum conciliata ſibi plebe, regnum affectans, à C. Servilio Ahala magiſtro equitum, juſſu Quinctii Cincinnati dictatoris, occiſus eſt: L. Minucius index bove aurata donatus eſt. Legatis Romanis à Fidenatibus occiſis, quoniam ob rempublicam occubuerant, ſtatuæ in Roſtris poſitæ ſunt. Cornelius Coſſus tribunus militum, occiſo Tolumnio rege Veientium, opima ſpolia ſecunda Feretrio retulit. Mamercus Æmilius dictator, cenſuræ honore, qui antea per quinquennium gerebatur, anni & ſex menſium ſpatio finito, ob eam rem à cenſoribus notatus eſt. Fidenæ in poteſtatem redactæ eoque coloni miſſi ſunt. quibus occiſis Fidenates quum defeciſſent à populo Romano; à Mamerco Æmilio dictatore victi ſunt, & Fidenæ captæ. Conjuratio ſervorum oppreſſa. Poſtumius tribunus militum, propter crudelitatem ab exercitu occiſus eſt. Stipendium ex ærario tum primum militibus datum. Res præterea geſtas adverſum Volſcos & Veientes, Fidenates, & Faliſcos, continet.*

Hos

GRONOVII.

[a] *Ardeatinus Romani populi.*] Vetuſtiores edd. *Ardeatinis.* Scribe: *Ager Ardeatibus populi judicio ablatus.*

1 HOs ſecuti M. Genutius & C. Curtius conſules. Fuit annus domi foriſque infeſtus. nam anni principio & de connubio Patrum & plebis C. Canuleius tribunus plebis rogationem promulgavit; qua contaminari ſanguinem ſuum Patres, [1] confundique jura gentium rebantur: & mentio primo ſenſim illata à tribunis, ut alterum ex plebe conſulem liceret fieri, eò proceſſit deinde, [2] ut rogationem novem tribuni promulgarent, *ut populo poteſtas eſſet, ſeu de plebe, ſeu de Patribus vellet, conſules faciendi.* Id vero ſi fieret, non vulgari modo cum infimis, ſed prorſus auferri à primoribus ad plebem, ſummum imperium credebant. Læti ergo audiêre Patres, Ardeatium populum ob injuriam agri abjudicati deſciſſe, & Veientes depopulatos extrema agri Romani, & [3] Volſcos Æquoſque, ob communitam Verruginem, fremere. adeo vel infelix bellum ignominioſæ paci præferebant. His itaque in majus etiam acceptis, ut inter ſtrepitum tot bellorum conticeſcerent actiones tribuniciæ, delectus haberi, bellum armaque vi ſumma apparari jubent; ſi quo intentius poſſit, quam T. Quintio conſule apparatum ſit. Tum C. Canu-

VARIORUM.

1 *Confundique jura gentium rebantur.*] *Gentem* autem genus, ac gentilitatem intelligit, quam ſe ſolos habere patricii ipſi gloriabantur. Illud intereſt inter *Gentem* ac *Familiam*: quod *Gens*, ad nomen: *Familia* ad cognomen refertur. Itaque illa tanquam totum continere videtur; hæc quodammodo partem. Ex. gr. Cornelii omnes unius gentis eſſe dicuntur, quia omnes uno nomine continentur: at verò partes gentis hujus ſunt plures, quæ ex cognominum varietate diſtinctæ ſunt, eæque *Familiæ* dicuntur: ut Cornelii Dolabellæ, Cornelii Cethegi, Cornelii Scipiones &c. *Sigonius.*

2 *Vt rogationem novam Tribuni promulgarent.*] Hoc ſenſu: Mentio illata primo ſenſim à C. Canuleio, ut alterum ex plebe Conſulem liceret fieri, eo deinde proceſſit, ut tribuni reliqui novam rogationem promulgarent, ut promiſcuè Conſules ſeu de plebe, ſeu de patribus poſſent pro populi arbitrio creari. *Novem* autem ſi legamus, omnes accipiamus Tribunos, præter C. Furnium, quem excipit Dionyſius. *Sigon.*

3 *Et Volſcos Æquoſque ob comm. Verruginem.*] Vbi Romani Volſcis Æquiſque Verruginem ademerint, ac poſtea muniverint, nuſquam Livius dixit, ne nominavit quidem uſquam. Veientibus autem ante triginta annos Coss. L. Furio & C. Manlio, datæ erant induciæ in annos XL. quas non ſervarunt. *Glarean.*

4 Vt

Canuleius pauca in ſenatu vociferatus, nequicquam territando conſules avertere plebem à cura novarum legum; nunquam eos ſe vivo delectum habituros, antequam ea, quæ promulgata ab ſe collegiſque eſſent, plebes ſciviſſet; confeſtim ad concionem advocavit. Eodem tempore & conſules ſenatum in tribunum, & tribunus populum in conſules incitabat. Negabant conſules *jam ultra ferri poſſe furores tribunicios. ventum jam ad finem eſſe; domi plus belli concitari, quam foris. Id adeo non plebis, quam Patrum; neque tribunorum magis, quam conſulum culpa accidere. cujus rei præmium ſit in civitate, eam maximis ſemper auctibus creſcere; ſic pace bonos, ſic bello fieri. Maximum Romæ præmium ſeditionum eſſe: id & ſingulis univerſiſque* [a] *ſemper honori fuiſſe. Reminiſcerentur quam majeſtatem ſenatus ipſi à patribus accepiſſent, quam liberis tradituri eſſent;* 4 [b] *ut quemadmodum plebs gloriari poſſet, auctiorem amplioremque eſſe.* [c] *finem*

4 *Vt quemadmodum plebs gloriari.*] Hiat oratio. aliquid excidit. Vigenerius legerat *Et*, non *ut*. Faber.

GRONOVII.

a *Semper honori fuiſſe.*] Video in Voſſianis membr. *τὸ honori* deſiderari. Vnde timide ſuſpicor: *Maximum Romæ præmium ſeditionum eſſe, & ſingulis univerſiſque ſemper fuiſſe.*

b *Vt quemadmodum plebs gloriari poſſet, auctiorem amplioremque eſſe.*] Sic legebatur in primis editionibus, Andreæ & Campani, ſecutiſque eas, Bècharii, Veneta, Moguntina, Aſcenſii. Aldus, Iuntas & Frobenius dederunt: *& quemadmodum*. Itaque Rhenano monendum fuit in Mſ. eſſe, *Vt*, quod tamen ille commutat in *tum*. Sed & Glareanus rejicit *τὸ Vt*, quia foret *ἀνανταπόδοτον*, & ſupplendum: *ita etiam ſenatui annitendum*: quod tamen non placere: videndum etiam, num deſideretur *Se*. Vix hoc pronuntiarat: ecce Sigonius: Vetus Lectio, *ſe auctiorem*. Atqui fideles libri non habent illud *ſe*, &, ſi ſalvum volumus Livium, detrahendum vulgatis, haud addendum eſt. tolle *τὸ eſſe*, & ſincerum erit: *Reminiſcerentur quam majeſtatem ſenatus ipſi à patribus accepiſſent, quam liberis tradituri eſſent, ut (quemadmodum plebs gloriari poſſet) auctiorem amplioremque.* Nimirum eam majeſtatem liberis traderent vel tradituri eſſent. *Vt*, id eſt, quibus modis & rationibus. Plebs ſuam majeſtatem vimque in republica tribunis & ſacratis & Valeriis Horatiiſque legibus intenderat: idque jure poterat gloriari. Iubent igitur conſules ſenatum adniti, ut Patribus patriciiſque jus æque ſit gloriari, ampliſſimi ordinis majeſtatem ab ſe factam traditamque liberis auguſtiorem. Infra: *memorque generis, quod ampliſſimum acceptum, majus auctiuſque reliquit poſteris.* Lib. 6. *In plebem ventura omnia, quibus patricii excellant, imperium atque honorem, gloriam belli, genus, nobilitatem, magna ipſis fruenda, majora liberis relinquenda.* Particulas illas duas ſimiliter conjungit lib. 21. in orat. Alorci: *Si eam quemadmodum ut victor fert Hannibal, ſic vos ut victi audiatis.*

c *Finem ergo non fieri nec futurum.*] *Futuram* ex o. Mſſ. & Campani atque Aldina

nem ergo non fieri, nec futuram, donec quam felices ſeditiones, tam honorati ſeditionum auctores eſſent. Quas, quantaſque res C. Canuleium aggreſſum? colluvionem gentium, perturbationem auſpiciorum publicorum privatorumque afferre; ne quid ſinceri, ne quid incontaminati ſit; ut diſcrimine omni ſublato, nec ſe quiſquam, nec ſuos noverit. Quam enim aliam vim connubia promiſcua habere, niſi ut ferarum prope ritu vulgentur concubitus plebis, Patrumque? ut qui natus ſit, ignoret cujus ſanguinis,[1] quorum ſacrorum ſit; dimidius Patrum ſit, dimidius plebis, ne ſecum quidem ipſe concors. Parum id videri, quod omnia divina humanaque turbentur: jam ad conſulatum vulgi turbatores accingi: & primo, ut alter conſul ex plebe fieret, id modo ſermonibus tentaſſe. nunc rogari, ut ſeu ex patribus, ſeu ex plebe velit, populus conſules creet: & creaturos haud dubie ex plebe ſeditioſiſſimum quemque. Canuleios igitur Iciliosque conſules fore. ne Jupiter optimus maximus ſineret, regiæ majeſtatis imperium eo recidere: & ſe millies morituros potius, quam ut tantum dedecoris admitti patiantur. Certum habere, majores quoque ſi divinaſſent, concedendo omnia non mitiorem in ſe plebem, ſed aſperiorem, alia ex aliis iniquiora poſtulando, quum prima impetraſſet, futuram; primo quamlibet dimicationem ſubituros fuiſſe potius, quam eas leges ſibi imponi paterentur. quia tum conceſſum ſit de tribunis, iterum conceſſum eſſe. d [2] Finem non fieri poſſe, in

Aldina editis ſcripſimus. Lib. 9. *Sine fine ulla quæſtionis ſuæ jus eſſe.* Lib. 22. *Quænam futura finis tantis cladibus foret.*

d *Finem non fieri poſſe.*] Sic Mſſ. & Campanus & Veneti Zanenſis & Iuntas. Andreas & Bechar. Aſc. Mog. *Sinere non fieri.* Pejus. Supereſt tamen aliquid incommodi, quod ſuſtulerat Sigonius, ni particulam interjeciſſet, *ergo*, non neceſſariam. Lege: *quia tum conceſſum ſit de tribunis, iterum conceſſum eſſe.* Nempe poſt decemviros depreſſos. *Finem non fieri. Non poſſe in eadem civitate tribunos plebis & Patres eſſe.* Niſi malis: *Item conceſſum eſſe finem non fieri.*

VARIORUM.

1 *Quorum ſacrorum ſit.*] Familiam enim ſacra ſequebantur, ac magna omninò cura, ab eadem conſervabantur. Hinc apud Virgil. Æneas: *Tu genitor cape ſacra manu, patrioſque penates &c.* Sed & ſepulchrorum jura ſequebantur ſacra, familiam & hæredem. Cic. lib. 2. de legib. & lib. 1. de Officiis, quem vide. *Godeleveus.*

2 *Finem non fieri poſſe. in eadem civitate Tribunos plebis & patres eſſe.*] Totum hunc locum ſic lego, ſic diſtinguo: *finem non fieri; nec poſſe in eadem civitate &c.* quod ſequentia probant. lege modo. *Tanaq. Faber.*

GRO-

in eadem civitate tribunos plebis, & Patres eſſe: aut hunc ordinem, aut illum magiſtratum tollendum eſſe: potiuſque ſero, quam nunquam obviam eundum audaciæ temeritatique. [a] *Illine ut impune primo diſcordias ſerentes concitent finitima bella, deinde adverſus ea, quæ concitaverint, armari civitatem defendique prohibeant?* [b] *& quum hoſtes tantum non arceſſierint, exercitus conſcribi adverſus hoſtes non patiantur? Sed audeat Canuleius in ſenatu proloqui, ſe, niſi ſuas leges tanquam victoris Patres accipi ſinant, delectum haberi prohibiturum. quid eſſe aliud, quam minari ſe proditurum patriam? oppugnari atque capi paſſurum? quid eam vocem animorum, non plebi Romanæ, ſed Volſcis & Æquis & Veientibus allaturam? Nonne Canuleio duce ſe ſperaturos Capitolium atque arcem ſcandere poſſe, ſi Patribus tribuni cum jure majeſtate adempta, animos etiam eripuerint? Conſules paratos eſſe duces prius adverſus ſcelus civium, quam adverſus hoſtium arma.* Quum maxime hæc in ſenatu agerentur, 3 Canuleius pro legibus ſuis & adverſus conſules ita diſſeruit:

GRONOVII.

a *Illine ut impune primo diſcordias ſerentes.*] Mala fides libri Sigoniani tollit τὸ *ut*, quod eleganter additum meliores defendunt. Terentius Phorm. *Egone illam cum illo ut patiar nuptam unum diem?* Horatius: *Inultus ut tu riſeris Cotyttia?*

b *Et cum hoſtes tantum non arceſſierint.*] Nihilo probius idem liber: *cum hoſtium tantum acceſſerint:* quod non debuit amplecti Sigonius, memor hanc particulam, quæ Græcis μονονουχὶ, & ſignificat, parum abeſt quin, propemodum, paſſim à librariis eſſe vexatam. Sic apud Cornelium Nepotem in Datame: *ea quæ proſpere ei ceſſerunt, non magnitudine copiarum, ſed conſilii, quo tantum non omnes ſuperabat, acciderunt.* Sane quidam veteres: *quo tam omnes:* ſed haudquaquam audiendi. Satis magnum illud quoque eſt, propemodum omnes ſuperaviſſe. Valerius Maximus 9, 3, 3. *annulos aureos ſibimetipſi & phaleras equis detractas abjecerunt, doloris impatientiam tantum non luctum profecto teſtati.* Et hic labes ab non intellecta particula illa. Lege: *doloris impatientiam tantum non luctu profeſſo teſtati.* Pars enim luctus erat deponere annulos. Idem lib. 9, 14. *Hybrean Mylaſenum copioſæ & concitatæ facundiæ oratorem, Cymæorum ſervo, ſtrigmenta Gymnaſii colligenti, tam ſimilem ferunt, ut tanquam germanum fratrem totius Aſiæ oculi adſignarent.* Pighius recidit *ferunt* & *tanquam*, facitque: *tam ſimilem ut germanum fratrem t. A. o. adſignarunt.* Colerus è Dan. *tam ſimilem ut tantum non germanum.* Sed non percurant morbum. Totum illud, *tam ſimilem ferunt ut*, demendum eſt, eique nil niſi *tantum non* ſufficiendum. Sic plane Fanovictorienſis codex: juvat & alter chartaceus, in quo, quæ dixi omittenda, deſunt. Scripſit Valerius: *Hybrean Mylaſenum*, &c. *Cymæorum ſervo ſtrigmata Gymnaſii colligenti, tantum non germanum fratrem totius Aſiæ oculi aſſignarunt.* Eadem particula mendi occaſio apud Suetonium Claudio cap. 38. & in Rhetoribus cap. 6.

ſeruit: *Quantopere vos, Quirites, contemnerent Patres, quam indignos ducerent, qui una ſecum urbe intra eadem mœnia viveretis, ſæpe equidem & antè videor animadvertiſſe: nunc tamen maxime, quod adeo atroces in has rogationes noſtras coorti ſunt, quibus quid aliud quam admonemus cives nos eorum eſſe, & ſi non eaſdem opes habere, eandem tamen patriam incolere? Altera connubium petimus quod finitimis externiſque dari ſolet. nos quidem civitatem, quæ plus quam connubium eſt, hoſtibus etiam victis, dedimus. Altera nihil novi ferimus, ſed id, quod populi eſt, repetimus atque uſurpamus: ut quibus velit, populus Romanus honores mandet. Quid tandem eſt, cur cœlum ac terras miſceant, cur in me impetus modo penè in ſenatu ſit factus? negent ſe manibus temperaturos, violaturoſque denuncient ſacroſanctam poteſtatem? Si populo Romano liberum ſuffragium datur, ut quibus velit conſulatum mandet, & non præciditur ſpes plebeio quoque, ſi dignus ſummo honore erit, adipiſcendi ſummi honoris, ſtare urbs hæc non poterit? de imperio actum eſt? & perinde hoc valet, plebeiuſne conſul fiat, tanquam ſervum aut libertinum aliquis conſulem futurum dicat? Ecquid ſentitis in quanto contemptu vivatis? Lucis vobis hujus partem, ſi liceat, adimant. quod ſpiratis, quod vocem mittitis, quod formas hominum habetis, indignantur. Quin etiam (ſi Diis placet) nefas aiunt eſſe, conſulem plebeium fieri. Obſecro vos; ſi non ad faſtos, non ad commentarios pontificum admittimur; ne ea quidem ſcimus, quæ omnes peregrini etiam ſciunt: conſules in locum regum ſucceſſiſſe: nec aut juris aut majeſtatis quicquam habere, quod non in regibus ante fuerit? En umquam creditis fando auditum eſſe, Numam Pompilium, non modo non patricium, ſed ne civem quidem Romanum, ex Sabino agro accitum, populi juſſu, Patribus auctoribus Romæ regnaſſe? L. deinde Tarquinium non modo Romanæ, ſed nec Italicæ quidem gentis, Demarati Corinthii filium, incolam ab Tarquiniis, vivis liberis Anci, regem factum? Servium Tullium poſt hunc captiva Corniculana natum, patre nullo, matre ſerva, ingenio & virtute regnum tenuiſſe? Quid enim de T. Tatio Sabino dicam, quem ipſe Romulus parens urbis in ſocietatem regni accepit. Ergo dum nullum faſtiditur genus, in*

quo

quò eniteret virtus, crevit imperium Romanum. Pœniteat nunc
vos plebeii conſulis, quum majores noſtri advenas reges non faſti-
dierint: & ne regibus quidem exactis clauſa urbs fuerit peregrinæ
virtuti. Claudiam certè gentem, poſt reges exactos, ex Sabinis
non in civitatem modo accepimus, ſed etiam in patriciorum nu-
merum. Ex peregrino ne patricius, deinde conſul fiat; civis
Rom. ſi ſit ex plebe, præciſa conſulatus ſpes erit? Utrum tandem
non credimus fieri poſſe, ut vir fortis ac ſtrenuus, pace belloque
bonus ex plebe, ſit Numæ, L. Tarquinio, Servio Tullio ſimilis?
An, ne ſi ſit quidem, ad gubernacula reipubl. accedere eum pa-
tiemur? potiuſque decemviris, deterrimis mortalium, qui tum
omnes ex Patribus erant, quam optimis regum, novis hominibus
ſimiles conſules ſumus habituri? At enim nemo poſt reges exactos 4
de plebe conſul fuit. Quid poſtea? Nullane res nova inſtitui
debet? & quod nondum eſt factum (multa enim nondum ſunt
facta in novo populo) ea, ne ſi utilia quidem ſint, fieri oportet?
Pontifices, augures, Romulo regnante nulli erant: ab Numa
Pompilio creati. cenſus in civitate, & deſcriptio centuriarum
claſſiumque non erat: ab Servio Tullio eſt facta. Conſules num-
quam fuerant: regibus exactis creati ſunt. Dictatoris nec impe-
rium, nec nomen fuerat: apud Patres eſſe cœpit. Tribuni plebis,
ædiles, quæſtores, nulli erant: inſtitutum eſt ut fierent. Decem-
viros legibus ſcribendis intra decem hos annos & creavimus, & è
republ. ſuſtulimus. Quis dubitat, quin in æternum urbe condita,
& in immenſum creſcente, nova imperia, ſacerdotia, jura gen-
tium, hominumque, inſtituantur? Hoc ipſum, ne connubium
patribus cum plebe eſſet, non decemviri tulerunt paucis his annis
c peſſimo exemplo publico, cum ſumma injuria plebis? An eſſe

ulla

c *Peſſimo exemplo publico.*] Addidit Rhenanus ex Borbetomagenſi, haud contemnendo in plurimis libro vocem *publico*: quæ promiſcuis in libris non reperitur: habet tamen & Campani editio. Itaque ex adjectione potius eſſe *τὸ exemplo*, quam *τὸ publico* ſuſpicer: etſi nihil vulgarius illo, *peſſimo exemplo*. Quis ignorat? Valde blanditur: *non decemviri tulerunt paucis his annis peſſimo publico cum ſumma injuria plebis.* Nempe malum publicum erat, & duorum ordinum ejuſdem civitatis utrimque honeſtos viros non poſſe inter ſe connubiis adfinitatibuſque ſociari, & non licere patribus tam ex virtute quam genere generos legere. Sed præcipua injuria plebis erat, quæ tanquam indigna contactu patriciorum arcebatur. Sic inferius hoc libro: *ut in*

parcendo

ulla major, aut inſignior contumelia poteſt, quam partem civitatis velut contaminatam, indignam connubio haberi? Quid eſt aliud, quam exilium intra eadem mœnia, quam relegationem pati? Ne affinitatibus, ne propinquitatibus immiſceamur, cavent; ne ſocietur ſanguis. [1] *Quid? hoc ſi polluit nobilitatem iſtam veſtram, quam plerique oriundi ex Albanis & Sabinis, non genere nec ſanguine, ſed per cooptationem in Patres habetis; aut ab regibus lecti, aut poſt reges exactos juſſu populi; ſinceram ſervare privatis conſiliis non poteratis, nec ducendo ex plebe, neque veſtras filias ſororeſque enubere ſinendo è Patribus? Nemo plebeius patriciæ virgini vim afferret: patriciorum libido eſt. nemo invitum pactionem nuptialem quemquam facere coëgiſſet. Verum enimvero lege id prohiberi, & connubium tolli Patrum ac plebis, id demum contumelioſum plebi eſt. cur enim non confertis, ne ſit connubium divitibus ac pauperibus?* [1] *Quod privatorum conſiliorum ubique ſemper fuit, ut in quam cuique fœmina conveniſſet domum, nuberet; ex qua pactus eſſet vir domo, in matrimonium duceret; id vos ſub legis ſuperbiſſimæ vincula conjicitis, qua dirimatis ſocietatem civilem, duaſque ex una civitate faciatis. Cur non ſancitis, ne vicinus patricio ſit plebleius? ne eodem itinere eat? ne idem convivium ineat? ne in foro eodem conſiſtat? Quid enim in re eſt aliud, ſi plebeiam patricius duxerit, ſi patriciam plebeius? quid juris tandem mutatur? nempe patrem ſequuntur liberi. nec quod nos ex connubio veſtro petamus, quicquam eſt; præterquam ut hominum, ut civium numero ſimus. nec vos (niſi in contumeliam ignominiamque noſtram certare juvat) quod contendatis, quicquam eſt.*
5 *Denique, utrum tandem populi Romani an veſtrum ſummum imperium eſt? Regibus exactis, utrum vobis dominatio, an omnibus æqua libertas parta eſt?*

parcendo uni malum publicum fiat. Lib. 2. *Quin Brutus idem, qui tantum gloriæ Superbo exacto rege meruit, peſſimo publico id facturus fuerit, ſi libertatis immaturæ cupidine priorum regum alicui regnum extorſiſſet.*

VARIORUM.

1 *Quid? hoc ſi polluit nobilitatem iſtam veſtram, &c.*] Q. d. Si connubia plebis contaminant veſtram nobilitatem, nonne poteratis privatis potius conſiliis eam ſinceram ſervare, aut nullam plebeiam ducendo, aut nullam è patribus enubere ſinendo; quam lege cavere, ne connubia inter plebem & patres eſſent, quam legem decemviri tulerunt. *Sigonius.*

1 *Quod*

eſt? Oportet licere populo Romano, ſi velit, jubere legem? an ut quæque rogatio promulgata erit, vos delectum pro pœna decernetis? & ſimul ego tribunus vocare tribus in ſuffragium cœpero, tu ſtatim conſul ſacramento juniores adiges & in caſtra educes: & minaberis plebi, minaberis tribuno? Quid, ſi non quantum iſta minæ adverſus plebis conſenſum valerent, bis jam experti eſſetis? ſcilicet quia nobis conſultum volebatis, certamine abſtinuiſtis. an ideo non eſt dimicatum, quod quæ pars firmior, eadem modeſtior fuit? Nec nunc erit certamen, Quirites. animos veſtros illi tentabunt ſemper, vires non experientur. Itaque ad bella iſta, ſeu falſa ſeu vera ſunt, conſules, parata vobis plebes eſt, ſi connubiis redditis, unam hanc civitatem tandem facitis, ſi coaleſcere, ſi jungi, miſcerique vobis privatis neceſſitudinibus poſſunt: ſi ſpes, ſi aditus ad honores viris ſtrenuis & fortibus datur: ſi in conſortio, ſi in ſocietate reipubl. eſſe, ſi, quod æquæ libertatis eſt, invicem annuis magiſtratibus parere, atque imperitare licet. Si hæc impediet aliquis; ferte ſermonibus, & multiplicate fama bella; nemo eſt nomen daturus, nemo arma capturus: nemo dimicaturus pro ſuperbis dominis, cum quibus nec in re publica honorum, nec in privata connubii ſocietas eſt. Quum in concionem & 6 conſules proceſſiſſent, & res à perpetuis orationibus in altercationem vertiſſet; interroganti tribuno, cur plebeium conſulem fieri non oporteret? ut fortaſſe verè, ſic parum utiliter in præſens certamen reſpondit,[2] quod nemo plebeius auſpicia haberet. ideoque decemviros connubium diremiſſe, ne incerta prole auſpicia turbarentur. Plebes ad id maxime indignatione exarſit, quod auſpicari, tamquam inviſi Diis immortalibus negarentur poſſe. nec antè finis contentionum fuit, (quum & tribunum acerrimum auctorem plebs nacta eſſet: & ipſa cum eo pertinacia certaret) quam victi tandem Patres, ut de connubio ferretur, conſensêre: ita maximè rati

conten-

2 *Quod nemo plebeius auſpicia haberet.*] Hoc ait, quod lege Romuli regis ſacra ſolis patriciis erant commiſſa, auctore Dionyſio lib. 2. *ἐνομοθέτει τοὺς μὲν εὐπατρίδας ἱερᾶσθαί τε καὶ ἄρχειν, καὶ δικάζειν. καὶ τὰ κοινὰ πράττειν. τοὺς δὲ δημοτικοὺς τούτων μὲν ἀπολελῦσθαι τῶν πραγματειῶν.* Et Liv. lib. 6. *Sig.*

contentionem de plebeiis conſulibus tribunos, aut totam depoſituros, aut poſt bellum dilaturos eſſe, contentamque interim connubio plebem, paratam delectui fore. Quum Canuleius, victoria de Patribus & plebis favore ingens eſſet; accenſi alii tribuni ad certamen pro rogatione ſua ſumma vi pugnant. & creſcente in dies fama belli, delectum impediunt. Conſules, quum per ſenatum, intercedentibus tribunis, nihil agi poſſet, conſilia principum domi habebant. [a] apparebat, aut hoſtibus, aut civibus, de victoria concedendum eſſe. Soli ex conſularibus Valerius atque Horatius non intererant conſiliis. C. Claudii ſententia conſules armabat in tribunos: Quintiorum, Cincinnatique & Capitolini ſententiæ abhorrebant à cæde, violandiſque quos fœdere icto cum plebe ſacroſanctos accepiſſent. Per hæc conſilia eò deducta res eſt, ut tribunos militum conſulari poteſtate promiſcue ex Patribus ac plebe creari ſinerent: de conſulibus creandis nihil mutaretur. eoque contenti tribuni, contenta plebs fuit. Comitia tribunis conſulari poteſtate tribus creandis indicuntur. quibus indictis, extemplo quicunque aliquid ſeditioſe dixerat aut fecerat, quam maxime tribunicii, & prenſare homines, & concurſare toto foro candidati cœpere: ut patricios deſperatio primo irritata plebe adipiſcendi honoris, deinde indignatio, ſi cum his gerendus eſſet honos, deterreret. poſtremo coacti tamen à primoribus petiêre, ne ceſſiſſe poſſeſſione reipubl. viderentur. Eventus eorum comitiorum docuit, alios animos in contentione libertatis dignitatiſque, alios ſecundum depoſita certamina incorrupto judicio eſſe: tribunos enim omnes patricios creavit populus; contentus eo, quod ratio habita plebeio-

rum

GRONOVII.

[a] *Apparebat autem aut hoſtibus.*] Particulam *autem* ab Sigonio inſertam, quia nuſquam inventa nobis in vett. ſcriptis editiſve, nec ad rem faciebat, ejecimus. Iuxta enim conſtat oratio atque lib. 5, 17. *Vim ultimam apparebat futuram.* Lib. 21. 9. *Apparebat, non admiſſos protinus Carthaginem ituros.* Lib. 27, 4. *Apparebat, quo nihil iniquius eſt, ex eventu famam habiturum.* Lib. 35, 32. *Apparebat, quid ea oratio in concilio motura eſſet.*

VARIO-

ſum eſſet. Hanc modeſtiam æquitatemque & altitudinem animi, ubi nunc in uno inveneris, quæ tunc populi univerſi fuit? Anno trecenteſimo decimo, quam urbs 7
Roma condita erat, primum tribuni militum pro conſulibus magiſtratum ineunt, A. Sempronius Atratinus,[1] L. Atilius, T. Cæcilius, quorum in magiſtratu concordia domi, pacem etiam foris præbuit. Sunt qui propter adjectum Æquorum Volſcorumque bello, & Ardeatium defectioni Veiens bellum, quia duo conſules obire tot ſimul bella nequirent, tribunos militum tres creatos dicant, ſine mentione promulgatæ legis de conſulibus creandis ex plebe: & imperio, & inſignibus conſularibus uſos. Non tamen pro firmato jam ſtetit magiſtratus ejus jus: quia tertio menſe quam inierunt, augurum decreto, perinde ac vitio creati honore abiere: quod C. Curtius, qui comitiis eorum præfuerat,[2] parum rectè tabernaculum cepiſſet. Legati ab Ardea Romam venerunt: ita de injuria querentes, ut ſi demeretur ea, in fœdere atque amicitia manſuros reſtituto agro appareret. Ab ſenatu reſponſum eſt, *judicium populi reſcindi ab ſenatu non poſſe; præterquam quod nullo nec exemplo, nec jure fieret, concordiæ etiam ordinum cauſſa. Si Ardeates ſua tempora exſpectare velint, arbitriumque ſenatui levandæ injuriæ ſuæ permittant, fore, ut poſtmodum gaudeant ſe ira moderatos: ſciantque Patribus æque curæ fuiſſe, ne qua injuria in eos oriretur, ac ne orta diuturna eſſet.* Ita legati, quum ſe rem integram relaturos dixiſſent, comiter dimiſſi. Patricii, quum ſine curuli magiſtratu reſpubl. eſſet, coiêre, & interregem creavêre. contentio, conſulesne, an tribuni militum crearenrur, in inter-

VARIORUM.

1. *L. Atilius, T. Cæcilius.*] *Cæcilia* gens plebeia fuit. Itaque *Cæcilius* tribunus militaris patricius eſſe nequit. Dionyſius hunc Τίτον Κλύσιον Σικελὸν vocat. Cognomen *Siculi* facit, ut mendosè eſſe Κλύσιον pro Κλοίλιον putem. *T.* autem *Clœlium Siculum* paulò poſt commemorat etiam Livius triumvirum coloniæ deducendæ. *Sigonius.*

2 *Parum recte tabernaculum cepiſſet.*] Quid ſit *vitio tabernaculum capere* eum, qui comitia habeat, declarat Plutarchus in Marcello. ubi tabernaculo vitio capto à T. Sempronio Naſicam & Marcium conſules abdicaſſe ſcribit. *Sigonius.*

interregno rem dies complures tenuit. Interrex ac ſenatus, conſulum comitia; tribuni plebis & plebs tribunorum militum ut habeantur, tendunt. Vicerunt Patres, quia & plebs patriciis ſeu hunc ſeu illum delatura honorem, fruſtra certare ſuperſedit: & principes plebis ea comitia malebant, quibus non haberetur ratio ſui, quam quibus ut indigni præterirentur. tribuni quoque plebis certamen ſine effectu in beneficio apud primores Patrum reliquêre. T. Quintius Barbatus interrex conſules creat L. Papirium Mugilanum, L. Sempronium Atratinum. His conſulibus cum Ardeatibus fœdus renovatum eſt. idque monumenti eſt, conſules eos illo anno fuiſſe, qui neque in annalibus priſcis, neque in libris magiſtratuum inveniuntur, credo, quod tribuni militum initio anni fuerunt, eò perinde ac ſi totum annum in imperio fuerint, ſuffectis his conſulibus, prætermiſſa nomina conſulum horum. Licinius Macer auctor eſt, & in fœdere Ardeatino, & in linteis libris ad Monetæ inventa. Et foris, quum tot terrores à finitimis oſtentati

8 eſſent, & domi ocium fuit. Hunc annum, (ſeu tribunos modò, ſeu tribunis ſuffectos conſules quoque habuit,) ſequitur annus haud dubiis conſulibus, M. Geganio Macerino iterum, T. Quintio [a] Capitolino quintum conſulibus. Idem hic annus cenſuræ initium fuit; rei à parva origine ortæ. quæ deinde tanto incremento aucta eſt, ut morum diſciplinæque Romanæ penes eam regimen, ſenatus, equitumque centuriæ, decoris dedecoriſque diſcrimen ſub ditione ejus magiſtratus, publicorum jus, privatorumque locorum, & vectigalia populi Romani, ſub nutu atque arbitrio eſſent. Ortum autem initium rei eſt, quod in populo per multos annos incenſo neque differri cenſus poterat, neque conſulibus, quum tot populorum

GRONOVII.

a *Capitolino quintum conſulibus.*] Voſſ. & Helm. *conſule.* Sed utrumque eſt à mala manu. Suffecerat Livio: *ſequitur annus haud dubiis conſulibus M. Geganio Macerino iterum, T. Quinctio Capitolino quintum. Idem hic annus.*

b *Vit-*

pulorum bella imminerent, operæ erat id negotium age-
re. Mentio illata ab ſenatu eſt, Rem operoſam ac mi-
nime conſularem ſuo proprio magiſtratu egere: cui ſcri-
barum miniſterium, cuſtodiæque & tabularum cura, cui
arbitrium formulæ cenſendi ſubjiceretur. Et Patres,
quamquam rem parvam, tamen quo plures patricii ma-
giſtratus in republica eſſent, læti accepêre: id quod eve-
nit, futurum credo etiam rati, ut mox opes eorum qui
præeſſent, ipſi honori jus majeſtatemque adjicerent. &
tribuni (id quod tunc erat) magis neceſſariam, quam
ſpecioſi miniſterii procurationem intuentes, ne in par-
vis quoque rebus incommodè adverſarentur; haud ſanè
tetêndêre. Quum à primoribus civitatis ſpretus honor
eſſet, Papirium Semproniumque, quorum de conſulatu
dubitabatur, ut eo magiſtratu parum ſolidum conſula-
tum explerent, cenſui agendo populus ſuffragiis præfe-
cit. Cenſores ab re appellati ſunt. Dum hæc Romæ ge- 9
runtur, legati ab Ardea veniunt, pro veterrima ſocieta-
te, renovatoque fœdere recenti auxilium prope everſæ
urbi implorantes. frui namque pace optimo conſilio
cum populo Romano ſervata, per inteſtina arma non li-
cuit, quorum cauſſa atque initium traditur ex certamine
factionum ortum. quæ fuere eruntque pluribus populis
magis exitio, quam bella externa, quam fames, morbi-
ve, quæque alia in Deûm iras, velut ultima publicorum
malorum vertunt. [b] Virginem plebeii generis maxime
forma notam petiêre juvenes: alter virgini genere par,
tutoribus fretus; qui & ipſi ejuſdem corporis erant; no-
bilis alter, nulla re, præterquam forma captus. adjuva-
bant eum optimatium ſtudia, per quæ in [c] domum quo-
que puellæ certamen partium penetravit. nobilis ſupe-
rior

b *Virginem plebeii.*] Similes ſeditionum cauſſas vide apud Ariſtotelem lib. 5. πολιτ. cap. 4.

c *Domum quoque puellæ certamen partium penetravit.*] Vitium recentium neſcio unde ortum: nam & ſcripti & editi veteres omnes: *per quas in domum.* Lib. 2. *tumultus & è caſtris in urbem penetrat.* Lib. 10. *In eam ſpeluncam penetratum cum ſignis eſt.*

rior judicio matris eſſe, quæ quam ſplendidiſſimis nu ptiis jungi puellam volebat. tutores, in ea quoque i partium memores, ad ſuum tendere. Quum res pera ſ intra parietes nequiſſet, ventum in jus eſt. poſtulatu a dito matris tutorumque, magiſtratus ſecundum parer tis arbitrium dant jus nuptiarum. ſed vis potentior fuit. namque tutores inter ſuæ partis homines, de injuria decreti palam in foro concionati, manu facta virginem ex domo matris rapiunt. adverſus quos infeſtior coorta optimatium acies ſequitur accenſum injuria juvenem. fit prælium atrox. Pulſa plebs, nihil Romanæ plebi ſimilis, armata ex urbe profecta, colle quodam capto, in agros optimatium cum ferro ignique excurſiones facit. urbem quoque, omnis etiam expertem ante certaminis, multitudine opificum ad ſpem prædæ evocata, obſidere parat. nec ulla ſpecies, cladeſque belli abeſt; velut contacta civitate rabie duorum juvenum, funeſtas nuptias ex occaſu patriæ petentium. Parum parti utrique domi armorum bellique eſt viſum. optimates Romanos ad auxilium urbis obſeſſæ; plebs ad expugnandam ſecum Ardeam Volſcos excivêre. Priores Volſci duce Æquo Cluilio Ardeam venerant, & mœnibus hoſtium vallum objecere. Quod ubi Romam eſt nunciatum, extemplo M. Geganius conſul cum exercitu profectus, tria millia paſſuum ab hoſte locum caſtris cepit, præcipitique jam die curare corpora milites jubet. quarta deinde vigilia ſigna profert: cœptumque opus adeo approperatum eſt, ut ſole orto Volſci firmiore ſe munimento ab Romanis circumvallatos, quam à ſe urbem viderent. [d] & alia parte conſul muro Ardeæ brachium injunxerat; qua ex oppido ſui commeare poſſent. Volſcus imperator, qui

d *Et alia parte conſul muro Ardeæ brachium injunxerat.*] Recte probatum Modio contra Sigonium, qui de ſuo, *immiſerat*. Lib. 5. *vineaque tantum non injuncta mœnibus eſſent.* Lib. 10. *opere ac vineis demum injunctis muro.* Lib. 27, 43. *Grumenti mœnibus prope injunctum videbatur Pœnorum vallum.* Sic ex optimis reſtituimus. Lib. 37. *utrimque vineas & aggerem muro injunxit.*

qui ad eam diem, non commeatu præparato, ſed ex populatione agrorum rapto in diem frumento, aluiſſet militem; poſtquam ſeptus vallo [e] repente inopem omnium rerum videt, ad colloquium conſule evocato, ſi ſolvendæ obſidionis cauſſa venerit Romanus, abducturum ſe inde Volſcos ait. Adverſus ea conſul; victis conditiones accipiendas eſſe, non ferendas, reſpondit; neque ut venerint ad oppugnandos ſocios populi Romani ſuo arbitrio, ita abituros Volſcos eſſe. Dedi imperatorem, arma poni jubet. fatentes victos ſe eſſe, imperio parere. aliter tam abeuntibus, quam manentibus ſe hoſtem infenſum, victoriam potius ex Volſcis, quam pacem infidam Romam relaturum. [f] Volſci exiguam ſpem in armis, alia undique abſciſſa, quum tentaſſent; præter cætera adverſa, loco quoque iniquo ad pugnam congreſſi, iniquiore ad fugam, quum ab omni parte cæderentur, ad preces à certamine verſi, dedito imperatore, traditiſque armis ſub jugum miſſi; cum ſingulis veſtimentis ignominiæ cladiſque pleni dimittuntur. & quum haud procul urbe Tuſculo conſediſſent, vetere Tuſculanorum

xit. Lib. 43. *Vbi primum agger injunctus muro eſt.* Forſan autem legendum: *Ex alia parte.*

e *Repente inops omnium rerum erat.*] Pall. duo meliores: *repente inopem omnium rerum videt.* militem ſcilicet, de quo præceſſerat.

f *Volſci exiguam ſpem in armis ponentes.*] Vocem, *ponentes*, ex codice ſuo, aliis mſſ. & vett. ed. præter Campani ignoratam interſerit Sigonius, & ita dein explicat: Volſci exigua ſpe in armis poſita, cum alia tentaſſent (hoc eſt, an per colloquium rem componere poſſent) nec quicquam profeciſſent. De colloquio, ſomnium. Sed non ſtetit hac fini error: nam cum & Modius eam in Col. non reperiſſet, oggeſſit nobis ex eodem: *exigua ſpe:* invenitque cui mirifice placeret. Quid ergo *tentaſſent?* cui verbo nihil poteſt adjungi præter ſpem. nam *tentare abſciſſa alia* prorſus eſt ineptum. Livius ait omnem undique ſpem fuiſſe Volſcis abſciſſam, niſi quod exigua in armis & perrumpendo deſperatis animis ſupereſſet, eam quoque fefelliſſe, ut tentarunt exſequi. cæſos itaque ſine modo, & quum ne fugæ quidem reſtaret copia, ad preces converſos. Lege igitur: *Volſci exiguam ſpem* (quam habebant) *in armis, alia* (ſpe) *undique abſciſſa, quum tentaſſent.* Frequens Livio utrumque dicendi genus. Lib. 24. *Vnum ſpe undique abſciſſa conſilium eſſe rati.* Lib. 26. *inde alia ſpes ab eo tentata eſt, ſi adeſſe in judicio Q. Fulvius frater poſſet.* Lib. 28. *tentata eſt triumphi ſpes.* Lib. 37. *tentata interim ſpe auxilii ab Antiocho.* Polybius lib. 2. οἱ δὲ ἀποτυχόντες καὶ κρίναντες ἐξελέγξαι τὰς τελευταίας ἐλπίδας. Lib. 14. ἐπὶ τῷ τῷ Ἀννίβᾳ πέμπειν ἠξίουν.

odio inermes oppreſſi dederunt pœnas, vix nunciis cædis relictis. g Romanus conſul Ardeæ turbatas ſeditione res, principibus ejus motus ſecuri percuſſis, boniſque eorum in publicum Ardeatium redactis, compoſuit: demptamque injuriam judicii tanto benficio populi Romani Ardeates credebant. ſenatui ſupereſſe aliquid ad delendum publicæ avaritiæ monumentum videbatur. Conſul triumphans in urbem rediit, Cluilio Volſcorum duce ante currum ducto, prælatiſque ſpoliis, quibus dearmatum exercitum hoſtium ſub jugum miſerat. Æquavit, quod haud facile eſt, Quintius conſul togatus armati gloriam collegæ: quia concordiæ paciſque domeſticam curam, jura infimis ſummiſque moderando ita tenuit, ut eum & Patres ſeverum conſulem, & plebs ſatis comem crediderint. Et adverſus tribunos auctoritate plura quam certamine tenuit. quinque conſulatus eodem tenore geſti, vitaque omnis conſulariter acta, verendum pene ipſum magis, quam honorem faciebant. eò tribunorum militarium nulla mentio his conſulibus
11 fuit. Conſules creant M. Fabium Vibulanum, Poſtumum Æbutium Cornicinem. Fabius & Æbutius conſules, quo majori gloriæ rerum domi foriſque geſtarum ſuccedere ſe cernebant (maxime autem memorabilem annum apud finitimos ſocios hoſteſque eſſe, quod Ardeatibus in re præcipiti tanta foret cura ſubventum) eò impenſius, ut delerent prorſus ex animis hominum infamiam judicii, ſenatusconſultum fecerunt; ut quoniam civitas Ardeatium inteſtino tumultu redacta ad paucos eſſet,

ἠξίου, καὶ μηδεμίαν ὑπερβολὴν ποιησαμένους ἐξελέγχειν καὶ ταύτην τὴν ἐλπίδα.

g *Romanus conſul Ardeæ.*] Tò *conſul* ſpretum Mſſ. noſtris Rhenanique & Sigonii, exulatque editione Campani. Recte. Lib. 24. *Poſtero die Romanus in aciem deſcendit.* Quis? Conſul Marcellus. Lib. 27. *Poſtero die Pœnus quievit, Romanus in aciem copiis eductis.* &c. Etiam Conſul Claudius Nero. Lib. 32. *Inde ubi de conditionibus amicitiæ cœptum agi eſt, Romanus duas poſtulare res.* Loquitur de Flaminii Quinctii proconſulis congreſſu cum Nabide. Et hoc libro paulo ante: *ſi ſolvenda obſidionis cauſſa veniſſet Romanus, abducturum ſe inde Volſcos ait.*

VARIO-

eſſet, [1] coloni eo præſidii cauſa adverſus Volſcos ſcribe-
rentur. Hoc palam relatum in tabulas, ut plebem tri-
bunoſque falleret, judicii reſcindendi conſilium initum.
Conſenſerant autem, ut multo majore parte Rutulorum
colonorum quam Romanorum ſcripta; nec ager ullus
divideretur, niſi is qui interceptus judicio infami erat;
nec ulli prius Romano ibi, quam omnibus Rutulis divi-
ſus eſſet, gleba ulla agri aſſignaretur. Sic ager ad Ar-
deates rediit. Triumviri ad coloniam Ardeam deducen-
dam creati, Agrippa Menenius, T. Clœlius Siculus,
M. Æbucius Elua. qui per minime populare miniſterium
agro aſſignando ſociis, quem populus Romanus ſuum
judicaſſet, quum plebem offendiſſent, ne primoribus
quidem Patrum ſatis accepti, quod nihil gratiæ cujuſ-
quam dederant; vexationes, ad populum jam die dicta
ab tribunis, colonis aſcripti remanendo in colonia,
quam teſtem integritatis juſtitiæque habebant, vitavê-
re. Pax domi foriſque fuit, & hoc & inſequenti anno, 12
C. Furio Pacilo, & [2] M. Papirio Craſſo, conſulibus. Lu-
di ab decemviris, per ſeceſſionem plebis à Patribus, ex
ſenatuſconſulto voti, eo anno facti ſunt. [3] Cauſa ſedi-
tionum nequicquam à Petillio quæſita. qui tribunus
plebis iterum ea ipſa denunciando factus, neque ut de
agris dividendis plebi referrent conſules ad ſenatum,
pervincere potuit: & quum magno certamine obtinuiſ-
ſet, ut conſulerentur Patres, conſulum an tribunorum
place-

VARIORUM.

1 *Coloni eo præſidii cauſa.*] Duo civium Rom. qui extrà Vrbem habitarent, genera fuerunt, *municipes* & *coloni*. Quales utrique fuerint, Gell. lib. 16. cap. 13. docet. Deducendarum verò coloniarum mos à Romulo inſtitutus, frequentiſſimus apud Romanos fuit. *Godelevaus.*

2 *M. Papirio Craſſo.*] Diodorus Siculus hunc conſulem *Μάνιον Παπίριον* vocat. Fuiſſe autem Papyriis familiare prænomen *Manii*, Dionyſ. oſtendit, qui primum Regem Sacrificulum *Manium Papirium* nominat lib. 5. *Sigonius.*

3 *Cauſa ſed. nequicquam à Petilio &c. ea ipſa denunciando.*] Lege *Petelio.* Cum autem de priore ejus tribunatu ne verbum quidem antefecerit hoc loco, ut alibi ſæpe; tribunum etiam ante fuiſſe tacitè intelligendum eſt. *Ea* verò *ipſa*, intelligit legem agrariam, & delectus impedimentum. *Sigonius.*

placeret comitia haberi; conſules creari juſſi ſunt. Ludibrioque erant minæ tribuni denunciantis ſe delectum impediturum, quum, quietis finitimis, neque bello, neque belli apparatu opus eſſet. Sequitur hanc tranquillitatem rerum annus, Proculo Geganio Macerino, L. Menenio Lanato conſulibus, multiplici clade ac periculo inſignis, ſeditionibus, fame; regno propè per largitionis dulcedinem in cervices accepto. Unum afuit bellum externum: quo ſi aggravatæ res eſſent,[a] vix ope Deorum omnium ſiſti potuiſſet. Cœpêre à fame mala, ſeu adverſus annus frugibus fuit, ſeu dulcedine concionum & urbis.

GRONOVII.

a *Vix ope deorum omnium reſiſti potuiſſet.*] Propagata eſt hæc lectio à Modio & Grutero, cum antea haberetur: *omnium res ſiſti potuiſſet.* Et habent illi quidem adſentientes fere codices, ut & veteres editiones: nihilominus certum eſt mihi libros omnes eſſe corruptos ex ignorantia puriſſimæ loquendi formulæ, Livio peramatæ. Scribe: *quo ſi aggravatæ res eſſent, vix ope deorum omnium ſiſti potuiſſet.* Et *res* & *re*, quibus aggravati ſunt libri, importuna ſunt. Lib. 2. *totam plebem ære alieno demerſam eſſe, nec ſiſti poſſe, niſi omnibus conſulatur.* i. e. nec rem ſalvam eſſe poſſe. Iterum: *qualicumque urbis ſtatu, manente diſciplina militari, ſiſti potuiſſe.* Catonis phraſi, *rem ſervari quiviſſe.* Lib. 3. *ſi quem ſimilem ejus priore anno inter morbum bellumque irati dii tribunum dediſſent, non potuiſſe ſiſti.* Actum fuiſſe, pereundum fuiſſe. Eodem libro; *Vixque concordia ſiſti videbatur poſſe: tantum ſuperantibus aliis atque emergentibus malis, nemo tribunos aut plebem timebat.* Iterumque: *non ita civitatem ægram eſſe, ut conſuetis remediis ſiſti poſſet.* Quod imitatus Tacitus 3. ann. 52. *ſperni ſumptuariam legem vetitaque utenſilium pretia augeri indies, nec mediocribus remediis ſiſti poſſe.* Non *reſiſti.* Quod dederunt, qui iſtud non caperent. Trogo Pompejo vel Iuſtino eadem labes oblata, lib. 11, 1. *qui omnes populi ſi pariter deficiant, ſiſti nullo modo poſſe.* Ita enim mſſ. ſervarunt: ſed in editis ubique legitur, *reſiſti.* Livius rurſum lib. 29, 10. *ſe exercitumque ſuum gravi morbo adflictari, nec ſiſti potuiſſe, niſi eadem vis mali aut gravior etiam in hoſtes ingruiſſet.* Hoc omnes ſcripti editique ante Rhenanum, qui ſuppoſuit, *ſubſiſti*, haud congruenter aliis meritis ſuis. Lib. 45 *ſi vero ad externum bellum domeſtica ſeditio adjiciatur, ſiſti non poſſe.* Utitur & Plautus Trinummo a. 3. ſc. 2. *Staſime, reſtas ſolus, quid ego nunc agam? Niſi uti ſarcinam conſtringam, & clipeum ad dorſum accommodem, Fulmentas jubeam ſuppingi ſoccis. Non ſiſti poteſt.* hoc eſt, ἔῤῥει τὰ καλά, funditus periimus, res vergit ad interitum, neque poteſt ultra ſuſtineri, actum eſt de nobis. At boni interpretes de Lesbonico intelligunt, quaſi dicat illum non poſſe retineri, retrahi à fuga. Formula eſt de ſumma re animum deſpondentium. Ex eodem genere eſt illud Ciceronis lib. 3. in Verr. cap. 96. *qui quotidie templum tenet, qui rempubl. ſiſtere negat poſſe, ni ad equeſtrem ordinem judicia referantur.* id eſt, ſiſti, ſalvam & incolumem eſſe. Nam *ſiſtere* interdum eſt ſiſti, ut apud Plautum Curcul. 2, 3. *Quin cadat, quin capite ſiſtat.* Propertius 4. el. 11. *plano ſiſtit uterque gradu.* Tacitus 4. an. *vix tu*

bis, deſerto agrorum cultu. nam utrumque traditur. & Patres plebem deſidem, & tribuni plebis, nunc fraudem nunc negligentiam conſulum accuſabant. Poſtremo perpulêre plebei, haud adverſante ſenatu, ut L. Minucius præfectus annonæ crearetur; felicior in eo magiſtratu ad cuſtodiam libertatis futurus, quàm ad curationem miniſterii ſui: quamquam poſtremo annonæ quoque levatæ, haud immeritam & gratiam & gloriam tulit. Qui quum multis circa finitimos populos legationibus terra marique nequicquam miſſis (niſi quod ex Etruria haud ita multum frumenti advectum eſt) nullum momentum annonæ feciſſet, & revolutus ad diſpenſationem inopiæ, profiteri cogendo frumentum, & vendere quod uſui menſtruo ſupereſſet, fraudandoque parte diurni cibi ſervitia, criminando inde & objiciendo iræ populi frumentarios, acerba inquiſitione aperiret magis quam levaret inopiam, multi ex plebe ſpe amiſſa, potius quam ut cruciarentur trahendo animam, capitibus obvolutis ſe in Tiberim præcipitaverunt. Tum Sp. Mælius 13
ex equeſtri ordine, ut illis temporibus, prædives, rem utilem peſſimo exemplo, pejore conſilio eſt aggreſſus. frumento namque ex Etruria, privata pecunia per hoſpitum clientiumque miniſteria coëmpto (quæ credo ipſa res ad levandam publica cura annonam impedimento fuerat) largitiones frumenti facere inſtituit: plebemque hoc munere delinitam, [b] quacunque incederet conſpectus elatuſque ſupra modum hominis privati, ſecum trahere;

quidem intra iſtum locum ſiſtere. Male ſuppoſuerunt *ſubſiſtere.* P. Manucius retinet veterem ſcripturam, ſed annotat: *ſtare* malim, quam *ſiſtere*, ex conſuetudine Latini ſermonis. Non ego.

b *Quacunque incederet; conſpectus elatuſque.*] Sigonianus: *conſulis pectus gerens.* Quod turpiſſimum mangonium domino ſuo probavit. Mihi tanto vilior eſt. *Conſpectus* eſt ingerens & venditans ſe oculis hominum. Cornelius Nepos in vita Attici: *Suppellex modica, non multa, ut in neutram partem conſpici poſſet.* Ita ſcripſiſſe illum ex præcedentibus apparet: nam omnes antitheſes ita ſunt conceptæ, ut quid fuerit adfirmet, quid non fuerit neget. Elegans, non magnificus; ſplendidus, non ſumptuoſus; adfectans munditiem, non adfluentiam; ſic etiam *ſuppellex* ei *modica, non multa*, hoc eſt, modo, non copia æſtimanda; inſtrumentum modice, non abundanter ſufficiens: ut in neutram partem notari poſſet, neque

ſordium,

trahere; haud dubium conſulatum favore ac ſpe deſpondentem. Ipſe, ut eſt humanus animus inſatiabilis eo quod fortuna ſpondet, ad altiora & non conceſſa tendere. & quoniam conſulatus quoque eripiendus invitis Patribus eſſet, de regno agitare: id unum dignum tanto apparatu conſiliorum & certamine, quod ingens exſudandum eſſet, præmium fore. Jam comitia conſularia inſtabant. quæ res eum [c] necdum compoſitis maturiſve ſatis conſiliis, oppreſſit. Conſul ſextum creatus T. Quintius Capitolinus, minime opportunus vir novanti res: collega additur ei Agrippa Menenius, cui Lanato erat cognomen, & L. Minucius præfectus annonæ; ſeu refectus, ſeu quoad res poſceret, in incertum creatus. nihil enim conſtat, niſi in libros linteos utroque anno relatum inter magiſtratus præfecti nomen. Hic Minucius [d] eandem publice curationem agens, quam Mælius privatim agendam ſuſceperat, quum in utraque domo genus

ſordium, quia aderat modus, neque luxus, quia aberat ſuperfluum. Huic ſenſui verba mihi ſatis eſſe videntur exprimendo: neque aut *τὸ multa* ad defectum referendum, aut alia negatio adjicienda. *Multus* interdum nimius eſt: nam qui habet multa, habet & ſupervacua, quia natura paucis contenta eſt. Petronius de potentia pecuniæ: *Multa loquor: quidvis nummis præſentibus opta.* Hoc eſt, nimis multis verbis utor. Et *homo multus* pro ſatageo, ardelione. Plaut. Menæch. 2. 2. *Heu hercle hominem multum & odioſum mihi.* Afranius apud Nonium: *Multa atque moleſta es: potin ut hinc faceſſas.* Conſpectum vero tam Irum reddit egeſtas, quam opes Crœſum. Ovidius lib. 2. Triſt. de domo ſua: *Et neque divitiis neque paupertate notanda, Unde ſit in neutrum conſpiciendus eques.* Auguſtus apud Suetonium in Claudio cap. 4. *ne quid faciat quod conſpici & derideri poſſit.* Vbi fruſtra Torrentius, *deſpui.* Livius lib. 34. *ſic æquato omnium cultu, quid unaquaque veſtrum veretur, ne in ſe conſpiciatur.*

c *Necdum compoſitis maturiſve ſatis conſiliis.*] Dura locutio Sigonio, *componere conſilia*: itaque ſuffragatur veteribus libris, qui habeant, *compoſitis rebus.* Sed meliores tuentur vulgatum. Quî concoxit id locutionis ſupra lib. 3. *quærentibus legatis, quæ poſtulata plebis eſſent, compoſito jam ante adventum legatorum conſilio, ea poſtulavit.* Et cur non diceretur quod alioqui *formare.* Trogus de Zopyro: *formatoque in futura conſilio, transfugæ titulo Babyloniam proficiſcitur.*

d *Eandem reipublicæ curationem agens.*] Scribendum, quod & aliis fuiſſe in mentem audio: *eandem publice curationem agens.* id eſt, publica auctoritate, publico nomine & mandato. Ut hoc libro infra: *quod veniſſet adſignatumve publice eſſet.* Lib. 5. *Hoſpitium cum eo Senatuſconſulto eſt factum, donaque publice data.* Eodemque: *cum Cæretibus publice hoſpitium fieret.* Et, *tegula publice præbita eſt.* Liv. 22, 60. *& alii redimendos de publico, alii nullam publice impenſam faciendam.* Sic ſcribendum, non *publicam*, ut vulgo: nam liber optimus:

genus idem hominum verſaretur, rem compertam ad ſenatum refert, Tela in domum Mælii conferri, [e] eumque conciones domi habere; ac non dubia regni conſilia eſſe. tempus agendæ rei nondum ſtare; cætera jam convenisse, & tribunos mercede emptos ad prodendam libertatem, & partita ducibus multitudinis miniſteria eſſe. Serius ſe pene, quam tutum fuerit, ne cujus incerti vanique auctor eſſet, ea deferre. Quæ poſtquam ſunt audita, & undique primores Patrum & prioris anni conſules increparent, quod eas largitiones, cœtuſque plebis in privata domo paſſi eſſent fieri, & novos conſules, quod exſpectaſſent, donec à præfecto annonæ tanta res ad ſenatum deferretur, quæ conſulem non auctorem ſolum deſideraret, [1] ſed etiam vindicem; tum T. Quintius, conſules immerito increpari, ait, qui conſtricti legibus de provocatione [f] ad diſſolvendum imperium latis, nequaquam tantum virium in magiſtratu ad eam rem pro atrocitate vindicandam, quantum animi haberent. opus eſſe non forti ſolum viro, ſed etiam libero, exſolutoque legum vinculis. Itaque ſe dictatorem L. Quintium dicturum. ibi animum parem tantæ poteſtati eſſe. Approbantibus cunctis, primo Quintius abnuere: &, quid ſibi vellent, rogitare, qui ſe ætate exacta tantæ dimicationi objicerent. Dein quum undique plus in illo ſenili animo

mus: *publicae.* Terent. Eunucho: *nam ibi cuſtos publice eſt nunc.* Niſi malis: *ejuſdem rei publica.*

e. *Eumque conciones domi habere.*] Non placent hæ domeſticæ conciones. Livius quoties eo applicat verbum, modificat. Lib. 6. *Domi concionantis in modum, ſermones pleni criminum in Patres.* Non dicit: *Domi conciones plena.* Lib. 21. *Hæc aſſidens ægro collegæ, hæc in prætorio prope concionabundus agere.* Nimirum hic quoque legendum, *coitiones*, quod verbum utiliter alibi Rhenanus, alibi Sigonius Livio reſtituere. Cœtus clandeſtinos intelligit. Mox: *Quod eas largitiones cœtuſque plebis in privata domo paſſi eſſent fieri.* Lib. 2. *Ne, ſi dimiſſus exercitus foret, rurſus occulti cœtus conjurationeſque fierent.* Iterum: *Abſterrendo ſingulos à coitionibus conciliiſque.* Lib. 4. *Cœtus indicere in domos tribunorum plebis, ibi ſecreta conſilia agitare.*

f *Ad diſſolvendum imperium latis.*] Quid ſi *natis*? Lib. 29. *Natum eum ad corrumpendam diſciplinam militarem arguere.*

VARIORUM.

1 *Sed etiam vindicem. Tum T. Quintius.*] Vigenerius legerat, *indicem.* Faber,

mo non conſilii modo, ſed etiam virtutis eſſe, quàm in
omnibus aliis dicerent, laudibuſque haud immeritis
onerarent, & conſul nihil remitteret; precatus tandem
Deos immortales Cincinnatus, ne ſenectus ſua in tam
trepidis rebus damno dedecorive reipubl. eſſet, dicta-
tor à conſule dicitur. ipſe deinde C. Servilium Ahalam
14 magiſtrum equitum dicit. Poſtero die, diſpoſitis præ-
ſidiis quum in forum deſcendiſſet, converſaque in eum
plebs novitate rei ac miraculo eſſet, & Mæliani, atque
ipſe dux eorum in ſe intentam vim tanti imperii cerne-
rent; expertes conſiliorum regni, qui tumultus, quod
bellum repens, aut dictatoriam majeſtatem, aut Quin-
tium poſt octogeſimum annum rectorem reipub. quæ-
ſiſſet, rogitarent; miſſus ab dictatore Servilius magiſter
equitum ad Mælium, Vocat te, inquit, dictator. quum
pavidus ille, quid vellet, quæreret; Serviliuſque cauſ-
ſam dicendam eſſe proponeret, crimenque à Minucio
delatum ad ſenatum diluendum; tunc Mælius recipere
ſe in catervam ſuorum. & primum circumſpectans ter-
giverſari: poſtremo quum apparitor juſſu magiſtri equi-
tum duceret; ereptus à circumſtantibus, fugienſque,
fidem plebis Romanæ implorare: & opprimi ſe conſen-
ſu Patrum dicere, quod plebi benigne feciſſet. orare, ut
opem ſibi ultimo in diſcrimine ferrent, neve ante oculos
ſuos trucidari ſinerent. Hæc eum vociferantem aſſecu-
tus Ahala Servilius obtruncat: reſperſuſque cruore ob-
truncati, ſtipatus caterva patriciorum juvenum, dicta-
tori renunciat, Vocatum ad eum Mælium, repulſo appa-
ritore concitantem multitudinem, pœnam meritam ha-
bere. Tum dictator, *Macte virtute*, inquit, *C. Servili, eſto,*
15 *liberata republica.* Tumultuantem deinde multitudinem
incerta exiſtimatione facti, ad concionem vocari juſſit;
& *Mælium jure cæſum pronunciavit, etiamſi regni crimine in-*
ſons fuerit; qui vocatus à magiſtro equitum ad dictatorem non
veniſſet. Se ad cauſſam cognoſcendam conſediſſe; qua cognita,
habiturum fuiſſe Mælium ſimilem cauſſæ fortunam. Vim paran-
tem

tem, ne judicio ſe committeret, vi coërcitum eſſe. nec cum eo tanquam cum cive agendum fuiſſe; qui natus in libero populo, inter [1]jura legeſque, ex qua urbe reges exactos ſciret, [2] eodemque anno ſororis filios regis, & liberos conſulis liberatoris patriæ, propter pactionem indicatam recipiendorum in urbem regum, à patre ſecuri eſſe percuſſos, ex qua Collatinum Tarquinium conſulem, nominis odio abdicare ſe magiſtratu atque exulare juſſum, in qua de Sp. Caſſio poſt aliquot annos propter conſilia inita de regno, ſupplicium ſumptum, in qua nuper decemviros bonis, exilio, capite mulctatos ob ſuperbiam regiam, in ea Sp. Mælius ſpem regni conceperit. Et quis homo? quamquam nullam nobilitatem, nullos honores, nulla merita cuiquam ad dominationem pandere viam; ſed tamen Claudios, Caſſios, conſulatibus, decemviratibus, ſuis majorumque honoribus, ſplendore familiarum ſuſtuliſſe animos, quo nefas fuerit: Sp. Mælium, cui tribunatus plebis magis optandus, quam ſperandus fuerit, [3] frumentarium divitem [a] bilibris farris ſperaſſe libertatem ſe civium ſuorum emiſſe, ciboque

2 *Eodemque anno ſororis filios regis, &c.*] Vox *Regis* delenda eſt: Non enim Collatinus, de quo intelligit, Rex fuit. Intelligit enim Vitellios, Aquilliosque natos ex duabus ſororibus Collatini Conſulis, & Iunios liberos Bruti conſulis; ita ut *Conſulis*, bis accipiendum ſit. Cur enim Collatinum regem appellet, quem ſequenti verſu, conſulem nominat? *Sigonius.*

3 *Frumentarium divitem bilibris farris ſperaſſe libertatem ſe ſuorum civium emiſſe.*] Iterum: *Selibriſne farris gratiam ſervatori relatarum.* Veteres frumentum non ſolum metiri, ſed & appendere ſolebant, quod nunc quoque in panificio obſervamus. Farris autem nomine etiam farina intelligitur. Vide Turneb. lib. 2. cap. 3. Adverſ..

GRONOVII.

a *Bilibre farris ſperaſſe libertatem.*] Scriptus Rhenani habuit, *bilibris*, ex quo facit ille, *vilibus libris.* Sigonius tuetur alterum; ut *bilibrem* & *trilibrem* adjective dicimus. Malit ergo Glareanus *bilibri* aut *bilibra.* Scio *bilibres offas* Plinii 18, 11: ſed ſalva ſit optimi libri editio, *bilibris.* quod utique eſt à *bilibra* ſubſtantivo ſic formato, ut *ſelibra*, ut *bimenſis*, *bilanx.* Nec opus ſingulari, quia in multos intelligendum datas ſingulas bilibras. Sic lib. 6. *Selibriſne farris gratiam ſervatori patriæ relatam?* quia multi contulerant Manlio ſingulas ſelibras. Dixerat lib. 5. *cui univerſi ſelibras farris & quartarios vini ad ædes ejus, quæ in arce erant, contulerunt.* Lex duodecim tabb. *libras farris in dies dato.* Fruſtra criminatur G. Fornerius infinitum eſſe, atque eo auget nexorum demenſum ſcribendo: *Libra S.* quod ſit, *ſelibram.* Finitum utique eſt, *libras in dies*, & ſignificat quot diebus unam libram. Plautus Aulular. *noſtræ qui eſt magiſter curiæ di videre argenti dixit nummos in viros.* Cato de re ruſt. c. 59. *Loram bibunt menſes tres. menſe quarto heminas in dies. menſe quinto, ſexto, ſeptimo, octavo in dies ſextarios*, &c. *Hoc amplius Saturnalibus & Compitalibus in ſingulos homines congios.* Sic mox Livius: *frumentum Malianum aſſibus in modios æſtimatum.*

que objiciendo ratum victorem finitimorum omnium populum in ſervitutem perlici poſſe; Ut quem ſenatorem concoquere civitas vix poſſet, regem ferret: Romuli conditoris, ab Diis orti, recepti ad Deos, inſignia atque imperium habentem. Non pro ſcelere id magis, quam pro monſtro habendum. Nec ſatis eſſe ſanguine ejus expiatum, niſi tecta parieteſque intra quæ tantum amentiæ conceptum eſſet, diſſiparentur: [1] *bonaque contacta pretiis regni mercandi, publicarentur. jubere itaque quæſtores, vendere ea bona,*
16 *atque in publicum redigere.* Domum deinde, ut monumento area eſſet oppreſſæ nefariæ ſpei, dirui extemplo juſſit. id [2] Æquimælium appellatum eſt. [3] L. Minucius [b] bove aurato extra portam trigeminam eſt donatus, ne plebe quidem invita, quia frumentum Mælianum aſſibus in modios æſtimatum plebi diviſit. Hunc Minucium apud quoſdam auctores tranſiſſe à Patribus ad plebem, undecimumque tribunum plebis cooptatum, ſeditionem motam ex Mæliana cæde ſedaſſe, invenio. Cæterum vix credibile eſt, numerum tribunorum Patres augeri paſſos. idque potiſſimum exemplum à patricio homine introductum: nec deinde id plebem conceſſum ſemel obtinuiſſe, aut certe tentaſſe. [4] ſed ante omnia refellit falſum imaginis titulum paucis ante annis lege cautum, ne tribunis collegam cooptare liceret. Q. Cæcilius, Q. Junius, Sext. Titinnius, ſoli ex collegio tribunorum, neque tulerant de honoribus Minucii legem: &

crimi-

b *Bove aurato.*] Lipſianus codex: *inauro:* unde conjicit Dominus: *bove & agro,* lib. 1. Elect. 8. Voſſianus ſane *aurato*, ſed in margine antiqua manu, *arvo.* Forſan igitur, *bove & arvo.*

VARIORUM.

1 *Bonaque contacta pretiis regni mercandi publicarentur.*] Neſcio an legendum *contracta,* id eſt, quæ contracta ab eo fuerant, ut precio ſibi regnum pararet. *Tanaq. Faber.*

2 *Æquimelium eſt appell.*] Fuit autem *Æquimelium* inter Velabrum & Capitolium ad tabernas laneas, ut eſt apud Valer. Max. lib. 6. cap. 3. *Godelevaus.*

3 *L. Minucius bove aurato extra à portam Trigeminam eſt, &c.*] Eadem tradit Plinius lib. 18. cap. 3. quem vide.

4 *Sed ante omnia refellit falſum imaginis titulum.*] Imagini domeſticæ L. Minucii falſo Tribuni plebis nomen affictum fuiſſe ſignificat ab iis, qui laudem familiæ ex eo magiſtratu tituloque quærebant. Sic lib. 8. *Vitiatam memoriam falſis imaginum titulis reor, dum familia ad ſe quaque famam rerum geſtarum, honorumque fallente mendacio trahunt.* Sigonius.

criminari nunc Minucium, nunc Servilium apud ple-
bem, queriqueindignam necem Mælii non deſtiterant.
Pervicerunt igitur, ut tribunorum militum potius quam
conſulum comitia haberentur: [a] haud dubii, quin ſex
locis (tot enim jam creari licebat) & plebeii aliqui, pro-
fitendo ſe ultores fore Mælianæ cædis, crearentur.
Plebs, quamquam agitata multis eo anno & variis mo-
tibus erat, nec plures quam tres tribunos conſulari po-
teſtate creavit, & in iis L. Quintium Cincinnati filium:
ex cujus dictaturæ invidia tumultus quærebatur: Præla-
tus ſuffragiis Quintio Mamercus Æmilius vir ſummæ
dignitatis. L. Julium tertium creant. In horum magi- 17
ſtratu [5] Fidenæ colonia Romana ad Lartem Tolum-
nium Veientium regem ac Veientes defecere. Majus
additum defectioni ſcelus. C. Fulcinium, [6] Clœlium
Tullum, Sp. Ancium, L. Roſcium legatos Romanos,
cauſſam novi conſilii quærentes, juſſu Tolumnii interfe-
cerunt. Levant quidam regis facinus. in teſſerarum pro-
ſpero jactu vocem ejus ambiguam, ut occidi juſſiſſe vi-
deretur, ab Fidenatibus exceptam, cauſſam mortis le-
gatis fuiſſe. Rem incredibilem: interventu Fidenatium
novorum ſociorum, conſulentium de cæde ruptura jus
gentium,

5 *Fidenæ colonia.*] Fidenæ oppidum in quarta Italiæ regione, inter Anienem & Tiberim quadraginta ſtadiis ab urbe diſtans. *Godelev.*

6 *C. Iulium Tullum, Sp. Nautium.*] Horum legatorum meminit etiam Cicero Philipp. IX. *Tulli Clinii, Sp. Antii*, neque manuſcripti libri à vulgatis diſſident. Veteres libri Liviani habent, *Clœlium Tullum, Sp. Ancium.* Itaque ſatis mirari non poſſum cur antiqua lectio immutata ſit, & *C. Iulium Tallum, Sp. Nautium*, factum ſit. *Tullus* autem in Clœlio prænomen eſt, ut in Tullo Hoſtilio, & Tullo Attio. Ancia vero gens Romæ fuit, ex qua M. Ancius Briſo Tribunus plebis, de quo Cicero in Bruto, ab Anco prænomine deducta. *Sigonius.*

GRONOVII.

a *Haud dubii, quin ſex lectis.*] In antiquis hoc non invenio, præterquam in Aldina, Iuntæ & Frobeniana: cæteræ omnes, etiam Curionis & Gryphii, *locis*, quæ Borbet. etiam & meliorum Pall. ſcriptura eſt. Infra: *primoribus Patrum ſplendore gratiaque ad petendum præparatis, omnia loca obtinuere.* Lib. 5. *Comitiis tribunorum plebis numerus expleri nequivit. Pugnatum inde, in vacua loca ut patricii cooptarentur.* Lib. 7. *Qui octona loca tribunis militum creandis occupare ſoliti ſint.* Lib. 9. *Quæ antea perquam paucis ſuffragio populi relictis locis, dictatorum & conſulum ferme fuerant beneficia.* Lib. 10 *Vt patricii recuperarent duo conſularia loca.*

gentium, non averſum ab intentione luſus animum; b nec deinde in horrorem verſum facinus. propius eſt fidem, obſtringi Fidenatium populum, ne reſpicere ſpem ullam ab Romanis poſſet conſcientia tanti ſceleris, voluiſſe. Legatorum qui Fidenis cæſi erant, ſtatuæ publice in Roſtris poſitæ ſunt. Cum Veientibus Fidenatibuſque, præterquam finitimis populis, ab cauſſa etiam tam nefanda bellum exorſis atrox dimicatio inſtabat. Itaque ad curam ſummæ rerum quieta plebe, tribuniſque ejus, nihil controverſiæ fuit, quin conſules crearentur M. Geganius Macerinus tertium, & L. Sergius Fidenas; à bello credo, quod deinde geſſit, appellatus. Hic enim primus cis Anienem cum rege Veientium ſecundo prælio conflixit; nec incruentam victoriam retulit. Major itaque ex civibus amiſſis dolor, quam lætitia fuſis hoſtibus fuit. & ſenatus, ut in trepidis rebus, dictatorem dici Mamercum Æmilium juſſit. Is magiſtrum equitum ex collegio prioris anni, qui ſimul tribuni militum conſulari poteſtate fuerant, L. Quintium Cincinnatum, dignum parente juvenem, dixit. Ad delectum

b *Nec deinde in horrorem verſum facinus.*] In libris nonnullis eſt: *ac deinde in errorem verſum facinus.* quod placet Sigonio. Sed meliores pro altero ſtant, & hoc minus convenire conſilio Livii videtur. Nihil enim præter factum ex aliorum ſententia narrat, cum rationem ex ſententia auctoris, cur veriſimile non ſit ita factum, dare deberet. Iam ante narraverat, eſſe qui ſcribant non juſſu Lartis interfectos legatos, ſed exceptam vocem ejus, ſane pertinentem ad ludum, male interpretatos Fidenates, qui adſtarent, & veniſſe expoſtulatum ſecum Roma legatos commemorarent, quaſi juſſi eſſent, quod fecerunt, poſtea eos occidiſſe. Id incredibile ſibi videri addit ob duas cauſas, ſumptas ex momentis temporum, quod præceſſit, quodque ſecutum eſt cædem. Aderant Fidenates, novi ſocii, quibuſcum tam ſecure quam cum ſuis agere minime ipſum decebat, quos admittere promptius, nec exſpectare commodum ſuum, utique nulla gravi re diſtrictus, jubere debebat: hi conſulebant de magna re atque atroci, quid reſponderent legatis, & numquid in eos gravius ſtatuerent. Cum tales rogarent de tanto negotio, quis credat nihil hominem commotum in alveo ac teſſeris animum habuiſſe, illos ſine reſponſo prætermiſiſſe, cum colluſoribus jocatum eſſe, quod male intellectum in legatorum capita expeteret? Quid, poſtquam ſatiatus ludo ad ſeria rediit, audivitque quam crudelis interpretatio joci ſui fuiſſet? quis credat ne tum quidem ipſum piguiſſe ſui, ne tum quidem horruiſſe facinus, quo jus gentium violatum, & ſibi hominis nefarii & exſecrabilis infamiam impoſitam videret, nec id

lectum ab conſulibus habitum [c] centuriones veteres belli periti adjecti: & numerus amiſſorum proxima pugna expletus. Legatos, Quintium Capitolinum, & M. Fabium Vibulanum ſequi ſe dictator juſſit. [1] Quum poteſtas major, tum vir quoque poteſtati par, hoſtes ex agro Romano trans Anienem ſubmovere, [2] colleſque inter Fidenas atque Anienem ceperunt, referentes caſtra: nec ante in campos degreſſi ſunt, quam legiones, auxilio Faliſcorum venerunt. Tum demum caſtra Etruſcorum pro mœnibus Fidenarum poſita. & dictator Romanus haud procul inde ad confluentes conſedit in utriuſque ripis amnis, qua ſequi munimento poterat, vallo interpoſito. poſtero die in aciem eduxit. Inter hoſtes fuere variæ ſententiæ. Faliſcus procul ab domo mi- 18
litiam ægre patiens, ſatiſque fidens ſibi, poſcere pugnam. Veienti Fidenatique plus ſpei in trahendo bello eſſe. Tolumnius, quamquam ſuorum magis placebant conſilia, [d] ne longinquam militiam non paterentur Faliſci, poſtero die ſe pugnaturum edicit. Dictatori ac Romanis,

id vel hoſti excuſatum voluiſſe?

c *Centuriones veteres belli periti adjecti.*] Præfert Gruterus, *adlecti.* Me vox iſta non offendit, vel propter ea, quæ infra de verbo *conjicere* notabimus. Exſpectabam potius, ut τὸ *periti* deleret, ac *veteres belli centuriones* dictos putaret, ut apud Tacitum, *vetus militiæ, vetus operis ac laboris.* Quod tamen nemini obtrudimus.

d *Ne longinquam militiam non paterentur.*] Negationem alteram exturbavit Sigonius, nos volentibus mſſ. & vett. edd. ipſaque ſententia reſtituimus. Lib. 10. *Secundum vota militum, qui vim frigoris jam in Samnio non patiebantur.* Lib. 35. *ſed metuens ne dilationem res non pateretur.* Petronius: *deſiderium exſtincti non poſſe fœminam pati.* Sen. ad Helv. cap. 14. *quod deſiderium ipſum per ſe pati non potes.* Noſter libro præcedenti: *Novam inexpertamque eam poteſtatem eripuere patribus noſtris, ne nunc dulcedine ſemel capti ferant deſiderium.* Ergo, *ne non paterentur*, i.e. ne gravarentur, ne recuſarent, & ab ſignis diſcederent. Hic erat metus ad compellendum Tolumnium potens; non, ne aliquid duri & moleſti Faliſcis eveniret, quam facit mentem lectio Sigonii.

VARIORUM.

1 *Cum poteſtas major, tum vir quoque poteſtati par, hoſtes.*] Ego ſalvo aliorum judicio, malim diſtinguere ante *hoſtes,* in hunc ſenſum: Cum eſſet jam in armis poteſtas major, cum vir quoque poteſtati par, hoſtes qui id non ignorabant, ſubmovere ex agro Romano trans Anienem, colleſque inter Fidenas atque Anienem ceperunt, referentes caſtra. *Glarean.*

2 *Colleſque inter Fidenas atque Anienem cep. r. c.*] Non eſt dubium, quin ita intelligendus hic locus ſit, Dictator trans Anienem ſubmovit hoſtes, qui cum caſtra referrent, colles inter Fidenas atque Anienem ceperunt. *Sigonius.*

manis, quod detrectaſſet pugnam hoſtis, animi acceſſere: poſteroque die jam militibus caſtra urbemque ſe oppugnaturos frementibus, ni copia pugnæ fiat; utrimque acies inter bina caſtra in medium campi procedunt. Veiens multitudine abundans, qui inter dimicationem caſtra Romana aggrederentur, poſt montes circummiſit. Trium populorum exercitus ita ſtetit inſtructus, ut dextrum cornu Veientes, ſiniſtrum Faliſci tenerent, medii Fidenates eſſent. Dictator dextro cornu adverſus Faliſcos, ſiniſtro contra Veientem Capitolinus Quintius intulit ſigna. ante mediam aciem cum equitatu magiſter equitum proceſſit. Parumper ſilentium & quies fuit; nec Etruſcis, niſi cogerentur, pugnam inituris; & dictatore arcem Romanam reſpectante, ut ab auguribus, ſimul aves rite admiſiſſent, ex compoſito tolleretur ſignum. Quod ubi conſpexit, primos equites clamore ſublato in hoſtem emiſit. ſecuta peditum acies ingenti vi conflixit. Nulla parte legiones Etruſcæ ſuſtinuere impetum Romanorum. eques maxime reſiſtebat, equitumque longe fortiſſimus ipſe rex ab omni parte effuſe ſequentibus obequitans Romanis, trahebat cer-
19 tamen. Erat tum inter equites tribunus militum A. Cornelius Coſſus, eximia pulchritudine corporis, animo ac viribus par, memorque generis, quod ampliſſimum acceptum, majus auctiuſque reliquit poſteris. is quum ad impetum Tolumnii, quacunque ſe intendiſſet, trepidantes Romanas videret turmas, inſignemque eum regio habitu volitantem tota acie cognoviſſet, *Hiccine eſt*, inquit, *ruptor fœderis humani violatorque gentium juris? Jam ego hanc mactatam victimam, (ſi modo ſancti quicquam in terris eſſe Dii volunt) legatorum manibus dabo.* Calcaribus ſubditis infeſta cuſpide in unum fertur hoſtem. quem quum ictum equo dejeciſſet; confeſtim & ipſe haſta innixus, ſe in pedes excipit. Aſſurgentem ibi regem umbone reſupinat, repetitumque ſæpius cuſpide ad terram affixit. tum exſangui detracta ſpolia, caputque ab-
ſciſſum

ſciſſum victor ſpiculo gerens, terrore cæſi regis, hoſtes
fundit. ita equitum quoque fuſa acies, quæ una fecerat
anceps certamen. Dictator fugatis legionibus inſtat, &
ad caſtra compulſos cædit. Fidenatium plurimi locorum
notitia effugere in montes. Coſſus Tiberim cum equi-
tatu tranſvectus, ex agro Veientano ingentem detulit
prædam ad urbem. Inter prælium & ad caſtra Romana
pugnatum eſt adverſus partem copiarum, ab Tolum-
nio, ut ante dictum eſt, ad caſtra miſſam. Fabius Vibu-
lanus corona primum vallum defendit: intentos deinde
hoſtes in vallum, egreſſus dextra principali cum triariis
repente invadit. quo pavore injecto, cædes minor, quia
pauciores erant; fuga non minus trepida, quam in acie
fuit. Omnibus locis re bene geſta, dictator ſenatuſcon- 20
ſulto juſſuque populi triumphans in urbem rediit. Lon-
ge maximum triumphi ſpectaculum fuit, Coſſus ſpolia
opima regis interfecti gerens. in eum milites carmina
incondita, æquantes eum Romulo, canere. Spolia in
æde Jovis Feretrii, prope Romuli ſpolia, [a] quæ prima
Opima appellata ſola ea tempeſtate erant, cum ſolenni
dedicatione dono fixit. averteratque in ſe à curru dicta-
toris civium ora, & celebritatis ejus diei fructum prope
ſolus tulerat. Dictator coronam auream libram pondo
ex publica pecunia, populi juſſu in Capitolio Jovi do-
num poſuit. Omnes ante me auctores ſecutus, A. Cor-
nelium Coſſum tribunum militum, ſecunda ſpolia opi-
ma Jovis Feretrii templo intuliſſe, expoſui. cæterum,
præterquam quod ea rite opima ſpolia habentur, quæ
dux duci detraxit; nec ducem novimus, niſi cujus auſpi-
cio bellum geritur; titulus ipſe ſpoliis inſcriptus, illos
meque arguit, conſulem ea Coſſum cepiſſe. Hoc ego
quum Auguſtum Cæſarem, templorum omnium condi-
torem aut reſtitutorem, [3] ingreſſum ædem Feretrii Jovis,
quam

3 *Templum Feretrii Iovis.*] Quod fuit in vertice montis Capitolini à Romulo poſt bellum Cæninenſium extructum. *Godelev.*

GRONOVII.

a *Quæ prima Opima appellata.*] Vocem *prima* abundare cenſet Sigonius.

quam vetuſtate dilapſam refecit, ſeipſum in thorace linteo ſcriptum legiſſe [b] audiſſem; prope ſacrilegium ratus ſum, Coſſo ſpoliorum ſuorum Cæſarem ipſius templi auctorem ſubtrahere teſtem. [c] qui ſi ea in re ſit error, quod tam veteres annales, quodque magiſtratuum libri, quos linteos in æde repoſitos Monetæ Macer Licinius citat identidem auctores, nono poſt demum anno cum T. Quintio Penno, A. Cornelium Coſſum conſulem habeant; exiſtimatio communis omnibus eſt. nam etiam illud accedit, ne tam clara pugna in eum annum transferri poſſet; quod imbelle triennium ferme peſtilentia inopiaque frugum [d] circa A. Cornelium conſulem fuit: adeo, ut quidam annales velut funeſti, nihil præter nomina conſulum ſuggerant. Tertius ab conſulatu Coſſi annus, tribunum eum militum conſulari poteſtate habet: eodem anno magiſtrum equitum. quo in imperio alteram inſignem edidit pugnam equeſtrem. ea libera conjectura eſt. Sed (ut ego arbitror) vana verſare in omnes opiniones licet: quum auctor pugnæ recentibus ſpoliis in ſacra ſede poſitis, [1] Jovem prope ipſum, cui vota erant, Romulumque intuens, haud ſpernendos falſi tituli teſtes, ſeſe A. Cornelium Coſſum conſulem
21 ſcripſerit. M. Cornelio Maluginenſe, L. Papirio Craſſo conſulibus, exercitus in agrum Veientem & Faliſcum ducti: prædæ abactæ hominum pecorumque: hoſtis in agris nuſquam inventus, neque pugnandi copia facta. urbes tamen non oppugnatæ: quia peſtilentia populum invaſit. Et ſeditiones domi quæſitæ ſunt, nec motæ tamen, ab Sp. Mælio tribuno plebis, qui favore nominis moturum ſe aliquid ratus & Minucio diem dixerat: & rogationem de publicandis bonis Servilii Ahalæ tulerat:

Non ego. Vide lib. 1. obſerv. 7

b *Legiſſe audiſſem.*] Videtur excidiſſe *dicentem*: aut ſcribendum: *refecit ipſum.*

c *Qui ſi ea in re ſit error.*] Lege: *quis ea in re ſit error.*

d *Circa A. Cornelium Conſulem fuit.*] Nec pejus *fecit.*

VARIORUM.

1 *Jovem &c. Romulumque intuens, haud ſpernendos falſi tituli teſtes.*] Ad locum illum. ubi Polybius *non contemnendus*

rat: falſis criminibus à Minucio circumventum Mæliun arguens, Servilio cædem civis indemnati objiciens: quæ vaniora ad populum ipſo auctore fuere. Cæterum magis vis morbi ingraveſcens curæ erat, terroreſque ac prodigia; maxime quod crebris motibus terræ ruere ir agris nunciabantur tecta. Obſecratio itaque à populc duumviris præeuntibus eſt facta. Peſtilentior inde annus C. Julio iterum, & L. Virginio conſulibus, [2] tantun metum vaſtitatis in urbe agriſque fecit, ut non modc prædandi cauſſa quiſquam ex agro Romano non exiret bellive inferendi memoria Patribus aut plebi eſſet; ſec ultro Fidenates, qui ſe primo aut oppido, aut montibus aut muris tenuerant, populabundi deſcenderent ii agrum Romanum. deinde Veientium exercitu accit (nam Faliſci perpelli ad inſtaurandum bellum, nequ clade Romanorum, neque ſociorum precibus potuere duo populi tranſiêre Anienem; atque haud procul Collina porta ſigna habuere. Trepidatum itaque non ii agris magis, quam in urbe eſt. Julius conſul in agger muriſque explicat copias. à Virginio ſenatus in æd Quirini conſulitur. [3] Dictatorem dici A. Servilium placet: cui Priſco alii, alii Structo fuiſſe cognomen tradunt Virginius dum collegam conſuleret, moratus; permittente eo, nocte dictatorem dixit. is ſibi magiſtrum equitum Poſtumum Æbutium Eluam dicit. Dictator omnes 22
luce prima extra portam Collinam adeſſe jubet. quibuſcunque vires ſuppetebant ad arma ferenda, præſto fuere: ſigna ex ærario prompta feruntur ad dictatorem. Quæ quum agerentur, hoſtes in loca altiora conceſſere. eo dictator agmine infeſto ſubit: nec procul Numento ſignis collatis fudit Etruſcas legiones. compulit inde in urbem Fidenas, valloque circumdedit. Sed neque ſcalis

nendus dicitur. itaque hæc *μείωσις* mirifice *αὐξητικῇ*. *Tanaq. Faber.*

2 *Tantum metum vaſtitatis.*] Iſtud *metum* expungi debet. *Idem.*

3 *Dictatorem dici A. Servilium.*] Hic in ſecunda dictatura, quam cepit anno cccxxxv. & apud Livium, & in Capitolinis tabulis, *Q. Servilius* dicitur. *Sigon.*

 4 *Cen-*

lis capi poterat urbs alta, & munita: neque in obſidion
vis ulla erat: quia frumentum non neceſſitati modo ſa
tis, ſed copiæ quoque abundè ex antè convecto ſuffi
ciebat. Ita expugnandi pariter cogendique ad deditio
nem ſpe amiſſa; dictator in locis, propter propinquita
tem notis, ab averſa parte urbis maxime neglecta, qui
ſuapte natura tutiſſima erat, agere in arcem cuniculun
inſtituit. ipſe diverſiſſimis locis ſubeundo ad mœni
quadrifariam diviſo exercitu, qui alii aliis ſuccederen
ad pugnam, continenti die ac nocte prælio, ab ſenſ
operis hoſtes avertebat: donec perfoſſo à caſtris mon
te, erecta in arcem via eſt, intentiſque Etruſcis ad vana
à certo periculo minas, clamor ſupra caput hoſtilis ca
ptam urbem oſtendit. Eo anno C. Furius Pacilus, &
M. Geganius Macerinus, [4] cenſores, villam publicam i
campo Martio probaverunt: ibique primum cenſus po
23 puli eſt actus. Eoſdem conſules inſequenti anno refe
ctos, Julium tertium, Virginium iterum, apud Macrun
Licinium invenio. Valerius Antias, & Q. Tubero, Ma
cum Manlium, & Q. Sulpicium conſules in eum annun
edunt. cæterum in tam diſcrepanti editione, & Tuber
& Macer libros linteos auctores profitentur: neuter tri
bunos militum eo anno fuiſſe, traditum à ſcriptoribu
antiquis, diſſimulat. Licinio libros haud dubie ſequ
linteos placet: & Tubero incertus veri eſt. ſed inter cæ
tera vetuſtate incomperta, hoc quoque in incerto poſi
tum. Trepidatum in Etruria eſt poſt Fidenas captas
non Veientibus ſolum exterritis metu ſimilis excidii
fe

4 *Cenſores villam publicam in campo Martio probaverunt.*] Quærit Glareanus, quid ſit, *Probaverunt*, & *Primum*, cum cenſus in campo Martio à Servio Tullio Rege primum ſit actus, non ab his Cenſoribus. Reſpondeo, *Probaverunt* ex vetere Romano more dictum eſſe, quomodo adhuc in antiquis lapidibus Romæ viſitur: *L. Fabricius. C. F. cur. viar. faciendum. coeravit. Q. Lepi. M. F. M. Lollius. M. F. cos. probaverunt.* Item: *P. Lentulus. Cn. F. Scipio. T. Quinctius. Criſpinus. Valerianus. Cos. ex Sc. faciundun curavere. iidemque. comprobavere.* Si au tem cenſus alias actus eſt in campo Ma tio, at non in villa publica, quæ ho primum anno probata eſt. Qua de re ſ Varro lib. III. de Re Ruſtic. *Villa pa blica ad rempublicam adminiſtrandam eſt utilis, ubi cohortes ad delectum conſuli adducta*

ſed etiam Faliſcis memoria initi primo cum iis belli: quamquam rebellantibus non affuerant. Igitur quum duæ civitates legatis [5] circa duodecim populos miſſis impetraſſent, ut ad Voltumnæ fanum indiceretur omni Etruriæ concilium; velut magno inde tumultu imminente, ſenatus Mamercum Æmilium dictatorem iterum dici juſſit. ab eo A. Poſtumius Tubertus magiſter equitum eſt dictus; [a] bellumque tanto majore quam proximo conatu apparatum eſt, quanto plus erat ab omni Etruria periculi, quam ab duobus populis fuerat. Ea res 24
aliquanto exſpectatione omnium tranquillior fuit. Itaque quum renunciatum à mercatoribus eſſet; negata Veientibus auxilia, juſſoſque ſuo conſilio bellum initum, ſuis viribus exequi; nec adverſarum rerum quærere ſocios, cum quibus ſpem integram communicati non ſint; tum dictator, ne nequicquam creatus eſſet, materia quærendæ bello gloriæ adempta, in pace aliquid operis edere, quod monumentum eſſet dictaturæ, cupiens, cenſuram minuere parat: ſeu nimiam poteſtatem ratus; ſeu non tam magnitudine honoris, quam diuturnitate offenſus. Concione itaque advocata, *rempubl. foris gerendam*, ait, *tutaque omnia præſtanda*, *Deos immortales ſuſcepiſſe: ſe, quod intra muros agendum eſſet, libertati pop. Rom. conſulturum. maximam autem ejus cuſtodiam eſſe, ſi magna imperia diuturna non eſſent: & temporis modus imponeretur, quibus juris imponi non poſſet. Alios magiſtratus annuos eſſe,* [b] *quinquen-*

adducta confidant, ubi arma oſtendant, id eſt, ubi cenſores cenſu admittant populum. Sigonius.

5 *Circa viginti duos populos.*] Leg. *circa* XII. *populos*. Ex Livio alibi, & mox .. *Tanaq. Faber.*

GRONOVII.

a *Bellumque tanto majore quam proximo.*] Etſi nihil varient libri veteres, ſcribe *tanto majore, quam proxime conatu.* Mox infra: *majore tamen conatu, quam alias unquam.* Lib. 35, 21. *Tiberis infeſtiore, quam priore impetu, illatus urbi.* Scribe: *quam prius.* Paullo ante: *ſed inter cætera vetuſtate incomperta, hoc quoque in incerto poſitum.* Non inepte ſcribas: *ſit inter cætera.* Vt videatur hoc non interpoſito ſuo judicio ambiguum relinquere.

b *Quinquennalem cenſuram gravem eſſe.*] Diſtingue & corrige: *Alios magiſtratus annuos eſſe, quinquennalem cenſuram: grave eſſe iiſdem magna parte vitæ obnoxios vivere.* Cicero famil. 16, 21. *Deinde illud etiam mihi ſuccurrebat,*

quennalem cenſuram: grave eſſe iiſdem per tot annos magna parte vitæ obnoxios vivere. ſe legem laturum, ne plus quam annua ac ſemeſtris cenſura eſſet. Conſenſu ingenti populi legem poſtero die pertulit. *Et ut reipſa*, inquit, *ſciatis Quirites, quam mihi diuturna non placeant imperia, dictatura me abdico.* Depoſito ſuo magiſtratu, modo aliorum magiſtratui impoſito, fine alteri; cum gratulatione ac favore ingenti populi domum eſt reductus. Cenſores ægre paſſi, Mamercum, quod magiſtratum populi Romani minuiſſet, tribu moverunt, c 1 octuplicatoque cenſu ærarium fecerunt. quam rem ipſum ingenti animo tuliſſe ferunt: cauſſam potius ignominiæ intuentem, quam ignominiam: primores Patrum, quamquam d deminutum cenſuræ jus noluiſſent, exemplo acerbitatis cenſoriæ offenſos. quippe quum ſe quiſque diutius ac ſæpius ſubjectum cenſoribus fore cerneret, quam cenſuram geſturum. Populi certè tanta indignatio coorta dicitur, ut vis à cenſoribus nullius auctoritate præterquam ipſius Mamerci deter-

grave eſſe me de judicio patris judicare. Utinam tam facile liceret redintegrare, quod ſequitur: *Depoſito ſuo magiſtratu, modo aliorum magiſtratui impoſito, fine alteri, cum gratulatione ac favore ingenti populi domum eſt reductus.* Quid eſt, *fine alteri?* Delet libro ſuo auctore Sigonius, nec habet Campanus: plures tamen ſervant. An ex margine irrepſit, corruptum ex *fine aiet m. VI:* quo ſignificabat ejus auctor modum aliorum magiſtratui, id eſt, cenſuræ impoſitum fine anni & menſium ſex. Lib. 9. *qui quinquennalem ante cenſuram & longinquitate poteſtatem dominantem intra ſex menſium & anni coëgiſſet ſpatium.* An fuit *fine anni:* ut indicet Livius extremo anni hæc acta? Deleatur potius tanquam interpretatio τῶν *modo aliorum.*

c *Octuplicatoque cenſu.*] Hæc explicamus lib. 4. de pec. vet. cap. 1.

d *Deminutum cenſuræ jus voluiſſent.*] Scribe cum Voſſiano, Campano & Aliis *noluiſſent.* Sentit enim, non placuiſſe quidem Patribus, cenſuræ jus à Mamerco contractum eſſe, eoque paullulum ſupplicii meritum illos crediidiſſe; ſed tamen acerbitate tanta cenſorum offenſos, quod exemplum quiſque vereretur.

VARIORUM.

1 *Octuplicatoque cenſu ærarium fecerunt.*] *Ærarium* fieri erat, nullum aliud jus civitatis in Centuria, atque adeo in tribu retinere, quam ut pro capite ſuo tributi nomine æra penderet: ita, ut qui ærarius factus eſſet, is non ſolum ſuffragio urbano, ſed etiam ſtipendiis militaribus ſpoliatus eſſet. Vide Livium in principio ſeptimi. Et hinc patet Varronem rectè dixiſſe, *cenſorem* eſſe, ad cujus *cenſionem*, hoc eſt, arbitrium cenſeretur populus. Et Feſto, *cenſores* dictos, quod tanti rem ſuam quiſque æſtimare ſolitus ſit, quantum illi cenſuerint, cum ſæpius cenſum multiplicarent, ut hic videre licet. *Godeleu.*

deterreri quiverit. Tribuni plebis aſſiduis concionibus 25
prohibendo conſularia comitia, quum res propè ad interregnum perducta eſſet, evicere tandem, ut tribuni militum conſulari poteſtate crearentur: victoriæ præmium quod petebatur, ut plebeius crearetur, nullum fuit. omnes patricii creati ſunt, M. Fabius Vibulanus, M. Foſſius, L. Sergius Fidenas. Peſtilentia eo anno aliarum rerum ocium præbuit. ædes Apollini pro valetudine populi vota eſt. multa duumviri ex libris placandæ Deûm iræ, avertendæque à populo peſtis cauſſa, fecere; [a] magna tamen clades in urbe agriſque promiſcuè hominum pecorumque pernicie accepta. famem cultoribus agrorum timentes in Etruriam, Pomptinumque agrum, & Cumas, poſtremo in Siciliam quoque frumenti cauſſa miſere. Conſularium comitiorum nulla mentio habita eſt. Tribuni militum conſulari poteſtate omnes patricii creati ſunt, L. Pinarius Mamercus, L. Furius Medullinus, Sp. Poſtumius Albus. Eo anno vis morbi levata, neque à penuria frumenti, quia antè proviſum erat, periculum fuit. Conſilia ad movenda bella in Volſcorum Æquorumque conciliis, & in Etruria ad fanum Voltumnæ agitata. Ibi prolatæ in annum res: decretoque cautum, ne quod ante concilium fieret; nequicquam Veiente populo querente, eandem, qua Fidenæ deletæ ſint, imminere Veiis fortunam. Interim Romæ principes plebis jam diu nequicquam imminentes ſpei majoris honoris, [b] dum foris ocium eſſet, cœtus indicere

GRONOVII.

a *Magna tamen clades.*] Scopæ diſſolutæ, ni ſic refingas: *Magna tamen clade in urbe agriſque, promiſcua hominum pecorumque pernicie, accepta; famem cultoribus agrorum timentes.* Sed & de poſtremis his merito dubites. Cur enim his potius quam toti urbi? nam ſi illorum ſterilis proventus, neceſſario ſequitur & omnium, qui ab illis emunt, inopia. Videtur potius id voluiſſe, quod ait lib. 2. *Caritas primum annonæ ex incultis per ſeceſſionem plebis agris, fames deinde, qualis clauſis ſolet.* Et quod omnino ſimile eſt, hoc ipſo libro cap. 52. *Defuncta civitate plurimorum morbis, perpaucis funeribus, peſtilentem annum inopia frugum, neglecto cultu agrorum, ut plerumque fit, excepit.* Forte ſcribendum: *famem incultu agrorum timentes.*

b *Dum foris otium eſſet.*] *Dum foris otium eſt*: aut, *cum foris otium eſſet.*

c Ne

cere in domos tribunorum plebis. ibi ſecreta conſilia agitare: queri, *ſe à plebe adeò ſpretos, ut quum per tot annos tribuni militum conſulari poteſtate creentur, nulli unquam plebeio ad eum honorem aditus fuerit. multum providiſſe ſuos majores, qui caverint, ne cui patricio plebeii magiſtratus paterent: aut patricios habendos fuiſſe tribunos plebis. adeò ſe ſuis etiam ſordere; nec à plebe minus, quam à Patribus contemni.* Alii purgare plebem, culpam in Patres vertere, *eorum ambitione artibuſque fieri, ut obſeptum plebi ſit ad honorem iter. ſi plebi reſpirare ab eorum miſtis precibus miniſque liceat, memorem eam ſuorum inituram ſuffragia eſſe, & parto auxilio imperium quoque aſcituram.* Placet tollendæ ambitionis cauſſa tribunos legem promulgare,[c] ne cui album in veſtimentum addere, petitionis cauſſa liceret. Parva nunc res, & vix ſerio agenda videri poſſit, quæ tunc ingenti certamine Patres ac plebem accendit. Vicêre tamen tribuni, ut legem perferrent: apparebatque irritatis animis plebem ad ſuos ſtudia inclinaturam. quæ ne libera eſſent, ſenatuſconſultum factum eſt, ut conſularia comitia haberentur.

26 Tumultus cauſſa fuit, quem ab Æquis & Volſcis, Latini atque Hernici nunciarant. T. Quintius Lucii filius, Cincinnatus (eidem & Penno cognomen additur) & [1] C. Julius Mento, conſules facti: nec ultra terror belli eſt dilatus. Lege ſacrata, quæ maxima apud eos vis cogendæ militiæ erat, delectu habito, utrimque validi

c *Ne cui album inveſtimentum.*] Quicquid dicant Giſanius & Hotmannus, nugæ. illud *inveſtimentum*, & diſpeſcenda vox, ut Lipſius voluit, & olim edidit Andreas. *Album addere in veſtimentum* eſt togam creta candidiorem reddere, ut ſolebant petitores: unde *cretata ambitio. Album* ſic Ovidio lib. 3. met. *Et nigram medio frontem diſtinctus ab albo.* Altera phraſis frequens Plinio. Lib. 23, 1. *qua de cauſa in ſaccos vinarios additur polenta.* Cap. 7. *Additur in malagmata ad diſcutiendas collectiones.* Cap. 9. *Additur in malagmata nervorum & podagras.* L. 9. ad l. Corneliam de falſis: *Lege Cornelia cavetur & qui in aurum vitii quid addiderit, quique argenteos nummos adulterinos flaverit, falſi crimine teneri.* Ita lego: non *ut qui.* Vide ad Senecæ Thyeſten verſu 994. Perperam Scaliger ad Feſtum: *clavum in veſtimentum addere.*

VARIORUM.

1 *Cn. Iulius Mento.*] Diodor. Γάϊον Ἰούλιον vocat. Itemque in quibuſdam Vett. libb. *C. Iulius*, quod probo. Nam *Cnæi* prænomen nunquam alias in *Iulia* gente reperi, *Caii* verò ſæpiſſimè. *Sigonius.*

lidi exercitus profecti in Algidum convenêre. ibique ſeorſum Æqui, ſeorſum Volſci, caſtra communivêre, intentiorque quam unquam antè, muniendi exercendique militem cura ducibus erat. eo plus nuncii terroris Romam attulere. Senatui dictatorem dici placuit: quia etſi ſæpe victi populi, majore tamen conatu quam alìàs unquam rebellarent: & aliquantum Romanæ juventutis morbo abſumptum erat. ante omnia [a] pravitas conſulum diſcordiaque inter ipſos, & certamina in conſiliis omnibus

GRONOVII.

[a] *Privata coſſ. diſcordia, quæ inter ipſos erat.*] Faveo gloriæ Caroli Sigonii, ut quiſquam populariurn ejus, & amplius: doctiſſimum virum & de antiquitate literiſque optime meritum fuiſſe non modo fateor, ſed ultro prædico. Sed ſiquidem Livium ſalvum volo, ut velle ſane quam præ me fero, quin ſæpe ſcholia ejus caſtigem, defugere non poſſum: hæc invidia mihi ſuſtinenda eſt ingratiis. Vel hic quam lectionem longe ſecus & melius olim vulgata, *ante omnia pravitas conſulum diſcordiaque inter ipſos*, habere pronuntiat, quî poſſim non longe deteriorem exiſtimare? Quis credet ab Livio profectum, *conſulum diſcordia, quæ inter ipſos erat?* Mihi quidem hic ſermo Neronianas poſſe refrigerare thermas videtur, & fabrorum prandia betas juxta fatuas non eſſe. Hoc naris emunctæ Gruterum non fugit: ideoque has voces, *quæ inter ipſos erat*, tinnire aliquid minime Livianum cenſet. Tendendum ulterius, & totum illud quod mutavit Sigonius, reſtituendum eſt. Hoc ipſo libro de M. Poſtumio Regillenſi, *pravæ mentis homini, quod tamen victoria magis quam bellum oſtendit*. Quare autem *pravæ?* Nimirum cum feliciter rem geſſiſſet, *ab hoſtibus*, inquit Livius, *in civel certamen vertit*. Ergo invidia, malignitas, amor litium & pertinacia in certando maxime eſt *pravitas*. Iulius Scaliger; *Pravus*, inquit, eſt vox militaris; inventa ab exprobratione lenitatis, quam in milite deteſtabantur: interpoſita Æolica litera *πραϝος* *pravus*: exercit. 300. Placetque Becmanno, cum priſca ætas omnia in fortitudine ſita eſſe putaverit, [illegible]amque ſolam duxerit virtutem, [illegible] fruſtra origo vocis quæritur, ſi ratio non habeatur primæ & propriæ ſignificationis. *Pravus* proprie ſignat vitium corporis, quodque in eo eſt perverſum, male diſtortum. Horatius ad Piſones; *pravo vivere naſo ſpectandum*. Lib. 1. Sat. 3. *illum Balbutit ſcaurum pravis fultum male talis*. Lib. 1. epiſt. *prave ſectum ſtomacheris ob unguem*. Hinc Cicero 2. de Orat. *Tertium* (genus, quod riſum movet) *oris depravatio, non digna nobis*. Eodemque & tertio libro, *pravitas oris*. Lib. 5. de finib. *ſi peccetur diſtortione & depravatione quadam*. Lib. 2. de divin. *quin muti, cum ita nati eſſent, ut quædam contra naturam depravata haberent, reſtituerentur & corrigerentur*. Varro lib. 8. de L. L. *qui pvereis in geniculeis alligent ſerperaſtra, ut eorum depravata corrigant crura*. Cæſar lib. 4. Gal. *quæ ſunt apud eos nata* (jumenta) *prava atque deformia*. Seneca lib. 1. de ira: *fœda viſu & horrenda facies depravantium ſe*. De conſtant. ſap. c. 4. *puerorum, quibus metus incutit umbra & perſonarum deformitas & depravata facies*. Epiſt. 24. *libidines adferunt pedum, manuum, articulorum omnium depravationes*. Epiſt. 101. *depraves licet, dum monſtroſo & diſtorto temporis aliquid accedat*. Tacitus lib. 4. hiſtor. *elapſos in pravum artus*. Plinius lib. 11, 37. *Uni animalium homini depravantur*

omnibus terrebant. Sunt qui male pugnatum ab his conſulibus in Algido auctores ſint, eamque cauſſam dictatoris creandi fuiſſe. Illud ſatis conſtat, ad alia diſcordes, in uno adverſus Patrum voluntatem conſenſiſſe, ne dicerent dictatorem: donec, quum alia aliis terribiliora afferrentur, nec in auctoritate ſenatus conſules eſſent, Q. Servilius Priſcus ſummis honoribus egregie uſus; *Vos*, inquit, *tribuni plebis, quoniam ad extrema ventum eſt, ſenatus appellat, ut in tanto diſcrimine reipubl. dictatorem dicere conſules pro poteſtate veſtra cogatis.* Qua voce audita, occaſionem oblatam rati tribuni augendæ poteſtatis, ſecedunt:

pravantur oculi, unde cognomen Strabonum & Patorum. Quod vitii notans Cicero in Roſcio Catuli deliciis lib. 1. de nat. deor. *Hic pulchrior deo? at erat, ſicut hodie eſt, perverſiſſimis oculis.* Hinc & Lucretius lib. 4. *pravas fœdaſque videmus Eſſe in deliciis.* Ab corpore ſcilicet. Habemus genuinam primamque vim vocabuli, qua eſt adverſum recto, bene apto ac locato, intra lineam ſuam & filum manenti. Vnde igitur *pravus?* ψεύσομαι ἢ ἔτυμον ἐρέω; *Pravus* à παραβάς. Æoles, ut & Attici, multis in vocabulis hoc ſibi juris ſumebant, ut mutarent τὸ A in τὸ O. ut πόλλω pro πάλλω, βόπς pro βάπς, πόϊς & πόϊς pro παῖς dicebant. ſic & παραβός pro παραβάς. Vna litera extrita quemadmodum βαλανεῖον gignit balneum, γάλανος pro βάλανος glans, γάλως glos, ſic παραβὸς *pravos* & *pravus*. Sic quod tranſgreditur lineas filumque corporis, extortumque eſt, (Galli vocant *diſloqué*, ut Itali *ſlocuta*,) id *pravum* & *depravatum*. A vitio corporis ad vitium animi tranſtulerunt, adeo frequentato uſu, ut propriam pœne ſignificationem exſtinxerit. Apparet tamen origo cum tranſlatione in illo Horatii lib. 2. Sat. 2. *fruſtra vitium vitaveris illud, Si te alio pravum detorſeris.* Et Columellæ 3, 10. *prave detorta & inveterata ruſticorum opinio.* Et Ciceronis 3. de off. *ſi in deformitate corporis habet aliquid offenſionis, quanta illa depravatio & fœditas turpificati animi debet videri?* Etiam *pravum recto* ſic paſſim videas componi. Nunc illud addendum, rei, de qua Livius agit, idem vocabulum à veteribus dicatum addictumque eſſe. Sic lib 9. *collega nunc temeritas, nunc pravitas impedimento aut damno fuit.* Lib. 10. *plures abeunti Volumnio obſiſtere, atque obteſtari, ne pravo cum collega certamine rempublicam prodat.* Tacit. 3. ann. *incuſato M. Lollio, quem auctorem C. Cæſari pravitatis & diſcordiarum arguebat.* Eodem libro M. Piſo ſero dolens ob æmulationem & odia cum Germanico exercita: *eo impenſius precor, ne mea pravitatis pœnas innoxius luat.* Sic educatorum Britannici, qui eum ad æmulandum Neronem incitare credebantur, apud eundem lib. 12. appellatur *pravitas tam infenſa docentium.* Denique idem alibi, *æmulatione prava.* Tam fœdum vitium ac male decens hominem, divinum animal & fine ſuo ab inſectatione generis ſui longiſſime remotum, putabant invidiam & malignitatem, ut inter tot corruptelas labeſque animi eam præcipue *pravitatis*, & *pravæ mentis* elogio invidam & malignam & τὸ φιλόνεικον infamarent. Sic & *obliquam invidiam* dixit Virgilius, & Horatius: *obliquo oculo mea commoda quiſquam Limat.*

Quaſi

dunt: proque collegio pronunciant, *placere conſules ſena-
tui dicto audientes eſſe: ſi adverſus conſenſum ampliſſimi ordinis
ultra tendant, in vincula ſe duci eos juſſuros.* Conſules ab tri-
bunis, quam ab ſenatu vinci maluerunt: proditum à Pa-
tribus ſummi imperii jus, datumque ſub jugum tribuni-
ciæ poteſtati conſulatum, memorantes. [b] ſiquidem cogi
aliquid pro poteſtate ab tribuno conſules, & (quo quid
ulterius privato timendum foret?) in vincula etiam du-
ci poſſent. Sors ut dictatorem diceret, (nam ne id qui-
dem inter collegas convenerat) T. Quintio evênit. is
A. Poſtumium Tubertum, ſocerum ſuum ſeveriſſimi
imperii virum, dictatorem dixit: ab eo L. Julius magi-
ſter equitum eſt dictus. Simul edicitur & juſtitium: [c] ne-
que aliud tota urbe agi, quam bellum apparari: cognitio
vacantium militiæ munere poſt bellum differtur. Ita
dubii quoque inclinant ad nomina danda, & Hernicis
Latiniſque milites imperati. [d] utrimque enixe obeditum
dictatori eſt. Hæc omnia celeritate ingenti acta: relicto- 27
que C. Julio conſule ad præſidium urbis, & L. Julio
magiſtro equitum ad ſubita belli miniſteria, ne qua res,
qua eguiſſent in caſtris, moraretur; dictator, præeunte
A. Cornelio pontifice maximo, ludos magnos tumultus
cauſſa vovit: profectuſque ab urbe, diviſo cum Quintio
conſule exercitu, ad hoſtes pervenit. Sicut bina caſtra
hoſtium parvo inter ſe ſpatio diſtantia viderant, ipſi
quoque

Quare maneat *privata* illa *diſcordia* Sigonio, Livio reſtituatur *pravitas conſulum diſcordiaque inter ipſos.*

b *Siquidem cogi aliquid pro poteſtate.*] Quicquid eſt paullo exquiſitius, attentatur à Sigoniano. Igitur & hic oportuit fieri, *aliquando.* Sed iſtud meliorum. Plinius in Paneg. *Ereptumque Principi illud in Principatu beatiſſimum, quod nihil cogitur.*

c *Neque aliud tota urbe agi, quam bellum apparari.*] Valde ſuſpectum mihi τὸ *agi*, quod in talibus adhibere non ſolet Livius. Lib. 2. *Et hoſtes quidem nihil aliud quam perfuſis vano timore Romanis citato agmine abeunt.* Lib. 9. *Quem mulierum ac ſpadonum agmen trahentem, &c. nihil aliud quam bene auſus vana contemnere incruentus devicit.* Lib. 34. *Per biduum nihil aliud quam ſteterunt parati ad pugnam.*

d *Utrimque enixe obeditum dictatori eſt.*] In Curione & Gryphio primis hoc reperio. Mſſ. & quicquid adeſt mihi ante illos editionum, *obnixe.* Terentii eſt in prima Andria: *Quem ego credo manibus pedibuſque obnixe omnia facturum.* Seneca epiſt. 95. *Interdum enim obnixe petimus id, quod recuſaremus, ſi quis offerret.*

e *Miſ-*

quoque mille ferme paſſus ab hoſte, dictator Tuſculo, conſul Lanuvio propiorem locum caſtris ceperunt. Ita quatuor exercitus totidem munimenta; planitiem in medio non parvis modo excurſionibus ad prælia, ſed vel ad explicandas utrimque acies ſatis patentem habebant. nec ex quo caſtris caſtra collata ſunt, ceſſatum à levibus præliis eſt: facile patiente dictatore; conferendo vires ſpem univerſæ victoriæ, tentato paullatim eventu certaminum, ſuos præcipere. Itaque hoſtes nulla in prælio juſto relicta ſpe, noctu adorti caſtra conſulis, rem in caſum ancipitis eventus committunt. Clamor ſubito ortus, non conſulis modo vigiles, exercitum deinde omnem, ſed dictatorem quoque ex ſomno excivit. Ubi præſenti ope res egebant, conſul nec animo deficit, nec conſilio: pars militum portarum ſtationes firmant: pars corona vallum cingunt. In alteris apud dictatorem caſtris, quo minus tumultus eſt, eo plus animadvertitur quid opus facto ſit. [e] miſſo extemplo ad caſtra ſubſidio, cui Sp. Poſtumius Albus legatus præficitur, ipſe parte copiarum parvo circuitu, locum maximè ſecretum ab tumultu petit: unde ex necopinato averſum hoſtem invadat. Q. Sulpicium legatum præficit caſtris: M. Fabio legato aſſignat equites: nec ante lucem movere jubet manum, inter nocturnos tumultus moderatu difficilem. Omnia, quæ vel alius imperator prudens & impiger in tali re præciperet ageretque, præcipit ordine atque agit. illud eximium conſilii animique ſpecimen, & neutiquam vulgatæ laudis, quod ultro ad oppugnanda caſtra hoſtium, unde majore agmine profectos exploratum fuerat, M. Geganium cum cohortibus delectis miſit. qui poſtquam intentos homines in eventum periculi alieni, pro ſe incautos neglectis vigiliis ſtationibuſque

eſt

e *Miſſum extemplo ad caſtra.*] Hic quoque diſſoluta hiat oratio, ſed minus animadvertendo errore, cujus Mſſ. nos admonent, referentes: *Miſſo extemplo ad caſtra ſubſidio, cui Sp. Poſtumius Albus legatus præficitur, ipſe parte copiarum,* &c.

f *Cita*

eſt adortus; prius pene cepit caſtra, quam oppugnari
hoſtes ſatis ſcirent. [1] inde fumo, ut convenerat, datum
ſignum, ubi conſpectum ab dictatore eſt, exclamat, ca-
pta hoſtium caſtra: nunciarique paſſim jubet. Et jam 28
luceſcebat, omniaque ſub oculis erant: & Fabius cum
equitatu impetum dederat, & conſul eruptionem è ca-
ſtris in trepidos jam hoſtes fecerat. Dictator autem par-
te altera, ſubſidia & ſecundam aciem adortus, [f] circum-
agenti ſe ad diſſonos clamores ac ſubitos tumultus, hoſti
undique objecerat victorem peditem equitemque. Cir-
cumventi igitur jam in medio ad unum omnes, pœnas
rebellionis dediſſent, ni Vectius Meſſius ex Volſcis no-
bilior vir factis quam genere; jam [2] orbem volventes
ſuos increpans clara voce, *Hic præbituri*, inquit, *vos telis
hoſtium eſtis indefenſi, inulti? Quid igitur arma habetis? aut
quid ultro bellum intuliſtis; in otio tumultuoſi, in bello ſegnes?
Quid hic ſtantibus ſpei eſt? an Deum aliquem protecturum vos,
rapturumque hinc putatis? Ferro via facienda eſt. Hac, qua
me prægreſſum videritis, agite, qui viſuri domos, parentes, con-
juges, liberoſque eſtis, ite mecum. Non murus, nec vallum, ſed
armati armatis obſtant. virtute pares, neceſſitate, quæ ultimum
ac maximum telum eſt, ſuperiores eſtis.* Hæc locutum, exſe-
quentemque dicta redintegrato clamore ſecuti, dant
impreſſionem; qua Poſtumius Albus cohortes objece-
rat: & moverunt victorem, donec dictator pedem jam
referentibus ſuis advenit. eoque omne prælium verſum
eſt.

f *Circumagenti ſe ad diſſonos clamores & ſubitos tumultus hoſti.*] Scriptor Borbet. omiſſum ab initio *τὸ circum*, ne tamen abeſſet, poſteà interjecit. Inde, *agentes*, &c. *ſubitos circumtumultus.* Itaque fruſtra laborat Rhenanus cum *ſatagenti* & *cogenti ſe*; & inepta voce *circumtumultus.* Lib. 26. *Abſcedi à Capua, terrerique & circumagi ad nutus comminationeſque Hannibalis.* Lib. 22. *Turbatos ordines, vertente ſe quoque ad diſſonos clamores, inſtruit.*

VARIORUM.

1 *Inde fumo.*] Neſcio an *flamma.* Eſt enim nocturnum ſignum; fumus diurnum. *Tanaq. Faber.*

2 *Orbem volventes.*] Id eſt, in orbem conſiſtentes: ut Cæſar lib. 5. de bello Gallico loquitur, inquiens: *Iuſſerunt pronunciari, ut impedimenta relinquerent; atque in orbem conſiſterent.* In orbem verò pugnari ſolet, cum undique metus eſt, aut cum pauci à pluribus ſe circum-

eſt. [3] Uni viro Meſſio fortuna hoſtium innititur, multa utrimque vulnera, multa paſſim cædes eſt. Jam nec duces quidem Romani incruenti pugnant. Unus [4] Poſtumius ictus ſaxo, perfracto capite acie exceſſit. non dictatorem humerus vulneratus, non Fabium prop[e] affixum equo femur, non brachium abſciſſum conſulem ex
29 tam ancipiti prælio ſubmovit. Meſſium impetus per ſtratos cæde hoſtes cum globo fortiſſimorum juvenum xtulit ad caſtra Volſcorum, quæ nondum capta erant. odem omnis acies inclinatur. Conſul effuſos uſque ad vallum perſecutus, ipſa caſtra vallumque aggreditur: eodem & dictator alia parte copias admovet. non ſegnior oppugnatio eſt, quam pugna fuerat. Conſulem ſignum quoque intra vallum injeciſſe ferunt, quo milites acrius ſubirent: repetendoque ſigno primam impreſſionem factam. [a] Et dictator proruto vallo, jam in caſtra prælium intulerat. Tum abjici arma paſſim, ac dedi hoſtes cœpti. caſtriſque & his captis, hoſtes præter ſenatores, omnes venundati ſunt. Prædæ pars, ſua cognoſcentibus Latinis atque Hernicis reddita; partem ſub haſta dictator vendidit: præpoſitoque conſule caſtris, ipſe triumphans invectus urbem, dictatura ſe abdicavit. Egregiæ dictaturæ triſtem memoriam faciunt, qui filium ab A. Poſtumio, quod occaſione bene pugnandi captus, [b] injuſſu deceſſerit præſidio; victorem ſecuri

circumventos vident, ut militum terga tuta ſint. Alibi Livius id vocat, *in orbem ſe tutari*. Græci *συςρέφεσθαι* hoc dicunt. *Godelev.*

3 *Vni viro Meſſio.*] Lego, *uni Vectio Meſſio.* Tanaq. Faber.

4 *Poſtumius ictus ſaxo, perfracto capite acie exceſſit.*] Scripſerat Livius, *ictu ſaxi præfracto capite.* Idem.

GRONOVII.

a *Et dictator perrupto vallo.*] In primo hoc Gurione invenio. Frobenius & Gryp. *prorupto.* Sed Mſſ. & veteres edd. omnes, *proruto.* Sic lib. 9. *Succedunt hoſtium munimentis, & ſimul undique adorti, quum pars foſſas explerent, pars vellerent vallum atque in foſſas proruerent.* Rurſuſque eodem: *proruto vallo erupit acies.* Apud Tacitum 1 annal. 68. *Proruunt foſſas, injiciunt crates, ſumma valli prenſant*: cenſeo aut legendum *obruunt foſſas*, aut iſtud hoc ſenſu accipiendum. Nam *proruere*, *ἀντὶ τοῦ* erumpere, ut in ſua emendatione Turnebus accipit, quæro quis veterum dixerit.

b *Injuſſu diſceſſerit præſidio.*] Lege *deceſſerit.* Lib. 5. *Fuſtuarium meretur,*

qui

ſecuri percuſſum tradunt. Nec libet credere: & licet, in variis opinionibus. & argumento eſt, quod imperia Manliana, non Poſtumiana appellata ſint: quum qui prior auctor tam ſævi exempli foret, occupaturus inſignem titulum crudelitatis fuerit. Imperioſo quoque Manlio cognomen inditum: [1] Poſtumius nulla triſti nota eſt inſignitus. C. Julius conſul ædem Apollinis abſente collega ſine ſorte dedicavit: ægrè id paſſus Quintius, quum dimiſſo exercitu in urbem rediſſet, nequicquam in ſenatu eſt conqueſtus. Inſigni magnis rebus anno additur, nihil tum ad rem Romanam pertinere viſum, quod Carthaginenſes tanti hoſtes futuri, tum primum per ſeditiones Siculorum ad partis alterius auxilium in Siciliam exercitum trajecêre. Agitatum in urbe 30
ab tribunis plebis, ut tribuni militum conſulari poteſtate crearentur: nec obtineri potuit. Conſules fiunt L. Papirius Craſſus, L. Julius. Æquorum legati fœdus ab ſenatu cum petiſſent, & pro fœdere deditio oſtentaretur, inducias annorum octo impetraverunt. Volſcorum res, ſuper acceptam in Algido cladem, pertinaci certamine inter pacis bellique auctores, in jurgia & ſeditiones verſa. Undique ocium fuit Romanis. [2] Legem de mulctarum æſtimatione pergratam populo, quum ab tribunis parari conſules unius ex collegio proditione excepiſſent, ipſi præoccupaverunt ferre. Conſules L. Sergius Fidenas iterum, Hoſtus Lucretius Tricipitinus. Nihil dignum dictu actum his conſulibus. Secuti eos conſules, A. Cornelius Coſſus, T. Quintius Pennus iterum. Veien-

qui ſigna relinquit, aut præſidio decedit. Lib. 24. *Præſidio decedere apud Romanos capital eſſe.* Lib. 32, 35. *Arcem regium tenebat præſidium; neque ut decederet inde, &c. perpelli potuere.* Vulgo, *diſcederent.* Mſſ. fere *deſcenderent.*

VARIORUM.

1 *Poſtumius nulla triſti nota.*] Triſtem notam dixit, quod nulla crudelitatis infamia aſperſus eſt. *Godelevæus.*

2 *Legem de mulctarum æſtimatione.*] Tres leges de mulctis latæ fuiſſe inveniuntur. Ex quibus primam tulit Sp. Tarpeius Capitolinus, & A. Aterius Fontinalis Coss. Vnde etiam ipſa lex tam *Tarpeia*, quam *Ateria* dicitur. Quare autem lata ſit oſtendit Gellius lib. 11. cap. 1. Alteram Feſtus latam ſcribit à T. Mènenio Lanato, & P. Seſtio

Veientes in agrum Romanum excurſiones fecerunt. Fama fuit, quoſdam ex Fidenatium juventute participes ejus populationis fuiſſe: cognitioque ejus rei L. Sergio & Q. Servilio, & Mamerco Æmilio permiſſa. Quidam Hoſtiam relegati, quod, cur per eos dies à Fidenis abfuiſſent, parum conſtabat. colonorum additus numerus, agerque iis bello interemptorum aſſignatus. Siccitate eo anno plurimum laboratum eſt: nec cœleſtes modo defuerunt aquæ, ſed terra quoque [3] ingenito humore egens, vix ad perennes ſuffecit amnes. defectus alibi aquarum circa torridos fontes rivoſque, ſtragem ſiti pecorum morientium dedit: ſcabie alia abſumpta. vulgarique contactu in homines morbi, & primo in agreſtes ingruerant, ſervitiaque. urbs deinde impletur. Nec corpora modo affecta tabo, ſed animos quoque multiplex religio, & pleraque externa, invaſit; novos ritus ſacrificando, vaticinando inferentibus in domos, quibus quæſtui ſunt capti ſuperſtitione animi: donec publicus jam pudor ad primores civitates pervenit; cernentes in omnibus vicis ſacelliſque peregrina atque inſolita piacula pacis Deûm expoſcendæ. Datum inde negotium ædilibus, ut animadverterent, ne qui, niſi Romani Dii, neu quo alio more quam patrio, colerentur. Iræ adverſus Veientes [a] in inſequentem annum, C. Servilium Ahalam, L. Papirium Mugilanum conſules dilatæ ſunt. Tunc quoque ne confeſtim bellum indiceretur, neve exercitus mitterentur, religio obſtitit. feciales prius mittendos ad res repetendas cenſuere. Cum Veientibus nuper acie dimicatum ad Nomentum & Fidenas fuerat.

ſtio Capitolino Coss. biennio poſtquam Ateria lata eſt. Tertia eſt ea, cujus hic meminit Livius. *Godelev.*

3 *Ingenito humore egens.*] *Ingenuo.* Ovid. Lucret. *Tanaq. Faber.*

GRONOVII.

a *In ſequentem annum C. Servilio Ahala, L. Papirio Mugilano conſulibus.*] Tres Pall. & Helm. *In inſequentem annum per Gaium Servilium Ahalam, L. Papirium Mugilanum conſules.* Alius Mſ. *Circa Gaium Servilium Ahalam, L. Papirium Mugilanum conſules.* Scribendum: *In inſequentem annum, C. Servilium Ahalam, L. Papirium Mugilanum conſules:* Vt Voſſianus, niſi quod *Gaium.* Nam *annum*, *conſules* dixit eleganti epexe-

fuerat. induciæque inde, non pax, facta: quarum & dies exierat, & ante diem rebellaverant. Miſſi tamen feciales: nec eorum quum more patrum jurati repeterent res, verba ſunt audita. Controverſia inde fuit, utrum populi juſſu indiceretur bellum, [b] an ſatis eſſet ſenatuſconſultum. Pervicêre tribuni, denunciando impedituros ſe delectum, [c] ut conſules de bello ad populum ferrent. omnes centuriæ juſſere. In eo quoque plebs ſuperior fuit, quod tenuit, ne conſules in proximum annum crearentur. Tribuni militum conſulari poteſtate quatuor creati ſunt, T. Quintius Pennus ex conſulatu, C. Furius, M. Poſtumius, A. Cornelius Coſſus: ex iis Coſſus præfuit urbi. tres delectu habito profecti ſunt Veios, documentoque fuere, quam plurium imperium bello inutile eſſet. tendendo ad ſua quiſque conſilia, quum aliud alii videretur, aperuerunt ad occaſionem locum hoſti. incertam namque aciem, ſignum aliis dari receptui, aliis cani jubentibus, invaſere opportune Veientes: caſtra propinqua turbatos, ac terga dantes accepêre. plus itaque ignominiæ quàm cladis eſt acceptum. Mœſta civitas, vinci inſueta, odiſſe tribunos, poſcere dictatorem: in eo verti ſpes civitatis. & quum ibi quoque [d] religio obſtaret, ne non poſſet niſi ab conſule

epexegeſi, quam appoſitionem vocant. Infra quoque cap. 43. Mſſ. & vett. edd. *pars major inſequentis anni.*

b *An ſatis eſſet ſenatuſconſultum.*] Nihilo pejus hoc quam Sigonianum, *ſenatuſconſulta.* Vtrum comitia habenda eſſent, an ſufficeret ſenatus auctoritas. Lib. 6. *Vt ſemper vobis auxilium adverſus inimicos ſatis ſit.* Lib. 21. *Sempronius miſſus in Siciliam, ita in Africam tranſmiſſurus, ſi ad arcendum Italia Pœnum conſul alter ſatis eſſet.* Lib. 26. *Claſſem ſatis eſſe ad arcendum Italia regem.*

c *Vt conſules de bello ad populum ferrent.*] Mſſ. & veteres editi magno conſenſu: *Vt Quintius conſul de bello ad populum ferret.* Audiendus tamen Sigonius, quia non hoc; ſed priore anno conſul fuit. In Voſſiano quum ſimiliter ſit, *ut Quintius*, ad marginem notatur *ni* pro *ut.* Et ſic haud dubie legendum: *denuntiando impedituros ſe delectum, ni conſules de bello ad populum ferrent.*

d *Religio obſtaret, ne non poſſet.*] Quod glaucoma obſtitit oculis Sigonii, ut *non* hic putaret adjiciendum? Deleatur immo. *Religio obſtat, ne poßit dici dictator niſi ab conſule*, eſt, vetat religio dictatorem dici ab alio quam conſule. At *religio obſtat, ne quid non fiat*, eſt, religio cogit fieri. Foret itaque illud, cogit dici dictatorem præterquam à conſule. Neque enim ubique licet Latinis duplicare negationem, ut Græcis. Lib. 5. *Ius po-*

ſule dici dictator, augures conſulti, eam religionem exemêre. A. Cornelius dictatorem Mamercum Æmilium dixit: & ipſe ab eo magiſter equitum eſt dictus. adeo ſimul fortuna civitatis virtute vera eguit, e [1] nihil cenſoria animadverſio effecit, quo minus regimen rerum ex notata indigne domo peteretur. Veientes re ſecunda elati, miſſis circum Etruriæ populos legatis jactando tres duces Romanos ab ſe uno prælio fuſos, quum tamen nullam publici conſilii ſocietatem moviſſent, voluntarios undique ad ſpem prædæ adſciverunt. Uni Fidenatium populo rebellare placuit: &, tanquam niſi ab ſcelere bellum ordiri nefas eſſet, ſicut legatorum antea, ita tum novorum colonorum cæde imbutis armis, Veientibus ſeſe conjungunt. Conſultare inde principes duorum populorum, Veios an Fidenas ſedem belli caperent. Fidenæ viſæ opportuniores. itaque trajecto Tiberi, Veientes Fidenas tranſtulerunt bellum. Romæ terror ingens erat, accito exercitu ab Veiis, eoque ipſo ab re malè geſta perculſo, caſtra locantur ante portam Collinam; & in muris armati diſpoſiti, & juſtitium in foro, tabernæque clauſæ, fiuntque omnia caſtris quam
32 urbi ſimiliora. Tum trepidam civitatem præconibus per vicos dimiſſis dictator ad concionem advocatam increpuit, *quod animos ex tam levibus fortunæ momentis ſuſpenſos gererent, ut parva jactura accepta, quæ ipſa non virtute hoſtium,*

nec

ſtulare barbari videbantur, ſed ne id, quod placebat, decernerent in tanta nobilitatis viris, ambitio obſtabat. Cur non & hic ponit, *Ne non decernerent?*

e *Nihil cenſoria animadverſio effecit.*] Sic ſcripti ſani, ſic veteres editiones, plane & expedite. Sigonius ſcabre nimis: *Vt nihil cenſoria animadverſio effecerit.* Videlicet τὸ *ſimul* valere idem quod *ſimulatque* non recordabatur. Nam eadem res eum errare compulit libro ſequente cap. 25. *Simul extrahi rem ex eo anno viderunt.* Vbi inculcat ex interpolato ſuo codice, *ſimul ut.* Eſt tamen alia macula hic in omnibus libris, quam huc uſque tranſiluimus. Scripſerat enim Livius: *Nihil cenſoria animadverſio offecit.* Id eſt, obſtitit, impedimento fuit. Verbum frequens auctori. lib. 1. *Ni degeneratum in aliis huic quoque decori offeciſſet.* Hinc *offectus oculique venena maligni*, impedimenta faſcinorum dixit Gratius. Vide ad Lib. 1.

VARIORUM.

1 *Nihil cenſoria animadverſio effecit, quo minus.*] Turpe mendum arbitror. lego *offecit.* i. e. obſtitit, impedivit. lege modo. *Tanaq. Faber.*

2 *Veien-*

nec ignavia Romani exercitus, ſed diſcordia imperatorum accepta ſit, [2] *Veientem hoſtem ſexies victum pertimeſcant, Fidenaſque prope ſæpius captas quam oppugnatas. Eoſdem & Roman & hoſtes eſſe, qui per tot ſæcula fuerint: eoſdem animos, eaſde corporis vires, eadem arma gerere. ſe quoque eundem dictatore Mamercum Æmilium eſſe, qui antè Veientium Fidenatiumq adjunctis Faliſcis ad Nomentum exercitus fuderit. & magiſtru equitum A. Cornelium eundem in acie fore, qui priore bello trib nus militum Larte Tolumnio rege Veientium in conſpectu duoru exercituum occiſo, ſpolia opima Jovis Feretrii templo intuleri* [a] *Proin, memores, ſecum triumphos, ſecum ſpolia, ſecum vict riam eſſe: cum hoſtibus, ſcelus legatorum contra jus gentium i terfectorum, cædem in pace Fidenatium colonorum, inducias r ptas, ſeptimam infelicem defectionem. Arma caperent: ſim caſtra caſtris conjunxiſſent, ſatis confidere, nec ſceleratiſſim hoſtibus diuturnum ex ignominia exercitus Romani gaudium f re: & populum Romanum intellecturum, quanto melius de r publica meriti ſint, qui ſe dictatorem tertium dixerint,* [3] *qua eos, qui, ob ereptum cenſuræ regnum, labem ſecundæ dictatu ſuæ impoſuerint.* Votis deinde nuncupatis profectus, mi le & quingentos paſſus citra Fidenas caſtra locat: dext montibus, læva Tiberi amne ſeptus. T. Quintium Per num legatum occupare montes jubet, occultumque i jugum capere, quod ab tergo hoſtibus foret. Ipſe p ſtero die, quum Etruſci pleni animorum ab priſtini di meliore occaſione quam pugna in aciem proceſſiſſen cunctatus parumper, dum ſpeculatores referrent, Quin tium evaſiſſe in jugum propinquum arci Fidenarum, ſ gna profert: peditumque aciem inſtructam pleno gr du in hoſtem inducit: magiſtro equitum præcipit, ne i juſſ

2 *Veientem hoſtem ſexies victum.*] Quid ſi legatur, *toties*, ut in pleriſque antiquis libris legitur, præſertim cum ſæpius, quam ſexies victi Veientes ſint? *Sigonius.*

3 *Quam eos, qui.*] Dele iſtud *eos*, ſin minus ſolœciſmus fuerit *melius meriti ſint quam eos*. itaque lege, *quam qui* o Tanaq. Faber.

GRONOVII.

a *Proinde memores, ſecum triumphos* Libri meliores: *Proin memores*, I

 ſæpe

juſſu pugnam incipiat: ſe, quum opus ſit, [1] equeſtri auxilio ſignum daturum. tum ut memor regiæ pugnæ, memor opimi doni, Romulique ac Jovis Feretrii, rem gereret. Legiones impetu ingenti confligunt. Romanu odio accenſus, impium Fidenatem, prædonem Veientem, ruptores induciarum, cruentos legatorum infand cæde, reſperſos ſanguine colonorum ſuorum, perfido ſocios, imbelles hoſtes compellans, factis ſimul dictiſ
33 que odium explet. Concuſſerat primo ſtatim congreſſ hoſtem: quum repente patefactis Fidenarum portis nova erumpit acies, [b] inaudita ante id tempus inuſitataque. ignibus armata ingens multitudo, facibuſque ardentibus tota collucens, velut fanatico inſtincta curſ in hoſtem ruit: formaque inſolitæ pugnæ Romanos pa rumper exterruit. Tum dictator magiſtro equitum equitibuſque, tum ex montibus Quintio accito prælium ciens, ipſe in ſiniſtrum cornu, [c] quod incendio ſimiliu quam prælio territum ceſſerat flammis accurrit: claraque voce, *Fumóne victi*, inquit, *velut examen apum loco ve ſtro exacti, inermi cedetis hoſti? Non ferro extinguetis ignes non faces has ipſas pro ſe quiſque, ſi igni non telis pugnandum eſ ereptas ultro inferetis? Agite, nominis Romani ac virtutis pa trum veſtræque memores, vertite incendium hoc in hoſtium u bem: & ſuis flammis delete Fidenas, quas veſtris beneficiis pl care non potuiſtis. Legatorum hoc vos veſtrorum colonorumq ſanguis, vaſtatique fines monent.* Ad imperium dictator

mo

ſæpe eorundem auctoritate *dein* pro *deinde* reſtituimus.

b *Inaudita ante id tempus inuſitataque.*] Voſſianæ membranæ: *inviſitataque.* Vt & lib. 5. cap. 18. *Gentem inviſitatam, novos accolas.*

c *Quod incendio ſimilius quam prælio.*] Sigonio dictum videtur pro veriſimilius. Lipſius & Gruterus delent. Mſ. Pal. *melius.* Cogitabam: *incendio verius quam prælio.* Sic lib. 2. *Tumultus fuit verius quam bellum.* Lib. 3. *Tanta vis amentiæ verius quam amoris mentem turbaverat.* Sed videtur defendi po vulgata, hoc ſenſu: quod cum mag initar incendii eſſet quam prælii, ignibus potius quam ſignis & armis fu geret, ceſſerat nonnihil territum flan mis.

VARIORUM.

1 *Equeſtri auxilio.*] Legendum *eque ſtri vexillo.* nil verius arbitror. nar tunc temporis, & multo citerius, vexil la equitum erant, res nota. *Tanaq. Faber.*

GRO

mota cuncta acies ; faces partim emiſſæ excipiuntur,
partim vi eripiuntur. utraque acies armatur igni. Magi-
ſter equitum & ipſe novat pugnam equeſtrem. frenos ut
detrahant equis, imperat: & ipſe princeps calcaribu
ſubditis evectus, effreno equo in medios ignes infertur
& alii concitati equi libero curſu ferunt equitem in ho
ſtem. Pulvis elatus miſtuſque fumo, lucem ex oculi
virorum equorumque aufert. ea quæ militem terruera
ſpecies, nihil terruit equos. ruinæ igitur ſimilem ſtra
gem eques quacunque pervaſerat, dedit. Clamor dein
de accidit novus, qui quum utramque mirabundam in ſ
aciem vertiſſet, dictator exclamat, Quintium legatum &
ſuos ab tergo hoſtem adortos: ipſe redintegrato clamo
re infert acrius ſigna. Quum duæ acies, duo diverſa præ
lia, circumventos Etruſcos & à fronte & ab tergo urge
rent, neque in caſtra retro, neque in montes, unde ſ
novus hoſtis objecerat, iter fugæ eſſet, & equitem pa
ſim [a] liberi frenis diſpuliſſent equi, Veientium maxim
pars Tiberim effuſi petunt: Fidenatium qui ſuperſun
ad urbem Fidenas tendunt. Infert pavidos fuga in me
diam cædem: obtruncantur in ripis: alios in aquam
compulſos gurgites ferunt: etiam peritos nandi laſſitu
do & vulnera & pavor degravant: pauci ex multis tra
nant. alterum agmen fertur per caſtra in urbem: eoder
& Romanos ſequentes impetus rapit. Quintium maxi
mè, & cum eo degreſſos modo de montibus, recentiſſi
mum ad laborem militem, quia ultimo prælio advene-
rat. Hi poſtquam miſti hoſtibus portam intravêre, in 34
muros evadunt: ſuiſque capti oppidi ſignum ex muro
tollunt. Quod ubi dictator conſpexit, (jam enim & ipſe
in deſerta hoſtium caſtra penetraverat) cupientem mili-
tem

GRONOVII.

a *Liberi frenis diſpuliſſent equi*] Loquitur non de hoſtium, ſed Romanorum vincentium equitatu, qui fugientibus ubique occurrebat. Scribe igitur: *diſtuliſſent*. Sic lib. 5. *Furium legatum longius extulit curſus.* Lib. 6. *Quod paſſim eos ſimul pavor terrorque diſtulerant.* Lib. 35. *Velut quos impotentes regendi equi invitos efferrent.* Velleius lib. 2. *Majorem partem claſſis adorta vis Africi laceravit ac diſtulit.*

tem diſcurrere ad prædam, ſpe injecta majoris in urb prædæ, ad portam ducit: receptuſque intra muros in ar cem, quo ruere fugientium turbam videbat, pergit. Ne minor [b] cædes in urbe, quam in prælio fuit, donec abje ctis armis, nihil præter vitam petentes, dictatori dedun tur. Urbs caſtraque diripiuntur. Poſtero die ſinguli captivis ab equite ad centurionem ſorte ductis, & quo rum eximia virtus fuerat, binis; aliis ſub corona venun datis, exercitum victorem opulentumque præda trium phans dictator Romam reduxit; juſſoque magiſtro equi tum abdicare ſe magiſtratu, ipſe deinde abdicat die ſex todecimo: reddito in pace imperio, quod in bello trepi diſque rebus acceperat. Claſſibus quoque ad Fidenā pugnatum cum Veientibus, [c] quidam annales retulêre rem æque difficilem atque incredibilem; nec nunc lat ſatis ad hoc amne; & tum aliquanto, ut à veteribus ac cepimus, arctiore. niſi in trajectu fortè fluminis prohi bendo aliquarum navium concurſum in majus (ut fit) ce lebrantes, navalis victoriæ vanum titulum appetivêr

35 Inſequens annus tribunos militares conſulari poteſtat habuit, [1] A. Sempronium Atratinum, L. Quintium Ci cinnatum, L. Furium Medullinum, L. Horatium Barb tum. Veientibus annorum viginti induciæ datæ, & A quis triennii, quum plurium annorum petiſſent. Et a ſeditionibus urbanis ocium fuit. Annum inſequenter

nequ

b *Cædes in urbe quam in prælio fuit.*] Quatuor ſupremas voces non norant duo meliores Pall. non Andreas, Tarv. Ven. Bechar. Aſc. Mog. Savet. Halec. Habet Aldus, & exſtant in Voſſiano. Non carent tamen ſuſpicione, quum nihil addant ſenſui, nec minus intelligatur, ſi ſolum legas: *Nec minor cædes in urbe, donec abjectis armis.* Continua enim utriuſque narratio eſt.

c *Quidam in annales retulere.*] Ante Curionem & Gryphium in omnibus reperio meis: *quidam annales retulere.* Neque aliter ſcripti. Lib. 22. *Omnium prope annales Fabium dictatorem adve ſus Hannibalem rem geſſiſſe tradun* Lib. 23. *Huic pugnæ equeſtri rem mir bilem adjiciunt quidam annales.* Pliniu 34, 6. *Non omittendum, quod annotave annales.*

VARIORUM.

1 *A. Sempronium Atratinum, L Quint. Cincinnatum.*] Utrique adder dum, *iterum.* Nam Cincinnatus ant fuit trib. mil. conſ. pot. anno ab Urb condita 317. Sempronius autem ann 311. inter primos tribunos mil. con

poteſta

neque bello foris, neque domi ſeditione inſignem, ludi bello voti celebrem & tribunorum militum apparatu, & finitimorum concurſu fecere. Tribuni conſulari poteſtate erant, Ap. Claudius Craſſus, Sp. Nautius Rutilus, [2] L. Sergius Fidenas, Sextus Julius Iulus. ſpectaculum [a] comitate etiam hoſpitum, ad quod publico conſenſu venerant, advenis gratius fuit. Poſt ludos, conciones ſeditioſæ tribunorum plebis fuerunt, objurgantium multitudinem, *quod admiratione eorum quos odiſſet, ſtupens, in æterno ſeipſa teneret ſervitio: & non modo ad ſpem conſulatus in partem revocandam adſpirare non auderet, ſed ne in tribunis quidem militum creandis (quæ communia eſſent comitia Patrum ac plebis) aut ſui aut ſuorum meminiſſet. Deſineret ergo mirari, cur nemo de commodis plebis ageret: eo impendi laborem ac periculum, unde emolumentum atque honos ſperetur. Nihil non aggreſſuros homines, ſi magna conatis magna præmia proponantur. Ut quidem aliquis tribunus plebis ruat cæcus in certamina periculo ingenti, fructu nullo, ex quibus pro certo habeat Patres, adverſus quos tenderet, bello inexpiabili ſe perſecuturos; apud plebem, pro qua dimicaverit, nihilo ſe honoratiorem fore, neque ſperandum neque poſtulandum eſſe. Magnos animos, magnis honoribus fieri. [3] neminem ſe plebeium contempturum, ubi contemni deſiiſſent. Experiendam rem denique in uno aut altero eſſe ſitne aliquis plebeius*

poteſtate. Cincinnatus item anno 335. tertium dicitur tribunus mil. conſ. pot. *Glareanus.*

2 *T. Sergius.*] Legendum eſt, *L. Sergius.* Nam in priore tribunatu, & in tertio, quem cepit anno CCCXXVII. L. appellatur à Livio, itemque ab iis, qui Capitolinos tribunatus deſcripſerunt. *Sig.*

3 *Neminem ſe plebejum contempturum, ubi contemni deſiſſent.*] Ridicule, opinor. dein omnia confuſa. lego: *neminem plebejum contemptum iri, ubi ſe contemnere deſiſſent.* Vide omnino ſuperiora. Plane enim mentem noſtram firmant. *Tanaq. Faber.*

GRONOVII.

a *Comitate etiam hoſpitum ad quod.*] Solus hic editorum Rhenanus vigil. Elicit autem ex codice hic, ut queritur, lituris deformato: *hoſpitii, in quam conſilio publico conſenſerant.* Et in ſenſu quidem haud fallitur conjecturæ, ſed intrudere *τὸ conſilio* incivile eſt. Pudentius igitur: *Spectaculum comitate etiam hoſpitii, in quam publice conſenſerant, advenis gratius fuit.* Sic in contrarium in re triſti lib. 9. *Extemploque ſine ulla publica auctoritate conſenſum in omnem formam luctus eſt.* Lib. 26. *In hæc tanto animo conſenſum eſt, ut gratiæ ultro conſulibus agerentur.* Iuſtinus lib. 13. *Tum equites in concordiam revocati, in Aridæum regem conſentiunt.* Lib. 40. *Omnes in Tigranem regem Armeniæ conſenſere.* Aſconius in Verrinam de præt. urb.

Ad

beius ferendo magno honori: an portento ſimile miraculoque ſit, fortem ac ſtrenuum virum aliquem exſiſtere ortum ex plebe. Summa vi expugnatum eſſe, ut tribuni militum conſulari poteſtate & ex plebe crearentur. Petiſſe viros domi militiæque ſpectatos: primis annis ſugillatos, repulſos, riſui Patribus fuiſſe: deſiſſe poſtremo præbere ad contumeliam os. Nec ſe videre cur non lex quoque abrogetur, qua id liceat quod nunquam futurum ſit. minorem quippe ruborem fore in juris iniquitate, quam ſi per in-
36 *dignitatem ipſorum prætereantur.* Hujus generis orationes cum aſſenſu auditæ, incitavêre quoſdam ad petendum tribunatum militum, alium alia de commodis plebis laturum ſe in magiſtratu profitentem. Agri publici dividendi, coloniarumque deducendarum oſtentatæ ſpes: & vectigali poſſeſſoribus agrorum impoſito, in ſtipendium militum erogandi æris. Captatum deinde tempus ab tribunis militum, quo per diſceſſum hominum ab urbe, quum Patres clandeſtina denunciatione revocati ad diem certam eſſent, ſenatuſconſultum fieret abſentibus tribunis plebis: ut quoniam Volſcos in Hernicorum agros prædatum exiſſe, fama eſſet, ad rem inſpiciendam tribuni militum proficiſcerentur, conſulariaque comitia haberentur. Profecti Appium Claudium, filium decemviri, præfectum urbis relinquunt; impigrum juvenem, & jam inde ab incunabulis imbutum odio tribunorum plebiſque. tribunis plebis nec cum abſentibus iis, qui ſenatuſconſultum fecerant, nec cum Appio tranſacta re,
37 quod contenderent, fuit. Creati conſules, C. Sempronius Atratinus, Q. Fabius Vibulanus. Peregrina res, ſed memoria digna traditur, eo anno facta: Vulturnum Etruſcorum urbem, quæ nunc Capua eſt, ab Samnitibus captam: Capuamque ab duce eorum Capye, vel (quod propius vero eſt) à campeſtri agro appellatam. Cepere autem, prius bello fatigatis Etruſcis, in ſocietatem

urbis

Ad ſummum Græcorum otium.] *Dixit hæc ſecundum illam ſententiam de Græcis habitam, quos otioſos & leves eſſe conſenſum eſt.* A. Gellius 5, 26. in definitione Syllogiſmi: *conſenſis quibuſdam & conceſſis.*

b *His*

urbis agrorumque accepti: deinde feſto die gravei ſomno epuliſque incolas veteres novi coloni nocturn cæde adorti. [b] His rebus actis, conſules ii, quos dixi mus, idibus Decembribus magiſtratum occœpêre. Jam non ſolum qui ad id miſſi erant, retulerant imminer Volſcum bellum: ſed legati quoque ab Latinis & Her nicis nunciabant, Non ante unquam Volſcos nec duci bus legendis, nec exercitui ſcribendo intentiores fuiſſe Vulgo fremere, aut in perpetuum arma bellumque obli vioni danda, jugumque accipiendum: aut iis cum qu bus de imperio certetur, nec virtute, nec patientia, ne diſciplina rei militaris cedendum eſſe. Haud vana attu lere: ſed nec perinde Patres moti ſunt, & C. Sempro nius, cui ea provincia ſorte evênit, [c] tanquam conſtan tiſſima re, fortuna fretus, quod [d] victoris populi exerci tum adverſus victos duxiſſet, omnia temere ac negli genter egit. adeò ut diſciplinæ Romanæ plus in Volſc exercitu, quam in Romano eſſet. Ergo fortuna, ut ſæp alias, virtutem eſt ſecuta. Primo prælio quod ab Sem pronio incaute inconſulteque commiſſum eſt, non ſub ſidiis firmata acie, non equite aptè locato, concurſur eſt. clamor indicium primum fuit, quo res inclinatur eſſet

b *His rebus actis, conſules ii.*] Quibus *rebus actis?* utrum præciſe, quas proxime narravit de Capua ab Samnitibus occupata, ut inter deſignationem conſulum & initum ab iis magiſtratum hæc intervenerint? an quas & antea ex totius anni negotiis retulit? Vtrumque mihi frigidum ſchema videtur, & trigam illam verborum immiſſam ab illis, qui Livium melius connectere orationem ſuam docere voluerunt.

c *Tamquam conſtantiſſima rei fortuna fretus.*] Quod alios feciſſe queritur Rhenanus, vereor ne fecerit ipſe, id eſt locum hunc interpolarit. Mſſ. o. & editiones vett. *fortuna.* Repone igitur: *tanquam conſtantiſſima re, fortuna fretus.* Necdum perſuaſus ſum id verbum veteres cum dandi caſu junxiſſe. Qua & emendandum exiſtimo lib. 6, 1 *Multitudo hoſtium nulla re præterqua numero freta.* Vbi editur: *nulli rei.* Ne moror Modium, qui lib. 39, 51. nov plane, ut ipſe ait, modo profert: *fid regum nihil ſane fretus.* Nam noſt omnes, ut vulgati, *confiſus.* Livius au tem ipſe lib. 7. *Apparuitque occaſio magis quam virtute fretos veniſſe.* Lil 8, 2. *Samnitium infida adverſus Ro manos ſocietate freta.* Sic enim Sigoni è ſuo, nec diſſentiunt ulli noſtri Lib. 1 *Pecunia deinde, qua multum poterant freti.* Et alibi ſæpiſſime.

d *Victoris populi exercitum adverſu victos duxiſſet.*] Borb. Voſſ. Chiſſ. igno rant τὸ *exercitum.* Helm. *Quod victori*

eſſet. excitatior crebriorque ab hoſte ſublatus, ab Romanis [e] diſſonus, impar, ſegnis, ſæpe iteratus, [1] incerto clamore prodidit pavorem animorum. Eo ferocior illatus hoſtis, urgere ſcutis, micare gladiis: altera ex parte nutant circumſpectantibus galeæ, & incerti trepidant, applicantque ſe turbæ. Signa nunc reſiſtentia deferuntur ab anteſignanis, nunc inter ſuos manipulos recipiuntur. nondum fuga certa, nondum victoria erat. tegi magis Romanus quam pugnare. Volſcus inferre ſigna, urgere aciem, plus cædis hoſtium videre, quam fugæ.

38 Jam omnibus locis ceditur, nequicquam Sempronio conſule objurgante atque hortante; nihil nec imperium, nec majeſtas valebat: dataque mox terga hoſtibus forent, ni Sex. Tempanius, decurio equitum, labente jam re, præſenti animo ſubveniſſet. qui quum magna voce exclamaſſet, ut equites, qui ſalvam rempublicam vellent eſſe, ex equis deſilirent; omnium turmarum equitibus, velut ad conſulis imperium motis, [f] *Niſi hæc*, inquit, *armata cohors ſiſtat impetum hoſtium, actum de imperio eſt. Sequimini pro vexillo cuſpidem meam. oſtendite Romanis Volſciſque neque equitibus vobis ullos equites, nec peditibus eſſe pedites pares.* Quum clamore comprobata adhortatio eſſet, vadit alte cuſpidem gerens. quacunque incedunt, vi viam faciunt: eò ſe inferunt objectis parmis, ubi ſuorum plurimum laborem vident. reſtituitur omnibus locis

populi adverſus victos dux eſſet. Prorſus, ut conjecerat Rhenanus. Hoc igitur recipiendum.

e *Clamor diſſonus incerto clamore.*] Non poteſt non eſſe ſuſpectum: etſi nihil ſcripti juvent. Sigonius, *incerto tenore.* Lipſius, *incerto clangore.* Gruterus duo vocabula delet, ut & ante, *ſublatus*: ſed ille hac re nimius. Lipſianum ſi cui placeat, non repugno. Veniebat tamen in mentem: *incerto languore.* Non enim incommode *languidum excitato* componitur. Lib. 10. *Segnis pugna clamore incerto atque impari cœpit.* Forte: *Diſſonus, impar, ſegnis, ſæpe iteratus, incertus, prodidit.*

f *Niſi hæc, inquit, armata.*] Cur hæc magis quam aliæ, armatæ? Scribe cum Rabodo Hermanno Schelio, cujus morte nuper irreparabile damnum literæ fecerunt: *parmata cohors.* Sequitur enim: ut *parmatis, nova cohorti hoſtium, locus detur.*

VARIORUM.

1 *Incerto clamore.*] An non inter tot divinationes & noſtræ aliquod fuerit? ea eſt, *tenore.* Tanaq. Faber.

locis pugna, in quæ eos impetus tulit: nec dubium erat,
quin ſi tam pauci ſimul obire omnia poſſent, terga datu-
ri hoſtes fuerint. Et quum jam parte nulla ſuſtineren- 39
tur, dat ſignum Volſcis imperator, ut parmatis, novæ
cohorti hoſtium locus detur; donec impetu illati ab ſuis
excludantur. Quod ubi eſt factum, interclusi equites,
nec perrumpere eadem, qua tranſierant, poſſe; ibi ma-
ximè confertis hoſtibus, qua viam fecerant: & conſul
legioneſque Romanæ, quum, quod tegumen modo
omnis exercitus fuerat, nuſquam viderent; ne tot for-
tiſſimos viros interclusos opprimeret hoſtis, tendunt in
quemcunque caſum. Diverſi Volſci, hinc conſulem ac
legiones ſuſtinêre: altera fronte inſtare Tempanio at-
que equitibus. qui quum ſæpe conati nequiſſent per-
rumpere ad ſuos, tumulo quodam occupato, in orbem
ſe tutabantur; nequaquam inulti. Nec pugnæ finis ante
noctem fuit. conſul quoque nuſquam remiſſo certami-
ne, dum quicquam ſuperfuit lucis, hoſtem tenuit. nox
incertos diremit: tantuſque ab imprudentia eventus
utraque caſtra tenuit pavor, ut relictis ſauciis, & magna
parte impedimentorum, ambo pro victis exercitus ſe in
montes proximos reciperent. Tumulus tamen circum-
ſeſſus ultra mediam noctem eſt. [a] quum circumſedenti-
bus nunciatum eſſet, caſtra deſerta eſſe, victos rati ſuos,
& ipſi qua quemque in tenebris pavor tulit, fugerunt.
Tempanius, metu inſidiarum, ſuos ad lucem tenuit. di-
greſſus deinde ipſe cum paucis ſpeculatum, quum ab
ſauciis hoſtibus ſciſcitando comperiſſet caſtra Volſco-
rum deſerta eſſe, lætus ab tumulo ſuos devocat, & in ca-
ſtra Romana penetrat. ubi quum vaſta deſertaque
omnia, atque eandem quam apud hoſtes fœditatem in-
veniſſet, priuſquam Volſcos cognitus error reduceret,
quibus poterat ſauciis ductis ſecum, ignarus quam re-
gionem

GRONOVII.

a *Quum circumſedentibus nuntiatum.*] A ſexaginta annis ſic editum reperio: cæterum & mſſ. omnes & typis expreſſi uſque ad Gryphium & Curionem: *quo cum circumſedentibus.*

b *Cor-*

gionem conſul petiſſet, ad urbem proximis itineribus pergit. 40 Jam eo fama pugnæ adverſæ caſtrorumque deſertorum perlata erat: & ante omnia deplorati erant equites, non privato magis quam publico luctu. Fabiuſque conſul terrore urbi quoque injecto, ſtationem ante portas agebat: quum equites procul viſi, non ſine terrore ab dubiis, quinam eſſent; mox cogniti, tantam ex metu lætitiam fecere, ut clamor urbem pervaderet, gratulantium, ſalvos victoreſque rediſſe equites: & ex mœſtis paulò antè domibus, quæ conclamaverant ſuos, procurreretur in vias, pavidæque matres ac conjuges oblitæ præ gaudio decoris, obviam agmini occurrerent in ſuos quæque ſimul [b] corpore atque animo vix præ gaudio compotes effuſæ. Tribunis plebis, qui M. Poſtumio & T. Quintio diem dixerant, quod ad Veios eorum opera male pugnatum eſſet, occaſio viſa eſt per recens odium Sempronii conſulis renovandæ in eos invidiæ. Itaque, advocata concione, quum proditam Veiis rempublicam eſſe ab ducibus, proditum deinde, quia illis impune fuerit, in Volſcis ab conſule exercitum, traditos ad cædem fortiſſimos equites, deſerta fœde caſtra vociferati eſſent; C. Julius unus ex Tribunis Tempanium equitem vocari juſſit coramque eis, *Sexte Tempani* inquit, *quæro de te, arbitreriſne C. Sempronium conſulem, aut in tempore pugnam iniſſe, aut firmaſſe ſubſidiis aciem, aut ulli boni conſulis functum officio? &, tune ipſe victis legionibus Romanis, tuo conſilio equitem ad pedes deduxeris, reſtitueriſque pugnam? excluſo deinde ab acie noſtra tibi atque equitibus, num aut conſul ipſe ſubvenerit, aut miſerit præſidium? poſtero denique die ecquid præſidii uſquam habueris? an tu cohorſque in caſtra veſtra virtute perruperitis? ecquem in caſtris conſulem, ecquem exercitum inveneritis? an deſerta caſtra, relictos ſaucios mili-*

b *Corpore atque animo vix præ gaudio compotes.*] Rhenanus, *compote* Fruſtra. intelligitur enim corpore & animo effuſos vix compotes ſui. Sed & tam *compos animo* quam *animi* bene dicitur Attius Clytæmneſtra: *Cur me miſeram irrides magnis compotem & multis malis.*

c Ne

milites? Hæc pro virtute tua fideque, qua una hoc bello reſpubl. ſtetit, dicenda tibi ſunt hodie. Denique, ubi C. Sempronius, ubi legiones noſtræ ſint? deſertus ſis, an deſerueris conſulem exercitumque? victi denique ſimus, an vicerimus? Adverſus hæc 41
Tempanii oratio incompta fuiſſe dicitur: cæterum militariter gravis, non ſuis vana laudibus, non crimine alieno læta: *Quanta prudentia rei bellicæ in C. Sempronio eſſet,* [c] *non militis de imperatore æſtimationem eſſe, ſed populi Romani fuiſſe, quum eum comitiis conſulem legeret. Itaque ne ab ſe imperatoria conſilia, neu conſulares artes exquirerent,* [d] *quæ penſitanda quoque magnis animis atque ingeniis eſſent; ſed quod viderit, referre poſſe. Vidiſſe autem ſe prius quam ab acie intercluderetur, conſulem in prima acie pugnantem, adhortantem, inter ſigna Romana telaque hoſtium verſantem: poſtea ab conſpectu ſuorum ablatum. Et ſtrepitu tamen & clamore ſenſiſſe uſque ad noctem extractum certamen: nec ad tumulum, quem ipſe tenuerat, præ multitudine hoſtium credere perrumpi potuiſſe. Exercitus ubi eſſet, ſe neſcire: arbitrari velut ipſe in re trepida loci præſidio ſe ſuoſque ſit tutatus, ſic conſulem ſervandi exercitus cauſſa loca tutiora caſtris cepiſſe.* [e] *Nec Volſcorum meliores res eſſe credere, quam populi Romani fortunam. noctemque omnia erroris mutui impleſſe.* precantemque deinde, ne ſe feſſum labo-

c *Non militis de imperatore æſtimationem.*] Tres Mſſ. membranæ, *exiſtimationem.* Nam ea vox interdum ſignificat judicium, cenſionem, ſententiam. Cicero lib. 3. in Verrem: *In hoc genere facilior eſt exiſtimatio, quam reprehenſio: ideo quod eum, qui hoc facit, avarum poſſumus exiſtimare; crimen in eo conſtituere non tam facile poſſumus.* De provinciis: *quo minus ſæpe interpeller à nonnullis aut tacitorum exiſtimatione reprehendar.* Seneca de vita beata: *Exiſtimatione veſtra non meo nomine, ſed veſtro moveor: odiſſe aut laceſſere virtutem bonæ ſpei ejuratio eſt.* Suetonius in Tiberio: *dictum ullum factumque ejus exiſtimatione læſiſſe.* Nec ſane commodum *æſtimare de aliquo*, ut *judicare* vel *exiſtimare.* Livius lib. 9. *de qua cauſa vos exiſtimare, quam me pro magiſtratu quicquam incompertum dicere melius eſt.* Cicero 1. de legibus: *niſi qui forte non ediderunt, de quibus exiſtimare non poſſumus.*

d *Quæ penſitanda quoque magnis.*] Ni fallor, ſententia poſtulat: *quæ penſitare quoque magni animi atque ingenii eſſet.* hoc eſt, cogitando aſſequi.

e *Nec Volſcorum meliores res eſſe credere.*] Non poteſt eſſe Livii. Primum inanis eſt abundantia in illis, *res fortunæ:* dein *populi Romani fortuna*, eſt aliquid amplius auguſtiuſque, quam ut huc conveniat. Lege cum ſplendidiſſimo Schelio noſtro: *Nec Volſcorum meliores res eſſe credere quam populi Romani. Fortunam noctemque omnia erroris mutui impleſſe.*

re ac vulneribus tenerent; cum ingenti laude non virtutis magis quam moderationis, dimiſſum. Quum hæc agerentur, jam conſul via Lavicana ad fanum Quietis erat. eò miſſa plauſtra jumentaque alia ab urbe, exercitum affectum prælio ac via nocturna excepere. Paulo poſt in urbem eſt ingreſſus conſul, non ab ſe magis enixè amovens culpam, quam Tempanium meritis laudibus ferens. Mœſtæ civitati ab re malè geſta, & iratæ ducibus, M. Poſtumius reus objectus, qui tribunus militum pro conſule ad Veios fuerat, decem millibus æris gravis damnatur. [1] T. Quintium collegam ejus, quia & in Volſcis conſul auſpicio dictatoris Poſtumii Tuberti, & ad Fidenas legatus dictatoris alterius Mamerci Æmilii, res proſperè geſſerat, totam culpam ejus temporis in prædamnatum collegam transferentem, omnes tribus abſolverunt. profuiſſe ei Cincinnati patris memoria dicitur, venerabilis viri, & exactæ jam ætatis Capitolinus Quintius, ſuppliciter orans, ne ſe brevi reliquo vitæ ſpatio tam triſtem nuncium ferre ad Cincinnatum pate-
42 rentur. Plebs tribunos plebis abſentes, Sex. Tempanium, A. Sellium, L. Antiſtium, Sex. Pompilium, fecit. quos & pro centurionibus ſibi præfecerant Tempanio auctore equites. Senatus, quum odio Sempronii, conſulare nomen offenderet; tribunos militum conſulari poteſtate creari juſſit. creati ſunt L. Manlius Capitolinus, Q. Antonius Merenda, [2] L. Papirius Mugillanus. Principio ſtatim anni L. Hortenſius tribunus plebis C. Sempronio conſuli anni prioris diem dixit. quem quum

VARIORUM.

1 *T. Quintium collegam ejus.*] Tres apud Veios tribuni malè pugnarunt, M Poſtumius, C. Furius, & T. Quintius. ait enim, *Documentoque fuere quam plurium imperium bello inutile eſſet.* Hic duobus dies dicta narratur. C. Furii nulla mentio. Id etiam mirum, quarto demum anno reos factos, cum triennio ante magiſtratu abiſſent. *Glareanus.*

2 *L. Papirius Mugillanus.*] Hic deeſt nomen quarti tribuni: is eſt *L. Servilius Structus:* quem Livius anno CCCXXVIII. iterum fuiſſe tradit; nec tamen apparet quo anno primum fuerit, niſi hoc anno fuiſſe dicamus, quo tres tantum videmus tribunos militum nominari, cum jam quatuor quotannis cœpiſſent fieri. *Sigonius.*

quum quatuor collegæ inſpectante populo Romano orarent; ne imperatorem ſuum innoxium, in quo nihil præter fortunam reprehendi poſſet, vexaret; ægrè Hortenſius pati, tentationem eam credens eſſe perſeverantiæ ſuæ; nec precibus tribunorum, quæ in ſpeciem modo jactentur, ſed auxilio confidere reum. itaque modo ad eum converſus, *Ubi illi patricii ſpiritus, ubi ſubnixus & fidens innocentiæ animus eſſet*, quærebat. *ſub tribunicia umbra conſularem virum delituiſſe.* modò ad collegas: *Vos autem ſi reum perago, quid acturi eſtis? an erepturi jus populo,* [a] *& everſuri tribuniciam poteſtatem?* Quum illi, & de Sempronio, & de omnibus ſummam populi Romani poteſtatem eſſe dicerent; nec ſe judicium populi tollere aut velle aut poſſe: ſed ſi preces ſuæ pro imperatore, qui ſibi parentis eſſet loco, non valuiſſent, ſe veſtem cum eo mutaturos: tum Hortenſius, *Non videbit*, inquit, *plebs Romana ſordidatos tribunos ſuos. C. Sempronium nihil moror, quando hoc eſt in imperio conſecutus, ut tam carus eſſet militibus.* Nec pietas quatuor tribunorum, quam Hortenſii tam placabile ad juſtas preces ingenium, pariter plebi Patribuſque gratior fuit. Non diutius fortuna Æquis indulſit, qui ambiguam victoriam Volſcorum pro ſua amplexi fuerant.
rant. Proximo anno Numerio Fabio Vibulano, T. 4
Quintio Capitolini filio Capitolino conſulibus, ductu Fabii, cui ſorte ea provincia evenerat, nihil dignum memoratu actum. quum trepidam tantum oſtendiſſent aciem Æqui, turpi fuga funduntur, haud magno conſulis decore. itaque triumphus negatur. Cæterum, ob Sempronianæ cladis levatam ignominiam, ut ovans urbem intraret, conceſſum eſt. Quemadmodum bellum minore quam timuerant, dimicatione erat perfectum, ſic in urbe ex tranquillo nec opinata moles diſcordiarum inter plebem ac Patres exorta eſt; cœpta ab dupli-

cando

GRONOVII.

a *Et everſuri tribuniciam poteſtatem plebi.*] Vox ultima & inſolentem reddit orationem, & reperta nuſquam in excerptis noſtris. Rhenanus adlevit, nos abraſimus.

cando quæſtorum numero. quam rem, [b] ut præter duos urbanos quæſtores, duo conſulibus ad miniſteria belli præſto eſſent; à conſulibus relatam, quum & Patres ſumma ope approbaſſent; conſulibus tribuni plebis certamen intulerunt, ut pars quæſtorum (nam ad id tempus patricii creati erant) ex plebe fieret. Adverſus quam actionem primo & conſules & Patres ſumma ope adniſi ſunt: concedendo deinde, ut quemadmodum tribunis conſulari poteſtate creandis uſi ſunt, adæque in quæſtoribus liberum eſſet arbitrium populi; quum parum proficerent, totam rem de augendo quæſtorum numero omittunt. Excipiunt omiſſam tribuni, aliæque ſubinde, inter quas & agrariæ legis, ſeditioſæ actiones exiſtunt: propter quos motus quum ſenatus conſules quam tribunos creari mallet, neque poſſet per interceſſiones tribunicias ſenatuſconſultum fieri; reſpublica à conſulibus ad interregnum, neque id ipſum (nam coire patricios tribuni prohibebant) ſine certamine ingenti, redit. [1] Quum pars major inſequentis anni per novos tribunos plebis, & aliquot interreges certaminibus extracta eſſet, modo prohibentibus tribunis patricios coire ad prodendum interregem, modo interregem interpellantibus, ne ſena-

b *Vt præter duos urbanos quæſtores duo conſulibus.*] Mſſ. & quicquid eſt mihi antiquitus preſſorum, Andr. Tarviſ. Ven. utraque, Bechar. Aſc. Mog. Iunt. Frob. *rem præter duos urbanos quæſtores duo qui conſulibus.* Primus apud me alterum habet Cœlius Curio. Nec magni momenti res eſt: ſed tamen videntur dictare tot priores: *quam rem (præter duos urbanos quæſtores, duo ut conſulibus ad miniſteria belli præſto eſſent) à conſulibus relatam.*

VARIORUM.

1 *Cum pars major inſequentis anni per novos trib.*] Si major anni pars jam exacta erat, & veriſimile eſt non in aliquot menſes creatos ſequentes tribunos mil. ſed in integrum annum, ante quem credo non facile abiiſſe magiſtratu, certè hic annus nobis perditur. Quare mirari deſino, quod Veientibus datæ induciæ in annos xx. ut habes anno ab Vrbe condita 330. res tamen ab eis repetantur anno 348. Neque enim veriſimile eſt anno 18. res repetitas, ſed ad finem anni decimi noni. Eſſent autem decem & octo duntaxat anni, ſi annum hoc in loco non numeraverimus: & Camilli ſupputatio ad finem libri quinti eandem opinionem juvat. & qui eo anno, quo Decemviri ſunt aboliti, creatos Coss. putant L. Valerium & M. Horatium, hic annum invenient ad Camilli ſupputationem congruentem. *Glareanus.*

GRO-

ſenatuſconſultum de comitiis conſularibus faceret; poſtremò L. Papirius Mugillanus proditus interrex, caſtigando nunc Patres, nunc tribunos plebis; *deſertam omiſſamque ab hominibus rempublicam Deorum providentia curaque exceptam* memorabat [a] *Veientibus induciis, & cunctatione Æquorum ſtare. Unde ſi quid increpet terroris, ſine patricio magiſtratu placere rempublicam opprimi. non exercitum, non ducem ſcribendo exercitui eſſe. an bello inteſtino bellum externum propulſaturos? Quæ ſi in unum conveniant, vix Deorum opibus quin obruatur Romana res, reſiſti poſſe. quin illi remittendo de ſumma quiſque juris,* [b] *mediis copularent concordiam: Patres patiendo tribunos militum pro conſulibus fieri: tribuni plebis non intercedendo, quò minus quatuor quæſtores promiſcuè de plebe ac Patribus libero ſuffragio populi fierent.* Tribunicia primum 44
comitia ſunt habita. Creati tribuni conſulari poteſtate omnes patricii, L. Quintius Cincinnatus tertium, L. Furius Medullinus iterum, M. Manlius, A. Sempronius Atratinus. Hoc tribuno comitia quæſtorum habente, petenti-

GRONOVII.

a *Vejentium induciis.*] Hoc quoque ante Curionem non repetio in meis. Omnis eadem manus, quam modo invocavimus, *Vejentibus induciis.* Id quod mutandum non fuit, neque enim durius ſonat quam infra, *Vejens bellum.* Lib. 5. *Edictum itaque eſt ad prædam Vejentem, quibus videretur, in caſtra ad dictatorem proficiſcerentur.*

b *Mediis copularent concordiam.*] Andreas Romæ edidit: *remediis.* Campanus, Zan. Vercel. Bec. Aſc. Mog. Iuntas, Savet. *mediis diis*: quod etiam de ſua conjectura mihi commendavit vir omni doctrina ornatus, quem nominabo, ubi ſequar. Et poſſum ego quoque illud probare, ſi Mercurius aut aliquis alius de machina deus interventu ſuo rem compoſuit. Sin nullum hic apparet ſingulare deorum miniſterium, verum dante Romanis, ut aliás, bonam mentem Deo, ſuaſit interrex, ut utrimque aliquid concedendo, eo temperamento deciderent, quo concordia inveniretur; Patres non urgendo ut crearentur conſules; tribuni non inſtando ut novi quæſtores utique aliqui fierent de plebe: melius profecto *mediis*, quod ita plane & ſolum habent duo Pall. (tertius, *medii copularent*) & inter editos in primo invenio Frobenio. Lib. 7. *nihil medium, aut imperium atque honorem, aut ubi reſtitaret, mortem, ni ſequeretur, denunciantes.* Lib. 8. *Iam Latio is ſtatus erat, ut neque bellum neque pacem pati poſſent. Mediis conſiliis ſtandum videbatur.* Lib. 9. Samnites ad ſenem Pontium: *Quid ſi media via conſilii caperetur.* Et iidem ſera pœnitentia, *laudare ſenis Pontii utraque conſilia, inter quæ ſe media lapſos.* Lib. 10. *Fabius ſilentio facto media oratione ſtudia hominum ſedavit.* Lib. 28. Marcello ex Sicilia petente triumphum: *medium viſum, ut ovans urbem iniret.* Lib. 31. *Quum & privati æquum poſtularent, nec tamen ſolvendo ære alieno reſpublica eſſet, quod medium inter æquum & utile erat, decreverunt.*

tentibuſque inter aliquot plebeios filio Antiſtii tribuni plebis, & fratre alterius tribuni plebis Sex. Pompilii, nec poteſtas, nec ſuffragatio horum valuit: quin quorum patres avoſque conſules viderant, eos nobilitate præferrent. Furere omnes tribuni plebis, ante omnes Pompilius Antiſtiuſque, repulſa ſuorum accenſi,[c] *Quidnam id rei eſſet? non ſuis beneficiis, non Patrum injuriis, non denique uſurpandi libidine, quum liceat quod antea non licuerit, ſi non tribunum militarem, ne quæſtorem quidem quemquam ex plebe factum. non valuiſſe patris pro filio, fratris pro fratre preces, tribunorum plebis, poteſtatis ſacroſanctæ ad auxilium libertatis creatæ. Fraudem profecto in re eſſe, & A. Sempronium comitiis plus artis adhibuiſſe, quam fidei. Ejus injuria queri ſuos honore dejectos.* Itaque quum in ipſum & innocentia tutum, & magiſtratu, in quo tunc erat, impetus fieri non poſſet, [1] flexêre iras in C. Sempronium patruelem Atratini: eique ob ignominiam Volſci belli adjutore collega M. Canuleio diem dixere. Subinde ab eiſdem tribunis mentio in ſenatu de agris dividendis illata eſt: cui actioni ſemper acerrimè C. Sempronius reſtiterat: [d] ratis id quod

c *Quidnam id rei eſſet.*] Fortaſſis, *eſſe*: ea forma de qua copioſe in Obſervationibus.

d *Ratus id quod erat, aut depoſita cauſa &c. aut perſeverante.*] Si Livius ipſum Sempronium iſta opinatum vel arbitratum voluiſſet ſcribere, non profecto *reum*, ſed *ſeſe*, ſcripſiſſet: nam illud ſimpliciter prolatum de alia perſona intelligitur. Tribunis illa ſpes, illa præſumptio erat: ſi accuſabimus hominem, alterutrum faciet, aut, ut effugiat reatum judiciumve, deſiſtet impedire legem agrariam, & ſic levior erit apud Patres auctor; aut ſi non deſiſtet, iratam plebem judicem habebit. Hæc eo ſpectant, ut agnoſcas ſcribendum eſſe, *ratis*, & referendum ad *τὸ tribunis*. Dein *perſeverante* infelix eſt correctio Rhenani, cum ſcriptis & editis prius omnibus adſit *perſeverantem*. quod præterquam quod magis ſit Latinum, rei quoque aptius eſt. Poterat enim durare cauſa per ſe, quamvis à Sempronio deſerta, cæteris cum Patribus ſuſtinentibus: at *perſeverantem* dicit ipſum Sempronium perſiſtentem in ea tuenda. Mox: *nec tum agrum.* Malim, ſi liceat: *nec enim agrum plebi, ſed ſibi invidiam quæri.* Senſus ſimilis iſti Martialis 3, 2. *Proſcriptum famulus ſervavit fronte notatus. Non fuit hæc domini vita, ſed invidia.* Sed & mutanda diſtinctio, omniſque locus ita concipiendus: *ſubinde ab iiſdem tribunis mentio in ſenatu de agris dividendis illata eſt, (cui actioni ſemper acerrime C. Sempronius reſtiterat) ratis id quod erat, aut depoſita cauſa leviorem futurum apud Patres reum, aut perſeverantem ſub judicii tempus plebem offenſurum. Adverſa invidiæ objici maluit &c.*

VARIORUM.

1 *Flexere iras in C. Sempronium &c.*] Mirum

quod erat, aut depoſita cauſſa leviorem futurum apud
Patres reum, aut perſeverantem ſub judicii tempus ple-
bem offenſurum. Adverſæ invidiæ objici maluit, &
ſuæ nocere cauſſæ quam publicæ deeſſe: ſtetitque in ea-
dem ſententia, *Ne qua largitio ceſſura in trium gratiam tribu-
norum fieret. nec tum agrum plebi, ſed ſibi invidiam quæri. Se
quoque ſubiturum eam tempeſtatem forti animo. nec ſenatui tan-
ti ſe civem aut quemquam alium debere eſſe, ut in parcendo uni
malum publicum fiat.* Nihilo demiſſiore animo, quum dies
venit, cauſſa ipſe pro ſe dicta, nequicquam omnia ex-
pertis Patribus ut mitigarent plebem, quindecim milli-
bus æris damnatur. Eodem anno Poſtumia virgo Ve-
ſtalis de inceſtu cauſſam dixit; crimine innoxia; ob ſuſ-
picionem propter cultum amœniorem, ingeniumque
liberius quam virginem decet, parum abhorrens fa-
mam. [2] Ampliatam, deinde abſolutam pro collegii ſen-
tentia pontifex maximus, abſtinere jocis, colique ſan-
ctè potius quam ſcitè juſſit. Eodem anno à Campanis
Cumæ, quam Græci tum urbem tenebant, capiuntur.
Inſequens annus tribunos militum conſulari poteſtate
habuit, Agrippam Menenium Lanatum, P. Lucretium
Tricipitinum, Sp. Nautium, C. Servilium. [a] Annus fe- 45
licitate populi Romani periculo potius ingenti, quam
clade inſignis. Servitia urbem ut incenderent diſtanti-
bus locis, conjurarunt: populoque ad opem paſſim fe-
rendam

Mirum quod hic rurſus damnetur, qui paulò ante ab Hortenſio die dicta abſolutus ſit precibus quatuor tribunorum. Neque verò hic alius eſſe Sempronius poteſt, quod hic de belli Volſci ignominia fiat mentio, in quo Sempronius idem fuit dux: quare hoc loco ego L. Sempronium hujus anni tribunum mil. conſ. poteſtate puto, cujus mentio eſt anno 311. fuit enim Auli frater. *Glareanus.*

2 *Ampliatam.*] *Ampliati* ſunt, quorum damnatio differtur; aut quia coram ſiſtendi teſtes ſunt, & cum illis teſtes committendi: aut quia nondum plane liquet, aut de crimine, aut de pœnæ modo. *non liquere* de cauſa dicebant, quando probationes & argumenta non ſatis erant idonea ad dijudicandam cauſam. Vide Turneb. Adv. lib. 1. cap. 3. *Godelev.*

GRONOVII.

a *Annus felicitate*] Τὸ *annus* ſuſpicor inſeruiſſe, quibus arduum fuit à tribus ſuperioribus verſibus mente repetere τοῦ *inſequens annus* Scripſerat Livius: *Inſequens annus tribunos militum conſulari poteſtate habuit Agrippam Menenium Lanatum, P. Lucretium Tricipiti-*

 num,

rendam tectis intento, ut arcem Capitoliumque armati occuparent. Avertit nefanda conſilia Jupiter: indicioque duorum comprehenſi ſontes, pœnas dederunt. indicibus dena millia gravis æris, quæ tum divitiæ habebantur, ex ærario numerata, & libertas præmium fuit. Bellum inde ab Æquis reparari cœptum: & novos hoſtes Lavicanos conſilia cum veteribus jungere, haud incertis auctoribus Romam eſt allatum. Æquorum jam velut anniverſariis armis aſſueverat civitas. Lavicos legati miſſi quum reſponſa inde retuliſſent dubia, quibus necdum bellum parari, nec diuturnam pacem fore appareret: Tuſculanis negotium datum *adverterent animos, ne quid novi tumultus Lavicis oriretur.* Ad inſequentis anni tribunos militum conſulari poteſtate, inito magiſtratu, legati ab Tuſculo venerunt, [1] L. Sergium Fidenatem, M. Papirium Mugillanum, C. Servilium Priſci filium, quo dictatore Fidenæ captæ fuerant. [b] Nunciabant legati Lavicanos arma cepiſſe, & cum Æquorum exercitu depopulatos agrum Tuſculanum, caſtra in Algido poſuiſſe. tum Lavicanis bellum indictum: factoque ſenatuſconſulto, ut duo ex tribunis ad bellum proficiſcerentur, unus res Romæ curaret; certamen ſubito inter tribunos exortum, ſe quiſque belli ducem potiorem ferre, curam urbis ut ingratam ignobilemque aſpernari. Quum parum decorum inter collegas certamen mirabundi Patres conſpicerent, Q. Servilius; *Quando nec ordinis hujus ulla,* inquit, *nec reip. eſt verecundia, patria majeſtas altercationem iſtam dirimet. filius meus extra ſortem urbi præerit. Bellum utinam qui appetunt, conſideratius concordiuſque quam cupiunt,*

num, Sp. Nautium, C. Servilium, felicitate populi Romani, periculo potius ingenti quam clade inſignis.

b *Nunciabant legati.*] Et his diffido, & auctorem ſequens membrum continuaſſe præcedenti aut ſuſpendiſſe cenſeo ab illis: *legati ab Tuſculo venerunt, Lavicanos arma cepiſſe.* Sic certe ſolent intellectui relinquere *nuntiantes.*

VARIORUM.

1 *L. Sergium Fidenatem, M. Pap.*] Hic Sergius etiam tribunus mil. fuit, anno ab Vrbe cond. 322. quare hic adjiciendum *iterum*; niſi quis putet alium. Fuit item hic Sergius bis Cos. *Glarean.*

2 *L. Ser-*

 46

lunt, gerant. Delectum haberi non ex toto paſſim po-
pulo placuit: decem tribus ſorte ductæ ſunt, ex his ſcri-
ptos juniores duo tribuni ad bellum duxêre. Cœpta in-
ter eos in urbe certamina, cupiditate eadem imperii,
nulto impenſius in caſtris accendi: nihil ſentire idem,
pro ſententia pugnare: ſua conſilia velle, ſua imperia
ſola rata eſſe. contemnere invicem & contemni, donec
caſtigantibus legatis tandem ita comparatum eſt, ut al-
ternis diebus ſummam imperii haberent. Quæ quum
allata Romam eſſent, dicitur Q. Servilius, ætate & uſu
doctus; precatus ab Diis immortalibus, ne diſcordia
tribunorum damnoſior Reipubl. eſſet, quam ad Veios
fuiſſet: & velut haud dubia clade imminente, inſtitiſſe
filio, ut milites ſcriberet, & arma pararet. Nec falſus
vates fuit. nam ductu L. Sergii, cujus dies imperii erat,
loco iniquo ſub hoſtium caſtris, quum, quia ſimulato
metu receperat ſe hoſtis ad vallum, ſpes vana expu-
gnandi caſtra eo traxiſſet, repentino impetu Æquorum
per ſupinam vallem fuſi ſunt, multique in ruina majore
quam fuga oppreſſi obtruncatique: caſtraque eo die
ægre retenta, poſtero die circumfuſis jam magna ex
parte hoſtibus, per averſam portam fuga turpi deſerun-
tur. duces legatique & quod circa ſigna roboris de exer-
citu fuit, Tuſculum petiere. Palati alii per agros paſſim
multis itineribus, majoris quam accepta erat cladis nun-
cii Romam contenderunt. Minus trepidationis fuit,
quod eventus timori hominum congruens fuerat: &
quod ſubſidia, quæ reſpicerent in re trepida, præparata
erant ab tribuno militum: juſſuque ejuſdem per mino-
res magiſtratus, ſedato in urbe tumultu, ſpeculatores
propere miſſi nunciavere, Tuſculi duces exercitumque
eſſe; hoſtem caſtra loco non moviſſe. & quod pluri-
mum animorum fecit, dictator ex ſenatuſconſulto di-
ctus Q. Servilius Priſcus; vir, cujus providentiam in
republ. quum multis aliis tempeſtatibus ante experta ci-
vitas erat, tum eventu ejus belli, quod uni certamen

Z 5 tribu-

tribunorum ſuſpectum ante rem male geſtam fuerat;
magiſtro equitum creato, à quo ipſe tribuno militum di-
ctator erat dictus, filio ſuo, ut tradidêre quidam, (nam
alii Ahalam Servilium magiſtrum equitum eo anno
fuiſſe ſcribunt) novo exercitu profectus ad bellum, ac-
citis qui Tuſculi erant, duo millia paſſuum ab hoſte lo-
47 cum caſtris cepit. Tranſierat ex re bene geſta ſuperbia
negligentiaque ad Æquos, quæ in Romanis ducibus fue-
rat. itaque primo ſtatim prælio quum dictator equitatu
immiſſo anteſignanos hoſtium turbaſſet, legionum inde
ſigna inferri propere juſſit, ſigniferumque ex ſuis unum
cunctantem occidit. Tantus ardor ad dimicandum fuit,
ut impetum Æqui non tulerint: victique acie quum fuga
effuſa petiſſent caſtra, brevior tempore & certamine
minor caſtrorum oppugnatio fuit, quam prælium fue-
rat. Captis direptiſque caſtris, quum prædam dictator
militi conceſſiſſet, ſecutique fugientem ex caſtris ho-
ſtem equites, renunciaſſent omnes Lavicanos victos,
magnam partem Æquorum Lavicos confugiſſe; poſtero
die ad Lavicos ductus exercitus: oppidumque corona
circumdatum, ſcalis captum ac direptum eſt. Dictator
exercitu victore Romam reducto, die octavo quam
creatus erat, magiſtratu ſe abdicavit; & opportune ſe-
natus, prius quam ab tribunis plebis agrariæ ſeditiones
mentione illata de agro Lavicano dividendo fierent,
cenſuit frequens, *coloniam Lavicos deducendam*. coloni ab
urbe mille & quingenti miſſi bina jugera acceperunt.
Captis Lavicis, [a] ac deinde tribunis militum conſulari
poteſtate, Agrippa Menenio Lanato, & [2] L. Servilio
Stru-

2 *L. Servilio Structo, L. Lucretio Tric. omnib.*] Servilios tres eſſe oportuit; neque enim de duobus Livius dixiſſet *omnibus*. At in prioribus L. Servilium inter Tribunos mil. conſ. poteſtate non reperias, ſed prioris anni Tribunus C. Servilius Priſci filius fuit, qui etiam *Structus* dictus eſt. Quamquam hoc fortaſſe lectorem moratur, quod nulla cauſa referatur continuati honoris: at Livius aliquando cauſas recitat, aliquando omittit. *C. Servilius* legatur. *Glarean.*

GRONOVII.

a *Ac deinde tribunis militum creatis conſulari.*] Veniam des licet & commeatum τῷ *creatis*, quod invitis bonis libris

Structo,& P.Lucretio Tricipitino, iterum omnibus his,
& Sp. Rutilio Craſſo, & inſequenti anno A. Sempro-
nio Atratino tertium, & duobus iterum M. Papirio Mu-
gillano, & Sp. Nautio Rutilo, biennium tranquillæ ex-
ternæ res, diſcordia domi ex agrariis legibus fuit. Tur- 48
batores vulgi erant Sp. Mæcilius quartum, & Metilius
tertium, tribuni plebis [b] ambo abſentes creati. & quum
rogationem promulgaſſent, ut ager ex hoſtibus captus
viritim divideretur, magnæque partis nobilium eo ple-
biſcito publicarentur fortunæ (nec enim ferme quic-
quam agri, ut in urbe alieno ſolo poſita, non armis par-
tum erat: nec quod veniſſet aſſignatumve publice eſſet,
præter quam plebs habebat) atrox plebi Patribuſque
propoſitum videbatur certamen: nec tribuni militum
nunc in ſenatu, nunc in conciliis privatis principum co-
gendis viam conſilii inveniebant, quum Ap. Claudius,
nepos ejus, qui decemvir legibus ſcribendis fuerat, mi-
nimus natu ex Patrum concilio, dicitur dixiſſe, *Vetus ſe
ac familiare conſilium domo afferre. proavum enim ſuum Appium
Claudium oſtendiſſe Patribus viam unam diſſolvendæ tribuniciæ
poteſtatis per collegarum interceſſionem. Facile homines novos
auctoritate principum de ſententia deduci, ſi temporum interdum
potius quam majeſtatis memor adhibeatur oratio. Pro fortuna
illis animos eſſe. ubi videant collegas principes agendæ rei gratiam
omnem ad plebem præoccupaſſe, nec locum in ea relictum ſibi;
haud gravate acclinaturos ſe ad cauſſam ſenatus,*[1] *per quam uni-
verſo ordini cum primoribus ſe Patrum concilient.* Approban-
tibus

libris Livioque traxit huc Sigonius. Quaſi non eſſet ſatis integra oratio, cum dicitur: *hi & hi tribuni militum:* niſi adderetur *creati.* Sufficit participium verbi ſubſtantivi intelligi.

b *Ambo abſentes.*] Quia in Aldino *præſentes* invenit, *prenſantes* corrigit Pighius in annalibus ad hunc annum. Si ſoli hi *prenſantes* facti, patior: ſin id plerorumque omnium, cur de his ſolis dicatur, cauſa nulla eſt. Sic ſupra cap. 42 *Plebs tribunos abſentes Sex. Tempanium*, &c. Sed, inquit, prenſabant ut prorogaretur illis magiſtratus propter rogationem promulgatam. Immo ex Livio nihil amplius colligas quam promulgaſſe poſtquam erant creati.

VARIORUM.

1 *Per quam univerſo ordini cum primoribus ſe patrum concilient.*] Lego, *per quam cum univ. ordini, tum* prim. pſ. e. *Tanaq. Faber.*

2 *Cin-*

tibus cunctis, & ante omnes Q. Servilio Priſco, quod non degeneraſſet ab ſtirpe Claudia, collaudante juvenem, negotium datur, ut, quos quiſque poſſet ex collegio tribunorum ad interceſſionem perlicerent. Miſſi ſenatu prenſantur à principibus tribuni; ſuadendo, monendo, pollicendoque gratum id ſingulis privatim, gratum univerſo ſenatui fore, ſex ad interceſſionem comparavere. Poſteroque die quum ex compoſito relatum ad ſenatum eſſet de ſeditione, quam Mæcilius Metiliuſque largitione peſſimi exempli concirent; eæ orationes à primoribus Patrum habitæ ſunt, ut pro ſe quiſque jam nec conſilium ſibi ſuppetere diceret, nec ſe ullam opem cernere aliam uſquam, præterquam in tribunicio auxilio. in ejus poteſtatis fidem circumventam remp. tanquam privatum inopem confugere. Præclarum ipſis poteſtatique eſſe, non ad vexandum ſenatum, diſcordiamque ordinum movendam, plus in tribunatu virium eſſe quam ad reſiſtendum improbis collegis. Fremitus deinde univerſi ſenatus ortus, quum ex omnibus partibus curiæ tribuni appellarentur. tum ſilentio facto, ii qui præparati erant gratia principum, quam rogationem a collegis promulgatam ſenatus cenſeat diſſolvendæ rei publ. eſſe, ei ſe interceſſuros oſtendunt. Gratiæ interceſſoribus ab ſenatu actæ. Latores rogationis concione advocata, proditores plebis commodorum, ac ſervos conſularium appellantes, aliaque truci oratione in col-

49 legas invecti, actionem depoſuere. Duo aſſidua bella inſequens annus habuiſſet, quo P. Cornelius Coſſus, C. Valerius Potitus, [2] Quintius Cincinnatus, Numerius Fabius Vibulanus, tribuni militum conſulari poteſtate fuerunt: ni Veiens bellum religio principum diſtuliſſet; quorum agros Tiberis ſuper ripas effuſus maxime

2 *Cincinnatus, M. Fabius Vibulanus.*] Intercidit prænomen *Quinctii*, culpa librariorum. Neque enim probare poſſum id ipſum à Livio fuiſſe omiſſum, cum reliquorum tribunorum prænomina non prætermiſerit. Porrò autem *N. Fabius* ex tabulis Capitolinis legendum eſt. *Sigonius.*

ne ruinis villarum vaſtavit. Simul Æquos triennio ante accepta clades prohibuit Volanis, ſuæ gentis populo, præſidium ferre. Excurſiones inde in confinem agrum Lavicanum factæ erant, noviſque colonis bellum illatum. quam noxam quum ſe conſenſu omnium Æquorum defenſuros, ſperaſſent; deſerti ab ſuis, ne memorabili quidem bello, per obſidionem levemque unam pugnam, & oppidum & fines amiſere. Tentatum ab L. Sextio tribuno plebis, ut rogationem ferret, qua Volas quoque, ſicut Lavicos, coloni mitterentur, per interceſſionem collegarum, qui nullum plebiſcitum, niſi ex auctoritate ſenatus paſſuros ſe perferri oſtenderunt, diſcuſſum eſt. Volis inſequente anno receptis, Æqui coloniaque eo deducta, novis viribus oppidum firmarunt, tribunis militum Romæ conſulari poteſtate Cn. Cornelio Coſſo, L. Valerio Potito, Q. Fabio Vibulano iterum, M. Poſtumio Regillenſi. Huic bellum adverſus Æquos permiſſum eſt, [a] pravæ mentis homini; quam tamen victoria magis, quam bellum oſtendit. Nam exercitu impigre ſcripto, ductoque ad Volas, quum levibus præliis Æquorum animos fregiſſet, poſtremo in oppidum irrupit. deinde ab hoſtibus in cives certamen vertit: [3] & quum inter oppugnationem prædam militis fore edixiſſet, capto oppido, fidem mutavit. Eam magis adducor ut credam iræ cauſſam exercitui fuiſſe, quam quod in urbe nuper direpta, coloniaque nova, minus prædicatione tribuni prædæ fuerit. Auxit eam iram, poſtquam ab collegis arceſſitus propter ſeditiones tribunicias, in urbem revertit. Audita vox ejus in concione

ne

3 *Et quum inter oppugnationem.*] Legendum omnino, *nam quum:* Eſt enim ætiologia horum verborum *ab hoſtibus in cives certamen vertit.* Quare ô Livi? *Nam quum.* Tan. Fab.

GRONOVII.

a *Pravæ mentis homini, quam tum victoria.*] Ab Sigonio eſt. Sed excerpta noſtra & vett. edd. *quam tamen.* Poterat enim quis præſumere, audito aut lecto pravæ mentis hominem fuiſſe, nihil quoque boni bello eum geſſiſſe. Itaque erat ille quidem, inquit, moribus talis, non tamen id bello durante, ſed jam parta victoria, nudavit: nam ſecundæ res acrius, quam dubiæ, hominum animos explorant.

b *Inci*

ne ſtolida, ac prope vecors: qua Sextio tribuno plebis legem agrariam ferenti, ſimul Volas quoque ut mitterentur coloni laturum ſe dicenti, [1] dignos enim eſſe qui armis cepiſſent, eorum urbem agrumque Volanum eſſe; *Malum quidem militibus meis*, inquit, *niſi quieverint*. quod auditum, non concionem magis, quam mox Patres offendit: & tribunus plebis, vir acer nec infæcundus, nactus inter adverſarios ſuperbum ingenium immodicamque linguam, quam irritando agitandoque in eas impelleret voces, quæ invidiæ non ipſi tantum, ſed cauſſæ atque univerſo ordini eſſent, neminem ex collegio tribunorum militum ſæpius quam Poſtumium in diſceptationem trahebat. Tum vero ſecundum tam ſævum atque inhumanum dictum, *Auditis*, inquit, *Quirites, ſicut ſervis malum minantem militibus? tamen hæc bellua dignior vobis tanto honore videbitur, quam qui vos urbe agriſque donatos in colonias mittunt, qui ſedem ſenectuti veſtræ proſpiciunt, qui pro veſtris commodis adverſus tam crudeles ſuperboſque adverſarios depugnant.* [b] *Incipite deinde mirari, cur pauci jam veſtram ſuſcipiant cauſſam. quid ut à vobis ſperent? an honores, quos adverſariis veſtris potius quam populi Romani propugnatoribus datis. Ingemuiſtis modo voce hujus audita. quid id refert? Jam ſi ſuffragium detur, hunc qui malum vobis minatur, iis qui agros*
50 *ſedeſque ac fortunas ſtabilire volunt, præferetis.* Perlata hæc vox Poſtumii ad milites, multo in caſtris majorem indignationem movit. Prædæne interceptorem fraudatoremque etiam malum minitari militibus? Itaque quum fremitus aperte eſſet, & quæſtor P. Seſtius eadem violentia

b *Incipite deinde mirari.*] Sigonius *demum*. Male: particula *deinde* ponitur eleganter, ut ſignificet, poſt talia. Plinius pro omnibus in Paneg. *Vt vero ad te fortunæ tuæ nuntius venit: malebas quidem hoc eſſe, quod fueras, ſed non erat liberum. An non obſequeris Principi civis, legatus imperatori, filius patri? Vbi deinde diſciplina? ubi mos à majoribus traditus?*

VARIORUM.

1 *Dignos enim eſſe qui armis cepiſſent, eorum urbem agrumque Volanum eſſe.*] Quid hoc? *Dignos eſſe Volanum agrum eſſe illorum?* Quare ne dubita quin legendum ſit, *dignum*, id eſt, æquum, ut infra & alibi paſſim. Sic Græce, ἄξιον γὰρ, εἶναι τούτων τὴν τῶν Βολανῶν πόλιν, οἵπερ ἂν καὶ καθέλοιντο. *Tanaq. Fab.*

Coſſ.

lentia coërceri putaret ſeditionem poſſe qua mota erat;
miſſo ad vociferantem quendam militem lictore, quum
inde clamor & jurgium oriretur, ſaxo ictus turba exce-
dit: inſuper increpante qui vulneraverat, *habere quæſto-
rem, quod imperator eſſet militibus minatus.* Ad hunc tumul-
tum accitus Poſtumius, aſperiora omnia fecit acerbis
quæſtionibus, crudelibus ſuppliciis. poſtremo quum
modum iræ nullum faceret, ad vociferationem eorum,
quos necari ſub crate juſſerat, concurſu facto, ipſe ad
interpellantes pœnam vecors de tribunali decurrit. Ibi
quum ſummoventes paſſim lictores centurioneſque
vexarent turbam, eo indignatio erupit, ut tribunus mili-
tum ab exercitu ſuo lapidibus cooperiretur. Quod tam
atrox facinus poſtquam eſt Romam nunciatum, tribu-
nis militum de morte collegæ per ſenatum quæſtiones
decernentibus, tribuni plebis intercedebant. ſed ea con-
tentio ex certamine alio pendebat: quod cura inceſſerat
Patres, ne metu quæſtionum plebs irata, tribunos mili-
tum ex plebe crearet: tendebantque ſumma ope, ut
conſules crearentur. Quum ſenatuſconſultum fieri tri-
buni plebis non paterentur, iidem intercederent conſu-
laribus comitiis, res ad interregnum rediit. victoria
deinde penes Patres fuit. Q. Fabio Vibulano interrege 51
comitia habente, [2] conſules creati ſunt M. Cornelius
Coſſus, L. Furius Medullinus. His conſulibus principio
anni ſenatuſconſultum factum eſt, ut de quæſtione Po-
ſtumianæ cædis tribuni primo quoque tempore ad ple-
bem ferrent: plebeſque præficeret quæſtioni quem vel-
let. A plebe conſenſu populi conſulibus negotium
mandatur. qui ſumma moderatione ac lenitate per pau-
corum ſupplicium, quos ſibimetipſos conſciſſe mortem
ſatis creditum eſt, tranſacta re; nequivere tamen conſe-
qui, ut non ægerrime id plebs ferret. jacere tamdiu irri-
tas

[2] *Coſſ. creati ſunt A. Cornelius Coſſus & L. Furius.*] Quidam codices ſuſtulerunt L. in ſequente coſ. Sed hic fit primum coſ. Quinto dehinc anno fit iterum coſ. Cum antea ſæpius Tribunus mil. conſ. poteſtate fuerit. Auli autem

numerus

tas ſanctiones quæ de ſuis commodis ferrentur: [a] quum interim de ſanguine ac ſupplicio ſuo latam legem confeſtim exerceri, & tantam vim habere. Aptiſſimum tempus erat, vindicatis ſeditionibus delinimentum animis Volani agri diviſionem objici: quo facto minuiſſent deſiderium agrariæ legis, quæ poſſeſſo per injuriam agro publico Patres pellebat. Tunc hæc ipſa indignitas angebat animos: non in retinendis modo publicis agris, quos vi teneret, pertinacem nobilitatem eſſe: ſed ne vacuum quidem agrum nuper ex hoſtibus captum plebi dividere: mox paucis, ut cætera, futurum prædæ. Eodem anno adverſus Volſcos, populantes Hernicorum fines, legiones ductæ à Furio conſule, quum hoſtem ibi non inveniſſent, Ferentinum, quo magna multitudo Volſcorum ſe contulerat, cepere. Minus prædæ quam ſperaverant, fuit: quod Volſci poſtquam ſpes tuendi exigua erat, ſublatis rebus nocte, oppidum reliquerunt: poſtero die prope deſertum capitur. Hernicis ipſe ager

52 dono datus. Annum modeſtia tribunorum quietum excepit trib. pleb. L. Icilius, Q. Fabio Ambuſto, C. Furio Pacilo conſulibus. Is tum principio ſtatim anni, velut penſum nominis familiæque ſeditiones agrariis legibus promulgandis cieret; peſtilentia coorta, minacior tamen quam pernicioſior, cogitationes hominum à foro certaminibuſque publicis [3] ad domum curamque corporum nutriendorum avertit. minuſque eam damnoſam

fuiſſe

numerus omittitur, quod anno 318. dubius coſ. fuerit. certus autem anno 327. *Glarean.*

3 *Ad curam corporum nutriendorum.*] Tolle gloſſema, *nutriendorum.* Tan. Fab.

GRONOVII.

a *Quum interim quæ de ſuis.*] Grutero abeſſe poterat illud *quum*: immo paullo poſt illud totum, *& tantam vim habere*, fruſtum videtur non Livii, ſed ineptientis pædagogi. Sane & alibi potuit abeſſe τὸ *quum*; ubi tamen veteres id abeſſe debere non judicarunt. Abduxit eum Glareanus, conqueſtus & ipſe aliquos mutaſſe *tamen* in *cum*: (ego nuſquam reperio *tamen* prætetquam apud Aſcenſium: Andreas Romæ dedit *cum interim*, & ſimiliter Bec Zan. Tarv. Mog. Iuntas) nec minus planum ſenſum exiſtimavit, ſi neutrum legatur: at ſi adeſſe alterum debet, malit *tamen*, quam *cum*. Sed ſimillimum eſt lib. 6, *Fugere ſenatum teſtes, tabulas publicas, cenſus cujuſque, &c. quum interim obærtam plebem objectari aliis atque aliis hoſtibus*

fuiſſe quam ſeditio futura fuerit, credunt. [1] Defuncta ci-
vitate plurimorum morbis, perpaucis funeribus, peſti-
lentem annum, inopia frugum neglecto cultu agrorum
(ut plerumque fit) excepit, M. Papirio Atratino, C.
Nautio Rutilo conſulibus. Jam fames quam peſtilentia
triſtior erat: ni dimiſſis circa omnes populos legatis,
qui Etruſcum mare, quique Tiberim accolunt, ad fru-
mentum mercandum, annonæ foret ſubventum. Super-
bè ab Samnitibus, qui Capuam habebant Cumaſque,
legati prohibiti commercio ſunt: contra ea benignè ab
Siculorum tyrannis adjuti. maximos commeatus ſum-
mo Etruriæ ſtudio Tiberis devexit. Solitudinem in ci-
vitate ægra experti conſules ſunt: quum in legationes
non plus ſingulis ſenatoribus invenientes, coacti ſunt
binos equites adjicere. Præterquam ab morbo annona-
que, nihil eo biennio inteſtini externive incommodi fuit.
at [b] ubi hæ ſollicitudines diſceſſere, omnia quibus tur-
bari ſolita erat civitas, domi diſcordia, foris bellum ex-
ortum. Mamerco Æmilio, C. Valerio Potito, conſuli- 53
bus, bellum Æqui parabant: Volſcis, quanquam non
publico conſilio capeſſentibus arma, voluntariis merce-
de ſecutis militiam. Ad quorum famam hoſtium (jam
enim in Latinum Hernicumque tranſcenderant agrum)
delectum habentem Valerium conſulem [2] M. Mænius
tribu-

ſtibus. Deſumptum ex orationibus fini-
tis, in quibus has duas particulas junge-
re ſolent. Eodem libro: *M. Furium
tantum jam eminere, quum interim,
ſiquis vere æſtimare velit, à M. Furio re-
cuperari patria ex obſidione hoſtium non
potuerit, niſi à ſe prius Capitolium atque
arx ſervata eſſet.* Salluſtius Iugurth.
*Clauſa effringere ſtrepitu & tumultu
omnia miſcere, cum interim Hiempſal
reperitur.* Sed nec alterum illud nihil
addit orationi, aut Livio indignum eſt.
Quædam enim exercentur & uſurpan-
tur *vi adempta*, ut ipſe locutus lib. 1.

b *Vbi hæ ſollicitudines diſceſſere.*]
Lege: *deceſſere.* Vt lib. 9. *Priuſquam
ea cura decederet Patribus Romanis.* Sal-
luſtius Iugurt. cap. 41. *Vbi illa formido
mentibus deceſſit.* Quod tamen muta-
vere nuper. At ego contra mutandum
exiſtimo apud Cæſarem 2. Gall. 7. *&
Rhemis cum ſpe defenſionis ſtudium pro-
pugnandi acceſſit, & hoſtibus eadem de
cauſa ſpes potiundi oppidi deceſſit.* Vbi
editur, *diſceſſit.*

VARIORUM.

1 *Defuncta civitate.*] Id eſt, cum ci-
vitas à morbis liberata eſſet.

2 *M. Menenius tribunus pleb.*] Scribe
M. Mænius. Gens enim *Menenia* patri-
cia eſt, *Mænia* plebeia. *Sigon.*

tribunus plebis legis agrariæ lator, quum impediret, au-
xilioque tribuni nemo invitus ſacramento diceret; re-
pente nunciatur, arcem Carventanam ab hoſtibus occu-
patam eſſe. Ea ignominia accepta, quum apud Patres
invidiæ Mænio fuit, tum cæteris tribunis jam ante præ-
paratis interceſſoribus legis agrariæ, præbuit juſtiorem
cauſſam reſiſtendi collegæ. Itaque quum res diu ducta
per altercationem eſſet; conſulibus Deos hominesque
teſtantibus, quicquid ab hoſtibus cladis ignominiæque
aut jam acceptum eſſet aut immineret, culpam penes
Mænium fore, qui delectum impediret; Mænio contra
vociferante, ſi injuſti domini poſſeſſione agri publici ce-
derent, ſe moram delectui non facere; decreto interpo-
ſito novem tribuni ſuſtulerunt certamen, pronuncia-
runtque ex collegii ſententia, *C. Valerio conſuli ſe, damnum
aliamque coërcitionem, adverſus interceſſionem collegæ delectu
cauſſa detrectantibus militiam inhibenti, auxilio futuros eſſe.*
3 Hoc decreto conſul armatus, quum paucis appellanti-
bus tribunum, collum torſiſſet; metu cæteri ſacramento
dixere. Ductus exercitus ad Carventanam arcem, quam-
quam inviſus infeſtusque conſuli erat, impigre primo
ſtatim adventu, dejectis qui in præſidio erant, arcem re-
cepit. prædatores ex præſidio per negligentiam dilapſi
occaſionem aperuere ad invadendum. Prædæ ex aſſi-
duis populationibus, quod omnia in locum tutum con-
geſta erant, fuit aliquantum. venditum ſub haſta conſu

a in

3 *Hoc decreto Conſul armatus, quum paucis appellantibus tribunum collum torſiſſet, metu cæteri ſacramento dixere.*] Antiquus mos dicendi fuit, collum obſtringere vel obtorquere, pro vim inferre; nam rei, collo conſtricto, inviti in jus trahebantur. Ita D. Hieronymus inquit; *Obtorto collo me in jus trahit.* Et Plaut. in Rud. *Rape obtorto collo.* Sic itaque interpretandum, Conſulem detrectantibus militiam collum torſiſſe, id eſt, manum injeciſſe, ac vi facere, quæ ſponte renuebant, coëgiſſe. Quo pacto & eleganter dictum à Claſſici auctoribus obſervamus, *torquere jura* hoc eſt, pervertere, illiſque vim inferre Hinc & *legum tortores*. Marcell. Donat

3 *Hoc decreto Conſul armatus cum paucis, appellantibus Tribunum, collum torſiſſet: metu cæteri ſacramento dixere.* Magiſtratus enim ſi quem aliquando parum obedientem viderent imperio ſuo, manum ipſi injiciebant, in collumque invadebant ac torquebant, quod tanquam genus pœnæ & coërcitionis erat. *Turneb.* lib. 28. cap. 34. Adv.

C R

a in ærarium redigere quæſtores juſſit; tum prædicans participem prædæ fore exercitum, quum militiam non abnuiſſet. Auctæ inde plebis ac militum in conſulem iræ. itaque quum ex ſenatuſconſulto urbem ovans introiret, alternis inconditi verſus militari licentia jactati: quibus conſul increpitus, Mænii celebre nomen laudibus fuit, quum ad omnem mentionem tribuni, favor circumſtantis populi plauſuque & aſſenſu cum vocibus militum certaret. Pluſque ea res, quam prope ſolennis militum laſcivia in conſulem, curæ Patribus injecit. & tamquam haud dubius inter tribunos militum honos Mænii, ſi peteret, conſularibus comitiis eſt excluſus. Creati con- 54
ſules ſunt Cn. Cornelius Coſſus, L. Furius Medullinus iterum. Non alias ægrius plebs tulit, tribunicia ſibi comitia non commiſſa: eum dolorem quæſtoriis comitiis ſimul oſtendit & ulta eſt; tunc primum plebeiis quæſtoribus creatis: ita, ut in quatuor creandis, uni patricio Cæſoni Fabio Ambuſto relinqueretur locus: tres plebeii, Q. Silius, P. Ælius, P. Pupius, clariſſimarum familiarum juvenibus præferrentur. Auctores fuiſſe tam liberi populo ſuffragii Icilios accipio, ex familia infeſtiſſima patribus tres in eum annum b tribunos plebis creatos, multarum magnarumque rerum molem avidiſſimo adeo populo oſtentantes: cum affirmaſſent nihil ſe moturos, ſi ne quæſtoriis quidem comitiis, quæ ſola promiſcua

GRONOVII.

a *In ærarium redigere quæſtores.*] Recte. Sed quia duo Mſſ. *ad quæſtores*, ſuſpicio mihi mota, fieri poſſe, ut τὸ *in ærarium* ſint ab interprete, ſcripſeritque Livius: *venditum ſub haſta conſul redigere ad quæſtores juſſit.* Vt lib. 5. *Ingentique præda eſt potitus, cujus pars maxime ad quæſtorem redacta eſt, haud ita multum militi datum.* Et iterum: *caſtra capta, præda ad quæſtores redacta, magna militum ira.* Fortaſſis & malles: *Prædam (ex aſſiduis populationibus, quod omnia in locum tutum congeſta erant, fuit aliquantum) venditam.* Vt lib. 28, 1. *Vel, quod omnis in locum tutum congeſta erat.*

b *Tr. plebis creatos. Hi multarum.*] Ab Rhenano eſt τὸ *hi*: & habent ſane & ſcripti & editi quidam veteres. Vere tamen Sigonius ſtatuit tollendam, dummodo mutetur diſtinctio hoc modo; *Auctores fuiſſe tam liberi populo ſuffragii Icilios accipio, ex familia infeſtiſſima Patribus tres in eum annum tribunos plebis creatos, multarum magnarumque rerum molem avidiſſimo adeo populo oſtentantes: cum adfirmaſſent nihil ſe moturos.* In vulgato ἀνανταπόδοτον eſt inexcuſabile.

miſcua plebi Patribuſque reliquiſſet ſenatus, ſatis animi populo eſſet ad id, quod tamdiu vellent, & per leges liceret. Pro ingenti itaque victoria id fuit plebi. [c] quæſturamque eam non honoris ipſius fine æſtimabant: ſed patefactus ad conſulatum ac triumphos locus novis hominibus videbatur. Patres contra, non pro communicatis, ſed pro amiſſis honoribus fremere: negare, Si ea ita ſint, liberos tollendos eſſe: qui pulſi majorum loco, cernenteſque alios in poſſeſſione dignitatis ſuæ, Salii, Flamineſque nuſquam alio, quam ad ſacrificandum pro populo ſine imperiis ac poteſtatibus relinquantur. Irritatis utriuſque partis animis, quum & ſpiritus plebes ſumpſiſſet, & tres ad popularem cauſſam celeberrimi nominis haberet duces; Patres omnia quæſtoriis comitiis, ubi utrumque plebi liceret, ſimilia fore cernentes, tendere ad conſulum comitia, quæ nondum promiſcua eſſent. Icilii contra tribunos militum creandos dicere,
55 & tandem aliquando impartiendos plebi honores. [1] Sed nulla erat conſularis actio, quam impediendo id quod petebant, exprimerent: quum mira opportunitate Volſcos & Æquos prædatum extra fines exiſſe in agrum Latinum Hernicumque, affertur. ad quod bellum ubi ex ſenatuſconſulto conſules delectum habere occipiunt; obſtare tunc enixe tribuni, ſibi plebique eam fortunam oblatam memorantes. Tres erant, & omnes acerrimi viri, generoſique etiam ut inter plebeios, duo ſinguli ſingulos ſibi conſules aſſervandos aſſidua opera deſumunt.

c *Quæſturamque non honoris ipſius finem æſtimabant.*] Incaſſum Sigonius: *quæſturam namque*. Bene Rhenanus, *eam*, addit, quod & Mſſ. noſtri faciunt & Campanus. Sed & litera tollenda una: *quæſturamque eam non honoris ipſius fine æſtimabant*. i. ſupra quam erat taxabant, ultra illum modum dignitatis & finem quem habebat, æſtimando extendebant & producebant. *Finis* ſæpe ponitur pro certo modo ac menſura. De quo alibi. Senſus Livii eſt: non tanti modo æſtimabant quæſturam plebejis mandatam, quanti erat ipſe quæſturæ honos, ſed etiam quanti via ad conſulatus & triumphos ſui ordinis hominibus aperta poterat æſtimari.

VARIORUM.

1 *Sed nulla erat conſularis actio, quam &c.*] *Conſularem actionem* vocat: ut delectum, bellum & ſimilia, quæ Conſules abſque plebis auxilio perficere nequibant. *Glarean.*

2 *Vt*

munt. uni concionibus data nunc detinenda, nunc concienda plebs. Nec delectum conſules, nec comitia quæ petebant, tribuni expediebant. inclinante deinde fortuna ad cauſſam plebis nuncii veniunt, arcem Carventanam, dilapſis ad prędam militibus qui in præſidio erant, Æquos interfectis paucis cuſtodibus arcis invaſiſſe. alios recurrentes in arcem, alios palantes in agris cæſos. Ea adverſa civitati res, vires tribuniciæ actioni adjecit. nequicquam enim tentati, ut tum deniq; deſiſterent impediendo bello, poſtquam non ceſſere nec publicæ tempeſtati, nec ſuæ invidiæ; pervincunt, ut ſenatuſconſultum fiat de tribunis militum creandis; certo tamen pacto, ne cujus ratio haberetur qui eo anno tribunus plebis eſſet: neve quis ª reficeretur in annũ tribunus plebis: haud dubie Icilios denotante ſenatu, quos mercedem ſeditioſi tribunatus petere conſulatum inſimulabant. Tum delectus haberi, bellumque omnium ordinum conſenſu apparari cœptum. Conſules ambo profecti ſint ad arcem Carventanam, an alter ad comitia habenda ſubſtiterit, incertum diverſi auctores faciunt: illa pro certo habenda, in quibus non diſſentiunt, ab arce Carventana quum diu nequicquam oppugnata eſſet, receſſum: ² Verruginem in Volſcis eodem exercitu receptam; populationeſque & prædas & in Æquis & in Volſco agro ingentes factas. Romæ ſicut 56
plebis victoria fuit in eo, ut quæ mallent, comitia haberent; ita eventu comitiorum Patres vicere. namque tribuni militum conſulari poteſtate contra ſpem omnium

tres

2 *Verruginem in Volſcis eodem exerc.*] Verrugo Volſcorum arx; *Carventana*, Æquorum fuit. Cæterum non apparet quando amiſſa *Verrugo* ſit, cum tamen receptam eſſe eam hoc anno ſcribat. Valer. Maximus C. Sempronium conſulem malè rem geſſiſſe in Volſcis apud *Verruginem* ſcribit, de qua clade etiam loquitur ſuprà Livius. *Sigonius.*

GRONOVII.

a *Reficeretur in annum tribunus plebis.*] Nec boni libri eſt indicium immittere τὸ *ſequentem*: nec res ipſa hoc indiget adminiculo. Sic lib. 5, 25. *Tribunos plebis in annum eoſdem reficiunt.* Vbi ne diſſentiret ab ſe, Sigonianus idem: *in eum annum.* Quoties apud Livium: *prorogatum in annum imperium eſt?* nec intelligitur alius, quam ſequens. Lib. 27. *Magiſtratibus in annum creatis, Q. Fulvius dictatura ſe abdicavit.* Lib. 41. *Creatiſque in annum magiſtratibus, in provinciam redire.*

b *As*

tres patricii creati ſunt, C. Julius Iulus, P. Cornelius Coſſus, C. Servilius Ahala. Artem adhibitam ferunt à patriciis (cujus eos Icilii tum quoque inſimulabant) quod turbam indignorum candidatorum intermiſcendo dignis, tædio ſordium in quibuſdam inſignium, populum à plebeiis avertiſſent. Volſcos deindè & Æquos ſeu Carventana arx retenta, in ſpem, ſeu Verrugine amiſſum præſidium, [b] ad iram compuliſſe, fama affertur, ſumma vi ad bellum coortos: caput rerum Antiates eſſe. eorum legatos utriuſque gentis populos circumiſſe, caſtigantes ignaviam, Quod abditi intra muros populabundos in agris vagari Romanos priore anno, & opprimi Verruginis præſidium, paſſi eſſent. jam non exercitus modo armatos, ſed colonias etiam in ſuos fines mitti: [c] nec ipſos modo Romanos ſua diviſa habere, ſed Ferentinum etiam de ſe captum Hernicis donaſſe. Ad hæc quum inflammarentur animi, ut ad quoſque ventum erat, numerus juniorum conſcribebatur. Ita omnium populorum juventus Antium contracta, ibi caſtris poſitis hoſtem opperiebantur. Quæ ubi tumultu majore etiam quam res erat, nunciantur Romam, ſenatus extemplo (quod in rebus trepidis ultimum conſilium erat) dictatorem dici juſſit. quam rem ægrè paſſos, Julium Corneliumque ferunt: magnoque certamine animorum rem actam: quum primores Patrum nequicquam conqueſti,

b *Ad iram eum impuliſſet.*] MSſ. *Compuliſſet*, una voce pro duabus. Lege igitur: *Volſcos deinde & Æquos ſeu Carventana arx retenta in ſpem, ſeu Verrugine amiſſum præſidium ad iram compuliſſe fama affertur: ſumma vi ad bellum coortos*, &c. Memineris τὸ *fama* accipere ablativo caſu. Sic lib. 1. *Vt Servium conditorem omnis in civitate diſcriminis*, &c. *poſteri fama ferrent*. Lib. 34. *Has conditiones, quamquam ipſe in ſecreto volutaverat cum amicis, vulgo tamen omnes fama ferebant.*

c *Nec ipſos modo Romanos ſua diviſa habere.*] Poteſt utcunque tolerari: ſed ſi Livium loquentem ore ſuo volumus, ſcribamus: *ſua diviſui habere*. Sic lib. 33. *Vectigalia publica partim negligentia dilabebantur, partim præda ac diviſui principibus, quibuſdam & magiſtratibus erant*. Lib. 45. *Quanta Macedonia eſſet, quam diviſui facilis*. A. Gellius lib. 20, 1. *Neque pejus ullum facinus exiſtimatum eſt quam ſi cui probaretur clientem diviſui habuiſſe.* Sed & Livii lib. 1, 54. *Abſentiumque bona juxta atque interemptorum diviſa fuere.* Non ſine ſuſpicione ſum, ſcriptum auctori: *diviſui fuere.*

d *Nihil*

queſti, non eſſe in auctoritate ſenatus tribunos militum, poſtremò etiam tribunos plebis appellarent, & conſulibus quoque ab ea poteſtate vim ſuper tali re inhibitam referrent; tribuni plebis læti diſcordia Patrum, [d] nihil eſſe in his auxilii dicerent, qui non civium, non denique hominum numero eſſent. ſi quando promiſcui honores, communicata reſpubl. eſſet; tum ſe animadverſuros, ne qua ſuperbia magiſtratuum irrita ſenatuſconſulta eſſent. Interim patricii ſoluti legum magiſtratuumque verecundia, per ſe quoque tribuniciam poteſtatem agerent.
57 Hæc contentio minimè idoneo tempore, quum tantum belli in manibus eſſet, occupaverat cogitationes hominum: donec ubi diu alternis Julius Corneliuſque, quum ad id bellum ipſi ſatis idonei duces eſſent, non eſſe æquum, mandatum ſibi à populo eripi honorem, diſſeruere; tum Ahala Servilius tribunus militum, *Tacuiſſe ſe tamdiu,* ait, *non quia incertus ſententiæ fuerit: (quem enim bonum civem ſecernere ſua à publicis conſilia:) ſed quia maluerit collegas ſua ſponte cedere auctoritati ſenatus, quàm tribuniciam poteſtatem adverſus ſe implorari paterentur. Tum quoque, ſi res ſineret, libenter ſe daturum tempus iis fuiſſe ad receptum nimis pertinacis ſententiæ. ſed quum belli neceſſitates non exſpectent humana conſilia, potiorem ſibi collegarum gratia rempubl. fore. &* [1] *ſi maneat in ſententia ſenatus, dictatorem nocte proxima dicturum: ac ſi quis intercedat ſenatuſconſulto, auctoritate ſe fore contentum.* Quo facto, quum haud immeritam laudem gratiam-

d *Nihil eſſe in his auxilii dicerent, qui non civium.*] E Fulvii & Cujacii libris notaverat Puteanus: *quibus non civium.* Videntur voluiſſe & ſuperius legi: *nihil eſſe in ſe his.* Sed vulgatæ ſententia eadem eſt: Patribus nihil auxilii in his, qui eorum ſtudio ac faſtidio non civium, immo ne hominum quidem numero eſſent vel haberentur.

VARIORUM.

1 *Et ſi maneat in ſententia ſenatus, &c. ac ſi quis intercedat ſenatuſconſulto, auctoritate.*] Inter *ſenatuſconſultum*, & *ſenatus auctoritatem*, illud intereſſe comperio; quod *conſultum* decretum ſit ratum magis, quam *auctoritas.* Nam ſi forte ſenatores omnes, qui vocati erant, non conveniſſent, habebatur ſenatus ille quidem, & quod decretum erat ſcribebatur; at ſcitum tamen id pro imperfecto nec rato habebatur: verum auctoritas ſcribebatur tantummodo, ut ſenatorum voluntas atque judicium de re extaret. *Sigonius.*

gratiamque apud omnes tuliſſet, dictatore P. Cornelio dicto, ipſe ab eo [a] magiſter equitum creatus exemplo fuit collegas eumque intuentibus, quam gratia atque onos opportuniora interdum non cupientibus eſſent. ellum haud memorabile fuit. uno atque eo facili præ-o cæſi ad Antium hoſtes. victor exercitus depopulatus 'olſcum agrum. caſtellum [2] ad lacum Fucinum vi expunatum: atque in eo tria millia hominum capta, cæteris 'olſcis intra mœnia compulſis, nec defendentibus gros. Dictator bello ita geſto, ut tantum non defuiſſe ortunæ videretur, felicitate quam gloria major in urem rediit, magiſtratuque ſe abdicavit. Tribuni militum rentione nulla comitiorum conſularium habita (credo b iram dictatoris creati) tribunorum militum comitia dixerunt. Tum verò gravior cura Patribus inceſſit; uippe quum prodi cauſſam ab ſuis cernerent. Itaque cut priore anno, per indigniſſimos ex plebeiis candidaos omnium etiam dignorum tædium fecerant; ſic tum rimoribus Patrum ſplendore gratiaque ad petendum ræparatis, omnia loca obtinuere; ne cui plebeio ditus eſſet. Quatuor creati ſunt, omnes jam functi eo onore, [3] L. Furius Medullinus, C. Valerius Potitus, Jumerius Fabius Vibulanus, C. Servilius Ahala. hic reectus continuato honore, quum ob alias virtutes, tum ob

2 *Ad lacum Fucinum.*] Hujus lacus liquoties meminit Plin. Virgilius lib. . *Vitrea te Fucinus unda.* Plinius in Iarſis, Livius in Volſcis ponit. Sed aud ſcio potuerintne hi duo populi icubi eſſe confines. *Glarean.*

3 *L Curtius Medullinus tertium.*] Ano ab Vrbe cond. 357. rurſus tertium t hic Lucius tribunus mil. conſ. poteate, quare neceſſe eſt, ut alterutro in oco *Sex. Furius* legatur: neque enim em bis poteſt tertium fuiſſe tribunus. adem de cauſa anno 355. *Sextum Fuum Medullinum quartum* legam. Omno in his prænominibus tantus eſt eror; & tam nulla propemodum via ad veritatem, ut de eis deſperarim. Furium enim Medullinum ab anno 323. ad annum 364. decies ter habebis in magiſtratibus. *Glarean.*

GRONOVII.

a *Magiſter equitum creatus eſt. Exemplo.*] Tò *eſt* Mſſ. omnibus ignorabile. Diſtingue & emenda: *ipſe ab eo magiſter equitum creatus, exemplo fuit collegas eumque intuentibus.* Non enim ipſis *collegis* haud dubie malignis, ſed illis qui remoti à cauſa utroſque compararent, & ex utrorumque facto documentum caperent. Lib. 22. *Nunc & collegam tuum & te talem virum intuenti* mihi

ob recentem favorem unica moderatione partum. Eo 58
anno, quia tempus induciarum cum Veienti populo exierat, per legatos fecialeſque res repeti cœptæ. quibus venientibus ad finem, legatio Veientium obviam fuit. Petiere, ne prius quàm ipſi ſenatum Romanum adiſſent, Veios iretur. Ab ſenatu impetratum, quia diſcordia inteſtina laborarent Veientes, ut res ab iis repeterentur. tantum abſuit ut ex incommodo alieno ſua occaſio peteretur. Et in Volſcis accepta clades, amiſſo Verrugine præſidio. ubi tantum in tempore fuit momenti, ut quum, precantibus opem militibus qui ibi à Volſcis obſidebantur, ſuccurri ſi maturatum eſſet, potuiſſet; ad id venerit exercitus ſubſidio miſſus, ut ab recenti cæde palati ad prædandum hoſtes, opprimerentur. Tarditatis cauſſa in ſenatu magis fuit quam in tribunis.[b] qui, quia ſumma vi reſtare nunciabantur, parum cogitaverunt, [1] nulla virtute ſuperari humanarum virium modum. Fortiſſimi milites, non tamen nec vivi, nec poſt mortem inulti fuêre. Inſequenti anno, P. & Cn. Corneliis Coſſis, Numerio Fabio Ambuſto, L. Valerio Potito, tribunis militum conſulari poteſtate, Veiens bellum motum, ob ſuperbum reſponſum Veientis

mihi tecum omnis oratio eſt. Hoc quum notaſſem, accepi ab Rubenio in Chiflet. quoque legi *Collegas.*

b *Qui quia ſumma vi reſiſtere nuntiabantur.*] Duplex hic mendum: *Qui* non poteſt reſpicere niſi *τὸ tribunis:* at *cogitaverunt* reſpicit ſenatum ſeu patres, non tribunos, qui ab hac culpa excuſantur. Cancellandum igitur, quippe ſine illo oratio conſtat, nihilque habet ambigui. Deinde tres Pall. & Rhenani codex & Romana editio Andreæ, *reſtare,* non *reſiſtere,* quod ex Campano, omnes adoptarunt. Sic lib. 6. *Ibi dum iniquo loco ſola virtute militum reſtantes cæduntur cæduntque.* Ibidem: *aqua virtute fortunaque Latina maxime legiones, longa ſocietate militiam Romanam edoctæ, reſtabant.* Lib. 8. *Pedes reſtantes circumventos cecidit, ab equite fugientium ſtrages eſt facta.* Lib. 23. *Qui pauci plures vincere ſoliti eſtis, nunc paucis plures vix reſtatis.* Vera igitur Livii manus hæc fuit: *Tarditatis cauſa in ſenatu magis fuit quam tribunis. Quia ſumma vi reſtare nuntiabantur* (milites qui Verrugine in præſidio erant) *parum cogitaverunt* (Patres,) *nulla virtute ſuperari humanarum virium modum.* Conceptum ſimiliter lib. 38. *Samaei deſciverunt. Quia opportuno loco urbs poſita eſſet, timuiſſe ſe ajebant, ne demigrare cogerentur.*

VARIORUM.

1 *Nulla virtute ſuperari humanarum virium modum.*] Lego, *nimiarum virium.* Tanaq. Faber.

tis ſenatus, qui legatis repetentibus res, ni faceſſerent propere urbe finibuſque daturos quod Lars Tolumnius dediſſet, reſponderi juſſit. Id Patres ægre paſſi, decrevêre, ut tribuni militum de bello indicendo Veientibus primo quoque die ad populum ferrent. Quod ubi primò promulgatum eſt, fremere juventus, *Nondum debellatum cum Volſcis eſſe: modo duo præſidia occidione occiſa, & cum periculo retineri. Nullum annum eſſe, quo non acie dimicetur. & tanquam pœniteat laboris, novum bellum cum finitimo populo & potentiſſimo parari, qui omnem Etruriam ſit concitaturus.* Hæc ſua ſponte agitata, inſuper tribuni plebis accendunt. *Maximum bellum patribus cum plebe eſſe* dictitant: *eam de induſtria vexandam militia, trucidandamque hoſtibus objici: eam procul urbe haberi atque ablegari, ne domi per ocium memor libertatis coloniarumque, aut agri publici aut ſuffragii libere ferendi conſilia agitet:* prenſanteſque veteranos ſtipendia cujuſque, & vulnera ac cicatrices numerabant: quid jam integri eſſe in corpore loci ad nova vulnera accipienda, quid ſupereſſe ſanguinis qui dari pro ecipublica poſſet? rogitantes. Hæc quum in ſermonibus, concionibuſque interdum agitantes, avertiſſent plebem ib ſuſcipiendo bello, [2] [a] profertur tempus ferendæ legis: quam, ſi ſubjecta invidiæ eſſet, antiquari apparebat. Interim tribunos militum in Volſcum agrum ducere exercitum placuit. Cn. Cornelius unus Romæ relictus. Tres tribuni, poſtquam nullo loco caſtra Vol-ſcorum

2 *Profertur tempus ferendæ legis, &c.*] Legem intelligit, non de conſule ex plebe creando, quæ poſt tribunos mil. creatos refrixit, relataque poſtea eſt à L. Sextio, & C. Licinio tribunis pleb. verum legem de bello Veientibus indicendo. *Sigonius.*

GRONOVII.

a *Profertur tempus ferendæ legis.*] Lareano, ſi clarum eſſet, de qua lege oqueretur, agrariane an de conſule ex plebe creando, clarior utique eſſet ſenſus: nunc locus ei ſuſpectus eſt. Reſpondet Sigonius intelligendam non de conſule ex plebe creando, verum agrariam. Immo neutram, ô boni: ſed de bello Vejentibus indicendo. Annon paullo ante: *decrevere, ut tribuni militum de bello indicendo Vejentibus primo quoque die ad populum ferrent.* Quod decretum cum querelas excitaſſet, prudenter rem protulerunt tribuni militum. At poſtea placata plebe ſtipendiis de publico conſtitutis, habes: *lege perlata de indicendo Veientibus bello.* Nam hæ quo-

[ſ]corum eſſe, nec commiſſuros ſe prælio apparuit, tripartito ad devaſtandos fines diſceſſere: Valerius Antium petit, Cornelius Ecetras. quacumque inceſſere, latè populati ſunt tecta agroſque, ut diſtinerent Volſcos. Fabius, quod maxime petebatur, ad Anxur oppugnandum ſine ulla populatione acceſſit. Anxur fuit quæ nunc Tarracinæ ſunt; urbs prona in paludes. ab ea parte Fabius oppugnationem oſtendit. Circummiſſæ quatuor cohortes cum C. Servilio Ahala, quum imminentem urbi collem cepiſſent: ex loco altiore, qua nullum erat præſidium, ingenti clamore ac tumultu mœnia invaſere. ad quem tumultum obſtupefacti, qui adverſus Fabium urbem infimam tuebantur, locum dedere ſcalas admovendi, plenaque hoſtium cuncta erant, & in muris diu cædes pariter fugientium ac reſiſtentium armatorum atque inermium fuit. Cogebantur itaque victi, quia cedentibus ſpei nihil erat, pugnam inire: quum pronunciatum repente, ne quis præter armatos violaretur, reliquam omnem multitudinem voluntariam exuit armis: quorum [1] ad duo millia & quingenti vivi capiuntur. à cætera præda Fabius militem abſtinuit, donec collegæ venirent: ab illis quoque exercitibus captum Anxur dictitans eſſe, qui cæteros Volſcos à præſidio ejus loci avertiſſent. Qui ubi venerunt, oppidum vetere fortuna opulentum, tres exercitus diripuere: eaque primum benignitas imperatorum, plebem Patribus conciliavit. Additum deinde omnium [a] maxime tempeſtivo principum

...æ quoque *leges.* Iuſtinus lib. 2. *Capital eſſe apud Athenienſes cœpit, ſi quis legem de vindicanda inſula tuliſſet.*

VARIORUM.

1 *Ad duo millia & quingenti vivi capiuntur.*] Legend. *ad duo millia, & quingentos, vivi capiuntur.*

GRONOVII.

a *Maxime tempeſtivo principum.*] Quod ait Sigonius lectum ante Rhenanum: *tempeſtive præcipuum in multitudinem munus:* id non niſi apud Moguntinos & Frobenium reperio. Andreas & Iuntas *principium muneris.* A quo duabus literis diſtat, quod ille ex ſuis veteribus probat: *Additum deinde omnium maxime tempeſtive principium in multitudinem munerum.* At minime omnium id probat mihi. Quis quæſo mortalium, præter ipſum interpretetur *principium munerum in multitudinem* ſtipendium tum primum de publico datum

pum in multitudinem munere, ut ante mentionem ullam plebis tribunorumve decerneret ſenatus, ut [1] ſtipendium miles de publico acciperet, quum ante id tempus
60 de ſuo quiſque functus eo munere eſſet. Nihil acceptum unquam à plebe tanto gaudio traditur. Concurſum itaque ad curiam eſſe prenſataſque exeuntium manus, & Patres verè appellatos: effectum eſſe fatentibus, ut nemo pro tam munifica patria, donec quicquam virium ſupereſſet, corpori aut ſanguini ſuo parceret. [a] [2] Quum com-

datum. Nam extra illud falſum eſt nullam ante in multitudinem eſſe liberalitatem exercitam. Quo illa blandimenta plebi poſt reges exactos data? toties levata annona? toties agri diviſi? toties & cum maxime præda conceſſa? Perpulchra ſane oratio: *additum eſt principium munerum in multitudinem*, hoc eſt, præter illa quæ dicta ſunt, factum eſt initium ſtipendiorum. Sic ſcribere Livium? Et hæc poſſe probare quemquam contra ſcripturam tam Latinam, tam apertam & planam, tam aptam: *tempeſtivo principum in rempublicam munere:* quam non modo Mſſ. ſed Bechatius, ſed Veneta Zanenſis, ſed Tarviſina Vercellenſis, ſed Aſcenſii, & Saveterii Pariſienſis dudum prodiderunt? Non enim fuit *principum munus*, qui ultro decreverunt ex ærario, qui ut cenſum habebant maximum, ita plurimum contulerunt; qui aliis conferendi pigritiam exemplo excuſſerunt. Non fuit *omnium maxime tempeſtivum?* inſtante graviſſimo bello, tergiverſante & fremente juventute, tribunis incendentibus plebem, erogatum, quo, præter hos ſolos, omnes homines, non tantum omnes ordines, Patribus ſunt mire conciliati. Vir præſtantiſſimus præter ſolitum hic dormitavit.

VARIORUM.

1 *Stipendium miles de publico acc.*] Recte inquit *miles*; neque enim eodem anno equites, quo pedites ſtipendium acceperunt; ſed hi Anxure capto; illi bello Veiente, ut Livius poſtea tradit. *Godelev.*

2 *Cum commoda ita juvarent, rem familiarem ſaltem acquieſcere eo tempore.*] Lego, *cum commodis ſuis ita ſervirent, ut res familiaris ſaltem acquieſceret.* Tanaq. Faber.

GRONOVII.

a *Quum commoditas juvaret.*] Iam dudum hoc pro deſperato. Lipſius: *cum commoda ita juvaret: rem familiarem ſaltem accreſcere.* Equidem τὸ *accreſcere* nequam puto, vel ob id quod ſequitur *operatum:* nam ante data ſtipendia non modo manus & corpora, ſed & patrimonium militantium reipublicæ ſerviebat & fatigabatur, quum ſuo cibo caſtra ſequerentur: quod acquievit nec perinde attritum eſt, ex quo æra meruerunt. Alterum non placet magno viro, etſi cubare locum in mendo fateatur: non enim juvabant, inquit, commoda jam data: nec hoc ſi vellet, ſic loqueretur Livius. Quid ni ille? quum Suetonius Calig. 41. *Quaſi adjuvantium Cæſaris reditus.* Nam quod ait *jam data*, hæc captio eſt. *Commoda* ſunt militum: ſed non ſolorum ſunt *commoda* militum. Sunt uniuſcujuſque fructus, reditus, vectigalia, ſalaria, honoraria, propter quæ vivit facilius. Sic *ſacerdotum commoda* auxiſſe dicitur Auguſtus cap. 31. & Claudius *magna commoda conſtituiſſe naves fabricantibus.* cap. 18. Sic igitur civium *commoda*, id eſt, quas quiſque rationes haberet commode vivendi, decreto ſtipendio, *juviſſe* bello patria

commoditas juvaret, rem familiarem ſaltem acquieſcere eo tempore, quo corpus addictum atque operatum reipubl. eſſet; tum quod ultro ſibi oblatum eſſet, non à tribunis plebis umquam agitatum, non ſuis ſermonibus efflagitatum: id efficiebat multiplex gaudium, [b] cumulatioremque gratiam rei. Tribuni plebis communis ordinum lætitiæ concordiæque ſoli expertes, negare, *Tam id lætum Patribus univerſis, nec proſperum fore quam ipſi crederent. conſilium ſpecie prima melius fuiſſe quam uſu appariturum. Unde enim eam pecuniam confici poſſe, niſi tributo populo indicto? ex alieno igitur aliis largitos. neque id etiam ſi ceteri ferant, paſſuros eos, quibus jam emerita ſtipendia eſſent; meliore condicione alios militare quam ipſi militaſſent. & eoſdem in ſua ſtipendia impenſas feciſſe, & in aliorum facere.* His vocibus moverunt partem plebis. poſtremò indicto jam tributo, edixerunt etiam tribuni, auxilio ſe futuros, ſi quis in militare ſtipendium tributum non contuliſſet.

patria vel Patres dicerentur. Mavult ille, *cum commodis juvaret*: vel, *Quum commodis datis juvet, rem familiarem ſaltem*: & quam Lipſius hanc faciat partem membri præcedentis, ille ſequentis judicat. Quorum ego facile optionem cuivis relinquo, ſi modo ſatis acceptum habeat vitium ſubeſſe: de quo incipio dubitare. Video enim duas ponere cauſas Livium, quæ huic muneri mirificum lenocinium addiderunt: alteram ipſius rei fructum, quæ moleſta quemque impenſa levabat, quo tempore minime attendere domeſticis rationibus poſſent; alteram promptam largientium voluntatem, quæ ante cujuſquã ſpem aut deſiderium munifica fuerat. Sic Iuſtinus de Alexandro ſolvente militum æs alienum: *Inſignis hæc munificentia non ſumma tantum, verum etiam titulo muneris fuit.* Fauſta omina & laudes, quas donati congerunt in donantes, finiuntur cum periodo illa in verbo *parceret*. *Quum commoditas* (pergit hinc auctor, ſuo, non tenuium civium ore) *commoditas*, id eſt, utilitas, opportunitaſque hujus muneris, in eo ſita, quod permittebatur *rem familiarem* cujuſque *ſaltem acquieſcere eo tempore, quo corpus addictum atque operatum reipublicæ eſſet*; iſta igitur quum commoditas *juvaret*, delectaret accipientes, grata accideret accipientibus: *tum quòd ultro oblatum*, &c. Commoditas ſic Ciceroni, l. 2. de offic. *Qui ex beſtiis fructus, quæ commoditas percipi poſſet?* Malles forte, *juvabat*. Sed ſic quoque lib. 3. *Quum promptum hoc jus velut ex oraculo incorruptum pariter ab his ſummi infimique ferrent; tum legibus condendis opera dabatur.*

b *Cumulatioremque gratiam rei.*] Hoc in primo video Iunta. Voſſ. & Helm. Mſ. Andreas, Tarviſ. Beccar. Ven. utraque, Aſcenſ. Mogunt. & poſt Iuntam etiam Savetær. ignorant vocabulum *rei*. Tollaturque: nemo enim tam fatuus qui non facile id intelligat: certe multo facilius, quam ſupra in τοῦ *commoditas*: ubi ſi additum fuiſſet, nulla

iſtius

liſſet. [1] Patres bene cœptam rem perſeveranter tueri; conferre ipſi primi: & quia nondum argentum ſignatum erat, æs grave plauſtris quidam ad ærarium convehentes, ſpecioſam etiam collationem faciebant. Quum ſenatus ſumma fide ex cenſu contuliſſet, primores plebis, nobilium amici, ex compoſito conferre incipiunt. quos quum & à Patribus collaudari, & à militari ætate tamquam bonos cives conſpici vulgus hominum vidit, repentè ſpreto tribunicio auxilio, certamen conferendi eſt ortum. & lege perlata de indicendo Veientibus bello, exercitum magna ex parte voluntarium novi tribuni militum conſulari poteſtate Veios duxere. [c] Fuere autem tribuni T. Quintius Capitolinus, P. Quintius Cincinnatus, C. Julius Iulus iterum, A. Manlius, L. Furius Medullinus iterum; Manius Æmilius Mamercinus. Ab his primum circumſeſſi Veii ſunt, ſub cujus initium obſidionis quum Etruſcorum concilium ad fanum Voltumnæ frequenter habitum eſſet, parum conſtitit, bellone publico gentis univerſæ tuendi Veientes eſſent. Ea oppugnatio ſegnior inſequenti anno fuit, parte tribunorum exercituſque ad Volſcum avocata bellum. Tribunos militum conſulari poteſtate is annus habuit C. Valerium Potitum tertium, Manium Sergium Fidenatem, P. Cornelium Maluginenſem, Cn. Cornelium Coſſum, Cæſonem Fabium Ambuſtum, Sp. Nautium Rutilum iterum. Cum Volſcis inter Ferentinum atque Ecetram ſignis collatis dimicatum. Romanis ſecunda fortuna

iſtius loci ſummos virosperceipiſſet obſcuritas: & tamen Livio addere non placuit.

c *Fuere autem tribuni.*] Et hic ſarcinatorum cento eſt meo quidem judicio. Dederat Livius: *novi tribuni militum conſulari poteſtate Vejos duxere, T. Quinctius Capitolinus*, &c.

VARIORUM.

1 *Patres bene cœptam rem perſeverantur tueri, conferre ipſi primi, & quia nondum argentum ſignatum erat, æs grave plauſtris quidam ad ærarium convehentes, &c.*] Ex his Livii verbis colligimus, de ære gravi minime hæc eſſe intelligenda: de rudi & informi, quum tunc temporis ære ſignato uterentur Romani. Sed æs grave appellatum, quia penderetur, non numeraretur in ſolutionibus. Namque ſi parva ſumma erat ſolvenda, numerabantur nummi ærei; ſi magna, appendebantur. Vide & Caſſiodor. l. Variar. 7. Epiſt. 32. *Marcell. Donat.*

GRO-

fortuna pugnæ fuit. Artena inde Volſcorum oppidum ab tribunis obſideri cœpta. inde inter eruptionem tentatam compulſo in urbem hoſte, occaſio data eſt Romanis irrumpendi, præterque arcem cætera capta. in arcem munitam natura globus armatorum conceſſit. Infra arcem cæſi captique multi mortales. arx deinde obſidebatur: nec aut vi capi poterat, quia pro ſpatio loci ſatis præſidii habebat; aut ſpem dabat deditionis, omni publico frumento priuſquam urbs caperetur, in arcem convecto. tædioque receſſum inde foret, ni ſervus arcem Romanis prodidiſſet. ab eo milites per locum arduum accepti, cepere. à quibus quum cuſtodes trucidarentur, cætera multitudo repentino pavore oppreſſa, in deditionem venit. Diruta & arce & urbe Artena, reductæ legiones ex Volſcis; omniſque vis Romana Veios converſa eſt. Proditori, præter libertatem, duarum familiarum bona in præmium data. Servius Romanus vocitatus. Sunt, qui Artenam Veientium, non Volſcorum fuiſſe credant. Præbet errorem, quod ejuſdem nominis urbs inter Cære atque Veios fuit: ſed eam reges Romani delevere, Cæretumque non Veientium fuerat. Altera hæc nomine eodem in Volſco agro fuit, cujus excidium eſt dictum.

EPITOME LIBRI V.

In obſidione Veiorum hibernacula militibus facta ſunt. e res quum eſſet nova, indignationem tribunorum pleb movit, querentium non dari plebi nec per hiemem mi litiæ requiem. Equites tum primum equis ſuis merer cœperunt. Quum inundatio ex lacu Albano facta eſſet, vates qu eam rem interpretaretur, de hoſtibus captus eſt. Furius Camillu dictator decem annos obſeſſos Veios cepit: ſimulachrum Iunoni Romam tranſtulit: decimam partem prædæ Delphos Apollini miſit. Idem tribunus militum, quum Faliſcos obſideret, proditos hoſtium filios parentibus remiſit: ſtatimque deditione facta, Faliſcorum victoriam juſtitia conſecutus eſt. Quum alter ex cenſoribus, C Iulius deceſſiſſet, in locum ejus M. Cornelius ſuffectus eſt. nec i poſtea factum eſt: quoniam eo luſtro à Gallis Roma capta eſt. Fu rius Camillus, quum ei dies à L. Apuleio tribuno plebis dicta eſſe in exilium abiit. Quum Senones Galli Cluſium obſiderent, & le gati à Senatu miſſi ad componendam inter eos & Cluſinos pacem pugnantes contra Gallos in acie Cluſinorum ſtetiſſent; hoc fac eorum concitati Senones urbem infeſto exercitu petierunt. fuſiſq ad Alliam flumen Romanis, cepere urbem, præter Capitolium, i quod ſe juventus contulerat: majores natu cum inſignibus hono rum, quos quiſque geſſerat, in veſtibulis ædium ſedentes occide runt. & quum per averſam partem Capitolii jam in ſummum evaſiſſent, proditi clangore anſerum, M. Manlii præcipue oper dejecti ſunt. [a] coactis deinde propter famem Romanis deſcender

GRONOVII.

a *Coactis deinde propter famem Romanis deſcendere.*] Alii *deſpondere*. Male quidem, ſed & illud juvandum videtur: *propter famem Romanis eo deſcendere.* Dicuntur *aliquo deſcendere*, qui ad gravem aliquam conditionem inviti neceſſitate veniunt. Cicero pro Quinctio: *Viri boni cum palam fraudantur, cui experiundi poteſtas non eſt, timide tame & pedetentim iſtuc deſcendunt, neceſſ tate coacti, inviti.* Pro Fontejo: *Vid te, quo deſcendam, judices: quam lon videar à conſuetudine mea & cautione diligentia diſcedere.* Lib. 2. de inven *Qua in re vel concedere alteri, vel a conditionem alterius deſcendere, & i*

præſenti

ut mille pondo aurì darent, & hoc pretio finem obſidionis emerent; Furius Camillus dictator abſens creatus, inter pendendum aurum cum exercitu venit: & Gallos poſt ſextum menſem urbe expulit, ceciditque. Ædes Aio Loquutio facta, quo loco ante urbem captam vox audita erat, adventare Gallos. Dictum eſt ad Veios migrandum eſſe, propter incenſam & dirutam urbem. quod conſilium Camillo auctore diſcuſſum eſt. Movit populum vocis quoque omen ex centurione auditæ, qui, quum in forum veniſſet, manipularius ſuis dixerat, Sta miles, heic optime manebimus.

præſentia quieſcere, atque aliud tempus exſpectare oportebit. Cæſar 1. Civ. *ſed tamen ad omnia deſcendere ſe paratum atque omnia pati reipubl. cauſa.*

PACE alibi parta, Romani Veiique in armis erant, tanta ira odioque, ut victis finem adeſſe appareret. Comitia utriuſque populi longe diverſa ratione facta ſunt. Romani auxêre tribunorum militum conſulari poteſtate numerum. octo, quot nunquam antea, creati, Manius Æmilius Mamercinus iterum, L. Valerius Potitus tertium, Ap. Claudius Craſſus, M. Quintilius Varus, L. Julius Iulus, M. Poſtumius, [1] M. Furius Camillus, M. Poſtumius Albinus. Veientes contra tædio annuæ ambitionis, quæ interdum diſcordiarum cauſſa erat, regem creavere. Offendit ea res populorum Etruriæ animos, non majore odio regni quam ipſius regis. gravis jam is antea genti fuerat opibus ſuperbiaque, quia ſolennia ludorum, quos intermitti nefas eſt, violenter diremiſſet: quum ob iram repulſæ, quod ſuffragio duodecim populorum alius ſacerdos ei prælatus eſſet, artifices, quorum magna pars ipſius ſervi erant, ex medio ludicro repente abduxit. Gens itaque ante omnes alias eo magis dedita religionibus, quod excelleret arte colendi eas, auxilium Veientibus negandum, donec ſub rege eſſent, decrevit. cujus decreti ſuppreſſa 1

VARIORUM.

1 *M. Furius Camillus, M. Poſtumius Albinus.*] Cenſores hos, non tribunos militum conſulari poteſtate fuiſſe Faſti Capitolini oſtendunt. *Sigonius* & *Pighius.*

preſſa fama Veiis propter metum regis; qui à quo tale quid dictum referretur, a pro ſeditionis eum principe, non vani ſermonis auctorem habebat. Romanis etſi quietæ res ex Etruria nunciabantur, tamen, quia omnibus conciliis eam rem agitari afferebatur, ita muniebant, ut ancipitia munimenta eſſent. alia in urbem & contra oppidanorum eruptiones verſa: aliis frons in Etruriam ſpectans auxiliis, ſi qua forte inde venirent, obſtruebatur. Quum ſpes major imperatoribus Romanis in obſidione quam in oppugnatione eſſet, hibernacula etiam, res nova militi Romano, ædificari cœpta: conſiliumque erat, hiemando continuare bellum. quod poſtquam tribunis plebis, jamdiu nullam novandi rei cauſſam invenientibus, Romam eſt allatum, in concionem proſiliunt, ſolicitant plebis animos, *Hoc illud eſſe* dictitantes, *quod æra militibus ſint conſtituta. nec ſe fefelliſſe, id donum inimicorum veneno illitum fore. Veniſſe libertatem plebis, remotam in perpetuum & ablegatam ab urbe & ab republ. juventutem, jam ne hiemi quidem aut tempori anni cedere, ac domos & res inviſere ſuas. Quam putarent continuatæ militiæ cauſſam eſſe? nullam profectò aliam inventuros, quam ne quid per frequentiam juvenum eorum, in quibus vires omnes plebis eſſent, agi de commodis eorum poſſet. Vexari præterea & ſubigi multo acrius, quam Veientes. quippe illos hiemem ſub tectis ſuis agere, egregiis muris ſituque naturali urbem tutantes: militem Romanum in opere ac labore, nivibus pruiniſque obrutum* 2 *ſub pellibus durare; ne hiemis quidem ſpacio, quæ omnium bellorum terra*

2 *Sub pellibus durare.*] Lib. 37. *Aut ſub pellibus habendos milites eſſe, aut ſi concedere in hiberna vellet, differendum in æſtate bellum.* Cicero in Lucullo: *ut non multum imperatori ſub ipſis pellibus ocii relinquatur.* His *hibernacula* vel tabernacula pellibus contecta ſignificantur. Siquidem tecta caſtrenſia *tabernacula* vocantur, licet tentoriis vel pellibus fiant. Vnde *contubernales* vocati ſunt auctore Feſto. Ex hoc loco *hiberna* & *hibernacula* quid differant intelligitur. *Sigonius.*

GRONOVII.

a *Pro ſeditionis eum principe, non vani ſermonis auctorem.*] Scribe, *auctore*: pendet enim à præpoſitione. Lib. 4. *Patres contra, non pro communicatis, ſed pro amiſſis honoribus fremere.* Eſt vero *auctor* hic idem qui nuntius. Vt lib. 10. *ab Sutrio legati, auctores, concilia Etruria*

terra marique ſit quies, arma deponentem. Hoc neque reges, neque ante tribuniciam poteſtatem creatam ſuperbos illos conſules, neque triſte dictatoris imperium, neque importunos decemviros injunxiſſe ſervitutis, ut perennem militiam facerent, quod tribuni militum in plebe Romana regnum exercerent. Quidnam illi conſules dictatoreſve facturi eſſent, qui proconſularem imaginem tam ſævam ac trucem fecerint? Sed id accidere haud immerito. non fuiſſe ne in octo quidem tribunis militum locum ulli plebeio. Antea trina loca cum contentione ſumma patricios explere ſolitos: nunc jam octojuges ad imperia obtinenda ire: b *& ne in turba quidem hærere plebeium quemquam: qui, ſi nihil aliud, admoneat collegas; liberos, & cives eorum, non ſervos militare, quos hieme ſaltem in domos ac tecta reduci oporteat: & aliquo tempore anni parentes liberoſque ac conjuges inviſere, & uſurpare libertatem, & creare magiſtratus.* Hæc, taliaque vociferantes, adverſarium haud imparem nacti ſunt, Ap. Claudium, relictum à collegis ad tribunicias ſeditiones comprimendas; virum imbutum jam ab juventa certaminibus plebeiis: quem auctorem aliquot annis ante fuiſſe, memoratum eſt per collegarum interceſſionem tribuniciæ poteſtatis diſſolvendæ. Is tum jam, non promptus ingenio tantum, ſed uſu etiam exercitatus, talem orationem habuit: *Si umquam dubitatum eſt, Quirites, utrum tribuni plebis, veſtra an ſua cauſſa ſeditionum ſemper auctores fuerint, id ego hoc anno deſiſſe dubitari, certum habeo. & quum*

ia populorum de petenda pace haberi. Cæterum omnes viſæ nobis edd. vett. Ald. Bec. Ven. Tar. Mog. uſque ad Cu- tionem *novi ſermonis*. quod haud ſcio an non retineri debuerit. Neque enim tam vanus ac falſus quam novus iſte rumor foret. Alterum eſt à Rhenano & Campanum edidiſſe audio: &, ſi placet, memineris, *vanum*, non pro falſo, ſed pro irrito, quem tyrannus iſte nihil ad ſe pertinere, nihil ſibi nocere poſſe putaret, quem tanquam verba ventis data acciperet, intelligendum.

b *Et ne in turba quidem hærere plebeium.*] *Hærere* quid ſibi hoc loco velit, ipſe propemodum hæreo, inquit Glareanus. Valerius Maximus oſtendet libro 6. cap. 9. de Mario: *Præturæ candidatus ſupremo in loco adhæſit, quem tamen non ſine periculo obtinuit.* Ita legendum: nam MSſ. *ſupremo in loco ita hæſit, quem.* Vulgo, *ſupremo loco hæſit, quam.* Ovid. 9. met. *Talia nequicquam perarantem plena reliquit Cera manum; ſummoque in margine verſus adhæſit.* Sed ad ſententiam Terentius Eunucho: *perfice hoc precibus, precio, ut hæream in parte aliqua tandem apud Thaidem.* M. Seneca controv. 28. *Non poteſt filia tam anguſte paternis tabulis adhærere, quaſi*

quum lator tandem longi erroris vobis finem factum eſſe, tum quod ſecundis potiſſimum veſtris rebus hic error eſt ſublatus, & vobis, & propter vos reipublicæ gratulor. An eſt quiſquam qui dubitet, [1] *nullis injuriis veſtris, ſi quæ forte aliquando fuerunt, umquam æque quam munere Patrum in plebem, quum æra militantibus conſtituta ſunt, tribunos plebis offenſos ac concitatos eſſe? quid illos aliud aut tum timuiſſe creditis, aut hodie turbare velle, niſi concordiam ordinum, quam* [c] [2] *diſſolvendæ maxime tribuniciæ poteſtatis rentur eſſe? Sic, hercule, tamquam artifices improbi, opus quærunt. qui & ſemper ægri aliquid eſſe in republ. volunt, ut ſit ad cujus curationem à vobis adhibeantur. Utrum enim defenditis, an impugnatis plebem? utrum militantium adverſarii eſtis, an cauſſam agitis? Niſi forte hoc dicitis, Quicquid patres faciunt, diſplicet; ſive illud pro plebe, ſive contra plebem eſt. Et quemadmodum ſervis ſuis vetant domini quicquam rei cum alienis hominibus eſſe, pariterque in iis beneficio ac maleficio abſtineri, æquum cenſent;* [d] *ſic vos interdicitis Patribus commercio plebis: ne nos comitate ac munificentia noſtra provocemus plebem, nec plebs nobis dicto audiens atque obediens ſit. Quanto tandem, ſi quicquam in vobis, non dico civilis, ſed humani eſſet, favere vos magis, & quantum in vobis eſſet, indulgere potius comitati Patrum atque obſequio plebis oportuit? quæ ſi perpetua concordia ſit, quis non ſpondere auſit, maximum hoc imperium infiniti-*

re, quas aut totas poſſidere debet aut totas perdere. Martialis 9, 49. *conviva nec ultimus haſi.*

c *Diſſolvendæ maxime tribuniciæ poteſtatis rentur eſſe.*] Eleganter hic quidem Sigonius, & ſubſervit alter Voſſianus, quo nunc primum incipio uti. Alter tamen Helm. Buſlid. Chifletianus ſubſcribunt Borbetomagenſi, & habent *poteſtati.*

d *Sic vos interdicitis Patribus commercio plebis.*] Placet ſatis: neque tamen valde improbo, quod Rhenanus adnotat ex Borbet. *interdicto.* Subaudi, non quod ille vult *facitis:* id enim durum: ſed ex præcedenti commate, *æquum cenſetis, ne* (ſcilicet quod ſequitur) *nos munificentia noſtra provocemus plebem.*

VARIORUM.

1 *Nullis injuriis veſtris.*] Legendum omnino eſt, *ullis.* quod & vis τῆς *διανοίας* & hæc verba oſtendunt, *ſi quæ unquam.* Ridendus vero hoc loco Gallicus interpres vetus. *Tan. Faber.*

2. *Diſſolvendæ maxime tribuniciæ poteſtatis.*] Lib. 3. *Quod unum exæquandæ libertatis eſſet.* lib. 27. *Ea prodendi imperii Romani, tradendæ Annibali victoriæ eſſe.* Lib. 39. *Nihil æque diſſolvendæ religionis eſſe.* Salluſtius in concione Lepidi: *Et omnia retinendæ dominationis honeſta æſtimet.* Sigonius.

3 *Nec*

ſinitimos brevi futurum eſſe? Atque ego, quam hoc conſilium collegarum meorum, quo abducere infecta re à Veiis exercitum noluerunt, non utile ſolum, ſed etiam neceſſarium fuerit, poſtea ediſſeram: nunc de ipſa conditione militantium dicere libet. 4 Quam orationem, non apud vos ſolum, ſed etiam in caſtris ſi habeatur, ipſo exercitu diſceptante, æquam arbitror videri poſſe. in qua ſi mihi ipſi nihil quod dicerem, in mentem venire poſſet, adverſariorum certe orationibus contentus eſſem. Negabant nuper danda eſſe æra militibus, quia numquam data eſſent. quonam modo igitur nunc indignari poſſunt, quibus aliquid novi adjectum commodi ſit, eis laborem etiam novum pro portione injungi? Nuſquam [3] nec opera ſine emolumento, nec emolumentum ferme ſine impenſa opera eſt. labor voluptaſque diſſimillima natura, ſocietate quadam inter ſe naturali ſunt juncta. Moleſte antea ferebat miles, ſe ſuo ſumptu operam reipubl. præbere: gaudebat idem partem anni ſe agrum ſuum colere, quærere unde domi militiæque ſe ac ſuos tueri poſſet. Gaudet nunc fructui ſibi rempublicam eſſe, & lætus ſtipendium accipit. æquo igitur animo patiatur ſe ab domo, ab re familiari, cui gravis impenſa non eſt, paulo diutius abeſſe. An ſi ad calculos eum reſpubl. vocet, non merito dicat, annua æra habes, annuam operam ede? An tu æquum cenſes militia ſemeſtri ſolidum te ſtipendium accipere? [a] Invitus in hac parte orationis, Quirites, moror: ſic enim agere debent qui mercenario milite utuntur. at nos tamquam cum civibus agere volumus; agique tamquam cum patria nobiſcum, æquum cenſemus. Aut non ſuſcipi bellum oportuit; aut geri pro dignitate populi Romani, & perfici quam primum oportet. Perficietur autem, ſi urgemus obſeſſos; ſi non ante abſcedimus, quam ſpei noſtræ finem captis Veiis impoſuerimus. Si, hercule, nulla alia cauſſa, ipſa indignitas perſeverantiam imponere debuit. Decem quondam

3 *Nec opera ſine emolumento.*] Convenit hæc ſententia cum proverbiali illa: *Hoſtimentum eſt, opera pro pecunia.* Quæ admonet nihil gratuitum eſſe debere, ſed officium beneficio penſandum. *Hoſtimentum* autem beneficii penſatio eſt; à priſco verbo, *hoſtire* & *redhoſtire*, quod eſt, paria referre. *Godeleu.*

GRONOVII.

a *Invitus in hac parte orationis, Quirites.*] Quidam libri: *invitus, Quirites,* quæ repetitio vocis non inſulſa videtur, & auget vim ſententiæ.

dam annos urbs oppugnata eſt ob unam mulierem ab univerſa Græcia: quam procul ab domo? quot terras, quot maria diſtans? Nos intra viceſimum lapidem, in conſpectu prope urbis noſtræ annuam oppugnationem perferre piget. ſcilicet, quia levis cauſſa belli eſt, nec ſatis quicquam juſti doloris eſt, quod nos ad perſeverandum ſtimulet. Septies rebellarunt, in pace nunquam fidi fuerunt. agros noſtros millies depopulati ſunt: Fidenates deficere à nobis coëgerunt: colonos noſtros ibi interfecerunt: auctores fuere contra jus gentium cædis impiæ legatorum noſtrorum: Etruriam omnem adverſus nos concitare voluerunt, hodieque id moliuntur: res repetentes legatos noſtros haud procul abfuit quin violarent. Cum his molliter & per dilationes bellum geri oportet? Si nos tam juſtum odium nihil movet, ne illa quidem, oro vos, movent? Operibus ingentibus ſepta urbs eſt, quibus intra muros coërcetur hoſtis. agrum non coluit, & culta evaſtata ſunt bello. Si reducimus exercitum, quis eſt qui dubitet illos, non à cupiditate ſolum ulciſcendi, ſed etiam neceſſitate impoſita ex alieno prædandi, quum ſua amiſerint, agrum noſtrum invaſuros? non differimus igitur bellum iſto conſilio, ſed intra fines noſtros accipimus. Quid? illud quod proprie ad milites pertinet, quibus boni tribuni plebis quum ſtipendium extorquere voluerint, nunc conſultum repente volunt, quale eſt? Vallum foſſamque, ingentis utramque rem operis, per tantum ſpatii duxerunt: caſtella primo pauca, poſtea exercitu aucto creberrima fecerunt: munitiones non in urbem modo, ſed in Etruriam etiam ſpectantes, ſi qua inde auxilia veniant, oppoſuere. Quid turres, quid vineas teſtudineſque, & alium oppugnandarum urbium apparatum, loquar? quum tantum laboris exhauſtum ſit, & ad finem jam operis tandem perventum. Relinquendane hæc cenſetis, ut ad æſtatem rurſus novus de integro his inſtituendis exſudetur labor? Quanto eſt minus opera tueri facta, & inſtare, [b] & perſeverare, defungique cura? Brevis enim profecto res eſt, ſi uno tenore peragitur,

nec

[b] *Et perſeverare defungique?*] Haud ſcio, ut poſtremis aliquot editionibus exciderit vox, quam priſci omnes libri ſcripti editique agnoſcunt, *defungique cura?* Sic mox factum eſt *differendo bellum* pro *differendo bello*. Et capite præcedenti, *juſti coloris curà* & *juſti doloris.*

nec ipſi per intermiſſiones has intervallaque lentiorem ſpem noſtram facimus. loquor de opere, & de temporis jactura. Quid ſi periculi, quod differendo bello adimus, num obliviſci nos hæc tam crebra Etruriæ concilia de mittendis Veios auxiliis patiuntur? Ut nunc res ſe habet, irati ſunt, oderunt, negant miſſuros: quantum in illis eſt, capere Veios licet: quis eſt, qui ſpondeat, eundem, ſi differtur bellum, animum poſtea fore? quum, ſi laxamentum dederis, major frequentiorque legatio itura ſit: quum, id quod nunc offendit Etruſcos, rex creatus Veiis, ſpatio mutari interpoſito poſſit, vel conſenſu civitatis, ut eo reconcilient Etruriæ animos vel ipſius voluntate regis, qui obſtare regnum ſuum ſaluti civium nolit. Videte quot res, quam inutiles, ſequantur, illam viam conſilii: jactura operum tanto labore factorum: vaſtatio imminens finium noſtrorum: Etruſcum bellum pro Veiente concitatum. Hæc ſunt, tribuni, conſilia veſtra, non, hercule, diſſimilia ac ſi quis ægro qui curari ſe fortiter paſſus, extemplo convaleſcere poſſit, cibi gratia præſentis aut potionis, longinquum & forſitan inſanabilem morbum efficiat. Si medius fidius ad hoc bellum nihil pertineret, ad diſciplinam certe militiæ plurimum intererat, inſueſcere militem noſtrum, non ſolum parta victoria frui; ſed, ſi res etiam lentior ſit, pati tædium, & quamvis ſeræ ſpei exitum exſpectare: &, ſi non ſit æſtate perfectum bellum, hiemem opperiri. [1] Nec, ſicut æſtivas aves, ſtatim autumno tecta ac receſſum circumſpicere. Obſecro vos, venandi ſtudium ac voluptas homines per nives ac pruinas in montes ſilvaſque rapit: belli neceſſitatibus eam patientiam non adhibebimus, quam vel luſus ac voluptas elicere ſolet? Adeone effœminata corpora militum noſtrorum eſſe putamus, adeo molles animos, ut hiemem unam durare in caſtris, abeſſe ab domo non poſſint? ut tanquam navale bellum, tempeſtatibus captandis & obſervando tempore anni, gerant, non æſtus, non frigora pati poſſint? Erubeſcant profecto, ſi quis eis hæc objiciat: contendantque, & animis, & corporibus ſuis virilem

patien-

VARIORUM.

1 *Nec ſicut æſtivas aves, ſtatim autumno tecta ac receſſum circumſpicere.*] Æſtivæ aves ſunt, quas videmus æſtate, hieme non videmus, cum vel lateant, vel autumno hinc avolent in diverſas plagas. *Turneb.* lib. 24. cap. 38. Adverſ

patientiam ineſſe, & ſe juxta hieme atque æſtate bella gerere poſſe: nec ſe patrocinium molliciæ inertiæque mandaſſe tribunis. & meminiſſe, hanc ipſam poteſtatem non in umbra nec in tectis majores ſuos creaſſe. Hæc virtute militum veſtrorum, hæc Romano nomine ſunt digna: non Veios tantum, nec hoc bellum intueri, quod inſtat: ſed [a] famam & ad alia bella & ad cæteros populos in poſterum quærere. An mediocre diſcrimen opinionis ſecuturum ex hac re putatis? utrum tandem finitimi populum Romanum eum eſſe putent, cujus ſi qua urbs primum illum breviſſimi temporis ſuſtinuerit impetum, nihil deinde timeat? an hic ſit terror nominis noſtri, ut exercitum Romanum non tædium longinquæ oppugnationis, non vis hiemis ab urbe circumſeſſa ſemel amovere poſſit, nec finem ullum alium belli quam victoriam noverit, nec impetu potius bella quam perſeverantia gerat? Quæ in omni quidem genere militiæ, maxime tamen in obſidendis urbibus neceſſaria eſt: quarum pleraſque munitionibus, ac naturali ſitu inexpugnabiles, fame, ſitique tempus ipſum vincit atque expugnat; ſicut Veios expugnabit: niſi auxilio hoſtibus tribuni plebis fuerint, & Romæ invenerint præſidia Veientes, quæ nequicquam in Etruria quærunt. An eſt quicquam quod Veientibus optatum æque contingere poſſit, quam ut ſeditionibus primum urbs Romana, deinde velut ex contagione caſtra impleantur? At, hercule, apud hoſtes tanta modeſtia eſt, ut non obſidionis tædio, niſi denique regni, quicquam apud eos novatum ſit: non negata auxilia ab Etruſcis irritaverunt animos. morietur enim extemplo, quicunque erit ſeditionis auctor. nec cuiquam dicere ea licebit, quæ apud vos impune dicuntur. [2] Fuſtuarium meretur, qui ſigna relin-

2 *Fuſtuarium meretur, qui ſigna relinquit aut præſidio decedit.*] *Fuſtuarium* enim pœna fuit militaris, qua milites, qui deliquerant, fuſte feriebantur. *Turneb.* lib. 28. c. 34. Adverſ.

GRONOVII.

a *Famam & ad alia bella.*] Lib. 24. *Fabius omittendam rem parvam ac juxta magnis difficilem, abſcedendumque inde cenſebat, quum res majores inſtarent. Marcellus multa magnis ducibus ſicut non aggredienda, ita ſemel aggreſſis non dimittenda eſſe dicendo, quia magna famæ momenta in utramque partem fierent, tenuit, ne incepto abiretur.* Cæſar lib. 6. *magni intereſſe etiam in reliquum tempus ad opinionem Galliæ exiſtimans, tantas videri Italiæ facultates, ut ſi quid eſſet in bello detrimenti acceptum, non modo id brevi tempore ſarciri, ſed etiam majoribus adaugeri copiis poſſet.*

b *Tum*

relinquit, aut præſidio decedit. Auctores ſigna relinquendi, & deſerendi caſtra, non uni aut alteri militi, ſed univerſis exercitibus, palam in concione audiuntur. adeo quicquid tribunus plebis loquitur; etſi prodendæ patriæ, diſſolvendæque reipublicæ eſt, aſſueſtis æqui audire: & dulcedine poteſtatis ejus capti, qualibet ſub ea ſcelera latere ſinitis. Reliquum eſt, ut quæ hic vociferantur, eadem in caſtris & apud milites agant: & exercitus corrumpant, ducibuſque parere non patiantur. quoniam ea demum Romæ libertas eſt, non ſenatus, non magiſtratus, non leges, non mores majorum, non inſtituta Patrum, non diſciplinam vereri militiæ. Par jam etiam in concionibus erat Appius tribunis plebis, quum ſubito, unde minime quis crederet, accepta calamitas apud Veios, & ſuperiorem Appium in cauſſa, & concordiam ordinum majorem ardoremque ad obſidendos pertinacius Veios fecit. Nam quum agger promotus ad urbem, vineæque tantum non jam injunctæ mœnibus eſſent; dum opera interdiu fiunt intentius, quam nocte cuſtodiuntur; patefacta repente porta, ingens multitudo, facibus maxime armata, ignes conjecit. horæque momento ſimul aggerem ac vineas, tam longi temporis opus, incendium hauſit: multique ibi mortales nequicquam opem ferentes, ferro ignique aſſumpti ſunt. Quod ubi Romam eſt nunciatum, mœſtitiam omnibus, ſenatui curam metumque injecit, ne tum vero ſuſtineri nec in urbe ſeditio, nec in caſtris poſſet, & tribuni plebis velut ab ſe victæ reip. inſultarent: quum repente, quibus cenſus equeſter erat, equi publici non erant aſſignati, conſilio prius inter ſeſe habito, ſenatum adeunt; factaque dicendi poteſtate, *equis ſe ſuis ſtipendia facturos* promittunt. Quibus quum ampliſſimis verbis gratiæ ab ſenatu actæ eſſent, famaque ea forum atque urbem pervaſiſſet, ſubito ad curiam concurſus fit plebis. Pedeſtris ordinis ſe ajunt nunc eſſe, operamque reipublicæ extra ordinem polliceri; ſeu Veios, ſeu quo alio ducere velint. ſi Veios ducti ſint, negant ſe inde prius quam capta urbe hoſtium, redituros eſſe. Tum

vero jam ſuperfundenti ſe lætitiæ vix temperatum eſt. non enim ſicut equites, dato magiſtratibus negotio, laudari juſſi; neque aut in curiam vocati, quibus reſponſum daretur, aut limine curiæ continebatur ſenatus: ſed pro ſe quiſque ex ſuperiore loco ad multitudinem in comitio ſtantem, voce manibuſque ſignificare publicam lætitiam. Beatam urbem Romanam & invictam, & æternam illa concordia dicere: laudare equites, laudare plebem: diem ipſum laudibus ferre: victam eſſe fateri comitatem benignitatemque ſenatus. Certatim Patribus plebique manare gaudio lacrimæ; donec revocatis in curiam Patribus, ſenatuſconſultum factum eſt, *Ut tribuni militares concione advocata peditibus equitibuſque gratias agerent: memorem pietatis eorum erga patriam dicerent ſenatum fore. placere autem omnibus his voluntariam extra ordinem profeſſis militiam æra procedere.* & equiti certus numerus æris eſt aſſignatus. [b] Tum primum equis merere equites cœperunt. Voluntarius ductus exercitus Veios, non amiſſa modo reſtituit opera, ſed nova etiam inſtituit. ab urbe commeatus intentiore quam antea ſubvehi cura;
8 ne quid tam bene merito exercitui ad uſum deeſſet. Inſequens annus tribunos militum conſulari poteſtate habuit, C. Servilium Ahalam tertium, Q. Servilium, L. Virginium, Q. Sulpicium, A. Manlium iterum, Manium Sergium iterum. his tribunis dum cura omnium in Veiens bellum intenta eſt, neglectum Anxuri præſidium vacationibus militum, & Volſcos mercatores vulgo

b *Tum primum equis merere equites cœperunt.*] Epitome: *Equites tum primum equis ſuis merere cœperunt.* Non tamen hinc Livio inſerendum τὸ *ſuis*: qui ſubtilius ante negat equites *equo meruiſſe*, id eſt, accepiſſe ſtipendium militiæ cauſſa, ut nec pedites accipiebant. Equum liberalitate reipublicæ habebant atque alebant, ſed eo gratis militabant: equum publicum habebant, ſed non ſtipendium militiæ: id nunc, ut & pediti, adjectum. Livius proprie deſignat, qui equeſtris eſſent ordinis: & ſub illis comprehendit alios, qui ſuo equo merebant, ac tantummodo militiæ anno accipiebant & ſumptum alendi equi & ſtipendium. Auctor epitomes appellat, quibus non erat aſſignatus publicus equus, & ſub illis dat intelligendum, quid etiam contigerit illis, qui equum publicum habebant. Livius ait, tum primum *equis equites*, puta & illos, qui publicum haberent, & qui ſuo militabant, *meruiſſe*, id eſt ſtipendium accepiſſe.

vulgo receptando, [c] proditis repentè portarum cuſtodibus oppreſſum eſt. minus militum periit, quia præter ægros lixarum in modum omnes per agros vicinaſque urbes negotiabantur. Nec Veiis melius geſta res, quod tum caput omnium curarum publicarum erat. nam & duces Romani plus inter ſe irarum, quam adverſus hoſtes animi habuerunt: & auctum eſt bellum adventu repentino Capenatium atque Faliſcorum. Hi duo Etruriæ populi, quia proximi regione erant, devictis Veiis, bello quoque Romano ſe proximos fore credentes: Faliſci propria etiam cauſſa infeſti, quod Fidenati bello ſe jam antea immiſcuerant, per legatos ultro citroque miſſos jurejurando inter ſe obligati, cum exercitibus nec opinato ad Veios acceſſere. Forte ea regione, qua Manius Sergius tribunus militum præerat, caſtra adorti ſunt: ingentemque terrorem intulêre: quia Etruriam omnem excitam ſedibus magna mole adeſſe Romani crediderant. eadem opinio Veientes in urbe concitavit. Ita ancipiti prælio caſtra oppugnabantur, concurſanteſque, quum huc atque illuc ſigna transferrent, nec Veientem ſatis cohibere intra munitiones, nec ſuis munimentis arcere jam vim, ac tueri ſe ab exteriore poterant hoſte. una ſpes erat, ſi ex majoribus caſtris ſubveniretur, ut diverſæ legiones, aliæ adverſus Capenatem ac Faliſcum, aliæ contra eruptionem oppidanorum pugnarent. Sed caſtris præerat Virginius, privatim Sergio inviſus infeſtuſque. is quum pleraque caſtella oppugnata, ſuperatas munitiones, utrimque invehi hoſtem nunciaretur, in armis milites tenuit: ſi opus foret auxilio, collegam dictitans ad ſe miſſurum. Hujus arrogantiam pertinacia alterius æquabat; qui ne quam opem ab inimico videretur

cepiſſe. Florus *equis ſuis meruiſſe*, id eſt, ſtipendio accepto militaſſe, qui ſuum haberent.

c *Proditis repente portarum cuſtodibus.*] Non capio hos cuſtodes *repente proditos*. Verum τὸ *repente* conjungendum cum illis, *oppreſſum eſt*: an mavis: *oppreſſis repente portarum cuſtodibus proditum eſt*. Puta hoſtibus Volſcis. Vt l. 4. D. ad leg. Iul. Majeſt. *cujuſve dolo malo exercitus populi Romani in inſidias deductus hoſtibuſve proditus erit*.

d Quam

tur petiſſe, vinci ab hoſte quam vincere per civem maluit. Diu in medio cæſi milites, poſtremo, deſertis munitionibus perpauci in majora caſtra: pars maxima atque ipſe Sergius Romam pertenderunt. ubi quum omnem culpam in collegam inclinaret, acciri Virginium ex caſtris, interea præeſſe legatos placuit. Acta deinde in ſenatu res eſt, certatumque inter collegas maledictis. pauci reipublicæ, huic atque illi, ut quoſque ſtudium privatim aut gratia occupaverunt, adſunt. Primores Patrum, ſive culpa, ſive infelicitate imperatorum tam ignominioſa clades accepta eſſet, cenſuere, Non exſpectandum juſtum tempus comitiorum; ſed extemplo novos tribunos militum creandos eſſe, qui Calendis Octob. magiſtratum occiperent. In quam ſententiam quum pedibus iretur, cæteri tribuni militum nihil contradicere. at enimvero Sergius Virginiuſque, propter quos pœnitere magiſtratuum ejus anni ſenatum apparebat; primo deprecari ignominiam, deinde intercedere ſenatuſconſulto: negare, Se ante Idus Decembres, ſolennem ineundis magiſtratibus diem, honore abituros eſſe. Inter hæc tribuni plebis, quum in concordia hominum ſecundiſque rebus civitatis inviti ſilentium tenuiſſent, feroces repentè, minari tribunis militum, niſi in auctoritate ſenatus eſſent, ſe in vincula eos duci juſſuros eſſe. Tum C. Servilius Ahala tribunus militum: *Quod ad vos attinet, tribuni plebis, minaſque veſtras, næ ego libenter experirer quam non plus in his juris* [d] *quam in vobis animi eſſet. Sed nefas eſt tendere adverſus auctoritatem ſenatus. proinde & vos deſinite inter noſtra certamina locum injuriæ quærere:* &

d *Quam in vobis animi eſſet.*] Non ſe plane percipere horum ſenſum fatetur Glareanus. nam *τὸ his* refert ad tribunos militum, Sergium Virginiumque: quod mihi videtur ad *minas* referendum. Cum vos, inquit, reſpicio & minas veſtras, cupio magiſtratum non deponere & palam facere, nec jus vobis eſſe talia minandi, nec animum aut audaciam faciendi quod minamini. Quidam libri, *nobis*. Et hoc forte commodius. Oſtenderem in nobis eſſe plus aut tantundem animi ad contemnendas veſtras minas quam in ipſis illis veſtris minis eſt juris & æquitatis: tam nos conſtantes & imperterritos eſſe ad obtinendum

& collegæ aut facient quod cenſet ſenatus, aut, ſi pertinacius tendent, dictatorem extemplo dicam, qui eos abire magiſtratu cogat. Quum omnium aſſenſu comprobata oratio eſſet, gauderentque Patres, ſine tribuniciæ poteſtatis terriculis inventam eſſe aliam vim majorem ad coërcendos magiſtratus, victi conſenſu omnium comitia tribunorum militum habuere, qui Calendis Octob. magiſtratum occiperent: ſeque eam ante diem magiſtratu abdicavêre. L. Valerio Potito quartum, [1] M. Furio Camillo, Manio Æmilio Mamercino tertium, Cn. Cornelio Coſſo iterum, Cæſone Fabio Ambuſto, L. Julio Iulo, tribunis militum conſulari poteſtate, multa domi militiæque geſta. nam & bellum multiplex fuit eodem tempore, & ad Veios, & ad Capenam, & ad Falerios, & in Volſcis, ut Anxur ab hoſtibus recuperaretur. & Romæ ſimul delectu, ſimul tributo conferendo, laboratum eſt: & de tribunis plebis cooptandis contentio fuit: & haud parvum motum duo judicia eorum, qui paulo antè conſulari poteſtate fuerant, excivere. Omnium primum tribunis militum fuit, delectum haberi; nec juniores modo conſcripti, ſed ſeniores etiam coacti nomina dare, ut urbis cuſtodiam agerent. Quantum autem augebatur militum numerus, tanto majore pecunia in ſtipendium opus erat: eaque tributo conferebatur, invitis conferentibus qui domi remanebant, quia tuentibus urbem opera quoque militari laborandum ſerviendumque reipublicæ erat. Hæc per ſe gravia, indigniora ut viderentur, tribuni plebis ſeditioſis concionibus faciebant; ideò æra militibus conſtituta eſſe arguendo, ut plebis partem militia, partem tributo conficerent. [2] *Unum bellum annum jam tertium*

tinendum magiſtratum à populo Romano mandatum, quam veſtræ minæ ac denuntiationes injuſtæ ſunt.

VARIORUM.

1 *M. Furio Camillo iterum.*] Tolle vocem, *iterum.* hic enim eſt primus tribunatus Camilli Dictatoris. *Sigonius.*

2 *Unum bellum annum jam tertium trahi.*] *Annum quintum* emendandum eſſe cenſet Glareanus, quia quinto ante anno Veii obſideri cœpti ſint. Non intelligit autem tribunos plebis, quorum hæc oratio eſt, non habere rationem ejus

tertium trahi, & conſulto male geri, ut diutius gerant. in qua-tuor deinde bella uno delectu exercitus ſcriptos, & pueros quoque ac ſenes extractos. Jam non æſtatis nec hiemis diſcrimen eſſe, ne ulla quies umquam miſeræ plebi ſit: quæ nunc etiam vectigalis ad ultimum facta ſit, ut quum confecta labore, vulneribus, poſtremo ætate corpora retulerint, incultaque omnia diutino dominorum deſiderio domi invenerint, tributum ex affecta re familiari pendant: æraque militaria, velut fœnore accepta, multiplicia reip. publ. reddant. Inter delectum tributumque & occupatos animos majorum rerum curis, comitiis tribunorum plebis numerus expleri nequivit. Pugnatum inde, in loca vacua ut patricii cooptarentur. poſtquam obtineri non poterat, tamen labefactandæ legis Treboniæ cauſſa effectum eſt, ut cooptarentur tribuni plebis C. Lacerius &

11 M. Acutius, haud dubiè patriciorum opibus. Fors ita tulit ut eo anno Trib. pleb. C. Trebonius eſſet, qui nomini ac familiæ debitum præſtare videretur Treboniæ legis patrocinium. [3] is quod petiſſent Patres quidam primo incepto repulſi, tamen tribunos militum expugnaſſe vociferans, *legem Treboniam ſublatam, & cooptatos tribunos plebis non ſuffragiis populi, ſed imperio patriciorum: eo devolvi rem, ut aut patricii, aut patriciorum aſſeclæ habendi tribuni plebis ſint. Eripi ſacratas leges, extorqueri tribuniciam poteſtatem. id fraude patriciorum, ſcelere ac proditione collegarum factum arguere.* Quum arderent invidia, non Patres modo, ſed etiam tribuni plebis, cooptati pariter, & qui cooptaverant; tum ex collegio tres, P. Curatius, M. Metilius, & M. Minucius, trepidi rerum ſuarum, in Sergium Virginiumque prioris anni tribunos militares incurrunt: in eos ab ſe iram plebis invidiamque die dicta avertunt. Quibus delectus, quibus tributum, quibus diutina militia, longinquitaſque belli ſit gravis, qui clade accepta ad Veios doleant, quia miſſis liberis, fratribus

ejus anni, verùm anni ante tertii, quo primum Veiorum obſidendorum cauſa, hibernacula facta ſunt, quod plebs indi-gniſſimè tulit: itaque ab eo anno trahi bellum inquiunt. *Sigonius.*

3. *Is quod petiſſent patres.*] Pendebat orati

bus, propinquis, affinibus, lugubres domos habeant; iis publici privatique doloris exequendi, jus poteſtatemque ex duobus noxiis capitibus datam, ab ſe memorant. *Omnium namque malorum in Sergio Virginioque cauſſas eſſe: nec id accuſatorem magis arguere, quam fateri reos: qui noxii ambo, alter in alterum cauſſam conferant, fugam Sergii Virginius, Sergius proditionem increpans Virginii. Quorum adeo incredibilem amentiam fuiſſe, ut multo veriſimilius ſit compacto eam rem & communi fraude patriciorum actam. Ab his & prius datum locum Veientibus ad incendenda opera, belli trahendi cauſſa: & nunc proditum exercitum; tradita Faliſcis Romana caſtra. Omnia fieri, ut conſeneſcat ad Veios juventus: nec de agris, nec de aliis commodis plebis ferre ad populum tribuni, frequentiaque urbana celebrare actiones & reſiſtere conſpirationi patriciorum poſſint. Præjudicium jam de reis & ab ſenatu, & à populo Romano, & ab ipſorum collegis factum eſſe. nam & [a] ſenatuſconſulto eos ab republ. remotos eſſe, & recuſantes abdicare ſe magiſtratu, dictatoris metu ab collegis coërcitos eſſe: & populum Romanum tribunos creaſſe, qui non Idibus Decembribus die ſolenni, ſed extemplo Calend. Octob. magiſtratum occiperent: quia ſtare diutius reſpubl. his manentibus in magiſtratu non poſſet. Et tamen eos tot judiciis confoſſos prædamnatoſque venire ad populi judicium; & exiſtimare defunctos ſe eſſe; ſatiſque pœnarum dediſſe, quod duobus menſibus citius privati facti ſint. Neque intelligere, nocendi ſibi diutius tum poteſtatem ereptam eſſe, non pœnam irrogatam; quippe & collegis abrogatum imperium, qui*

certè

oratio à *Vociferans*, uſque ad *Arguere:* eſt autem *Vociferans arguebat.* Sigonius.

GRONOVII.

a *Senatuſconſulto eos ab republica remotos eſſe.*] Cæſar 3. Civ. *de quibus rebus Servilius conſul ad ſenatum retulit, ſenatuſque Cœlium ab republica removendum cenſuit. Hoc decreto eum conſul ſenatu prohibuit, & concionari conantem de Roſtris deduxit.* Vellejus de eodem: *in urbe ſeditionem movens, primo ſummotus à republica, mox conſularibus armis, auctore ſenatu, circa Thurios oppreſſus eſt.* Suetonius Iulio: *Cæſar Prætor Cæcilio Metello trib. pl. turbulentiſſimas leges adverſus collegarum interceſſionem ferenti auctorem propugnatorèmque ſe pertinaciſſime præſtitit, donec ambo adminiſtratione reipubl. decreto Patrum ſummoverentur.* Hoc ipſum eſt, quod Suetonius in eodem Iulio ſic deſcribit: *bello vindicaturus, ſi quid de tribunis plebis intercedentibus pro ſe gravius à ſenatu conſtitutum eſſet.* Et, *Cum ergo ſublatam tribunorum interceſſionem, ipſoſque urbe*

ceſſiſſe

certè nihil dèliquiſſent. Illos repeterent animos Quirites, quos recenti clade accepta habuiſſent, quum fuga trepidum, plenum vulnerum [b] *ac pavore incidentem portis exercitum viderint; non fortunam, aut quemquam Deorum, ſed hos duces accuſantem. Pro certo ſe habere, neminem in concione ſtare, qui illo die non caput, domum, fortunaſque L. Virginii ac M' Sergii ſit exſecratus, deteſtatuſque. Minimè convenire, quibus iratos quiſque Deos precatus ſit,* [c] *in iis ſua poteſtate, quum liceat & oporteat, non uti. Nunquam Deos ipſos admovere nocentibus manus. ſatis*
12 *eſſe, ſi occaſione ulciſcendi læſos arment.* His orationibus incitata plebs denis millibus æris gravis reos condemnat; nequicquam Sergio Martem communem bellique fortunam accuſante: Virginio deprecante, Ne infelicior domi, quam militiæ eſſet. In hos verſa ira populi, cooptationis tribunorum, fraudiſque contra legem Treboniam factæ, memoriam obſcuram fecit. Victores tribuni ut præſentem mercedem judicii plebes haberet, legem agrariam promulgant, tributumque conferri prohibent: quum tot exercitibus ſtipendio opus eſſet, [d] reſque militiæ ita proſperè gererentur, ut nullo bello veniretur ad exitum ſpei. namque Veiis caſtra, quæ amiſſa erant, recuperata caſtellis præſidiiſque firmantur. Præerant tribuni militum M' Æmilius, & Cæſo Fabius. A M. Furio in Faliſcis, & Cn. Cornelio in Capenate agro hoſtes nulli extra mœnia inventi: prædæ actæ incendiiſque villarum ac frugum vaſtati fines: oppida nec oppugnata, nec obſeſſa ſunt. At in Volſcis depopulato agro Anxur nequic-

ceſſiſſe nuntiatum. Ex hoc more interpretantur invidioſe tribuni ſc. de comitiis maturius habendis.

b *Ac pavore incedentem portis.*] Sic quidem libri: ſed ſuſpicari poſſis: *plenum vulneris ac pavoris incidentem portis.*

c *In iis ſua poteſtate, quum liceat & oporteat, non uti.*] Sine dubio improbum quod adfert Sigonius, *ſumma poteſtate*: ut monuimus Obſervat. in Eccleſ. cap. 10. Livius lib. 38. *pratori non intercedere tribunos, quo minus ſua poteſtate utatur.*

d *Reſque militia ita proſpere.*] Scribe: *militiæ.* Statimque: *veniretur ad exitum ſpei*, non *rei*, quod moleſta ſatis vocabuli repetitione in tam vicino Rhenanus fecit. Vindicat alterum Livius ipſe ſupra: *quamvis ſera ſpei exitum exſpectare.* Lib. 9. *brevi ad ſpem exitus reſpondit.* Lib. 21. *Annibal quum plurimum in celando incepto ad effectum ſpei habuiſſet.*

nequicquam oppugnatum, loco alto ſitum, & poſtquam vis irrita erat, vallo foſſaque obſideri cœptum. Valerio Potito Volſci provincia evenerat. Hoc ſtatu militarium rerum, ſeditio inteſtina majore mole coorta, quam bella tractabantur. & quum tributum conferri per tribunos non poſſet, nec ſtipendium imperatoribus mitteretur, æraque militaria flagitaret miles; haud procul erat, quin caſtra quoque urbanæ ſeditionis contagione turbarentur. Inter has iras plebis in Patres, quum tribuni plebis nunc illud tempus eſſe dicerent ſtabiliendæ libertatis, & ab Sergiis Virginiiſque ad plebeios viros fortes ac ſtrenuos transferendi ſummi honoris: non tamen ultra proceſſum eſt, quam ut unus ex plebe, uſurpandi juris cauſſa, P. Licinius Calvus tribunus militum conſulari poteſtate crearetur: cæteri patricii creati P. Mænius, L. Titinius, P. Mælius, L. Furius Medullinus, L. Publilius Volſcus. Ita plebes mirabatur ſe tantam rem obtinuiſſe, non is modo qui creatus erat; vir nullis antè honoribus uſus, [1] vetus tantum ſenator, & ætate jam gravis. Nec ſatis conſtat, cur primus ac potiſſimus ad novum delibandum honorem ſit habitus. [2] Alii Cn. Cornelii fratris, qui tribunus militum priore anno fuerat, triplexque ſtipendium equitibus dederat, gratia extractum ad tantum honorem credunt.

VARIORUM.

1 *Vetus tantum ſenator.*] Non meminit Livius uſpiam ubi primum ſenatores ex plebe accepti fuerint: at meminit Dionyſ. lib. 7. qui anno ab Vrbe condita 263. primum ex plebe factos ſcribit. Cornelio autem fratrem non alio modo intelligimus Licinium, quam quod patrum ac plebis poſt Decemviros connubia promiſcua ſunt facta. *Glareanus.*

2 *Alii Cn. Cornelii fratris.*] *P. Licinius* ex plebe vir, non erat frater *Cn. Cornelii* patricii ex eadem matre, quod eadem nupſiſſet primum plebeio, poſt patricio; poſt communicata plebis & patrum connubia, ut tradit Glareanus. Qui enim potuit *P. Licinius*, jam extrema ſenectute vir ex eadem matre naſci, quo *Cn. Cornelius*, poſtquam plebi patriciorum ſunt impertita connubia; cum hoc niſi annos ante XLV. conceſſum ſit. Verum frater erat *P. Licinii Cn. Cornelius*, ita ut ex iiſdem parentibus natus eſſet ille quidem, ſed in *Corneliam* gentem eſſet adoptatus; adeo ut modo *Cn. Cornelius Coſſus*, modò *Licinius Coſſus* diceretur: perinde atque M. *Brutus*, M. etiam *Brutus Cæpio* dicebatur; quod à Cæpione adoptatus eſſet. *Sigonius.*

alii orationem ipſum tempeſtivam de concordia ordinum, Patribus plebique gratam habuiſſe. Hac victoria comitiorum exultantes tribuni plebis, quod maxime rempubl. impediebat, de tributo remiſerunt. collatum
13 obedienter miſſumque ad exercitum eſt. Anxur in Volſcis brevi receptum eſt, neglectis die feſto cuſtodiis urbis. Inſignis annus hieme gelida ac nivoſa fuit: adeo ut viæ clauſæ, Tiberis innavigabilis fuerit. Annona ex antè convecta copia nihil mutavit. Et quia P. Licinius, ut ceperat haud tumultuoſe magiſtratum majore gaudio plebis, quam indignatione Patrum, ita etiam geſſit; dulcedo invaſit proximis comitiis tribunorum militum plebeios creandi. Unus M. Veturius ex patriciis candidatis locum tenuit. plebeios alios tribunos militum conſulari poteſtate omnes ferè centuriæ dixere, M. Pomponium, C. Duilium, Voleronem Publilium, Cn. Genutium, L. Atilium. Triſtem hiemem, ſive ex intemperie cœli, raptim mutatione in contrarium facta, ſive alia qua de cauſſa, [3] gravis peſtilenſque omnibus animalibus æſtas excepit. cujus inſanabili pernicie quando [4] nec cauſſa nec finis inveniebatur, [5] libri Sibyllini ex ſenatuſconſulto aditi ſunt. Duumviri ſacris faciundis, [6] lectiſternio tunc primum in urbe Romana facto, per dies octo Apollinem, Latonamque & Dianam, Herculem,

Mercu-

3 *Gravis peſtilenſque omnibus animalib. æſtas.*] Sub Licinii magiſtratu priore anno gelidam hiemem deſcripſerat Livius: nunc hoc anno ſequente, quo quatuor plebeii tribuni cum uno patricio fuere, triſtem hiemem ac gravem fuiſſe ait; quæ deſcriptio hiemis ac æſtatis duorum annorum benè perpendenda eſt, propter ſequentia. *Glarean.*

4 *Nec cauſa nec finis inveniebatur.*] Vox *cauſa* ex linea ſuperiore per incuriam huc delata eſt. Legendum: *nec curatio nec finis.* Vel, *nec remedium nec finis.* Quæ verba hinc ſumpſiſſe videtur epitomiſtes in re alia: *Cujus remedium & finis per novas religiones quæretur.* Vt ut ſit, ejiciendum hinc τὸ *cauſa.* Tan. Faber.

5 *Libri Sibyllini.*] Quos Tarquinio regi oblatos, Romani ſumma religione ac obſervantia colebant, & ab aliis quam duumviris primum; deinde x. viris; poſtremo xv. viris aſpici aut legi, nefas erat, ut Lactantius tradit. *Godelevaus.*

6 *Lectiſternio tum primum facto.*] *Lectiſternium* ritus ſupplicandi diis Romæ frequentiſſimus; cum videlicet ſtratis in templo lectis, numina ſibi propitia rebus gerendis expoſcerent, vel averruncandæ peſtilentiæ opem ferrent. *Godelev.*

7 Per

Mercurium atque Neptunum, tribus, quam ampliſſimè tum apparari poterat, ſtratis lectis placavêre. Privatim quoque id ſacrum celebratum eſt. tota urbe patentibus januis, promiſcuoque uſu rerum omnium in propatulo poſito, notos ignotoſque paſſim advenas in hoſpitium ductos ferunt: & cum inimicis quoque benignè ac comiter ſermones habitos, jurgiis ac litibus temperatum. Vinctis quoque dempta in eos dies vincula: religioni deinde fuiſſe, quibus eam opem Dii tuliſſent, vinciri. Interim ad Veios terror multiplex fuit; tribus in unum bellis collatis. namque eodem quo antea modo, circa munimenta, quum repente Capenates Faliſcique ſubſidio veniſſent, adverſus tres exercitus ancipiti prælio pugnatum eſt. Ante omnia adjuvit memoria damnationis Sergii & Virginii. itaque majoribus caſtris, unde antea ceſſatum fuerat, brevi ſpatio circumductæ copiæ, Capenates in vallum Romanum verſos ab tergo aggrediuntur. Inde pugna cœpta & Faliſcis intulit terrorem, trepidanteſque eruptio ex caſtris opportunè facta avertit. repulſos deinde inſecuti victores, ingentem ediderunt cædem. Nec ita multo poſt jam palantes, veluti forte oblati, populatores Capenatis agri, reliquias pugnæ abſumpſere: & Veientium refugientes in urbem, multi antè portas cæſi, dum præ metu, ne ſimul Romanus irrumperet, objectis foribus extremos ſuorum excluſere. Hæc eo anno acta. Et jam comitia tribunorum 14
militum aderant, quorum prope major Patribus quam belli cura erat: quippe non communicatum modo cum plebe, ſed prope amiſſum cernentibus ſummum imperium. Itaque clariſſimis viris ex compoſito præparatis ad petendum, quos prætereundi verecundiam crederent fore; nihilominus ipſi, perinde ac ſi omnes candidati eſſent, cuncta experientes, non homines modo, ſed Deos etiam excipiebant; in religionem vertentes comitia biennio habita: priore anno intolerandam hiemem, prodigiiſque divinis ſimilem coortam: proximo non

prodigia, ſed jam eventus, peſtilentiam agris urbique illatam, haud dubie ira Deûm. quos peſtis ejus arcendæ cauſſa placandos eſſe, in libris Fatalibus inventum ſit. Comitiis, auſpicato quæ fierent, indignum Diis viſum honores vulgari, diſcriminaque gentium confundi. Præterquam majeſtate petentium, religione etiam attoniti homines, patricios omnes, partem magnam honoratiſſimum quemque, tribunos militum conſulari poteſtate creavere, L. Valerium Potitum quintum, M. Valerium Maximum, M. Furium Camillum iterum, L. Furium Medullinum tertium, Q. Servilium Fidenatem iterum, Q. Sulpicium Camerinum iterum. His tribunis ad Veios nihil admodum memorabile actum eſt. tota vis in populationibus fuit. Duo ſummi imperatores, Potitus à Faleriis, Camillus à Capena prædas ingentes egêre; nulla incolumi relicta re, cui ferro aut igni noceri poſſet. Prodigia interim multa nunciari; quorum pleraque, & quia ſinguli auctores erant, parum credita ſpretaque: & quia hoſtibus Etruſcis, [7] per quos ea procurarent, aruſpices non erant. in unum omnium curæ verſæ ſunt, quod lacus in Albano nemore ſine ullis cœleſtibus aquis, cauſſave qua alia, quæ rem miraculo eximeret, in altitudinem inſolitam crevit. Quidnam eo Dii portenderent prodigio, miſſi ſciſcitatum oratores ad Delphicum oraculum: ſed propior interpres fatis oblatus ſenior quidam Veiens, qui inter cavillantes in ſtationibus ac cuſtodiis milites Romanos Etruſcoſque, vaticinantis in modum cecinit, *Priuſquam ex lacu Albano aqua emiſſa foret, numquam potiturum Veis Romanum.* Quod primo velut temerè jactum ſperni, agitari deinde ſermonibus cœptum eſt; donec unus ex ſtatione Romana percunctatus proximum oppidanorum (jam per longinquitatem belli commercio

7 *Per quos ea procurarent.*] Sic & Cic. lib. 2. de Legib. Eſt autem *procuratio*, ſacrificium, quod fit ad depulſionem & expiationem monſtrorum & portentorum; & ea gratia *rem divinam facere*, eſt monſtra procurare. Turneb. in loc. Cic. allegatum. *Godelevæus.*

8 *Latii*

mercio ſermonum facto) quiſnam is eſſet, qui per ambages de lacu Albano jaceret; poſtquam audivit aruſpicem eſſe, vir haud intacti religione animi, cauſſatus, de privati portenti procuratione, ſi operæ illi eſſet, conſulere velle, ad colloquium vatem elicuit. Quumque progreſſi ambo à ſuis longius eſſent inermes, ſine ullo metu; prævalens juvenis Romanus ſenem infirmum in conſpectu omnium raptum, nequicquam tumultuantibus Etruſcis, ad ſuos tranſtulit. qui quum perductus ad imperatorem, inde Romam ad ſenatum miſſus eſſet, ſciſcitantibus quidnam id eſſet, quod de lacu Albano docuiſſet; reſpondit, *Profecto iratos Deos Veienti populo illo fuiſſe die, quo ſibi eam mentem objeciſſent, ut excidium patriæ fatale proderet. Itaque quæ tam cecinerit divino ſpiritu inſtinctus, ea ſe nec, ut indicta ſint, revocare poſſe; & tacendo forſitan quæ Dii immortales vulgari velint, haud minus quam celanda effando, nefas contrahi. Sic igitur libris fatalibus, ſic diſciplina Etruſca traditum eſſe, ut quando aqua Albana abundaſſet, tum, ſi eam Romanus ritè emiſiſſet, victoriam de Veientibus dari. antequam id fiat, Deos mœnia Veientium deſerturos non eſſe.* Exſequebatur inde quæ ſolennis derivatio eſſet. Sed auctorem levem, nec ſatis fidum ſuper tanta re Patres rati, decrevere legatos ſorteſque oraculi Pythici exſpectandas. Priuſquam à Delphis oratores redirent, Albanive prodigii piacula invenirentur, novi tribuni militum conſulari poteſtate, L. Julius Iulus, L. Furius Medullinus quartum, L. Sergius Fidenas, A. Poſtumius Regillenſis, P. Cornelius Maluginenſis, A. Manlius, magiſtratum inierunt. Eo anno Tarquinienſes, novi hoſtes exorti. quia multis ſimul bellis, Volſcorum ad Anxur, ubi præſidium obſidebatur, Æquorum ad Lavicos, qui Romanam ibi coloniam oppugnabant, ad hoc Veienti quoque & Faliſco, & Capenati bello occupatos videbant Romanos, nec intra muros quietiora negotia eſſe certaminibus Patrum ac plebis; inter hæc locum injuriæ rati eſſe; prædatum in agrum Romanum cohortes expedi-

tas mittunt. aut enim paſſuros inultam eam injuriam Romanos, ne novo bello ſe onerarent: aut exiguo, eoque parum valido exercitu, perſecuturos. Romanis indignitas major quam cura populationis Tarquinienſium fuit. eo nec magno conatu ſuſcepta, nec in longum dilata res eſt. A. Poſtumius, & L. Julius non juſto delectu (etenim ab tribunis plebis impediebantur) ſed prope voluntariorum, quos adhortando incitaverant, coacta manu per agrum Cæretem obliquis tramitibus egreſſi, redeuntes à populationibus graveſque præda Tarquinienſes oppreſſere. multos mortales obtruncant, omnes exuunt impedimentis: & receptis agrorum ſuorum ſpoliis, Romam revertuntur. Biduum ad recognoſcendas res datum dominis: tertio incognita (erant autem ea pleraque hoſtium ipſorum) ſub haſta veniêre; quodque inde redactum, militibus eſt diviſum. Cætera bella, maximeque Veiens, incerti exitus erant. Jamque Romani, deſperata ope humana, fata & Deos ſpectabant, quum legati ab Delphis venerunt; ſortem oraculi afferentes, congruentem reſponſo captivitatis. *Romane, aquam Albanam cave lacu contineri, cave in mare manare ſuo flumine ſinas. emiſſam per agros rigabis, diſſipatamque rivis extingues. Tum tu inſiſte audax hoſtium muris; memor quam per tot annos obſides urbem, ex ea tibi his, quæ nunc panduntur, fatis victoriam datam. Bello perfecto, donum amplum victor ad mea templa portato: ſacraque patria, quorum omiſſa cura eſt,*
17 *inſtaurata, ut aſſolet, facito.* Ingens inde haberi captivus vates cœptus, eumque adhibere tribuni militum Cornelius Poſtumiuſque ad prodigii Albani procurationem ac Deos rite placandos cœpere. Inventumque tandem eſt, ubi neglectas cærimonias, intermiſſumve ſolenne Dii arguerent, nihil profecto aliud eſſe, quam magiſtratus vitio creatos, [8] Latinas, ſacrumque in Albano monte non rite concepiſſe. Unam expiationem eorum eſſe, ut tribu-

8 *Latinas ſacrumque in Albano.*] Fuerunt autem inſtitutæ à Superbo rege, ea de cauſa, ut quemadmodum Latini rerum publicarum cauſa ad lucum Feren-

tribuni militum abdicarent ſe magiſtratu: auſpicia de integro repeterentur, & interregnum iniretur. Ea ita facta ſunt ex ſenatuſconſulto. Interreges tres deinceps fuere, L. Valerius, Q. Servilius Fidenas, M. Furius Camillus. Numquam deſitum interim turbari, comitia interpellantibus tribunis plebis, donec conveniſſet prius, *ut major pars tribunorum militum ex plebe crearetur.* Quæ dum aguntur, concilia Etruriæ ad fanum Volumnæ habita. poſtulantibuſque Capenatibus ac Faliſcis, ut Veios communi animo conſilioque omnes Etruriæ populi ex obſidione eriperent, reſponſum eſt: *antea ſe id Veientibus negaſſe, quia unde conſilium non petiſſent ſuper tanta re, auxilium petere non deberent. nunc jam pro ſe fortunam ſuam illis negare. maxime in ea parte Etruriæ gentem inuſitatam, novos accolas Gallos eſſe, cum quibus nec pax ſatis fida, nec bellum pro certo ſit: ſanguini tamen nominique & præſentibus periculis conſanguineorum id dari, ut ſi qui juventutis ſuæ* [a] *voluntate ad id bellum eant, non impediant.* Eum magnum adveniſſe hoſtium numerum, fama Romæ erat. eoque miteſcere diſcordiæ inteſtinæ metu communi, ut fit, cœptæ. Haud 18
invitis Patribus [9] Licinium Calvum prærogativa tribunum militum non petentem creant, moderationis expertæ in priore magiſtratu virum, cæterum jam tum exactæ ætatis: omneſque deinceps ex collegio ejuſdem anni refici apparebat, L. Titinium, P. Mænium, P. Mælium,

Ferentinæ convenirent, ſic ſacrorum gratia in montem Albanum cogerentur. *Godelev.*

9 *P. Licinium Calvum prærogativa trib. mil.*]Legend. *prærogativæ.* Nam quæ primæ tribus ſuffragium inibant, *prærogativæ* dicebantur, quod primæ rogarentur quos vellent Conſules fieri; ſecundæ *jure vocatæ*, quod in his ſequente populo, ut ſæpè contigit, prærogativarum voluntatem jure omnia complerentur, ut ſcribit Pædianus in 2. Verr. Erat autem una juniorum prærogativa; altera ſeniorũ. Prærogativæ autem ſorte educebantur. *Sig.*

GRONOVII.

a *Voluntarii ad id bellum eant.*] Ex Mſſ. & ed. Campani reſtituimus: *voluntate.* Et ſic ſæpe Livius. Lib. 2. *Per metum potius quam poſtmodum voluntate conſuluiſſe.* Hoc lib. 5. *Si non voluntate manſimus in Capitolio per tot menſes obſidionis.* Lib. 7. *Parum ſpei erat voluntate quicquam facturum.* Lib. 35. *Caſtella multa expugnavit, alia voluntate ad eum defecerunt.* Eodem: *Multa homines voluntate remittere.* Lib. 37. *Duo millia miſtorum Macedonum Thracumque, qui*

 volun-

lium, Cn. Genucium, L. Atilium, qui, priuſquam [b] renunciarentur, jure vocatis tribubus, permiſſu interregis, P. Licinius Calvus ita verba fecit: [1] *Omen concordiæ, Quirites, rei maximè in hoc tempus utili, memoria noſtri magiſtratus vos his comitiis petere in ſequentem annum video, ſi collegas eoſdem reficitis, etiam uſu meliores factos. Me jam non eundem, ſed umbram nomenque P. Licinii relictum videtis. vires corporis affectæ: ſenſus oculorum atque aurium hebetes, memoria labat, vigor animi obtuſus. En vobis,* inquit, *juvenem,* filium tenens, *effigiem atque imaginem ejus, quem vos antea tribunum militum ex plebe primum feciſtis. Hunc ego inſtitutum diſciplina mea, vicarium pro me Reipubl. do dicoque. Voſque quæſo, Quirites, delatum mihi ultro honorem huic petenti, meiſque pro eo adjectis precibus mandetis.* Datum id petenti patri, filiuſque ejus P. Licinius tribunus militum conſulari poteſtate, cum iis quos ſupra ſcripſimus, declaratus.

Titinius

voluntate ſecuti erant. Lib. 39. *Si voluntate, non vi atque armis coacti, cum Ætolis eſſent.* Terentius Adelphis: *Quod vos jus cogit, ut voluntate impetret.*

b *Renuntiarentur, jure vocatis tribubus.*] Interpunctio Sigonii poteſt admitti: *Priuſquam renunciarentur jure vocatis tribubus:* hac interpretatione: priuſquam per interregem præconis voce pronunciarentur atque ederentur illorum nomina ad jure vocatas tribus. Cicero pro Muræna: *illo die, quo, auſpicato, comitiis centuriatis, L. Muranam conſulem renuntiavi.* Pro domo: *poſſe ſe, interverſa ædilitate à L. Piſone conſule prætorem renuntiari.* Lib. 5. in Verr. *Cum eſſes prætor renunciatus, non ipſa præconis voce excitatus es, qui te toties ſeniorum juniorumque centuriis illo honore affici pronuntiavit, ut hoc putares aliquam reipub. partem tibi creditam?* Hunc & tot alios ſimiliter loquentes (habes apud Briſſonium) potius debuiſſet ſequi Sigonius, quam renunciatos à jure vocatis tribubus dicere, auctore uno Piſone, qui ambigue apud A. Gellium 6, 9. *cumque pro tribu ædilem curulem renunciaverunt.* Pro quo *dicere* mavult Livius. Etſi autem & quæ ſequuntur, *verba fecit*, poſſint conjungi, *jure vocatis tribubus:* (nam ita Cicero act. 1. in Verrem: *ipſi Hortenſio, propinquis neceſſariiſque ejus verbum nullum facit*) tamen iſtam diſtinctionem magis probo, quia ſermo Licinii Calvi non tantum ad jure vocatas, ſed ipſas etiam prærogativas eſt directus: quas oportuit utique in ſuffragium revocari de filio, quem ſuo loco commendavit. Extrema verba Licinii: *delatum mihi ultro honorem huic petenti, meiſque pro eo adjectis precibus mandetis:* emendo: *meis quoque pro eo adjectis precibus.*

VARIORUM.

1 *Omen concordiæ Quirites rei maxime.*] Senſus eſt: Vos video, Quirites, dum me collegaſque meos tribunos plebis reficitis memoria prioris magiſtratus noſtri in inſequentem annum, omen concordiæ petere rei maxime in hoc tempus utili, id eſt, ominari concordiam anni futuri. Quod ſi collegas eoſdem reficitis, me certè præt[illegible]ire debetis. *Sigonius.*

Gro-

Titinius Genutiuſque tribuni militum, protecti adverſus Faliſcos Capenateſque, dum bellum majore animo gerunt, quam conſilio, præcipitavere in inſidias. Genutius morte honeſta temeritatem luens, ante ſigna inter primores cecidit. Titinius in editum tumulum ex multa trepidatione militibus collectis, aciem reſtituit: nec ſe tamen æquo loco hoſti commiſit. Plus ignominiæ erat quam cladis acceptum; quæ propè in cladem ingentem vertit; tantum inde terroris non Romæ modo, quo multiplex fama pervenerat, ſed in caſtris quoque fuit ad Veios. Ægrè ibi miles retentus à fuga eſt, quum pervaſiſſet caſtra rumor, ducibus exercituque cæſo victorem Capenatem ac Faliſcum, Etruriæque omnem juventutem haud procul inde abeſſe. His tumultuoſiora Romæ, jam caſtra ad Veios oppugnari, jam partem hoſtium tendere ad urbem agmine infeſto crediderant: concurſumque in muros eſt, & matronarum, quas ex domo conciverat publicus pavor, obſecrationes in templis factæ: precibuſque ab Diis petitum, ut exitium ab urbis tectis templiſque ac Romanis mœnibus arcerent, Veioſque eum averterent terrorem, ſi ſacra renovata rite, ſi procurata prodigia eſſent. Jam Ludi Latinæque in- 19
ſtauratæ erant: jam ex lacu Albano aqua emiſſa in agros, [a] Veioſque fata appetebant. Igitur fatalis dux ad excidium illius urbis ſervandæque patriæ, M. Furius Camillus dictator dictus, magiſtrum equitum P. Cornelium Scipionem dixit. Omnia repentè mutaverat imperator mutatus. alia ſpes, alius animus hominum, fortuna quoque alia urbis videri. Omnium primum in eos, qui à Veiis in illo pavore fugerant, more militari animadvertit, effecitque ne hoſtis maximè timendus militi eſſet. deinde indicto delectu in diem certam, ipſe interim Veios

GRONOVII.

a *Vejoſque fata appetebant.*] Fuit, qui redderet, *Vejorum.* Sed ſcribendum, *Vejiſque.* Plautus Aulular. a. 1. ſc. 1.
Neque jam quo pacto celem herilis filiæ
Probrum, propinqua partitudo cui appetit,
Queo comminiſci.

Veios ad confirmandos militum animos intercurrit: in
de Romam ad ſcribendum novum exercitum redit
nullo detrectante militiam. Peregrina etiam juventu
Latini Hernicique, operam ſuam pollicentes, ad id bel
lum venere: quibus quum gratias in ſenatu egiſſet di
ctator, ſatis jam omnibus ad id bellum paratis, ludo
magnos ex ſenatuſconſulto vovit Veiis captis ſe facti
rum: ædemque Matutæ matris refectam dedicaturun
jam antè ab rege Servio Tullio dedicatam. Profectus cu
exercitu ab urbe exſpectatione hominum majore quai
ſpe, in agro primum Nepeſino cum Faliſcis & Capen
tibus ſigna confert. Omnia ibi ſumma ratione conſili
que acta, fortuna etiam, ut fit, ſecuta eſt. non præli
tantum fudit hoſtes, ſed caſtris quoque exuit, ingent
que præda eſt potitus: cujus pars maxima ad quæſtore
redacta eſt: haud ita multum militi datum. Inde a
Veios exercitus ductus, denſioraque caſtella facta: &
procurſationibus, quæ multæ temerè inter murum a
vallum fiebant, edicto, ne quis injuſſu pugnaret, ad op
milites traducti. Operum fuit omnium longè maximu
ac laborioſiſſimum, cuniculus in arcem hoſtium agi co
ptus. quod ne intermitteretur opus, neu ſub terra co
tinuus labor eoſdem conficeret, in partes ſex munit
rum numerum diviſit: ſenæ horæ in orbem operi attr
butæ ſunt: nocte ac die numquam ante omiſſum, quai
20 in arcem viam facerent. Dictator quum jam in manibu
videret victoriam eſſe, urbem opulentiſſimam capi, tai
tumque prædæ fore quantum non omnibus in unu
collatis antè bellis fuiſſet, ne quam inde aut militu
iram ex malignitate prædæ partitæ, aut invidiam apu
Patres ex prodiga largitione caperet, literas ad ſenatu
miſit. *Deûm immortalium benignitate, ſuis conſiliis, & patie*
tia militum, Veios jam fore in poteſtate populi Romani. quid
præda faciendum cenſerent? Duæ ſenatum diſtinebant ſe
tentiæ: ſenis P. Licinii, quem primum dixiſſe à filio in
terrogatum ferunt, edici palam placere populo, ut q

part

particeps eſſe prædæ vellet, in caſtra Veios iret: altera Ap. Claudii, qui largitionem novam, prodigam, inæqualem, inconſultam arguens, ſi ſemel nefas ducerent captam ex hoſtibus in ærario exhauſto bellis pecuniam eſſe, auctor erat ſtipendii ex ea pecunia militi numerandi, ut eo minus tributi plebes conferret. Ejus enim doni ſocietatem ſenſuras æqualiter omnium domos: non avidas in direptiones manus ocioſorum urbanorum prærepturas fortium bellatorum præmia eſſe. quum ita ferme eveniat, [b] ut ſegnior ſit prædator, ut quiſque laboris periculique præcipuam petere partem ſoleat. Licinius contra, ſuſpectam & inviſam ſemper eam pecuniam fore ajebat: cauſſaſque criminum ad plebem ſeditionumque inde, ac legum novarum præbituram. *Satius igitur eſſe reconciliari eo dono plebis animos. exhauſtis atque exinanitis tributo tot annorum ſuccurri: & ſentire prædæ fructum ex eo bello, in quo prope conſenuerint. gratius id fore, lætiuſque, quod quiſque ſua manu ex hoſte captum domum retulerit, quam ſi multiplex alterius arbitrio accipiat. Ipſum dictatorem fugere invidiam ex eo criminaque. eo delegaſſe ad ſenatum. Senatum quoque debere rejectam rem ad ſe permittere plebi, ac pati habere quod cuique fors belli dederit.* Hæc tutior viſa ſententia eſt, quæ popularem ſenatum faceret. Edictum itaque eſt,

b *Vt qui ſegnior ſit prædæ, fortiſſimus.*] Priſca lectio: *ut ſegnior ſit prædator, ut quiſque laboris periculique præcipuam petere partem ſoleat.* Rhenanus quum deeſſet in Borbet. poſterius, *Vt,* [illegible]ſecit: *prædator, fortiſſimus quiſque.* At Sigonius: *ut qui ſegnior ſit, prædæ, fortiſſimus quiſque*: & id ex antiqua lectione: *ubi ſegnior ſit prædator, fortiſſimus quiſque.* Miram ſocordiam. Nuſquam nos aliam quam prius editam. Sic duo Voſſ. Helm. duo Pal. Vnus ex his ſolitus alioqui ſubſcribere Sigoniano: *ubi ſegnior ſit prædator, ut quiſque laboris.* Campanus: *ut ſegnior ſit prædator, quiſquis laboris.* Quod ſi τὸ *fortiſſimus,* mera conjectura Rhenani, è codicibus eſſet, quid juvat nova Sigonii divinatio? Lib. 24. *fortiſſimus quiſque pugnator eſſe deſierat.* Tamen & viri magni: *ut qui ſegnior ſit, prædetur, at fortiſſimus quiſque.* Nihil eſt mutandum. Quæ difficultatem pariant, duo ſunt: primum diverſæ ſignificationes τȣ̃ *Vt* repetiti: prius, finem vel eventum denotat; poſterius eſt comparationis: deinde quod poſteriorem enunciationis partem priori loco ponit Livius. Eſt enim ſententia, ita fere evenire, ut quo magis aliquis (hoc enim eſt, *Vt quiſque*) præcipuam laboris & periculi partem petere ſoleat, eo idem ſit ſegnior prædator, minus intentus prædæ capiendæ. Lib. 7. *quum & abnuere certamen vererentur, & præcipuam ſortem periculi petere nollent.*

c *Sua*

eſt, ad prædam Veientem, quibus videretur, in caſtra ad dictatorem proficiſcerentur. Ingens profecta multi-
21 tudo replevit caſtra. Tum dictator auſpicato egreſſus, quum edixiſſet ut arma milites caperent, *Tuo ductu*, inquit, *Pythice Apollo, tuoque numine inſtinctus pergo ad delendam urbem Veios: tibique hinc decimam partem prædæ voveo. Te ſimul, Iuno Regina, quæ nunc Veios colis, precor, ut nos victores in noſtram tuamque mox futuram urbem ſequare: ubi te, dignum amplitudine tua, templum accipiat.* Hæc precatus, ſuperante multitudine, ab omnibus locis urbem aggreditur, quo minor ab cuniculo ingruentis periculi ſenſus eſſet. Veientes ignari, ſe jam ab ſuis vatibus, jam ab externis oraculis proditos, jam in partem prædæ ſuæ vocatos Deos, alios votis ex urbe ſua evocatos hoſtium templa novaſque ſedes ſpectare, ſeque ultimum illum diem agere; nihil minus timentes, quam ſubrutis cuniculo mœnibus arcem jam plenam hoſtium eſſe, in muros pro ſe quiſque armati diſcurrunt. mirantes quidnam id eſſet, quod quum tot per dies nemo ſe ab ſtationibus Romanis moviſſet, tum velut repentino icti furore improvidi currerent ad muros. Inſeritur huic loco fabula: immolante rege Veientium, vocem aruſpicis dicentis, qui ejus hoſtiæ exta proſecuiſſet, ei victoriam dari, exauditam in cuniculo, moviſſe Romanos milites, ut adaperto cuniculo exta raperent, & ad dictatorem ferrent. Sed in rebus tam antiquis, ſi, quæ ſimilia veri ſunt, pro veris accipiantur, ſatis habeam. Hæc ad oſtentationem ſcenæ gaudentis miraculis aptiora, quam ad fidem, neque affirmare, neque refellere operæ pretium eſt. Cuniculus delectis militibus eo tempore plenus, in æde Junonis, quæ in Veientana arce erat, armatos repente edidit. & pars averſos in muris invadunt hoſtes, pars clauſtra portarum revellunt: pars, quum ex tectis ſaxa tegulæque à mulieribus ac ſervitiis jacerentur, inferunt ignes. Clamor omnia variis terrentium ac paventium vocibus, miſto mulierum ac puerorum ploratu, com-

let.

plet. Momento temporis dejectis e muro undique armatis, patefactiſque portis, quum alii agmine irruerent; alii deſertos ſcanderent muros, urbs hoſtibus impletur, omnibus locis pugnatur. Deinde multa jam edita cæde, ſeneſcit pugna: & dictator præcones edicere jubet, ut ab inermi abſtineatur. is finis ſanguinis fuit. Dedi inde inermes cœpti: & ad prædam miles permiſſu dictatoris diſcurrit. quæ quum ante oculos ejus aliquantum ſpe atque opinione major, majoriſque pretii rerum ferretur, dicitur manus ad cœlum tollens precatus eſſe, *ut ſi cui Deorum hominumque nimia* [c] *ſua fortuna populique Romani videretur, ut eam invidiam lenire* [d] *ſuo privato incommodo, quam minimo publico populi Romani liceret.* Convertentem ſe

c *Sua fortuna populi Romani.*] Quicquid hic congerat ὁ πάνυ Gruterus de ſuo *ſuus*, non probabit hanc lectionem vel Grammatices convenire præceptis. Scio l. 1. D. de popul. act. haberi: *Eam popularem actionem dicimus, quæ ſuum jus populi tuetur.* Sed ibi haud dubie ſcribendum *populo*. Hallucinatur, qui à Sigonio Modioque hoc ex Aldo receptum autumat. Non eſt ulla omnium veterum nobis viſarum, quæ non habeat: *ſua fortuna populique Romani.* Eſt quidem apud Sigonium: Vet. *populi Romani:* ſed hoc non erat directum ab illo ad hæc verba, verum ad proxima, ubi legitur, *Romani populi:* Par illud lib. 7. *deum benignitate, felicitate tua populique Romani & res & gloria eſt integra.*

d *Suo privato incommodo, quam minimo publico.*] Ambiguæ ſcripturæ & ſententiæ locus. Valerius Maximus: *ut ſi cui deorum nimia felicitas populi Romani videretur, ejus invidia ſuo aliquo incommodo ſatiaretur.* Eadem formula voti, quod L. Æmilius Paullus confecto Macedonico bello concepit: *deos immortales precatus eſt, ut ſi quis eorum invideret operibus ac fortunæ ſuæ, in ipſum potius ſævirent quam in rempublicam,* ut narrat Vellejus. Simile Cippi apud Naſonem lib. 15. metam. *Seu lætum eſt, patriæ lætum populoque Quirini; ſive minax, mihi ſit.* Hanc ſententiam ſi admittimus, invenire poſſumus in verbis ſic, ut vulgo, conceptis, τὸ *quam* pro *potius quam* vel *magis quam* accepto. Ut lib. 3. *C. Claudii oratio fuit precibus quam jurgio ſimilis.* Lib. 7. *quicquid hinc vel illinc mars communis belli aufert, multiplex quam pro numero damnum eſt.* id eſt, gravius re quam numero. Lib. 10, 26. *Ut præciperetur victoria animis, triumphuſque quam bellum conſulibus decretum videretur.* Sic duo meliores Pall. Vulgo, *non bellum.* Lib. 23, 43. *ipſorum quam Hannibalis intereſſe, capta an tradita Nola potiretur.* Sic Put. Pet. melior Men. tres Pall. Lib. 28. 44. *& Carthago præmium victoriæ erit, quam ſemiruta Bruttiorum caſtella.* Ita Lipſius ex ſuo v. c. cui accedunt Put. inſtar omnium, Regius, Men. Pal. unus. Eodem modo particula *quam* hic abutitur Livius, haud difficili jam ſententia: ut eam invidiam ſuo privato incommodo potius quam vel minimo etiam publico lenire & luere Furium Camillum ſinerent: ut eam ipſum à republica totam privatis ſuis & domeſticis incommodis redimere paterentur. Plutarchus tamen, ne quid diſſiteat, aliam accepit Livii ſententiam, quam ita reddidit: εὔχομαι ταύτην ὑπὲρ

ſe inter hanc venerationem traditur memoriæ, prolapſum cecidiſſe: idque omen pertinuiſſe poſtea eventurem conjectantibus viſum ad damnationem ipſius Camilli; captæ deinde urbis Romanæ, quod poſt paucos accidit annos, cladem. Atque ille dies cæde hoſtium ac
22 direptione urbis opulentiſſimæ eſt conſumptus. Poſtero die libera corpora dictator ſub corona vendidit. ea ſola pecunia in publicum redigitur, haud ſine ira plebis, & quod retulere ſecum prædæ, nec duci, qui ad ſenatum malignitatis auctores quærendo, rem arbitrii ſui rejeciſſet; nec ſenatui, ſed Liciniæ familiæ, ex qua filius ad ſenatum retuliſſet, pater tam popularis ſententiæ auctor fuiſſet, acceptum referebant. Quum jam humanæ opes egeſtæ à Veiis eſſent, amoliri tum Deûm dona ipſoſque Deos, ſed colentium magis quam rapientium modo, cœpere; namque delecti ex omni exercitu juvenes, purè lotis corporibus, candida veſte, quibus deportanda Romam Regina Juno aſſignata erat, venerabundi templum iniere, primo religioſe admoventes manus: quod id ſignum more Etruſco niſi certæ gentis ſacerdos attrectare non eſſet ſolitus. deinde quum quidam ſeu ſpiritu divino tactus, ſeu juvenili joco, Viſne Romam ire Juno? annuiſſe cæteri Deam conclamaverunt: inde fabulæ adjectum eſt, vocem quoque dicentis, Velle, auditam. mo-

tam

τῆς πόλεως καὶ στρατοῦ Ῥωμαίων εἰς ἑαυτὸν ἐλαχίστῳ κακῷ τελευτήσαι. Ea poteſt reperiri in verbis Livii, ſi aliter diſtinguantur, & conſtruantur, nimirum: *ut eam invidiam publico populi Romani liceret lenire privato ſuo incommodo quam minimo.* ut publicum populi Romani apud ejuſmodi offenſum & iniquum numen defungeretur quantilla calamitate ipſius Furii. Paullo clarius foret hac ſententia: *ut eam invidiam lenire ſuo privato incommodo quam minimo reipublicæ populi Romani liceret.* At Voſſ. Helm. cum tertio: *lenire quam minimo ſuo privato incommodo publicoque p. R.* quod etiam ex Aldo (niſi quod ille *Romani populi*) ceu corruptum advocat Glareanus. Nec aliter Iuntas imitator Aldi. Chifl. membranæ: *quam minimo ſuo privato incommodo publico p. R.* Buſlidianæ & Voſſ. poſterior: *quam minimo ſuo privato incommodo publicoque populi Romani.* Andreas quoque ac Tarviſina *publicoque.* Iam & privati ſimul publicique incommodi, quibus citra exitium defuncti ſunt & Camillus & Roma, meminit continenter Livius. Quare placet maxime: *ut eam invidiam lenire, quam minimo ſuo privato incommodo publicoque, populo Romano liceret.* Meliori omine *publica populi Romani* dicuntur, quam ut huc congruant.

e *Poſtre-*

tam certe ſede ſua parvi molimenti adminiculis, ſequentis modo accepimus levem ac facilem translatu fuiſſe: integramque in Aventinum æternam ſedem ſuam, quo vota Romani dictatoris vocaverant, perlatam, ubi templum ei poſtea idem, qui voverat, Camillus dedicavit. Hic Veiorum occaſus fuit, urbis opulentiſſimæ Etruſci nominis; magnitudinem ſuam vel ultima clade indicantis: quod decem æſtates hiemeſque continuas circumſeſſa, quum plus aliquanto cladium intuliſſet quam accepiſſet, [e] poſtremo jam, fato tum denique urgente, operibus tamen, non vi, expugnata eſt. Romam ut nun- 23
ciatum eſt Veios captos, quamquam & prodigia procurata fuerant, & vatum reſponſa, & Pythicæ ſortes notæ, & quantum humanis adjuvari conſiliis potuerat res, ducem M. Furium maximum imperatorum omnium legerant; tamen quia tot annis variè ibi bellatum erat, multæque clades acceptæ; velut ex inſperato immenſum gaudium fuit. & priuſquam ſenatus decerneret, plena omnia templa Romanarum matrum grates Diis agentium erant. Senatus in quatriduum, quot dierum nullo antè bello, ſupplicationes decernit. Adventus quoque dictatoris omnibus ordinibus obviam effuſis celebratior, quam ullius unquam antea fuit: triumphuſque omnem conſuetum honorandi illius diei modum aliquantum exceſſit. Maximè conſpectus ipſe eſt, curru equis albis juncto urbem invectus: parumque id non civile *modò, ſed humanum etiam viſum.* Jovis Soliſque equis æquiparari dictatorem in religionem etiam trahebant: triumphuſque ob eam unam maximè rem clarior quam gratior fuit. Tum Junoni reginæ templum in Aventino locavit, dedicavitque Matutæ matri. atque his divinis humaniſque rebus geſtis, dictatura ſe abdicavit. Agi deinde de Apollinis dono cœptum. cui ſe decimam

e *Poſtremo jam fato quoque.*] Scripta lectio: *fato tum denique urgente.* Plenius uberiuſque vulgato videtur. Lib. 4. *nequidquam enim tentati, ut tum denique*

mam voviſſe præ[illegible]æ partem quum diceret Camillu: pontifices ſolvend[illegible]um religione populum cenſerent haud facilè inibatur ratio jubendi referre prædam popu lum, ut ex ea pars de[illegible]ta in ſacrum ſecerneretur. tanden eo, quod leviſſimum videbatur, decurſum eſt, ut qui ſ domumque religione exſolvere vellet, quum ſibimet ipſe prædam æſtimaſſet ſuam, decimæ precium partis i publicum deferret: ut ex eo donum aureum, dignun amplitudine templi, ac numine Dei ex dignitate popul Romani fieret. Ea quoque collatio plebis animos à Ca millo alienavit. Inter hæc pacificatum legati à Volſci & Æquis venerunt: impetrataque pax, magis ut feſſ tam diutino bello acquieſceret civitas, quam quod dign
24 peterent. Veiis captis, ſex tribunos militum conſular poteſtate inſequens annus habuit, duos P. P. Cornelio Coſſum & Scipionem, M. Valerium Maximum ite rum, [1] Cæſonem Fabium Ambuſtum tertium, L. Fu rium Medullinum quintum, Q. Servilium tertium. Co neliis Faliſcum bellum, Valerio ac Servilio Capena ſorte evenit. ab iis non urbes vi aut operibus tentata ſed ager eſt depopulatus, prædæque rerum agreſtiu actæ. nulla felix arbor, nihil frugiferum in agro reli ctum. Ea clades Capenatem populum ſubegit. pax pe tentibus data. In Faliſcis bellum reſtabat. Romæ inte rim multiplex ſeditio erat; cujus leniendæ cauſſa colo niam in Volſcos, quo tria millia civium Romanoru ſcriberentur, deducendam cenſuerant: triumvirique a id creati, terna jugera & ſeptunces viritim diviſerar Ea largitio ſperni cœpta; quia ſpei majoris avertend ſolatium objectum cenſebant. Cur enim relegari ple

bei

tiique deſiſterent impediendo bello.

VARIORUM.

1 *Cæſonem Fabium Ambuſtum.*] Fabii Ambuſti quater ante hunc locum in magiſtratibus mentio eſt. Anno enim 343. Cos. *Q. Fabius* dicitur; anno item 349. item 351. & 354. *C. Fabi* Hic denique *Caſo* dicitur pleriſque codicibus; in quibuſdam etiam *C. F bius.* M. quoque *Fabii* in ſequentib mentio eſt, qui pater dicitur legatoru Fabiorum ad Cluſium, ac contra Gall pugnantium. *Glarean.*

2 Q.

bem in Volſcos, quum pulcherrima urbs Veii agerque Veientanus in conſpectu ſit, uberior ampliorque Romano agro? Urbem quoque urbi Romæ, vel ſitu, vel magnificentia publicorum privatorumque tectorum ac locorum, præponebant. [2] quin illa quoque actio movebatur, quæ poſt captam utique Romam à Gallis celebratior fuit, transſmigrandi Veios. Cæterum, partim plebi, partim ſenatui deſtinabant habitandos Veios; [a] duaſque urbes communis reipublicæ incoli à Romano populo poſſe. Adverſus quæ quum optimates ita tenderent, ut morituros ſe citius dicerent in conſpectu populi Romani, quam quicquam earum rerum rogaretur. *quippe nunc in una urbe tantum diſſenſionum eſſe,* [b] *quid in duabus fore? Victamne ut quiſquam victrici patriæ præferret, ſineretque majorem fortunam captis eſſe Veiis, quam incolumibus fuerit? Poſtremò, ſe relinqui à civibus in patria poſſe.* [3] *ut relinquant patriam atque cives, nullam vim umquam ſubacturam: & T. Sicinium* (is enim ex tribunis plebis rogationis ejus lator erat) *conditorem Veios ſequantur, relicto Deo Romulo, Dei filio, parente & auctore urbis Romæ.* 25 Hæc quum fœdis certaminibus agerentur, (nam partem tribunorum plebis Patres in ſuam ſententiam traxerant) nulla res alia manibus temperare plebem cogebat, quam quòd ubi rixæ committendæ cauſſa clamor ortus eſſet, principes ſenatus primi turbæ offerentes ſe, peti, feriri, atque occidi jubebant. ab horum ætatibus dignitatibuſque & honoribus

2 *Quin illa quoque actio movebatur.*] [illegible], *movebatur actio transſmigrandi Vejos?* Neſcio an ita alias loqui ſoleat Livius. Legerem: *Quin illa quoque mentio movebatur.* Vt alibi: *agitata eſt mentio.* Et, *movit mentionem.* Tan. Faber.

3 *Vt relinquant patriam atque cives.*] Διανοίας ratio poſtulat ut legatur: *ut relinquant patriam ipſi.* Delendum illud *cives.* Quo enim pacto cives relinquent, ſi à civibus relinquuntur? Omnino hæc mihi haud placent. *Tan. Faber.*

GRONOVII.

a *Duaſque urbes communes reipubl.*] Si vacabit operam ſumere videndi, quæ ſcripſimus lib. 1. Obſerv. 12. facile decernes legendum eſſe *communis reipublicæ.*

b *Quid in duabus urbibus fore?*] Delevimus τὸ *urbibus* auctoritate trium Pall. & alterius Voſſiani. Sic & inferius cap. 31. *fuſis hoſtibus prius pœne quam manus conſererent. Valerio quod perſeverantior cædendis hoſtibus in fuga fuit:*

ribus violandis dum abſtinebatur, & ad reliquos ſimiles conatus verecundia iræ obſtabat. Camillus identidem omnibus locis concionabatur, *Haud mirum id quidem eſſe; furere civitatem, quæ* 1 *damnata voti omnium rerum priorem curam, quam religione ſe exſolvendi, habeat. Nihil de collatione dicere, ſtipis verius, quam decimæ: quando ea ſe quiſque privatim obligaverit, liberatus ſit populus. Enimvero illud ſe tacere, ſuam conſcientiam non pati: quod ex ea tantum præda, quæ rerum moventium ſit, decima deſignetur. urbis atque agri capti, quæ & ipſa voto contineatur, mentionem nullam fieri.* Quum ea diſceptatio anceps ſenatui viſa, delegata ad pontifices eſſet, adhibito Camillo, viſum collegio, quod ejus ante conceptum votum Veientium fuiſſet, & poſt votum in poteſtatem populi Romani veniſſet, ejus partem decimam Apollini ſacram eſſe. Ita in æſtimationem urbs agerque venit: pecunia ex ærario prompta, & tribunis militum conſularibus ut aurum ex ea coëmerent, negotium datum. cujus quum copia non eſſet, matronæ cœtibus ad eam rem conſultandam habitis, & communi decreto pollicitæ tribunis militum, aurum & omnia ornamenta ſua, in ærarium detulerunt. Grata ea res, ut quæ maximè ſenatui unquam fuit: honoremque ob eam munificentiam ferunt matronis habitum, ut pilento ad ſacra ludoſque, carpentis feſto profeſtoque uterentur. Pondere ab ſingulis auri accepto, æſtimatoque, ut pecuniæ ſolverentur, crateram auream fieri placuit; quæ donum Apollini Delphos portaretur. Simul ab religione animos remiſerunt, integrant ſeditionem tribuni plebis: incitatur multitudo in omnes principes; ante alios in Camillum. Eum prædam Veientanam publicando ſacrandoque ad nihilum redegiſſe abſentes ferociter increpant; præſentium, quum ſe ultro iratis offerrent,

ſuſtulimus τὸ *hoſtibus*, quod Sigonius ex ſuo codice ſuperfluis abundanti inſeruerat. Scripti fideliores ac prius editi eo carent.

VARIORUM.

1 *Damnata voti.*] Verba propria ſacrorũ. *Damnatus* autẽ *voti* eſt, cui promiſſa vota ſolvenda ſunt. Sic & Virgil.

rent; verecundiam habent. Si[illegible] eo anno viderunt; tribunos plebis [2] latores legis in annum eoſdem reficiunt, & Patres hoc idem de interceſſoribus legis anniſi. ita tribuni plebis magna ex parte iidem refecti. Comitiis tribunorum militum Patres ſumma ope 26
evicerunt, ut M. Furius Camillus crearetur. propter bella ſimulabant parari ducem, [a] ſed largitioni tribuniciæ adverſarius quærebatur. Cum Camillo creati tribuni militum conſulari poteſtate, L. Furius Medullinus ſextum, C. Æmilius, L. Valerius Poplicola, Sp. Poſtumius, P. Cornelius iterum. Principio anni tribuni plebis nihil moverunt: donec M. Furius Camillus in Faliſcos, cui id bellum mandatum erat, proficiſceretur. differendo deinde elanguit res: & Camillo, quem adverſarium maximè metuerant, gloria in Faliſcis crevit. Nam quum primò mœnibus ſe hoſtes tenerent, tutiſſimum id rati, populatione agrorum atque incendio villarum coëgit eos egredi urbe; ſed timor longius progredi prohibuit. Mille ferè paſſuum ab oppido caſtra locant; nulla re alia fidentes ea ſatis tuta eſſe, quam difficultate aditus, aſperis confragoſiſque circa, & partim arctis, partim arduis viis. Cæterum Camillus captivum indicem ex agris ſecutus ducem, caſtris multa nocte motis, prima luce aliquanto ſuperioribus locis ſe oſtendit. Trifariam Romani muniebant. alius exercitus prælio intentus ſtabat. Ibi impedire opus conatos hoſtes fundit, fugatque: tantumque inde pavoris Faliſcis injectum eſt, ut effuſa

Damnabis tu quoque votis. id eſt, obnoxios tibi facies ad vota ſolvenda. *Servius.*

2 *Latores legis in annum eoſd. ref.*] Hic *rogationem* vocat *legem*; tertio ſtatim verſu rurſus *rogationem*. Hoc idem facit anno 362. cum Iuriſperiti ea diſtinguant, ut eſt apud Feſtum. *Glareanus.*

GRONOVII.

a *Sed rogationi tribuniciæ adverſarius.*] Borber. *largitioni.* cui duo meliores Pall. & Voſſiani, & Helm. faciunt ſecundas, & nos quoque licet obnunciante Glareano. Lib. 2. de Caſſio captum ex Hernicis agrum diviſuro: *largitione conſulem periculoſas libertati opes ſtruere.* Item, *conſul alter largitioni reſiſtebat.* Lib. 3. de Æmilio conſule legis agrariæ ſuaſore: *tribuniciis ſe jactare actionibus principem civitatis, & largiendo de alieno popularem fieri.* Lib. 4. *ſtetitque in eadem ſententia, ne qua largitio*

effuſa fuga [illegible], quæ propiora erant, prælati, urbem peterent. Multi cæſi vulneratique, priuſquam paventes portis inciderent. caſtra capta, præda ad quæſtores redacta, cum magna militum ira: ſed ſeveritate imperii victi, eandem virtutem & oderant, & mirabantur. Obſidio inde urbis, & munitiones, & interdum per occaſionem impetus oppidanorum in Romanas ſtationes præliaque parva fieri: & teri tempus, neutro inclinata ſpe; quum frumentum, copiæque aliæ ex ante convecto largius obſeſſis quam obſidentibus ſuppeterent. Videbaturque æque diuturnus futurus labor, ac Veiis fuiſſet; ni fortuna imperatori Romano, [b] ſimul & cognitæ rebus bellicis virtutis ſpecimen, & maturam victoriam dediſſet.

ſitio ceſſura in trium gratiam tribunorum fieret: nec eum agrum plebi, ſed ſibi invidiam quæri.

b *Simul & cognitæ rebus bellicis virtutis ſpecimen & maturam.*] Particulam & ant. *maturam* ex Borbet. interpoſuit Rhenanus, & habetur in Voſſianis: quæ tamen hic diſſociabilia copulat. Victoriam dare fortuna poteſt: at, ut dicerent Romani *fortunam* viris præſtantibus *dediſſe ſpecimen virtutis*, nunquam cuiquam in mentem venit. Occaſiones & eventa fortunæ, facta & opera & conſulta præclara animis & viris datas à fortuna occaſiones intelligentibus adſignabant. Hinc Scipio ad legatos Antiochi: *Romani ex iis, quæ in Deum immortalium poteſtate erant, ea habemus, quæ dii dederunt. Animos, qui noſtræ mentis ſunt, eoſdem in omni fortuna geſſimus gerimuſque.* Metellus Numidicus apud Gell. 1, 6. *Dii immortales virtutem approbare, non adhibere debent.* Cicero lib. 3. de nat. deor. *Atque hoc quidem omnes mortales ſic habent, externas commoditates, vineta, ſegetes, oliveta, ubertatem frugum & fructuum, omnem denique commoditatem proſperitatemque vitæ ex diis ſe habere: virtutem autem nemo unquam acceptam deo retulit. Nimirum recte: propter virtutem enim jure laudamur, & in virtute recte gloriamur; quod non contingeret, ſi id donum à Deo, non à nobis haberemus.* Superbe, ne dicam ſtulte. ſed ſic ſentiebant meliorum neſcii. Sic mox: *judicium hoc omnium mortalium eſt, fortunam à Deo petendam, à ſe ipſo ſumendam eſſe ſapientiam.* Iſocrates ad Demonicum: ἡγοῦ κράτιστον εἶναι παρὰ μὲν θεῶν εὐτυχίαν, παρὰ δ' ἡμῶν αὐτῶν εὐβουλίαν. Præterea ſpecimen virtutis, quod hic editum eſt, non fuit ad cognoſcendam & probandam Camilli bellicam artem: non enim acie, non corona, non operibus, non legitimo furto aut ſtrategemate, ſed admiratione fidei juſtitiæque Faleriſos cepit. Hæc duo vitia vulgatæ ſcripturæ nullis fomentis poſſunt leniri. Senſum Livii teneo. duas res Camillo victoriam dediſſe. primam, quod modeſte res humanas æſtimantem decebat, fortunam nominat alteram, quod honeſtum imperatori, ſpecimen virtutis ipſius ſpectatæ & probatæ alia re quam proprie militari. hoc & verum & novum atque mirum (nam militarem plerumque laudem ſequitur victoria) & unice huc congruens. Ad eam ſententiam verba ſic aptabamus: *ni fortuna imperatoris Romani ſimul, & cognitæ re non bellica virtutis ſpecimen, ei maturam victoriam dediſſet.* Eſt autem figura loquendi veteribus

diſſet. Mos erat Faliſcis, eodem magiſtro liberorum & 27
comite uti; ſimulque plures pueri, [c] quod hodie quoque in Græcia manet, unius curæ demandabantur. principum liberos, ſicut ferè fit, qui ſcientia videbatur præcellere, erudiebat. Is quum in pace inſtituiſſet pueros ante urbem luſus exercendique cauſſa producere; nihil eo more per belli tempus intermiſſo, [d] tum modo brevioribus, modo longioribus ſpatiis trahendo eos à porta luſu ſermonibuſque variatis longius ſolito; ubi res dedit, [e] progreſſus, inter ſtationes eos hoſtium caſtraque inde Romana in prætorium ad Camillum perduxit. ibi ſceleſto facinori ſceleſtiorem ſermonem addidit: Falerios ſe in manus Romanis tradidiſſe: quando eos pueros, quorum parentes capita ibi rerum ſint, in poteſtatem dediderit. Quæ ubi Camillus audivit, *Non ad ſimilem,* inquit, *tui nec populum, nec imperatorem ſceleſtus ipſe cum ſceleſto munere veniſti. Nobis cum Faliſcis, quæ pacto fit humano, ſocietas non eſt. quam ingeneravit natura, utriſque eſt, eritque. Sunt & belli, ſicut pacis jura: juſteque ea non minus quam fortiter didicimus gerere. Arma habemus, non adverſum eam ætatem, cui etiam captis urbibus parcitur: ſed adverſus armatos, & ipſos, qui nec læſi, nec laceſſiti à nobis, caſtra Romana ad Veios oppugnarunt. Eos tu, quantum in te fuit, novo ſcelere viciſti: ego Romanis artibus, virtute, opere, armis, ſicut Veios, vincam.*

Denu-

ſcribus frequens, ut exprimendo quid non fuerit, ſubjiciant cogitandum lectori, quid fuerit. Vir eruditiſſimus, [illegible]m. hanc cum eo conjecturam communicaſſem, ſubjiciebat ſe malle legere: *incognita rebus bellicis.* quod in hoc ſeculum & Romam corruptam belle congruit; non eam quam hactenus enarrat Livius.

c *Quod hodie quoque in Græcia manet.*] Scribo, *hodieque in Græcia.* non hic modo, ſed & lib. 1, 26. *Id hodieque publice ſemper refectum manet.* Ut Suetonius Tito: *ſtatuam ex ebore equeſtrem, quæ Circenſi pompa hodieque præfertur.* Ubi etiam vulgo fecerant, *hodie quoque,* Nec video rationem, quare illud aurea ætate neminem dicere potuiſſe contendat Scioppius.

d *Dum modo brevioribus.*] Parva res eſt, ſed ad integritatem Livii & percipiendam hujus loci ſententiam neceſſaria, legendum eſſe: *tum modo brevioribus*, id eſt, poſtquam id ſcelerati conſilii cepit. *Dum* non poteſt ferri, niſi *trahendo* mutes in *trahit:* nec enim verbum, quod ei reſpondeat, ullum adeſt.

e *Progreſſus inter ſtationes hoſtium caſtraque inde Romana.*] Utique *intra:* præſertim cum eadem præpoſitio & τὰ *caſtra* regat. De differentia horum viſe ad lib. 35, 11.

Denudatum deinde eum, [f] manibus poſt tergum illigatis, reducendum Falerios pueris tradidit: virgaſque eis, quibus proditorem agerent in urbem verberantes, dedit. Ad quod ſpectaculum concurſu populi primum facto, deinde à magiſtratibus de re nova vocato ſenatu; tanta mutatio animis eſt injecta, ut qui modo efferati odio iraque, [g] Veientium exitum, penè quam Capenatium pacem mallent, apud eos pacem univerſa poſceret civitas. Fides Romana, juſtitia imperatoris, in foro & curia celebrantur: conſenſuque omnium legati ad Camillum in caſtra, atque inde permiſſu Camilli Romam ad ſenatum, qui dederent Falerios, proficiſcuntur. Introducti ad ſenatum ita locuti traduntur: *Patres conſcripti, victoria, cui nec Deus, nec homo quiſquam invideat, victi à vobis & imperatore veſtro, dedimus nos vobis: rati, quo nihil victori pulchrius eſt, melius nos ſub imperio veſtro, quam legibus noſtris victuros. Eventu hujus belli duo ſalutaria exempla prodita humano generi ſunt. Vos fidem in bello, quam præſentem victoriam maluiſtis: nos fide provocati, victoriam ultro detulimus. Sub ditione veſtra ſumus. Mittite, qui arma, qui obſides, qui urbem patentibus portis accipiant. Nec vos fidei noſtræ, nec nos imperii veſtri pœnitebit.* Camillo, & ab hoſtibus, & à civibus gratiæ actæ. Faliſcis in ſtipendium militum ejus anni, ut populus Romanus tributo vacaret, pecunia imperata. Pace data, exercitus Romam reductus.

28 Camillus meliore multo laude, quam quum triumphantem albi per urbem vexerant equi, inſignis juſtitia fideque, hoſtibus victis quum in urbem rediſ-

ſet,

[f] *Manibus poſt tergum illigatis.*] Forte, *alligatis*. Solent enim hoc uti pro ſimplici. Florus 2, 11. *ſed alligati miraculo fuere, quum catenas morſibus & ore tentaſſent*. vide ad lib. 7, 24.

[g] *Vejentium exitum pœne quam Capenatium pacem mallent.*] Valeant libri Sigoniani, qui ingerunt *exitium*. Hoc libro Camillus ad Ardeates: *non recuſo eundem Ardeæ rerum mearum exitum, quem Romæ habui*. Lib. 6. Manlius: *an exitum Caſſii Meliique exſpectem?* Cicero Phil. 2. *Te miror, quorum facta imitere, eorum exitus non perhorreſcere.* Famil. 15, 11. *tibi velim hi ſint exitus quos mereris, & quos fore confido.* Vbi vides etiam in bonam partem dici. Iuſtinus 14. *taleſque vobis exitus dent quales vos*

ducibus

iet, h tacite ejus verecundiam non tulit ſenatus, quin ſine mora voti liberaretur: crateramque auream donum Apollini Delphos legati qui ferrent, L. Valerius, L. Sergius, A. Manlius miſſi longa una nave, haud procul freto Siculo à piratis Liparenſium excepti devehuntur Liparas. Mos erat civitatis, velut publico latrocinio partam prædam dividere. fortè eo anno in ſummo magiſtratu erat Timaſitheus quidam, Romanis vir ſimilior quam ſuis. qui legatorum nomen donumque, & Deum, cui mitteretur, i & doni cauſſam veritus ipſe, multitudinem quoque quæ ſemper ferme regenti eſt ſimilis, religionis juſtæ implevit: adductoſque in publicum hoſpitium legatos, cum præſidio etiam navium Delphos proſecutus, Romam inde ſoſpites reſtituit. Hoſpitium cum eo ſenatuſconſulto eſt factum: donaque publicè data. Eodem anno in Æquis variè bellatum: adeò ut in incerto fuerit, & apud ipſos exercitus & Romæ, viciſſent victine eſſent. Imperatores Romani fuere ex tribunis militum C. Æmilius, Spurius Poſtumius. Primò rem communiter geſſerunt: fuſis inde acie hoſtibus, Æmilium præſidio Verruginem obtinere placuit, Poſtumium fines vaſtare. Ibi eum in compoſito agmine negligentius, ab re bene geſta, euntem adorti Æqui, terrore injecto in proximos compulere tumulos: pavorque inde Verruginem etiam ad præſidium alterum eſt perlatus. Poſtumius ſuis in tutum receptis, quum concione advocata terrorem increparet, ac fugam; fuſos eſſe ab ignaviſſimo & fugaciſſimo hoſte; conclamat univerſus exerci-

ducibus veſtris dediſtis. Suetonius Nerone: *daturos pœnas ſceleratos ac brevi dignum exitum facturos.*

h *Tacite ejus verecundiam non tulit ſenatus.*] Lego, *taciti.* quamvis tacentis ipſo adſpectu admoniti nihil prius habuerunt, quam ut voto fungerentur. Non ſuſtinuerunt vel tacentem videre. Cic. act. 1. *id enim conſilii mihi profecto taciti dabitis.*

i *Et doni cauſam veritus ipſe.*] Poſt tertiam vocem deſiderari, *intelligens,* vel quid ſimile, monet Pighius. Quid igitur, *veritus?* An obſcurum eſt dici Timaſitheum legatorum nominis donique & Pythii & cauſæ doni, hoc eſt, victoriæ & religionis populi Romani, reverentiam ipſum habuiſſe & habere ſuos docuiſſe?

exercitus, merito ſe ea audire, & fateri admiſſum flagi tium: ſed eoſdem correcturos eſſe, neque diuturnum i gaudium hoſtibus fore. Poſcentes ut confeſtim inde a caſtra hoſtium duceret (in conſpectu erant poſita in pla no) nihil pœnæ recuſabant, ni ea ante noctem expu gnaſſent. Collaudatos, corpora curare paratoſque eſſ quarta vigilia jubet, & hoſtes, nocturnam fugam ex tu mulo Romanorum ut ab ea via, quæ ferebat Verrugi nem, excluderent, fuere obvii. prælium que ante lucer (ſed luna pernox erat) commiſſum eſt: & haud incer tius diurno prælium fuit. Sed clamor Verruginem per latus, quum caſtra Romana crederent oppugnari, tan tum injecit pavoris, ut, nequicquam retinente atque ob ſecrante Æmilio, Tuſculum palati fugerent. Inde fam Romam perlata eſt, Poſtumium exercitumque occiſun Qui, ubi prima lux metum inſidiarum effuſe ſequentibu ſuſtulit, quum perequitaſſet aciem promiſſa repeten tantum injecit ardoris, ut non ultra ſuſtinuerint impe tum Æqui. cædes inde fugientium, qualis ubi ira magi quam virtute res geritur, ad perniciem hoſtium fact eſt, triſtemque ab Tuſculo nuncium, nequicquam ex territa civitate, literæ à Poſtumio laureatæ ſequuntur victoriam populi Romani eſſe; Æquorum exercitur
29 deletum. Tribunorum plebis actiones quia nondur invenerant finem, & plebs continuare latoribus legi tribunatum, & Patres reficere interceſſores legis anni ſunt. ſed plus ſuis comitiis plebs valuit. quem doloren ulti Patres ſunt, ſenatuſconſulto facto, ut conſul[illegible] viſus plebi magiſtratus, crearentur. Annum poſt quin tum decimum creati conſules L. Lucretius Flavus, Ser vius Sulpicius Camerinus. Principio hujus anni feroci ter, quia nemo ex collegio interceſſurus erat, coortis ac perferendam legem tribunis plebis, nec ſegnius ob id ipſum conſulibus reſiſtentibus, omnique civitate in unam eam curam converſa, Vitelliam coloniam Roma nam in ſuo agro Æqui expugnant, colonorum pars ma xima

xima incolumis, quia nocte prodi[illegible] oppidum ca
ptum, liberam per averſa urbis fugam dederat, Roman
perfugere. L. Lucretio conſuli ea provincia evênit. i
cum exercitu profectus, acie hoſtes vicit: victorque Ro
mam ad majus aliquanto certamen rediit. Dies dict
erat tribunis plebis biennii ſuperioris A. Virginio, &
Q. Pomponio: quos defendi Patrum conſenſu, ad fi
dem ſenatus pertinebat. neque enim eos aut vitæ ull
crimine alio aut geſti magiſtratus quiſquam arguebat
præterquam quod gratificantes Patribus rogationi tri
buniciæ interceſſiſſent. Vicit tamen gratiam ſenatu
plebis ira: & peſſimo exemplo innoxii, denis millibu
gravis æris condemnati ſunt. id ægre paſſi Patres. Ca
millus palam ſceleris plebem arguere: quæ jam in ſuo
verſa, non intelligeret ſe pravo judicio de tribunis in
terceſſionem ſuſtuliſſe. interceſſione ſublata, tribuni
ciam poteſtatem evertiſſe. Nam quod illi ſperaren
effrænatam licentiam ejus magiſtratus Patres laturos
falli eos. Si tribunicia vis tribunicio auxilio repelli ne
queat, [1] aliud telum Patres inventuros eſſe. Conſuleſ
que increpabat, quod fide publica decipi tribunos eo
taciti tuliſſent, qui ſenatus auctoritatem ſecuti eſſent
Hæc propalam concionabundus indies magis augeba
iras hominum. Senatum vero incitare adverſus legem
haud deſiſtebat: *ne aliter deſcenderent in forum, quum die*
ferendæ legis veniſſet, quam ut qui meminiſſent ſibi pro aris, fo
ciſque & Deûm templis, ac ſolo in quo nati eſſent, dimicandum
[illegible]*Nam quod ad ſe privatim attineat; ſi ſuæ gloriæ ſibi inte*
dimicationem patriæ meminiſſe ſit fas, ſibi amplum quoque eſſe
urbem ab ſe captam frequentari, quotidie ſe frui monimento glo
riæ ſuæ, & ante oculos habere urbem latam in triumpho ſuo, inſi
ſtere omnes veſtigiis laudum ſuarum. ſed nefas ducere deſertan
ac relictam ab Diis immortalibus incoli urbem: & in captivo ſol
habi

VARIORUM.

1 *Aliud telum patres.*] *Telum* hoc loco pro conſilio ac ratione viaque gerendi negotii accipitur. Fortè ſump Metaphora à venantibus, qui telo app tunt quod capere volunt. *Godelev.*

habitare populum Romanum, & victrice patria victam mutari. His adhortationibus principis [a] concitati Patres ſenes juveneſque, quum ferretur lex, agmine facto in forum venerunt: diſſipatique per tribus, ſuos quiſque tribules prenſantes, orare cum lacrymis cœpere, Ne eam patriam, pro qua fortiſſimè feliciſſimeque ipſi ac patres eorum dimicaſſent, deſererent: Capitolium, ædem Veſtæ, cætera circa templa Deorum oſtentantes. Ne exulem, extorrem populum Romanum ab ſolo patrio, ac diis penatibus, in hoſtium urbem agerent: eoque rem adducerent, ut melius fuerit non capi Veios, ne Roma deſereretur. Quia non vi agebant, ſed precibus, & inter preces multa Deorum mentio erat, religioſum parti maximæ fuit. [b] & legem una plures tribus antiquarunt, quam juſſerunt. Adeoque ea victoria læta patribus fuit, ut poſtero die referentibus conſulibus ſenatuſconſultum fieret, ut agri Veientani ſeptena jugera plebi dividerentur; nec patribus familiæ tantum, ſed ut omnium in domo liberorum capitum ratio haberetur: vellentque in
31 eam ſpem liberos tollere. Eo munere delinita plebe, nihil certatum eſt, quo minus conſularia comitia haberentur. creati conſules L. Valerius Potitus, M. [c] Manlius,

GRONOVII.

a *Patres concitati, principes, ſenes juveneſque.*] Et hic male Sigonius è fatuis libris Livio conſuluit. Quid eſt enim illud, *patres principes, ſenes juveneſque?* quæ iſta gradatio? Noſtri meliores & quicquid eſt vetuſtiorum: *principes concitati Patres ſenes.* Vnde ſcribendum unica litera mutata, ut Curio & Gryphius ediderant: *His adhortationibus principis concitati Patres, ſenes, juveneſque.* Cujus *principis?* Furii Camilli. Lib. 6. *Cæterum quo primo adminiculo erecta erat, eodem innixa M. Furio principe ſtetit.* Similiter lib. 7. *Fuit enim vir vere unicus in omni fortuna, princeps pace belloque.*

b *Et legem una plures tribus antiquarunt.*] Bene hic Sigonius, cum haberetur *unam*, ſed perperam interpretatur: *una*, id eſt, uno conſenſu. Nam *una* non adverbii more uſurpatur, ut cum ponitur pro *ſimul*, ſed ſignificat unius tribus numero viciſſe antiquantes. Quare enim, *religioſum maxima parti fuit*, ſi omnium fuit conſenſus? Sic lib. 2. *Silvani vocem eam creditam; hac dicta, uno plus Etruſcorum cecidiſſe in acie, vincere bello Romanum.* Valerius Maximus in eadem narratione: *uno plus Etruſci cadent, Romanus exercitus victor abibit*, lib. 1. cap. 8. Tale eſt apud Plautum Amph. *mihi quidem uno te plus etiam eſt quam volo.*

c *Manlius, cui Capitolino poſtea fuit cognomen.*] Duo Pall. meliores; *poſtea etiam fuit cognomen.* Nempe alterius Capito-

tius, cui Capitolino poſtea etiam fuit cognomen. Hi conſules magnos ludos fecere, quos M. Furius dictator voverat Veienti bello. Eodem anno ædes Junonis Reginæ ab eodem dictatore eodemque bello vota dedicatur: celebratamque dedicationem ingenti matronarum ſtudio tradunt. Bellum haud memorabile in Algido cum Æquis geſtum eſt; fuſis hoſtibus prius pœne quam manus conſererent. Valerio, quod perſeverantior cædendis in fuga fuit, triumphus; Manlio, ut ovans ingrederetur urbem, decretum eſt. Eodem anno novum bellum cum Volſinienſibus exortum: quo propter famem, peſtilentiamque in agro Romano, ex ſiccitate caloribuſque nimiis ortam, exercitus duci nequivit. [1] ob quæ Volſinienſes Salpinatibus adjunctis ſuperbia elati, ultro agros Romanos incurſavere. Bellum inde duobus populis indictum. C. Julius cenſor deceſſit: in ejus locum M. Cornelius ſuffectus. quæ res poſtea religioni fuit: quia eo luſtro Roma eſt capta. Nec deinde umquam in demortui locum cenſor ſufficitur: conſulibuſque morbo implicitis placuit per interregnum renovari auſpicia. Itaque quum ex ſenatuſconſulto conſules magiſtratu ſe abdicaſſent, interrex creatur M. Furius Camillus, qui P. Cornelium Scipionem, is deinde L. Valerium Potitum interregem prodidit: ab eo creati ſex tribuni militum conſulari poteſtate. Ut etiam ſi cui eorum incommoda valetudo fuiſſet, copia magiſtratuum reipubl. eſſet. Calendis Quintilibus magiſtratum occœpere L. Lucretius, Servius Sulpicius, M. Æmilius, L. Furius Medullinus ſeptimum, Agrippa Furius, C. Æmilius iterum. Ex his L. Lucretio & C. Æmilio Volſinienſes provincia evenit: Salpinates Agrippæ Furio, & Servio Sulpicio.

Capitolini Quinctii dudum multa mentio facta fuerat.

VARIORUM.

1 *Ob quæ Volſinienſes Salpinatibus adjunctis.*] Volſinienſium meminit Plin. in deſcriptione Hetruriæ, Volſinii oppidi Ptol. Salpinates qui ſint, mihi nondum compertum. Cum C. verò Iulio cenſore collega fuit L. Papirius, ut lib. 9.

picio. Prius cum Volſinienſibus pugnatum eſt: bellum numero hoſtium ingens, certamine haud ſane aſperum fuit. Fuſa concurſu primo acies in fugam, millia octo armatorum ab equitibus intercluſa, poſitis armis, in deditionem venerunt. Ejus belli fama effecit, ne ſe pugnæ committerent Salpinates. mœnibus armati ſe tutabantur. Romani prædas paſſim & ex Salpinati agro, & ex Volſinienſi, nullo eam vim arcente, egerunt: donec Volſinienſibus feſſis bello, ea conditione ut res populo Romano redderent, ſtipendiumque ejus anni exercitui præſtarent, in viginti annos induciæ datæ. Eodem anno M. Cæditius de plebe nunciavit tribunis, Se in nova via, ubi nunc ſacellum eſt, ſupra ædem Veſtæ, vocem noctis ſilentio audiſſe clariorem humana, quæ magiſtratibus dici juberet, Gallos adventare. Id, ut fit, propter auctoris humilitatem ſpretum: & quod longinqua, eoque ignotior, gens erat. Neque deorum modo monita ingruente fato ſpreta: ſed humanam quoque opem, quæ una erat, M. Furium ab urbe amovere. qui die dicta ab L. Appuleio tribuno plebis, propter prædam Veientanam, filio quoque adoleſcente per idem tempus orbatus, quum accitis domum [a] tribulibus & clientibus, quæ magna pars plebis erat, percunctatus animos eorum, reſponſum tuliſſet ſe collaturos quanti damnatus eſſet; abſolvere eum non poſſe, in exilium abiit: precatus ab Diis immortalibus; *Si innoxio ſibi ea injuria fieret, primo*

quoque

lib. 9. P. Sempronius tribunus pleb. recitat adverſus App. Claudium cenſorem. *Glarean.*

GRONOVII.

a *Tribulibus & clientibus quæ magna.*] In optimis mſſ. & antiquiſſimis edd. τὸ *&* non habetur. Inde Aſcenſius: *clientibuſque quæ m.* Sed ſcribendum: *accitis domum tribulibus clientibuſque* (*magna pars plebis erat,*) *percontatus.* Vt pridem Moguntini ediderunt. Frequens Livio ita abruptas, certe connexione defectas, parentheſes facere. Hoc lib. 5. 28. *poſcentes ut confeſtim inde ad caſtra hoſtium duceret: (in conſpectu erant poſita in plano) nihil pœnæ recuſabant,* &c. Etſi Sigonianus: *& in conſp.* Andreas: *& ea in conſp.* Lib. 9. *flectit paullulum in clivos agmen, (aſpreta erant ſtrata ſaxis) inde ſigna in hoſtem obvertit.* Lib. 10. *inde eſſe oſtium fluminis prealti.* (*Meduacus amnis erat*) *eo invectam claſſem ſubire,* &c. Palladius Februar. c. 17. *Hiſpanus quidam mihi hoc genus novæ inſtitutionis oſtendit: (ex Per-*

ſico

…eſiderium ſui civitati ingrat[illegible] t. abſens quindecim millibus gravis æris damnatur. Expulſo ci- 33
ve, quo manente, ſi quicquam humanorum certi eſt, capi Roma non potuerat; adventante fatali urbi clade, legati ab Cluſinis veniunt, auxilium adverſus Gallos petentes. Eam gentem traditur fama, dulcedine frugum, maximeque vini nova tum voluptate captam, Alpes tranſiſſe, agroſque ab Etruſcis ante cultos poſſediſſe: & invexiſſe in Galliam vinum illiciendæ gentis cauſſa [1] Aruntem Cluſinum, ira corruptæ uxoris ab Lucumone, cui tutor is fuerat ipſe, præpotente juvene, & à quo expeti pœnæ, niſi externa vis quæſita eſſet, nequirent. hunc tranſeuntibus Alpes ducem, auctoremque Cluſium oppugnandi fuiſſe. Equidem haud abnuerim, Cluſium Gallos ab Arunte, ſeu quo alio Cluſino, adductos: ſed eos qui oppugnaverint Cluſium, non fuiſſe qui primi Alpes tranſierint, ſatis conſtat. ducentis quippe annis ante, quam Cluſium oppugnarent, urbemque Romam caperent, in Italiam Galli tranſcenderunt: [2] nec cum his primum Etruſcorum, ſed multo ante cum iis, qui inter Apenninum Alpeſque incolebant, ſæpe exercitus Gallici pugnavere. Tuſcorum ante Romanum imperium late terra marique opes patuere. mari ſupero inferoque, quibus Italia inſulæ modo cingitur, quantum potuerint, nomina ſunt argumento, quod alterum Tuſcum communi vocabulo gentis, alterum Adriaticum mare, ab Adria Tuſcorum colonia, vocavere Italicæ gentes. Græci eadem Tyrrhenum atque Adriaticum vocant. Ii

in

ſico ſe adſerebat expertum) *ſalicis ramum*, &c. Ita mſſ. Vulgo *quod ex Perſico.*

VARIORUM.

1 *Aruntem Cluſinum ira corruptæ uxoris.*] Glareanus intelligit Lucumonem aut Arunti, aut uxori Aruntis ab ſe corruptæ tutorem fuiſſe, cum tamen intelligendum ſit, Lucumoni Aruntem tutorem puero fuiſſe. *Sigonius.*

2 *Nec cum his primum Hetruſcorum, ſed &c.*] Vide & hoc genus ſermonis. Dubium enim non eſt, quin dicere velit, non cum his Hetruſcorum, qui hoc tempore Cluſium, aliaque circa Tuſciæ loca poſſidebant, Gallos pugnaſſe, ſed cum iis Hetruſcis, qui inter Appenninum Alpeſque incolebant. *Glareanus.*

GRÆ-

in utrumque ma?re vergentes incoluere urbibus [illegible]
nis terras: prius cis Apenninum, ad inferum mare, poſt
trans Apenninum totidem, quot capita originis eran
coloniis miſſis. quæ trans Padum omnia loca, except
Venetorum angulo, qu[illegible]ſinum circumcolunt maris, u
que ad Alpes tenuere. Alpinis quoque ea gentibus hau
dubie origo eſt, maxime Rhetis: quos loca ipſa effer
runt, ne quid ex antiquo, præter ſonum linguæ, nec eu
34 incorruptum, retinerent. De tranſitu in Italiam Gall
rum hæc accepimus: Priſco Tarquinio Romæ regnant
Celtarum, quæ pars Galliæ tertia eſt, penes Biturig
ſumma imperii fuit. ii regem Celtico dabant. Ambig
tus is fuit, virtute fortunaque quum ſua tum publi
præpollens, [a] quod imperio ejus Gallia adeo frugu
hominumque fertilis fuit, ut abundans multitudo vi
regi videretur poſſe. Hic magno natu ipſe jam, exon
rare prægravante turba regnum cupiens, Belloveſu
ac Sigoveſum, ſororis filios, impigros juvenes, miſſuru
ſe eſſe in quas Dii dediſſent auguriis ſedes, oſtendi
Quantum ipſi vellent numerum hominum, exciren
ne. qua gens arcere advenientes poſſet. Tum Sig
veſo ſortibus dati Hercinii ſaltus: Belloveſo hau
paulo lætiorem in Italiam viam Dii dabant. [b] I
quo

GRONOVII.

a *Quod in imperio ejus.*] Mſſ. Andreas, Bec. aliique: *quod imperio ejus.* Cur mutarunt? quaſi non ſit, imperante illo. Plin. lib. 7. cap. 3. *nobis diligentior notitia principatu Claudii contigit.* Lib. 29, 1. *Eadem ætas Neronis principatu ad Theſſalum tranſiluit.* Suetonius Iulio cap. 5 *Tribunatu militum, qui primus Romam reverſo per ſuffragia populi honor obtigit.* Et Veſpaſiano cap. 2. *Tribunatu militum in Thracia meruit.* Non opus refingere utrobique cum Torrentio: *Tribunus mil.* eſt enim alterius ſenſus æque bene expreſſus. Auguſto: *Id opus ſexto ſuo conſulatu exſtruxerat.* Veſpaſiano: *Conſulatu ſuo nono tentatus in Campania motiunculis le*
bus. Tacitus lib. 1. hiſtor. *Vinius p*
conſulatu Galliam Narbonenſem ſev
integreque rexit.

b *Is quod eis ex populis abundaba*
Andreas & Mſſ. *Is quod* [illegible]ur
Borb. quoque profert Rhenanus. Iu
tas: *quod ei ex populis abundabant.* N
delinivit olim codicum Sigonii: *qu*
ea gens populis abundabat. Intelligeba
gentem ipſam Italiam, quam quia n
tum erat jam tum populis frequente
eſſe & cultoribus abundare, ille quoq
multitudine ſuorum ſuccinctus ire v
luit, & ex Celtarum populis complur
bus delectum egit. Sic Florus 2, 7. *ſ*
quuta ſunt ſtatim Africam gentes, M
cedonia, Græcia, Syria. Eaſdem ve
delicia

quod eis ex populis abundabat, Bituriges, Arvernos,

delicias facit Virgilius lib. 10. Æneid. *Mantua dives avis. ſed non genus omnibus unum. Gens illi triplex, populi ſub gente quaterni. Ipſa caput populis.* Vbi non modo Servius deerrat ipſe, tribus & curias interpretando, ſed & doctiſſimum Cluverium induxit in errorem, lib. 1. antiq. Ital. cap. 26. auſum dicere eam orationem ſecum non congruere, & miris conſtructam fabulis, quaſi Mantua diceretur caput Mantuæ. Ego vero gentem triplicem intelligo tres regiones, ut lib. 45. habes à Paullo in quatuor regiones diſtributam Macedoniam: *populos*, urbes, oppida, conventus in ſingulis regionibus: quorum omnium Mantua caput. Sic Strabo de Sybari lib. 6. τοσοῦτον δ' εὐτυχίᾳ διήνεγκεν ἡ πόλις αὕτη τὸ πλέον, ὡς τεττάρων μὲν ἐθνῶν, τῶν πλησίον ὑπῆρξε, πέντε δὲ καὶ εἴκοσι πόλεις ὑπηκόους ἔσχε. Ovidius lib. 2. *Cumque ſuis totas populis incendia gentes In cinerem vertunt.* Noſter lib. 4. *ſimul Æquos triennio ante accepta clades prohibuit Volanis ſuæ gentis populo, præſidium ferre.* Ibidem inferius: *caput rerum Antiates eſſe: eorum legatos utriuſque gentis populos circumiſſe.* Volſcorum & Æquorum puta. Lib. 6. *aut non ex iiſdem ſemper populis exercitus ſcriptos, quamquam eadem ſemper gens bellum intulerit.* Lib. 7. *Cujus populi autem cujuſque gentis claſſis fuerit, nihil certi eſt.* Pomponius Mela 1, 21. *Vna gens, aliquot populi & aliquot nomina.* Iuſtinus 7, 1. *adunatis gentibus variorum populorum.* Hinc ſcias ſummum poëtam, qui nihil eſt molitus inepte, non παντολόγως dixiſſe in ſexto: *innumeræ gentes populique volabant.* Livius lib. 42. *in liberis gentibus populiſque plebs utique omnis fere.* Lib. 45. *in omnibus Græciæ gentibus populiſque.* Notandum quoque Servium nonnunquam citare libros Varronis *de gente populi Romani.* Ad lib. 7. *Vt Varro docet in libris de gente populi Romani, in quibus dicit, quid à quaque traxerint gente per imitationem.* Ad lib. 9. *Italiæ diſciplina & vita laudatur: quam & Cato in Originibus & Varro in gente po. Ro. commemorat.* Facit & Arnobius lib. 5. & Auguſtinus de civ. Dei lib. 18, 2. & 13. & lib. 22. 28. Hinc revincitur & conjectura Lipſii, lib. 25, 16. *omnium populorum prætoribus, qui ad Pœnum in illo communi Italiæ motu deſciſſent, perſuaſiſſe.* Sic o. ſcripti & impreſſi. Quomodo *omnium populorum*, inquit Lipſius? certe de ſolis Lucanis ſermo: itaque lego, *omnium popularium*, 4. epiſt. qu. 16. At nos intelligimus prætores omnium populorum Lucanæ gentis. ſic *Latini populi*, lib. 1. 51. & *populi Latinorum*, c. 51. Sic lib. 2. cum clades *gentis Volſcorum* dixiſſet, mox, addit: *inſtigandoque ſuos quiſque populos effecere, ut omne Volſcorum nomen deficeret.* Quemadmodum &, de quo quærimus, loco, lib. 25. *ut omne nomen Lucanum in fide ac ſocietate Romana ſit.* Lib. 9. *Id ægre paſſi Hernici, concilium omnium populorum habentibus Anagninis, omnes Hernici nominis populo Ro. bellum indixerunt.* Ergo & lib. 2, 64. *Ingens vis hominum ex omnibus Volſcis Æquiſque populis in caſtra venit:* perperam & ex malorum libb. ſuaſu τὸ *populis* delet Sigonius. Sic *Samnitium populi*, lib. 10, 14. *Etruſcorum*, 29, 36. *Iſtriæ*, 41, 11. De Achæis, lib. 32. *& jam non ſinguli tantum, ſed populi univerſi inter ſe altercabantur: tamen inter magiſtratus gentis certamen nihilo ſegnius.* Hæc omnia mihi videbantur confirmare ſcripturam licet improbatorum ſæpe codicum: nam & eruditione captum iſtorum correctorum ſuperat & negari non debet multa etiam ex iiſdem utiliter monuiſſe Sigonium. Amico tamen noſtro, viro nobili & erudıtiſſimo tam ſuſpecta erat Sigoniani codicis fides, ut ne hic quidem ei credere auderet. Retinebatque vulgatam, quæ eſſet tanquam temperamentum verborum ſequentium, excivıſſe Belloveſum, Bituriges, Arvernos, Senones, &c. non ſcilicet omnes, ſed *quod iis ex populis abundabat:* nam hanc & his populis Livius dixit & aliis plurimis ſcimus fuiſſe novarum ſedium quærendarum & coloniarum

nos, 1 Senones, Æduos, Ambarros, Carnutes, Aulercos, excivit. Profectus ingentibus peditum equitumque copiis, in Tricaſtinos venit. Alpes inde oppoſitæ erant, quas inexſuperabiles viſas, haud equidem miror c nulla dum via (quod quidem continens memoria ſit, niſi de Hercule fabulis credere libet) ſuperatas. Ibi quum velut ſeptos montium altitudo teneret Gallos circumſpectarentque quanam per juncta cœlo juga in alium orbem terrarum tranſirent, religio etiam tenuit quod allatum eſt, advenas quærentes agrum ab Salyum gente oppugnari. 2 Maſſilienſes erant hi, d navibus Phocæa profecti. Id Galli fortunæ ſuæ omen rati adjuvere, ut quem primum in terram egreſſi occupaverant locum

ſoniatum deducentiarum cauſam. Neque hanc ſententiam vulgatæ dari poſſe olim me fugerat: ideo in contextu eam abolere veritus ſum: & ſi cui magis placet, per me fruatur. Poſſis etiam conjicere: *quod VII ex populis abundabat.* Septem populi ſunt, quorum nomina apponit.

c *Nulla dum via (quod quidem continens memoria ſit, niſi de Hercule fabulis credere libet) ſuperatas.*] Et totum illud, quod hic affert è priſcis exemplaribus Sigonius, ſpernendum, & imprimis conjectura: *quo de quidem.* Non adſecutus eſt vir doctiſſimus figuram illam loquendi: *quod memoria ſit:* pro eo, quod factum eſſe memoria ſit. Vt lib. 3. *Premebat reum præter vulgatam invidiam crimen unum, quod M. Volſcius Fictor teſtis exſtiterat.* Quod admiſſum eſſe teſtis fuerat Volſcius. Eodem libro: *quia id fides abierit.* id eſt, id factum eſſe. Lib. 21. *& id de quo verbis ambigebatur, uter populus fœdus rupiſſet, eventus belli, velut æquus judex, unde jus ſtabat, ei victoriam dedit.* Lib. 23. *Vix equidem auſim affirmare, quod quidam auctores ſunt.* Lib. 30. *augurem duos & ſexaginta annos fuiſſe, quod quidam auctores ſunt.* Vel etiam, *Memoria id, teſtis id, fides id, judex id, auctor id*, eſt ejus rei. Plautus Captivis a. 3. ſc. 4. *Garriet, quod neque pes unquam neque caput compareat.* Vbi perperam Lambinus q Acidalius *quoi*, voluere. Ellipſis præpoſitionis *Ad*, vel *In*. Terent Andr. 3, 2. *& id ſpero adjutores deos.*

d *Navibus à Phocide profecti.*] Re Sigonius è priſcis *Phocæa* nam & n Pal. *Phoce*, Voſſ. *Phoca.* Helm. pro *Phocea.* Et Andreas olim edidit. vulgatam quis Livii errorem putet.

VARIORUM.

1 *Senones, Æduos.*] Vox *Senon* olet mendum. Ita enim fiet, ut Seno & primi & ultimi Alpes tranſcen rint, ſiquidem ſubjicit: *Tum Seno recentiſſimi advenarum*, forte *Santo.* pro *Senonibus* reponendi. *Sigonius.*

2 *Maſſilienſes erant hi, navibus Phocide profecti.*] A *Phocæa* legendu ex lib. 1. Herodot. atque ad[illegible] Livio, lib. 4. Decad. 4. ubi de Empo Hiſpaniæ urbe diſſerit. *Iam tum Em riæ*, inquit, *duo oppida erant muro di ſa. Vnum Græci habebant à Phocæa, u Maſſilienſes oriundi*, &c. Notandum gò Phocæam eſſe Ioniæ urbem in A unde denominativum *Phocæus*, Gra Φωκαιεὺς apud Herodot. Latine *P cæenſes.* Porrò de Phocæenſibus his adagium, Φωκαιέων ἀρά, id eſt, Ph cæenſium execratio. *Phocis* autem

[illegible] patentibus ſilvis communirent. ipſi Taurino ſaltu invias Alpeis tranſcenderunt: fuſiſque acie Tuſcis, haud procul Ticino flumine, quum in quo conſederant, agrum Inſubrium appellari audiſſent, [a] cognomine Inſubribus pago Heduorum: ibi omen ſequentes loci, condidere urbem: Mediolanum appellarunt. Alia ſubinde manus Cænomanorum Elitovio duce veſtigia priorum ſecuta, eodem ſaltu, favente Belloveſo, quum tranſcendiſſet Alpes, ubi nunc Brixia ac Verona urbes ſunt (locos tenuere Libui) conſidunt. 3 [b] poſt hos Salluvii, prope antiquam gentem Lævos, Ligures, incolentes

gio, non civitas eſt Græciæ, proximè Bœotiam, in qua Delphi oppidum, Apollinis oraculo clarum. *Glarean.*

3 *Poſt hos Salvii, qui præter antiquam gentem Lævos, Ligures &c.*] Senſus eſt: Poſt Cænomanos Salvii Alpes tranſgreſſi ſunt, qui omnes citrà Ticinum amnem incolentes præter antiquam gentem Lævos Ligures expulere. Poſt hos Boji, Lingoneſque Alpes Pœnino tranſgreſſi, &c. Eſt enim propoſitum auctori oſtendere, qui Galli qua parte Alpium tranſgreſſi ſint, & quibus populis pulſis, qua in parte Italiæ conſederint. Itaque Bituriges, inquit, & Arverni Taurino ſaltu Alpes tranſgreſſi agrum Inſubrium tenuerunt. Eodemque ſaltu Cænomani cum tranſcendiſſent Alpes, Lebuorum loca occuparunt. Poſt hos Salvii tranſgreſſi præter Lævos, Ligures reliquos, qui citrà Ticinum amnem incolunt, expulerunt. Deinde Boji, Lingoneſque Pœnino tranſgreſſi Etruſcos, Vmbroſque agro pellunt, ita tamen, ut ſe intrà Apenninum continerent. *Sigonius.*

GRONOVII.

a *Cognomine Inſubribus pago Æduorum.*] Subauditur, *exiſtente*, inquit Rhenanus. Scribe potius, *cognominem*. Virgilius 6. Æneid. *gaudet cognomine Terra.* Vbi addit Plautum in Bacchid. *Servius.*

b *Poſt hos Salluvii prope antiquam.*] Locus olim vexatus. Legebatur in editis: *Salluvii qui prope antiquam &c. amnem petiere Apenninum. Deinde Boji.* Sed τὸ *qui* & *petiere* boni ſcripti omnes reſpuunt, habentque etiam *Penino*, nec non *præter antiquam*, ut indicavit Rhenanus. Qui male, *alii Libui*, pro *Salluvii*: nam Gallici populi nomen requiritur, qui vicinos Libuis Lævos Ligures ad Ticinum habitantes ſit adortus. Iam *Pennino* inducendum non eſſe ſubſcribo Sigonio. Nec vero recte ex præcedenti periodo hujus ſententiam integrat Rhenanus, ſubaudito verbo *tranſcendunt*: nam & propius aliud intervenit, *conſidunt*, nec Livius modo præter hos Lævos Ligureſque tranſcendiſſe vult Gallorum gentem, ſed eorum etiam pulſorum ſedes occupaſſe. At quem librum veterem longe optimum commendat Sigonius, unde & profert, *Salluvii qui*, moxque, *Ticinum amnem expulere*: is meo judicio debet hic inter peſſimos cenſeri. Τὸ *expulere* Livii non eſt, qui voluit ex ſequenti membro poſt τὸ *amnem* ſubaudiri *agro pellunt*, quemadmodum & *tranſgreſſi*: quod ut minus animadverteretur, interjecta in cauſa fuere, quæ orationem obſcurant. Ita ergo ſcripſit ille: *Poſt hos Salluvii, præter antiquam gentem Lævos, Ligures incolentes circa Ticinum amnem, Pennino deinde Boji Lingoneſque tranſgreſſi, quum jam inter Padum atque Alpes omnia tenerentur, Pado ratibus trajecto, non Etruſcos*

tes circa Ticinum amnem. Pœnino [1] deinde Boii Lingoneſque tranſgreſſi, quum jam inter Padum atq; Alpes omnia tenerentur, Pado ratibus trajecto, non Etruſcos modo, ſed etiam Umbros agro pellunt: intra Appenninum tamen ſeſe tenuere. Tum Senones, recentiſſimi advenarum, [2] ab Utente flumine uſque ad Æſim fines habuere. Hanc gentem Cluſium, Vomamque inde veniſſe com-

modo, ſed etiam Vmbros, agro pellunt. Vt videas nihil deeſſe, niſi quod commode κατ' ἔλλειψιν ad intellectum refertur, omiſſis iis, quibus producitur ambitus orationis, ipſa, ut cohærent, conſidera: *Poſt hos Salluvii* (eodem Taurino ſaltu tranſgreſſi) *Lavos & Ligures circa Ticinum; deinde Boji Lingoneſque Pennino tranſgreſſi, Etruſcos & Vmbros agro pellunt.* Adde Sigonium. Libuorum Lævorumque & Ligurum meminit etiam noſter lib. 33. *quos non adepti Pado repente ratibus trajecto, Lavos Libuoſque quum per vaſtaſſent, redeuntes inde Ligurum extremo fine, &c.* Neque offendat quemquam, quod hic appellantur iiſdem nominibus illa loca incolentes, quum iſtic pulſi dicantur. Nam Galli etſi homines bonam partem expuliſſent, nomen ejectæ gentis ſubiere. Quod in multis accidit coloniis Romanis. Sic Carthaginem Capuamque tranſcripti, atque ex illis, etſi origine Romanis, poſtea nati, Carthaginienſes & Campani vocabantur; non Romani. Vnde Strabo lib. 5. οἱ δὲ Ῥωμαῖοι παραλαβόντες καὶ πέμψαντες ἐποίκους πολλαχοῦ, συνεφύλαξαν καὶ τὰ τῶν προεποικησάντων γένη. καὶ νῦν Ῥωμαῖοι μέν εἰσιν ἅπαντες. οὐδὲν δ' ἧττον Ὀμβρικοί τέ τινες λέγονται καὶ Τυῤῥηνοὶ, καθάπερ Ἑνετοὶ καὶ Λίγυες καὶ Ἴνσουβροι. Cluverius ita corrigebat: *ubi nunc Brixia & Verona urbes ſunt, locos tenuere. Poſt hos Libici ex Salviis orti, prope antiquam gentem Lavos Ligures, incolentes circa Ticinum amnem conſidunt.*

VARIORUM.

1 *Deinde Boji, Lingoneſque tranſgreſſi.*] Boii haud dubiè priſcus populus Galliæ, quippe qui cum Lingonibus in Italiam hic tot ante ſæcula veniſſe tradantur, ubi in immenſam potentiam creverunt, ita ut cum Romanis exercitibus ſæpè conflixerint. Poſtremò à Romanis ejecti ſuprà Tauriſcos ad Danubium habitarunt. *Glarean.*

2 *Ab Vſente flumine.*] De alio loquatur flumine oportet, quam quod Plin. lib. 3. cap. 5. ad Anxur deſcribit: hic enim de Venetorum regione loqui videtur. *Glarean.*

2 *Ab Vſente flumine uſque ad Atheſim fines habuere.*] De Senonum finibus loquitur. eſt autem mendum in nomine utriuſque fluminis. Nam *Vſens* eſt in ora Campaniæ ad Tarracinam, ut ait Plinius, *Atheſis* ad Veronam. quæ nihil ad Senonum fines attinent. Mihi autem dubium non eſt, quin ſit legendum, pro *Atheſim*, *Aeſim*. Etenim lib. v. Strabo ſic ait: *Antea Aeſim flumen Galliæ terminum faciebant, rurſus Rubiconem. Aeſis inter Anconem labitur, & Senogalliam, at Rubicon inter Ariminum & Ravennam. uterque in Adriaticum influit pelagus.* Idem fere Plinius & Ptolemæus. De *Vſente* in iis locis flumine nihil adhuc comperi. Veteres libri habent *Vtente*, mira inter ſe conſenſione. Videndum eſt autem quid ſit, quod Mela ait: *A Truento flumine Senogallia maritima eſt ad Aterni fluminis oſtia.* Sigon.

2 *Ab Vſente.*] Legendum eſt, *Vtente;* qui amnis Ravennam urbem ab Septemtrionibus alluit. Vulgo nunc vocatur *Montone*. Æſis, qui duodecim millibus paſſuum ab Ancona in mare influens vulgo appellatur *Fiume Eſino*. Cluverius.

comperio. id parum certum eſt, ſolamne, an ab omnibus Ciſalpinorum Gallorum populis adjutam. Cluſini novo bello exterriti, quum multitudinem, quum formas hominum inuſitatas cernerent, & genus armorum, audirentque ſæpe ab iis cis Padum ultraque, legiones Etruſcorum fuſas, quamquam adverſus Romanos nullum eis jus ſocietatis amicitiæve erat, niſi quod Veientes conſanguineos adverſus populum Romanum non defendiſſent, legatos Romam, qui auxilium ab ſenatu peterent, miſere. De auxilio nihil impetratum. legati tres M. Fabii Ambuſti filii miſſi, qui ſenatus, populique Romani nomine agerent cum Gallis, Ne à quibus nullam injuriam accepiſſent, ſocios populi Romani atque amicos oppugnarent. Romanis eos bello quoque, ſi res cogat, tuendos eſſe. ſed melius viſum bellum ipſum amoveri, ſi poſſet: & Gallos, novam gentem, pace potius cognoſci, quam armis. Mitis legatio ni præferoces 36
legatos, Galliſque magis quam Romanis ſimiles, habuiſſet. quibus poſtquam mandata ediderunt in concilio Gallorum, datur reſponſum: *Etſi novum nomen audiant Romanorum, tamen credere viros fortes eſſe, quorum auxilium à Cluſinis, in re trepida ſit imploratum. & quoniam legatione adverſus ſe maluerint quam armis tueri ſocios, ne ſe quidem pacem quam illi afferant, aſpernari, ſi Gallis egentibus agro, quem latius poſſideant quam colant Cluſini, partem finium concedant. aliter pacem impetrari non poſſe. Et reſponſum coram Romanis, ſe accipere velle: & ſi negetur ager, coram iiſdem Romanis dimicaturos, ut nunciare domum poſſint, quantum Galli virtute cæteros mortales præſtarent. Quodnam id jus eſſet, agrum à poſſeſſoribus petere, aut minari arma?* Romanis quærentibus, &, *quid in Etruria rei Gallis eſſet?* quum illi [3] *ſe in armis jus ferre,* &

3 *Ius in armis ferre.*] Militaris magis quam civilis vox hæc eſt. Sic & Marius reprehendentibus ſe, quod uno tempore mille Mamertinos contra leges civitate donaſſet, reſpondit; *ſe per armorum ſtrepitum leges exaudire non potuiſſe.* Iulius quoque Cæſar patriæ bellum illaturus, amicis bellum diſſuadentibus, quod id contra leges eſſet; *Ius in armis eſſe* renunciat. *Godelev.*

 4 *Ambis*

& *omnia fortium virorum eſſe*, ferociter dicerent, [illegible]
utrimque animis ad arma diſcurritur, & prælium conſ
ritur. Ibi, jam urgentibus Romanam urbem fatis, lega
ti contra jus gentium arma capiunt. nec id clam eſſe po
tuit, quum ante ſigna Etruſcorum tres nobiliſſimi for
tiſſimique Romanæ juventutis pugnarent: tantum emi
nebat peregrina virtus. Quin etiam Q. Fabius evectu
extra aciem equo, ducem Gallorum ferociter in ipſa ſi
gna Etruſcorum incurſantem, per latus transfixum, ha
ſta occidit, ſpoliaque ejus legentem Galli agnovere
perque totam aciem, Romanum legatum eſſe, ſignum
datum eſt. Omiſſa inde in Cluſinos ira, receptui canun
minantes Romanis. Erant, qui extemplo Romam eun
dum cenſerent. vicere ſeniores, ut legati prius mitterer
tur queſtum injurias, poſtulatumque, ut pro jure gen
tium violato Fabii dederentur. Legati Gallorum quum
ea, ſicut erant mandata, expoſuiſſent, ſenatui nec fa
ctum placebat Fabiorum, & jus poſtulare barbari vide
bantur. [a] ſed ne id, quod placebat, decerneret in tant
nobilitatis viris, [4] ambitio obſtabat. Itaque ne pene
ipſos culpa eſſet [5] cladis forte Gallico bello acceptæ
cognitionem de poſtulatis Gallorum ad populum rej
ciunt. ubi tanto plus gratia atque opes valuere, ut quo
rum de pœna agebatur, tribuni militum conſulari pote
ſtate in inſequentem annum crearentur. Quo facto
haud ſecus quam dignum erat, infenſi Galli, bellum
propalam minantes, ad ſuos redeunt. Tribuni militum
cum tribus Fabiis creati Q. Sulpicius Longus, Q. Servi
37 lius quartum, Ser. Cornelius Maluginenſis. Quum tan
ta moles mali inſtaret (adeo occæcat animos fortuna
ubi vim ſuam ingruentem refringi non vult) civitas, quæ
adver

4 *Ambitio obſtabat.*] Quam Græci φιλοτιμίαν appellant, & Euripides ut peſſimum in civitate numen execratur. *Godeleu.*

5 *Cladis forte Gallico bello acceptæ.*] Legendum omnino *accipiendæ*: quomodo enim *acceptæ* de re futura? *Ta Faber.*

GRONOVII.

a *Sed ne id quod placebat decerneret*] Non muto: valde malim tamen *decernerent*, ut referatur ad Patres.

b In

adverſus Fidenatem & Veientem hoſtem, alioſque fini-
timos populos ultima experiens auxilia, dictatorem
multis tempeſtatibus dixiſſet; ea tunc inuſitato atque
inaudito hoſte, ab Oceano terrarumque ultimis oris
bellum ciente, nihil extraordinarii imperii aut auxilii
quæſivit. Tribuni, quorum temeritate bellum contra-
ctum erat, ſummæ rerum præerant: delectumque nihi-
lo accuratiorem quam ad media bella haberi ſolitus erat,
(extenuantes etiam famam belli) habebant. Interim
Galli, poſtquam accepere, ultro honorem habitum vio-
latoribus juris humani, eluſamque ſuam legationem eſſe,
flagrantes [b] ira, cujus impotens eſt gens, confeſtim ſi-
gnis convulſis, citato agmine iter ingrediuntur. Ad quo-
rum prætereuntium raptim tumultum quum exterritæ
urbes ad arma concurrerent, fugaque agreſtium fieret,
Romam ſe ire, magno clamore ſignificabant. quacunque
ibant, equis viriſque longe ac late fuſo agmine immen-
ſum obtinentes loci. Sed antecedente fama, nunciiſque
Cluſinorum, deinceps inde aliorum populorum pluri-
mum terroris Romam celeritas hoſtium tulit. quippe
quibus, velut tumultuario exercitu raptim ducto, ægre
ad undecimum lapidem occurſum eſt, qua flumen Allia
Cruſtuminis montibus præalto defluens alveo, haud
multum infra viam Tiberino amni miſcetur. Jam omnia
contra circaque hoſtium plena erant, & nata in vanos
tumultus gens, truci cantu, clamoribuſque variis, hor-
rendo cunctacompleverant ſono. Ibi tribuni militum, 38
non loco caſtris ante capto, non præmunito vallo, quo
receptus eſſet, non Deorum ſaltem, ſi non hominum
memo-

b *Ira cujus impotens eſt gens.*] Sic Aldus & Iuntas & Curio, poſteaque omnes: & confirmat non ſolum Borbet. Rhenani: ſed & alii complures ſcripti. Et ſic Livius lib. 29. *Pleminius impotens iræ.* Lib. 30. *Ex inſolentia, quibus nova fortuna ſit, impotentes laticia inſanire.* At Andreas Romæ dedit, *impatiens*, ſecutique Mediol. Ven. Tarv. Bechar. Mog. Aſcen. Savet. Ovidius de Ajace lib. 13. *Vtque erat impatiens iræ.* Quem locum oportune mihi ſubjecit Nic. Heinſius unicum noſtrum & Muſarum delicium. Appulejus lib. 4. met. *& impatiens indignationis, capite quaſſanti fremens.*

memores, nec auſpicato, nec litato, inſtruunt [illegible] diductam in cornua, ne circumveniri multitudine hoſtium poſſent. nec tamen æquari frontes poterant, quun extenuando, infirmam & vix cohærentem median aciem haberent. Paulum erat ab dextera editi loci quem ſubſidiariis repleri placuit: eaque res ut initiun pavoris ac fugæ, ſic una ſalus fugientibus fuit. Nan Brennus regulus Gallorum, in paucitate hoſtium arten maxime timens, ratus ad id captum ſuperiorem locum ut ubi Galli cum acie legionum recta fronte concurriſſent, ſubſidia in averſos tranſverſoſque impetum darent, ad ſubſidiarios ſigna convertit: ſi eos loco depuliſſet, haud dubius facilem in æquo campi tantum ſuperanti multitudine victoriam fore. adeo non fortuna modo, ſed ratio etiam cum barbaris ſtabat. In altera aci nihil ſimile Romanis, non apud duces, non apud milite erat. pavor fugaque occupaverat animos, [d] & tanta hominum oblivio, ut multo major pars Veios in hoſtiun urbem, quum Tiberis arceret, quam recto itinere Romam ad conjuges ac liberos fugerent. Parumper ſubſidiarios tutatus eſt locus. in reliqua acie, ſimul eſt clamor proximis ab latere, ultimis ab tergo auditus, ignotum hoſtem prius pene quam viderent, non modo noi tentato certamine, ſed ne clamore quidem reddito integri intactique fugerunt. Nec ulla cædes pugnantium fuit terga cæſa ſuomet ipſorum certamine in turba impedientium fugam. Circa ripam Tiberis, quo armis abjectis totum [e] ſiniſtrum cornu defugit, magna ſtrages facta eſt: multoſque imperitos nandi, aut invalidos, graves loricis aliiſque tegminibus hauſere gurgites. maxima tamen pars incolumis Veios perfugit; unde non

modo

c *Aciem diductam in cornua.*] Lege, *deductam*: ut & eſt in Voſſiano. Hoc eſt parum denſam: longiorem quam latiorem. Frontinus lib. 1. cap. 6. *Iphicrates in Thracia cum propter conditionem locorum longum agmen deduceret,*

d *Et tanta hominum.*] Haud dubie *omnium*. Vide ad lib. 9. 8.

e *Siniſtrum cornu defugit.*] Lege *diffugit.* nam *defugere* eſt vitare aut recuſare: ut *defugere auctoritatem, munus, ſermonem.* Cicero 3. de Officiis: *octo*

millia

modo præſidii quicquam, ſed ne nuncius quidem cladis Romam eſt miſſus. Ab dextro cornu, quod procul à flumine, & magis ſub monte ſteterat; Romam omnes petiere, & ne clauſis quidem portis urbis in arcem confugerunt. Gallos quoque velut obſtupefactos, miraculum victoriæ tam repentinæ tenuit. & ipſi pavore defixi primum ſteterunt, velut ignari quid accidiſſet. deinde inſidias vereri, poſtremo cæſorum ſpolia legere, armorumque cumulos, ut mos eis eſt, coacervare. Tum demum poſtquam nihil uſquam hoſtile cernebatur, viam ingreſſi, haud multo ante Solis occaſum ad urbem Romam perveniunt. ubi quum prægreſſi equites, non portas clauſas, non ſtationem pro portis excubare, non armatos eſſe in muris, retuliſſent; aliud priori ſimile miraculum eos ſuſtinuit; noctemque veriti, & ignotæ ſitum urbis, inter Romam atque Anienem conſedere; exploratoribus miſſis circa mœnia aliaſque portas, quænam hoſtibus in perdita re conſilia eſſent. f Romani, quum pars

39

millia hominum tenebat Annibal, non quos acie cepiſſet, aut qui periculo mortis diffugiſſent.

f *Romani quum pars major ex acie Vejos petiſſet quam Romam.*] Vnum hic præclare geſſit Sigonius, quod removit additamentum impudentiſſimum *quam Romam.* Cætera non ejuſdem fortunæ. Mſſ. bonæ notæ & Andreas: *nemo ſupereſſe quemquam præter eos, qui Romam refugerunt, crederent.* etſi ſtatim poſt Andream ſit mutatum: *nec ſupereſſe.* Mihi, ſi nihil aliud, id commendaret locus lib. 34. *Nunc quum duo prætores, quum conſul, quum tres exercitus Romani Hiſpaniam obtineant, Carthaginienſium prope decem annis nemo in his provinciis ſit.* Nec diſplicet τὸ *nemo crederent.* non magis quam lib. 9. *quum alterum quiſque magis mentis compotem ac conſilii ducerent.* Lib. 24. *quum eorum nemo, qui ad lacum Averni adiſſent, aut ipſi venirent, aut nuntium literaſve mitterent.* Si mavis *crederet* non impedio. At illud crimen librarii Sigoniani non condonandum: *comploratis omnibus pariter vivis mortuiſque;* cum omnes ab Andrea ad poſtremum uſque Curionem editi ſervarent: *complorati omnes pariter vivi mortuique totam prope urbem lamentis impleverunt.* Quis non videt hoc eſſe oppido elegantius? adſcribi mortuis & abſentibus vivis, qui mortui credebantur, quod in urbe vivi fecerunt, quia in cauſa erant illi, cur hi facerent. Romanos, ait, qui fuerant in Allienſi acie (cum multis partibus plures ex fuga ſe Vejos contuliſſent, Romam rediiſſet exigua manus, & præter hanc, quicquid erat cæterorum, periiſſe urbani crederent) dum abſentes mortui pariter & vivi pro mortuis complorantur, omnia lamentorum compleviſſe. Quippeni? dum quiſque ſuos deſideratus mœrore adficit & in luctum compellit? An ſoli *complere luctu locum* dicuntur qui lugent? non & qui lugentur, quorum clades & amiſſio luctum facit?

pars major ex acie Veios petiiſſet, nemo ſuperesse quemquam præter eos, qui Romam refugerant, crederet, complorati omnes pariter vivi mortuique, totam prope urbem lamentis impleverunt. Privatos deinde luctus ſtupefecit publicus pavor, poſtquam hoſtes adeſſe nunciatum eſt. mox ululatus cantuſque diſſonos, vagantibus circa mœnia turmatim barbaris, audiebant. Omne inde tempus ſuſpenſos ita tenuit animos uſque ad lucem alteram, ut identidem jam in urbem futurus videretur g impetus primo adventu, quo acceſſerant ad urbem. manſuros enim ad Alliam fuiſſe, niſi hoc conſilii foret. Deinde ſub occaſum Solis, quia haud multum diei ſupererat, ante noctem rati ſe invaſuros; tum in noctem dilatum conſilium eſſe, quo plus pavoris inferrent. Poſtremo lux appropinquans exanimare: timorique perpetuo ipſum malum continens fuit, quum ſigna infeſta portis ſunt illata. Nequaquam tamen ea nocte, neque inſequenti die ſimilis illi, quæ ad Alliam tam pavide fugerat, civitas fuit. Nam quum defendi urbem poſſe, tam parva relicta manu ſpes nulla eſſet, placuit cum conjugibus ac liberis [1] juventutem militarem, ſenatuſque robur, in arcem Capitoliumque conſcendere: armiſque & frumento collatis, ex loco inde munito Deos homineſque & Romanum nomen defendere. Flaminem, ſacerdoteſque Veſtales, ſacra publica à cæde, ab incendiis procul auferre: nec ante deſeri cultum eorum, quam non ſupereſſent qui colerent. Si arx, Capitoliumque ſedes Deorum, ſi Senatus caput publici conſilii, ſi militaris juventus ſuperfuerit imminenti ruinæ urbis, facilem jacturam eſſe ſeniorum, relictæ in urbe utique peri-

turæ

non & quorum crudelitas? Sed hunc non hic modo errorem errat Sigonius. Vide ad lib. 34, 6.

g *Impetus primo adventu.*] Videtur addenda præpoſitio: *à primo adventu*: ut ſignificet ex illo tẽpore ſingula momenta ſollicita hoc metu Romanis fuiſſe.

VARIORUM.

1 *Iuventutem militarem Senatuſque robur in arcem Capitoliumque conſcendere: armiſque & frumento collatis, ex loco inde munito deos homineſque &c.*] Scripſerim, *endemunito*. Lipſius in Tacit.

2 *Vrbis*

turbæ. &, quo id æquiore animo de plebe multitudo ferret, ſenes triumphales conſulareſque ſimul ſe cum illis palam dicere obituros: nec his corporibus, quibus non arma ferre, non tueri patriam poſſent, oneraturos inopiam armatorum. Hæc inter ſeniores morti 40
deſtinatos jactata ſolatia. Verſæ inde adhortationes ad agmen juvenum; quos in Capitolium atque in arcen proſequebantur, *commendantes virtuti eorum juventæque*[2] *ur bis per trecentos ſexaginta annos omnibus bellis victricis, quæ cunque reliqua eſſet, fortunam.* digredientibus qui ſper omnem atque opem ſecum ferebant, ab iis, qui capt urbis non ſupereſſe ſtatuerant exitio; quum ipſa res ſpe cieſque miſerabilis erat, tum muliebris fletus & concur ſatio incerta, nunc hos nunc illos ſequentium, rogitan tiumque viros natoſque, cui ſe fato darent, nihil, quo humanis ſupereſſet malis, relinquebant. magna pars ta men earum in arcem ſuos proſecutæ ſunt, nec prohibent ullo, nec vocante: quia quod utile obſeſſis ad minuen dam imbellem multitudinem, id parum humanum era Alia maxime plebis turba, quam nec capere tam exigu collis, nec [3] alere in tanta inopia frumenti poterat, e urbe effuſa velut agmine jam uno petiit Janiculum. ind pars per agros dilapſi, pars urbes petunt finitimas; ſin ullo duce, aut conſenſu, ſuam quiſque ſpem, ſua conſi lia, communibus deploratis, exſequentes. Flamen in terim Quirinalis, virgineſque Veſtales, omiſſa rerur ſuarur

2 *Vrbis per trecentos ſexaginta annos.*] Non admodum rotunda eſt hæc annorum ſupputatio; ſed ea potius quæ poſtea in Camilli oratione ad finem hujus libri exhibetur: erat enim hic annus ab Vrbe cond. 365. *Glarean.*

2 *Per trecentos ſexaginta annos.*] Hunc numerum Glareanus putat eſſe mendoſe, quod hic annus non ſit ab Vrbe condita 360. verum 365. ut Livius ait paulo poſt in oratione Camilli. neque intelligit Romam dici hoc anno per 360. annos omnibus bellis victricem fuiſſe, & recte dici. Nam à primo bell quod anno quarto ab Vrbe condi geſſit Romulus, ut ait Dionyſius, cu Sabinis ad hunc anni numerantur 36 poſt autem Camillum cum Romam c ptam anno 365. ait, annos ab origi urbis, non à prima victoria numera quanquam lib. VII. rhetorice ait, cond tæ urbis æqualem victoriam fuiſſe. *Si*

3 *Alere in tanta inopia.*] Dele τὸ i *Tanta inopia* nominandi caſus eſt, qua quam ſuum cuique judicium relinqu tur. *Tan. Faber.*

ſuarum cura; [a] quæ ſacrorum ſecum ferenda, quæ (quia vires ad omnia ferenda deerant) relinquenda eſſent conſultantes, quiſve ea locus fideli aſſervaturus cuſtodia eſſet; optimum ducunt, condita in doliolis ſacello proximo ædibus flaminis Quirinalis, ubi nunc deſpui religio eſt, defodere: cætera inter ſe onere partito ferunt, via quæ ſublicio ponte ducit ad Janiculum. In eo clivo eas quum L. Albinius de plebe Romana homo conſpexiſſet, plauſtro conjugem ac liberos vehens inter cæteram turbam, quæ inutilis bello urbe excedebat; ſalvo etiam tum diſcrimine divinarum humanarumque rerum; irreligioſum ratus ſacerdotes publicos ſacraque populi Romani pedibus ire, ferrique; ſe ac ſuos in vehiculo conſpici; deſcendere uxorem ac pueros juſſit, virgines ſacraque in plauſtrum impoſuit: & Cære, quo
41 iter ſacerdotibus erat, pervexit. Romæ interim, ſatis jam omnibus, ut in tali re, ad tuendam arcem compoſitis, turba ſeniorum domos regreſſa, adventum hoſtium obſtinato ad mortem animo exſpectabat. qui eorum curules geſſerant magiſtratus, ut in fortunæ priſtinæ [4] honorumque aut virtutis inſignibus morerentur, quæ auguſtiſſima veſtis eſt, thenſas ducentibus, triumphantibuſve, ea veſtiti medio ædium eburneis ſellis ſedere. Sunt, qui, M. Fabio Pontifice maximo præfante carmen, devoviſſe eos ſe pro patria, Quiritibuſque Romanis tradant. Galli, & quia interpoſita nocte à contentione pugnæ remiſerant animos, & quod nec in acie ancipiti uſquam certaverant prælio, nec tum impetu aut vi [b] capiebant urbem, ſine ira, ſine ardore animorum ingreſſi

greſſi

4 *Honorumque inſignibus.*] Honorum inſignia erant, *toga prætexta*, *ſella curulis*, *jus imaginis in memoriam poſteritatis*, *veſtis purpurea*. Vide Alex. ab Alexand. lib. 4. cap. 11. *Godelev.*

GRONOVII.

a *Quæ ſacrorum ferenda.*] Mſſ. *quæ ſacrorum ſecum ferenda.* Neſcio quis deleverit: nam omnes habent vetuſtiores editi, nulla differentia, niſi quod quidam loco mutant: *quæ ſecum ſacrorum ferenda.*

b *Capiebant urbem, ſine ira, ſine ardore animorum ingreſſi poſtero die urbem.*] Voſſ. *poſtero die urbe.* Sed ea tota vox haud dubie reſecanda eſt, quam, cauſa non fuit Livio, cur in tam propinquo iteraret.

c *Non*

greſſi poſtero die urbem, patente Collina porta in fo-
rum perveniunt; circumferentes oculos ad templa
Deûm, arcemque ſolam belli ſpeciem tenentem. Inde
modico relicto præſidio (ne quis in diſſipatos ex arce aut
Capitolio impetus fieret) dilapſi ad prædam [2] vacuis oc-
curſu hominum viis, pars in proxima quæque tectorum
agmine ruunt: pars, ultima, velut ea demum intacta &
referta præda, petunt. inde rurſus ipſa ſolitudine abſter-
riti, ne qua fraus hoſtilis vagos exciperet, in forum ac
propinqua foro loca conglobati redibant: ubi eos, ple-
bis ædificiis obſeratis, patentibus atriis principum, ma-
jor prope cunctatio tenebat, aperta quam clauſa inva-
dendi. adeo haud ſecus quam venerabundi intuebantur
in ædium veſtibulis ſedentes viros, præter ornatum ha-
bitumque humano auguſtiorem; majeſtate etiam, quam
vultus gravitaſque oris præ ſe ferebat, ſimillimos Diis.
Ad eos veluti ſimulachra verſi quum ſtarent, [3] M. Papi-
rius unus ex his dicitur Gallo barbam ſuam, ut tum om-
nibus promiſſa erat, permulcenti, ſcipione eburneo in
caput incuſſo iram moviſſe: atque ab eo initium cædis
ortum, cæteros in ſedibus ſuis trucidatos. Poſt princi-
pum cædem, nulli deinde mortalium parci, diripi tecta,
exhauſtis injici ignes. Cæterum, ſeu [c] non omnibus de- 42
lendæ urbis libido erat, ſeu ita placuerat principibus
Gallo-

c *Non omnibus delendi urbem.*] Supervacuum *τὸ omnibus.* neque enim opus erat omnibus eam voluntatem eſſe: fieri poterat permultis conjicientibus ignem & vaſtantibus: deniq; paucæ manus ad hoc ſufficiebant. Rhenanus, quia in Borbet. *delenda*, ſuſpicatur *delendæ urbis* legendum. Voſſ. *deinde urbem*, & in margine *delende.* Sed ipſum quod Rhenanus ſuſpicatur, in Voſſiano eſt & binis Pall. melioribus. Sic quoque tamen adjumento eſt opus. Scribe: *ſeu non omnis delendæ urbis libido erat.* Seu temere factum, ut non utique totam urbem ſubverſam vellent. Sic lib. 6. *quod prope omnem deletam à Gallis Romanam juventutem crederent.* Lib. 7. *cum eo hoſte res eſt, qui heſterno die delendi omnis exercitus fortuna per ſocordiam uſus non ſit.*

VARIORUM.

1 *Poſtero die urbem.*] *Vrbem*, dele. Gloſſema enim eſt aut παρέργημα librarii, natum ex ea linea ſup. *capiebant urbem.* Tan. Faber.

2 *Vacuis occurſu hominum viis.*] Quid hoc? *Viæ vacuæ* ſunt *occurſu hominum?* lego, *occurſu hoſtium*, vera emendatione ut arbitror. *Tan. Faber.*

3 *M. Papyrius*] Hunc vocat in Camillo Μάρκον Παπίριον Plutarch.

credo

Gallorum, & oſtentari quædam incendia, terroris cauſa, ſi compelli ad deditionem caritate ſedium ſuarum obſeſſi poſſent, & non omnia concremari tecta, ut quodcunque ſupereſſet urbis, id pignus ad flectendos hoſtium animos haberent, nequaquam perinde atque in capta urbe prima die aut paſſim aut late vagatus eſt ignis. Romani ex arce plenam hoſtium urbem cernentes, vagoſque per vias omnes curſus, quum alia atque alia parte nova aliqua clades oriretur, non mentibus ſolum conſipere, ſed ne auribus quidem atque oculis ſatis conſtare poterant. Quocunque clamor hoſtium, mulierum puerorumque ploratus, ſonitus flammæ, & fragor ruentium tectorum avertiſſet, paventes ad omnia, animos oraque & oculos flectebant; velut ad ſpectaculum à fortuna poſiti occidentis patriæ: nec ullius rerum ſuarum relicti, præterquam corporum, vindices. tanto ante alios miſerandi magis, qui umquam obſeſſi ſunt, quod interclusi à patria obſidebantur; omnia ſua cernentes in hoſtium poteſtate. Nec tranquillior nox diem tam fœde actum excepit: [4] [a] lux deinde noctem inquietam inſecuta eſt, nec ullum erat tempus, quod à novæ ſemper cladis alicujus ſpectaculo ceſſaret. Nihil tamen tot onerati atque obruti malis flexerunt animos: quin, etſi omnia flammis ac ruinis [5] æquata vidiſſent, quamvis inopem parvumque, quem tenebant, collem, libertati relictum, virtute defenderent; & jam, quum eadem quotidie acciderent, velut aſſueti malis, abalienaverant ab ſenſu rerum ſuarum animos; arma tantum ferrumque in dextris, velut ſolas reliquias ſpei ſuæ, intuentes.

Galli

credo vitioſe pro *Μάνιον Παπίριον*, ut ſit M' Papirius Craſſus, qui conſul & tribunus militum fuit ante annos ad triginta, ex quo merito eum vocat ſenem honoribus perfunctum. *Sigonius.*

4 *Lux deinde noctem inſecuta eſt.*] Puto legendum, *nec lux deinde noctem.* Tan. Faber.

5 *Æquata vidiſſent.*] Lego *videbant*, quod ſpero probabis. *Tan. Faber.*

GRONOVII.

a *Lux deinde noctem inquietam inſecuta eſt.*] Andreas: *inquietem.* Quod facile probarem, ſi ejuſdem ſenſus aliquid adjunxiſſet *τῷ lux*, nec proxime dixiſſet.

[illegible] quoque per aliquot dies in tecta modo urbis ne- 43
quicquam bello geſto, quum inter incendia ac ruinas captæ urbis nihil ſupereſſe præter armatos hoſtes viderent, nec quicquam tot cladibus territos, nec flexuros ad deditionem animos, ni vis a[illegible]beretur; experiri ultima & impetum facere in arcem ſtatuunt. Prima luce ſigno dato, multitudo omnis in foro inſtruitur. inde clamore ſublato, ac teſtudine facta, ſubeunt. adverſus quos Romani nihil temere nec trepide, ad omnes aditus ſtationibus firmatis, qua ſigna ferri videbant, eà robore virorum oppoſito ſcandere hoſtem ſinunt: quo ſucceſſerit magis in arduum, eo pelli poſſe per proclive facilius rati. Medio fere clivo reſtitere: atque inde ex loco ſuperiore, qui prope ſua ſponte in hoſtem inferebat, impetu facto, ſtrage ac ruina fudêre Gallos: ut numquam poſtea nec pars nec univerſi tentaverint tale pugnæ genus. Omiſſa itaque ſpe per vim atque arma ſubeundi, obſidionem parant. cujus ad id tempus immemores, & quod in urbe fuerat frumentum, incendiis urbis abſumpſerant, & [b] ex agris per ipſos dies raptum omne Veios erat. Igitur exercitu diviſo, partim per finitimos populos prædari placuit, partim obſideri arcem; ut obſidentibus frumentum populatores agrorum præberent. Proficiſcentes Gallos ab urbe ad Romanam experiendam virtutem, fortuna ipſa Ardeam, ubi Camillus exulabat, duxit. qui mœſtior ibi fortuna publica quam ſua, quum Diis hominibuſque accuſandis ſeneſce-

dixiſſet, *nec tranquillior nox*. Cur idem in tam vicino bis diceret? Forte: *Lux deinde noctem inquieta inſecuta eſt.*

b *Ex agris per ipſos dies.*] Plenius foret: *per eos ipſos dies*. An tamen interdum ita dixere, *ipſe*, pro *is ipſe?* Cicero lib. 10. ad Att. 14. *Nos autem ad hæc, & ipſum certo fore, & quæ jam fiant, non eſſe leviora.* nimirum ut reſtituerentur damnati, de quo præceſſerat. Lib. 12. ep. 14. *nam, pro malis, recte habebat, quamquam ipſum doleo.* Livius lib. 33, 16. *Eone quo cuncti convenere Acarnanum populi, nec ipſis qui convenerant, idem placuit.* Curtius lib. 5. de Syſigambi pro Madathe deprecante: *ita deprecata eſt, ut ipſum excuſaret, quod deprecaretur.* Florus 4, 10. *quum fidem ipſo feciſſet.* An potius hæc omnia corrupta? Videtur etiam Livio ſatis fuiſſe: *incendiis abſumpſerant.*

VARIQ.

ſeneſceret, indignando mirandoque ubi illi viri eſſen
qui ſecum Veios Faleriosque cepiſſent, qui alia bell
fortius ſemper quam felicius geſſiſſent; repente audi
Gallorum exercitum adventare atque de eo pavid
Ardeates conſultare. ne ſecus quam divino ſpiritu ta
ctus, quum ſe in mediam concionem intuliſſet, abſtine
44 re ſuetus ante talibus conciliis; *Ardeates*, inquit, *veter
amici, novi etiam cives mei, quando & veſtrum beneficium it
tulit, & fortuna hoc egit mea, nemo veſtrûm conditionis me
oblitum me huc proceſſiſſe putet: ſed res, ac periculum commun
cogit, quod quiſque poſſit in re trepida præſidii, in medium con
ferre. Et quando ego vobis pro tantis veſtris in me meritis gra
tiam referam, ſi nunc ceſſavero? aut ubi uſus erit mei vobis, ſi i
bello non fuerit? Hac arte in patria ſteti: & invictus bello, i
pace ab ingratis civibus pulſus ſum. Vobis autem, Ardeates, for
tuna oblata eſt, & pro tantis priſtinis populi Romani beneficii
quanta ipſi meminiſtis (nec enim exprobranda apud memor
ſunt) gratiæ referendæ; & huic urbi decus ingens belli ex hoſ
communi pariendi. Quæ effuſo agmine adventat, gens eſt, c
natura corpora animoſque magna magis quam firma dederit.
in certamen omne plus terroris quam virium ferunt. Argumen
ſit clades Romana. patentem cepere urbem; ex arce Capitolioqu
his exigua reſiſtitur manu. Jam obſidionis tædio victi abſcedun
vagique per agros palantur; cibo, vinoque raptim hauſto replet
Ubi nox appetit, prope rivos aquarum, ſine munimento, ſine ſta
tionibus ac cuſtodiis paſſim ferarum ritu ſternuntur: nunc ab ſe
cundis rebus magis etiam ſolito incauti. Si vobis in animo eſt
tueri mœnia veſtra, nec pati hæc omnia Galliam fieri; prim
vigilia capite arma frequentes. Me ſequimini ad cædem, non a
pugnam. niſi victos ſomno, veluti pecudes trucidandos tradider
non recuſo eundem Ardeæ rerum mearum exitum, quem Rom
45 habui.* Æquis iniquiſque perſuaſum erat, tantum bell
virum neminem uſquam ea tempeſtate eſſe. Concion
dimiſſa, corpora curant, intenti quam mox ſignum dare
tur. quo dato, primæ noctis ſilentio ad portas cum Ca
millo præſto fuere. Egreſſi haud procul urbe, ſicut

prædi-

prædictum erat, caſtra Gallorum intuta neglectaque ab
omni parte nacti, clamore invadunt. Nuſquam præ-
lium, omnibus locis cædes eſt: nuda corpora, & ſoluta
ſomno trucidantur. extremos tamen pavor cubilibus
ſuis excitos, quæ aut unde vis eſſet ignaros in fugam, &
quoſdam in hoſtem ipſum improvidos tulit. magna pars
in agrum Antiatem delati, incurſione ab oppidanis in
palatos facta, circumveniuntur. Similis in agro Veien-
ti Tuſcorum facta ſtrages: qui urbis jam prope quadrin-
genteſimum annum vicinæ, oppreſſæ ab hoſte inuſitato
inauditoque, adeo nihil miſerti ſunt, ut in agrum Roma-
num eo tempore incurſiones facerent, plenique prædæ
Veios etiam præſidiumque, & ſpem ultimam Romani
nominis in animo habuerint oppugnare. Viderant eos
milites Romani vagantes per agros, & congregatos
agmine prædam præ ſe agentes, & caſtra cernebant
haud procul Veiis poſita. inde primum miſeratio ſui,
deinde indignitas, atque ex ea ira animos cepit, *Etruſciſ-
ne etiam, à quibus bellum Gallicum in ſe avertiſſent, ludibrio eſſe
clades ſuas?* Vix temperavere animis, quin extemplo im-
petum facerent: compreſſique à Cæditio Centurione,
quem ſibimetipſi præfecerant, rem in noctem ſuſtinue-
re. Tantum par Camillo defuit auctor, cætera eodem
ordine eodemque fortunæ eventu geſta. quin etiam du-
cibus captivis, qui cædi nocturnæ ſuperfuerant, ad aliam
manum Tuſcorum ad Salinas profecti, nocte inſequenti
ex improviſo majorem cædem edidere: duplicique vi-
ctoria ovantes Veios redeunt. Romæ interim plerum- 46
que obſidio ſegnis, & utrimque ſilentium eſſe; ad id tan-
tum intentis Gallis, ne quis hoſtium evadere inter ſta-
tiones poſſet: quum repentè juvenis Romanus admira-
tione in ſe cives hoſteſque convertit. Sacrificium erat
ſtatum in Quirinali colle genti Fabiæ. ad id faciendum
C. Fabius Dorſo, [1] Gabino cinctu, ſacra manibus ge-
rens,

VARIORUM.

1 *Gabino cinctu.*] *Cinctum Gabinum* dicunt eſſe togam in tergum rejectam, ut una ejus lacinia revocata hominem cingat.

rens, quum de Capitolio deſcendiſſet, per medios hoſtium ſtationes egreſſus, nihil ad vocem cujuſquam terroremve motus, in Quirinalem collem pervenit. ibique, omnibus ſolenniter peractis, eadem revertens ſimiliter conſtanti vultu graduque, ſatis ſperans, propitios eſſe Deos, quorum cultum ne mortis quidem metu prohibitus deſeruiſſet, in Capitolium ad ſuos rediit: ſeu attonitis Gallis miraculo audaciæ, ſeu religione etiam motis, cujus haudquaquam negligens eſt gens. Veiis interim, non animi tantum indies, ſed etiam vires creſcebant: nec Romanis ſolum eo convenientibus ex agris, [a] qui aut prælio adverſo aut clade captæ urbis palati fuerant, ſed etiam ex Latio voluntariis confluentibus, ut in parte prædæ eſſent. Maturum jam videbatur, repeti patriam, eripique ex hoſtium manibus: ſed corpori valido caput deerat. Locus ipſe admonebat Camilli, & magna pars militum erat, qui ductu auſpicioque ejus res proſpere geſſerant: & [2] Cæditius negare, ſe commiſſurum, cur ſibi aut Deorum aut hominum quiſquam imperium finiret potius, quam ipſe memor ordinis ſui poſceret imperatorem. Conſenſu omnium placuit, ab Ardea Camillum acciri; ſed antea conſulto Senatu, qui Romæ eſſet. adeo regebat omnia pudor, diſcriminaque rerum prope perditis rebus ſervabant. Ingenti periculo tranſeundum

cingat. Hoc genere veſtimenti conſul Romanus utebatur bellum indicturus. *Godelevæus.*

1 *Gabino cinctu.*] Vbi quidam ſcripti habent, *Gabino ritu cinctus.* Quam lectionem habet etiam Valerius Maximus lib. I. *C. Fabius Dorſo*, inquit, *Gabino ritu cinctus manibus humeriſque ſacra gerens.* & Livius lib. X: *Incinctum Gabino cultu ſuper telum ſtantem.* Ego tamen nihil mutandum cenſeo. Nam idem Livius lib. VII. de Decio ait: *Ipſe incinctus cinctu Gabino.* & Virgil. *Ipſe Quirinali trabea cinctuque Gabino Inſignis.* & Feſtus, *Procincta claſſis dicebatur, cum exercitus cinctus erat Gabino cinctu.* Sigonius.

2 *Cædicius negare ſe commiſſurum.*] Video, inquit, Cædicius, ſinis mei adeſt imperii: atqui ego haud committam, ut mihi aut Deorum, aut hominum quiſquam imperium finiat potius, quam ipſe memor ordinis mei depoſcam imperatorem. Poſt, quod ſequitur: *Militeſque haberent imperatorem quem vellent:* de Camillo intelligendum; quem volebant milites, non alium. *Glarean.*

GRONOVII.

a *Qui aut prælio adverſo.*] Reponẽ

qu

cum per nottium cuſtodias erat. ad eam rem Pontius Cominius, impiger juvenis, operam pollicitus, incubans cortici, ſecundo Tiberi ad urbem defertur. inde qua proximum fuit à ripa, per præruptum eoque neglectum hoſtium cuſtodiæ ſaxum, in Capitolium evadit: &, ad magiſtratus ductus, mandata exercitus edit. Accepto inde Senatus decreto, ut & comitiis curiatis revocatus de exilio, juſſu populi, Camillus dictator extemplo diceretur, militeſque haberent imperatorem quem vellent,[1] eadem degreſſus, nuncius Veios contendit: miſſique Ardeam legati ad Camillum, Veios eum perduxere: ſeu, (quod magis credere libet, non prius profectum ab Ardea, quam comperit legem latam: quod nec injuſſu populi mutari finibus poſſet, nec niſi dictator dictus auſpicia in exercitu habere;) lex curiata lata eſt, dictatorque abſens dictus. Dum hæc Veiis agebantur, interim 47
[b] arx Romæ Capitoliumque in ingenti periculo fuit. namque Galli, ſeu veſtigio notato humano, qua nuncius à Veiis pervenerat, ſeu ſua ſponte animadverſo [c] ad Carmentis ſaxum aſcenſu æquo, nocte ſubluſtri, quum primo inermem, qui tentaret viam, præmiſiſſent, tradentes

qui à prælio adverſo aut clade captæ urbis.

b *Arx Romæ Capitoliumque in ingenti periculo fuit.*] Præpoſitionem ignorant Voſſianus & bini meliores Pall. Cornelius Nepos Datame: *cum magno fore periculo, ſi quid illo imperante in Ægypto adverſi accidiſſet.* Qui ſic compluries, ut primus obſervavit Schoppius in Veriſimilibus. Adde quæ ad lib. 2, 22. notavimus.

c *Ad Carmentis ſaxum*] Fanum vel aram Carmentis aut Carmentæ, matris Euandri fuiſſe ſub Capitolio, vel in imo Tarpeii montis, tradunt antiqui. Dionyſius lib. 1. καὶ βωμοὺς ἐθεασάμην ἱδρυμένους, Καρμέντῃ μὲν ὑπὸ τῷ καλουμένῳ Καπιτωλίῳ παρὰ ταῖς Καρμεντίσι πύλαις. Solinus: *Pars infima Capitolini montis habitaculum Carmenti fuit, ubi Carmentis nunc fanum eſt.* Sed *ſaxum Carmentis* haud facile reperias. Turbant aliquid Mſſ. Voſſ. alter: *ſaxos n aſcenſu.* Chiflet. *ſaxos aſcenſu.* Lege *ſaxorum* vel *ſaxi.* hoc eſt, ipſius montis. *Animadverſo, ad Carmentis,* (puta aram vel fanum) *ſaxi aſcenſu æquo.*

VARIORUM.

1 *Eadem digreſſus nuncius Veios cont.*] Eandem ſententiam de eodem loquens expreſſit his verbis Quadrigarius, ut eſt apud Gellium lib. 17. cap. 2. *Cominius,* inquit, *qua aſcenderat, deſcendit, atque verba Gallis dedit,* id eſt, latuit Gallos. Itaque *degreſſus* legend. nam *degredi* deſcendere ſignificat. *Sigonius.*

2 *Carmentis ſaxum.*] Id eſt, quod Carmentali portæ imminet, ut Plutarchus in Camillo ait. Dionyſ. lib. 10. *Sigonius.*

dentes inde arma, ubi quid iniqui eſſet, alterni innixi, ſublevanteſque invicem & trahentes alii alios, prout poſtularet locus; tanto ſilentio in ſummum evaſere, ut non cuſtodes ſolum fallerent: ſed ne canes quidem, ſollicitum animal ad nocturnos ſtrepitus, excitarent. Anſeres non fefellêre, quibus ſacris Junoni, in ſumma inopia cibi, tamen abſtinebatur. quæ res ſaluti fuit. Namque clangore eorum, alarumque crepitu excitus M. Manlius, qui triennio ante conſul fuerat, vir bello egregius, armis arreptis ſimul ad arma cæteros ciens vadit. & dum cæteri trepidant, Gallum, qui jam in ſummo conſtiterat, umbone ictum deturbat. Cujus caſus prolapſi quum proximos ſterneret, trepidantes alios, armiſque omiſſis, ſaxa, quibus adhærebant, manibus amplexos, trucidat. jamque & alii congregati telis miſſilibuſque ſaxis proturbare hoſtes, ruinaque tota prolapſa acies in præceps deferri. Sedato deinde tumultu, reliquum noctis (quantum in turbatis mentibus poterat, quum præteritum quoque periculum ſollicitaret) quieti datum eſt. Luce orta, vocatis claſſico ad concilium militibus, ad tribunos, quum & rectè & perperam facto precium deberetur; [3] Manlius primum ob virtutem laudatus donatuſque, non ab tribunis ſolum militum, ſed conſenſu etiam militari: cui univerſi ſelibras farris, & quartarios vini, ad ædes ejus, quæ in arce erant, contulerunt. rem dictu parvam, cæterum inopia fecerat eam argumentum ingens caritatis; cum ſe quiſq; victu ſuo fraudans, detractum corpori atque uſibus neceſſariis ad honorem unius viri conferret. Tum vigiles ejus loci, qua fefellerat aſcendens hoſtis, citati: & quum in omnes more militari ſe animadverſurum Q. Sulpicius tribunus militum pronunciaſſet; conſentiente clamore militum, in unum vigilem conjicientium culpam, deterritus, à cæteris abſtinuit: reum haud dubium ejus noxæ approbantibus

3 *Manlius ob virtutem laudatus.*] De Manlii rebus geſtis præter Livium Plin. lib. 7. cap. 28. Florus lib. 1. cap. 13. & 26. Valer. Max. lib. 6. cap. 3. *Godel.*

tibus cunctis de ſaxo dejecit. Inde intentiores utrimque
cuſtodiæ eſſe: & apud Gallos, quia vulgatum erat, inter
Veios Romamque nuncios commeare: & apud Roma-
nos ab nocturni periculi memoria. Sed ante omnia ob- 48
ſidionis bellique mala, fames utrimque exercitum urge-
bat: Gallos peſtilentia etiam, quum loco jacente inter
tumulos caſtra habentes, tum ab incendiis torrido &
vaporis pleno, cineremque, non pulverem modo ferente,
quum quid venti motum eſſet. quorum intolerantiſſima
gens [a] humorique ac frigori aſſueta; quum æſtu & ango-
re vexati, vulgatis velut in pecua morbis, morerentur;
jam pigritia ſingulos ſepeliendi, promiſcue acervatos
cumulos hominum urebant: buſtorumque inde Galli-
corum nomine inſignem locum fecere. Induciæ deinde
cum Romanis factæ, & colloquia permiſſu imperatorum
habita, in quibus quum identidem Galli famem objice-
rent; eaque neceſſitate ad deditionem vocarent; dicitur
aver-

GRONOVII.

a *Humori & frigori aſſueta, tum æſtu.*] Primum Sigonius *humori*, pro *humorique*, quod edebatur & Mſſ. alii ſervant. perinde ut cap. 49. *ſed diique & homines*, ingerit, *ſed dii & homines*, quaſi operæ pretium ſit. Deinde, *cum æſtu & algore vexata &c. moreretur*, pro eo quod erat, *tum æſtu & angore vexati &c. morerentur.* Addit alios *languore*, non, *algore*, habere. Hinc admiſſis quibuſdam, aliis repudiatis, finxere vulgatum. Et *vexata* quidem omnes apud me olim editi ante Curionem: omnes tamen, ut & Mſſ. *morerentur:* quatuor quoque membranacei ignorant *τὸ eſt.* Sic enim referunt: *intolerantiſſima gens humorique & frigori aſſueta cum æſtu & angore.* Hinc nobis ſpes evadendi ex tam moleſta longaque periodo, quæ & adſcivit aliena, & ſequentem capite mulctavit. Finire poſſumus ſuperiorem orationem & ponere τελείαν ϛιγμὴν poſt *τὸ adſueta.* Et dixerit hactenus, accidiſſe, ut utrumque exercitum fames, Gallos etiam peſtilentia urgeret, caſtra habentes loco cum inter tumulos jacente, tum pleno vaporis & incendiis torrido, ſed & cinerem, non modo pulverem, ſimul ventus incubuiſſet, erigente & ferente: quæ omnia nulli minus ferenda quam Gallis, & humori & frigori adſuetis. *Quum*, pergit, *æſtu & angore vexati, vulgatis velut in pecua morbis, morerentur, jam pigritia ſingulos ſepeliendi promiſcue acervatos cumulos hominum urebant.* Quid autem commeruit, cur mutaretur *τὸ angore?* Suetonius Tiberio: *Cn. Lentulum augurem metu & angore ad faſtidium vitæ ab eo actum.* Noſter lib. 3. *Ea colluvio miſtorum omnis generis animantium & odore inſolito urbanos, & agreſtem confertum in arcta tecta æſtu ac vigiliis angebat, miniſteriaque invicem & contagio ipſa vulgabant morbos.* Volebam aliquando: *motum eſſet. Quorum intolerantiſſima gens, humori ac frigori aſſueta, quum æſtu & angore vexati, vulgatis velut in pecua morbis, morerentur; jam pigritia.* Vt Statius in 7. Thebaidos, *ſubeunt Tegeæa juventus Auxilio tardi.* Quod ſi quis malit, ſequatur.

avertendæ ejus opinionis cauſſa multis locis panis de Capitolio jactatus eſſe in hoſtium ſtationes. Sed jam neque diſſimulari, neque ferri ultra fames poterat: itaque dum dictator delectum per ſe Ardeæ habet, magiſtrum equitum L. Valerium à Veiis abducere exercitum jubet, parat inſtruitque quibus haud impar adoriatur hoſtes: interim Capitolinus exercitus ſtationibus vigiliiſque feſſus, ſuperatis tamen humanis omnibus malis, quum famem unam natura vinci non ſineret: diem de die proſpectans, ecquod auxilium ab dictatore appareret; poſtremo ſpe quoque jam, non ſolum cibo, deficiente,[b] &, quum ſtationes procederent, prope obruentibus

b *Et quum ſtationes procederent.*] Sic egregie Rhenanus ex Borbet. cum eſſet in editis, *ſtationibus.* Profert Sigonius ex aliquot vett. libris: *Et cum in ſtationes procederent.* Quod probare cavebimus. Nam *ſtationes procedere* dicuntur, quæ uſque & uſque continuantur, hic quidem ab iiſdem, propter paucitatem propugnantium. Auctores illius ſcripturæ non meminerant, ut *procedere* dicatur eleganter continuari, addi, connumerari, computari. Columella lib. 8, 7. *Si faſtidiet cibum, totidem diebus minuere oportebit, quot jam fartura proceſſerint.* Sic in militaribus, *æra* vel *ſtipendia procedere.* Hoc ipſo libro: *placere autem omnibus his voluntariam extra ordinem profeſſis militiam æra procedere.* i. e. hanc extraordinariam operam valere ad implenda juſta ſtipendia, quæ juniores ex inſtituto debebant, perinde ac ſi delectu conſcripti æſtiva integra in caſtris egiſſent: continuari cum aliis, quæ feciſſent, aut facturi eſſent, ſtipendiis ad contrahendum tempus emeriti. Lib. 25. *qui minores ſeptem & decem annis ſacramento dixiſſent, iis perinde ſtipendia procederent, ac ſi ſeptem & decem annorum aut majores milites facti eſſent.* Lib. 27. *ne præterita ſtipendia procederent iis, qui equo publico meruerant, ſed dena ſtipendia equis privatis facerent.* Ne continuarentur illis, neque computarentur, quæ jam feciſſent, ſtipendia ad numerum complendum, ſed tanquam tirones de integro inciperent merere. Frontinus 4. Strateg. 1. *A Patribus deinde obtinuit, ne iis præterita æra procederent.* Hoc eſt, ut in annis militiæ æſtimandis nihil eis prodeſſent præteritæ expeditiones: ſed præſtare omnes cogerentur, tanquam ex hoc tempore primum auſpicari militiam, tantoque ſerius vacationem haberent. Non enim, finirentur ſtipendia, eorumque tempus finitum eſſet, ut interpretantur: hoc enim præmium foret, non pœna. Sic & *ſtipendium* unius *anni non procedere* dicitur, quo quis cenſetur non militaſſe. Valerius Maximus l. 2. cap. 7. *Legioni enim neque ſtipendium anni procedere, neque æra dari voluit.* Hinc ad alia quoque adhibetur non minus eleganter. Cato de re ruſt. cap. 148. *Quot dies per dominum mora fuerit, quo minus deguſtet, totidem dies emptori procedent.* i. e. ei computabuntur, & utiles erunt, ne citius incipiat debere. P. Scipio apud Gellium lib. 5, 19. *filium adoptivum procedere, quam ſi ex ſe natum habeat.* Sic enim libri veteres: non *prodeſſe*, ut nunc editur. Hoc eſt, *æque duci* & computari in utilitatem patris adoptivi ad præmia patrum promerenda. Varro 2. de re ruſt. 2. *ut agni chordi duo pro una ove annumerentur, & ſi cui vetuſtate dentes abſunt, item binæ pro ſingulis ut procedant.* Vbi offendit Victorius, qui *præcedere*

tibus infirmum corpus armis; vel dedi, vel redimi ſe, quacumque pactione poſſent, juſſit: jactantibus non obſcure Gallis, haud magna mercede ſe adduci poſſe, ut obſidionem relinquant. Tum ſenatus habitus, tribuniſque militum negotium datum, ut paciſcerentur. Inde inter Q. Sulpicium tribunum militum, & Brennum regulum Gallorum colloquio tranſacta res eſt, & mille pondo auri pretium populi gentibus mox imperaturi factum. Rei fœdiſſimæ per ſe, adjecta indignitas eſt. pondera ab Gallis allata iniqua, &, tribuno recuſante, additus ab inſolente Gallo ponderi gladius: auditaque intoleranda Romanis vox, [1] *Væ victis* eſſe. Sed Diique & 49
homines prohibuere redemtos vivere Romanos. nam forte quadam, prius quam infanda merces perficeretur, per altercationem nondum omni auro appenſo, dictator intervenit: auferrique aurum de medio, & Gallos ſubmoveri jubet. Quum illi renitentes, pactos dicerent ſeſe, negat eam pactionem ratam eſſe, quæ poſtquam ipſe dictator creatus eſſet, injuſſu ſuo ab inferioris juris magiſtratu facta eſſet: denunciatque Gallis, ut ſe ad prælium expediant. Suos in acervum conjicere ſarcinas, & arma aptare, ferroque non auro recuperare patriam jubet; in conſpectu habentes fana Deûm, & conjuges, & liberos, & ſolum patriæ deforme belli malis, & omnia quæ defendi repetique & ulciſci fas ſit. Inſtruit deinde aciem, ut loci natura patiebatur, in ſemirutæ ſolo urbis, & natura inæquali: & omnia quæ arte belli ſecunda ſuis eligi præpararive poterant, providit. Galli nova re trepidi arma capiunt, iraque magis quam conſilio in Romanos

cedere pro numerari poſitum cenſet, quia greges ovium magni non bene numerari poſſunt, ſi eodem loco maneant: ideo ſolere paſtores claudere gregem, & dum emittunt numerare: aliter enim fore ut rurſus confunderentur. Lepidum commentum. Immo *procedant* eſt valeant, computentur, ducantur, augeant numerum.

VARIORUM.

1 *Væ victis eſſe.*] Feſtus hunc locum ſic expreſſit: *Væ victis, in proverbium veniſſe exiſtimatur, cum Roma capta à Senonibus Gallis aurum ex conventione & pacto penſum, ut recederent, quod de iniquis ponderibus exigi uno ex tribunis querente, Brennus rex Gallorum ad pondera adjecit gladium, & dixit, væ victis. quem poſtea*

mano[illegible]. Jam verterat fortuna, jam Deorum opes humanaque conſilia rem Romanam adjuvabant. igitur primo concurſu haud majore momento fuſi Galli ſunt, quam ad Alliam vicerant. Juſtiore altero deinde prælio ad octavum lapidem Gabina via; quo ſe ex fuga contulerant, ejuſdem ductu auſpicioque Camilli vincuntur. Ibi cædes omnia obtinuit. caſtra capiuntur, & ne nuncius quidem cladis relictus. Dictator, recuperata ex hoſtibus patria, triumphans in urbem redit: interque jocos militares, quos inconditos jaciunt, Romulus ac parens patriæ conditorque alter urbis, haud vanis laudibus appellatur. Servatam deinde bello patriam, iterum in pace haud dubiè ſervavit, quum prohibuit migrari Veios: & tribunis rem intentius agentibus poſt incenſam urbem, & per ſe inclinata magis plebe ad id conſilium. eaque cauſſa fuit non abdicandæ poſt triumphum dictaturæ ſenatu obſecrante, ne rempublicam in

50 incerto relinqueret ſtatu. Omnium primum, ut erat diligentiſſimus religionum cultor, quæ ad Deos immortales pertinebant, retulit: & [a] ſenatuſconſultum facit; *Fana omnia, quod ea hoſtes poſſediſſent, [b] reſtituerentur, terminarentur, expiarenturque: expiatioq; eorum in libris per duumviros quæreretur.* [2] *Cum Cæretibus publicè hoſpitium fieret, quod ſacra populi* Roma-

poſtea Furius Camillus cum inſidiis circumventum concideret, & quereretur contra fœdus fieri, eadem voce remunerasse dicitur. Sigonius.

2 *Cum Caretibus publicè hoſpit. fieret.*] Gell. lib. 1. c. 13 Cæretibus hoc tempore civitatem datam ſine ſuffragio ait, ob conſervatorum ſacrorum meritum. *Sig.*

GRONOVII.

a *Et ſenatuſconſultum facit.*] Sic plures & meliores. Sigonius: *ſenatuſconſultum fit.* Sed conſul quoque aut dictator SC facit, quum dat operam efficitque, ut fiat. Cicero lib. 9. ad Attic. *Primas ejus actiones horreo: volet enim ſenatuſconſultum facere, volet augurum decretum.*

b *Reſtituerentur expiarenturque.*] Andreas: *reſtaurarentur terminarenturque expiarenturque.* Omnes alii ante Gruterum; *reſtituerentur, terminarentur, expiarenturque.* Conſultone is omiſerit, an ſit operarum error, haud ſcio: in binis certe, quas habeo, deeſt: atque inde in tot aliis, quæ ex iſtis propagatæ. Injuria profecto. Conceptis enim verbis finiebantur templa non modo augurii aut auſpicii cauſa, ut loquitur Varro in ſexto, ſed etiam quæ perpetua conſtituebantur ædificabanturque religionis cauſa. Lib. 1. Romulus: *templumque iis regionibus, quas modo animo metatus ſum, dedico.* Hinc & *fines templares* apud Agrimenſores antiquos. Notus lapis Claudii: *auctis. populi. Romani. finibus. pomœrium. ampliavit. terminavitque.*

VARIO-

Romani ac ſacerdotes recepiſſent, beneficioque ejus populi non intermiſſus honos Deûm immortalium eſſet: [1] *ludi Capitolini fierent, quod Jupiter optimus maximus ſuam ſedem atque arcem populi Romani in re trepida tutatus eſſet: collegiumque ad eam rem M. Furius dictator conſtitueret, ex iis, qui in Capitolio atque arce habitarent.* Expiandæ etiam vocis nocturnæ, quæ nuncia cladis ante bellum Gallicum audita neglectaque eſſet, mentio illata, juſſumque templum in Nova via Aio Locutio fieri. Aurum quod Gallis ereptum erat, quodque ex aliis templis inter trepidationem in Jovis cellam collatum, quum in quæ referri oporteret, confuſa memoria eſſet, ſacrum omne judicatum, & ſub Jovis ſella poni juſſum. Jam ante in eo religio civitatis apparuerat, quod quum in publico deeſſet aurum, ex quo ſumma pactæ mercedis Gallis confieret, à matronis collatum acceperant, ut ſacro auro abſtineretur. Matronis gratiæ actæ, honoſque additus, ut earum ſicut virorum, poſt mortem ſolennis laudatio eſſet. Iis peractis quæ ad Deos pertinebant, quæque per ſenatum agi poterant; tum demum, agitantibus tribunis plebem aſſiduis concionibus, ut relictis ruinis in urbem paratam
Veios tranſmigrarent; in concionem, univerſo ſenatu 51
proſequente, aſcendit, atque ita verba fecit: *Adeo mihi acerba ſunt, Quirites, contentiones cum tribunis plebis, ut nec triſtiſſimi exilii ſolatium aliud habuerim, quoad Ardeæ vixi, quam quod procul ab his certaminibus eram: & ob eadem hæc, non, niſi me ſenatuſconſulto populique juſſu revocaretis, rediturus umquam fuerim. Nec nunc me, ut redirem, mea voluntas mutata, ſed veſtra fortuna perpulit. quippe ut in ſua ſede maneret patria, id agebatur: non ut ego utique in patria eſſem: & nunc quieſcerem & tacerem libenter, niſi hæc quoque pro patria dimicatio eſſet, cui deeſſe quoad vita ſuppetat, aliis turpe, Camillo etiam*

VARIORUM.

1 *Ludi Capitolini fierent, quod Iupiter Opt. Max. ſuam ſedem atque arcem populi Rom. in re trepida tutatus eſſet, collegiumque ad eam rem M. Furius dictator conſtitueret ex his qui in Capitolio atque arce habitarent.*] Romæ collegia quædam erant, in his *Mercurialium* & *Capitolinorum*, ut ex epiſtolis Cic. ad Q. Fratrem cognoſcimus. Erant ergò

etiam nefas eſt. Quid enim repetiimus, quid obſeſſam ex hoſtium manibus eripuimus, ſi recuperatam ipſi deſerimus? & cum victoribus Gallis capta tota urbe, Capitolium tamen atque arcem Diique & homines Romani tenuerint, habitaverint; victoribus Romanis recuperata urbe, arx quoque & Capitolium deſeritur: & plus vaſtitatis huic urbi ſecunda noſtra fortuna faciet, quam adverſa fecit. Equidem ſi nobis cum urbe ſimul poſitæ traditæque per manus religiones nullæ eſſent; tamen tam evidens numen hac tempeſtate rebus affuit Romanis, ut omnem negligentiam divini cultus exemtam hominibus putem. Intuemini enim horum deinceps annorum vel ſecundas res vel adverſas: invenietis omnia proſpere eveniſſe ſequentibus Deos, adverſa ſpernentibus. Jam omnium primum Veiens bellum (per quot annos, quanto labore geſtum!) non ante cepit finem, quam monitu Deorum aqua ex lacu Albano emiſſa eſt. Quid hæc tandem urbis noſtræ clades nova? num ante exorta eſt, quam [a] ſpreta vox cœlo emiſſa de adventu Gallorum, quam gentium jus ab legatis noſtris violatum, quam à nobis, quum vindicari deberet, eadem negligentia Deorum prætermiſſum? Igitur victi captique ac redemti tantum pœnarum Diis hominibuſque dedimus, ut terrarum orbi documento eſſemus. Adverſæ deinde res admonuerunt religionum. Confugimus in Capitolium ad Deos, ad ſedem Jovis optimi maximi: ſacra in ruina rerum noſtrarum alia [b] terra celavimus, alia avecta in finitimas urbes amovimus ab hoſtium oculis. Deorum cultum, deſerti ab Diis hominibuſque tamen non intermiſimus. Reddidere igitur patriam, & victoriam, & antiquum belli decus amiſſum: & in hoſtes, qui cæci avaritia in pondere auri

Capitolini collegium hominum Capitolium & arcem incolentium, ludoſq; Capitolinos celebrantium. *Turneb.* l. 5. c. 28.

GRONOVII.

a *Spreta vox cœlo emiſſa.*] Malim, *cœlo miſſa:* vel quia proxime præceſſit alterum. Et ſic malunt paſſim veteres. Lib. 1. *prodigia fulminibus aliove quo viſo miſſa.* Lib. 7. *ut augurium cœlo miſſum lætus accepit tribunus.* Lib. 26. *imperia conſiliaque velut ſorte oraculi miſſa.* Lib. 34. *ut eas voces velut oraculo miſſas in pectora animos demitterent.* Idem vitium apud Senecam ad Polybium cap. 33. *aliud habebunt hoc dicente pondus verba velut ab oraculo miſſa.* Sic enim mſſ. omnes Grutero teſte: at vulgati, *emiſſa.* Ad Marciam: *& implevit oculos & aliquot voces flebiles miſit.* Lib. 2. de ira: *ſi miſſa eſſet vox publici adfectus.* Horatius: *neſcit vox miſſa reverti.* Nec oblitus ſum infra quoque legi, *rem dubiã decrevit opportune vox emiſſa.*

b *Terra celavimus.*] Malim *terra,* quod

turi fœdus ac fidem fefellerunt, verterunt terrorem, fugamque & cædem. Hæc culti neglectique numinis tanta monimenta in rebus 52
humanis cernentes, ecquid ſentitis Quirites, quantum vixdum a naufragiis prioris culpæ cladiſque emergentes, paremus nefas? Urbem auſpicato inauguratoque conditam habemus: nullus locus in ea non religionum Deorumque eſt plenus: ſacrificiis ſolennibus non dies magis ſtati quam loca ſunt, in quibus fiant. Hos omnes Deos, publicos privatoſque, Quirites, deſerturi eſtis? c *Quam par veſtrum factum eſt, quod in obſidione nuper in egregio adoleſcente C. Fabio, non minore hoſtium admiratione quam veſtra, conſpectum eſt; quum inter Gallica tela degreſſus ex arce ſolenne Fabiæ gentis in colle Quirinali obiit? An gentilitia ſacra ne in bello quidem intermitti, publica ſacra & Romanos Deos etiam in pace deſeri placet? & pontifices flamineſque negligentiores publicarum religionum eſſe, quam privatus in ſolenni gentis fuerit? Forſitan aliquis dicat, aut Veiis nos facturos, aut huc inde miſſuros ſacerdotes noſtros, qui faciant: quorum neutrum fieri ſalvis cærimoniis poteſt. & ne omnia generatim ſacra, omneſque percenſeam Deos; in Jovis epulo, num alibi, quam in Capitolio* [1] *pulvinar ſuſcipi poteſt? Quid de æternis Veſtæ ignibus, ſignoque, quod imperii pignus cuſtodia ejus templi tenetur, loquar? quid de ancilibus veſtris, Mars Gradive, tuque Quirine pater? hæc omnia in profano deſeri placet ſacra, æqualia urbi, quædam vetuſtiora origine urbis? Et videte quid inter nos ac majores interſit. illi ſacra quædam* d *in monte Albano Lavinioque nobis facienda tradiderant.* e *An ex hoſtium urbibus Romam ad nos transferri*

quod & eſt in margine Voſſiani.

c *Quam per veſtrum factum eſt, quod.*] Scribe: *veſtro.* Lib. 28. *Quam compar conſilium tuum parentis tui conſilio ſit, reputa.* Aut, *quam par veſtrum factum eſti, quod.*

d *In monte Albano Lavinioque.*] Equidem ἐπὶ λόφῳ τινὶ Lavinium ſtatuit Dionyſius. Videtur tamen Livius ſcripſiſſe: *in monte Albano Laviniique.* Voſſ. prior, Andreas & priſcæ edd. *Lavinoque.*

e *An ex hoſtium urbibus.*] Sic ſcripti & editi. Sed hiat oratio. Scribo: *Quæ ex hoſtium urbibus Romam ad nos transferri ſacra religioſum fuit, hinc ſine piaculo in hoſtium urbem Vejos transferemus?*

VARIORUM.

1 *Pulvinar ſuſcipi poteſt*] Solebant Romani vel devictis hoſtibus, vel quovis alio modo repub. benè geſta, & periculo communi propulſato, ad pulvinaria Deorum ſupplicationem decernere. Id verò non niſi in Capitolio fieri potuiſſe, hic locus Livii indicat. *Godelev.*

ferri ſacra religioſum fuit: hinc ſine piaculo in hoſtium urbem Veios transferemus? Recordamini agitedum, quoties ſacra inſtaurentur, quia aliquid ex patrio ritu negligentia caſuve prætermiſſum eſt. Modo quæ res, poſt prodigium Albani lacus, niſi inſtauratio ſacrorum auſpiciorumque renovatio, affectæ Veienti bello reipublicæ remedio fuit? At etiam, tamquam veterum religionum memores, & peregrinos Deos tranſtulimus Romam, & inſtituimus novos. Iuno Regina tranſvecta à Veiis nuper in Aventino, quam inſigni ob excellens matronarum ſtudium, celebrique dedicata eſt die? Aio Locutio templum propter cœleſtem vocem exauditam in Nova via juſſimus fieri: Capitolinos ludos ſolennibus aliis addidimus; collegiumque ad id novum, auctore ſenatu, condidimus. Quid horum opus fuit ſuſcipi, ſi una cum Gallis urbem Romanam relicturi fuimus? ſi non voluntate manſimus in Capitolio per tot menſes obſidionis? ſi ab hoſtibus metu retenti ſumus? De ſacris loquimur, & de templis: quid tandem de ſacerdotibus? Nonne in mentem venit, quantum piaculi committatur? Veſtalibus nempe una illa ſedes eſt, ex qua eas nihil umquam præterquam urbs capta movit. Flamini diali noctem unam manere extra urbem nefas eſt. Hos Veientes pro Romanis facturi eſtis ſacerdotes, & Veſtales tuæ te deſerent Veſta? & Flamen peregre habitando, in ſingulas noctes tantum ſibi reique publicæ piaculi contrahet? Quid alia, quæ auſpicato agimus omnia fere intra pomœrium, cui oblivioni, aut cui negligentiæ damus? Comitia curiata, quæ rem militarem continent, comitia centuriata, quibus conſules tribunoſque militares creatis, ubi auſpicato, niſi ubi adſolent, fieri poſſent? Veioſne hæc transferemus? an comitiorum cauſſa populus tanto incommodo in deſertam hanc ab Diis homi-
53 *nibuſque urbem conveniet? [a] Sed res ipſa cogit vaſtam incendiis ruiniſque relinquere urbem, & ad integra omnia Veios migrare,*

nec

GRONOVII.

a *Res ipſa cogit vaſtatam incendiis.*] Quicquid ſcriptorum veterum eſt cum pleriſque editis: *vaſtam.* idque repoſuimus. Vt & lib. 23, 30. *Itaque urbe à defenſoribus vaſta facile potiti ſunt hoſtes.* Ita antiquiſſimus codex à manu prima, & conjecerat Lipſius ex *vaſtata*, quod habent vulgares calamo exarati, habebantque editi ante Sigonium, ex improbo libro ſuo *vacua* cum præfatione reponentem. Salluſtius: *mons & ab natura & ab humano cultu vaſtus.* Livius 10. *nec ſolum modo vaſtum hoſti relictum.* Curtius lib. 4. *per loca jam inania & ingenti ſolitudine vaſta fugiebat.*

b Veli

nec hic ædificando inopem plebem vexare. Hanc autem jactari magis cauſſam, quam veram eſſe, ut ego non dicam, apparere vobis, Quirites, puto, qui meminiſtis ante Gallorum adventum, ſalvis tectis publicis privatiſque, ſtante incolumi urbe, hanc eandem rem actam eſſe, ut Veios tranſmigraremus. Et videte, quantum inter meam ſententiam veſtramque interſit, tribuni. Vos etiamſi tunc faciendum non fuerit, nunc utique faciendum putatis: ego contra (nec id mirati ſitis, prius quam, quale ſit, audieritis) etiamſi tunc migrandum fuiſſet incolumi tota urbe, nunc has ruinas relinquendas non cenſerem. Quippe tum cauſſa nobis in urbem captam migrandi victoria eſſet, glorioſa nobis ac poſteris noſtris; nunc hæc migratio nobis miſera ac turpis, Gallis glorioſa eſt. non enim reliquiſſe victores, ſed amiſiſſe victi patriam videbimur. hoc ad Alliam fuga, hæc capta urbs, hoc circumſeſſum Capitolium neceſſitatis impoſuiſſe, ut deſereremus penates noſtros, exiliumque ac fugam nobis ex eo loco conſciſceremus, quem tueri non poſſemus. & Galli evertere potuerunt Romam, quam Romani reſtituere non videbuntur potuiſſe? Quid reſtat, niſi ut jam novis copiis veniant, (conſtat enim vix credibilem multitudinem eſſe) & habitare in capta ab ſe, deſerta à vobis, hac urbe velint, ſinatis? Quid ſi non Galli hoc, ſed veteres hoſtes veſtri, Æqui Volſcive faciant, uti commigrent Romam? [b] *Velitiſne illos Romanos,*

b *Velitiſne illos Romanos, vos Vejentes eſſe? non malitis.*] Glareanus fatetur, ſe non intelligere, quid Livius ſibi per *ſolitudinem* velit, nec quæ ſequuntur admodum clara eſſe. Sigonius hunc eſſe ſenſum ait: nonne malitis Romæ ſolitudinem hanc veſtram eſſe, quam urbem hoſtium Vejos? Cui merito reſpondet Glareanus, æque nunc ſibi lucere atque antea, & vix credere, ipſum Sigonium, quid diceret, intellexiſſe. Mſſ. Andreas, Ven. Tarv. Mog. Aſc. Saver. *an malitis:* & ſic legendum ratio evincit. Duo proponit pariter abſurda & deteſtanda: ideo ſubjicitur, *non equidem video, quid magis nefas ſit.* Ergo & nefas eſt illud quod non intellexerunt, *malle hanc ſolitudinem quam urbem hoſtium eſſe:* nec poteſt ferri, *non malitis*, à Sigonio probatum. Neutrum enim debere illos malle vult Camillus. Si, inquit, poſteaquam vos ruderibus his & parietinis deceſſeritis Vejoſque migraveritis, tum non quidem Galli, ſed alii Italiæ populi, imprimis Æqui & Volſci, perpetui hoſtes, ſolum derelictum condendæ urbis cauſa occupent, quid eſtis facturi? Utrum patiemini illos habitare, & inde adſciſcere nomen Romanorum, cum vos Vejentes dicemini; an placebit potius locum hunc, ubi nunc eſt Roma, deſertum vacare & manere vaſtitatem ac ſolitudinem veſtræ ditionis, quam frequentari ab hoſtibus illorumque urbem & habitationem reddi? Quorum utrumque cum ſit abominandum, colligit inde debere illos conſilium de migrando Vejos abjicere

nos, vos Veientes eſſe ? an malitis hanc ſolitudinem veſtram, quam urbem hoſtium eſſe ? non equidem video quid magis nefas ſit. Hæc ſcelera, quia piget reædificare, hæc dedecora, pati parati eſtis ? Si tota urbe nullum melius ampliuſve tectum fieri poſſit, quam caſa illa conditoris eſt noſtri, non in caſis ritu paſtorum agreſtiumque habitare eſt ſatius inter ſacra penateſque veſtros, quam exulatum publice ire ? Majores noſtri convenæ paſtoreſque, quum in his locis nihil præter ſilvas paludeſque eſſet, novam urbem tam brevi ædificaverunt : nos Capitolio, arce incolumi, ſtantibus templis Deorum, ædificare incenſam piget ? & quod ſinguli facturi fuimus, ſi ædes noſtræ deflagraſſent, hoc in
54 publico incendio univerſi recuſamus facere ? Quid tandem, ſi fraude, ſi caſu Veiis incendium ortum ſit, ventoque (ut fieri poteſt) diffuſa flamma magnam partem urbis abſumat; Fidenas inde aut Gabios, aliamve quam urbem quæſituri ſumus, quo transmigremus ? Adeo nihil tenet ſolum patriæ ? nec hæc terra quam matrem appellamus ? ſed in ſuperficie tigniſque caritas nobis patriæ pendet ? Equidem, fatebor vobis, etſi minus [c] injuriæ veſtræ quam meæ calamitatis meminiſſe juvat; quum abeſſem, quotieſcunque patria in mentem veniret, hæc omnia occurrebant, colles, campique, & Tiberis, & aſſueta oculis regio, & hoc cœlum, ſub quo natus educatuſque eſſem. quæ vos, Quirites, nunc moveant potius caritate ſua, ut maneatis in ſede veſtra, quam poſtea quum reliqueritis ea, macerent deſiderio. Non ſine cauſa Dii hominesque hunc urbi condendæ locum elegerunt; ſaluberrimos colles, flumen opportunum, quo ex mediterraneis locis fruges devehantur, quo maritimi commeatus accipiantur : mare vicinum ad commoditates, nec expoſitum nimia propinquitate ad pericula claſſium externarum : regionum Italiæ medium, ad incrementum urbis natum unice locum. Argumento eſt ipſa magnitudo tam novæ urbis.

cere & urbem incenſam ac vaſtatam reædificare.

c *Injuriæ veſtræ quam meæ calamitatis.*] Hæc ſic pronunciantur, quaſi duæ ſint res diverſorum generum, altera cujus juvet meminiſſe, altera cujus minus juvet. At revera non differunt, niſi quod priorem poſterior neceſſario conſecuta eſt : & utramque ex animo delere optimum civem Camillum voluiſſe putandum. Flagitat ſenſus : *etſi minus tam injuriæ veſtræ quam meæ.* Aut *etſi minus quâ injuriæ veſtræ quâ meæ calamitatis meminiſſe juvat.*

d Ra-

bis. trecenteſimus ſexageſimus quintus annus urbis, Quirites, agitur: inter tot veterrimos populos tamdiu bella geritis, quum interea, ne ſingulas loquar urbes, non conjuncti cum Æquis Volſci, tot tam valida oppida, non univerſa Etruria tantum terra marique pollens, atque inter duo maria latitudinem obtinens Italiæ, bello vobis par eſt. Quod quum ita ſit, quæ (malum) [d] *ratio eſt expertis alia experiri, quum jam, ut virtus veſtra tranſire alio poſſit, fortuna certè loci hujus transferri hinc non poſſit? Hic Capitolium eſt, ubi quondam capite humano invento reſponſum eſt, eo loco caput rerum ſummamque imperii fore. hic, quum augurato liberaretur Capitolium, Juventas Terminuſque maximo gaudio patrum noſtrorum moveri ſe non paſſi. hic Veſtæ ignes, hic Ancilia cœlo demiſſa, hic omnes propitii manentibus vobis Dii.* Moviſſe 55
eos Camillus tum alia oratione, tum ea quæ ad religiones pertinebant, maxime dicitur. ſed rem dubiam decrevit opportune vox emiſſa, quod quum ſenatus poſt paullò de his rebus in curia Hoſtilia haberetur, cohorteſque ex præſidiis revertentes, forte agmine forum tranſirent, centurio in comitio exclamavit: *Signifer, ſtatue ſignum: hic manebimus optime.* qua voce audita, & ſenatus, *accipere ſe omen*, ex curia egreſſus, conclamavit, & plebes circumfuſa, approbavit. Antiquata deinde lege, promiſcue urbs ædificari cœpta. Tegula publice præbita eſt: ſaxi materiæque cædendæ, unde quiſque vellet, jus factum: prædibus acceptis eo anno ædificia perfecturos. Feſtinatio curam exemit vicos dirigendi, dum omiſſo ſui alieniq; diſcrimine, in vacuo ædificant. Ea eſt cauſa, ut veteres cloacæ, primo per publicum ductæ, nunc privata paſſim ſubeant tecta: formaque urbis ſit occupatæ magis, quam diviſæ ſimilis.

EPI-

d *Ratio eſt expertis alia experiri.*] Hic ſubeſſe ulcus præter ipſum genus loquendi oſtendunt Mſſ. codices. nam & Voſſ. & Helm. *expertis latos alia experiri.* Margo autem Voſſiani pro *latos* ſatis antiqua manu exhibet *lares.* Forταſſis: *qua, malum, ratio eſt expertis lares alios experiri.* Tentare ſedes alias, quam quas tam diu feliciter experti ſumus. *Alios expertis*, ut Horatio, *aut alius Lyſippo duceret ære:* ut Phœdrus: *Quod ſi accuſator alius Sejano foret.*

EPITOME
LIBRI VI.

Res adverſus Aequos & Volſcos & Præneſtinos proſpere geſtas continet. Quatuor tribus additæ, Stellatina, Sabatina, Tromentina, Narnienſis. M. Manlius, qui Capitolium à Gallis defenderat, quum obſtrictos ære alieno liberaret, nexos exſolveret, crimine affectati regni damnatus; de ſaxo Tarpeio dejectus eſt: in cujus notam Senatuſconſultum factum, ne cui de Manlia gente Marco cognomen eſſet. C. Licinius, & L. Seſtius trib. pleb. legem promulgarunt, ut conſules etiam ex plebe fierent, qui ex Patribus creabantur. eamque legem cum magna contentione repugnantibus Patribus, quum eidem trib. plebis per quinquennium ſoli magiſtratus fuiſſent, pertulerunt; & primus ex plebe conſul L. Seſtius creatus eſt. Lata eſt altera lex, ne cui plus quingentis jugeribus agri liceret poſſidere.

1 Quæ ab condita urbe Roma ad captam eandem urbem Romani ſub regibus primum, conſulibus deinde ac dictatoribus, decemviriſque ac tribunis conſularibus geſſere, foris bella, domi ſeditiones, quinque libris expoſui; res quum vetuſtate nimia obſcuras, veluti quæ magno ex intervallo loci vix cernuntur: tum [a] quod & raræ per eadem tempora literæ fuere; una cuſtodia fidelis memoriæ rerum geſtarum: &,

GRONOVII.

a *Quod & raræ per eadem tempora literæ.*] Rhenanus: *quod & parvæ & raræ per eadem t. literæ fuere: literaſque* interpretatur inſcriptiones. Sed illud meliorum codicum. *Literæ* autem quævis ſunt ſcripturæ & ingenii monumenta conſcripta literiſque tradita; hic hiſtoriæ. Lib. 25. *quicumque libros vaticinos precationeſve aut artem ſacrificandi conſcriptam haberent, eos libros omnes literaſque ad ſe ante Kal. April. deferret.* Cæſar Gall. 6. ubi tradit, cur Druides carmina ſua ſcribi nolint, ſed memoriæ mandari: *neque eos qui diſcunt, literis confiſos nimis memoriæ ſtudere: quod fere pleriſque accidit, ut præſidio literarum diligentiam in perdiſcendo ac memoriam remittant.* Plinius præfat. hiſtor. naturalis:

&, quod etiam ſi quæ in commentariis pontificum, aliiſque publicis privatiſque erant monumentis, incenſa urbe pleraque interiere. Clariora deinceps certioraque ab ſecunda origine, velut ab ſtirpibus lætius feraciuſque renatæ urbis, geſta domi militiæque, exponentur. Cæterum quo primo adminiculo erecta erat, eodem innixa M. Furio principe ſtetit. neque eum abdicare ſe dictatura, niſi anno circumacto paſſi ſunt. Comitia in inſequentem annum tribunos habere, quorum in magiſtratu capta urbs eſſet, non placuit: res ad interregnum rediit. Quum civitas in opere ac labore aſſiduo reficiendæ urbis teneretur, interim Q. Fabio, ſimul primum magiſtratu abiit, ab C. Marcio tribuno plebis dicta dies eſt, quod legatus in Gallos, ad quos miſſus erat orator, contra jus gentium pugnaſſet. cui judicio eum mors, adeo opportuna, ut voluntariam magna pars crederet, ſubtraxit. [b] Interregnum initum. P. Cornelius Scipio interrex, & poſt eum M. Furius Camillus iterum. Is tribunos militum conſulari poteſtate creat, L. Valerium Poplicolam iterum, L. Virginium, P. Cornelium, A. Manlium, L. Æmilium, L. Poſtumium. Ii ex interregno quum extemplo magiſtratum iniſſent, nulla de re prius quam de religionibus Senatum conſuluêre. In primis fœdera ac leges (erant autem eæ duodecim tabulæ, & quædam regiæ leges) [c] conquiri quæ comparerent, juſſerunt:

turalis: *Hoc ante me fecit in literis noſtris Valerius Soranus.* i.e. inter ſcriptores noſtros, ſeu Latinos. Quod ſi recordatus eſſet Andreas Schottus, non correxiſſet *fecit inter noſtros.* Idem Plinius 2, 52. *Thuſcorum literæ novem deos emittere fulmina exiſtimant.* Servius ad ſeptimum Æneidos: *Vt Graji perhibent*] ut veſtræ continent literæ. Denique noſter libro ſequenti: *Eum clavum, quia raræ per ea tempora literæ erant, notam numeri annorum fuiſſe ferunt.*

b *Interregnum iniit tum.*] Particulam addidit Sigonius, & conſentiunt ſcripti noſtri. Sed iidem *Scipio interrex*: pro quo ſubjecit ille, *Scipio iterum.* Poſtea mutavit ſententiam ſcripſitque: *Interregnum initum. P. Cornelius Scipio interrex.* At Gruterus: *Interregnum iniit tum P. Cornelius Scipio. Interrex & poſt.* Placet Sigonianum poſterius, ut τὸ *iterum* ad utrumque referatur. Vide lib. 5, 31. Sic lib. 8. *Itaque interregnum initum. duo interreges fuerunt, M. Valerius ac M. Fabius. is creavit conſules.* Lib. 10. *Eo anno (nec traditur cauſa) interregnum initum. interreges fuere Ap. Claudius &c.*

c *Conquiri, quæ comparerent, juſſerunt.*] Male Sigonius, *& comparari.* Vnde

runt: [d] alia ex eis edita etiam in vulgus; quæ autem ad ſacra pertinebant, à pontificibus maxime, ut religione obſtrictos haberent multitudinis animos, ſuppreſſa. Tum [1] de diebus religioſis agitari cœptum, diemque a. d. xv. Calendas Sextiles duplici clade inſignem (quo die ad Cremeram Fabii cæſi: quo deinde ad Alliam cum exitio urbis fœde pugnatum) à poſteriore clade Allienſem appellarunt, [2] inſignemque rei nulli publice privatimque agendæ fecerunt. Quidam, quod poſtridie Idus Quintiles non litaſſet Sulpicius tribunus militum, neque inventa pace Deûm poſt diem tertium objectus hoſti exercitus Romanus eſſet, etiam poſtridie Idus rebus divinis ſuperſederi juſſum: [3] inde ut poſtridie Calendas quoque ac Nonas eadem religio eſſet, traditum, putant. Nec

Vnde enim *comparari?* At illud eſt ſupereſſe. Vt Cicero Bruto. *Nobis quidem pueris hæc oratio omnium optima putabatur, quæ vix jam comparet.* Lib. 1. in Verrem. *ſigna & dona comparere omnia.*

d *Alia ex eis edita.*] Sigonius: *Ex eis*, id eſt, præterea, ut in principio lib. 29. Nec opus eſt hac ſubtilitate, nec ſermo eam fert. Alia puta capita ex legibus, quas appellavit, publicarunt: at quæ de ſacris, celavere ac ſibi reſervavere pontifices. Glareanus etiam quærit quæ *alia*, cum poſſit referri tam ad *fœdera* quam ad *leges*. Immo, *alia*, uti diximus, legum capita, vel condita & ſtatuta legibus, ex iiſdem ſunt in vulgus edita: quæ ad religionem ſpectabant, ab Numa & Anco aliiſve antehac publicata, ſuppreſſerunt & domi continuerunt pontifices, ut ea ſui beneficii facerent; ut ab ſe peterentur, non promiſcue noſcerentur. Exemplum eſt in illis, quæ de Cn. Flavio in libro nono extremo referuntur. Nimis curioſus eſt Glareanus, qui putat ea Livio exponenda fuiſſe, & de neſcio quibus Baccheis ſuſpicatur ſacris. Erant patria & publica, ad quæ cives religione obligati eſſent: eorum è propatulo ſumendorum copiam plebi negarunt pontifices: interim edocendorum per partes & opportuna tempora jus auctoritatis ſuæ firmandæ gratia ſibi reſervarunt.

VARIORUM.

1 *De diebus religioſis.*] Qui hic religioſi dicuntur dies, ii & *nefaſti* & *atri* vocantur. Tot enim nominibus eos appellatos, Perionius lib. 3. de Magiſtratib. Romanis tradit ex Gellii lib. 4. cap. 19. ut & lib. 5. cap. 17. Macrob. lib. 1. Saturn. cap. 16. Blond. lib. 2. Romæ triumph. Cælii lib. 14. cap. 9. *Godelevæus.*

2 *Inſignemque rei nulli.*] An ita uſquam loquitur Livius? Ratio certe Latinitatis vellet: *inſignemque re nulla publice privatimque agenda.* Tan. Faber.

3 *Inde ut poſtridie Calendas quoque ac Nonas.*] Ita diſtinguend. *Inde, ut poſtridie Kal. quoque ac Nonas eadem religio eſſet, traditum, putant.* hoc ſenſu: Inde putant traditum atque inſtitutum eſſe, ut poſtridie Kal. & Nonas ater dies haberetur. Id enim ita eſſe docet Macrob. lib. 1. Saturnal. Gellius lib. 5. cap. 17. & Plutarchus lib. τῶν κεφαλαίων. *Sigonius.*

4 Qui

Nec diu licuit quietis conſilia erigendæ ex tam gravi caſu reip. ſecum agitare. Hinc Volſci veteres hoſtes ad extinguendum nomen Romanum arma ceperant, hinc Etruriæ principum ex omnibus populis conjurationem de bello ad fanum Voltumnæ factam, mercatores afferebant. novus quoque terror acceſſerat defectione Latinorum Hernicorumque, [4] qui poſt pugnam ad lacum Regillum factam, per annos prope centum numquam ambigua fide in amicitia populi Romani fuerant. Itaque quum tanti undique terrores circumſtarent, appareretque omnibus, non odio ſolum apud hoſtes, ſed contemtu etiam inter ſocios nomen Romanum laborare; placuit [a] eiſdem auſpiciis defendi rempublicam, quibus recuperata eſſet, dictatoremque dici M. Furium Camillum. Is dictator C. Servilium Ahalam magiſtrum equitum dixit: juſtitioque indicto, delectum juniorum habuit; ita ut ſeniores quoque, quibus aliquid roboris ſupereſſet, in verba ſua juratos centuriaret. Exercitum conſcriptum armatumque trifariam diviſit. partem unam in agro Veiente Etruriæ oppoſuit: alteram ante urbem caſtra locare juſſit. tribunus militum his A. Manlius, illis qui adverſus Etruſcos mittebantur, L. Æmilius, præpoſitus: tertiam partem ipſe ad Volſcos duxit. nec procul ab Lanuvio [5] (*ad Marcium* is locus dicitur) caſtra oppugnare eſt adortus. Quibus ab contemtu (quod prope omnem deletam à Gallis Romanam juventutem crede-

4 *Qui poſt pugnam ad lacum Regillum fact.*] A pugna Regillenſi ad hunc annum, in Livio ſunt plures quam centum ac decem anni: at à pace Hernicis data proſſus centum. Ad *Hernicos* itaque hoc loco anni referendi. *Glarean.*

5 *Ad Metium is locus dicitur.*] Plutarchus in Camillo in expoſitione hujus belli ait περὶ τὸ Μάρκιον ὄρος, id eſt, ad *Marcium montem.* Diodorus lib. 13. ἐν τῷ καλουμένῳ Μαρκίῳ ἀπὸ Ῥώμης ςαδίους διακοσίους. *Ad Marcium*, ut apud Feſtum: *Capralia appellatur ager, qui vulgo ad Capræ paludem dici ſolet.* Sigonius.

GRONOVII.

a *Ejuſdem auſpiciis defendi remp. cujus.*] Voſ. antiquior, *quibus.* Haud dubie ſcripſerat, *eiſdem auſpiciis d. r. quibus.* Et ſic edebant Andreas & omnes uſque ad Moguntinos. Aldus mutavit. Quaſi non alterum eodem ſenſu & elegantius dicatur. Curtius lib. 5. *Diis adverſis bellum inimus, & pertinax fortuna Perſas urgere non deſinet. Novis ini-*

crederent) ad bellum profectis, tantum Camillus auditus imperator terroris intulerat, ut vallo ſe ipſi, vallum congeſtis arboribus ſepirent, ne qua intrare ad munimenta hoſtis poſſet. Quod ubi animadvertit Camillus, ignem in objectam ſepem conjici juſſit: & forte erat vis magna venti verſa in hoſtem. itaque non aperuit ſolum incendio viam, ſed flammis in caſtra tendentibus, vapore etiam ac fumo, crepituque viridis materiæ flagrantis ita conſternavit hoſtes; ut minor moles ſuperantibus vallum in caſtra Volſcorum Romanis fuerit, quam tranſcendentibus ſepem incendio abſumtam fuerat. Fuſis hoſtibus cæſiſque, quum caſtra impetũ cepiſſet dictator, prædam militi dedit; [b] quo minus ſperatam à minime largitore duce, eò militi gratiorem. perſecutus deinde fugientes, quum omnem Volſcum agrum depopulatus eſſet, [1] ad deditionem Volſcos LXX demum anno ſubegit. [2] Victor ex Volſcis in Æquos tranſiit; & ipſos bellum molientes: exercitum eorum, ad Bolas oppreſſit; nec caſtra modo, ſed urbem etiam aggreſſus,
3 impetu primo cepit. Quum in ea parte, in qua caput rei Romanæ Camillus erat, ea fortuna eſſet, aliam in partem terror ingens ingruerat. Etruria prope omnis armata [3] Sutrium ſocios populi Romani obſidebat: quorum legati opem rebus affectis orantes, quum ſenatum adiſſent, decretum tulere, ut dictator primo quoque tempore auxilium Sutrinis ferret. Cujus ſpei moram quum

tis & ominibus opus eſt. Auſpicium & imperium alii trade interim.

b *Quo minus ſperatam à minime largitore duce.*] Præpoſitionem ab Sigonio adſcitam abdicant meliores. Non ſperatam, inquit, *tali* imperatore, quum imperatorem haberent minime largitorem, quum ſub tali duce militia eſſet.

VARIORUM.

1 *Ad deditionem Volſcos ſeptuageſimo demum anno.*] Etenim Volſci bellum renovarunt Livio auctore, anno CCLIX. hoc autem̃ demum anno, qui eſt CCCLXVII. ad deditionem ſubacti ſunt. Quæ ſumma annos continet *centum ac ſeptem*, ut mendoſus locus eſſe videatur, ac pro *ſeptuageſimo*, *ſeptimo ac centeſimo* ſit reponendum. *Sigonius.*

2 *Victor ex Volſcis in Æquos tranſiit, &c.*] Hanc rem his verbis complexus eſt Diodorus lib. 13. *μετὰ δὲ μάχην ἀκούσας αὐτοκράτωρ πορθεῖ τὴν πόλιν Βώλας ὑπὸ Αἴκων τῶν νῦν Αἰκικλων καλουμένων*, &c. *Sigon.*

3 *Sutrium ſocios populi Ro.*] Colonos

quum pati fortuna obſeſſorum non potuiſſet, confectaque paucitas oppidanorum, opere, vigiliis, vulneribuſque, quæ ſemper eoſdem urgebant, per pactionem urbe hoſtibus tradita, inermes cum ſingulis emiſſi veſtimentis, miſerabili agmine penates relinquerent; eo forte tempore Camillus cum exercitu Romano intervenit. cui quum ſe mœſta turba ad pedes provolviſſet, principumque orationem neceſſitate ultima expreſſam, fletus mulierum ac puerorum, qui exilii comites trahebantur, excepiſſet; parcere lamentis Sutrinos juſſit: Etruſcis ſe luctum lacrymaſque ferre. Sarcinas inde deponi, Sutrinoſque ibi conſidere modico præſidio relicto, arma ſecum militem ferre jubet. Ita expedito exercitu, profectus ad Sutrium, id quod rebatur, ſoluta omnia rebus (ut fit) ſecundis invenit: nullam ſtationem ante mœnia, patentes portas, victorem vagum prædam ex hoſtium tectis egerentem. Iterum igitur eodem die Sutrium capitur: victores Etruſci paſſim trucidantur ab novo hoſte, neque ſe conglobandi coëundique in unum, aut arma capiendi datur ſpatium. quum pro ſe quiſque tenderent ad portas, ſi qua forte ſe in agros ejicere poſſent, clauſas (id enim primum dictator imperaverat) portas inveniunt. Inde alii arma capere, alii quos forte armatos tumultus occupaverat, convocare ſuos ut prælium inirent. quod accenſum ab deſperatione hoſtium fuiſſet, ni præcones per urbem dimiſſi, poni arma, & parci inermi juſſiſſent, nec præter armatos quenquam violari. Tum etiam, quibus animi in ſpe ultima obſtinati ad decertandũm fuerant, poſtquam data ſpes vitæ eſt, jactare paſſim arma; inermeſque, quod tutius fortuna fecerat, ſe hoſti offerre. [a] Magna multitudo in cuſtodias

nos nominat Diodorus. *ἐκεῖθεν ἀνέζευξεν εἰς Σελευκίαν οὖσαν ἀποικίαν. Sigonius.*

GRONOVII.

[a] *Magna multitudo in cuſtodias diviſa.*] Prave Sigonianus, *dimiſſa.* Cicero de ſociis Catilinæ orat. 4. *Itaque municipiis diſpertiri jubet.* Suetonius Iulio: *ſolus municipatim dividendos cuſtodiendoſque publicatis bonis cenſuit.* Iuſtinus lib. 14. *Igitur Antigonus domitores illos*

dias diviſa : oppidum ante noctem redditum Sutrinis in-
violatum, integrumque ab omni clade belli. quia non v
4 captum, ſed traditum per conditiones fuerat. Camillu
in urbem triumphans rediit, trium ſimul bellorum vi
ctor. Longe plurimos captivos ex Etruſcis ante currun
duxit. quibus ſub haſta venundatis, tantum æris reda
ctum eſt, ut pretio pro auro matronis perſoluto, ex e
quod ſupererat, tres pateræ aureæ factæ ſint : quas cun
titulo nominis Camilli ante Capitolium incenſum, i
Jovis cella conſtat ante pedes Junonis poſitas fuiſſe. E
anno in civitatem accepti, qui Veientium Capenatium
que ac Faliſcorum per ea bella transfugerant ad Roma
nos, agerque iis novis civibus aſſignatus. revocati quo
que in urbem ſenatuſconſulto à Veiis, qui ædificand
Romæ pigritia, occupatis ibi vacuis tectis, Veios ſ
contulerant. & primo fremitus fuit aſpernantium im
perium : dies deinde præſtituta, [b] capitaliſque pœna
qui non remigraſſet Romam, ex ferocibus univerſis ſin
gulos metu ſuo quemque obedientes fecit. Et Rom
cum frequentia creſcere, tum tota ſimul exſurgere ædi
ficiis : & republica impenſas adjuvante, & ædilibu
velut publicum exigentibus opus, & ipſis privatis (ad
monebat enim deſiderium uſus) feſtinantibus ad effe
ctum operis. intraque annum nova urbs ſtetit. Exit
anni [c] comitia tribunorum militum conſulari poteſtat
habita. creati T. Quintius Cincinnatus, Q. Servilius Fi-
denas quintum, L. Julius Iulus, L. Aquilius Corvus
L. Lu-

los orbis exercitui ſuo dividit. ne ſcilicet propriam ac ſinceram cohortem aut centuriam haberent.

b *Capitaliſque pœna, qui non remigraſſet.*] Placet Sigonio : *niſi remigraſſent.* Nobis alterum antiquius. Sic enim & lib. 7. *gravemque edixerat pœnam, ſi quis injuſſu in hoſtem pugnaſſet.* Lex apud declamatores. *Qui cœtum & concurſum fecerit, capital eſto.* Noſter libro 10. *quarum rerum non exſtitit dominus, militi conceſſa.* Lib. 24. *cavete quiſquam ſuperſit, à quibus vis aut fraus timeri poßit.* Nam defectus relativi mutationem illam in Sigoniano genuit. Intelligis, *in eum*, vel *in quemcunque.*

c *Comitia tribunorum.*] Parum faſtidirem, ſicubi reperirem in membranis : *Exitu anni comitiis tribunorum militum conſulari poteſtate habitis, creati T. Quinctius Cincinnatus, Q. Servilius Fidenas quintum, L. Iulius Iulus, L. Aquilius*

L. Lucretius Tricipitinus, Ser. Sulpicius Rufus. Exercitum alterum in Æquos, non ad bellum (victos namque ſe fatebantur) ſed ab odio ad pervaſtandos fines, [1] ne quid ad nova conſilia relinquerent virium, duxêre: alterum in agrum Tarquinienſem. Ibi oppida Etruſcorū Cortuoſa & Contenebra vi capta dirutaque. Ad Cortuoſam nihil certaminis fuit. improviſo adorti, primo clamore atque impetu cœpere: direptum oppidum atque incenſum eſt. Contenebra paucos dies oppugnationem ſuſtinuit: laborque continuus, non die non nocte remiſſus, ſubegit eos; quum in ſex partes diviſus exercitus Romanus, ſenis horis in orbem ſuccederet prælio, oppidanos eoſdem integro ſemper certamini paucitas feſſos objiceret, ceſſere tandem, locuſque invadendi urbem Romanis datus eſt. Publicari prædam tribunis placebat: ſed imperium quam conſilium ſegnius fuit. dum cunctantur, jam militum præda erat; nec niſi per invidiam adimi poterat. Eodem anno, ne privatis tantum operibus creſceret urbs, Capitolium quoque ſaxo quadrato ſubſtructum eſt: opus vel in hac magnificentia urbis conſpiciendum. Jam & tribuni plebis civitate ædificando occupata, conciones ſuas frequentare legibus agrariis conabantur. oſtentabatur in ſpem Pomptinus ager, tum primum poſt acciſas à Camillo Volſcorum res, poſſeſſionis haud ambiguæ. Criminabantur, *multo eum infeſtiorem agrum ab nobilitate eſſe, quam à Volſcis fuerit: ab illis enim tantum, quoad vires & arma habuerunt, incurſiones eo factas. nobiles homines in poſſeſſionem agri publici graſſari: nec niſi, antequam omnia præcipiant, diviſus ſit, locum ibi plebi fore.* Haud magnopere plebem moverant, & infrequentem in foro, propter ædificandi curam, & eodem exhauſtam impenſis: eoque agri immemorem; ad quem inſtruendum vires non eſſent. In civitate plena religionum, tum

quilius Corvus, L. Lucretius Tricipitinus. Ser. Sulpicius Rufus, exercitum alterum in Æquos.

VARIORUM.

1 *Ne quid ad nova conſilia relinquerent.*] Malim *relinqueretur.* Tan. Faber.

 2 *L. Li-*

tum etiam ab recenti clade ſuperſtitioſis principiis, ut renovarentur auſpicia, res ad interregnum rediit. interreges deinceps, M. Manlius Capitolinus, Ser. Sulpicius Camerinus, L. Valerius Potitus. Hic demum tribunorum militum conſulari poteſtate comitia habuit. L. Papirium, C. Cornelium, C. Sergium, L. Æmilium iterum, [2] L. Menenium, L. Valerium Poplicolam tertium creat. hi ex interregno magiſtratum occœpêre. Eo anno ædes Martis Gallico bello vota, dedicata eſt à T. Quintio duumviro ſacris faciundis. Tribus quatuor ex novis civibus additæ; Stellatina, Tromentina, Sabatina, Narnienſis: eæque viginti quinque tribuum numerum explevere. De agro Pomptino ab L. Sicinio tribuno plebis actum ad frequentiorem jam populum, mobilioremque ad cupiditatem agri quam fuerat. Et de Latino Hernicoque bello mentio facta in ſenatu, majoris belli cura, quod Etruria in armis erat, dilata eſt. Res ad Camillum tribunum militum conſulari poteſtate rediit. collegæ additi quinque, Ser. Cornelius Maluginenſis, Q. Servilius Fidenas ſextum, L. Quintius Cincinnatus, L. Horatius Pulvillus, P. Valerius. Principio anni averſæ curæ hominum ſunt à bello Etruſco: quod fugientium ex agro Pomptino agmen repente illatum in urbem attulit, Antiates in armis eſſe, Latinorumque populos juventutem ſubmiſiſſe ad id bellum. eo abnuentes publicum fuiſſe conſilium; quod non prohibitos tantummodo voluntarios dicerent militare ubi vellent. Deſierant jam ulla contemni bella. itaque ſenatus Diis agere gratias, quod Camillus in magiſtratu eſſet. Dictatorem quippe dicendum eum fuiſſe, ſi privatus eſſet: & collegæ fateri, *regimen omnium rerum, ubi quid bellici terroris*

2 *L. Licinium, M. Menenium.*] Sic fecerunt ex veteribus libris, in quibus ſine prænomine: *Licinium Menenium.* Sed Diodorus: Λεύκιος Παπίριος, Γάϊος Κορνήλιος, Λεύκιος Μενίνιος· Γάϊος Σερβίλιος, Οὐαλέριος Αὖλος, Κόϊντος Φάβιος. Ita pro *Sergio* eſt *Servilius*, pro *L. Æmilio Q. Fabius.* Additur ſextus vitio librariorum apud Livium omiſſus, *C. Cornelius.* Puto autem legendum: *C. Sergius.* Nam poſt etiam *Livius C. Sergium*

pus ingruat; in viro uno eſſe: ſibique deſtinatum in animo eſſe, Camillo ſubmittere imperium. nec quicquam de majeſtate ſua detractum credere, [3] *quod majeſtati ejus viri conceſſiſſent.* Collaudatis ab ſenatu tribunis, & ipſe Camillus confuſus animo, gratias egit. *Ingens*, inde ait, *onus à populo Romano ſibi, qui ſe dictatorem jam quartum creaſſet, magnum à ſenatu talibus de ſe judiciis ejus ordinis, maximum tam honoratorum collegarum obſequio injungi. Itaque ſi quid laboris vigiliarumque adjici poſſit, certantem ſecum ipſum, anniſurum, ut tanto de ſe conſenſu civitatis opinionem, quæ maxima ſit, etiam conſtantem efficiat. Quod ad bellum atque Antiates attineat; plus ibi minarum, quam periculi eſſe. ſe tamen, ut nihil timendi, ſic nihil contemnendi auctorem eſſe. Circumſederi urbem Romanam ab invidia & odio finitimorum:* [a] *itaque & ducibus pluribus & exercitibus adminiſtrandam rempubl. eſſe.* Te, inquit, P. *Valeri, ſocium imperii conſiliique legiones mecum adverſus Antiatem hoſtem ducere placet: te Q. Servili, altero exercitu inſtructo paratoque in urbe caſtra habere; intentum, ſive Etruria ſe interim, ut nuper, ſive nova hæc cura, Latini atque Hernici, moverint. Pro certo habeo ita rem geſturum, ut patre, avo, teque ipſo ac ſex tribunatibus dignum eſt. Tertius exercitus* 4 *ex cauſſariis ſenioribuſque à L. Quintio ſcribatur, qui urbi mœnibuſque præſidio ſit. L. Horatius, arma,* [b] *tela, frumentum, quæque belli alia tempo-*

gium III. tribunum edit. *Sigonius*

3 *Quod majeſtati ejus viri conceſſiſſent.*] Lego *ultro* pro *viri*. Tan. Faber.

4 *Ex cauſariis ſenioribuſque.*] *Cauſarios* propriè dici milites valetudinis cauſa miſſos, ex Vlpiano docuit Politianus lib. Miſc. cap. 92. quoniam multa erant miſſionum genera. *Godelev.*

GRONOVII.

a *Itaque ducibus pluribus & exercitibus ad adminiſtrandam remp. opus eſſe.*] Vapulet Sigonii codex, qui hanc mangonum ſcripturam ei ſubjecit. Livii & ſanorum librorum eſt: *itaque & ducibus pluribus & exercitibus adminiſtrandam rempublicam eſſe.* Eamque firmat auctor lib. 23. *Vtroque impetrato conduxerunt, privataque pecunia reſpublica adminiſtrata eſt.* Lib. 30. *ut quatuordecim legionibus eo anno, centum navibus longis, reſpublica adminiſtraretur.* Lib. 40 *Ego jam hinc prædico, P C. me exercitu eo, qui nunc eſt, rempubl. adminiſtraturum.*

b *Tela, frumentum, quæque belli alia tempora poſcent.*] Sic lib. 9. *arma quaque alia res poſcit.* Quid eſt tamen, quod ſcripti, *bellitia* vel *bellica tempora*? Verumne eſt hoc poſterius? quando & lib. 4. *quod imbelle triennium ferme peſtilentia inopiaque frugum fuit.* Lib. 10. *tamen ne prorſus imbellem agerent annum.* Silius Italicus lib. 11. *diſcatque Lyæo Imbellem donare diem* Rurſus *bellicoſum annum* noſter lib. 10. *differendi ſibi*

tempora poſcent, provideat. Te, Servi Corneli, præſidem hujus publici conſilii, cuſtodem religionum, comitiorum, legum, rerum omnium urbanarum, collegæ facimus. Cunctis in partes muneris ſui benigne pollicentibus operam, Valerius ſocius imperii lectus, adjecit, *M. Furium ſibi pro dictatore, ſeque ei pro magiſtro equitum futurum. Proinde quam opinionem de unico imperatore, eam ſpem de bello haberent. Se vero bene ſperare, & de bello, & de pace univerſaque republica*, erecti gaudio fremunt: *nec dictatore unquam opus fore reipublicæ, ſi tales viros in magiſtratu habeat, tam concordibus junctos animis; parere atque imperare juxta paratos: laudemque conferentes potius in medium, quam ex communi ad ſe trahentes.*
7 Juſtitio indicto, delectuque habito, Furius ac Valerius ad Satricum profecti; quo non Volſcorum modo juventutem Antiates ex nova ſubole lectam, ſed ingentem Latinorum Hernicorumque conciverant ex integerrimis diutina pace populis. itaque novus hoſtis veteri adjunctus commovit animos militis Romani. Quod ubi aciem jam inſtruenti Camillo centuriones renunciaverunt, *turbatas militum mentes eſſe, ſegniter arma capta, cunctabundoſque & reſiſtentes egreſſos caſtris eſſe, quin voces quoque auditas, cum centenis hoſtibus ſingulos pugnaturos, & ægre inermem tantam multitudinem, nedum armatam ſuſtineri poſſe*; in equum inſilit, & ante ſigna obverſus in aciem, ordines interequitans, *Quæ triſtitia, milites, hæc, quæ inſolita cunctatio eſt? Hoſtem, an me, an vos ignoratis? Hoſtis eſt quid aliud quam perpetua materia virtutis gloriæque veſtræ? Vos contra, me duce, (ut Falerios Veioſque captos, & in capta patria Gallorum legiones cæſas taceam) modo trigeminæ victoriæ triplicem triumphum ex his ipſis Volſcis & Æquis, & ex Etruria egiſtis. An me, quod non dictator vobis ſed tribunus ſignum dedi, non agnoſcitis ducem? neque ego maxima imperia in vos deſidero: & vos in me nihil præ-*

ter

ſibi conſulatus in bellicoſiorem annum. Quare nec dubitabam olim conjicere apud Silium eodem libro Verſ. 590. *Vt longa imperia atque armatos proroget annos Hannibal.* Quod poſtea invenimus Oxonii à ſcripto firmatum. Vulgo *armatus.* Chifl. *bellutia.* Margo Voſſ. *bellantia.* Forte, *bellantium.*

GRO-

per me ipſum intueri decet. neque enim dictatura mihi unquam animos fecit, ut ne exilium quidem ademit. Iidem igitur omnes ſumus: & quum eadem omnia in hoc bellum afferamus quæ in priora attulimus, eundem eventum belli exſpectemus. Simul concurreritis, quod quiſque didicit ac conſuevit, faciet. Vos vincetis, illi fugient. Dato deinde ſigno, ex equo deſilit, & 8
proximum ſigniferum manu arreptum ſecum in hoſtem rapit; *infer miles*, clamitans, *ſignum.* quod ubi videre ipſum Camillum, jam ad munera corporis, ſenecta invalidum, vadentem in hoſtes, procurrunt pariter omnes, clamore ſublato: *Sequere imperatorem*, pro ſe quiſque clamantes. [a] Emiſſum etiam ſignum Camilli juſſu in hoſtium aciem ferunt: idque ut repeteretur, concitatos anteſignanos. Ibi primum pulſum Antiatem, terroremque non in primam tantum aciem, ſed etiam ad ſubſidiarios perlatum. nec vis tantum militum movebat excitata præſentia ducis, ſed quod Volſcorum animis nihil terribilius erat, quam ipſius Camilli forte oblata ſpecies. Ita quocumque ſe intuliſſet, victoriam ſecum haud dubiam trahebat. maxime id evidens fuit, quum in lævum cornu prope jam pulſum, arrepto repente equo cum ſcuto pedeſtri advectus, conſpectu ſuo prælium reſtituit; oſtentans vincentem cæteram aciem. Jam inclinata res erat, [b] ſed turba hoſtium & fuga impediebatur, & longa cæde conficienda multitudo tanta feſſo militi erat: quum repente ingentibus procellis fuſus imber, certam magis victoriam quam prælium diremit.

Signo

GRONOVII.

a *Emiſſum etiam ſignum.*] Nec diſpliceret: *Miſſum etiam.* Vult enim conjectum & rotatum manu.

b *Sed turba hoſtium & fuga impediebat.*] Sic Rhenanus & ante illum Andreas in Romana, Bechariuſque & Moguntina cum Badio. Quid autem *impediebat?* an rem? ut multitudo dicatur & per fugam, inter fugam, morata victoriam eſſe. Placet magis aut *fugam*, ut Mediolanenſis, aut *impediebatur*, quod in Aldino & Iunta & ſcriptis obvium nobis fuit: ut τὸ *turba* ſit auferendi caſus. Lib. 5. *terga cæſa ſuomet ipſorum certamine in turba impedientium fugam.* Lib. 9. *Ingens multitudo in unum metu conglobata, ac ſemet ipſa turba impediens, in medio cæſa.* Eodem: *loca difficilia hoſti quæſita, ipſos tum ſua fraude impediebant.*

 VARIO-

Signo deinde receptui dato, nox inſecuta, quietis R
manis, perfecit bellum. Latini namque & Hernici, re
ctis Volſcis, domos profecti ſunt; malis conſiliis par
adepti eventus. Volſci ubi ſe deſertos ab eis videı
quorum fiducia rebellaverant; relictis caſtris, mœnib
Satrici ſe includunt. quos primo Camillus vallo circuı
dare & aggere atque operibus oppugnare eſt adortı
Quæ poſtquam nulla eruptione impediri videt; min
eſſe animi ratus in hoſte, quam ut in eo tam lentæ ſp..
victoriam exſpectaret; cohortatus milites, ne tanquam
Veios oppugnantes in opere longinquo ſeſe tererent,
victoriam in manibus eſſe; ingenti militum alacritate
mœnia undique aggreſſus ſcalis, oppidum cepit. Vol-
9 ſci abjectis armis ſeſe dediderunt. Cæterum animus
ducis rei majori, Antio, imminebat. id caput Volſco
rum, eam fuiſſe originem proximi belli. [1] Sed quia niſ
magno apparatu, tormentis machiniſque, tam valid
urbs capi non poterat; relicto ad exercitum collega
Romam eſt profectus, ut ſenatum ad excidendum An
tium hortaretur. Inter ſermonem ejus (credo rem An
tiatem diuturniorem manere Diis cordi fuiſſe) legati [2] al
Nepete ac Sutrio auxilium adverſus Etruſcos petente
veniunt; brevem occaſionem eſſe ferendi auxilii me
morantes. eò vim Camilli ab Antio fortuna avertit
Namque quum ea loca oppoſita Etruriæ, & velut clau
ſtra inde portæque eſſent; & illis occupandi ea, quum
quid novi molirentur, & Romanis recuperandi tuendi-
que cura erat. Igitur ſenatui cum Camillo agi placuit,
ut omiſſo Antio bellum Etruſcum ſuſciperet. Legio-
nes

VARIORUM.

1 *Sed quia niſi magno apparatu tormentis.*] Mirum hoc videri poteſt, cum ad finem libri ſecundi tam facile capta fuerit. *Glarean.*

2 *Ab Nepete ac Sutrio.*] Reprehendit hic Glareanus, quod Nepete dixerit in caſu auferendi, quum *Nepeti* fuerit dicendum, quippe cum in recto *Nepete* dicatur. Sed propria in *E* deſinentia ejuſdem terminationis habent nominativum & ablativum. Vt *Præneſte.* Dixit enim Virgilius, *Quique altum Præneſte viri:* &, *cum primam aciem Præneſtæ ſub ipſa.* Hæc Priſcianus. *Siganius.*

ſes urbanæ, [a] quibus Quintius præfuerat, ei decernun-
tur. quamquam expertum exercitum, aſſuetumque im-
perio, qui in Volſcis erat, mallet, nihil recuſavit: Va-
lerium tantummodo imperii ſocium depopoſcit. Quin-
tius Horatiuſque ſucceſſores Valerio in Volſcis miſſi.
Profecti ab urbe Sutrium Furius & Valerius, partem
oppidi jam captam ab Etruſcis invenere; ex parte altera
interſeptis itineribus ægre oppidanos vim hoſtium ab ſe
arcentes. Cum Romani auxilii adventus, tum Camilli
nomen celeberrimum apud hoſtes ſocioſque, & in præ-
ſentia rem inclinatam ſuſtinuit, & ſpacium ad opem fe-
rendam dedit. Itaque diviſo exercitu Camillus, colle-
gam, eam in partem circumductis copiis quam hoſtes
tenebant, mœnia aggredi jubet: non tanta ſpe ſcalis ca-
pi urbem poſſe, quam ut averſis eo hoſtibus, & oppida-
nis jam pugnando feſſis, laxaretur labor, & ipſe ſpatium
intrandi ſine certamine mœnia haberet. Quod quum
ſimul utrimque factum eſſet, ancepſque terror Etruſcos
circumſtaret, & mœnia ſumma vi oppugnari, & intra
mœnia eſſe hoſtem viderent; porta ſe, quæ una forte
non obſidebatur, trepidi uno agmine ejecere. Magna
cædes fugientium, & in urbe & per agros eſt facta. plu-
res à Furianis intra mœnia cæſi: Valeriani expeditiores
ad perſequendos fuere: nec ante noctem, quæ conſpe-
ctum ademit, finem cædendi fecere. Sutrio recepto, re-
ſtitutoque ſociis, Nepete exercitus ductus, quod per
deditionem acceptum jam totum Etruſci habebant. Vi- 10
debatur

GRONOVII.

a *Quibus Quinctius præfuerat.*] Iuſſit ſuperius Camillus Q. Servilium exercitu inſtructo paratoque in urbe caſtra habere, intentum ſive Etruria, ſive Latini Hernicique ſe moverent: L. autem Quinctium ex cauſariis ſenibuſque ſcribere, qui urbi mœnibuſque præſidio eſſent. Hos credibile non eſt eductos, quum alterius haud dubiè ex militari juventute ſcriptæ manus copia foret. Itaque commodius ſcriberetur: *quibus Q. Servilius præfuerat.* Sed hoc vidit quoque Glareanus. Nam quod mox Quinctius Horatiuſque appellentur, licet cogitare, quia periculum minus exſpectatione erat, ſenem Servilium, cum exercitus ejus Camillo datus eſſet, ad urbem retentum præfuiſſe, qui ſupererant armati, urbanis; Quinctium Horatiumque juniores miſſos in Volſcos.

b *Non*

debatur plus in ea urbe recipienda laboris fore; [b] non i eo ſolum quod tota hoſtium erat; ſed etiam quod parti Nepeſinorum prodente civitatem, facta erat deditio Mitti tamen ad principes eorum placuit, ut ſecernerent ſe ab Etruſcis: fidemque quam imploraſſent ab Romanis, ipſi præſtarent. Unde quum reſponſum allatum eſſet, nihil ſuæ poteſtatis eſſe, Etruſcos, mœnia cuſtodiaſque portarum tenere; primo populationibus agri terror eſt oppidanis admotus: deinde poſtquam deditionis quam ſocietatis fides ſanctior erat; faſcibus ſarmentorum ex agro collatis ductus ad mœnia exercitus, completiſque foſſis ſcalæ admotæ, & clamore primo impetuque oppidum capitur. Nepeſinis inde edictum, ut arma ponant, parcique juſſum inermi. Etruſci pariter armati atque inermes cæſi. Nepeſinorum quoque auctores deditionis ſecuri percuſſi: innoxiæ multitudini redditæ res, oppidumque cum præſidio relictum. Ita duabus ſociis urbibus ex hoſte receptis, victorem exercitum tribuni cum magna gloria Romam reduxerunt. Eodem anno, ab Latinis Herniciſque res repetitæ, quæſitumque, cur per eos annos militem ex inſtituto non dediſſent? Reſponſum frequenti utriuſque gentis concilio eſt, *nec culpam in eo publicam, nec conſilium fuiſſe, quod ua juventutis aliqui apud Volſcos militaverint. eos tamen ipſos ravi conſilii pœnam habere, nec quemquam ex his reducem eſſe. Militis autem non dati cauſſam, terrorem aſſiduum à Volſcis, uiſſe, quam peſtem adhærentem lateri ſuo tot ſuper alia aliis bel-*
11 *lis exhauriri nequiſſe.* Quæ relata Patribus, magis tempus, quam cauſſam, non viſa belli habere. Inſequenti anno [1] A. Manlio, P. Cornelio, T. & L. Quintiis Capitolinis, [2] L. Papirio Curſore iterum, C. Sergio iterum tribunis

b *Non in eo ſolum.*] Videtur abundare τὸ *IN.*

VARIORUM.

1 *A. Manlio, P. Cornelio.*] Utrique addendum τὸ *iterum:* nam ante quadriennium etiam collegæ fuerunt. *Glareanus & Pighius.*

2 *L. Papirio Curſore iterum.*] Quoniam non niſi quinque tribunorum nomina eduntur, C. autem Sergius & ante ſemel & poſt tertium tribunus militum

bunis conſulari poteſtate, grave bellum foris, gravior domi ſeditio exorta: bellum à Volſcis adjuncta Latinorum atque Hernicorum defectione: ſeditio, unde minime timeri potuit, à patriciæ gentis viro, & inclitæ famæ, M. Manlio Capitolino: [a] qui nimius animi, quum alios principes ſperneret, uni invideret, eximio ſimul honoribus atque virtutibus M. Furio; ægre ferebat ſolum eum in magiſtratibus, ſolum apud exercitus eſſe; *tantum jam eminere, ut iiſdem auſpiciis creatos, non pro collegis, ſed pro miniſtris habeat. quum interim, ſi quis verè æſtimare velit, à M. Furio recuperari patria ex obſidione hoſtium non potuerit, niſi à ſe prius Capitolium atque arx ſervata eſſet. & ille, inter aurum accipiendum, & ſpem pacis ſolutis animis, Gallos aggreſſus ſit: ipſe armatos capienteſque arcem depulerit. illius gloriæ pars virilis apud omnes milites ſit, qui ſimul vicerint; ſuæ victoriæ neminem omnium mortalium ſocium eſſe.* His opinionibus inflato animo, ad hoc vitio quoque ingenii vehemens, & impotens; poſtquam inter Patres, non quantum æquum cenſebat, excellere ſuas opes animadvertit; [3] primum omnium ex Patribus popularis factus, cum plebis magiſtratibus conſilia communicare; criminando Patres, alliciendo ad ſe plebem, jam aura non conſilio ferri, famæque magnæ malle quam bonæ eſſe; [1] & non contentus agrariis legibus, quæ materia ſemper tribu-

iſſe à Livio traditur; quo autem anno ...tum fuerit, niſi hoc dicamus, ne conjectura quidem colligi poteſt; propterea ...detur legendum eſſe: *L. Papirio Curſore II. C. Sergio II. tribunis.* Sigonius.

3 *Primum omnium ex Patribus popularis.*] Neceſſario legendum *primus.* ...fra: *quod primus à Patribus ad plebem ...feciſſet.* Tan. Faber.

GRONOVII.

a *Qui nimius animis quum alios.*] ...uctoribus optimis delevi literam. *Nimius animi*, ut noſtro, *æger animi*, Virgilio *præſtans animi, egregius animi.* Tacitus 3. hiſt. *innocentiam juſtitiamque ejus non argueres: ſermonis nimius erat.*

VARIORUM.

1 *Et non contentus agrariis legibus, &c. idem moliri cepit.*] Non intelligi poteſt quid velit Livius. Neque enim Manlius, de quo nunc loquitur agris dandis, ut Sp. Caſſius; neque frumento ut Sp. Mælius, ſed pecunia condonanda, ut nemo ante, plebem ad ſe alliciebat. Cum autem eos, qui æs alienum fecerant, quia ſolvendo non eſſent, addictos duci, ægrè pateretur; atque id ne fieret, ſua ſe pecunia prohibiturum eſſe profiteretur, propterea rectè dici poteſt; *fidem moliri cepiſſe.* Eſt autem *fidem moliri,*

tribunis plebis ſeditionum fuiſſet: [a] fidem moliri cœpit: *acriores quippe æris alieni ſtimulos eſſe, qui non egeſtatem modo atque ignominiam minentur, ſed nervo ac vinculis corpus liberum territent.* & erat æris alieni magna vis, [b] re damnoſiſſima etiam divitibus, ædificando contracta. Bellum itaque Volſcum, grave per ſe, oneratum Latinorum atque Hernicorum defectione, in ſpeciem cauſſæ jactatum, ut major poteſtas quæreretur. Sed nova conſilia Manlii magis compulere ſenatum ad dictatorem creandum. Creatus A. Cornelius Coſſus magiſtrum
12 equitum dixit T. Quintium Capitolinum. Dictator, etſi majorem dimicationem propoſitam domi quam foris cernebat; tamen, ſeu quia celeritate ad bellum opus erat, ſeu victoria triumphoque dictaturæ ipſi vires ſe additurum ratus, delectu habito in agrum Pomptinum, quo à Volſcis exercitum indictum audierat, pergit. Non dubito præter ſatietatem tot jam libris aſſidua bella cum Volſcis geſta legentibus, illud quoque ſuccurſurum (quod mihi percenſenti propiores temporibus harum

rerum

moliri, prohibere ne qui debent ea quæ debent, ſolvant. Sic lib. 3. *Lartii ſententiam, quæ tota fidem tolleret.* Cic. pro L. Manil. *ſolutione impedita fidem concidiſſe.* Et mox: *Hæc fides atque hæc ratio pecuniarum, quæ Romæ, quæque in foro verſatur, implicita eſt cum illis pecuniis Aſiaticis: ruere illa non poſſunt, ut hæc non eodem labefactata motu concidant.* Cæſar 3. Civil. *Cum fides tota Italiâ eſſet anguſtior, neque creditæ pecuniæ ſolverentur.* Livius infra: *Fide incolumi ex theſauris Gallicis creditum ſolvi poſſe.* Sigonius.

GRONOVII.

a *Fidem moliri cœpit.*] Scripti & editiones antiquæ: *idem.* Vnde magnus vir interponi voluit: *ex ære alieno idem moliri cœpit.* Sed recte Sigonius: *fidem moliri.* Nam *moliri* eſt labefactare, ut *moliri fores*, & hoc ipſo libro, *moliri obices portarum.* Iterumque: *parva rem ingentem moliundi cauſa intervenit.* Labefactatur autem fides, cum pecuniæ creditæ condonantur debitoribus. Quis enim credere volet, hoc ſi exſpectet fore, ut non recipiat ſuum? Ad illa, quæ attulit Sigonius, addo locum Ciceronis ex 2. de Officiis: *Quamobrem, ne ſit æs alienum, quod reipub. noceat, providendum eſt: quod multis rationibus provideri poteſt: non ſi fuerit, ut locupletes ſuum perdant, debitores lucrentur alienum. nec enim ulla res vehementius rempublicam continet quam fides: quæ nulla eſſe poteſt, niſi erit neceſſaria ſolutio rerum creditarum.* Inde & queritur infra Appius, *altera* rogatione Sextii *fidem abrogari, cum qua omnis humana ſocietas tollitur.* Ipſam Livii phraſin, quamquam in alia re, uſurpat Ovidius lib. 4. Faſt. *Pro magna teſte vetuſtas Creditur. acceptam parce movere fidem.*

b *Res damnoſiſſima etiam divitibus.*] Scribe cum Freinſhemio: *vis, re damnoſiſſima etiam divitibus, ædificando.* Notum eſt illud Græcorum: *Σώματα*

πολλὰ

[fe]runt auctores miraculo fuit) unde toties victis Volſcis & Æquis ſuffecerint milites. quod quum ab antiquis tacitum prætermiſſumque ſit, cujus tandem ego rei præter opinionem, quæ ſua cuique conjectanti eſſe poteſt, auctor ſim? Simile veri eſt, aut intervallis bellorum, ſicut nunc in delectibus fit Romanis, alia atque alia ſubole juniorum ad bella inſtauranda toties uſos eſſe: aut non ex iiſdem ſemper populis exercitus ſcriptos; quanquam eadem ſemper gens bellum intulerit: aut innumerabilem multitudinem liberorum capitum in eis fuiſſe locis,[1] quæ nunc vix ſeminario exiguo militum relicto, ſervitia Romana ab ſolitudine vindicant. Ingens certè (quod inter omnes auctores convenit) quamquam nuper Camilli ductu atque auſpicio acciſæ res erant, Volſcorum exercitus fuit. [c] ad hoc Latini Hernicique acceſſerant, & Circeienſium quidam, & coloni etiam à Velitris. Romanus dictator caſtris eo die poſitis, poſtero cum auſpicato prodiſſet, hoſtiaque cæſa pacem Deûm adoraſſet; lætus ad milites, jam arma ad propoſitum pugnæ ſignum, ſicut edictum erat, luce prima capientes proceſſit: *Noſtra victoria eſt, milites*, inquit, *ſi quid Dii vateſque eorum in futurum vident. itaque, ut decet certæ ſpei plenos, & cum imparibus manus conſerturos, pilis ante pedes poſitis, gladiis tantum dextras armemus: ne procurri quidem ab acie velim, ſed obnixos vos ſtabili gradu impetum hoſtium excipere.* [d] *Ubi illi vana injecerint miſſilia, & effuſi ſtantibus vobis ſe intulerint, tum micent gladii, & veniat in mentem unicuique, Deos eſſe, qui Romanum adjuvent: Deos, qui ſecundis avibus in prælium miſerint. Tu, T. Quinti, equitem intentus ad primum*

initium

πολλὰ τρέφειν ϗ δώματα πολλ' ἀνεγείρειν Ἀτραπὸς ἐς πενίην ἐστὶν ἑτοιμοτάτη.

c *Ad hoc Latini Hernicique.*] Forte: *Ad hos.*

d *Vbi illi varia injecerint miſſilia.*] Recide præpoſitionem: ſufficit enim, *vana jecerint.* Tacitus: *teliſque non in vanum jactis.*

VARIORUM.

1 *Quæ nunc vix ſeminario militum relicto.*] Senſus eſt: Ea tum loca frequentiſſima fuiſſe, quæ nunc prope deſerta eſſent, niſi à ſervis Romanis, qui ea à ſolitudine vindicant, colerentur, præſertim cum ibi pauci admodum ſint, qui militent, vix militum exiguo ſeminario relicto. *Sigonius.*

initium moti certaminis teneas: ubi hærere jam aciem collat pede videris, tum terrorem equeſtrem occupatis alio pavore inſer: invectuſque ordines pugnantium diſſipa. Sic eques, ſic pedes, ut præceperat, pugnant: nec dux legiones, nec
13 fortuna fefellit ducem. Multitudo hoſtium [a] nulli rei præterquam numero freta, & oculis utramque metiens aciem, temere prælium iniit, temere omiſit: clamore tantum miſſilibuſque telis, & primo pugnæ impetu ferox; gladios & collatum pedem, & vultum hoſtis ardore animi micantem ferre non potuit. Impulſa frons prima, & trepidatio ſubſidiis illata, & ſuum terrorem intulit eques: rupti inde multis locis ordines, motaque omnia, & fluctuanti ſimilis acies erat. deinde, poſtquam cadentibus primis, jam ad ſe quiſque perventuram cædem cernebat; terga vertunt. Inſtare Romanus; & donec armati confertique abibant, peditum labor in perſequendo fuit: poſtquam jactari arma paſſim, fugaque per agros ſpargi aciem hoſtium animadverſum eſt; tum equitum turmæ emiſſæ, dato ſigno, ne in ſingulorum morando cæde ſpatium ad evadendum interim multitudini darent: ſatis eſſe miſſilibus ac terrore impediri curſum, obequitandoque agmen teneri, dum aſſequi pedes & juſta cæde conficere hoſtem poſſet. Fugæ ſequendique non ante noctem finis fuit: capta quoque ac direpta eodem die caſtra Volſcorum, prædaque omnis, præter libera corpora, militi conceſſa eſt. Pars maxima captivorum ex Latinis atque Hernicis fuit: nec hominum de plebe, ut credi poſſet mercede militaſſe, ſed principes quidam juventutis inventi; manifeſta fides publica ope Volſcos hoſtes adjutos. Circeienſium quoque quidam cogniti, & coloni à Velitris: Romamque omnes miſſi, percunctantibus primoribus Patrum, eadem, quæ dictatori, defectionem ſui quiſque populi haud perplexe indi-

GRONOVII.

Nulli rei præterquam.] Scribe, *nulla re.* Vt lib. 9. *Etruſci omnium, præterquam multitudinis ſuæ, qua ſola freti erant, immemores.*

b Qua

Indicovere. Dictator exercitum in ſtativis tenebat; mi- 14
nime dubius bellum cum his populis Patres juſſuros; quum major domi exorta moles coëgit acciri Romam eum; gliſcente indies ſeditione, quam ſolito magis metuendam auctor faciebat. non enim jam orationes modo Manlii, ſed facta popularia in ſpeciem, tumultuoſa eadem, [b] qua mente fierent, intuenda erant. Centurionem, nobilem militaribus factis, judicatum pecuniæ quum duci vidiſſet; medio foro cum caterva ſua accurrit, & manum injecit: vociferatuſque de ſuperbia Patrum, ac crudelitate fœneratorum, & miſeriis plebis, virtutibus ejus viri fortunaque; *Tum vero ego*, inquit, *nequicquam hac dextra Capitolium arcemque ſervaverim, ſi civem commilitonemque meum, tamquam Gallis victoribus captum, in ſervitutem ac vincula duci videam.* Inde rem creditori palam populo ſolvit, libraque & ære liberatum emittit; Deos atque homines obteſtantem, *ut M. Manlio, liberatori ſuo, parenti plebis Romanæ, gratiam referant*. Acceptus extemplo in tumultuoſam turbam, & ipſe tumultum augebat; cicatrices acceptas Veienti, Gallico aliiſque deinceps bellis oſtentans. *Se militantem, ſe reſtituentem everſos penates,* [1] *multiplici jam ſorte exſoluta mergentibus ſemper ſortem uſuris, obrutum fœnore eſſe. Videre lucem, forum, civium ora, M. Manlii opera: omnia parentum beneficia ab illo ſe habere: illi devovere corporis vitæque ac ſanguinis quod ſuperſit. quodcunque ſibi cum patria, penatibus publicis ac privatis juris fuerit; id cum uno homine eſſe.* His vocibus inſtincta plebes quum jam unius hominis eſſet; addita alia commotioris ad omnia turbanda conſilii res. Fundum in Veienti, caput patrimonii, ſubjecit præconi: *Ne quem veſtrûm,* inquit,

b *Qua mente fierent, intuenda.*] Sic quidem omnes libri. Sed ſcribendum videtur, *intuenti.* Manlii non modo orationes, ſed & actiones erant prima fronte populares, ſed conſideranti, quo conſilio fierent, omnino ſeditioſæ.

VARIORUM.

1 *Multiplici jam ſorte exſol. merg. ſ per ſortem.*] Quidam pro *ſe per*, legun *ſemper*, ut intelligamus uſuras ita mul tiplicatas, ac ab ipſo ſolutas, ſorten

inquit, *Quirites, donec quicquam in re mea ſupererit,* [2] [a] *judicatum addictumve duci patiar.* Id vero ita accendit animos, ut per omne fas ac nefas ſecuturi vindicem libertatis viderentur. Ad hoc domi, concionantis in modum, ſermones pleni criminum in Patres: inter quos, cum omiſſo diſcrimine, [b] vera an vana jaceret, [3] theſauros Gallici auri occultari à Patribus jecit: nec jam poſſidendis publicis agris contentos eſſe, niſi pecuniam quoque publicam avertant. Ea res ſi palam fiat, exſolvi plebem ære alieno poſſe. Quæ ubi objecta ſpes eſt, enimvero indignum facinus videri, quum conferendum ad redimendam civitatem à Gallis aurum fuerit, tributo collationem factam: idem aurum ex hoſtibus captum in paucorum prædam ceſſiſſe. Itaque exſequebantur quærendo [c] ubi tantæ rei furtum occultaretur: differenteque, & tempore ſuo ſe indicaturum dicente; cæteris omiſſis eo verſæ erant omnium curæ: apparebatque nec veri indi-
15 cii gratiam mediam, nec falſi offenſionem fore. Ita ſuſpenſis rebus dictator accitus ab exercitu, in urbem venit. poſtero die ſenatu habito, quum ſatis periclitatus voluntates hominum, diſcedere ſenatum ab ſe vetuiſſet; ſtipatus ea multitudine, ſella in comitio poſita, viatorem ad M. Manlium miſit: qui dictatoris juſſu vocatus, quum

jam aliquoties æquaſſe: ut ſit ſenſus, uſuras toties ſuppullulaſcentes merſiſſe ſortem, atque ita ſe fœnore obrutum. *Glarean.*

2 *Iudicatum addictumve.*] *Addicti* apud veteres dicebantur, qui prætoris juſſu, cum ſolvendo non eſſent, creditoribus addicebantur. Vide Vallam lib. 5. *Godelev.*

3 *Theſauros auri Gallici.*] Aurum, quod pro Capitolii redemptione in medium fuerat collatum. *Godelev.*

GRONOVII.

a *Iudicatum addictumve duci patiar.*] Non enim *adjudicatum.* Infra: *fama & corpore judicati atque addicti creditoribus ſatisfaciebant.* Diximus alibi.

b *Vera an vana jaceret, theſauros Gallici auri occultari à Patribus jecit.*] Vox ultima mihi ſuſpecta eſſe incipit: nam & inſuavis eſt auribus ob præcedens *jaceret*, & abſque illa conſtat oratio, ſi cogites τῷ *inter quos*, dici per intellectum verbi, *erat.* Ovidius lib. 13. *& deceperat omnes, In quibus Ajacem, ſumptæ fallacia veſtis.* Cornelius Nepos: *Creati decem prætores, qui exercitui præeſſent: in his Miltiades.* Cui ſic ſæpius. Ut & noſter. Hoc libro cap. 20.

c *Ubi tantæ rei furtum occultaretur.*] Duo meliores Pall. & alter Voſſ. *per occultaretur.* Forte fuit: *ubi tantæ rei furtum, per quos occultaretur.*

d Sor-

quum ſignum ſuis dediſſet adeſſe certamen, agmine ingenti ad tribunal venit. Hinc ſenatus, hinc plebs ſuum quiſque intuentes ducem, velut in acie conſtiterant. Tum dictator, ſilentio facto, *Utinam,* inquit, *mihi Patribuſque Romanis ita de ceteris rebus cum plebe conveniat, quemadmodum quod ad te attinet, eamque rem, quam de te ſum quæſiturus, conventurum ſatis confido. Spem factam à te civitati video, fide incolumi ex theſauris Gallicis, quos primores Patrum occultent, creditum ſolvi poſſe. Cui ego rei tantum abeſt ut impedimento ſim, ut contra, te, M. Manli, adhorter, liberes fœnore plebem Romanam: & iſtos incubantes publicis theſauris ex præda clandeſtina evolvas. Quod niſi facis, ſive ut & ipſe in parte prædæ ſis, ſive quia vanum indicium eſt; in vincula te duci jubebo: nec diutius patiar à te multitudinem fallaci ſpe concitari.* Ad ea Manlius, *nec ſe ſefelliſſe,* ait, *non adverſus Volſcos toties hoſtes, quoties Patribus expediat, nec adverſus Latinos Hernicoſque, quos falſis criminibus in arma agant; ſed adverſus ſe ac plebem Romanam dictatorem creatum eſſe. Jam, omiſſo bello, quod ſimulatum ſit, in ſe impetum fieri: jam dictatorem profiteri patrocinium fœneratorum adverſus plebem: jam ſibi ex favore multitudinis crimen & perniciem quæri. Offendit,* inquit, *te, A. Corneli, voſque Patres conſcripti, circumfuſa turba lateri meo? Quin eam diducitis à me ſinguli veſtris beneficiis, intercedendo, eximendo de nervo cives veſtros, prohibendo judicatos addictoſque duci; ex eo, quod affluit opibus veſtris, ſuſtinendo neceſſitates aliorum? Sed quid ego vos, de veſtro impendatis, hortor?* [d] *Sortem aliam ferte, de capite deducite quod uſuris pernumeratum eſt: jam nihilo mea turba, quam ullius, conſpectior erit. At enim, quid ita ſolus ego civium curam ago? nihilo magis quod reſpondeam, habeo, quam ſi quæras, quid ita ſolus Capitolium arcemque ſervarim. Et tum univerſis, quam potui, opem tuli, & nunc ſingulis feram. Nam quod ad theſauros Gallicos attinet, rem ſuapte natura facilem, difficilem interrogatio facit. cur enim quæritis quod ſcitis? cur quod in ſinu veſtro eſt, excuti jubetis potius,*

d *Sortem aliam ferte.*] MSſ. & veteres editiones *ſortem aliquam ferte.* An eſt ſorte tandem aliqua contenti eſtote, nec eam renovate ſemper anatociſmis.

tius, quam ponatis? niſi aliqua fraus ſubeſt. quo magis argui præſtigias jubetis veſtras, eo plus vereor [e] *ne abſtuleritis obſervantibus etiam oculos. Itaque non ego vobis, ut indicem prædas veſtras,*
16 *ſed vos id cogendi eſtis, ut in medium proferatis.* Quum mittere ambages, dictator juberet, & aut [1] [f] peragere verum indicium cogeret, aut fateri facinus inſimulati falſo crimine ſenatus, oblatæque vani furti invidiæ; negantem arbitrio inimicorum ſe locuturum, in vincula duci juſſit. Arreptus à viatore, *Jupiter,* inquit, *optime maxime, Iunoque Regina, ac Minerva, cæterique Dii Deæque, qui Capitolium arcemque incolitis; ſiccine veſtrum militem ac præſidem ſinitis vexari ab inimicis? Hæc dextra, qua Gallos fudi à delubris veſtris, jam in vinculis & catenis erit?* Nullius nec oculi nec aures indignitatem ferebant: ſed invicta ſibi quædam patientiſſima juſti imperii civitas fecerat. nec adverſus dictatoriam vim aut tribuni plebis, aut ipſa plebs, attollere oculos aut hiſcere audebant. Conjecto in carcerem Manlio, ſatis conſtat, magnam partem plebis veſtem mutaſſe, multos mortales capillum ac barbam promiſiſſe,

e *Ne abſtuleritis etiam obſervantibus oculis.*] Glareanus notat, ſi *oculis* legamus, ut habeant plerique libri, ſimpliciorem fore enuntiationem; ſi *oculos,* ut quidam, ſpecioſam hyperbolen. Haud ſcio unde acceperit *oculis:* nam id ego in ſolo reperio Sigoniano; ſenſum autem ejus nullum exputare poſſum. Itaque Freinshemius conjecit *occulti.* Sed Mſſ. & editiones apud me omnes ab Andrea uſque ad Frobenium, *oculos.* Dicuntur autem fures *abſtuliſſe oculos etiam obſervantibus,* qui arte tanta egerunt in furando, ut etiam Argus aliquis in illis perderet uſum luminum, & utcumque intentus, quid ageretur, non animadverteret. Maneque in cœpta tranſlatione: nam præſtigiatorum proprie eſt *auferre oculos* ſpectantibus, hoc eſt, fallere oculos ſpectantium. Sex. Empiricus lib. 2. adverſus Mathematicos: Καθάπερ οἱ ψηφοπαῖκται τὰς τῶν θεωμένων ὄψεις δι' ὀξυχειρίας κλέπτουσι. Gregorius Nazianzenus in Athanaſium: Ἀλλὰ ταυτὸν ἦν ψήφοις τε παίζειν τὴν ὄψιν κλεπτούσαις τῷ τάχει τῆς μεταθέσεως. Suidas in ψηφολόγοι. Ὥσπερ οἱ ψηφολόγοι τοὺς ὀφθαλμοὺς τῷ τάχει τῆς μεταθέσεως τῶν ψήφων ἀπατῶντες συναρπάζουσι. De hoc monuerunt me eodem fere tempore, & in eandem ſententiam, coram alter, alter per literas, Rabodus Hermannus Schelius & Albertus Rubenius, ambo pectora amicitiæ, ambo ſumma literarum decora, ambo fato breves & in medio honorum curſu cum luctu omnium bonorum defuncti.

f *Peragere verum indicium cogeret.*] Suſpectum mihi τὸ *cogeret:* ſufficit enim ad omnia, quod præceſſit, *juberet.*

VARIORUM.

1 *Peragere verum indicium.*] Dele iſtud *verum.* Tan. Faber.

miſiſſe, obverſatamque veſtibulo carceris mœſtam turbam. Dictator de Volſcis triumphavit: invidiæque magis triumphus quam gloriæ fuit. Quippe domi, non militiæ, partum eum; actumque de cive, non de hoſte, fremebant: unum defuiſſe tantum ſuperbiæ, quod non M. Manlius ante currum ſit ductus. Jamque haud procul ſeditione res erat: cujus leniendæ cauſſa, poſtulante nullo, largitor voluntarius repente ſenatus factus, Satricum coloniam duo millia civium Romanorum deduci juſſit: bina jugera & ſemiſſes agri aſſignati. Quod quum & parvum & paucis datum, & mercedem eſſe prodendi M. Manlii interpretarentur; remedio irritatur ſeditio: & jam magis inſignis ſordibus & facie reorum turba Manliana erat. amotuſque poſt triumphum abdicatione dictaturæ terror & linguam & animos liberaverat hominum. Audiebantur itaque propalam voces expro- 17
brantium multitudini, *quod defenſores ſuos in præcipitem ſemper locum favore tollat, deinde in ipſo diſcrimine periculi deſtituat. Sic Sp. Caſſium in agros plebem vocantem, ſic Sp. Mælium ab ore civium famem ſuis impenſis propulſantem, oppreſſos: ſic M. Manlium, merſam & obrutam fœnore partem civitatis in libertatem ac lucem extrahentem, proditum inimicis. Saginare plebem populares ſuos, ut jugulentur. Hoccine patiendum fuiſſe, ſi ad nutum dictatoris non reſponderet vir conſularis?* [2] *Fingerent mentitum ante, atque ideo non habuiſſe quod tum reſponderet: cui ſervo umquam mendacii pœnam vincula fuiſſe? Non obverſatam eſſe memoriam noctis illius, quæ pæne ultima atque æterna nomini Romano fuerit? non ſpeciem agminis Gallorum, per Tarpejam rupem ſcandentis? non ipſius M. Manlii, qualem eum armatum, plenum ſudoris ac ſanguinis, ipſo pene Jove erepto ex hoſtium manibus vidiſſent? Selibriſne farris gratiam ſervatori patriæ relatam? & quem prope cœleſtem, cognomine certe Capitolino Jovi parem fecerint, eum pati vinctum in carcere, in tenebris, obnoxiam carnificis arbitrio ducere animam? Adeo in uno omnibus*

2 *Fingerent mentitum ante.*] Leg. *mentitum autem.* Plautus & Terentius ita tranſponunt τὸ *autem* ἐν πεζῷ & ἐν λεκτικῷ. Tan. Faber.

bus ſatis auxilii fuiſſe, nullam opem in tam multis uni eſſe? Jam ne nocte quidem turba ex eo loco dilabebatur, refracturosque carcerem minabantur: quum remiſſo, id quod erepturi erant, ex ſenatusconſulto Manlius vinculis liberatur. quo facto ſeditio non finita, ſed dux ſeditioni datus eſt. Per eoſdem dies Latinis & Hernicis, ſimul colonis Circejenſibus, & à Velitris purgantibus ſe Volſci crimine belli, captivoſque repetentibus, ut ſuis legibus in eos animadverterent, triſtia reſponſa reddita: triſtiora colonis, quod cives Romani patriæ oppugnandæ nefanda conſilia iniiſſent. Non negatum itaque tantum de captivis; ſed in quo ab ſociis tamen temperaverant, denunciatum ſenatus verbis, faceſſerent propere ex urbe, ab ore atque oculis populi Romani, ne nihil eos legationis jus, externo non civi comparatum, tege-
18 ret. Recrudeſcente Manliana ſeditione, ſub exitu anni comitia habita, [3] creatique tribuni militum conſulari poteſtate ex Patribus Ser. Cornelius Maluginenſis tertium, P. Valerius Potitus iterum, M. Furius Camillus quintum, Ser. Sulpicius Rufus iterum, C. Papirius Craſſus, T. Quintius Cincinnatus ſecundum. Cujus principio anni, & Patribus & plebi peropportune externa pax data: plebi, quod non avocata delectu ſpem cepit, dum tam potentem haberet ducem, fœnoris expugnandi: Patribus, ne quo externo terrore avocarentur animi ab ſanandis domeſticis malis. Igitur quum pars utraque acrior aliquanto coorta eſſet; [a] jam in propinquum certamen aderat: & Manlius, advocata domum plebe,

3 *Creatique tribuni mil. conſ. pot. ex patribus Servius, &c.*] *Ex patribus* autem idcirco dictum eſt, quia aliquando per hæc tempora fiebant etiam ex plebe. *Sigon.*

GRONOVII.

a *Iam in propinquum certamen aderat.*] Quidam editi veteres, *in propinquo*. Rectius delebitur præpoſitio. Sic lib. 7. *Quum robore juventutis ſua acciſo, nulla propinqua ſpes eſſet.* Lib. 21. *Quum ob hæc taliaque ſperaret propinquum certamen.* Tacitus 2. annal. *Igitur propinquo ſummæ rei diſcrimine.* Th. Helm. duo Voſſ. *eſſet in propinquum*, ſine τοῦ *jam*. Nec ſecus Romæ Andreas Venio in ſuſpicionem non hanc modo vocem inculcatam eſſe Livio, ſed & τὰ *aberant &*, quum ſcripſiſſet: *Igitur quum*

plebe, cum principibus novandarum rerum interdiu noctuque conſilia agitat; plenior aliquanto animorum iraruinque, quam antea fuerat. Iram accenderat ignominia recens in animo ad contumeliam inexperto. ſpiritus dabat, quod nec auſus eſſet idem in ſe dictator, quod in Sp. Mælio Cincinnatus Quintius feciſſet: & vinculorum ſuorum invidiam non dictator modo abdicando dictaturam fugiſſet, ſed ne ſenatus quidem ſuſtinere potuiſſet. His ſimul inflatus, exacerbatuſque, jam per ſe accenſos incitabat plebis animos: *Quouſque tandem ignorabitis vires veſtras, quas natura ne belluas quidem ignorare voluit? numerate ſaltem quot ipſi ſitis, quot adverſarios habeatis. Si ſinguli ſingulos aggreſſuri eſſetis, tamen acrius crederem vos pro libertate, quam illos pro dominatione certaturos. Quot enim clientes circa ſingulos fuiſtis patronos, tot nunc adverſus unum hoſtem eritis. Oſtendite modo bellum, pacem habebitis. Videant vos paratos ad vim, jus ipſi remittent. Audendum eſt aliquid univerſis, aut omnia ſingulis patienda. Quouſque me circumſpectabitis? Ego quidem nulli veſtrum deero. ne fortuna mea deſit, videte. Ipſe vindex veſter, ubi viſum inimicis eſt, nullus repente fui: & vidiſtis in vincula duci univerſi eum, qui à ſingulis vobis vincula depuleram. Quid ſperem, ſi plus in me audeant inimici? an exitum Caſſii Mæliique exſpectem? Bene facitis, quod abominamini: Dii prohibebunt hæc: ſed [1] nunquam propter me de cœlo deſcendent. Vobis dent mentem oportet, ut prohibeatis: ſicut mihi dederunt armato togatoque, ut vos à barbaris hoſtibus, à ſuperbis defenderem civibus. Tam parvus animus tanti populi eſt, ut ſemper vobis auxilium adverſus inimicos ſatis ſit, nec ullum, niſi quatenus imperari vobis ſinatis, certamen adverſus Patres noveritis? Nec hoc natura inſitum vobis eſt, ſed uſu poſſidemini. Cur enim adverſus externos tantum animorum geritis, ut impe-*

quum pars utraque acrior aliquanto coorta eſſet in propinquum diſcrimen; Manlius advocata domum plebe.

VARIORUM.

1 *Nunquam de cœlo deſcendent.*] Varro lib. 1. de re Ruſtica: *Et quoniam, ut aiunt, Dii facientes adjuvant, prius invocabo Deos.* Quo ſignificat divinam opem non ceſſantibus, ſed induſtriis & pro ſua virili conantibus auxilio eſſe ſolere. *Gocelev.*

imperare illis æquum cenſeatis? quia conſueſtis cum eis pro i
perio certare, adverſus hos tentare magis quam tueri libert
tem. Tamen qualeſcunque duces habuiſtis, qualeſcunque ipſi ſ
ſtis, omnia adhuc quantacunque petiſtis, obtinuiſtis; ſeu vi, ſ
fortuna veſtra. [a] *tempus eſt jam majora conari. Experimini m*
do & veſtram felicitatem, & me (ut ſpero) feliciter expertu
minore negotio, qui imperet Patribus, imponetis, quam qui re
ſiſterent imperantibus, impoſuiſtis. Solo æquandæ ſunt dictatu
conſulatuſque, ut caput attollere Romana plebes poſſit. Proin
adeſte, prohibete jus de pecuniis dici. ego me patronum profite
plebis, quod mihi cura mea & fides nomen induit. Vos ſi quo
ſigni magis imperii honoriſve nomine veſtrum appellabitis duce
eo utemini potentiore ad obtinenda ea quæ vultis. Inde de r
gno agendi ortum initium dicitur: ſed nec cum quib
nec quem ad finem conſilia pervenerint, ſat planum tr
19 ditur. At in parte altera ſenatus de ſeceſſione, in d
mum privatam, plebis, forte etiam in arce poſitam, [a]
imminenti mole libertati, agitat. Magna pars vocif
rantur, Servilio Ahala opus eſſe, qui non in vincula d
ci jubendo irritet publicum hoſtem, ſed unius jactu
civis, finiat inteſtinum bellum. Decurritur ad leniore
verbis ſententiam; vim tamen eandem habentem, u
videant magiſtratus, ne quid ex pernicioſis conſil
M. Manlii reſpublica detrimenti capiat. Tum tribu
conſulari poteſtate, tribunique plebis (nam & quia eu
dem & ſuæ poteſtatis quem libertatis omnium fine
cernebant, Patrum auctoritati ſe dediderant) hi tu
omnes quid opus facto ſit, conſultant. Quum præt
vim & cædem nihil cuiquam occurreret; eam autem i
gentis dimicationis fore appareret; tum M. Mænius
Q. P

2 *Et imminente mole libertat.*] Leg. & *imminentem publicæ libertati.* Tan. Fab.

GRONOVII.

a *Vnde tempus eſt etiam majora conari.*] Locum leviter corruptum Sigonii cura longe corruptiorem reddidit, adjecto τοῦ *unde*: quod & ſenſum m
gis impedit, nec in aliis ſcriptis alicu
pretii aut vetuſtis edd. reperitur. I
ergo ejecto & reſecta copulativa, q
ex proximo verbo ſubſtantivo redun
bat, ſcribe: *Tempus eſt jam majora c*
nari. Lib. 21. *Tempus eſt jam opulen*

Publilius tribuni plebis, *Quid Patrum & plebis certa-en facimus, quod civitatis eſſe adverſus unum peſtiferum civem bet? [1] Quid cum plebe aggredimur eum, quem per ipſam ebem tutius aggredi eſt, ut ſuis ipſe oneratus viribus ruat? Diem cere ei, nobis in animo eſt. nihil minus populare quam regnum . Simul multitudo illa non ſecum certari viderint, & ex ad-catis judices facti erunt, & accuſatores de plebe, patricium um intuebuntur, & regni crimen in medio; nulli magis quam ertati favebunt ſuæ.* Approbantibus cunctis, diem Man- 20 o dicunt. quod ubi eſt factum, primo commota plebs t, utique poſtquam ſordidatum reum viderunt: nec m eo non modo patrum quemquam, ſed ne cognatos uidem aut affines, poſtremo ne fratres quidem A. & . Manlios; quod ad eum diem nunquam uſu veniſſet, : in tanto diſcrimine non & proximi veſtem mutarent. ppio Claudio in vincula ducto, C. Claudium inimi-m, Claudiamque omnem gentem ſordidatam fuiſſe, nſenſu opprimi popularem virum: quod primus à Pa-ibus ad plebem defeciſſet. Quum dies venit, quæ æter cœtus multitudinis ſeditioſaſque voces, & lar-tionem & fallax indicium, pertinentia proprie ad re-i crimen, ab accuſatoribus objecta ſint reo, apud ne-inem auctorem invenio. nec dubito haud parva fuiſſe, um damnandi mora plebi non in cauſſa, ſed in loco erit. Illud notandum videtur, ut ſciant homines, quæ quanta decora fœda cupiditas regni, non ingrata ſo-m, ſed inviſa etiam reddiderit. Homines prope qua-ingentos produxiſſe dicitur, quibus ſine fœnore ex-nſas pecunias tuliſſet, quorum bona venire, quos duci ldictos prohibuiſſet. Ad hæc, decora quoque belli on commemoraſſe tantum, ſed protuliſſe etiam nſpicienda; ſpolia hoſtium cæſorum ad triginta, [2] dona

& ditia ſtipendia facere. Lib. 25 *mpus eſſe id jam agi, ut bellum in ſpania finiretur.*

VARIORUM.

1 *Quid cum plebe aggredimur.*] Male conjicit Sigonius, *quin*, idque recipit in con-

[2] dona imperatorum ad quadraginta: in quibus inſignes duas murales coronas, civicas octo. Ad hæc [3] ſervatos ex hoſtibus cives produxiſſe; inter quos C. Servilium magiſtrum equitum abſentem nominatum. & quum ea quoque, quæ bello geſta eſſent, pro faſtigio rerum oratione etiam magnifica facta dictis æquando memoraſſet; nudaſſe pectus inſigne cicatricibus bello acceptis; & identidem Capitolium ſpectans, Jovem Deoſque alios devocaſſe ad auxilium fortunarum ſuarum: precatuſque eſſe, ut quam mentem ſibi Capitolinam arcem protegenti ad ſalutem populi Romani dediſſent, eam populo Romano in ſuo diſcrimine darent: & oraſſe ſingulos univerſoſque, ut Capitolium atque arcem intuentes, ut ad Deos immortales verſi, de ſe judicarent. In Campo Martio quum centuriatim populus citaretur, & reus ad Capitolium manus tendens, ab hominibus ad Deos preces avertiſſet; apparuit tribunis, niſi oculos quoque hominum liberaſſent ab tanti memoria decoris, numquam fore in præoccupatis beneficio animis vero crimini locum. Ita prodicta die, in [4] Petelinum lucum extra portam Flumentanam, unde conſpectus in Capitolium non eſſet, concilium populi indictum eſt. ibi crimen valuit, & obſtinatis animis triſte judicium inviſumque etiam judicibus factum. [a] Sunt qui per duumviros, qui de perduellione anquirerent, creatos, auctores ſint, damnatum tribuni [5] de ſaxo Tarpeio dejecerunt: locuſque

contextum. Nam quærunt, cur aggredimur Manlium & una etiam plebem ab illo pendentem. *Gruterus.*

2 *Dona Imperatorum.*] De militarib. donis lege Alex. ab Alex. lib. 4. cap. 18. Blondum lib. 6. Romæ triumph. Gellium lib. 5. cap. 6. Plin lib. 33. cap. 2. & lib. 7. cap. 28. *Godelev.*

3 *Servatos ex hoſtibus cives produxit.*] Suſpicor verbum *produxit* ab exponente poſtea additum. Quod tamen ſubaudiri poteſt aptius quam *protuliſſe*, quod inanimatis rebus convenit. Alioqui melius legatur *produxiſſe* cohærente oratione. *Rhenanus.*

4 *Petelinum lucum.*] Fuit enim in campo Viminali ſub aggere propè Iunonis Lucinæ templum hic locus. *Godelev.*

5 *De ſaxo Tarpeio.*] *Tarpeia rupes* ſeu mons, locus eſt in Vrbe altiſſimus, ex quo ſontes præcipitabantur. Vide Alex. ab Alexandr. lib. 3. cap. 5. & 23. Cœlium lib. 10. cap. 5. *Godelev.*

GRONOVII.

a *Sunt qui duumviros.*] Duo Pall.

Th. duo

que idem in uno homine & eximiæ gloriæ monimen-
tum, & pœnæ ultimæ fuit. Adjectæ mortuo notæ ſunt:
publica una; quod, quum domus ejus fuiſſet, ubi nunc
ædes atque officina Monetæ eſt; latum ad populum eſt,
ne quis patricius in arce aut Capitolio habitaret: genti-
licia altera; quod gentis Manliæ decreto cautum eſt, ne
quis deinde M. Manlius vocaretur. Hunc exitum ha-
buit vir, niſi in libera civitate natus eſſet, memorabilis.
Populum brevi, poſtquam periculum ab eo nullum erat,
per ſe ipſas recordantem virtutes deſiderium ejus te-
nuit. peſtilentia etiam brevi conſecuta, nullis occurren-
tibus tantæ cladis cauſſis; ex Manliano ſupplicio magna
parti videri orta: *Violatum Capitolium eſſe ſanguine ſervatoris,*
nec Diis cordi fuiſſe pœnam ejus oblatam prope oculis ſuis, à quo ſua
templa erepta è manibus hoſtium eſſent. [b] Peſtilentiam inopia 21
frugum, & vulgatam utriuſque mali famam, anno inſe-
quente multiplex bellum excepit, L. Valerio quartum,
A. Manlio tertium, Ser. Sulpicio tertium, L. Lucretio,
L. Æmilio tertium, M. Trebonio, tribunis militum con-
ſulari poteſtate. Hoſtes novi, præter Volſcos, velut
ſorte quadam prope in æternum exercendo Romano
militi datos, Circejoſque & Velitras colonias, jamdiu
molientes defectionem, & ſuſpectum Latium, Lanuvini
etiam, quæ fideliſſima urbs fuerat, ſubito exorti. Id Pa-
tres rati contemptu accidere, quod Veliternis civibus
ſuis tamdiu impunita defectio eſſet; decreverunt, ut
primo quoque tempore ad populum ferretur de bello
eis indicendo. ad quam militiam quo paratior plebes
eſſet, quinqueviros Pomptino agro dividendo, & trium-
viros Nepete coloniæ deducendæ creaverunt. Tum ut
bellum

Th. duo Voſſ. Helm. *Sunt qui per duumviros.* Ex quo apparet recte Rhenanum τὸ *damnatum* à ſequenti periodo ad hanc retraxiſſe. Niſi intelligas per duumviros *judicium factum.*

b *Peſtilentiam, inopiam frugum.*] Leve omnium jam ab Andrea librorum vitium. Scribe: *Peſtilentiam inopia frugum, & vulgatam.* Nam & prorſus ita lib. 4. *Peſtilentem annum inopia frugum, neglecto cultu agrorum, ut plerumque ſit, excepit.* Notavimus olim: nunc video confirmatum ab utraque membrana Voſſiana.

c *Fæ-*

bellum juberent, latum ad populum eſt: & nequicquam diſſuadentibus tribunis plebis, omnes tribus bellum juſſerunt. Apparatum eo anno bellum eſt: exercitus propter peſtilentiam non eductus. eaque cunctatio colonis ſpatium dederat deprecandi ſenatum: & magna hominum pars eo, ut legatio ſupplex Romam mitteretur, inclinabat. ni privato (ut fit) periculo publicum implicitum eſſet, auctoreſque defectionis ab Romanis, metu ne ſoli crimini ſubjecti, piacula iræ Romanorum dederentur, avertiſſent colonias à conſiliis pacis. Neque in ſenatu ſolum per eos legatio impedita eſt, ſed magna pars plebis incitata, ut prædatum in agrum Romanum exirent. hæc nova injuria exturbavit omnem ſpem pacis. De Prænestinorum quoque defectione eo anno primum fama exorta: arguentibuſque eos Tuſculanis, & Gabinis, & Lavicanis, quorum in fines incurſatum erat, ita placide ab ſenatu reſponſum eſt, ut minus credi de criminibus, quia nollent ea vera eſſe, appareret.
22 Inſequenti anno Sp. & L. Papirii, novi tribuni militum conſulari poteſtate, Velitras legiones duxêre; quatuor collegis Ser. Cornelio Maluginenſe quartum, Q. Servilio, Ser. Sulpicio, L. Æmilio quartum, tribunis ad præſidium urbis, & ſi qui ex Etruria novi motus nunciarentur (omnia enim inde ſuſpecta erant) relictis. Ad Velitras adverſus majora penè auxilia Prænestinorum, quam ipſam colonorum multitudinem ſecundo prælio pugnatum eſt; ita ut propinquitas urbis hoſti & cauſſa maturioris fugæ, & unum ex fuga receptaculum eſſet. Oppidi oppugnatione tribuni abſtinuere; quia & anceps erat, nec in perniciem coloniæ pugnandum cenſebant. Literæ Romam ad ſenatum cum victoriæ nunciis acriores in Prænestinum quam in Veliternum hoſtem, miſſæ. Itaque ex ſenatuſconſulto, populique juſſu, bellum Prænestinis indictum: qui conjuncti Volſcis anno inſequente Satricum coloniam populi Romani pertinaciter à colonis defen-

ſam vi expugnarunt, [c] fœdeque in captis exercuere victoriam. Eam rem ægre paſſi Romani, M. Furium Camillum ſeptimum tribunum militum creavêre. additi collegæ, A. & L. Poſtumii Regillenſes, ac L. Furius, cum L. Lucretio, & M. Fabio Ambuſto. Volſcum bellum M. Furio extra ordinem decretum. adjutor ex tribunis ſorte L. Furius datur; non tam è republica quam ut collegæ materia ad omnem laudem eſſet: & publicè, quod rem temeritate ejus prolapſam reſtituit: & privatim, quod ex errore gratiam potius ejus ſibi quam ſuam gloriam petiit. Exactæ jam ætatis Camillus erat, comitiiſque jurare parato in verba excuſandæ valetudini ſolita, conſenſus populi reſtiterat: ſed [1] vegetum ingenium in vivido pectore vigebat, virebatque integris ſenſibus, & civiles jam res haud magnopere obeuntem bella excitabant. Quatuor legionibus quaternûm millium ſcriptis, exercitu indicto ad portam Eſquilinam in poſteram diem, ad Satricum profectus; ibi eum expugnatores coloniæ haudquaquam perculſi, fidentes militum numero, quo aliquantum præſtabant, opperiebantur. poſtquam appropinquare Romanos ſenſerunt, extemplo in aciem procedunt; nihil dilaturi quin periculum ſummæ rerum facerent: ita paucitati hoſtium, nihil artes imperatoris unici, quibus ſolis confiderent, profuturas eſſe. Idem ardor & in Romano 23
exercitu erat, & in altero duce: nec præſentis dimicationis fortunam ulla res, præterquam unius viri conſilium atque imperium, morabatur: qui occaſionem juvandarum

c *Fœdeque in captis exercuere victoriam.*] Non modo nihil habet vulgata vitii: ſed etiam vitioſa eſt, quam ſupponit Sigonius: *fœdamque in captivis.* Etenim *fœdam victoriam exercere* foret uti victoria, quæ turpiter parta eſt: & ponit hoc genus loquendi crimen in acquirenda victoria, de uſu ejus indifferenter ſonat. Quod abhorret à Livii mente; is enim paratam quidem ſignificat vi & optima ratione belli, deformatam autem crudelitate, dum exercetur. Salluſtius Iugur. de L. Opimio, *acerrume victoriam nobilitatis in plebem exercuerat.* Vide 4. Obſerv. 5.

VARIORUM.

1 *Vegetum ingenium in vivido pectore virebat vigebatque.*] Ita duo verba transpono. Quid enim? Livione dignum

vandarum ratione virium trahendo bello quærebat. Eo magis hoſtis inſtare: nec jam pro caſtris tantum ſuis explicare aciem, ſed procedere in medium campi, & vallo prope hoſtium ſigna inferendo, ſuperbam fiduciam virium oſtentare. Id ægre patiebatur Romanus miles: multo ægrius alter ex tribunis militum L. Furius; ferox quum ætate & ingenio, tum multitudinis, ex incertiſſimo ſumentis animos, ſpe inflatus. Hic per ſe jam milites incitatos inſuper inſtigabat, elevando, qua una poterat, ætate auctoritatem collegæ: *Juvenibus bella data* dictitans, *& cum corporibus vigere & deflореſcere animos: Cunctatorem ex acerrimo bellatore factum: & qui advenien[s] a caſtra urbeſque primo impetu rapere ſit ſolitus: eum reſiden[tem] intra vallum tempus terere: quid acceſſurum ſuis, deceſſurumve hoſtium viribus ſperantem? quam occaſionem, quod tempus,* b *quem inſidiis inſtruendis locum? frigere ac torpere ſenis conſilia. Sed* Camillo, *tum vitæ ſatis, tum gloriæ eſſe. quid attinere cum mortali corpore uno, civitatis, quam immortalem eſſe deceat, pati conſeneſcere vires?* His ſermonibus tota in ſe averterat caſtra. & quum omnibus locis poſceretur pugna, *Suſtinere,* inquit, *M. Furi, non poſſumus militum impetum: & hoſtis, cujus animos cunctando auximus, jam minime toleranda ſuperbia inſultat. Cede unus omnibus, & patere te vinci conſilio, ut maturius bello vincas.* Ad ea Camillus, *Quæ bella ſuo unius auſpicio geſta ad eam diem eſſent, negare in eis neque ſe, neque populum* Romanum, *aut conſilii ſui, aut fortunæ pœnituiſſe. nunc ſcire ſe collegam habere jure imperioque parem, vigore ætatis præſtantem. Itaque ſe quod ad exercitum attineat, regere conſueſſe, non regi. collegæ imperium ſe non poſſe impedire.*

Diis

gnum eſt: *vegetum ingenium viget?* Deinde, *vitebat ſenſibus integris*, non ita placebat. *Tan. Faber.*

GRONOVII.

a *Caſtra urbeſque primo impetu capere.*] Non Borbet. modo, ſed & duo Voſ. Hel. Pall. Chiflet. Buſlid. *rapere* Florus lib. 3. cap. 20. *nihil tale exſpectantis ducis ſubito impetu caſtra rapuere.* Idem 4. 12. de Arminio & Germanis: *undique invadunt, caſtra rapiunt.*

b *Quum inſidiis inſtruentem locum.*] Videtur fore rectius, *inſtruendis.* Pendent enim hæc omnia à verbo *ſperantem*, nempe Camillum: quam ſperantem occaſionem; quod ſperantem tempus; quem locum inſtruendis inſidiis?

Diis bene juvantibus ageret, quod è republica duceret. [1] *Ætati ſuæ ſe veniam etiam petere, ne in prima acie eſſet. quæ ſenis munia in bello ſint, iis ſe non defuturum. Id à Diis immortalibus precari, ne qui caſus ſuum conſilium laudabile efficiat.* Nec ab hominibus ſalutaris ſententia, nec à Diis tam piæ preces auditæ ſunt. primam aciem auctor pugnæ inſtruit, ſubſidia Camillus firmat, validamque ſtationem pro caſtris opponit. ipſe edito loco ſpectator intentus in eventu alieni conſilii conſtitit. Simul primo concurſu concre- 24
puêre arma, hoſtis dolo, non metu, pedem retulit. lenis ab tergo clivus erat inter aciem & caſtra: &, quod multitudo ſuppeditabat, aliquot validas cohortes in caſtris armatas inſtructaſque reliquerant, quæ inter commiſſum jam certamen, ubi vallo appropinquaſſet hoſtis, erumperent. Romanus cedentem hoſtem effuſe ſequendo, in locum iniquum pertractus, opportunus huic eruptioni fuit. [2] verſus itaque in victorem terror, & novo hoſte, [c] & ſupina valle Romanam inclinavit aciem. Inſtant Volſci recentes, qui è caſtris impetum fecerant, integrant & illi pugnam, qui ſimulata ceſſerant fuga. Jam non recipiebat ſe Romanus miles, ſed immemor recentis ferociæ veteriſque decoris, terga paſſim dabat, atque effuſo curſu caſtra repetebat: quum [d] Camillus, ſubjectus à circumſtantibus in equum, & raptim ſubſi-

c *Et ſupina valle Romanam.*] Si cogites præcedentia, *lenis ab tergo clivus erat inter aciem & caſtra,* non obſcurus eſt locus, multo minus ſuſpectus eſſe debet, ut Glareano viſum. Ait enim Romanos territos & inclinatos, quod & loco ſubiſſent acclivi & ab recente hoſte deſuper incumbente exciperentur. *Supina vallis* eſt, quibus eſt à tergo, qui ex valle in collem ſuccedunt. Lib. 7. *Pepuliſtis à caſtris, ſupina valle præcipites egiſtis.*

d *Camillus ſublatus à circumſtantibus in equum.*] Scribe cum Thuaneo & Chiflet. *ſubjectus.* Quo auriganturtres Pall. duo Voſſ. Helm. qui habent *ſubvectus.* Virgilius lib. 12 *& corpora ſaltu Subjiciunt in equos.* Noſterque Livius lib. 31. *Saluti fuit eques, qui raptim ipſe deſiluit, pavidumque regem in equum ſubjecit.* Statius 11. Thebaid. *Correptumque injecit equo.*

VARIORUM.

1 *Ætati ſuæ ſe veniam etiam petere.*] Tò *etiam* hoc loco ſtare poſſe haud putem. Lege: *veniam eam petere.* Quaſi dixerit: *Hanc mihi veniam dabis.* Tan. Faber.

2 *Verſus itaque in victorem terror, & novo hoſte. & ſupina valle, &c.*] Duas cauſas affert, quibus Romana acies exterrita

ſubſidiis oppoſitis, *Hæc eſt*, inquit, *milites, pugna quam poposcitis? Quis homo, quis Deus eſt, quem accuſare poſſitis? veſtra illa temeritas, veſtra ignavia hæc eſt. Secuti alium ducem, ſequimini nunc Camillum: & quod ductu meo ſoletis, vincite. Quid vallum & caſtra ſpectatis? neminem veſtrûm illa, niſi victorem, receptura ſunt.* Pudor primo tenuit effuſos: inde, ut circumagi ſigna obvertique aciem [a] viderunt in hoſtem, & dux, præterquam quod tot inſignis triumphis, etiam ætate venerabilis, inter prima ſigna (ubi plurimus labor periculumque erat) ſe offerebat; increpare ſinguli ſe quiſque & alios, & adhortatio invicem totam alacri clamore pervaſit aciem. Neque alter tribunus rei defuit: ſed miſſus à collega reſtituente peditum aciem ad equites, non caſtigando (ad quam rem leviorem auctorem eum culpæ ſocietas fecerat) ſed ab imperio totus ad preces verſus, orare ſingulos univerſoſque, *ut ſe reum fortunæ ejus diei crimine eximerent. Abnuente ac prohibente collega, temeritatis me omnium potius ſocium, quam unius prudentiæ dedi. Camillus in utraque veſtra fortuna ſuam gloriam videt: ego, ni reſtituitur pugna (quod miſerrimum eſt) fortunam cum omnibus, infamiam ſolus ſentiam.* 3 Optimum viſum eſt [b] in fluctuantem aciem tradi equos, & pedeſtri pugna

territa inclinata eſt: *Novum hoſtem, & ſupinam vallem*, quam paulò ante *lenem* à tergo *clivum* appellavit. *Sigonius.*

3 *Optimum viſum eſt in fluctuantem aciem, &c.*] Hæc obſcure dicta ſunt, nam de qua acie intelligendum ſit ignoratur. Verum cum ipſi pedites in certamen ibant, non equites, fortaſſis equos fortunæ commiſiſſe commodè quis exponat. *Glarean.*

GRONOVII.

a *Ruunt in hoſtem.*] Verbum, *ruunt*, eſt Sigoniani, hoc eſt, ſtigmatis ſpleniſque nimis interſtincti codicis. Tu vero reſtitue lectionem antiquam: *inde ut circumagi ſigna obvertique aciem viderunt in hoſtem, & dux, &c. inter prima ſigna ſe offerebat, increpare ſinguli ſe quiſque & alios.* Iam dabant terga, ſed caſtigatio Camilli pudorem incuſſit, ut ſtarent: mox ut ſigna quoque circumagi, & verſus hoſtem reflectere ſe jam primos ordines videre, ut videre venerabilem tot meritis imperatorem inter primos diſcrimini ſeſe offerentem; ultro ſe invicem ſunt hortati & animos reſumpſere. Quod Sigonius addidit, intelligi Livius voluit à prudenti lectore, dum ipſe properat ad alterius ducis equiti ſegnitiem excutientis curam: de qua poſtquam explicuit, tum conjunctim de utriſque: *nihil neque apud duces neque apud milites remittitur à ſummo certamine animi.* Vides illud *ruere in hoſtem*, quod ſupra putaverunt deſiderari.

b *In fluctuantem aciem tradi equos.*

No

pugna invadere hoſtem. Eunt inſignes armis animiſque,
qua premi parte maxime peditum copias vident. nihil
neque apud duces, neque apud milites remittitur à ſum-
mo certamine animi. Senſit ergo eventus virtutis enixæ
opem: & Volſci, qua modo ſimulato metu ceſſerant, ea
in veram fugam effuſi, magna pars & in ipſo certamine,
& poſt in fuga cæſi: cæteri in caſtris, quæ capta eodem
impetu ſunt, plures tamen capti quam occiſi. Ubi in 25
recenſendis captivis quum Tuſculani aliquot noſcita-
rentur, ſecreti ab aliis ad tribunos adducuntur: percun-
ctantibuſque faſſi, publico conſilio ſe militaſſe. cujus
tam vicini belli metu Camillus motus, extemplo ſe Ro-
mam captivos ducturum ait, ne Patres ignari ſint Tu-
ſculanos ab ſocietate deſciſſe. caſtris exercituique inte-
rim, ſi videatur, præſit collega. Documento unus dies
fuerat, ne ſua conſilia melioribus præferret. nec tamen
aut ipſi, aut in exercitu cuiquam ſatis placato animo Ca-
millus laturus culpam ejus videbatur, qua data in tam
præcipitem caſum reſpublica eſſet, & tum in exercitu,
tum Romæ conſtans omnium fama erat, quum varia
fortuna in Volſcis geſta res eſſet, adverſæ pugnæ fugæ-
que in L. Furio culpam, ſecundæ decus omne penes
M. Furium eſſe. Introductis in ſenatum captivis, quum
bello perſequendos Tuſculanos Patres cenſuiſſent, Ca-
milloque id bellum mandaſſent; adjutorem ſibi ad eam
rem unum petit: permiſſoque, ut ex collegis optaret,
quem vellet, contra ſpem omnium L. Furium optavit.
qua moderatione animi quum collegæ levavit infa-
miam, tum ſibi gloriam ingentem peperit. Nec fuit
cum

Non tantum obſcure dicta ſunt hæc, ſed etiam omnino male. Nam equos fortunæ commiſiſſe equitem, ut exponi commode cenſet Glareanus, quid quæſo ipſum eſt? Scribe: *inter fluctuantem aciem.* Interea, dum hæret fluctuatque ambigua utrimque acies, equitem deſcendere ad pedes, equos tradere lixis puta vel calonibus cuſtodiendos. Lib. 8. *Dictator ubi reſpectantes hoſtium anteſignanos, turbataque ſigna, & fluctuantem aciem vidit, tum adhortari. Tradi* equos eſt *relictis equis*, lib. 7. *conſulto prius dictatore equites, permiſſu denique ejus, relictis equis, clamore provolant ante ſigna. Omiſſis equis* lib. 9. Virgilius 11.

cum Tuſculanis bellum: [1] pace conſtanti vim Romanam arcuerunt, quam armis non poterant. Intrantibus fines Romanis, non demigratum ex propinquis itineri locis, non cultus agrorum intermiſſus: patentibus portis urbis, togati obviam frequentes imperatoribus proceſſere: commeatus exercitui comiter in caſtra ex urbe & ex agris devehitur. Camillus caſtris ante portas poſitis, eademne forma pacis, quæ in agris oſtentaretur, etiam intra mœnia eſſet, ſcire cupiens, ingreſſus urbem, ubi patentes januas, & tabernis apertis propoſita omnia in medio vidit, intentoſque opifices ſuo quemque operi, & ludos literarum ſtrepere diſcentium vocibus, ac repletas ſemitas, inter vulgus aliud, puerorum & mulierum huc atque illuc euntium, qua quemque ſuorum uſuum cauſſæ ferrent: nihil uſquam, non pavidis modo, ſed ne mirantibus quidem ſimile circumſpiciebat, omnia inquirens oculis, ubinam bellum fuiſſet: adeo nec amotæ rei uſquam, nec oblatæ ad tempus veſtigium ullum erat: [2] ſed ita omnia conſtante tranquilla pace, ut eo
26 vix fama belli perlata videri poſſet. Victus igitur patientia hoſtium, ſenatum eorum vocari juſſit. *Soli adhuc*, inquit, *Tuſculani vera arma, veraſque vires, quibus ab ira Romanorum veſtra tutaremini, inveniſtis. ite Romam ad ſenatum. æſtimabunt Patres, utrum plus ante pœnæ, an nunc veniæ meriti ſitis. non præcipiam gratiam publici beneficii. deprecandi poteſtatem à me habueritis,* [3] *precibus eventum veſtris ſenatus, quem videbitur, dabit.* Poſtquam Romam Tuſculani venerunt, ſenatuſque paulo ante fidelium ſociorum mœſtus in veſtibulo

Æn. At illa furens acrique incenſa dolore Tradit equum comiti, paribuſque adſiſtit in armis.

VARIORUM.

1 *Pace conſtanti vim Romanor. arcuerunt.*] Valer. Maxim. lib. 7. cap. 3. manifeſtè fatetur conſilii acumen fuiſſe in Tuſculanis. Sed mirum Romanos tam facile ignoviſſe, imo civitatem eis dediſſe. An vicinitas terruit? *Glarean.*

2 *Sed ita omnia conſtante tranquilla pace.*] Lege, *conſtabant*. Virgilius: *Poſtquam cuncta videt cœlo conſtare ſereno.* Tan. Faber.

3 *Precib. eventum veſt. Senatus quem videbitur.*] Et id genus oratio notanda, num *quem* videbitur dixerit, pro *qui videbitur*: quod apud Græcos eſt frequens, & Latini non omnino fugerunt. *Glarean.*

GRO-

ſtibulo curiæ eſt conſpectus, moti extemplo Patres, vo-
cari eos jam tum hoſpitaliter magis, quam hoſtiliter
juſſere. Dictator Tuſculanus ita verba fecit: *Quibus bel-
lum indixiſtis, intuliſtiſque, Patres conſcripti, ſicut nunc videtis
nos ſtantes in veſtibulo curiæ veſtræ, ita armati paratique obviam
imperatoribus legionibuſque veſtris proceſſimus. Hic noſter, hic
plebis noſtræ habitus fuit, eritque ſemper, niſi ſi quando à vobis,
proque vobis, arma acceperimus. Gratias agimus & ducibus
veſtris & exercitibus, quod oculis magis quam auribus credide-
runt: & ubi nihil hoſtile erat, ne ipſi quidem fecerunt. Pacem
quam nos præſtitimus, eam à vobis petimus: bellum eo, ſicubi eſt,
avertatis precamur. In nos quid arma polleant veſtra, ſi patien-
do experiundum eſt, inermes experiemur. Hæc mens noſtra eſt.
Dii immortales faciant, tam felix quam pia. Quod ad crimina
attinet, quibus moti bellum indixiſtis; etſi revicta rebus, verbis
confutare nihil attinet; tamen etiamſi vera ſint, vel fateri nobis
ea, quum tam evidenter pœnituerit, tutum cenſemus. Peccetur
in vos, dum digni ſitis, quibus ita ſatisfiat.* Tantum fere ver-
borum ab Tuſculanis factum. Pacem in præſentia, nec
ita multo poſt civitatem etiam impetraverunt. ab Tuſcu-
lo legiones reductæ. Camillus conſilio & virtute in 27
Volſco bello, felicitate in Tuſculana expeditione, utro-
bique ſingulari adverſus collegam patientia & modera-
tione inſignis, magiſtratu abiit; creatis tribunis milita-
ribus in inſequentem annum, L. & P. Valeriis, Lucio
quintum, Publio tertium, & C. Sergio tertium, L. Me-
nenio ſecundum, Sp. Papirio, Ser. Cornelio Malugi-
nenſe. Cenſoribus quoque eguit annus: maxime pro-
pter incertam famam æris alieni; aggravantibus ſum-
mam etiam invidiæ ejus tribunis plebis, quum ab iis
elevaretur, quibus fide magis quam fortuna debentium
laborare creditum videri expediebat. Creati cenſores,
C. Sulpicius Camerinus, Sp. Poſtumius Regillenſis.
cœptaque jam res morte Poſtumii, quia collegam ſuffi-
ci cenſori religio erat, interpellata eſt. Igitur quum Sul-
picius abdicaſſet ſe magiſtratu, cenſores alii vitio creati

non geſſerunt magiſtratum. tertios creari (velut Diis non accipientibus in eum annum cenſuram) religioſum fuit. Eam verò ludificationem plebis tribuni ferendam negabant. *Fugere ſenatum teſtes, tabulas publicas, cenſus cujuſque, quia nolint conſpici ſummam æris alieni, quæ indicatura ſit demerſam partem à parte civitatis: quum interim obæratam plebem objectari aliis atque aliis hoſtibus. Paſſim jam ſine ullo diſcrimine bella quæri. ab Antio Satricum, ab Satrico Velitras, inde Tuſculum legiones ductas. Latinis, Hernicis, Prænestinis jam intentari arma, civium magis quam hoſtium odio, ut in armis terant plebem, nec reſpirare in urbe, aut per ocium libertatis meminiſſe ſinant, aut conſiſtere in concione, ubi aliquando audiant vocem tribuniciam de levando fœnore, & ſine aliarum injuriarum agentem. Quod ſi ſit animus plebi memor patrum libertatis, ſe nec addici quemquam civem Romanum ob creditam pecuniam paſſuros; neque delectum haberi, donec inſpecto ære alieno, initaque ratione minuendi ejus, ſciat unuſquiſque quid ſui, quid alieni ſit: ſuperſit ſibi liberum corpus, an id quoque nervo debeatur.* Merces ſeditionis propoſita confeſtim ſeditionem excitavit: nam & addicebantur multi, & ad Præneſtini famam belli novas legiones ſcribendas Patres cenſuerant. quæ utraque ſimul auxilio tribunicio, & conſenſu plebis impediri cœpta. Nam neque duci addictos tribuni ſinebant, neque juniores [a] nomina dabant

GRONOVII.

[a] *Nomina dabant, quum Patribus minor.*] Sive antecedentia ſive conſequentia conſideres, apparebit τῷ *quum* hic locum nullum eſſe. Neque enim ratio datur, cur detrectaverint juniores militiam, quæ ſi ad hanc quæſtionem applicaretur, contrarium potius efficeret; neque ſi ab eo novam incipias periodum, plena eſt oratio aut decenter præciſa. Flagitium ingens oblatum huic loco ſic abolendum videtur: *Quæ utraque ſimul auxilio tribunicio & conſenſu plebis impediri cœpta: nam neque duci addictos tribuni ſinebant, neque juniores nomina dabant. Patribus minus præſens cura creditæ pecuniæ juris exſequendi quam delectus eſſe: quippe jam à Præneſte profectus hoſtis in agro Sabino conſediſſe nuntiabatur.* A Mſſ. eſt *profectu hoſtis.* Sic lib. 8. *Peſtilentia, quæ Romanam urbem adorta nuntiabatur.* lib. 22 *cum duobus conſulibus conſulares exercitus amiſſi nuntiabantur.* Cæſar lib. 7. *Iam Cæſar à Gergovia diſceſſiſſe audiebatur.* Prætereà ſcripſimus, *minus præſens*, pro *minor.* Non tam urgens. lib. 8. *injuria Samnitium quam beneficii Romanorum memoria præſentior erat.* Cætera vides quam bene ſibi conſtent: & ne quid temere nos adfirmaſſe putes huju

bant; quum Patribus minor præſens cura creditæ pecuniæ juris exſequendi, quam delectus eſſet: quippe jam à Præneſte profectos hoſtes in agro Sabino conſediſſe nunciabatur. Interim tribunos plebis fama ea ipſa irritaverat magis ad ſuſceptum certamen quam deterruerat. neque aliud ad ſeditionem exſtinguendam in urbe,
quam prope illatum mœnibus ipſis bellum valuit. Nam 28
quum eſſet Præneſtinis nunciatum nullum exercitum conſcriptum Romæ, nullum ducem certum eſſe, Patres ac plebem in ſemetipſos verſos; occaſionem rati duces eorum, [b] raptim agmine acto, pervaſtatis protinus agris, ad portam Collinam ſigna intulere. Ingens in urbe trepidatio fuit. conclamatum *ad arma*, concurſumque in muros atque portas eſt: tandemque ab ſeditione ad bellum verſi, dictatorem T. Quintium Cincinnatum creavêre. Is magiſtrum equitum A. Sempronium Atratinum dixit. Quod ubi auditum eſt, (tantus ejus magiſtratus terror erat) ſimul hoſtes à mœnibus receſſere, [c] & juniores Romani ad edictum ſine detrectatione con-

hujus generis alia quædam ſubjungemus. Par omnino vitium ſuſtulit Rhenanus lib. 4, 39. *Quod ubi eſt factum, intercluſi equites nec perrumpere eadem, qua tranſierant, poſſe.* Vbi ante peſſime, *cum poſſent.* Prorſus ita ſimile nos, ubi diſſimilis ſibi Rhenanus, lib. 26, 50. *Quum adoleſcens ſimul pudore gaudioque perfuſus, dextram Scipionis tenens, Deos omnes invocaret ad gratiam illi referendam.* Sic ille è ſuo libro hic certe corrupto: nam Put. & omnes nobis viſi: *Adoleſcens* &c. *Deos omnes invocare.* Proxima vero nova periodus ibi incipit: *Parentes inde.* itaque & diſtinctionem mutabis. Lib. 5, 15. *Prodigia interim multa nuntiari.* Vbi male Rhenani liber, *nuntiavere*: male ipſe, *nuntiata fuere.* Lib. 22, 15. *Numidæ alii atque alii occurſantes refugienteſque ad caſtra prope ipſum cum fatigatione equorum atque hominum pertrahere.* Sic Put. Petav. Reg. Men. Vulgo: *pertraxere.* Lib. 23, 47. *Dein libero ſpatio inter ſe ludificantes, ſine vulnere pugnam extrahebant.* Put. *Extraherebant.* Dele augmentum librarii hæſitantis, & habebis verum: *pugnam extrahere.* Lib. 27, 51. *Matronæ*, &c. *per omnia delubra vagæ ſuppliciis votiſque fatigare Deos.* Ita iidem omneſque alii, non *fatigavere.*

b *Raptim agmine facto.*] Scripſimus è Mſſ. *acto.* Vt apud Virgilium: *Agmen agens equitum.* Lib. 7. *Relictiſque impedimentis caſtrorum raptim agitur agmen.* Auctor lib. 8. de Gall. cap. 7. *Sin majores copias ageret, in eo loco permanere.* Ita optimæ membr. Vulgo, *adduceret.*

c *Vt juniores Romani ad edictum.*] Freinshemius, *Romam.* Non ſine magna ſpecie. Sic enim lib. 43. *Hoc edicto literiſque cenſorum per fora & conciliabula dimiſſis, tanta multitudo juniorum Romam convenit, ut gravis urbi turba inſolita eſſet.* Sed tum latius patebat

:onvenêre. Dum conſcribitur Romæ exercitus, caſtra nterim hoſtium haud procul Allia flumine poſita. inde igrum latè populantes fatalem ſe urbi Romanæ locum cepiſſe, inter ſe jactabant: *ſimilem pavorem inde ac fugam fore, ac bello Gallico fuerit. Etenim, ſi diem contactum religione, inſignemque nomine ejus loci timeant Romani*, [1] *quanto magis Allienſi die Alliam ipſam, monumentum tantæ cladis, reformidaturos? Species profectò his ibi truces Gallorum, ſonumque vocis, in oculis atque in auribus fore.* Has inanium rerum inanes ipſas volventes cogitationes, fortunæ loci delegaverant ſpes ſuas. Romani contra, *Ubicunque eſſet Latinus hoſtis, ſatis ſcire eum eſſe, quem ad Regillum lacum devictum, centum annorum pace obnoxia tenuerint. Locum inſignem memoria cladis, irritaturum ſe potius ad delendam memoriam dedecoris, quam ut timorem faciat, ne qua terra ſit nefaſta victoriæ ſuæ.* [d] *Quin ipſi Galli ſi offerantur, illo loco ſe ita pugnaturos, ut Romæ pugnaverint in repetenda patria, ut poſtero die ad Gabios; tunc, quum effecerint, ne quis hoſtis, qui mœnia Romana intraſſet, nuncium ſecundæ adverſæque fortunæ domum perfer-*
29 *ret.* His utrimque animis ad Alliam ventum eſt. Dictator Romanus, poſtquam in conſpectu hoſtes erant inſtructi intentique, *Videſne tu*, inquit, *A. Semproni, loci fortuna illos fretos ad Alliam conſtitiſſe? nec illis Dii immortale certioris quicquam fiduciæ majoriſve quod ſit auxilii dederint At tu, fretus armis animiſque, concitatis equis invade mediam aciem: ego cum legionibus, in turbatos trepidanteſque inferam ſigna. Adeſte Dii teſtes fœderis: & expetite pœnas debitas ſimul vobis violatis, nobiſque per veſtrûm numen deceptis.* Non equitem

Romana civitas. Hunc ex plebe præſente conſcriptum exercitum veriſimilius eſt. Itaque poteſt vetus ſcriptura tolerari.

d *Quin ipſi Galli ſi offerantur.*] Invenio in ſcriptis & primis edit. *ipſi ſibi Galli.* Sigonianis amplius *offerant.* Vnde ille: *Quin ipſi ſi ibi Galli ſe offerant.* Forte interpunctio tantum mutanda, hoc modo: *Quin ipſi ſibi Galli ſi offerantur illo loco, ſe ita pugnaturos, ut Romæ pugnaverint.*

VARIORUM.

1 *Quanto magis Allienſi die Alliam.* Tollendum omnino iſtud, *Allienſi die*, quod quaſi gloſſema adſcriptum fuerat τῷ *contactum religione diem.* Eſt autem ineptum. Nam per *contactum religione diem* intelligebant Præneſtini iſti omnem omnino

tem, non peditem ſuſtinuere Præneſtini. primo impetu ac clamore diſſipati ordines ſunt. Deinde, poſtquam nullo loco conſtabat acies, terga vertunt: conſternatique, & præter caſtra etiam ſua pavore prælati, non prius ſe ab effuſo curſu ſiſtunt, quam in conſpectu Præneſte fuit. Ibi ex fuga diſſipati, locum, quem tumultuario opere communirent, capiunt: ne, ſi intra mœnia ſe recepiſſent, extemplo ureretur ager, depopulatiſque omnibus obſidio urbi inferretur. Sed poſtquam direptis ad Alliam caſtris victor Romanus aderat, id quoque munimentum relictum: & vix mœnia tuta rati, oppido ſe Præneſte includunt. [2] Octo præterea oppida erant ſub ditione Præneſtinorum. ad ea circumlatum bellum; deincepſque haud magno certamine captis, Velitras exercitus ductus. Eæ quoque expugnatæ. tum ad caput belli Præneſte ventum. Id non vi, ſed per deditionem receptum eſt. T. Quintius ſemel acie victor, binis caſtris hoſtium, novem oppidis vi captis, Præneſte in deditionem accepto, Romam revertit: triumphanſque ſignum Præneſte devectum Jovis Imperatoris in Capitolium tulit. Dedicatum eſt inter cellam Jovis ac Minervæ: tabulaque ſub eo fixa, monumentum rerum geſtarum, [a] his ferme inciſa literis fuit: *Jupiter atque divi omnes hoc dederunt, ut T. Quintius dictator oppida novem caperet*

omnino dies, qui clade aliqua nobilitati fuerant; non autem peculiariter de die Allienſi. *Tan. Faber.*

2 *Octo præterea oppida erant.*] Conjicio ſcripſiſſe Livium non *præterea*, ſed *per ea tempora*. Tan. Faber.

GRONOVII.

a *His ferme inciſa literis.*] *Ferme* ait Livius. non igitur neceſſe, ut totum illum titulum verbis omnibus, quibus conceptus fuit, retulerit. Certe nullis in libris antiquis reperitur præterquam: *Jupiter atque divi omnes hoc dederunt, ut T. Quinctius dictator oppida novem caperet.* Quæ mutila eſſe atque in iis deſiderari, *novem* vel *totidem diebus*, forte & aliquid de Præneſte, non iverim inficias. Meminit ejuſdem tituli Feſtus. *Trientem*, inquit, *tertium pondo coronam auream dediſſe Iovi donum ſcripſit T. Quinctius dictator, cum per novem dies totidem urbes & decimo Præneſte cepiſſet.* Itaque Pighius monumentum T. Quinctii tam ex Livio quam ex Feſto ita inſtaurari poſſe cenſuit: *Iupiter atque divi omnes hoc dederunt, ut T. Quinctius dictator oppida novem diebus novem caperet, decimo Præneſte in deditionem acciperet. Earum rerum ergo trientem tertium pondo coronam auream Iovi donum dedit.* Non improbo conatum,

ret. [b] Die vigeſima quam creatus erat, dictatura ſe abdicavit. Comitia inde habita tribunorum militum conſulari poteſtate: quibus æquatus patriciorum plebeiorumque numerus. Ex patribus creati, P. & C. Manlii cum L. Julio: plebes C. Sextilium, M. Albinium, L. Antiſtium dedit. Manliis, quod genere plebeios, grati Julium anteibant, Volſci provincia, ſine ſorte, ſin comparatione extra ordinem data: cujus & ipſos poſtmodo, & Patres, qui dederant, pœnituit. Inexplorato pabulatum cohortes miſere. quibus velut circumventis quum id falſo nunciatum eſſet; dum præſidio ut eſſent citati feruntur, ne auctore quidem aſſervato, qui eos hoſtis Latinus pro milite Romano, fruſtratus erat; ipſ in inſidias præcipitavêre. Ibi dum iniquo loco ſola virtute militum reſtantes cæduntur cæduntque, caſtra interim Romana jacentia in campo, ab altera parte hoſte invaſere. Ab ducibus utrobique proditæ temeritate atque inſcitia res. [c] quicquid ſuperfuit fortunæ populi Ro

mani

tum. Sed hoc totum in exemplaria Livii contra omnes veteres libros à Grutero relatum eſſe, id vero probare non poſſum, inque eo tanti viri providentiam vehementer deſidero. Hæc enim vis eſt, quæ ad quidvis audendum feneſtram patefaciat. Quid autem indignius, quam ut princeps civis, inſtar exoleti è pædagogio, pannis & coloribus & faſciis alienis male conſpectus incedat? Ille quidem paupertate ſua involvi, & quod attulit vetuſtas, magno animo ferre libet ac ſuus multis partibus mavult. Itaque nos ea delevimus, facile concedentes aliquid ingenio ad emendandam veterum ſcripturam, dummodo ad ſententiam ea, ut aqua in uſum, molliter ducatur, non trahatur aut trudatur. Adſuere, & verſus integros, nec neceſſarios, ob verbum elegans interponere, aut ab aliis interpoſitos, ubi prohibere poſſumus, pati, nec pudoris eſt nec ſæculi noſtri.

b *Die vigeſima quam creatus.*] Pall. *Duo de viceſima die.* Perinde ut Sigonius, niſi quod vox *die* tranſpoſita eſt. Se miror id eum interpretari, viceſimo ſecundo, contra quam fert ratio ſermonis, auctoritate Nonii, quæ & ipſa jam dudum à viris doctis ſpreta eſt: præſertim cum afferat ex Fabii annalibu *mortuus eſt anno duo & viceſimo.* At igitur intelligendus octavus decimu dies, aut ſcribendum: *Duo & viceſim quam creatus erat, die, dictatura ſe abdicavit.* Viginti diebus hæc omnia ab ill geſta narrat Eutropius: ſed poteſt ill rotundum numerum videri ſecutus Chiflet. *Duo viceſimo.*

c *Quicquid ſuperfuit fortuna po. Romani, id militum.*] Nimis elate inflateque: *quicquid ſuperfuit fortuna po. Romani?* Alliam aut Cannas cogites. Multum ſane ſupererat, idque non bon militum virtus (hactenus utilis, ut ſ ipſi loco iniquo non ſine aliqua clade expedirent) ſed prudentia Patrum & ipſa fortuna ſervavit, quæ hoſtibus eripuit mentem victoria utendi. Scribe quicquid ſuperfuit, (nempe de his exer-

citibus)

manſ, id militum etiam ſine rectore ſtabilis virtus tutata eſt. Quæ ubi Romam ſunt relata, primum dictatorem dici placebat: deinde, poſtquam quietæ res ex Volſcis afferebantur, & apparuit neſcire eos victoria & tempore uti, revocati etiam inde exercitus ac duces: ociumque inde, quantum à Volſcis, fuit. id modo extremo anno tumultuatum, quod Prænestini concitatis Latinorum populis rebellarunt. 1 Eodem anno, Setiam ipſis querentibus penuriam hominum, novi coloni aſſcripti. Rebuſque haud proſperis bello, domeſtica quies, quam tribunorum militum ex plebe gratia majeſtaſque inter ſuos obtinuit, ſolatium fuit. Inſequentis anni principia 31
ſtatim ſeditione ingenti arſere; tribunis militum conſulari poteſtate, Sp. Furio, Q. Servilio ſecundum, C. Licinio, P. Clœlio, M. Horatio, L. Geganio. Erat autem & materia & cauſſa ſeditionis æs alienum: cujus noſcendi gratia, Sp. Servilius Priſcus, Q. Clœlius Siculus cenſores facti, ne rem agerent, bello impediti ſunt. namque trepidi nuncii primo, fuga deinde ex agris legiones Volſcorum

rum

citibus) *fortuna po. Romani & militum etiam ſine rectore ſtabilis virtus tutata eſt.* Mos eſt Romanis ſcriptoribus, atque imprimis Livio, quæ inſperatam ſalutem in magno periculo attulerunt, ea fortunæ populi Romani delegare. Vt lib. 1. *Forte ita inciderat, ne duo violenta ingenia matrimonio jungerentur, fortuna credo populi Romani, quo diuturnius Servii regnum eſſet, conſtituique civitatis mores poſſent.* Lib. 2. *Ibi fortuna populi Romani duos hoſtium exercitus haud minus pernitioſo quam pertinaci certamine confecit.* Lib. 7. *Nos deinde aut fortuna populi Romani aut noſtra virtus expediet.* Et, quod prorſus ſimile eſt præ[illegible] dicto, lib. 35. *M. Claudius ſcripſerat, fortunæ populi Romani & militum virtuti gratiam habendam, quod res bene geſta eſſet: conſulis opera & militum aliquantum amiſſum, & hoſtium exercitum, cujus delendi oblata fortuna fuerit, elapſum.*

VARIORUM.

1 *Eodem anno etiam ipſis querentib. penuriam.*] Omiſſum eſt hoc loco coloniæ nomen. Nam de Prænestinis intelligi non poteſt, qui jam rebellarunt. Quidam de Satrico hoc intelligunt; at hoc ſtatim poſt fit hoſtium receptaculum. Ego de Veliternis intelligere maſlim. Nam illi otio geſtientes, in agrum Romanum incurſionem feciſſe, poſt dicentur. *Glarean.*

1 *Eodem anno etiam ipſis querentibus penuriam hom.*] Deſideratur coloniæ nomen. Nam de Prænestinis ipſis rebellantibus intelligi non poteſt, nec de Satrico quidem & Velitris; neque enim ſyllabas habent, quæ erroris cauſam tribuere librario potuerint. Itaque ego ſine dubio legendum puto, *Eodem anno Setiam ipſis querentib.* Setiæ enim coloniæ poſt Satricum deductæ meminit [illegible]eius lib. 1. & Livius lib. 7. extremo

Ii 5 Norbam

rum ingreſſas fines popularique paſſim Romanum agrum, attulere. In qua trepidatione tantum abfuit, ut civilia certamina terror externus cohiberet, ut contra eo violentior tribunicia poteſtas impediendo delectui eſſet: donec conditiones impoſitæ Patribus, ne quis quoad bellatum eſſet, tributum daret, aut jus de pecunia credita diceret. Eo laxamento plebi ſumpto, mora delectui non eſt facta. Legionibus novis ſcriptis, placuit duos exercitus in agrum Volſcum legionibus diviſis duci. Sp. Furius, M. Horatius dextrorſus maritimam oram atque Antium, Q. Servilius, & L. Geganius læva ad montes Ecetram pergunt. Neutra parte hoſtis obvius fuit. Populatio itaque non illi vagæ ſimilis, quam Volſcus latrocinii more, diſcordia hoſtium fretus, & virtutem metuens, per trepidationem raptim fecerat: ſed ab juſto exercitu juſta ira facta; ſpacio quoque temporis gravior. Quippe à Volſcis timentibus, ne interim exercitus ab Roma exiret, incurſiones in extrema finium factæ erant: Romano contra etiam in hoſtico morandi erat cauſſa, ut hoſtem ad certamen eliceret. Itaque omnibus paſſim tectis agrorum, vicisque etiam quibuſdam exuſtis, non arbore frugifera, non ſatis in ſpem frugum relictis, omni, quæ extra mœnia fuit, hominum pecudumque præda abacta, Romam utrimque exerci-
32 tus reducti. Parvo intervallo ad reſpirandum debitoribus dato, poſtquam quietæ res ab hoſtibus erant, celebrari de integro juriſdictio: & tantum abeſſe ſpes veteris levandi fœnoris, ut tributo novum fœnus contraheretur, in murum à cenſoribus locatum ſaxo quadrato faciundum. cui ſuccumbere oneri coacta plebes; quia quem delectum impedirent, non habebant tribuni plebis. Tribunos etiam militares patricios omneis coacta principum opibus fecit, L. Æmilium, P. Valerium quartum,

* Norbam & Setiam finitimas colonias vocat. Quod autem *Novi coloni* dicat de iis, qui tum primum deducti ſint, non eſt mirum. *Sigonius.*

tum, C. Veturium, Ser. Sulpicium, L. & C. Quintios Cincinnatos. Iiſdem opibus obtinuere, ut adverſus Latinos, Volſcoſque, qui conjunctis legionibus ad Satricum caſtra habebant, nullo impediente omnibus junioribus ſacramento adactis, tres exercitus ſcriberent: unum, ad præſidium urbis; alterum, qui ſi qui alibi motus exſtitiſſet, [a] ad ſubita belli mitti poſſet; tertium longe validiſſimum P. Valerius, & L. Æmilius ad Satricum duxere, ubi quum aciem inſtructam hoſtium, loco æquo inveniſſent, extemplo pugnatum: & [2] ut nondum ſatis claram victoriam, ſic proſperæ ſpei pugnam imber ingentibus procellis fuſus diremit. Poſtero die iterata pugna: & aliquamdiu æqua virtute fortunaque Latinæ maxime legiones, longa ſocietate militiam Romanam edoctæ, reſtabant. eques immiſſus ordines turbavit; turbatis ſigna peditum illata: quantumque Romana ſe invexit acies, tantum hoſtes gradu demoti. & ut ſemel inclinavit pugna, jam intolerabilis Romana vis erat. Fuſi hoſtes, quum Satricum, quod [b] duo millia inde aberat, non caſtra peterent, ab equitatu maxime cæſi. caſtra capta, direptaque. Ab Satrico nocte, quæ prælio proxima fuit, fugæ ſimili agmine petunt Antium: & quum Romanus exercitus prope veſtigiis ſequeretur, plus tamen timor, quam ira celeritatis habuit. Prius itaque mœnia intravêre hoſtes, quam Romanus extrema agminis carpere aut morari poſſet. inde aliquot dies vaſtando agro abſumpti; nec Romanis ſatis inſtructis apparatu bellico ad mœnia aggredienda, nec illis ad ſubeundum pugnæ caſum. Seditio tum inter Antiates Latinoſque coorta;

2 *Vt nondum ſatis claram victoriam.*] Forte, *gnaram*, id eſt, certam. *Tan.*

I. GRONOVII.

a *Ad ſubita bella.*] Voſſ. Buſl. Chifl. *ad ſubita belli.* Sic Tacitus 3. hiſtor. *quando impetus & ſubita belli locus abnueret.* In Agricola: *quatuor equitum alas ad ſubita belli retentas.* Florus lib. 1. cap. 1. *Iuventus diviſa per tribus in equis & armis ad ſubita belli excubaret.*

b *Duobus millibus inde aberat ab equite.*] Sigonianus: *duo millia paſſuum inde.* Noſtri: *duo millia inde aberat, non caſtra peterent, ab equitatu.* Hoc poſtremum & veteres habent editiones.

c *In*

coorta; quum Antiates victi malis ſubactique bello, in quo & nati erant & conſenuerant, deditionem ſpectarent: Latinos ex diutina pace nova defectio recentibus adhuc animis ferociores ad perſeverandum in bello faceret. finis certaminis fuit, poſtquam utriſque apparuit, nihil per alteros ſtare, quo minus incœpta perſequerentur. Latini profecti, à ſocietate pacis, ut rebantur, inhoneſtæ, ſeſe vindicaverunt. Antiates incommodis arbitris ſalutarium conſiliorum remotis, urbem agroſque Romanis dedunt. Ira & rabies Latinorum, quia nec Romanos bello lædere, nec Volſcos in armis retinere potuerant, eo erupit, ut Satricum urbem, quæ receptaculum primum eis adverſæ pugnæ fuerat, igni concremarent: nec aliud tectum ejus ſuperfuit urbis (quum faces pariter ſacris profaniſque injicerent) quam matris Matutæ templum. Inde eos nec ſua religio, nec verecundia Deûm arcuiſſe dicitur, ſed vox horrenda edita templo cum triſtibus minis, ni nefandos ignes procul delubris amoviſſent. Incenſos ea rabie, impetus Tuſculum tulit; ob iram, quod deſerto communi concilio Latinorum, non in ſocietatem modo Romanam, ſed etiam in civitatem ſe dediſſent. Patentibus portis quum improviſo incidiſſent, primo clamore oppidum præter arcem captum eſt, in arcem oppidani refugêre cum conjugibus ac liberis: nunciosque Romam, qui certiorem de ſuo caſu ſenatum facerent, miſere. Haud ſegnius, quam fide populi Romani dignum fuit, exercitus Tuſculum ductus. L. Quintius, & Servius Sulpicius tribuni militum duxêre. clauſas portas Tuſculi, Latinoſque ſimul obſidentium atque obſeſſorum animo hinc mœnia tueri vident, illinc arcem oppugnare; terrere una ac pavere. Adventus Romanorum mutaverat utriuſque partis animos. Tuſculanos ex ingenti metu in ſummam alacritatem; Latinos ex prope certa fiducia mox capiendæ arcis, quoniam oppido potirentur,

c inexiguam de ſeipſis ſpem verterat. Tollitur ex arce clamor ab Tuſculanis: excipitur aliquanto majore ab exercitu Romano. Utrimque urgentur Latini: nec impetus Tuſculanorum decurrentium ex ſuperiore loco ſuſtinent: nec Romanos ſubeuntes mœnia, molienteſque obices portarum, arcere poſſunt. Scalis prius mœnia capta; inde effracta clauſtra portarum. & quum anceps hoſtis & à fronte & à tergo urgeret; nec ad pugnam ulla vis, nec ad fugam loci quicquam ſupereſſet; in medio cæſi ad unum omnes. Recuperato ab hoſtibus Tuſculo, exercitus Romam eſt reductus. Quanto ma- 34
gis proſperis eo anno bellis tranquilla omnia foris erant, tanto in urbe vis Patrum indies miſeriæque plebis creſcebant; quum eo ipſo, quod neceſſe erat ſolvi, facultas ſolvendi impediretur. Itaque quum jam ex re nihil dari poſſet, fama & corpore judicati atque addicti creditoribus ſatisfaciebant, pœnaque in vicem fidei ceſſerat. Adeo ergo obnoxios ſummiſerant animos, non infimi ſolum, ſed principes etiam plebis, ut non modo ad tribunatum militum inter patricios petendum, quod tanta vi ut liceret, tetenderant; ſed ne ad plebeios quidem magiſtratus capeſſendos petendoſque ulli viro acri experientique animus eſſet: poſſeſſionemque honoris uſurpati modo à plebe per paucos annos, recuperaſſe in perpetuum Patres viderentur. Ne id nimis lætum parti alteri eſſet, parva (ut plerumque ſolet) rem ingentem moliundi cauſſa intervenit. M. Fabii Ambuſti potentis viri, quum inter ſui corporis homines, tum etiam ad plebem, quod haudquaquam inter id genus contemptor ejus habebatur, filiæ duæ nuptæ, Ser. Sulpicio major, minor C. Licinio Stoloni erat; illuſtri quidem viro, tamen plebeio: eaque ipſa affinitas haud ſpreta gratiam Fabio ad vulgum quæſierat. Forte ita incidit,

c *In exiguam de ſeipſis ſpem verterat.*] Suſpectum mihi ultimum verbum, quod ſententia minime requirit: quippe cui ſufficiat ex ſuperioribus in utroque intelligi τὸ *mutaverat*.

d *Accin.*

dit, ut in Ser. Sulpicii tribuni militum domo ſorores Fabiæ, quum inter ſe (ut fit) ſermonibus tempus tererent, lictor Sulpicii, quum is de foro ſe domum reciperet, forem (ut mos eſt) virga percuteret. quum ad id, moris ejus inſueta, expaviſſet minor Fabia, riſui ſorori fuit; miranti ignorare id ſororem. Cæterum is riſus ſtimulos parvis mobili rebus animo muliebri ſubdidit: frequentia quoque proſequentium rogantiumque, numquid vellet, credo fortunatum matrimonium ei ſororis viſum: ſuique ipſam malo arbitrio, quo à proximis quiſque minime anteiri vult, pœnituiſſe. Confuſam eam ex recenti morſu animi, quum pater fortè vidiſſet, percunctatus, ſatin' ſalvæ, avertentem, cauſſam doloris (quippe nec ſatis piam adverſus ſororem, nec admodum in virum honorificam) elicuit, comiter ſciſcitando, ut fateretur, eam eſſe cauſſam doloris, quod juncta impari eſſet; nupta in domo, quam nec honos nec gratia intrare poſſet. Conſolans inde filiam Ambuſtus, bonum animum habere juſſit. eoſdem propediem domi viſuram honores, quos apud ſororem viderat. Inde conſilia inire cum genero cœpit, adhibito L. Sextio, ſtrenuo adoleſcente, & cujus ſpei nihil præter genus patricium deeſſet.

35 Occaſio videbatur rerum novandarum propter ingentem vim æris alieni, cujus levamen mali plebes, niſi ſuis in ſummo imperio locatis nullum ſperaret. [d] Accingendum ad eam cogitationem eſſe: conando agendoque jam eo gradum feciſſe plebeios, unde ſi porro annitantur, pervenire ad ſummam, & Patribus æquari tam honore quam virtute poſſent. In præſentia tribunos plebis fieri placuit, quo in magiſtratu ſibimetipſi viam ad cæteros honores aperirent. creatique tribuni C. Licinius & L. Sextius, promulgavere leges omnes adverſus opes pat-

d *Accingendum ad eam cogitationem eſſe.*] Forte melius: *Accingendam ad ea cogitationem eſſe.* Ea conſilia, quæ retulit, vel auſa, vel conata. lib. 2. *Proinde in hoc diſcrimen, ſi juvat, accingeris, ut in ſingulas horas capite dimices tuo.* Lib. 4. *Iam ad conſulatum vulgi turbatores accingi.* Lib. 28. *Quin igitur ad*

patriciorum, & pro commodis plebis: unam de ære alieno, ut deducto eo de capite quod uſuris pernumeratum eſſet, id quod ſupereſſet, triennio æquis portionibus perſolveretur.[1] alteram de modo agrorum, ne quis plus quingenta jugera agri poſſideret: tertiam, ne tribunorum militum comitia fierent, conſulumque utique alter ex plebe crearetur. cuncta ingentia & quæ ſine certamine maximo obtineri non poſſent. Omnium igitur ſimul rerum, quarum immodica cupido inter mortales eſt, agri, pecuniæ, honorum, diſcrimine propoſito,[2] conterriti Patres quum trepidaſſent, publicis privatiſque conſiliis nullo remedio alio præter expertam multis jam ante certaminibus interceſſionem invento; collegas adverſus tribunicias rogationes comparaverunt. qui ubi tribus ad ſuffragium ineundum citari à Licinio Sextioque viderunt; ſtipati Patrum præſidiis, nec recitari rogationes, nec ſolenne quicquam aliud ad ſciſcendum plebi fieri, paſſi ſunt. Jamque fruſtra ſæpe concilio advocato, quum pro antiquatis rogationes eſſent; *Bene habet*, inquit Sextius, *quandoquidem tantum interceſſionem pollere placet, iſto ipſo telo tutabimur plebem. Agitedum, comitia indicite Patres tribunis militum creandis. faxo ne juvet vox iſta*, VETO, *qua nunc concinentes collegas noſtros tam læti auditis*. Haud irritæ cecidêre minæ: comitia, præter ædilium tribunorumque plebis, nulla ſunt habita. Licinius Sextiuſque tribuni plebis refecti, nullos curules magiſtratus creari paſſi ſunt, eaque ſolitudo magiſtratuum, & plebe reficiente duos tribunos, & his comitia tribunorum militum tollentibus, per quinquennium urbem tenuit. Alia bella opportune quievêre: Veliterni coloni, geſtientes ocio, quod nullus exercitus Romanus eſſet, & agrum

cingeris, nec per iſtos circuitus po-am recto hinc itinere, ubi Annibal bellum intendis?

VARIORUM.

Alteram de modo agrorum, ne quis plus 50. jugera agri poſſ.] Hujus legis meminit his verbis Varro lib. 1. de re Ruſt. *Nam Stolonis illa lex, quæ vetat plus quingenta jugera habere civem Rom.* Sig.

2 *Conterriti patres cum trepidaſſent.*] Lege, *trepidarent*. Tan. Faber.

3 *Locum*

agrum Romanum aliquoties incurſavere, & Tuſculum oppugnare adorti ſunt. eaque res Tuſculanis, veteribus ſociis, novis civibus, opem orantibus, verecundia maxime non Patres modo, ſed etiam plebem movit. Remittentibus tribunis plebis comitia per interregem ſunt habita: creatique tribuni militum L. Furius, A. Manlius, Ser. Sulpicius, Ser. Cornelius, P. & C. Valerii, haudquaquam tam obedientem in delectu, quam in comitiis plebem habuere: ingentique contentione exercitu ſcripto profecti, non ab Tuſculo modo ſubmovere hoſtem, ſed intra ſuamet ipſum mœnia compulere. obſidebanturque haud paulo vi majore Velitræ, quam Tuſculum obſeſſum fuerat: nec tamen ab eis, à quibus obſideri cœptæ erant, expugnari potuere. Ante novi creati ſunt tribuni militum, Q. Servilius, C. Veturius iterum, A. & M. Cornelii, Q. Quintius, M. Fabius. nihil ne ab his quidem tribunis ad Velitras memorabile factum. In majore diſcrimine domi res vertebantur: nam præter Sextium Liciniumque latores legum, jam octavum tribunos plebis refectos, Fabius quoque tribunus militum Stolonis ſocer, quarum legum auctor fuerat, earum ſuaſorem ſe haud dubium ferebat. & quum octo ex collegio tribunorum plebis primo interceſſores legum fuiſſent, quinque ſoli erant: & (ut ferme ſolent, qui à ſuis deſciſcunt) capti, & ſtupentes animi, vocibus alienis id modo quod domi præceptum erat, interceſſioni ſuæ prætendebant: Velitris in exercitu plebis magnam partem abeſſe: in adventum militum comitia differri debere, ut univerſa plebes de ſuis commodis ſuffragium ferret. Sextius Liciniuſque, cum parte collegarum, & uno ex tribunis militum Fabio, artifices jam tot annorum uſu tractandi animos plebis, primores Patrum productos, interrogando de ſingulis quæ ferebantur ad populum, fatigabant: *Auderentne poſtulare, ut quum* [illegible] *jugera agri plebi dividerentur, ipſis plus quingenta jugera ha*[illegible] *liceret? Ut ſinguli prope trecentorum civium poſſiderent ag*[illegible]

plebeio homini vix ad tectum neceſſarium, aut [3] *locum ſepulturæ, ſuus pateret ager? An placeret fœnore circumventam plebem,* [a] *ni potius quam ſortem creditum ſolvat, corpus* [4] *in nervum ac ſupplicia dare: & gregatim quotidie de foro addictos duci, & repleri vinctis nobiles domos? & ubicunque patricius habitet, ibi carcerem privatum eſſe?* Hæc indigna miſerandaque audi- 37.
tu, quum apud timentes ſibimetipſos majore audientium indignatione quam ſua increpuiſſent: *atqui nec agros occupandi modum, nec fœnore trucidandi plebem alium Patribus unquam fore* affirmabant; *niſi alterum ex plebe conſulem, cuſtodem ſuæ libertatis, plebs feciſſet. Contemni jam tribunos plebis, quippe quæ poteſtas jam ſuam ipſa vim frangat intercedendo. Non poſſe æquo jure agi, ubi imperium penes illos, penes ſe auxilium tantum ſit. niſi imperio communicato, nunquam plebem in parte pari reipublicæ fore: nec eſſe quod quiſquam ſatis putet, ſi plebeiorum ratio comitiis conſularibus habeatur. niſi alterum conſulem utique ex plebe fieri neceſſe ſit, neminem fore. An jam memoria exiſſe, quum tribunos militum idcirco potius quam conſules creari placuiſſet, ut & plebeiis pateret ſummus honos,* [5] *quatuor & quadraginta annis neminem ex plebe tribunum*

3 *Locum ſepulturæ.*] Mos enim veterum fuit, ut in ſuis agris plerumque buſta ſibi facerent. Vide Victorium lib. 14. Var. lect. cap. 21.

4 *In nervum ac ſupplicia dare.*] *In nervum dare*, eſt obligationis jure ac conditione capi; atque in ergaſtulum abduci. *Godelev.*

5 IV. *ac* XL. *annis neminem ex plebe trib. mil.*] Hic annus eſt 385. ab urbe cond. At ille quo primi tribuni mil. conſ. poteſt. creati ſunt, fuit annus 311. hos ſi ab illis ſubtraxeris, relinquentur anni 74. tot enim annis licuit tribunos mil. conſ. pot. creare; ac ex plebejis ...iam. *Glarean.*

... IV. & XL. *annis neminem ex plebe ...num mil. creat.*] Mens auctoris eſt: ...ter & quadragies tribunos militum ...patriciis ſolis factos eſſe, nullo ad...ſto plebeio. Hinc error natus Sex. ...ſi; qui ſcribit Romani ſub tribunis militum conſulari poteſtate fuiſſe annos XLIII. Quamquam re diligenter inſpecta, ne patricios quidem ſolos in hoc Magiſtratu fuiſſe reperire poſſum; niſi annos XLII. *Sigonius.*

GRONOVII.

a *Ni potius quam ſortem creditum ſolvat.*] Vexatus merito conjecturis locus. Glareanus τὸ *Ni* tollit. Repugnat Sigonius, & explicat: placeretne plebem ni prius uſuram quam ſortem ſolvat, vinculis adſtringi. Faërnus: *ni plus quam ſortem.* Salmaſius: *ni totius ſortem crediti ſolvat.* Duo Mſſ. Pall. & Voſ. *Ni potius quam ſorte creditum.* Vnus: *Plebem potius quam ſortem creditam.* Quid ſi legamus: *An placeret fœnore circumventam plebem potius, quam ſorte creditum ſolvat, corpus in nervum ac ſupplicia dare?* Creditum fœnus non ſolvitur ſola ſorte reſtituta: uſuræ accedant

num militum creatum eſſe? b 1 Qui crederent, duobusne in locis ſua voluntate impertituros plebi honorem, qui octona loca tribunis militum creandis occupare ſoliti ſint? & ad conſulatum, viam fieri paſſuros, qui tribunatum ſeptum tam diu habuerint? Lege obtinendum eſſe, quod comitiis per gratiam nequeat: & ſeponendum extra certamen alterum conſulatum, ad quem plebi ſit aditus. quoniam in certamine relictus, præmium ſemper potentioris futurus ſit. Nec jam poſſe dici id, quod antea jactare ſoliti ſint, non eſſe in plebeiis idoneos viros ad curules magiſtratus. Nunquid enim ſocordius, aut ſegnius rempublicam adminiſtrari poſt P. Licinii Calvi tribunatum, qui primus ex plebe creatus ſit, quam per eos annos geſta ſit, quibus præter patricios nemo tribunus militum fuerit? quin contra patricios aliquot damnatos poſt tribunatum, neminem plebeium. Quæſtores quoque, ſicut tribunos militum, paucis ante annis ex plebe cœptos creari: nec ullius eorum populum Romanum pœnituiſſe. Conſulatum ſupereſſe plebeiis: eam eſſe arcem libertatis, id columen. ſi eo perventum ſit, tum populum Romanum vere exactos ex urbe reges, & ſtabilem libertatem ſuam exiſtimaturum. Quippe ex illa die in plebem

ventu-

cedant oportet. Id autem volebat lex, quam illi ferebant, ut fœneratores ſorte contenti eſſent: ſi nempe de capite deducto eo, quod uſuris pernumeratum eſſet, reliquum triennio æquis portionibus redderetur. Hæc ſcripſeram pridem, quum monuit me humaniſſimus Henricus Neſſelrodius S. I. prorſus, ut conjeceram, ex membranis notaſſe Muretum.

b *Qui crederent, duobuſne in locis.*] Sigonius: *Quis crederet.* Sed non tollit difficultatem. Potius deleret *τὸ ne.* Hoc ſi inducatur, integra ſententia eſt: qua credulitate perſuadere ſibi poſſent, ex duobus locis unum gratificaturos plebeio, qui octo loca tam avide occuparint? Ego tamen huc magis inclino, ut gravius ulcus hic ſedere putem, & *τὸ ne* quidem genuinum, *τὰ qui crederent*, inſiticia eſſe. Quid enim rotundius hac oratione, ut integram proponamus: *An jam memoria exiſſe, quum tribunos militum idcirco potius quam conſules creari placuiſſet, ut & plebeiis pateret ſummus honos, quatuor & quadraginta annis neminem ex plebe tribunum militum creatum eſſe? duobuſne in locis ſua voluntate impertituros plebi honorem, qui octona loca tribunis militum creandis occupare ſoliti ſint?* Confirmat me quod ſimile additamentum maculavit veteres libros lib. 4, 35. *an portento ſimile miraculoque ſit, fortem & ſtrenuum virum aliquem exiſtere ortum de plebe?* nam hic excerpta duum Pall. *miraculoque ſi fortem,* &c. *de plebe crederetur.* Tertius: *miraculoque ſit fortem,* &c. *credatur.* Editiones primæ: *ſi crederent.* Quæ à corruptoribus eſſe nemini poteſt eſſe ambiguum. Adde quæ lib. 2. Obſervat. notavimus.

VARIORUM.

1 *Qui crederent, duobuſne in lo*
Sic lego: *Quid? crederentne duob*
locis. Tan. Fab.

ventura omnia, quibus patricii excellant; imperium atque hono-
rem, gloriam belli, genus, nobilitatem, magna ipſis fruenda, ma-
jora liberis relinquenda. Hujus generis orationes ubi acci-
pi videre; novam rogationem promulgant, ut pro
duumviris ſacris faciundis decemviri creentur: ita ut
pars ex plebe, pars ex Patribus fiat: omniumque earum
rogationum comitia in adventum ejus exercitus diffe-
runt, qui Velitras obſidebat. Prius circumactus eſt annus 38
quam à Velitris reducerentur legiones. ita ſuſpenſa de le-
gibus res, ad novos tribunos militum dilata. nam plebis
tribunos eoſdem, duos utique qui legum latores erant,
plebes reficiebat. Tribuni militum creati T. Quintius,
Ser. Cornelius, Ser. Sulpicius, Sp. Servilius, L. Papi-
rius, L. Veturius. Principio ſtatim anni, ad ultimam
dimicationem de legibus ventum: & quum tribus voca-
rentur, nec interceſſio collegarum latoribus obſtaret;
trepidi Patres ad duo ultima auxilia, ſummum imperium
ſummumque ad civem decurrunt. Dictatorem dici pla-
cet. dicitur M. Furius Camillus, qui magiſtrum equitum
L. Æmilium cooptat. Legum quoque latores, adverſus
tantum apparatum adverſariorum, & ipſi cauſſam plebis
ingentibus animis armant: concilioque plebis indicto,
tribus ad ſuffragium vocant. Quum dictator ſtipatus
agmine patriciorum, plenus iræ minarumque conſe-
diſſet, atque ageretur res ſolito primum certamine inter
ſe tribunorum plebis, ferentium legem intercedentium-
que, & quanto jure potentior interceſſio erat, tantum
inceretur favore legum ipſarum, latorumque, [2] & *Uti*
ogas, primæ tribus dicerent; tum Camillus, *Quando-*
uidem, inquit, *Quirites, jam vos tribunicia libido, non pote-*
las, regit, & interceſſionem ſeceſſione quondam plebis partam,
bis eadem vi facitis irritam, qua peperiſtis; non reipublicæ
magis

2. *Et uti rogaſſent primæ tribus dice-*
nt.] Veteres libri habent: *uti rogas:*
n ſolum hoc in loco, ſed etiam lib.
ubi vulgo: *Hanc legem, uti rogaſtis,*
endam cenſeo. Et recte. Fuit enim.
Uti rogas, vox aut tabella, qua populus
rogatus in jubendo ſciſcendoque ali-
quid utebatur. Cicero 2. de Legib. *Sua-*
de igitur iſtam legem, ut ego, Uti rogas,
poſſim dicere. Idem ad Atticum lib. 1.

magis univerſæ, quam veſtra cauſſa [a] *dictator interceſſioni adero: everſúmque veſtrum auxilium imperio tutabor. Itaque ſi C. Licinius & L. Sextius interceſſioni collegarum cedunt, nihil patricium magiſtratum inſeram concilio plebis. ſi adverſus interceſſionem, tamquam captæ civitati, leges imponere tendent, vim tribuniciam à ſeipſa diſſolvi non patiar.* Adverſus ea quum contemptim tribuni plebis rem nihilo ſegnius peragerent; tum percitus ira Camillus, lictores, qui de medio plebem emoverent, miſit. & addit minas: ſi pergerent, ſacramento omnes juniores adacturum, exercitumque extemplo ex urbe educturum. Terrorem ingentem incuſſerat plebi: ducibus plebis accendit magis certamine animos, quam minuit. ſed re neutro inclinata, magiſtratu ſe abdicavit: ſeu quia vitio creatus erat, ut ſcripſere quidam: ſeu quia tribuni plebis tulerunt ad plebem, idque plebes ſcivit, ut ſi M. Furius pro dictatore quid egiſſet, quingentum millium æris ei mulcta eſſet. Sed auſpiciis magis quam novi exempli rogatione deterritum ut potius credam, quum ipſius viri facit ingenium, tum quod ei ſuffectus eſt extemplo P. Manlius dictator: quem quid creari attinebat ad id certamen, quo M. Furius victus eſſet? & quod eundem M. Furium dictatorem inſequens annus habuit; haud ſine pudore certe fractum priore anno in ſe imperium repetiturum: ſimul quod eo tempore, quo promulgatum de mulcta ejus traditur, aut & huic rogationi, qua ſe in ordinem cogi videbat, obſiſtere potuit: aut ne illas quidem, propter quas & hæc lata erat, impedire: & quoad uſque ad memoriam noſtram tribuniciis conſularibuſque certatum

Tabellæ miniſtrabantur ita, ut nulla daretur, Vti rogas. Itaque lib. 30. & 31. legendum eſt. *Sigonius.*

GRONOVII.

a *Dictator interceſſioni veſtræ adero.*] Sigonius immiſit *veſtræ*, nos expulimus, quod nec in bonis libris reperiretur & inconveniens eſſet. Quirites alloquitur Camillus, non tribunos: interceſſi[illegible] tem proprie non erat Quiritium[illegible] plebis, ſed tribunorum plebis in [illegible] & commodum ejus. Hac de cauſa [illegible] tim ante: *vobis eadem vi facitis irrita*[illegible] ſcripſimus è Mſſ. & vett. edd. non[illegible] *bis*, quod habent novitiæ.

um viribus eſt, dictaturæ ſemper altius faſtigium fuit. nter priorem dictaturam abdicatam, novamque à Man- 39
io initam, ab tribunis velut per interregnum concilio lebis habito, apparuit, quæ ex promulgatis plebi, quæ atoribus gratiora eſſent. nam de fœnore atque agro ro-ationes jubebant, [b] de plebeio conſulatu antiquabant. c perfecta utraque res eſſet, ni tribuni ſe in omnia ſimul onſulere plebem dixiſſent. P. Manlius deinde dictator em in cauſſam plebis inclinavit; [1] C. Licinio, qui tribu-us militum fuerat, magiſtro equitum de plebe dicto. Id ægre Patres paſſos accipio: dictatorem propinqua cognatione Licinii ſe apud Patres excuſare ſolitum; ſimul negantem magiſtri equitum majus, quam tribuni conſularis imperium eſſe. Licinius Sextiuſque, quum tribunorum plebis creandorum indicta comitia eſſent, ita ſe gerere, ut, negando jam ſibi velle continuari honorem, acerrime accenderent ad id, quod diſſimulando petebant, plebem. *Nonum ſe annum jam velut in acie adverſus optimates maximo privatim periculo, nullo publice emolumento ſtare. conſenuiſſe jam ſecum, & rogationes promulgatas, & vim omnem tribuniciæ poteſtatis. Primo interceſſione collegarum in leges ſuas pugnatum eſſe: deinde ablegatione juventutis ad Veliternum bellum: poſtremo dictatorium fulmen in ſe intentatum. Jam nec collegas, nec bellum, nec dictatorem obſtare; quippe qui etiam omen plebeio conſuli, magiſtro equitum ex plebe dicendo dederit. ſeipſam plebem, & commoda morari ſua. Liberam urbem ac forum à creditoribus, liberos agros ab injuſtis poſſeſſoribus extemplo, ſi velit, habere poſſe. Quæ munera quando tandem*

b *De plebejo conſulatu antiquabant.*] Hel. & Sig. *de plebejo conſule antiquabant.* Vo. alter: *de plebejo conſ. antiq.* Alter: *de plebejo conſules antiq.* Videtur ...ſiſſe: *de plebe conſules antiquabant:* ...anter mutata oratione.

VARIORUM.

1 *C. Licinio, qui tribunus militum* ...*rat.*] Hic non eſt C. Licinius, qui tribunatus plebis novem per hos annos geſſit cum L. Sextio. Quum autem non exſtaret annus apud Livium, quo tribunatum hic militum cepiſſet, eum ipſum ſupra cap. 30. ex Diodori auctoritate tradidi. Eſt autem veriſimile, ſi Livius Licinium tribunum plebis intellexiſſet, non, *Qui tribunus militum fuerat*, ſed, *Qui tribunus plebis erat*, dicturum fuiſſe. *Sigonius.*

tandem ſatis grato animo æſtimaturos, ſi inter accipiendas de ſui commodis rogationes, ſpem honoris latoribus earum incidant; non eſſe modeſtiæ populi Romani id poſtulare, ut ipſe fœnore levetur; & in agrum injuria poſſeſſum à potentibus inducatur; per quos ea conſecutus ſit, ſenes tribunicios, non ſine honore tantum, ſed etiam ſine ſpe honoris relinquat. Proinde, ipſi primum ſtatuerent apud animos quid vellent: [2] *deinde comitiis tribuniciis declararent voluntatem. Si conjunctim ferri ab ſe promulgatas rogationes vellent, eſſe quod eoſdem reficerent tribunos plebis: perlaturos enim quæ promulgaverint. ſin quod cuique privatim opus ſit, id modò accipi velint; opus eſſe nihil invidioſa continuatione honoris; nec ſe tribunatum, nec illos ea quæ promulgata*

40 *ſint, habituros.* Adverſus tam obſtinatam orationem tribunorum, quum, præ indignitate rerum, ſtupor, ſilentiumque inde cæteros Patrum defixiſſet; App. Claudius Craſſus, nepos decemviri, dicitur odio magis iraque, quam ſpe, ad diſſuadendum proceſſiſſe; & locutus in hanc fere ſententiam eſſe: *Neque novum, neque inopinatum mihi ſit, Quirites, ſi quod unum familiæ noſtræ ſemper objectum eſt ab ſeditioſis tribunis, id nunc ego quoque audiam:* Claudiæ *genti jam inde ab initio nil antiquius in republica Patrum majeſtate fuiſſe: ſemper plebis commodis adverſatos eſſe. Quorum alterum neque nego, neque inficias eo: nos, ex quo aſciti ſumus ſimul in civitatem & Patres, enixe operam dediſſe, ut per nos aucta potius quam imminuta majeſtas earum gentium, inter quas nos eſſe voluiſtis, dici verè poſſet. Illud alterum pro me majoribuſque meis contendere auſim, Quirites, (niſi quæ pro univerſa republ. fiant, ea plebi tamquam aliam incolenti urbem adverſa quis putet) nihil nos neque privatos, neque in magiſtratibus, quod incommodum plebi eſſet, ſcientes feciſſe: nec ullum factum dictumve noſtrum contra utilitatem veſtram (etſi quædam contra voluntatem fuerint) vere referri poſſe. An hoc, ſi* Claudiæ *familiæ non ſim, nec ex patricio ſanguine ortus, ſed unus Q*

2 *Deinde comitiis tribunitiis declararent vol.*] Tribunicia vocat comitia, quibus plebs mandare tribunatum plebis Licinio, Sextioque cupiebat. Q non eſt, cur *Tributis* legamus, ut pl Glareano. *Sigonius.*

G

tium quilibet, qui modo me duobus ingenuis ortum, & vivere in libera civitate ſciam, reticere poſſim? L. illum Sextium & C. Licinium perpetuos (ſi Diis placet) tribunos, tantum licentiæ novem annis, quibus regnant, ſumpſiſſe, ut vobis negent poteſtatem liberam ſuffragii, non in comitiis, non in legibus jubendis, ſe permiſſuros eſſe? Sub conditione, inquit, nos reficietis decimum tribunos. Quid eſt aliud dicere, quod petunt alii, nos adeo faſtidimus, ut ſine mercede magna non accipiamus. Sed quæ tandem iſta merces eſt, qua vos ſemper tribunos plebis habeamus? ut rogationes, inquit, noſtras, ſeu placent, ſeu diſplicent, ſeu utiles, ſeu inutiles ſunt, omnes conjunctim accipiatis. Obſecro vos, Tarquinii tribuni plebis, putate me ex media concione unum civem ſucclamare: Bona venia veſtra liceat ex his rogationibus legere, quas ſalubres nobis cenſemus eſſe; antiquare alias. [a] *Non, inquit, licebit. Tu de fœnore atque agris, quod ad vos omnes pertinet, jubeas;*

GRONOVII.

a *Non, inquit, licebit, tu de fœnore.*] Sigonius notat, *Non licebit*, eſſe Licinii reſpondentis Appio ſuccłamanti; *Tu de fœnore*, eſſe Appii Licinium ex ejus ſponſo arguentis: contra atque ſenrit Glareanus. Immo Glareanus recte nſit: ſunt enim utraque unius, non eceſſario Licinii, ſed ex tribunis pl. liquorum nomine, aut omnium triunorum ſimul μιμητικῶς prolata, ſed a concepta, ut Appium ea dixiſſe apareat. Refert verba tribuni Appius, on qualia illi pronuntiarant, aut qua ntentia illi accipi ea voluerant, ſed ualia ea populo videri, quamque ſenntiam ex iis educi atque elici cupieant Appius & patricii. Tribunorum æc verba fuerant: *non eſſe modeſtiæ po. omani id poſtulare, ut ipſe fœnore levetr & in agrum poſſeſſum à potentibus ducatur;* (hæc ita durius reddit Ap-: *Non licebit ex rogationibus legere, ſalubres tibi cenſeas eſſe, antiquare . Tu de fœnore atque agris, quod ad omnes pertinet, jubeas?*) per quos ea ſecutus ſit, *ſenes tribunicios, non ſine pore tantum, ſed etiam ſine ſpe honoris relinquat?* Niſi tamen ſcripſit Livius, *relinquere.* Hæc invidioſiſſime incivilisſimeque reddit Appius, non contentus dicere: *& tu idem*, nempe quicumque civis, *ex noſtro collegio dubites creare conſules?* quod ipſum quoque ingratum fuiſſet: ſed multo aſperius: *& hoc portenti non fiat in urbe Romana, uti illum L. Sextium atque hunc C. Licinium conſules, quod indigneris, quod abomineris, videas. Hoc portenti* deſumptum Livio ex illo in Ventidium: *Portentum inuſitatum conflatum eſt recens, Nam qui fricabat mulos, conſul factus eſt.* Verba *jubeas, indigneris, abomineris, videas,* intelligunt, tu quicumque civis Romane de plebe: & proferuntur tanquam ex ore Licinii per Appium narratorem vitiata, non tanquam Appii contra Licinium, ut vult Sigonius, qui artificium hoc oratorium, adverſarii ſenſus invidioſe exponendi, tantus orator non pervidit. Sic Cicero lib. 3. in Verrem: *De cohorte mea reficies,* inquit. (puta, Verres) *Quid? iſta cohors quorum hominum eſt? Voluſii haruſpicis & Cornelii medici, & horum canum, quos tribunal meum vides lambere.* Sic ille paſſim. Valerius Max. 2, 9. *Quam enim imprudenter*

beas: & hoc portenti non fiat in urbe Romana, uti L. Sextium atque hunc C. Licinium conſules, quod indignaris, quod abominaris, [1] videas! Aut omnia accipe: aut nihil fero. Ut ſi quis ei, quem urgeat fames, venenum ponat cum cibo, & aut abſtinere eo quod vitale ſit, jubeat, aut mortiferum vitali admiſceat. Ergo ſi eſſet libera hæc civitas, non tibi frequentes ſucclamaſſent, Abi hinc cum tribunatibus ac rogationibus tuis? quid ſi non tuleris, quod commodum eſt populo accipere, nemo erit qui ferat illud? Si quis patricius, ſi quis (quod illi volunt invidioſius eſſe) Claudius diceret, Aut omnia accipite, aut nihil fero; quis veſtrûm, Quirites, ferret? Nunquamne vos res potius quam auctores ſpectabitis, ſed omnia ſemper, quæ magiſtratus ille dicet, ſecundis auribus, quæ ab noſtrûm quo dicentur, adverſis accipietis? At herculè, ſermo eſt minimè civilis. Quid? Rogatio qualis eſt, quam à vobis antiquatam indignantur? ſermoni, Quirites, ſimilima. Conſules, inquit, rogo, ne vobis, quos velitis, facere liceat. An aliter rogat, qui utique alterum ex plebe fieri conſulem jubet: nec duos patricios creandi poteſtatem vobis permittit? Si hodie bella ſint, quale Etruſcum fuit, quum Porſena Ianiculum inſedit, quale Gallicum modo, quum præter Capitolium atque arcem omnia hæc hoſtium erant, & conſulatum cum hoc M. Furio aut quolibet alio ex Patribus L. ille Sextius peteret; poſſetiſne ferre Sextium haud pro dubio conſulem eſſe, Camillum de repulſa dimicare? [2] Hoccine eſt in commune honores vocare, ut duos plebeios fieri conſules liceat, duos patricios non liceat? & alterum ex plebe creari neceſſe ſit, utrumque ex Patribus præterire liceat? Quænam iſta ſocietas, quænam conſortio eſt? Parum eſt, ſi cujus pars tua nulla adhuc fuit, in partem ejus

Duronius Roſtra conſcendit, illa dicturus: Freni ſunt injecti vobis, Quirites, nullo modo perpetiendi: alligati & adſtricti eſtis amaro vinculo ſervitutis: lex enim lata eſt, quæ vos eſſe frugi jubet, &c. Sic ridicule Saturnum inducit Prudentius I. adverſus Symmach. *Sum Deus, advenio fugiens, præbete latebras*, &c. *Vti illum* habent veteres Andreæ, Becharii, Mogunt. Aſcenſii, & aliæ. Haud ſcio cur mutarint.

VARIORUM.

1 *Videas, aut omnia accipe, aut nihil fero, &c.*] Poſt *videas*, pone ſignum interrogationis. Quæ ſequuntur verba: *Aut omnia accipe, aut nihil f.* verba
Licinii ab Appio recitata per *μίμ*
Jam verò illa: *Vt ſi quis ei, quem*
ſunt Appii arguentis Licinii ſenten
illam, *Aut omnia accipe, aut nihil f*
Sigonius.

2 *Hoccine eſt in commune honores*

ejus venis, niſi partem petendo, totum traxeris? Timeo, inquit,
ne ſi duos licebit creari patricios, neminem creetis plebeium.
Quid eſt dicere aliud, niſi, quia indignos veſtra voluntate crea-
turi non eſtis, neceſſitatem vobis creandi quos non vultis, impo-
nam? quid ſequitur, niſi ut ne beneficium quidem debeat populo,
ſi cum duobus patriciis unus petierit plebeius, & lege ſe, non ſuffra-
gio, creatum dicat? Quomodo extorqueant, non quomodo pe- 41
tant honores, quærunt: & ita maxima ſunt adepturi, [3] [a] ut ni-
hil ne pro minimis quidem debeant; & occaſionibus potius quam
virtute petere honores malint. Eſt aliquis [b] qui ſe inſpici, æſti-
mari faſtidiat? qui certos ſibi uni honores inter dimicantes com-
petitores æquum cenſeat eſſe? qui ſe arbitrio veſtro eximat? qui
veſtra neceſſaria ſuffragia pro voluntariis & ſerva pro liberis fa-
ciat? Omitto Licinium Sextiumque, quorum annos in perpetua
poteſtate, [c] tanquam regum in Capitolio numeratis: quis eſt
hodie in civitate tam humilis, cui non via ad conſulatum facilior
per iſtius legis occaſionem, quam nobis ac liberis noſtris fiat? ſi
quidem nos, ne quum volueritis quidem, creare interdum poteri-
tis, iſtos etiam ſi nolueritis, neceſſe ſit. De indignitate ſatis di-
ctum

Si hic atque ſequens verſus abſque interrogatione legantur, cum quadam dicentis admiratione, plus gratiæ habebunt. *Glarean.*

3 *Vt nihil ne pro minimis quidem debeant.*] Iſthæc non placent. Leg. *ut nihil pro iis nec minimum quidem debeant.* Is enim ſenſus Livii fuiſſe videtur. Sed quanto magis arrideat: *ut nihil populo Romano Quiritium debeant.* Hanc ego veram eſſe lectionem arbitror. *Tan. Faber.*

GRONOVII.

a *Vt nihil ne pro minimis debeant.*] Fortaſſis: *& ita maxima ſunt adepturi, ut nihil quaſi pro minimis debeant.*

b *Qui ſe inſpici, qui æſtimari*] Cam- …s: *inſpici æſtimarique.* Tres Pall. …huan. *qui ſe inſpici, æſtimari, faſti-* …*t.* Placet omnino, & neſcio quid …nderis eſt in aſyndeto. Lib. 8. *ſi quan-* …*unquam conſociandi imperii, uſurpan-* …*libertatis, tempus optaſtis.* Lib. 10, 24. *Quum periculum, dimicatio propoſita ſit.* ſic enim ſcripti.

c *Tanquam regum in Capitolio numeratis.*] Quid eſt, *regum in Capitolio?* An ſignatorum in Capitolinis faſtis? Quaſ… nuſquam alibi numerari regum anni po… tuerint. An tribunorum? at illorum i… faſtis, quatenus ſuperſunt, veſtigium nullum. Acta urbana, vel ſi qua fuerun… collegii, his ſufficiebant. An inſeritu… mentio Capitolii, tanquam loci, ub… tum temporis plerumque comitia tri… bunicia haberentur? nam in area Capi… tolina nonnunquam habita eſſe conſta… An potius legendum, *in Campo?* vel *i… comitio?* hic enim ſæpius. Niſi refect… utraque voce Livius reliquit: *quorum annos in perpetua poteſtate, tanquam regum numeratis.* Adjecerunt autem *i… Capitolio*, qui ſemiplenam periodum putarent, niſi apponeretur aliquid regibus, ut adeſt tribunis, *in perpetua poteſtate:* quaſi non hoc quoque pertine… r… ad reges.

ctum eſt (etenim dignitas ad homines pertinet) quid de religionibus atque auſpiciis, quæ propria Deorum immortalium contemptio atque injuria eſt, loquar? Auſpiciis hanc urbem conditam eſſe, auſpiciis bello ac pace, domi militiæque omnia geri, quis eſt qui ignoret? Penes quos igitur ſunt auſpicia more majorum? nempe penes Patres. nam plebeius quidem magiſtratus nullus auſpicato creatur. Nobis adeo propria ſunt auſpicia, ut non ſolum quos populus creat patricios magiſtratus, non aliter quam auſpicato creet; ſed nos quoque ipſi ſine ſuffragio populi auſpicato interregem prodamus, & privatim auſpicia habeamus, quæ iſti ne in magiſtratibus quidem habent. Quid igitur aliud quam tollit ex civitate auſpicia, qui plebeios conſules creando, à Patribus, qui ſoli ea habere poſſunt, aufert? Eludant nunc licet religiones. Quid enim eſt, ſi pulli non paſcentur? ſi ex cavea tardius exierint? ſi occinuerit avis? Parva ſunt hæc: ſed parva iſta non contemnendo, majores noſtri, maximam hanc rem fecerunt. Nunc nos, tamquam jam ihil pace Deorum opus ſit, omnes cærimonias polluimus. Vulgo ero pontifices, augures, ſacrificuli reges creentur: cuilibet apicem ialem, dum modo homo ſit, imponamus: tradamus ancilia, peneralia, Deos Deorumque curam, quibus nefas eſt. non leges auſpiatoferantur, non magiſtratus creentur: nec centuriatis comiiis [1] Patres auctores fiant. Sextius & Licinius, tamquam Ronulus ac Tatius, in urbe Romana regnent, quia pecunias alienas, uia agros dono dant. Tanta dulcedo eſt ex alienis fortunis præandi: nec in mentem venit, altera lege ſolitudines vaſtas in agris fieri pellendo finibus dominos: altera fidem abrogari, cum qua omnis humana ſocietas tollitur. [2] Omnium rerum cauſſa vobis antiquandas cenſeo iſtas rogationes. Quod faxitis, Deos ve-

42 *lim fortunare.* Oratio Appii ad id modo valuit, ut tempus rogationum jubendarum proferretur. Refecti decimum iidem tribuni Sextius & [a] Licinius, de decemviris ſacrorum

VARIORUM.

1 *Patres auctores fiant.*] Antiquitus enim id juris patres habebant, ut tum demum rata eſſent, quæ populus juſſerat, ſi patres auctores fierent; id eſt, cum rem factam probarent. *Godelev.*

2 *Omnium rerum cauſa.*]Librario oſcitantia. Leg. *Quarum rerum* Eſt enim orationis concluſio. *Tan*

GRONOVII.

a *Licinius. De decemviris.*] Mu diſtinctionem, & ſcribam: *Refecti* *cim*

ſacrorum ex parte de plebe creandis legem pertulere. creati quinque Patrum, quinque plebis: graduque eo jam via facta ad conſulatum videbatur. Hac victoria contenta plebes ceſſit Patribus, ut in præſentia conſulum mentione omiſſa, tribuni militum crearentur. creati A. & M. Cornelii iterum: M. Geganius, P. Manlius L. Veturius, P. Valerius ſextum. Quum præter Velitrarum obſidionem, tardi magis rem exitus quam dubii quietæ externæ res Romanis eſſent; fama repens bell Gallici allata, perpulit civitatem, ut M. Furius dictato quintum diceretur. is T. Quintium Pennum magiſtrun equitum dixit. Bellatum cum Gallis eo anno circa Anie nem flumen, auctor eſt Claudius: inclitamque in pon te pugnam, qua T. Manlius Gallum, cum quo provoca tus manus conſeruit, in conſpectu duorum exercituun cæſum torque ſpoliavit, tum pugnatam. Pluribus aucto ribus magis adducor, ut credam, decem haud minus poſ annos ea acta: [1] hoc autem anno in Albano agro cun Gallis dictatore M. Furio ſigna collata. Nec dubia, ne difficilis Romanis (quamquam ingentem Galli terro rem memoria priſtinæ cladis attulerant) victoria fuit multa millia Barbarorum in acie, multa captis caſtri cæſa: palati alii Apuliam maxime petentes, [b] quum fuga ſe longinqua, tum quod paſſim eos ſimul pavor terrorque diſtulerant, ab hoſte ſeſe tutati ſunt. Dictatori, conſenſu Patrum plebiſque, triumphus decretus. Vix dum

cimum iidem tribuni, Sextius & Licinius, de decemviris ſacrorum ex parte de plebe creandis legem pertulere. Inſerendum eſſe τὸ *legem* monuit prior Sigonius, cui tres Pall. & Campani editio adſtipulantur. In diſtinctione conſentiunt etiam veteres quædam nobiſcum. ...ox: *Cum præter Velitrarum obſidio-... tardi magis rerum exitus quam du-... quietæ externæ res Romanis eſſent.* ...jam à Curione: ſed Mſſ. & priſcæ ...l. *magis rem exitus.* Vtrum tota vox ...lenda, an ſcribendum: *quietæ exter-... Romanis.*

b *Quum fuga ſe longinqua.*] Dele τὸ *ſe*, quod ſuperfluum eſt.

VARIORUM.

1 *Hoc autem anno in Albano agro cum Gallis.*] Hac de re ſic Polyb. lib. 2. Παραγενομένων δὲ πάλιν τῶν Κελτῶν εἰς Ἄλβαν στρατεύματι μεγάλῳ μετὰ τὴν τῆς πόλεως κατάληψιν ἔτει τριακοστῷ. Hoc tamen à Livio diſcrepat. nam à Roma capta ad hunc annum non XXX. ſed XXIII. apud Livium numerantur. *Sigonius.*

dum perfunctum eum bello, atrocior domi ſeditio ex-cepit: & per ingentia certamina dictator ſenatuſque victus, ut rogationes tribuniciæ acciperentur: & comitia conſulum adverſa nobilitate habita, quibus L. Sextius de plebe primus Cos. factus. Et ne is quidem finis certaminum fuit, quia patricii ſe auctores futuros negabant, [a] prope ſeceſſionem plebis res terribileſque alias minas civilium certaminum venit: cum tamen per dictatorem conditionibus ſedatæ diſcordiæ ſunt, conceſſumque ab nobilitate plebi de conſule plebeio: à plebe nobilitati de prætore uno, qui jus in urbe diceret, ex Patribus creando. Ita ab diutina ira tandem in concordiam redactis ordinibus, quum dignam eam rem ſenatus cenſeret eſſe, meritoque id, ſi quando unquam alias, [b] Deum immortalium cauſſa libenter facturos fore, ut ludi maximi fierent, & dies unus ad triduum adjiceretur; recuſantibus id munus ædilibus plebis, conclamatum à patriciis eſt juvenibus, ſe id honoris, Deûm immortalium cauſſa libenter acturos, ut ædiles fierent. Quibus quum ab univerſis gratiæ actæ eſſent, factum ſenatuſconſultum, ut duo viros ædiles ex Patribus dictator populum rogaret: Patres auctores omnibus ejus anni comitiis fierent.

EPI-

GRONOVII.

a *Prope ad ſeceßionem plebis res.*] Ante Sigonium legebatur: *prope ſeceſſionem:* & recte puto. Lib. 26, 48. *Ea contentio quum prope ſeditionem veniret.* Vbi τὸ *ad* ſimiliter noviciæ quædam male adoptarunt. Epitome lib. 49. *quum prope vitæ finem ultimum eſſet.* Hic iterum præſto eſt cum ſuo *ad* Sigonius. Tacitus lib. 2. hiſtor. *Id ægre tolerante milite prope ſeditionem ventum.* Idem lib. 6. ann. *Iiſdem conſulibus gravitate annonæ juxta ſeditionem ventum.* Sic lib. 7, 10. *Inter carminum prope modum incondita quædam jocul**antes Torquati nomen auditum.* Quod ita explicabamus: Inter joculantes militariter incondita quædam dicta prope modum carminum, vel proxime modulos verſuum.

b *Deûm immortalium cauſa liber[...] facturos fore.*] De hoc loco vid[...] ſcripſimus 4. Obſervat. 25.

G

EPITOME LIBRI VII.

Duo novi magiſtratus adjecti ſunt; prætura & ædilitas curulis. Peſtilentia civitas laboravit, eamque inſignem fecit mors Furii Camilli. cujus remedium & finis quum per novas religiones quæreretur, ludi ſcenici tunc primum facti ſunt. Quum dies L. Manlio dicta eſſet à M. Pomponio tribuno plebis, propter delectum acerbe actum, & T. Manlium filium, relegatum ſine ullo crimine; adoleſcens ipſe, cujus relegatio patri objiciebatur, venit in cubiculum tribuni, ſtrictoque gladio coëgit eum in verba ſua jurare, Non perſeveraturum ſe in accuſatione. Cum telluris hiatu tota ad ultimum patria territa foret, [a] [1] tunc omnia pretioſa miſſa ſunt in patentem voraginem urbis Romanæ. in eam Curtius armatus ſedens equo ſe præcipitavit, eaque expleta eſt. T. Manlius adoleſcens, qui patrem à tribunicia vexatione vindicaverat, contra Gallum provocantem aliquem ex militibus Romanis, in ſingulare certamen deſcendit, eique occiſo, torquem aureum detraxit: quem ipſe poſtea tulit, & ex eo Torquatus eſt nuncupatus. Duæ tribus additæ, Pomtina & Publicia. Licinius Stolo lege ab ipſo lata damnatus eſt, quod plus quingentis jugeribus agri poſſideret. M. Valerius tribunus militum Gallum, à quo provocatus erat, inſidente galeæ corvo, & unguibus roſtroque hoſtem infeſtante, interemit, & ex eo Corvi nomen accepit; conſulque proximo anno creatus

eſt

GRONOVII.

a *Tum omnia pretioſa miſſa ſunt.*] Deeſſe hic aliquid videre cuivis licet. ...olet membranaceus Barberinus hoc ...o: *Cum telluris hiatu tota ad ulti-... territa patria foret, tunc omnia ...ioſa miſſa ſunt in præaltam voragi-... urbis Romanæ.* Idem: *armatus ſe-... equo ſe præcipitavit, & expleta eſt.* ...n: *à tribunicia vexatione vindicaverat.* Denique *ſingulare certamen feliciter iniit.*

VARIORUM.

1 *Tum omnia pretioſa miſſa ſunt in p. vorag.*] Romani enim male interpretati oraculum, quicquid habebant domi foriſque pretioſum, auro, argento, gemmis conſtans, in eum ſpecum conjecere. Videatur modò Plutarch. Patolel. §. 5. aliique ſcriptores. *Grut.*

GRO-

eſt ob virtutem, quum vigeſimum tertium ageret annum. Ami citia cum Carthaginienſibus juncta. Campani, quum urgeren tur à Samnitibus bello, auxilio adverſus eos à ſenatu petito quum id non impetrarent, urbem atque agros populo Roman dediderunt. ob quam cauſſam ea, quæ populi Romani facta eſſent defendi bello adverſus Samnites placuit. Cum ab A. Corneli conſule exercitus in iniquum locum deductus, in magno diſcri mine eſſet, P. Decii Muris tribuni militum opera ſervatus eſt qui occupato colle ſuper id jugum, in quo Samnites conſede rant, occaſionem conſuli in æquiorem locum evadendi dedit: ipſ ab hoſtibus circumſeſſus erupit. Milites Romani, qui Capuæ i præſidio erant relicti, quum de ea occupanda urbe conſpiraſſent & detecto conſilio, metu ſupplicii à populo Romano defeciſſent per M. Valerium Corvum dictatorem, qui conſilio ſuo eos à fu rore revocaverat, patriæ reſtituti ſunt. Res præterea contr Hernicos, & Gallos, & Tiburtes, & Privernates, & Tarqui quinienſes, & Samnites, & Volſcos proſpere geſtas continet.

1 ANNUS hic erit inſignis novi hominis conſula tu, inſignis novis duobus magiſtratibus, præ tura, & curuli ædilitate. Hos ſibi patricii quæ ſivere honores, pro conceſſo plebi altero con ſulatu. Plebes conſulatum L. Sextio, cujus lege partu erat, dedit: Patres præturam Sp. Furio M. filio Camillo ædilitatem Cn. Quintio Capitolino, & P. Cornelic Scipioni, [a] ſuarum gentium viris, gratia campeſtri cepe-runt.

GRONOVII.

a SUarum gentium viris gratia campeſtri dederunt.*] Ita quidem Sigonius. Et ſic lib. 2. *Ea igitur pars Reipublicæ vicit: nec in præſens modo, ſed in venientem etiam annum M. Fabium & L. Valerium conſules dedit.* Libroque 6. *plebes C. Sextilium, M. Albinium, L. Antiſtium dedit.* Sed quod ait veteres libros omnes ſic habere, nollem dictum, aut certe de illis tantum, quibus ipſe uſus, intelligemus ... Buſl. Chifl. clare, *ceperunt*, ut priores editiones. Cumque ſequatur ſtatim: *L. Sextio collega ex Patribus datus*: non video cur Livio hanc varietatem invideamus. Nam, ut *dederunt*, eſt, effecerunt ut ei daretur: ita *ceperunt*, eſt effecerunt, ut ille caperet. Lib. 5. *Liti ut ceperat haud tumultuoſe magiſt* Hoc libro infra: *qui legis Licini mercedem conſulatum cepiſſet.*

VARIORUM.

1 *Annus hic erit inſignis novi h conſulatu.*] *Novus homo* apud ...

ſunt. L. Sextio collega ex Patribus datus Lucius Æmilius Mamercus. Principio anni, & de Gallis, quos primo palatos per Apuliam congregari jam fama erat, & de Hernicorum defectione, agitata mentio. Quum de induſtria omnia, ne quid per plebeium conſulem ageretur, proferrentur, ſilentium omnium rerum, ac juſtitio ſimile ocium fuit: niſi quod non patientibus tacitum tribunis, quod pro conſule uno plebeio tres patricios magiſtratus [2] curulibus ſellis prætextatos tamquam conſules ſedentes nobilitas ſibi ſumpſiſſet; prætorem quidem etiam jura reddentem, & [3] collegam conſulibus atque iiſdem auſpiciis creatum; verecundia inde impoſita eſt ſenatui, ex Patribus jubendi ædiles curules creari. primo ut alternis annis ex plebe fierent, convenerat poſteà promiſcuum fuit. Inde L. Genucio & Q. Servilio conſulibus, & ab ſeditione & à bello quietis rebus ne quando à metu ac periculis vacarent, peſtilentia ingens orta. [4] Cenſorem, ædilem curulem, tres tribunos ple-

dicitur, & is, qui Magiſtratum capit, quem non antea geſſit; & qui primus ex familia ſua curulem Magiſtratum cepit. Priore modo locutus eſt lib. 22. de Terentio: Poſteriore hoc loco: *hominem novum* L. Sextium plebeium vocat, qui primus è gente ſua curulem Magiſtratum conſulatum ceperit. Novis autem hominibus, *Nobiles* opponuntur, & Novitati Nobilitas. *Nobiles* autem ii dicti, qui majorum ſuorum habent imagines. *Imagines* autem ſui ponere ac poſteris tradere non poſſunt, niſi qui curulem Magiſtratum geſſerunt, quorum primus erat ædilitas. Qui Magiſtratus quoniam *ſolis patriciis* primum patuerunt, idcirco ſoli patricii *nobiles* primum appellati. Eſt autem *imago* (auctore Polybio lib. *6.*) *ſimulacrum oris ſimilitudinem affabrè, mirifico artificio effictam referens, quam in[s]igniori ac celebriori domus parte collocant.* Sigonius.

[2] *Curulibus ſellis prætextatos.*] Prætori enim *ſella curulis, toga prætexta, &* *ſex lictores permiſſi.* Porrò cum *prætorem* non niſi ex patribus primo creari mos eſſet: hic deinde honos etiam cum plebe communicatus, anno Vrbis CCCCXVII & Q. Publilius Philo, ut Livius infra auctor eſt, primus è plebe prætor factus eſt. Poſtea non ſufficiente eo prætore quod multa turba peregrinorum etiam in Vrbem veniret, circà annum Vrbi DX. creatus eſt alius *prætor* iiſdem auſpiciis, qui *peregrinus* eſt appellatus quod plerumque inter cives & peregrinos jus reddebat, cum alter prætor *Vrbanus* diceretur. *Godelev.*

3 *Collegam Conſulibus.*] *Prætor collega Conſulum* dicebatur, quod iiſdem auſpiciis crearetur, auctore Meſſala apud Gellium lib. 13. cap. 14. *Sigonius.*

4 *Cenſorem, &c. mortuos ferunt.* Nomina cenſorum per hos annos edit nulla Livius: in Capitolinis tabulis eſt *Poſtumius Albinus Regillenſis, & Sulpicius Paticus.* Albinus procul dubio mortuus. Nam de *Petico* poſt magna mentio fit. *Sigonius.*

5 *Cir*

plebis mortuos ferunt: pro portione & ex multitudine alia multa funera fuiſſe. maximeque eam peſtilentiam inſignem mors quam matura, tam acerba, M. Furii fecit. Fuit enim vere vir unicus in omni fortuna; princeps pace belloq;; prius quam exulatum iret; clarior in exilio; vel deſiderio civitatis, quæ capta abſentis imploravit opem; vel felicitate, qua reſtitutus in patriam, ſecum patriam ipſam reſtituit. Par deinde per quinq; & viginti annos (tot enim poſtea vixit) titulo tantæ gloriæ fuit, dignuſq; habitus, quem ſecundum à Romulo conditorem

2 urbis Romanæ ferrent. Et hoc, & inſequenti anno C. Sulpicio Pætico, C. Licinio Stolone, conſulibus, peſtilentia fuit. eo nihil dignum memoria actum; niſi quod pacis Deûm expoſcendæ cauſſa tertio tum poſt conditam urbem lectiſternium fuit. & quum vis morbi, nec humanis conſiliis nec ope divina levaretur, victis ſuperſtitione animis, ludi quoque ſcenici, nova res bellicoſo populo (nam [5] circi modo ſpectaculum fuerat) inter alia cœleſtis iræ placamina inſtituti dicuntur. Cæterum[6] parva quoque (ut ferme principia omnia) & ea ipſa peregrina res fuit. Sine carmine ullo, ſine imitandorum carminum actu, ludiones ex Etruria acciti, ad tibicinis modos ſaltantes haud indecoros motus, more Tuſco dabant. imitari deinde eos juventus, ſimul inconditis inter ſe jocularia fundentes verſibus, cœpere; nec abſoni à voce motus erant. Accepta itaque res, ſæpiuſque uſurpando excitata, vernaculis artificibus, quia hiſter Tuſco verbo ludio vocabatur; nomen hiſtrionibus inditum:

qui

5 *Circi modo ſpectaculum.*] Valerius Maximus lib. 2. *Itaque placandi cæleſtis numinis gratia compoſitis carminibus vacuas aures præbuit, ad id tempus Circenſi ſpectaculo contenta, quod primus Romulus raptis virginibus Sabinis conſualium nomine celebravit.* Sigonius.

6 *Parva ferme principia omnia.*] Ita eſt: *Omnium ubique rerum principia parva ſunt; ſuis progreſſibus & uſu augentur*, inquit Tullius lib. 5. de Finib. cap. 21. Hinc verſus: *Quicquid ingen[illegible] quicquid altum eſt, natum ab infim[illegible] brevi eſt.* Quoniam ſcilicet, Grand[illegible] *ſui ſubortum eſt; tempore ipſo gran[illegible]* Vide & Macrobium lib. 7. Satur[illegible] cap. 6.

7 Feſ

qui non ſicut ante, [7] [a] Feſcennino verſu ſimilem incompoſitum temere ac rudem alternis jaciebant; ſed [8] impletas modis ſaturas, deſcripto jam ad tibicinem cantu, motuque congruenti, peragebant. Livius poſt aliquot annos, qui ab ſaturis auſus eſt primus argumento fabulam ſerere, (idem ſcilicet, id quod omnes tum erant, ſuorum carminum actor) dicitur, quum ſæpius revocatus vocem obtudiſſet, venia petita puerum ad canendum ante tibicinem quum ſtatuiſſet, canticum egiſſe aliquanto magis vigenti motu, quia nihil vocis uſus impediebat. [b] inde ad manum cantari hiſtrionibus cœptum, [1] diver-

7 *Feſcennino verſu.*] *Feſcennini verſus*, ſic dicti, quod ex Feſcennia urbe Etruriæ allati eſſent: vel ideo quod *faſcinum* arcere putabantur. Canebantur enim initio in nuptiis, & omnium venerearum laſciviarum, opprobriorumque pleniſſimi erant, & magna verborum licentia conſtabant. *Godelev.*

8 *Impletas modis ſatiras.*] Variarum rerum mixturam ſparſim nulloque ordine congeſtam, veteres *Satiram* appellarunt. Hic verò accipitur pro poëmate Latinis proprio. *Godelev.*

GRONOVII.

a *Feſcennino verſu ſimilem incompoſitum.*] Voſſianus quoque & Helmi. *verſum.* Hoc igitur accipio ab Sigonio. At non tranſpono voces, non fero *compoſitum:* abnuunt enim ſcripti. Quærit, quid ſit *incompoſitus temere?* Sed jungit diſſociabilia. Livius vult verſus incompoſitos ac rudes, feſcenninis verſibus ſimiles, alternis temere ac ſine arte jactaſſe.

b *Inde ad manum cantari hiſtrionibus cœptum.*] Salmaſius ad Flavii Vopiſci Carinum *ſaltari:* & hanc emendationem dubitatione prorſus carere ſcribit. Sed illud habent omnes codices: accipiendumque, non ut ipſi hiſtriones *cantare ad manum* dicantur cœpiſſe, ſed alii, illis geſtum ſine voce agentibus. Eſt enim *cantare* alicui *ad manum*, non, ut Turnebus voluit, cantare in promptu & in præſentia, coramque, ſed geſticulationi ejus, quæ ſaltando fiebat & loquaci manu, cantando reſpondere, & pronuntiare modulatè, quæ hiſtrio agat. Suetonius Caligula cap. 54. *Canendi ac ſaltandi voluptate ita efferebatur, ut ne publicis quidem ſpectaculis temperaret, quo minus & tragœdo pronuntianti concineret, & geſtum hiſtrionis quaſi laudans vel corrigens palam effingeret.* Et hinc intelligendum apud eundem in Nerone cap. XXIV. *Atque in quodam tragico actu cum elapſum baculum cito reſumpſiſſet, pavidus & metuens, ne ob delictum certamine ſummoveretur, non aliter confirmatus eſt, quam adjurante hypocrita, non animadverſum id inter exſultationes ſuccla mationeſque populi.* Vbi fatetur Torrentius, ſe non intelligere, quis hic ſit *hypocrita:* & ſuſpicatur aliquem qui adſtiterit canenti, ut phonaſcus verba facienti, monendi cauſa vel ſubjiciendi, ſi quid fugeret memoriam. Alii *hypocritam* conjiciunt fuiſſe ex illis, qui cum principe tragœdiæ partem cantaverint; aut denique ſimplicius, ut ajunt, hypocritam pro adulatore Cæſaris accipiunt. Nimium illi quidem ſimpliciter ſe. Nec cantabat ille cum principe, ſed principe cantante ſaltabat. Nimirum Nero hic, quod in Caligulæ verbis *tragœdus*, agit; *hypocrita*, quod *hiſtrio.* Tragœdus canebat, *id eſt;* modulate pronuntiabat: hiſtrio vel hypocrita vel pantomimus

 ſalta-

1 diverbiaq; tantum ipſorum voci relicta. Po[illegible]quam lege hac fabularum ab riſu ac ſoluto joco res avocabatur; & ludus in artem paulatim verterat; juventus hiſtrionibus fabellarum actu relicto, ipſa inter ſe more antiquo ridicula intexta verſibus jactitare cœpit: quæ 2 inde exodia poſtea appellata, conſertaque fabellis potiſſimum Atellanis ſunt. Quod genus ludorum ab Oſcis acceptum tenuit juventus: nec ab hiſtrionibus pollui paſſa eſt. Eo inſtitutum manet, ut actores Atellanarum, nec tribu moveantur, & ſtipendia, tanquam expertes artis ludicræ,

ſaltabat & geſticulabatur: & præter hos aderat tibicen. Vt hic *puer ad canendum* pro tragœdo; tibicen, ante quem ſtatutus puer; Livius Andronicus, *actor ſuorum carminum*. Sic *cantare ad tibias*, ſicubi, non utique ſemper, ut vult ὁ πεῖνυ, eſt ſolummodo tibias inflare, ſed alio tibias animante, carmen voce accinere: *cantare ad fides*, Ovidio *ad Citharam ora vocalia movere*, & *ſubjungere* vel *ſociare carmina nervis*, ſimul pulſare citharam; ſimul canere, Varro apud Nonium: *ibi a muliere, quæ optuma voce eſſet, præfica laudari, dein neniam cantari ſolitam ad tibias & fides.* Sic conjicimus pro *per quam*. Cicero lib. 4. Tuſcul. cap. 2. *Graviſſimus auctor in Originibus dixit Cato, morem apud majores hunc epularum fuiſſe, ut deinceps, qui accubarent, canerent ad tibiam clarorum virorum laudes atque virtutes: ex quo perſpicuum eſt & cantus tum fuiſſe deſcriptos vocum ſonis & carmina.* Sic autem legendum, non *reſcriptos*, vel docent verba hic apud Livium: *deſcripto ad tibicinem cantu.* Idem lib. 1. ejuſdem operis: *Non intelligo quid metuat, cum tam bonos verſus fundat ad tibiam.* Et ſecunda agraria: *hoſtiæ majores ad præconem & ad tibicinem immolabantur.* Lib 2. de legibus: *Honoratorum Virorum laudes in concione memorantor, eaſque etiam ad cantus ad tibicinem proſequantor.* Varro lib. 2. de re ruſt. ult. *Sacrificanti tibi, Varro, ad tibicinem Græcum* Donatus de tragœd. & com. *Hujuſmodi adeo carmina ad tibias fiebant, ut his auditis multi ex populo ante diſcerent quam fabulam acturi ſcenici eſſent. Cantabat* igitur puer *ad manum* Livio Andronico, ipſe ad tibicinis modos i[illegible]cabat agens canticum. Lucianus de ſaltatione: Πάλαι γὰρ αὐτοὶ καὶ ᾖδον καὶ ὠρχοῦντο· εἶτ' ἐπειδὴ κινουμένων τὸ ἆσθμα τὴν ᾠδὴν ἐπετάραττεν, ἄμεινον ἔδοξεν ἄλλους αὐτοῖς ὑπᾴδειν. Feſtus in *Salva res eſt: inventum eſſe ibi C. Pomponium libertinum, mimum magno natu, qui ad tibicinem ſaltaret.* Idem: *Nenia, quod in funere laudandi gratia cantatur ad tibiam.*

VARIORUM.

1 *Diverbiaque tantum ipſorum voci relicta.*] Hinc eſt quod ait Donatus in Andr. *Diverbia* à ſolis hiſtrionibus fuiſſe pronuntiata. *Hiſtriones* enim videtur vocare eos tantum, qui canerent, non qui item ſaltarent, aut tibias inflarent. Quaſi verò intelligendum ſit, in Canticis rem actam eſſe tibiis, ſaltu & verſu; in diverbiis autem verſu tantummodo; id quod veteres Latini, *aſſa voce* dixerunt. *Diverbia* partes comœdiarum ſunt, auctore Diomede, in quibus perſonæ verſantur: *Cantica*, in quibus una tantum. *Sigonius.*

2 *Quæ inde exodia poſtea appellata.*] *Exodia* idem ſunt, atque apud Ariſtotelem in Poëticis, *Epiſodia*; hæc quod extrà rem ſint, illa quod rei inſerantur, appellata. Vide Suidam in Ἐπεισόδιον. *Sigonius.*

3 Notam

træ, faciant. Inter aliarum parva principia rerum, ludorum quoque prima origo ponenda viſa eſt: ut appareret quam ab ſano initio res in hanc vix opulentis regnis tolerabilem inſaniam venerit. Nec tamen ludorum 3
primum initium, procurandis religionibus datum, aut religione animos, aut corpora morbis levavit. quin etiam quum medios forte ludos circus Tiberi ſuperfuſo irrigatus impediſſet; id vero, velut averſis jam Diis, aſpernantibuſque placamina iræ, terrorem ingentem fecit. Itaque Cn. Genucio, L. Æmilio Mamerco ſecundum, conſulibus, quum piaculorum magis conquiſitio animos quam corpora morbi afficerent, repetitum ex ſeniorum memoria dicitur, peſtilentiam quondam clavo ab dictatore fixo ſedatam. Ea religione adductus ſenatus, dictatorem clavi figendi cauſſa dici juſſit. dictus L. Manlius Imperioſus, L. Pinarium magiſtrum equitum dixit. Lex vetuſta eſt priſcis literis, verbiſque ſcripta, ut qui prætor maximus ſit, idibus Septembribus clavum pangat. Fixus fuit dextro lateri ædis Jovis optimi maximi, [a] ea ex parte qua Minervæ templum eſt. Eum clavum, quia raræ per ea tempora literæ erant, [3] notam numeri annorum fuiſſe ferunt: eoque Minervæ templo dicatam

3 *Notam numeri fuiſſe ferunt.*] Scilicet, ut quot anni, tot clavi numerarentur. Feſtus: *Clavus annalis appellatur, qui figebatur in parietibus ſacrarum ædium per annos ſingulos, ut per eos colligeretur numerus annorum.* Sigonius.

GRONOVII.

a *Ea ex parte qua Minervæ.*] Membranæ Thuani, & Voſſ. Andreas, Beccarius: *maximi ea qua parte.* Voſſ. alter: *eaque parte.* Moguntini mutarunt. Sed fuit ſcribendum: *Fixus fuit dextro lateri ædis Iovis optimi maximi, ex qua parte Minervæ templum eſt.* Vt infra: *fines Romanos, qua ex parte Etruriam adjacent, peragravere.* De viciſſitudine elementorum A & X. diximus lib. 4. Obſervationum. Sed & alia huius loci obſcura & ambigua. Libri Mſſ. fere omnes, *fixa fuit:* tanquam de lege loquatur, non de clavo. Video etiam in Voſſiano poſt *vetuſta* τὸ *eſt* inter verſus demum manu ſequiore adſcriptum. Quaſi fuerit: *Lex vetuſta, priſcis literis verbiſque ſcripta, ut qui prætor maximus ſit, idibus Septembribus clavum pangat, fixa fuit dextro lateri.* De clavo ipſo ſi quæras, veriſimile in eodem pariete ſub ea lege depactum. Et iſtud videtur confirmare, quod ſubnectit: *eoque Minervæ templo dicatam legem.* Nam ſi de clavo loqui voluiſſet, dixiſſet potius, *dicatum lege.* Ne vero cenſeas hoc verbi magis convenire clavo quam legi, dicamus licet, *dicatam* nihil aliud eſſe quam fixam, ſuſpenſam. Sic Tiberius Parrhaſii tabulam, ſatis indecoram, *in*

dicatam legem, quia [b] numerus Minervæ inventum ſi Volſiniis quoque clavos indices numeri annorum, fixc in templo [1] Nortiæ Etruſcæ Deæ, comparere, diliger talium monimentorum auctor Cincius affirmat. [2] M. Hc ratius [c] conſul, ex lege templum Jovis optimi maxin dedicavit; anno poſt reges exactos. à conſulibus poſte ad dictatores, quia majus imperium erat, ſolenne cla figendi tranſlatum eſt. Intermiſſo deinde more, digr etiam per ſe viſa eſt res, propter quam dictator creare tur. qua de cauſſa creatus L. Manlius, perinde ac [a] re publicæ gerendæ, ac non ſolvendæ religione, grat

creatı

cubiculo dedicaſſe dicitur Suetonio cap. 44.

b *Numerus à Minerva inventus ſit.*] Ab Sigonio eſt. Priores & duo Pal. Chiflet. Thuan. Voſſ. *Quia numerus Minervæ inventum ſit.* Vel Ovidio dandum fuit, ne mutaretur, qui lib. 1. met. *Inventum medicina meum eſt.* Gratius: *priſcas artes inventaque ſimplicis ævi.* Cicero 5. Tuſc. *Maximiſque doloribus adfectus eos ipſos inventorum ſuorum memoria & recordatione confutat.* Voſſ. alter & Buſl. *Numerus Minervæ inventus ſit.* Helm. *Numerus Minervæ inventus fuit.*

c *Conſul ex lege templum Iovis optimi.*] Quid hujus loci intereſt, Pulvillus ex lege, an ex Senatuſconſulto, an abſque & hoc & illa, jure magiſtratus dedicaverit? Quid igitur hic, *ex lege templum Iovis optimi maximi dedicavit?* Nullius hic legis tempeſtiva mentio, niſi de clavo pangendo. Vtrum igitur ſcribendum: *eam legem templo Iovis opt. max. dedicavit:* an ſufficit, *ea lege*, ut ſignificet, dicationis quoddam caput fuiſſe, ut in ea clavus annalis pangeretur. De Minerva Iovis & Iunonis *συνναίῳ* Rycquius in Capitolio ſuo cap. 13.

VARIORUM.

1 *Nortiæ Hetruſcæ.*] Meminit hujus Cælius lib. 22. cap. 3. Sub ejus autem nomine ſortem fortunamque ſignificari docet Martianus Capella in lib. de n ptiis Philologiæ. *Godelev.*

2 *M. Horatius Coſ. ex lege templu Iovis.*] Dedicatio templi Iovis Op Max. lib. 2. quid attinebat ad ſolem clavi figendi? Neque enim Livius eo loco quicquam de clavo pangendo ſcı pſit. *Glarean.*

GRONOVII.

a *Rei gerendæ ac non ſolvendæ rel gionis.*] Præclare ſcriptus apud Sig. G lenium: *reipublicæ gerendæ ac non ſo vendæ religione gratia.* niſi quod poſt rius *ac* ſuperfluum videtur. Firmat ip Livius lib. 5. *Furere civitatem*, *q damnata voti omnium rerum priorem c ram*, *quam religione ſe exſolvendi h beat.* Lib. 9. *Exſolvamus religione popu lum, ſi qua obligavimus.* Lib. 29. *Et v audire & exſolvere rempublicam v ſtram religione, ſi ita vobis videbitur, v limus.* Lib. 40. *Q. Fulvius conſul, priu quam ullam rem publicam ageret, liber re & ſe & rempublicam religione vot ſolvendis dixit velle.* Quam vehement igitur Sigonius à Gelenio hic diſſenti tam vehementer errat. Cauſatur nun quam dictatorem dictum eſſe *reipublic gerendæ* cauſa, ſed *rei: rem* autem *ger re* eſſe bellum reipublicæ cauſa gerer At qui bellum gerit, is etiam *rempubl cam gerere* dicitur: & non modo dict tor, ſed ipſi etiam milites: ut monu mus ad lib. 8, 31. ubi offendit ad eu

de.

creatus eſſet, bellum Hernicum affectans, delectu acerbo juventutem agitavit; tandemque omnibus in eum tribunis plebis coortis, ſeu vi ſeu verecundia victus, dictatura abiit. Neque eo minus principio inſequentis anni, Q. Servilio Ahala, L. Genucio ſecundum conſulibus dies Manlio dicitur à M. Pomponio tribuno plebis. Acerbitas in delectu, non damno modo civium, ſed etiam laceratione corporum lata, partim virgis cæſis, qui [1] ad nomina non reſpondiſſent, partim in vincula ductis, inviſa erat: & ante omnia inviſum ipſum ingenium atrox, cognomenque Imperioſi grave liberæ civitati, ab oſtentatione ſævitiæ adſcitum; quam non magis in alienis, quam in proximis, ac ſanguine ipſe ſuo exerceret. criminique ei tribunus inter cætera dabat, *Quod filium juvenem nullius probri compertum, extorrem, urbe, domo, penatibus, foro, luce, congreſſu æqualium prohibitum, in opus ſervile, prope in carcerem atque in ergaſtulum dederit: ubi ſummo loco natus dictatorius juvenis quotidiana miſeria diſceret, vere imperioſo patre ſe natum eſſe. At quam ob noxam? quia* [2] *infacundior ſit, & lingua impromptus.* [3] *Quod* [a] *naturæ damnum*

utrum

dem lapidem Sigonius. Cauſatur deinde, *ſolvere religione* & *religionem*, non eſſe idem: cum ſit illud liberare eo officio, quo per religionem tenemur; hoc, præſtare, quod ipſi ut faciamus, noſtra nos religio admonet. Atqui optima ratio liberandi ſe illo officio, quo per religionem tenemur, eſt exſequi religionis officia, ſeu præſtare illud, quod ut faciamus, religione admonemur. Et ita accipere perpetuo Livium tot locis demonſtratum eſt. Sic & *ſolutos religione animos* dicit lib. 36. poſtquam litatum, & ſecunda reſponderunt aruſpices. Nec me fugit tamen, quod eſt lib. 2. *Nullam ſcelere religionem exſolvi.* Quantum autem Gelenianus liber Sigonianis præſtet, nihil attinet dicere.

VARIORUM.

1 *Ad nomina non reſpondiſſent.*] Id eſt, qui non comparuiſſent, ut Budæus in priorib. annotationibus interpretatur. Nam *nomen dare* eſt profiteri & veluti inſcribendum curare. *Godelev.*

2 *Infacundior ſit.*] Ob linguæ tarditatem, unde domeſticis & reipub. uſibus inutilis videbatur. De hac autem relegatione Valer. Max. lib. 6. cap. 9. *Godelev.*

3 *Quod naturæ damnum, utrum nutriend. patri, &c.*] Vide Horat. lib. 1. Sat 3. *At pater ut gnati, ſic nos debemus amici Si quod ſit vitium, non faſtidire,* &c. Senſus eſt: Nutriendum potius fuiſſe patri vitium filii pro humanitate ejus, quam relegatione caſtigandum atque inſigne faciendum. *Nutrire* autem dixit Livius, quod Horatius *non faſtidire.* Sigonius.

GRONOVII.

a. *Naturæ damnum utrum nutriendum patri.*] Non ineleganter hic Sigonius

contra

[1] *utrum nutriendum patri (ſi quicquam in eo humani eſſet) an caſtigandum, ac vexatione inſigne faciendum fuiſſe? ne mutas quidem beſtias minus alere, ac fovere, ſi quid ex progenie ſua parum proſperum ſit. At, hercule, L. Manlium, malum malo augere filii; & tarditatem ingenii inſuper premere: & ſi quid in eo exiguum naturalis vigoris ſit, id extinguere vita agreſti, & ruſtico cultu, inter pecudes habendo.* Omnium potius his criminationibus, quam ipſius juvenis irritatus eſt animus; quin contra ſe quoque parenti cauſſam invidiæ atque criminum eſſe ægre paſſus; ut omnes Dii hominesque ſcirent, ſe parenti opem latam quam inimicis ejus malle, capit conſilium, rudis quidem atque agreſtis animi, & quamquam non civilis exempli, tamen pietate laudabile. Inſcientibus cunctis cultro ſuccinctus, mane in urbem, atque à porta domum confeſtim ad M. Pomponium tribunum pergit: janitori, opus eſſe ſibi domino ejus convento extemplo, ait, nunciaret T. Manlium Lucii

contra Glareanum: vim tamen τῦ *nutrire* non ſatis percepit, quod non modo eſt non faſtidire, ſed aliquo modo remediis & fomentis adhibitis curare. Vt lib. 4. *Peſtilentia coorta, minacior tamen quam perniciosior, cogitationes hominum a foro certaminibusque publicis ad domum curamque nutriendorum corporum avertit.* Rutilius Lupus lib. 1. *Fer fortiter laborem: jam brevi domum venies exſpectatus: excipiet te defatigatum diligens atque amans uxor: ea ſedulo ac blande præminiſtranda detrahet languorem, & ſimul ſeniles nutriendo recuperabit vires.* Seneca ad Helviam cap. 17. *Illius pie maternoque nutricio per longum tempus æger convalui.* Sic Græcis medici ἀνατρέφειν dicuntur. Vnde ſcite Cicero ad Atticum 6. ep. 1. *Appius cum* ἐξ ἀφαιρέσεως *provinciam curarit, ſanguinem miſerit, quicquid potuit detraxerit, mihi tradiderit enectam;* προσανατρεφομένην *eam a me non libenter videt.* Nec abeunt longe iſta noſtri lib. 1. *Proinde materiam ingentis publicæ privatimque decoris omni indulgentia noſtra nutriamus.* Lib. 2. *Diſſipatæ res nondum adultæ diſcordia forent: quas fovit tranquilla moderatio imperii, eoque nutriendo perduxit*, &c. Quintilianus decl. 306. *Nobis tollendus infans & adverſus frigora nutriendus.* Columella 4. 3. *Liberos ſuos nonnulli nuptiis votiſque quæſitos avare nutriunt, nec diſciplinis aut cæteris corporis excolunt inſtrumentis.* Intellige igitur, utrum fovendum & indulgentia leniendum medicandumque, an plectendum & acerba coërcitione irritandum. Quod poſterius etiam Poſtumo Agrippæ novercæ artibus nocuit, & Claudio, pædagogum *barbarum & olim ſuperjumentarium ex induſtria ſibi appoſitum, ut ſe quibuſcumque de cauſis quam ſæviſſime coërceret*, jure conqueſto, ut refert Suetonius.

VARIORUM.

1 *Vtrum nutriendum patri.*] Sic lego: *utrumne nutriendum patri*, &c. *an caſtigandum ac vexatione.* Tan. Faber.

2 *Tri-*

Lucii filium eſſe. [a] Mox introductus (etenim percitum ira in patrem ſpes erat aut criminis aliquid novi, aut conſilii ad rem agendam deferre) ſalute accepta redditaque, eſſe ait, quæ cum eo agere arbitris remotis velit. Procul inde omnibus abire juſſis, cultrum ſtringit: & ſuper lectum ſtans ferro intento, [b] niſi in quæ ipſe concepiſſet verba, juraret, *ſe patris ejus accuſandi cauſſa concilium plebis numquam habiturum*, ſe eum extemplo transfixurum minatur. Pavidus tribunus (quippe qui ferrum ante oculos micare, ſe ſolum, inermem, illum prævalidum juvenem, & quod haud minus timendum erat, ſtolide ferocem viribus ſuis cerneret) adjurat in quæ adactus eſt verba; & præ ſe deinde tulit, ea vi ſubactum ſe incepto deſtitiſſe. Nec perinde, ut maluiſſet plebes, ſibi ſuffragii ferendi de tam crudeli & ſuperbo reo poteſtatem fieri; [c] ita ægre habuit filium id pro parente auſum. eoque id laudabilius erat, quod animum ejus tanta acerbitas patria nihil à pietate avertiſſet. Itaque non patri modo remiſſa cauſſę dictio eſt, ſed ipſi etiam adoleſcenti ea res honori fuit. & quum eo anno primum placuiſſet [2] tribunos militum ad legiones ſuffragio fieri ([3] nam & antea ſicut nunc, quos Ruſtulos vocant, imperatores ipſi faciebant) ſecundum in ſex locis tenuit, nullis domi militiæque ad conciliandum gratiam meritis; ut qui

2 *Tribunos militum ad legiones.*] Eo modo, quo Cicero lib. 6. de republ. *Cum in Africam veniſſem tribunus militum ad quartam legionem.* Sigonius.

3 *Nam & antea ſicut nunc, quos Rufulos vocant.*] Feſtus item: *Rufuli appellabantur tribuni militum à conſule facti, non à populo, de quorum jure, quod Rutilius Rufus legem tulerit, Rufuli, ac poſt Rutuli ſunt appellati.* Sigonius.

GRONOVII.

a *Mox introductus (etenim percitum ira.*] Scripti duo Pall. & Voſſianus carent particula, *etenim*: Et poteſt abeſſe. Reviſe ad lib. 3, 52.

b *Niſi qua ipſe concepiſſet, verba juraret.*] A Curione hoc acceperunt: nam anno ante Gryphius etiam dederat: *niſi in quæ ipſe concepiſſet.* Vt in prioribus editis & ſcriptis conſtanter habetur. Idque Latinum magis eſſe ſcias vel ex illo: *jurare in verba magiſtri.* Moxque ipſe Livius: *adjurat in quæ adactus eſt verba.*

c *Ita ægre habuit filium.*] Quidam libri, *tulit* vel *abſtulit*: ſed Voſſianus ut editur. Plautus Bacchidibus 5, 1. *Si alibi plus perdiderim, minus ægre habeam, minuſque id damni ducam.* Salluſtius in orat. Cæſaris: *Neque cuiquam mortalium injuriæ ſuæ parvæ videntur*

 multi

qui rure, & procul cœtu hominum juventam egiſſet.

6 Eodem anno ſeu motu terræ, ſeu qua vi alia, forum medium ferme ſpecu vaſto collapſum in immenſam altitudinem dicitur: neque eam voraginem [d] conjectu terræ, quum pro ſe quiſque gereret, expleri potuiſſe prius, quam Deûm monitu quæri cœptum, quo plurimum populus Romanus poſſet? Id enim illi loco dicandum ates canebant, ſi rempublicam Romanam perpetuam ſſe vellent. Tum M. Curtium juvenem bello egre-ium, caſtigaſſe ferunt dubitantes, an ullum magis Ro-anum bonum, quam arma virtuſque eſſet. Silentio fa-o, templa Deorum immortalium, quæ foro imminent, apitoliumque intuentem, & manus nunc in cœlum, unc in patentes terræ hiatus ad Deos manes porrigen-em, ſe devoviſſe. equo deinde quam poterat maxime xornato inſidentem, armatum ſe in ſpecum immiſiſſe, onaque ac fruges ſuper eum à multitudine virorum ac ulierum congeſtas: lacumque Curtium, non ab anti-uo illo T. Tatii milite Curtio Metio, ſed ab hoc appel-um. Cura non deeſſet, ſi qua ad verum via inquiren-em ferret: nunc famæ rerum ſtandum eſt, ubi certam erogat vetuſtas fidem. & lacus nomen [e] ab hac recen-ore inſignitius fabula eſt. Poſt tanti prodigii procurationem, eodem anno de Hernicis conſultus ſenatus, quum feciales ad res repetendas nequicquam miſiſſet, primo quoque die ferendum ad populum de bello indicendo Hernicis cenſuit: populuſque id bellum frequens juſſit. L. Genucio conſuli ea provincia ſorte evenit. In exſpe-

multi eas gravius æquo habuere. Plebes non ægre habuit filium pro patente hoc auſum.

d *Conjectu terræ, quum pro ſe quiſque gereret.*] Puta terram. Niſi malis *quam.* Plautus Pſeudolo: *Non pluris refert, quam ſi imbrem in cribrum geras.* Cato de re ruſt. c. 151. *Si non habebis unde irriges, gerito inditoque leniter.* Livius lib. 28. *Saxa in muros munientibus gerunt.* Lib. 37. *Fœminæ tela omnis generis ſaxaque in muros gererent.*

e *Ab hac recentiore inſignius.*] Thuan. Chiflet. duo Pall. Voſſianus & Campanus, *inſignitius*: quod reponendum. Lib. 4, 4. *An eſſe ulla major aut inſignitior contumelia poteſt?* Lib. 8, 13. *Quo inſignitius omiſſa res Æmilio ſuperioris anni conſuli exprobraretur.* Vbi perperam mutat Sigonius. Hoc libro: *qua fœdi-*

tate

expectatione civitas erat, quod primus ille de plebe conſul bellum ſuis auſpiciis geſturus eſſet; perinde ut eveniret res, ita communicatos [f] honores pro bene aut ſecus conſulto habitura. Forte ita tulit caſus ut Genucius ad hoſtes magno conatu profectus, in inſidias præcipitaretur; legionibus necopinato pavore fuſis; conſul circumventus ab inſciis, quem interfeciſſent, occideretur. Quod ubi eſt Romam nunciatum, nequaquam tantum publica calamitate mœſti Patres, quantum feroces infelici conſulis plebeii ductu, fremunt omnibus locis, *Irent, crearent conſules ex plebe, transferrent auſpicia quo nefas eſſet. Potuiſſe Patres plebiſcito pelli honoribus ſuis: num etiam in Deos immortales inauſpicatam legem valuiſſe? Vindicaſſe ipſos ſuum numen, ſua auſpicia. qua ut primum contacta ſint ab eo, à quo nec jus nec fas fuerit, deletum cum duce exercitum documento fuiſſe, ne deinde, turbato gentium jure, comitia haberentur.* His vocibus curia & forum perſonat. [1] Appium Claudium, quia diſſuaſerat legem, majore nunc auctoritate eventum reprehenſi ab ſe conſilii incuſantem, dictatorem conſenſu patriciorum Servilius conſul dicit; dele

tate ſupplicii aliquanto ignominia po. Romani inſignitior fuit. Voſſ. *inſignitus.*

f *Honores probe aut ſecus conſulto habitura.*] Sic à Sigonio: nam paullo ante illum, *deinde*, pridem *proſpere* cœptum erat legi. Mogunt. *conſultos*; nuperæ, *conſulta* facere. Quæ omnia magis aggravant quam levant morbum. Nos olim viſo in excerptis unius Pal. *probent* (nec aliter Voſſianus) conjeceramus: *ita communicatas honores pro bene aut ſecus conſulto habitura.* Quod nunc atteſtamur & in Chif. Voſſianoque altero legi & olim Romæ Andream dediſſe, ut mirer quis in exemplaribus illum ſecutis *proſpere* ſubjecerit. Lib. 8. *Debellari eo die cum Samnitibus potuiſſe pro haud dubio habitum ſit.* Lib. 9. *Et geri poſſe bellum Romani pro certa victoria habuerint.* Lib. 10. *Ut omnis rei bene aut ſecus geſta decus dedecuſque ad L. Volumnium ſit delegatum.* Neque illud novum τὸ *ſecus* in malam partem acci pi etiam extra viciniam τοῦ *bene*. Cicero 3. famil. *iniquis ſecus exiſtimandi vi deris nonnihil loci dediſſe.* Lib. 6. *etiam ſecus acciderit, te tamen recte vereque ſenſiſſe.* Tacitus 2. ann. *quæ de matri ejus locuta ſecus argueretur.* Plinius Pa neg. cap. 33. *Meminerintque ſic maxim laudari incolumem imperatorem, ſi prio res ſecus meriti reprehendantur.* Vir do ctus ibi: forte, *ſequius.* Sed etſi alicul ſic ſcripti libri, ubi vulgo, *ſecus*, no ideo tamen hoc paſſim exterminal velim.

VARIORUM.

1 *App. Claudium quia diſſuaſerat le gem.*] Dictatorem abſque magiſtro equi tum hoc loco exhibet Livius, ſicut libr ſecundo M. Valerium; quod idem ad monuimus, cum ſatis conſtet Rom nunquam hoc factum. *Glarean.*

GRO

7 delectuſque & juſtitium indictum. Priuſquam dictator legioneſque novæ in Hernicos venirent ductu C. Sulpicii legati, res per occaſionem geſta egregie eſt. In Hernicos morte conſulis contemptim ad caſtra Romana cum haud dubia expugnandi ſpe ſuccedentes, hortante legato, & plenis iræ atque indignitatis militum animis, eruptio eſt facta. Multum ab ſpe adeundi valli res Hernicis abfuit; adeo turbatis inde ordinibus abſceſſere. Dictatoris deinde adventu novus veteri exercitus jungitur, & copiæ duplicantur. & pro concione dictator laudibus legati militumque, quorum virtute caſtra defenſa erant, ſimul audientibus laudes meritas, tollit animos: ſimul cæteros ad æmulandas virtutes acuit. [a] Neque ſegnius ad hoſtes bellum apparatur, qui & parti ante decoris memores, [b] neque ignari auctarum virium hoſtis, ſuas quoque vires augent. Omne Hernicum nomen, omnis militaris ætas excitur. quadringenariæ octo cohortes, lecta robora virorum ſcribuntur. Hunc eximium florem juventutis, eo etiam, quod ut duplex acciperent ſtipendium, decreverant, ſpei animorumque implevere. Immunes quoque operum militarium

GRONOVII.

a *Neque ſegnius & hoſtes bellum apparant.*] Legebatur hic antea: *Neque ſegnius ad hoſtes bellum apparatur.* Sigonius quum produxiſſet ex malis libris id quod editur, & præterea: *apud hoſtes bellum apparatur:* utrumque, ait, probe magis quam quod vulgo legitur. Immo utrumque pejus: quin & neutrum inventum nobis, qui pluſculos veteres de hoc loco conſuluimus, ſed ubique illud quod loco movit Sigonius. Adfirmatque Livius lib. 10. *furiarum ac formidinis plena omnia ad hoſtes eſſe.* Iterumque: *minus cladis, cæterum non plus animorum ad hoſtes erat.* Lib. 24, 32. *ad militare genus omne partemque magnam plebis invisum eſſe nomen Romanum.* Eodem cap. 48. *Q. Statorio nomen fuit, qui ad regem remanſit.* Lib. 27, 12. *iiſque gratiæ & in ſenatu & ad populum actæ.* Sic tribus his locis MSſ.

b *Neque ignari auctarum virium hoſtis.*] Poteſt tolerari: ſed hic ſi, qua figura plurimum, uſus eſt, ſcripſit *hoſti.* Infra: *ipſa contatio & his animos minuiſſet, & auxiſſet hoſti.* Lib. 2. & *Velitris auxere numerum colonorum.* Lib. 3. *nuntius deinde vincentibus Romanis animos auxit, & referentes gradum perculit Æquos.* Lib. 21. *& Romanis multitudo ſua auxit animum & paucitas illis minuit.* Lib. 28. *aliquantum & Romanis aucti & deminuti hoſtibus animi erant.* Lib. 37. *Ea vero res Romanis auxit animos, conceſſum ſibi tranſire cernentibus in Aſiam.* Lib. 38. *præter animos & victoribus ab re ſecunda auctos & hoſtibus fractos.*

c Cla-

rium erant; ut in unum pugnæ laborem reſervati, plus ſibi, quam pro virili parte annitendum ſcirent. Extra ordinem etiam in acie locati, quo conſpectior virtus eſſet. Duûm millium planicies caſtra Romana ab Hernicis dirimebat: ibi pari ferme utrimque ſpacio in medio pugnatum eſt. Primo ſtetit ambigua ſpe pugna; nequicquam ſæpe conatis equitibus Romanis impetu turbare hoſtium aciem, poſtquam equeſtris pugna effectu quam conatibus vanior erat; conſulto prius dictatore equites, permiſſu denique ejus, relictis equis, [c] clamore provolant ante ſigna, & novam integrant pugnam. neque ſuſtineri poterant, ni extraordinariæ cohortes pari corporum animorumque robore ſe objeciſſent. Tunc inter primores duorum populorum res geritur. quicquid hinc aut illinc communis Mars belli aufert, multiplex quam pro numero damnum eſt: vulgus aliud armatorum, velut delegata primoribus pugna, eventum ſuum in virtute aliena ponit. multi utrimque cadunt, plures vulnera accipiunt. Tandem equites alius alium increpantes, *quid deinde reſtaret*, quærendo, *ſi neque ex equis pepuliſſent hoſtem, neque pedites quicquam momenti facerent. Quam tertiam exſpectarent pugnam? quid ante ſigna feroces proſiluiſſent, & alieno pugnarent loco?* His inter ſe vocibus concitati, clamore renovato, inferunt pedem: & primum gradu moverunt hoſtem, deinde pepulerunt; poſtremo jam haud dubie avertunt: [d] neque tam vires pares quæ ſuperaverit res, facile dictu eſt, niſi quod perpetua fortuna utriuſque populi, & extollere animos, & minuere potuit. Uſque ad caſtra fugientes Hernicos Romanus ſequitur: caſtrorum oppugnatione, quia ſerum erat diei, abſtinuere. Diu non perlitatum tenuerat dictatorem, ne ante meridiem ſignum dare poſſet: eo in noctem tractum erat certamen. Poſtera die deſerta fuga caſtra Hernicorum,

c *Clamore ingenti provolant ante ſigna.*] Sigonii emblema, *ingenti*, procul habendum eſſe monuimus ad lib. 2, 56.

d *Neque tam vires pares.*] Vtrum, vires

nicorum, & ſaucii relicti quidam inventi: [1] agmenque fugientium ab ſignis, quum præter mœnia eorum infrequentia ſigna conſpecta eſſent, fuſum, ac per agros trepida fuga palatum eſt. Nec Romanis incruenta victoria fuit: quarta pars militum amiſſa. &, ubi haud minus ja-
9 cturæ fuit, aliquot equites Romani cecidere. Inſequenti anno, [2] quum C. Sulpicius & C. Licinius Calvus conſules in Hernicos exercitum duxiſſent, neque inventis in agro hoſtibus, Ferentinum urbem eorum vi cepiſſent, revertentibus inde eis, Tiburtes portas clauſere. Ea ultima fuit cauſa, quum multæ antea querimoniæ ultro citroque jactatæ eſſent, cur per feciales rebus repetitis bellum Tiburti populo indiceretur. Dictatorem T. Quintium Pennum eo anno fuiſſe ſatis conſtat, & magiſtrum equitum Servium Cornelium Maluginenſem. Macer Licinius, comitiorum habendorum cauſſa, & ab Licinio conſule dictum ſcribit, quia collega comitia bello præferre feſtinante, ut continuaret conſulatum, obviam eundum pravæ cupiditati fuerit. Quæſita ea propriæ familiæ laus, leviorem auctorem Licinium facit. quum mentionem ejus rei in vetuſtioribus annalibus nullam inveniam, magis ut belli Gallici cauſſa dictatorem creatum arbitrer, inclinat animus. eo certè anno [3] Galli ad tertium lapidem Salaria via trans pontem Anienis caſtra habuere. Dictator, quum tumultus Gallici cauſſa juſtitium edixiſſet, omnes juniores ſacramento adegit, ingentique exercitu ab urbe profectus, in citeriore ripa Anienis caſtra poſuit. Pons in medio erat; neutris

vires tam pares, an *tam pares vires*.

VARIORUM.

1 *Agmenque fugientium ab ſignis, cum præter m.*] Senſus eſt; cum ſigna Hernicorum propè mœnia oppidi conſpecta eſſent deſerta ab ſuis; agmen eorum, qui ab ſignis fugerant, fuſum, fugatumque eſt. *Signa* autem *infrequentia* vocat, quæ militum frequentia non eſſent ſtipata: ſic lib. IX. locutus eſt. *Sigonius.*

2 *Quum L. Sulpicius.*] *C. Sulpicius* legendum ex priore hujus conſulatu partim Liviano, partim Capitolino. Item ex Diodoro, Caſſiodoro & cæteris. *Sigonius.*

3 *Galli ad tertium lapidem Salaria via, &c.*] De Salaria via, ita Feſtus lib. 17. *Salaria via Romæ eſt appellata,* quia

neutris eum rumpentibus, ne timoris indicium eſſet. Prælia de occupando ponte crebra erant; nec qui potirentur, incertis viribus [a] ſatis diſcerni poterat. Tum eximia corporis magnitudine in vacuum pontem Gallus proceſſit: & quantum maxima voce potuit, *Quem nunc*, inquit, *Roma fortiſſimum virum habet, procedat agedum ad pugnam, ut noſter duorum eventus oſtendat, utra gens bello ſit melior.* Diu inter primores juvenum Romanorum ſilentium fuit, quum & abnuere certamen vererentur, & præcipuam ſortem periculi petere nollent. tum T. Manlius L. filius, qui patrem à vexatione tribunicia vindicaverat, ex ſtatione ad dictatorem pergit: *Injuſſu tuo*, inquit, *imperator, extra ordinem numquam pugnaverim, non ſi certam victoriam videam. Si tu permittis, volo ego illi belluæ oſtendere, quando adeo ferox præſultat hoſtium ſignis, me ex ea familia ortum, quæ Gallorum agmen ex rupe Tarpeia dejecit.* Tum dictator, *Macte virtute*, inquit, *hac pietate in patrem patriamque, T. Manli, eſto. Perge, & nomen Romanum invictum,*[4] *juvantibus Diis, præſta.* Armant inde juvenem æquales.

quia per eam Sabini ſal à mari deferebant. Vide & eundem lib. 10. Hinc tertium Gallorum motum nominat Appianus in Celtico T. Quintio duce compreſſum. *Sigonius.*

4 *Iuvantibus Deis.*] Ita eſt *Maximè felix, miſerque maximè haud putant Deum*, ut oſtendi Livii lib. 1 cap. 31. & lib. 22. cap. 3. ſolum colitur æſtimaturque à mediocris fortunæ mortalibus, quos regit aut ſpes aut metus. De quorum numero loquentem vide Theſeum apud Euripidem in Supplicib. verſ. 595. *Gruter.*

GRONOVII.

a *Satis diſcerni poterat.*] Legendum eſt, *decerni*, contra omnes libros. Puta, certamen uter ponte potiretur. Lib. 5. *ſed rem dubiam decrevit opportune vox emiſſa.* Lib. 10. *poſtremo conditionem ferre, qua decretura ſit, non orator, ſed imperator uter ſit melior.* Lib. 28. *Equitum jam diu anceps pugna erat, nec ipſa per ſe decerni poterat.* Iterumque: *emiſſis levibus telis, quæ irritare magis quam decernere pugnam poterant.* Vt *certamen cernere* Plautus, *cernere bellum* Lucretius Enniuſque pro committere, dixerunt, ita *decernitur pugna*, cum pars ejus altera vincit. Sic apud Cæſarem: *dijudicata jam belli fortuna*, lib. 2. Civil. Tacitus 3 hiſtor. *dum inter Veſpaſianum ac Vitellium præliis legionum, captivitatibus urbium, deditionibus cohortium judicatur.* Ita Græcis κρίνειν. Diodorus lib. 17. μὴ συγκαταβαίνειν εἰς τὸ διὰ μάχης κρίνειν τὸν πόλεμον. Sic Libanius Paneg. in conſulatum Iuliani: βουλομένου τοίνυν ἐν Παννονίᾳ περὶ τῆς Θρᾴκης, εἴτ' ἐμβολῆς εἴτε καθέδρας ὁ καιρὸς, τύχη τις κρίνει τὸ ἔργον, ἡσυχαζόντων ὅπλων πρέπον ἐξευρῆσαι τῇ συγγενείᾳ πέρας. Ita ſcribendum, non Παιονίᾳ. Sed hic dupliciter peccavit interpres: primum vertendo;

les. pedeſtre ſcutum capit, Hiſpano cingitur gladio, ad propiorem habili pugnam. Armatum adornatumque adverſus Gallum ſtolide lætum, [1] & (quoniam id quoque memoria dignum antiquis viſum eſt) linguam etiam ab irriſu exerentem, producunt. [b] Recipiunt inde ſe ad ſtationem, & duo in medio armati, ſpectaculi magis more, quam lege belli deſtituuntur; nequaquam viſu ac ſpecie æſtimantibus pares. Corpus alteri magnitudine eximium, verſicolori veſte, pictiſque & auro cælatis refulgens armis: media in altero militaris ſtatura, modicaque in armis habilibus magis quam decoris ſpecies. non cantus, non exultatio, armorumque agitatio vana, ſed pectus animorum iræque tacitæ plenum, omnem ferociam in diſcrimen ipſum certaminis diſtulerat. Ubi conſtitere inter duas acies, tot circa mortalium animis ſpe metuque pendentibus; Gallus, velut moles ſuperne imminens, projecto læva ſcuto in advenientis arma hoſtis, vanum cæſim cum ingenti ſonitu enſem dejecit. Romanus, mucrone ſurrecto, [2] quum ſcutum ſcuto imum perculiſſet, totoque corpore interior periculo vulneris factus, inſinuaſſet ſe inter corpus armaque, uno alteroque ſubinde ictu ventrem atque inguina hauſit, & in

do: *ſive impreßionis facienda ſive reſidentia opportunitas occurreret*: dein, *fortuna quadam opus expendebat*. Debuit autem: *utrum ultro aggrediendi an belli trahendi tempus foret*: tum; *fortuna rem decrevit*. Per mortem Conſtantii nimirum, quæ prohibuit, ne cognata arma miſcerent. Sic ipſe Iulianus in epiſtola quadam, εἰ δὲ μάχῃ κελεύειν, τῇ τύχῃ ἅπαντα καὶ τοῖς θεοῖς ἐπιτρέψαι. Libanius declamat. ſub perſona Vlyſſis: εἰ τὸ πρᾶγμα εἰς πόλεμον περισταίη, καὶ τοῖς ὅπλοις τὴν κρίσιν ἐπιτρέψαιμεν.

b *Recipiunt inde ſe ad ſtationem cæteri.*] Nec Thuan. nec duo vel Voſſiani vel meliores Pall. nec vett. ed. ulla τὸ *cæteri* agnoſcunt ab Sigonio inſertum, idque nos ab ſcholiaſte mutuatos eſſe, qui addiderunt, librarios non dubitamus.

VARIORUM.

1 *Et quoniam id quoque memoria dignum, &c. linguam etiam ab, &c.*] Inter antiquos fuit etiam Q. Claudius Quadrigarius, qui in primo annalium teſte Gellio, hanc pugnam deſcribens, ita ait: *Deinde Gallus irridere cepit, atque linguam exertare.* Sigonius.

2 *Cum ſcuto ſcutum imum perculiſſet, totoque corp.*] Ait, Manlium, cum ſcuto ſcutum imum Galli percuſſiſſet, toto corpore, ne à Gallo vulneraretur, Gallum ipſum ſubiiſſe, & proximè ad eum acceſſiſſe, ita ut ſe inter corpus Galli & ſcutum ejus implicaret. *Idem.*

3 *Inter*

in ſpacium ingens ruentem porrexit hoſtem. jacentis inde corpus, ab omni alia vexatione intactum, uno torque ſpoliavit: quem reſperſum cruore, collo circumdedit ſuo. Defixerat pavor cum admiratione Gallos. Romani alacres ab ſtatione obviam militi ſuo progreſſi, laudantes gratulanteſque ad dictatorem perducunt.[3] Inter carminum prope modum incondita quædam militariter joculantes, [4] Torquati cognomen auditum; celebratum deinde [a] poſteris etiam, familiæque honori fuit. Dictator coronam auream addidit donum, miriſque pro concione eam pugnam laudibus tulit. Et, Hercle, tanti 11
ea ad univerſi belli eventum momenti dimicatio fuit, ut Gallorum exercitus proxima nocte, relictis trepide caſtris, in Tiburtem agrum, atque inde ſocietate belli facta, commeatuque benigno ab Tiburtibus adjutus, mox in Campaniam tranſierit. Ea fuit cauſſa cur proximo anno C. Pœtelius Balbus conſul, quum collegæ ejus M. Fabio Ambuſto Hernici provincia eveniſſet, adverſus Tiburtes juſſu populi exercitum duceret. ad quorum auxilium quum Galli ex Campania rediſſent, fœdæ populationes in Lavicano, Tuſculanoque, & Albano agro, haud dubie Tiburtibus ducibus, ſunt factæ. Et quum adverſus Tiburtem hoſtem duce conſule contenta reſpublica eſſet, Gallicus tumultus dictatorem creari coëgit. creatus Q. Servilius Ahala, T. Quintium magiſtrum equitum dixit: & ex auctoritate Patrum, ſi proſpere id bellum eveniſſet, ludos magnos vovit. Dictator ad continendos proprio bello Tiburtes, conſulari exercitu juſſo manere, omnes juniores nullo detrectante militiam, ſacramento adegit. Pugnatum haud procul porta Collina eſt totius viribus urbis, in conſpectu parentum

conju-

3 *Inter carminum propemodum.*] Ego hæc corruptiſſima arbitror. Senſus & Latinitas ſatis placerent, ſi legeretur: *Inter carminum licentiam inconditoſque ac militares jocos.* Tan. Faber.

4 *Torquati cognomen auditum.*] Vide Plin. lib. 33. cap. 1. & Alexandr. ab Alex. lib. 1. cap. 9. Florum lib. 1. cap. 13. Gell. lib. 9. cap. 23. *Godelev.*

GRONOVII.

a *Poſteris etiam familiaque.*] Sigonius:

conjugumque ac liberorum. quæ magna, etiam abſen- bus, hortamenta animi, tum ſubjecta oculis, ſimul - recundia miſericordiaque militem accendebant. Magna utrimque edita cæde, avertitur tandem acies Gallorum b fuga Tibur, ſicut arcem belli Gallici, petunt: palati consule Pœtelio haud procul Tibure excepti, egreſſis ad opem ferendam Tiburtibus, ſimul cum his intra portas compelluntur. Egregie quum ab dictatore, tum ab con ſule res geſta eſt. Et conſul alter Fabius prœliis primum parvis, poſtremo una inſigni pugna quum hoſtes toti adorti copiis eſſent, Hernicos devicit. Dictator conſu ibus in ſenatu & apud populum magnifice collaudatis & ſuarum quoque rerum illis remiſſo honore, dictatura e abdicavit. Pœtelius de Gallis Tiburtibuſque geminum triumphum egit. Fabio ſatis viſum, ut ovans urbem iniret. Irridere Pœtelii triumphum Tiburtes: *Ubi enim eum ſecum acie conflixiſſe? ſpectatores paucos fugæ trepidationiſque Gallorum, extra portas egreſſos, poſtquam in ſe quoque fieri impetum viderint, & ſine diſcrimine obvios cædi, recepiſſe ſe intra urbem. Eam rem triumpho dignam viſam Romanis? ne nimis mirum magnumque cenſerent, tumultum exciere in hoſtium portis. majorem ipſos trepidationem ante mœnia ſua*
12 *viſuros.* Itaque inſequenti anno M. Popillio Lænate, Cn. Manlio conſulibus primo ſilentio noctis ab Tibure agmine infeſto profecti ad urbem Romam venerunt, terrorem repente ex ſomno excitatis ſubita res & nocturnus pavor præbuit: ad hæc multorum inſcitia, qui, aut unde, hoſtes adveniſſent. Conclamatum tamen celeriter ad arma eſt. & portæ ſtationibus muriſque præſidiis firmati.

nius: *poſteris & familiæ.* Ego in duobus Voſſ. duobuſque Pall. video: *poſteris etiam familiæ honori fuit.*

b *Fugati Tibur, ſicut arcem belli Gallici petunt.*] Nec Sigonius ſic conjicere, nec ferre debuerunt editores, cum in omnibus Mſſ. & vett. ed. eſſet: *Fuga Tibur.* Hoc ipſo libro: *certamine victi fuga effuſa Satrici mœnia petunt.* Virgilius 12. Æneid. *diverſa fuga petit æquora Turnus.* Tacitus lib. 5 hiſtor. *pulſique Germani Rhenum fuga petebant.* Iuſtinus lib. 16, 4. *ſexaginta ſenatores comprehenſos (nam cæteri fuga dilapſi erant) in vincula compingit.* Sic enim Mſſ. ubi fecerunt, *in fugam.*

firmati. & ubi prima lux mediocrem multitudinem ante mœnia, neque alium quam Tiburtem hoſtem oſtendit, duabus portis egreſſi conſules, utrimque aciem ſubeuntium jam muros aggrediuntur. Apparuitque occaſione magis, quam virtute fretos veniſſe. adeo vix primum impetum Romanorum ſuſtinuere. Quin etiam bono fuiſſe Romanis adventum eorum conſtabat, orientemque jam ſeditionem inter Patres & plebem, metu tam propinqui belli compreſſam. [1] Alius adventus hoſtium fuit proximo bello, agris quam urbi terribilior. Populabundi Tarquinienſes, fines Romanos, maxime qua ex parte Etruriam adjacent, peragravere: rebuſque nequicquam repetitis, novi conſules, C. Fabius, & C. Plautius juſſu populi bellum indixere; Fabioque ea provincia, Plautio Hernici evenere. Gallici quoque belli fama increbreſcebat. ſed inter multos terrores ſolatio fuit pax Latinis petentibus data, & magna vis militum ab iis, [2] fœdere vetuſto, quod multis intermiſerant annis, accepta. quo præſidio, quum fulta res Romana eſſet, levius fuit, quod [3] Gallos mox Præneſte veniſſe, atque inde circa Pedum conſediſſe, auditum eſt. Dictatorem dici C. Sulpicium placuit. conſul ad id accitus C. Plautius dixit. magiſter equitum dictatori additus M. Valerius. Hi robora militum, ex duobus conſularibus exercitibus electa, adverſus Gallos duxerunt. Lentius id aliquanto bellum, quam parti utrique placebat, fuit. quum primo Galli tantum avidi certaminis fuiſſent, deinde Romanus miles ruendo in arma ac dimicationem, aliquantum Gallicam ferociam vinceret; dictatori neutiquam

VARIORUM.

1 *Alius adventus hoſtium fuit proximo bello.*] Legendum, *anno*. Id patet ex mutatis conſulibus. Iſtud *bello* natum ex verſu ſuperiori. Deinde quid eſſet *propinqui belli* & mox *proximo bello*. Tan. Faber.

2 *Fœdere vetuſto*] Quod ictum cum Latinis erat victis ad lacum Regillum. Livius lib. 2. *Sigonius*.

3 *Gallos mox Præneſte veniſſe, &c. Dictatorem.*] Hic eſt quartus Gallorum in Romanos impetus C. Sulpicio Dictatore repreſſus: de quo vide Appian. in Celtica. *Sigonius*.

quam placebat, quando nulla cogeret res, fortunæ ſe committere adverſus hoſtem, quem tempus deteriorem indies & locus alienus faceret, ſine præparato commeatu, ſine firmo munimento morantem. ad hoc iis animis corporibuſque, quorum omnis in impetu vis eſſet, parva eadem langueſceret mora. His conſiliis dictator bellum trahebat, gravemque edixerat pœnam, ſi quis injuſſu in hoſtem pugnaſſet. Milites ægre id patientes, primo in ſtationibus vigiliiſque inter ſe dictatorem ſermonibus carpere, interdum Patres communiter increpare, quod non juſſiſſent per conſules geri bellum. Electum eſſe eximium imperatorem, unicum ducem, qui nihil agenti ſibi de cœlo devolaturam in ſinum victoriam cenſeat. Eadem deinde hæc interdiu propalam, ac ferociora his jactare; ſe injuſſu imperatoris, aut dimicaturos aut agmine Romam ituros. Immiſcerique militibus centuriones: nec in circulis modo fremere, ſed jam in principiis ac prætorio in unum ſermones confundi; atque in concionis magnitudinem creſcere turba, & vociferari ex omnibus locis, ut extemplo ad dictatorem iretur: verba pro exercitu faceret Sex. Tullius, ut vir-
13 tute ejus dignum eſſet. Septimum primum pilum jam Tullius ducebat, neque erat in exercitu, qui quidem pedeſtria ſtipendia feciſſet, vir factis nobilior. is præcedens militum agmen, ad tribunal pergit, mirantique Sulpicio, non turbam magis quam turbæ principem Tullium, imperiis obedientiſſimum militem: *Scilicet dictator,* inquit, *condemnatum ſe univerſus exercitus à te ignaviæ ratus, & prope ignominiæ cauſſa deſtitutum ſine armis, oravit me, ut ſuam cauſſam apud te agerem. Equidem ſicubi loco ceſſum; ſi terga data hoſti, ſi ſigna fœde amiſſa objici nobis poſſent, tamen hoc à te impetrari æquum cenſerem, ut nos virtute culpam noſtram corrigere, & abolere flagitii memoriam nova gloria patereris. Etiam ad Alliam fuſæ legiones, eandem quam per pavorem amiſerant patriam, profectæ poſtea ab Veiis virtute recuperavere. nobis Deûm benignitate, felicitate tua, populique Roma-*

ni, & res & gloria eſt integra. Quanquam de gloria vix dicere auſim, ſi nos & hoſtes haud ſecus quam fœminas abditos intra vallum omnibus contumeliis eludunt: & tu imperator noſter; quod ægrius patimur, exercitum tuum, ſine animis, ſine armis, ſine manibus, judicas eſſe: & prius quam expertus nos eſſes; de nobis ita deſperaſti, ut te mancorum ac debilium ducem judicares eſſe. Quid enim aliud eſſe cauſſæ credemus, cur veteranus dux, fortiſſimus bello; compreſſis, quod aiunt, manibus ſedeas? utcumque enim ſe habeat res; te de noſtra virtute dubitaſſe videri, quam nos de tua verius eſt. Sin autem non tuum iſtuc, ſed publicum eſt conſilium, & conſenſus aliquis Patrum, non Gallicum bellum, nos ab urbe, à penatibus noſtris, ablegatos tenet; quæſo ut quæ dicam, non à militibus imperatori dicta cenſeas, ſed à plebe Patribus, quæ, ſicut vos veſtra habeatis conſilia, ſic ſe ſua habituram dicat. Quis tandem ſuccenſeat milites nos eſſe, non ſervos veſtros? ad bellum, non in exilium, miſſos? ſi quis det ſignum, in aciem educat, ut viris ac Romanis dignum ſit, pugnaturos: ſi nihil armis opus ſit, ocium Romæ potius quam in caſtris acturos. hæc dicta ſint Patribus. Te, imperator, milites tui [a] *oramus, ut nobis pugnandi copiam facias. tum vincere cupimus, tum duce te vincere, tibi lauream inſignem deferre, tecum triumphantes urbem inire. tuum ſequentes currum Jovis Opt. Max. templum gratantes ovanteſque adire.* Orationem Tullii exceperunt preces multitudinis: & undique ut ſignum daret, ut capere arma juberet, clamabant. Dictator, quamquam rem bonam [b] exemplo haud probabili actam cernebat, tamen factu-

GRONOVII.

a *Oramus, ut nobis copiam pugnandi facias.*] Elegantius duo ſcripti Pall. & Voſſ. in quibus particula *ut* ignoratur. Catullus: *Oramus, tibi forte ni moleſtum eſt, Demonſtres ubi ſint tuæ latebræ.* Sic enim legendum priorem verſum cenſemus.

b *Exemplo haud probabili actam cernebat.*] Thuan. & Voſſ. *actam cernebat.* Pall. duo, Alduſque & Iuntas habent utrumque: *actam cernebat, cenſebat tamen.* Voſſ. alter *cenſeret actam cenſebat.* Tertius Pal. *haud probabili cerneret actam, cenſeretque ſe facturum.* Scribe: *actam cernebat, tamen facturum, quod milites vellent, ſe recepit.* Alia ab interpolatrice manu. Lib. 6. *Dictator et ſi majorem dimicationem propoſitam domi quam foris cernebat.* Lib. 42. de Perſeo: *quem per omnia clandeſtina graſſari ſcelera latrociniorum ac veneficiorum cernebant.* Talia ſunt Ciceronis ad Atticum: *quid videret, quod exemplum.* Quæ contra Malaſpinam defendebamus ad Statium.

factum quod milites vellent, ſe recepit: Tulliumque ſecreto, quænam hæc res ſit, aut quo acta more, percunctatur. Tullius magnopere à dictatore petere, ne ſe oblitum diſciplinæ militaris, ne ſui, neve imperatoriæ majeſtatis, crederet: *Multitudini concitatæ, quæ ferme auctoribus ſimilis eſſet, non ſubtraxiſſe ſe ducem: ne quis alius, qualem mota creare multitudo ſoleret, exiſteret. nam ſe quidem nihil non arbitrio imperatoris acturum. illi quoque tamen videndum magnopere eſſe, ut exercitum in poteſtate haberet. Differri non poſſe adeo concitatos animos. ipſos ſibi locum ac tempus pugnandi ſumpturos, ſi ab imperatore non detur.* Dum hæc loquuntur, jumenta forte paſcentia extra vallum Galli abigenti duo milites Romani ademerunt. In eos ſaxa conjecta à Gallis: deinde ab Romana ſtatione clamor ortus, ac procurſum utrimque eſt. Jamque haud procul juſto prælio res erant, ni celeriter diremptum certamen per centuriones eſſet. Affirmata certe eo caſu Tullii apud dictatorem fides eſt. nec recipiente jam dilationem re, in poſterum diem edicitur, acie pugnaturos. Dictator tamen, ut qui magis animis quam viribus fretus ad certamen deſcenderet, omnia circumſpicere atque agitare cœpit, ut arte aliqua terrorem hoſtibus incuteret. Solerti animo rem novam excogitat, qua deinde multi noſtri atque externi imperatores, [1] noſtra quoque quidam ætate uſi ſunt.[2] Mulis ſtrata detrahi jubet: biniſque tantum centunculis relictis, agaſones, partim captivis partim ægrorum armis ornatos imponit. His fere mille effectis

VARIORUM.

1 *Noſtra quoque quidam ætate uſi ſunt.*] Inter cæteros C. Marium nominat Frontinus lib. 2. qui contra Theutonas dimicaturus, jumentorum magnam partem inſtruxit, eaque agaſones lixaſque conſcendere juſſit, ut per id facies equitatus objiceretur. Idem eodem in loco C. Sulpicii etiam meminit. *Sigonius.*

2 *Mulis ſtrata detrahi jubet, biniſque tantum centunculis rel.*] Sic Frontinus lib. 2. de Mario: *Agaſones lixaſque armatos ſimul ire juſſit, jumentorumque magnam partem inſtructorum cum centunculis, ut per hoc Equitatus ſpecies objiceretur.* Ex his locis *centunculus* videtur fuiſſe pannus quo equi inſternebantur. Nam mulis & Sulpicius & Marius centunculos addiderunt, ut ſpeciem equorum præberent. *Sigonius.*

3 Con

effectis, centum admiſcet equites. & nocte ſuper caſtra in montes evadere, ac ſilvis ſe occultare jubet: neque inde ante moveri, quam ab ſe acciperent ſignum. ipſe ubi illuxit, in radicibus montium extendere aciem cœpit ſedulo, ut adverſus montes conſiſteret hoſtis. Inſtructo jam vani terroris apparatu, qui quidem terror plus pene veris viribus profuit; primo credere duces Gallorum non deſcenſuros in æquum Romanos; deinde ubi degreſſos repente viderunt, & ipſi avidi certaminis in prælium ruunt: priuſque pugna cœpit, quam ſignum ab ducibus daretur. Acrius invaſere Galli dextrum cornu: neque ſuſtineri potuiſſent, ni forte eo loco dictator fuiſſet, Sex. Tullium nomine increpans rogitanſque: *Siccine pugnaturos milites ſpopondiſſet? Ubi illi clamores ſint arma poſcentium? ubi minæ injuſſu imperatoris prælium inituros? En ipſum imperatorem clara voce vocare ad prælium, & ire armatum ante prima ſigna. Ecquis ſequeretur eorum, qui modo ducturi fuerint; in caſtris feroces, in acie pavidi?* Vera audiebant. itaque tantos pudor ſtimulos admovit, ut ruerent in hoſtium tela alienatis à memoria periculi animis. Hic primo impetus prope vecors turbavit hoſtes: eques deinde emiſſus turbatos avertit. Ipſe dictator, poſtquam labantem una parte vidit aciem, ſigna in lævum cornu confert, quo turbam hoſtium congregari cernebat; & iis, qui in monte erant, ſignum quod convenerat, dedit. Ubi inde quoque novus clamor ortus, & tendere obliquo monte ad caſtra Gallorum viſi ſunt; tum metu, ne excluderentur, omiſſa pugna eſt, curſuque effuſo ad caſtra ferebantur. ubi quum occurriſſet eis M. Valerius, magiſter equitum (qui profligato dextro cornu obequitabat hoſtium munimentis) ad montes ſilvaſque vertunt fugam: plurimique ibi à fallaci equitum ſpecie, agaſonibuſque excepti ſunt: & eorum, quos pavor pertulerat in ſilvas, atrox cædes poſt ſedatum prælium fuit. Nec alius poſt M. Furium, quam C. Sulpicius, juſtiorem de Gallis egit triumphum. auri quoque ex

Gallicis ſpoliis ſatis magnum pondus ſaxo quadrato ſeptum in Capitolio ſacravit. Eodem anno & à Coss. vario eventu bellatum. nam Hernici à C. Plautio devicti ſubactique ſunt. Fabius collega ejus incaute atque inconſulte adverſus Tarquinienſes pugnavit. nec in acie tantum ibi cladis acceptum, quam quod trecentos ſeptem milites Romanos captos Tarquinienſes immolarunt; qua fœditate ſupplicii aliquanto ignominia populi Romani inſignitior fuit. Acceſſit ad eam cladem & vaſtatio Romani agri, quam Privernates, Veliterni deinde, incurſione repentina fecerunt. Eodem anno duæ tribus, Pomptina & Publicia additæ. Ludi votivi, quos M. Furius dictator voverat, facti: & de ambitu ab C. Pœtelio, tribuno plebis, auctoribus Patribus, tum primum ad populum latum eſt, eaque rogatione novorum maxime hominum ambitionem, qui nundinas & [3] con-
16 ciliabula obire ſoliti erant, compreſſam credebant. Haud æque Patribus læta inſequenti anno C. Marcio, Cn. Manlio conſulibus, de unciario fœnore à M. Duilio, L. Mænio tribunis plebis rogatio eſt perlata: & plebs aliquanto eam cupidius ſcivit, accepitque. Ad bella nova, priore anno deſtinata, Faliſci quoque hoſtes exorti, duplici crimine: quod & cum Tarquinienſibus juventus eorum militaverat: & eos, qui Falerios perfugerant, quum male pugnatum eſt, repetentibus fecialibus Romanis non reddiderant. Ea provincia Cn. Manlio obvenit, Marcius exercitum in agrum Privernatem, integrum pace longinqua, induxit: militemque præda implevit. Ad copiam rerum addidit munificentiam, quod nihil in publicum ſecernendo, augenti rem privatam militi favit. Privernates, quum ante mœnia ſua caſtris permunitis conſediſſent; vocatis ad concionem militibus, *Caſtra nunc,* inquit, *vobis hoſtium, urbemque prædæ do; ſi mihi pollicemini vos fortiter in acie operam navaturos, nec præ-*

dæ

3 *Conciliabula obire ſoliti erant.*] *Conciliabula* loca erant, in quibus ius diceretur, & in concilium conveniretur Vide Turneb. lib. 1. Adverſ. cap. 11. *Godel.*

la magis, quam pugnæ paratos eſſe. Signum poſcunt ingen-
ti clamore: celſique & ſpe haud dubia feroces in præ-
lium vadunt. Ibi ante ſigna Sex. Tullius, de quo ante
dictum eſt, exclamat: Aſpice imperator, inquit, quem-
admodum exercitus tuus tibi promiſſa præſtet: piloque
poſito, ſtricto gladio in hoſtem impetum facit. Sequun-
tur Tullium antesignani omnes: primoque impetu aver-
tere hoſtem; fuſum inde ad oppidum perſecuti, quum
jam ſcalas mœnibus admoverent, in deditionem urbem
acceperunt. triumphus de Privernatibus actus. Ab al-
tero conſule nihil memorabile geſtum: niſi quod le-
gem, novo exemplo, ad Sutrium in caſtris tributim de
viceſima eorum, qui manumitterentur, tulit. Patres,
quia ea lege haud parvum vectigal inopi ærario additum
eſſet, auctores fuerunt. Cæterum tribuni plebis, non
tam lege quam exemplo moti, ne quis poſtea populum
ſevocaret, capite ſanxerunt. nihil enim non per milites
juratos in conſulis verba, quamvis perniciosum populo,
ſi id liceret, ferri poſſe. Eodem anno C. Licinius Stolo,
à M. Popillio Lænate [4] ſua lege decem millibus æris eſt
damnatus, quod mille jugerum agri cum filio poſſide-
ret, emancipandoque filium fraudem legi feciſſet. Novi 17
conſules inde, M. Fabius Ambuſtus ſecundum, & M.
Popillius Lænas iterum, duo bella habuere. Facile alte-
rum cum Tiburtibus quod Lænas geſſit; qui hoſte in
urbem compulſo, agros vaſtavit. Faliſci Tarquinien-
ſeſque alterum conſulem prima pugna fuderunt. [5] inde
terror

4 *Sua lege punitus eſt.*] Vt doceret alios, nil aliud præcipi debere, niſi quod prius quiſque ſibi imperavit. Tum enim ſalva eſt reſp. ſi legiſlatores ſuas quoque leges ſanctiſſimè cuſtodiant, & ſibi ipſis cuſtodiendi neceſſitatem imponant. Vide Iuſtin. lib. 3. *Godelev.*

4 *Sua lege damnatus.*] Inviſos eſſe juſtitiæ divinæ curioſos iſtos, quibus cetera nondum ſatis plenè perfecta putantur; eaque propter novis adhuc legibus ſuis coronant; teſtatur ingens exemplorum cumulus. Vide Diodorum Siculum lib. 13. cap. 33. de Diocle Syracuſanorum legiſlatore, & Ælian. *lib. 6.* Var. hiſtor. cap. 10. Valer. Max. lib. 8. cap. 6. titulo: *Qui quæ in aliis vindicarunt, ipſi commiſerunt.* Gruter.

5 *Inde terror maximus, quod ſacerdotes eorum facib. ardentibus, &c.*] Frontinus lib. 2. c. 4. iiſdem ferè utitur verbis. De his etiam Florus lib. 1. cap. 12. 7.

terror maximus fuit, quod ſacerdotes eorum [6] facibus ardentibus anguibuſque prælatis inceſſu furiali militem Romanum inſueta turbaverunt ſpecie: & tunc quidem velut limphati & attoniti munimentis ſuis trepido agmine inciderunt: deinde ubi conſules legatique ac tribuni, puerorum ritu vana miracula paventes irridebant increpabantque; vertit animos repente pudor: & in ea ipſa, quæ fugerant, velut cæci ruebant. Diſcuſſo itaque vano apparatu hoſtium, quum in ipſos armatos ſe intuliſſent, averterunt totam aciem: caſtriſque etiam eo die potiti, præda ingenti parta victores reverterunt; militaribus jocis, quum apparatum hoſtium, tum ſuum increpantes pavorem. Concitatur deinde omne nomen Etruſcum, & Tarquinienſibus Faliſciſque ducibus ad Salinas perveniunt. Adverſus eum terrorem dictator C. Marcius Rutilus primus de plebe dictus, magiſtrum equitum, item de plebe C. Plautium dixit. Id vero Patribus indignum videri, etiam dictaturam jam in promiſcuo eſſe: omnique ope impediebant, ne quid dictatori ad id bellum decerneretur, parareturve. eo promptius cuncta, ferente dictatore, populus juſſit. Profectus ab urbe, utraque parte Tiberis, ratibus exercitu, quocumque fama hoſtium ducebat, trajecto; multos populatores agrorum vagos palantes oppreſſit. Caſtra quoque, necopinato aggreſſus, cepit. & octo millibus hoſtium captis, cæteris aut cæſis, aut ex agro Romano fugatis, ſine auctoritate Patrum, populi juſſu, triumphavit. Quia, nec per dictatorem plebeium, nec per conſulem, comitia conſularia haberi volebant, & alter conſul Fabius bello retinebatur; res ad interregnum redit. Interreges deinceps Q. Servilius Ahala, M. Fabius, Cn. Manlius, C. Fa-

6 *Facib. ardentibus, anguibuſq; prælatis.*] Haud putandum veros fuiſſe angues, ſed vittas colore anguineo, quæ vento agitatæ, vivere viſæ, ita ſanè interpretatur Florus lib. 1. cap. 12. qui ſimile quid Fidenatibus adſcribit. Accommodandus & huic opinioni locus Frontini lib. 2. Stratagem. cap. 4. exemplo 18. Nimirum hi milites hoſtibus perſuadere volebant, ſe veras eſſe Cocyti furias, pœnam ſumpturas de eorum ſceleribus. *Gruter.*

GRO-

C. Fabius, C. Sulpicius, L. Æmilius, Q. Servilius, M. Fabius Ambuſtus. In ſecundo interregno orta contentio eſt, quod duo patricii conſules creabantur: intercedentibuſque tribunis, interrex Fabius ajebat in duodecim tabulis legem eſſe, ut quodcumque poſtremum populus juſſiſſet, id jus ratumque eſſet, juſſum populi & ſuffragia eſſe. Quumque intercedendo tribuni nihil aliud, quam ut differrent comitia, valuiſſent; duo patricii conſules [a] creati ſunt, C. Sulpicius Pæticus tertium, M. Valerius Publicola: eodemque die magiſtratum inierunt. Qua- 18
dringenteſimo anno, quam urbs Romana condita erat quinto tríceſimo [b] quam à Gallis reciperata, ablato poſ undecimum annum à plebe conſulatu, patricii conſule ambo ex interregno magiſtratum iniere, C. Sulpiciu Pæticus tertium, M. Valerius Publicola. Empulum ec anno ex Tiburtibus haud memorando certamine captum; ſive duorum conſulum auſpicio bellum ibi geſtum eſt, ut ſcripſere quidam; ſeu per idem tempus Tarquinienſium quoque ſunt vaſtati agri ab Sulpicio conſule, quo Valerius adverſus Tiburtes legiones duxit. Domi majus certamen conſulibus cum plebe ac tribuni erat. Fidei jam ſuæ, non ſolum virtutis, ducebant eſſe, u accepiſſent duo patricii conſulatum, ita ambobus patriciis mandare. quin aut toto cedendum eſſe, ſi plebeiu jam magiſtratus conſulatus fiat, aut poſſidendum totum, quam poſſeſſionem integram à Patribus accepiſſent. Plebs contra fremit: *Quid ſe vivere, quid in parti civium cenſeri: ſi quod duorum hominum virtute, L. Sextii, a C. Licinii, partum ſit, id obtinere univerſi non poſſint? Vel reges* ve

GRONOVII.

a *Creati ſunt C. Sulpicius Paticus.*] Videtur ab Livio fuiſſe rotundius: *duo patricii conſules creati, C. Sulpicius Pæ*[illegible] *M. Valerius Poplicola, eodem die magiſtratum inierunt.*

b *Quam à Gallis recepta.*] Membr. Thuan. *reciperata.* Cujus in vicem ni ſatis conſtaret illud eſſe ſubjectum, deprehendi poſſet ex lib. 30, 21 *ſibi quidem, dicere, nihil eſſe in præſentia pulchrius, quam victorem, reciperatum tanto poſt intervallo patrium inviſere regnum.* Ita omnimodo mſſ. Vulgo inte poſitum eſt etiam τὸ *receptum.* Voſſ. & Chifl. *reciperet.*

 c *Dele*

vel decemviros, vel ſi quod triſtius ſit imperii nomen patiendu eſſe potius, quam ambos patricios conſules videant: nec invice pareatur atque imperetur, ſed pars altera in æterno imperio lo cata plebem nuſquam alio natam quam ad ſerviendum pute Non deſunt tribuni auctores turbarum; ſed inter conci tatos per ſe omnes, vix duces eminent. Aliquoties fru ſtra in campum deſcenſum quum eſſet, multique per ſe ditiones acti comitiales dies; poſtremo victæ perſeve rantia conſulum plebis, eo dolor erupit, ut tribuno actum eſſe de libertate vociferantes, relinquendumqu non campum jam ſolum, ſed etiam urbem captam atqu oppreſſam regno patriciorum, mœſta plebs ſequeretu Conſules relicti à parte populi, per infrequentiam com tia nihilo ſegnius perficiunt. creati conſules ambo p tricii, M. Fabius Ambuſtus tertium, T. Quintius. I quibuſdam annalibus pro T. Quintio, M. Popilliu
19 conſulem invenio. Duo bella eo anno proſpere geſt cum Tiburtibuſque ad deditionem pugnatum. Saſſu ex his urbs capta. cæteraque oppida eandem fortuna habuiſſent, ni univerſa gens poſitis armis in fidem co ſulis veniſſet. Triumphatum de Tiburtibus: alioqu mitis victoria fuit. In Tarquinienſes acerbe ſævitu multis mortalibus in acie cæſis. ex ingenti captivoru numero, trecenti quinquaginta octo [c] delecti nobiliſ mus quiſque, qui Romam mitterentur: vulgus ali trucidatum. Nec populus in eos, qui miſſi Romam era mitior fuit. medio in foro omnes virgis cæſi ac ſec percuſſi. id pro immolatis in foro Tarquinienſium R manis pœnæ hoſtibus redditum. Res bello bene geſt

c *Delecti nobiliſsimus quiſque, qui Romam mitteretur.*] Repone cum mſſ. *mitterentur.* Nec aliter velim cap. 6. *conjectu terræ, quum pro ſe quiſque gererent*: tum cap. 32. *Hoc ſpectaculo accenſi dextra lævaque ante ſe quiſque memorandum prælium cient.* Vt hoc libro: *virtute ſua quemque fretos*: &, *pro ſe quiſque obviam effuſi laudant.* Et alibi: *pro ſe quiſque revocare jubebant*: *pro ſe qu que conferebant.* Lib. 9, 6. ex melio bus Mſſ. legimus: *ſenatus populuſ obviam egreſsi juſsis omnibus hoſpitali privatiſque & publicis funguntur offici* non *egreſſus* & *fungitur*, ut vulgo. E dem libro cap. 36. iterum ſcripti: *ea intrare haud fere quiſquam præter duce ipſum audebant.* Vulgo, *audebat.*

VARIO

ut Samnites quoque amicitiam peterent, effecerunt. Legatis eorum comiter ab ſenatu reſponſum: fœdere in ſocietatem accepti. Non eadem domi quæ militiæ fortuna erat plebi Romanæ. nam etſi unciario fœnore facto levata uſura erat, ſorte ipſa obruebantur inopes,[1] nexumque inibant. eo nec patricios ambo conſules, nec comitiorum curam, publicave ſtudia præ privatis incommodis plebs ad animum admittebat. Conſulatus uterque apud patricios manet. Conſules creati C. Sulpicius Pæticus quartum, M. Valerius Publicola iterum. In bellum Etruſcum intentam civitatem, quia Cæritem populum miſericordia conſanguinitatis Tarquinienſibus adjunctum fama ferebat, legati Latini ac Volſcos convertere, nunciantes, exercitum conſcriptum armatumque jam ſuis finibus imminere. deinde populabundos in agrum Romanum venturos eſſe. Cenſuit igitur ſenatus, neutram negligendam rem eſſe: utroque legiones ſcribi, conſuleſque ſortiri provincias juſſit. Inclinavit deinde pars major curæ in Etruſcum bellum; poſtquam literis Sulpicii conſulis, cui Tarquinii provincia evenerat, cognitum eſt, depopulatum agrum circa Romanas Salinas, prædæque partem in Cæritum fines avectam: & haud dubie juventutem ejus populi inter prædatores fuiſſe. Itaque Valerium conſulem, Volſcis oppoſitum, caſtraque ad finem Tuſculanum habentem, revocatum inde ſenatus dictatorem dicere juſſit.[2] T. Manlium Lucii filium dixit. Is, quum ſibi magiſtrum

equi-

VARIORUM.

1 *Nexumque inibant.*] Id eſt, operas in ſervitute pro pecunia quam debebant, præbebant, auctore Varrone. *Sigonius.*

2 *T. Manlium Lucii filium.*] Mirum cur non addiderit *Torquatum.* Deinde ut exemplum eſt, poſſe fieri dictatorem eum qui antea non fuerit Coſ. ut de L. Manlio parente ante poſuit: niſi quis eum patrem tribunum mil. conſ. poteſtate fuiſſe exiſtimet, anno 387. quod equidem conjicio; aut anno 398. pro *Cn. Manlio* legendum eſſe *T. Manlio.* Id quoque mirum, quæ cauſa coëgerit dictatorem creari, cum tam eximium Conſulum par in Magiſtratu eſſet; quorum alter etiam dictator fuit bello Gallico, unde eximiam pepererat gloriam. Alter præter generis nobilitatem Coſ. etiam eo anno fuit, quando è plebeiorum manu conſulatus rurſus ereptus videbatur. *Glareanus.*

3 Ean

equitum A. Cornelium Coſſum dixiſſet, conſulari exercitu contentus, ex auctoritate Patrum ac populi juſſu,
20 Cæritibus bellum indixit. Tum primum Cærites, tanquam in verbis hoſtium vis major ad bellum ſignificandum, quam in ſuis factis, qui per populationem Romanos laceſſierant, eſſet, verus belli terror invaſit: & quam non ſuarum virium ea dimicatio eſſet, cernebant. Pœnitebatque populationis, & Tarquinienſes execrabantur defectionis auctores, nec arma, aut bellum quiſquam apparare, ſed pro ſe quiſque legatos mitti jubebat ad petendam erroris veniam. Legati ſenatum quum adiſſent; à ſenatu rejecti ad populum, Deos rogaverunt, quorum ſacra bello Gallico accepta rite procuraſſent, ut Romanos florentes ea ſui miſericordia caperet, quæ ſe rebus adfectis quondam populi Romani cepiſſet, converſique ad delubra Veſtæ, hoſpitium Flaminum Veſtaliumque ab ſe caſte ac religioſe cultum invocabant.[3] *Eane meritos crederet quiſquam, hoſtes repente ſine cauſſa factos? aut ſi quid hoſtiliter feciſſent, conſilio id magis, quam furore lapſos feciſſe, ut ſua vetera beneficia, locata præſertim apud tam gratos, novis corrumperent maleficiis, florentemque populum Romanum ac feliciſſimum bello ſibi deſumerent hoſtem, cujus afflicti amicitiam cepiſſent? ne appellarent conſilium, quæ vis ac neceſſitas appellanda eſſet. Tranſeuntes agmine infeſto per agrum ſuum Tarquinienſes, quum præter viam nihil petiſſent, traxiſſe quoſdam agreſtium populationis ejus, quæ ſibi crimini detur, comites. Eos, ſeu dedi placeat, dedere ſe paratos eſſe: ſeu ſupplicio affici, daturos pœnas. Cære, ſacrarium populi Romani, diverſorium ſacerdotum ac receptaculum Romanorum ſacrorum, intactum inviolatumque crimine belli, hoſpitio Veſtalium cultiſque diis darent.* Movit populum non tam cauſſa præſens, quam vetus meritum, ut maleficii quam beneficii potius imme-

3 *Eane meritos crederet quiſquam hoſtes, &c.*] Senſus eſt: Credibilene eſſet, eos qui tam magna beneficia populo Romano dediſſent, hoſtes ejus repentè ſine cauſa factos? Inde tran[illegible] culpa aut in temeritatem eorum, qui feciſſent, aut in neceſſitatem. *Sigonius.*

4 *Quin-*

immemores eſſent. Itaque pax populo Cæriti data, induciaſque in centum annos factas, in ſenatuſconſultum referri placuit. In Faliſcos eodem noxios crimine vis belli converſa eſt: ſed hoſtes nuſquam inventi. Quum populatione peragrati fines eſſent, ab oppugnatione urbium temperatum: legionibuſque Romam reductis, reliquum anni muris turribuſque reficiendis conſumptum, & ædes Apollinis dedicata eſt. Extremo anno comitia 21
conſularia certamen patrum ac plebis diremit; tribunis negantibus paſſuros comitia haberi, ni ſecundum Liciniam legem haberentur; dictatore obſtinato tollere potius totum è republ. conſulatum, quam promiſcuum Patribus ac plebi facere. Prolatandis igitur comitiis, quum dictator magiſtratu abiſſet, res ad interregnum rediit. Infeſtam inde Patribus plebem interreges quum accepiſſent, ad undecimum interregem ſeditionibus certatum eſt. Legis Liciniæ patrocinium tribuni jactabant. Propior dolor plebi fœnoris ingraveſcentis erat: curæque privatæ in certaminibus publicis erumpebant. Quorum tædio Patres L. Cornelium Scipionem interregem, concordiæ cauſſa obſervare legem Liciniam, comitiis conſularibus juſſêre. P. Valerio Publicolæ datus è plebe collega C. Marcius Rutilus. Inclinatis ſemel in concordiam animis, novi conſules fœnebrem quoque rem quæ diſtinere unanimos videbatur, levare aggreſſi; ſolutionem alieni æris in publicam curam verterunt:
4 quinqueviris creatis, quos menſarios ab diſpenſatione pecuniæ appellarunt. Meriti æquitate curaque ſunt, ut per omnium annalium monumenta celebres nominibus eſſent. Fuêre autem C. Duilius, P. Decius Mus, M. Papirius, Q. Publilius, & Tib. Æmilius, qui rem diffi-

4 *Quinqueviris, quos menſarios vo*[illegible]] Fuere qui exiſtimarunt *argentarios* eoſdem fuiſſe his menſariis; ſed plurimum inter eos interfuiſſe oſtendit Sigonius lib. 2. cap. 11. de jure civium Rom. *Menſarii* ſiquidem hi publicam rationem conficiebant; *argentarii* privatam; illi rei nummariæ publicæ curatores; hi negotiationis privatæ erant. *Godelev.*

difficillimam tractatu, & plerumque parti utrique, ſemper certe alteri, gravem, quum alia moderatione, tum impendio magis publico, quam jactura ſuſtinuerunt. [a] tarda enim nomina, & impeditiora inertia debitorum quam facultatibus; aut ærarium menſis cum ære in foro poſitis, diſſolvit, ut populo prius caveretur: aut æſtimatio æquis rerum pretiis liberavit: ut non modo ſine injuria, ſed etiam ſine querimoniis partis utriuſque exhauſta vis ingens æris alieni ſit. Terror inde vanus belli Etruſci, quum conjuraſſe duodecim populos fama eſſet, dictatorem dici coëgit. dictus in caſtris (eo enim ad conſules miſſum ſenatuſconſultum eſt) C. Julius, cui magi-
22 ſter equitum adjectus L. Æmilius. Cæterum foris tranquilla omnia fuere. Tentatum domi per dictatorem, ut ambo patricii conſules crearentur, rem ad interregnum perduxit. duo interreges C. Sulpicius, & Fabius, interpoſiti obtinuêre, quod dictator fruſtra tetenderat, miniore jam plebe ob recens meritum levati æris alieni, ut ambo patricii conſules crearentur. creati ipſe C. Sulpicius Pæticus, qui prior interregno abiit, & T. Quintius Pennus. quidam Cæſonem, alii Cajum nomen Quintio adjiciunt. Ad bellum ambo profecti, Faliſcum Quintius, Sulpicius Tarquinienſe, nuſquam acie congreſſo hoſte, cum agris magis quam cum hominibus urendo populandoque geſſerunt bella: cujus lentæ velut tabis ſenio victa utriuſque pertinacia populi eſt, ut primum à conſulibus, dein permiſſu eorum ab ſenatu inducias peterent. in quadraginta annos impetraverunt. Ita poſita duorum bellorum quæ imminebant cura, dum aliqua ab armis quies eſſet; quia ſolutio æris alieni multarum

rerum

GRONOVII.

[a] *Tarda enim nomina & impeditiora.*] Duo Mſſ. Pall. *Tarda enim nominum.* Quod non temere auſim damnare. Infra: *quoties in extrema periculorum ventum.* Curtius lib. 5, 9. *tentabat Perſas adducere, Bactra & intacta regionis opulentia, ſimulque qua manentibus inſtarent pericula, oſtentans.* Ita Mſſ. & ex illis Modius, ubi retulere corruptum, *opulentiam.* Iuſtinus 41. *Ut non, immenſa tantum ac profunda camporum, verum etiam prærupta collium montiumque ardua occupaverint.*

VARIÆ

rerum mutaverat dominos; cenſum agi placuit. cæterum quum cenſoribus creandis indicta comitia eſſent; profeſſus ſe petere cenſuram C. Marcius Rutilus, qui primus dictator de plebe fuerat, concordiam ordinum turbavit. quod videbatur quidem tempore alieno feciſſe: quia ambo tum forte patricii conſules erant, qui rationem ejus ſe habituros negabant. Sed & ipſe conſtantia inceptum obtinuit, & tribuni omni vi recuperando jus conſularibus comitiis amiſſum, adjuverunt; & quum ipſius viri majeſtas nullius honoris faſtigium non æquabat, tum per eundem, qui ad dictaturam aperuiſſet viam, cenſuram quoque in partem vocari plebs volebat. Nec variatum comitiis eſt, [1] quin cum Manlio Cnæo cenſor Marcius crearetur. Dictatorem quoque hic annus habuit M. Fabium; [2] nullo terrore belli, ſed ne Licinia lex comitiis conſularibus obſervaretur. Magiſter equitum dictatori additus Q. Servilius. nec tamen dictatura potentiorem eum conſenſum Patrum conſularibus comitiis fecit, quam cenſoriis fuerat. [3] M. Popillius Lænas, 2
à plebe conſul, à Patribus L. Cornelius Scipio datus. Fortuna quoque illuſtriorem plebeium conſulem fecit. Nam quum ingentem Gallorum exercitum in agro Latino caſtra poſuiſſe nunciatum eſſet; Scipione gravi morbo implicito, Gallicum bellum Popillio extra ordinem datum. Is impigre exercitu ſcripto, quum omnes extra portam Capenam ad Martis ædem convenire armatos juniores juſſiſſet, ſignaque eodem quæſtores ex

ærario

VARIORUM.

1 *Quin cum Manlio Navio cenſor Marcius cr.*] Si *Marcius* hic è plebe primus cenſor factus eſt, ut ait Liv. profecto *Manlius Nævius* hic patricius ſit neceſſe eſt. Nam ambo ex plebe cenſores non admodum fieri cœpti ſunt; quum autem cenſores niſi ex conſularibus ferè crearentur, non eſt dubium, quin hic *Manlius Cnæus Imperioſus* ſit, qui Conſul ante fuit. Erroris autem cauſam attulit prænomen *Cnæus*, quod antiqui *Næum* dixerunt. *Sigonius.*

2 *Nullo terrore belli, ſed ne Licinia lex, &c.*] M. Fabium non rei gerendæ, ſed comitiorum habendorum cauſa creatum eſſe ſignificat; ne Conſul alter ex plebe ex lege Licinia fieret, ſed uterque patricius. Qua de lege lib. priore tradidit. *Sigonius.*

3 *M. Popillius Lænas à plebe Cos.*] Adjiciendum *tertium*, quippe, qui bis antea fuerit COS. Niſi quis putet à Livio

ærario deferre, quatuor expletis legionibus, quod ſuperfuit militum, P. Valerio Publicolæ prætori tradidit: auctor Patribus ſcribendi alterius exercitus, quod ad incertos belli eventus ſubſidium reipublicæ eſſet. Ipſe jam ſatis omnibus inſtructis comparatiſque, ad hoſtem pergit: cujus ut prius noſceret vires quam periculo ultimo tentaret; in tumulo, quem proximum caſtris Gallorum capere potuit, vallum ducere cœpit. Gens ferox, & ingenii avidi ad pugnam, quum, procul viſis Romanorum ſignis, ut extemplo prælium initura explicuiſſet aciem; poſtquam neque in æquum demitti agmen vidit, & quum loci altitudine, tum vallo etiam tegi Romanos; perculſos pavore rata, ſimul opportuniores, quod intenti tum maxime operi eſſent, truci clamore aggreditur. Ab Romanis nec opus intermiſſum, (triarii erant, qui muniebant) & ab haſtatis principibuſque qui pro munitoribus intenti armatique ſteterant, prælium initum. Præter virtutem locus quoque ſuperior adjuvit, ut pila omnia haſtæque, non tanquam ex æquo miſſa, vana (quod plerumque fit) caderent, ſed omnia librata ponderibus figerentur, oneratique telis Galli, quibus aut corpora transfixa, aut prægravata inhærentibus gerebant ſcuta, quum curſu pene in adverſum ſubiſſent, primo incerti reſtitêre: dein quum ipſa cunctatio & his animos minuiſſet & auxiſſet hoſti, impulſi retro ruere alii ſuper alios, ſtragemque inter ſe cæde ipſa fœdiorem dare. adeo præcipiti turba obtriti plures, quam ferro necati.

24 Necdum certa Romanis victoria erat. alia in campum degreſſis ſupererat moles. Namque multitudo Gallorum ſenſum omnem talis damni exſuperans, velut nova rurſus exoriente acie, integrum militem adverſus victorem hoſtem ciebat. ſtetitque ſuppreſſo impetu Romanus; & quia iterum feſſis ſubeunda dimicatio erat, & quod conſul, dum inter primores incautus agitat, [4] lævo humero

vio hæc conſultò neglecta, quod mihi non ſit veriſimile. *Glarean.*

4 *Lævo humero matari prope trajecto.*] Mendum in textu eſſe non dubitamus.

[illegible]cto matari prope trajecto, ceſſerat parumper ex acie. Jamque omiſſa cunctando victoria erat, quum [a] conſul vulnere alligato revectus ad prima ſigna: *Quid ſtas miles?* inquit. *Non cum Latino Sabinoque hoſte res eſt, quem victum armis ſocium ex hoſte facias. In belluas ſtrinximus ferrum, hauriendus aut dandus eſt ſanguis. Pepuliſtis à caſtris, ſupina valle præcipites egiſtis, ſtratis corporibus hoſtium ſuperſtatis. Complete eadem ſtrage campos, qua montes repleſtis. Nolite exſpectare dum ſtantes vos fugiant. inferenda ſunt ſigna, & vadendum in hoſtem.* His adhortationibus iterum coorti, pellun loco primos manipulos Gallorum: cuneis deinde i medium agmen perrumpunt. Inde barbari diſſipati, qui bus nec certa imperia, nec duces eſſent, vertunt impe tum in ſuos: fuſique per campos, & præter caſtra etiai ſua fuga prælati, quod editiſſimum inter æquales tumu los occurrebat oculis, arcem Albanam petunt. Conſı non ultra caſtra inſecutus, quia & vulnus degravabat, & ſubjicere exercitum [b] pugna feſſum novo labori nole bat

tamus, & loco *matari*, reponendum *materi*. Nam *μάτερις πάλτε τι εἶδος*, hoc eſt, materis jaculi ſeu teli ſpecies eſt, ſic ſcribente Strabone lib. Geogr. & Nonius Marcellus, *materim* teli genus poſt lanceam longius dixit. Siſenna: *Galli materibus*, (inquit) *Suevi lanceis configunt*. Et alibi, *Lanceis & materibus medium perturbant agmen*. Marcell. Don.

GRONOVII.

a *Conſul vulnere alligato.*] Non hodie quidem ita tritum, ut *obligare*: non minus tamen elegans. Cicero de divinat. lib. 1, 54. *Scriptum eſt item, quum Critonis ſui familiaris oculum alligatum vidiſſet, quæſiviſſe, quid eſſet: cum autem ille reſpondiſſet, in agro ambulanti ramulum adductum, ut remiſſus eſſet, in oculum recidiſſe.* Ubi perperam Lambinus conjicit, *obligatum*. Lib. 2. Tuſcul quæſt. *Quieſce igitur, & vulnus alliga.* M. Seneca cont. 18. ex Montano Votieno: *Et medici alligant & corporibus noſtris, ut medeantur, vim adferunt.* Iuſtin lib. 15. *ut ſanguis aliter cludi non poſſe quam diadema ſibi demptum Rex, all gandi vulneris cauſa, capiti ejus impon ret.* Plinius lib. 28, 7. *faſcia mulieris a ligato capite dolores minui.* Inane e diſcrimen Plutarchi in Quæſt. Ror τὸ δὲ δεσμεύειν *alligare* λέγουσι πολλοὶ Ῥωμαίων· οἱ δὲ καθαρεύοντ ἐν τῷ διαλέγεσθαι *ligare*. Auctor bello Africano *deligatos* dicit eode ſenſu: *ſaucios ſuos jubet in ploſtris de gatos Adrumetum deportari.*

b *Pugna feſſum novo labori nolebat perſequendo hoſte continuit.*] Nimis m tuo, ne peſſime ſit affectus hic locu nam ex omnibus verbis propoſitis, pr ter *nolebat*, nihil vidi in Thuaneo, n hil in Helmſt. viſum Langermani meo, nihil video in Voſſiano, & ap Andream: ſed jam Tarviſinæ, quæ i tra viceſimum annum illam editione ſecuta eſt, inſerta ſunt. Sic autem v lunt, quos nominavi: *Conſul non ult caſtra inſecutus, (quia & vulnus degr vaba*

bat, à perſequendo hoſte continuit; tumulis ab hoſt
occupatis. Præda omni caſtrorum, militi data, victo
rem exercitum, opulentumque Gallicis ſpoliis, Ro
mam reduxit. Moram triumpho vulnus conſulis attuli
eademque cauſſa dictatoris deſiderium ſenatui fecit, u
eſſet qui ægris conſulibus comitia haberet. Dictato
L. Furius Camillus dictus, addito magiſtro equitum
P. Cornelio Scipione, [1] reddidit Patribus poſſeſſionem
priſtinam conſulatus. ipſe ob id meritum ingenti Pa
trum ſtudio creatus conſul, collegam Ap. Claudium
25 Craſſum dixit. Priuſquam inirent novi conſules mag
ſtratum, triumphus à Popillio de Gallis actus, magn
favore plebis: muſſanteſque inter ſe rogitabant, num
quem plebeii conſulis pœniteret? Simul dictatorem
increpabant, qui legis Liciniæ ſpretæ mercedem con
ſulatum privata cupiditate, quam publica injuria fœdio
rem, cepiſſet, ut ſe ipſe conſulem dictator crearet. An
nus multis variiſque motibus fuit inſignis. Galli ex A
banis montibus, quia hiemis vim pati nequiverant, p
campos maritimaque loca vagi populabantur. Mare in
feſtum claſſibus Græcorum erat: oraque littoris Anti
tis, Laurenſque tractus, & Tiberis oſtia: ut prædon
mari

vabat, & ſubjicere exercitum tumulis ab hoſte occupatis nolebat) *præda omni caſtrorum militi data, victorem exercitum opulentumque Gallorum ſpoliis Romam reduxit.* Interpunctio noſtra eſt: ipſa verba veterum librorum, in quibus nihil deſidero, niſi forſan *opulentum* malis ἀντὶ τοῦ *opulentumque*: aut potius, *victorem opulentumque*, excluſo τῷ *exercitum*, quum illud ad militem referatur. Quum autem omnia me vehementer capiant, tum maxime illud, *ſubjicere exercitum tumulis ab hoſte occupatis*: quo credibile eſt offenſos inani garrulitate nos huc uſque lactaſſe: *à perſequendo hoſte continuit, tumulis ab hoſte occupatis.* Hoc Livii eſſe parum probabile: at illud cenſeo docte dictum, ut ſit, exponere exercitum ho
locum ſuperiorem nacto: aut eo du
re, ubi hoſtis montibus occupatis ex
feriore loco aggreſſum exercitum ſu
jectum & obnoxium telis haberet. Qu
lia ſunt apud Ovidium lib. 4. met. *ve
tus ſe credere nocti*: lib. 13. *cur au
Vlyſſes Ire per excubias, & ſe committ
re nocti.* Suetonius Nerone: *Quare nu
quam poſtea ſe publico illud horæ ſine tr
bunis commiſit.*

VARIORUM.

1 *Reddidit patribus poſſeſ. priſt. co
ſulatus.*] Id eſt, nomen nullius plebe
comitiis conſularibus accepit, ac nem
nem plebeium conſulem fieri paſſus eſ
con

maritimi cum terreſtribus congreſſi, ancipiti ſemel prælio decertarint, dubiique diſceſſerint in caſtra Galli, Græci retro ad naves, victos ſe an victores putarent. Inter hæc longe maximus extitit terror, concilia populorum Latinorum ad lucum Ferentinæ habita: reſponſumque haud ambiguum imperantibus milites Romanis datum, abſiſterent imperare iis, quorum auxilio egerent. Latinos pro ſua libertate potius, quam pro alieno imperio laturos arma. Inter duo ſimul bella externa, defectione etiam ſociorum ſenatus anxius, quum cerneret metu tenendos, quos fides non tenuiſſet; extende- e omnes imperii vires conſules delectu habendo juſſit. ivili quippe ſtandum exercitu eſſe, [a] quando ſocialis œtus deſereret. Undique, non urbana tantum, ſed tiam agreſti juventute, decem legiones ſcriptæ dicunur, quaternum millium & ducenorum peditum, equiumque trecenorum. quem nunc novum exercitum, ſi ua externa vis ingruat, hæ vires populi Romani, quas ix terrarum capit orbis, contractæ in unum haud facile fficiant: adeo in quæ laboramus ſola crevimus, diviias, luxuriamque. Inter cætera triſtia ejus anni, conſul lter Ap. Claudius in ipſo belli apparatu moritur. reierantque res ad Camillum: cui unico conſuli, vel ob liam dignationem haud ſubjiciendam dictaturæ, [b] vel ob

ontrà quam M. Fabius dictator fecent. *Sigonius*.

GRONOVII.

a *Quando ſocialis cœtus deſereret.*] Sic uidem libri omnes, fateor tamen me on concoquere *cœtum* illum *ſocialem*. Non enim, ſi *cœtus* eſt *multitudinis manæ nomen coeuntis ex conſenſu quodam*, t eſt apud M. Senecam, aut ſi *auxilia oire* apud Iuſtinum dicuntur; ideo permiſiſſe uſus videtur, ut *ſocialis cœtus* deerere, ubi ſocii officio deſunt, aut exeritus eorum ad condictum non venit, iceretur. Non magis quam vocabulum *concurſus* aut *congreſſus* aut *conventus* aut *populi* eodem loco repudiares. *Exercitum ſocialem* ſolet dicere Livius. Lib. 3. *T. Quinctium ſubſidio caſtris cum ſociali exercitu mitti.* Lib. 8. *unde ſociali egregio exercitu per multa bella magnaque ſæpe uſi eſtis.* Satis commode poſſis legere: *civili quippe ſtandum exercitu eſſe, quando ſocialis fœdus deſereret.* Lib. 5. *qui cæci avaritia in pondere auri fœdus ac fidem fefellerunt.*

b *Vel ob omen fauſtum ad Gallicum tumultum cognominis.*] An *Furius* minus fauſtum præbet omen adverſus Gallos quam *Camillus*? Mallem, ſi quis adjutaret codex; *vel ob nomen fauſti ad Gallicum tumultum ominis.* Vel, *ob omen*

[1] ob omen fauſtum ad Gallicum tumultum cognominis, [c] dictatorem arrogari haud ſatis decorum viſum eſt Patribus. Conſul duabus legionibus urbi præpoſitis, octo cum L. Pinario prætore diviſis, memor paternæ virtutis, Gallicum ſibi bellum extra ſortem ſumit; prætorem maritimam oram tutari, Græcoſque arcere littoribus juſſit. & [2] quum in agrum Pomptinum deſcendiſſet, quia neque in campis congredi nulla cogente re volebat, & prohibendo populationibus, quos rapto vivere neceſſitas cogeret, ſatis domari credebat hoſtem;

26 locum idoneum ſtativis delegit. Ubi quum ſtationibus quieti tempus tererent, Gallus proceſſit magnitudine atque armis inſignis: quatienſque ſcutum haſta, quum ſilentium feciſſet, provocat per interpretem unum ex Romanis, qui ſecum ferro decernat. [3] M. erat Valerius tribunus militum, adoleſcens, qui haud indigniorem eo decore ſe quam T. Manlium ratus, prius ſciſcitatus conſulis voluntatem, in medium armatus proceſſit. Minus inſigne certamen humanum numine interpoſito Deorum factum. namque conſerenti jam manum Romano corvus repente in galea conſedit, in hoſtem verſus; quod primo ut augurium cœlo miſſum, lætus accepit tribunus. precatus deinde; *Si divus, ſi diva eſſet, qui ſibi præpetem miſiſſet, volens propitius adeſſet.* Dictu mirabile, tenuit non ſolum ales captam ſemel ſedem, ſed quotieſcumque

fauſtum ad Gallicum tumultum nominis.

c *Dictatorem arrogari.*] Non tam adjungebatur, quam imponebatur conſuli dictator. Itaque fortaſſis *irrogari* ſcripſit Livius. Sed hæc ita, ut facile ſuum cuique arbitrium relinquamus. nam & lib. 2. de dictatore: *moderatorem & magiſtrum coſſ. appoſitum.*

VARIORUM.

1 *Ob omen fauſtum ad Gallicum tumult. cogn.*] Hoc ait, quia pater ejus Camillus Gallos prælio victos urbe exegerat: patrem autem L. Furii M. Camillum fuiſſe docet ipſe poſt, cum ait: *Paternæ virtutis memor.* Itemque Appianus in Celtica, ubi poſt Popilium à L. Furio Camilli filio Gallos devictos eſſe ſcribit. *Sigonius.*

2 *Cum in agrum Pomptinum deſcendiſſet.*] Gallos item in agro *Pomptino* conſediſſe his conſulibus tradit Gellius lib. 9. cap. 11. *Sigon.*

3 *Marcus erat Valerius.*] De hoc Valerio præter Livium, Florus lib. 1. cap. 13. Plin. lib. 7. cap. 48. Valer. Max. lib. 8. cap. 14. Gellius lib. 9. cap. 11. Alex. ab Alexand. lib. 1. cap. 9. *Godel.*

GRO-

cumque certamen initum eſt, levans ſe alis, os oculoſque hoſtis roſtro & unguibus appetiit: donec territum prodigii talis viſu, oculiſque ſimul ac mente turbatum, Valerius obtruncat. corvus è conſpectu elatus orientem petit. Hactenus quietæ utrimque ſtationes fuere. poſtquam ſpoliare corpus cæſi hoſtis tribunus cœpit; nec Galli ſe ſtatione tenuerunt, & Romanorum curſus ad victorem etiam ocyor fuit. Ibi circa jacentis Galli corpus contracto certamine, pugna atrox concitatur. Jam non manipulis proximarum ſtationum, ſed legionibus utrimque effuſis res geritur. Camillus lætum militem victoria tribuni, lætum tam præſentibus ac ſecundis Diis, ire in prælium jubet: oſtentanſque inſignem ſpoliis tribunum, Hunc imitare miles, ajebat, & circa jacentem ducem ſterne Gallorum catervas. Dii hominesque illi affuere pugnæ; depugnatumque haudquaquam certamine ambiguo cum Gallis eſt. adeo duorum militum eventum, inter quos pugnatum erat, [a] utraque acies animis perceperat. Inter primos, quorum concurſus alios exciverat, atrox prælium fuit: alia multitudo priuſquam ad conjectum teli veniret, terga vertit. Primo per Volſcos Falernumque agrum diſſipati ſunt: inde Apuliam ac mare inferum petierunt. Conſul, concione advocata, laudatum tribunum, decem bobus aureaque corona donat. ipſe juſſus ab ſenatu bellum maritimum curare, cum prætore junxit caſtra. ibi, quia res trahi ſegnitia Græcorum non committentium ſe in aciem

GRONOVII.

a *Vtraque acies animis præceperat.*] Si ante duorum pugnam Romanorum quidem erecti, Gallorum vero jacentes animi fuiſſent, verum eſſet. Hæc enim vis eſt τοῦ *præcipere* pro ante capere, præſumere. Sed loquitur de prælio inter exercitus commiſſo poſt Gallum à M. Valerio Corvo proſtratum. Ergo repone, *perceperat*. Vt apud Plautum Amphitruone: *mihi horror membra miſero percipit dictis tuis.* Menæchmis: *priuſquam percipit inſania.* Terentius Eun. *neque agri neque urbis odium me umquam percipit.* Lucretius lib. 3. *His ibi me rebus quædam divina voluptas Percipit atque horror.* Sic legendum pro *ubi* quod habent Mſſ. eſtque *ibi* eo ſenſu quo *tum*. Etiam eleganter *percipitur* quod penitus capitur: *animus percipitur* quod animos penetrat, totos occupat, nec alii adfectui aut cogitationi locum relinquit. Nec aliter Aldina & Iuntæ editiones.

aciem videbatur, dictatorem comitiorum cauſſa T. Manlium Torquatum ex auctoritate ſenatus dixit. Dictator, magiſtro equitum A. Cornelio Coſſo dicto, conſularia comitia habuit; æmulumque decoris ſui abſentem [1] M. Valerium Corvum (id enim illi deinde cognominis fuit) ſummo favore populi tres & viginti natum annos conſulem renunciavit. collega Corvo de plebe, M. Popillius Lænas quartum conſul futurus datus eſt. Cum Græcis à Camillo nulla memorabilis geſta res: nec illi terra, nec Romanus mari bellator erat. Poſtremo quum littoribus arcerentur, aqua etiam præter cætera neceſſaria uſui deficiente, Italiam reliquere. [2] Cujus populi ea, cujuſque gentis claſſis fuerit, nihil certi eſt. maxime Siciliæ fuiſſe tyrannos crediderim. nam ulterior Græcia ea tempeſtate inteſtino feſſa bello, jam Macedonum opes
27 horrebat. Exercitibus dimiſſis, quum & foris pax & domi concordia ordinum otium eſſet, ne nimis lætæ res eſſent, peſtilentia civitatem adorta coëgit ſenatum imperare decemviris, ut libros Sibyllinos inſpicerent: eorumque monitu lectiſternium fuit. Eodem anno Satricum ab Antiatibus colonia deducta, reſtitutaque urbs, quam Latini diruerant. & cum Carthaginienſibus legatis Romæ fœdus ictum, quum amicitiam ac ſocietatem petentes veniſſent. Idem otium domi foriſque manſit T. Manlio Torquato, C. Plautio conſulibus: ſemunciarium tantum ex unciario fœnus factum, & in penſiones æquas triennii, ita ut quarta præſens eſſet, ſolutio æris alieni

VARIORUM.

1 *M. Valerium Corvinum.*] Scribe *Corvum.* Sic eſt in Capitolinis tabulis & veteribus pleriſque libris. Vt enim *Albus, Rufus, Craſſus, Luſcus, Longus,* cognomina primum inventa ſunt; poſt autem *Albinus, Rufinus, Craſſinus, Luſcinus, Longinus* ſubſequuta; ſic qui primus cognomen hoc tulit, *Corvus*, poſteri *Corvini* appellati ſunt. *Sigonius.*

2 *Cujus populi ea, cujuſque gentis claſſis fuerit &c.*] Vereor ne claſſis ea Timoleontis Corinthii fuerit, qui priore anno Dionyſium tyrannum Syracuſanum vicit & regno exegit, legeſque Siciliæ victor dedit, ut ſcribit lib. 16. Diodorus; qui idem fortaſſe Italiæ quoque oram tanta elatus [illegible] claſſe tentaverit. Idem tamen poſt Poſtumii tyranni prædonis, aliorumque quorundam, quos idem Timoleon ſuſtulit, meminit. *Sigonius.*

3 *Simi-*

alieni diſpenſata eſt. & ſic quoque parte plebis affecta; fides tamen publica privatis difficultatibus potior ad curam ſenatui fuit. Levatæ maxime res, quia tributo ac delectu ſuperſeſſum. Tertio anno poſt Satricum reſtitutum à Volſcis, M. Valerius Corvus ſecundum conſul cum C. Pœtelio factus, quum ex Latio nunciatum eſſet, legatos ab Antio circumire populos Latinorum ad concitandum bellum; priuſquam plus hoſtium fieret, Volſcis arma inferre juſſus, ad Satricum exercitu infeſto pergit. quo quum Antiates aliique Volſci præparatis jam ante, ſi quid ab Roma moveretur, copiis occurriſſent, nulla mora inter infenſos diutino odio dimicandi facta eſt. Volſci, ferocior ad rebellandum quam ad bellandum gens, certamine victi, fuga effuſa Satrici moenia petunt. & ne in muris quidem ſatis firma ſpe quum corona militum cincta jam ſcalis caperetur urbs, ad quatuor millia prater multitudinem imbellem, ſeſe dedidêre. Oppidum dirutum atque incenſum: ab æde tantum Matris Matutæ abſtinuere ignem. Præda omnis militi data. Extra prædam quatuor millia deditorum habita. eos vinctos conſul ante currum triumphans egit: venditis deinde magnam pecuniam in ærarium redegit. Sunt qui hanc multitudinem captivam ſervorum fuiſſe ſcribant: idque magis veriſimile eſt, quam deditos veniiſſe. Hos conſules ſecuti ſunt M. Fabius 28
Dorſo, Ser. Sulpicius Camerinus. Auruncum inde bellum ab repentina populatione cœptum. metuque ne id factum populi unius conſilium omnis nominis Latini eſſet; dictator velut adverſus armatum jam Latium L. Furius creatus, magiſtrum equitum Cn. Manlium Capitolinum dixit. & quum (quod per magnos tumultus fieri ſolitum erat) juſtitio indicto, delectus ſine vacationibus habitus eſſet; legiones, quantum maturari potuit, in Auruncos ductæ. ibi prædonum magis, quam hoſtium animi inventi. Prima itaque acie debellatum. Dictator tamen, quia & ultro bellum intulerant, & ſine

detrectatione ſe certamini offerebant; Deorum quoque opes adhibendas ratus, inter ipſam dimicationem, ædem Junoni Monetæ vovit: cujus damnatus voti quum victor Romam revertiſſet, dictatura ſe abdicavit. Senatus duumviros ad eandem ædem pro amplitudine populi Romani faciendam creari juſſit: locus in arce deſtinatus, quæ area ædium M. Manlii Capitolini fuerat. Conſules dictatoris exercitu ad bellum Volſcum uſi, Soram ex hoſtibus, incautos adorti, ceperunt. Anno poſtquam vota erat, ædes Monetæ dedicatur, C. Marcio Rutilo tertium, T. Manlio Torquato ſecundum conſulibus. Prodigium extemplo dedicationem ſecutum, ³ſimile vetuſto montis Albani prodigio. namque & lapidibus pluit, & nox interdiu viſa intendi: librisque inſpectis, quum plena religione civitas eſſet, ſenatui placuit, dictatorem feriarum conſtituendarum cauſſa dici. Dictus P. Valerius Publicola. magiſter equitum ei Q. Fabius Ambuſtus datus eſt. Non tribus tantum ſupplicatum ire placuit, ſed finitimos etiam populos: ordoque iis, quo quiſque die ſupplicarent, ſtatutus. Judicia eo anno populi Romani triſtia in fœneratores facta, quibus ab ædilibus dicta dies eſſet, traduntur. Et res, haud ulla inſigni ad memoriam cauſſa, ad interregnum rediit. Ex interregno, ut id actum videri poſſet, ambo patricii conſules creati ſunt, M. Valerius Corvus tertium, A. Cor-
29 nelius Coſſus. Majora jam hinc bella, & viribus hoſtium, & [a] longinquitate, vel regionum, vel temporum ſpatio, quibus bellatum eſt, dicentur. namque eo anno adverſus Samnites, gentem opibus armiſque validam, mota arma. Samnitium bellum, ancipiti Marte geſtum, Pyrrhus hoſtis, Pyrrhum Pœni ſecuti. Quanta rerum mole,

3 *Simile vetuſto montis Albani prod.*] Hoc prodigium factum eſt Tullo Hoſtilio regnante, ut ſcripſit lib. 1. *Sigon.*

GRONOVII.

a *Longinquitate vel regionum vel temporum ſpatio.*] Suſpectum eſt ultimum vocabulum, tanquam inſertum ab aliquo, qui *longinquum* de tempore dici non putabat. Vide lib. 4. Obſervat. cap. 11. Lib. 9. *& aut tempore longinqua aut preceps periculo victoria eſſet.*

b *Cam-*

le; quoties in extrema periculorum ventum; ut in han magnitudinem, quæ vix ſuſtinetur, erigi imperium poſſet? Belli autem cauſſa cum Samnitibus, Romanis quum ſocietate amicitiaque juncti eſſent, extrinſecu venit, non orta inter ipſos eſt. Samnites Sidicinis injuſta arma, quia viribus plus poterant, quum intuliſſent coacti inopes ad opulentiorum auxilium confugere Campanis ſeſe conjungunt. Campani magis nomen a præſidium ſociorum quam vires quum attuliſſent, fluentes luxu, ab duratis uſu armorum in Sidicino pulſi agro in ſe deinde molem omnem belli verterunt. namqu Samnites, omiſſis Sidicinis, ipſam arcem finitimorur Campanos adorti; unde æque facilis victoria, prædæ at que gloriæ plus eſſet; Tifata imminentes Capuæ colles quum præſidio firmo occupaſſent; deſcendunt inde qua drato agmine in planitiem, quæ Capuam Tifataque interjacet. ibi rurſus acie dimicatum: adverſoque præli [b] Campani intra mœnia compulſi. Quum robore juventutis ſuæ acciſo, nulla propinqua ſpes eſſet, coacti ſunt ab Romanis petere auxilium. Legati introducti in ſena- 30 tum, maxime in hanc ſententiam locuti ſunt: [1] *Populus nos Campanus legatos ad vos, Patres conſcripti, miſit: amicitiam in perpetuum, auxilium præſens à vobis petitum. quam ſi ſecundis rebus noſtris petiſſemus, ſicut cœpta celerius, ita infirmiore vinculo contracta eſſet. tunc enim, ut qui ex æquo nos veniſſe in amicitiam meminiſſemus, amici forſitan pariter ac nunc, ſubjecti atque obnoxii vobis minus eſſemus. nunc miſericordia veſtra conciliati, auxilioque in dubiis rebus defenſi, beneficium quoque acceptum colamus oportet, ne ingrati, atque omni ope divina humanaque indigni videamur. Neque Hercule, quod Samnites priores*

b *Campani intra mœnia compulſi.* J. Groſius ſignificat aliter ſcripſiſſe Livium, & quidem hoc modo: *ibi rurſus acie dimicatum, adverſoque prælio Campani intra mœnia compulſis quum robore juventutis ſuæ acciſo, nulla propinqua ſpes eſſet; coacti ſunt ab Romanis petere auxilium.*

VARIORUM.

1 *Populus nos Campanus legatos.*] Hæc petitio Campanorum expreſſa eſt ex lib. 1. Thucydidis, quo in loco Corcyræi auxilium ab Athenienſibus petunt. *Sigonius.*

res amici ſociique vobis facti ſunt, ad id valere arbitror; a ne nos in amicitiam accipiamur: ſed ut vetuſtate & gradu honoris nos præſtent. neque enim fœdere Samnitium, ne qua nova jungeretis fœdera, cautum eſt. Fuit quidem apud vos ſemper ſatis juſta cauſſa amicitiæ, velle eum vobis amicum eſſe, qui vos appeteret. Campani, etſi fortuna præſens magnifice loqui prohibet, non urbis amplitudine, non agri ubertate, ulli populo præterquam vobis cedentes, haud parva (ut arbitror) acceſſio bonis rebus veſtris, in amicitiam venimus veſtram. Æquis Volſciſque æternis hoſtibus hujus urbis, quandocunque ſe moverint, ab tergo erimus: & quod vos pro ſalute noſtra priores feceritis; id nos pro imperio veſtro & gloria ſemper faciemus. Subactis iis gentibus, quæ inter nos voſque ſunt, quod propediem futurum ſpondet & virtus & fortuna veſtra, continens imperium uſque ad nos habebitis. Acerbum & miſerum eſt, quod fateri nos fortuna noſtra cogit. Eo ventum eſt, Patres conſcripti, ut aut amicorum aut inimicorum Campani ſimus. Si defenditis, veſtri: ſi deſeritis, Samnitium erimus. Capuam ergo, & Campaniam omnem veſtris an Samnitium viribus accedere malitis, deliberate. Omnibus quidem, Romani, veſtram miſericordiam, veſtrumque auxilium æquum eſt patere; iis tamen maxime, qui eam implorantibus aliis, auxilium dum ſupra vires ſuas præſtant, omnes ipſi in hanc neceſſitatem venerunt. quanquam pugnavimus verbo pro Sidicinis, re pro nobis, quum videremus finitimum populum nefario latrocinio Samnitium peti: & ubi conflagraſſent Sidicini, ad nos trajecturum illud incendium eſſe. Nec enim nunc, quia dolent injuriam acceptam Samnites, ſed quia gaudent oblatam ſibi eſſe cauſſam, oppugnatum nos veniunt. An ſi altio iræ hæc, & non occaſio cupiditatis explendæ eſſet, parum fuit, quod ſemel in Sidicino agro, iterum in Campania ipſa legiones noſtras cecidere? Quæ eſt iſta tam infeſta

GRONOVII.

a *Ne nos in amicitiam ſuſcipiamur.*] Pall. tres, Voſſ. uterque, editio Campani: *accipiamur.* Nam & ſic interdum maluit Livius. Lib. 8. de Lucanis & Apulis: *fœdere ergo in amicitiam accepti.* Ubi tentarunt etiam nonnulli codices, offerentes *recepti.* Lib. 9. *Ocriculani ſponſione in amicitiam accepti.* Lib. 26, 31. *Veniam iis daret, & in fidem clientelamque ſe urbemque Syracuſas acciperet.* Sic vett. ed. cum optimis: Fruſtra concutit Sigonius laciniam ſui codicis: *reciperet.*

b Nu-

infeſta ira, quam per duas acies fuſus ſanguis explere non potuerit? Adde huc populationem agrorum, prædas hominum atque pecudum actas, incendia villarum ac ruinas, omnia ferro ignique vaſtata. Hiſcene ira expleri non potuit? Sed cupiditas explenda eſt. ea ad oppugnandam Capuam rapit. aut delere urbem pulcherrimam, aut ipſi poſſidere volunt. Sed vos potius, Romani, beneficio veſtro occupate eam, quam illos habere per maleficium ſinatis. Non loquor apud recuſantem juſta bella populum: ſed tamen ſi oſtenderitis auxilia veſtra, ne bello quidem arbitror vobis opus fore. Uſque ad nos contemtus Samnitium pervenit, ſupra non eſcendit. Itaque umbra veſtri auxilii, Romani, tegi poſſumus: quicquid deinde habuerimus, quicquid ipſi fuerimus, veſtrum id omne exiſtimaturi. Vobis arabitur ager Campanus, vobis Capua urbs frequentabitur: conditorum, parentum, Deorum immortalium numero nobis eritis. Nulla colonia veſtra erit, quæ nos obſequio erga vos fideque ſuperet. Annuite, Patres Conſcripti, [b] nutum numenque veſtrum invictum Campanis, & jubete ſperare incolumem Capuam futuram. Qua frequentia omnium generum multitudinis proſequente creditis nos illinc profectos? quam omnia votorum lachrimarumque plena reliquiſſe? in qua nunc exſpectatione ſenatum populumque Campanum, conjuges, iberoſque noſtros eſſe? ſtare omnem multitudinem ad portas, iam hinc ferentem proſpectantes, certum habeo, quid illis nos, Patres Conſcripti, ſolicitis [c] ac pendentibus animi renuntiare ubeatis. Alterum reſponſum ſalutem, victoriam, lucem ac libertatem:

b *Nutum nomenque veſtrum invictum.*] Sic primus apud me Curio. Priores ſcripti & editi, *numen*. Cicero poſt reditum ad Quirites: *qua ſanctiſſimi omines pietate erga deos immortales eſſe olent, eadem me erga populum Romanum ſemper fore: numenque veſtrum que mihi grave & ſanctum, ac deorum mmortalium in omni vita futurum.* Et n extrema: *vobis, qui apud me deorum* [illegible]*ium vim & numen tenetis.* An ero *invictum numen* pejus dicitur quam *invictus Iupiter?*

c *Ac pendentibus animis renuntiare ubeatis.*] Omnino, *animi*: quicquid in alterum conjurent librarii. Plautus Merc. *Obſecro, diſſolve jam me, nimis diu animi pendeo.* Cicero 1. de leg. *ego animi pendere ſoleo, cum ſemel quid orſus traducor alio.* Cælius ad Ciceronem: *Quæ cura ſit, neſcio: ego quidem vehementer animi pendeo.* Livius hoc 7. *Itaque conſul territo animi, videſne tu, inquit.* Vix eſt ut aliter quoque ſcripſerit Cicero lib. 1. Tuſc. 40. *Quod ſi exſpectando pendemus animi, cruciamur, angimur.* Vbi *animis* tuentur magni auctores, & differentiam nobis conſtituunt, ut *pendere animis* dicatur, ſi de pluribus ſermo ſit, *animi* ſi de uno. Quod tamen confutat

tatem: alterum ominari horreo, quæ ferat. Proinde ut aut d vestris futuris ſociis atque amicis aut nuſquam ullis futuris nobis
31 *conſulite.* Summotis deinde legatis, quum conſultus ſeiatus eſſet, etſi magnæ parti urbs maxima opulentiſſinaque Italiæ, uberrimus ager marique propinquus ac rarietates annonæ horreum populi Romani fore videbatur; tamen tanta [i] utilitate fides antiquior fuit, reſponditque ita ex auctoritate ſenatus Conſul: *Auxilio ros, Campani, dignos cenſet ſenatus: ſed ita vobiſcum amicitiam nſtitui par eſt, ne qua vetuſtior amicitia ac ſocietas violetur Samnites nobiſcum fœdere juncti ſunt. itaque arma, Deos priu quam homines violatura, adverſus Samnites vobis negamus. Legatos, ſicut fas juſque eſt, ad ſocios atque amicos precatum mittemus, ne qua vobis vis fiat.* Ad ea princeps legationis ([d] ſic enim domo mandatum attulerant) *Quandoquidem*, inquit, *noſtra tueri adverſus vim atque injuriam juſta vi non vultis; veſtra certe defendetis. Itaque populum Campanum, urbemque Capuam, agros, delubra Deûm, divina humanaque omnia in veſtram, Patres Conſcripti, populique Romani ditionem dedimus; quicquid deinde patiemur, dediticii veſtri paſſuri.* Sub hæc dicta, omnes manus ad Coſſ. tendentes, plenlacrimarum in veſtibulo curiæ procubuerunt. Commoti Patres vice fortunarum humanarum: ſi ille præpotens

onfutat Livius lib. 6. *quinque ſoli erant, & (ut ferme ſolent quia ſuis deſciſcunt) apti & ſtupentes animi.* Sed & lib. 8. *ot populos inter ſpem metumque ſuſpenis animi habetis.* Et ſane ut unius *anitos*, ſic & multorum *animum* & dicinus frequenter & dictum legimus. Eaem medicina cenſeo indigere Curtium b. 4, 5. de Græcis: *iidem paullo ante icerta fama captaverant auram, ut quounque pendentes animos tuliſſet fortuna, ſequerentur.* Flor. *animus*, Pall. *animis.* quod poſſis tenere una cum Ciceronis loco in Tuſculanis. Me tamen capit: *quocumque pendentes animi tuliſſet fortuna.* Lib. 4. Tuſcul. *qui appropinquans aliquod malum metuit, examinatuſque pendet animi.*

d *Sic enim domo mandatum attulèrat.*] Scripti, *attulerant*: ut referatur ad omnes legatos. Melius nec aliter editio prima.

VARIORUM.

i *Vtilitate fides antiquior.*] Vtinam iſthæc Regibus ſuis ſæpè inſuſurrarent amici familiares! Conſiliarii aulicopolitici! addito; *Damnum appellandum eſt cum mala fama lucrum.* Divinè Cicero lib. 3. de Offic. cap. 22. de Senatu approbante C. Fabricii fact... qui perfugam Pyrrho regi reducendum cu...verat. *Atqui ſi ſpeciem utilitatis opinionemque quærimus, magnum illud bellum perfuga unus, & gravem adverſarium ſuſtuliſſet: ſed magnum dedecus & flagitium,*

potens opibus populus, luxuria ſuperbiaque clarus, à quo paulo ante auxilium finitimi petiſſent, adeo infractos gereret animos, ut ſe ipſe ſuaque omnia poteſtati alienæ faceret; tum jam fides agi viſa, deditos non prodi, nec facturum æqua Samnitium populum cenſebant, ſi agrum urbemque per deditionem factam populi Romani, oppugnarent. Legatos itaque extemplo mitti ad Samnites placuit, data mandata, *ut preces Campanorum* [a] *reſponſum ſenatus amicitiæ Samnitium memor, deditionem poſtremo factam, Samnitibus exponerent. Peterent pro ſocietate amicitiaque, ut dediticiis ſuis parcerent: neque in eum agrum qui populi Romani factus eſſet, hoſtilia arma inferrent. Si leniter agendo parum proficerent, denunciarent Samnitibus populi Romani ſenatuſque verbis, ut Capua urbe Campanoque agro abſtinerent.* Hæc legatis agentibus in concilio Samnitium adeo eſt ferociter reſponſum, ut non ſolum geſturos ſe eſſe dicerent id bellum, ſed magiſtratus eorum è curia egreſſi, ſtantibus legatis præfectos cohortium vocarent: iiſque clara voce imperarent, ut prædatum in agrum Campanum extemplo proficiſcerentur. Hac le- 32
gatione Romam relata, poſitis omnium aliarum rerum curis, Patres fecialibus ad res repetendas miſſis, belloque, quia non redderentur, ſolenni more indicto, decreverunt, ut primo quoque tempore de ea re ad populum ferretur: juſſuque populi conſules ambo cum duobus ab urbe exercitibus profecti, Valerius in Campaniam, Cornelius in Samnium; ille ad [2] montem Gaurum, hic ad Saticulam caſtra ponunt. Priori Valerio Samnitium legiones (eo namque omnem belli molem inclinaturam cenſebant) occurrunt. ſimul in Campanos, ſtimulabat ira, tam promptos nunc ad ferenda, nunc ad arceſſenda adver-

tium, quicum laudis certamen fuiſſet, [illegible] *virtute, ſed ſcelere ſuperatum &c.* Gruterus.

2 *Montem Gaurum.*] Hujus montis meminit Florus, Cicero contra Rullum, Plin. lib. 3. cap. 5.

GRONOVII.

a *Reſponſum ſenatus amicitiæ Samnitium memor.*] Voſſ. *memorum.* Buſlid. & Voſſiani alterius margo antiqua manu, *memoris:* ut referatur ad *ſenatus.* Et

non

adverſus ſe auxilia. Ut vero caſtra Romana viderunt, ferociter pro ſe quiſque ſignum duces poſcere, affirmare, eadem fortuna Romanum Campano laturum opem, qua Campanus Sidicino tulerit. Valerius levibus certaminibus, tentandi hoſtis cauſſa haud ita multos moratus dies, ſignum pugnæ propoſuit; paucis ſuos adhortatus: *Ne novum bellum eos, novuſque hoſtis terreret.* [1] *quidquid ab urbe longius proferrent arma, magis magiſque in imbelles gentes eos prodire. Ne Sidicinorum Campanorumque cladibus Samnitium æſtimarent virtutem. qualeſcunque inter ſe certaverint, neceſſe fuiſſe alteram partem vinci. Campanos quidem haud dubie magis nimio luxu fluentibus rebus, mollitiaque ſua,* [c] *quam vi hoſtium victos eſſe. Quid autem eſſe, duo proſpera in tot ſeculis bella Samnitium, adverſus tot decora populi Romani, qui triumphos penè plures quam annos ab urbe condita numeret? qui omnia circa ſe, Sabinos, Etruriam, Latinos, Hernicos, Æquos, Volſcos, Auruncos, domita armis habeat? qui Gallos tot prœliis cæſos, poſtremo in mare ac naves, fuga compulerit? Quum gloria belli ac virtute ſua quemque fretos ire in aciem debere; tum etiam intueri, cujus ductu auſpicioque ineunda pugna ſit.* [d] *utrum qui audiendus duntaxat magnificus adhortator ſit, verbis*

non parum mollius videtur. Reſponſum ſenatus tale, ut appareret, eum memorem amicitiæ cum Samnitibus fuiſſe.

b *Quicquid longius proferrent arma.*] Sic libro 8. *Et quicquid progrediebantur, magis magiſque turbatos hoſtes cernebant.* Lib. 34. *Quicquid Byrſam ſedem ſuam exceſſerint, vi atque injuria partum habere.*

c *Quam virtute hoſtium victor eſſe.*] Potior apud me, quam Sigonius ſuſtulit, & plurium & meliorum codicum ſcriptura: *quam vi hoſtium.* Plautus Amphit. *vicimus vi feroces.* Noſter hoc libro infra: *bis legiones Samnitium fudiſtis, bis caſtra vi cepiſtis.* Lib. 8. in formula devotionis: *uti po. Romano Quiritium vim victoriamque proſperetis.* Iterum: *nec ultra Samnis tolerare terrorem equitum peditumque vim potuit. ſedere, nec procul abeſſe quin vi capiant.* Et rurſum: *ſeu virium vi ſeu exercitatione multa.* Perinde ut Comicus: *cadunt vulneris vi & virium.* Lib. 21. *Qualis noſtra vis virtuſque fuerit, talem deinde fortunam illius urbis ac Romani imperii fore.* Iuſtinus lib. 5, 1. de Athenienſibus: *conſumpti magis fortuna varietate, quam vi victi ſunt.* Sic enim olim legebatur, nec debuit, opinor, mutare Bongarſius.

d *Vtrum qui audiendus dumtaxat magnificus adhortator ſit.*] Adſentior Freinshemio emendanti, *audendi dumtaxat.* Ammianus lib. 15. *Fixo gradu conſiſte inter ſigniferos ipſo audendi in tempore conſideratus hortator.* Helm. *audientibus.* alius, *audiendum.*

VARIORUM.

1 *Quicquid ab Vrbe longius proferrent arma.*] Notandum & id genus ſermonis

bis tantum ferox, operum militarium expers; an qui & ipſe tela tractare, procedere ante ſigna, verſari media in mole pugnæ ſciat? Facta mea, non dicta vos, milites, inquit, ſequi volo: nec diſciplinam modo, ſed exemplum etiam à me petere. Non factionibus modo, nec per coitiones uſitatas nobilibus, ſed hac dextra mihi tres conſulatus ſummamque laudem peperi. Fuit, quum hoc dici poterat: Patricius enim eras, & à liberatoribus patriæ ortus: & eodem anno familia iſta conſulatum, quo urbs hæc conſulem habuit. Nunc jam nobis Patribus, vobiſque plebeiis promiſcuus conſulatus patet; nec generis, ut ante, ſed virtutis eſt præmium. proinde ſummum quodque ſpectate, milites, decus. Non ſi mihi novum hoc Corvi cognomen Diis auctoribus homines dediſtis, Publicolarum vetuſtum familiæ noſtræ cognomen memoria exceſſit. Semper ego plebem Romanam militiæ domique, privatus, in magiſtratibus parvis magniſque, æque tribunus ac conſul, eodem tenore per omnes deinceps conſulatus, colo atque colui. nunc quod inſtat, Diis bene juvantibus, novum atque integrum de Samnitibus triumphum mecum petite. Non alias militi familiarior dux 3
fuit; omnia inter infimos militum haud gravate munia obeundo. In ludo præterea militari, quum velocitatis viriumq; inter ſe æquales certamina ineunt, comiter facilis, vincere ac vinci vultu eodem; nec quemquam aſpernari parē qui ſe offerret; [2] factis benignus pro re, dictis haud minus libertatis alienæ quam ſuæ dignitatis memor: & quo nihil popularius eſt; [3] quibus artibus petierat magiſtratus, iiſdem gerebat. Itaq; univerſus exercitus, incredibili alacritate adhortationem proſecutus ducis, caſtris egreditur. Prælium, ut quod maxime umquam, pari ſpe, utrimque æquis viribus cum fiducia ſui, ſine contemptu hoſtium, commiſſum eſt. Samnitibus ferociam augebant novæ res geſtæ, & paucos ante dies geminata victoria.

nis; *quicquid longius*, pro quanto longius. *Glareanus.*

2 *Factis benignus pro re, dictis haud minus lib.*] Senſus eſt: Factis, inquit, habita perſonæ & temporis ratione liberalis erat; dictis ita cautus; ut non minus aliorum libertatis, quam ſuæ dignitatis rationem haberet. *Dicta* autem Latini vocant, quæ Græci ἀποφθέγματα. *Sigonius.*

3 *Quibus artibus petierat, iiſdem gerebat.*] Id eſt, quod vult proverbium:

Dignitas

ctoria. Romanis contra,[4] quadringentorum annorum decora, & conditæ urbi æqualis victoria. Utriſque tamen novus hoſtis curam addebat: pugna indicio fuit, quos geſſerint animos. namque ita conflixerunt, ut aliquamdiu [a] in neutram partem inclinarent acies. Tum conſul, trepidationem injiciendam ratus, quando vi pelli non poterant; equitibus immiſſis turbare prima ſigna hoſtium conatur. quos ubi nequicquam tumultuantes in ſpatio exiguo volvere turmas vidit, nec poſſe aperire in hoſtes viam; revectus ad anteſignanos legionum, quum deſiluiſſet ex equo: *Noſtrum*, inquit, *peditum illud, milites, eſt opus: agitedum, ut me videritis quacumque inceſſero, in aciem hoſtium ferro viam facientem, ſic pro ſe quiſque obvios ſternite.* [b] *Illa omnia, quæ nunc erecta micant haſtæ, patefacta ſtrage vaſta cernetis.* Hæc dicta dederat, quum equites conſulis juſſu diſcurrunt in cornua, [c] legionibus in mediam aciem aperiunt viam. Primus omnium conſul invadit hoſtem: & cum quo forte contulit gradum, obtruncat. Hoc ſpectaculo accenſi, dextra lævaque ante ſe [d] quiſque memorandum prælium ciet. Stant obnixi Samnites, quamquam plura accipiunt quam inferunt vulnera. Aliquamdiu jam pugnatum erat: atrox cædes circa ſigna Samnitium, fuga ab nulla dum parte erat. adeo morte ſola vinci deſtinaverant animis. Itaque Romani quum effluere jam laſſitudine vires ſentirent & diei haud multum ſupereſſe, accenſi ira concitant

Dignitas labore parta, protegenda induſtria eſt: item; *Cura ac fide tuenda ſumma dignitas.* quod non eſſe cujuſlibet, longa exemplorum ſerie prodidi ad Tacitum, titulo, *Magiſtratuum initia fine meliora.* Vnde Marii dictum apud Saluſt. Iugurth. cap. 85. *Illis difficile eſt in poteſtatibus temperare, qui per ambitionem ſeſe probos ſimulavere.* Et ut Syrus loquitur: *Ficta cito ad naturam reciderint ſuam.* Gruter.

4 *Quadringentorum annorum decora.*] Hic annus eſt CDXII. ab Vrbe condita, non enim ubique rotundi poſtulantur numeri. *Sigonius.*

GRONOVII.

a *In neutram partem inclinaret acies.*] Scripti, *inclinarent.*

b *Illa nunc omnia, quæ nunc.*] Thuan. Voſſ. uterque, Helm. ignorant priori loco poſitam particulam.

c *Legionibuſque in mediam.*] Thuan. & Voſſ. ambo per ἀσύνδετον *legionibus in mediam.*

d *Quiſque memorandum prælium ciet.*]

tant ſe in hoſtem. Tum primum referri pedem atque
inclinari rem in fugam apparuit; tum capi, occidi
Samnis. nec ſuperfuiſſent multi, ni nox victoriam ma-
gis quam prælium diremiſſet. Et Romani fatebantur,
numquam cum pertinaciore hoſte conflictum. & Sa-
mnites, quum quæreretur quænam prima cauſſa tam
obſtinatos movisſet in fugam? *oculos ſibi Romanorum arde-
re viſos*, ajebant, *veſanoſque vultus & furentia ora: inde pluſ-
quam ex alia ulla re terroris ortum.* quem terrorem non pu-
gnæ ſolum eventu, ſed nocturna profectione confeſſi
ſunt. Poſtero die vacuis hoſtium caſtris, Romanus po-
titur: quo ſe omnis Campanorum multitudo gratula-
bunda effudit. Cæterum hoc gaudium magna prope cla- 34
de in Samnio fœdatum eſt. nam ab Satricula profectus
Cornelius conſul exercitum incaute in ſaltum cava valle
pervium, circaque inſeſſum ab hoſte induxit: nec prius
quam recipi tuto ſigna non poterant, imminentem ca-
piti hoſtem vidit. Dum id moræ Samnitibus eſt,[e] quoad
totum in vallem infimam demitterent agmen, P. Decius
tribunus militum, conſpicit unum editum in ſaltu col-
lem, imminentem hoſtium caſtris, aditu arduum impe-
dito agmini, expeditis haud difficilem. Itaque conſuli
territo animi, *Videſne tu*, inquit, *A. Corneli*, [1] *cacumen illud
ſupra hoſtem? Arx illa eſt ſpei ſalutiſque noſtræ, ſi eam, quam
cæci reliquêre Samnites, impigre capimus. Nec tu mihi plus
quam unius legionis principes haſtatoſque dederis. cum quibus ubi
evaſero in ſummum; perge hinc omni liber metu: teque & exer-
citum ſerva. neque enim moveri hoſtis, ſubjectus nobis ad omnes
ictus, ſine ſua pernicie poterit. Nos deinde aut fortuna populi Ro-
mani, aut noſtra virtus expediet.* Collaudatus ab conſule,
acce-

ciet.] Forte, *cient.* Voſſ. alter *ejecit.*

e *Quoad totum in vallem infimam demitteret agmen.*] Sic jam Andreas, ſic Aldus: ſic omnes, quotquot utor: quum ſcribendum ſit: *demitterent.* nempe *Samnites. Et ita uterque Voſſiani.*

VARIORUM.

1 *Cacumen illud ſupra hoſtem.*] Aſperum editumque locum intelligit, quem *verrucam* appellat Cato, ubi de ſimili facto Calpurnii Flammæ tribuni mil. bello Punico primo agebat in Originibus auctore Gellio lib. 7. cap. 7. *Sigon.*

 1 *Secur-*

accepto præſidio vadit occultus per ſaltum: nec prius ab hoſte eſt viſus, quam loco quem petebat appropinquavit. Inde admiratione paventibus cunctis, quum omnium in ſe vertiſſet oculos; & ſpatium conſuli dedit ad ſubducendum agmen in æquiorem locum, & ipſe in ſummo conſtitit vertice. Samnites dum huc illuc ſigna vertunt, utriuſque rei amiſſa occaſione, neque inſequi conſulem, niſi per eandem vallem, in qua paulo ante ſubjectum eum telis ſuis habuerant, poſſunt: nec erigere agmen in captum ſuper ſe ab Decio tumulum. Sed quum ira in hos magis, qui fortunam gerendæ rei eripuerant, tum propinquitas loci, atque ipſa paucitas incitat: & nunc circumdare undique collem armatis volunt, ut à conſule Decium intercludant: nunc viam patefacere, ut degreſſos in vallem adoriantur. incertos quid agerent, nox oppreſſit. Decium primum ſpes tenuit, cum ſubeuntibus in adverſum collem ex ſuperiore loco ſe pugnaturum: deinde admiratio inceſſit, quod nec pugnam inirent, nec ſi ab eo conſilio iniquitate loci deterrerentur, opere ſe valloque circumdarent. Tum centurionibus ad ſe vocatis, *Quænam illa inſcitia belli ac pigritia eſt? aut quonam modo iſti ex Sidicinis Campaniſque victoriam pepererunt? Huc atque illuc ſigna moveri, ac modo in unum conferri, modo educi videtis. opus quidem incipit nemo; cum jam circumdati vallo potuerimus eſſe. Tum vero nos ſimiles iſtorum ſimus, ſi diutius hîc moremur, quam commodum ſit. Agitedum, ite mecum, ut dum lucis aliquid ſupereſt, quibus locis præſidia ponant, qua pateat hinc exitus, exploremus.* Hæc omnia ſagulo gregali amictus, centurionibus item manipularium militum habitu ductis, ne ducem circumire hoſtes notarent, perluſtravit. Vigiliis deinde diſpoſitis, cæteris omnibus teſſeram dari jubet: ubi[2] ſecundæ vigiliæ buccina datum ſignum eſſet, armati cum ſilentio ad ſe venirent. Quo ubi, ſicut edictum erat, taciti convenerunt,

2 *Secundæ vigiliæ buccina.*] De diviſione noctis vide Alexand. ab Alex. lib. 4. cap. 20. Ioach. Ringelbergium de tempore. De caſtrorum autem vigiliis

venerunt, [a] *Hoc ſilentium, milites,* inquit, *omiſſo militari aſſenſu, in me audiendo ſervandum eſt. ubi ſententiam meam vobis peregero, tum quibus eadem placebunt, in dextram partem taciti tranſibitis:* [b] *quæ pars major erit, eo ſtabitur conſilio. Nunc quæ mente agitem, audite. Non fuga delatos, nec inertia relictos hic vos circumvenit hoſtis. virtute cepiſtis locum, virtute hinc oportet evadatis. Veniendo huc, exercitum egregium populi Romani ſervaſtis: erumpendo hinc, voſmet ipſos ſervate. digni eſtis qui pauci pluribus opem tuleritis, ipſi nullius auxilio egueritis. Cum eo hoſte res eſt, qui heſterno die delendi omnis exercitus fortuna per ſocordiam uſus non ſit, hunc tam opportunum collem imminentem capiti ſuo non ante viderit, quam captum à nobis: nos tam paucos tot ipſi millibus hominum nec aſcenſu arcuerint; nec tenentes locum, quum diei tantum ſupereſſet, vallo circumdederint. quem videntem ac vigilantem ſic eluſeritis, ſopitum oportet fallatis. immo neceſſe eſt.* [c] *In eo enim loco res ſunt noſtræ, ut ego vobis*

giliis Alex. ab Alex. lib. 1. cap. 12.

GRONOVII.

a *Hoc ſilentium, milites, inquit, omiſſo.*] Duo Pall. meliores cum Voſſiano: *Hoc ſilentium, miles, inquit.* Satis commode. Sic lib. 3. *Conſularem exercitum ipſumque conſulem increpans, carebis, inquit, prædæ parte, miles, ex eo hoſte, cui prope prædæ fuiſti.* Supra hoc libro: *Oſtentanſque inſignem ſpoliis tribunum, hunc imitare, miles, ajebat, & circa jacentem ducem ſterne Gallorum catervas.* Lib. 45. *At tu, centurio, miles, quid de imperatore Paullo ſenatus decrevit, potius audi.* Neque impediat quod mox ut plures appellat. Sic in hac ipſa oratione, cum dixiſſet: *Cum eo hoſte res eſt*, &c. mox addit: *Nos tam paucos tot ipſi millibus hominum nec aſcenſu arcuerint, nec tenentes locum, quum diei tantum ſupereſſet, vallo circumdederint.* Sic enim Mſſ. & Campanus: non *ipſe*, nec *arcuerit*, nec *circumdederit. Ipſi* habet & Andreas. Sic lib. 25. *Cuneuſque is hoſtium, qui in confertos circa ducem impetum fecerat, ut exanimem labentemque ex equo Scipionem vidit, alacres gaudio cum clamore per totam aciem nuntiantes diſcurrunt.* Sed de his pluribus infra.

b *Quæ pars major erit, eo ſtabitur conſilio.*] Sigonius *ejus*, approbante Iureto ad Symmachum. At alterum mihi & prægnans & venuſtiſſimum. Senſus enim quæ major pars erit, quod illa ſecuta fuerit, eo ſtabitur conſilio. Talia veteribus quia quotidiana erant, & obvium, quod ſupplerent, quamvis curta, nihil præbebant obſcuritatis: nobis cum occurrunt, potius ſcrutanda quam corrigenda ſunt. Facile alioqui poſſes: *qua major pars erit.* Sed vetus ſcriptura hoc vult; quæ major pars erit, quod dabit vel ſequetur, eo ſtabitur conſilio.

c *In eo enim loco res ſunt noſtræ.*] Duo meliores Pall. & Voſſianus; reciſis duabus vocibus, *in eo res ſunt noſtræ* quæ auctoritas vehementer illas mihi ſuſpectas facit. Lib. 2, 17. *Et quum vineis refectis aliaque mole belli jam in eo eſſet, ut in muros evaderet miles.* Inſerit quidem Sigonius τὸ *res*: ſed meliores eo carent, & verbum *eſſet* reſpicit militem. Cornelius Nepos in Miltiade:

vobis magis neceſſitatis veſtræ index, quam conſilii auctor ſim. neque enim maneatis, an abeatis hinc, deliberari poteſt; quum, præter arma & animos armorum memores, nihil vobis fortuna reliqui fecerit. fame & ſiti moriendum ſit, ſi plus, quam viros ac Romanos decet, ferrum timeamus. Ergo una eſt ſalus, erumpere hinc atque abire. id aut interdiu aut nocte faciamus oportet.[d] *Ecce autem aliud minus dubium. quippe ſi lux exſpectetur, quæ ſpes eſt, non vallo perpetuo foſſaque nos ſepturum hoſtem?*[e] *qui nunc corporibus ſuis ſubjectis undique cinxerit, ut videtis, collem. Atqui ſi nox opportuna eſt eruptioni, ſicut eſt, hæc profecto noctis aptiſſima hora eſt. Signo ſecundæ vigiliæ conveniſtis, quod tempus mortales ſomno altiſſimo premit. per corpora ſopita vadetis; vel ſilentio incautos fallentes, vel ſentientibus clamore ſubito pavorem injecturi. Me modo ſequimini, quem ſecuti eſtis. ego eandem, quæ duxit huc, ſequar fortunam. Quibus hæc ſalutaria videntur, agitedum, in dextram partem pedibus tranſite.*

36 Omnes tranſierunt, vadentemque per intermiſſa cuſtodiis loca, Decium ſecuti ſunt. Jam evaſerant media caſtra, quum ſuperſcandens vigilum ſtrata ſomno corpora miles, offenſo ſcuto [f] præbuit ſonitum: quo excitatus vigil,

tiade: *Cum jam in eo eſſet, ut oppido potiretur.* Idem Pauſania: *Cum jam in eo eſſet, ut comprehenderetur.* Servius ad 3. Æneid. *Geſtamen Abantis.*] *Cumque in eo eſſent, ut jam civitatu potirentur.*

d *Ecce hoc aliud minus dubium.*] Sigonii liber, Thu. duo Pall. duoque Voſſ. editt. Campanus, Aldus, Iuntas: *Ecce autem aliud.* Alludit Pal. tertius: *Ecce haud aliud.* Quid moramur? Plautus Menæch. 5, 2. *Ecce autem litigium.* Cicero ad Attic. 14, 3. *Ecce autem ſtructores noſtri ad frumentum profecti.* Eodemque epiſt. 14. *Ecce autem Antonius, accepta grandi pecunia fixit legem.* Lib. 2. de Oratore: *Ecce autem cum te nihil aliud profeciſſe arbitrarer.* Act. 1. in Verrem: *Ecce autem repente, his diebus paucis, comitiis conſularibus factis.*

e *Qui nunc corporibus ſuis ſubjectis.*] Malim, *objectis.*

f *Præbuit ſonitum: quo excitatus vigil.*] Duo meliores Pall. & Voſſ. *Quo exterritus vigil.* Num fuit: *Quo expergitus.* Nam quod Diomedes *expergitum* ait dici, qui ſatiatus ſomno ſponte evigilat, *experrectum* autem à quiete impeditum, *expergefactum* denique, qui per alium à ſomno excitatur; id equidem tale eſſe arbitror, qualia multa ſunt horum. Feſtus contra: *Expergitus, ab alio excitatus, quem ſolemus dicere expergefactum. Experrectus a porrigendo* (ita ſcribendum) *ſe vocatus, quod facimus recentes à ſomno.* Cenſorinus de die natali cap. 12. *Pythagoras, prinſquam ſe ſomno daret, & cum eſſet expergitus, cithara, ut ferunt, canere conſueverat.* ex Mſ. Modii epiſt. 89. Arnobius lib. 5. *Expergitoſque illos ſtatim perdocuiſſe regem.* Chiflet. *exercitus.* Voſſ. *exitatus*: ſed in marg. eadem fere manu, *excitus*: quod etiam non incommo-

gil, quum proximum moviſſet, erectique alios concitarent, ignari cives an hoſtes eſſent, præſidium erumperet, an conſul caſtra cepiſſet; Decius, quum non fallerent, clamorem tollere juſſis militibus, torpidos ſomno, inſuper pavore exanimat; quo præpediti, nec arma impigre capere, nec obſiſtere, nec inſequi poterant. Inter trepidationem tumultumque Samnitium, præſidium Romanum, obviis cuſtodibus cæſis, ad caſtra conſulis pervadit. Aliquantum ſupererat noctis: jamque in tuto videbatur eſſe, quum Decius, *Macti virtute*, inquit, *milites Romani eſte. veſtrum iter ac reditum omnia ſecula laudibus ferent. Sed ad conſpiciendam tantam virtutem, luce ac die opus eſt. nec vos digni eſtis, quos cum tanta gloria in caſtra reduces ſilentium ac nox tegat. Hic lucem quieti opperiamur.* Dictis obtemperatum. atque ubi primum illuxit, præmiſſo nuncio g ad conſulem in caſtra, ingenti gaudio concitantur: & teſſera data, incolumes reverti, qui ſua corpora pro ſalute omnium haud dubio periculo objeciſſent, pro ſe quiſque obviam effuſi laudant, gratulantur, ſingulos univerſoſque ſervatores ſuos vocant: Diis laudes grateſque agunt, Decium in cœlum ferunt. Hic Decii caſtrenſis triumphus fuit, incedentis per media caſtra cum armato præſidio, conjectis in eum omnium oculis, & omni honore tribunum conſuli æquantibus. Ubi ad prætorium ventum eſt, conſul claſſico ad concionem convocat: orſuſque meritas Decii laudes, interfante ipſo Decio, diſtulit concionem: qui auctor omnia poſthabendi, dum occaſio in manibus eſſet, perpulit conſulem, ut hoſtes, & nocturno pavore attonitos, & circa collem caſtellatim diſſipatos, aggrederetur. credere am

commodum. Mirum vero & eoſdem duos Pal. pro *erectique* habere *excitique*. Lib. 4. *Clamor ſubito ortus, non conſulis modo vigiles, exercitum deinde omnem, ſed Dictatorem quoque ſomno excivit.* Lib. 24. *Ipſe rex, ſicut ſomno excitus erat, prope ſeminudus fugiens.* Salluſtius Iugurt. *Interdum ſomno excitus arreptis armis tumultum facere.* Tacitus 3. hiſtor. *Vitellius ut è ſomno excitus.*

g *Ad conſulem in caſtra ingenti gaudio.*] Forte: *Præmiſſo nuntio ad conſulem caſtra ingenti gaudio concitantur.*

etiam aliquos ad ſe ſequendum emiſſos, per ſaltum vagari. Juſſæ legiones arma capere: egreſſæque caſtris, quum per exploratores notior jam ſaltus eſſet, via patentiore ad hoſtem ducuntur. quem incautum improviſo adortæ, quum palati paſſim Samnitium milites, plerique inermes, nec coire in unum, nec arma capere, nec recipere intra vallum ſe poſſent, paventem primum intra caſtra compellunt: deinde caſtra ipſa turbatis ſtationibus capiunt. Perfertur circa collem clamor: fugatque ex ſuis quemque præſidiis. ita magna pars abſenti hoſti ceſſit. quos intra vallum egerat pavor (fuêre autem ad triginta millia) omnes cæſi. caſtra direpta. Ita
37 rebus geſtis, conſul, advocata concione, P. Decii non cœptas ſolum antè, ſed cumulatas nova virtute laudes peragit: & præter militaria alia dona, aurea corona eum, & centum bobus, [1] eximioque uno albo opimo auratis cornibus donat. Milites, qui in præſidio ſimul fuerant, duplici frumento in perpetuum, in præſentia ſingulis bobus, biniſq; privis tunicis donati. Secundum conſulis donationem, legiones [2] gramineam coronam obſidionalem, clamore donum approbantes, Decio imponunt. altera corona ejuſdem honoris index à præſidio ſuo impoſita eſt. His decoratus inſignibus, bovem eximium Marti immolavit, centum boves militibus dono dedit, qui ſecum in expeditione fuerant. iiſdem militibus legiones libras farris & ſextarios vini contulerunt, omniaque ea ingenti alacritate per clamorem militarem, indicem omnium aſſenſus, gerebantur. Tertia pugna [3] ad Sueſſulam commiſſa eſt, qua fugatus à M. Valerio Samnitium exercitus, omni robore juventutis domo accito, certamine ultimo fortunam experiri ſtatuit. Ab Sueſſula nuncii

VARIORUM.

1 *Eximioque uno albo*] *Eximium* ſacrificale verbum eſt, de hoſtiis dictum, quæ ad ſacrificium deſtinatæ, eximuntur è grege. Auctor Macrobius lib. tertio. *Sigonius.*

2 *Gramineam coronam obſ.*] De hac corona Gellius lib. 5. cap. 6. itemque de cæteris.

3 *Ad Sueſſulam.*] Sueſſulani, ut ex hoc loco apparet, Campani erant. *Sig.*

GRO-

cii trepidi Capuam, inde equites citati ad Valerium conſulem, opem oratum veniunt. Confeſtim ſigna mota: relictiſque impedimentis caſtrorum valido præſidio, raptim agitur agmen: [a] nec procul ab hoſte locum perexiguum (ut quibus præter equos cæterorum jumentorum calonumque turba abeſſet) caſtris cepit. Samnitium exercitus, velut haud ulla mora pugnæ futura eſſet, aciem inſtruit; deinde poſtquam nemo obvius ibat, infeſtis ſignis ad caſtra hoſtium ſuccedit. ibi ut militem in vallo vidit, miſſique ab omni parte exploratum, [b] quam in exiguum orbem contracta caſtra eſſent, paucitatem inde hoſtium colligentes, retulerunt; fremere omnis acies, complendas eſſe foſſas, ſcindendumque vallum, & in caſtra irrumpendum. tranſactumque ea temeritate bellum foret, ni duces continuiſſent impetum militum. Cæterum, quia multitudo ſua commeatibus gravis, & prius ſedendo ad Sueſſulam, & tunc certaminis mora, haud procul ab rerum omnium inopia eſſet; placuit dum incluſus paveret hoſtis, frumentatum per agros militem duci. interim & Romano, qui expeditus, quantum humeris inter arma geri poſſet, frumenti ſecum attuliſſet, defutura omnia. Conſul palatos per agros quum vidiſſet hoſtes, ſtationes infrequentes relictas, paucis milites adhortatus, ad caſtra oppugnanda ducit. quæ quum primo clamore atque impetu cepiſſet, pluribus hoſtium in tentoriis ſuis, quam in portis valloque cæſis, ſigna captiva in unum locum conferri juſſit; relictiſque duabus legionibus, cuſtodiæ & præſidii

ſidii

GRONOVII.

a *Nec procul ab hoſte locum exiguum.*] Quicquid eſt bonorum codd. *perexiguum.* Cicero act. 1. in Verrem: *cum ego diem in Siciliam inquirendi perexiguam poſtularem.* Noſter lib. 2. *Pars percxigua duce amiſſo, Romam inermes & fortuna & ſpecie ſupplicum delati ſunt.*

b *Quod in exiguum.*] Lege & diſtingue: *quam in exiguum orbem contracta caſtra eſſent, paucitatem inde hoſtium colligentes, retulerunt: fremere omnis acies*, &c. Tò *quam*, lectum etiam in vetuſtis edd. Sigonius mutavit in *quod*, non bene perpenſa ſententia. Ita enim evolvenda oratio: Vt miſſi exploratum retulerunt, in quam exiguum orbem eſſent contracta caſtra, paucitatem inde

ſidii cauſſa, gravi edicto monitis, ut donec ipſe reverſiſſet, præda abſtinerent; profectus agmine inſtructo, quum præmiſſus eques [1] velut indagine diſſipatos Samnites ageret, cædem ingentem fecit. nam neque quo ſigno coirent inter ſe, neque utrum caſtra peterent, an longiorem intenderent fugam, territis conſtare poterat. Tantumque fugæ ac formidinis fuit, ut ad quadraginta millia ſcutorum, nequaquam tot cæſis, & ſigna militaria cum iis, quæ in caſtris capta erant, ad centum ſeptuaginta ad conſulem deferrentur. Tum in caſtra hoſtium
38 itum: ibique omnis præda militi data. Hujus certaminis fortuna, & [c] Faliſcos, quum in induciis eſſent, fœdus petere ab ſenatu coëgit: & Latinos jam exercitibus comparatis, ab Romano in Pelignum vertit bellum. Neque ita rei geſtæ fama Italiæ ſe finibus tenuit: ſed Carthaginienſes quoque legatos gratulatum Romam miſere, cum coronæ aureæ dono, quæ in Capitolio in Jovis cella poneretur. fuit pondo viginti quinque. Conſules ambo de Samnitibus triumpharunt; ſequente Decio inſigni cum laude, doniſque: quum incondito militari joco, haud minus tribuni celebre nomen, quam conſulum eſſet. Campanorum deinde Sueſſanorumque auditæ legationes: precantibuſque datum, ut præſidium eo in hiberna mitteretur, quo Samnitium excurſiones arcerentur. [2] Jam tum minime ſalubris militari diſciplinæ

hoſtium colligentes; tum, ſcilicet, fremere omnis acies.

c *Faliſcos quum in induciis eſſent, fœdus petere ab ſenatu coëgit.*] Duo Pall. & Voll. uterque omittunt præpoſitionem in. Ambigo an fuerit: *quum induciæ exiſſent.* Ut lib. 1. *Bellum cum Vejentibus (jam enim induciæ exierant) aliiſque Etruſcis eſt ſumptum.* Nec ignoro iſto modo loqui Livium lib. 9. *Interea in induciis res fuiſſet.* Et potuit vocis inſequentis prima ſyllaba particulam haurire. Meliores codices aliquando forte nos explicabunt. Qui ſi conſtanter illud ſervent, me libente hæc conjectura in ſpongiam incumbet.

VARIORUM.

1 *Velut indagine diſſipatos.*] *Indago* ferarum eſt inquiſitio, cum appoſitis retibus hominibuſque, omnes ſilvarum exitus ac viæ cuſtodiuntur, ne qua feris effugium pateat. Virgil. lib. 4. Æneid. *Godelev.*

2 *Jam tum minime ſalubris militari diſc. Capuæ.*] Hoc dictum eſt propter hiberna Annibalis, cujus Capuæ corruptus exercitus eſt. *Sigonius.*

3 *C. Mar-*

punæ Capua, inſtrumento omnium voluptatum delini-
tos militum animos avertit à memoria patriæ: iniban-
turque conſilia in hibernis eodem ſcelere adimendæ
Campanis Capuæ, per quod illi eam antiquis cultoribus
ademiſſent: *neque immerito ſuum ipſorum exemplum in eos
verſurum. Cur autem potius Campani agrum Italiæ uberri-
mum, dignam agro urbem, qui nec ſe, nec ſua tutari poſſint,
quam victor exercitus haberet, qui ſuo ſudore ac ſanguine inde
Samnites depuliſſet? An æquum eſſe, dediticios ſuos illa fertili-
tate atque amœnitate perfrui; ſe, militando feſſos, in peſtilenti
atque arido circa urbem ſolo luctari, aut in urbe inſidentem ta-
bem creſcentis indies fœnoris pati?* Hæc agitata occultis
conjurationibus, nec dum vulgata in omnes conſilia, in-
venit novus conſul [3] C. Marcius Rutilus: cui Campania
ſorte provincia evenerat; Q. Servilio collega ad urbem
relicto. Itaque quum omnia ea, ſicut geſta erant, per
tribunos comperta haberet, & ætate & uſu doctus
(quippe qui jam quartum conſul eſſet, dictatorque &
cenſor fuiſſet) optimum ratus, differendo ſpem quando-
cumque vellent conſilii exſequendi, militarem impetum
fruſtrari; rumorem diſſipat, in iiſdem oppidis & anno
poſt præſidia hibernatura. diviſa enim erant per Cam-
paniæ urbes, manaverantque à Capua conſilia in exerci-
tum omnem. Eo laxamento cogitationibus dato; quie-
vit in præſentia ſeditio. Conſul, educto in æſtiva mili- 39
te, dum quietos Samnites habebat, exercitum purgare
miſſionibus turbulentorum hominum inſtituit; aliis
emerita dicendo ſtipendia eſſe; alios graves jam ætate,
aut viribus parum validos. quidam in commeatus mitte-
bantur, ſinguli primo, deinde & cohortes quædam, quia
procul ab domo ac rebus ſuis hibernaſſent. Per ſpeciem
etiam militarium uſuum quum alii alio mitterentur,
magna pars ablegati. quam multitudinem conſul alter
Romæ,

3 *C. Marcius Rutilus.*] Adjiciendum *quartum*: fuit enim Coſ. annis 398. 403. 411. atque hoc anno. Quare temere hîc quidam pro *quartum* poſuerunt *tertium*. Q. item Servilio adjiciendum III. quippe qui prius bis fuit,

Romæ, prætorque, alias ex aliis fingendo moras, retinebat. Et primo quidem ignari ludificationis, minime inviti domos reviſebant. poſtquam neque reverti ad ſigna primos, nec ferme alium quam qui in Campania hibernaſſent, præcipueque ex iis ſeditionis auctores mitti viderunt; primum admiratio, deinde haud dubius timor inceſſit animos, conſilia ſua emanaſſe: *jam quæſtiones, jam judicia, jam occulta ſingulorum ſupplicia, impotenſque & crudele conſulum ac Patrum in ſe regnum paſſuros.* Hæc qui in caſtris erant, occultis ſermonibus ferunt; [a] nervos conjurationis ejectos arte conſulis cernentes. Cohors una, quum haud procul Anxure eſſet, ad Lautulas ſaltu anguſto inter mare ac montes conſedit, ad excipiendos, quos conſul aliis atque aliis (ut ante dictum eſt) cauſſis mittebat. Jam valida admodum numero manus erat, nec quicquam ad juſti exercitus formam, præter ducem, deerat. incompoſiti itaque prædantes in agrum Albanum perveniunt, & ſub jugo Albæ Longæ caſtra vallo cingunt. Perfecto inde opere, reliquum diei, de imperatore ſumendo, ſententiis decertant; nulli ex præſentibus ſatis fidentes. [b] *Quem autem ab Roma poſſe exciri? quem Patrum aut plebis eſſe, qui aut ſe tanto periculo ſciens offerat, aut cui ex injuria inſanientis exercitus cauſſa recte committatur?* Poſtero die quum eadem deliberatio teneret, ex prædatoribus vagis quidam compertum attulerunt, T. Quintium in Tuſcu-

anno 393. niſi quis intra tam paucos annos alium eſſe contendat, aut prænominibus variatum. *Glar.*

GRONOVII.

a *Nervos conjurationis ejectos.*] Claud. Puteanus conjicit, *exſectos*: ut Cicero ſecunda agraria: *Nervis omnibus exſectis urbem ipſam ſolutam ac debilitatam reliquerunt*: & Livius alibi, *nervos incidere.* Gebhardus, *electos*, ut Lucilius: *Corrumpat prorſus & nervos omnes elegat.* Cicero & *eliſos* admittit lib. 2. Tuſc. *Cum acceſſerunt etiam poetæ, nervos omnes virtutis elidunt.* Eſt & tertia Tuſcul. extrema: *Atqui ſtirpes ſunt ægritudinis quam multæ? quam amaræ? quæ ipſo trunco everſo omnes elidendæ ſunt.* Et ſecundo de divinatione pariter extremo: *ſuperſtitionis ſtirpes omnes ejiciendæ*: Sed utrobique corrigunt *eligendæ.*

b *Quem autem ab Roma poſſe acciri?*] A Gelenio eſt, neque hactenus abeunt noſtri, cum prius ederetur *ab domo.* Sed Pall. tres & Voſſ. uterque ac Campanus *exciri.* Lib. 3. *Indignitas rei magis quam periculum conſulem alterum ab urbe excivit.* Lib. 27. *Fama ejus rei Philippum ab ludis excivit.*

c Atque

Tuſculano agrum colere; urbis honorumque immemorem. Patriciæ hic vir gentis erat, cui quum militiæ magna cum gloria actæ finem pes alter ex vulnere claudus feciſſet, ruri agere vitam procul ambitione ac foro conſtituit. Nomine audito, extemplo agnovere virum: &, quod bene verteret, acciri juſſerunt. Sed parum ſpei erat, voluntate quicquam facturum. vim adhiberi ac metum placuit. Itaque ſilentio noctis, quum tectum villæ, qui ad id miſſi erant, intraſſent; ſomno gravi Quintium oppreſſum, nihil medium, aut imperium [c] atque honorem, aut ubi reſtitaret, mortem, ni ſequeretur, denunciantes, in caſtra pertraxerunt. Imperator extemplo adveniens appellatus: inſigniaque honoris exterrito ſubitæ rei miraculo deferunt, & ad urbem ducere jubent. Suo magis inde impetu, quam conſilio ducis, convulſis ſignis infeſto agmine, ad lapidem octavum viæ, quæ nunc Appia eſt, perveniunt: iſſentque confeſtim ad urbem, ni venire contra exercitum, dictatoremque adverſus ſe M. Valerium Corvum dictum, audiſſent, & magiſtrum equitum L. Æmilium Mamercinum. Ubi 40
primum in conſpectum [d] ventum eſt, arma, ſignaque agnovêre; extemplo omnibus memoria patriæ iras permulſit. Nondum erant tam fortes ad ſanguinem civilem, nec præter externa noverant bella: ultimaque rabies ſeceſſio ab ſuis habebatur. itaque jam duces, jam milites utrimque, congreſſus quærere ad colloquia. Quintius, quem armorum etiam pro patria ſatietas teneret, nedum adverſus patriam; Corvus omnes caritate cives, præcipue milites, & ante alios ſuum exercitum complexus; ad colloquium proceſſit. Cognito ei extemplo haud minor ab adverſariis verecundia, quam ab ſuis ſilentium datum: *Deos*, inquit, *immortales, milites, veſtros,*

c *Atque honorem, aut ubi reſtitaret, mortem, ni ſequeretur.*] In altero membro aliquid deeſt, in altero ſupereſt: nam *ni ſequeretur* quid aliud eſt, quam *ubi reſtitaret?* Fortaſſè: *Nihil medium, imperium atque honorem, ſi ſequeretur, aut, ubi reſtitaret, mortem denuntiantes.*

d *In conſpectum ventum eſt.*] Lege: *in conſpectum ventum, & arma ſignaque.*

VARIO

ſtros, publicos, meoſque, ab urbe proficiſcens ita adoravi, veniamque ſupplex popoſci, ut mihi de vobis concordia parta gloriam, non victoriam, darent. Satis fuit eritque, unde belli decus pariatur: hinc pax petenda eſt. Quod Deos immortales inter nuncupanda vota expopoſci, ejus me compotem voti vos facere poteſtis; ſi meminiſſe vultis, non vos in Samnio, nec in Volſcis, ſed in Romano ſolo caſtra habere. ſi illos colles, quos cernitis, patriæ veſtræ eſſe, ſi hunc exercitum civium veſtrorum: ſi me conſulem veſtrum, cujus ductu auſpicioque priore anno bis legiones Samnitium fudiſtis, bis caſtra vi cepiſtis. Ego ſum M. Valerius Corvus, milites, cujus vos nobilitatem beneficiis erga vos, non injuriis, ſenſiſtis; nullius ſuperbæ in nos legis, nullius crudelis Senatuſconſulti auctor: in omnibus meis imperiis in me ſeverior, quam in vos. Ac ſi cui genus, ſi cui ſua virtus, ſi cui etiam majeſtas, ſi cui honores ſubdere ſpiritus potuerunt: iis eram natus, id ſpecimen mei dederam, ea ætate conſulatum adeptus eram, ut potuerim, tres & viginti annos natus, conſul Patribus quoque ferox eſſe, non ſolum plebi. Quod meum factum dictumve conſulis gravius quam tribuni audiſtis? eodem tenore duo inſequentes conſulatus geſſi, eodem hæc imperioſa dictatura geretur: ut neque in hos meos & patriæ meæ milites mitior, quam in vos, horreo dicere, hoſtes. Ergo vos prius in me ſtrinxeritis ferrum, quam in vos ego. iſtinc ſigna canent, iſtinc clamor prius incipiet atque impetus, ſi dimicandum eſt. Inducite in animum, quod non induxerunt patres avique veſtri: non illi, qui [1] in Sacrum montem ſeceſſerunt, non hi, qui poſtea Aventinum inſederunt. Exſpectate dum vobis ſingulis, ut olim Coriolano, matres, conjugeſque crinibus paſſis obviæ ab urbe veniant. Tum Volſcorum legiones, quia Romanum habebant ducem, quieverunt: vos Romanus exercitus non deſtiteritis impio bello? T. Quinti, quocunque iſtic loco, ſeu volens ſeu invitus, conſtitiſti, ſi dimicandum erit, tum tu in noviſſimos te recipito: fugeris etiam honeſtius, tergumque civi dederis, quam pugnaveris contra patriam. Nunc ad pacificandum bene atque honeſte inter primos

ſtabis,

VARIORUM.

1 *In ſacrum montem.*] In ſacrum montem ſeceſſio facta, pro libertate plebis; & in Aventinum pro pudicitia. Liv. lib. 2. & 3. *Sigon.*

ſtabis; & colloquii hujus ſalutaris interpres fueris. Poſtulate æqua, & ferte. [2] *quamquam vel iniquis ſtandum eſt potius, quam impias inter nos conſeramus manus.* T. Quintius plenus lacrimarum, ad ſuos verſus, *Me quoque*, inquit, *milites, ſi quis uſus mei eſt, meliorem pacis quam belli habetis ducem. Non enim illa modo Volſcus aut Samnis, ſed Romanus verba fecit: veſter conſul, veſter imperator, milites: cujus auſpicia pro vobis experti nolite adverſus vos velle experiri. Qui pugnarent vobiſcum infeſtius, & alios duces ſenatus habuit: qui maxime vobis ſuis militibus parceret, cui plurimum vos imperatori veſtro crederetis, eum elegit. Pacem, etiam qui vincere poſſunt, volunt. quid nos velle oportet? quin, omiſſis ira & ſpe fallacibus auctoribus nos ipſos noſtraque omnia cognitæ permittimus fidei?* Approbantibus clamore cunctis, T. Quintius ante ſigna progreſſus, in poteſtate dictatoris milites fore dixit: [a] oravitque, ut cauſſam miſerorum civium ſuſciperet: ſuſceptamque eadem fide, qua rempublicam adminiſtrare ſolitus eſſet, tueretur. Sibi ſe privatim nihil cavere. *nolle alibi, quam in innocentia ſpem habere. Militibus cavendum, quod apud Patres ſemel plebi, iterum legionibus cautum ſit, ne fraudi ſeceſſio eſſet.* Quintio collaudato, cæteris bonum animum habere juſſis, dictator equo citato ad urbem revectus, auctoribus Patribus tulit ad populum [3] in luco Petelino, ne cui militum fraudi ſeceſſio eſſet. oravit etiam bona venia Quirites, ne quis eam rem joco ſeriove cuiquam exprobraret. Lex quoque ſacrata militaris lata eſt, ne cujus militis ſcripti nomen, niſi ipſo volente, deleretur. additumque legi, ne quis, ubi tribunus militum fuiſſet, poſtea ordinum ductor eſſet. Id propter P. Salonium poſtulatum eſt ab conjuratis: qui alternis prope annis,

&

2 *Quamquam vel iniquis ſtandum eſt potius.*] Id eſt, vel quantumvis iniqua conditio accipienda eſt. *Sigonius.*

3 *In luco Petilino.*] Lib. 6. *Petelinum lucum* appellavit. Plutarchus etiam in Camillo Πετηλῖνον ἄλσος. apud Varronem de lingua Latina lib. 4. eſt *Petilius* pro *Petelinus*, per mendum, *Sigonius.*

GRONOVII.

a *Oravitque ut cauſam.*] Sic Sigonius. Noſtri, ut prius vulgabatur, *oravit ut cauſam.* Videtur legendum: *ora-*

& tribunus militum, & primus centurio erat, quem nunc primipili appellant. Huic infenſi milites erant, quod ſemper adverſatus novis conſiliis fuiſſet, [b] nec particeps eorum eſſet, qui ab Lautulis fugiſſent. Itaque quum hoc unum propter Salonium ab ſenatu non impetraretur; tum Salonius, obteſtatus Patres Conſcriptos, ne ſuum honorem pluris quam concordiam civitatis æſtimarent, perpulit, ut id quoque ferretur. Æque impotens poſtulatum fuit, ut de ſtipendio equitum (merebant autem triplex ea tempeſtate) æra demerentur,
42 quod adverſati conjurationi fuiſſent. Præter hæc invenio apud quoſdam, L. Genucium, tribunum plebis, tuliſſe ad populum, ne fœnerare liceret. item aliis plebiſcitis cautum, ne quis eundem magiſtratum intra decem annos caperet: neu duos magiſtratus uno anno gereret. utique liceret conſules ambos plebeios creari. quæ ſi omnia conceſſa ſunt plebi, apparet haud parvas vires defectionem habuiſſe. Aliis annalibus proditum eſt, neque dictatorem Valerium dictum, ſed per conſules omnem rem actam: neque antequam Romam veniretur, ſed [1] Romæ, eam multitudinem conjuratorum ad arma conſternatam eſſe, nec in T. Quintii villam, ſed in ædes C. Manlii nocte impetum factum: eumque à conjuratis comprehenſum, ut dux fieret: inde ad quartum lapidem profectos loco munito conſediſſe: nec ab ducibus mentio-

re, ut cauſam. Nempe eoſdem milites.

b *Nec particeps eorum eſſet.*] Ab Sigonio eſt, qui vulnus vulnere aggravavit. Mſſ. & prius editi: *& ne particeps.* Qui ſunt autem qui fugerunt ab Lautulis? Adoleviſſe & prorupiſſe conjurationem per illos, qui ſubſtitiſſent ibi, alioſque ab conſule miſſos excepiſſent, cognovimus. Si qui aufugerant inde, recte fecerant: quorum conſilii ac fugæ, qui participes eſſe noluerunt, videntur ſenſiſſe cum conſpiratis, neque illis odio eſſe poſſe. Licet opinari Salonium ipſum exceptum cum aliis, quod tum quoque flagitium illud improbaret, ab tumultuantibus fuga ſe ſubduxiſſe, eoque habuiſſe offenſos. ſcripſit Livius: *Quod ſemper adverſatus novis conſiliis fuiſſet, &, ne particeps eorum eſſet, ab Lautulis fugiſſet.* Hoc etiam me monuit Alb. Rubenius.

VARIORUM.

1 *Romæ eorum multitudinem conjur ad arma conſternatam eſſe.*] Conſternari eſt erigi & concitari, hoc loco, ut lib. 8. *Tumultu ſanos etiam conſternante animos.* & lib. 34. *Conſternatio muliebris*, pro ſeditione mulierum. Sic Marcellus. *Sigonius.*

GRO-

mentionem concordiæ ortam, ſed repente, quum in aciem armati exercitus proceſſiſſent, ſalutationem factam: & permiſtos dextras jungere, ac complecti inter ſe lacrimantes milites cœpiſſe, coactoſque conſules, quum viderent averſos à dimicatione militum animos, retuliſſe ad Patres de concordia reconcilianda. adeo nihil, præterquam ſeditionem fuiſſe, eamque compoſitam, inter antiquos rerum auctores conſtat. Et hujus fama ſeditionis, & ſuſceptum cum Samnitibus grave bellum, aliquot populos ab Romana ſocietate avertit, & præter Latinorum infidum jam diu fœdus, Privernates etiam Norbam atque Setiam, finitimas colonias Romanas, incurſione ſubita depopulati ſunt.

EPITOME

LIBRI VIII.

Latini cum Campanis defecerunt, & miſſis legatis ad ſenatum conditionem tulerunt, ut, ſi pacem habere vellent, alterum ex Latinis conſulem facerent. Qua legatione perlata, prætor eorum Annius de Capitolio ita prolapſus eſt, ut exanimaretur. T. Manlius conſul filium, quod contra edictum adverſum Latinos, quamvis proſpere, pugnaſſet, ſecuri percuſſit. Laborantibus in acie Romanis, P. Decius tunc conſul cum Manlio, devovit ſe pro exercitu: & concitato equo quum in medios hoſtes ſe intuliſſet, interfectus, morte ſua Romanis victoriam reſtituit. Latini in deditionem venerunt. T. Manlio in urbem reverſo, nemo ex juventute obviam proceſſit. Minucia virgo Veſtalis, inceſti damnata eſt. Auſonibus victis, in oppidum ex iis captum Cales [a] colonia deducta eſt. Item Fregellæ colonia deductæ ſunt. Veneficium complurium matronarum deprehenſum: quarum plurimæ ſtatim epotis medicaminibus perierunt. Lex de veneficio tunc primum conſtituta. Privernatibus, quum rebellaſſent, victis civitas data eſt. Palæpolitani, bello & obſidione victi, in deditionem venerunt. Q. Publilio, qui eos obſederat primo, & imperium prolatum, & proconſule decretus triumphus. Plebs nexu liberata eſt, propter Lucii Papirii creditoris libidinem, qui C. Publilio debitori ſuo ſtuprum inferre voluerat. Quum L. Papirius dictator reverſus in urbem ab exercitu eſſet propter auſpicia repetenda, Q. Fabius magiſter equitum, occaſione rei bene gerendæ invitatus, contra edictum ejus proſpere adverſus Samnites pugnavit. Ob eam cauſſam quum dictator de magiſtro equitum ſupplicium ſumpturus videretur, Fabius Romam profugit: &, quum cauſſa parum proficeret, populi precibus donatus eſt. Res præterea contra Samnites proſpere geſtas continet.

JAM

GRONOVII.

a *Colonia deducta eſt. Item Fregellæ.*] Suſpicor ab interprete verba illa eſſe, *colonia deducta eſt:* & reliquiſſe auctorem: *Cales, item Fregellæ coloniæ deductæ ſunt.*

GRO-

IAM conſules erant [1] C. Plautius ſecundum, 1
L. Æmilius Mamercinus, quum Setini Norbanique Romam, nuncii defectionis Privernatium cum querimoniis acceptæ cladis venerunt. Volſcorum item exercitum duce Antiati populo conſediſſe ad Satricum, allatum eſt. utrumque bellum Plautio ſorte evenit. [a] Prius ad Privernum profectus extemplo acie conflixit. haud magno certamine devicti hoſtes: oppidum captum, redditumque Privernatibus, præſidio valido impoſito: agri partes duæ ademptæ. Inde victor exercitus Satricum contra Antiates ductus. Ibi magna utrimque cæde atrox prælium fuit, & quum tempeſtas eos neutro inclinata ſpe dimicantes, diremiſſet, Romani, nihil eo certamine tam ambiguo feſſi, in poſterum diem prælium parant. Volſcis recenſentibus quos viros in acie amiſiſſent, haudquaquam idem animus ad iterandum periculum fuit. nocte pro victis Antium agmine trepido, ſauciis ac parte impedimentorum relicta, abierunt. Armorum magna vis tum inter cæſa corpora hoſtium, tum in caſtris inventa eſt. [2] *Ea Luæ matri dare ſe* conſul dixit; fineſque hoſtium uſque ad oram maritimam eſt depopulatus. Alteri conſuli Æmilio

GRONOVII.

a *Prius ad Privernum profectus.*] Sigonius delet præpoſitionem, quam vindicant omnes noſtri. Helm. etiam, *ad Privernum bellum profectus.* Vnde ſuſpicor fuiſſe quondam: *Vtrumque bellum Plautio ſorte evenit. Prius ad Privernas profectus.* Cui ſuperpoſuit aliquis explicandi gratia *τὸ bellum:* [illegible]dein alius cum voce corrupta inſeruit contextui. Infra: *Eodem anno Privernas bellum initum.*

VARIORUM.

1 *C. Plautius iterum.*] Glareanus legit *tertium*, atque hunc *C. Plautium Venocem* eſſe cenſet. In quo multiplex error eſt. primum quod C. Plautii Proculi conſulatum, quem ille geſſit anno 397. huic tribuit: deinde quod hunc *Venocis* cognomine afficit, quum *Hypſæus* potius appellandus ſit. De *Proculo* ſcriptum eſt in Capitolinis tabulis: de *Hypſæo* in nummis argenteis. *Sigonius.*

2 *Luæ matri.*] Ea Dea nomen à *luendo* expiandoque ſortita videtur eſſe, & præfuiſſe luſtrationibus & luſtris. Poſt cædem autem hoſtium & bellum opus purgamentis & piaculis eſt. Vide Turneb. lib. 16. Adverſ. cap. 20. & lib. 23. cap. 21. Gyrald. hiſt. Deorum ſyntagm. 12. dubitat an hæc eadem ſit cum Diana. *Godelevaus.*

lio ingreſſo Sabellum agrum, non caſtra Samnitium non legiones uſquam oppoſitæ, ferro igniqúe vaſtantem agros legati Samnitium pacem orantes adeunt, a quo rejecti ad ſenatum, poteſtate facta dicendi, poſiti ferocibus animis, pacem ſibi ab Romanis, bellique ju adverſus Sidicinos petierunt. *quæ ſe eo juſtius petere, quod in amicitiam populi Romani ſecundis ſuis rebus, non adverſis, ut Campani, veniſſent: & adverſus Sidicinos ſumerent arma, ſuos ſemper hoſtes, populi Romani numquam amicos. qui nec, ut Samnites, in pace amicitiam, nec, ut Campani, auxilium in bello*
2 *petiſſent, nec in fide populi Romani nec ditione eſſent.* Quum de poſtulatis Samnitium Tib. Æmilius prætor ſenatum conſuluiſſet, reddendumque his fœdus Patres cenſuiſſent, prætor Samnitibus reſpondit: *Nec, quo minus perpetua cum eis amicitia eſſet, per populum Romanum ſtetiſſe: nec contradici, quin quoniam ipſos belli culpa ſua contracti tædium ceperit, amicitia de integro reconcilietur. Quod ad Sidicinos attinet, nihil intercedi, quo minus Samniti populo pacis bellique liberum arbitrium ſit.* Fœdere icto quum domum revertiſſent, extemplo inde exercitus Romanus deductus annuo ſtipendio, & trium menſium frumento accepto: quod pepigerat conſul ut tempus induciis daret, quoad legati rediiſſent. Samnites, copiis iiſdem, quibus uſi adverſus Romanum bellum fuerant, contra Sidicinos profecti, haud in dubia ſpe erant mature urbis hoſtium potiundæ. Tum ab Sidicinis deditio prius ad Romanos cœpta fieri, deinde, poſtquam Patres, ut ſeram eam, ultimaque tandem neceſſitate expreſſam, aſpernabantur, ad Latinos jam ſua ſponte in arma motos facta eſt. ne Campani quidem (adeo injuriæ Samnitium, quam beneficii Romanorum memoria præſentior erat) his ſe armis abſtinuêre. Ex his tot populis, unus ingens exercitus, duce Latino, fines Samnitium ingreſſus, plus populationibus quam præliis cladium fecit. & quamquam ſuperiores certaminibus Latini erant, haud inviti, ne ſæpius dimicandum foret, agro hoſtium exceſſêre. Id ſpatium

Samni-

Samnitibus datum eſt Romam legatos mittendi, qui quum adiiſſent ſenatum, conqueſti eadem ſe fœderatos pati, quæ hoſtes eſſent paſſi, precibus infimis petiêre, *ut ſatis ducerent Romani victoriam, quam Samnitibus ex Campano Sidicinoque hoſte eripuiſſent: ne vinci etiam ſe ab ignaviſſimis populis ſinerent. Latinos Campanoſque ſi ſub ditione populi Romani eſſent, pro imperio arcerent Samniti agro; ſin imperium abnuerent, armis coërcerent.* Adverſus hæc reſponſum anceps datum, quia fateri pigebat, in poteſtate ſua Latinos jam non eſſe, timebantque ne arguendo abalienarent, *Campanorum aliam conditionem eſſe, qui non fœdere, ſed per deditionem in fidem veniſſent. itaque Campanos, ſeu velint, ſeu nolint, quieturos: in fœdere Latino nihil eſſe,* [a] *quo bellare cum quibus ipſi velint, prohibeantur.* Quod reſponſum, ſicut 3
dubios Samnites, quidnam facturum Romanum cenſêrent, dimiſit, ita Campanos metu abalienavit: Latinos, velut nihil jam non concedentibus Romanis, ferociores fecit. Itaque per ſpeciem adverſus Samnites belli parandi, crebra concilia indicentes, omnibus conſultationibus inter ſe principes occulte Romanum coquebant bellum. huic quoque adverſus ſervatores ſuos bello Campanus aderat. Sed quamquam omnia de induſtria celabantur, priuſque quam moverentur Romani, tolli ab tergo Samnitem hoſtem volebant; tamen per quoſdam, privatis hoſpitiis neceſſitudinibuſque conjunctos, indicia conjurationis ejus Romam emanarunt. juſſiſque ante tempus conſulibus abdicare ſe magiſtratu, quo maturius novi conſules adverſus tantam molem belli crearentur; religio inceſſit ab eis quorum imminutum imperium eſſet, comitia haberi. Itaque interregnum initum. duo interreges fuerunt, M. Valerius ac M. Fabius. [b] Is creavit conſules, T. Manlium Torquatum

GRONOVII.

a *Quod bellare cum quibus.*] Perſpicuum eſt legi debere: *in fœdere Latino nihil eſſe, quo bellare, cum quibus ipſi velint, prohibeantur.* Et ſic alter Voſſianus. Antiquior tamen *quod*, ut forte fuerit etiam *prohibeat.*

b *Is creavit conſules.*] Sic ſolus Sigonianus: quod Gelenius, *creavit*, ut apud

tum tertium, P. Decium Murem. Eo anno Alexandrum, Epiri regem, [1] in Italiam claſſem appuliſſe conſtat. quod bellum, ſi prima ſatis proſpera fuiſſent, haud dubie ad Romanos perveniſſet. Eadem ætas rerum Magni Alexandri eſt, quem, ſorore hujus ortum, [2] in alio tractu orbis invictum bellis juvenem fortuna morbo extinxit. Cæterum Romani, etſi defectio ſociorum nominiſque Latini haud dubia erat; tamen, tamquam de Samnitibus, non de ſe; curam agerent; decem principes Latinorum Romam evocaverunt, quibus imperarent quæ vellent. Prætores tum duos Latini habebant, L. Annium Setinum, & L. Numicium Circeienſem; ambo ex coloniis Romanis: per quos præter Signiam Velitraſque, & ipſas colonias Romanas, Volſci etiam exciti ad arma erant. eos nominatim evocari placuit. Haud cuiquam dubium erat ſuper qua re accirentur. itaque concilio prius habito prætores, quam Romam proficiſcerentur, evocatos ſe ab ſenatu docent Romano, & quæ actum iri ſecum credant, quidnam ad ea re-
4 ſponderi placeat, referunt. Quum aliud alii cenſerent, tum Annius: *Quamquam ipſe ego retuli quid reſponderi placeret, tamen magis ad ſummam rerum noſtrarum pertinere arbitror, quid agendum nobis, quam quid loquendum ſit. facile erit, explicatis conſiliis, accommodare rebus verba. Nam ſi etiam nunc ſub umbra fœderis æqui ſervitutem pati poſſumus; quid abeſt, quin proditis Sidicinis,* [c] *non Romanorum ſolum, ſed Samni-*

apud me Voſſianus: olim edebant *creavere*, quod habuerunt & duo Pall. Helmſt. *creant conſules*. Suſpicor ſcribendum: *Creati conſules T. Manlius Torquatus III. P. Decius Mus.* Et ſic tertius Palatinorum.

c *Non Romanorum ſolum, ſed Samnitium.*] Quamvis omnes ſic ſcripti, non ambigo tamen, quin ex perpetua veterum conſuetudine dictarit Livius: *quin proditis Sidicinis, non Romanis ſolum, ſed Samnitibus quoque dicto pareamus.* Eſt enim *alicui parere dicto*, ut *alicui audientem* vel *obedientem eſſe dicto*. Vide ad lib. 29, 21.

VARIORUM.

1 *In Italiam claſſe appuliſſet*] Vet. lib. *Claſſem*. probo. non enim [illegible] navi, ſed *navem*, Latinè dici[illegible] lib. 10. *Claſſis Romana cum appul[illegible] Pompeios eſſet.* Hunc Alexandrum Moloſſum vocat Gell. lib. 17. ubi de hoc ejus in Italiam adventu ait. *Sigonius*.

2 *In alio tractu orbis.*] In Aſia ad Orientem. Adhuc tamen *Philippus*

Alexan-

Samnitium quoque dicto pareamus, reſpondeamuſque Romanis, nos, ubi innuerint, poſituros arma? Sin autem tandem libertatis deſiderium remordet animos, ſi fœdus eſt, [a] ſi ſocietas æquatio juris eſt, ſi conſanguineos nos Romanorum eſſe, quod olim pudebat, nunc gloriari licet, ſi ſocialis illis exercitus is eſt, quo adjuncto duplicent vires ſuas, quem ſecernere ab ſe Coss. *bellis propriis ponendis ſumendiſque nolint; cur non omnia æquantur? cur non alter ab Latinis conſul datur? ubi pars virium, ibi & imperii pars eſt? Eſt quidem nobis hoc per ſe haud nimis amplum: quippe concedentibus Romam caput Latio eſſe. ſed ut amplum videri poſſet, diuturna patientia fecimus. Atqui ſi quando unquam conſociandi imperii, uſurpandæ libertatis tempus optaſtis; en hoc tempus adeſt, & virtute veſtra, & Deûm benignitate vobis datum. Tentaſtis patientiam negando militem. quis dubitat exarſiſſe eos, [3] quum plus ducentorum annorum morem ſolveremus? pertulerunt tamen hunc dolorem. Bellum noſtro nomine cum Pelignis geſſimus: qui ne noſtrorum quidem finium nobis per nos tuendorum jus antea dabant, nihil interceſſerunt. Sidicinos in fidem receptos, Campanos ab ſe ad nos deſciſſe, exercitus nos parare adverſus Samnites fœderatos ſuos audierunt, nec moverunt ſe ab urbe. Unde hæc illis tanta modeſtia, niſi à conſcientia virium & noſtrarum & ſuarum? Idoneos auctores habeo, quærentibus de nobis Samnitibus, ita reſponſum ab ſenatu Romano eſſe, ut facile appareret, ne ipſos quidem jam poſtulare, ut Latium ſub Romano imperio ſit. Uſurpate modo poſtulando eo, quod illi vobis taciti*

Alexandri pater vivebat; nec in Aſia res gerebantur, ſed in Græcia: auctor Diodorus. *Sigonius.*

3 *Cum plus ducentorum annorum morem ſolv.*] Elatoriè loquuntur Latini. non enim niſi CLX. anni numerantur à pugna a[illegible] Regillum, qua victi à [illegible] ceperunt, ad hunc an[illegible]dere cum L. Tarquinio [illegible]mas. *Sig.*

[illegible] O N O V I I.

a *Si ſocietas æquatio juris eſt.*] Falſa definitio ſocietatis: multi enim obnoxia pace & impari fœdere in ſocietatem veniebant. Putem non de quavis ſocietate, ſed proprie de illa, quæ Latinis erat data, extuliſſe hæc verba Livium, ſcripſiſſeque: *ſi ſocietas æquati juris eſt.* nempe nobis cum Romanis. Lib. 24. *Societas eo jure ſtaret, ut Pœnus Locrenſem, Locrenſiſque Pœnum pace ac bello juvaret.* Lib. 39. *Si fœdus ratum eſt, ſi ſocietas & amicitia ex æquo obſervatur.* Iuſtinus lib. 23. *Auctores quoque ſuos Lucanos bello vicerant, & pacem cum his æquis legibus fecerant.* Mox: *cum pacem æquo jure feciſſent.*

taciti concedunt. Si quem hoc dicere metus prohibet, en ego ipſe, audiente, non populo Romano modo ſenatuque, ſed Jove ipſo qui Capitolium incolit, profiteor me dicturum, ut ſi nos in fœdere ac ſocietate eſſe velint, conſulem alterum ab nobis ſenatuſque partem accipiant. Hæc ferociter non ſuadenti ſolum, ſed pollicenti, clamore & aſſenſu omnes permiſerunt, ut ageret diceretque, quæ è republica nominis Latini fideque ſua viderentur.
5 Ubi eſt Romam ventum, in Capitolio ei ſenatus datus eſt. Ibi quum T. Manlius conſul egiſſet cum eis ex auctoritate Patrum ne Samnitibus fœderatis bellum inferrent; Annius, tamquam victor armis Capitolium cepiſſet, non legatus, jure gentium tutus loqueretur, *Tempus erat*, inquit, *T. Manli, voſque Patres Conſcripti, tandem jam vos nobiſcum nihil pro imperio agere, quum florentiſſimum Deûm benignitate, nunc Latium armis viriſque, Samnitibus bello victis, Sidicinis Campaniſque ſociis, nunc etiam Volſcis adjunctis, videretis: colonias quoque veſtras Latinum Romano prætuliſſe imperium. Sed quoniam vos regno impotenti finem ut imponatis, non inducitis in animum; nos, quamquam armis poſſumus aſſerere Latium in libertatem, conſanguinitati tamen hoc dabimus, ut conditiones pacis feramus æquas utriſque: quoniam vires quoque æquari Diis immortalibus placuit. Conſulem alterum Roma, alterum ex Latio creari oportet: ſenatus partem æquam ex utraque gente eſſe: unum populum, unam rempublicam fieri: & ut imperii eadem ſedes ſit idemque omnibus nomen, quoniam ab alterutra parte concedi neceſſe eſt, quod utriſque bene vertat, ſit hæc ſane patria potior, & Romani omnes vocemur.* Forte ita accidit, ut parem ferociæ hujus & Romani Conſulem T. Manlium haberent; qui adeo non tenuit iram, ut ſi tanta dementia Patres Conſcriptos cepiſſet, ut ab Setino homine leges accipe-rent, gladio cinctum in ſenatum venturum [illegible]lam diceret, & quemcunque in curia Latinum vi[illegible] manu interempturum, & converſus ad ſim[illegible] Jovis, *Audi Jupiter hæc ſcelera*, inquit, *Audite ju[illegible]ſque! Peregrinos Conſules & peregrinum ſenatum in tuo, Jupiter, au-*

gurato

gurato templo, captus, atque ipſe oppreſſus, viſurus es? Haccine fœdera Tullus Romanus rex cum Albanis Patribus veſtris, Latini, hæc L. Tarquinius vobiſcum poſtea fecit? [b] *Non venit in mentem pugna apud Regillum lacum? adeo & cladium veterum veſtrarum, & beneficiorum noſtrorum erga vos obliti eſtis?*
Quum conſulis vocem ſubſecuta Patrum indignatio 6
eſſet, proditur memoriæ, adverſus crebram implorationem Deûm, quos teſtes fœderum ſæpius invocabant Conſules, vocem Annii ſpernentis numina Jovis Romani auditam. certe quum commotus ira ſe ab veſtibulo templi citato gradu proriperet, lapſus per gradus, capite graviter offenſo, impactus imo ita eſt ſaxo, ut ſopiretur. Exanimatum auctores quoniam non omnes ſunt, mihi quoque in incerto relictum ſit: ſicut inter fœderum ruptorum teſtationem ingenti fragore cœli procellam effuſam. nam & vera eſſe, & apte ad repræſentandam iram Deûm ficta poſſunt. Torquatus, miſſus ab ſenatu ad dimittendos legatos, quum jacentem Annium vidiſſet, exclamat, ita, ut populo Patribuſque audita vox pariter ſit, *Bene habet. Dii, pium movete bellum. Eſt cœleſte numen! es magne Jupiter! haud fruſtra te patrem Deûm hominumque hac ſede ſacravimus. Quid ceſſatis, Quirites, voſque Patres Conſcripti, arma capere diis ducibus? Sic ſtratas legiones Latinorum dabo, quemadmodum legatum jacentem videtis.* Aſſenſu populi excepta vox conſulis, tantum ardoris animis fecit, ut legatos proficiſcentes cura magiſtratuum magis, qui juſſu conſulis proſequebantur, quam jus gentium ab ira impetuque hominum tegeret. Conſenſit & ſenatus bellum: conſuleſque duobus ſcriptis exercitibus per Marſos Pelignoſque profecti, adjuncto Samni-

Regillum.] Annon *pugna?* Vt apud Ciceronem pro Sulla: *Cum mihi patriæ, cum veſtrorum periculorum, cum hujus urbis, cum illorum delubrorum, atque templorum, cum puerorum infantium, cum matronarum ac virginum veniebat in mentem.* Lib. 7. ſum. 3. *Solet in mentem venire illius temporis, quo proxime fuimus una.* In Verrem: *Non dubito, quin in tanto tuo periculo tuorum tibi ſcelerum veniat in mentem.* Sed & ad Atticum 15, 11. *Dicebam ea, quæ tibi profecto in mentem veniunt.*

 c *Diſſi-*

Samnitium exercitu, ad Capuam, quo jam Latini ſocii que convenerant, caſtra locant. Ibi in quiete utrique conſuli eadem dicitur viſa ſpecies viri majoris, quam pro humano habitu, auguſtioriſque; dicentis: *Ex una acie imperatorem, ex altera exercitum diis manibus matrique Terræ deberi: utrius exercitus imperator legiones hoſtium, ſuperque eas ſe devoviſſet, ejus populi partiſque victoriam fore.* Hos ubi nocturnos viſus inter ſe conſules contulerunt placuit [1] averruncandæ Deûm iræ victimas cædi: ſimul ut, ſi extis eadem quæ ſomno viſa fuerant, portenderentur, alteruter conſulum fata impleret. Ubi reſponſa aruſpicum inſidenti jam animo tacitæ religioni congruerunt; tum adhibitis legatis tribuniſque, & imperiis Deûm propalam expoſitis, ne mors voluntaria conſulis exercitum in acie terreret; comparant inter ſe, ut ab utra parte cedere Romanus exercitus cœpiſſet, inde ſe conſul devoveret pro populo Romano, Quiritibuſque. Agitatum etiam in conſilio eſt, ut ſi quando umquam ſevero ullum imperio bellum adminiſtratum eſſet, tunc uti [c] diſciplina militaris ad priſcos redigeretur mores. Curam acuebat, quod adverſus Latinos bellandum erat lingua, moribus, armorum genere, inſtitutis ante omnia militaribus congruentes, milites militibus, centurionibus centuriones, tribuni tribunis compares, collegæque iiſdem præſidiis, ſæpe iiſdem manipulis permiſti fuerant. per hæc ne quo errore milites caperentur, edicunt conſules, ne quis extra ordinem in hoſtem pugnaret. Forte inter cæteros turmarum præfectos, qui exploratum in omnes partes dimiſſi erant, T. Manlius Conſulis filius ſuper caſtra hoſtium cum ſuis turma-

libus

c *Diſciplina militaris ad priſcos redigeretur*]. Nec pejus foret: *exigeretur.* Suetonius Iulio cap. 65. *Non enim ubique ac ſemper, ſed cum hoſtis in proximo eſſet, coërcebat, tum maxime exactor graviſſimus diſciplinæ.* Tiberio 19. *Diſciplinam acerrime exegit.*

VARIORUM.

1 *Averruncandæ Deum iræ.*] *Averruncus* unus ex diis, quos placari oportet, uti mala à nobis, vel frugibus natis amoveantur, auctore Gellio lib. 5. cap. 12. Hinc *averruncare*, idem quod *amovere.* Godel.

GRO-

libus evaſit, [a] ita ut vix teli jactu ab ſtatione proxima abeſſet. ibi Tuſculani erant equites, præerat Geminius Metius, vir tum genere inter ſuos, tum factis, clarus. Is ibi Romanos equites inſignemque inter eos præcedentem conſulis filium (nam omnes inter ſe, utique illuſtres viri, noti erant) cognovit, *Unane*, ait, *turma Romani cum Latinis ſociiſque bellum geſturi eſtis? quid interea conſules, quid duo exercitus conſulares agent? Aderunt in tempore*, Manlius inquit, *& cum illis aderit Iupiter ipſe fœderum à vobis violatorum teſtis, qui plus poteſt polletque. Si ad Regillum lacum, ad ſatietatem veſtram pugnavimus; hic quoque efficiemus profecto*, [b] *ne nimis acies vobis & collata ſigna nobiſcum cordi ſint*. Ad ea Geminius paululum ab ſuis equo provectus, *Viſne igitur dum dies iſta venit, qua magno conatu exercitus moveatis, interea tu ipſe congredi mecum, ut noſtro duorum jam hinc eventu cernatur, quantum eques Latinus Romano præſtet?* Movet ferocem animum juvenis, ſeu ira, ſeu detrectandi certaminis pudor, ſeu inexſuperabilis vis fati. oblitus itaque imperii patrii, conſulumque edicti, præceps ad id certamen agitur; quo vinceret an vinceretur, haud multum intereſſet. equitibus cæteris velut ad ſpectaculum ſummotis, ſpatio, quod vacui interjacebat campi, adverſos concitant equos: & quum infeſtis cuſpidibus concurriſſent, Manlii cuſpis ſuper galeam hoſtis, Metii trans cervicem equi elapſa eſt. Circumactis deinde equis, quum prior ad iterandum ictum Manlius conſurrexiſſet; ſpiculum inter aures equi fixit. ad cujus vulneris ſenſum quum equus prioribus pedibus erectis magna vi caput quateret, excuſſit equitem: quem cuſpide parmaque innixum, attollentem ſe ab gravi caſu, Manlius ab

GRONOVII.

a *Evaſit, ut vix teli jactu.*] Particulam addidimus ex Thuan. trib. Pall. duobus Voſſ. Helm. *evaſit ita, ut vix.*

b *Nequid minus quam acies.*] Quicquid bonorum codicum videre licuit: *ne nimis acies vobis & collata ſigna nobiſcum cordi ſint.* Quod quidem longe antefero vulgato, commento libri Sigoniani. Cicero l. 7. famil. 16. *quod in Britannia non nimis φιλοθεώρον te præbuiſti, plane non reprehendo.* Lib. 2. in Verrem: *monet hominem, ne nimis judicio Sacerdotis & cauſæ confidat.*

ab jugulo, ita ut per coſtas ferrum emineret, terræ affixit, ſpoliiſque lectis ad ſuos revectus, cum ovante gaudio turma in caſtra, atque inde ad prætorium ad patrem tendit; ignarus fati futurique, laus an pœna merita eſſet, *Vt me omnes*, inquit, *pater tuo ſanguine ortum vere ferrent, provocatus equeſtria hæc ſpolia capta ex hoſte caſo porto.* Quod ubi audivit conſul, extemplo filium averſatus, concionem claſſico advocari juſſit. quæ ubi frequens convenit, *Quandoquidem*, inquit, *tu T. Manli, neque imperium conſulare, neque majeſtatem patriam veritus, adverſus edictum noſtrum extra ordinem in hoſtem pugnaſti: & quantum in te fuit, diſciplinam militarem, qua ſtetit ad hanc diem Romana res, ſolviſti, meque in eam neceſſitatem adduxiſti, ut aut reipubl. mihi, aut mei meorumque obliviſcendum ſit; nos potius noſtro delicto plectemur, quam reſpublica tanto ſuo damno noſtra peccata luat. triſte exemplum, ſed in poſterum ſalubre juventuti erimus. Me quidem quum ingenita caritas liberûm, tum ſpecimen iſtud virtutis deceptum vana imagine decoris in te movet. Sed quum aut morte tua ſancienda ſint conſulum imperia, aut impunitate in perpetuum abroganda; nec te quidem, ſi quid in te noſtri ſanguinis eſt, recuſare cenſeam, quin diſciplinam militarem culpa tua prolapſam, pœna reſtituas. I lictor, deliga ad palum.* Exanimati omnes tam atroci imperio, nec aliter quam in ſe quiſque diſtrictam cernentes ſecurim; metu magis quam modeſtia quievere. Itaque, velut emerſo ab admiratione animo, quum ſilentio defixi ſtetiſſent, repente poſtquam cervice cæſa fuſus eſt cruor, tum libero conqueſtu coortæ voces ſunt, ut neque lamentis, neque execrationibus parceretur: ſpoliiſque contectum juvenis corpus, quantum militaribus ſtudiis funus ullum concelebrari poteſt, ſtructo extra vallum rogo crematur: [1] Manlianaque imperia non in præſentia modo hor-

VARIORUM.

1 *Manlianaque imperia.*] Vide Eraſmum in proverbio: *Manliana imperia.* Cæterum & *Poſthumiana imperia* eadem ſignificatione dici, oſtendit Gell. lib. 1. c. 13. & Valer. lib. 2. cap. de diſciplina militari. *Godelev.*

2 Scuta

horrenda, ſed exempli etiam triſtis in poſterum eſſent. Fecit tamen atrocitas pœnæ obedientiorem duci mili- 8
tem: & præterquam quod cuſtodiæ vigiliæque & ordo ſtationum intentioris ubique curæ erant, in ultimo etiam certamine, quum deſcenſum in aciem eſt, ea ſeveritas profuit. Fuit enim civili maximè bello pugna ſimilis, adeo nihil apud Latinos diſſonum ab Romana re, præter animos, erat. Clypeis antea Romani uſi ſunt. deinde poſtquam ſtipendiarii facti ſunt, [2] ſcuta pro clypeis fecêre: [a] & quod antea phalanges ſimiles Macedonicis, hoc poſtea manipulatim ſtructa acies cœpit eſſe. Poſtremo in plures ordines inſtruebantur [b] ordo ſexagenos

2 *Scuta pro clypeis fecere.*] Livius lib. 1. primæ claſſi imperatum dicit eſſe *clypeum cum galea, ocreis, lorica: ſecundæ pro clypeo ſcutum, & præter loricam eadem omnia.* ubi Dionyſius pro *clypeo* ἀσπίδα Græcè ſcribit, pro *ſcuto* θυρεόν. Igitur *clypeus* rotundus erat, ut ex Virg. lib. 2. Æneid. intelligitur; qui prægrandem Cyclopis oculum, comparat clypeo Argolico, oculi autem figura rotunda eſt. *Scutum* verò formæ oblongæ, majuſque clypeo. Itaque pro *clypeo* ſecundæ claſſi datum *ſcutum* eſt, quod ſine lorica eſſent; ut ſcutum & clypei & loricæ loco eſſet, & totum corpus protegeret. hinc & θυρεὸν Græci vocant, quod referat ſimilitudinem forium, quæ longiores quam latiores eſſe ſolent. Dicit autem Romanos ſcutis uſos eſſe, ex quo ſtipendium militibus conſtitutum fuit: antea enim ſine ſtipendio militabant. Mox idem appellat quoſdam milites antepilanos: *hoc*, inquit, 30. *manipulorum agmen antepilanos appellabant.* Sic autem vocabant *haſtatos* & *principes* in legione, quod eſſent ante triarios, qui pilani vocabantur. Vide Varr. IV. de Ling. Lat. Turneb. lib. XI. Adv. cap. 27.

GRONOVII.

a *Et quod antea phalanges.*] Niſi fuit: *& quæ antea phalanges ſimiles Macedonicis, hæc poſtea.* Vide in Senecam ad Marciam cap. 19.

b *Ordo ſexagenos milites, duas centuriones.*] Locus intricatus & corruptus in omnibus libris, quem tamen magna parte reparavit Lipſius. Igitur, ne nihil dicam, illius ſententiam paucis proponam. Legendum eſt: *Ordo milites ſexagenos duos, centurionem & vexillarium unum habebat.* nam cuique centuriæ vexillum ſuum. Dein extra aleam eſt: *Prima acies haſtati erant, manipuli decem.* non *quindecim*, quod inauditum. Ovidio jam Romulus *Haſtatos instituitque decem: Et totidem Princeps, totidem Pilanus habebat Corpora.* Quia ergo totidem manipulorum princeps, ſine dubio mox legendum: *Hoc viginti manipulorum agmen.* non *triginta.* Conſentiunt veteres in omni legione, numeratis ſimul triariis, tantum fuiſſe triginta manipulos. Magis ambigua quæ ſequuntur. De triariis Lipſius: *quia ſub ſignis jam alii decem ordine locabantur.* Sed retineri videntur poſſe *ordines* pro manipulis: utcumque ſuperius aliter acceperit: neque enim novum veteres eandem vocem in propinquo diverſa vi ſatis uſitata adhibere. Sic nec opus ejicere τὸ *ordo* in illis quæ ſubjunguntur: *ex quibus ordo unusquiſque tres partes habebat.* Pergit Lipſius: *eorum unamquamque primam, Pilum* voca-

nos milites, duos centuriones, vexillarium unum habebat. [1] Prima acies haſtati erant, manipuli quindecim, diſtantes inter ſe modicum ſpacium: manipulus leves vicenos milites, aliam turbam ſcutatorum habebat. leves autem qui haſtam tantum [2] gæſaque gererent, vocabantur. Hæc prima frons in acie florem juvenum pubeſcentium ad militiam habebat. Robuſtior inde ætas, totidem manipulorum, quibus principibus eſt nomen, hos ſequebantur, ſcutati omnes, inſignibus maxime armis. hoc triginta manipulorum agmen antepilanos appellabant, quia ſub ſignis jam alii quindecim ordines locabantur; ex quibus ordo unuſquiſque tres partes habebat. earum unamquamque primum pilum vocabant. Tribus ex vexillis conſtabat. vexillum centum octoginta ſex homines erant. Primum vexillum triarios ducebat; veteranum militem ſpectatæ virtutis: ſecundum

rora-

vocabant. Tres enim partes in quoque facit ordine ſive manipulo, triarios, rorarios, accenſos. Pilum autem proprie triariorum, primæ partis. Sed ſunt qui omnes triariorum ordines *Primoſpilos* putent vocitatos: ita ut primus ordo centuriaque κατ' ἐξοχὴν *primuſpilus* & *centurio primipili* diceretur, quemadmodum *Haſtatus* & *Princeps* ſimpliciter κατ' ἐξοχὴν primus haſtatus & primus princeps: proximus, *ſecundus primuſpilus*, inde *tertius primuſpilus*, & ſic deinceps. Quod ſi mavis, licet legere: *earum primam quamque primumpilum vocabant.* Denique legit Lipſius: *tribus ex vexillis conſtabat, centum octoginta ſex homines erant.* nempe unuſquiſque ordo ſive manipulus. non enim vexillum, quæ ſingula ſingulis generibus attribuit, unum triariis, alterum rorariis, tertium accenſis. Sic fuerint haſtati mille ducenti quadraginta, ex quibus ducenti leviter armati: principes mille ducenti quadraginta: ſexcenti viginti triarii, totidem rorarii, totidemque accenſi: in univerſum omnis legio quatuor millium trecentorum quadraginta. Eoque inferius legendum: *quatuor fere legiones quaternis millibus peditum.* non *quinis.*

VARIORUM.

1 *Prima acies haſtati.*] Secus Polybius. Legionem enim quatuor millium in quatuor partes dividit: *Velites*, quos γροσφομάχους appellat, *Haſtatos*, *Principes*, *Triarios*. Primos natu minimos, extremos maximos, medios inter utroſque interjectos fuiſſe. triarios ſexcentos, Principes & Haſtatos ſingulos mille & ducentos, Velites mille. Sin autem legio major fuerit, tum præter haſtatos reliquarum trium partium numerum pro portione auctum fuiſſe. haſtatos in decem partes diſtributos, ac ſingulis earum duos centuriones præfuiſſe: ſic & principes ac triarios. Velites in partes æquales diviſos iiſque ſeparatim centuriones duos præponi. Partes has σπεῖραν, τάγμα, σημαίαν, præfectos ταξιάρχους, κεντυρίωνας nominat. *Sigonius.*

2 *Gæſaque.*] *Gæſa* Gallorum propria tela, ſicut *Sariſſa* Macedonum: Germanorum *framea.* Godeleu.

GRO-

rorarios; minus roboris ætate factiſque: tertium accenſos; minimæ fiduciæ manum. eo & in poſtremam aciem rejiciebantur. Ubi his ordinibus exercitus inſtructus eſſet, haſtati omnium primi pugnam inibant. ſi haſtati profligare hoſtem non poſſent, pede preſſo eos retrocedentes in intervallo ordinum principes recipiebant. tum principum pugna erat; haſtati ſequebantur. triarii ſub vexillis conſidebant, ſiniſtro crure porrecto, ſcuta innixa humeris, [a] haſtas ſubrecta cuſpide in terra fixas, haud ſecus quam vallo ſepta inhorreret acies, tenentes. Si apud principes quoque haud ſatis proſpere eſſet pugnatum, à prima acie ad triarios ſenſim referebantur. inde rem[1] ad triarios rediſſe, quum laboratur, proverbio increbuit. Triarii conſurgentes, ubi in intervalla ordinum ſuorum principes & haſtatos recepiſſent, extemplo compreſſis ordinibus velut claudebant vias: unoque continente agmine, jam nulla ſpe poſt relicta, in hoſtem incidebant: id erat formidoloſiſſimum hoſti, quum velut victos inſecuti, novam repente aciem exſurgentem, auctam numero cernebant. Scribebantur autem quatuor fere legiones quinis millibus peditum, equitibus in ſingulas legiones trecenis. alterum tantum ex Latino delectu adjiciebatur, qui ea tempeſtate hoſtes erant Romanis, eodemque ordine inſtruxerant aciem: nec vexilla cum vexillis tantum, univerſi haſtati cum haſtatis, [2] principes cum principibus; ſed centurio quoque cum centurione, ſi ordines turbati non

eſſent,

GRONOVII.

a *Haſtas ſub erecta cuſpide.*] lege: *ſubrecta cuſpide.* Vt apud alios *ſurrecto mu[illegible]e, ſurrecto ſigno.* Feſtus: *ſurregit* [illegible]*rectus antiqui ponebant pro ſurrexit, & ejus participio ſurrectus.* Et ſic Voſſianus. Quin etiam: *haſtas ſubrecta cuſpide in terra fixas, ut haud ſecus quam vallo ſepta inhorreret acies, tenentes.*

VARIORUM.

1 *Ad triarios rediiſſe.*] Vide Vegetium lib. 2. de re militari, ubi declarat, poſt omnes acies ſolere collocari *Triarios*, omni armorum genere inſtructos, qui genu poſito ſubſidebant; ut ſi primam aciem vinci contigiſſet, ab iis integrato prælio victoria repararetur. *Godelev.*

2 *Principes cum principib.*] Hi *principes* in ſecunda acie erant, & robur exercitus exiſtimabantur. Inde illud Terentii: *Inde ego poſt principia omnibus ſignum dabo.* Godel.

3 *Caput*

eſſent, concurrendum ſibi eſſe ſciebat. Duo primipili ex utraque acie inter triarios erant: Romanus, corpore haud quaquam ſatis validus, cæterum ſtrenuus vir peritusque militiæ: Latinus, viribus ingens, bellatorque primus: notiſſimi inter ſe, quia ſemper pares ordines duxerant. Romano haud ſatis fidenti viribus, jam Romæ permiſſum erat ab conſulibus, ut ſubcenturionem ſibi, quem vellet, legeret, qui tutaretur eum ab uno deſtinato hoſte. iſque juvenis in acie oblatus, ex centurione Latino victoriam tulit. Pugnatum eſt haud procul radicibus Veſuvii montis, qua via ad Veſerim ferebat. Romani conſules prius quam educerent in aciem, immolaverunt. Decio [3] caput jecinoris à familiari parte cæſum aruſpex dicitur oſtendiſſe: alioqui acceptam Diis hoſtiam eſſe: Manlium egregie litaſſe. *Atqui bene habet*, inquit Decius, [a] *ſi ab collega litatum eſt.* Inſtructis, ſicut ante dictum eſt, ordinibus, proceſſere in aciem. Manlius dextro, Decius lævo cornu præerat. primo utrimque æquis viribus, eodem ardore animorum gerebatur res: deinde ab lævo cornu haſtati Romani, non ferentes impreſſionem Latinorum, ſe ad principes recepêre. In hac trepidatione Decius conſul M. Valerium magna voce inclamat: *Deorum*, inquit, *ope, Valeri, opus eſt. agedum pontifex publicus populi Romani præi verba, quibus me pro legionibus devoveam.* Pontifex eum togam prætextam ſumere juſſit, & velato capite manu ſubter togam

3 *Caput jecinoris à famil. parte.*] Credo caput, fibrarum in jecore initium fuiſſe; cumque jecur in duas partes dividerent, *familiarem* & *hoſtilem*: è *familiari* ſua eventa augurabantur; ex *hoſtili* hoſtium fata. vide Turneb. lib. 11. Adverſ. cap. 27. *Godelev.*

GRONOVII.

a *Si ab collega proſpere litatum eſt.*] Delevi additum ab Sigonio, *proſpere*, auctoritate meliorum codicum, qui ſpernunt illud ſegregantque. Quis autem ignorat *litare* eſſe proprie καλλιερεῖν; lib. 38. *Sacrificio facto cum primis hoſtiis litaſſet.* Plautus Pœnulo: *Quia litare nequeo abii illinc illico iratus.* Iuſtinus lib. 10. *Facto ſa*[illegible]*ificio auxilium Deorum implorant: li*[illegible] *hoſtiis, obtentoque ut rebantur, quod petebant.* Vnde & illa Plauti Pſeudolo 1, 3. *Vt hodie ad litationem huic ſuppetat ſatias Iovi.* Livius lib. 41. *Senatus majoribus hoſtiis uſque ad litationem ſacrificari juſſit.*

b *Ita*

togam ad mentum exerta, ſuper telum ſubjectum pedibus ſtantem ſic dicere: *Iane, Iupiter, Mars pater, Quirine, Bellona, Lares, Divi Novenſiles*[1], *Dii indigetes, Divi, quorum eſt poteſtas noſtrorum, hoſtiumque, Diique Manes, vos*[2] *precor, veneror, veniam peto feroque, uti populo Romano Quiritium vim victoriamque proſperetis: hoſteſque populi Romani Quiritium, terrore, formidine, morteque afficiatis. Sicut verbis nuncupavi*, [b] *ita pro republica Quiritium, exercitu, legionibus, auxiliis populi Romani Quiritium, legiones auxiliaque hoſtium, mecum, Diis Manibus Tellurique devoveo.* Hæc ita precatus, lictores ire ad T. Manlium jubet: matureque collegæ ſe devotum pro exercitu nunciare. [3] Ipſe incinctus cinctu Gabino, armatus in equum inſiluit, ac ſe in medios hoſtes immiſit. Conſpectus ab utraque acie [c] aliquanto

b *Ita pro republica Quiritium, exercitu.*] Videtur excidiſſe aliquid, ut integrum ſit: *ita pro republica populi Romani Quiritium, exercitu, legionibus, auxiliis populi Romani Quiritium.* Nam τὸ *Quiritium*, in hujuſmodi formulis appendix propria eſt τῶν *populi Romani.* Vitiatum quoque in vulgatis erat lib. 22, 10. illud *reſpublica populi Romani Quiritium*, in veris ſacri carmine.

c *Aliquanto auguſtior humano viſu.*] Si vox ultima bonæ fidei libris exeſſet, non eam deſiderarem. Varro Atacinus: *clariſſima longe Nomina vix ullo condita ſunt tumulo, Magnus, & humano major Cato.* Ovidius lib. 2. Faſt. *Pulcher & humano major, trabeaque decorus Romulus in media viſus adeſſe via.* Iuſtinus vel Trogus lib. 42. *Primuſque humanorum poſt Herculem & Liberum, qui reges [illegible]entis fuiſſe traduntur, eam cœli [illegible]m domuiſſe dicitur.* Cicero lib. 13. ad Attic. ep. 21. *Ego autem tibi confirmo (poſſum falli ut humanus) à me non habere.* Video quidem conjuraſſe viros doctos ut hæc mutent, ſed quieſſe melius erat. Vel ſcribe, *viſus.* Senſus, ut conſpectus eſt ab utraque acie, aliquanto auguſtior humano viſus eſt, vel apparuit: ne alterutrum ſuperfluum putes.

VARIORUM.

1 *Divi Novenſiles.*] *Novenſiles* Dei à Sabinis Romam deducti exiſtimantur, atque iis à Tatio rege ædes dicatæ, quibus indigitamenta hæc adſcribit Varro. *Herculem, Veſtam, Salutem, Fortunam, Fortem Fidem.* Non deſunt qui *Novenſiles* hos Deos appellatos putent, quod noviſſimè in Deorum numerum recepti ſunt. Vide Gyrald. de Syntagm. Deor. *Godelev.*

2 *Precor, veneror, veniam peto.*] Solennia in ejuſmodi devotionibus verba. Quæ adhibet etiam Macrob. lib. 3. ubi de ratione urbium & exercituum devovendorum agit. *Sigonius.*

3 *Ipſe incinctus cinctu Gabino.*] Romani magiſtratus & pontifices eo cinctu uti ſolent, cum belli cauſa operabantur; ſacris ſe devovebant pro exercitu: portas Iani aperiebant: aut amburbia faciebant: denique cum rei ſacræ operam dabant belli cauſa, & cærimonia quadam ſacra defungebantur. Lucan.

quanto auguſtior humano viſu, ſicut cœlo miſſus pia
culum omnis Deorum iræ, qui peſtem ab ſuis aver
ſam in hoſtes ferret. Ita omnis terror, pavorque cum
illo latus, ſigna primo Latinorum turbavit: deinde i
totam penitus aciem pervaſit. Evidentiſſimum id fuit
quod quacumque equo invectus eſt, ibi haud ſecu
quam peſtifero ſidere icti pavebant: ubi vero corrui
obrutus telis, inde jam haud dubie conſternatæ cohor
tes Latinorum, fugam ac vaſtitatem late fecerunt. S
imul & Romani exſolutis religione animis, velut tum
primum ſigno dato coorti pugnam integram ediderun
nam & rorarii procurrebant inter antepilanos, addide
rantque vires haſtatis ac principibus: & triarii gen
dextero innixi, nutum conſulis ad conſurgendum ex
10 ſpectabant. Procedente deinde certamine, quum ali
partibus multitudo ſuperaret Latinorum, Manlius con
ſul, audito eventu collegæ, quum, ut jus faſque erat, la
crimis non minus quam laudibus debitis proſecutus tam
memorabilem mortem eſſet; paulliſper addubitavit, a
conſurgendi jam triariis tempus eſſet: deinde meliu
ratus integros eos ad ultimum diſcrimen ſervari, ac
cenſos ab noviſſima acie ante ſigna procedere jube
Qui ubi ſubiêre, extemplo Latini, tanquam idem ad
verſarii feciſſent, triarios ſuos excitaverunt: qui ali
quandiu pugna atroci quum & ſemetipſi fatigaſſent, &
haſtas aut præfregiſſent, aut hebetaſſent, pellerent v
tamen hoſtem, debellatum jam rati, perventumque a
extremam aciem; tum conſul triariis, *Conſurgite nunc*
inquit, *integri adverſus feſſos, memores patriæ parentumque*
& conjugum ac liberorum: memores conſulis pro veſtra victoria
morte occumbentis. Ubi triarii conſurrexerunt integri
refulgentibus armis, nova ex improviſo exorta acies
receptis in intervalla ordinum antepilanis, clamore ſub
lato principia Latinorum perturbant: haſtiſque ora fo
dientes, primo robore virorum cæſo, per alios mani
pulos velut inermes prope intacti evaſere: tantaque

cæde

cæde [4] perrupere cuneos, ut vix quartam partem relinquerent hoſtium. Samnites quoque ſub radicibus montis procul inſtructi præbuêre terrorem Latinis. Cæterum inter omnes cives ſocioſque præcipua laus ejus belli penes conſules fuit: quorum alter omnes minas periculaque ab Diis ſuperis inferiſque [5] in ſe unum vertit: alter ea virtute eoque conſilio in prælio fuit, ut facile convenerit inter Romanos Latinoſque, qui ejus pugnæ memoriam poſteris tradiderunt, utrius partis T. Manlius dux fuiſſet, ejus futuram haud dubie fuiſſe victoriam. Latini ex fuga ſe Minturnas contulerunt. caſtra ſecundum prælium capta, multique mortales ibi vivi oppreſſi, maxime Campani. Decii corpus ne eo die inveniretur, nox quærentes oppreſſit. poſtero die inventum inter maximam hoſtium ſtragem coopertum telis: funuſque ei par morti, celebrante collega, factum. Illud adjiciendum videtur, licere conſuli, dictatorique, & prætori, quum legiones hoſtium devoveant, non utique ſe, ſed quem velint ex legione Romana ſcripta civem devovere, *ſi is homo qui devotus eſt, moritur, probe factum videri: ni moritur, tum [6] ſignum ſeptem pedes altum, aut majus in terram defodi, & piaculum hoſtia cædi. Ubi illud ſignum defoſſum erit, eo magiſtratum Romanum eſcendere fas non eſſe.* Sin autem ſeſe devovere volet, ſicuti Decius devovit: *ni moritur, neque ſuum, neque publicum divinum pure faciet, qui ſeſe devoverit. Vulcano arma, ſive cui alii divo devovere volet, ſive hoſtia, ſive quo alio volet, jus eſto. Telo, ſuper quod ſtans conſul precatus eſt, hoſtem potiri, fas non eſt: ſi potiatur,*

Lucan. lib. 1. *Turba minor ſequitur ritu ſuccincta Gabino.* Turneb. lib. 22. cap. 20. Adverſ.

4 *Perrupere cuneos.*] Nomen *cunei* ſignificat formam inſtruendæ aciei, à notiſſimo in findendis lignis inſtrumento ſumptam. Vide Vegetium lib. 3. cap. 19. *Godelev.*

5 *In ſe unum vertit.*] De Decii facto, quo inſignem ſuam in patriam pietatem declaravit, præter Livium Florus lib. 1. cap. 14. Plin. lib. 22. cap. 5. Valer. Max. lib. 1. cap. 7. & lib. 5. cap. 6. *Godelev.*

6 *Signum ſeptem pedes altum.*] *Signum* opinor vocare imaginem ejus hominis, qui devotus non eſt mortuus: mortem enim ejus defoſſione imaginis & hoſtiæ cæde repræſentari voluerunt. *Sigonius.*

11 *potiatur, Marti ſuovetaurilibus piaculum fieri.* Hæc (etſi omnis divini humanique [7] moris memoria abolevit, nova peregrinaque omnia priſcis ac patriis præferendo) haud ab re duxi verbis quoque ipſis, ut tradita nuncupataque ſunt, referre. Romanis poſt prælium demum factum Samnites veniſſe ſubſidio, exſpectato eventu pugnæ, apud quoſdam auctores invenio. Latinis quoque ab Lavinio auxilium, dum deliberando terunt tempus, victis demum ferri cœptum. & cum jam portis prima ſigna, & pars agminis eſſet egreſſa, nuncio allato de clade Latinorum, quum converſis ſignis retro in urbem rediretur; prætorem eorum nomine Millionium dixiſſe ferunt, *pro paullula via magnam mercedem Romanis eſſe ſolvendam.* Qui Latinorum pugnæ ſuperfuerant, multis itineribus diſſipati, quum ſe in unum conglobaſſent, [a] Veſcia urbs eis receptaculum fuit. Ibi in conciliis Numiſius imperator eorum, affirmando *communem vere Martem belli utramque aciem pari cæde proſtraviſſe; victoriæque nomen tantum penes Romanos eſſe; cæteram pro victis fortunam & illos gerere: funeſta duo conſulum prætoria, alterum parricidio filii, alterum conſulis devoti cæde: trucidatum exercitum omnem: cæſos haſtatos principeſque; ſtragem & ante ſigna & poſt ſigna factam: triarios poſtremo rem reſtituiſſe. Latinorum etſi pariter acciſæ copiæ ſint, tamen ſupplemento vel Latium propius eſſe, vel Volſcos, quam Romam. Itaque, ſi videatur eis, ſe ex Latinis & ex Volſcis populis juventute propere excita, rediturum infeſto exercitu Capuam eſſe: Romanoſque nihil tum minus quam prælium exſpectantes, nec opinato adventu perculſurum.* Fallacibus literis circa Latium nomenque Volſcum miſſis, quia qui non interfuerant pugnæ, ad credendum temere faciliores erant; tumultuarius undique exercitus raptim conſcriptus convenit. Huic agmini Torquatus

conſu

7 *Moris memoria abolevit.*] Locus corruptus & contra ſenſum. Legendum autem, *incuria abolevit.* τὸ *memoria* natum ἐκ τοῦ *moris.* Nil ego certius puto. *Tan. Faber.*

GRONOVII.

a *Veſcia urbs eis receptaculum fuit.*] Suſpectum mihi τὸ *eis*: nec pejus erit ſi deleas, ſcribaſque: *multis itineribus diſſipatis.* quod tanquam ambiguum videtur

conſul ad Triſanum (inter Sinueſſam Minturnaſque is locus eſt) occurrit, prius quam caſtris locus caperetur, ſarcinis utrimque in acervum conjectis, pugnatum debellatumque eſt. adeo enim acciſæ res ſunt, ut conſuli victorem exercitum ad depopulandos agros eorum ducenti dederent ſe omnes Latini: deditionemque eam Campani ſequerentur. [b] Latium Capuaque agro mulctati. Latinus ager Privernati addito agro: & Falernus, qui populi Campani fuerat, uſque ad Vulturnum flumen, plebi Romanæ dividitur. bina in Latino jugera, ita ut dodrantem ex Privernati complerent, data: terna in Falerno, quadrantibus etiam pro longinquitate adjectis. Extra pœnam fuere Latinorum Laurentes, Campanorumque equites, quia non deſciverant. Cum Laurentibus renovari fœdus juſſum. renovaturque ex eo quotannis [1] poſt diem decimum Latinarum. Equitibus Campanis civitas data: monumentoque ut eſſet, æneam tabulam in æde Caſtoris Romæ fixerunt. vectigal quoque eis Campanus populus juſſus pendere in ſingulos quotannis (fuêre autem mille, & ſexcenti) denarios nummos quadringenos quinquagenos. Ita bello geſto, 12
præmiis pœnaque pro cujuſque merito perſolutis, T. Manlius Romam rediit: cui venienti ſeniores tantum obviam exiſſe conſtat: juventutem, & tunc, & omni vita deinde, averſatam eum execratamque. Antiates in

dentur mutaſſe. Nihil tamen auſim, antequam vetus aliqua accedat auctoritas.

b *Latium Capuaque agro mulctati.*] Alienum, non Livii eſt, quod venditat Sigonianus: *Latini.* nam *Latium Capuaque* ſenſu eſt Latini Campanique: itaquo[illegible]s conveniens verbum illis ap[illegible]tur. Sic lib. 6. *Etruria prope omnis armata Sutrium ſocios populi Romani obſidebat.* Rurſus: *Eodem anno Setiam, ipſis querentibus penuriam hominum, novi coloni adſcripti.* Quaſi dixiſſet, *in Setinos.* Lib. 9. *Pliſtiam ipſi ſocios Romanorum, ut parem dolorem hoſti redderent, circumſidunt.* Eodem cap. 41. *Is profectus ad Nuceriam Alfaternam, jam pacem petentes, quod uti ea quum daretur noluiſſent, adſpernatus oppugnando ad deditionem ſubegit.* Quaſi eſſet Nucerinos petentes adſpernatus ſubegit. Itaque Sigonius, bene alioquin hic verſatus, male addit: *eam oppugnando.* Adde quæ ad lib. 20. 11. & lib. 38, 29.

VARIORUM.

1 *Poſt diem decimum Latinarum.*] Latinæ feriæ per quatuor dies agebantur, poſt x. diem, quam actæ erant, renovabatur hoc fœdus, *Sigon.*

in agrum Oſtienſem, Ardeatem, Solonium incurſiones fecerunt. Manlius conſul, quia ipſe per valetudinem id bellum exſequi nequierat, dictatorem L. Papirium Craſſum, qui tum forte erat prætor, dixit: ab eo magiſter equitum L. Papirius Curſor dictus. Nihil memorabile adverſus Antiates ab dictatore geſtum eſt, quum aliquot menſes ſtativa in agro Antiati habuiſſet. Anno inſigni victoria de tot ac tam potentibus populis, ad hoc conſulum alterius nobili morte, alterius ſicut truci, ita claro ad memoriam, imperio, ſucceſſere conſules Ti. Æmilius Mamercinus, & Q. Publilius Philo: neque in ſimilem materiam rerum, & ipſi aut ſuarum rerum, aut partium in republica magis quam patriæ memores. Latinos ob iram agri amiſſi rebellantes in campis Feneſtanis fuderunt, caſtriſque exuerunt. Ibi Publilio, cujus ductu auſpicioque res geſtæ erant, in deditionem accipiente Latinos populos, quorum ibi juventus cæſa erat; Æmilius ad Pedum exercitum duxit. Pedanos tuebantur Tiburs, Præneſtinus, Veliternuſque populus: venerant & ab Lavinio Antioque auxilia. Ubi quum præliis quidem ſuperior Romanus eſſet, ad urbem ipſam Pedum, caſtraque ſociorum populorum, quæ urbi adjuncta erant, integer labor reſtaret; bello infecto repente omiſſo, conſul, quia collegæ decretum triumphum audivit, ipſe quoque triumphi ante victoriam flagitator Romam rediit. Qua cupiditate offenſis Patribus, negantibuſque, niſi Pedo capto aut dedito, triumphum, hinc alienatus ab ſenatu Æmilius, ſeditioſis tribunatibus ſimilem deinde conſulatum geſſit. Nam neque quoad fuit conſul, criminari apud populum Patres deſtitit, collega haudquaquam adverſante, quia & ipſe de plebe erat: (materiam autem præbebat criminibus [a] [2] ager in Latino

2 *Ager in Latino Falernoque agro.*] Dele τὸ *agro.* Sic ſupra: *Bina in Latino jugera, ita ut dodrantem ex Privernati complerent, data.* Tan. Fab.

GRONOVII.

a *Ager in Latino Falernoque agro maligne plebi diviſus.*] Scio poſſe excuſari, quum priore loco partem proprie

Latino Falernoque agro maligne plebi diviſus.)& poſtquam ſenatus finire imperium conſulibus cupiens, dictatorem adverſus rebellantes Latinos dici juſſit: Æmilius, cujus tum faſces erant, collegam dictatorem dixit: ab eo magiſter equitum Junius Brutus dictus. [b] Dictatura popularis, & orationibus in Patres criminoſis fuit, & quod tres leges ſecundiſſimas plebi, adverſas nobilitati tulit: unam, ut plebiſcita omnes Quirites tenerent: alteram, ut legum, quæ comitiis centuriatis ferrentur, ante initum ſuffragium Patres auctores fierent: [1] tertiam, ut alter utique ex plebe, quum eo ventum ſit ut utrumque plebeium conſulem fieri liceret, cenſor crearetur. Plus eo anno domi acceptum cladis ab conſulibus, ac dictatore, quam ex victoria eorum bellicisque rebus foris auctum imperium Patres credebant. Anno inſe- 13
quenti L. Furio Camillo, C. Mænio conſulibus, quo inſignitius omiſſa res Æmilio ſuperioris anni conſuli exprobraretur, Pedum armis, viriſque, & omni vi expugnandum ac delendum, ſenatus fremit: coactique novi conſules omnibus eam rem præverti, proficiſcuntur. Jam Latio is ſtatus erat rerum, ut neque bellum neque pacem pati poſſent. ad bellum opes deerant: pacem ob agri adempti dolorem aſpernabantur. Mediis conſiliis ſtandum videbatur, ut oppidis ſe tenerent: ne laceſſitus Romanus cauſſam belli haberet: & ſi cujus oppidi obſidio nunciata eſſet, undique ex omnibus populis auxilium obſeſſis ferretur. Neque tamen niſi admodum à paucis populis Pedani adjuti ſunt. Tiburtes, Præneſtinique,

illam deſignet, quæ ſub ſortem & perticam venit, poſteriore omne territorium e[illegible]um populorum. Si tamen τὸ [illegible]etus aliquis liber excluderet, facile intelligerem illud ipſum vel τὸ *ſolo:* ut cum dicimus, *in hoſtico*, *in pacato*. Lib. 3. *Non diutius ſe in Hernico hoſtis ontinuit.* Lib. 8. *Sine commeatu vagi milites, in pacato, in hoſtico, errent.*

b *Dictatura popularis.*] Sigonius *Dictator:* ſed vide notas ad lib. 34, 6.

VARIORUM.

1 *Tertiam, ut alter utique ex plebe, cum eo ventum ſit, ut utrumque pleb.*] Senſus eſt: Ut quoniam quod gravius erat, conceſſum eſt à patribus, utrumque conſulem ex plebe fieri; concedant id etiam, quod levius eſſe videtur, ut alter utique cenſor ex plebe fiat. De

nique, quorum ager propior erat, Pedum pervenere. [2] Aricinos, Laviniosque, & Veliternos Antiatibus Volſcis ſe conjungentes [3] ad Aſturæ flumen, Mænius improviſo adortus fudit. Camillus ad Pedum cum Tiburtibus, maxime valido exercitu, majore mole, quamquam æque proſpero eventu, pugnat. Tumultum maxime repentina inter prælium eruptio oppidanorum fecit: in quos parte exercitus converſa Camillus, non compulit ſolum eos intra mœnia, ſed eodem etiam die, quum ipſos auxiliaque eorum perculiſſet, oppidum ſcalis cepit. Placuit inde jam majore conatu animoque ab unius expugnatione urbis ad perdomandum Latium victorem circumducere exercitum: nec quievere ante, quam expugnando, aut in deditionem accipiendo ſingulas urbes, Latium omne ſubegere. Præſidiis inde diſpoſitis, per recepta oppida, Romam ad deſtinatum omnium conſenſu triumphum deceſſere. additus triumpho honos, ut ſtatuæ equeſtres eis, rara illa ætate res, in foro ponerentur. Prius quam Comitiis in inſequentem annum conſules rogarent, Camillus de Latinis populis ad ſenatum retulit, atque ita diſſeruit: *Patres Conſcripti, quod bello armiſque in Latio agendum fuit, id jam Deum benignitate ac virtute militum ad finem venit. cæſi ad Pedum Aſturamque ſunt exercitus hoſtium: oppida Latina omnia,* [4] *& Antium ex Volſcis,*

utroque autem conſule plebeio lata lex eſt anno CDXIII. ut ait Livius lib. 7. extremo. *Sigonius.*

2 *Aricinos Lanuvinoſque.*] Legendum puto, *Laviniosque*, ex lapidibus Capitolinis. Lavinium ab Ænea, ut omnes, Lanuvium à Diomede, ut Appianus, conditum eſt. Lavinium colonia, in epitoma lib. 70. Lanuvium municipium Ciceroni pro Milone & Muræna, tum Pediano fuiſſe traditur. Lavinii Veſtæ & Penatibus ſacra peragebant, Dionyſius lib. 1. & Macrobius lib. 3. Lanuvii Soſpiti Iunoni, teſte Cicerone pro Muræna. Prætetea Lavinium longius abeſt à Roma quam Lanuvium. Diſtat enim à mari quatuor ſtadia, ut ait Dionyſius lib. 1. ſitum inter Oſtiam & Antium auctore Strabone lib. 5. At Lanuvium abeſt à Roma ſtadia 150. ut ait Appianus lib. 2. ita ut auctore Strabone ab eo mare & Antium proſpici poſſit, haud procul ab Aricia; quæ 160. ſtadia abeſt in Appia via ſita. *Sigonius.*

3 *Ad Aſturæ flumen.*] Plin. lib. 3. cap. 5. ait & flumen & inſulam in Latio eſſe Aſturam. Sabellicus *Aſſuræ* legiſſe videtur. *Glarean.*

4 *Et Antium ex Volſcis.*] Hoc *κατὰ σιωπὴν* intelligo. nam ipſe antea nunquam dixit: quamquam memoriæ la-

Volſcis, aut vi capta, aut recepta in deditionem, præſidiis tenentur veſtris. Reliqua conſultatio eſt, quoniam rebellando ſæpius nos ſollicitant, quonam modo perpetua pace quietos obtineamus. Dii immortales, ita vos potentes hujus conſilii fecerunt, ut ſit Latium deinde, an non ſit, in veſtra manu poſuerint. Itaque pacem vobis, quod ad Latinos attinet, parare in perpetuum, vel ſæviendo, vel ignoſcendo, poteſtis. Vultis crudeliter conſulere in deditos, victoſque? licet delere omne Latium: vaſtas inde ſolitudines facere, unde ſociali egregio exercitu per multa bella magnaque ſæpe uſi eſtis. Vultis exemplo majorum augere rem Romanam, victos in civitatem accipiendo? materia creſcendi per ſummam gloriam ſuppeditat. certe id firmiſſimum longe imperium eſt, quo obedientes gaudent. Sed maturato opus eſt, quicquid ſtatuere placet. tot populos inter ſpem metumque ſuſpenſos animi habetis: [a] & veſtram itaque de eis curam quam primum abſolvi, & illorum animos, dum exſpectatione ſtupent, ſeu pœna, ſeu beneficio, præoccupari oportet. Noſtrum enim fuit efficere, ut omnium rerum vobis ad conſulendum poteſtas eſſet. veſtrum eſt decernere quod optimum vobis reique publicæ ſit.* Principes 14
ſenatus relationem conſulis de ſumma rerum laudare. ſed quum aliorum cauſſa alia eſſet, ita expediri poſſe conſilium dicere, ut pro merito cujuſque ſtatueretur, ſi de ſingulis nominatim referrent populis. Relatum igitur de ſingulis, decretumque. Lanuvinis civitas data: ſacraque ſua reddita cum eo, ut ædes lucuſque Soſpitæ Junonis communis Lanuvinis municipibus cum populo Romano eſſet. Aricini, Nomentanique, & Pedani, eodem jure, quo Lanuvini in civitatem accepti. [1] Tuſcu-

pſus videri poterat, in tanta cum ſcriptorum tum rerum confuſione. *Glarean.*

GRONOVII.

a *Et veſtram utique de eis.*] Illud *utique* ab Sigonio eſt, præcedentia verba includentis parentheſi. Sed noſtri, ut edebatur, *itaque*: longeque melius ſic procedit oratio. Dixerat maturato opus eſſe. Id confirmat quaſi ſyllogiſmo: tot populos ſuſpenſos animi tenetis. ergo & veſtra & illorum intereſt rem confieri: veſtra, ut abſolvamini tanta cura; illorum, ut vel pœna vel beneficio præveniantur, priuſquam ſe colligere, & ipſi aliquid conſilii capere, poſſint.

[1] Tuſculanis ſervata civitas, quam habebant: crime que rebellionis à publica fraude in paucos auctores ve ſum. In [2] Veliternos, veteres cives Romanos, quod tc ties rebellaſſent, graviter ſævitum: & muri dejecti, ſenatus inde abductus: juſſique trans Tiberim habitar ut ejus, qui cis Tiberim deprehenſus eſſet, [3] uſque a mille pondo clarigatio eſſet: nec priuſquam ære perſ luto, is qui cepiſſet, extra vincula captum haberet. I agrum ſenatorum coloni miſſi: quibus adſcriptis, ſp ciem antiquæ frequentiæ Velitræ receperunt. [4] Et A tium nova colonia miſſa, cum eo, ut Antiatibus permi teretur, ſi & ipſi adſcribi coloni vellent. naves inde lo gæ abactæ: interdictumque mari Antiati populo eſt, civitas data. Tiburtes, Præneſtinique agro mulctat neque ob recens tantum rebellionis, commune cum ali Latinis crimen, ſed quod, tædio imperii Romani, cu Gallis, gente efferata, arma quondam conſociaſſen Cæteris Latinis populis connubia commerciaque concilia inter ſe ademerunt. Campanis equitibus, h noris cauſſa, quia cum Latinis rebellare noluiſſent, Fu daniſque, & Formianis, quod per fines eorum tuta p

cataqu

VARIORUM.

1 *Tuſculanis ſervata civitas, quam hab.*] Data eſt civitas Tuſculanis auctore Livio, an. ab urbe cond. CCCLXXV. ut merito Cicero pro Plancio municipium antiquiſſimum vocet Tuſculum. *Sigonius.*

2 *Veliternos veteres cives Rom.*] Velitræ colonia deducta fuit, anno ab Vrbe cond. CCLX. lib. 2. *Sigon.*

3 *Vſque ad mille pondo clarigatio eſſet.*] Budæus, *Clarigationem* eſſe voluit, quam Græci ἀνδροληψίαν dixere: vide Pollucem lib. 8. cap. 1. *Pigneratio* etiam vocatur: interpretes barbari, *repreſaliam* dicere maluerunt. Vet. Gloſſ. ἐνεχυρασμός, & Novell. 52. ἀμηχανος, & ἀρπαγή, nam reddere nolentibus, vi pigneratio ſeu repreſalia fi bat. Ego ſane *Clarigationem* pignerationem dici Latinè poſſe cenſerem, n *pigneratio* res potius, quam perſona reſpiceret. *Clarigatio* verò, ſicut Ar drolepſia, potius perſonas quam res. *Clarigationem* fuiſſe perſonarum poti quam rerum prehenſionem, ex ipſi Livii verbis clare percipimus; quæ ta men prehenſio ceſſabat, ſoluta pœn loco pecunia determinata: itaque re ſpectu prehenſionis perſonarum ... *lepſiam;* reſpectu vero redemptionis ſolutæ pecuniæ *pignerationem* dici poſ cenſemus. *Marcell. Donat.*

4 *Et Antium nov. colonia miſſa.*] E primum deducta fuit anno ab urb cond. CCLXXXV. *Sigon.*

5 *Roſtraqu*

cataque ſemper fuiſſet via, civitas ſine ſuffragio data. Cumanos, Sueſſulanoſque ejuſdem juris conditioniſque cujus Capuam eſſe placuit. Naves Antiatium, partim in navalia Romæ ſubductæ, partim incenſæ, roſtriſque earum ſuggeſtum, in foro exſtructum, adornari placuit:
5 Roſtraque id templum appellatum. C. Sulpicio Lon- 15
go, P. Ælio Pæto, conſulibus, quum omnia non opes magis Romanæ, quam beneficiis parta gratia bona pace obtineret, inter Sidicinos Auruncoſque bellum ortum. Aurunci à T. Manlio conſule in deditionem accepti; nihil deinde moverant: eo petendi auxilii ab Romanis cauſſa juſtior fuit. Sed prius quam conſules ab urbe (juſſerat enim ſenatus defendi Auruncos) exercitum educerent, fama affertur: Auruncos metu oppidum deſeruiſſe, profugoſque cum conjugibus ac liberis, Sueſſam communiſſe (quæ nunc Aurunca appellata) mœnia antiqua eorum, urbemque ab Sidicinis deletam. Ob ea infenſus conſulibus ſenatus, quorum cunctatione proditi ſocii eſſent, dictatorem dici juſſit. dictus C. Claudius Regillenſis, magiſtrum equitum C. Claudium Hortatorem dixit. Religio inde injecta de dictatore: & quum augures vitio creatum videri dixiſſent, dictator magiſterque equitum ſe magiſtratu abdicarunt. Eo anno Minucia Veſtalis, ſuſpecta primo propter mundiorem juſto cultum, inſimulata deinde apud pontifices ab indice ſervo; quum decreto eorum juſſa eſſet ſacris abſtinere, familiamque in poteſtate habere; facto judicio, viva ſub terram, ad portam Collinam a dextra via ſtrata

5 *Roſtraque id templum.*] Plinius lib. 16. cap. 4. *Antea roſtra navium tribunali præfixa fori decus erant velut populo Romano ipſi corona impoſita.* Cicero in Vatinium: *In Roſtra, in illo, inquam, augurato templo ac loco.* Pro lege Manilia: *in eum ipſum locum aſcendere, quem majores exuviis nauticis & claſſium ſpoliis ornatum reliquiſſent.* Sigonius.

GRONOVII.

a *Dextra via ſtrata.*] Sic priſcæ editiones. Sigonius *ſtratam*: & cur *terram ſtratam* dicat Livius, ait docere Plutarchum: apud quem eſt in hypogæo, quo defodiebantur virgines Veſtales; lectum ſtratum fuiſſe. Ego *triclinium ſtratum* facile admitto, in quo lecti ſunt ſtrati: *terram ſtratam*, ſub qua

 lectus

ſtrata defoſſa [1] Scelerato campo. credo ab inceſto id et loco nomen factum. Eodem anno Q. Publilius Philo prætor primum de plebe, adverſante Sulpicio conſule, [2] qui negabat, rationem ejus ſe habiturum, eſt factus; ſenatu, quum in ſummis imperiis id non obtinuiſſet, minus in prætura tendente.
16 Inſequens annus, L. Papirio Craſſo, Cæſone Duilio conſulibus, Auſonum magis novo quam magno bello fuit inſignis. ea gens Cales urbem incolebat. Sidicinis finitimis arma conjunxerat; unoque prælio haud ſane memorabili duorum populorum exercitus fuſus, propinquitate urbium & ad fugam pronior, & in fuga ipſa tutior fuit. nec tamen omiſſa ejus belli cura Patribus, quia toties jam Sidicini, aut ipſi moverant bellum, aut moventibus auxilium tulerant, aut cauſſa armorum fuerant. Itaque omni ope annixi ſunt, ut maximum ea tempeſtate imperatorem M. Valerium Corvum conſulem quartum facerent: collega additus Corvo M. Atilius Regulus. & ne forte caſu erraretur, petitum ab conſulibus, ut extra ſortem Corvi ea provincia eſſet. Exercitu victore à ſuperioribus conſulibus accepto ad Cales, unde bellum ortum erat, profectus, quum hoſtes ab ſuperioris etiam certaminis memoria pavidos clamore atque impetu primo fudiſſet; mœnia ipſa oppugnare eſt aggreſſus. & militum quidem is erat ardor, ut jam inde cum ſcalis ſuccedere ad muros vellent, evaſuroſque contenderent. Corvus, quia id arduum factu erat, labore militum potius quam periculo,

lo,

lectus ſtratus ſit, accipere non poſſum. Niſi & *ſtratum mare* in quo lecti ſternuntur. Thuan. *Dextra viam ſtrata.* Pall. *Dextra via ſtatim.* Voſſ. *Dextra viam ſtratam.* Helm. *Extra viam ſtratam.* Quod aliquem commovere poſſit. Sed *dextrâ viâ ſtratâ*, eſt ad ſiniſtram munitæ viæ: in campo, ubi à dextra eſt via ſtrata. Sic lib. 2, 49. *Infelici via dextro Iano portæ Carmentalis.*

VARIORUM.

1 *Scelerato campo.*] Feſtus: *Sceleratus Campus appellatur proxime portam Collinam, in quo Virgines Veſtales quæ inceſtum fecerunt, defoſſæ ſunt.* Sigonius.

2 *Qui negabat rationem ejus ſe habiturum.*] Id eſt, nomen ejus candidati non recepturum, conſules enim prætoria comitia habebant. *Sigonius.*

GRO-

o, peragere incœptum voluit. itaque aggerem & vineas
:git, turreſque muro admovit: quarum uſum forte obla-
a opportunitas prævertit. namque M. Fabius, captivus
Romanus, quum per negligentiam cuſtodum feſto die
vinculis ruptis, per murum inter opera Romanorum,
eligata ad pinnam muri reſte ſuſpenſus, manibus ſe de-
niſiſſet; perpulit imperatorem ut vino epuliſque ſopitos
oſtes aggrederetur. nec majore certamine capti cum
urbe Auſones ſunt, quam acie fuſi erant. Præda capta
ngens eſt. præſidioque impoſito Calibus reductæ Ro-
nam legiones. Conſul ex Senatuſconſulto triumpha-
vit: &, ne Atilius expers gloriæ eſſet, juſſi ambo conſu-
es adverſus Sidicinos ducere exercitum. Dictatorem
nte ex ſenatuſconſulto comitiorum habendorum cauſ-
a dixerunt L. Æmilium Mamercinum. is magiſtrum
equitum Q. Publilium Philonem dixit. Dictatore co-
mitia habente, [a] conſules creati ſunt T. Veturius, Sp.
Poſtumius. Etſi belli pars cum Sidicinis reſtabat; ta-
men ut beneficio prævenirent deſiderium plebis, de co-
onia deducenda Cales retulerunt: factoque ſenatuſ-
conſulto, ut duo millia quingenti homines eo ſcriberen-
ur, triumviros coloniæ deducendæ, agroque dividundo
creaverunt Cæſonem Duilium, T. Quintium, M. Fa-
bium. Novi deinde conſules, à veteribus exercitu ac- 17
cepto, ingreſſi hoſtium fines, populando uſque ad mœ-
nia atque urbem pervenerunt. Ibi, quia ingenti exer-
citu comparato Sidicini, & ipſi pro extrema ſpe dimi-
caturi enixe videbantur, & Samnium fama erat conciri
ad bellum; dictator ab conſulibus ex auctoritate ſenatus
dictus P. Cornelius Rufinus: magiſter equitum M. An-
tonius.

GRONOVII.

a *Conſules creati ſunt T. Veturius.*] Ne hic quidem nihil ab aliena manu eſſe cum quoquam pignus dare auſim. Videtur enim feciſſe Livius: *Dictatore comitia habente, conſules creati T. Veturius, Sp. Poſtumius, etſi belli pars cum Sidicinis reſtabat, tamen ut beneficio prævenirent deſiderium plebis, de colonia deducenda Cales retulerunt.* Multo id quidem rotundius. Vide ad lib. 3. cap. 22.

b *Adver-*

tonius. Religio deinde inceſſit, vitio eos creatos: magiſtratuque ſe abdicaverunt. & quia peſtilentia inſecuta eſt, velut omnibus eo vitio contactis auſpiciis, res ad interregnum rediit. ab interregno inito per quintum demum interregem M. Valerium Corvum [1] creati conſules A. Cornelius iterum, & Cn. Domitius. Tranquillis rebus, [2] fama Gallici belli pro tumultu valuit, ut dictatorem dici placeret. Dictus M. Papirius Craſſus, & magiſter equitum P. Valerius Publicola. à quibus [b] dum delectus intentius quam adverſus finitima bella haberetur, exploratores miſſi attulerunt, quieta omnia apud Gallos eſſe. Samnium quoque jam alterum annum turbari novis conſiliis ſuſpectum erat. eo ex agro Sidicino exercitus Romanus non eſt deductus. Cæterum Samnites bellum Alexandri Epirenſis in Lucanos traxit, qui duo populi [c] adverſus regem [3] exſcenſionem à Pæſto facientem ſignis collatis pugnaverunt. eo certamine ſuperior Alexander, incertum qua fide culturus, ſi perinde cætera proceſſiſſent, pacem cum Romanis fecit. Eodem anno cenſus actus novique cives cenſi: tribus propter

b *Dum delectus.*] Sic quidem jam & Modiana editio. Sed vetuſtiores & ſcripti, *cum delectus*. Alioqui *dum habetur* fuiſſet dicendum.

c *Adverſus regem, exſcenſionem à Pæſto facientem.*] Sic omnes veteres libri, fatente & Sigonio. Quibus placet *excurſionem*, ex eorum genere ſunt, qui eandem vocem ter corruperunt apud Livium, correpti Lipſio lib. 2. epiſt. quæſt. 20. Adjungas licet lib. 22, 20. *Claſſe profecti exſcenſu è navibus in terram facto, cum urbem vi cepiſſent.* nam & ibi legendum, *exſcenſione facta*, ſignificant optimi codices. Nollem iſtis iterum ſe aggregaſſe Sigonium lib. 29, 28. *Prædatorias claſſes, quibus exſcenſiones in agros maritimos factæ erant.* *Excurſiones*, quod ille inculcat, nos in uno tantum libro, nec eo antiquo aut optimo invenimus. Memineris autem diſtinguere inter *eſcendere* & *exſcendere*: illud eſt ſurſum niti ſcandendo; hoc è navi deſcendere. Nec vero opus, quod hic requirit Sigonius, ſi veterem ſcripturam retineamus, *ad Pæſtum*. Intelligimus exſcenſionem in Lucaniam ab ea parte, ubi eſt Pæſtum. Vide quæ ad lib. 31, 24.

VARIORUM.

1 *Creati conſules A. Cornelius.*] Hic par conſulum L. Papirium Curſorem, C. Pœtelium Libonem Viſolum deſiderari anno v. c. 420. diſputat Steph. Vinandus Pighius.

2 *Fama Gallici belli pro tumultu valuit.*] Illud *pro tumultu* gloſſema puto: nam vulgo dicebant *tumultus Gallicus*. Et res notiſſima eſt. Itaque ejiciendum arbitror totum illud *pro tumultu*. Tan. Faber.

3 *Conſcenſionem à Pæſto facientem.*] Nugæ.

pter eos additæ, Mæcia & Scaptia: cenſores addiderunt, Q. Publilius Philo, Sp. Poſtumius. Romani facti Acerrani lege ab L. Papirio prætore lata, qua civitas ſine ſuffragio data. hæc eo anno domi militiæque geſta.

Fœdus inſequens annus, ſeu intemperie cœli, ſeu hu- 18
mana fraude fuit, M. Claudio Marcello, C. Valerio conſulibus.[6] Flaccum Potitumque, varie in annalibus cognomen conſulis invenio: cæterum in eo, parvi refert, quid veri ſit: illud pervelim (nec omnes auctores ſunt) proditum falſo eſſe, venenis abſumptos, quorum mors infamem annum peſtilentia fecerit. ſicut proditur tamen res, ne cui auctorum fidem abrogaverim, exponenda eſt. Quum primores civitatis ſimilibus morbis, eodemque ferme omnes eventu morerentur; ancilla quædam ad [4] Q. Fabium Maximum ædilem curulem, indicaturam ſe cauſſam publicæ peſtis profeſſa eſt; ſi ab eo fides ſibi data eſſet, haud futurum noxæ indicium. Fabius confeſtim rem ad conſules, conſules ad ſenatum referunt: conſenſuque ordinis fides indici data. Tum patefactum, muliebri fraude civitatem premi: matronaſque ea venena coquere; & ſi ſequi extemplo velint, manifeſto deprehendi poſſe. Secuti indicem, & coquentes quaſdam [5] medicamenta, & recondita alia, invenerunt. quibus in forum delatis, & viginti matronis apud quas deprehenſa erant, per viatorem accitis, duæ ex eis, Cornelia ac Sergia, patriciæ utraque gentis, quum ea medicamenta ſalubria eſſe contenderent, ab confutante indice, bibere juſſæ, ut ſe falſum commentam arguerent; ſpacio ad colloquendum ſumpto, quum ſummoto populo in conſpectu omnium rem ad cæteras retuliſſent: haud abnuentibus & illis bibere, epoto medicamento, ſuamet ipſæ fraude omnes interierunt. comprehenſæ

Nugæ. quid enim eſt *exſcendere à Paſto?* Lego, *ad Paſtum.* Tan. Faber.

4 *Q. Fabium Maximum ædilem*] Adhuc *Maximus* non dicebatur. Nam poſt in cenſura id cognomen invenit. *Sigon.*

5 *Medicamenta & recondita.*] Lego *conditanea.* quid enim eſt *coquere recondita?* Tan. Faber.

6 In

henſæ extemplo earum comites, magnum numerum matronarum indicaverunt: ex quibus ad centum ſeptuaginta damnatæ. Neque de veneficiis ante eam diem Romæ quæſitum eſt. prodigii ea res loco habita; captiſque magis mentibus quam conſceleratis, ſimilis viſa. Itaque memoria ex annalibus repetita,[6] in ſeceſſionibus quondam plebis, clavum ab dictatore fixum, alienataſque diſcordia mentes hominum eo piaculo compotes ſui feciſſe, dictatorem clavi figendi cauſſa creari placuit. creatus Cn. Quintilius magiſtrum equitum L. Valerium dixit: qui fixo clavo magiſtratu ſe abdicarunt.

19 Creati conſules L. Papirius Craſſus iterum,[7] L. Plautius Venno. cujus principio anni [a] legati ex Volſcis Fabraterni & Lucani Romam venerunt; orantes ut in fidem reciperentur. ſi à Samnitium armis defenſi eſſent, ſe ſub imperio populi Romani fideliter atque obedienter futuros. Miſſi tum ab ſenatu legati: denuntiatumque Samnitibus, ut eorum populorum finibus vim abſtinerent. valuitque ea legatio, non tam quia pacem volebant Samnites, quam quia nondum parati erant ad bellum. Eodem anno Privernas bellum initum:

6 *In ſeceſſionibus quondam plebis clavum ab dict.*] Lib. 7. non ita longe ab initio, de fixo cauſa ſedandæ peſtis clavo mentio eſt: at de ſeceſſione plebis nulla prorſus: quamquam hujuſmodi apud Livium multa. *Glarean.*

7 *L. Plautius Venox.*] *Venno* ſcribendum eſt ex ſecundo hujus conſulatu Capit. Nam qui *Venox* eſt dictus, is & Caji prænomen tulit, & multis poſt annis in cenſura id cognomen invenit. Sunt autem cognomina duo *Venno* & *Venox*, utrumque Plautiorum. *Sigon.*

GRONOVII.

a *Legati ex Volſcis Fabraterni & Lucani.*] Vox ultima mendoſa Sigonio videtur. Neque enim Lucanos ex Volſcis eſſe aut Volſcis vicinos, neque ita per ſe invalidos, ut à Samnitibus quicquam timere poſſent. Errat componendo, quæ dividenda ſunt. Livius ait legatos Lucanos veniſſe Romam & ex Volſcis Fabraternos: non ſimul ex Volſcis & Fabraternos & Lucanos. Fortunæ autem gentium *parvis momentis* mutantur, & modo invalidi ſunt, qui paullo ante formidabiles. Quod autem non multo poſt ait Livius, cum Appulis eos in fidem veniſſe, quibus gentibus nihil ad eam diem cum populo Romano fuerit: id quidem confirmat hujus loci ſcripturam. Accepto enim beneficio per legatos in Samnium à Romanis miſſos hanc gratiam retulerunt. Nec celabo lectorem, ſi cui forte id magis placeat, Albertum Rubenium conjeciſſe, *Poluſcani*, quum Πολυσκανῶν χωρίον in Volſcis commemoret Dionyſius lib. VIII.

b Sana

ſtum: cujus ſocii Fundani, dux etiam Fundanus fuit, Vitruvius Vaccus; vir non domi ſolum, ſed etiam Romæ clarus. ædes fuêre in Palatio ejus, quæ Vacciprata; diruto ædificio publicatoque ſolo appellata. Adverſus hunc, vaſtantem effuſe Setinum Norbanumque & Coranum agrum, L. Papirius profectus; haud procul caſtris ejus conſedit. Vitruvio, nec ut vallo ſe teneret adverſus validiorem hoſtem, [b] ſana conſtare mens, nec ut longius à caſtris dimicaret, animus ſuppetere: vix tota extra portam caſtrorum explicata acie, fugam magis retro quam prælium aut hoſtem ſpectante milite, ſine conſilio, ſine audacia depugnat, & ut levi momento, nec ambigue eſt victus, ita brevitate ipſa loci, facilique receptu in tam propinqua caſtra, haud ægre militem à multa cæde eſt tutatus: nec fere quiſquam in ipſo certamine, pauci in turba fugæ extremæ, quum in caſtra ruerent, cæſi, primiſque tenebris Privernum inde petitum agmine trepido, ut muris potius quam vallo ſe tutarentur. A Priverno Plautius, alter conſul, pervaſtatis paſſim agris prædaque abacta, in agrum Fundanum exercitum inducit. Ingredienti fines ſenatus Fundanorum occurrit, *negant ſe pro Vitruvio ſectamque ejus ſecutis precatum veniſſe, ſed pro Fundano populo,* [c] *quem extra culpam belli eſſe ipſum Vitru-*

b *Sana conſtare mens.*] Sigonius cum maculoſo ſuo libro, *ſane.* Putaverat enim *ſana eſſe*, aut *conſtare* ſolum dicendum. Ut lib. 9. *An ſi ſana mens fuiſſet.* lib. 39. *ut non color, non vultus ei conſtaret.* Seneca epiſt. 22. *non animus nobis, non color conſtat.* Sed vulgatum, quod nuſquam non nobis occurrit, firmat Ovidius lib. VIII. *Vix ſua, vix ſanæ virgo Niſeïa compos Mentis erat.* Et Cicero, qui Philip. 2. *nec vero te unquam neque vigilantem neque in ſomnis credo mente poſſe conſiſtere:* idem lib. 1. in Verrem: *Religiones vero cærimoniæque omnium ſacrorum fanorumque violatæ conſiſtere ejus animum ſine furore atque amentia non ſinunt.*

c *Quem extra culpam belli eſſe ipſum Vitruvium indicaſſe.*] Scio illud lib. 9. *violentos illos cenſores, C. Furium & M. Geganium, qui quid iſte magiſtratus in republica male facere poſſet, indicarunt.* Hic tamen vereor, ne ſcripſerit Livius, *judicaſſe.* Sic enim dicuntur eleganter, qui facto aliquo ſuo præjudicium de re faciunt, & ex eo aliis dant æſtimandi copiam. Cicero lib. 15. famil. 1. *Et quod genus hoc militum ſit, judicavit vir fortiſſimus M. Bibulus in Aſia, qui, cum ei permiſiſſetis, delectum habere noluerit.* Pro Quinctio: *Clamabat porro ipſe Quinctius, ſeſe idcirco nolle ſatiſdare, ne videretur judicaſſe bona ſua ex edicto poſſeſſa eſſe.* Et ſic *ſtatuere* in eadem

Vitruvium judicaſſe, quum receptaculum fugæ Privernum habuerit, non patriam Fundos. Priverni igitur hoſtes populi Romani quærendos perſequendoſque eſſe, qui ſimul à Fundanis ac Romanis utriuſque patriæ immemores deſecerint. [1] *Fundanis pacem eſſe, & animos Romanos, & gratam memoriam acceptæ civitatis. Orare ſe conſulem, ut bellum ab innoxio populo abſtineat; agros, urbem corpora ipſorum conjugumque ac liberorum ſuorum, in poteſtate populi Romani eſſe, futuraque.* Collaudatis Fundanis conſul, literiſque Romam miſſis, in officio Fundanos eſſe, ad Privernum flexit iter. Prius animadverſum in eos, [2] qui capita conjurationis fuerant, à conſule ſcribit Claudius: ad trecentos quinquaginta ex conjuratis vinctos Romam miſſos: eamque deditionem ab ſenatu non acceptam; [3] quod egentium atque humilium pœna defungi velle Fundanum populum cenſuerint.

20 Privernum duobus conſularibus exercitibus quum obſideretur, alter conſul comitiorum cauſſa Romam revocatus. [4] Carceres eo anno in circo primum ſtatuti. Non-

eadem oratione: *Quid ſi tuipſe, Sex. Nævi, ſtatuiſti bona P. Quinctii ex edicto poſſeſſa non eſſe? opinor, tuum teſtimonium, quod in aliena re leve eſſet, id in tua, quoniam contra te eſt, graviſſimum debet eſſe. Emiſti bona Sex. Alpheni, L. Sulla dictatore vendente: ſocium tibi in hujus bonis edidiſti Quinctium.* Suſpicor ita fuiſſe etiam lib. 28, 19. *ipſos claudendis portis judicaſſe Hiſpanos, quid ut timerent meriti eſſent.* Et apud auctorem de bello Alexandrino cap. 54. *ſecundani veriti, ne ſoli relinquerentur, atque ex eo, quid ſenſiſſent, judicaretur, ſecuti ſunt factum ſuperiorum.* Noſter lib. 9. in verbis Poſtumii: *Et hoc ipſi etiam Samnites judicaverunt, quibus non ſatis fuit conſules ſpondere* &c. Hic autem, ut conjeceram, Helm. & duo Voſſiani.

VARIORUM.

1 *Fundanis pacem eſſe & animos.*] Iſtud *pacem* nihil eſt. Lege: *Fundanis autem eſſe &* (ſine interpunctione omni) *& gratum.* Prius illud *ET* more ſolenni παρέλκον eſt, & figuram facit. *Tan. Faber.*

2 *Qui capita conjurationis fuerant.*] *Peſtis eſt, non pœna, cives quod ſimul multos necat.* Eaque propter, *Pœna paucorum eſto, culpa quod fuit planè omnium.* Rationem promit Quintilian. Declamat. 274. *Omnis pœna, non tam ad delictum pertinet, quam ad exemplum.* Pulchrè Seneca lib. 1. de Clementia, cap. 8. *Terret omnes fulmen, etſi non ferit niſi unicum.* Gruter.

3 *Quod egentium atque humilium pœna defungi velle Fund.*] Ut ferè ubique mos eſt. Noſter lib. 9. cap. 26. *Nec diutius, ut fit, quam dum recens erat, quæſtio per clara nomina reorum viguit. inde labi cepit ad viliora capita &c.* Verè igitur milites in Siciliam relegati, apud Livium lib. 25. cap. 6. *An vos veſtriſque liberis ignoſcitis facile Patres conſcripti: in hæc vilia capita ſævitis?* Gruterus.

4 *Carceres eo anno.*] Varro lib. 4. de L. L. *In circo primo, unde mittuntur equi, Carce-*

Nondum perfunctos cura Privernatis belli; tumultus Gallici fama atrox invaſit; haud ferme unquam neglecta Patribus. Extemplo igitur conſules novi, L. Æmilius Mamercinus, & C. Plautius, eo ipſo die Calendis Quintilibus, quo magiſtratus inierunt, comparare inter ſe provincias juſſi: & Mamercinus, cui Gallicum bellum evenerat, ſcribere exercitum ſine ulla vacationis venia. quin opificum quoque vulgus, & ſellularii, minime militiæ idoneum genus, exciti dicuntur. Veioſque ingens exercitus contractus, ut inde obviam Gallis iretur. longius diſcedi, ne alio itinere hoſtis falleret ad urbem incedens, non placuit. Paucos deinde poſt dies, ſatis explorata temporis ejus quiete, à Gallis Privernum omnis converſa vis. Duplex inde fama eſt, alii vi captam urbem, Vitruviumque vivum in poteſtatem veniſſe alii, priuſquam ultima adhiberetur vis,[a] ipſos ſe in deditionem conſulis [5] caduceum præferentes permiſiſſe, auctores ſunt, Vitruviumque ab ſuis traditum. Senatus de Vitruvio Privernatibuſque conſultus, conſulem Plautium, dirutis Priverni muris, præſidioque valido impoſito, ad triumphum arceſſit; Vitruvium in carcerem aſſervari juſſit, quoad conſul rediſſet; tum verberatum necari. ædes ejus quæ eſſent in Palatio, diruendas, bona [6] Semoni Sanco cenſuerunt conſecranda: quodque æris ex eis redactum eſt, ex eo ænei orbes facti; poſiti in ſacello Sanci verſus ædem Quirini. De ſenatu

carceres dicuntur, quod coërcentur equi, ne inde exeant ante quam magiſtratus ſignum miſit. Sigonius.

5 *Caduceum præferentes.*] Caduceum enim geſtantes ab omni violentia tuti erant. Quippe cum pacis inſigne eſſet apud Græcos; & *caduceatorum* nomen demonſtret: ſic enim hi vocantur, qui ad pacem mittuntur legati. Qua verò forma *caduceum* fuerit ex Græcis auctoribus annotat Cælius lib. 21. cap. 16. lect. antiq. *Godel.*

6 *Semoni Sanco cenſuerunt.*] Dio Fidio vel Herculi Sabino. Vide Ioſ. Caſtalionem Obſerv. dec. 3. cap. 10.

GRONOVII.

a *Ipſos ſe in deditionem conſulis permiſiſſe.*] Malim, *in ditionem.* i.e. in poteſtatem. Solent enim hæc duo vocabula ſæpe confundi. Cicero pro Fontejo: *videtis poſitum in veſtra fide ac poteſtate: atque ita ut commiſſus ſit fidei permiſſus poteſtati.* Cæſar 2. Gall. *ſe ſuaque omnia in fidem atque poteſtatem po Romani permittere.*

natu Privernate ita decretum, ut qui ſenator Priverni poſt defectionem ab Romanis manſiſſet, trans Tiberim, lege eadem qua Veliterni, habitaret. His ita decretis, uſque ad triumphum Plautii ſilentium de Privernatibus fuit: poſt triumphum conſul necato Vitruvio, ſociiſque ejus noxæ, apud ſatiatos jam ſuppliciis nocentium, tutam mentionem de Privernatibus ratus; *Quoniam auctores defectionis*, inquit, *meritas pœnas, & ab Diis immortalibus & à vobis habent, Patres Conſcripti, quid placet de innoxia multitudine fieri? Equidem etſi meæ partes exquirendæ magis ſententiæ, quam dandæ ſunt; tamen, quum videant Privernates vicinos Samnitibus eſſe, unde nunc nobis incertiſſima pax eſt; quam minimum irarum inter nos illoſque relinqui velim.*

21 Quum ipſa per ſe res anceps eſſet; prout cujuſque ingenium erat, atrocius mitiuſve ſuadentibus; tum incertiora omnia unus ex Privernatibus legatis fecit; magis conditionis in qua natus eſſet, quam præſentis neceſſitatis memor: qui interrogatus à quodam triſtioris ſententiæ auctore, *quam pœnam meritos Privernates cenſeret?* *Eam*, inquit, *quam merentur qui ſe libertate dignos cenſent.* cujus quum feroci reſponſo infeſtiores factos videret conſul eos, qui ante Privernatium cauſſam impugnabant; ut ipſe benigna interrogatione mitius reſponſum eliceret, *Quid, ſi pœnam*, inquit, *remittimus vobis, qualem nos pacem vobiſcum habituros ſperemus? Si bonam dederitis*, inquit, *& fidam, & perpetuam: ſi malam, haud diuturnam.* Tum vero minari, nec id ambigue, Privernatem quidam, & illis vocibus ad rebellandum incitari pacatos populos.[b] Pars melior ſenatus ad meliora reſponſa trahere, & dicere, *viri, & liberi, vocem auditam. an credi poſſe ullum populum, aut hominem denique, in ea conditione, cujus eum pœniteat, diutius quam neceſſe ſit, manſurum?* [1] *Ibi pacem eſſe fidam, ubi voluntarii*

b *Pars melior Senatus ad meliora.*] forte, *ad molliora reſponſum*, aut *ad mollius reſponſa trahere.*

VARIORUM.

1 *Ibi pacem eſſe fidam, ubi voluntarii pacati.*] Veriſſimè. Nam *Servitus ubi eſt, ibi eſſe non poteſt fidelitas.* Hinc Alexandro inſtillant Scytharum legati apud Curtium lib. 7. cap. 56. m. *Quos viceris, amicos tibi eſſe cave credas. Inter dominum*

luntarii pacati ſint: neque eo loco, ubi ſervitutem eſſe velint, fidem ſperandam eſſe. In hanc ſententiam maxime conſul ipſe inclinavit animos, identidem ad principes ſententiarum conſulares, uti exaudiri poſſet à pluribus, dicendo, *Eos demum, qui nihil præterquam de libertate cogitant, dignos eſſe qui Romani fiant.* Itaque & in ſenatu cauſſam obtinuere, & ex auctoritate Patrum latum ad populum eſt, ut Privernatibus civitas daretur. Eodem anno Anxur trecenti in coloniam miſſi ſunt: bina jugera agri acceperunt. Secutus eſt annus nulla re belli domive inſi- 22
gnis, P. Plautio Proculo, P. Cornelio Scapula conſulibus; præterquam quod Fregellas (Sidicinorum is ager, deinde Volſcorum fuerat) colonia deducta: & populo [2] viſceratio data à M. Flavio in funere matris. Erant qui per ſpeciem honorandæ parentis, meritam mercedem populo ſolutam interpretarentur, quod eum die dicta ab ædilibus crimine ſtupratæ matrisfamiliæ abſolviſſet. Data viſceratio in præteritam judicii gratiam, honoris etiam ei cauſſa fuit: [a] tribunatumque plebei, proximis comitiis, abſens petentibus præfertur. Palæpolis fuit haud procul inde, ubi nunc Neapolis ſita eſt: duabus ur-

ibus

ium & ſervum nulla amicitia eſt. Etiam in pace, belli tamen jura ſervantur. Quod ipſum alioqui minimè ignotum erat Alexandro Magno: *Non èſt*, inquit, *diuturna poſſeſſio, in quam gladio inducimur: beneficiorum gratia ſempiterna eſt.* Gruteri.

2 *Viſceratio data in funere matris.*] *Viſceratio* erat crudæ carnis diſtributio, quæ fieri ſolebat, vel in ſolenni feſtivitate, vel in funeribus magnatum, in quibus carnes ſive crudæ ſive coctæ, quandoque etiam panis vinúmque domum perferentibus præbebatur. Vide Vade re Blond. lib. 2. Romæ triumph. Alex. ab Alex. lib. 5. cap. 7. *Godelev.*

GRONOVII.

a *Tribunatuque plebis proximis comitiis.*] Qui dicitur *tribunatu plebis* aliquid feciſſe, aut cui dicitur *tribunatu plebis* aliquid eveniſſe, is intelligitur eum jam adeptus, non nunc primum petere. Vide lib. 5, 34. At hic reficiendum eſt, *tribunatumque plebei*, quorum illud duo Pall. meliores & Voſſ. alter habent, exigitque verbum *petentibus*, à quo dependet; hoc evidenter membr. Voſſ. prior, Helm. Thuaneus, ex eiſdem alibi ſæpius ab nobis Livio reſtitutum. Proximis comitiis, inquit, tribunatum plebei petentibus ipſe abſens præfertur. Hic cum coactum neſcio quid videtur Glareano, homo bonus ultro clauſis oculis errat. Gelenii *præſentibus*, & recte & docte hic & ad lib. 10. rejecit Sigonius: niſi lateat ſub eo *prenſantibus*: ſed tum & *tribunatuſque* faciendum putares, paullo caſu, ut ad *comitia* referatur.

b Cu-

bibus populus idem habitabat. Cumis erant oriundi. [b] Cumani ab Chalcide Euboica originem trahunt. Claſſe, qua advecti ab domo fuerant, multum in ora maris ejus, quod accolunt, potuêre. [1] Primo in inſulas Ænariam & Pithecuſas egreſſi, deinde in continentem auſi ſedes transferre. Hæc civitas, quum ſuis viribus, tum Samnitium infida adverſus Romanos ſocietate freta, ſive peſtilentiæ, quæ Romanam urbem adorta nunciabatur, fidens, multa hoſtilia adverſus Romanos, agrum Campanum Falernumque incolentes, fecit. Igitur, L. Cornelio Lentulo, Q. Publilio Philone iterum conſulibus, fecialibus Palæpolim ad res repetendas miſſis, quum relatum eſſet à Græcis, gente lingua magis ſtrenua, quam factis, ferox reſponſum; ex auctoritate Patrum populus Palæpolitanis bellum fieri juſſit. Inter conſules provinciis comparatis, bello Græci perſequendi Publilio evenerunt, Cornelius altero exercitu Samnitibus, ſi qua ſe moverent, oppoſitus. Fama autem erat, defectioni Campanorum imminentes admoturos caſtra. ibi optimum viſum Cornelio ſtativa habere. Ab utroque conſule exiguam ſpem pacis cum Samnitibus eſſe, certior fit ſenatus. Publilius duo millia Nolanorum militum, & quatuor Samnitium, magis Nolanis cogentibus quam voluntate Græcorum, [2] [a] recepta Palæpoli miſerat: Cornelius, delectum indictum à magiſtratibus; univerſum Samnium erectum: ac vicinos

b *Cumani ab Chalcide.*] Præpoſitionem non agnoſcunt Th. Voſſ. Helm.

VARIORUM.

1 *Primo in inſulas Ænariam & Pithecuſas.*] Livius Ænariam hic à Pithecuſis ſeparat, quas Plin. lib. 3. cap. 6. unam facit inſulam, ab Homero *Inarimen* dictam: ſequitur enim Plinius errorem illius quo Latini Poëtæ ex duabus unam fecere dictionem, εἰν Ἀρίμοις. *Glareanus.*

2 *Recepta Palæpolim miſerat.*] Senſus eſt: Publius ad ſenatum miſerat duo millia Nolanorum, & quatuor millia Samnitium Palæpolim hoſtium oppidum eſſe recepta. *Sigonius.*

GRONOVII.

a *Recepta Palæpoli, miſerat. Romæ compertum eſt delectum.*] Fulvius Urſinus: *miſerat Romã. Compertum Cornelius delectum.* Sed hæc inania: nam & quod Publilius miſerat, habebat compertum: & quod nuntiabat Cornelius, nuntiabat Romam. Turpiſſimo additamento defor-

cinos populos, Privernatem Fundanumque & Formianum, haud ambigue ſolicitari. Ob hæc quum legatos mitti placuiſſet prius ad Samnites, quam bellum fieret; reſponſum redditur à Samnitibus ferox. Ultro incuſabant injurias Romanorum: neque eo negligentius ea quæ ipſis objicerentur, purgabant. *Haud ullo publico conſilio auxiliove juvari Græcos: nec Fundanum Formianumve à ſe ſolicitatos. quippe minime pœnitere ſe virium ſuarum, ſi bellum placeat. Cæterum non poſſe diſſimulare, ægre pati civitatem Samnitium, quod Fregellas, ex Volſcis captas dirutaſque ab ſe,* 23
reſtituerit Romanus populus, coloniamque in Samnitium agro impoſuerit, quam coloni eorum Fregellas appellent. Eam ſe contumeliam injuriamque, ni ſibi ab iis qui fecerint, dematur, ipſos omni vi depulſuros eſſe. Quum Romanus legatus ad diſceptandum eos ad communes ſocios atque amicos vocaret: *Quid perplexe agimus?* inquit, *noſtra certamina, Romani, non verba legatorum, nec hominum quiſquam diſceptator, ſed campus Campanus, in quo concurrendum eſt, & arma, & communis Mars belli decernet.* Proinde inter Capuam Sueſſu-

lamque

deformata eſt hæc περιοχὴ, quam Sigonius egregie reſtituit, quamvis adhuc nemini auditus. Mſſ. *Romæ compertum eſt Cornelius delectum:* alii, quos inter unus è Pall. verba illa, *Romæ compertum eſt*, omnino inficiantur. Vnde optime cenſuit ille, à farcinatore quodam nolenti Livio ſuppoſita eſſe ſcribendumque: *recepta Palæpoli, miſerat: Cornelius, delectum indictum.* Senſus eſt planus: nam cum parum ab utroque conſule ſpei de pace datum eſſe dixiſſet, mox ſubjungit diſtincte, quid à Publilio, quid à Cornelio delatum fuerit. Publilio autem Græci perſequendi provincia evenerat, Cornelio Samnium. *Miſerat* ad utrumque refertur conſu-[illegible]m, eſtque, miſerat nuntios vel nuntiatum vel literas hoc nuntio: qui fruſtra Glareano durus videtur ſermo. Sic lib. 25. *Conſulibus literæ à prætore miſſæ, ut priuſquam clauderent Capuam operibus, poteſtatem Campanis facerent* &c. Lib. 29. *ſcaphas circummiſit, ut ex omnibus navibus gubernatoreſque & magiſtri navium & bini milites in forum convenirent ad imperia accipienda.* Lib. 33 *Literas ad Zeuxippum mittit, ſervum conſcium tolleret.* Vt intelligat, hoc argumento, vel cum his mandatis. Auctor de bello Hiſpanienſi: *tabellarius eſt miſſus, ut ea nocte turres aggeremqu incenderet.* Sophocles Antigona: ὑμᾶ δ' ἐγὼ πομποῖσιν ἐκ πάντων δίχα Ἔστελλ' ἱκέσθαι. Quodque omnium ſimillimum eſt præſenti loco, Livius lib 36. *is extemplo ad M. Bæbium proprætorem miſit, Antiochum in Theſſaliam impetum feciſſe.* Nec Cicero refugit i[n] compendium ſermonis. Lib. 5. famil. 2c *ita exiſtimes velim, me antelaturum fuiſſe, ſi ad me miſiſſet, voluntatem tuam commodo meo*, id eſt, ſi me certiorem feciſſet. Lib. 11. ep. 8 *Eo tempore Pollio miſit ut ad te, ſi quid vellem, darem literarum.* Vtrobique ab eadem ignorantia vitium erat ante Victorium, quem vide.

Iamque caſtra caſtris conferamus: & Samnis Romanuſne imperio Italiam regat, decernamus. Legati Romanorum quum ſe non quo hoſtis vocaſſet, ſed quo imperatores ſui duxiſſent, ituros eſſe reſpondiſſent; jam Publilius inter Palæpolim Neapolimque loco opportune capto, diremerat hoſtibus ſocietatem auxilii mutui: qua ut quiſque locus premeretur, inter ſe uſi fuerant. Itaque quum & comitiorum dies inſtaret, & Publilium imminentem hoſtium muris, avocari ab ſpe capiendæ indies urbis, haud è republica eſſet; actum cum tribunis eſt, ad populum ferrent, ut quum Publilius Philo conſulatu abiſſet, proconſule rem gereret, quoad debellatum cum Græcis eſſet. L. Cornelio (quia ne eum quidem in Samnium jam ingreſſum revocari ab impetu belli placebat) literæ miſſæ, ut dictatorem comitiorum cauſſa diceret. dixit M. Claudium Marcellum. ab eo magiſter equitum dictus Sp. Poſtumius. Nec tamen ab dictatore comitia ſunt habita, quia vitione creatus eſſet, in diſquiſitionem venit. conſulti augures, vitioſum videri dictatorem, pronunciaverunt. Eam rem tribuni ſuſpectam infamemque criminando fecerunt. *Nam neque facile fuiſſe id vitium noſci,* [b] *quum conſul oriente nocte ſilentio diceret dictatorem: neque ab conſule cuiquam publice privatimve de ea re ſcriptum eſſe; nec quemquam mortalium exſtare, qui ſe vidiſſe aut audiviſſe quid dicat, quod auſpicium dirimeret: neque augures divinare Romæ ſedentes potuiſſe, quid in caſtris conſuli vitii obveniſſet. Cui non apparere, quod plebeius dictator ſit, id vitium auguribus viſum?* Hæc, aliaque ab tribunis nequicquam

GRONOVII.

b *Quum conſul ineunte nocte.*] Ita Sigonius: ſed editt. antiquæ, & omnes ſcripti, *oriente nocte.* Nox quidem perinde oritur, ut dies. Ovidius 6. Faſt. *Delphina videbimus, inquit, Humida cum pulſo nox erit orta die.* Sed non principio noctis, verum poſt mediam, ſilentio, ſurgere moris erat auſpicantibus: ut Feſtus docet in *Silentio* & *ſolida ſella.* Scribendum: *Cum conſul oriens nocte ſilentio diceret dictatorem.* Velius Longus de Orthographia: *Oriri apud antiquos ſurgere frequenter ſignificabat, ut apparet in eo quod dicitur: CONSVL ORIENS MAGISTRVM POPVLI DICAT.* Hæc elegantiſſima obſervatio eſt Alberti Rubenii.

c Brut.

quam jactata: tamen ad interregnum res redit: dilatiſ-
que alia atque alia de cauſſa comitiis, quartuſdecimus
demum interrex Lucius Æmilius conſules creat, C. Pœ-
telium, [1] L. Papirium Mugillanum. Curſorem in aliis
annalibus invenio. [2] Eodem anno Alexandriam in Æ- 24
gypto proditum conditam: Alexandrumque Epiri re-
gem, ab exule Lucano interfectum, ſortes Dodonæi Jo-
vis eventu affirmaſſe. [3] Accito ab Tarentinis in Italiam,
data dictio erat, [4] caveret Acheruſiam aquam, Pando-
ſiamque urbem: ibi fatis ejus terminum dari. Eoque
ocius tranſmiſit in Italiam, ut quam maxime procul ab-
eſſet urbe Pandoſia in Epiro & Acheronte amni, quem
ex Moloſſide fluentem in ſtagna inferna accipit The-
ſprotius ſinus. Cæterum (ut ferme fugiendo in media
fata ruitur) quum ſæpe Bruttias Lucanaſque legiones fu-
diſſet; Heracleam Tarentinorum coloniam, Conſen-
tiam ex Lucanis Sipontumque, [c] Bruttiorum Terinam,
alias inde Meſſapiorum ac Lucanorum cepiſſet urbes, &
trecentas familias illuſtres in Epirum, quas obſidum
numero haberet, miſiſſet; haud procul Pandoſia urbe
immi-

c *Bruttiorum coloniam Acerinam.*] De conſilio Glareani & Sigonii repoſui, *Terinam.* Vocem autem *coloniam* auctore Thuaneo, duobus Voſſ. Helm. delevi: nam ad τὸ *Bruttiorum* ſubaudiendum ex ſequentibus *urbem.* Cluverius: *Heracleam Tarentinorum coloniam, Melapontumque, Conſentiam Bruttiorum, ex Lucanis coloniam Acerinam.* lib. 4. Italiæ antiq. 15.

VARIORUM.

1 *L. Papirium Mugillanum. Curſorem in a. i.*] Quamquam ambigere de cognomine *Papirii* conſulis videtur, *Curſorem* tamen probat magis, quod ex eo intelligi poteſt, quod eum II. poſt conſulem profitetur, hunc annum enumerans. Idem faciunt Capitolini ſcriptores. *Sigonius.*

2 *Eodem anno Alexandriam in Ægypto.*] Hoc loco Alexander ædificat Alexandreiam, qui non longè ab initio hujus libri, in alio tractu orbis à fortuna morbo extinctus eſt. Diodorus Siculus ait; Alexandrum extinctum anno primo Olympiados centeſimæ quartæ decimæ. Caſſiodorus autem ait Coss. C. Petilio III. & L. Papyrio Mugillano Alexandriam conditam. *Glarean.*

3 *Accito ab Tarentinis in Italiam data dictio erat.*] Id eſt, *oraculum*: ex eo credo, quod oracula à Græcis interdum λόγια dicuntur. Pacuvius in Peribœa: *Flexa, non falſa, autumare dictio Delphis ſolet.* Ait enim oracula Delphica tortuoſa & obliqua eſſe: ut ex eo Apollo λοξίας vocari ſoleat, ad cujus hoc cognomen tum reſpexit, non tamen eſſe unquam falſa. *Turneb.* lib. 30. cap. 1.

4 *Caveret Acheruſiam aquam.*] Oraculum his verſibus expreſſum erat: Αἰα-

imminentes Lucanis ac Bruttiis finibus treis tumulos aliquantum inter ſe diſtantes inſedit, ex quibus incurſiones in omnem partem agri hoſtilis faceret. & ducentos ferme Lucanorum exſules circa ſe pro fidis habebat; ut pleraque ejus generis ingenia ſunt, cum fortuna mutabilem gerentes fidem. Imbres continui campis omnibus inundantes, quum interclusiſſent trifariam exercitum à mutuo inter ſe auxilio; duo præſidia, quæ ſine rege erant, improviſo hoſtium adventu opprimuntur: deletiſque eis, ad ipſius obſidionem omnes converſi. Inde ab Lucanis exſulibus ad ſuos nuncii miſſi ſunt: pactoque reditu, promiſſum eſt, regem, aut vivum, aut mortuum, in poteſtatem, daturos. Cæterum cum delectis ipſe egregium facinus auſus, per medios erumpit hoſtes, & ducem Lucanorum cominus congreſſum obtruncat: contrahenſque ſuos ex fuga palatos, pervenit ad amnem ruinis recentibus pontis, quem vis aquæ abſtulerat, [5] indicantem iter. quem quum incerto vado tranſiret agmen, feſſus metu ac labore miles, increpans nomen abominandum fluminis, Jure Acheros vocaris, inquit. quod ubi ad aures accidit regis; adjecit extemplo animum fatis ſuis; ſubſtititque dubius, an tranſiret. Tum Sotimus miniſter ex regiis pueris, quid in tanto diſcrimine periculi cunctaretur interrogans; indicat Lucanos inſidiis quærere locum. Quos ubi reſpexit rex procul grege facto venientes, ſtringit gladium, & per medium amnem tranſmittit equum. Jamque in vadum egreſſum, eminus veruto Lucanus exul transfigit. lapſum inde cum inhærente telo corpus exanime detulit amnis in hoſtium præſidia. Ibi fœda laceratio corporis facta. namque, præciſo medio, partem Conſentiam miſere: pars ipſis retenta ad ludibrium. quæ, quum jaculis ſaxiſ-

κίδη. περιφύλαξο μολεῖν Ἀχερούσιον ὕδωρ Πανδοσίαν θ' ὅθι τοι θάνατος πεπρωμένος ἐστί. Eandem rem tradit Strabo lib. 5. *Sigonius*.

[5] *Indicantem iter.*] Immo *negantem* aut *denegantem*. Sic lege. *Tan. Faber.*

ſaxiſque procul inceſſeretur; mulier una, ultra humanarum irarum fidem ſævienti, turbæ immiſta, ut parumper ſuſtinerent precata, flens ait, virum ſibi liberoſque captos apud hoſtes eſſe. ſperare, corpore regio utcumque mulcato, ſe ſuos redempturam. Is finis lacerationi fuit. ſepultumque Conſentiæ, quod membrorum reliquum fuit; cura mulieris unius: oſſaque Metapontum ad hoſtes remiſſa: inde Epirum devecta ad Cleopatram uxorem, ſororemque Olympiadem: quarum mater Magni Alexandri altera, ſoror altera fuit. Hæc de Alexandri Epirenſis triſti eventu, quamquam Romano bello fortuna eum abſtinuit, tamen quia in Italia bell[i] geſſit, paucis dixiſſe ſatis ſit. Eodem anno lectiſternium Romæ quinto poſt conditam urbem, iiſdem, quibus ante, placandis habitum eſt Diis. Novi deinde conſules juſſu populi quum miſiſſent, qui indicerent Samnitibus bellum; & ipſi majore conatu quam adverſus Græcos cuncta parabant; & alia nova nihil tum animo tal[i] agitantibus acceſſerunt auxilia. Lucani atque Apuli quibus gentibus nihil ad eam diem cum Romano populo fuerat, in fidem venerunt: arma viroſque ad bellum pollicentes. fœdere ergo in amicitiam accepti. Eodem tempore etiam in Samnio res proſpere geſta. tria oppida in poteſtatem venerunt; Allifæ, Callifæ, Ruffrium aliuſque ager primo adventu conſulum longe lateque eſt pervaſtatus. Hoc bello tam proſpere commiſſo, alteri quoque bello, quo Græci obſidebantur, jam finis aderat. nam præterquam quod interſeptis munimentis hoſtium pars parti abſciſſa erat, fœdiora aliquanto intra muros iis, [b] quibus hoſtis territabat, patiebantur

8

GRONOVII.

a *Vltra humanarum irarum fidem.*] Poteſt explicari, ultra quam credi poteſt humanam iram progredi. Malim tamen *finem.* Iuſtinus lib. 17. *non ſolum patrium, verum etiam humanum ultra morem peroſus.* Lib. 24. *Vltra vera affectionis modum.*

b *Quibus hoſtis territabat, patiebantur.*] Videtur ſupereſſe verbum, *patiebantur*, quum idem mox ſequatur, & ſatis commode hic intelligi poſſit. Scribe: *fœdiora aliquanto intra muros i*

& velut capti à ſuiſmetipſis præſidiis, [1] indigna jam liberis quoque ac conjugibus, & quæ captarum urbium extrema ſunt, patiebantur. Itaque, quum & à Tarento & à Samnitibus fama eſſet nova auxilia ventura, Samnitium plus quam vellent, intra mœnia eſſe rebantur: [2] Tarentinorum juventutem Græci Græcos, haud minus per quos Samniti Nolanoque, quam ut Romanis hoſtibus reſiſterent, exſpectabant. Poſtremo, leviſſimum malorum deditio ad Romanos viſa. Charilaus & Nymphius principes civitatis, communicato inter ſe conſilio, partes ad rem agendam diviſere, ut alter ad imperatorem Romanorum transfugeret, alter ſubſiſteret ad præbendam opportunam conſilio urbem. Charilaus fuit, qui ad Publilium Philonem venit: &, *quod bonum, fauſtum, felixque Palæpolitanis, populoque Romano eſſet, tradere ſe* ait *mœnia ſtatuiſſe. Eo facto, utrum ab ſe prodita an ſervata patria videatur; in fide Romana poſitum eſſe. ſibi privatim nec paciſci quicquam, nec petere: publice petere quam paciſci magis, ut ſi ſucceſſiſſet incœptum, cogitaret populus Romanus, potius cum quanto ſtudio periculoque reditum in amicitiam ſuam eſſet, quam qua ſtultitia & temeritate de officio deceſſum.* Collaudatus ab imperatore, tria millia militum ad occupandam eam partem urbis, quam Samnites inſidebant, accepit: præſidio ei L. Quintius tribunus militum præpo-

26 ſitus. Eodem tempore & Nymphius prætorem Samnitium arte aggreſſus perpulerat, ut quoniam omnis Romanus exercitus, aut circa Palæpolim aut in Samnio eſſet, ſineret ſe claſſe circumvehi ad Romanum agrum; non

quibus hoſtis territabat, &, velut capti à ſuiſmet ipſi præſidiis, indigna jam liberis quoque ac conjugibus, & quæ captarum urbium extrema ſunt, patiebantur.

VARIORUM.

1 *Indigna jam liberis quoque ac conjugibus.*] Corruptus locus. Senſus Livii fuerat: *indigna jam liberis* (non intelligo παῖδας, ſed libera capita) *& quæ captarum urbium extrema ſunt, patiebantur, filiis ac conjugibus ſtupratis.* Hæc, opinor, ſunt à mente non prorſus la[illegible] *Tan. Faber.*

2 *Tarentinorum juventutem Græci Gr.*] Tarentinos Græcos Palæpolitani Græci exſpectabant. Tarentum enim Lacedæmoniorum colonia fuit, Iuſtin. lib. 3. *Sigonius.*

3 *Haud*

ſion oram modo maris, ſed ipſi urbi propinqua loca depopulaturum. Sed ut falleret, nocte proficiſcendum eſſe, extemploque naves deducendas. quod quo maturius fieret, omnis juventus Samnitium, præter neceſſarium urbis præſidium, ad littus miſſa. ubi dum Nymphius, in tenebris & multitudine ſemetipſa impediente, ſedulo aliis alia imperia turbans, terit tempus, Charilaus ex compoſito ab ſociis, in urbem receptus; quum ſumma urbis Romano milite impleſſet, tolli clamorem juſſit. ad quem Græci, ſigno accepto à principibus, quievêre. Nolani per averſam partem urbis via Nolam ferente effugiunt. Samnitibus excluſis ab urbe, ut expeditior in præſentia fuga, ita fœdior, poſtquam periculo evaſerunt, viſa: quippe qui inermes nulla rerum ſuarum non relicta inter hoſtes, ludibrium non externis modo, ſed etiam popularibus, ſpoliati atque egentes domos rediere. [3] Haud ignarus opinionis alterius, qua hæc proditio ab Samnitibus facta traditur; quum auctoribus hoc dedi, quibus dignius credi eſt, tum fœdus Neapolitanum (eo enim deinde ſumma rei Græcorum venit) ſimilius vero facit, ipſos in amicitiam rediſſe. Publilio triumphus decretus: [a] quod ſatis credebatur obſidione domitos hoſtes in fidem veniſſe. [4] Duo ſingularia hæc ei viro primum contigêre: prorogatio imperii non ante in ullo facta, & acto honore triumphus. Aliud sub- 27
inde

3 *Haud ignarus opinionis alterius, qua.*] Senſus eſt: Proditionem Palæpolis ab aliis Palæpolitanis auctoribus, ab aliis Samnitibus auctoribus factam eſſe traditum eſt: me, ut Palæpolitanis ducibus factam eſſe credam, cum ſcriptorum auctoritas movet, qui id tradiderunt, tum fœdus Neapolitanum. Nam Græcorum rei ſumma à Palæpoli Neapolim deinde tranſlata eſt. Videtur autem fœdus Neapolitanum vocare id, quod Græci cum Romanis victoribus Neapoli icerunt. *Sigonius.*

4 *Duo ſingularia hæc ei viro pr. cont. prorog. imp. n. a. i. u. f. & a. h.*] Dicit, duo hæc ſingularia Publilio contigiſſe, & quod primus prorogato ultrà conſulatum imperio, proconſule rem geſſerit; & quod primus exacto conſulatu pro conſule triumpharit. Eſt enim *acto honore*, pro eo quod eſt, poſtquam honore abiit: ſic lib. 3. *Ea ætate, iiſque honoribus actis.* Sigonius.

GRONOVII.

a *Quod ſatis videbatur.*] Forte, *cui ſatis*, nimirum triumpho. Et forte *quoi* ab Livio ſcriptum.

VARIO-

inde b terius oræ Græcis exortum. namque quum em Palæpolitanam vana ſpe auxilii aliqua...... ....iſſent, poſtquam Romanos urbe potitos accepere, velut deſtituti, ac non qui ipſi deſtituiſſent, increpare Palæpolitanos, ira atque invidia in Romanos furere: eo etiam quod Lucanos & Apulos (nam utraque eo anno ſocietas cœpta eſt) in fidem populi Romani veniſſe allatum eſt. *quippe propemodum perventum ad ſe eſſe: jamque in eo rem fore, ut Romani aut hoſtes, aut domini habendi ſint. Diſcrimen profecto rerum ſuarum in bello Samnitium eventuque ejus verti. eam ſolam gentem reſtare, nec eam ipſam ſatis validam, quando Lucanus defecerit. quem revocari adhuc, impellique ad abolendam ſocietatem Romanam poſſe, ſi qua ars ſerendis diſcordiis adhibeatur.* Hæc conſilia quum apud cupidos rerum novandarum valuiſſent; ex juventute quidam Lucanorum pretio aſciti, clari magis inter populares quam honeſti, inter ſe mulcati ipſi virgis, quum corpora nuda intuliſſent in civium cœtum, vociferati ſunt, ſe, quod caſtra Romana ingredi auſi eſſent, à conſule virgis cæſos, ac prope ſecuri percuſſos eſſe. Deformis ſuapte natura res, quum ſpeciem injuriæ magis quam doli præ ſe ferret; concitati homines cogunt clamore ſuo magiſtratus ſenatum vocare: & alii circumſtantes concilium, bellum in Romanos poſcunt: alii ad concitandam in arma multitudinem agreſtium diſcurrunt: tumultuque, etiam ſanos conſternante animos, decernitur, ut ſocietas cum Samnitibus renovetur, legatique ad eam rem mittantur. Repentina res, quia quam cauſſam nullam, tam ne fidem quidem habebat; coacti à Samnitibus & obſides dare, & præſidia in loca munita accipere. cæci fraude & ira nihil recuſarunt. Dilucere deinde brevi fraus cœpit, poſtquam criminum falſorum auctores Tarentum commigravere. ſed [1] amiſſa omni de ſe poteſtate, nihil ultra quam ut pœni-

VARIORUM.

1 *Amiſſa omni de ſe poteſtate.*] Latinum non eſt. Senſus Livii erat ut videtur: *ſed amiſſa omni ſpe rei perficiendæ.* Tan. Fab.

2 *L. Pa-*

pœniteret fruſtra, reſtabat. Eo anno plebi Romanæ, 28
velut aliud initium libertatis factum eſt, quod ligari nexi deſierunt: mutatum autem jus ob unius fœneratoris ſimul libidinem, ſimul crudelitatem inſignem. [2]L. Papirius is fuit. cui quum ſe C. Publilius ob æs alienum paternum nexum dediſſet; quæ ætas formaque miſericordiam elicere poterat, ad libidinem & contumeliam animum accenderunt: & florem ætatis ejus fructum adventitium crediti ratus, primo perlicere adoleſcentem ſermone inceſto eſt conatus: dein poſtquam aſpernabantur flagitium aures, minis territare, atque identidem admonere fortunæ: poſtremo, quum ingenuitatis magis, quam præſentis conditionis memorem videret; nudari jubet, verberaque afferri. Quibus laceratus juvenis, quum ſe in publicum proripuiſſet, libidinem crudelitatemque conquerens fœneratoris; ingens vis hominum, quum ætatis miſeratione atq; indignitate injuriæ accenſa, tum ſuæ conditionis, liberûmque ſuorum reſpectu, in forum, atque inde, agmine facto, ad curiam concurrit: & quum conſules tumultu repentino coacti ſenatum vocarent, introeuntibus in Curiam Patribus, laceratum juvenis tergum, procumbentes ad ſingulorum pedes oſtentabant. [3] Victum eo die ob impotentem injuriam unius ingens vinculum fidei: juſſique conſules ferre ad populum, ne quis, niſi qui noxam meruiſſet, donec pœnam lueret, in compedibus aut in nervo teneretur. Pecuniæ creditæ, bona debitoris, non corpus obnoxium eſſet. Ita nexi ſoluti: cautumque in poſterum, ne necterentur. Eodem anno quum ſatis per ſeipſum Samni- 29
tium

2 *L. Papyrius is fuit.*] Cognomen omittit multum ad rem pertinens: ſed [illegible]emet Livius de his dubitat, ut anno 428. & poſtea anno 435. Porro hactenus tres L. Papyrii à Livio numerati ſunt, Curſor, Craſſus ac Mugillanus. Curſor cum Craſſo dictatore magiſter equitum fuit, anno 415. quo P. Decius pater perierat. Craſſus ipſe Cos. fuit anno 424. Mugillani autem ab initio, anno 428. & 435. Forte & in prænominibus & cognominibus Papyriorum erratum. *Glarean.*

3 *Victum eo die ob impotentem.*] Imo *ruptum*, non *victum*; neque enim Latinum eſt. *Tan. Faber.*

tium bellum, [a] & defectio repens Lucanorum, auctoreſque defectionis Tarentini ſolicitos haberent Patres acceſſit; ut & Veſtinus populus Samnitibus ſeſe conjungeret. quæ res, ſicut eo anno ſermonibus magis paſſim hominum jactata, quam in publico ullo concilio eſt: ita inſequentis anni conſulibus L. Furio Camillo iterum, Junio Bruto Scævæ, nulla prior potiorque viſa eſt, de qua ad ſenatum referrent. & quamquam nova res erat, tamen tanta cura Patres inceſſit, ut pariter eam ſuſceptam neglectamque timerent: ne aut impunitas eorum laſcivia ſuperbiaque, aut bello pœnæ expetita metu propinquo atque ira, concitent finitimos populos. Et erat genus omne abunde bello Samnitibus par, Marſi Pelignique & Marrucini: quos, ſi Veſtinus attingeretur, omnes habendos hoſtes. Vicit tamen pars, quæ in præſentia videri potuit majoris animi, quam conſilii: ſed eventus docuit, fortes fortunam juvare. Bellum ex auctoritate Patrum populus adverſus Veſtinos juſſit. Provincia ea Bruto, Samnium Camillo ſorte evenit. Exercitus utroque ducti, & cura tuendorum finium hoſtes prohibiti conjungere arma. Cæterum alterum conſulem L. Furium, cui major moles rerum impoſita erat, morbo gravi implicitum fortuna bello ſubtraxit: juſſuſque dictatorem dicere rei gerendæ cauſſa: longe clariſſimum bello ea tempeſtate dixit L. Papirium Curſorem, à quo [4] Q. Fabius Maximus Rullianus magiſter equitum eſt dictus; par nobile rebus in eo magiſtratu geſtis:

4 *Q. Fabius Maximus Rutilianus.*] Ex Capitolinis tabulis apparet *Rullianus*, non *Rutilianus* eſſe legendum. Mendoſe etiam apud Valerium lib. 2. cap. 2. At apud Plinium recte, *Q. Fabius Rullianus.* Livius eundem poſt *Rullum* nominat. Plutarchus in Pompejo Ῥέλλον, in Fabio Ῥυλλιανὸν appellat, utputo, vitioſe. *Sigonius.*

GRONOVII.

a *Et defectio recens Lucanorum.*] Mſſ. & vetuſtæ edd. *repens.* Vere. Sic lib. 6. *fama repens belli Gallici allata perpulit civitatem.* Lib. 9. *Repens adventus conſulis ita exterruit Umbros.* Lib. 21. *qui tumultus repens poſtquam eſt Romam perlatus.* Scimus, inquis, & quid exemplis opus? Scilicet tibi contingere non poteſt, quod accidit doctiſſimo viro lib. 2. Ital. antiq. qui cum adduceret ex Livii lib. 22, 8. *Priuſquam ſatis certa concilia eſſent, repens alia nuntiatur clades:* apponebat; Lego *repente*

VARIO-

geſtis: diſcordia tamen, qua prope ad ultimum dimica-
tionis ventum eſt, nobilius. Ab altero conſule in Ve-
ſtinis multiplex bellum, nec uſquam vario eventu ge-
ſtum eſt. nam & pervaſtavit agros, & populando atque
urendo tecta hoſtium, ſataque, in aciem invitos extra-
xit: & ita prælio uno accidit Veſtinorum res, (haudqua-
quam tamen incruento milite ſuo) ut non in caſtra ſo-
lum refugerent hoſtes, ſed jam ne vallo quidem ac foſſis
freti, dilaberentur in oppida, ſitu urbium mœnibuſque
ſe defenſuri. Poſtremo, oppida quoque vi expugnare
adortus, primo Cutinam ingenti ardore militum aut
vulnerum ira, quod haud fere quiſquam integer prælio
exceſſerat, ſcalis cepit: deinde Cingiliam. utriuſque
urbis prædam militibus, quod eos neque portæ, neque
muri hoſtium arcuerant, conceſſit. In Samnium, incer- 30
tis itum auſpiciis eſt: cujus rei vitium non in belli even-
tum, quod proſpere geſtum eſt, ſed in rabiem atque iras
imperatorum vertit. namque Papirius dictator à pulla-
rio monitus, quum [1] ad auſpicium repetendum [2] Ro-
mam proficiſceretur, magiſtro equitum denunciavit, ut
ſeſe loco teneret, neu abſente ſe cum hoſte manum
confereret. Fabius quum poſt profectionem dictatoris
per exploratores comperiſſet, perinde omnia ſoluta
apud hoſtes, ac ſi nemo Romanus in Samnio eſſet; ſeu
ferox adoleſcens indignitate accenſus, quod omnia in
dictatore viderentur repoſita eſſe; ſeu occaſione bene
gerendæ rei inductus; exercitu inſtructo paratoque
profectus ad Imbrinium (ita vocant locum) acie cum
Samnitibus conflixit. ea fortuna pugnæ fuit, ut nihil re
lictum ſit, quo ſi affuiſſet dictator, res melius geri po
tueri

VARIORUM.

1 *Ad auſpicium repetendum.*] Tanta enim apud Romanos auguria & auſpicia in auctoritate fuerunt, ut nihil eorum, quæ ad publica & privata negotia pertinerent, inauſpicato perfecerint. Teſtis Cicero de divinatione, Alexan lib. 2. cap. 26. & lib. 5. cap. 53. *Godele*

2 *Romam proficiſceretur.*] Sæpè leg nius, duces è provincia & exercitu a ſpiciorum repetendorum cauſa R mam advolaſſe. *Turneb.* lib. 6. cap. 2 Adverſ.

Gr

tuerit: non dux militi, non miles duci defuit. Eques etiam, auctore L. Cominio tribuno militum, qui aliquoties impetu capto perrumpere non poterat hoſtium agmen; detraxit frenos equis; atque ita concitatos calcaribus permiſit, ut ſuſtinere eos nulla vis poſſet. per arma, per viros late ſtragem dedêre. Secutus pedes impetum equitum, turbatis hoſtibus intulit ſigna. Viginti millia hoſtium cæſa eo die traduntur. Auctores habeo, bis cum hoſte ſigna collata dictatore abſente, bis rem egregie geſtam. Apud antiquiſſimos ſcriptores, una hæc pugna invenitur: in quibuſdam annalibus tota res prætermiſſa eſt. Magiſter equitum, ut ex tanta cæde multis potitus ſpoliis; congeſta in ingentem acervum hoſtilia arma ſubdito igne concremavit: ſeu votum id Deorum cuipiam fuit; [a] ſeu credere libet Fabio auctori, eo factum, ne ſuæ gloriæ fructum dictator caperet, nomenque ibi ſcriberet, aut ſpolia in triumpho ferret. Literæ quoque de re proſpere geſta ad ſenatum, non ad dictatorem miſſæ; argumentum fuêre minime cum eo communicantis laudem. Ita certe dictator id factum accepit, ut lætis aliis victoria parta, præ ſe ferret iram triſtitiamque. Miſſo itaque repente ſenatu, ſe ex curia proripuit: tum vero, non Samnitium magis legiones quam majeſtatem dictatoriam & diſciplinam militarem à magiſtro equitum victam & everſam dictitans, ſi illi impune ſpretum imperium fuiſſet. Itaque plenus minarum iræque, profectus in caſtra quum maximis itineribus iſſet; non tamen prævenire famam adventus ſui potuit. Præcucurrerant enim ab urbe, qui nunciarent dicta-

GRONOVII.

a *Seu credere libet, Fabio auctore factum.*] Sigonius ex ſuo: *ſeu ſi credere libet.* Ignorant noſtri, & nullius pretii eſt. Gravius hic ulcus curandum. Mſſ. & primæ editiones: *ſeu credere libet Fabio auctori, eo factum.* id eſt, vel ſcriptori vel [illegible]. Nec Fabius intelligitur equitum magiſter, ſed Pictor, ſcriptor antiquus rerum Romanarum, ſæpe noſtro memoratus. Lib. [illegible] *Eo magis Fabio, præterquam quod antiquior eſt, crediderim, quadringenta ea ſola talenta fuiſſe.* Idem, ne quid diſſimulem, notaverat ex Fulvii codice Claudius Puteanus.

b *Quod*

dictatorem avidum pœnæ venire, alternis pene verbis T. Manlii factum laudantem. Fabius concione extem- 31
plo advocata, obteſtatus milites eſt, *ut qua virtute rempubl. ab infeſtiſſimis hoſtibus defendiſſent, eadem ſe cujus ductu auſpicioque viciſſent, ab impotenti crudelitate dictatoris tutarentur. Venire amentem invidia, iratum virtuti alienæ felicitatique, furere;* [b] *quod ſe abſente res publica egregie geſta eſſet: malle ſi mutare fortunam poſſet, apud Samnites, quam Romanos victoriam eſſe. Imperium dictitare ſpretum, tanquam non eadem mente pugnari vetuerit, qua pugnatum doleat: & tum invidia impedire virtutem alienam voluiſſe, cupidiſſimiſque arma ablaturum fuiſſe militibus, ne ſe abſente moveri poſſent: & nunc id furere, id ægre pati, quod ſine L. Papirio, non inermes non manci milites fuerint, quod ſe Q. Fabius magiſtrum equitum duxerit, ac non accenſum dictatoris. Quid illum facturum fuiſſe, ſi quod belli caſus ferunt, Marſque communis, adverſa pugna eveniſſet: qui ſibi devictis hoſtibus, republica bene geſta, ita ut non ab illo unico duce melius geri potuerit, ſupplicium* [c] *magiſtro equitum minetur? Neque illum magiſtro equitum infeſtiorem, quam tribunis militum, quam centurionibus, quam militibus eſſe. ſi poſſit, in omnes ſæviturum fuiſſe: quia id nequeat, in unum ſævire. Etiam invidiam tamquam ignem ſumma petere, in caput conſilii, in ducem incurrere. ſi ſe ſimul cum gloria rei geſta*

b *Quod ſe abſente rei egregie geſta eſſet.*] Hic perperam auſcultatum Sigonio, qui mutavit omnium ſcriptorum & vett. editorum: *quod ſe abſente reſpublica egregie geſta eſſet.* Sæpe ita loquuntur optimi quique de illis, qui quamcunque partem ad ſummam rerum pertinentem adminiſtrant. Salluſtius Iugurth. *niſi tamen republica pariter ac ſæviſſimo imperio, bene ac decore geſta.* Cæſar ad milites lib. I. Civil. *hortatur, cujus impera*[illegible] *ductu novem annis rempublicam geſſiſſent.* Noſter lib. 3. *tum hercle illo die, quo ego conſul creatus ſum, male geſta reſpublica eſt.* Poſſem dare exempla innumera, ex his & Cicerone, Seneca, Tacito, & quo non? Neque aliter legendum lib. 2, 64. *Et in Volſcis reſpublica egregie geſta, tum ducis tum militum opera.* Sic meliores etiam ſcripti: ubi adeſt item cum ferro Sigonius. Et lib 28, 9. *ut quemadmodum uno animo rempublicam geſſiſſent, ita quamquam ex diverſis regionibus convenirent.* Sic enim mſſ. non tantum, *rem geſſiſſent.* Cur autem reliquit ſtatim infra Sigonius: *devictis hoſtibus, reſpublica bene geſta?*

c *Magiſtro equitum & tunc victori, minetur.*] Verba, *& tunc victori,* à tribus Pall. Thuan. utroque Voſſ. Fulviano & Cujaciano codd abſunt: & ſane ſuperflua eſſe revincunt antecedentia Quare cancellare ea pudori non habui.

ſtæ extinxiſſet, tunc victorem velut in capto exercitu dominantem, quicquid licuerit in magiſtro equitum, in militibus auſurum. Proinde adeſſent in ſua cauſſa omnium libertati. Si conſenſum exercitus eundem, qui in prælio fuerit, in tuenda victoria videat, & ſalutem unius omnibus curæ eſſe; inclinaturum ad clementiorem ſententiam animum. Poſtremo ſe vitam, fortunaſ-
32 *que ſuas illorum fidei virtutique permittere.* Clamor è tota concione ortus, uti bonum animum haberet: neminem illi vim allaturum ſalvis legionibus Romanis. Haud multo poſt dictator advenit: claſſicoque extemplo ad concionem advocavit. Tum ſilentio facto, præco Q. Fabium magiſtrum equitum citavit. qui ſimul ex inferiore loco ad tribunal acceſſit, tum dictator: *Quæro*, inquit, *de te, Q. Fabi, quum ſummum imperium dictatoris ſit, pareantque ei* [1] *Conſules, regia poteſtas, prætores iiſdem auſpiciis quibus Conſules creati: æquum cenſeas, necne, magiſtrum equitum dicto audientem eſſe? Itemque illud interrogo, quum me incertis auſpiciis profectum ab domo ſcirem, utrum mihi turbatis religionibus reſpubl. in diſcrimen committenda fuerit, an auſpicia repetenda, ne quid dubiis Diis agerem? Simul illud, quæ dictatori religio impedimento ad rem gerendam fuerit, num ea magiſter equitum ſolutus ac liber potuerit eſſe? Sed quid ego hæc interrogo, quum ſi ego tacitus abiſſem, tamen tibi ad voluntatis interpretationem meæ dirigenda tua ſententia fuerit. Quin tu reſpondes, vetuerimne te quicquam rei me abſente agere? vetuerimne ſigna cum hoſtibus conferre?* [d] *Quo tu imperio meo ſpreto, incertis auſpiciis, turbatis religionibus, adverſus morem militarem, diſciplinamque majorum, & numen Deorum, auſus cum hoſte confligere? Ad hæc, quæ interrogatus es, reſponde. extra ea cave vocem mittas. Accede lictor.* Adverſus quæ ſingula Q. Fabio quum reſpondere haud facile eſſet, & nunc

quere-

d *Quo tu imperio meo.*] Sigonius, quaſi operæ pretium ſit, monet τὸ *Quo* eſſe pro eo, quod Græci dicunt Πρὸς τί, vel τί ἦ· ut apud Ciceronem: *Martis ſignum quo mihi pacis auctori?* Tu vero ſi ſapis, tolle interrogationis notam à fine hujus periodi: non enim rogat, sed adfirmat: quaſi diceret: *Quod tu meum imperium ſprevisti, & auſus es confligere.*

VARIORUM.

1 *Conſules, regia poteſtas,*] Rectè, quod pro

vereretur, eundem accuſatorem capitis ſui, ac judicem eſſe; modo, vitam ſibi eripi citius, quam gloriam rerum geſtarum poſſe, vociferaretur; purgaretque ſe invicem, atque ultro accuſaret; tunc Papirius, redintegrata ira, ſpoliari magiſtrum equitum, ac virgas & ſecures expediri juſſit. Fabius fidem militum implorans, lacerantibus veſtem lictoribus, ad triarios, [2] [a] tumultum jam in concione miſcentes, ſeſe recepit. Inde clamor in totam concionem eſt perlatus: alibi preces, alibi minæ audiebantur. [b] qui proximi forte tribunal ſteterant, quia ſubjecti oculis imperatoris noſcitari poterant, orabant ut parceret magiſtro equitum, neu cum eo exercitum damnaret. Extrema concio, & circa Fabium globus, increpabant inclementem dictatorem. nec procul ſeditione aberant: ne tribunal quidem ſatis quietum erat. Legati circumſtantes ſellam orabant, ut rem in poſterum diem differret, & iræ ſuæ ſpatium, & conſilio tempus daret: *Satis caſtigatam adoleſcentiam Fabii eſſe: ſatis deformatam victoriam: ne ad extremum finem ſupplicii tenderet: neu unico juveni, neu patri ejus clariſſimo viro,* [c] *neu Fabiæ genti eam injungeret ignominiam.* Quum parum precibus, parum

pro Rege, duo conſules creati ſint iiſdem inſignibus & eadem fere poteſtate; præterquam quod annua hæc, illa perpetua erat. lib. 2. *Sigon.*

2 *Tumultum jam in concionem miſcentes.*] Hem! quæ Latinitas? Lego: *tumultu jam concionem miſcentes.* Tan. Faber.

GRONOVII.

a *Tumultum jam in concionem miſcentes.*] Duo Voſſ. *in concione.*

b *Qui proximi forte tribunali ſteterant.*] Duo meliores Pall. cum altero Voſſ. *proximi forte tribunal.* ut monuimus olim 3. Obſerv. 2. Cæſar 3. Gall. 7. *P. Craſſus adoleſcens cum legione ſeptima proximus mare Oceanum in Andegavis hiemabat.* Idem 7, 31. *pars in continentes paludes profugit, qui proximi Oceanum fuerant.* Sic utrobique optimæ membranæ: & priore loco jam admiſerunt. Livius lib. 28. *vincente verecundiam metu, cum proximus quiſque hoſtem cederet.* Lib. 29. *ſcorpione icto, qui proximus eum forte ſteterat.*

c *Neu Fabiæ genti eam inureret ignominiam.*] Valde faveo huic ſcripturæ, & ex libris fide digniſſimis propagatam eſſe cupio: quod tamen adhuc tantum ſuſpicari mihi contigit. Apud primum eam reperio Aſcenſium, altera quam mox memorabo, in margine notata, inde Moguntini acceperunt, mox Frobenius, poſt omnes. At in tribus Pall. Thuan. utroque Voſſ. Helm. Fulvii Cujaciique Mſſ. in prima Romana Andreæ, Mediol. Ven. Tarv. Iuntæ, *injungeret.* Nec videtur incommodum loquendi genus. Lib. 3. *injuriam à nobis* repul-

rum cauſſa proficerent, *intueri ſævientem concionem jubebant. ita irritatis militum animis ſubdere ignem, ac materiam ſeditioni, non eſſe ætatis, non prudentiæ ejus. neminem id Q. Fabio pœnam deprecanti ſuam vitio verſurum, ſed dictatori, ſi occæcatus ira infeſtam multitudinem in ſe pravo certamine moviſſet. Poſtremo, ne id ſe gratiæ dare Q. Fabii crederet, ſe juſjurandum dare paratos eſſe; non videri è republica in Q. Fabium*
33 *eo tempore animadverti.* His vocibus quum in ſe magis incitarent dictatorem, [d] quam in magiſtrum equitum placarent, juſſi de tribunali deſcendere legati: & ſilentio nequicquam per præconem tentato, quum præ ſtrepitu ac tumultu nec ipſius dictatoris, nec apparitorum ejus vox audiretur; nox, velut in prælio, certamini finem fecit. Magiſter equitum, juſſus poſtero die adeſſe; quum omnes affirmarent infeſtius Papirium exarſurum, agitatum contentione ipſa, exacerbatumque; clam ex caſtris Romam profugit: &, [1] patre auctore M. Fabio, qui ter jam conſul dictatorque fuerat, vocato extemplo ſenatu, quum maxime conquereretur apud Patres vim atque

repulſam; tanquam aut facere aut pati neceſſe ſit, injungimus aliis. Lib. 28. *nec tam large gratiam relatam ſibi, nec nunc immodice pœnam injungi debere.* Valerius Maximus *abdicationis injungentem notam* Themiſtocli patrem dicit. Cæſar Civil. 1, 4. *cum communibus inimicis in gratiam redierat, quorum ille maximam partem illo adfinitatis tempore injunxerat Cæſari.* Ita non modo Fulvii codex: ſed & Flor. pervetuſtus, Longobardicis exaratus literis, ſed & Torrentianus, quem Lipſii manu collatum vidimus. *Injungere detrimentum* dixit Brutus ad Ciceronem 11. famil. 13. *Injungere legem, laborem, ſervitutem, munus, onus,* hæc omnia Livius. Vt ergo *onerare contumeliis, maledictis*, ita & *injungere ignominiam* non male pronuntiari videtur. Sed alterum tamen dedignari non poſſumus. Vide ad ſequentem librum.

d *Quam magiſtro equitum placarent.* Tres Pall. & alter Voſſ. *quam in magiſtrum equitum placarent.* Exquiſitius. Cicero 11. ad Attic. 9. *Si me non offendes, ſatis tamen habeto commendatam, patruumque in eam, quantum poteris, mitigato.* Quamvis vulgo legatur, *in ea.* Epiſtola 12. *Etſi non dubito, quin is lenis in eum futurus ſit.* Cornelius Nepos in Pelopida: *Poſt id factum nunquam is animo placari potuit in eum, à quo erat violatus.* Suetonius Aug. 27. *Illis in multorum ſæpe perſonam per gratiam & preces exorabilibus.* Tib. 13. *Facilis exorabiliſque in vitricum fuit.*

VARIORUM.

1 *Patre auctore M. Fabio, qui tert.*] M. Fabius Ambuſtus pater fuit Coſ. an. CCCXCV. CCCXCIX. CDI. Dictator an. CDV. *Sigon.*

atque injuriam dictatoris, repente ſtrepitus ante curiam lictorum ſubmoventium auditur. & ipſe inſenſus aderat; poſtquam comperit profectum ex caſtris, cum expedito equitatu ſecutus. Iterata deinde contentio eſt: & prendi Papirius Fabium juſſit. Ubi quum deprecantibus primoribus Patrum, atque univerſo ſenatu perſtaret incepto immitis animus; tum pater M. Fabius, *Quandoquidem*, inquit, *apud te nec auctoritas ſenatus, nec ætas mea cui orbitatem paras, nec virtus nobilitaſque magiſtri equitum à te ipſo nominati valet, nec preces, quæ ſæpe hoſtem mitigavere quæ Deorum iras placant; tribunos plebis appello, &* [2] *provoco ad populum. eumque tibi fugienti exercitus tui, fugienti ſenatus judicium, judicem fero, qui certe unus plus quam tua dictatura poteſt polletque. Videro ceſſuruſne provocationi ſis, cui Rex Romanus Tullus Hoſtilius ceßit.* Ex curia in concionem itur quo cum paucis dictator, cum omni agmine principum magiſter equitum quum aſcendiſſet; deduci eum de roſtris Papirius in partem inferiorem juſſit. Secutus pater, [3] *Bene agis*, inquit, *quum eo nos deduci juſſiſti, unde & privati vocem mittere poſſemus.* Ibi primo, non tam perpetuæ orationes, [a] quam altercatio exaudiebantur. Vicit deinde ſtrepitum vox & indignatio Fabii ſenis, increpantis ſuperbiam crudelitatemque Papirii, *Se quoque dictatorem Romæ fuiſſe, nec à ſe quemquam, ne plebis quidem hominem, non centurionem, non militem, violatum; Papirium tamquam ex hoſtium ducibus, ſic ex Romano imperatore victoriam & triumphum petere.* [b] *Quantum intereſſet inter moderationem*

2 *Provoco ad populum.*] A Dictatore ad populum tandem & provocationem fuiſſe oſtendit etiam Feſtus in *Optima lege.* Sigonius.

3 *Bene agis, cum eo nos deduci juſſ.*] Hoc ait, quia M. Fabius in concione pro roſtris ad populum loqui non potuiſſet, quod eſſet privatus, ex inferiore autem loco, quo eum deduci Dictator juſſerat, licebat. Non enim niſi Magiſtratus & qui à Magiſtratibus producti erant, in concionem aſcendere poterant. *Sigonius.*

GRONOVII.

a *Quam altercatio exaudiebantur.*] Meis auribus ſatisfaceret magis *exaudiebatur.*

b *Quantum intereſſet inter moderationem.*] Malim, *intereſſe*, ob dicta lib. 3 Obſerv. cap. 9.

rationem antiquorum, & novam ſuperbiam crudelitatemque Dictatorem Quintium Cincinnatum, in L. Minucium conſulem ex obſidione à ſe ereptum, non ultra ſæviſſe, quam ut legatum eum ad exercitum pro conſule relinqueret. 1 *M. Furium Camillum, in L. Furio, qui contempta ſua ſenectute & auctoritate, fœdiſſimo cum eventu pugnaſſet; non ſolum in præſentia moderatum ira eſſe, ne quid de collega ſecus populo, aut ſenatui ſcriberet: ſed quum revertiſſet, potiſſimum ex tribunis conſularibus habuiſſe, quem ex collegis, optione ab ſenatu data, ſocium ſibi imperii delegerit. Nam populi quidem, penes quem poteſtas omnium rerum eſſet, ne iram quidem umquam atrociorem fuiſſe in eos, qui temeritate atque inſcitia exercitus amiſiſſent, quam ut pecunia eos mulctaret. capite anquiſitum ob rem bello male geſtam, de imperatore* c *nullo ad eam diem eſſe. Nunc ducibus populi Romani, quæ ne victis quidem bello fas fuerit, virgas & ſecures victoribus, & juſtiſſimos meritis triumphos intentari. Quid enim tandem paſſurum fuiſſe filium ſuum, ſi exercitum amiſiſſet, ſi fuſus, fugatus, caſtris exutus fuiſſet? quo ultra iram violentiamque ejus exceſſuram fuiſſe, quam ut verberaret necaretque? Quam conveniens eſſe,* d *propter Q. Fabium civitatem in lætitia, victoria, ſupplicationibus, ac gratulationibus eſſe: eum, propter quem Deûm delubra pateant, aræ ſacrificiis fument,*

c *Nullum ad eum diem eſſe.*] Iam reperio apud Iuntam ſic editum: nec ei deſunt ſcripti codices. Numquid excidit vox, *exemplum.* Vt lib. 38. *Auctoritas ſeniorum valuit, negantium exem-'um proditum memoriæ eſſe, ut impera-r* &c. Lib. 41. *Res triumpho dignas ſe, cenſebat ſenatus, ſed exemplum à majoribus non accepiſſe, ut qui neque* &c. .n medicina mitior, quam adhibent :ima Romana, & eam ſecutæ, tum .ſcenſiana, Moguntina: *de imperatore ullo ad eam diem eſſe.* An denique, τὸ *pite anquiſitum* pro oratione, cui ſubantivum ineſt, ponitur, quaſi ſit, *Ca-tale factum judicium, vel quæſtionem abitam.* Sic alibi: *Diu non litatum nuit dictatorem.*

d *Propter Q. Fabii victoriam civitatem in lætitia, in ſupplicationibus.*] A mala manu eſt quod finxit hic Sigonius. Vett. ed. & meliores ſcripti: *propter Q. Fabium civitatem in lætitia, victoria, ſupplicationibus, & gratulationibus eſſe.* Scilicet inſolens viſum *in victoria eſſe.* Num inſolentius illo apud Salluſtium Iugurt. *Semperne in ſanguine, ferro, fuga, verſabimur?* Plinius nat. hiſt. 7, 7. *Tu qui fortuna munera amplexaris, & te ne alumnum quidem ejus exiſtimas, ſed partum; tu cujus ſemper in victoria mens; tu qui te Deum credis aliquo ſucceſſu tumens.*

VARIORUM.

1 *M. Furium Camillum in L. Furio.*] Hoc fecit Camillus trib. mil. VI. ann. CCCLXXV. Livius lib. 6. *Sigon.*

2 De

ment, honore, donis cumulentur, nudatum virgis lacerari in conſpectu populi Romani; intuentem Capitolium atque arcem, Deoſque ab ſe duobus prœliis haud fruſtra advocatos? Quo id animo exercitum, qui ejus ductu auſpiciiſque viciſſet, laturum? quem luctum in caſtris Romanis, quam lætitiam inter hoſtes fore? Hæc ſimul jurgans, querens, Deûm hominumque fidem obteſtans, & complexus filium, plurimis cum lacrimis agebat. Stabat cum eo ſenatus majeſtas, favor 34
populi, tribunicium auxilium, memoria abſentis exercitus. Ex parte altera, *imperium invictum populi Romani, & diſciplina rei militaris, & dictatoris edictum pro nomine ſemper obſervatum, & Manliana imperia, & poſthabita filii caritas publicæ utilitati,* jactabantur. *Hoc etiam L. Brutum, conditorem Romanæ libertatis, antea in duobus liberis feciſſe. nunc patres comes, & ſenes faciles,* [2] *de alieno imperio ſpreto, tanquam rei parvæ, diſciplinæ militaris everſæ juventuti gratiam facere. Se tamen perſtaturum in incepto: nec ei, qui adverſus dictum ſuum turbatis religionibus, ac dubiis auſpiciis pugnaſſet, quicquam ex juſta pœna remiſſurum. Majeſtas imperii perpetua ne eſſet, non eſſe in ſua poteſtate. L. Papirium nihil de ejus jure deminuturum. optare, ne poteſtas tribunicia, inviolata, ipſa violet interceſſione ſua Romanum imperium, neu populus Romanus in ſe potiſſimum dictatorem & jus dictaturæ extinguat. Quod ſi feciſſet, non L. Papirium, ſed tribunos, ſed pravum populi judicium nequicquam poſteros accuſaturos: quum polluta ſemel militari diſciplina, non miles centurionis, non centurio tribuni, non tribunus legati, non legatus conſulis, non magiſter equitum, dictatoris pareat imperio: nemo hominum, nemo Deorum verecundiam habeat: non edicta imperatorum, non auſpicia obſerventur. ſine commeatu vagi milites in pacato* [a] *in hoſtico errent;*

---

[2] *De alieno imperio ſpreto.*] Lege, *dictatorio imperio ſpreto.* Cætera ut mittam, quæ iſthæc Latinitas: *corruptæ diſciplinæ gratiam tibi facio de imperio alieno ſpreto?* Tan. Faber.

GRONOVII.

a *In hoſtico errent.*] Voſſ. *In hoſtico errarent:* ſed ſupraſcriptum *ultimæ voco*, quaſi vellet: *coërrent.* Quod ver-

rent; immemores ſacramenti, [b] *licentia ſola ſe, ubi velint, exauctorent;* [c] *infrequentia deſerantur ſigna. neque conveniatur ad edictum, nec diſcernatur interdiu nocte, æquo iniquo loco, juſſu injuſſu imperatoris pugnent; & non ſigna, non ordines ſervent. latrocinii modo cæca, & fortuita, pro ſolenni & ſacrata militia ſit. Horum criminum vos reos in omnia ſecula offerte tribuni*
35 *plebis. veſtra obnoxia capita pro licentia Q. Fabio objicite.* Stupentes tribunos, & ſuam jam vicem magis anxios, quam ejus cui auxilium ab ſe petebatur; liberavit onere [d] conſenſus populi Romani ad preces & obteſtationem verſus, ut ſibi pœnam magiſtri equitum dictator remitteret. Tribuni quoque inclinatam rem in preces ſubſecuti, orare dictatorem inſiſtunt, ut veniam errori humano, veniam adoleſcentiæ Q. Fabii daret. ſatis eum pœnarum dediſſe. Jam ipſe adoleſcens, jam pater M. Fabius contentionis obliti, procumbere ad genua, & iram deprecari dictatoris. Tum dictator ſilentio facto: *Bene habet*, inquit, *Quirites, vicit diſciplina militaris: vicit imperii majeſtas. quæ in diſcrimine fuerunt, an ulla poſt hanc diem eſſent. Non noxæ eximitur Q. Fabius, qui contra edictum imperatoris pugnavit; ſed, noxæ damnatus, donatur populo Romano,*

donatur

bum legas apud Paullum l. 2. ff. 3. D. de officio præfecti vigilum: *per totam noctem vigilare debere & coërrare calceatum.*

b *Licentia ſola ſe.*] Thuan. & Chifl. *ſola ua ſe.* Vnde Rubenius: *licentia ſola duce ſe.* Video & in margine Voſſiani alterius: *uai.* Alter: *ſola qua ſe ubi.* Numquid *licentia ſola vagi ſe exauctorent.*

c *Infrequentia deſerant ſigna, neque conveniant.*] A nimia Curionis eſt cura. Gryphius anno ante cum prioribus editis & ſcriptis ediderat: *Deſerantur, conveniatur, diſcernatur:* non ſine lepore per ipſam illam varietatem, quæ diſplicuit. Sed & medii verbi eandem formam ſæpius aboleviſſe corruptores librorum obſervavi. Sic apud Cæſarem Gal. 6, 35. *Tribus horis Atvatucam veniri poteſt. Huc omnes ſuas fortunas exercitus Romanus contulit.* Sic inculpatæ membranæ Claud. Menardi. At vulgo: *venire poteſtis.* De Civ. 1. *Poſſe prius ad anguſtias veniri quam ſentirentur.*

d *Conſenſus populi Romani ad preces & obteſtationem verſus.*] Ita lib. 3. *Eas leges habiturum pop. Romanum, quas conſenſus omnium, non juſſiſſe latas magis, quam tuliſſe videri poſſet.* Lib. 6. *Comitiisque jurare parato in verba excuſandæ valetudini ſolita, conſenſus populi reſtiterat.* Vellejus lib. 2. *Tum expoſtulante conſenſu populi, cum Pompejo pax inita.*

VARIORUM.

1 *Non noxæ eximitur.*] *Eximere noxæ*, eſt gratiam criminis facere, hoc eſt, remiſſionem dare, ut Budæus interpretatur. Godelev.

2 Cum

donatur tribuniciæ poteſtati; precarium non juſtum auxilium ferenti. Vive, Q. Fabi, felicior hoc conſenſu civitatis ad tuendum te, quam qua paulo ante exultabas victoria. vive, id facinus auſus, cujus tibi ne pater quidem, ſi eodem loco fuiſſet, quo fuit L. Papirius, veniam dediſſet. Mecum ut voles, reverteris in gratiam. populo Romano, *cui vitam debes, nihil majus præſtiteris, quam ſi hic tibi dies ſatis documenti dederit, ut bello ac pace pati legitima imperia poſſis.* [2] Quum ſe nihil morari magiſtrum equitum pronuntiaſſet, [3] degreſſum eum templo lætus ſenatus, lætior populus, circumfuſi, ac gratulantes hinc magiſtro equitum, hinc dictatori, proſecuti ſunt: firmatumque imperium militare haud minus periculo Q. Fabii, quam ſupplicio miſerabili adoleſcentis Manlii videbatur. Forte ita eo anno evênit, ut quotieſcunque dictator ab exercitu receſſit, hoſtes in Samnio moverentur. cæterum in oculis exemplum erat Q. Fabius M. Valerio legato, qui caſtris præerat, ne quam vim hoſtium magis, quam trucem dictatoris iram timeret. Itaque frumentatores, quum circumventi ex inſidiis, cæſi loco iniquo eſſent, creditum vulgo eſt, ſubveniri eis ab legato potuiſſe, ni triſtia edicta exhorruiſſet, ea quoque ira alienavit à dictatore militum animos, jam ante infenſos, quod implacabilis Q. Fabio fuiſſet: & quod ſuis precibus negaſſet, ejus populo Romano veniam dediſſet. Poſtquam dictator præpoſito in urbe L. Papirio 36
Craſſo magiſtro equitum, Q. Fabio vetito quicquam pro magiſtratu agere, in caſtra rediit; neque civibus ſatis lætus adventus ejus fuit, nec hoſtibus quicquam attulit terroris: namque poſtero die, ſeu ignari veniſſe dictatorem, ſeu, adeſſet an abeſſet, parvi facientes, inſtructa acie ad caſtra acceſſerunt. Cæterum tantum momenti

2 *Cum ſe nihil morari magiſtrum eq. pron.*] Genus dicendi, quo utebantur in abſolvendo: ſic ſuprà lib. 4. Tribunus plebis: *Sempronium nihil moror*. Sigon.

3 *Digreſſum eum templo.*] Per *templum*, Roſtra intelligo, quæ ſummoto magiſtro equitum Dictator aſcenderat, & ex eis verba ad populum fecerat: ſuprà autem *Roſtra* templum dici monuimus. *Sigonius.*

menti in uno viro L. Papirio fuit, ut ſi ducis conſilia favor ſubſecutus militum foret, debellari eo die cum Samnitibus potuiſſe, pro haud dubio habitum ſit. ita inſtruxit aciem loco, ac ſubſidiis: ita omni arte bellica firmavit. ceſſatum à milite, ac de induſtria, ut obtrectaretur laudibus ducis, impedita victoria eſt. Plures Samnitium cecidere: plures Romani vulnerati ſunt. Senſit peritus dux, quæ res victoriæ obſtaret: temperandum ingenium ſuum eſſe, & [a] ſeveritatem miſcendam comitati. Itaque adhibitis legatis ipſe circum ſaucios milites inſerens in tentoria caput, ſingulos ut ſeſe haberent rogitans, curam eorum nominatim legatis, tribuniſque, & præfectis demandabat; rem per ſe popularem ita dexter egit, ut medendis corporibus, animi multo prius militum imperatori reconciliarentur: nec quicquam ad ſalubritatem efficacius fuerit, quam quod grato animo ea cura accepta eſt. Refecto exercitu, cum hoſte congreſſus, haud dubia ſpe ſua militumque, ita fudit fugavitque Samnites, ut ille ultimus eis dies conferendi ſigna cum dictatore fuerit. Inceſſit deinde, qua duxit prædæ ſpes, victor exercitus: perluſtravitque hoſtium agros; nulla arma, nullam vim nec apertam, nec inſidiis expertus. Addebat alacritatem, quod dictator prædam omnem edixerat militibus: nec ira magis publica, quam privatum compendium in hoſtem acuebat. His cladibus ſubacti Samnites, pacem ab dictatore petiêre: cum quo pacti, ut ſingula veſtimenta militibus, & annuum ſtipendium darent; quum ire ad ſenatum juſſi eſſent, ſecuturos ſe dictatorem reſponderunt, unius ejus fidei virtutique cauſſam ſuam commendantes. ita deductus ex Samnitibus exercitus. Dictator triumphans urbem eſt ingreſſus: & quum ſe dictatura abdicare vellet, juſſu Pa-

trum

GRONOVII.

a *Severitatem miſcendam comitati.*] Ferri poteſt, ſi intelligas tam id miſceri quod adfunditur, quam id cui adfunditur. Melius tamen erit, opinor, *comitate*. Lib. 40. *Quum pavorem miſtum admiratione patri injeciſſet.*

b *Q. Æmi-*

trum prius quam abdicaret, conſules creavit C. Sulpicium Longum iterum, [b] Q. Æmilium Cerretanum. Samnites, infecta pace, [c] quia de conditionibus agebatur, inducias annuas ab urbe retulerunt. nec earum ipſarum ſancta fides fuit; adeo poſtquam Papirium abiſſe magiſtratu nunciatum eſt, arrecti ad bellandum animi ſunt. C. Sulpicio, Quinto Æmilio (Aulium quidam annales habent) conſulibus, ad defectionem Samnitium, Apulum novum bellum acceſſit. Utroque exercitus miſſi; Sulpicio Samnites, Apuli Æmilio ſorte evenerunt. Sunt qui non ipſis Apulis bellum illatum, ſed [1] ſocios ejus gentis populos ab Samnitium vi atque injuriis defenſos ſcribant. Cæterum fortuna Samnitium vix à ſeipſis eo tempore propulſantium bellum, propius ut ſit vero facit; non Apulis ab Samnitibus arma illata, ſed cum utraque ſimul gente bellum Romanis fuiſſe. nec tamen res ulla memorabilis acta: [d] ager Apulus, Samniumque evaſtatum; hoſtes nec hic nec illic inventi. Romæ nocturnus terror ita ex ſomno trepidam repente civitatem excivit, ut Capitolium atque arx, mœniaque & portæ, plena armatorum fuerint. & quum concurſatum conclamatumque ad arma omnibus locis eſſet, prima luce nec auctor, nec cauſſa terroris comparuit. Eodem anno de Tuſculanis Flavia rogatione populi fuit judicium. M. Fla-

b *Q. Æmilium Cerretanum.*] Immo *Aulium*, ut recte Sigonius & Pighius, qui & interpoſitionem iſtam, *Aulium quidam annales habent*, putat eſſe ab ſtudioſo: qui tamen ſcripſerit, *Æmilium quidam*, tanquam notius nomen. Certe lib. 9. cap. 22. Mſſ. ubique *Aulius*, non *Æmilius*.

c *Quia de conditionibus agebatur.*] id eſt, res hærebat, non conveniebat. Ut lib. 10. *De ſocietate haud abnuunt barbari; de mercede agitur, qua pacta acceptaque* &c. Poſſes alioqui legere, *ambigebatur*. Terent. Heaut. *Simus & Crito, Vicini noſtri, hic ambigunt de finibus.* Juſtinus lib. 1. *Cum de regno ambigerent.* Feſtus in Silvii: *Cum inter eos de regno ambigeretur.*

d *Ager Appulus Samniumque evaſtatum.*] Voſſ. Helm. Pall. *Samnitiumque evaſtatur.* Commodius, ut videtur. Adde tamen quæ dicimus lib. 10. cap. 20.

VARIORUM.

1 *Socios ejus gentis populos.*] Id eſt, ſocios populi Romani Apuliæ populos; in amicitiam enim paulo ante venerant una cum Lucanis. *Sigonius.*

2 *Nec*

M. Flavius Tribunus plebis tulit ad populum, ut in Tuſculanos animadverteretur: [a] quorum eorum ope ac conſilio Veliterni Privernateſque populo Rom. bellum feciſſent. Populus Tuſculanus cum conjugibus ac liberis Romam venit: ea multitudo veſte mutata, & ſpecie reorum tribus circuit, genibus ſe omnium advolvens. plus itaque miſericordia ad pœnæ veniam impetrandam, quam cauſa ad crimen purgandum valuit. Tribus omnes, præter Polliam, antiquarunt legem. Polliæ ſententia fuit, puberes verberatos necari; conjuges liberoſque ſub corona lege belli venire: memoriamque ejus iræ Tuſculanis in pœnæ tam atrocis auctores manſiſſe ad patrum ætatem conſtat: [2] nec quemquam ferme ex
38 Pollia tribu candidatum Papiriam ferre ſolitum. Inſequenti anno Q. Fabio, L. Fulvio Conſulibus, A. Cornelius Arvina dictator, & M. Fabius Ambuſtus magiſter equitum, metu gravioris in Samnio belli (conducta enim pretio à finitimis juventus dicebatur) intentiore delectu habito, egregium exercitum adverſus Samnites duxerunt. Caſtra in hoſtico incurioſe ita poſita, tamquam

2 *Nec quemquam fermè ex Pollia tribu cand. Papirium ferre.*] Senſus eſt: Cum Pollia tribus una Tuſculanos condemnaſſet; memoriam iræ Tuſculani in Polliam tribum, uſque ad patrum memoriam conſervarunt; neque enim quiſquam ex tribu Pollia candidatus Papiriam ferre ſolitus erat, in quam præſertim conjecti Tuſculani cives fuerant, & in qua ſuffragia ferebant. *Papiriam ferre*, credo eſſe, ſuffragium à Papiria tribu ferre. *Sigonius.*

GRONOVII.

a *Quorum ope ac conſilio Veliterni.*] Eleganter & magis ex formula memb. Thuan. Voſſ. Helm. Chifl. *Quorum eorum ope ac conſilio.* Ducunt eodem duo alii: *quod eorum.* Putaverunt ſupervacuum eſſe: non eſt. nam *Quorum eorum*, eſt, quorum ex iis Tuſculanis. Etſi enim publico conſilio id factum ſuſpicio erat, quæſtionem tamen in auctores ejus conſilii adjutoreſque male alacres potius decernere juſtæ ſeveritatis erat, quam in univerſos & ſingulos, quum vix unquam etiam in maxime populari republica res ejuſmodi cunctorum pari conſenſu & ſtudio fiat. Lib. 23, 25. *De exercitu Marcelli, qui eorum ex fuga Cannenſi eſſent.* Sic nos ex Mſſ. Lib. 26. *extra quam qui eorum aut ipſi aut parentes eorum apud hoſtes eſſent.* Lib. 38. *Aliorum qui non comparebant, quando quiſque eorum inventus fuerit.* Ibidemque: *Quæ urbes, qui agri, qui homines Ætolorum juris aliquando fuerunt, qui eorum L. Quinctio, Cn. Domitio coſſ. poſtve eos coſſ. ſubacti* &c. Ipſum eſt apud Plautum Trinum. 4, 3. *Quorum eorum unus ſurripuit currenti curſori ſolum.*

b *Locum*

quam procul abeſſet hoſtis: quum ſubito advenere Samnitium legiones; tanta ferocia, ut vallum uſque ad ſtationem Romanam inferrent. Nox jam appetebat: id prohibuit munimenta adoriri. nec diſſimulabant orta luce poſtero die facturos. Dictator ubi propiorem ſpe dimicationem vidit, ne militum virtuti damno locus eſſet, ignibus crebris relictis, qui conſpectum hoſtium fruſtrarentur, ſilentio legiones educit: nec tamen fallere propter propinquitatem caſtrorum potuit. Eques extemplo inſecutus; ita inſtitit agmini, ut donec luceſceret, prælio abſtineret. ne pedeſtres quidem copiæ ante lucem caſtris egreſſæ. Eques luce demum auſus incurſare in hoſtem, carpendo noviſſimos, premendoque iniquis ad tranſitum locis, agmen detinuit. interim pedes equitem aſſecutus, & totis jam copiis Samnis urgebat. Tum dictator, poſtquam ſine magno incommodo progredi non poterat, eum ipſum, in quo conſtiterat, [b] locum, caſtris dimetari juſſit. [1] id vero circumfuſo undique equitatu, [c] ut vallum peteretur, opuſque inciperet, fieri non poterat. Itaque, ubi neque eundi neque manendi copiam eſſe videt, inſtruit aciem, impedimentis ex agmine remotis. inſtruunt contra & hoſtes; & animis & viribus pares. auxerat id maxime animos, quod

b *Locum caſtris communiri juſſit.*] Ita quidem Sigonius ex ſuo: ſed potiores apud me, quibus vir nec ingenio nec doctrina vulgari Gelenius uſus, exhibentes *dimetari:* cum præſertim inveniſſemus ipſi *dimicari.* Lib. 44. *Imperat, metarentur frontem caſtrorum.* Ibidemque: *Poſtquam metata caſtra impedimentaque collocata animadvertit.* Cæſar 2. Gall. *Opere dimenſo caſtra munire cœperunt.* Cicero 2. de nat. deor. *Atque ita dimetata ſigna ſunt, ut in tantis deſcriptionibus divina ſolertia appareat.*

c *Ut vallum peteretur.*] Sigonius, *poneretur.* Id quod nobis occurrit nuſquam. Sed ſcribendum, *ut vallus peteretur:* vel, *ut vallum peterent, opuſque inciperent.* Ut lignatum irent, vallos cæderent ac pararent, quemadmodum alibi loquitur.

VARIORUM.

1 *Id verò circumfuſo undique equitatu, ut vallum &c.*] Senſus eſt: Dictator, ubi ultrà progredi ſe non ſine ſummo incommodo poſſe vidit, locum caſtris communiri juſſit: cum autem hoſtium equitatus circumfuſus eſſet, ne id quidem fieri poterat, ut vallum poneretur, & opus inciperet. *Sigonius.*

GRO-

quod [a] ignari loco iniquo non hoſti ceſſum, velut fugientes ac territos terribiles ipſi ſecuti fuerant. Id aliquamdiu æquavit pugnam; jam pridem deſueto Samnite clamorem Romani exercitus pati. At hercule illo die ab hora diei tertia ad octavam ita anceps dicitur certamen ſtetiſſe, ut neque clamor, ut primo ſemel concurſu eſt ſublatus, iteratus ſit, neque ſigna promota loco retrove recepta, neque recurſum ab ulla ſit parte. In ſuo quiſque gradu obnixi, urgentes ſcutis ſine reſpiratione ac reſpectu pugnabant. fremitus æqualis, tenorque idem pugnæ [b] in defatigationem ultimam aut noctem ſpectabat. Jam viris vires, jam ferro ſua vis, jam conſilia ducibus deerant, quum ſubito Samnitium equites, cum turma una longius provecta, accepiſſent impedimenta Romanorum procul ab armatis ſine præſidio ſine munimento ſtare, aviditate prædæ impetum faciunt. Quod ubi dictatori trepidus nuncius attulit; Sine modo, inquit, ſeſe præda præpediant. alii deinde ſuper alios, diripi paſſim ferrique fortunas militum vociferabantur. Tum magiſtro equitum accito, *Vides tu*, inquit, *M. Fabi, ab hoſtium equite omiſſam pugnam? hærent impediti impedimentis noſtris. Aggredere: quod inter prædandum omni multitudini evenit, diſſipatos, raros equis inſidentes, raros quibus ferrum in manu ſit, invenies: equoſque dum præda onerant, cæde inermes, cruentamque illis prædam redde. Mihi legiones, peditumque pugna curæ erunt: penes te equeſtre ſit decus.*

GRONOVII.

a *Ignari, loco iniquo, non hoſti ceſſum.*] Sigonius malit *gnari*, aut *non ignari*, hoc ſenſu: auxerat Samnitium animos, quod non ignari ſe loco iniquo non ceſſiſſe Romano hoſti, nunc Romanos velut territos ipſi terribiles erant perſequuti. Perperam me judice. Nihil mutandum, nec *hoſtis* intelligitur Romanus, ſed Samnis. Id, ait, ſuperbos & plenos fiduciæ Samnites fecerat, quod Romanis nuper nocte vaſa colligentibus profectiſque ab tergo inſtiterant quaſi fugientibus & territis ipſi terrentes. At Romani loco iniquo deceſſerant hoc regreſſu, non ceſſerant hoſti Samniti, qui veræ cauſæ ignarus, tanquam ignavia aut rerum deſperatione id factum fuiſſet, interpretabatur. Lib. 7. *Sicubi loco ceſſum, ſi terga data hoſti.*

b *In defatigationem ultimam aut noctem ſpectabat.*] Forte: *ad noctem ſpectabatur.*

:*m*. Equitum a[illegible]es, qualis quæ eſſe inſtructiſſima po- 39
:eſt, invecta i[illegible] diſſipatos impeditoſque hoſtes, cæde
›mnia replet. i[illegible]ter ſarcinas omiſſas repente objacentes
›edibus [illegible]ium, conſternatorumque equorum, ne-
jue p[illegible]gnæ, neque fugæ ſatis potentes cæduntur. Tum,
leleto prope equitatu hoſtium, M. Fabius, circumductis
›aullulum alis, ab tergo pedeſtrem aciem adoritur. cla-
nor inde novus accidens, & Samnitium animos terruit,
k dictator, ubi reſpectantes hoſtium anteſignanos, tur-
›ataque ſigna, & fluctuantem aciem vidit, tum appel-
.are, tum adhortari milites, tribunos principeſque or-
linum nominatim ad iterandam ſecum pugnam vocare.
Novato clamore ſigna inferuntur: & quicquid progre-
liebantur, magis magiſque turbatos hoſtes cernebant.
Eques ipſe jam primus erat in conſpectu: & Cornelius,
:eſpiciens ad manipulos militum, quod manu, quod
voce poterat, monſtrabat, vexilla ſe ſuorum parmaſque
:ernere equitum. Quod ubi auditum ſimulque viſum
eſt, adeo repente laboris per diem pene totum tolerati
vulnerumque obliti ſunt, ut haud ſecus quam ſi tum in-
tegri è caſtris ſignum pugnæ accepiſſent, concitaverint
ſe in hoſtem. nec ultra Samnis tolerare terrorem equi-
tum peditumque vim potuit: partim in medio cæſi, par-
tim in fugam diſſipati ſunt. [c] Pedes reſtantes, ac cir-
cumventos cecidit: ab equite fugientium ſtrages eſt fa-
cta: inter quos & ipſe imperator cecidit. Hoc demum
prælium Samnitium res ita infregit, ut omnibus conci-
liis fremerent, *minime id quidem mirum eſſe, ſi impio bello,
& contra fœdus ſuſcepto, infeſtioribus merito Diis quam homini-
bus, nihil proſpere agerent. expiandum id bellum magna merce-
de, luendumque eſſe. Id referre tantum, utrum ſupplicia noxia
paucorum, an omnium innoxio præbeant ſanguine:* audebant-
que jam quidam nominare auctores armorum. Unum
maxime

c *Pedes reſtantes ac circumventos ce-
cidit.*] Vix credo hæc eſſe Livii, qui
ſcripſerat, *Pedes reſtantes circumventos
cecidit.* Vide quæ dicemus ad lib. 10.
cap.

maxime nomen per conſenſum clamantium Brutuli Papii exaudiebatur. vir nobilis, potenſque erat, haud dubie proximatum induciarum ruptor. De eo coacti referre prætores decretum fecerunt, *Ut [1] Brutulus Papius Romanis dederetur: & cum eo præda omnis Romana, captivique ut Romam mitterentur. quæque res per feciales ex fœdere repetitæ eſſent, ſecundum jus faſque reſtituerentur.* Feciales Romam, ut cenſuerunt, miſſi, & corpus Brutuli exanime: ipſe, morte voluntaria, ignominiæ ſe, ac ſupplicio ſubtraxit. Placuit cum corpore bona quoque ejus dedi nihil tamen earum rerum præter captivos ac ſiqua cognita ex præda ſunt, acceptum eſt: [2] cæterarum rerum irrita fuit deditio. dictator Senatuſconſulto triumphavit. Hoc bellum à Coſs. bellatum quidem auctores ſunt, eoſque de Samnitibus triumphaſſe: Fabium etiam in Apuliam proceſſiſſe, atque inde magnas prædas egiſ-
40 ſe. Nec diſcrepat, quin dictator eo anno A. Cornelius fuerit. id ambigitur, belline gerendi cauſſa creatus ſit, an ut eſſet qui ludis Romanis, quia L. Plautius prætor gravi morbo forte implicitus erat, [3] ſignum mittendis quadrigis daret, functuſque eo [4] haud ſane memorandi imperii miniſterio, ſe dictatura abdicaret, nec facile eſt aut rem rei, aut auctorem auctori præferre. Vitiatam memoriam funebribus laudibus reor, falſiſque imaginum titulis, dum familia ad ſe quæque famam rerum geſtarum, honorumque fallente mendacio trahunt. Inde certe & ſingulorum geſta, & publica monimenta rerum con-

cap. 35. Lib. 9. *Iacet inter eos ſatis patens clauſus in medio campus herbidus aquoſuſque.*

VARIORUM.

1 *Brutulus Papius.*] Papia gens Italica fuit. Itaque bello Italico *Papius Mutilus* inter ejus belli duces inſignis eſt. *Sigon.*

2 *Cæterarum rerum irrita fuit deditio.*] Id eſt, non acceptæ res cæteræ quæ debebantur, nec ex eo pax conſecuta eſt. *Sigon.*

3 *Signum mittendis quadrigis daret*] Inter cæteras cauſas Dictatoris creandi hæc etiam fuit, ludorum Rom. cauſa, quod eſt, ut ſignum mittendis quadrigis daret. *Signum* autem dediſſe *Dictatorem* & *Prætorem*, hic locus docet; *Conſulem* lib. 45. primus. *Sigonius.*

4 *Haud ſane memorandi imperii miniſterio*] Legerem *magiſterio.* Vide interpretes Suetonii. *Tan. Faber.*

G

[redacted] iam æqualis temporibus illis ſcriptor, [redacted] rto auctore ſtetur.

EPITOME

Libri IX.

Titus Veturius & Sp. Poſtumius apud Caudinas Furcas, [a] deducto in locum arctum exercitu, quum nulla ſpes evadendi eſſet, fœdere cum Samnitibus facto, & ſexcentis equitibus Romanis obſidibus datis, ita exercitum abduxerunt, ut omnes ſub jugum mitterentur. iidemque, auctore Sp. Poſtumio conſule, qui in ſenatu ſuaſerat, ut eorum deditione, quorum culpa tam deforme fœdus ictum erat, publica fides liberaretur; cum duobus tribunis plebis, & omnibus qui fœdus ſpoponderant, dediti Samnitibus, non ſunt recepti. nec multo poſt fuſis à Papirio Curſore Samnitibus, & ſub jugum miſſis, receptiſque ſexcentis equitibus Romanis, qui obſides dati erant, pudor prioris flagitii abolitus. Tribus duæ adjectæ ſunt, Vfentina & Falerina. Sueſſa & Pontia coloniæ deductæ ſunt. Ap. Claudius cenſor aquam Claudiam perduxit: viam ſtravit, quæ Appia vocata eſt: libertinorum filios in ſenatum legit. Ideoque quoniam is ordo videbatur inquinatus indignis; ſequentis anni conſules in ſenatu legendo obſervaverunt, quemadmodum ante per proximos cenſores obſervatum fuerat. Res præterea contra Apulos, Etruſcos, Vmbros, Marſos, Pelignos, Æquos & Samnites, quibus fœdus erat reſtitutum, proſpere geſtas continet. Flavius Scriba, libertino patre natus, ædilis curulis fuit, per forenſem

Gronovii.

a *Deducto in locum iniquum exercitu.*] Barber. *In locum arctum.* Recte, tam propter hoc ipſum iniquus erat. Juſtinus lib. 1. *Cyrum ad anguſtias uſque [illegible]it. ibi compoſitis in montibus inſidiis, ducenta millia Perſarum cum ipſo rege trucidavit.* Idem lib. 11. de Alexandro: *Itaque timens anguſtias magna celeritate Taurum tranſcendit.* Noſter hoc libro: *Locis anguſtis, milites, deprehenſi, niſi quam victoria patefecerimus, viam nullam habemus.*

ſem factionem creatus : quæ quum comitia & [redacted]
& in iis propter nimias vires dominaretur , [redacted]
in quatuor tribus [b] *redacta eſt , quas urbanas* [redacted]
res Fabio Max. nomen dedit. In hoc libro [redacted]
Magni , qui temporibus his fuit. & æſtimatis populi Ro[redacted]*ribus quæ tunc erant , colligit , ſi Alexander in Italiam trajeciſſet , non tam facilem ei victoriam de populo Romano fore , quam de iis gentibus quas ad Orientem imperio ſuo ſubjecerat.*

b *Redacta eſt. Eaque res.*] M. S. auctius : *Q. Fabio cenſore in quatuor tribus redacta eſt , quas urbanas appella-*

1 SEQUITUR hunc annum nobilis clade Romana Caudina pax , [1] T. Veturio Calvino , Sp. Poſtumio conſulibus. Samnites eo anno imperatorem Cajum Pontium Herennii filium habuerunt , patre longe prudentiſſimo natum , primum ipſum bellatorem ducemque. Is , ubi legati , [a] qui ad dedendas res miſſi erant , pace infecta redierunt , *Ne nihil actum* , inquit , *hac legatione cenſeatis , expiatum eſt quicquid ex fœdere rupto irarum in nos cœleſtium fuit. Satis ſcio ,* [b] *quibuſcunque Diis cordi fuit , ſubigi nos ad neceſſitatem dedendi res , quæ à nobis ex fœdere repetitæ fuerant ; iis non fuiſſe cordi tam ſuperbe ab Romanis fœderis expiationem ſpretam. Quid enim ultra fieri ad placandos Deos mitigandoſque homines potuit , quam quod nos fecimus ? Res hoſtium in præda captas , quæ belli jure noſtræ videbantur , remiſimus :* [2] *auctores belli , quia vivos non potuimus , perfunctos jam fato dedidimus : bona eorum , ne quid ex contagione noxæ remaneret penes nos , Romam portavimus.*

GRONOVII.

a *Qui ad dedendas res miſſi erant.*] Duo Mſſ. addunt : *Romam.*

b *Quibuſcumque diis cordi.*] Thucydidem imitatur lib. 7. in oratione Niciæ. ἱκανὰ γὰρ τοῖς τε πολεμίοις ηὐτύχηται· εἰ τῳ θεῶν ἐπίφθονοι ἐστρατεύσαμεν , ἀποχρώντως ἤδη τετιμωρήμεθα· &c.

VARIORUM.

1 *Tito Veturio Calvino , Sp. Poſthumio Coſſ.*] Vtroque iterum. Fuere antea hi Coſſ. anno 419. ab urbe condita. *Pighius.*

2 *Auctores belli , quia vivos non pot.*] *Brutulum Papium* intelligit , cujus exanime co

rimus. Quid ultra tibi, Romane, quid fœderi, quid Diis arbitris fœderis debeo? quem tibi tuarum irarum, quem meorum [a] *ſuppliciorum judicem feram? Neminem neque populum, neque privatum fugio. Quod ſi nihil cum potentiore juris humani relinquitur inopi, at ego ad Deos vindices intoleranda ſuperbia confugiam: & precabor, ut iras ſuas vertant in eos, quibus non ſuæ redditæ res, non alienæ accumulatæ ſatis ſint: quorum ſævitiam non mors noxiorum, non deditio exanimatorum corporum, non bona ſequentia domini deditionem exſatient:* [b] *placari nequeant, niſi hauriendum ſanguinem laniandaque viſcera noſtra præbuerimus. Juſtum eſt bellum, Samnites, quibus neceſſarium: & pia arma, quibus nulla niſi in armis relinquitur ſpes. Proinde, quum rerum humanarum maximum momentum ſit,* [c] *quam propitiis rem, quam adverſis agant Diis; pro certo habete, priora bella adverſus Deos magis, quam homines geſſiſſe: hoc, quod inſtat, ducibus ipſis Diis geſturos.* Hæc non læta magis quam vera 2
vaticinatus, exercitu educto circa Caudium caſtra, quam poteſt occultiſſime locat: inde ad Calatiam, ubi jam conſules Romanos, caſtraque eſſe audiebat, milites decem paſtorum habitu mittit, pecoraque diverſos alium alibi haud procul Romanis paſcere jubet præſidiis: ubi inciderint in prædatores, ut idem omnibus ſermo conſtet, [3] legiones Samnitium in Apulia eſſe:

3 *Legiones Samnitium in Apulia eſſe, Luceriam &c.*] Apuli quadriennio ante ſocietate juncta in fidem populi Romani venerant. Ea de cauſa Romani hoc tempore Luceriæ, quam à Samnitibus circumſederi nunciabatur, opem ferunt. Iidem tamen poſt cladem Caudinam ad Samnites defeciſſe videntur. *Sigonius.*

GRONOVII.

a *Suppliciorum judicem feram? Neminem.*] Diſtinctione mutata ſcribendum: *Quem tibi tuarum irarum, quem meorum ſuppliciorum judicem feram, neminem neque populum neque privatum fugio.* Nam interrogatio, quæ vulgo habetur, hanc vim habet, ut oſtendat vix inveniri quemquam, quem judicem cupere poſſit. At contrarium vult mens dicentis, nimirum tam liquidam eſſe Samnitium cauſam, ut quovis judice vincere facile poſſint.

b *Placari nequeant, niſi.*] Videtur indecore hiare oratio, & aut præponendum à fronte *qui*, aut finienda periodos in verbo *exſatient*. Deinde: *Placari nequeunt, niſi hauriendum ſanguinem, laceranda viſcera noſtra præbuerimus.* Nam & ſic per ἀσυνδετον primæ editiones.

c *Quam propitiis rem, quam adverſis agant*

eſſe: Luceriam omnibus copiis circum[illegible]edere. nec procul [illegible], quin vi capiant. [d] Jam is e[illegible]iam rumor [illegible] [illegible]tria vulgatus venerat ad Rom[illegible]nos, ſed fidem auxere captivi; eo maxime, quod ſer[illegible] omnes congruebat. Haud erat dubium, quin Lucerinis opem Romanus ferret; bonis ac fidelibus ſociis; ſimul ne Apulia omnis ad præſentem terrorem deficeret. ea modo, qua irent, conſultatio fuit. Duæ ad Luceriam ferebant viæ, altera præter oram ſuperi maris patens apertaque; ſed quanto tutior, tanto fere longior: altera per Furculas Caudinas brevior. Sed ita natus locus eſt: ſaltus duo alti anguſti ſilvoſique ſunt; [e] montibus circa perpetuis inter ſe juncti. jacet inter eos ſatis patens clauſus in medio campus herbidus, aquoſuſque, per quem medium iter eſt. ſed ante quam venias ad eum, intrandæ primæ anguſtiæ ſunt, & aut eadem, [f] qua te inſinuaveris, retro via repetenda: aut ſi ire porro pergas, per alium ſaltum arctiorem impeditioremque evadendum. In eum campum via alia per cavam rupem Romani demiſſo agmine,

ne,

agant diis.] Poſſunt intelligi ipſi homines, ſed mallem aliquis vetus liber haberet: *quam propitiis quam adverſis agantur diis.*

d *Iam & is etiam rumor.*] Particulam & ignorant Thuan. Voſſ. cum tribus Pall. Helm. *Iam & is rumor.*

e *Montibus circa ſe perpetuis inter ſe juncti.*] Lectiones Pall. retulit Gebhardus 1. antiq. lect. 21. & de illis pronuntiat non liquere. Cæterum ex illis facile animadvertere eſt, nihil aliud velle quam prius *ſe* deleri: quod etiam non conſpicitur in Thuaneo, Voſſ. Buſl. Chifl. Helm. nec ſententiam juvat. Soletque Livius eam particulam ſine caſu ponere locis ſimilibus. Vel hoc libro infra: *An altero exercitu & duce Appuli circa, gens dubia ad id voluntatis, tentarentur.* Si Cæſaris Auguſti ſcriptum hoc eſſet, τὸ *ſe* non expungerem. Is enim teſte Suetonio cap 86. quo mentem apertius exprimeret, *neque præpoſitiones verbis addere, neque conjunctiones ſæpe iterare dubitavit, quæ detracta adferunt aliquid obſcuritatis, etſi gratiam augent.* Cujus conſuetudinis exemplum eſt in verbis ipſius cap. 71. *Si vellent inter ſe inter cœnam vel talis vel par impar ludere.* Quod non meminerat Torrentius, cum τὸ *inter ſe*, tanquam ſupervacanea, rejiceret. Crederem vero eandem facilitatem in aliis quoque particulis ſequutum Cæſarem. Sed Livii non eſt hæc religio. Sigonianum, *montibus perpetuis in ſe juncti*, ſpeciem ingenii habet, genuinum tamen non putaverim.

f *Qua te inſinuaveris.*] Valde ſuſpectum τὸ *te*. Gellius lib. 3, 6. *Milites Romani, uti res nata eſt, in locum inſinuant fraudi & perniciei obnoxium.* Et ſic Plautus, Cicero, Virgilius.

ne, quum ad alias anguſtias protinus pergerent, g ſeptas dejectu arborum ſaxorumque ingentium objacente mole invenêre, quum fraus hoſtilis apparuiſſet, præſidium etiam in ſummo ſaltu conſpicitur. Citati inde retro qua venerant, pergunt repetere viam. eam quoque clauſam ſua obice armiſque inveniunt. ſiſtunt inde gradum ſine ullius imperio, ſtuporque omnium animos, ac velut torpor quidam inſolitus membra tenet: intuentesque alii alios (quum alterum quiſque magis mentis compotem ac conſilii ducerent) diu immobiles ſilent. Deinde, ubi [1] prætoria conſulum erigi videre, & expedire quoſdam utilia operi, quamquam ludibrio fore munientes perditis rebus ac ſpe omni adempta cernebant, tamen ne culpam malis adderent, pro ſe quiſque, nec hortante ullo nec imperante ad muniendum verſi, caſtra propter aquam vallo circumdant: ſua ipſi opera laboremque irritum (præterquam quod hoſtes ſuperbe increpabant) cum miſerabili confeſſione eludentes. Ad conſules mœſtos, ne advocantes quidem in conſilium (quando nec conſilio nec auxilio locus eſſet) ſua ſponte legati, ac tribuni conveniunt: militeſque h in prætorium

g *Septas dejectu arborum ſaxorumque ingentium objacente mole.*] A conjectura Sigonii eſt. Sane pars ſepimenti iſtius lapidum moles erant, nec eo tamen prohibendus Livius, ne proprietate oratio ejus eniteſcat. Ea vero magis exprimitur in ſcriptura omnium veterum: *objacentem molem.* Sepes agreſtes quia fiunt ex palis trunciſque & virgultis implexis, ideo *dejectus arborum* dicit *ſepire:* non enim *ſaxa*, quæ quoniam in aggeribus & obicibus aquarum præcipue cum alia materia adhibentur, *moles*, & *objacere* dixit. Ovid. lib. 3. met. de torrente: *quacumque trabes obſtructaque ſaxa tenebant, Spumeus & fervens & ab objice ſævior ibat.* Statius 4. Theb. *Magnumque objectus detinet amnem.* Tacitus 14. annal. *Hi molium objectus, hi proximas ſcaphas ſcandere.* Vt non offenderet igitur, *anguſtias ſepire dejectu arborum, & objacere illis ſaxorum molem:* ita nec offendere debuit *ſeptas dejectu arborum ſaxorumque ingentium objacentem molem invenere.* Tacitus 4. hiſtor. *Quem locum Valentinus inſederat, montibus & Moſella amne ſeptum. & addiderat foſſas obiceſque ſaxorum.*

h *In prætorium verſi*] Duo Pall. cum Thuan. Vterque Voſſ. Helm. *Militeſque ad prætorium verſi.*

VARIORUM.

1 *Prætoria conſulum.*] Per *prætorium* nihil aliud intelligit niſi tabernaculum conſulis. Antiquitus enim omnem magiſtratum, cui paret exercitus, *prætorem* appellaverunt. *Godelev.*

rium verſi, opem, quam vix Dii immortales ferre pote-
3 rant, ab ducibus expoſcunt. Querentes magis quam conſultantes nox oppreſſit. quum pro ingenio quiſque fremerent: alius *per obices viarum*; alius *per adverſa montium, per ſilvas*, [a] *qua ferri arma poterunt, eamus. Modo ad hoſtem pervenire liceat, quem per* [2] *annos jam prope triginta vincimus; omnia æqua ac plana erunt* Romano, *in perfidum Samnitem pugnanti.* alius, *Quo, aut qua eamus? Num montes moliri ſede ſua paramus? Dum hæc imminebunt juga, qua tu ad hoſtem venies? Armati, inermes, fortes, ignavi, pariter omnes capti atque victi ſumus. Ne ferrum quidem ad bene moriendum oblaturus eſt hoſtis: ſedens bellum conficiet.* His invicem ſermonibus, [3] qua cibi, qua quietis immemor, nox traducta eſt. Ne Samnitibus quidem [4] conſilium in tam lætis ſuppetebat rebus. itaque univerſi Herennium Pontium patrem imperatoris per literas conſulendum cenſent. Jam is gravis annis, non militaribus ſolum ſed civilibus quoque abſceſſerat muneribus: in corpore tamen affecto vigebat vis animi, conſiliique. Is ubi accepit, ad Furculas Caudinas inter duos ſaltus clauſos exercitus Romanos, conſultus ab nuncio filii, cenſuit omnes inde quam primum inviolatos dimittendos. quæ ubi ſpreta ſententia eſt, iterumque eodem remeante nuncio conſulebatur, cen-

2 *Annos jam prope triginta.*] De Samnite loquitur, qui vinci cœptus eſt anno V. C. 410. Quoniam autem ab eo ad hunc annum non niſi 22. anni numerantur, Glareanus hujus numerum reprehendit, & *viginti*, non *triginta*, legendum cenſet. Ego contra. Nam ſi 20. dixiſſet, particulam *prope* non addidiſſet. Quæ ſolet addi, cum numerus revera minor eſt, quam dicitur. *Sigonius.*

3 *Qua cibi, qua quietis immemor.*] Præ indignitate rei potius quam metu etſi alioqui vere Xenophon lib. 3. Cyropæd. cap. 6. *Qui ſervitutem ac vincula timent, ne cibo quidem ac ſomno præ timore frui poſſunt.* Generaliterque Trogi abbreviator lib. 2. cap. 13. *Neque enim ulla eſt metuentibus quies.* Gruter.

4 *Conſilium in tam lætis.*] Non in pavore tantum ac terrore conſilii eſt inopia hominibus, ſed & in lætitia; in omni ſcil. æſtu animi, rationis navem adſultu ſuo obtundentis. Plane *Externat æque gaudium mentem ac dolor.* Hinc verſus ille: *A voluptate, à dolore, conſilium haud feres bonum.* In ſumma; *Haud facile animus verum providet ubi affectus officiunt.* Gruter.

GRONOVII.

a *Qua ferri arma poterant.*] Haud dubie *poterunt*. nam ex militis, non ſua perſona, hoc Livius.

cenuit ad unum omnes interficiendos. Quæ ubi tam diſcordia inter ſe, velut ex ancipiti oraculo, reſponſa data ſunt; quamquam filius ipſe in primis jam animum quoque patris conſenuiſſe in affecto corpore rebatur; tamen conſenſu omnium victus eſt, ut ipſum in concilium acciret. Nec gravatus ſenex, plauſtro in caſtra dicitur advectus: vocatuſque in concilium, ita ferme locutus eſſe, ut nihil ſententiæ ſuæ mutaret; cauſſas tantum adjiceret: *Priore ſe conſilio, quod optimum duceret, cum potentiſſimo populo per ingens beneficium perpetuam firmare pacem, amicitiamque: altero conſilio, in multas ætates, quibus amiſſis duobus exercitibus haud facile receptura vires Romana res eſſet, bellum differre. tertium nullum conſilium eſſe.* Quum filius aliique principes [b] percunctando exſequerentur, *Quid ſi media via conſilii caperetur? ut & dimitterentur incolumes, & leges iis jure belli victis imponerentur? Iſta quidem ſen-*

b. *Percunctando exquirerent, quid ſi media via conſilium caperetur.*] Sic Tacitus 3. annal. *Crebriſque interrogationibus exquirit.* Sed Thuan. à manu prima, *exequirent:* unde conjeci ſtatim, quod poſt in duobus fuiſſe melioribus Pall. Voſſ. altero & Chiflet. deprehendi: *percunctando exſequerentur.* Eſt enim ea propria Livii phraſis. Lib. 3. *Quum tribuni pl. velut eludentes vana dicta perſequi quærendo, quonam modo exercitum educturi conſules eſſent.* Lib. 6. *Itaque exſequebantur quærendo, ubi tanta rei furtum occultaretur.* Hoc lib. 9. *Itaque ſubinde exſequentes à conſule legati, quonam ſe pacto paucos & infirmos præſidio tam valido & armato vim allaturos?* Lib. 22. *Et cætera, quæ cognoſſe in rem erat, ſumma omnia cum cura inquirendo exſequebatur.* Lib. 25, 29. *Exſequentibus ſciſcitando, quæ acta cum Romanis eſſent, dilucere id quod erat capit,* &c. Sic optimi codices. Ludibrium Lipſiani, *acquirentibus:* unde fruſtra divinat ille *anquirentibus.* Lib. 35. in Scipionis & Hannibalis colloquio: *Exſequenti quem tertium, haud dubie ſemet ipſum dixiſſe.* Eodemque de Philopœmene; *Quem locum capturus ipſe eſſet, cogitando aut quærendo exſequebatur.* Lib. 41. *Exſequebantur deinde quærentes, quid non ita potius A. Manlius Romam veniſſet.* Toties idem loquendi genus repetivit, ut lectoribus illud ſuis familiare redderet, caveretque ne uſquam novum videretur: quod non mirum ab librariis, mirum vero ab longe doctiſſimo viro, cui alioqui tantum debet, non impetrare quiviſſe. Cæterum tres Pall. Thuan. uterque Voſſ. Helm. Fulv. Cujacianuſque *conſilii.*

VARIORUM.

1 *Animum conſenuiſſe in affecto corpore.*] Ita eſt: *Ad capeſſendum labores lenta tarditas ſenum eſt.* eaque propter non malè dictum vetus: *Actuoſa ſit juventus: ocium decet ſenes.* item: *Debitum otium ſenecta, junioribus labor.* Non eſt tamen ut ſeros annos etiam privemus aut prudentia aut conſilio. Imò; *Hoc ſenecta eſt, mente pollet ac futura proſpicit.* Gruter.

ſententia, inquit, *ea eſt, quæ neque amicos parat, neque inimicos tollit. Servate modo, quos ignominia irritaveritis. ea eſt Romana gens, quæ victa quieſcere neſciat.* a *Vivet ſemper in pectoribus illorum quicquid iſtuc præſens neceſſitas inuſſerit: neque*
4 *eos ante multiplices pœnas expetitas à vobis quieſcere ſinet.* Neutra ſententia accepta. Herennius domum è caſtris eſt avectus. Et in caſtris Romanis quum fruſtra multi conatus ad erumpendum capti eſſent, & jam omnium rerum inopia eſſet; victi neceſſitate legatos mittunt, qui primum pacem æquam peterent, ſi pacem non impetrarent, ut provocarent ad pugnam. Tum Pontius, debellatum eſſe reſpondit: *& quoniam ne victi quidem ac capti fortunam fateri ſcirent, inermes cum ſingulis veſtimentis ſub jugum miſſurum: alias conditiones pacis æquas victis ac victoribus fore: agro Samnitium decederetur, coloniæ abducerentur, ſuis deinde legibus Romanum ac Samnitem æquo fœdere victurum. His conditionibus paratum ſe eſſe fœdus cum Conſulibus ferire; ſi quid eorum diſpliceat, legatos jam redire ad ſe vetuit.* Hæc quum legatio renunciaretur, tantus gemitus omnium ſubito exortus eſt, tantaque mœſtitia inceſſit, ut non gravius accepturi viderentur, ſi nunciaretur omnibus eo loco mortem oppetendam eſſe. Quum diu ſilen-

GRONOVII.

a *Vivet ſemper in pectoribus illorum, quicquid iſtuc præſens neceſſitas inuſſerit.*] Eſt à Gelenio magno inter ſe conſenſu vetuſtos codices ſic habere teſtato. Et nobis in Thuaneo Voſſianoque obvium fuit. nec aliter Helm. & Chiflet. Alludit Voſſianus alter, qui *juſſerit.* Durabit impoſita à neceſſitate nota, nec deſinet admonere vindictæ. Cicero 2. Catil. *Tantus illorum temporum dolor inuſtus eſt civitati, ut jam iſta non modo homines, ſed ne pecudes quidem mihi paſſuræ eſſe videantur.* Pro domo: *tantum homines impios ex vetere illa conjuratione inuſtum nefariis mentibus bonorum odium retinebat.* Ad Att. 1, 16. *Doloris, quem improbiſſimo cuique inuſſerat ſeveritas conſulatus mei.* Oroſius 1, 18. *Quantos populos implicuerit, odiis excidioque adflixerit, ludi literarii diſciplina noſtra quoque memoria inuſtum eſt.* Ubi ſuppoſuerunt, *inſitum eſt.* Nicetas de Alexio Comneno lib. 3. ὁ δὲ λαθόμενος ὡς ἐγκαίονται τοῖς πλείστοις αἱ συμφοραί, καὶ εἰσὶν ἀναπόνιπτοι. Tamen hic duo Pall. & Campanus *immiſerit:* tertius & Andreas aliique olim editi, *injunxerint.* Quibus adducor, ut retineam quoque lib. 3, 58. *Ne Claudiæ genti eam inuſtam maculam vellent.* & lib. 8, 32. *Neu Fabiæ genti eam inurerent ignominiam:* & jubeam plorare librarios cum ſuis *ingeſta* & *injungerent.* Cicero 1. Catil. *Quæ nota domeſticæ turpitudinis non inuſta vitæ tuæ eſt?*

ſilentium fuiſſet, nec conſules aut pro fœdere tam tur-
ut contra fœdus tam neceſſarium hiſcere poſſent;
ūm L. Lentulus, qui tum princeps legatorum virtute
ſque honoribus erat: *Patrem meum*, inquit, *Conſules, ſæpe*
udivi memorantem, ſe in Capitolio unum non fuiſſe auctorem
enatui redimendæ auro à Gallis civitatis, quando nec foſſa vallo-
ue ab ignaviſſimo ad opera ac muniendum hoſte clauſi eſſent:
& erumpere ſi non ſine periculo magno, tamen ſine certa pernicie
oſſent. Quod ſi ut illis decurrere ex Capitolio armatis in ho-
tem licuit (quo ſæpe modo obſeſſi in obſidentes eruperunt) ita no-
is æquo aut iniquo loco dimicandi tantummodo cum hoſte copia
ſſet; non mihi paterni animi indoles in conſilio dando deeſſet.
Equidem mortem pro patria præclaram eſſe fateor: & me vel
devovere pro populo Romano legionibuſque, b *vel in medios me*
mmittere hoſtes paratus ſum. Sed hic patriam video: hic quic-
quid Romanarum legionum eſt. quæ niſi pro ſe ipſis ad mortem
ruere volunt, quid habent quod morte ſua ſervent? Tecta urbis
dicat aliquis, & mœnia & eam turbam, à qua urbs incolitur. imo
hercule c *produntur ea omnia deleto hoc exercitu, non ſervantur.*
Quis enim ea tuebitur? Imbellis videlicet atque inermis multi-
udo. tam hercule, quam à Gallorum impetu defendit. An à
Veiis exercitum, Camillumque ducem implorabunt? Hic omnes
ſpes opeſque ſunt; quas ſervando, patriam ſervamus: dedendo ad
necem, patriam deſerimus, ac prodimus. At fœda atque igno-
minioſa deditio eſt. ſed ea caritas patriæ eſt, ut tam ignominia
eam quam morte noſtra, ſi opus ſit, ſervemus. Subeatur ergo
iſta quantacumque eſt indignitas: & pareatur neceſſitati, quam
ne Dii quidem ſuperant. Ite Conſules, redimite armis civita-
tem,

b *Vel in medios me mittere hoſtes.*] Aliquid hic ſupereſt, aliquid deeſt. Nam *rò me* ſatis eſt ſemel conſpici: deinde volunt Mſſ. ut Sigonianus: *immittere.* Cicero primo parad. *Quæ patrem Decium, quæ filium devovit; atque immiſit in armatas hoſtium copias.* Tuſcul. 1. *Codrum, qui ſe in medios immiſit hoſtes famulari veſte.* Noſter lib. 8. *Armatus equum inſiluit, ac ſe in medios hoſtes immiſit.* Curtius de Hypſide lib. 7. *Itaque ſubditis calcaribus equo, in medios hoſtes ſe immiſit.* Scribe: *Et me vel devovere pro populo Romano legionibuſque, vel in medios immittere hoſtes paratus ſum.*

c *Produntur magu omnia.*] Tres Pall. duo Voſſ. Helm. ut Sigonius: *Produntur ea omnia.*

tem, quam auro majores veſtri redemerunt. Conſules profecti ad Pontium in colloquium, quum de fœdere victor agitaret, negarunt, injuſſu populi fœdus fieri poſſe: nec ſine fecialibus cærimoniaque alia ſolenni. Itaque, [1] non, ut vulgo credunt, Claudiuſque etiam ſcribit, fœdere pax Caudina, ſed per ſponſionem facta eſt. Quid enim aut ſponſoribus in fœdere opus eſſet aut obſidibus, ubi precatione res tranſigitur? *per quem populum fiat, quo minus legibus dictis ſtetur, ut eum ita Iupiter feriat, quemadmodum à fecialibus porcus feriatur?* Spoponderunt conſules, legati, quæſtores, tribuni militum: nominaque omnium, qui ſpoponderunt, extant: ubi ſi ex fœdere acta res eſſet, præterquam duorum fecialium non extarent, & propter neceſſariam fœderis dilationem obſides etiam ſexcenti equites imperati, qui capite luerent, ſi pacto non ſtaretur: tempus inde ſtatutum tradendis obſidibus, exercituque inermi mittendo. Redintegravit luctum in caſtris conſulum adventus, ut vix ab iis abſtinerent manus, quorum temeritate in eum locum deducti eſſent: quorum ignavia fœdius inde quam veniſſent abituri. illis non ducem locorum, non exploratorem fuiſſe: [2] belluarum modo cæcos in foveam miſſos. Alii alios intueri, contemplari arma mox tradenda, & inermes futuras dextras, obnoxiaque corpora hoſti. proponere ſibimetipſi ante oculos jugum hoſtile, & ludibria victoris, & vultus ſuperbos, & per armatos inermium iter. Inde fœdi agminis miſerabilem viam, per ſociorum

VARIORUM.

1 *Non fœdere, ſed per ſponſionem.*] Notandus hic Livii locus, quo *fœdus* à ſponſione & pactione diſtinguitur. Nam non eſſe idem *ſponſionem*, *pactionem* & *fœdus*, ex eo intelligi licet, quod fœdus pactione, pactio ſponſione firmior atque ſtabilior fuit. Nam *ſponſio* neque populi juſſu, neque ſenatus auctoritate, quod in fœdere accidebat, ſed arbitrio magiſtratuum & imperatorum fiebat, atque deditione eorum, per quos facta erat, infirmabatur. *Godelev.*

2 *Belluarum modo cæcos.*] Imo, *cæcam in foveam.* Virgilius, alii. *Tan. Faber.*

rum urbes [a] reditum in patriam, ac parentes, quo ſæpe
ipſi majoreſque eorum triumphantes veniſſent. Se ſo-
los ſine vulnere, ſine ferro, ſine acie victos: ſibi non
ſtringere licuiſſe gladios, non manum cum hoſte con-
ferre: ſibi nequicquam arma, nequicquam vires, ne-
quicquam animos datos. Hæc frementibus hora fata-
lis ignominiæ advenit; omnia triſtiora experiundo fa-
ctura, quam quæ præceperant animis. Jam primum cum
ſingulis veſtimentis inermes extra vallum exire juſſi: &
primi traditi obſides, atque in cuſtodiam abducti. Tum
à conſulibus abire lictores juſſi, paludamentaque detra-
cta; tantam inter ipſos, qui paulo ante eos execrantes,
dedendos lacerandoſque cenſuerant, [b] miſerationem
fecit, ut ſuæ quiſque conditionis oblitus, ab illa defor-
matione tantæ majeſtatis, velut ab nefando ſpectaculo,
averteret oculos. Primi conſules prope ſeminudi ſub 6
jugum miſſi: tum ut quiſque gradu proximus erat, ita
ignominiæ objectus: tum deinceps ſingulæ legiones.
circumſtabant armati hoſtes exprobrantes, eludenteſ-
que: gladii etiam pleriſque intentati: & vulnerati qui-
dam, necatique, ſi vultus eorum indignitate rerum
acrior victorem offendiſſet. ita traducti ſub jugum, &,
quod penè gravius erat, per hoſtium oculos, quum ex
ſaltu evaſiſſent; etſi velut ab inferis extracti tum pri-
mum lucem aſpicere viſi ſunt; tamen ipſa lux ita defor-
me intuentibus agmen omni morte triſtior fuit. Itaque
quum ante noctem Capuam pervenire poſſent, incerti
de

GRONOVII.

a *Reditum in patriam ac parentes.*] Haud dubie, *in patriam ad parentes.* Vt eſt lib. 2. de Clœlia: *Soſpiteſque omnes Romam ad propinquos reſtituit.* Eodem: *Soſpites brevi in patriam ad parentes reſtituant.* Lib. 22. *Reduces in patriam ad parentes, ad conjuges & liberos facit.* Plautus Captivorum prologo: *Reducemque faciet liberum in patriam ad patrem.* Et ſic Helmſtadienſis.

b *Miſerationem fecit.*] Quis aut quæ res miſerationem fecit? Non utique alia quam denudatio conſulum. Scribe & concipe uno ſpiritu: *Tum à conſulibus abire lictores juſſi paludamentaque detracta tantam inter ipſos, qui paullo ante eos exſecrantes dedendos lacerandoſque cenſuerant, miſerationem fecerunt, ut ſuæ.*

c Omnium

de fide ſociorum, &, quod pudor præpediebat, circa viam haud procul Capua [c] omnium egeni corpora humi proſtraverunt. Quod ubi eſt Capuam nunciatum, evicit miſeratio juſta ſociorum ſuperbiam ingenitam Campanis. confeſtim inſignia ſua conſulibus, faſces, lictores, arma, equos, veſtimenta, commeatus militibus benigne mittunt: & venientibus Capuam cunctus ſenatus populuſque obviam [d] egreſſi, juſtis omnibus hoſpitalibus privatiſque & publicis funguntur officiis: neque illis ſociorum comitas, vultuſque benigni, & alloquia non modo ſermonem elicere, ſed ne ut oculos quidem attollerent, aut conſolantes amicos contra intuerentur, efficere poterant. adeo ſuper mœrorem [e] pudor quidam fugere colloquia & cœtus hominum, cogebat. Poſtero die, quum juvenes nobiles, miſſi à Capua, ut proficiſcentes ad finem Campanum proſequerentur, revertiſſent; vocatique in curiam, percunctantibus majoribus natu, multo ſibi [f] mœſtiores & abjectioris animi viſos referrent; adeò ſilens, ac prope mutum agmen inceſſiſſe: [g] *tacere indolem illam Romanam, ablatoſque cum*

armis

c *Omnium egena corpora humi.*] Id eſt, nulla iis cura adhibita, omnibus quibus corpora curantur & veteres diligentius quam nos curare ſolebant, deſtituta & fraudata, voluntaria quadam dedignatione propriorum membrorum, quæ affligere in rebus triſtibus ſolenne antiquis. Sic videtur eruditior hæc lectio, nobis & in Thuan. Voſſiãnoque inventa, quam *egeni*, quod in Sigoniano eſt tribuſque Pall. Virgilius: *exhauſtos jam caſibus omnium egenos.* Tacitus 5. hiſtor. de Iudæis: *Iamque haud procul exitio totis campis procubuerant.* Sed hi tantum neceſſitate & fortuna; illi quodammodo conſilio & dolore, cum & puderet & dedignarentur quærere aut ſumere, quæ uſui eſſent.

d *Egreſſus juſtis &c fungitur.*] Mſſ. ex melioribus, *egreſſi funguntur*, ut dictum ad lib. 7, 19.

e *Pudor quidam effugere.*] Scripti omnes: *fugere colloquia.* nam illud eventus, hoc voluntatis, de qua voluit exponere.

f *Mœſtiores & abjectiores animi viſos*] Corruptum vidit Sigonius: ſed nimis mutat: *mœſtioris & abjectioris animi.* Fuerat enim, ut eſt in pleriſque noſtris: *mœſtiores & abjectioris animi viſos.* Prima forma, *mœſtum & abjecti animi hominem* diceret: ſit igitur ſecunda collatione, *mœſtiorem & abjectioris animi.*

g *Tacere indolem illam Romanam.*] Vſurpant interdum eo ſenſu, quo ignorati, non apparere, non noſci. Seneca ad Marciam cap. 1. *At illorum carnificum cito ſcelera quoque quibus ſolis memoriam meruerunt, tacebunt.* Ita Mſſ. ubi Eraſmus *jacebunt*, Pincianus & Muretus *tacebuntur.* Cicero lib. 2. de offic. *Quum autem reſpublica nulla eſſet omnino, illa ſcilicet literæ conticuerunt*

[illegible]

armis animos. non reddere ſalutem, non ſalutantibus dare reſponſum, non hiſcere quemquam præ metu potuiſſe; tamquam ferentibus adhuc cervicibus jugum, [h] *ſub quod emiſſi eſſent. Habere Samnites victoriam, non præclaram ſolum, ſed etiam perpetuam. cepiſſe enim non Romam, ſicut ante Gallos, ſed, quod multo bellicoſius fuerit, Romanam virtutem, ferociamque.*

Quum hæc dicerentur, audirenturque, & deploratum 7
pene Rom. nomen in concilio ſociorum fidelium eſſet; dicitur Ofilius Calavius Ovii filius, clarus genere factiſque, tum etiam ætate verendus, longe aliter ſe habere rem dixiſſe; *Silentium illud obſtinatum fixoſque in terram oculos, & ſurdas ad omnia ſolatia aures, & pudorem intuendæ lucis,* [i] *ingentem molem irarum ex alto animi cientis, indicia eſſe, aut ſe Romana ignorare ingenia, aut ſilentium illud Samnitibus flebiles brevi clamores gemituſque excitaturum: Caudinæque pacis aliquanto Samnitibus quam Romanis triſtiorem memoriam fore. Quippe ſuos quemque eoram animos habiturum, ubicumque congreſſuri ſint; ſaltus Caudinos non ubique Samnitibus fore.* Jam & Romæ ſua infamis clades erat. Obſeſſos primum audierunt: triſtior deinde ignominioſæ pacis magis, quam periculi nuncius fuit. Ad famam obſidionis delectus haberi cœptus erat: dimiſſus deinde

forenſes & ſenatoriæ. id eſt celebratæ & frequentatæ non ſunt. Noſter hoc libro inferius: *Abſit invidia vero & civilia bella ſileant.* Sic *mutum* & *ſurdam* nomen dicunt Poëtæ pro ignobili & obſcuro. Sic poteſt defendi omnium librorum lectio: cæterum non incommode Gruterus, *jacere*: ut *erectam indolem* alioqui dicimus, & *alta indoles* Haſdrubalis apud noſtrum lib. 21. Lib. 10. *Se quidem omnia expertos, ſed militum jacere animos.* Quintilianus Inſtit. 6, 5. *Nam eſt res animi jacentis & mollis ſupra modum frontis, fallitque plerumque, quod probitas vocatur, quæ eſt imbecillitas.* Placet tamen *tacere* propter vicinitatem τῦ *abjectioris.*

[h] *Sub quod emiſſi eſſent.*] [illegible] *quo.* Lib. 3. *Sub quo jugo dictator Æquos emiſit.*

[i] *Ingentem molem irarum ex alto animo cientis.*] Tres Pall. & margo Voſſ. *minarum.* Sed quid *alto animo?* quid autem *cientis?* An cujuſvis hominis? Sic videtur cogitaſſe Gelenius: cujus tamen hic acumen deſidero. Verum omnino eſt, quod habent ſuperiores editiones, *animi*: nec niſi à poſitu verborum ulla obſcuritas. Vult enim Calavius illum habitum, quem male interpretantur Campani juvenes, in Romanis indicium eſſe animi cientis ac velut ſpirantis ex alto & quaſi profundo ſui (alte namque in pectus deſcenderat illata contumelia) ingentem molem [illegible]m ſive minarum. Seneca de

deinde auxiliorum apparatus, poſtquam deditionem tam fœde factam acceperunt. extemploque ſine ul[illegible] publica auctoritate [k] conſenſum in omnem formam luctus eſt. Tabernæ circa forum clauſæ; juſtitiumque in foro ſua ſponte cœptum, prius quam indictum: [1] lati clavi, annuli aurei poſiti; pene mœſtior exercitu ipſo civitas eſſe: nec ducibus ſolum atque auctoribus ſponſoribuſque pacis iraſci, ſed innoxios etiam milites odiſſe, & negare urbe tectiſve accipiendos. Quam concitationem animorum fregit adventus exercitus, etiam iratis miſerabilis. non enim tanquam in patriam revertentes ex inſperato incolumes, ſed captorum habitu vultuque ingreſſi ſero in urbem, ita ſe in ſuis quiſque tectis abdiderunt, ut poſtero atque inſequentibus diebus, nemo eorum forum aut publicum adſpicere vellet. Conſules in privato abditi, nihil pro magiſtratu agere niſi quod expreſſum ſenatuſconſulto eſt, ut dictatorem dicerent comitiorum cauſſa. Q. Fabium Ambuſtum dixerunt, & P. Ælium Pætum, magiſtrum equitum. quibus vitio creatis, ſuffecti [2] M. Æmilius Papus dictator, L. Valerius Flaccus magiſter equitum. Nec per eos comitia habita. & quia tædebat populum omnium magiſtratuum ejus anni, res ad interregnum rediit. Interreges Q. Fabius Maximus, M. Valerius Corvus. is conſules creavit Q. Publilium Philonem, & L. Papirium Curſorem iterum: haud dubio conſenſu civitatis, quod nulli

ita 3, 4. *anhelitus crebros tractoſque altius gemitus.*

k *Conceſſum in omnem formam luctus eſt.*] Thuan. duo Pall. Voſſ. Helm. & Campanus *conſenſum.* Adde ad librum 4, 35. Sed uſtione ac ſectione dignus ob incredibilem audaciam Sigoniani codicis corrector, qui exhibuit: *auctoritate conſenſuve in o. f. l. populus verſus eſt.* Cogites licet, quid adeat periculi, qui ex hujuſmodi libris emendare tentat editos.

VARIORUM.

1 *Lati clavi, annuli aurei poſiti.*] Plin. lib. 33. cap. 1. Romæ longo tempore inter privatos, nullos fuiſſe annulos ſcribit aureos: publicè quidem legatis datos; triumphanteis autem ferreis uſos; atque ita triumphatum à C. Mario, nec ab eo ſumptum aureum annulum ante tertium Conſulatum. *Glarean.*

2 *M. Æ*[illegible]

nulli ea tempeſtate duces clariores eſſent. 3 Quo creati 8
ſunt die, eo (ſic enim placuerat Patribus) magiſtratum inierunt, 4 ſolennibuſque SC. perfectis, de pace Caudina retulerunt. & Publilius, penes quem faſces erant, *Dic Spuri Poſtumi*, inquit. Qui ubi ſurrexit, eodem illo vultu, quo ſub jugum miſſus erat, *Haud ſum ignarus*, inquit, *Conſules, ignominiæ, non honoris cauſſa me primum excitatum, juſſumque dicere, non tanquam ſenatorem, ſed tamquam reum, quà infelicis belli, quà ignominioſæ pacis. Ego tamen, quando neque de noxa noſtra neque de pœna retuliſtis, omiſſa defenſione, quæ non difficillima eſſet apud haud ignaros fortunarum humanarum neceſſitatumque; ſententiam de eo, de quo retuliſtis, paucis peragam. quæ ſententia teſtis erit; mihine, an legionibus veſtris pepercerim, quum me ſeu turpi ſeu neceſſaria ſponſione obſtrinxi. Qua tamen, quando injuſſu populi facta eſt, non tenetur populus Romanus: nec quicquam ex ea, præterquam corpora noſtra, debentur Samnitibus. Dedamur per feciales nudi vinctique. exſolvamus religione populum, ſi qua obligavimus; ne quid divini humanive obſtet, quo minus juſtum piumque de integro ineatur bellum. Interea conſules exercitum ſcribere, armare, educere placet: nec prius ingredi hoſtium fines, quam omnia juſta in deditionem noſtram perfecta erunt. Vos, Dii immortales, precor quæſoque, ſi vobis non fuit cordi Sp. Poſtumium, T. Veturium conſules, cum Samnitibus proſpere bellum gerere; at vos ſatis habeatis, vidiſſe nos ſub jugum miſſos, vidiſſe ſponſione infami obligatos, videre nudos vinctoſque hoſtibus deditos; omnem iram*

Papus, auctoribus Capitolinis lapidibus & libris veteribus. *Sigonius.*

3 *Quo die creati ſunt, eo, ſic enim placuerat patrib. mag.*] Ante ſolennem ineundi conſulatus diem iniſſe ſignificat, qui per bellum Punicum II. & reliqua inſequentia fuit Idus Mart. His autem x. primis libris res hæc tota inconſtantiſſima eſt. Nam modo K. Sept. modo K. Sext. modo Idibus Majis, modo Id. Decemb. modo K. Octobr. modo K. Quintilis iniſſe Conſules à Dionyſio Linioque traduntur. *Sigon.*

4 *Solennibuſque Senatuſconſultis.*] Vet. lib. *ſolennibuſque ſacris.* Probo tamen magis *Senatuſconſultis.* Erant enim quædam *ſolennia Senatuſconſulta*, quæ ad religionem & cærimonias pertinebant. Nam quemadmodum ſcriptum eſt apud Gellium; *ante de rebus divinis quam de humanis referebatur.* Itaque Cicero ad Quirites poſt reditum: *P. Lentulus conſul ſimulatque de ſolenni religione retulit, nihil humanarum rerum ſibi prius, quam de me agendum exiſtimavit.* Sigonius.

iram hoſtium noſtris capitibus excipientes. Novos conſules legioneſque Romanas ita cum Samnite gerere bellum velitis, ut [illegible] *ante nos conſules bella geſta ſunt.* Quæ ubi dixit, tanta [a] ſimul admiratio miſeratioque viri inceſſit homines, ut modo vix crederent illum eundem eſſe Sp. Poſtumium, qui auctor tam fœdæ pacis fuiſſet: modo miſerarentur, quod vir talis, etiam præcipuum apud hoſtes ſupplicium paſſurus eſſet, ob iram diremptæ pacis. Quum omnes [5] laudibus modo proſequentes virum in ſententiam ejus pedibus irent; tentata pauliſper interceſſio eſt ab [6] L. Livio, & Q. Mælio, tribunis plebis: qui *neque exſolvi religione populum*, ajebant, *deditione ſua, niſi omnia Samnitibus, qualia apud Caudium fuiſſent, reſtituerentur: neque ſe pro eo, quod ſpondendo pacem, ſervaſſent exercitum populi Romani, pœnam ullam meritos eſſe: neque ad extremum, quum ſacroſancti eſſent, dedi hoſtibus violarive poſſe.* Tum Poſtumius: *Interea dedite*, inquit, *profanos nos, quos ſalva religione poteſtis: Dedetis deinde & iſtos ſacroſanctos, quum primum magiſtratu abierint. Sed, ſi me audiatis, prius quam dedantur, hic in comitio virgis cæſos, hanc jam ut intercalatæ pœnæ uſuram habeant. Nam quod deditione noſtra negant exſolvi religione populum, id iſtos magis ne dedantur, quam quia ita ſe res habeant, dicere, quis adeo juris fecialium expers eſt,*

qui

5 *Laudibus modo proſequentes.*] Dele iſtud *modo*. huc enim tranſlatum ex ſuperiori periodo, in qua bis, uti debuit, poſitum fuit. Utcumque ſit, tolli hinc debet. *Tan. Faber.*

6 *L. Livio, & Q. Mælio tribun. pleb.*] Tribunatum pleb. ceperunt, poſtquam ſub jugum ad Caudium miſſi fuerant. Neque enim tribunos pleb. in caſtris fuiſſe conſentaneum eſt, & ſi fuiſſent, & ſpopondiſſent, eorum ſupra meminiſſet Livius, cum dixit: *ſpoponderunt conſules, legati, quæſtores, trib. mil.* Sigonius.

G R O N O V I I.

a *Simul admiratio miſeratioque viri inceſſit homines.*] Scribo: *inceſſit omnes.* Cujus rei cauſa intelligi magis poteſt quam explicari. Non erat ibi, niſi unum genus hominum vel civium, qui nempe ſenatui intereſſe poterant. Similis corruptio lib. 5, 38. *Tanta hominum oblivio, ut multo major pars Vejos* &c. *quam Romam fugerent.* Lege: *omnium.* nempe rerum. Lib. 23, 23. *Ita* CLXXVII, *cum ingenti approbatione omnium in ſenatum lectis.* Pur. Petav. melior, Men. tres Pall. *hominum.* cujuſvis quippe generis aut ordinis. Sed hæc erudita auris, ut dixi, magis ſibi poteſt probare, quam non eruditæ approbare.

b Qua

qui ignoret? Neque ego infitias eo, Patres Conſcripti, tam ſponſionem quam fœdera ſancta eſſe apud eos homines, apud quos juxta divinas religiones fides humana colitur: ſed injuſſu populi nego quicquam ſanciri poſſe, quod populum teneat. An ſi eadem ſuperbia, qua ſponſionem iſtam expreſſerunt nobis Samnites, coëgiſſent nos verba legitima dedentium urbes nuncupare; deditum populum Romanum vos tribuni diceretis, & hanc urbem, templa, delubra, fines, aquas, Samnitium eſſe? Omitto deditionem, quoniam de ſponſione agitur. quid tandem, ſi ſpopondiſſemus urbem hanc relicturum populum Romanum? ſi incenſurum? ſi magiſtratus, ſi ſenatum, ſi leges non habiturum? ſi ſub regibus futurum? Dii meliora, inquis! atqui non indignitas rerum ſponſionis vinculum levat. Si quid eſt, in quod obligari populus poſſit, in omnia poteſt. & ne illud quidem, quod quoſdam forſitan moveat, refert, conſul an dictator, an prætor ſpoponderit. Et hoc ipſi etiam Samnites judicaverunt, quibus non fuit ſatis Conſules ſpondere, ſed legatos, quæſtores, tribunos militum ſpondere coëgerunt. Nec à me nunc quiſquam quæſiverit, quid ita ſpoponderim: quum id nec conſulis jus eſſet, nec illis ſpondere pacem, quæ mei non erat arbitrii, nec pro vobis, qui nihil mandaveratis, poſſem. Nihil ad Caudium, Patres Conſcripti, humanis conſiliis geſtum eſt. Dii immortales & veſtris & hoſtium imperatoribus mentem ademerunt. nec nos in bello ſatis cavimus; & illi male partam victoriam male perdiderunt: dum vix locis, quibus vicerant, credunt; dum quacunque conditione arma viris in arma natis auferre feſtinant. An ſi ſana mens fuiſſet, difficile illis fuit, dum ſenes ab domo ad conſultandum arceſſunt, mittere Romam legatos; cum ſenatu, cum populo, de pace, fœdere, agere? Tridui iter expeditis erat. interea in induciis res fuiſſet, donec ab Roma legati aut victoriam illis certam, aut pacem afferrent. ea demum ſponſio eſſet, quam populi juſſu ſpopondiſſemus. Sed neque vos tuliſſetis, nec nos ſpopondiſſemus: nec fas fuit alium rerum exitum eſſe, quam ut & illi velut ſomnio lætiore, quam quod mentes eorum capere poſſent, nequicquam eluderentur: & noſtrum exercitum eadem quæ impedierat fortuna, expediret: vanam victoriam vanior irritam faceret pax: ſponſio interponeretur, quæ nemi-

nem præter ſponſorem obligaret. Quid enim vobiſcum, Patres Conſcripti, quid cum populo Romano actum eſt? quis vos appellare poteſt? quis ſe à vobis dicere deceptum? hoſtis? an civis? Hoſti nihil ſpopondiſtis: civem neminem ſpondere pro vobis juſſiſtis. Nihil ergo vobis, nec nobiſcum eſt, quibus nihil mandaſtis: nec cum Samnitibus, cum quibus nihil egiſtis. Samnitibus ſponſores nos ſumus, rei ſatis locupletes in id, quod noſtrum eſt: in id, quod præſtare poſſumus, corpora noſtra, & animos. in hæc ſæviant, in hæc ferrum, in hæc iras acuant. Quod ad tribunos plebis attinet, conſulite, utrum præſens deditio eorum fieri poſſit, an in diem differatur. nos interim, T. Veturi, voſque cæteri, vilia hæc capita luenda ſponſionis feramus, & noſtro ſupplicio libere-
10 *mus Romana arma.* Movit Patres Conſcriptos, tum cauſſa, tum auctor: nec cæteros ſolum, ſed tribunos etiam plebis, ut ſe in ſenatus dicerent fore poteſtate. Magiſtratu inde ſe extemplo abdicaverunt: traditique fecialibus cum cæteris Caudium ducendi. Hoc facto ſenatuſconſulto, lux quædam affulſiſſe civitati viſa eſt. Poſtumius in ore erat: eum laudibus ad cœlum ferebant: devotioni P. Decii Conſulis, aliis claris facinoribus æquabant. Emerſiſſe civitatem ex obnoxia pace, illius conſilio & opera. ipſum ſe cruciatibus & hoſtium iræ offerre, piaculaque pro populo dare Romano. Arma cuncti ſpectant, & bellum. En unquam futurum, ut congredi armatis cum Samnite liceat? In civitate, ira odioque ardente, delectus omnium prope voluntariorum fuit. reſcriptæ ex eodem milite novæ legiones, ductuſque ad Caudium exercitus. Prægreſſi feciales, ubi ad portam venere, veſtem detrahi pacis ſponſoribus jubent, manus poſt tergum vinciri. Quum apparitor verecundia majeſtatis Poſtumium laxè vinciret, *Quin tu*, inquit, *adducis lorum, ut juſta fiat deditio?* Tum ubi in cœtum Samnitium, & ad tribunal ventum Pontii eſt, A. Cornelius Arvina fecialis ita verba fecit: b *Quandoque hice homi-*

nes

b *Quandoquidem hice homines.*] Scribe: *Quandoque.* Dictum ad lib. 1, 24. Suetonius Claudio c. 1. *nec diſſimulaſſe unquam, priſtinum ſe reipub. ſtatum*

quando-

es injuſſu populi Romani Quiritium fœdus ictum iri ſpoponderunt, atque ob eam rem noxam nocuerunt; ob eam rem, quo populus Romanus ſcelere impio ſit ſolutus, hoſce homines vobis dedo. Hæc dicenti feciali, Poſtumius genu femur, quanta maxime poterat vi perculit, & clara voce ait, *ſe Samnitem civem eſſe, illum legatum, fecialem à ſe contra jus gentium violatum: eo juſtius bellum geſturos.* Tum Pontius, *Nec ego iſtam* 11
editionem accipiam, inquit, *nec Samnites ratam habebunt. Quin tu, Spuri Poſtumi, ſi Deos eſſe cenſes, aut omnia irrita facis, aut pacto ſtas? Samniti populo omnes, quos in poteſtate habuit, aut pro eis, pax debetur. Sed quid ego te appello, qui te captum victori cum qua potes fide reſtituis? Populum Romanum appello, quem ſi ſponſionis ad Furculas Caudinas factæ pœnitet, reſtituat legiones intra ſaltum, quo ſeptæ fuerunt. Nemo quemquam deceperit, omnia pro infecto ſint: recipiant arma, quæ per pactionem tradiderunt: redeant in caſtra ſua. quicquid pridie habuerunt quam in colloquium eſt ventum, habeant. tum bellum & fortia conſilia placeant, tunc ſponſio & pax repudietur.* [c] *Ea fortuna, iis locis, quæ ante pacis mentionem habuimus, geramus bellum. nec populus Romanus conſulum ſponſionem, nec nos fidem populi Romani accuſemus. Nunquamne cauſſa deficiet, cur victi pacto non ſtetis? Obſides Porſenæ dediſtis; furto eos ſubduxiſtis: auro civitatem à Gallis redemiſtis; inter accipiendum aurum cæſi ſunt: pacem nobiſcum pepigiſtis, ut legiones vobis captas reſtitueremus; eam pacem irritam facitis, & ſemper aliquam fraudi ſpeciem juris imponitis. Non probat populus Romanus ignominioſa pace legiones ſervatas?* [d] *pacem ſibi habeat, legiones*

captas

andoque poſſet, reſtituturum. Sic optime Salmaſii codex.

c *Ea vero fortuna, iis locis, quæ ante* ...*tis.*] In nullo ſcriptorum aut editorum ante Gryphium inveni *τὸ vero:* are delevi. Poteſt autem intelligi vel τὲν διὰ δυοῖν, quaſi eſſet fortuna locorum: nam æquis locis æqui dii, ut ...citus, & contra. Lib. 5. *fortuna certè ...i hujus transferri hinc non poſſit.* Lib. ... *fortunæ loci delegaverant ſpes ſuas.* ...idius: *tanquam fortuna locorum, Non ſua ſe premeret.* Vel diviſim: reſtituatur eadem fortuna & ſtatus exercituum, eadem conditio, eædem ſpes metuſque: reddantur iiſdem locis, quibus conſtiteramus utrique quum colloquium iniretur: ſic deerit cauſa, cur ſenatus pactione conſulum, nos pactis irritis doleamus. Supra: *noſtrum exercitum eadem, quæ impedierat fortuna, expediret.* Quare non autumem aptiore ſenſu fore: *ea forma:* quod viro docto viſum:

d *Pacem ſibi habeat.*] Hac formula, ſib:

captas victori reſtituat: hoc fide, hoc fœderibus, hoc fecialibus cærimoniis dignum erat. Ut tu quidem, quod petiſti, per pactionem habeas, tot cives incolumes, ego pacem, quam hoſti tibi remittendo pactus ſum, non habeam? hoc tu, A. Corneli, hoc vos feciales juris gentibus dicitis? Ego vero iſtos, quos dedi ſimulatis, nec accipio, nec dedi arbitror, nec moror, quo minus [e] *in civitatem obligatam ſponſione commiſſa iratis omnibus Diis, quorum eluditur numen, redeant. Gerite bellum, quando Sp. Poſtumius modo legatum fecialem genu perculit. Ita Dii credent Samnitem civem Poſtumium, non civem Romanum eſſe, & à Samnite legatum Romanum violatum. eo vobis juſtum in nos factum eſſe bellum. Hæc ludibria religionum non pudere in lucem proferre, & vix pueris dignas ambages ſenes ac conſulares fallendæ fidei exquirere? I lictor, deme vincla Romanis. moratus ſit nemo, quo minus ubi viſum fuerit, abeant.* Et illi quidem, forſitan & publica, ſua certe liberata fide, ab Caudio in caſtra Ro-
12 mana inviolati redierunt. Samnitibus pro ſuperba pace infeſtiſſimum cernentibus renatum bellum, [f] omnia, quæ deinde venerunt, non in animis ſolum ſed prope in oculis eſſe: & [1] ſerò ac nequicquam laudare ſenis Pontii

ſibi habeat, utitur, qui quod non habet ipſe, cum habeant alii teneantque, eo ſe facile carere teſtatur. Hic utriſque ſimul aut habenda pax aut non habenda erat: neutri poterant habere vel aſpernari ſine alteris. Senſus poſcere videtur: *Non probat po. Romanus ignominioſa pace legiones ſervatas? pacem ne habeat, legiones captas victori reſtituat. Hoc fide, hoc fœderibus, hoc fecialibus cærimoniis dignum erat. Vt tu quidem, quod petiſti per pactionem, habeas, tot cives incolumes, ego pacem, quam hos tibi remittendo pactus ſum, non habeam? Hoc tu, A. Corneli, hoc vos feciales juris gentibus dicitis?* Nam & ita ponenda interpunctio, ab qua vulgo laborat locus. *Vt tu*, quemadmodum notavimus ad lib. 4, 1. Plautus Aſinar. 5, 2. *Egon' ut non domo ſurripiam in deliciis pallam quam habet, atque ad te deferam?*

e *In civitatem obligatam.*] Quid causæ cur in verbo vulgatiſſimo omnes Mſſ. diſcordent? Thu. uterque Voſ. duo Pall. *obluctam.* Helm. *oblitam:* alter, *obrutam.* Andreas quoque *oblitam.* Forte, *pollutam ſponſione commiſſa.*

f *Omnia quæ deinde venerunt.*] Sic & lib. 10, 45. *quonam modo tolerabilis Etruria fuiſſet, ſi quid in Samnio adverſi veniſſet.* Vide tamen an non hic ſcribendum ſit, *eveniſſet*, & illic, *quæ dein evenerunt.*

VARIORUM.

1 *Serò ac nequicquam laudare ſenis Pontii conſilia.*] Similis iſtis Antiochus rex, apud Iuſtin. lib. 31. cap. 8. Nimirum hoc habet mortalitas; *tunc demum ſentit ſe malè de rebus ſuis ſtatuiſſe, cum id nihil jam prodeſt*, ut loquitur apud Dion. Caſſium lib. 44. cap. 18. Et ut verſus habet: *Quæ ſit accepto malo, eheu! ſera pœnitentia eſt.* Gruter.

2 Ad-

tii utraque conſilia, inter quæ ſe media lapſos, victoriæ poſſeſſionem pace incerta mutaſſe, & beneficii & maleficii occaſione amiſſa, pugnaturos cum eis, quos potuerant in perpetuum vel inimicos tollere, vel amicos facere: adeoque nullo dum certamine inclinatis viribus poſt Caudinam pacem animi mutaverant, ut clariorem inter Romanos deditio Poſtumium, quam Pontium incruenta victoria inter Samnites faceret: & geri poſſe bellum Romani pro victoria certa haberent: Samnites ſimul rebellaſſe & viciſſe crederent Romanum. Inter hæc Satricani ad Samnites defecerunt, & Fregellæ colonia necopinato adventu Samnitium (fuiſſe & Satricanos cum iis ſatis conſtat) nocte occupata eſt. timor inde mutuus utroſque uſque ad lucem quietos tenuit: lux pugnæ initium fuit. quam aliquamdiu æquam, & quia pro aris ac focis dimicabatur, & quia ex tectis adjuvabat imbellis multitudo, tamen Fregellani ſuſtinuerunt. Fraus deinde rem inclinavit, quod vocem audiri præconis paſſi ſunt; Incolumem abiturum qui arma poſuiſſet, ea ſpes remiſit à certamine animos, & paſſim arma jactari cœpta. Pertinacior pars armata per averſam portam erupit, tutiorque eis audacia fuit, quam incautus ad credendum cæteris pavor: quos circumdatos igni, nequicquam Deos fidemque invocantes, Samnites concremaverunt. Conſules inter ſe [a] partiti provincias, Papirius in Apuliam ad Luceriam pergit, ubi equites Romani obſides ad Caudium dati cuſtodiebantur: Publilius in Samnio ſubſtitit [2] adverſus Caudinas legiones,

Diſten-

2 *Adverſus Caudinas legiones.*] Si ſic legas, *Caudinas legiones* Samnitium exercitum ad Caudium victorem intelligas: ſi, (ut malim & eſt in quibuſdam libris vett.) *adducens Caudinas*, Romanorum exercitum ad Caudium ſub jugum miſſum, accipias neceſſe eſt. Ita vero accipiendum eſſe docet Livius lib. 25. *Caudinæ legiones, quæ ſine armis redierant Romam, armatæ remiſſæ in Samnium, eundem illum hoſtem ſub jugum miſerunt.* Sigonius.

GRONOVII.

a *Partiri provincias. Papirius.*] Legebam: *Conſules inter ſe partiti provincias, Papirius in Apuliam* &c. Et ſic uterque Voſſianus. Sic & cap. 31. *Conſulibus inter ſe provincias partitis, Junio Samnites, Æmilio novum bellum Etruria ſorte obvenit.*

Diſtendit ea res Samnitium animos, [1] quod nec ad Luceriam ire, ne à tergo inſtaret hoſtis, nec manere ne Luceria interim amitteretur, ſatis audebant. Optimum viſum eſt committere rem fortunæ, & tranſigere cum Publilio certamen. Itaque [b] in aciem copias educunt. Adverſus quos Publilius conſul quum dimicaturus eſſet, prius alloquendos milites ratus, concionem advocari juſſit. cæterum ſicut ingenti alacritate ad prætorium concurſum eſt, ita præ clamore poſcentium pugnam nulla adhortatio imperatoris audita eſt. Suus cuique animus memor ignominiæ adhortator aderat. Vadunt igitur in prælium urgentes ſigniferos; & ne mora in concurſu pilis emittendis ſtringendiſque inde gladiis eſſet; pila velut dato ad id ſigno abjiciunt, ſtrictiſque gladiis curſu in hoſtem feruntur. Nihil illic imperatoriæ artis ordinibus aut ſubſidiis locandis fuit: omnia ira militaris prope veſano impetu egit. Itaque, non fuſi modo hoſtes ſunt, ſed ne caſtris quidem ſuis fugam impedire auſi, Apuliam diſſipati petiere; Luceriam tamen coacto rurſus in unum agmine eſt perventum. Romanos ira eadem, quæ per mediam aciem hoſtium tulerat, & in caſtra pertulit. ibi plus quam in acie ſanguinis ac cædis factum, prædæque pars major ira corrupta. Exercitus alter cum Papirio conſule locis maritimis pervenerat Arpos, per omnia pacata; Samnitium magis injuriis & odio, quam beneficio ullo populi Romani. Nam Samnites ea tempeſtate in montibus vicatim habitantes, campeſtria & maritima loca, [a] contempto cultorum mollio-

obvenit. non *conſules partiti*. & cap. 41. *Conſulibus partitis provincias, Etruria Deio, Samnium Fabio evenit*. Regredere ad quæ lib. 8, 16.

b *In aciem copias ducunt*.] *Educunt*, conſenſu veteres. Lib. 7. *ſi quis det ſignum, in aciem educat*.

VARIORUM.

1 *Quod nec ad Luceriam ire*.] Hoc loco Luceria Samnitium eſt, quod forte ad eos, poſt Caudinam cladem defecerit, quemadmodum tacitè intelligi vult Livius. *Sigonius*.

GRONOVII.

a *Contempto cultu molliore*.] Sic Sigonius ex vett. ut ait, librorum fide; non immerito hujus loci obſcuritatem jactaſſe Glareanum præfatus. Sed editiones antiquæ & meliores ſcripti *contemptu*

nolliore, atque, ut evenit fere, loci ſimili genere, ipſi nontani atque agreſtes depopulabantur. quæ regio ſi ida Samnitibus fuiſſet, aut pervenire Arpos exercitus Romanus nequiſſet, [b] [1] aut interjecta inter Romam & Arpos, penuria rerum omnium, excluſos à commeatibus abſumpſiſſent. Tum quoque profectos inde ad Luceriam juxta obſidentes obſeſſoſque inopia vexavit. omnia ab Arpis Romanis ſuppeditabantur: cæterum ideo exigue, ut militi occupato ſtationibus vigiliiſque & opere, eques folliculis in caſtra ab Arpis frumentum veheret; interdum occurſu hoſtium cogeretur abjecto ex equo frumento, pugnare. & obſeſſis, prius quam alter Conſul victore exercitu advenit, & commeatus ex montibus Samnitium invecti erant, & auxilia intromiſſa. Arctiora omnia adventus Publilii fecit, qui obſidione delegata in curam collegæ, vacuus per agros cuncta infeſta commeatibus hoſtium fecerat. Itaque quum nec nulla eſſet diutius obſeſſos inopiam laturos; coacti Samni-

mptu cultorum molliore.* Vbi unica modo litera mutanda eſt, & omnia ſic concipienda: *Nam Samnites ea tempeſtate in montibus vicatim habitantes, campeſtria & maritima loca, contempto cultorum molliore, atque, ut evenit, locis ſimili genere, ipſi montani atque agreſtes depopulabantur.* Particula *nam* & ſcriptorum veterumque editt. eſt & ſenſui convenientior. Duo Pall. *loci. cultores,* : lib. 10. *ne agrum Etruſcum vaſtarent miſque laceſſerent cultores.* Lib. 24 *cultoribuſque antiquis, quos vis reliquerat belli, reſtituerunt.* Campeſtria igitur & maritima incolentes, genus mollius, & ſimile locis, in quibus degebat, quia contemptui Samnitibus erat ob imbelliam, ſubinde in prædam petebatur. Lib. 21. *Inde ad planum deſcenſum eſt, & jam locis mollioribus & accolarum ingeniis.* Lib. 29. *Fertiliſſimus ager, eoque abundans omni copia rerum eſt regio, & imbelles (quod plerumque in ubere agro evenit) barbari ſunt.* Lib. 45. *frigida hæc omnis duraque cultu & aſpera plaga eſt: cultorum quoque ingenia terræ ſimilia habet.*

b *Aut interjecta inter Romam & Arpos* &c. *abſumpſiſſet.*] Miratur Glareanus penuriam interjacentem Romæ & Arpis. Immo *regio interjecta penuriâ.* Vel, quod malo, legendum eſt, *abſumpſiſſent.* Sic apparet τὸ *interjecta* non applicandum eſſe voci *penuria*, ſed πληθυντικῶς accipiendum, ſubaudito *loca*, pro interjectis regionibus. Lib. 21. *in locis Alpibus Appenninoque interjectis, propinquitate etiam fluminum ac paludum prægelidis.* lib. 34. *perpopulatus omnia circumjecta urbi frequentis & amœni agri loca.*

VARIORUM.

1 *Interjecta inter Romam & Arpos.*] Iſtud *Romam* vitioſum reor: ſed quid ſubſtituendum ſit, non video. Arbitror fluvii alicujus aut urbis nomen. *Tan. Faber.*

Samnites, qui ad Luceriam caſtra habebant, undique
14 contractis viribus ſigna cum Papirio conferre. Per id tempus parantibus utriſque ſe ad prælium, legati Tarentini interveniunt, denunciantes Samnitibus Romaniſque, ut bellum omitterent. per utros ſtetiſſet, quo minus diſcederetur ab armis, adverſus eos ſe pro alteris pugnaturos. Ea legatione Papirius audita, perinde ac motus dictis eorum, cum collega ſe communicaturum reſpondit: accitoque eo quum tempus omne in apparatu conſumpſiſſet, collocutus de re haud dubia, ſignum pugnæ propoſuit. Agentibus divina humanaque, quæ aſſolent quum acie dimicandum eſt, Conſulibus, Tarentini legati occurſare, reſponſum exſpectantes, quibus Papirius ait: *Auſpicia ſecunda eſſe, Tarentini, pullarius nunciat. litatum præterea eſt egregie. auctoribus Diis, ut videtis, ad rem gerendam proficiſcimur.* Signa inde ferri juſſit, & copias eduxit vaniſſimam increpans gentem, quæ ſuarum impotens rerum, præ domeſticis ſeditionibus diſcordiiſque, aliis modum pacis ac belli facere æquum cenſeret. Samnites, ex parte altera, quum omnem curam belli remiſiſſent, quia aut pacem vere cupiebant, aut expediebat ſimulare, ut Tarentinos ſibi conciliarent, quum inſtructos repente ad pugnam Romanos conſpexiſſent, vociferari *ſe in auctoritate Tarentinorum manere, nec deſcendere in aciem, nec extra vallum arma ferre. Deceptos potius quodcumque caſus ferat paſſuros, quam ut ſpreviſſe pacis auctores Tarentinos videantur.* Accipere ſe omen, Conſules ajunt, & eam precari mentem hoſtibus, ut ne vallum quidem defendant. ipſi inter ſe partitis copiis ſuccedunt hoſtium munimentis, & ſimul undique adorti, quum pars foſſas explerent, pars vellerent vallum, atque in foſſas proruerent, nec virtus modo inſita, ſed ira etiam exulceratos ignominia ſtimularet animos; caſtra invaſere; & pro ſe quiſque, non hæc Furculas, nec Caudium, nec ſaltus invios eſſe, ubi errorem fraus ſuperbe viciſſet; ſed Romanam virtutem, quam

nec vallum, nec foſſæ arcerent, memorantes; cædunt pariter reſiſtentes, fuſoſque, inermes atque armatos, ſervos, liberos, puberes, impuberes, homines, jumentaque. nec ullum ſuperfuiſſet animal, ni conſules receptui ſignum dediſſent, avidoſque cædis milites è caſtris hoſtium imperio ac minis expuliſſent. Itaque apud infenſos, ob interpellatam dulcedinem iræ, confeſtim oratio habita eſt, ut doceretur miles, *Minime cuiquam militum conſules odio in hoſtes ceſſiſſe, aut ceſſuros. quin duces, ſicut belli, ita inſatiabilis ſupplicii futuros fuiſſe, ni reſpectus equitum ſexcentorum, qui Luceriæ obſides tenerentur, præpediſſet animos:* [2] *ne deſperata venia hoſtes cæcos in ſupplicia eorum ageret; perdere prius quam perire, optantes.* Laudare ea milites lætarique; obviam itum iræ ſuæ eſſe. fateri; omnia patienda potius, quam proderetur ſalus tot principum Romanæ juventutis. Dimiſſa concione conſilium habitum; omnibuſne copiis Luceriam premerent, an altero exercitu & duce Apuli circa, gens dubiæ ad id voluntatis, tentarentur. Publilius conſul ad peragrandum profectus Apuliam, aliquot expeditione una populos aut vi ſubegit, aut conditionibus in ſocietatem accepit. Papirio quoque, qui obſeſſor Luceriæ reſtiterat, brevi ad ſpem eventus reſpondit. nam inſeſſis omnibus viis, per quas [a] commeatus ex Samnio ſubvehebantur, fame domiti Samnites qui Luceriæ in præſidio erant, legatos miſere ad conſulem Romanum, ut receptis equitibus, qui cauſſa belli eſſent, abſiſteret obſidione. His Papirius ita

2 *Nec deſperata venia.*] Vetus proverbium eſt, *non eſſe cum deſperatis decertandum.* Vide Eraſmi proverb. *Phocenſium deſperatio.* Plurima in hanc ſententiam commemorantur à Frontino lib. 2. Stratagem. cap. 6. *Godeley.*

GRONOVII.

a *Commeatus ex Samnio ſubvehebatur.*] Mutarunt numerum ſine cauſa. nam ſcripti, *ſubvehebantur.* Ut frequenter Livius. Vel hoc libro: *unde ſubvehi commeatus poterant.* Et inferius: *Sutrini commeatus benigne in caſtra advexere.* Sic lib. 23, 12. *commeatum* editur pro *commeatuum.* Sic lib. 1, 4. ediderunt: *in latrones præda onuſtos impetum facere.* Quaſi non ſit Livii *impetus facere*, quod eſt in vett. libris. Lib. 3, 10. *ne qui in loca ſumma urbis impetus cædeſque inde fierent.* Ubi fruſtra Rhenanus, *fieret.* Eodem libro: *multi per eos dies metus vultique*

ita reſpondit: [b] *Debuiſſe eos Pontium Herennii filium, quo auctore Romanos ſub jugum miſiſſent, conſulere, quid victis patiendum cenſeret. cæterum, quoniam ab hoſtibus in ſe æqua ſtatui, quam in ſe ipſi ferre maluerint; nunciare Luceriam juſſit, arma, ſarcinas, jumenta, multitudinem omnem imbellem, intra mœnia relinquerent. militem ſe cum ſingulis veſtimentis ſub jugum miſſurum; ulciſcentem illatam, non novam inferentem ignominiam.* Nihil recuſatum. ſeptem millia militum ſub jugum miſſa, prædaque ingens Luceriæ capta; receptis omnibus ſignis, armiſque quæ ad Caudium amiſerant: &, quod omnia ſuperabat gaudia, equitibus recuperatis, quos pignora pacis cuſtodiendos Luceriam Samnites dederant. Haud ferme alia mutatione ſubita rerum clarior victoria populi Romani eſt: ſiquidem etiam (quod quibuſdam in annalibus invenitur) Pontius Herennii filius, Samnitium imperator, ut expiaret Conſulum ignominiam, ſub jugum cum cæteris eſt miſſus. Cæterum id minus miror, obſcurum eſſe de hoſtium duce dedito miſſoque ſub jugum. id magis mirabile eſt ambigi, [1] Luciuſne Cornelius dictator cum L. Papirio Curſore, magiſtro equitum, eas res ad Caudium, atque inde Luceriam geſſerit, ultorque unicus Romanæ ignominiæ, haud ſciam an juſtiſſimo triumpho ad eam ætatem ſecundum Furium Camillum triumphaverit, [c] an conſulum Papiriique præcipuum id decus ſit. Sequitur hunc errorem alius error, [2] Curſorne Papirius proximis comitiis cum

Q. Au-

tique impetus hinc atque illinc facti. Alibi: *tum maxime impetus facientes receſſere a muro.*

b *Debuiſſe eos Pontium Herennii filium.*] Duo Pall. *docuiſſe.* ut fortaſſe verum ſit: *decuiſſe eos.* Sed parum intereſt.

c *An conſulis Papirii præcipuum.*] Scribendum: *an conſulum Papiriique præcipuum id decus ſit:* monuimus ad librum tertium.

RIORUM.

1 *Luciuſne Cornelius Dictator.*] Duorum L. Corneliorum antea meminit Livius, Scipionis ac Lentuli. Dubium igitur hîc de utro loquatur. *Glarean.*

2 *Curſorne Papirius cum Q. Æmilio Caretino.*] *L. Papirium Curſorem* Conſ. III. & Capitolini triumphi ejus ſcriptores & Livius ipſe, qui poſt hunc eundem IV. conſulem nominat, ſentiunt. Quod autem nec convenit *Æmilius*, an *Aulius* ſit, intelligendum eſt *Aulium* à Livio & ſcriptoribus Capitolinis magis probari. nam in vett. lib. apud Livium & hoc loco & infra *Aulius* eſt.

Cæte-

Q. Aulio Cerretano iterum ob rem bene geſtam, Luce-
riæ continuato magiſtratu conſul tertium creatus ſit; an
L. Papirius Mugillanus; & in cognomine erratum ſit.
Convenit jam inde per conſules reliqua belli perfecta. 16
[a] Aulius cum Ferentanis uno ſecundo prælio debella-
vit: urbemque ipſam, quo ſe fuſa contulerat acies, obſi-
dibus imperatis in deditionem accepit. Pari fortuna
conſulum alter cum Satricanis, qui cives Romani poſt
Caudinam cladem ad Samnites defecerant, præſidium-
que eorum in urbem acceperant, rem geſſit. [3] nam
quum ad mœnia Satrici admotus eſſet exercitus, lega-
tiſque miſſis ad pacem cum precibus petendam, triſte
reſponſum ab Conſule redditum eſſet, niſi præſidio
Samnitium interfecto aut tradito, ne ad ſe remearent;
plus ea voce, quam armis illatis terroris colonis inje-
ctum. [b] Itaque ſubinde exſequentes quærendo à con-
ſule legati, quonam ſe pacto paucos & infirmos crede-
ret præſidio tam valido & armato vim allaturos; ab iiſ-
dem conſilium petere juſſi, quibus auctoribus præſi-
dium in urbem accepiſſent, diſcedunt: ægreque impe-
trato, ut de ea re conſuli ſenatum reſponſaque ad ſe re-
ferri ſineret ad ſuos redeunt. Duæ factiones ſenatum
diſtinebant: una, cujus principes erant defectionis à
populo Romano auctores; altera, fidelium civium. cer-
tatum ab utriſque tamen eſt, ut ad reconciliandam pa-
cem conſuli opera navaretur. [c] Pars altera (quum præ-
ſidium

Cæterum *Cerretano* ex Capitolinis lapidibus & vett. aliquot libris legendum eſt. non *Cæretano*. Sigonius.

3 *Cum ad mœnia Satrici.*] Vet. lib. *Satricæ*, per mendum. Intelligit enim Satricum coloniam Romanam in Latio. *Sigonius.*

GRONOVII.

a *Aulius cum Ferentanis.*] Multa quidem hic Sigonius, ſed parum ad Dionyſum. *Ferentinum* oppidum novimus & *Frentanos* gentem in Italia: *Ferentanos* nullos. Scribendum, *Forentanos*. Stephanus: *Φόρεντον, πόλις Ἰταλίας· τὸ ἐθνικὸν Φορεντανός· Στράβων πέριπλῳ.* Adde Cluverium lib. 4. Ital. Antiq. cap. 12.

b *Subinde quum exſequerentur.*] Th. duo Pall. uterque Voſſ. Helm. *ſubinde exſequentur*. Tertius: *ſubinde exiguntur, exſequuntur*. Lege: *Itaque ſubinde exſequentes quærendo*. Sed & *τὸ crederet* mire mihi ſuſpectum ob dicta ad lib. 6, 37.

c *Pars altera* &c. *nuntiare conſuli ſatis habuit.*] Maluimus è Thuan. & Chiflet.

ſidium Samnitium, quia nihil ſatis præparati erat ad obſidionem tolerandam, exceſſurum proxima nocte eſſet) enunciare conſuli ſatis habuit, qua noctis hora, [d] quaque porta, & quam in viam egreſſurus hoſtis foret. altera, quibus invitis deſcitum ad Samnites erat, eadem nocte portam etiam Conſuli aperuerunt, [e] armatoſque clam hoſtes in urbem acceperunt. Ita duplici proditione & præſidium Samnitium inſeſſis circa viam ſilveſtribus locis, necopinato oppreſſum eſt: & ab urbe plena hoſtium clamor ſublatus, momentoque unius horæ Samnis cæſus, Satricanus captus, & omnia in poteſtate Conſulis erant. Qui, quæſtione habita, quorum opera defectio eſſet facta; quos ſontes comperit, virgis cæſos ſecuri percuſſit: præſidioque valido impoſito, arma Satricanis ademit. Inde ad triumphum deceſſiſſe Romam Papirium Curſorem ſcribunt, qui eo duce Luceriam receptam, Samniteſque ſub jugum miſſos, auctores ſunt. Et fuit vir haud dubie dignus omni bellica laude; non animi ſolum vigore, ſed etiam corporis viribus excellens. Præcipua pedum pernicitas inerat, [1] quæ cognomen

ſlet, *enuntiare*. Quod eſt ſignatum verbum de iis, qui arcana produnt. Lib. 33. *cuſtodibus ad portas poſitis, ne quis enuntiare poſſet cœpta*. Lib. 39. *veniam precata deorum, ſi ſilenda enuntiaſſet*. Cicero pro Roſcio: *cæterorum legatorum conſilia & voluntatem Chryſogono enuntiat*. Tuſc. 2. *ab homine propter vim doloris enuntiante commiſſa, prodente conſcios*.

d *Quamque per portam*.] *Quaque porta*, & Sigonii & omnium vett. librorum, nec non primæ editionis eſt. Tacitus 1. ann. *ut porta triumphali duceretur funus*. Sed ne ſic quidem omnia ſalva credere me patitur varietas ſcripturæ veteris. Prima editio ignorat τὸ *eſſet*, habetque *aggreſſuros hoſtes*. Deeſt & τὸ *eſſet* in Voſſiano. Vix me contineo, quin jubeam legi reſectis quæ allita videntur: *Pars altera, præſidium Samnitium, quia nihil ſatis præparati erat ad obſidionem tolerandam, exceſſurum proxima nocte, enuntiare conſuli ſatis habuit, qua noctis hora, quaque porta, & quam in viam, fore*. Sed nimii ſumus, nec talia niſi majoribus præſidiis ſuccincti debemus audere.

e *Armatos clam hoſtes in urbem acceperunt*.] Pall. Thu. Voſſ. Helm. *clam nocte*. ſed ſcribendum: *clam hoſte*. nempe ipſis Samnitibus. *Armatos* autem intellige Romanos. Sic voluit & Gelenius, qui primus hanc clauſulam vulgatis adjecit

VARIORUM.

Qua cognomen etiam dedit, victoremque curſu.] Hæc ita à Livio ſcribuntur, quaſi Papirius hic primus id cognominis meruit, cum multi ante Papirii Curſoris nomen habuerint.

1 *Qua cognomen etiam*.] Vett. libri, *cognomen via dederat*, vel *viam dedit*. Suſpi-

men etiam dedit: victoremque curſu omnium ætatis
ſuæ fuiſſe ferunt. & ſeu virium vi, ſeu exercitatione mul-
ta, cibi vinique eundem capaciſſimum: nec cum ullo
aſperiorem (quia ipſe invicti ad laborem corporis eſſet)
fuiſſe militiam pediti pariter equitique. Equites etiam
aliquando auſos ab eo petere, ut ſibi pro re bene geſta
laxaret aliquid laboris: quibus ille, *Ne nihil remiſſum di-
catis, remitto*, inquit, *ne utique dorſum demulceatis, quum ex
equis deſcendetis*. & vis erat in eo viro imperii ingens pa-
riter in ſocios civeſque. Præneſtinus prætor per timo-
rem ſegnius ex ſubſidiis ſuos duxerat in primam aciem.
quem quum inambulans ante tabernaculum vocari juſ-
ſiſſet; [2] lictorem expedire ſecurim juſſit. ad quam vo-
cem exanimi ſtante Præneſtino, *Agedum lictor, excide ra-
dicem hanc*, inquit, *incommodam ambulantibus*: perfuſum-
que ultimi ſupplicii metu, mulcta dicta dimiſit. Haud
dubie illa ætate, qua nulla virtutum feracior fuit, nemo
unus erat vir, quo magis innixa res Romana ſtaret. [a] quin
eum parem deſtinant animis Magno Alexandro ducem,
ſi arma Aſia perdomita in Europam vertiſſet. Nihil mi- 1
nus quæſitum à principio hujus operis videri poteſt,
quam ut plus juſto ab rerum ordine declinarem, varie-
tatibuſque diſtinguendo opere, & legentibus velut di-
verticula amœna & requiem animo meo quærerem: ta-
men tanti regis ac ducis mentio, quibus ſæpe tacitis co-
gitatio-

Suſpicor: *qua cognomen avo jam dedit*. Is fuit L. Papitius Curſor Cenſor anno V. C. 361. & poſt etiam tribunus militum conſulari poteſtate. Hic enim, de quo loquitur Livius, in Lapidibus Capitolinis, *L. Papirius Sp. F. L. N. Curſor* dicitur. *Sigonius*.

2 *Lictorem expedire.*] Lictorum enim munus & officium erat, ex juſſu magiſtratuum delinquentes vincire, nudatos virgis cædere, & ſi crimen expoſceret ſecuri percutere. Vide Gellium lib. 12. cap. 3. Alex. ab Alex. lib. 1 cap. 27. *Godelev*.

GRONOVII.

a *Quin eum parem deſtinarant animis.*] Repugnat his verbis, quod cap. 18. *quem ne fama quidem illis notum arbitror fuiſſe*. Si namque incognitus Romanis, dum viveret, Alexander, quomodo deſtinare potuerunt ei parem è ſuis ducem? Non ita immemor ſui Livius, ut exiſtimat Muretus 15. Var. 14. Scribebam: *deſtinarunt*. Scilicet judicia ſcriptorum & hominum, qui poſtea fuere, & nunc ſunt. Lib. 28 *quia regnũ ſibi Hiſpania, pulſis inde Carthaginienſibus, deſtinarant*

gitationibus volutavit animum, eas evocat in medium: ut quærere libeat, quinam eventus Romanis rebus, ſi cum Alexandro foret bellatum, futurus fuerit. Plurimum in bello pollere videntur, militum copia & virtus, ingenia imperatorum, fortuna, per omnia humana, maxime in res bellicas, potens. Ea & ſingula intuenti, & univerſa, ſicut ab aliis regibus gentibuſque, ita ab hoc quoque facile præſtant invictum Romanum imperium. Jam primum, ut ordiar ab ducibus comparandis, haud equidem abnuo egregium ducem fuiſſe Alexandrum; ſed clariorem tamen eum facit, quod unus fuit, quod b adoleſcens, in incremento rerum, nondum alteram fortunam expertus, deceſſit. Ut alios reges claros duceſque omittam, magna exempla caſuum humanorum; Cyrum, quem maxime Græci laudibus celebrant, qui niſi longa vita, ſicut Magnum modo Pompeium, vertenti præbuit fortunæ? Recenſeam duces Romanos, nec omnes omnium ætatum, ſed ipſos eos cum quibus conſulibus aut dictatoribus Alexandro fuit bellandum: M. Valerium Corvum, C. Marcium Rutilum, C. Sulpicium, T. Manlium Torquatum, Q. Publilium Philonem, L. Papirium Curſorem, Q. Fabium Maximum, duos Decios, L. Volumnium, Manium Curium. Deinceps ingentes ſequuntur viri; c ſi Punicum Romano prævertiſſet bellum, ſeniorque in Italiam trajeciſſet.

Horum

animis. Sed Voſſ. duo & Helm. & omnes editi veteres ab Andrea ad Gryphium, *deſtinant.* Quo magis etiã apparet, quod dixi. Cœlius Curio primus mutavit.

b *Quod in incremento.*] Hoc poſtremũ *quod* eſt ſolius Sigoniani: nec neceſſe eſt gravitatem Livii in minutias concidi.

c *Si Punicum Romano prævertiſſet bellum.*] Non admodum clarum, præſertim illud *Romano*, inquit Glareanus. At Sigonius: ſi Alexander ante intuliſſet Romano bellum, quam Pœni, quod futurum erat, ſi ſenior in Italiam trajeciſſet. Nihil minus ſenſit auctor. Et ſenior potius veniſſet in Italiam, ſi Pœni prius bellum cum Romanis habuiſſent quam ipſe Alexander: ita enim neceſſario tempora quædam intercedere oportuiſſet: ſin prius Alexander, cur ſenior? potuiſſet enim proxime illa tempora, quibus juvenis fatis ceſſit. Prorſus hic cæcutivit vir doctiſſimus. Alexander paullo ante mortem agitabat animo Punicum bellum, adverſus Tyri ab ſe devictæ colonos Carthagienſes, mari tum potentes. Juſtinus lib. 21. Ideo Livius, ſi Africam, inquit, bello ſubjugare maluiſſet, antequam Italiam & Romanos aggrederetur: atque ita, quoniam haud dubie aliquot

anni

Horum in quolibet tum indoles eadem quæ in Alexandro erat animi ingeniique; tum diſciplina militaris jam inde ab initiis urbis tradita per manus, in artis perpetuis præceptis ordinatæ modum venerat. Ita reges geſſerant bella: ita deinde exactores regum Junii Valeriique: ita deinceps Fabii, Quintii, Cornelii: ita Furius Camillus, [d] quem juvenes duo, quibus cum Alexandro dimicandum erat, ſenem viderant. Militaria opera pugnando obeunti Alexandro, (nam ea quoque haud minus clarum eum faciunt) ceſſiſſet videlicet in acie oblatus par Manlius Torquatus, aut Valerius Corvus; inſignes ante milites, quam duces: ceſſiſſent Decii, devotis corporibus in hoſtem ruentes: ceſſiſſet Papirius Curſor, illo corporis robore, illo animi: victus eſſet conſiliis juvenis unius, ne ſingulos nominem, ſenatus ille, [1] quem qui ex regibus conſtare dixit, unus veram ſpeciem Romani ſenatus cepit? Id vero erat periculum, [e] ne ſolertius quam quilibet unus, ex iis quos nominavi, caſtris locum caperet, commeatus expediret, ab inſidiis præcaveret, tempus pugnæ deligeret, aciem inſtrueret, ſubſidiis firmaret. Non jam cum Dario rem eſſe dixiſſet: quem

anni elapſuri erant, dum ea provincia conficitur, ſenior in Italiam trajeciſſet. *Prævertere* alias aliter, ſed ut hic, & lib. 2. *nec poſſe, quum hoſtes ad portas eſſent, bello prævertiſſe quicquam.* Cicero 1. de divin. *ſi vacas animo, neque habes aliquid, quod huic ſermoni prævertendum putes.* Sed vidit hoc poſtea Glareanus in additionibus ad Sigonii notas.

d *Quem juvenes duo.*] T. Manlium Torquatum & M. Valerium Corvum intelligunt Glareanus & Sigonius. M. Valerius Corvus annorum trium & viginti, raro exemplo, conſul creatus anno V. C. 405. Septem igitur annos habebat, quum decederet Camillus, anno V. C. 388. Itaque hic ſi ſenem Camillum vidiſſe juvenis commode dicitur, quanto magis C. Marcius Rutilus conſul primum a. 396, hoc eſt octo annis poſt mortem Camilli. Ne Decium, Philonem, Sulpicium commemorem, qui omnes ut plerique Corvo majores, juvenes ſenem videre potuerant Camillum. Quare igitur præciſe *duo?* Membr. Voſſianæ, &, ut me monuit Alb. Rubenius, Buſlidianæ: *juvenes hii quibus.* Quod conſentiebamus eſſe *hi*, vel *ii:* quorum loco ſic Mſſ. paſſim. Omiſſa forte alicubi aſpiratione notam numeri ſe videre putarunt, reddiderunt que *duo.*

e *Ne ſolertius, quam quivis unus ex iis.*] Tres Pall. Thuan. Voſſ. Helm. *quilibet unus.* ut lib. 42, 42. *Queratur unus quilibet militis mei injuriam.* Plinius lib. 2. epiſt. 4. *ſi pluribus pater tuus vel uni cuilibet alii plus quam mihi debuiſſet.* Vide ad M. Senecam.

VARIORUM.

1 *Quem qui ex regib. conſtare dixit.*] Cineas hic fuit legatus Pyrrhi bello Tarentino. Plutarch. in Pyrrho. *Sigon.*

2 *Humi*

quem mulierum ac ſpadonum agmen trahentem,[a] inter purpuram atque aurum oneratum fortunæ ſuæ apparatibus, prædam verius quam hoſtem, nihil aliud quam bene auſus vana contemnere, incruentus devicit. Longe alius Italiæ, quam Indiæ, per quam temulento agmine comiſſabundus inceſſit, viſus illi habitus eſſet; ſaltus Apuliæ ac montes Lucanos cernenti, & veſtigia recentia domeſticæ cladis, ubi avunculus ejus nuper Epiri rex
18 Alexander abſumptus erat. Et loquimur de Alexandro nondum merſo ſecundis rebus, quarum nemo intolerantior fuit. qui ſi ex habitu novæ fortunæ, novique, ut ita dicam, ingenii, quod ſibi victor induerat, ſpectetur; Dario magis ſimilis quam Alexandro in Italiam veniſſet; & exercitum Macedoniæ oblitum degenerantemque jam in Perſarum mores adduxiſſet. Referre in tanto rege piget ſuperbam mutationem veſtis, & [b] deſideratas [2] humi jacentium adulationes, [c] etiam

2 *Humi jacentium adulationes, etiam victis Maced.*] Vult Livius, ea fuiſſe mentis erectitudine Macedones, ut ne Alexandrum quidem adoraturi fuerant à quo animo victi, nedum victores. *Gruterus.*

2 *Humi jacentium adulationes.*] Bene, nam *adulari* proprium eſt canum: atque adeo inde eſt προσκυνεῖν· quamvis alii aliter. *Tan. Faber.*

GRONOVII.

a *Inter purpuram atque aurum enervatum.*] Sigoniani, uterque Voſſ. Helm. tres Pall Thuan. Campanus: *oneratum:* & alludens eodem Andreas, *ornatum.* Terentius Heautont. *jam ancillas ſecum adduxit plus decem oneratas veſte atque auro.* Auctor ad Herennium, lib. 4. *ſicut Gallus è Phrygia, aut ariolus quiſpiam, depreſſus & oneratus auro.* Quodque maxime huc facit, Seneca de benef. 6, 31. *Demaratus Lacedæmonius ſolus* (Xerxi) *dixit, ipſam illam, qua ſibi placeret, multitudinem, indigeſtam & gravem, metuendam eſſe ducenti: non enim vires ſed pondus habere.* Tacitus 15. annalium, de Nerone ventitante ad villam Piſonis, *omiſſis excubiis & fortunæ ſuæ mole.* Sic & aliæ veteres edd. *Enervatum* in primo invenio Aſcenſio.

b *Deſideratas humi jacentium adulationes.*] Sic omnes editi ſcriptique. Atque adeo adorationem regum, tantopere Græcis & Romanis liberis reprehenſam vitatamque κατ' ἐξοχὴν *adulationem* Latinos dixiſſe veriſimile eſt. Livius noſter lib. 30, 16. *Qui ubi in caſtra Romana, & prætorium pervenerunt, more adulantium* (*accepto, credo, ritu ex ea regione, ex qua oriundi erant*) *procubuerunt. Conveniens oratio tam humili adulationi fuit.* Ita enim Mſſ. omnes, omnes dico, utrobique: quod nec Sigonius diſſimulavit priore loco, quamvis diſplicere ſibi fateatur. Valerius Maximus lib. 4, 7. *Hephæſtionemque, quia ei & ſtatura & forma præſtabat, more Perſarum adulata, tanquam Alexandrum ſalutavit.* Idem 6, 3. *Athenienſes autem Timagoran, inter officium ſalutationis Darium regem more gentis illius adulatum;*

[c] etiam victis Macedonibus graves, nedum victoribus: & fœda ſupplicia, & inter vinum & epulas cædes amicorum; & vanitatem ementiendæ ſtirpis. Quid ſi vini amor indies fieret acrior, quid ſi trux ac præfervida ira (nec quicquam dubium inter ſcriptores refero) nullane hæc damna imperatoriis virtutibus ducimus? Id vero periculum erat, quod leviſſimi ex Græcis, qui Parthorum quoque contra nomen Romanum gloriæ favent, dictitare ſolent, ne majeſtatem nominis Alexandri (quem ne fama quidem illis notum arbitror fuiſſe) ſuſtinere non potuerit populus Romanus, & adverſus quem Athenis, in civitate fracta Macedonum armis, cernente tum maxime prope fumantes Thebarum ruinas, concionari libere auſi ſint homines (id quod ex monumentis orationum patet) adverſus eum nemo ex tot proceribus Romanis vocem liberam miſſurus fuerit. Quantalibet magnitudo hominis concipiatur animo, unius tamen ea magnitudo hominis erit: collecta paulo [1] plus decem

tum, capitali ſupplicio adfecerunt. Ita & hic conſenſu omnes ſcripti & editi, nobiſque mutare quidquam religioni eſt. Salmaſius ad Solinum *adorata*, & *adoratum*. Sed hoc ex mera conjectura & ſine ullo alio auctore recipere non auſim. Tertullianus de jejunio: *unde & qui in idolis comendis, & in aris ornandis, & ad ſingulas horas ſalutandis adulantur, turationem facere dicuntur.* Similiter de ſuperſtitioſo cultu Xenophon α. Κυρɛπαιδ. ὅτι εἰκότως ἂν καὶ παρὰ τῶν θεῶν πρακτικώτερος εἴη, ὅστις μὴ, ὁπότε ἐν ἀπόροις εἴη, τότε κολακεύοι, ἀλλ' ὅτε ἄριστα πράττοι, τότε μάλιστα τῶν θεῶν μεμνῷτο.

c *Etiam victis Macedonibus graves, nedum victoribus.*] Hoc eſt, etiamſi victi fuiſſent & ab externo hoſte domiti, ut ad Senecam notavimus de benef. 1, 10. Nec mutandum: *etiam victis graves, nedum Macedonibus victoribus.* Sic lib. 5. *Itaque ne penes ipſos culpa eſſet cladis forte Gallico bello acceptæ; cognitionem de poſtulatis Gallorum ad populum rejiciunt.* i. ſi acciperetur, vel ſi accepta fuiſſet. Cicero pro Quinctio cap. 23. *contenderet, ut per ſe adflictum atque everſum propinquum ſuum, non modo honeſte partis bonis, verum etiam communi luce privaret.* Vbi laborat Manucius, quomodo jam tum dicatur *adflictus atque everſus*; diu, inquit, vexatum litibus: & poteſt etiam referri ad fundum Gallicanum, in quem nondum videtur Quinctius fuiſſe reſtitutus. Immo ad futurum reſpicit, ſi mala Nævii conata proceſſiſſent: adflictum atque everſum, ſi potuiſſet. Iuſtinus lib. 8. *Adverſus quem Thebani Theſſalique non ex civibus ſuis, ne victoris potentiam ferre non poſſent, ſed Philippum Macedoniæ regem ducem eligunt.* id eſt, ſi victoris fuiſſet.

VARIORUM.

1 *Plus decem annorum.*] Immo *plus XII.* nam mox XIII. ponet. quorum ultimo periit. *Tan. Faber.*

decem annorum felicitate: quam qui eo extollunt, quod populus Romanus etſi nullo bello, multis tamen prælîis victus ſit, Alexandro nullius pugnæ non ſecunda fortuna fuerit; non intelligunt, ſe unius hominis res geſtas, & ejus juvenis, cum populi jam octingenteſimum bellantis annum rebus conferre. [2] Miremur, ſi quum ex hac parte [3] ſecula plura numerentur, quam ex illa anni, plus in tam longo ſpatio quam in ætate tredecim annorum fortuna variaverit. Quin tu hominis cum homine, & ducis cum duce, fortunam cum fortuna confers. Quot Romanos duces nominem, quibus nunquam adverſa fortuna pugnæ fuit. paginas in annalibus magiſtratuum, faſtiſque percurrere licet, conſulum, dictatorumque, quorum nec virtutis, nec fortunæ ullo die populum Romanum pœnituit. Et quo ſint mirabiliores, quam Alexander, aut quiſquam alius rex; denos, vicenoſque dies quidam dictaturam, nemo plus quam annum conſulatum geſſit: ab tribunis plebis delectus impediti ſunt: poſt tempus ad bella ierunt: ante tempus, comitiorum cauſſa revocati ſunt: in ipſo conatu rerum circumegit ſe annus: collegæ nunc temeritas, nunc pravitas, impedimento aut damno fuit: male geſtis rebus alterius ſucceſſum eſt: tironem, aut mala diſciplina inſtitutum exercitum acceperunt. At, Hercule, reges, non liberi ſolum impedimentis omnibus, ſed [a] domini rerum

2 *Miremur ſi cum ex hac parte ſecula plura.*] Videtur Livius accepiſſe *ſeculum* pro ætate. Nam pro centum annis non erit hoc verum quod ait: ſed ætates populi Romani ſunt duplo plures quam anni Alexandri ab Vrbe cond. uſque ad Livii tempora. *Octingenteſimum* autem per auxeſim dixit; neque enim ipſe Livius tam diu vixit. *Glarean.*

3 *Secula plura numerentur.*] Quomodo? *paulo plus decem* annis (ſic enim ſcripſiſſe concedo, quanquam 12. dicere debuerat) Alexandro tribuit. Mox *tredecim* numerat. tum à parte Romanorum *plura ſecula* eſſe ait: & tamen, *octingenteſimum annum* &c. Quid? non ſunt hæc ἀσύστατα? Hoc unum video, quî excuſem *ſecula* eſſe γενεάς. Sed tunc ſcribendum eſſet, non *octingenteſimum annum*, ſed *quadringenteſimum annum*: ita ut populum Romanum cum Alexandro comparaverit, ſed veterem illum populum Romanum, non qui ſuo Auguſto ſene, ſed (quod in primis notandum) ſub iis ducibus, quos ſuperius nominat. *Tan. Faber.*

GRONOVII.

a *Domini rerum temporumque.*] Demoſthenes Olynthiaca prima: τὸ γὰρ εἶναι

rerum temporumque, trahunt conſiliis cuncta, non ſe-
quuntur. Invictus ergo Alexander cum invictis ducibus
bella geſſiſſet, & eadem fortunæ pignora [b] in diſcrimen
detuliſſet, imo etiam eo plus periculi ſubiſſet, quod Ma-
cedones unum Alexandrum habuiſſent; multis caſibus
non ſolum obnoxium, ſed etiam offerentem ſe: Roma-
nis multi fuiſſent Alexandro, vel gloria vel rerum ma-
gnitudine pares; quorum ſuo quiſque fato, ſine publico
diſcrimine viveret, moreretur que. Reſtat, ut copiæ co- 19
piis compararentur, vel numero, vel militum genere, vel
multitudine auxiliorum. Cenſebantur ejus ætatis luſtris
ducena quinquagena millia capitum. Itaque in omni
defectione ſociorum Latini nominis, urbano prope de-
lectu decem ſcribebantur legiones, quaterni, quinique
exercitus ſæpe per eos annos, in Etruria, in Umbria
Gallis hoſtibus adjunctis; in Samnio, in Lucanis gere-
bant bellum. Latium deinde omne cum Sabinis, & Vol-
ſcis, & Æquis, & omni Campania, & parte Umbriæ E-
truriæque, & Picentibus & Marſis, Pelignisque, ac Ve-
ſtinis, atque Apulis, [c] adjunctaque omni ora Græco-
rum

εἶναι πάντων ἐκεῖνον, ἕνα ὄντα, κύριον καὶ ῥητῶν καὶ ἀποῤῥήτων, καὶ ἅμα στρατηγὸν καὶ δεσπότην καὶ ταμίαν καὶ πανταχοῦ αὐτὸν παρεῖναι τῷ στρατεύματι, πρὸς μὲν τὸ τὰ δέον ταχὺ καὶ κατὰ καιρὸν πράττεσθαι πολλῷ προέχει.

b *In diſcrimen detuliſſet.*] Xenophon Κυρουπαιδ. lib. 2. ὅπου γε τὰ μὲν ἆθλα τῆς ἀρετῆς ἴσα πρόκειται, παραβαλλόμενοι δὲ οὐκ ἴσοι εἰς τὸν κίνδυνον ἴσμεν.

c *Adjunctaque omni ora.*] Th. Helm. Voſſ. *adjuncta omnis ora.* Sed non placet τὸ *Thuriis.* Neque enim Thurii pertinent ad inferum mare, ſed ad ſinum Tarentinum; & inter Thurios Græcoſque inferi maris Romanorum ſocios multi erant tum populi interjecti, quibus nihil cum Romanis. Scribe: *à Bruttiis.* Hi enim excipiuntur ab iis populis inferi maris, quos aut ſocios Romanis aut armis eorum fractos inventurus erat Alexander: nondum enim perdomiti Bruttii. *Neapolim & Cumas* appel- lat, cum jam nominaverit Campaniam quia etiam Neapolitani & Cumani Græca origine. Dein iidem ſcripti codices cum Chiflet. & Buſlid. *Oſtiis tenus.* Si enim uſus ferebat, *Oſtia Oſtiæ & Oſti Oſtiorum.* Iuvenalis Sat. 10. *mitte Oſti Cæſar.* Et ſat. 11. *Bajas & ad Oſtia currunt.* Quare apud Dionem lib. 38. de piratis, εἰς αὐτὰ τὰ Ὤστια ἐσέπλευσαν, fruſtra corrigit vir doctus ad Florum: εἰς αὐτὴν τὴν Ὠστίαν. Sic *Megara, Gadira, Clupea.* Cæſar lib. 2. de civil. 23. *Hic locus abeſt à Clupeis: paſſuum viginti duo millia.* Vbi Ciacconius male ſollicitat. Auctor de Africano bello: *A Clupeis ſecundum oram maritimam Adrumeti Cn. Piſo apparuit.* Quum dicitur: *& inde Antio atque Oſtiis tenus:* intellige, junctis qui ſunt vel porriguntur inde à Cumis fine Antii & Oſtiæ: ut

eran

rum inferi maris à Thuriis Neapolim & Cumas, & inde Antio atque Oſtiis tenus Samnites, aut ſocios validos Romanis, aut fractos bello inveniſſet hoſtes. Ipſe trajeciſſet mare cum veteranis Macedonibus, non plus triginta millibus hominum, & quatuor millibus equitum, maxime Theſſalorum: hoc enim roboris erat. Perſas, Indos, aliaſque ſi adjunxiſſet gentes, impedimentum majus quam auxilium traheret. Adde, quod Romanis ad manum domi ſupplementum eſſet. Alexandro (quod poſtea Annibali accidit) alieno in agro bellanti, exercitus conſenuiſſet. Arma, clypeus, ſariſſæque illis: Romano ſcutum, majus corpori tegumentum, & pilum, haud paulo quam haſta vehementius ictu miſſuque telum. Statarius uterque miles, ordines ſervans: ſed illa phalanx immobilis, & unius generis: Romana acies diſtinctior, ex pluribus partibus conſtans: facilis partienti quacunque opus eſſet, facilis jungenti. Jam in opere quis par Romano miles? quis ad tolerandum laborem melior? Uno prælio victus Alexander, bello victus eſſet. Romanum, quem Caudium, quem Cannæ non fregerunt, quæ fregiſſet acies? Næ ille ſæpe, etiamſi prima proſpere eveniſſent, Perſas & Indos, & [1] imbellem Aſiam quæſiſſet, & cum fœminis ſibi bellum fuiſſe dixiſſet: quod Epiri regem Alexandrum mortifero vulnere ictum dixiſſe ferunt: ſortem bellorum in *Aſia* geſtorum ab hoc ipſo juvene cum ſua conferentem. Equidem quum per annos quatuor & viginti, primo Punico bello claſſibus certatum cum Pœnis recordor, vix ætatem Alexandri ſuffecturam fuiſſe reor ad unum bellum. & forſitan [2] quum & fœderibus vetuſtis juncta Punica

erant Aurunci vel Auſones, Rutuli, aliquando à vetere Latio diviſi. Non enim Samnites, quibus hic locus non eſt. Sic autem oratio procedit: *Latium deinde omne cum Sabinis &c. atque Appulis, & Samnites, junctâ omni orâ Græcorum &c. Oſtiis tenus*, hos omnes *aut ſocios validos Romanis aut fractos bello inveniſſet hoſtes.*

VARIORUM.

1 *Imbellem Aſiam quæſiſſet.*] Id eſt vel repetiſſet, vel adeo optaſſet. *Gruter.*

2 *Cum & fœderibus vetuſtis juncta Punica*

nica res Romanæ eſſet, & timor par adverſus commu-
nem hoſtem, duas potentiſſimas armis viriſque urbes
armaret, ſimul Punico Romanoque obrutus bello eſſet.
Non quidem Alexandro duce, nec integris Macedonum
rebus; ſed experti tamen ſunt Romani Macedonem ho-
ſtem adverſus Antiochum, Philippum, & Perſen, non
modo cum clade ulla, ſed ne cum periculo quidem ſuo.
Abſit invidia vero, & civilia bella ſileant, numquam ab
equite hoſte, numquam à pedite, numquam aperta acie,
numquam æquis, [a] utique numquam noſtris locis labo-
ravimus. Equitem, ſagittas, ſaltus impeditos, avia com-
meatibus loca, gravis armis miles timere poteſt. Mille
acies graviores quam Macedonum atq; Alexandri, aver-
tit, avertetque; modo ſit perpetuus hujus, qua vivimus,
pacis amor, & civilis cura concordiæ. M. Foſlius Flacci- 20
nator inde, & L. Plautius Venno conſules facti. Eo anno
ab frequentibus Samnitium populis de fœdere renovan-
do legati quum ſenatũ humi ſtrati moviſſent, rejecti ad
populum, haud quaquam tam efficaces habebant preces.
[b] Itaque de fœdere negatum: induciæ biennii, quum
per aliquot dies fatigaſſent ſingulos precibus, impetra-
tæ. [c] Et ex Apulia Theanenſes Canuſinique populatio-
nibus

Punica res Rom.] Fœdera hæc renovata iterum atque iterum, & quo tempore, latè tradit Polyb. 3. *Sigon.*

GRONOVII.

a *Utique nunquam iniquis laboravimus.*] Perſæpe immo. Sed ſcribendum, *nunquam noſtris locis*, confirmavimus 4. Obſervat. 17. Andreas Romæ dederat: *nunquam iniquis noſtris locis.* Proximæ, etiam ex ipſo expreſſæ, meliore omiſſo pejus elegerunt. Dixerat Romanos pari loco nunquam ceſſiſſe hoſtibus: quod ſi, ait, hoc magnum eſt, illud certe concedetur, ubi loco prævaluiſſent, ſemper ejus commoditate uſos.

b *Itaque de fœdere negatum: induciæ.*] Duo Pall. & alter Voſſ. *Itaque fœdere negato induciæ.*

c *Et ex Apulia Theanenſes Canuſinique.*] Recte Sigonius neque *Theate* facere *Theanenſes*, neque pertinere ad Apuliam. Teanum autem Appulum ſi hic intelligitur, quomodo poſt pauca ſubjicitur: *Theates quoque Appuli ad novos Coſſ. C. Iunium Bubulcum, Q. Æmilium Barbulam fœdus petitum venerunt.* Qui fœdus petunt dediti obſidibus datis? Et tamen hic quoque mirum ab Teano, fieri *Theates*. Vide an priore loco ſcriptum fuerit: *Et ex Appulia Cannenſes Canuſinique.* A Cannis, poſtea ignobili vico, quem victoria Hannibalis nobilitavit, (ſed *urbis veſtigia priſcæ* dicit Silius) hi Cannenſes, Canuſinis vicini. Atque inde fugatus Terentius Varro cum reliquiis cladis Canuſium ſe contulit, lib. 22 Poſteriore autem loco

 legendum

nibus feſſi, obſidibus L. Plautio Conſuli datis, in deditionem venerunt. Eodem anno primum præfecti Capuæ creari cœpti; legibus ab L. Furio prætore datis: quum utrumque ipſi pro remedio ægris rebus diſcordia inteſtina petiſſent. [1] Et duæ Romæ additæ tribus, Uſentina ac Falerina. Inclinatis ſemel in Apulia rebus, Theates quoque Apuli ad novos Conſules, C. Junium Bubulcum, Q. Æmilium Barbulam fœdus petitum venere, pacis per omnem Apuliam præſtandæ populo Romano auctores. id audacter ſpondendo impetraverunt, ut fœdus daretur: [d] [2] neque ut æquo tamen fœdere, ſed ut in ditione populi Rom. eſſent. Apulia perdomita ([e] nam Forento quoque valido oppido Junius potitus erat) in Lucanos perrectum. inde repentito adventu Æmilii Conſulis, Nerulum vi captum. Et poſtquam res Capuæ ſtabilitas Romana diſciplina, fama per ſocios vulgavit, Antiatibus quoque, qui ſe ſine legibus certis, ſine magiſtratibus agere querebantur, dati ab ſenatu ad jura ſtatuenda ipſius coloniæ patroni: nec arma modo, ſed
21 jura etiam Romana late pollebant. C. Junius Bubulcus, & Q. Æmilius Barbula conſules, exitu anni non Conſulibus ab ſe creatis, Sp. Nautio, & M. Popillio, cæterum dicta-

legendum *Teanitæ*, hoc enim ἐθνικὸν à Teano, ut ex Polybio obſervat Sigonius, aut *Teanates*, ut ab *Arpino Arpinates*, ab *Antio, Caſino, Priverno, Antiates, Caſinates, Privernates.*

d *Neque ut æquo tamen fœdere.*] Nihil ſollicitarem, ſi haberetur: *ut fœdus daretur: non æquum tamen: ſed ut in ditione populi Romani eſſent.*

e *Nam Acheronto quoque valido oppido.*] Sic Sigonius, cum inveniret *Tarento*, ex Aldo, opinor aut Iunta propagatum: nam Romæ Andreas, Becharius, Aſcenſius, Moguntini, *Florento.* In membranis Thuaneis, *torento* manu priori, ſed ſecunda *florento* ſubjecerat. Voſſ. *à torento.* Helm. *Florente.* Ergo hic quoque, opinor, ſcribendum *Forento*: unde ſupra cap. 15. *Forentani.* Nihil enim vetat credere, quam urbem Cerretanus Aulius in deditionem acceperat, eum triennio poſt aliquid novantem vi captam à Iunio Bubulco.

VARIORUM.

1 *Et duæ Romæ additæ tribus Vſentina ac Falerina.*] Earundem meminit Diodorus: προσέθηκαν δὲ καὶ δύο φυλὰς ταῖς προϋπαρχούσαις τήν τε Φαλερίναν, καὶ τὴν Ὠφεντίναν. *Sigonius.*

2 *Neque ut id æquo tamen fœdere, ſed ut in ditione pop. Rom.*] Eſt autem hoc unum è tribus generibus ſocietatis ineundæ, de quibus Livius lib. 35. *Aut enim victis leges dantur, aut pares bello paciſcuntur, aut cum nunquam hoſtes fuerint, fœdere junguntur.* Sigon.

3 *Satri-*

dictatori L. Æmilio, legiones tradiderunt. Is cum L. Fulvio magiſtro equitum Saticulam oppugnare adortus, rebellandi cauſſam Samnitibus dedit. Duplex inde terror illatus Romanis. hinc Samnis magno exercitu coacto ad eximendos obſidione ſocios, haud procul caſtris Romanorum caſtra poſuit. hinc [3] Saticulani magno cum tumultu, patefactis repente portis, in ſtationes hoſtium incurrerunt. Inde pars utraque ſpe alieni magis auxilii, quam viribus freta ſuis, juſto mox prælio inito Romanos urgent. & quamquam anceps dimicatio erat: tamen utrimque tutam aciem dictator habuit: quia & locum haud facilem ad circumveniendum cepit, & diverſa ſtatuit ſigna. Infeſtior tamen in erumpentes inceſſit: nec magno certamine intra mœnia compulit. Tum totam aciem in Samnites obvertit. ibi plus certaminis fuit. Victoria ſicut ſera, ita nec dubia, nec varia fuit. Fuſi in caſtra Samnites, extinctis nocte ignibus, tacito agmine abeunt: & ſpe abjecta Saticulæ tuendæ, Pliſtiam ipſi ſocios Romanorum, ut parem dolorem hoſti redderent, circumſidunt. Anno circumacto, bellum deinceps [4] ab 21
dictatore Q. Fabio geſtum eſt. [5] Conſules novi, ſicut ſuperiores Romæ manſerunt: Fabius ad accipiendum ab Æmilio exercitum, ad Saticulam cum ſupplemento venit. neque enim Samnites ad Pliſtiam manſerant: ſed accitis

3 *Satricani magno cum tumultu.*] De Saticulæ civibus cum agatur, *Saticulani* certe ſcribendum eſt. Nam Stephanus: Σατίκολα πόλις· τὸ ἐθνικὸν Σατικολανός. Diodorus lib. 19. *Sigonius.*

4 *Ab Q. Fabio Dictatore.*] Glareanus hunc dictatorem hoc anno fuiſſe ſine conſulibus exiſtimat. Verum errat. Fuit enim, Q. Publilio L. Papirio quartum conſulibus, teſte Diodoro, qui in horum conſulatu ait: αὐτοκράτορα προεχειρήσαντο τότε Κόϊντον Φάβιον καὶ μετ᾽ αὐτοῦ Κόϊντον Ὤλιον ἵππαρχον. Narrat deinde Romanorum, item ut Livius, fugam & Q. Aulii magiſtri equitum necem. Eſt enim apud Diodorum Ὤλιον pro *Aulium*, ut *Clodius* pro *Claudius*. Sigonius. Deſiderantur nomina conſulum negligentia potius librariorum, ni fallor, quam auctoris, qui ſcripſerat: *Conſules novi, L. Papirius Curſor IV. & Q. Publilius Philo IV. ſicut ſuperiores, Romæ manſerunt.* Pighius.

5 *Conſules novi ſicut ſuperiores Romæ manſerunt.*] Deſunt nomina novorum conſulum, ſine dubio librariorum vitio; neque enim alias unquam ea ſtudioſè Livius prætermiſit. Sunt autem apud Caſſiodorum, *L. Papirius, Q. Publilius.* Itemque in Capitolinis tabulis,

accitis ab domo novis militibus, multitudine freti, caſtra eodem quo ante loco poſuerunt: laceſſenteſque prælio Romanos avertere ab obſidione conabantur [6] Eo intentius dictator in mœnia hoſtium verſus, [a] id bellum tantum ducere quod urbem oppugnabat: ſecurior ab Samnitibus agere, ſtationibus modo oppoſitis, ne qua in caſtra vis fieret. [b] Eo ferocius obequitare Samnites vallo, neque ocium pati. & quum jam prope in portis caſtrorum eſſet hoſtis, nihil conſulto dictatore magiſter equitum Q. Aulius Cerretanus magno tumultu cum omnibus turmis equitum evectus, ſummovit hoſtem. tum in minime pertinaci genere pugnæ, ſic fortuna exercuit opes, ut inſignis utrimque clades, & clara ipſorum ducum ederet funera. Prior Samnitium imperator, ægre patiens [c] quo tam ferociter adequitaſſet, inde ſe fundi fugarique, orando hortandoque equites prælium integravit. in quem inſignem inter ſuos cientem pugnam, magiſter equitum Romanus infeſta cuſpide ita permiſit equum, ut uno ictu exanimem equo præcipitaret; nec, ut fit, ad ducis caſum perculſa magis, quam irritata eſt multitudo. Omnes, qui circa erant, in Aulium temere invectum per hoſtium turmas tela conjecerunt, [d] Fratri præcipuum decus ulti Samnitium imperatoris

L. Papirius Curſor IV. *& Q. Publilius Philo* IV. *Sigon.*

6 *Eo intentius Dictator in mœnia hoſtium verſus.*] Senſus eſt: Dictator ad oppugnationem urbis converſus, id opus tantum pro bello habebat, quatenus oppugnabat, ac cæteris in rebus nulla belli ſpecies erat. Nam à Samnitibus ſecurus, ſtationibus tantum, ne qua vis in caſtris fieret, oppoſitis, erat. Quo fiebat, ut Samnites, cum ſe contemni putarent, ferocius obequitarent vallo caſtrorum, neque quietem agere poſſent. *Sigon.*

GRONOVII.

a *Id bellum tanti ducere.*] Senſum, quem ignorare ſe fatetur Glareanus recte eruit Sigonius. Sed hic ipſe ſenſus admonere illum poterat ſcribendum eſſe, *tantum ducere*, non *tanti*. Id tantummodo pro bello habebat. Lib. 28. *Immemorem eſſe rerum ſuarum geſtarum, qui id bellum ducat.*

b *Eo ferocius obequitare.*] Veteres libri, unde hoc Sigonius, haud ſcio qui ſint: noſtris certe, in quibus conſtanter *adequitare*, meliores non ſunt.

c *Quod tam ferociter.*] Lege: *quo tam ferociter adequitaſſet, inde ſe fundi fugarique.* ratione evidenti: etſi non varient ſcripti.

d *Fratrique præcipuum decus.*] Membranæ Thuaneæ, uterque Voſſ. Helm, carent copulativa: optime, eſt enim adverſa-

peratoris dederunt. is victorem detractum ex equo magiſtrum equitum, plenus mœroris atque iræ trucidavit; nec multum abfuit, quin corpore etiam, quia inter hoſtiles ceciderat turmas, Samnites potirentur. Sed extemplo ad pedes deſcenſum ab Romanis eſt, coactique idem Samnites facere. & repentina acies circa corpora ducum pedeſtre prælium iniit, quo haud dubie ſuperat Romanus: recuperatumque Aulii corpus miſta cum dolore lætitia victores in caſtra referunt. Samnites, duce amiſſo, & per equeſtre certamen tentatis viribus, omiſſa Saticula, quam nequicquam defendi rebantur, ad Pliſtiæ obſidionem redeunt; intraque paucos dies Saticula Romanus per deditionem, Pliſtia per vim Samnis potitur. Mutata inde belli ſedes eſt. ad Soram è Samnio Apulia- 25
que traductæ legiones. Sora ad Samnites defecerat; interfectis colonis Romanorum. quo quum prior Romanus exercitus ad ulciſcendam civium necem recuperandamque coloniam magnis itineribus perveniſſet, & ſparſi per vias ſpeculatores, ſequi legiones Samnitium, nec jam procul abeſſe, alii ſuper alios nunciarent; obviam itum hoſti, atque ad Lautulas ancipiti prælio dimicatum eſt. non cædes, non fuga alterius partis, ſed nox incertos victi victoreſne eſſent, diremit. Invenio apud quoſdam, adverſam eam pugnam Romanis fuiſſe, atque in ea cecidiſſe Q. Aulium, magiſtrum equitum. Suffectus in locum Aulii C. Fabius magiſter equitum, cum exercitu novo ab Roma advenit; & per præmiſſos nuncios conſulto dictatore, ubi ſubſiſteret, quove tempore, & qua ex parte hoſtem aggrederetur, ſubſtitit occultus, ad omnia ſatis exploratis conſiliis. Dictator quum per aliquot dies poſt pugnam continuiſſet ſuos intra vallum, obſeſſi magis quam obſidentis modo; ſignum

verſativa, quæ intelligitur, *ſed*, non copulativa. Vide ἀντίθεσιν. *Omnes, qui circa erant, in Aulium temere invectum per hoſtium turmas, tela conjecerunt; fratri præcipuum decus ulti*, &c. Omnes quidem petierunt, ſed frater defuncti tetigit ſcopum. Ita autem legendum & diſtinguendum: non, *multitudo omnis. Qui circa erant.* Quod & Sigonius vidit.

ſignum repente pugnæ propoſuit; & efficacius ratus ad accendendos virorum fortium animos, nullam alibi, quam in ſemetipſo cuiquam relictam ſpem, de magiſtro equitum, novoque exercitu militem celavit. & tanquam nulla, niſi in eruptione ſpes eſſet, *Locis*, inquit, *anguſtis, milites, deprehenſi, niſi quam victoria patefecerimus, viam nullam habemus. Stativa noſtra munimento ſatis tuta ſunt, ſed inopia eadem infeſta. nam & circa omnia defecerunt, unde ſubvehi commeatus poterant; & ſi homines juvare velint, iniqua loca ſunt. Itaque non fruſtrabor ego vos, caſtra hic relinquendo, in quæ infecta victoria, ſicut priſtino die, vos recipiatis. armis munimenta, non munimentis arma tuta eſſe debent. Caſtra habeant repetantque, quibus operæ eſt trahere bellum; nos omnium rerum reſpectum, præterquam victoriæ nobis abſcindamus. Ferte ſigna in hoſtem: ubi extra vallum agmen exceſſerit, caſtra quibus imperatum eſt, incendant: damna veſtra, milites, omnium circa, qui defecerunt, populorum præda ſarcientur.* Ea oratione dictatoris, quæ neceſſitatis ultimæ index erat, milites accenſi, vadunt in hoſtem: & reſpectus ipſe ardentium caſtrorum, quamquam proximis tantum (ita enim juſſerat dictator) ignis eſt ſubditus, haud parvum fuit irritamentum. Itaque velut vecordes illati ſigna primo impetu hoſtium turbant, & in tempore poſtquam ardentia procul vidit caſtra magiſter equitum (id convenerat ſignum) hoſtium terga invadit. ita circumventi Samnites, qua poteſt quiſque fugam per diverſa petunt. Ingens multitudo in unum metu conglobata ac ſemetipſam turba impediens, in medio cæſa. Capta hoſtium caſtra direptaque; quorum præda onuſtum militem in Romana caſtra dictator reducit; haudquaquam tam victoria lætum, quam quod præter exiguam deformatam incendio partem, cætera contra ſpem ſalva invenit. Ad
4 Soram inde reditum, novique Conſules M. Pœtelius, C. Sulpicius exercitum ab dictatore Fabio accipiunt; magna parte veterum militum dimiſſa, noviſque cohortibus in ſupplementum adductis. Cæterum quum propter

pter difficilem urbis ſitum nec oppugnandi ſatis certa ratio iniretur, & aut tempore longinqua, aut præceps periculo victoria eſſet; Soranus transfuga clam ex oppido profectus, quum ad vigiles Romanos penetraſſet, duci ſe extemplo ad conſules jubet, deductuſque, traditurum urbem promittit. Viſus inde (quum quonam modo id præſtaturus eſſet, percunctantes doceret) haud vana afferre, perpulit, prope adjuncta mœnibus Romana caſtra ut ſex millia ab oppido removerentur: fore ut minus intentæ in cuſtodiam urbis diurnæ ſtationes ac nocturnæ vigiliæ eſſent. ipſe inſequenti nocte ſub oppido ſilveſtribus locis cohortibus inſidere juſſis, decem milites delectos ſecum per ardua ac prope invia, in arcem ducit; pluribus quam pro numero virorum miſſilibus telis eo collatis. Ad hæc ſaxa erant, & temere jacentia (ut fit) in aſpretis, & de induſtria etiam, quo locus tutior eſſet, ab oppidanis congeſta. Ubi quum conſtituiſſet Romanos, ſemitamque anguſtam & arduam erectam ex oppido in arcem oſtendiſſet: *Hoc quidem aſcenſu*, inquit, *vel tres armati quamlibet multitudinem arcuerint. Vos & decem numero, & quod plus eſt, Romani, Romanorumque fortiſſimi viri eſtis. & locus pro vobis, & nox erit, quæ omnia ex incerto majora territis oſtentat. Ego jam terrore omnia implebo; vos arcem intenti tenete.* Decurrit inde quanto maxime poterat cum tumultu, *ad arma*, & *pro veſtram fidem cives!* clamitans. *Arx ab hoſtibus capta eſt, ite, defendite.* Hæc incidens principum foribus, hæc obviis, hæc excurrentibus in publicum pavidis increpat. Acceptum ab uno pavorem plures per urbem ferunt. Trepidi magiſtratus, miſſis ad arcem exploratoribus, quum tela & armatos tenere arcem multiplicato numero audirent, avertunt animos à ſpe recuperandæ arcis. Fuga cuncta complentur, portæque ab ſemiſomnis, ac maxima parte inermibus refringuntur: quarum per unam præſidium Romanum clamore excitatum irrumpit, & concurſantes per viam pavidos cædit. Jam Sora capta

erat;

erat; quum conſules prima luce advenêre; & quos rel quos fortuna ex nocturna cæde ac fuga fecerat, in ded tionem accipiunt. Ex his ducentos viginti quinque, q omnium conſenſu deſtinabantur, & infandæ colonorur cædis & defectionis auctores, vinctos Romam dedu cunt. cæteram multitudinem incolumem præſidio im poſito Soræ relinquunt. Omnes, qui Romam deduct erant, virgis in foro cæſi, ac ſecuri percuſſi ſummo gau dio plebis: cujus maxime intererat, tutam ubique, qu paſſim in colonias mitteretur, multitudinem eſſe.

25 Conſules ab Sora profecti, in agros atque urbes Auſonur bellum intulerunt. mota namque omnia adventu Samni tium, quum apud Lautulas dimicatum eſt, fuerant, con jurationeſque circa Campaniam paſſim factæ; nec Ca pua ipſa crimine caruit: quin Romam quoque & a principum quoſdam inquirendos ventum eſt. cæterur Auſonum gens proditione urbium, ſicut Sora, in pote ſtatem venit. [1] Auſona, & Minturnæ, & Veſcia, urbe erant: ex quibus principes juventutis duodecim nume ro in proditionem urbium ſuarum conjurati ad conſule veniunt: docent, *ſuos jampridem, exoptantes Samnitiu adventum, ſimul ad Lautulas pugnatum audierunt,* [e] *pro vict Romanos habuiſſe, juventute & armis Samnites juviſſe. fugat inde Samnitibus, incerta pace agere, nec claudentes portas Ro manis, ne arceſſant bellum, & obſtinatos claudere, ſi exercitu admoveatur. In ea fluctuatione animorum, opprimi incaut poſſe.* His auctoribus mota propius caſtra: miſſique eo dem tempore circa tria oppida milites; partim armati qui occulti propinqua mœnibus inſiderent loca; partin togati

[e] *Pro victis Romanos habuiſſe, juventute & armis Samnites juviſſe.*] Thuan. *Iuventute, armis Samnitem juviſſe.* Etiam Palatini, Voſ. copula deficiebantur. Satis placet Thuanei lectio.

VARIORUM.

[1] *Auſona, Minturnæ & Veſtina urbes erant.*] Anno ab Vrbe 417. Sic noſte Livius ait, Cales urbem Auſonum fuiſſe quæ proximo deinde anno à M. Vale rio Corvino expugnata, colonia Ro mana facta eſt: Plin. autem lib. 3 cap. 5. ubi de Latio Auſonas habuiſſ ſedem inter Circeios ac Lirim amnen ſcriptum reliquit. *Glarean.*

2 *Vix*

togati, tectis veſte gladiis, qui ſub lucem apertis portis
urbes ingrederentur. Ab iis ſimul cuſtodes trucidari cœ-
pti, ſimul datum ſignum armatis, ut ex inſidiis concurre-
rent. ita portæ occupatæ, triaque oppida eadem hora,
eodemque conſilio, capta. Sed quia abſentibus ducibus
impetus eſt factus, nullus modus cædibus fuit: deleta-
que Auſonum gens [2] vix certo defectionis crimine, per-
inde ac ſi internecino bello certaſſet. Eodem anno, 26
prodito hoſtibus Romano præſidio, Luceria Samnitium
facta. nec diu proditoribus impunita res fuit. Haud pro-
cul inde exercitus Romanus erat: cujus primo impetu
urbs, ſita in plano, capitur. Lucerini ac Samnites, ad
internecionem cæſi. eoque ira proceſſit, [a] ut Romæ
quoque quum de colonis mittendis Luceriam conſule-
retur ſenatus, multi delendam urbem cenſerent. Præ-
ter odium, quod execrabile in bis captos erat, longin-
quitas, quoque abhorrere à relegandis tam procul ab
domo civibus inter tam infeſtas gentes cogebat. Vicit
tamen ſententia, ut mitterentur coloni. duo millia &
quingenti miſſi. Eodem anno, quum omnia infida Ro-
manis eſſent, Capuæ quoque occultæ [b] principum con-
jurationes factæ. De quibus quum ad ſenatum relatum
eſſet, haud quaquam neglecta res eſt. quæſtiones de-
cretæ: dictatoremque quæſtionibus exercendis dici
placuit. C. Mænius dictus. is M. Foſlium magiſtrum
equitum dixit. Ingens erat magiſtratus ejus terror.
[c] itaque ſive timore ejus, ſeu conſcientia Calavios,
Ovium

2 *Vix certo defectionis crimine.*] Facinus iſtud docet, nullum eſſe imperii Solem, cui non ſubinde ſit ſua nubes, ſuum tonitru, ſua procella, ut loquitur Lipſius lib. 4. cap. 8. de magnitudine Romana, qui videatur. *Gruter.*

GRONOVII.

a *Ut Romæ, quum de colonis.*] Thuan. tres. Pall. Voſſ. Helm. Campanus: *ut Romæ quoque, cum de colonis.*

b *Principum conjurationes patefactæ.*] Cum Gelenio ſcripſimus: *occultæ principum conjurationes factæ*: nec aliter Andreas, Becharius, Aſcenſius, Moguntini, præter ſcriptos noſtros. Lib. 24. *Conjuratio in tyranni caput facta indicatur per calonem.* Alterum video in primo Iunta.

c *Itaque ſive timore ejus ſeu conſcientia Calavios.*] Becharius & Aldina: *ſive timore ſeu conſcientia ejus.* Aſcenſius & Mogunt

Ovium Noviumque (ea capita conjurationis fuerant) prius quam nominarentur apud dictatorem, mors haud dubie ab ipſis conſcita, judicio ſubtraxit. Deinde ut quæſtioni Campanæ materia deceſſit, verſa Romam interpretando res: non nominatim qui Capuæ, ſed in univerſum, qui uſquam coiſſent [1] conjuraſſentve adverſus rempublicam quæri ſenatum juſſiſſe: & coitiones honorum adipiſcendorum cauſſa factas, adverſus rempublicam eſſe: latiorque & re & perſonis quæſtio fieri haud abnuente dictatore ſine fine ulla quæſtionis ſuæ jus eſſe. Poſtulabantur ergo nobiles homines. appellantibuſque tribunos nemo erat auxilio, quin nomina reciperentur. Inde nobilitas, nec ii modo in quos crimen intendebatur, ſed univerſi ſimul negare nobilium id crimen eſſe, quibus ſi nulla obſtetur fraude, pateat via ad honorem, ſed hominum novorum. ipſos adeo dictatorem magiſtrumque equitum, reos magis quam [2] quæſitores idoneos ejus criminis eſſe. intellecturoſque id ita eſſe, ſimul magiſtratu abiſſent. Tum enimvero Mænius jam famæ magis quam imperii memor, progreſſus in concionem, ita verba fecit: *Et omnes anteacta vita vos conſcios habeo, Quirites, & hic ipſe honos delatus ad me, teſtis eſt innocentiæ meæ. neque enim quod ſæpe alias, quia ita tempora poſtulabant reipublicæ, qui bello clariſſimus eſſet, ſed qui maxime procul ab his coitionibus vitam egiſſet, dictator deligendus exercendis quæſtionibus fuit. Sed quoniam quidam nobiles homines* (*qua*

Mogunt. *Sive timore ſeu conſcientiæ vi.* Fuld. memb. Thuan. duo Pall. uterque Voſſ. Helm. Andreaſque & Campanus: *Sive timor ſeu conſcientiæ vis.* Proba lectio, ſi *morte* ſcribas, hoc modo: *Ingens erat magiſtratus ejus terror. itaque ſive timor ſive conſcientia vis Calavios Ovium Noviumque (ea capita conjurationis fuerant) morte haud dubie ab ipſis conſcita judicio ſubtraxit.* Veteres etiam omnes editi & ſcripti *appellantibuſque tribunos.*

VARIORUM.

1 *Conjuraſſentve adverſus Romanum populum.*] Pro certo habeo legendum eſſe, *adverſus rempublicam.* Nam ſubdit, *coitiones honorum adipiſcendorum cauſa factas, adverſus rempublicam eſſe.* Et hæc eſt trita loquendi forma. Error ex notis ortus, *R. P.* Sigonius.

2 *Quæſtores idoneos.*] Vet. lib. *Quæſitores.* Ut Virgilius: *Quæſitor Minos urnam movet.* Sigonius.

GRO-

(qua de cauſſa vos exiſtimare, quam me pro magiſtratu quicquam incompertum dicere melius eſt) primum ipſas expugnare quæſtiones omni ope anniſi ſunt: dein, poſtquam ad id parum potentes erant, ne cauſſam dicerent, in præſidia adverſariorum, appellationem & tribunicium auxilium, patricii confugerunt. poſtremo repulſi inde (adeo omnia tutiora, quam ut innocentiam ſuam purgarent, viſa) in nos irruerunt, & privatis dictatorem poſcere reum verecundiæ non fuit: ut omnes Dii homineſque ſciant, ab illis, etiam quæ non poſſint, tentari, ne rationem vitæ reddant; me obviam ire crimini, & offerre me inimicis reum, dictatura me abdico. Vos quæſo, Conſules, ſi vobis datum ab ſenatu negotium fuerit, in me primum & hunc M. Foſlium quæſtiones exerceatis, ut appareat innocentia noſtra nos, non majeſtate honoris, tutos à criminationibus iſtis eſſe. Abdicat inde ſe dictatura, & poſt eum confeſtim Foſlius magiſterio equitum: primique apud conſules (iis enim ab ſenatu mandata res eſt) rei facti adverſus nobilium teſtimonia, egregie abſolvuntur. Publilius etiam Philo multiplicatis ſummis honoribus poſt res tot domi belloque geſtas, cæterum inviſus nobilitati, cauſſam dixit, abſolutuſque eſt. Nec diutius, ut fit, quam dum recens erat, quæſtio, per clara nomina reorum viguit. inde labi cœpit ad viliora capita, donec coitionibus factionibuſque adverſus quas comparata erat, oppreſſa eſt. Earum fa- 27
ma rerum magis tamen ſpe Campanæ defectionis, in quam conjuratum erat, Samnites in Apuliam verſos rurſus ad Caudium revocavit: ut inde ex propinquo, ſi qui motus occaſionem aperirent, Capuam Romanis eriperent. Eo conſules cum valido exercitu venerunt. & primo circa ſaltus, quum utrimque ad hoſtem iniqua via eſſet, cunctati ſunt: deinde Samnites per aperta loca brevi circuitu in loca plana, Campanos campos, agmen demittunt, ibique primum [a] caſtra in conſpectu hoſtibus

GRONOVII.

[a] *Caſtra in conſpectu hoſtibus data.*] Opinor, *in conſpectum.*

bus data: deinde levibus præliis, equitum ſæpius quam peditum utrimque periculum factum: nec aut eventus eorum Romanum, aut moræ, qua trahebant bellum, pœnitebat. Samnitium contra ducibus, & carpi parvis quotidie damnis, & ſeneſcere dilatione belli vires ſuæ videbantur. itaque in aciem procedunt, equitibus in cornua diviſis: quibus præceptum erat, intentiores ad reſpectum caſtrorum, ne qua eo vis fieret, quam ad prælium ſtarent. [b] aciem pediti tutam fore. Conſules Sulpicius in dextro, Pœtelius in lævo cornu conſiſtunt. Dextra pars, qua & Samnites raris ordinibus, aut ad circumeundos hoſtes, aut ne ipſi circumirentur, conſtiterant, latius patefacta ſtetit. Siniſtris, præterquam quod confertiores ſteterant, repentino conſilio Pœtelii conſulis additæ vires: qui ſubſidiarias cohortes, quæ integræ ad longioris pugnæ caſus reſervabantur, in primam aciem extemplo emiſit: univerſiſque hoſtem primo impetu viribus impulit. Commota pedeſtri acie Samnitium, eques in pugnam ſuccedit. in hunc tranſverſo agmine inter duas acies ſe inferentem Romanus equitatus concitat equos: ſignaque & ordines peditum atque equitum confundit, donec univerſam ab ea parte avertit aciem. In eo cornu non Pœtelius ſolus, ſed Sulpicius etiam hortator affuerat; avectus ab ſuis nondum conſerentibus manus, ad clamorem ab ſiniſtra parte prius exortum. unde haud dubiam victoriam cernens, quum ad ſuum cornu tenderet cum mille ducentis viris, diſſimilem ibi fortunam invenit: Romanos loco pulſos, victorem hoſtem ſigna in perculſos inferentem. Cæterum omnia mutavit repente conſulis adventus. nam & conſpectu ducis refectus militum eſt animus: & majus

quam

b *Aciem pediti tutam fore.*] Sic Gelenius, cum haberetur *peditum*. Romæ tamen Andreas quoque dedit *pediti*: ſed mox mutatum eſt. Nempe hæret in ea voce ſcrupulus. Scribo: *aciem pedite tutam fore.* Pedes ipſe ſolus per ſe ſatis tutam præſtabit aciem ex ſeſe conſtantem. Lib. 22: *Media acie peditibus firmata.* Et ſic poſtea accepi Helmſtadienſibus in membranis legi. Statim Chiſl. uterque Voſ. Buſl. *Conſulum Sulpitius in dextro.* non *Conſules.*

c *Vnde*

quam pro numero auxilium advenerat, fortes viri: & partis alterius victoria audita, mox viſa etiam, prælium reſtituit. Tota deinde jam vincere acie Romanus, & omiſſo certamine, cædi capique Samnites: niſi qui Maleventum, cui nunc urbi Beneventum nomen eſt, perfugerunt. Ad triginta millia cæſa aut capta Samnitium, proditum memoriæ eſt. Conſules egregia victoria par- 28
ta, protinus inde ad Bovianum oppugnandum legiones ducunt. ibique hiberna egerunt, donec ab novis conſulibus L. Papirio Curſore quintum, C. Junio Bubulco iterum, nominatus dictator C. Pœtelius cum M. Foſlio magiſtro equitum, exercitum accepit. Is quum audiſſet [1] arcem Fregellanam ab Samnitibus captam, omiſſo Boviano ad Fregellas pergit. [c] unde nocturna Samnitium fuga, ſine certamine receptis Fregellis, præſidioque valido impoſito, in Campaniam reditum, maxime ad Nolam armis repetendam. eo ſe intra mœnia ſub adventum dictatoris & [d] Samnitium omnis multitudo & Nolani agreſtes, contulerant. Dictator urbis ſitu circumſpecto, quo apertior aditus ad mœnia eſſet, omnia ædificia (& frequenter ibi habitabatur) circumjecta muris incendit; nec ita multo poſt, ſive à Pœtelio dictatore, ſive ab C. Junio Conſule, (nam utrumque traditur) Nola eſt capta. Qui captæ decus Nolæ ad Conſulem trahunt,

c *Vnde poſt nocturnam Samnitium fugam receptis.*] Ab Aldo eſt. Scripti omnes & Andreas, Bec. Aſc. Mog. *Vnde nocturna Samnitium fuga receptis.* Quod minime mutandum fuit. Cæſar 1. Gall. *Propter linguæ Gallicæ ſcientiam, qua multa jam Arioviſtus, longinqua conſuetudine, utebatur.* Lib. 2. *Qui minus facile eam rem imperio noſtro conſequi poterant.* Lib. 3. *Vbi diligentia noſtrorum, nihil his rebus profici poſſe intellexerunt.* Lib. 5. *Hæ celeriter ignem comprehenderunt, & venti magnitudine in omnem caſtrorum locum diſtulerunt.* Quaſi intelligeretur, *interveniente*.

d *Samnitium omnis multitudo & Nolana agreſtis.*] Ab Gelenio eſt. Nos reduximus omnium veterum à nobis viſorum ſcripturam: *& Nolani agreſtes.* Eſt enim variatio talis, qualem defendimus à Sigonio lib. 3, 17. *ne Sabini, ne Vejens hoſtis.*

VARIORUM.

1 *Arcem Fregellanam.*] Q. Fabium dictatorem his conſulibus ad arcem Fregellanam rem geſſiſſe, non C. Pœtelium ſcribit Diodorus. De C. tamen Pœtelio auctores ſunt ſcriptores Capitolini. *Sigonius.*

trahunt, adjiciunt, Atinam & Calatiam, ab eodem captas: Pœtelium autem peſtilentia orta clavi figendi cauſſa dictatorem dictum. Sueſſa, & Pontiæ, eodem anno coloniæ deductæ ſunt. Sueſſa, Auruncorum fuerat: Volſci Pontias inſulam ſitam in conſpectu littoris ſui incoluerant. [a] & Interamna & Caſinum ut deducerentur coloniæ, ſenatuſconſultum factum eſt. ſed triumviros creavêre, ac miſêre colonorum [b] quatuor millia

29 inſequentes conſules, M. Valerius, P. Decius. Profligato ferè Samnitium bello, prius quam ea cura decederet Patribus Romanis, Etruſci belli fama exorta eſt: nec erat eâ tempeſtate gens alia, cujus, ſecundum Gallicos tumultus, arma terribiliora eſſent; quum propinquitate agri, tum multitudine hominum. Itaque altero conſulum in Samnio reliquias belli perſequente, P. Decius, qui graviter æger Romæ reſtiterat, auctore ſenatu [1] dictatorem C. Junium Bubulcum dixit. is, prout rei magnitudo poſtulabat, omnes juniores ſacramento adigit: arma, quæque alia res poſcit, ſumma induſtria parat; nec tantis apparatibus elatus, de inferendo bello agitat: quieturus haud dubie, niſi ultro arma Etruſci inferrent. Eadem in comparando cohibendoque bello conſilia & apud Etruſcos fuere. neutri finibus egreſſi. & cenſura clara eo anno Appii Claudii, & C. Plautii fuit. memoriæ

1 *Dictatorem C. Iunium Bubulcum.*] Dictatorem nominat abſque magiſtro equitum, cum auctore Dionyſio nunquam Romæ hoc factum ſit. *Glarean.*

GRONOVII.

a *Et in tertiam Caſinum ut deducerentur coloni.*] Et hoc à Gelenio. Scripti: *& internam* (unus, *veternam*) *Caſinum ut deduceretur colonia.* Sic propemodum & Sigoniani: unde ille cum applauſu Cluverii: *Et ut Interamnam & Caſinum deducerentur coloniæ.* Nec reprehendo: ſed ne quid quantumvis minutum prætermittamus, videtur faciendum: *& Interamna ac Caſinum ut deducerentur coloniæ.* Nam & ſic loquuntur veteres. Livius modo: *Sueſſa & Pontiæ eodem anno coloniæ deductæ ſunt.* Vbi non mutant boni libri, nec opus erat *Sueſſam & Pontias*, cum Sigonio. Vellejus lib. 1. *Tunc Sora atque Alba deductæ coloniæ & Carſeoli poſt biennium.* Vide locum. nam repetit ſæpius.

b *Quatuor millia. Inſequentes.*] Diſtinctionem muta, hoc modo: *ſed triumviros creavere ac miſere colonorum quatuor millia inſequentes conſules M. Valerius P. Decius.*

c ob

riæ tamen felicioris ad poſteros nomen Appii, quod viam munivit, & [1] aquam in urbem duxit, eaque unus perfecit: quia [c] ob infamem, atque invidioſam ſenatus lectionem verecundia victus collega, magiſtratu ſe abdicaverat. Appius jam inde antiquitus inſitam pertinaciam familiæ gerendo, ſolus cenſuram obtinuit. [d] Eodem Appio auctore Potitia gens, cujus ad aram Maximam [2] Herculis familiare ſacerdotium fuerat, ſervos publicos miniſterii delegandi cauſſa, ſolennia ejus ſacri docuerat. Traditur inde dictu mirabile, & quod dimovendis ſtatu ſuo ſacris [e] religionem facere poſſet, quum duodecim familiæ ea tempeſtate Potitiorum eſſent; puberes ad triginta, omnes intra annum cum ſtirpe extinctos: nec nomen tantum Potitiorum interiiſſe, ſed cenſorem etiam Appium, memori Deûm ira, poſt aliquot annos luminibus captum. Itaque conſules, qui eum

c *Ob infamem atque invidioſam ſenatus lectionem.*] Vide ne credas Sigonio, egregie in libro ejus legi, *ignominioſam*. Immo alterum multo gravius pariter & elegantius. *Invidioſa ſenatus lectio* eſt, quæ cenſoribus multum invidiæ conflavit; propter quam illi male audierunt, gravia hominum judicia & adverſos rumores tulerunt. Lib. 3. Decemviri *citari jubent Patres, haud ignari, quanta invidiæ immineret tempeſtas.* Alexander occiſo Clito, apud Iuſtinum lib. 12. reputabat, *quantum in exercitu, quantum apud devictas gentes fabularum atque invidiæ feciſſet.* Cui quidem Plautii probitas adeo par non fuit, ut is magiſtratu ſe abdicaret. Martialis de domo Neronis: *Invidioſa feri radiabant atria regis.*

d *Eodem Appio auctore Poticia gens.*] Th. & Voſſ. *Potiti gens.* Tres Pal. & Voſ. alter: *Potitii, gens, cujus ad aram.* Et hoc Livii puto. Sive autem deinde legas *docuerant*, ut ad prius, ſive *docuerat*, ut ad propius referatur, parum intereſt.

e *Religionem facere poſſet.*] Luculentior videtur lectio, quam ſuſtulit Gelenius: *Religionem adferre facile poſſet.* Terentius Hecyra: *Quam ſancte, ut quivis facile poſſet credere.* Vertumnus ad Pomonam Ovidio 14. met. *Referam tota notiſſima Cypro Facta, quibus flecti facile & miteſcere poſſis.* Duo Pall. Th. Voſſ. Campanus: *adferre facere.* Voſſ. alter: *adferre poſſet.*

VARIORUM.

1 *Aquam in urbem duxit.*] *Anienem* ſcil. Vnde hæc ab auctore *aqua Claudia* dicta eſt deinceps. Vide Marlian. lib. 4. cap. 21. Cæterum ab Vrbe cond. 608. cum hic fons Anio vetuſtate conſumptus eſſet, datum eſt à Senatu negotium Q. Marcio Regi prætori; ut hunc fontem reficeret; unde ab auctore *Martia aqua* poſtea appellata eſt. Vide Plin. lib. 31. cap. 3. *Godelev.*

2 *Herculis familiare.*] *Herculis* ſcil. *Victoris*, cujus templum rotundum in foro Boario, tantæ fuit venerationis, ut neque muſcæ, neque canes ejus tecta ſubirent. Lege Marlianum lib. 4. cap. 6. Topographiæ. *Godelev.*

eum annum ſecuti ſunt, C. Junius Bubulcus tertium, & Q. Æmilius Barbula iterum, initio anni queſti apud populum, deformatum ordinem prava lectione ſenatus, qua potiores aliquot lectis præteriti eſſent; negaverunt eam lectionem ſe, quæ ſine recti pravique diſcrimine ad gratiam & libidinem facta eſſet, obſervaturos. & ſenatum extemplo citaverunt eo ordine, qui ante cenſores Appium Claudium & C. Plautium fuerat. Et duo imperia eo anno dari cœpta per populum; utraque pertinentia ad rem militarem: unum, [a] ut tribuni militum ſeni deni in quatuor legiones à populo crearentur, quæ antea perquam paucis ſuffragio populi relictis locis, dictatorum & conſulum ferme fuerant beneficia. Tulere eam rogationem tribuni plebei L. Atilius, C. Marcius: alterum, ut [3] duumviros navales claſſis ornandæ reficiendæque cauſſa idem populus juberet. lator hujus plebiſciti fuit M. Decius tribunus plebis. Ejuſdem anni rem dictu parvam præterirem, ni ad religionem viſa eſſet pertinere. Tibicines, quia prohibiti à proximis cenſoribus erant in æde Jovis veſci, quod traditum antiquitus

3 *Duumviros navales,*] Hunc non fuiſſe ordinarium magiſtratum, inde colligi poteſt, quod Liv. lib. 31. & 41. cum rurſus hujus magiſtratus meminit, certam cauſam creationis aſſignat, nec ſimul creari facit cum ordinariis magiſtratibus, ſed prout neceſſitas requirebat. *Godelev.*

GRONOVII.

a *Vt tribuni militum ſeni deni in quatuor.*] Andreas Patricius ad fragmenta Ciceronis notat hic ab omnibus librariis peccatum eo genere, quo *IN* & *NI* ſolent confundi: idque quia hactenus animadverſum non fuerit, multorum errorum cauſam exſtitiſſe: nec tetigiſſe ſcopum explicantes rationem de tribunatu militum: legendum autem & diſtinguendum: *ut tribuni, ni quatuor legiones, ſeni, deni à populo crearentur.* Equidem haud aſſequor, quid hæc correctio ſibi velit, aut particulæ *NI* quî hic ſit locus. Neque enim id explicat Patricius: diſputat modo ſingulis in legionibus ſex tribunos militum fuiſſe, ex Livii lib. 7. & Polybio. Hoc autem ut ei concedatur, non evicit tamen in Livii verbis eſſe quid peccatum. Nam libro ſeptimo ponit ſex tribunos unius legionis, quartam ſcilicet partem quatuor legionum, quas tum plerumque conſules ſcribebant: & ſignificat, quum antea omnes tribunatus eſſent beneficia conſulum, quadrantem annui numeri ſibi vindicaſſe populum. Nunc autem oſtendit creviſſe auctoritatem populi, atque eam ſibi vindicaſſe duas tertias, & in quatuor & viginti tribunis, qui quatuor legionibus attribuebantur, ſenos denos ſuffragiis creaſſe, octo reliquiſſe in beneficio conſulum. Vide Lipſium lib. 2. de militia dialogo 9.

b *Vt*

tiquitus erat, ægre paſſi, Tibur uno agmine abierunt:
adeo, ut nemo in urbe eſſet, qui ſacrificiis præcineret.
Ejus rei religio tenuit Senatum, legatoſque Tibur mi-
ſerunt,[b] ut darent operam, ut hi homines Romanis reſti-
tuerentur. Tiburtini benigne polliciti, primum acci-
tos in curiam hortati ſunt, ut reverterentur Romam:
poſtquam perpelli nequibant, conſilio haud abhorrente
ingeniis hominum, eos aggrediuntur. Die feſto alii
alios per ſpeciem celebrandarum cantu epularum cauſſa
invitant, & vino, cujus avidum ferme genus eſt, onera-
tos ſopiunt: atque ita [c] [1] in plauſtra ſomno victos conji-
ciunt, ac Romam deportant. nec prius ſenſere; quam
plauſtris in foro relictis plenos crapulæ eos lux oppreſ-
ſit. Tunc concurſus populi factus, impetratoque ut
manerent, datum, ut triduum quotannis ornati, cum
cantu, atque hac, quæ nunc ſolennis eſt, licentia per ur-
bem vagarentur: reſtitutumque in æde veſcendi jus iis,
qui ſacris præcinerent. Hæc inter duorum ingentium
bellorum curam gerebantur. [d] Conſules inter ſe pro- 31
vincias partiti; Junio Samnites, Æmilio novum bellum
Etruria ſorte obvenit. In Samnio Cluviam præſidium
Romanum quia nequiverat vi capi, obſeſſum fame in
deditionem acceperant Samnites, verberibuſque fœ-
dum in modum laceratos occiderant deditos. Huic in-
ſenſus crudelitati Junius, nihil antiquius oppugnatione
Cluviana ratus; quo die aggreſſus eſt mœnia, vi cepit;
atque omnes puberes interfecit. Inde victor exercitus
Bovianum ductus. caput hoc erat Pentrorum Samni-
tium longe ditiſſimum atque opulentiſſimum armis vi-
riſque.

b *Vt darent operam, ut hi.*] Forte prius *Vt* ſuperfluum.

c *In plauſtra ſomno victos.*] Ignorant *τὸ ſomno*. Th. uterque Voſſ. Helm. duo Pall. Andreas: & alii quidem *vinctos*, duo Pall. & Voſſ. alter *cunctos*.

d *Conſules inter ſe provincias partiti.*] Lege: *Conſulibus inter ſe provincias partitis, Iunio Samnites, Æmilio novum bellum Etruriæ ſorte evenit.*

VARIORUM.

1 *In plauſtra ſomno victos.*] Veteres libri, *vinctos*. probè. Etenim niſi ſomno vincti fuiſſent, vinculis conſtringendi fuerant; quod Romam inviti perducerentur. *Sigon.*

riſque. Ibi quia haud tantum irarum erat, ſpe prædæ milites accenſi, oppido potiuntur. minus itaque ſævitum in hoſtes eſt: prædæ plus penè, quam ex omni Samnio unquam egeſtum: benigneque omnis militi conceſſa. Et poſtquam præpotentem armis [a] Romanum nec acies ſubſiſtere ullæ, nec caſtra, nec urbes poterant; omnium principum in Samnio eo curæ ſunt intentæ, ut inſidiis quæreretur locus, ſi qua licentia populando effuſus exercitus, excipi ac circumveniri poſſet. Transfugæ agreſtes, & captivi quidam, pars forte, pars conſilio oblati, congruentia ad conſulem afferentes, quæ & vera erant, pecoris vim ingentem in ſaltum avium compulſam eſſe, perpulerunt ut prædatum eo expeditæ ducerentur legiones. Ibi ingens hoſtium exercitus itinera occultus inſederat, & poſtquam intraſſe Romanos vidit ſaltum, repente exortus cum clamore ac tumultu incautos invadit. & primo nova res trepidationem fecit, dum arma capiunt, ſarcinas congerunt in medium: dein, poſtquam ut quiſque [b] liberaverat ſe onere, aptaveratque armis, ad ſigna undique coibant, & notis ordinibus in veteri diſciplina militiæ, jam ſine præcepto ullius ſua ſponte ſtruebatur acies: Conſul ad ancipitem maxime pugnam advectus, deſilit ex equo, & *Jovem, Martemque atque alios teſtatur Deos, ſe nullam ſuam gloriam inde, ſed prædam militi quærentem, in eum locum deveniſſe. neque in ſe aliud, quam nimiam ditandi ex hoſte militis curam reprehendi poſſe. Ab eo ſe dedecore nullam rem aliam, quam virtutem militum vindicaturam, connitérentur modo uno animo omnes invadere hoſtem, victum acie, caſtris exutum, nudatum urbibus, ultimam*

ſpem

GRONOVII.

a *Romanum acies ſubſiſtere ulla.*] Excidit è vulgatis particula *nec*, quam ſervant tamen editiones vetuſtæ: *Romanum nec acies ſubſiſtere.*

b *Liberaverat ſe onere, aptaveratque armis.*] Vel ad arma ſumenda dejectis ſarcinis, vel armis veſtitis ad prælium. Scio ſic explicari poſſe. Nec tamen nolim *arma*, ſi quis vetus liber patiatur. Lib. 10. *Vix dum ſatis aptatis armis in ordines eunt.* Lib. 21. *Ut vix ad arma capienda aptandaque pugna competeret animus.* Ibidemque: *Trepidatione nautarum capere & aptare arma miles prohibetur.* Apud Silium equo *Bellatore jubas aptante.*

c Sed

ſpem furto inſidiarum tentantem, & loco non armis fretum. [c] *Sed quem eſſe jam virtuti Romanæ inexpugnabilem locum?* Fregellana arx, Soranaque; & ubicunque iniquo ſucceſſum erat loco, memorabantur. His accenſus miles, omnium immemor difficultatum, vadit adverſus imminentem hoſtium aciem, ubi paululum laboris fuit, dum in adverſum clivum erigitur agmen: cæterum poſtquam prima ſigna planiciem ſummam ceperunt; ſenſitque acies æquo ſe jam inſtitiſſe loco, verſus extemplo eſt terror in inſidiatores, eaſdemque latebras, quibus ſe paulo ante texerant, palati atque inermes fuga repetebant: ſed loca difficilia hoſti quæſita, ipſos tum ſua fraude impediebant. Itaque ergo perpaucis effugium patuit: cæſa ad viginti millia hominum, victorque Romanus ad oblatam ultro ab hoſte prædam pecorum diſcurrit. Dum hæc geruntur in Samnio, jam omnes 32
Etruriæ populi, [d] præter Aretinos, ad arma ierant, [1] ab oppugnando Sutrio, quæ urbs ſocia Romanis velut clauſtra Etruriæ erat, ingens orſi bellum. Eo [e] alter conſulum Æmilius cum exercitu ad liberandos obſidione ſocios venit. Advenientibus Romanis, Sutrini commeatus benigne in caſtra ante urbem poſita advexere. Etruſci diem primum conſultando, maturarent, traherentne bellum, traduxerunt. Poſtero die, ubi celeriora quam tutiora conſilia magis placuere ducibus, ſole orto ſignum pugnæ propoſitum eſt: armatique in aciem procedunt.

c *Sed quem eſſe jam virtuti Romanæ.*] Lege, inquit Sigonius, *ecquem eſſe.* Libri nulli ſubſcribunt: & hoc loco neſcio quid peregrinum ſonat. Iuſtinus lib. 18. *Regem aliquem poſcere, qui cultiores victus eum Afroſque perdoceat: ſed quem inveniri poſſe, qui ad barbaros tranſire velit?*

d *Præter Aretinos ad arma ierant.*] Quid ſibi volunt Voſſ. & duo Pall. *Ad arma ſe contulerant.*

e *Alter conſul Æmilius.*] Quinque alii cum Thuan.. *Eo alter conſulum Æmilius.*

VARIORUM.

1 *Ab oppugnando Sutrio, quæ urbs &c.*] *Sutrium* coloniam deductam à Romanis poſt annos VII. quam Roma à Gallis capta eſt, ſcribit Velleius. Eandem ἄποικον hoc anno vocat Diodorus: præterea Livius lib. 27. inter colonias numerat. *Sigon.*

cedunt. Quod poſtquam conſuli nunciatum eſt, extemplo teſſeram dari jubet, ut prandeat miles, firmatiſque cibo viribus arma capiat. dicto paretur. Conſul ubi armatos paratoſque vidit, ſigna extra vallum proferri juſſit, & haud procul hoſte inſtruxit aciem. Aliquamdiu intenti utrimque ſteterunt, exſpectantes ut ab adverſariis clamor & pugna inciperet. & prius ſol meridie ſe inclinavit, quam telum hinc aut illinc emiſſum eſt. inde, ne infecta re abiretur, clamor ab Etruſcis oritur, concinuntque tubæ, & ſigna inferuntur. Nec ſegnius ab Romanis pugna initur, concurrunt infenſis animis. numero hoſtis, virtute Romanus ſuperat. Anceps prælium multos utrimque, & fortiſſimum quemque abſumit: nec prius inclinata res eſt, quam ſecunda acies Romana ad prima ſigna, integri feſſis ſucceſſerunt. Etruſci, quia nullis recentibus ſubſidiis fulta prima acies fuit, ante ſigna circaque omnes ceciderunt. nullo unquam prælio fugæ minus nec plus cædis fuiſſet, ni obſtinatos mori Tuſcos nox texiſſet: ita, ut victores prius quam victi pugnandi finem facerent. Poſt occaſum ſolis ſignum receptui datum eſt: nocte ab utroque in caſtra reditum. Nec deinde quicquam eo anno rei memoria dignæ apud Sutrium geſtum eſt: quia & ex hoſtium exercitu prima tota acies deleta uno prælio fuerat, ſubſidiariis modo relictis; vix quod ſatis eſſet ad caſtrorum præſidium: & apud Romanos tantum vulnerum fuit, ut plures poſt prælium ſaucii deceſſerint, quam ceciderant in acie.

33 Q. Fabius inſequentis anni conſul, bellum ad Sutrium excepit. collega Fabio C. Marcius Rutilus datus eſt. Cæterum & Fabius ſupplementum ab Roma adduxit: & novus exercitus domo accitus Etruſcis venit. Permulti jam anni erant; quum inter patricios magiſtratus tribunoſque plebis nulla certamina fuerant: quum ex ea familia, quæ velut fatalis tum tribunis ac plebi erat, certamen oritur. Ap. Claudius cenſor, circumactis decem & octo menſibus, quod Æmilia lege

annitum cenſuræ ſpacium temporis erat, quum C. Plautius Collega ejus magiſtratu ſe abdicaſſet, nulla vi compelli, ut abdicaret, potuit. P. Sempronius erat tribunus plebis, qui finiendæ cenſuræ intra legitimum tempus actionem ſuſceperat; non popularem magis quam juſtam, nec in vulgus, quam optimo cuique gratiorem. Is quum identidem legem Æmiliam recitaret, auctoremque ejus Mamercum Æmilium dictatorem laudibus ferret, qui quinquennalem ante cenſuram, & longinquitate poteſtatem dominantem, intra ſex menſium & anni coëgiſſet ſpacium: *Dic agedum,* inquit, *Ap. Claudi, quidnam facturus fueris, ſi eo tempore, quo C. Furius & M. Geganius cenſores fuerunt, cenſor fuiſſes?* Negare Appius *interrogationem tribuni magnopere ad cauſſam pertinere ſuam.* [2] *nam etſi tenuerit lex Æmilia eos cenſores, quorum in magiſtratu lata eſſet; quia poſt illos cenſores creatos eam legem populus juſſiſſet, quodque poſtremum juſſiſſet, id jus ratumque eſſet; non tamen aut ſe, aut eorum quemquam, qui poſt eam legem latam creati cenſores eſſent, teneri ea lege potuiſſe.* Hæc ſine ullius aſſenſu cavillante Appio, *En,* inquit, *Quirites, illius Appii progenies, qui decemvir in annum creatus, altero anno ſe ipſe creavit: tertio, nec ab ſe, nec ab ullo creatus, privatus faſces & imperium obtinuit. nec ante continuando abſtitit magiſtratu, quam obruerunt eum male parta, male geſta, male retenta imperia. Hæc eſt eadem familia, Quirites, cujus vi atque injuriis compulſi extorres patria Sacrum montem cepiſtis: hæc, adverſus quam tribunicium auxilium vobis comparaſtis: hæc, propter quam duo exercitus Aventinum inſediſtis: hæc, quæ fœnebres leges, hæc quæ agrarias ſemper impugnavit: hæc connubia Patrum & plebis interrupit: hæc plebi ad curules magiſtratus iter obſepſit* 34

2 *Nam etſi tenuerit lex Æmilia eos cenſores, quorum &c.*] Hæc cavillatio hanc habet vim: Legem Æmiliam de annua & ſemeſtri cenſura tenuiſſe tantum cenſores eos, quorum in magiſtratu lata eſt; quia bis de illorum magiſtratu ſcivit populus; primum comitiis cenſoriis, ut cenſuram in quinquennium obtinerent: deinde lege ferente Æmilio Dictatore: ut obtinerent in XVIII. menſes. Itaque videri latam legem illam in eos tantum cenſores, qui tum erant, non in eos, qui futuri erant. *Sigonius.*

obſepſit: hoc eſt nomen multo quam Tarquiniorum, infeſtius veſtræ libertati. Ita ne tandem, Appi Claudi, 3 *quum centeſimus jam annus ſit ab Mamerco Æmilio dictatore, tot cenſores fuerint nobiliſſimi fortiſſimique viri, nemo eorum duodecim tabulas legit? Nemo id jus eſſe, quod poſtremo populus juſſiſſet, ſcivit? Immo vero omnes ſciverunt. & ideo Æmiliæ potius legi paruerunt, quam illi antiquæ, qua primum cenſores creati erant; quia hanc poſtremum juſſerat: &, quia ubi duæ contrariæ leges ſunt, ſemper antiqua obrogat nova. An hoc dicis, Appi, non teneri Æmilia lege populum? an populum teneri,* [a] *te unum exlegem eſſe? Tenuit Æmilia lex violentos illos cenſores, C. Furium & M. Geganium, qui, quid iſte magiſtratus in republica male facere poſſet, indicarunt: quum ira finitæ poteſtatis, Mamercum Æmilium principem ætatis ſuæ belli domique, ærarium fecerunt. Tenuit deinceps omnes cenſores intra centum annorum ſpacium, tenet C. Plautium collegam tuum, iiſdem auſpiciis, eodem jure creatum. An hunc non ut qui optimo jure cenſor creatus eſſet, populus creavit? tu unus eximius es, in quo hoc præcipuum ac ſingulare valeat. Quem tu regem ſacrificiorum crees, amplexus regni nomen,* [b] *ut qui optimo iure rex Romæ creatus ſit,*

3 *Cum centeſimus jam annus ſit.*] Vox illa *jam*, habet hanc vim, ut centeſimum annum jam præteriiſſe ſignificet. *Sigon.*

GRONOVII.

a *Te unum extra legem eſſe.*] Fuldenſes, Thuan. Pall. tres, duo Voſſ. Helm. Campanus: *Te unum exlegem eſſe.* Cicero pro Cluentio: *Non quo illi aut exlegem eſſe Sullam, aut cauſſam pecuniæ publicæ contemtam atque abjectam putarent.*

b *Vt qui optimo jure rex Romæ creatus ſit.*] Locus obſcurior, quia omiſit eam partem orationis Appianæ, quam hæc verba coarguunt, & in vulgatis etiam interpunctione perturbatus eſt. Feſtus in *Opima*; *Vt qui optima lege fuerint, adjici ſolet, cum quidam magiſtratus creantur.* Ea verba librariorum vitio transpoſita ſunt, & ad paginam proximam ſequentem pertinent. Non enim tam futilis Feſtus, ut *opimam legem* fingeret: quod Scaliger miratur. Cicero ſecunda de l. agraria: *Tum ii decemviri eodem jure ſint, quo qui optima lege.* Philipp. 5. *Demus igitur imperium Cæſari: ſit pro Prætore eo jure, quo qui optimo.* Philip. 11. *C. Caſſium proconſulem provinciam Syriam obtinere, uti qui eam optimo jure provinciam obtinuerit.* Seneca in ludo: *Cenſeo, ut D. Claudius ex hac die Deus ſiat, ita uti ante eum quis optimo jure factus ſit.* Formula virginis Veſtalis capiundæ apud A. Gellium 1, 12. *utei. quae. optuma. lege fouat. ita. te. Amata. capio.* Formula quæ vulgo adhibebatur in creatione omnium magiſtratuum & ſacerdotum, abutebatur ad libidinem ſuam Appius. Ajebat ſe cenſorem creatum, uti qui optima lege fuiſſet: ex ea formula quinquennalem ſibi cenſuram deberi: eam enim

ſit, creatum ſe dicet? quem ſemeſtri dictatura, quem interregno quinque dierum contentum fore putes? quem clavi figendi, aut ludorum cauſſa dictatorem audacter crees? Quam iſti ſtolidos ac ſocordes videri creditis eos, qui intra viceſimum diem ingentibus rebus geſtis dictatura ſe abdicaverunt, aut qui vitio creati abierunt magiſtratu? Quid ego antiqua repetam? [1] *Nuper intra decem annos C. Manius dictator, quia quum quæſtiones ſeverius quam quibuſdam potentibus tutum erat, exerceret, contagio ejus,* c *quod quærebat, ipſi criminis objectata ab inimicis eſt; ut privatus obviam iret crimini, dictatura ſe abdicavit. Nolo ego iſtam in te modeſtiam: ne degeneraveris à familia imperioſiſſima & ſuperbiſſima: non die, non hora citius, quam neceſſe eſt, magiſtratu abieris, modo ne excedas finitum tempus. Satis eſt, aut diem*

enim de cenſura optimam legem eſſe, non legem Æmiliam. Reſpondet vere tribunus, poſt legem Æmiliam promulgatam nihil extra menſium ſex & anni ſpatium largiri eam formulam cenſoribus. Perinde facere Appium, ac ſi rex ſacrorum, captans argutias ex vocabulo regni, quod & ipſe ut qui optimo jure creatus ſit, Romuli & cæterorum de ſeptem imperium ſibi arrogare velit; dicendo eam optimam legem de rege Romano eſſe, quæ de imperio Romuli rogata ſit atque accepta initio urbis conditæ. Item ſi hæc interpretatio valeret, interreges quoque ac dictatores maxime clavi figendi aut ludorum cauſa dictos, quippe qui omnes ut qui optimo jure, eadem eluſuros ad poteſtatem ſibi augendam. Quare videndum, an cum his conciliari poſſit, quod habetur apud Feſtum: *Optima lex: his verbis in magiſtro populi faciendo, qui vulgo dictator appellatur, quam pleniſſimum poſſet, jus eſſe ejus ſignificabatur, ut fuit Manii Valerii, M. F. Voluſi Nepotis, qui primus magiſter populi creatus eſt. Poſtquam vero provocatio ab eo magiſtratu ad populum data eſt, quæ antea non erat, deſitum eſt adjici, ut qui optima lege, utpote imminuto jure priorum magiſtratuum.* Vtebantur & in aliis rebus. Lex Thoria: *is. ager. locus. omnis. privatus. ita. uti. qui. optuma. lege. privatus. eſt. eſto.* Sic & lex Rulli apud Ciceronem in tertia agraria. Vlpianus tit. 24 *ut quod minus pactis verbis legatum eſt, perinde ſit, ac ſi optimo jure legatum eſſet.* Statim *interregno quinque dierum*, ut Sigonianus, & tres Pall. Sunt tamen qui ſervent *diebus*, ut poſſis cogitare: *interregni quinque diebus.* Etiam Pall. omnes: *hoſpitio Deorum immortalium ſacra.* Num *ſacrata?*

c *Quod quærebat ipſi criminis.*] Mſſ. fere, *quo quærebat.* Non tamen eſt mutandum. Cicero lib. 2. in Verrem: *Quin iſte, quoniam conſilium dimiſiſſet, illo die rem quæſiturus non eſſet.* Salluſtius Iugurt. *Quæ niſi quæſita erunt, niſi vindicatum in noxios.* Seneca Herc. Fur. *Et qui fronte nimis crimina tetrica Quærunt.* Deinde Pighius correctius verba lectum iri putat, ſi ſcribamus: *quod quærebat, criminis ipſi.* Sed Voſſ. poſterior *ipſa*, prior *ipſi*: Quod admittere poſſis, ſi & ſuperius: *dictator, cui, quum.*

VARIORUM.

1 *Nuper intra decem annos.*] Hem *annos?* imo, *dies.* Rationes non addam. *Tan. Faber.*

diem aut menſem cenſuræ adjicere. Triennium, inquit, & ſex menſes ultra quam licet Æmilia lege, cenſuram geram, & ſolus geram. hoc quidem jam regno ſimile eſt. An collegam ſubrogabis, quem ne in demortui quidem locum ſubrogari fas eſt? Pœnitet enim quod antiquiſsimum ſolenne, & ſolum ab ipſo, cui fit, inſtitutum Deo, ab nobiliſsimis antiſtitibus ejus ſacri ad ſervorum miniſterium religioſus cenſor deduxiſti: [2] *Gens antiquior originibus urbis hujus, hoſpitio Deorum immortalium ſacra, propter te ac tuam cenſuram intra annum ab ſtirpe extincta eſt: niſi univerſam rempubl. eo nefario obſtrinxeris, quod ominari etiam reformidat animus. Vrbs eo luſtro capta eſt, quo, demortuo collega C. Iulio cenſore L. Papirius Curſor, ne abiret magiſtratu, M. Cornelium Maluginenſem collegam ſubrogavit. Et quanto modeſtior illius cupiditas fuit, quam tua, Appi? Nec ſolus, nec ultra finitum lege tempus L. Papirius cenſuram geſsit. tamen neminem invenit qui ſe poſtea auctorem ſequeretur. omnes deinceps cenſores poſt mortem collegæ ſe magiſtratu abdicarunt. Te nec quod dies exiit cenſuræ, nec quod collega magiſtratu abiit, nec lex, nec pudor coërcet: virtutem in ſuperbia, in audacia, in contemptu Deorum hominumque ponis. Ego te, Appi Claudi, pro iſtius magiſtratus majeſtate ac verecundia quem geſsiſti, non modo manu violatum, ſed ne verbo quidem inclementiori à me appellatum vellem: ſed & hæc quæ adhuc egi, pervicacia tua & ſuperbia coëgit me loqui: & niſi Æmiliæ legi parueris, in vincula duci jubebo. Nec, quum ita comparatum à majoribus ſit, ut comitiis cenſoriis, niſi duo confecerint legitima ſuffragia, non renunciato altero comitia differantur; ego te, qui ſolus cenſor creari non poſsis, ſolam cenſuram gerere patiar.* Hæc taliaque quum dixiſſet, prendi cenſorem, & in vincula duci juſſit. Approbantibus ſex tribunis actionem collegæ, tres appellanti Appio auxilio fuerunt: ſummaque
35 invidia omnium ordinum ſolus cenſuram geſſit. Dum ea Romæ geruntur, jam Sutrium ab Etruſcis obſidebatur:

2 *Gens antiquior originibus hujus urbis.*] *Potitiam* intelligit, quæ ante adventum Æneæ Herculis ſacrum faciebat, ut ait lib. 1. *Sigon.*

tur: conſulique Fabio imis montibus ducenti ad ferendam opem ſociis, tentandaſque munitiones, ſi qua poſſet, acies hoſtium inſtructa occurrit, quorum ingentem multitudinem quum oſtenderet ſubjecta late planicies: Conſul, ut loco paucitatem ſuorum adjuvaret, flecti paullulum in clivos agmen: (aſpreta erant ſtrata ſaxis) inde ſigna in hoſtem obvertit. Etruſci omnium, præterquam multitudinis ſuæ, qua ſola freti erant, immemores, prælium ineunt, adeò raptim & avide, ut, abjectis miſſilibus, quo celerius manus conſererent, ſtringerent gladios, vadentes in hoſtem. Romanus contra nunc tela, nunc ſaxa, quibus eos affatim locus ipſe armabat, ingerere. Igitur ſcuta, galeæque ictæ, quum etiam quos non vulneraverant, turbarent (neque ſubire erat facile ad propiorem pugnam, neque miſſilia habebant, quibus eminus rem gererent) ſtantes & expoſitos ad ictus quum jam ſatis nihil tegeret, quoſdam etiam pedem referentes, fluctuantemque & inſtabilem aciem redintegrato clamore ſtrictis gladiis haſtati & principes invadunt. eum impetum non tulerunt Etruſci, verſiſque ſignis fuga effuſa caſtra repetunt. Sed equites Romani prævecti per obliqua campi, quum ſe fugientibus obtuliſſent, omiſſo ad caſtra itinere, montes petunt. Inde inermi penè agmine, ac vexato vulneribus, in ſilvam Ciminiam penetratum. Romanus multis millibus Etruſcorum cæſis, duodequadraginta ſignis militaribus captis, caſtris etiam hoſtium cum præda ingenti potitur.
Tum de perſequendo hoſte agitari cœptum. Silva erat 36
Ciminia magis tum invia atque horrenda, [3] quam nuper fuere [4] Germanici ſaltus: nulli ad eam diem ne mercatorum

3 *Quam nuper fuerunt Germanici ſaltus.*] Diſputat heic mirificè Glareanus. Locum egregiè explicat Florus lib. 1. cap. 17. *Ciminius interim ſaltus in medio, ante invius (planè quaſi Caledonius vel Hercynius) adeo tunc terrori erat, ut Senatus conſuli denunciaret, ne tantum periculi ingredi auderet.* Comparatur res Romana ejus ſeculi, cum ſequentibus ſeculis. *Gruter.*

4 *Germanici ſaltus.*] Silvam Hercyniam opinor, vult dicere. *Glarean.*

GRO-

rum quidem adita. eam intrare haud ſere quiſquam præter ducem ipſum audebat. aliis omnibus cladis Caudinæ nondum memoria aboleverat. [a] Tum ex iis qui aderant, (conſulis fratrem M. Fabium Cæſonem alii, C. Claudium quidam matre eadem, qua Conſulem genitum, tradunt) ſpeculatum ſe iturum profeſſus, brevique omnia certa allaturum. Cære educatus apud hoſpites, Etruſcis inde literis eruditus erat: linguamque Etruſcam probe noverat. Habeo auctores, vulgo tum Romanos pueros, ſicut nunc Græcis, [b] ita Etruſcis literis erudiri ſolitos. Sed propius eſt vero, præcipuum aliquid fuiſſe in eo, qui ſe tam audaci ſimulatione hoſtibus immiſcuerit. ſervus ei dicitur comes unus fuiſſe nutritus una, eoque haud ignarus linguæ ejuſdem: nec quicquam aliud proficiſcentes, quam ſummatim regionis,

GRONOVII.

a *Tum ex iis, qui aderant, Conſulis frater (M. Fabium Cæſonem alii*] Sic Gelenius ἀντὶ τοῦ *fratrem*, & mox *profeſſus*, ubi antea *profeſſum*. De poſteriore conſentit Th. & alii nobis viſi: non de priore. Nec ſane apparet ex ſequentibus magis extra dubium ponere Livium, frater fuerit necne, quam quo nomine fuerit. *Ex iis qui aderant*, ait: quaſi diceret: non convenit inter auctores de perſona, non de nomine. quidam hoc tantum, unum narrant è comitibus conſulis fuiſſe, alii amplius conſulis fratrem; & ſic quoque diverſum nomen & gradum faciunt. Nam quomodo *profeſſus* dicatur, cum quis non fuerit nominatus, oſtendimus 4. Obſervat. 4. Simillimum Salluſtii Iugurth. *Marius cum Ligure, promiſſa ejus cognitum, ex præſentibus miſit: quorum uti cujuſque ingenium erat, ita rem difficilem aut facilem nuntiavere.* Is autem error Gelenii eſt, quod aut uni nomini duo facit prænomina, aut *Cæſonem* cognomen. Quorum neutrum patitur Romana ratio: nam *Cæſo Fabius, Cæſo Quinctius*, prænominibus à Livio appellantur: nec duplici prænomine ſimul uſi Romani exemplum eſt ullum, præterquam quod fingunt Servii Sulpicii. Sed de hoc alias diſputabimus. Itaque reſecandum putavi olim τὸ *M*: ſed mitius rem expediri diſtinctione: *conſulis fratrem Marcum Fabium, Cæſonem alii, C. Claudium quidam.* Primum dicitur intellectu vocis *quidam* vel *alii*: quod genus loquendi liberavimus inſolentiæ crimine ad illud lib. 3. *virgis cædi, alii ſecuri ſubjici.* Foret integrum: Conſulis fratrem, & quidem Marcum Fabium tradunt fuiſſe nomen (eſt enim id idem quod, *ſunt qui tradant*) alii Cæſonem Fabium, quidam C Claudium &c. Florus *fratrem*, Frontinus *fratrem Fabium Cæſonem* appellant, non quaſi aliquid certius, aut aliunde acceperint, ſed brevitatis ergo.

b *Ita Etruſcis literis erudiri.*] Cicero lib. 1. de divinatione: *Quocirca bene apud majores noſtros Senatus tum, cum florebat imperium, decrevit, ut de principum filiis ſex ſingulis Etruriæ populis in diſciplinam traderentur, ne ars tanta propter tenuitatem hominum à religionis auctoritate abduceretur ad mercedem atque quæſtum*

c *Rerum*

nis, quæ intranda erat, naturam, ac nomina principum in populis accepere; ne qua inter colloquia inſigni nota hæſitantes deprehendi poſſent. Iêre paſtorali habitu, agreſtibus telis, falcibus gæſiſque binis armati. Sed neque commercium linguæ nec veſtis armorumve habitus ſic eos texit, quam quod abhorrebat à fide, quemquam exteꝛnum Ciminios ſaltus intraturum. Uſque ad Camertes Umbros penetraſſe dicuntur. ibi, qui eſſent, fateri Romanum auſum: introductumque in ſenatum, conſulis verbis egiſſe de ſocietate amicitiaque: atque inde comi hoſpitio acceptum, nunciare Romanis juſſum, commeatum exercitui dierum triginta præſto fore, ſi ea loca intraſſet: juventutemque Camercium Umbrorum, in armis paratam imperio futuram. Hæc quum relata conſuli eſſent, impedimentis prima vigilia præmiſſis, legionibus poſt impedimenta ire juſſis, ipſe ſubſtitit cum equitatu: & luce orta poſtero die obequitavit ſtationibus hoſtium, quæ extra ſaltum diſpoſitæ erant, & quum ſatis diu tenuiſſet hoſtem, in caſtra ſeſe recepit: portaque altera egreſſus, ante noctem agmen aſſequitur. Poſtero die, luce prima, juga Ciminii montis tenebat. inde contemplatus opulenta Etruriæ arva, milites emittit. Ingenti jam abacta præda, tumultuariæ agreſtium Etruſcorum cohortes, repente à principibus regionis ejus concitatæ, Romanis occurrunt: adeo incompoſitæ, ut vindices prædarum prope ipſi prædæ fuerint. Cæſis fugatiſque iis, late depopulato agro victor Romanus, opulentuſque [c] rerum omnium copia, in caſtra rediit. Eo forte quinque legati cum duobus tribunis plebis venerant; denunciatum Fabio ſenatus verbis, ne ſaltum Ciminium tranſiret. lætati ſerius ſe, quam ut impedire bellum poſſent, veniſſe, nuncii victoriæ Romam revertuntur. Hac expeditione conſulis, mo- 37
tum

c *Rerum omnium copia.*] Duo meliores Pall. & Voſſ. alter: *opulentuſque rerum omnium in caſtra rediit.* Sine τοῦ *copia.* Videtur & recidendum τὸ *que.* Adi notas ad lib. 31, 1.

VARIO-

tum latius erat quam profligatum bellum. vaſtationem namque ſub Ciminii montis radicibus jacens ora ſenſerat: conciveratque indignatione non Etruriæ modo populos, ſed Umbriæ finitima. Itaque quantus non unquam antea, exercitus ad Sutrium venit: neque [1] in ſilvis tantummodo promota caſtra, ſed etiam aviditate dimicandi quam primum in campos delata acies, deinde inſtructa primo ſuo ſtare loco, relicto hoſtibus ad inſtruendam contra ſpacio: deinde, poſtquam detrectare hoſtem ſenſere pugnam, ad vallum ſubeunt. Ubi poſtquam ſtationes quoque receptas intra munimenta ſenſere, clamor repente circa duces ortus, ut eo ſibi è caſtris cibaria ejus diei deferre juberent, manſuros ſe ſub armis: & aut nocte, aut certe luce prima caſtra hoſtium invaſuros. Nihilo quietior Romanus exercitus imperio ducis continetur. decima erat fere diei hora, quum cibum capere conſul milites jubet, præcipit ut in armis ſint, quacumque diei noctiſve hora ſignum dederit. Paucis milites alloquitur, Samnitium bella extollit, elevat Etruſcos: nec hoſtem hoſti, nec multitudinem multitudini comparandam ait eſſe. Præterea [2] telum aliud occultum ſcituros in tempore. Interea taceri opus eſſe. His ambagibus prodi ſimulabat hoſtes, quo animus militum multitudine territus reſtitueretur: & quod ſine munimento conſederant, veriſimilius erat quod ſimulabatur. Curati cibo corpora quieti dant; & quarta fere vigilia ſine tumultu excitati arma capiunt. Dolabræ calonibus dividuntur ad vallum proruendum, foſſaſque implendas: intra munimenta inſtruitur acies: delectæ cohortes ad portarum exitus collocantur. dato deinde ſigno paulo ante lucem, quod æſtivis noctibus ſopitæ maxime quietis tempus eſt,

VARIORUM.

1 *In ſilvis tantummodo promota.*] Non placet. lego: *Neque ſilvis tantummodo obmota caſtra.* Tan. Faber.

2 *Telum aliud occultum*] *Telum* pro conſilio, ac ratione & via gerendi poſuit: Et Eraſm. in proverb. *Ingens telum neceſſitas.* Godelev.

3 *Atque*

eſt, proruto vallo erupit acies: ſtratos paſſim invadit hoſtes: alios immobiles, alios ſemiſomnos in cubilibus ſuis, maximam partem ad arma trepidantes, cædes oppreſſit: paucis armandi ſe datum ſpacium eſt. Eos ipſos non ſignum certum, non ducem ſequentes, fundit Romanus, fugatos eques perſequitur. ad caſtra, ad ſilvas diverſi tendebant. Silvæ tutius dedere refugium. nam caſtra in campis ſita eodem die capiuntur: aurum argentumque juſſum referre ad conſulem: cætera præda militis fuit. Cæſa aut capta eo die hoſtium millia ad ſexaginta. Eam tam claram pugnam trans Ciminiam ſilvam ad Peruſiam pugnatam, quidam auctores ſunt: metuque in magno civitatem fuiſſe, ne interclusus exercitus tam infeſto ſaltu, coortis undique Tuſcis Umbriſque, opprimeretur. Sed ubicunque pugnatum eſt, res Romana ſuperior fuit: itaque à Peruſia, & Cortona, & Aretio, quæ ferme capita Etruriæ populorum ea tempeſtate erant, legati pacem fœduſque ab Romanis petentes, inducias in triginta annos impetraverunt. Dum 38
hæc in Etruria geruntur, conſul alter C. Marcius Rutilus Allifas de Samnitibus vi cepit. multa alia caſtella, vicique, aut deleta hoſtiliter, aut integra in poteſtatem venere. Per idem tempus & claſſis Romana à P. Cornelio, quem ſenatus maritimæ oræ præfecerat, in Campaniam acta, quum appulſa Pompeios eſſet; ſocii inde navales ad depopulandum agrum Nucerinum profecti, proximis raptim vaſtatis, unde reditus tutus ad naves eſſet, dulcedine (ut fit) prædæ longius progreſſi, excivere hoſtes. Palatis per agros nemo obvius fuit, quum occidione occidi poſſent: redeuntes agmine incauto haud procul navibus aſſecuti agreſtes, exuerunt præda, partem etiam occiderunt: quæ ſuperfuit cædi trepida multitudo, ad naves compulſa eſt. Profectio Q. Fabii trans Ciminiam ſilvam quantum Romæ terrorem fecerat, tam lætam famam in Samnium ad hoſtes tulerat: interclusum Romanum exercitum obſideri: cladiſque

imaginem Furculas Caudinas memorabant. eadem temeritate avidam ulteriorum ſemper gentem in ſaltus invios deductam; ſeptam non hoſtium magis armis, quam locorum iniquitatibus eſſe. Jam gaudium invidia quadam miſcebatur: quod belli Romani decus ab Samnitibus fortuna ad Etruſcos avertiſſet. itaque armis viriſque ad obterendum C. Marcium conſulem concurrunt: protinus inde Etruriam per Marſos ac Sabinos petituri; ſi Marcius dimicandi poteſtatem non faciat. Obvius iis conſul fuit. dimicatum prælio utrimque atroci, atque incerto eventu eſt: & quum anceps cædes fuiſſet, adverſæ tamen rei fama in Romanos vertit, ob amiſſos quoſdam equeſtris ordinis, tribunoſque militum, atque unum legatum, & (quod inſigne maxime fuit) conſulis ipſius vulnus. Ob hæc etiam aucta fama (ut ſolet) ingens terror Patres invaſit: dictatoremque dici placebat: nec quin Curſor Papirius diceretur, in quo tum ſumma rei bellicæ ponebatur, dubium cuiquam erat: ſed nec in Samnium nuncium perferri, omnibus infeſtis, tuto poſſe: nec vivere Marcium conſulem ſatis fidebant. Alter conſul Fabius infeſtus privatim Papirio erat: quæ ne ira obſtaret bono publico, legatos ex conſularium numero mittendos ad eum ſenatus cenſuit: qui ſua quoque eum, non publica ſolum auctoritate, monerent, ut memoriam ſimultatum patriæ remitteret. Profecti legati ad Fabium conſulem, quum ſenatuſconſultum tradidiſſent, adjeciſſentque orationem convenientem mandatis, conſul demiſſis in terram oculis, tacitus ab incertis, quidnam eſſet acturus, legatis receſſit. nocte deinde ſilentio (ut mos eſt) L. Papirium dictatorem dixit, cui quum ob animum egregie victum legati gratias agerent, obſtinatum ſilentium obtinuit, ac ſine reſponſo ac mentione facti ſui, legatos dimiſit: ut appareret inſignem dolorem ingenti comprimi animo. Papirius C. Junium Bubulcum Magiſtrum equitum dixit:

[3] atque ei legem curiatam de imperio ferenti, triſte [4] omen diem diffidit, quod [a] Faucia curia fuit principium, duabus inſignis cladibus, captæ urbis, & Caudinæ pacis: quod utroque anno ejuſdem curiæ fuerat principium. Macer Licinius [b] tertia etiam clade, quæ ad Cremeram accepta eſt, abominandam eam curiam facit. Dictator poſtero die auſpiciis repetitis pertulit le- 39 gem, & profectus cum legionibus, ad terrorem traducti ſilvam Ciminiam exercitus nuper ſcriptis, ad Longulam pervenit: acceptiſque à Marcio conſule veteribus militibus, in aciem copias eduxit: nec hoſtes detrectare viſi pugnam. inſtructos deinde, armatoſque (quum ab neutris prælium inciperet) nox oppreſſit. Quieti aliquamdiu, nec ſuis diffidentes viribus, nec hoſtem ſpernentes, ſtativa in propinquo habuere. Interea res in Etruria geſtæ. [5] nam & cum Umbrorum exercitu acie depugnatum eſt: (fuſi tamen magis quam cæſi hoſtes, quia cœptam acriter non tolerarunt pugnam,) & ad Vadimonis lacum Etruſci lege ſacrata coacto

3 *Atque ei legem curiatam de imperio ferenti &c.*] Curiatis comitiis mandari conſueviſſe imperium, ex eo intelligi poteſt, quod Livius ait lib. 6. *Curiata comitia rem militarem continent.* Et *curiatam legem* latam de imperio Camillo abſenti tradendo. Et Cic. contra Rullum: *Conſuli ſi legem curiatam non habet, attingere rem militarem non licet.* Et ad Lentulum: *Appius legem curiatam ferre vult.* Erant autem *comitia Curiata*, cum populus deſcriptus in curias ſuffragabatur. Nomina XXX. curiarum interciderunt. Feſtus *Tifata* & *Titiæ* meminit, Livius nunc *Fauciæ*, quam prærogativam fuiſſe ſignificat in imperio Papirio mandando. *Sigon.*

4 *Omen diem diffidit.*] Id eſt, in alterum diem rejecit. Gell. lib. 14. c. 2. *Godelev.*

5 *Nam & Vmbrorum.*] Tranſit à Samnitum ad res in Etruria cum Vmbris & Etruſcis geſtas. Sed parum connectit τὸ *Nam.* Scripti quidam: *Nam & cum Vmbrorum* &c. *non tolerarunt pugnam, interea res in Etruria geſta & ad Vadimonis lacum Etruſci.* Nimirum deſunt tranſitioni hæc verba: *Interea in Etruria res geſta*, quæ in Vet. lib. luxata erant, & ante τὸ, *Nam & Vmb.* reſtituenda ſunt. *Sigonius.*

GRONOVII.

a *Faucia curia fuit principium.*] Scribendum eſſe, *Faucia curia*, (& ita dedit Andreas Romæ, ſed mox vitiarunt) dein, *quo utroque anno eadem curia fuerat principium*, diximus lib. 4. Obſerv. 1.

b *Tertia etiam clade, quæ ad Cremeram accepta eſt, abominandam.*] Duo Pall. *tertiæ etiam cladis.* Quod forte haud ſpernendum. Poteſt enim intelligi, *nomine*, vel *crimine.*

coacto exercitu, [1] quum vir virum legiſſet, quantis nunquam alias ante ſimul copiis, ſimul animis dimicarunt. tantoque irarum certamine res geſta eſt, ut ab neutra parte emiſſa ſint tela; gladiis pugna cœpit, & acerrime commiſſa, ipſo certamine quod aliquamdiu anceps fuit, accenſa eſt: ut non cum Etruſcis toties victis, ſed cum aliqua nova gente videretur dimicatio eſſe. Nihil ab [illegible] parte movetur fugæ, cadunt anteſignani: & ne nudentur propugnatoribus ſigna, fit ex ſecunda prima acies. Ab ultimis deinde ſubſidiis cietur miles; adeoque ad ultimum laboris ac periculi ventum eſt, ut equites Romani, [c] omiſſis equis, ad primos ordines peditum, per arma, per corpora, evaſerint: ea velut nova inter feſſos exorta acies, turbavit ſigna Etruſcorum. Secuta deinde impetum eorum, utcumque affecta fuerat, cætera multitudo, tandem perrumpit ordines hoſtium. Tunc vinci pertinacia cœpta, & averti manipuli quidam: &, ut ſemel dedere terga, etiam certiorem capeſſere fugam. Ille primum dies fortuna veteri abundantes Etruſcorum fregit opes. cæſum in acie quod roboris fuit, caſtra eo impetu capta, direptaque. Pari ſubinde periculo gloriæque eventu bellum in Samnitibus erat, qui, præter cæteros belli apparatus, ut acies ſua fulgeret novis armorum inſignibus, fecerunt. Duo exercitus erant: ſcuta alterius auro, alterius

c *Omiſſis equis ad primos peditum.*] Hic jam olim ambigui fuere. Apud primum invenio Frobenium, quod editur. Thuan. Andreas, Beccharius, Aſc. Mog. *ad proximos peditum.* Duo Pall. & Campanus: *ad proximos ordines per arma.* Aldus & Iuntas cum Chiflet. & Voſſ. altero, *ad proximos ordines peditum per arma.* Tertius denique Pal. Voſſ. prior & Buſl. *ad primos ordines peditum per arma, per corpora, evaſerint.* Et hæc maxime probanda videtur lectio. Lib. 10. *Reliquerat intervalla inter ordines peditum, qua ſatis laxo ſpatio equi permitti poſſent.* Et rurſum: *Vixdum ſatis aptatis armis, in ordines eunt.* Niſi τὸ *peditum* abeſſe malis. Cæſar 7. Gall. *Ab ſiniſtro quem locum duodecima legio tenebat, quum primi ordines hoſtium, transfixi pilis concidiſſent, tamen acerrime reliqui reſiſtebant, nec dabat ſuſpicionem fugæ quiſquam.* Curtius lib. 7. *Satibarzanes in primos ordines adequitavit, demtaque galea* &c.

VARIORUM.

1 *Cum vir virum legiſſet.*] Qui[illegible] apud veteres auctores: *Vir virum leg*[illegible] declarat Pet. Victorius [illegible] Variar. lect.

terius argento cælaverunt. Forma erat ſcuti: ſummum latius qua pectus atque humeri teguntur, faſtigio æquali: ad imum cuneatior, mobilitatis cauſſa: ſpongia pectori tegumentum: & ſiniſtrum crus ocrea tectum: galeæ criſtatæ, quæ ſpeciem magnitudini corporum adderent. tunicæ auratis militibus verſicolores, argentatis linteæ candidæ. his dextrum cornu datum: illi in ſiniſtro conſiſtunt. Notus jam Romanis apparatus inſignium armorum fuerat: doctique à ducibus erant, *horridum militem eſſe debere; non cælatum auro argentoque, ſed ferro & animis fretum. quippe illa prædam verius, quam arma eſſe; nitentia ante rem, deformia inter ſanguinem & vulnera. Virtutem eſſe militis decus, & omnia illa victoriam ſequi: & ditem hoſtem quamvis pauperis victoris præmium eſſe.* His Curſor vocibus inſtinctos milites in prælium duxit. dextro ipſe cornu conſiſtit: ſiniſtro præfecit magiſtrum equitum. Simul eſt concurſum, ingens fuit cum hoſte certamen; non ſegnius inter dictatorem & magiſtrum equitum, ab utra parte victoria inciperet. Prior forte Junius commovit hoſtem, lævo dextrum cornu, ſacratos more Samnitium milites, eoque candida veſte, & paribus candore armis inſignes. eos ſe Orco mactare Junius dictitans, quum intuliſſet ſigna, turbavit ordines, & haud dubie impulit aciem. Quod ubi ſenſit dictator, *Ab lævone cornu victoria incipiet?* inquit: *& dextrum cornu, dictatoris acies, alienam pugnam ſequetur, non partem maximam victoriæ trahet?* Concitat milites.. nec peditum virtuti equites, aut legatorum ſtudia ducibus cedunt. M. Valerius à dextro, P. Decius ab lævo cornu, ambo conſulares, ad equites in cornibus poſitos evehuntur: adhortatique eos, ut partem ſecum capeſſerent decoris, in tranſverſa latera hoſtium incurrunt. Is novus additus terror, quum ex parte utraque circumvaſiſſet aciem, & ad terrorem hoſtium legiones Romanæ redintegrato clamore intuliſſent gradum; tum fuga à Samnitibus cœpta. Jam ſtrage hominum armorumque inſignium cam-

pi repleti, ac primo pavidos Samnites caſtra ſua accepē- re: deinde ne ea quidem retenta. captis direptiſque ante noctem injectus ignis. Dictator ex Senatuſconſulto triumphavit. cujus triumpho longe maximam ſpeciem captiva arma præbuere, tantum magnificentiæ viſum in iis, ut aurata ſcuta dominis argentariorum ad forum ornandum dividerentur. inde natum initium dicitur fori ornandi ab ædilibus, quum thenſæ ducerentur. Et Romani quidem, ad honorem Deûm inſignibus armis hoſtium uſi ſunt: Campani, ab ſuperbia & [2] odio Samnitium, gladiatores, (quod ſpectaculum inter epulas erat,) eo ornatu armarunt, Samnitiumque nomine appellarunt. Eodem anno cum reliquis Etruſcorum ad Peruſiam, quæ ipſa induciarum fidem ruperat, Fabius Conſul nec dubia, nec difficili victoria dimicat. ipſum oppidum (nam ad mœnia victor acceſſit) cepiſſet: ni legati dedentes urbem exiſſent. Præſidio Peruſiæ impoſito, legationibus Etruriæ amicitiam petentibus præ ſe Romam ad ſenatum miſſis, Conſul, præſtantiore etiam quam dictator victoria triumphans, urbem eſt invectus. Quin etiam devictorum Samnitium decus magna ex parte ad legatos, P. Decium & M. Valerium, eſt verſum: quos populus proximis comitiis ingenti conſenſu

41 Conſulem alterum, alterum prætorem declaravit. Fabio ob egregie perdomitam Etruriam continuatur conſulatus: [a] Decius collega datur. Valerius prætor quartum creatus. [b] Conſules partiti provincias. Etruria Decio, Samnium Fabio evênit. Is profectus [c] ad Nuceriam

2 *Odio Samnitium gladiatores.*] Cicero pro Sextio: *ex ergaſtulis emptos nominibus gladiatoriis ornavit, & ſortito alios Samnites, alios Provocatores fecit.* Lucilius: *Samnis, ſpurcus homo, vita illa dignus locoque, Cum Pacidiano componier, optimus multo Poſt homines natos gladiator qui fuit unus.* Sigonius.

GRONOVII.

a *Decius collega datus.*] Chifl. *Decio collega.* Voſſ. & Helm. *Decio collega.* Forte mutata diſtinctione: *Fabius ob egrgie perdomitam Etruriam, continuato conſulatu, Decio collega datur.*

b *Conſules partiti provincias.*] Lege: *Conſulibus partitis provincias, Etruria Decio, Samnium Fabio evenit.*

c *Ad Nuceriam Alfaternam, jam tum pacem petentes.*] Recte Sigonius ſic pro eo, quod edebatur jam ab Andrea,

riam Alſaternam; tum pacem petentes, quod uti ea quum daretur, noluiſſent, aſpernatus, oppugnando ad deditionem ſubegit. Cum Samnitibus acie dimicatum: haud magno certamine hoſtes victi. [1] neque ejus pugnæ memoria tradita foret, ni Marſi eo primum prælio cum Romanis bellaſſent. Secuti Marſorum defectionem Peligni, eandem fortunam habuerunt. Decio quoque alteri Conſuli ſecunda belli fortuna erat. Tarquinienſem metu ſubegerat frumentum exercitui præbere, atque inducias in quadraginta annos petere: Volſinienſium caſtella aliquot vi cepit: quædam ex iis diruit, ne receptaculo hoſtibus eſſent: circumferendoque paſſim bello, tantum terrorem ſui fecit, ut nomen omne Etruſcum fœdus ab Conſule peteret. Ac de eo quidem nihil impetratum. induciæ annuæ datæ: ſtipendium exercitui Romano ab hoſte in eum annum penſum, & binæ tunicæ in militem exactæ. ea merces induciarum fuit. Tranquillas res jam Etruſcis turbavit repentina defectio Umbrorum; gentis integræ à cladibus belli, niſi quod tranſitum exercitus ager ſenſerat: ii concitata omni juventute ſua, & magna parte Etruſcorum ad rebellionem compulſa, tantum exercitum fecerant, ut relicto poſt ſe in Etruria Decio, ad oppugnandam inde Romam

Aliſates. Confirmant noſtri: ſed præterea Thu. duo Voſſ. Helm. ignorant τὸ *jam.* Igitur ſequens particula muranda, ut ſit: *Alſaternam, jam pacem petentes.* Vt Naſo: *Iam trepidum, jam verba minus violenta loquentem.* Quod vero, *aſpernatus, eam oppugnando*, vult Sigonius, nec meliores codices habet ſubſcriptores, & perinde peccat, ut Cluverius, cum legit *Alſaternos*, quo ſcilicet oratio & ſenſus conſtet, lib. 4. Italiæ antiq. cap. 5. Is vero & ſic conſtat. Intelligimus enim ejus urbis incolas. Sic lib. 10. *Hæc ubi Patavium ſunt nuntiata (ſemper autem eos in armis accolæ Galli habebant) in duas partes juventutem dirigunt.* Lib. 24. *Helorum atque Erbeſſum, dedentibus ipſis, recipit.* Lib. eodem: *Murgantiam primum, proditam ab ipſis præſidio Romano, recepit.* Lib. 2[…] *Emporiis, urbe Græca (oriundi & ipſi Phocææ ſunt) copias exponit.* Lib. 3[…] *Elæunta & Alopeconeſum, tradentibus ipſis, recipit.* Lib. 44. *Poſtero die progreſſus, Agaſſam urbem, tradentibus ſe ipſis, recepit.* Vide ſupra ad 8, 11.

VARIORUM.

1 *Neque ejus pugnæ memoria tradita.*] Annon *prodita?* Iſtud enim *tradita* ſine ullo adjuncto, puta *veterum monumentis, annalibus,* &c. non placet. *Tan. Faber.*

 2 *Plaga*

mam ituros, magnifice de ſe, ac contemptim de Romanis loquentes, jactarent. Quod incœptum eorum ubi ad Decium Conſulem perlatum eſt, ad urbem ex Etruria magnis itineribus pergit: & in agro Pupinienſi ad famam intentus hoſtium conſedit. Nec Romæ ſpernebatur Umbrorum bellum: & ipſæ minæ metum fecerant, expertis à Gallica clade quam intutam urbem incolerent. Itaque legati ad Fabium Conſulem miſſi ſunt: ut, ſi quid laxamenti à bello Samnitium eſſet, in Umbriam propere exercitum duceret. Dicto paruit Conſul, magniſque itineribus ad Mevaniam, ubi tum copiæ Umbrorum erant, perrexit. Repens adventus conſulis, quem procul Umbria in Samnio bello alio occupatum crediderant, ita exterruit Umbros, ut alii recedendum ad urbes munitas, quidam bellum mittendum cenſerent. [2] Plaga una (Materinam ipſi appellant) non continuit modo cæteros in armis, ſed confeſtim ad certamen egit. caſtra vallantem Fabium adorti ſunt. Quos ubi effuſos ruere in munimenta conſul vidit, revocatos milites ab opere, prout loci natura tempuſque patiebatur, ita inſtruit: cohortatuſque prædicatione vera qua in Tuſcis qua in Samnio partorum decorum, exiguam appendicem Etruſci belli conficere jubet: & vocis impiæ pœnas expetere, qua ſe urbem Romanam oppugnaturos, minati ſint. Hæc tanta ſunt alacritate militum audita, ut clamor ſua ſponte ortus loquentem interpellaverit ducem. ante imperium deinde, concentu tubarum ac cornuum, curſu effuſo in hoſtem feruntur. Non tamquam in viros, aut armatos incurrunt, mirabile dictu: ſigna primo eripi cœpta ſigniferis: deinde ipſi ſigniferi trahi ad conſulem, armatique milites ex acie in aciem transferri. & ſicubi eſt certamen, ſcutis magis quam,

2 *Plaga una (Materinam ipſi appellant.)*] *Plaga* hic haud dubie militiæ nomen, & fortaſſis quod πλαγίαν vocant Græci, aciem quadratam altera parte longiorem. *Glarean.*

quam gladiis geritur res. [a] Umbonibus incuſſaque ala ſternuntur hoſtes. plus capitur hominum, quam cæditur: atque una vox ponere arma jubentium per totam fertur aciem. Itaque inter ipſum certamen [b] facta deditio eſt à primis auctoribus belli. poſtero inſequentibuſque diebus, & cæteri Umbrorum populi deduntur.
Ocriculani ſponſione in amicitiam accepti. Fabius alie- 42
næ ſortis victor belli, in ſuam provinciam exercitum reduxit. itaque ei ob res tam feliciter geſtas, ſicut priore anno populus continuarat conſulatum; ita Senatus inſequente anno, quo Ap. Claudius, L. Volumnius Conſules fuerunt, prorogavit, maxime Appio adverſante, imperium. Appium cenſorem petiſſe conſulatum, comitiaque ejus ab L. Furio tribuno plebis interpellata, donec ſe cenſura abdicavit, in quibuſdam annalibus invenio. Creatus conſul, quum collegæ novum bellum, Salentini hoſtes, decernerentur, Romæ manſit, ut urbanis artibus opes augeret, quando belli decus penes alios eſſet. Volumnium provinciæ haud pœnituit. multa ſecunda prælia fecit: aliquot urbes hoſtium vi cepit. prædæ erat largitor, & benignitatem per ſe gratam comitate adjuvabat, militemque iis artibus fecerat & periculi & laboris avidum. Q. Fabius proconſul ad urbem Alliſas cum Samnitium exercitu ſignis collatis confligit. minime ambigua res fuit. Fuſi hoſtes, atque in caſtra compulſi. nec caſtra forent retenta, ni exiguum ſuperfuiſſet diei: ante noctem tamen ſunt circumſeſſa, & nocte cuſtodita, ne quis elabi poſſet. Poſtero die, vix dum luce certa, deditio fieri cœpta: & pacti, qui Samni-

GRONOVII.

a *Vmbonibus incuſſaque ala ſternuntur.*] Sigonius auctoritate ſuorum delet copulativam, immemor ſic loquutum eſſe noſtrum lib. 30. *Movere loco hoſtium aciem Romani. ala deinde & umbonibus pulſantes, in ſummotos gradu illato, aliquantum ſpatii velut nullo reſiſtente inceſſere.* Nec deerat in illis, quos vidimus. Lib. 4. *Adſurgentem ibi regem umbone reſupinat.* Hoc ipſo capite ſupetius noſtri: *ita inſtruit, cohortatuſque prædicatione.*

b *Facta deditio eſt à primis.*] Duo Pall. & alter Voſſ. *inter ipſum certamen, facta deditione à primis auctoribus belli, poſtero inſequentibuſque.*

Samnitium forent, ut cum ſingulis veſtimentis emitterentur. Hi omnes ſub jugum miſſi. ſociis Samnitium nihil cautum: ad ſeptem millia ſub corona veniêre. qui ſe civem Hernicum dixerat, ſeorſum in cuſtodia habitus. Eos omnes Fabius Romam ad ſenatum miſit: & quum quæſitum eſſet, delectu, an voluntarii pro Samnitibus adverſus Romanos bellaſſent; per Latinos populos cuſtodiendi dantur. juſſique eam integram rem novi conſules, P. Cornelius Arvina, Q. Marcius Tremulus (ii enim jam creati erant) ad ſenatum referre. id ægre paſſi Hernici; concilium populorum omnium habentibus Anagninis, in circo, quem Maritimum vocant, præter Alatrinatem Ferentinatemque, & Verulanum, omnes Hernici nominis populo Romano bellum
43 indixerunt. In Samnio quoque, quia deceſſerat inde Fabius, novi motus exorti. Calatia & Sora, præſidiaque quæ in iis Romana erant, expugnata: & in captivorum corpora militum fœde ſævitum. itaque eo P. Cornelius cum exercitu miſſus. Marcio novi hoſtes (jam enim Anagninis Hernicisque aliis bellum juſſum erat) decernuntur. Primo ita omnia opportuna loca hoſtes inter conſulum caſtra interceperunt, ut pervadere expeditus nuncius non poſſet, & per aliquot dies incerti rerum omnium, ſuſpenſique de ſtatu alterius, uterque conſul ageret, Romamque is metus manaret: adeò, ut omnes juniores ſacramento adigerentur, atque ad ſubita rerum duo juſti ſcriberentur exercitus. Cæterum Hernicum bellum nequaquam pro præſenti terrore ac vetuſtate gentis gloriæ fuit. nihil uſquam dictu dignum auſi, trinis caſtris intra paucos dies exuti, triginta dierum inducias, ita ut ad ſenatum Romam legatos mitterent, pacti ſunt bimeſtri ſtipendio frumentoque, & ſingulis in militem tunicis. Ab ſenatu ad Marcium rejecti, cui Senatuſconſulto permiſſum de Hernicis erat: iſque eam gentem in deditionem accepit. Et in Samnio alter conſul ſuperior viribus, locis impeditior erat. Omnia itinera

nera obſepſerant hoſtes: ſaltuſque pervios ceperant, ne qua ſubvehi commeatus poſſent: neque eos quum quotidie ſigna in aciem conſul proferret, elicere ad certamen poterat. ſatiſque apparebat neque Samnitem certamen præſens, nec Romanum dilationem belli laturum. Adventus Marcii, qui Hernicis ſubactis maturavit collegæ venire auxilio, moram certaminis hoſti exemit. nam, ut qui ne alteri quidem exercitui ſe ad certamen credidiſſent pares, conjungi utique paſſi duos conſulares exercitus, nihil crederent ſupereſſe ſpei; advenientem incompoſito agmine Marcium aggrediuntur. Raptim collatæ ſarcinæ in medium: & prout tempus patiebatur, inſtructa acies. Clamor primum in ſtativa perlatus, deinde conſpectus procul pulvis, tumultum apud alterum conſulem in caſtris fecit. iſque confeſtim arma capere juſſis, raptimque eductis in aciem militibus, tranſverſam hoſtium aciem, atque alio certamine occupatam, invadit: clamitans *ſummum flagitium fore, ſi alterum exercitum utriuſque victoriæ compotem ſinerent fieri, nec ad ſe ſui belli vindicarent decus.* Qua impetum dederat, perrumpit: aciemque per mediam in caſtra hoſtium tendit, & vacua defenſoribus capit atque incendit. Quæ ubi flagrantia Marcianus miles conſpexit, & hoſtes reſpexere, tum paſſim fuga cœpta Samnitium fieri. ſed omnia obtinet cædes: nec in ullam partem tutum perfugium eſt. Jam triginta millibus hoſtium cæſis, ſignum receptui conſules dederant, colligebantque in unum copias, invicem inter ſe gratantes: quum repente viſæ procul hoſtium novæ cohortes, quæ in ſupplementum ſcriptæ fuerant, integravere cædem. in quas nec juſſu conſulum, nec ſigno accepto victores vadunt; malo tirocinio imbuendum Samnitem, clamitantes. Indulgent Conſules legionum ardori, ut qui probe ſcirent novum militem hoſtium inter perculſos fuga veteranos, ne tentando quidem ſatis certamini fore. Nec eos opinio fefellit. omnes Samnitium copiæ veteres novæ-

que,

que, montes proximos fuga capiunt. eo & Romana erigitur acies: nec quicquam ſatis tuti loci victis eſt. & de jugis, quæ ceperant, funduntur; jamque una voce omnes pacem petebant. Tum trium menſium frumento imperato, & annuo ſtipendio ac ſingulis in militem tunicis, ad ſenatum pacis oratores miſſi. Cornelius in Samnio relictus. Marcius de Hernicis triumphans in urbem rediit: ſtatuaque equeſtris in foro decreta eſt, quæ ante templum Caſtoris poſita eſt. Hernicorum tribus populis, Alatrinati, Verulano, Ferentinati, quia maluerunt, quam civitatem, ſuæ leges redditæ: connubiumque inter ipſos, quod aliquandiu Hernicorum ſoli habuerunt, permiſſum. Anagninis, quique arma Romanis intulerant, civitas ſine ſuffragii latione data: concilia connubiaque adempta: & [1] Magiſtratibus, præterquam ſacrorum curatione, interdictum. Eodem anno ædes Salutis à C. Junio Bubulco cenſore locata eſt: quam conſul bello Samnitium voverat. ab eodem collegaque ejus M. Valerio Maximo viæ per agros publica impenſa factæ. [2] Et cum Carthaginienſibus eodem anno fœdus tertio renovatum: legatiſque eorum, qui ad id venerant, comiter munera miſſa.
44 Dictatorem idem annus habuit P. Cornelium Scipionem, cum magiſtro equitum P. Decio Mure. ab iis, propter quæ creati erant, comitia conſularia habita, quia neuter conſu-

lum

VARIORUM.

1 *Magiſtratibus interdictum.*] Videri poſſet pugnare inter ſe, *civitate donare*, & *magiſtratibus interdici*: verum hæc neutiquam inter ſe pugnant, cum alterum ad municipii; alterum ad præfecturæ jus pertineat; quorum hoc inter conditiones Italicarum civitatum duriſſimum fuit, cum formula præfecturæ non longè à provinciæ formula videatur abfuiſſe. Vt enim quotannis in provincias prætores Roma mitti ſoliti; ſic in præfecturas præfecti, qui eas adminiſtrarent, ac jus dicerent, cum municipia ſuos magiſtratus, *Decuriones*, *Duumviros*, *Ædiles* &c. haberent. *Sigonius.*

2 *Et cum Carthag. eodem anno fœdus tertio.*] Polyb. lib. 3. ait primum fœdus cum Carthaginienſibus ictum ſub primis Coſſ. quod Livius omiſit. Tertium autem ictum eo tempore, quo Pyrrhus Rex in Italiam trajecerit. Livius hoc anno, tertio ictum. Antea etiam anno 407. Sed primone an ſecundo incertum. *Glarean.*

GRO-

lum potuerat bello abeſſe. Creati conſules L. Poſtu-
mius, Tib. Minucius. Hos conſules Piſo Q. Fabio & P. Decio ſuggerit. biennio exempto, quo Claudium Volumniumque, & Cornelium, cum Marcio conſules factos tradidimus: memoriane fugerit in annalibus digerendis, an conſulto binos conſules falſos ratus tranſcenderit, incertum eſt. Eodem anno in campum Stellatem agri Campani Samnitium incurſiones factæ. itaque ambo conſules in Samnium miſſi. Quum diverſas regiones, Tifernum Poſtumius, Bovianum Minucius petiſſent; Poſtumii prius ductu ad Tifernum pugnatum. Alii haud dubie Samnites victos, [a] ac viginti millia inde hominum capta tradunt: alii Marte æquo diſceſſum, & Poſtumium metum ſimulantem nocturno itinere clam in montes copias abduxiſſe: hoſtes ſecutos duo millia inde locis munitis & ipſos conſediſſe. Conſul, ut ſtativa tuta, copioſaque (& ita erant) petiſſe videretur; poſtquam & munimentis caſtra firmavit, & omni apparatu rerum utilium inſtruit; [b] relicto firmo præſidio de vigilia tertia, qua duci proxime poteſt, expeditas legiones ad collegam, & ipſum adverſus alios ſedentem, ducit. Ibi auctore Poſtumio Minucius cum hoſtibus ſigna conſert; & quum anceps prælium in multum diei proceſſiſſet, tum Poſtumius integris legionibus defeſſam jam aciem hoſtium improviſo invadit. Itaque quum laſſitudo ac vulnera fugam quoque præpediſſent; occidione occiſi hoſtes, ſigna unum & viginti capta: atque inde ad caſtra Poſtumii perrectum. Ibi duo victores exercitus

GRONOVII.

a *Ac triginta millia inde hominum.*] Duo Pall. Th. duo Voſſ. Helm. *ac xx. millia hominum.* Sine τοῦ *inde.* Sigonius ex Diodoro *duo millia.*

b *Relicto firmo præſidio vigilia tertia.*] Fuldenſes & omnes ſcripti noſtri, *de vigilia tertia*, aut, quod malo, *de tertia vigilia.* Ante tertiam vigiliam exactam. Lib. 34. *Ipſe de tertia vigilia navem conſcendit & profugit.* Lib. 40. *Sopitis omnibus de tertia vigilia conſcendunt.* Cæſar lib. 1. Gall. *De tertia vigilia cum legionibus tribus è caſtris proficiſcitur.* Iterum: *De tertia vigilia T. Labienum legatum propere cum duabus legionibus ſummum jugum montis adſcendere jubet.*

c Signa

tus perculſum jam fama hoſtem adorti fundunt fugantque: [c] ſigna militaria ſex & viginti capta, & imperator Samnitium Statius Gellius, multique alii mortales, & caſtra utraque capta: & Bovianum, ubi poſtero die cœptum oppugnari, brevi capitur. magnaque gloria rerum geſtarum conſules triumpharunt. Minucium conſulem cum vulnere gravi relatum in caſtra mortuum, quidam auctores ſunt, & M. Fulvium in locum ejus conſulem ſuffectum: & ab eo quum ad exercitum Minucii miſſus eſſet, [d] Bovianum captum. Eodem anno Sora, Arpinum, Cenſennia, recepta ab Samnitibus. Herculis magnum ſimulacrum in Capitolio poſitum, dedicatumque.

45 P. Sulpicio Saverrione, P. Sempronio Sopho conſulibus, Samnites, ſeu finem, ſeu dilationem belli quærentes, legatos de pace Romam miſere. quibus ſuppliciter agentibus reſponſum eſt, *niſi ſæpe bellum parantes pacem petiſſent Samnites, oratione ultro citroque habita, de pace tranſigi potuiſſe. nunc, quando verba vana ad id locorum fuerint, rebus ſtandum eſſe. P. Sempronium conſulem cum exercitu brevi in Samnio fore: eum ad bellum pacemne inclinent animi, falli non poſſe. Comperta omnia ſenatui relaturum. decedentem ex Samnio Conſulem legati ſequerentur.* Eo anno quum pacatum Samnium exercitus Romanus benigne præbito commeatu peragraſſet, fœdus antiquum Samnitibus redditum. Ad Æquos inde veteres hoſtes, cæterum permultos annos ſub ſpecie infidæ pacis quietos, verſa arma Romana: quod incolumi Hernico nomine miſſitaverant ſimul cum iis Samniti auxilia; & poſt Hernicos ſubactos,

c *Signa militaria ſex & viginti capta.*] Deleo *τὸ capta*. Sufficit enim mox poni, *& caſtra utraque capta.*

d *Bolam captam.*] Omnes libri, *Bovianum captum.* Miratur Glareanus, oppidum quod ſupra expugnatum traditur, idem hoc anno iterum, ſine ulla defectionis mentione, captum à Livio dici. Sigonius ut cauſſa mirandi ceſſet, [illegible] Id quod ſecure receperunt, immemores, hic ſi liceret, & ſupra corrigenda fuiſſe, quæ habentur: *Tifernum Poſtumius, Bovianum Minucius: & Bovianum, ubi poſtero die cæptum oppugnari, brevi capitur.* Nec mirari æquum eſt, defectionis nullam mentionem fieri? hoc enim ex ipſa narratione ſecundæ oppugnationis intelligi voluit Li- [illegible]

e Fierique

ictos, univerſa prope gens, ſine diſſimulatione conſilii publici, ad hoſtes deſciverat: & poſtquam icto Romæ cum Samnitibus fœdere, feciales venerant, res repetitum, *tentationem*, aiebant, *eſſe, ut terrore incuſſo belli Romanos ſe fieri paterentur. quod quantopere optandum foret, Hernicos docuiſſe: quum quibus licuerit, ſuas leges Romanæ civitati præoptaverint: quibus legendi quid mallent, copia non fuerit, pro pœna neceſſariam civitatem fore.* Ob hæc, vulgo in conciliis jactata, populus Romanus bellum fieri Æquis juſſit: conſuleſque ambo ad novum profecti bellum, quatuor millibus à caſtris hoſtium conſederunt. Æquorum exercitus (ut qui ſuo nomine permultos annos imbelles egiſſent) tumultuario ſimilis, ſine ducibus certis, ſine imperio trepidare. alii exeundum in aciem, alii caſtra tuenda cenſent: movet pleroſque vaſtatio futura agrorum, ac deinceps cum levibus præſidiis urbium relictarum excidia. Itaque poſtquam inter multas ſententias una, quæ omiſſa cura communium ad reſpectum ſuarum quemque rerum vertiſſet, audita; ut prima vigilia diverſi e caſtris ad deportanda omnia tuendaque mœnibus in urbes abirent; cuncti eam ſententiam ingenti aſſenſu accepere. Palatis hoſtibus per agros, prima luce Romani ſignis prolatis in acie conſiſtunt: & ubi nemo obvius ibat, pleno gradu ad caſtra hoſtium tendunt. Cæterum, poſtquam ibi neque ſtationes pro portis, nec quemquam in vallo, nec fremitum conſuetum caſtrorum animadverterunt; inſolito ſilentio moti, metu inſidiarum ſubſiſtunt. tranſgreſſi deinde vallum, quum deſerta omnia inveniſſent, pergunt hoſtem veſtigiis ſequi: ſed veſtigia in omnes æque ferentia partes, ut in dilapſis paſſim, primo errorem faciebant; poſt, per exploratores compertis hoſtium conſiliis, ad ſingulas urbes circumferendo bello, unum & quadraginta oppida intra dies quinquaginta omnia oppugnando ceperunt: quorum pleraque diruta, atque incenſa, nomenque Æquorum prope ad internecionem deletum. De Æquis triumphatum,

tum, exemploque eorum clades fuit, ut Marrucini, Marſi, Peligni, Frentani, mitterent Romam oratores pacis petendæ, amicitiæque. iis populis fœdus petenti-
46 bus datum. Eodem anno C. Flavius Cn. filius ſcriba, patre libertino, humili fortuna ortus, cæterum callidus vir & facundus; ædilis curulis fuit. Invenio in quibuſdam annalibus, quum appareret ædilibus, [e] fierique ſe pro tribu ædilem videret, [1] neque accipi nomen, quod ſcriptum faceret, tabulam poſuiſſe, & juraſſe, ne ſcriptum non facturum. quem aliquanto antea deſiiſſe ſcriptum facere arguit Macer Licinius, tribunatu ante geſto, triumviratibuſque; nocturno altero, altero coloniæ deducendæ. Cæterum (id quod haud diſcrepat) contumacia adverſus contemnentes humilitatem ſuam nobiles certavit. civile jus repoſitum in penetralibus pontificum evulgavit, faſtoſque circa forum in albo propoſuit, ut quando lege agi poſſet, ſciretur: ædem Concordiæ in area Vulcani ſumma invidia nobilium dedicavit; coactuſque conſenſu populi Cornelius Barbatus Pontifex maximus verba præire, quum more majorum negaret, niſi Conſulem aut imperatorem poſſe templum dedicare. Itaque ex auctoritate ſenatus latum ad populum eſt, ne quis templum aramve injuſſu ſenatus aut tribunorum plebis partis majoris dedicaret. Haud memorabilem rem per ſe, niſi documentum ſit adverſus ſuperbiam nobilium plebeiæ libertatis, referam. Ad collegam ægrum viſendi cauſſa Flavius quum veniſſet, conſenſuque nobilium adoleſcentium, qui ibi aſſidebant, [2] aſſurrectum ei non eſſet; curulem afferri ſellam eo juſſit,

e *Fierique ſe pro tribu ædilem.*] De hoc loco vide quæ diximus quarti Obſervationum primo capite.

VARIORUM.

1 *Neque ejus accipi nomen*] Vox *ejus* non eſt in Vett. libris. Sic Piſo apud Gellium lib. *6*, cap. 10. *Sigonius.* Quorum petitio juſta & legitima videbatur, eorum *nomina* ab eo, qui comitiis præerat, *accipi*, eorumque *ratio haberi* dicebatur. Livius lib. 27, 6. & 8. Lib. 39, 39. *Briſſonius.*

2 *Aſſurrectum ei non eſſet.*] Proprium eſt adoleſcentiæ honorare quocunque loco, quocunque tempore ſeniorem

juſſit, ac ſede honoris ſui anxios invidia inimicos ſpectavit. Cæterum Flavium dixerat ædilem forenſis factio, Ap. Claudii cenſura vires nacta, qui ſenatum primus libertinorum filiis lectis inquinaverat. & poſteaquam eam lectionem nemo ratam habuit, [a] nec in curia adeptus erat, quas petierat opes urbanas; humilibus per omnes tribus diviſis, forum & campum corrupit. tantumque Flavii comitia indignitatis habuerunt, ut plerique nobilium annulos aureos & phaleras deponerent. Ex eo tempore in duas partes diſceſſit civitas. aliud integer populus fautor & cultor bonorum, aliud [3] forenſis factio tenebat; donec Q. Fabius & P. Decius cenſores facti. Fabius ſimul concordiæ cauſſa, ſimul ne humilimorum in manu comitia eſſent, omnem forenſem turbam excretam in quatuor tribus conjecit, urbanaſque eas appellavit. adeoque eam rem acceptam gratis animis ferunt, ut Maximi cognomen, quod tot victoriis non

niorem: multo magis, ſi is conſtitutus fuerit in dignitate. Mos ille totum orbem olim poſſidebat. De ſeculo aureo Iuvenalis Satyra 13. verſ. 53. ubi innuit ævo ſuo virtutem eam minus cultam, ſicut & iſto noſtro. Manſiſſe tamen apud pleraſque gentes eam ætatis prærogativam, omninò vult Socrates Xenophontis lib. 2. Memorabil. cap. 19. Iudæis honoratam ſenectutem, ſatis indicat verſus Scripturæ ſacræ: *A facie cani ſurges; & honorabis faciem ſenioris.* Romanis mirè habitam in honore ætatem ſeram diſcimus vel ex Ovid. lib. 5. Faſtor. verſ. 58. *Magna fuit quondam capitis reverentia cani: Inque ſuo pretio ruga ſenilis erat.* Plura tamen his tribuit Gellius lib. 2. Noct. Atticar. cap. 15. quem vide. *Gruter.*

3 *Forenſis factio*] Sic *libertinos* vocat, prout Zaſius in catalogo legum antiq. exiſtimat; quod cum multi eſſent, aſſidueque in foro verſarentur, in comitiis planè dominabantur, ſtatumque civitatis turbabant mandando infimis quibuſque honores, plebe ingenua agriculturæ operam navante, ac rarò civilibus negotiis interveniente. Sigonius lib. 2. cap. 13. de jure civ. Rom. eam partem plebis intelligit, quam Cicero peculiari nomine; *urbanam plebem* ſolet nominare. *Godelev.*

GRONOVII.

a *Nec in curia adeptus erat, quas petierat opes urbanas.*] Quid ſit in curia nanciſci opes, ſcio. Lib. 6. de Manlio: *Poſtquam inter Patres non, quantum æquum cenſebat, excellere ſuas opes animadvertit.* Apud Salluſtium *homo clarus & tum in ſenatu potens Opimius.* Sed quo reſpectu hæ opes appellentur *urbanæ*, parum intelligo. Vrbanas habeat forſan opes, qui domi multum poſſit, ſi contra ponantur opes apud exercitum: quarum hic nulla mentio; nec igitur debet fieri opum urbanarum. Scribe: *nec in curia adeptus erat, quas petierat opes, urbanis humilibus &c.* De quo uberius in noſtro de Seſtertiis repetitæ editionis.

non pepererat, hac ordinum temperatione pareret. Ab eodem inſtitutum dicitur, ut equites idibus Quintilibus tranſveherentur.

EPITOME

LIBRI X.

Coloniæ deducta ſunt Sora ac Alba. Carſeoli Marſi in deditionem accepti. Collegium augurum ampliatum eſt, ut eſſent novem, cum antea quaterni fuiſſent. Lex de provocatione ad populum, à Valerio conſule tunc tertium lata eſt. Duæ tribus adjectæ ſunt, Anienſis & Terentina. Samnitibus bellum indictum; & adverſus eos ſæpe proſpere pugnatum. Quum adverſus Etruſcos, Vmbros, Samnites, Gallos; P. Decio & Q. Fabio ducibus, pugnaretur, Romanuſque exercitus in maximo eſſet diſcrimine; P. Decius, ſecutus exemplum patris, devovit ſe pro exercitu, & morte ſua victoriam ejus pugnæ populo Romano dedit. Papirius Curſor, Samnitium exercitum, qui jurejurando obſtrictus, quo majore conſtantia virtutis pugnaret, in aciem deſcenderat, fudit. Cenſus actus eſt. luſtrum conditum. cenſa ſunt civium capita ducenta ſexaginta duo millia, & trecenta viginti duo.

Lucio Genucio, Ser. Cornelio Conſulibus, ab externis ferme bellis ocium fuit. Soram atque Albam coloniæ deductæ. Albam in Æquos ſex millia colonorum ſcripta. Sora agri Volſci fuerat; ſed poſſederant Samnites. eo quatuor millia hominum miſſa. Eodem anno Arpinatibus Trebulaniſque civitas data. Fruſinates tertia parte agri damnati, quod Hernicos ab eis ſollicitatos compertum: capitaque conjurationis ejus quæſtione ab conſulibus ex Senatuſconſulto habita, virgis cæſi ac ſecuri percuſſi. Tamen ne

rorſus imbellem agerent annum, parva expeditio in Jmbria facta eſt: quod nunciabatur ex ſpelunca qualam excurſiones armatorum in agros fieri. In eam ſpeuncam penetratum cum ſignis eſt: & ex eo loco obſcu:o multa vulnera accepta maximeque lapidum ictu, donec altero ſpecus ejus ore (nam pervius erat) invento, itræque fa ces congeſtis lignis accenſæ: ita intus fumo ıc v pore d duo millia armatorum, ruentia noviſſime n ip s flammas, dum evadere tendunt, abſumta. M. Livio Dentre, [a] & Æmilio conſulibus [b] redintegratum Æquicum bellum. Coloniam ægre patientes velut arcem uis finibus impoſitam, ſumma vi expugnare adorti, ab pſis colonis pelluntur. Cæterum tantum Romæ ter:orem fecere, quia vix credibile erat, tam affectis rebus olos per ſe Æquos ad bellum coortos, ut tumultus ejus :auſſa dictator diceretur C. Junius Bubulcus: is cum M. Titinio magiſtro equitum profectus, primo congreſſu Æquos ſubegit, ac die octavo triumphans in urbem quum rediſſet, ædem Salutis, quam Conſul voverat, :enſor locaverat, dictator dedicavit. Eodem anno claſis Græcorum, Cleonymo duce Lacedæmonio, ad Italiæ litora appulſa, Thurias urbem in Salentinis cepit. Adverſus hunc hoſtem Conſul Æmilius miſſus, prælio ıno fugatum compulit in naves. Thuriæ redditæ veteri cultori: Salentinoque agro pax parta. Junium Bubulcum dictatorem miſſum in Salentinos, in quibuſdam innalibus invenio: & Cleonymum prius, quam confligendum eſſet cum Romanis, Italia exceſſiſſe. circumvectus inde Brundiſii promontorium, medioque ſinu Hadria-

GRONOVII.

a *Et Æmilio conſulibus.*] Prænonen hujus conſulis in ſcriptis deſileratur. Addiderunt *C.* quod refuat Sigonius, & reſcribit *M.* ex ipſo ivio, qui hunc eundem magiſtrum quitum hoc anno *M. Æmilium* vocet, ut & Diodotus. Nimirum ſcripſit auctor, *Marcus Livio Dentre & Æmilio conſulibus.*

b *Redintegratum Æquorum bellum.*] In Iunta primo reperio. nam Andreas & Bec. *Equitum.* Aſcenſius & Mog. *Equicum.* Scribendum autem eſſe, *Æquicum* diximus ad lib. 2.

 c *Stagna*

Hadriatico ventis latus, quum læva importuoſa Italiæ littora, dextra [1] Illyrii Liburnique & Iſtri, gentes feræ, & magna ex parte latrociniis maritimis infames, terrerent, penitus ad littora Venetorum pervenit: ibi expoſitis paucis qui loca explorarent, quum audiſſet, tenue prætentum littus eſſe, quod tranſgreſſis, [c] ſtagna ab tergo ſint irrigua æſtibus maritimis. agros haud procul proximos campeſtres cerni: ulteriora colles: inde eſſe oſtium fluminis præalti, quo circumagi naves in ſtationem tutam vidiſſe: (Meduacus amnis erat) eo invectam claſſem ſubire flumine adverſo juſſit. Graviſſimas navium non pertulit alveus fluminis. in leviora navigia tranſgreſſa multitudo armatorum, ad frequentes agros tribus maritimis Patavinorum vicis, colentibus eam oram, pervenit. Ibi egreſſi levi præſidio navibus relicto, vicos expugnant, inflammant tecta, hominum pecudumque prædas agunt; & dulcedine prædandi longius uſque à navibus procedunt. Hæc ubi Patavium ſunt nunciata (ſemper autem eos in armis accolæ Galli habebant) in duas partes juventutem dividunt. altera in regio-

c *Stagna ab tergo ſint irrigua.*] Accidit huic loco, quod multis aliis orationibus obliquis, de quibus ad lib. 2. cap. 14. Obſervat. notavimus. Primum igitur τὸ *ſint*, etſi habeant omnes libri, tamen ſuppoſiticium eſſe ſuſpicor: nam cum dixiſſet Livius: *quod tranſgreſſis, ſtagna ab tergo irrigua æſtibus maritimis*: intelligi voluit vel ex præcedenti membro *eſſe*, vel ex inſequente *cerni*. Habes deinde: *quo circumagi naves cum in ſtationem tutam vidiſſet*. Τὸ *cum* in nullis veteribus reperi neque ſcriptis, neque editis ante Sigonium; pro *vidiſſet* autem alii codd. *vidiſſent*. rectius Thuan. & duo Pall. & Chifl. Voſſianuſque alter. *vidiſſe*. idque verbum de exploratoribus, non de Cleonymo intelligendum. *Quum audiſſet*, nempe Cleonymus præter cætera, *inde eſſe oſtium fluminis præalti, quo circumagi naves in ſtationem tutam vidiſſe*. Scilicet eos qui expoſiti erant, ut loca explorarent. Et ſic ediderunt olim Bec. Iuntas, Frobenius, Gryphius, Curio. Ita ſolet autem noſter. Infra cap. 34. *Conſuli referunt, exceſſum urbe ſolitudine haud dubia perſpicuum eſſe, & recentibus veſtigiis fuga, ac ſtrage rerum* &c. Ita uno ſpiritu continuandum, ſi retines quod editur; nam ſcripti quidam & editi: *id perſpicuum*. Lib. 24. *Nuntius occurrit; captam urbem eſſe, cætera falſa miſta veris ferens; cædem promiſcuam militum atque oppidanorum factam, nec quemquam puberem arbitrari ſupereſſe.*

VARIORUM.

1 *Illyrici Liburnique.*] Veteres libri & Capitolini triumphi *Illyrii*. Sigonius.

regionem, qua effuſa populatio nunciabatur: altera, ne cui prædonum obvia fieret, [a] altero itinere ad ſtationem navium (millia autem quindecim ab oppido aberat) ducta. In naves parvas, cuſtodibus interemptis, impetus factus: territique nautæ coguntur naves in alteram ripam amnis transjicere. & in terra proſperum æque in palatos prædatores prælium fuerat: refugientibuſque ad ſtationem Græcis, Veneti obſiſtunt. [b] Ita in medio circumventi hoſtes cæſique, pars capti, claſſem indicant, [c] regemque Cleonymum tria millia abeſſe. Inde captivis proximo vico in cuſtodiam datis, pars fluviatiles naves ad ſuperanda vada ſtagnorum apte planis alveis fabricatas, pars captiva navigia armatis complent. profectique ad claſſem, immobiles naves, & loca ignota plus quam hoſtem timentes, circumvadunt; fugienteſque in [d] altum acrius quam repugnantes, uſque ad oſtium amnis perſecuti, captis quibuſdam incenſiſque navibus hoſtium, quas trepidatio in vada intulerat, victores revertuntur. Cleonymus vix quinta parte navium incolumi, nulla regione maris Hadriatici proſpere adita, diſceſſit. roſtra navium ſpoliaque Laconum in æde Junonis veteri fixa, multi ſuperſunt qui viderunt. Patavii monimentum navalis pugnæ eo die, qua pugnatum eſt, quotannis ſolenni certamine navium in flumine oppidi medio exercetur. Eodem anno Romæ cum Veſtinis, petentibus amicitiam, ictum eſt fœdus. Multiplex

GRONOVII.

a *Altero itinere ad ſtationem.*] Forſſis *alio.*

b *Ita in medium circumventi hoſtes.*] Curione provenit: nam & Gryphius in ſcriptis editiſque ante, *in medio.* c infra cap. 20. *Qui vagos prædatores agros palantes excipiant:* fecerunt, ſtidientes ſcilicet plebejum, *in agris.*

c *Regemque Cleonymum tria inde millia abeſſe. Ibi captivis.*] Deficiuntur omnes ſcripti τῶ *Ibi*, habent autem: *tria* (nonnulli *quatuor*) *millia abeſſe. Inde captivis.* Vt & Iuntas. nam Andreas, Aſcenſius, Beccar. Mogunt. *Tria millia abeſſe. Ibi captivis.* Vulgatam apud primum inveni Gryphium.

d *Ac nuſquam repugnantes.*] Lectionem Fuldenſem, *fugienteſque in altum acrius quam repugnantes:* confirmarunt nobis optimi quique & antiquiſſimi in Gallia & Italia libri.

plex deinde exortus terror. Etruriam rebellare ab Aretinorum ſeditionibus motu orto nunciabatur: ubi Cilnium genus præpotens, divitiarum invidia pelli armis cœptum. ſimul Marſos agrum vi tueri; in quem colonia Carſeoli deducta erat, quatuor millibus hominum ſcriptis. Itaque propter eos tumultus, dictus M. Valerius Maximus dictator, magiſtrum equitum ſibi legit [1] M. Æmilium Paullum. id magis credo, quam Q. Fabium ea ætate atque eis honoribus Valerio ſubjectum. cæterum ex Maximi cognomine ortum errorem haud abnuerim. Profectus dictator cum exercitu, prælio uno Marſos fundit. compulſis deinde in urbes munitas, Milioniam, Pleſtinam, Freſiliam, intra dies paucos cepit: & parte agri mulctatis Marſis, fœdus reſtituit. Tum in Etruſcos verſum bellum, & quum dictator auſpiciorum repetendorum cauſſa profectus Romam eſſet, magiſter equitum pabulatum egreſſus, ex inſidiis circumvenitur: ſignisque aliquot amiſſis, fœda militum cæde ac fuga in caſtra eſt compulſus. qui terror non eo tantum à Fabio abhorret, quod ſi qua alia arte cognomen ſuum æquavit, tum maxime bellicis laudibus: ſed etiam, quod memor Papirianæ ſævitiæ, numquam, ut dictatoris injuſſu dimicaret, adduci potuiſſet. Nunciata ea clades Romam, majorem quam res erat, terrorem excivit. nam ut exercitu deleto, ita juſtitium indictum: cuſtodiæ in portis, vigiliæ vicatim exactæ: arma, tela in muros congeſta. Omnibus junioribus ſacramento adactis, dictator ad exercitum miſſus, omnia ſpe tranquilliora & compoſita magiſtri equitum cura, caſtra in tutiorem locum redacta; cohortes, quæ ſigna amiſerant, extra vallum ſine tentoriis deſtitutas, invenit: exercitum avidum pugnæ quo maturius ignominia aboleretur. Itaque con-

feſtim

VARIORUM.

1 *M. Æmilium Paulum.*] *Paullum* ſcribi duobus L. Capitolini Lapides & nummi argentei docent. *Sigonius.*

2 *Caſtra*

eſtim · caſtra inde in agrum Ruſellanum promovit. Eo & hoſtes ſecuti. & quamquam ex bene geſta re, ſumnam & in aperto certamine virium ſpem habebant; tanen inſidiis quoque, quas feliciter experti erant, hotem tentant. Tecta ſemiruta vici per vaſtationem agroum deuſti haud procul caſtris Romanorum aberant. i abditis armis, pecus in conſpectu præſidii Romani, ui præter . Cn. Fulvius legatus, propulſum. ad quam lecebram quum commoveretur nemo ab Romana ſtaione; paſtorum unus progreſſus ſub ipſas munitiones, clamat alios cunctanter ab ruinis vici pecus propelentes, quid ceſſarent, quum per media caſtra Romana uto agere poſſent? Hæc cum legato Cærites quidam nterpretarentur, & per omnes manipulos militum inens eſſet indignatio, [a] nec tamen injuſſu movere ſe auerent; jubet peritos linguæ attendere animum [b] paſtoum ſermo agreſti an urbano propior eſſet. Quum reerrent ſonum linguæ, & corporum habitum, & nitoem, cultiora quam paſtoralia eſſe, *ite igitur, dicite*, inuit, *detegant nequicquam conditas inſidias: omnia ſcire Roanum: nec magis jam dolo capi, quam armis vinci poſſe.* Hæc bi audita ſunt, & ad eos qui conſederant in inſidiis perta, conſurrectum repente ex latebris eſt, & in patenm ad conſpectum undique campum prolata ſigna. iſa legato major acies, quam quæ ab ſuo præſidio ſuſtieri poſſet. itaque propere ad dictatorem auxilia acciim mittit, interea ipſe impetus hoſtium ſuſtinet. Nunio allato, dictator ſigna ferri ac ſequi armatos jubet. ſed

2 *Caſtra in agrum Ruſellanum prom.*] eminit *Ruſellæ* Ptolom. & Plin. item *uſellæ coloniæ.* Ejuſdem agri item hic lter auctor in hoc adeo libro cap. 37. *larean.*

GRONOVII.

a *Nec tamen injuſſu movere ſe auderent.*] Quinque codices membranacei τὸ *ſe* ignorant. Suetonius Caligula cap. 13. *Itaque ut à Miſeno movit, quamvis lugentis habitu.*

b *Paſtorum ſermo agreſti an urbano.*] Duo Pall. & Voſ. *Iubet peritos linguæ attendere animum paſtorum ſermoni, agreſti an urbano propior eſſet.* Etiam tertius, *ſermone.*

ſed celeriora prope omnia imperio erant. Rapta extemplo ſigna armaque, & vix ab impetu & curſu tenebantur. quum ira ab accepta nuper clade ſtimulabat, tum concitatior accidens clamor ab increſcente certamine. Urgent itaque alii alios, hortanturque ſigniferos, ut ocyus eant. quo magis feſtinantes videt dictator, eo impenſius retentat agmen, ac ſenſim incedere jubet. Etruſci contra, principio exciti pugnæ, omnibus copiis aderant: & ſuper alios alii nunciant dictatori, omnes legiones Etruſcorum capeſſiſſe pugnam: nec jam ab ſuis reſiſti poſſe. & ipſe cernit ex ſuperiore loco, in quanto diſcrimine præſidium eſſet. Cæterum ſatis fretus eſſe etiam nunc tolerando certamini legatum, nec ſe procul abeſſe periculi vindicem, quam maxime vult fatigari hoſtem, ut integris adoriatur viribus feſſos. Quamquam lente procedunt, jam tamen ad impetum capiendum equiti utique modicum erat ſpacium. prima incedebant ſigna legionum, ne quid occultum aut repentinum hoſtis timeret: [c] ſed reliquerat intervalla inter ordines peditum, qua ſatis laxo ſpacio equi permitti poſſent. Pariter ſuſtulit clamorem acies: [d] & emiſſus eques libero curſu in hoſtem invehitur, incompoſitiſque adverſus equeſtrem procellam ſubitum pavorem offundit. [e] Itaque ut prope ſerum auxilium jam penè circum-

c *Sed reliquerat intervalla.*] Sic illa, quæ ſecutæ ſunt Modianam: nam & Curio cum omnibus prioribus: *reliquerat*. Rectius omnino: etenim de dictatore hoc verbum exaudiendum, non de hoſte.

d *Et immiſſus eques libero curſu*] Sic apud me primus Iuntas. Sed melius Thuan. Voſ. Helm. Andreas, Beccar. Aſcenſ. Mogunt. *emiſſus*: nempe ex acie Romana, per quæ dixerat intervalla. Lib. 2. *Ita inſtruxiſſet aciem, ut ſolo equitatu emiſſo, exercitum hoſtium funderet*. Lib. 7. *Eques deinde emiſſus turbatos avertit*. Lib. 29. *Intervalla patentia ſatis late fecerat, qua equitatum, ubi tempus eſſet, emitteret*. Lib. 30. *Tu quatuor legionum equites in hoſtem emitte*. Lib. 33. *Et equitum Latinorum omnes turmas in hoſtem emiſit*.

e *Itaque ut prope ſerum auxilium.*] Voſſ. *Vt proſperum*. Thuan. Voſ. alter, duo Pall. *Vt properum auxilium*. Tertius: *Vt non properum auxilium*. Cui pœne accedo, etſi non oblitus, *ſerum auxilium* alibi frequentari noſtro. Lib. 28. 25. *Nihil reliqui habebant præter non tutiſſimum a malis conſiliis receptum*. Vbi vide: nam hic quoque vitiarant. Illud elegans, *univerſa requies*. Vt lib. 4. *Conferendo vires ſpem univerſæ victoriæ, tentato paullatim eventu certa-*

circumventis, ita univerſa requies data eſt. integri accepere pugnam; nec ea ipſa longa aut anceps fuit. Fuſ[i] hoſtes caſtra repetunt, inferentibuſque jam ſigna Romanis cedunt, & in ultimam caſtrorum partem conglobantur. Hærent fugientes in anguſtiis portarum: par[s] magna aggerem vallumque conſcendunt; ſi aut ex ſuperiore loco tueri ſe, aut ſuperare aliqua & evadere poſſent. Forte quodam loco male denſatus agger ponder[e] ſuperſtantium in foſſam procubuit: atque ea quum Deos pandere viam fugæ conclamaſſent, plures inermes quam armati evadunt. Hoc prælio fractæ iterum Etruſcorum vires: & pacto annuo ſtipendio, & duûm menſium frumento, permiſſum ab dictatore, ut de pace legatos mitterent Romam. Pax negata; induciæ biennii datæ. dictator triumphans in urbem rediit. Habeo auctores, ſine ullo memorabili prælio pacatam ab dictatore Etruriam eſſe; ſeditionibus tantum Aretinorum compoſitis, & Cilnio genere cum plebe in gratiam reducto. Conſul ex dictatura factus M. Valerius. non petentem, atque adeo etiam abſentem, creatum credidere quidam: [f] & per interregem ea comitia facta. id unum non ambigitur, conſulatum [1] cum Appuleio Panſa geſſiſſe. M. Valerio & Q. Appuleio conſulibus ſati

taminum, ſuos præcipere. Lib. 7. *Tanti ea ad univerſi belli eventum dimicatio fuit, ut Gallorum exercitus proxima nocte, relictis trepide caſtris in Tiburtem agrum* &c. *tranſierit.* Lib. 22. *Neque univerſo periculo ſumma rerum committebatur. Et, in caſum univerſæ dimicationis non veniebant.* Lib. 23. *Duces nec prohibebant paucos temere ruentes, nec dare ſignum univerſæ pugnæ volebant.* Lib. 31. *Rex tam celerem aleam univerſi certaminis timens.* Lib. 36. *Hannibal nominatim interrogatus ſententiam, in univerſi belli cogitationem regem avertit.* Hæc eo, ne tibi eveniat, quod homini doctiſſimo, qui malebat *univerſis requies.*

f *Et per interregem ea comitia facta.* Sigonius magis probat *habita*, è ſuo vetere. Sanè tribus noſtris ea vox prorſu[s] exulat: verum in aliis tribus extat integra. Cum autem toties dicat Liviu[s] *perfecta comitia*, quare non & *facta* diceret. Habes hoc libro: *Comitiis perfectis veteres conſules juſſi bellum i[n] Samnio gerere.*

VARIORUM.

1 *Cum Apulejo.*] *Appulejo* ex Capitolinis tabulis. *Sigonius.*

tis [a] pacatæ foris res fuêre. Etruſcum adverſæ belli res, & induciæ quietum tenebant: Samnitem, multorum annorum cladibus domitum, haud dum fœderis novi pœnitebat. Romæ quoque plebem quietam & exoneratam deducta in colonias multitudo præſtabat. tamen ne undique tranquillæ res eſſent, certamen injectum inter primores civitatis, patricios plebeioſque, ab tribunis plebis Q. & Cn. Ogulniis. qui undique criminandorum Patrum apud plebem occaſionibus quæſitis, poſtquam alia fruſtra tentata erant, eam actionem ſuſceperunt, qua non infimam plebem accenderent, ſed ipſa capita plebis, conſulares triumphaleſque plebeios: quorum honoribus nihil, præter ſacerdotia, quæ nondum promiſcua erant, deeſſet. Rogationem ergo promulgarunt, ut, quum quatuor augures, quatuor pontifices ea tempeſtate eſſent, placeretque augeri ſacerdotum numerum; quatuor pontifices, quinque augures, de plebe omnes adlegerentur. Quemadmodum ad quatuor augurum numerum, niſi morte duorum id redigi collegium potuerit, non invenio: quum inter augures conſtet, imparem numerum debere eſſe, [z] ut [b] tres antiquæ tribus, Ramnes, Titienſes, Luceres, ſuum quæque augurem

z *Vt tres antiquæ tribus, Ramnenſes, Tat. & Lucer.*] Has libro primo vocavit *centurias*, quas nunc *tribus* nominat. Eaſdem tamen & Plutarchus in Romulo, & Pædianus & Feſtus *tribus* vocant. *Sigonius.*

GRONOVII.

a *Pacatæ foris res fuerunt. Etruſcum adverſa belli res.*] Scripti plerique, & editi ab Andrea omnes ante Gryphium *adverſa.* Lib. 4. eſt: *Ea adverſa civitati res, vires tribuniciæ actioni adjecit.* Tacitus 4. hiſt. 5. *Vnde arcta Leptitanis res.* Quod haud ſcio an jure ſollicitent viri docti. Virgilius: *Res dura & regni novitas.* Venit tamen in mentem τὸ *res* vocabulum eſſe auctori invito ſæpe inculcatum: præterea hic in tam propinquo non jucunde repeti: denique nec ſcripti omnes ſibi conſtant. Voſ. & Pall. unus: *adverſa res belli.* Rottendorfianus, quo nunc incipio uti, *adverſi belli res.* Campanus, *belli res adverſa.* Quæ omnia me movent, ut ſcripſiſſe Livium putem: *Etruſcum adverſa belli, & induciæ quietum tenebant.* Sic ipſe *incerta belli.*

b *Tres antiquæ tribus, Ramnenſes, Titienſes, Luceres.*] Thuan. Florent. duo regii, Voſſ. Helm. Rot. Chifl. Buſl. *Ramnes.* Ita namque malebant interdum. Varro 4. de L. L. *Tribuni militum quod terni tribus tribubus, Ramnium, Lucerum, Tatienſium, olim ad exercitum mittebantur.* Et inferius: *Singulæ tribus Tatienſium, Ramnium, Lucerum, millia*

augurem habeant: aut ſi pluribus ſit opus, pari inter ſe numero ſacerdotes multiplicent: ſicut multiplicati ſunt, quum ad quatuor quinque adjecti novem numerum, ut terni in ſingulas eſſent, expleverunt. Cæterum, quia de plebe adlegebantur, juxta eam rem ægre paſſi Patres, quam quum conſulatum vulgari viderent. Simulabant ad Deos id magis, quam ad ſe pertinere: ipſos viſuros, ne ſacra ſua polluantur. id ſe optare tantum, ne qua in rempublicam clades veniat. Minus autem tetendêre, aſſueti jam tali genere certaminum vinci. & cernebant adverſarios non id, quod olim vix ſperaverint, affectantes magnos honores, ſed omnia jam, in quorum ſpem dubiam erat certamen, tamen adeptos; multiplices conſulatus, cenſuraſque & triumphos. Certatum tamen ſuadenda diſſuadendaque lege inter Ap. Claudium maxime ferunt, & inter Publium Decium Murem. qui cum eadem ferme de jure Patrum ac plebis, quæ pro lege Licinia quondam contraque eam dicta erant, cum plebeis conſulatus rogabatur, diſſeruiſſent; retuliſſe dicitur Decius parentis ſui ſpeciem, qualem eum multi, qui in concione erant, viderant, incinctum Gabino cultu, ſuper telum ſtantem, quo ſe habitu pro populo ac legionibus devoviſſet. *tum Publium Decium Conſ. purum piumque Diis immortalibus viſum, æque ac ſi T. Manlius collega ejus devoveretur. eundem P. Decium, qui ſacra publica populi Romani faceret, legi rite non potuiſſe? id eſſe periculum, ne ſuas preces minus audirent Dii, quam Ap. Claudii, caſtius eum ſacra privata facere, & religioſius Deos colere, quam ſe?* quem

millia ſingula militum mittebant. Feſtus: *Terdeni equites ex tribus tribubus Titienſium, Ramnium, Lucerum, fiebant.* Sic *Tatiei Ramneſque viri* Propertio, *celſi Ramnes* Perſio, & in Pervigilio Veneris *Ramnes & Quirites.* Nam quod in vet. lib. eſt *Samnes*, ſciunt qui codices ejuſmodi tractarunt inter r & ſ vix quidquam diſcriminis animadverti, & perperam eam vocem inde conjecturis obnoxiam reddi. *Ramnetum* caſu patrio plurali format Servius ad quintum Æneidos. Sero hoc notavimus, debueramus ad lib. 1. cap. 36 ubi vulgo: *ad Ramnenſes, Titienſes Luceres:* nam & hic Flor. & Helm. *ad Ramnis.* Et idem videtur Voſſianus habuiſſe: nam vulgatum extat in raſo.

c Ei

quem pœnitere votorum, quæ pro republica nuncupaverint tot conſules plebeii, tot dictatores, aut ad exercitus euntes, aut inter ipſa bella? Numerarentur duces eorum annorum, quibus plebeiorum ductu & auſpicio res geri cœptæ ſunt. Numerarentur triumphi: jam ne nobilitatis quidem ſuæ plebeios pœnitere. pro certo habere, ſi quod repens bellum oriatur, non plus ſpei fore ſenatui populoque Romano in patriciis, quam in plebeiis ducibus. Quod quum ita ſe habeat, cui Deorum hominumve indignum videri poteſt, inquit, [c] *eos viros, quos vos ſellis curulibus, toga prætexta,* [1] *tunica palmata, & toga picta, & corona triumphali laureaque honoraveritis, quorum domos ſpoliis hoſtium affixis inſignes inter alias feceritis, pontificalia atque auguralia inſignia adjicere? qui Jovis Optimi Maximi ornatu decoratus, curru aurato per urbem vectus in Capitolium aſcenderit, ſi conſpiciatur* [d] *cum capide ac lituo, capite velato victimam cædat, auguriumve ex arce capiat? Cujus imaginis titulo conſulatus, cenſuraque, & triumphus, æquo animo legetur; ſi auguratum aut pontificatum adjeceritis, non ſuſtinebunt legentium oculi? Equidem (pace dixerim Deûm) eos nos jam populi Romani beneficio eſſe ſpero,*

c *Eis viris quos vos.*] In prima hoc reperio Veneta anni 1498. Andreas: *eos viros* &c. *inſignia attingere indignos dicere.* Tarviſina: *eos viros*, &c. *inſignia attingere, qui Iovis.* Scripti Th. duo Voſſ. Helm. Rot. *eos viros*; pro verbo autem in fine hujus periodi *dicere* vel *ducere*, recte ſubſtitutum *adjicere*. Sed alterum mutandum non erat. *Eos viros pontificalia atque auguralia inſignia adjicere* dixit Livius, ſibi puta vel ſuis aliis ornamentis. Vt poſt paullo: *tribunus plebis quinque augurum loca, quatuor pontificum adjecit*, nempe illis, quæ erant. Tale eſt apud Senecam in Troadibus verſu 205. *quicquid adjecit moræ illo remoto*: ubi mirifice turbarunt. Tale lib. 2. initio: *quas novas ipſi ſedes ab ſe aucta multitudinis addiderunt.* Porro Rot. quoque *honoratis*: Voſſianus alter, *honorantis*: Thuan. *honoraritis*, quod verum cenſeo.

d *Cum capide ac lituo.*] Prima apud me ſic Tarviſina. Duæ Venetæ: *cum capſide ac lituo.* Iuntas: *cum caput ac lituo.* Andreas & Mſſ. Thuan. Voſſ. duo Pall. Rot. Helm. *cum lituo*: media deſunt.

VARIORUM.

1 *Tunica palmata.*] Sic dicta à palma in ea intexta. At Feſtus *palmatam* dici tradit à latitudine clavorum; quæ & *clavata* veſtis dicebatur, quæ unius formæ clavos aureos aut purpureos ſuis locis inſertos & inſutos haberet. *Toga picta* quæ diverſis coloribus intexta eſſet, ac varias rerum animaliumque formas acu expreſſas oſtendebat. At ſub Imperatoribus, ubicunque mentio fit *palmatæ* apud auctores, de toga picta accipiendum eſt, quæ omnibus Conſulibus dabatur ab Imperatore: Vide Salmaſium in Flavium Vopiſcum.

ſpero, qui ſacerdotiis non minus reddamus dignatione noſtra ho-noris, quam acceperimus; & Deorum magis, [a] *quam noſtra cauſ-ſa expetamus; ut quos privatim colimus, publice colamus. Quid* 8 *autem ego ſic adhuc egi, tamquam integra ſit cauſſa patriciorum de ſacerdotiis, & non jam in poſſeſſione unius ampliſſimi ſimus ſacerdotii? Decemviros ſacris faciundis, carminum Sibyllæ ac fatorum populi hujus interpretes, antiſtites eoſdem Apollinaris ſacri cærimoniarumque aliarum plebeios videmus.* [b] *nec tum pa-triciis ulla injuria facta eſt, quum duumviris ſacris faciundis ad-jectus eſt propter plebeios numerus: & nunc tribunus, vir forti ac ſtrenuus, quinque augurum loca, quatuor pontificum adjecit in quæ plebeii nominentur, non ut vos, Appi, veſtro loco pellant ſed ut adjuvent vos homines plebeii divinis quoque rebus procu-randis, ſicut in cæteris humanis pro parte virili adjuvant. Noli erubeſcere, Appi, collegam in ſacerdotio habere, quem in cenſu-ra, quem in conſulatu collegam habere potuiſti: cujus tam dicta-toris magiſter equitum, quam magiſtri equitum dictator eſſe po-tes. Sabinum advenam principem nobilitatis veſtræ, ſeu Attum Clauſum* [c] *ſeu Ap. Claudium mavultis, illi antiqui patricii in ſuum numerum acceperunt. Ne faſtidieris nos in ſacerdotum numerum accipere. multa nobiſcum decora afferimus; imo omnia eadem, quæ vos ſuperbos fecerunt. L. Sextius primus de plebe conſul eſt factus. Cajus Licinius Stolo primus magiſter equitum C. Marcius Rutilus primus & dictator & cenſor; Q. Publiliu*

Phil

GRONOVII.

a *Quam noſtra cauſa expetamus.*] ... Tarviſina prima. Quinque men... anacei & Andreas: *expectamus.* Spon-... ſibi deſideratum eventum horum ...mitiorum.

b *Nec tum patriciis.*] Andreas, Tarv. ...uæ Ven. Mog. *nec ut cum.* Iuntas & ...oben. *nec & tum.* Bechar. & alter ...oſſ. *nec aut cum.* Primæ Gryphianæ ...iſam particulam mediam video. Voſſ. ...rior, Helm. Thuan. duo Pall. Campan. ...*aut tum.* Vnde ſuſpiceris, & mox, *aut nunc*, ſcribendum. Sed obſtat, quo... ſequitur: *non ut vos, Appi.* Vbi Voſſ. *ut non vos.* Deleatur τὸ Non: & eri... integra ſententia: *Nec aut tum patricii ulla injuria facta eſt, quum duumviris S. F. adjectus eſt propter plebejos nume-rus, aut nunc tribunus, vir fortis & ſtre-nuus, V. augurum loca, IV. pontificum adjecit, in quæ plebeji homines nominen-tur, ut vos, Appi, loco pellant.*

c *Seu App. Clauſum.*] Th. & duo Pall. *Seu App. tum Clauſum.* Voſſ. *Seu App. cum Clauſum.* Helm. & Rot. *Seu ...atium Clauſum.* Videntur *Attum* velle...

Philo primus prætor. 1 *Semper iſta audita ſunt eadem, pene vos auſpicia eſſe, vos ſolos gentem habere, vos ſolos juſtum imperium & auſpicium domi militiaque. Æque adhuc proſperum plebeium ac patricium fuit, porroque erit.* d *En umquam fando audiſtis, patricios primo eſſe factos, non de cælo demiſſos, ſed qui* 2 *patrem ciere poſſent: id eſt, nihil ultra quam ingenuos? Conſulem jam patrem ciere poſſum, avumque jam poterit filius meus.* e *Nihil eſt aliud in re, Quirites, niſi ut omnia negata adipiſcamur, certamen tantum patricii petunt, nec curant quem eventum certaminum habeant. Ego hanc legem, quod bonum, fauſtum, felixque ſit vobis ac reipublicæ, uti rogas, jubendam cenſeo.*

9 Vocare tribus extemplo populus jubebat, apparebatque accipi legem: ille tamen dies eſt intercesſione ſublatus. poſtero die deterritis tribunis, ingenti conſenſu accepta eſt. Pontifices creantur, ſuaſor legis P. Decius Mus, P. Sempronius Sophus, C. Marcius Rutilus, M. Livius Denter. Quinque augures item de plebe, C. Genucius, P. Ælius Pætus, M. Minucius Feſſus, C. Marcius, T. Publilius. Ita octo pontificum, novem augurum numerus factus. Eodem anno M. Valerius conſul de provocatione legem tulit, diligentius ſanctam. tertio ea tum poſt reges exactos lata eſt. ſemper à familia eadem.

Cauſſam

ere:] De patriciis loquitur, qui ſoli ſe gentem habere gloriabantur, quod eſt idem, atque gentiles eſſe. Sic enim definit *gentiles* in Topicis Cicero ex Scævolæ ſententia: *Gentiles ſunt, qui inter ſe eodem nomine ſunt, qui ab ingenuis oriundi ſunt, quorum nemo ſervitutem ſervivit, neque capite diminutus eſt.* Ejuſmodi vero eſſe ſe patricii profitebantur, quod Romulus tales legiſſet, id eſt, qui patrem gentemque haberent. Poſt autem hæc laus gentilitatis cum plebeiis etiam communicata eſt, ut hoc loco Decius argumentatur. *Siganius.*

2 *Patrem ciere.*] Id eſt, cum honore appellare. *Godelev.*

Sic quidem unus recentiſſimus noſtrorum: ſed alii omnes deficiuntur τῷ *Romæ* quod adjecit Sigonius. Senſu eſt ſuperfluum, neque enim quiſquam vereretur, ne & hæc & proxima alibi quam Romæ facta ſignificet Decius: uſui particularum, *en unquam*, eſt importunum, quibus, niſi forte verſu coacti, nihil medium interponere ſolent veteres. Eaſdem reſtituimus lib. 24, 14. & lib. 30, 22.

e *Nihil eſt aliud in re.*] Lib. 4. *Quid enim in re eſt aliud, ſi plebejam patricius duxerit, ſi patriciam plebejus?* Seneca epiſt. 116. *Immo hercle aliud eſt in re: vitia noſtra defendimus.*

VARIORUM.

Semper iſta audita ſunt eadem, p. v.

3 *Porcia*

uſſam renovandæ ſæpius haud aliam fuiſſe reor, quam od plus paucorum opes, quam libertas plebis, potet. [3] Porcia tamen lex ſola pro tergo civium lata viur: quod gravi pœna, ſi quis verberaſſet necaſſetve em Romanum, ſanxit. Valeria lex, quum eum, qui vocaſſet, virgis cædi ſecurique necari vetuiſſet, ſi s adverſus ea feciſſet, [4] nihil ultra, quam [a] improbe im, adjecit. Id (qui tum pudor hominum erat) vi-, ..., vinculum ſatis validum legis. [b] nunc vix ſeita minetur quiſquam. Bellum ab eodem conſule dquaquam memorabile adverſus rebellantes Æquos, m præter animos feroces nihil ex antiqua fortuna erent, geſtum eſt. Alter conſul Appuleius in Um- Nequinum oppidum circumſedit. locus erat arduus, ue in parte una præceps, ubi nunc Narnia ſita eſt. vi, nec munimento capi poterat. Itaque eam infem rem M. Fulvius Pætinus, T. Manlius Torquatus i conſules acceperunt. In eum annum quum [c] Q. Fam conſulem non petentem omnes dicerent centu-, ipſum auctorem fuiſſe Macer Licinius ac Tubero dunt, differendi ſibi conſulatus in bellicoſiorem ann: eo anno majori ſe uſui reipubl. fore, urbano geſto giſtratu. ita nec diſſimulantem quid mallet, nec petem tamen, ædilem curulem cum L. Papirio Curſore

Porcia tamen lex.] Meminit hujus Cicero in oratione pro Rabirio, uellionis reo. Saluſtius in oratione aris. Tulit vero eam legem M. cius Cato ille Cenſorius. *Godelev.*

Nihil ultra, quam improbè factum.] irum quem honeſtas, quem pudor tenet, de eo actum eſt. itaque *imè factum videri*, eam vim habebat, ontra bonos mores factum eſſe pa- quaſi decerneretur: quo quid eſſe t viro bono dedecoroſius? *Gruter.*

GRONOVII.

Improbè factum.] An *facturum*? de haruſp. reſp. *Qui meam domum ſſet, contra rempublicam eſſe factu- rum.* Lib. 2. ad Att. 24. *Qui eum emiſiſſet, contra rempublicam eſſe facturum.*

b *Nunc vix ſervo ita.*] Pithœus 2. advet. 2. *ſerio.* Neutrum placet. Quidam editi: *Nunc vix ſervo ſuo ita.* Non juvant ſcripti, niſi quod Helm. & Rot. *Nunc vix ſi ſummo ſerio minetur.* Unde timide conjiciebam: *Nunc vix ſi ſummas pœnas minetur.* Nempe ipſa lex ſatis validum vinculum habet. Voſſ. alter; *Nunc vix ſervata minetur quiſquam.*

c *Q. Fabium conſulem non petentem.*] Helm. *Conſulem appetentem.* Rotten. *Conſulem appatentem.* Suſpicor fuiſſe, *conſulem abſentem.* Vide Sigonium

re factum. Id ne pro certo ponerem, vetuſtior annalium auctor Piſo effecit: qui eo anno ædiles curules fuiſſe tradit C. Domitium, Cn. F. Calvinum, & Sp. Carvilium, Q. F. Maximum. Id credo cognomen errorem in ædilibus feciſſe: ſecutamque fabulam miſtam ex ædilitiis & conſularibus comitiis, convenientem errori. Et luſtrum eo anno conditum à P. Sempronio Sopho, & P. Sulpicio Saverrione cenſoribus: tribuſque additæ duæ, Anienſis ac Terentina. Hæc Romæ geſta. Cæterum ad Nequinum oppidum quum ſegni obſidione tempus tereretur, duo ex oppidanis, quorum erant ædificia juncta muro, ſpecu facto ad ſtationes Romanas itinere occulto perveniunt: inde ad conſulem deducti, præſidium armatum ſe intra mœnia & muros accepturos confirmant. Nec aſpernanda res viſa, neque incaute credenda. cum altero eorum (nam alter obſes retentus) duo exploratores per cuniculum miſſi: per quos ſatis comperta re, trecenti armati transfuga duce in urbem ingreſſi, nocte portam, quæ proxima erat, cepere. qua refracta, conſul exercituſque Romanus ſine certamine urbem invaſere. Ita Nequinum in ditionem populi Romani venit. Colonia eo adverſus Umbros miſſa, à flumine Narnia appellata: exercitus cum magna præda Romam reductus. Eodem anno ab Etruſcis adverſus inducias paratum bellum. ſed eos alia molientes Gallorum ingens exercitus fines ingreſſus, pauliſper à propoſito avertit. Pecunia deinde, qua multum poterant, freti, ſocios ex hoſtibus facere Gallos conantur,

ut

nium ad cap. 22. hujus libri. Neque obeſt, quod ſequitur, *ipſum auctorem fuiſſe.* Potuit enim, ubi audivit hoc agi, veniſſe in Campum. Lib. 8. *Tribunatumque plebei proximis comitiis abſens petentibus præfertur.*

d *Segni obſidione tempus tereretur.*] Video in duabus bonæ fidei membranis, *tereret.* Forte: *Quum ſegnis obſidio tempus tereret.*

VARIORUM.

1 *Eodem anno ab Etruſcis adverſus inducias.*] Induciæ datæ fuerant in biennium Livio & Æmilio conſulibus, extremo anno CDLI. At hoc anno, qui eſt CDLIV. adverſus inducias parant bellum. recte. non enim biennium completum eſt; neque enim annus quo datæ ſunt, numeratur. *Sigonius.*

ut eo adjuncto exercitu cum Romanis bellarent. De ſocietate haud abnuunt barbari: de mercede agitur. qua pacta acceptaque, quum parata cætera ad bellum eſſent, ſequique Etruſcus juberet, infitias eunt, mercedem ſe belli Romanis inferendi pactos. quicquid acceperint, accepiſſe ne agrum Etruſcum vaſtarent, armiſque laceſſerent cultores. Militaturos tamen ſe, ſi utique Etruſci velint, ſed nulla alia mercede, quam ut in partem agri accipiantur, tandemque aliqua ſede certa conſiſtant. Multa de eo concilia populorum Etruriæ habita. nec perfici quicquam potuit, non tam, quia imminui agrum, quam quia accolas ſibi quiſque adjungere tam efferatæ gentis homines horrebat. ita dimiſſi Galli, pecuniam ingentem ſine labore ac periculo partam retulerunt. Romæ terrorem præbuit fama Gallici tumultus ad bellum Etruſcum adjecti: eo minus cunctanter fœdus ictum cum Picenti populo eſt. [a] Manlio conſuli Etruria provincia ſorte evenit, qui vix dum ingreſſus hoſtium fines, quum exerceretur inter equites, ab rapido curſu circumagendo equo effuſus, extemplo prope exſpiravit. tertius ab eo caſu dies finis vitæ conſuli fuit. Quo velut omine belli accepto, Deos pro ſe commiſiſſe bellum memorantes Etruſci, ſuſtulere animos. Romæ tum deſiderio viri, tum incommoditate temporis triſtis nuncius fuit: [b] ut Patres ab jubendo dictatore, conſulis ſubrogandi comitia, ex ſententia principum habita, deterruerint. [1] M. Valerium conſulem omnes ſententiæ centuriæque dixêre, quem ſenatus dictatorem

1 *M. Valerium conſulem omnes ſent.*] ...lic eſt *M. Valerius Corvus*, qui anno ...riore v, hoc verò vi. conſul creatus ...ſt. *Sigonius*.

GRONOVII.

a *T. Manlio conſuli Etruria provincia.*] Th. Rot. Helm. Voſſ. *T. Manlio* (quidam *Mallio*) *conſuli ſorte evenit.* ...uarum vocum nullum veſtigium. ...oſſ. alter: *ſorte Etruria evenit.* Lege: *Romæ terrorem præbuit fama Gallici tumultus ad bellum Etruſcum adjecti: (eo minus cunctanter fœdus ictum cum Picenti populo eſt) T. Manlio conſuli ſorte evenit.* Nempe bellum Etruſcum cum tumultu Gallico.

b *Ut Patres.*] Videtur ſcribendum: *nuntius fuit. Patres ab jubendo dictatore c. ſ. c. ex ſent. pr. habita, deterruerunt.*

rem dici juſſurus fuerat. tum extemplo in Etruriam ad legiones proficiſci juſſit. Adventus ejus compreſſit Etruſcos, adeo ut nemo extra munimenta egredi auderet, timorque ipſorum obſidioni ſimilis eſſet. neque illos novus conſul vaſtandis agris urendiſque tectis quum paſſim non villæ ſolum, ſed frequentes quoque vici incendiis fumarent, elicere ad certamen potuit. Quum hoc ſegnius bellum opinione eſſet, alterius belli, quod multis invicem cladibus haud immerito terribile erat, fama Picentium novorum ſociorum indicio exorta eſt: Samnites arma & rebellionem ſpectare, ſeque ab iis ſolicitatos eſſe. Picentibus gratiæ actæ, & magna pars curæ Patribus ab Etruria in Samnites verſa eſt. Caritas etiam annonæ ſolicitam civitatem habuit: ventumque ad inopiæ ultimum foret, ut ſcripſêre quibus ædilem fuiſſe eo anno Fabium Maximum placet, ni ejus viri cura, qualis in bellicis rebus multis tempeſtatibus fuerat, talis domi tum in annonæ diſpenſatione, præparando ac convehendo frumento, fuiſſet. Eo anno (nec traditur cauſſa) interregnum initum. interreges fuere Appius Claudius, dein P. Sulpicius. Is comitia conſularia habuit. creavit L. Cornelium Scipionem, Cn. Fulvium conſules. Principio hujus anni [c] oratores Lucanorum ad novos conſules venerunt, queſtum, *quia conditionibus pellicere ſe nequiverint ad ſocietatem armorum, Samnites infeſto exercitu ingreſſos fines ſuos vaſtare, belloque ad bellum cogere. Lucano populo ſatis ſuperque erratum quondam: nunc ita obſtinatos animo eſſe, ut omnia ferre ac pati tolerabilius ducant, quam ut unquam poſtea nomen Romanum violent. Orare Patres, ut & Lucanos in fidem accipiant, & vim atque injuriam ab ſe Samnitium arceant. Se, quamquam bello cum Samnitibus ſuſcepto neceſſaria jam facta adverſus Romanos fides ſit, tamen obſides dare paratos eſſe.* Brevis conſultatio ſenatus

c *Oratores Lucanorum.*] De hac legatione Lucanorum Romam & Romanorum ad Samnites vide Dionyſii Halicarnaſſei ἐκλογὴν περὶ πρεσβειῶν tertiam.

c Extr.

natus fuit. ad unum omnes jungendum fœdus cum Lucanis, reſque repetendas ab Samnitibus, cenſent. Benigne reſponſum Lucanis: ictumque fœdus. Feciales miſſi, qui Samnitem decedere agro ſociorum, ac deducere exercitum finibus Lucanis juberent. quibus obviam miſſi ab Samnitibus qui denunciarent, *Si quod adiſſent in Samnio concilium, haud inviolatos abituros*. Hæc poſtquam audita ſunt Romæ; bellum Samnitibus & Patres cenſuerunt, & populus juſſit. Conſules inter ſe provincias partiti ſunt. Scipioni Etruria, Fulvio Samnites obvenerunt: diverſique ad ſuum quiſque bellum proficiſcuntur. Scipioni ſegne bellum & ſimile prioris anni militiæ exſpectanti, hoſtes ad Volaterras inſtructo agmine occurrerunt. Pugnatum majore parte diei, magna utrimque cæde: nox incertis qua data victoria eſſet, intervenit: lux inſequens, victorem victumque oſtendit. Nam Etruſci ſilentio noctis caſtra reliquerunt. Romanus egreſſus in aciem, ubi profectione hoſtium conceſſam victoriam videt; progreſſus ad caſtra, vacuis cum plurima præda (nam & ſtativa trepide deſerta fuerant) potitur. inde in Faliſcum agrum copiis reductis, quum impedimenta Faleriis cum modico præſidio reliquiſſet, expedito agmine ad depopulandos hoſtium fines incedit. Omnia ferro ignique vaſtantur: prædæ undique actæ: nec ſolum modo vaſtum hoſti relictum, ſed caſtellis etiam vicisque illatus ignis. urbibus oppugnandis temperatum, in quas timor Etruſcos compulerat. Cn. Fulvii conſulis clara pugna in Samnio ad Bovianum haudquaquam ambiguæ victoriæ fuit. Bovianum inde aggreſſus, nec ita multo poſt Aufidenam vi cepit. Eodem anno Carſeolos colonia in agrum Æquiolarum deducta. Fulvius conſul de Samnitibus triumphavit. quum comitia conſularia inſtarent, fama exorta, Etruſcos Samnitesque ingentes conſcribere exercitus: palam omnibus conciliis vexari principes Etruſcorum, quod non Gallos quacumque conditione traxerint

ad bellum: increpari magiſtratus Samnitium, quod [d] exercitum adverſus Lucanum hoſtem comparatum objecerint Romanis. Itaque ſuis ſociorumque viribus conſurgere hoſtes ad bellum, & haudquaquam pari defungendum eſſe certamine. Hic terror, quum illuſtres viri conſulatum peterent, omnes in Q. Fabium Maximum, primo, non petentem, deinde ut inclinata ſtudia vidit, etiam recuſantem, convertit: *Quid ſe jam ſenem ac [1] perfunctum laboribus laborumque præmiis, ſollicitarent? [2] Nec corporis, nec animi vigorem remanere eundem: & [e] [3] fortunam*

d *Exercitum adverſus Lucanum.*] Τὸ *adverſus* nullus apud me codex, aut cujus excerpta hunc ad locum habeam, agnoſcit. Rottend. & Helm. *Exercitui Lucanum.* Scribamus ergo: *Quod exercitum in Lucanum hoſtem comparatum objecerint Romanis.* Exercitus comparatus in Lucanum hoſtem & Romanis objectus eſt ille ipſe, quem decedere agro ſociorum juſſerat Romana legatio, & quum hæc audita non eſſet, vicerat ad Bovianum Cn. Fulvius. Carpebantur igitur principes, quod legiones adverſus leviorem hoſtem Lucanum ſcriptas oppoſuiſſent Romanis, & tanto graviore hoſte incumbente non novum egiſſent delectum, auctiſque demum copiis aciem commiſiſſent. Quæ autem ſequuntur, *Itaque ſuis ſociorumque viribus*, pendent à ſuperiore, *fama exorta*, & ſunt quæ Romæ jactarentur. Buſlid. tamen: *Quod exercitum Lucanum hoſtem comparatum adjecerint Romanis.* Quæ lectio facile defendi poſſe videtur Alb. Rubenio. Increpabant, inquit, Samnites magiſtratus ſuos, quod importuna incurſione Lucanos ſibi novos hoſtes paraſſent, & hunc exercitum Lucanorum adjeciſſent Romanis: nam quæ ſequuntur, *itaque ſuis* &c. etiam Samnitium verba ſunt, magiſtratus ſuos increpantium. Sane, ut Buſlid. ita prorſus & Voſſianus prior. Quare, ſi cui id ſatisfacit, legat: *quod excitum Lucanum, hoſtem comparatum, adjecerint Romanis. Excitum*, id eſt, laceſſitum. Adde quæ infra ad cap. 35. dicemus.

e *Fortunam ipſam vereri.*] Plato Parmenide: Καί τοι δοκῶ μοι τὸ τοῦ Ἰβυκείου ἵππου πεπονθέναι, ᾧ ἐκεῖνος ἀθλητῇ ὄντι καὶ πρεσβυτέρῳ, ὑφ' ἅρματι μέλλοντι ἀγωνιεῖσθαι καὶ δι' ἐμπειρίαν τρέμοντι τὸ μέλλον, ἑαυτὸν ἀπεικάζων, ἄκων ἔφη καὶ αὐτὸς, οὕτω πρεσβύτης ὢν, εἰς τὸν ἔρωτα ἀναγκάζεσθαι ἰέναι.

VARIORUM.

1 *Perfunctum laboribus laborumque præmiis.*] Innuit ſeniorem multis quidem perfunctum laboribus, ſed abſque præmio, etiamnum durare poſſe & impendere ſe publico, ſcilicet præmii ſuſtentante adhuc animum: at eum cui honos jam contigit meritis par, ſimilem eſſe convivæ ſaturo, nec gravate credere locum ſuum alteri. *Gruter.*

2 *Nec corporis nec animi vigorem eundem.*] Et hoc eſt quod objicit Camillo L. Furius apud Livium lib. 6. cap. 23. *Iuvenibus bella data: & cum corporibus vigere & deflореſcere animos.* Gruter.

3 *Fortunam ipſam vereri ne cui Deorum.*] Multum argumentum vulgo, non etiam prudentioribus. Populus ideo potiſſimum recurrit rebus dubiis ad ducem feliciſſimum; quod ſibi perſuadeat utile ab ipſo præſidium: tanquam qui ſæpe vicerit hoſtem, jam deinde vinci nequeat: utpote qui in ſuccum ac ſanguinem verterit artem imperatoriam. At prudens, talem refugit; gnarus eſſe in bello numen quod optimè conſulta arbitrio ſuo diſturbet, invideatque; adeo

tunam ipſam vereri, ne cui Deorum [a] *nimia jam in ſe, & conſtantior, quam velint humanæ res, videatur. Et ſe gloriæ ſeniorum ſuccreviſſe; & ad ſuam gloriam conſurgentes alios lætum aſpicere. nec honores magnos fortiſſimis viris Romæ, nec honoribus deeſſe fortes viros.* Acuebat hac moderatione tam juſta ſtudia, quæ verecundia legum reſtinguenda ratus, [4] legem recitari juſſit, qua intra decem annos eundem conſulem refici non liceret. Vix præ ſtrepitu audita lex eſt: tribunique plebis, nihil id impedimenti futurum ajebant: ſe ad populum laturos, uti legibus ſolveretur. Et ille quidem in recuſando perſtabat: [b] quid ergo attineret leges ferri rogitans, quibus [c] per eoſdem qui tuliſſent, fraus fieret? Jam regi leges, non regere. Pop[illegible] nihilominus ſuffragia inibat: & ut quæque intro vocata erat centuria, conſulem haud dubie Fabium dicebat. Tum demum conſenſu civitatis victus, *Dii approbent*, inquit, *quod agitis, acturique eſtis, Quirites. Cæterum quoniam in me, quod vos vultis, facturi eſtis, in collega ſit mea apud vos*

gratia

adeo nimium diu uſis fortuna proſpera. *Gruter.*

4 *Legem recitari juſſit, qua intra decem annos, e. re[illegible] conſ.*] Hæc lex lata eſt anno [illegible]. C. Marcio, Q. Servilio [illegible]nſulibus, ut ait Liv. lib. 7. extre[illegible]. Ea vero nunc tenetur Q. Fabius: nam tertium conſul fuerat anno CDXLV. Hic autem annus, quo quartus ei defertur conſulatus, eſt CDLIV. Legis autem hæc erat ſententia, ut nemo poſtquam conſul fuiſſet, niſi exactis decem annis reficeretur, ita ut inter duos conſulatus anni x. intereſſent, qui inter tertium & quartum Fabii conſulatum numerari non poſſunt. *Sigonius.*

GRONOVII.

a *Nimia jam in ſe & conſtantior.*] Integram lectionem eſſe in veteribus libris ait Sigonius: *nimium jam in ſe conſtantior.* At hoc genus loquendi cui probabit? ſaltem feciſſet *nimio.* Sed videtur errorem aperire Voſſianus: *nimiam jam in ſe conſtantior.* Sic enim ille, ſed ut punctis ſuppoſitis indicet τὸ M in fine τοῦ *nimiam* eſſe ſupervacaneum. Volunt autem: *nimia jam in ſe conſtantiorque, quam velint humanæ res.*

b *Quid ergo attineret leges ferri rogitans.*] Scribendum *attinere.* Ut lib. 2. *Quid attinuiſſe, Hernicis paullo ante hoſtibus capti agri tertiam partem reddi?* Lib. 6. *Quid attinere cum mortali corpore uno civitatis, quam immortalem eſſe deceat, conſeneſcere vires?* Lib. 37. *Sin autem manendum ibi nihilominus ſit, quid attinere claudi portum?*

c *Per eoſdem, qui tuliſſent.*] Forte, *juſſiſſent.* Neque enim populus fert legem, ſed jubet vel accipit ferente magiſtratu. Scio π. 15. Inſt. de lege Aquilia haberi, *plebem Romanam, quæ Aquilio tribuno rogante hanc legem tulit.* Sed & hujus auctor ſcripſit, *juſſit*, ſi Latine locutus eſt. Nec ignoro lib. 3. Livii: *quas conſenſus omnium non juſſiſſe latas magis quam tuliſſe videri poſſet.* Eſt enim ſenſus, quaſi quiſque eas pro ſe aliis jubentibus tuliſſent.

gratiæ locus. P. Decium expertum mihi concordi collegio virum
dignum vobis, dignum parente ſuo, quæſo, mecum conſulem fa
ciatis. Juſta ſuffragatio viſa. omnes quæ ſupererant cen
turiæ, Q. Fabium, P. Decium conſules dixere. Eo ann
pleriſque dies dicta ab ædilibus; quia plus quam quo
lege finitum erat, agri poſſiderent. nec quiſquam ferm
eſt purgatus: [d] vinculumque ingens immodicæ cupid
14 tatis injectum eſt. Conſules novi, Q. Fabius Maximu
quartum, & P. Decius Mus tertium, quum inter ſe ag
tarent, ut alter Samnites hoſtes, alter Etruſcos delige
ret; quantæque in hanc aut in illam [e] provinciam copi
ſatis, & uter ad utrum bellum dux idoneus magis eſſe
ab Sutrio, & Nepete, & Faleriis legati, auctores, con
cilia Etruriæ populorum de petenda pace haberi, tota
belli molem in Samnium averterunt. Profecti conſul
quo expeditiores commeatus eſſent, & incertior hoſti
[f] qua venturum bellum foret; Fabius per Soranum, De
cius per Sidicinum agrum in Samnium legiones ducun
Ubi in hoſtium fines ventum eſt, uterque populabundu
effuſo agmine incedit. explorant tamen latius, qua
populantur. Igitur non fefellere ad Tifernum hoſtes
[g] occulta valle inſtructi, quam ingreſſos Romanos ſupe
riore ex loco adoriri parabant. Fabius impedimentis
in locum tutum remotis, præſidioque modico impoſi
præmonitis militibus adeſſe certamen, quadrato agmi
ne ad prædictas hoſtium latebras ſuccedit. [h] Samnit
deſp

d *Vinculumque ingens immodicæ cupiditatis injectum eſt.*] Verum intelliges, poſſeſſoribus? forſan. nam libri nihil mutant. Secus poſſes *cupiditati.* Vt lib. 3. *Terror injectus urbi eſt.*

e *Provinciam copiæ ſatis eſſent.*] Dele τὸ *eſſent* auctoritate Th. Voſſ. Helm. Rot. Sufficit Livio: *quantæque in hanc aut in illam provinciam copiæ ſatis, & uter ad utrum bellum dux idoneus magis eſſet.*

f *Quo venturum bellum foret.*] Duo Voſſ. Rotten. *qua.* Cicero: *qua ad*
poterat.

g *Occulta valle inſtructi, qua ingr*
ſos.] Iidem & Helm. Thuaneuſqu
quam ingreſſos.

h *Samnites deſperantes improviſo*
multu.] Scribe cum Gelenio: *deſper*
improviſo tumultu. nam o. mſſ. *deſpe*
tos. Lib. 40 *Deſperato auxilio ſuor*
in deditionem venit. Lentulus ad Ci
ronem 12. famil. *Rhodii nos & rem*
blicam quam valde deſperaverint, ex
teris, quas publice miſi, cognoſces.

i *M. F*

eſperato improviſo tumultu, quando in apertum ſe-
iel diſcrimen evaſura eſſet res, & ipſi acie juſta malue-
ınt concurrere. itaque & in æquum deſcendunt, ac
ırtunæ ſe, majore animo quam ſpe, committunt. Cæ-
:rum, ſive quia ex omnium Samnitium populis, quod-
ınque roboris fuerat, contraxerant, ſeu quia diſcrimen
ımmæ rerum augebat animos, aliquantum aperta quo-
ue pugna præbuerunt terroris. Fabius, ubi nulla ex
arte hoſtem loco moveri videt, [i] M. Fulvium & M.
'alerium, tribunos militum, cum quibus ad primam
ciem procurrerat, ire ad equites jubet: & adhortari,
t ſi quando umquam equeſtri ope adjutam rempubli-
am meminerint; illo die annitantur, ut ordinis ejus
loriam invictam præſtent. Peditum certamine immo-
ilem hoſtem reſtare: omnem reliquam ſpem in impe-
ı eſſe equitum. & ipſos nominatim juvenes pari comi-
ate utrumque, nunc laudibus nunc promiſſis onerat.
ˋæterum quando ne ea quoque tentata vis proficeret,
onſilio graſſandum, ſi nihil vires juvarent, ratus; Sci-
ionem legatum, haſtatos primæ legionis ſubtrahere
x acie, & ad montes proximos, quam poſſet occultiſſi-
ne, circumducere jubet: inde aſcenſu abdito à conſpe-
tu erigere in montes agmen, averſoque hoſti ab tergo
ˋpente ſe oſtendere. Equites, ducibus tribunis, haud
nulto plus hoſtibus quam ſuis, ex improviſo ante ſigna
:vecti, præbuerunt tumultus. Adverſus incitatas tur-
nas ſtetit immota Samnitium acies, nec parte ulla pelli
ut perrumpi potuit. Et poſtquam irritum inceptum
:rat, recepti poſt ſigna prælio exceſſerunt. Crevit ex
:o hoſtium animus, nec ſuſtinere frons prima tam lon-
gum certamen increſcentemque fiducia ſui vim potuiſ-
ſet, [k] ni ſecunda acies juſſu conſulis in primum ſucceſ-
ſiſſet.

i *M. Fulvium & M. Valerium.*] Duo Voſſ. & Th. *Maximum Fulvium.* ˋt verum videatur, quod eſt in Helm. c Rot. *Maximum filium & M. Valerium.* Neque mirum patre imperatore filium militaſſe tribunum.

k *Ni ſecunda acies juſſu conſulis in primam ſucceſſiſſet.*] Ab ſe fatetur eſſe

ſiſſet. Ibi integræ vires ſiſtunt invehentem ſe jam Samnitem: [l] & tempore improviſa ex montibus ſigna, [m] clamorque ſublatus, non vero tantum metu terruere Samnitium animos. nam & Fabius, Decium collegam appropinquare exclamavit, & pro ſe quiſque miles, adeſſe alterum conſulem, adeſſe legiones, gaudio alacres fremunt; [n] errorque utilis Romanis oblatus, fugæ formidiniſque Samnites implevit, maxime territos, ne ab altero

Sigonius, cum ante illum editi, non modo ſcripti, haberent: *in primum.* Quod certe ſollicitandum nunquam fuit. Lib. 2, 20. *Deſiliunt ex equis, provolant in primum, & pro anteſignanis parmas objiciunt.* Vbi Sigonius ex ſuo: *in primum agmen:* etſi concedat utrumque eſſe uſitatum. Non nego, ſed hoc poſterius hic ajo eſſe magiſtri, non Livii. Eodem libro: *ſic in primum infeſtis haſtis provolant duo Fabii.* Lib. 3. *Ex equis deſiliunt, cedentibuſque jam ſuis provolant in primum, ſimulque & hoſti ſe opponunt.* Hoc lib. 10. infra: *Arma ſignaque per turbidam lucem in primo apparebant.* Lib. 25, 21. *Prima legio & ſiniſtra ala in primo inſtructa.* Sic enim ſcribendum ex Put. Vulgo præpoſitio deeſt. Lib. 36. *Levis armatura partem ante vallum in primo locavit.* Sic Salluſtius in Iugurth. *Qui in primo locati fuerant, paulliſper territi perturbantur.* Eodemque libro cap. 68. *Equites in primo late, pedites quam arctiſſume ire, & ſigna occultare jubet.* Male editur *in primo latere.* Nec additamentum eſt τὸ *latere*, ut ſuſpicatur Gruterus, ſed corruptum ex *late*, ut Palmerio & Colero viſum, qui tamen perperam faciunt adverbium *imprimo.* Seneca epiſt. 108. *In ætate noſtra, quod optimum, in primo eſt.* Vbi fruſtra tentat Lipſius. Iuſtinus lib. 12, 7. *Quod in primo ex Perſico ſuperbia regia more diſtulerat.* Sic enim Mſſ. nec faciendum *imprimo* adverbium, atque excuſandum pro antiquario, quod facit Acidalius. Ne *primo* quidem & *primum* adverbia eſſe demonſtrat Paſcaſius Groſippus in epiſtola ad Aleandrum. Vbi tamen, quod *mallum*, quo Germani explicant quod Itali *volta* aut Galli *fois*, derivat ab illa ſignificatione, qua convivium aut conventum notat, non perſuadet. Commodior enim eſt qua ſignum dicitur idem *mahl* ſive mallus. Sic pro ſemel dicunt *einmahl*: quaſi uno ſigno, & ſic deinceps. Et imitantur Itali. *Arioſti can. 5. Pel valore, Ch'avea moſtrato in arme a piu d'un ſegno.*

l *Et tempore improviſa.*] Helm. & Rot. *Eo tempore viſa.* Forte: *Eodem tempore viſa ex montibus ſigna.*

m *Clamorque ſublatus non vero tantum metu.*] Cluverius lib. 4. Ital. antiq. cap. 6 corrupta hæc aut mutila cenſet. Nequicquam, niſi forte ipſe mutila fecit omittendo τὸ *ſublatum*, quod & ad ſigna & ad clamorem pertinet. Quis autem non intelligit, mox explicare Livium, præcipuum illis terrorem factum ex vano metu, alterum adeſſe conſulem & recentem exercitum?

n *Terrorque utilis Romanis oblatus.*] Non *terror* Romanis offerebatur, ſed *error*: nam ſuos quoque in acie ſtantes fefellerat Fabius, ratos adeſſe alterum conſulem & exercitum, atque eo gaudio exſultantes frementeſque. Neque excuſare poſſis, quaſi τὸ *Romanis* ad *utilis*, non *oblatus* pertineat, vel quia ſequitur, *maxime territos.* Non eſt Livii ſic loqui: *terror formidinis implevit Samnites, territos, ne.* Præterea non hic modo, ſed quivis alius terror hoſtibus injectus utilis foret Romanis, atque ideo fatuum & otioſum illud epitheton. Sed elegans & verum: *errorque utilis Romanis*

exercitu integro intactoque feſſi opprimerentur: & ia paſſim in fugam diſſipati ſunt, minor cædes, quam o tanta victoria fuit. tria millia & quadringenti cæſa: pti ad trecentos ferme & triginta: ſigna militaria capta a & viginti. Samnitibus Apuli ſe ante prælium con- ıxiſſent, ni P. Decius conſul iis ad Maleventum caſtra jeciſſet. extractos deinde ad certamen fudiſſet. Ibi oque plus fugæ fuit quam cædis. duo millia Apulo- m cæſa: ſpretoque eo hoſte Decius in Samnium le- ɔnes duxit. Ibi duo conſulares exercitus diverſis va- ti partibus, omnia ſpacio quinque menſium evaſta- ıt. Quadraginta & quinque loca in Samnio fuêre quibus Decii caſtra fuerunt: alterius conſulis ſex & toginta. nec valli tantum, ac foſſarum veſtigia relicta, l multo illis inſigniora monimenta ° vaſtitatis circa gionumque depopulatarum. Fabius etiam urbem Ci- :tram cepit: ibi capta armatorum duo millia quadrin- nti: cæſi ferme pugnantes ad quadringentos triginta de comitiorum cauſſa Romam profectus maturavit n rem agere. [1] quum primo vocatæ Q. Fabium con- em dicerent omnes centuriæ, Ap. Claudius conſula- candidatus, vir acer & ambitioſus, non ſui magis ho- noris

u oblatus. Nam plerumque error ilis & damnoſus eſt, præſertim i, ubi non licet bis peccare: hic au- error, dum putant vincere ſe, vi- es eos fecit: atque eadem res, quæ ri, ſed utili, fuit Romanis, fugæ ıidiniſque Samnites implevit; eo ime timefactos, quod ipſi laſſis & auſtis ſibi putarent cum recentibus ıtegris fore pugnandum. Infra cap. *Fefellitque non Samnites modo, ſed m Romanos, & conſul adfirmavit rem clamitans inter prima ſigna, ita ox etiam ad hoſtes accideret, captum inium, victorem collegam adeſſe.* jecturam hanc meam rebar eſſe: : video, *terror* poſt Modianam paſ- ſſe receptum: priſcos omnes ipſum- ıdeo Curionem expreſſiſſe *error*.

° *Vaſtitatis circa regionumque depo- pulatarum.*] Sigoniani: *Vaſtatis circa regionibus depopulatiſque.* Non ſuccinit niſi unus juxta ſuſpectus. Forte: *Sed multo illis inſigniora monumenta vaſti- tas circa regionum depopulatarum.* Nec mirere, *monumenta vaſtitas.* Iuſtinus lib. 12. *Ibi in monumenta rerum à ſe geſtarum urbem condit, araſque ſtatuit.* Rot. & Helm. *vaſtitas*.

VARIORUM.

1 *Cum primo vocatæ Q. Fabium dic. omn. centuriæ.*] *Primo vocatæ centuriæ* dicebantur, quæ primo poſt *prærogati- vas* vocarentur. Nam ſic paulo poſt lo- quitur: *Eumque & prærogativæ, & pri- mo vocatæ omnes centuriæ conſulem cum L. Volumnio dicebant.* Sigonius.

 2 *Maje-*

noris cauſſa, quam ut patricii recuperarent duo conſularia loca, quum ſuis, tum totius nobilitatis viribus incubuit, ut ſe cum Q. Fabio conſulem dicerent. Fabius primo, de ſe eadem fere quæ priore anno dicendo, abnuere. circumſtare ſellam omnis nobilitas, orare ut ex cœno plebeio conſulatum extraheret, [2] majeſtatemque priſtinam tum honori, tum patriciis gentibus redderet. Fabius ſilentio facto media oratione ſtudia hominum ſedavit. facturum enim ſe fuiſſe dixit, ut duorum patriciorum nomina reciperet, ſi alium quam ſe conſulem fieri videret: *nunc ſe ſui rationem comitiis, quum contra leges futurum ſit, peſſimo exemplo non habiturum.* Ita Lucius Volumnius de plebe cum Ap. Claudio [a] conſul eſt factus; priori item conſulatu inter ſe comparati. Nobilitas objectare Fabio, fugiſſe eum Appium Claudium collegam, eloquentia, civilibuſque artibus haud dubie præſtantem. Comitiis perfectis, veteres conſules juſſi bellum in Samnio gerere; prorogato in ſex menſes imperio. Itaque inſequenti quoque anno L. Volumnio & Ap. Claudio conſulibus, P. Decius, qui conſul in Samnio relictus à collega fuerat; proconſul idem populari non deſtitit agros, donec Samnitium exercitum nuſquam ſe prælio committentem, poſtremo expulit finibus. Etruriam pulſi petierunt: & quod legationibus nequicquam ſæpe tentaverant, id ſe tanto agmine armatorum miſtis terrore precibus, acturos efficacius rati, poſtulaverunt principum Etruriæ concilium. Quo coacto, per quot annos pro libertate dimicent cum Romanis, exponunt. *omnia expertos eſſe, ſi ſuiſmet ipſorum viribus tolerare tantam molem belli poſſent: tentaſſe etiam haud magni momenti finitimarum gentium auxilia: petiſſe pacem à populo Romano, quum bellum tolerare non poſſent: rebellaſſe, quod pax ſervientibus gravior,*

2 *Majeſtatemque priſtinam tum honori, tum patric.*] Id fore putabat nobilitas, ſi duo, ut ante, patricii conſules facti fuiſſent. *Sigonius.*

GRONOVII.

Conſul eſt factus.] Fortaſſe: *Lucius Volumnius de plebe cum Ap. Claudio conſules*

gravior, quam liberis bellum eſſet. Vnam ſibi ſpem reliquam in Etruſcis reſtare. Scire gentem Italiæ opulentiſſimam armis, viris, pecunia, eſſe: habere accolas Gallos inter ferrum & arma natos, feroces quum ſuopte ingenio, tum adverſus Romanum populum: quem captum à ſe auroque redemptum haud vana jactantes memorent. Nihil abeſſe, ſi ſit animus Etruſcis, qui Porſenæ quondam, majoribuſque eorum fuerit; quin Romanos omni agro cis Tiberim pulſos dimicare pro ſalute ſua, non de intolerando Italiæ regno cogant. Samnitem illis exercitum paratum, inſtructum armis, ſtipendio, veniſſe: confeſtim ſecuturos, vel ſi ad ipſam Romanam urbem oppugnandam ducant. Hæc eos in 17
Etruria jactantes, molienteſque, bellum domi Romanum urebat. nam P. Decius ubi comperit per exploratores profectum Samnitium exercitum, advocato concilio: *Quid per agros*, inquit, *vagamur, vicatim circumferentes bellum? quin urbes ac mœnia aggredimur? nullus jam exercitus Samnio præſidet. ceſſere finibus, ac ſibimetipſi exilium conſcivere.* Approbantibus cunctis, ad Murgantiam validam urbem oppugnandam ducit: tantuſque ardor militum fuit, & caritate ducis, & ſpe majoris quam ex agreſtibus populationibus prædæ, ut uno die vi atque armis urbem caperent. ibi duo millia Samnitium & centum pugnantes circumventi, [b] captique: & alia præda ingens capta eſt. quæ ne impedimentis gravibus agmen oneraret, convocari milites Decius jubet: *Haccine*, inquit, *victoria ſola, aut hac præda contenti eſtis futuri? Vultis vos pro virtute ſpes gerere? omnes Samnitium urbes fortunæque in urbibus relictæ, veſtræ ſunt; quando legiones eorum tot præliis fuſas, poſtremo finibus expuliſtis. Vendite iſta, & illicite lucro mercatorem, ut ſequatur agmen. ego ſubinde ſuggeram quæ vendatis. Ad Romuleam urbem hinc eamus, ubi vos* [c] *labor haud magnus, præda major manet.* Divendita præda, ultro adhortantes imperatorem, ad Romuleam pergunt. Ibi

quoque

ſules fiunt, priori item conſulatu inter ſe comparati.

b *Captique, & alia præda ingens capta eſt.*] Recidenda pro alienis videntur *capta eſt.*

c *Labor haud magnus.*] Duo Pall.

duo

quoque ſine opere, ſine tormentis ſimul admota ſunt ſigna, nulla vi deterriti à muris, qua cuique proximum fuit, ſcalis raptim admotis in mœnia evaſere. captum oppidum ac direptum eſt; [d] ad duo millia & trecenti occiſi; & ſex millia hominum capta. & miles ingenti præda potitus; quam vendere, ſicut priorem, coactus; Ferentinum inde, quanquam nihil quietis dabatur, tamen ſumma alacritate ductus. Cæterum ibi plus laboris ac periculi fuit. [e] & defenſa ſumma vi mœnia ſunt, & locus erat munimento, naturaque tutus: ſed evicit omnia aſſuetus prædæ miles. ad tria millia hoſtium circa muros cæſa: præda militis fuit. Hujus oppugnatarum urbium decoris pars major in quibuſdam annalibus ad Maximum trahitur. Murgantiam ab Decio, à Fabio Ferentinum Romuleamque oppugnatas tradunt: ſunt qui novorum conſulum hanc gloriam faciant. Quidam non amborum, ſed alterius, P. Volumnii: ei Samnium
18 provinciam evenisse. Dum ea in Samnio, cujuſcunque ductu auſpicioque, gererentur; [f] Romanis in Etruria iterum bellum ingens multis ex gentibus concitur. cujus auctor Gellius Egnatius ex Samnitibus erat. Tuſci fere omnes conſciverant bellum: traxerat contagio proximos Umbriæ populos: & Gallica auxilia mercede ſollicitabantur. omnis ea multitudo ad caſtra Samnitium conveniebat. Qui tumultus repens poſtquam Romam perlatus eſt, quum jam L. Volumnius conſul cum legionibus ſecunda ac tertia, ſociorumque millibus quindecim

duo Voſſ. Helm. Chiflet. Andreas: *labor haud major, præda major manet.*

d *Ad duo millia & trecentos occiſi.*] Hoc poſtremæ Gruteri debetur. Andreas & omnes uſque ad Frobenium ultimum *trecenti*. Gryphius, Curio, Sigonius, Gruterus prius, *CCC.* ut & fere ſcripti: ſed Voſſianus clare: *ad duo millia tercenti.* Et genus eſt loquendi Livio haud inſolens. Lib. 3. *Exſules ſervique ad quatuor millia hominum & quingenti, duce Appio* &c. Lib. 4. *Quorum ad duo millia & quingenti vivi capiuntur.* Lib. 35. *Ad mille quingenti ad conſules transfugerunt.*

e *Nam & defenſa.*] Τὸ *Nam* interpoſuit Sigonius: nos reperimus nuſquam.

f *Romanis in Etruria interim bellum ingens.*] Pall. & Voſſ. alter, *iterum bellum ingens.*

g Quoſ-

decim profectus in Samnium eſſet, Ap. Claudium primo quoque tempore in Etruriam ire placuit. duæ Romanæ legiones ſecutæ, prima & quarta, & ſociorum duodecim millia. caſtra haud procul ab hoſte poſita. Cæterum magis eo profectum eſt quod mature ventum erat, ut [g] quoſdam ſpectantes jam arma Etruriæ populos, metus Romani nominis comprimeret, quam quod ductu conſulis quicquam ibi ſatis ſcite, aut fortunate geſtum ſit. Multa prælia locis & temporibus iniquis commiſſa: ſpeſque indies graviorem hoſtem faciebat. & jam prope erat, ut nec duci milites, nec militibus dux ſatis fideret. Literas ad collegam arceſſendum ex Samnio miſſas in trinis annalibus invenio. piget tamen incertum ponere, quum ea ipſa inter conſules populi Romani jam iterum eodem honore fungentes diſcrepatio fuerit: Appio abnuente miſſas, Volumnio affirmante Appii ſe literis accitum. Jam Volumnius in Samnio tria caſtella ceperat, in quibus ad tria millia hoſtium cæſa erant: dimidium fere ejus captum. & Lucanorum ſeditiones, à plebeiis & egentibus ducibus ortas, ſumma optimatium voluntate per Q. Fabium proconſulem, miſſum eo cum veteri exercitu, compreſſerat. [h] Decio depopulandos hoſtium agros relinquit. ipſe cum ſuis copiis in Etruriam ad collegam pergit: quem advenientem læti omnes accepere. Appium ex conſcientia ſua credo [i] animum habuiſſe haud immerito iratum, ſi nihil ſcripſerat: illiberali, & ingrato animo, ſi eguerat ope, diſſimulantem. Vix enim ſalute mutua reddita quum obviam egreſſus eſſet:

g *Quoſdam ſpectantes jam arma in Etruria populos.*] Pall. Voſſiani, Helm. Th. & editi omnes ante Frobenium: *arma Etruriæ.*

h *Decio populandos hoſtium agros relinquit: ipſe cum copiis.*] Scripti *depopulandos*, &, *cum ipſis copiis:* ſed legendum: *cum ſuis:* ut Voſſianus: & edd. ante Modianam jam occuparunt.

i *Animum habuiſſe, haud immerito iratum, ſi nihil ſcripſerat; illiberali & ingrato animo.*] Videtur τὸ *animo* inſiticium eſſe: Livio enim ſatis fuerat paullo ante vocem eam poſuiſſe, unde facillimum repeti. Niſi ſcripſit: *credo animatum fuiſſe; haud immerito iratum, ſi nihil ſcripſerat; illiberali & ingrato animo.*

k Auxi-

eſſet: *Satin' ſalvæ*, inquit, *Luci Volumni? ut ſeſe in Samnio res habent? Quæ te cauſſa ut provincia tua excederes, induxit?* Volumnius in Samnio res proſperas eſſe ait: literis ejus accitum veniſſe. quæ ſi falſæ fuerint, nec uſus ſui ſit in Etruria, extemplo converſis ſignis abiturum. *Tu vero abeas*, inquit, *neque te quiſquam moratur: etenim minime conſentaneum eſt, quum bello tuo forſitan vix ſufficias, hîc te ad opem ferendam aliis gloriari veniſſe. Bene Hercules verteret*, dicere Volumnius: *malle fruſtra operam inſumptam, quam quicquam incidiſſe, cur non ſatis eſſet Etruriæ unus conſularis exercitus.*

19 Digredientes jam conſules legati tribunique ex Appiano exercitu circumſiſtunt: pars imperatorem ſuum orare, ne collegæ [k] auxilium, quod acciendum ultrò fuerit, ſua ſponte oblatum ſperneretur: plures abeunti Volumnio obſiſtere, atque obteſtari, *ne pravo cum collega certamine rempub. prodat. ſi qua clades incidiſſet, deſertori magis quam deſerto noxiæ fore. Eo rem adductam, ut omnis rei bene aut ſecus geſtæ in Etruria decus dedecuſque ad L. Volumnium ſit delegatum. neminem quæſiturum quæ verba Appii, ſed quæ fortuna exercitus fuerit. Dimitti ab Appio eum, ſed à republ. & ab exercitu retineri. experiretur modo voluntatem militum.* Hæc monendo obteſtandoque, prope reſtitantes conſules in concionem pertraxerunt. Ibi orationes longiores habitæ in eandem ferme ſententiam, [l] in quam inter paucos certatum verbis fuerat. Et quum Volumnius cauſſa ſuperior, ne infacundus quidem adverſus eximiam eloquentiam collegæ viſus eſſet; cavillanſque

k *Auxilium quod accipiendum ultro.*] A Curione eſt. Priores, *acciendum*. Veriſſime: loquuntur enim tanquam credentes Appio neganti accitum eſſe. Itaque jam recepimus in ſecundam editionem noſtram. Sed nec pejus mox foret, *ſperneret*, vel *aſpernaretur*. Nemo enim ſpernebat præter ipſum imperatorem.

l *In quam inter paucos certatum verbis fuerat.*] Qui Sigonio interpolatum ediderunt, *in quam paucis ante certatum verbis fuerat*, non adſecuti ſunt leporem Livii. *Inter paucos*, eſt inter comites, & proximos utriuſque. *Certare autem verbis*, quum *longioribus orationibus* diverſum ponitur, eſt brevibus dictis alternis & altercatione contendere. Donatus ad Terentii in Phormione: *tria non commutabitis verba hodie inter vos: Proprie verba commutare eſt quod altercari dicimus.* Eaque Plauti eſt *verbis velitatio*. Turpilius: *Comperce verbis velitare, ad rem redi.* Auctor Moralium

Iamque Appius *ſibi acceptum referre* diceret *debere, quod ex muto atque elingui, facundum etiam conſulem haberent: priore conſulatu primis utique menſibus hiſcere eum nequiſſe; nunc jam populares orationes ſerere: Quam mallem,* inquit Volumnius, *tu à me ſtrenue facere, quam ego ab te ſcite loqui didiciſſem. Poſtremo conditionem ferre, quæ decretura ſit, non orator (neque enim id deſiderare rempublicam) ſed imperator uter ſit melior. Etruriam & Samnium provincias eſſe: utram mallet, eligeret. ſuo exercitu ſe vel in Etruria, vel in Samnio rem geſturum.* tum militum clamor ortus, ut ſimul ambo bellum Etruſcum ſuſciperent. quo animadverſo conſenſu Volumnius, *Quoniam in collegæ voluntate interpretanda,* inquit, *erravi; non committam ut quid vos velitis, obſcurum ſit. manere, an abire me velitis, clamore ſignificate.* Tum vero tantus eſt clamor exortus, ut hoſtes è caſtris exciret: armis arreptis in aciem deſcendunt. & Volumnius ſigna canere, ac vexilla efferri è caſtris juſſit. Appium addubitaſſe ferunt, cernentem, ſeu pugnante, ſeu quieto ſe, fore collegæ victoriam: deinde veritum, ne ſuæ quoque legiones Volumnium ſequerentur & ipſum flagitantibus ſuis ſignum dediſſe. Ab neutra parte ſatis commode inſtructi fuerunt. nam & Samnitium dux Gellius Egnatius pabulatum cum cohortibus paucis ierat: ſuoque impetu magis milites quam cujuſquam ductu aut imperio pugnam capeſſebant. & Romani exercitus nec pariter ambo ducti, nec ſatis temporis ad inſtruendum fuit. Prius concurrit Volumnius, quam Appius ad hoſtem perveniret. itaque fronte inæquali concurſum eſt: & [m] velut ſorte quadam mutante aſſuetos inter ſe hoſtes, Etruſci Volumnio, Samnites parumper cunctati, quia dux aberat, Appio occurrere. Dicitur Appius in medio pugnæ diſcrimine, ita ut inter prima ſigna manibus ad cœlum ſublatis conſpiceretur, ita precatus eſſe,

Bellona

lium ſub nomine Catonis: *Contra verboſos noli contendere verbis.*

m *Velut ſorte quadam mutante.*] Legendum cenſeo, *forte,*

D Exer-

Bellona ſi hodie nobis victoriam duis, aſt ego templum tibi voveo. Hæc precatus, velut inſtigante Dea, & ipſe collegæ & n exercitus virtutem adæquavit. Duces imperatoria opera exſequuntur; & milites, ne ab altera parte prius victoria incipiat, annituntur. Ergo fundunt fugantque hoſtes, majorem molem haud facile ſuſtinentes, quam cum qua manus conſerere aſſueti fuerant. urgendo cedentes, inſequendoque effuſos compulêre ad caſtra. Ibi, interventu Gellii, cohortiumque Sabellarum, pauliſper recruduit pugna. iis quoque mox fuſis, jam à victoribus caſtra oppugnabantur: & quum Volumnius ipſe portæ ſigna inferret, Appius Bellonam victricem identidem celebrans, accenderet militum animos, per vallum, per foſſas irruperunt. Caſtra capta, direptaque, præda ingens parta, & militi conceſſa eſt. ſeptem millia ac trecenti hoſtium occiſi, duo millia & centum viginti capti. Dum ambo conſules omniſque Romana vis in Etruſcum bellum magis inclinat, in Samnio novi exercitus exorti ad depopulandos imperii Romani fines per Veſcinos o in Campaniam Falernumque agrum tran-

n *Exercitus virtutem adæquavit ducis. Imperatoria opera exſequitur.*] Hæc ſana non ſunt. Primum non poſſunt, niſi de ſolo Appio & militibus Appianis accipi: quo pacto nihil dicitur, quod dictum non eſſet præcedenti periodo, & male continuatur ſequens: *Ergo fundunt fugantque hoſtes*: quod haud dubie de utroque exercitu dicitur. Præter hoc incommodum ſcriptorum varietas ſuſpicionem auget. *Exſequitur*, nuſquam. Duo Pall. Voſſ. *Virtutem æquavit ducis. imperatoria opera exercentur*. Tertius & Thuan. Rott. & Helm. cum Campano: *virtutem æquavit. duces imper. opera exſequuntur.* Niſi quod Th. *ducis*. Spero fuiſſe: *& ipſe collegæ & exercitus virtutem æquarunt. Duces imperatoria opera exſequuntur, & milites*. Ipſum Appium ait æquaſſe virtutem Volumnii & exercitus utriuſque æquaſſe virtutem inter ſeſe. Comparatio exercituum inter ſe, ut modeſtior, ita honeſtior. Quamquam & poſſis accipere, & ipſum & exercitum, collegæ cum ejus exercitu virtutem æquaſſe, & ſic licet retinere *æquavit*. Lib. 3. *Communicando conſilia laudeſque & æquando imparem ſibi*. Hoc 10. infra: *excitataque memoria parentis, æquata eventu publico privatoq; filii laudibus*. Iterumque: *ibi, ira vires æquavit*. Et, *collegæ amicos ad ſolatium æquatæ repulſæ ſibi quoque negare triumphum*. Lib. 22. *Nox æquato timore neutros pugnam incipientes ad lucem tenuit*. Lib. 39. *Ap. Claudius felicitatem virtutemque collegæ in Liguribus Ingaunis æquavit ſecundis aliquot præliis*. Quæ deinceps, ut de utroque duce, ita & de utroque accipienda exercitu; & ita optime continuatur ſequens periodos.

o *In Campaniam Falernumque agrum.*] Mala manus Sigoniani: *Campanum.*

tranſcendunt, ingenteſque prædas faciunt. Volumnium magnis itineribus in Samnium redeuntem (jam enim Fabio Decioque prorogati imperii finis aderat) fama de Samnitium exercitu populationibuſque Campani agri, ad tuendos ſocios convertit. Ut in Calenum agrum venit, & ipſe cernit recentia cladis veſtigia, & Caleni narrant tantum jam prædæ hoſtes trahere, p ut vix explicari agmen poſſit: itaque jam propalam duces loqui, extemplo eundum in Samnium eſſe, ut relicta ibi præda in expeditionem redeant, nec tam oneratum agmen dimicationi committant. Ea quanquam ſimilia veris erant, certius tamen exploranda ratus, dimittit equites, qui vagos prædatores in agros palantes excipiant: ex quibus inquirendo, cognoſcit, ad Vulturnum flumen ſedere hoſtem, inde tertia vigilia moturum iter in Samnium eſſe. His ſatis exploratis profectus, tanto intervallo ab hoſtibus conſedit, ut nec adventus ſuus propinquitate nimia noſci poſſet, & egredientem è caſtris hoſtem opprimeret. Aliquanto ante lucem ad caſtra acceſſit: gnaroſque Oſcæ linguæ, exploratum quid agatur, mittit. Intermiſti hoſtibus (quod facile erat in nocturna trepidatione) cognoſcunt infrequentia armatis ſigna egreſſa, prædam prædæque cuſtodes exire; q ignobile agmen, & ſua quemque molientem, nullo inter alios conſenſu, nec ſatis certo imperio. Tempus aggrediendi aptiſſimum viſum eſt: & jam lux appetebat. Itaque ſigna

panum. Lib. 8, 37. *Nec tamen res ulla memorabilis acta: ager Apulus Samniumque evaſtatum.* Quod neceſſe non eſt mutari. Lib. 21. *Italiam oſtentat ſubjectoſque Alpinis montibus Circumpadanos campos.* Lib. 24. *Pratucianum Hadrianumque agrum, Marſos inde Marrucinoſque & Pelignos devaſtat, circaque Arpos & Luceriam proximam Apuliæ regionem.* Iterumque: *hoſteſque ſub oculis erant Falerni agri colonorumque Sinueſſæ tecta urentes.* Quæ omnia egregie copiam Livii decent: atque utinam ſatis à nobis intelligerentur.

p *Ut vix explicare agmen poſſint.*] Parum intereſt: ſed Mſſ. fere: *explicari agmen poſſit.* Lib. 2. *Cum maxime agmen è caſtris explicaretur.* Lib. 42. *Nullo exſpectante dum utcunque explicaretur agmen.*

q *Ignobile agmen, & ſua quemque molientem.*] Omnino melius quam *immobile*, quod probat Sigonius, etſi & ſcripti quidam ſic & Campanus. Hoc ipſo libro: *exercitum itineribus ac mutatione*

ſigna canere juſſit: agmenque hoſtium aggreditur. Samnites, præda impediti, infrequentes armati, pars addere gradum, ac præ ſe agere prædam: pars ſtare; incerti utrum progredi, an regredi in caſtra tutius foret. Inter cunctationem opprimuntur. & Romani jam tranſcenderant vallum, cædeſque ac tumultus erat in caſtris. Samnitium agmen præterquam hoſtili tumultu, captivorum etiam repentina defectione turbatum erat: qui partim ipſi ſoluti vinctos ſolvebant: partim arma in ſarcinis deligata rapiebant; tumultumque prælio ipſo terribiliorem intermiſti agmini præbebant. Memorandum deinde edidere facinus: [r] nam Stajum Minatium ducem, adeuntem ordines hortantemque, invadunt. diſſipatis inde equitibus, qui cum eo aderant, ipſum circumſiſtunt: inſidentemque equo, captum, ad conſulem Romanum rapiunt. Revocata eo tumultu prima ſigna Samnitium: præliumque jam profligatum integratum eſt, nec diutius ſuſtineri potuit. Cæſa ad ſex millia hominum: duo millia & quingenti capti: in eis tribuni militum quatuor: ſigna militaria triginta: & quod lætiſſimum victoribus fuit, captivorum recepta ſeptem millia & quadringenti; præda ingens ſociorum: acciti-que edicto domini ad res ſuas noſcendas, recipiendasque. Præſtituta die, quarum rerum non extitit dominus, militi conceſſæ: coactique vendere prædam, ne
21 alibi quam in armis animum haberent. Magnum ea populatio Campani agri tumultum Romæ præbuerat; & per eos forte dies ex Etruria allatum erat, poſt de-

Juctum

tatione locorum nobiliorem ac ſalubriorem eſſe. Agmen ignobile eſt non tam armis ornatum quam præda oneratum, pugnæque & fortium factorum immemor.

r *Nam Stajum Egnatium ducem.*] Sigonii liber: *Statium Minatium.* nec aliter Iuntas & Saveterius ediderant. Beccarius, Aſcenſius, Tarviſ. Ven. *Statim Minatium.* Scripti noſtri & Andreas Romæ & Moguntini: *nam Stajum Minatium ducem.* Prius nomen eſt apud Perſium Sat. 2. & in fragmento faſtorum municipalium: *M. Stajus Flaccus duumvir*: unde etiam *Stajenus* & *Inſtejus.* Viſuntur quoque in volumine inſcriptionum, *P. Minacius Auſus* cum *P. Minacio Albino* fratre, aliuſque item *M. Minacius.* Non confundendus cum Stajo Minacio Samnitium

luctum inde Volumnianum exercitum, Etruriam con-:itam in arma, [f] & Gellium Egnatium Samnitium du-:em, & Vmbros ad defectionem vocari, & Gallos pre-:io ingenti ſolicitari. His nunciis ſenatus conterritus, uſtitium indici, delectum omnis generis hominum ha-)eri juſſit. nec ingenui modo aut juniores ſacramento dacti ſunt, ſed ſeniorum etiam cohortes factæ, liberti-ique centuriati. & defendendæ urbis conſilia agita-antur; ſummæque rerum prætor P. Sempronius præ-rat. Cæterum parte curæ exonerarunt ſenatum Lucii 'olumnii conſulis literæ, quibus cæſos fuſoſque popu-atores Campaniæ cognitum eſt. Itaque & ſupplica-iones ob rem bene geſtam conſulis nomine decernunt. aſtitium remittitur, [t] quod fuerat dies decem & octo, applicatioque perlæta fuit. Tum de præſidio regio-is, depopulatæ ab Samnitibus, agitari cœptum. Ita-ue placuit, ut duæ coloniæ circa Veſcinum & Faler-um agrum deducerentur: una oſtium Liris fluvii, quæ Iinturnæ appellata; altera in ſaltu Veſcino, Falernum ontingente agrum: ubi Sinope dicitur Græca urbs iiſſe; Sinueſſa deinde ab colonis Romanis appellata. 'ribunis plebis negotium datum eſt, ut plebeiſcito ju-eretur P. Sempronius prætor triumviros in ea loca co-onis deducendis creare. nec qui nomina darent, facile ıveniebantur, quia in ſtationem ſe prope perpetuam ıfeſtæ regionis, non in agros mitti rebantur. Avertit) eis curis ſen[...]um Etruriæ ingraveſcens bellum; & 'ebræ literæ App[...] monentis, ne regionis ejus motum negli-

nitium duce alter Samnitium dux :llius Egnatius, de quo & ante Livius : deinde.

f *Et Gellium Egnatium Samnitium* :*cem.*] Hæc verba nec præcedentibus :c conſequentibus conveniunt. nec iim tum demum ſumebat arma, quæ ıdum expertus erat, nec vocabatur ad fectionem, quippe qui dudum defe-cerat. Scribe: *Etruriam concitam in arma, & Gellium Egnatium Samnitium ducem & Vmbros ad defectionem vocare, & Gallos pretio ingenti ſollicitare.* non *vocari* & *ſollicitari.*

t *Quod fuerat per dies decem & octo.*] Ex Sigoniano immiſſum per libri meliores cum antiquitus editis ignorant. Plautus Aſin. *Quia triduum hoc unum*

 modo

negligerent: *quatuor gentes conferre arma; Etruſcos, Samnites, Vmbros, Gallos. jam caſtra bifariam facta eſſe, quia unus locus capere tantam multitudinem non poſſit.* [v] Ob hæc, (& jam appetebat tempus comitiorum) L. Volumnius conſul Romam revocatus: qui prius quam ad ſuffragium centurias vocaret, in concionem advocato populo, multa de magnitudine belli Etruſci diſſeruit. *jam tum, quum ipſe ibi cum collega rem pariter geſſerit, fuiſſe tantum bellum, ut nec duce uno, nec exercitu geri potuerit: acceſſiſſe poſtea dic. Vmbros, & ingentem exercitum Gallorum.* [x] *Adverſus quatuo populos duos conſules illo die deligi meminiſſent. ſe, niſi confideret eum conſenſu populi Romani conſulem declaratum iri, qu haud dubie tum primus omnium ductor habeatur, dictatorem fuiſ*
22 *ſe extemplo dicturum.* Nemini dubium erat, [y] quin Q. Fabius omnium conſenſu deſtinaretur, eumque & prærogativæ, & primo vocatæ omnes centuriæ conſulem cur L. Volumnio dicebant. Fabii oratio fuit, qualis bien nio ante: deinde, ut vincebatur conſenſu, verſa poſtremo ad collegam P. Decium poſcendum. *id ſenectuti ſu adminiculum fore: cenſura, duobuſque conſulatibus ſimul geſt. expertum ſe, nil concordi collegio firmius ad rempubl. tuendam eſſe*

modo foro operam aſſiduam dedi. Menæch. *Elleborum potabis, faxo, aliquos viginti dies.*

v *Ob hæc, & jam appetebat tempus, comitiorum cauſa.*] Sic Gelenius: ſic etiam Andreas Romæ, ſecutique hunc Beccar. Tarviſ. Ven. niſi quod *etiam* habent. Aſcenſius & Mog. *Ob hanc (etiam appetebat tempus comitiorum) cauſam.* Iuntas, Savet. *Ob hæc etiam appetebat tempus comitiorum, quorum cauſa L. Volumnius.* Palatini non agnoſcunt τὸ *cauſa:* habent enim duo & Voſſ. alter, *comitiorum & Lucius:* tertius, *comitiorum tum Lucius.* Omnia iſta licet eodem ordine habeas, ſcribaſque: *Ob hæc (& jam appetebat tempus comitiorum) L. Volumnius conſul.* Habent tamen Voſſianus prior & Chiſl. & tolerari poteſt, ſi ſic diſtinguas: *Ob hæc & (jam appetebat tempus) comitiorum cauſa.*

x *Adverſus quatuor populos duos conſules.*] Sic Sigonius ex ſuo, cum in ali & melioribus ſit *duces conſules.* Freg vim ſententiæ puerili antitheto & luſ in numeris *quatuor* & *duo.* Nam quicquam afferret, quod duo tantum adverſum quatuor, cur tanquam gra viorem adverſarium minatur omnibu quatuor unum dictatorem. Immo pol dus omne in vocabulo *duces* eſt: memi niſſent creare ſe conſules, qui duce futuri eſſent bello adverſus quatuor fi miſſimos populos. Andreas & omne antiqui impreſſi: *populos & duces.*

y *Quin Q. Fabius.*] Th. & Chiſ *Quin Fabius quintum.* Et ſane quintu hic erat ejus conſulatus. Non videtu tamen ſatis commoda hic ejus rei men tio

ſſe. novo imperii ſocio vix jam aſſueſcere ſenilem animum poſſe. ̇um moribus notis facilius ſe communicaturum conſilia. Subſcripſit orationi ejus conſul cum meritis P. Decii laudibus, tum *quæ ex concordia conſulum bona, quæque ex diſcordia mala in adminiſtratione rerum militarium evenirent*, memorando; [a] *quam prope ultimum diſcrimen ſuis & collegæ ̇ertaminibus nuper ventum foret*: admonendo Decium, Fabiumque, *ut uno animo, una mente viverent. eſſe præterea viros natos militiæ, factis magnos, ad verborum linguæque certamina rudes. Ea ingenia conſularia eſſe. callidos ſolerteſque, juris atque eloquentiæ conſultos, qualis Ap. Claudius eſſet, urbi ac foro præſides habendos, prætoreſque ad reddenda jura creandos eſſe.* His agendis dies eſt conſumptus. poſtridie ad præſcriptum conſulis & conſularia & prætoria comitia habita. Conſules creati Q. Fabius & P. Decius: Ap. Claudius prætor, [1] omnes abſentes: & L. Volumnio ex ſenatuſconſulto & ſcito plebis prorogatum in annum imperium eſt. Eo anno prodigia multa fuerunt: quorum averruncandorum cauſſa ſupplicationes in biduum ſenatus decrevit. [b] Publice vinum ac thus ſacrificiis præbitum. ſupplicatum iere frequentes viri, fœminæque. 23

o. Placet potius cum Vorlianis: *quin abius Quintus.* Vt lib. 3. cap. 1.

a *Quam prope ad ultimum.*] Voſſ. ̇erque, Rot. Hel. *Quam prope ultimum.* Recte. Vide ad lib. 6, 42.

b *Publice vinum ac thus ſacrificiis ̇æbitum.*] Valde corrupte hæc in ſcriis habentur: in uno conſentiunt, quod norant τὸ *ſacrificiis* ab Sigonio addium.

VARIORUM.

1 *Omnes abſentes.*] *Abſentem conſum aut prætorem creari*, non eum ſignicat tantum, qui abeſt ab urbe, ſed ̇iam, qui cum in urbe ſit, abeſt à ̇ampo, in quo tamen comitia creandi magiſtratus cauſa habeantur. Sic loquitur lib. 4. *Plebs tribunos plebis Sex. ̇empanium, A. Sellium abſentes fecit.* Hos vero ex caſtris in urbem cum conſule reverſos paucis ante verbis tradidit. Et hoc libro ſupra: *Conſul ex dictatura factus M. Valerius. Non petentem, atque adeo abſentem, creatum tradidere quidam.* Sic hoc loco Q. Fabius & P. Decius facti conſules ſunt, cum in Campo non adeſſent; Ap. Claudius prætor, cum non ſolum in Campo, ſed ne in urbe quidem tum, verum in Etruria verſaretur. Hoc autem ita eſſe aperte oſtendit Dionyſius lib. 9. de Appio Claudio conſule abſente facto, id eſt, ut ipſe interpretatur, qui in Campum non deſcenderat. Ἄππιον Κλαύδιον πολλὰ ἀντειπόντα, καὶ οὐδὲ εἰς τὸ πεδίον ἐλθεῖν βουληθέντος ἕνεκα τῶν ἀρχαιρεσιῶν οὐδ' ἧττον προεβούλευσάν τε καὶ ἐψηφίσαντο ἀπόντα ὕπατον. *Sigonius.*

que. Inſignem ſupplicationem fecit certamen in ſacello Pudicitiæ patriciæ, quæ in foro boario eſt ad ædem rotundam Herculis, inter matronas ortum. Virginiam Auli filiam, patriciam plebeio nuptam Volumnio conſuli, matronæ, quod è Patribus enupſiſſet, ſacris arcuerant. Brevis altercatio inde, ex iracundia muliebri in contentionem animorum exarſit. quum ſe Virginia & patriciam & pudicam in patriciæ Pudicitiæ templum ingreſſam, & uni nuptam, ad quem virgo deducta ſit; nec ſe viri, honorumve ejus ac rerum geſtarum pœnitere, vero gloriaretur. Facto deinde egregio magnifica verba adauxit. in vico Longo, ubi habitabat, ex parte ædium quod ſatis eſſet loci modico ſacello, excluſit: aramque ibi poſuit. & convocatis plebeiis matronis, conqueſta injuriam patriciarum, *Hanc ego aram*, inquit, *Pudicitiæ plebeiæ dedico: voſque hortor, ut quod certamen virtutis viros in hac civitate tenet, hoc pudicitiæ inter matronas ſit. detiſque operam, ut hæc ara quam illa ſi quid poteſt, ſanctius, & à caſtioribus coli dicatur.* Eodem ferme ritu & hæc ara, quo illa antiquior, culta eſt; ut nulla niſi ſpectatæ pudicitiæ matrona, & quæ uni viro nupta fuiſſet, jus ſacrificandi haberet. Vulgata dein religio à pollutis, nec matronis ſolum, ſed omnis ordinis fœminis, poſtremò in oblivionem venit. Eodem anno Cn. & Q. Ogulnii ædiles curules aliquot fœneratoribus diem dixerunt, quorum bonis mulctatis, ex eo quod in publicum redactum eſt, ænea in Capitolio limina, & trium menſarum argentea vaſa in cella Jovis, Jovemque in culmine cum quadrigis, & ad Ficum Ruminalem ſimulacra infantium conditorum Urbis ſub uberibus lupæ poſuerunt: ſemitamque ſaxo quadrato à Capena porta ad Martis ſtraverunt, & ab ædilibus plebeiis L. Ælio Pæto, & C. Fulvio Curvo, ex mulctaticia item pecunia, quam exegerunt [2] pecuariis damnatis, ludi facti: pateræque aureæ ad Cere-

2 *Pecuariis damnatis.*] *Pecuarii* qui fuerint docet Aſconius in divinatio nem: *Mancipes*, inquiens; *ſunt publicanorum principes, qui quæſtus ſui cauſa, ſi de-*

:ereris poſitæ. Q. inde Fabius quintum & P. Decius 24
uartum, conſulatum ineunt: tribus conſulatibus, cen-
ıraque collegæ, nec gloria magis rerum, quæ ingen
rat, quam concordia inter ſe clari. quæ ne perpetu
ſſet, ordinum magis quam ipſorum inter ſe certame
ıtervenifſe reor: patriciis tendentibus, ut Fabius E
ruriam extra ordinem provinciam haberet: plebeii
uctoribus Decio, ut ad ſortem revocaret. Fuit cert
ontentio in ſenatu; & poſtquam ibi Fabius plus pote
at, revocata res ad populum eſt in concione. ut inte
ıilitares viros, & factis potius quam dictis fretos, pau
a verba habita: Fabius *quam arborem conſeruiſſet, ſub e*
gere alium fructum, indignum eſſe, dicere. *ſe aperuiſſe Cim*
iam ſilvam, viamque per devios ſaltus Romano bello feciſſ
Quid ſe id ætatis ſollicitaſſent, ſi alio duce bellum geſturi eſſent
Nimirum adverſarium ſe, non ſocium imperii legiſſe, ſenſit
xprobrat: *& invidiſſe Decium concordibus collegiis tribu*
'oſtremo *ſe tendere nihil ultra, quam, ut* [a] *ſi ſe dignum pro*
incia ducerent, in eam mitterent: in ſenatus arbitrio ſe fuiſſ
& in poteſtate populi futurum. P. Decius ſenatus injurian
uerebatur: *quoad potuerint Patres anniſos, ne plebeiis adit*
d magnos honores eſſet: poſtquam ipſa virtus pervicerit, ne i
llo genere hominum inhonorata eſſet; quæri, quemadmodum in
ita ſint, non ſuffragia modo populi, ſed arbitria etiam fortuna
& in paucorum poteſtatem vertantur. Omnes ante ſe conſul
ortitos provincias eſſe: nunc extra ſortem Fabio ſenatum pro
inciam dare. Si honoris ejus cauſſa: ita eum de ſe deque repu
lica meritum eſſe, ut faveat Q. Fabii gloriæ: quæ modo non ſu
ontumelia ſplendeat. Cui autem dubium eſſe, ubi unum bellu
t aſperum ac difficile, quum id alteri extra ſortem mandetu
uin alter conſul pro ſupervacaneo atque inutili habeatur? Glo
iari Fabium rebus in Etruria geſtis. velle & P. Decium gloria
ri

decumas redimunt, decumani appel-
ntur: ſi portum aut paſcua publica,
rtitores aut pecuarii, quorum ratio
riptura dicitur &c. Godelev.

GRONOVII.

a *Si ſe dignum provincia.*] Voſſ. ute
que, Rot. Helm. carent τὸ *ſe.*

ri: & forſitan quem ille obrutum ignem reliquerit, ita ut toties novum ex improviſo incendium daret, eum ſe extincturum. Poſtremo [b] *ſe, collegæ honores præmiaque conceſſurum verecundia ætatis ejus majeſtatiſque.* [c] *quum periculum, quum dimicatio propoſita ſit, neque cedere ſua ſponte, neque ceſſurum. & ſi nihil aliud ex eo certamine tulerit, illud certe laturum, ut quod populi ſit, populus jubeat potius, quam Patres gratificentur. Jovem optimum maximum, Deoſque immortales ſe precari, ut ita ſortem æquam ſibi cum collega dent, ſi eandem virtutem felicitatemque in bello adminiſtrando daturi ſint. certe id & natura æquum, & exemplo utile eſſe, & ad famam populi Romani pertinere; eos conſules eſſe, quorum utrolibet duce bellum Etruſcum geri recte poſſit.* Fabius nihil aliud precatus populum, quam ut prius quam intro vocarentur ad ſuffragium tribus, Ap. Claudii prætoris allatas ex Etruria literas audirent, comitio abit. nec minore populi conſenſu quam ſenatus, provincia Etruria extra ſortem Fabio
25 decreta eſt. Concurſus inde ad conſulem factus omnium ferme juniorum. & pro ſe quiſque nomina dabant: tanta cupido erat ſub eo duce ſtipendia faciendi. Qua circumfuſus turba, *Quatuor millia*, inquit, *peditum & ſexcentos equites duntaxat ſcribere in animo eſt: hodierno & craſtino die qui nomina dederitis, mecum ducam. majori mihi curæ eſt, ut omnes locupletes reducam, quam ut multis rem geram militibus.* Profectus apto exercitu, & eo plus fiduciæ ac ſpei gerente, quod non deſiderata multitudo erat, ad oppidum Aharnam, unde haud procul hoſtes erant, ad caſtra Appii prætoris pergit. paucis citra millibus lignatores ei cum præſidio occurrunt: qui ut lictores prægredi

b *Se collegæ honores præmiaque.*] Senſus formatus in re gravi, ut in joco apud Plautum Trinum. 2, 4. *Decedam ego illi de via, de ſemita, de honore populi: verum quod ad ventrem attinet, Non hercle hoc longe, niſi me pugnis vicerit.* Eſt autem exaudiendum *concedere honores*, ut ſit pati ſe vinci in petendis honoribus: ut alibi *conceſſa victoria, conceſſum mare.* Vide ad lib. 33.

c *Quum periculum, quum dimicatio.*] Poſteriori *quum* deficiuntur tres Pal. duo Voſſ. Rot. Helm. Et ſic mavult ſæpe Livius per aſyndeton. Fortaſſis etiam: *quum periculum, dimicatio, propoſita ſint.* Sic cap. 29. *cæleſtium,*

gredi viderunt, Fabiumque eſſe conſulem accepere, læti atque alacres Diis populoque Romano grates agunt, quod eum ſibi imperatorem miſiſſent. Circumfuſi deinde quum conſulem ſalutarent, quærit Fabius quo pergerent, reſpondentibuſque, lignatum ſe ire: *Ain' tandem*, inquit, *num caſtra vallata non habetis!* Ad hoc quum ſuccl amatum eſſet: duplici quidem vallo, & foſſa, & tamen in ingenti metu eſſe: *Habetis igitur*, inquit, *affatim lignorum. redite, & vellite vallum.* Redeunt in caſtra, terroremque ibi vellentes vallum, & iis qui in caſtris remanſerunt militibus, & ipſi Appio fecerunt. Tum pro ſe quiſque alii aliis dicere, Conſulis ſe Q. Fabii facere juſſu. Poſtero inde die caſtra mota: & Appius prætor Romam dimiſſus. inde nuſquam ſtativa Romanis fuere. negabat utile eſſe uno loco ſedere exercitum: itineribus, ac mutatione locorum nobiliorem ac ſalubriorem eſſe. fiebant autem itinera, quanta fieri ſinebat hiems haud dum exacta. Vere inde primo relicta ſecunda legione [1] ad Cluſium, quod Camers olim appellabant: præpoſitoque caſtris L. Scipione proprætore, Romam ipſe ad conſultandum de bello rediit: ſive ipſe ſponte ſua, quia bellum ei majus in conſpectu erat, quam quantum eſſe famæ crediderat; ſive ſenatuſconſulto accitus. nam in utrumque auctores ſunt. Ab Ap. Claudio prætore retractum quidam videri volunt; quum in ſenatu, & apud populum (id quod per literas aſſidue fecerat) terrorem belli Etruſci augeret: *non ſuffecturum ducem unum nec exercitum unum, adverſus quatuor populos.* [d] *Periculoſum eſſe, ſive juncti unum premant, ſive id diverſi gerant bellum, ne ad omnia ſimul obire unus non poſſit. Duas ſe* ibi

ſtium, infernorum iras. Sic enim Mſſ. vel *inferorum.* non *infernorumque.*

d *Periculoſum eſſe ſive juncti unum.*] Forte, *Periculum eſſe.*

VARIORUM.

1 *Ad Cluſium, quod Camers olim app.*] Hinc Polyb. lib. 2. Σαμνῖται καὶ Γαλάται παρετάξαντο Ῥωμαίοις

 ἐν

ibi legiones Romanas reliquiſſe: & [a] minus quinque millia peditun
equitumque cum Fabio veniſſe: ſibi placere, P. Decium conſu
lem, primo quoque tempore in Etruriam ad collegam proficiſci.
L. Volumnio Samnium provinciam dari. Si conſul malit i
ſuam provinciam ire; Volumnium in Etruriam ad conſulem cun
exercitu juſto conſulari proficiſci. Quum magnam parten
moveret oratio prætoris, P. Decium cenſuiſſe ferunt
Ut omnia integra ac [b] libera Q. Fabio ſervarentur: do
nec vel ipſe, ſi per commodum reipubl. poſſet, Roman
veniſſet, vel aliquem ex legatis miſiſſet: à quo diſcere
ſenatus, quantum in Etruria belli eſſet: quantiſque ad
26 miniſtrandum copiis & quot per duces eſſet. Fabius u
Romam rediit, & in ſenatu, & productus ad populun
mediam orationem habuit, ut nec augere, nec minuer
videretur belli famam: magiſque in altero aſſumend
duce aliorum indulgere timori, quam ſuo aut reip. pe
riculo conſulere: cæterum ſi ſibi adjutorem belli, ſo
ciumque imperii darent; [c] quonam modo ſe obliviſc
P. Decii conſulis per tot collegia experti poſſe? *Nemi-*
nem omnium ſecum conjungi malle: [2] *& copiarum ſatis ſibi cum*
P. Decio, & nunquam nimium hoſtium fore. Sin collega qui
aliud malit; at ſibi L. Volumnium darent adjutorem. Omnium
rerum arbitrium & à populo, & à ſenatu, & ab ipſo col-
lega Fabio permiſſum eſt. & quum Decius ſe in Sa-
mnium,

ἐν τῇ Καμαρτίων χώρᾳ. Quos Polybius *Camartinos* vocat, eos Cluſinos eſſe intelligendum eſt. *Sigonius.*

2 *Et copiarum ſatis ſibi cum P. Decio, &c.*] Pertinet hic locus ad oraculum illud vulgatum: *Imperator ipſe quanti, tanti & ipſe exercitus.* Quo uſus & Florus lib. 2. cap. 18. *Gruter.*

GRONOVII.

a *Minus quinque millia peditum equitumque cum Fabio.*] Sic omnes noſtri. Sigonianus: *equitumque mille cum Fabio.* Recte, inquit ille; minor enim numerus equitum debet eſſe quam peditum. Quaſi diceretur iſtic quinque millia equitum & quinque millia peditum veniſſe. Immo non recte. Minus quinque millia pedites ſimul equiteſque erant univerſi, quippe quatuor millia peditum, equites ſexcenti.

b *Libera Q. Fabio ſervarentur.*] Th. duo Pall. *reſervarentur.* Cic. 1. famil. 21. *Diſturbavi rem, totamque vobis integram reſervavi.*

c *Quonam modo obliviſci.*] Sumſit ab Homero, apud quem Diomedes: Εἰ μὲν δὴ ἕταρόν γε κελεύετέ μ' αὐτὸν ἑλέσθαι, Πῶς ἂν ἔπειτ' Ὀδυσῆος ἐγὼ θείοιο λαθοίμην;

d *Quam*

mnium, vel in Etruriam proficiſci paratum eſſe oſtendiſſet; tanta lætitia ac gratulatio fuit, ut præciperetur victoria animis, triumphuſque non bellum decretum conſulibus videretur. Invenio apud quoſdam, extemplo conſulatu inito, profectos in Etruriam Fabium Deciumque, ſine ulla mentione ſortis provinciarum certaminumque inter collegas, quæ expoſui. Sunt, quibus ne hæc quidem certamina exponere ſatis fuerit. adjecerunt & Appii criminationes de Fabio abſente ad populum, & pertinaciam adverſus præſentem conſulem prætoris; contentionemque aliam inter collegas; tendente Decio, ut ſuæ quiſque provinciæ ſortem tueretur. Conſtare res incipit ex eo tempore, quo profecti ambo conſules ad bellum ſunt. Cæterum, antequam conſules in Etruriam pervenirent, Senones Galli multitudine ingenti ad Cluſium venerunt; legionem Romanam caſtraque oppugnaturi. Scipio, qui caſtris præerat, loco adjuvandam paucitatem ſuorum militum ratus; in colle qui inter urbem & caſtra erat, aciem erexit. Sed, ut in re ſubita, parum explorato itinere ad jugum perrexit, quod hoſtes ceperant, parte alia egreſſi. ita cæſa ab tergo legio: atque in medio, quum hoſtis undique urgeret, circumventa. Deletam quoque ibi legionem, ita ut nuncius non ſupereſſet, quidam auctores ſunt: nec ante ad conſules, qui jam haud procul à Cluſio aberant, famam ejus cladis perlatam, quam in conſpectu fuere Gallorum equites, pectoribus equorum ſuſpenſa geſtantes capita, & lanceis infixa, ovanteſque moris ſui carmine. Sunt qui Umbros fuiſſe, non Gallos tradant: nec tantum cladis acceptum. & circumventis pabulatoribus cum L. Manlio Torquato legato Scipionem proprætorem ſubſidium è caſtris tuliſſe, victoreſque Umbros, redintegrato prælio, victos eſſe: captivoſque eis ac prædam ademptam. Similius vero eſt, à Gallo hoſte quam Umbro eam cladem acceptam, quod, quum ſæpe alias, tum eo anno, Gallici tumultus præcipuus

terror

terror civitatem tenuit. Itaque præterquam quod ambo conſules profecti ad bellum erant cum quatuor legionibus, & magno equitatu Romano, Campaniſque mille equitibus delectis ad id bellum miſſis, & ſociorum nominiſque Latini majore exercitu, [d] quam Romani; alii duo exercitus haud procul urbe Etruriæ oppoſiti; unus in Faliſco, alter in Vaticano agro. Cn. Fulvius, & L. Poſtumius Megellus, proprætores ambo ſtativa in eis
27 locis habere juſſi. Conſules [e] ad hoſtes tranſgreſſo Apennino in agrum Sentinatem pervenerunt. Ibi quatuor millium ferme intervallo caſtra poſita. Inter hoſtes deinde conſultationes habitæ. atque ita convênit, ut ne unis caſtris miſcerentur omnes, neve in aciem deſcenderent ſimul. Samnitibus Galli, Etruſcis Umbri adjecti. dies indicta pugnæ: [f] Samnitibus Galliſque delegata pugna: inter ipſum certamen Etruſci Umbrique juſſi caſtra Romana oppugnare. Hæc conſilia turbarunt transfugæ Cluſini tres; clam nocte ad Fabium conſulem tranſgreſſi. qui editis hoſtium conſiliis dimiſſi cum donis; ut ſubinde, ut quæque res nova decreta eſſet, exploratam perferrent. Conſules Fulvio, ut ex Faliſco, Poſtumio, ut ex Vaticano exercitum ad Cluſium admoveant, ſummaque vi fines hoſtium depopulentur, ſcribunt. Hujus populationis fama Etruſcos ex agro Sentinate ad ſuos fines tuendos movit. Inſtare inde conſules, ut abſentibus iis pugnaretur: per biduum laceſſiere prælio hoſtem. biduo nihil dignum dictu actum. Pauci utrimque cecidêre: magiſque irritati ſunt ad juſtum certamen animi, quam ad diſcrimen ſumma rerum adducta. tertio die deſcenſum in campum omnibus copiis eſt. Quum inſtructæ acies ſtarent, cerva fugiens

lupum

d *Quam Romani.*] Hæc duo vocabula mihi vehementer ſunt ſuſpecta.

e *Ad hoſtes tranſgreſſo Appennino.*] Forte: *tranſgreſſos Appenninum.*

f *Samnitibus Galliſque delegata.*] Sic ex Mſſ. corrigere ſe ait Sigonius. Atqui ſic ediderunt omnes ab Andrea uſque ad Frobenium. Soli apud me Gryphius & Curio *Samniti.* Et hoc quum per ſe magis placet, tum eo ducere

lupum è montibus exacta per campos inter duas acies
decurrit: inde diverſæ feræ, cerva ad Gallos, lupus ad
Romanos curſum deflexit. Lupo data inter ordines
via, cervam Galli confixere. Tum ex anteſignanis Ro-
manus miles, *Illac fuga*, inquit, *& cædes vertit, ubi ſacram
Dianæ feram jacentem videtis. Hinc victor Martius lupus, in-
teger & intactus, gentis nos Martiæ & conditoris noſtri admo-
nuit.* Dextro cornu Galli, ſiniſtro Samnites conſtite-
runt. adverſus Samnites Fabius primam ac tertiam le-
giones pro dextro cornu, adverſus Gallos pro ſiniſtro
Decius quintam & ſextam inſtruit. ſecunda & quarta
cum L. Volumnio proconſule in Samnio gerebant bel-
lum. Primo concurſu, adeo æquis viribus geſta res eſt,
ut, ſi affuiſſent Etruſci & Umbri, aut in acie, aut in ca-
ſtris, quocumque ſe inclinaſſent, accipienda clades fue-
rit. Cæterum, quamquam communis adhuc Mars belli 28
erat, necdum diſcrimen fortuna fecerat, qua datura vi-
res eſſet; haudquaquam ſimilis pugna, in dextro lævo-
que cornu erat. Romani apud Fabium arcebant magis
quam inferebant pugnam: extrahebaturque in quam
maxime ſerum diei certamen. quia ita perſuaſum erat
duci, & Samnites & Gallos [1] primo impetu feroces eſſe,
quos ſuſtineri ſatis ſit. longiore certamine ſenſim reſi-
dere Samnitium animos: Gallorum quidem etiam cor-
pora intolerantiſſima laboris atque æſtus fluere, [2] pri-
maque eorum prælia pluſquam virorum, poſtrema mi-
nus quam fœminarum eſſe. In id tempus igitur, quo
vinci ſolebat hoſtis, quam integerrimas vires militi ſer-
vabat. Ferocior Decius, & ætate & vigore animi;
quan-

-re video ſcriptos. Voſſ. prior, Rot. & Helm. *Samnitiis Galliſque*. Voſſianus alter plane: *Samniti Galliſque*.

VARIORUM.

1 *Primo impetu feroces eſſe.*] Facit & tales Germanos Germanicus apud Tacitum lib. 1. Annal. cap. 14. & Germ. cap. 4. *Magna corpora, & tantum ad impetum valida, laboris & operis non eadem patientia.* Gruter.

2 *Prima eorum prælia plus quam virorum &c.*] Par elogium in Floro lib. 2. cap. 4. *Sicut primus impetus eis major quam virorum eſt, ita ſequens minor quam fœminarum.* Gruter.

3 *Eſſedis*

quantumcunque virium habuit, certamine primo effudit. & quia lentior videbatur pedeſtris pugna, equitatum in pugnam concitat: & ipſe fortiſſimæ juvenum turmæ immiſtus, orat proceres juventutis, ut ſecum in hoſtem impetum faciant. Duplicem illorum gloriam fore, ſi ab lævo cornu & ab equite victoria incipiat. Bis avertere Gallicum equitatum. iterum longius evectos, & jam inter media equitum agmina prælium cientes, novum pugnæ conterruit genus: [3] eſſedis, carriſque ſuperſtans armatus hoſtis, ingenti ſonitu equorum rotarumque advênit, & inſolitos ejus tumultus Romanorum conterruit equos. Ita victorem equitatum velut lymphaticus pavor diſſipat: ſternit inde ruentes equos viroſque improvida fuga. Turbata hinc etiam ſigna legionum: multique impetu equorum ac vehiculorum raptorum per agmen obtriti anteſignani: & inſecuta, ſimul territos hoſtes vidit, Gallica acies nullum ſpacium reſpirandi recipiendique ſe dedit. Vociferari Decius, *Quo fugerent? quamve in fuga ſpem haberent?* obſiſtere cedentibus, ac revocare fuſos. deinde ut nulla vi perculſos ſuſtinere poterat, [4] patrem P. Decium nomine compellans, *Quid ultra moror*, inquit, *familiare fatum? Datum hoc noſtro generi eſt, ut luendis periculis publicis piacula ſimus. Jam ego mecum legiones hoſtium mactandas* Telluri ac *Diis Manibus dabo.* Hæc locutus, M. Livium Pontificem, quem deſcendens in aciem digredi vetuerat ab ſe, præire juſſit verba, quibus ſe legioneſque hoſtium pro exercitu

3 *Eſſedis carriſque ſuperſtans.*] Ex carris Gallos pugnare, ut Livius hic teſtatur; ſic eoſdem munimento valloque carrorum obducere caſtra ſolitos, Marcellinus tradit, unde & *Carrago* vocata eſt, quo verbo cenſentur eorum caſtra carris circumdata, prout annotat Turneb. lib. 18. cap. 19. *Godelev.*

4 *Patrem P. Decium.*] Cognomento *Murem:* qui in bello adverſus Latinos (vel ut Plutarch. cap. 37. Paral. ait) Albanos pro exercitu & ſalute patriæ diis infernalibus ſe devovit. Cic. Tuſcul. quæſt. lib. 1. ait, tres *Decios* fuiſſe, qui pro ſalute patriæ vitam amittere, magno virtutis edito exemplo voluerint; ex quibus pater bello Gallico; filius Hetruſco; nepos in bello Pyrrhi, quod pro Tarentinis geſſit, Diis manibus ſe devoverunt. Quibus cæremoniis Manib. Diis ſacra fecerint, lege Alex. ab Alex. lib. 5. cap. 24. *Godelev.*

5 *Di-*

citu populi Romani Quiritium devoveret. Devotus inde eadem precatione, eodemque habitu, quo pater P. Decius ad Veſerim bello Latino ſe juſſerat devoveri. Quum ſecundum ſolennes precationes adjeciſſet, *præ ſe agere ſeſe, formidinem ac fugam, cædemque ac cruorem, cœleſtium, inferorum iras. Contacturum funebribus diris ſigna, tela, arma hoſtium: locumque eundem ſuæ peſtis & Gallorum ac Samnitium fore.* Hæc execratus in ſe hoſteſque, qua confertiſſimam cernebat Gallorum aciem, concitat equum: inferenſque ſe ipſe infeſtis telis interfectus eſt. Vix hu- 29
manæ inde opis videri pugna potuit. Romani, duce amiſſo, quæ res terrori alias eſſe ſolet, ſiſtere fugam, ac novam de integro velle inſtaurare pugnam. Galli, & maxime globus circumſtans conſulis corpus, velut alienata mente vana incaſſum jactare tela. torpere quidam, & nec pugnæ meminiſſe, nec fugæ. At ex parte altera pontifex Livius, cui lictores Decius tradiderat, [a] juſſeratque proprætorem eſſe; vociferari, *Viciſſe Romanos,* [5] *defunctos conſulis fato. Gallos Samniteſque Telluris matris ac Deorum Manium eſſe. Rapere ad ſe ac vocare Decium devotam ſecum aciem; furiarumque ac formidinis plena omnia ad hoſtes eſſe.* Superveniunt deinde his reſtituentibus pugnam L. Cornelius Scipio & C. Marcius, cum ſubſidiis ex noviſſima acie; juſſu Q. Fabii conſulis ad præſidium collegæ miſſi. ibi auditur P. Decii eventus; ingens hortamen ad omnia pro republica audenda. Itaque quum Galli ſtructis ante ſe ſcutis conferti ſtarent, nec facilis pede collato videretur pugna; juſſu legatorum collecta humi pila, quæ ſtrata inter duas acies jacebant, atque in teſtu-

5 *Defunctos Conſulis fato.*] Id eſt, conſulis ſeſe devoventis ſpontanea morte, ab imminentibus periculis exemptos & liberatos. *Godelev.*

GRONOVII.

a *Iuſſeratque proprætorem eſſe*] Pall. Voſſiani: *Iuſſeratque prope eſſe.* Helm. *Prope proprætorem eſſe.* Alius & Andreas: *Iuſſeratque proprætore eſſe.* Et hoc verum: ut infra cap. 30. *L. Volumnium proconſule ducem.* Voſſ. & cap. 31. *Partim App. Claudius prætor, partim L. Volumnius proconſule ſequeretur*, Sigonianus, Th. Voſſ. Helm. ubi etiam malim *ſequerentur.*

b *Ple-*

teſtudinem hoſtium conjecta: quibus [b] pleriſque in ſcuta, verutis in corpora ipſa fixis, ſternitur cuneus: ita ut magna pars integris corporibus attoniti conciderent. hæc in ſiniſtro cornu Romanorum fortuna variaverat. Fabius in dextro cornu primo (ut ante dictum eſt) cunctando extraxerat diem. deinde, poſtquam nec clamor hoſtium, nec impetus, nec tela miſſa, eandem vim habere viſa; præfectis equitum juſſis ad latus Samnitium circumducere alas, ut ſigno dato in tranſverſos quanto maximo poſſent impetu incurrerent; ſenſim ſuos ſigna inferre juſſit, & commovere hoſtem. Poſtquam non reſiſti vidit, & haud dubiam laſſitudinem eſſe, tum collectis omnibus ſubſidiis, quæ ad id tempus reſervaverat, & legiones concitavit & ſignum ad invadendos hoſtes equitibus dedit. Nec ſuſtinuerunt Samnites impetum, præterque aciem ipſam Gallorum, relictis in dimicatione ſociis, ad caſtra effuſo curſu ferebantur. Galli teſtudine facta conferti ſtabant. Tum Fabius, audita morte collegæ, Campanorum alam, quingentos fere equites, excedere acie jubet: & circumvectos ab tergo Gallicam invadere aciem. tertiæ deinde legionis ſubſequi principes, & qua turbatum agmen hoſtium viderent impetu equitum, inſtare ac territos cædere. Ipſe ædem Jovi Victori, ſpoliaque hoſtium quum voviſſet, ad caſtra Samnitium perrexit: quo multitudo omnis con-

b *Pleriſque in ſcuta, pleriſque verutis in corpora.*] Scripti poſterius *pleriſque* non agnoſcunt, ut & fidus ille Andreas: ſed non diu paſſi ſunt mali correctores. Tarviſinæ & Venetæ jam ante quingenteſimum ſupra mille annum, ut numeramus, editis adjectum eſt. Beccarius ſecuit & contraxit: *quibus pleriſque verutis in corpora.* Iuntas particulam tantum addidit, *in ſcuta verutiſque.* Nobis à prima diſcedere religio: *quibus pleriſque in ſcuta, verutis in corpora ipſa fixis.* Partem ait hæſiſſe ſcutis, partem quæ teretiore eſſent mucrone, & facilius penetrabant, veruta quippe, ipſa etiam corpora attigiſſe. Lib. 34. *Ex adverſo miſſa tela, nulla in corporibus, rara in ſcutis hærebant.* Sed varietatis illius cauſa error vulgaris exiſtimantium, *plerique*, ut & *pars* vel *partim*, *alii*, *alter* & ſimilia hujuſmodi locis neceſſario bis poni. Cæſar 3. Civ. *Pleraſque naves in Italiam remittit ad reliquos milites equiteſque tranſportandos; pontones, quod eſt genus navium Gallicarum, Liſſi relinquit.* Adde quæ ad lib. 3, 37.

c Ago-

dux militum, miles ducis ardorem ſpectabat. Is ardor omnium etiam ad eos qui auſpicio intererant, pervenit. nam quum pulli non paſcerentur, pullarius auſpicium mentiri auſus,[1] tripudium ſoliſtimum conſuli nuntiavit. Conſul lætus, auſpicium egregium eſſe, & Deis auctoribus rem geſturos, pronunciat; ſignumque pugnæ proponit. Exeunti jam forte in aciem nunciat perfuga, viginti cohortes Samnitium[2] (quadringenariæ ferme erant) Cominium profectas. quod ne ignoraret collega, extemplo nuncium mittit: ipſe ſigna ocius proferri jubet, ſubſidiaque ſuis quæque locis, & præfectos ſubſidiis attribuerat. Dextro cornu L. Volumnium, ſiniſtro L. Scipionem; equitibus legatos alios, C. Cæditium & C. Trebonium præfecit. Sp. Nautium mulos detractis clitellis cum[3] cohortibus alaribus in tumulum conſpectum propere circumducere jubet, atque inter ipſam dimicationem quanto maxime poſſet moto pulvere oſtendere. Dum his intentus imperator erat, altercatio inter

VARIORUM.

1 *Tripudium Soliſtimum Conſuli nuntiavit.*] Inter cætera auſpicia, quibus antiqui Rom. maximam curam adhibuere, ita ut niſi his præmonentibus, comitia non haberent, neminem ad principem *Magiſtratum* promoverent, non pacem, non bella inirent, nec pugnam aggrederentur, erat, quod dabant pulli gallinacei. His enim è cavea emiſſis, puls vel offa pro cibo à miniſtro caveæ, *pullario* dicto, dabatur; quod ſi oblata eſca, pulli è cavea non exiſſent, aut progreſſi illam non attigiſſent, triſtis eventus omen erat, quod Val. Max. lib. 1. cap. 4. & Livius tradidere. Contra vero, ſi pulli è cavea egreſſi, oblatum cibum depaſti eſſent; ita ut illis veſcentibus, offa ſeu ultis fruſtulum ab ore in terram decideret, & terram paviret, auſpicia ſecunda portendebat, atque fortunatum eventum: hoc autem vocabatur *tripudium ſoliſtimum.* Cujus & Cic. lib. 6. Epiſt. Fam. meminit. *Soliſtimum* vero dicebant à ſolo, quod offa ex ore cadens feriebat. Atque hæc auſpicia ab ipſis tandem Romanis poſt multa ſæcula, tanquam omnino ſuperſtitioſa, repudiata. Et mendacii pullorum auſpicia coarguit locus hic, quia etſi pro Papirio, auſpicante pullario, pulli non paſcerentur, vicit tamen ille pugnans. *Marcell. Donat.*

2 *Quadringenariæ ferme erant.*] Ælianus de aciebus inſtruendis vocat cohortem Πεντηκοσιαρχίαν, id eſt, quingenariam, quæ ſit ex hominibus DXII. ad quam formam hic *quadringenariam* vocaſſe videtur Livius. Similis locus fuit libro ſeptimo ab Vrbe condita. *Glarean.*

3 *Cohortibus alarib.*] *Alæ* dictæ exercitus equitum ordines, quod circum legiones dextra ſiniſtraque tanquam alæ in avium corporibus locabantur, auctore Gellio lib. 16. cap. 4.

inter pullarios orta de auſpicio ejus diei, exauditaqu
ab equitibus Romanis; qui rem haud ſpernendam rati
Sp. Papirio fratris filio conſulis ambigi de auſpicio re
nunciaverunt. Juvenis, ante doctrinam Deos ſpernen
tem, natus, rem inquiſitam, ne quid incompertum de-
ferret ad conſulem, detulit. cui ille, *Tu quidem macte vir-
tute diligentiaque eſto: Cæterum qui auſpicio adeſt, ſi quid falſ
nunciat, in ſemetipſum religionem recipit. Mihi quidem tripu
dium nunciatum, populo Romano exercituique egregium auſpi
cium eſt.* Centurionibus deinde imperavit, ut pullario
inter prima ſigna conſtituerent. Promovent & Samnite
ſigna, [4] inſequitur acies ornata armataque, ut hoſtiun
quoque magnificum ſpectaculum eſſet. Priuſquam cla
mor tolleretur concurrereturque, emiſſo temere pil
ictus pullarius ante ſigna cecidit. quod ubi conſuli nun
ciatum eſt, *Dii in prælio ſunt*, inquit. *habet pœnam noxiun
caput.* Ante conſulem hæc dicentem corvus voce clar
occinuit; quo lætus augurio conſul, affirmans, nunquan
humanis rebus magis præſentes interfuiſſe Deos; ſign
41 canere, & clamorem tolli juſſit. Prælium commiſſun
atrox. cæterum longe diſparibus animis. Romanos ira
ſpes, ardor certaminis, avidos hoſtium ſanguinis, in
prælium rapit: Samnitium magnam partem neceſſita
ac religio invitos magis reſiſtere quam inferre pugnan
cogit. nec ſuſtinuiſſent primum clamorem atque impe-
tum Romanorum, per aliquot jam annos vinci aſſueti,
ni potentior alius metus inſidens pectoribus à fuga re-
tineret. Quippe in oculis erat omnis ille occulti para-
tus ſacri, & armati ſacerdotes, & promiſcua hominun
pecudumque ſtrages, & reſperſæ fando nefandoque
ſanguine aræ, & dira execratio, ac furiale carmen, de-
teſtanda

4 *Inſequitur acies ornata armataque.*] Ornatam aciem intelligo linteatam phalangem ſexdecim millium hominum, quam legionem ipſe paulo ante vocavit. *Armatam* autem aciem paulo plus viginti millium exercitum, nec corporum ſpecie, nec gloria belli, nec apparatu linteatæ legioni diſparem. *Glarean.*

GRO

ſtandæ familiæ ſtirpique compoſitum. his vinculis
gæ obſtricti ſtabant; civem magis quam hoſtem ti-
entes. Inſtare Romanus à cornu utroque, à media
ie, & cædere Deorum hominumque attonitos metu.
pugnatur ſegniter, ut ab iis quos timor moraretur à
ga. Jam prope ad ſigna cædes pervenerat, quum ex
anſverſo pulvis, velut ingentis agminis inceſſu motus,
pparuit. Sp. Nautius (Octavium Metium quidam eum
adunt) dux alaribus cohortibus erat. pulverem majo-
m quam pro numero excitabant: inſidentes mulis ca-
nes, frondoſos ramos per terram trahebant: arma
gnaque per turbidam lucem in primo apparebant: poſt
tior denſiorque pulvis equitum ſpeciem cogentium
gmen dabat. Fefellitque non Samnites modo, ſed
iam Romanos: & conſul affirmavit errorem; clami-
ns inter prima ſigna, ita ut vox etiam ad hoſtes acci-
eret: *captum Cominium; victorem collegam adeſſe: annite-
ntur vincere prius quam gloria alterius exercitus fieret.* Hæc
ſidens equo. inde tribunis centurionibuſque [a] impe-
t, ut vias equitibus patefaciant. Ipſe Trebonio Cæ-
cioque prædixerat, ut ubi ſe cuſpidem erectam qua-
ntem vidiſſent, quanta maxima vi poſſent, concita-
nt equites in hoſtem. Ad nutum omnia, ut ex ante
æparato, fiunt. panduntur inter ordines viæ: provo-
t eques, atque infeſtis cuſpidibus in medium agmen
ſtium ruit, perrumpitque ordines, quacumque impe-
m dedit. inſtant Volumnius & Scipio, & perculſos
ernunt. Tum jam Deorum hominumque victa vi,
nduntur linteatæ cohortes: pariterque jurati injura-
que fugiunt, nec quemquam præter hoſtes metuunt.
Peditum agmen, quod ſuperfuit pugnæ, in caſtra ad
quiloniam compulſum eſt. nobilitas equiteſque Bo-
vianum

GRONOVII.

a *Imperat, ut vias equitibus.*] Helm. & Pal. *Imperat viam equitibus patefaciant.* Voſ. quoque *viam.*

b *Peditum agmen, quod ſuperfuit pugnæ.*]

vianum perfugerunt: equites eques ſequitur, peditem pedes, ac diverſa cornua, dextrum ad caſtra Samnitium, lævum ad urbem tendit. Prior aliquanto Volumnius caſtra cepit: ad urbem Scipioni majore reſiſtitur vi; non quia plus animi victis eſſet, ſed melius muri quam vallum armatos arcent. inde lapidibus propulſant hoſtem. Scipio, niſi in primo pavore, priuſquam colligerentur animi, tranſacta res eſſet, lentiorem fore munitæ urbis oppugnationem ratus, interrogat, *Satin' æquo animo paterentur ab altero cornu caſtra capta eſſe: ſe victores pelli à portis urbis?* Reclamantibus univerſis, primus ipſe ſcuto ſuper caput elato pergit ad portam: ſecuti alii teſtudine facta in urbem perrumpunt: deturbatiſque Samnitibus, qui circa portam erant, muros occupavere. [c] penetrare interiora urbis, quia pauci admodum erant,
2 non audent. Hæc primo ignorare conſul, & intentus recipiendo exercitui eſſe: jam enim præceps in occaſum Sol erat: & appetens nox, periculoſa & ſuſpecta omnia etiam victoribus faciebat. Progreſſus longius ab dextra, caſtra capta videt: ab læva clamorem in urbe, miſtum pugnantium ac paventium fremitu eſſe. & tum forte certamen ad portam erat. Advectus deinde equo propius, ut ſuos in muris videt; nec jam integri quicquam eſſe, quoniam temeritate paucorum magnæ rei parta occaſio eſſet; acciri, quas receperat, copias, ſignaque in urbem inferri juſſit. Ingreſſi proxima ex parte, quia nox appropinquabat, quievere. nocte oppidum ab hoſtibus deſertum eſt. Cæſa illo die ad Aquiloniam Samnitium millia triginta trecenti quadraginta: capta tria millia octingenti & ſeptuaginta: ſigna militaria nonaginta ſeptem. Cæterum illud memoriæ traditur; non ferme alium ducem lætiorem in acie viſum; ſeu ſuopte ingenio ſeu fiducia bene gerendæ rei. Ab eodem robore

pugna.] Suſpecta mihi vox *agmen*, & deleri malim.

c *Penetrare interiora.*] Voſſ. *Penetrare in interiora urbis.* Vide ad lib. 4, 8.

d Et

robore animi neque controverſo auſpicio revocari à
prælio potuit, & in ipſo diſcrimine quo templa Diis im-
mortalibus voveri mos erat, voverat Jovi Victori, ſi le-
giones hoſtium fudiſſet, pocillum mulſi, priuſquam te-
metum biberet, ſeſe facturum. id votum Diis cordi
fuit: & auſpicia in bonum verterunt. Eadem fortuna ab 43
altero conſule ad Cominium geſta res. Prima luce ad
mœnia omnibus copiis admotis, corona cinxit urbem:
ſubſidiaque firma, ne qua eruptio fieret, portis oppoſuit.
Jam ſignum dantem eum nuncius à collega trepidus de
viginti cohortium adventu, & ab impetu moratus eſt, &
partem copiarum revocare inſtructam intentamque ad
oppugnandum, coëgit. D. Brutum Scævam legatum
cum legione prima, [d] & viginti cohortibus alaribus
equitatuque ire adverſus ſubſidium hoſtium juſſit: quo-
cunque in loco fuiſſet obvius, obſiſteret ac moraretur;
manumque, ſi forte ita res poſceret, conferret: modo
ne ad Cominium eæ copiæ admoveri poſſent. Ipſe ſca-
las ferri ad muros ab omni parte urbis juſſit, ac teſtudi-
ne ad portas ſucceſſit. ſimul & refringebantur portæ, &
vis undique in muros fiebat. Samnites, ſicut antequam
in muris viderent armatos, ſatis animi habuerunt ad
prohibendos urbis aditu hoſtes; ita poſtquam jam non
ex intervallo nec miſſilibus, ſed cominus gerebatur res,
& qui ægre ſucceſſerant ex plano in muros, loco, quem
magis timuerant, victo, facile in hoſtem imparem ex
æquo pugnabant; relictis turribus muriſque in forum
omnes compulſi, pauliſper inde tentaverunt extre-
mam pugnæ fortunam. Deinde, abjectis armis, [e] ad
quindecim millia hominum & quadringenti in fidem
conſulis venerunt. cæſa ad quatuor millia trecenti
octoginta. Sic ad Cominium, ſic ad Aquiloniam geſta
res.

d *Et viginti cohortibus alaribus equitatuque.*] Voſ. duo, *&* x. *cohortibus alariis equitatuque.* Numerum quidem confirmat Thu. Pall. Helm. & eum ſufficere crediderim. *Alarios* ſæpe appellat & Tacitus.

e *Ad quindecim millia hominum.*] Th. Hel. Voſ. *undecim.*

res. Inde medio inter duas urbes ſpatio, ubi tertia exſpectata erat pugna, hoſtes non inventi, ſeptem millia paſſuum quum abeſſent, à Cominio, revocati ab ſuis neutri prælio occurrerunt. Primis ferme tenebris quum in conſpectu jam caſtra, jam Aquiloniam habuiſſent, clamor eos utrimque par accidens ſuſtinuit; deinde è regione caſtrorum, quæ incenſa ab Romanis erant, [f] flamma late fuſa certioris cladis indicio progredi longius prohibuit. [g] Eo ipſo loco prope temere ſub armis ſtrati paſſim, inquietum omne tempus noctis, exſpectando timendoque lucem egere. prima luce incerti [h] quam in partem intenderent iter, repente in fugam conſternantur conſpecti ab equitibus: qui egreſſos nocte ab oppido Samnites perſecuti, viderant multitudinem, non vallo, non ſtationibus firmatam. Conſpecta & ex muris Aquiloniæ ea multitudo erat: jamque etiam legionariæ cohortes ſequebantur. Cæterum nec pedes fugientes perſequi potuit: & ab equite noviſſimi agminis ducenti ferme & octoginta interfecti. Arma multa pavidi, ac ſigna militaria duodeviginti reliquere. alio agmine [i] incolumi, ut ex tanta trepidatione, Bovia-

f *Flamma late fuſa.*] Duo Voſ. & Th. *Flammæ late fuſæ.* Fortaſſis: *flammæ late fuſæ, certius cladis indicium, progredi longius prohibuit.*

g *Eo ipſo loco prope temere ſub armis.*] Suſpicor fuiſſe Livio: *forte temere ſub armis.* Sic enim loquebantur. Terentius Phorm. 5, 1. *Quam ſæpe forte temere eveniunt, quæ non audeas optare.* Cicero de fato: *ſi fati omnino nullum nomen, nulla natura, nulla vis eſſet, & forte temere caſu aut pleraque fierent aut omnia.* Lib. 2. de divin. *An tu cenſes ullam anum tam deliram futuram fuiſſe, ut ſomniis crederet, niſi iſta caſu nonnunquam forte temere concurrerent.* Noſter lib. 23. *Nec quidquam raptim aut forte temere egeritis.* Lib. 25. *Nec hujus occaſionis ſpem, milites, forte temere, ſed ex re ipſa conceptam habeo.* Lib. 30. *Majores veſtri ne vos quidem forte temere coire voluerunt.* Lib. 41. *Id forte temere ab uno exclamatum paſſim totis perſonabat caſtris.* Curtius lib. 5, 11. *Eludant, licet, quibus forte temere humana negotia volvi agique perſuaſum eſt.* Sic Modius edidit è Mſſ. neque abeunt quibus quondam Gruterus uſus: Sic ante omnes alios Florentinus. Nec debuiſſet regeri interpolatum, *forte ac temere.*

h *Quam in partem intenderent iter.*] Th. Voſ. Hel. *tenderent.* Vt Virgilius lib. 1. Æneid. *Hac celerans iter ad naves tendebat Achates.* Et lib. 6. *Quas ſuper haud ullæ poterant impune volantes Tendere iter pennis.* Sic dedit etiam Andreas: ſed mox mutatum: nam jam Tarviſ. *intenderent.*

i *Incolumi vix ex tanta trepidatione.*]

ovianum perventum eſt. Lætitiam utriuſque exerci- 44
ıs Romani auxit & ab altera parte feliciter geſta res.
terque ex alterius ſententia conſul captum oppidum
ripiendum militi dedit: exhauſtis deinde tectis, ignem
ıjecit, eodemque die Aquilonia & Cominium deflagravere: & conſules cum gratulatione mutua legioum ſuaque, caſtra conjunxere. In conſpectu duorum cercituum & Carvilius ſuos pro cujuſque merito laudavit, donavitque; & Papirius, apud quem multiplex ı acie circa caſtra, circa urbem, fuerat certamen, Sp. ſautium, Sp. Papirium, fratris filium, & quatuor centriones, manipulumque haſtatorum, armillis aureiſque oronis donavit: Nautium propter expeditionem, qua agni agminis modo terruerat hoſtes: juvenem Papium, propter navatam cum equitatu & in prælio operm, & nocte qua fugam infeſtam Samnitibus ab Aquinia clam egreſſis fecit: centuriones, militeſque, quia imi portam murumque Aquiloniæ ceperant. [1] equiſ omnes ob inſignem multis locis operam, corniculis millíſque argenteis donat. Conſilium inde habitum, quum

] Gelenii codex, duo Pall. Voſ. rque, Chiflet. Andreas: *agmine inumi, ut ex tanta.* Modificatio eſt cis præcedentis: ut ſcilicet ex tanta pidatione incolumes evaſiſſe dici ſunt. Cicero lib. 4. ad Att. ep. 1. *res ſunt noſtræ; ut in ſecundis, fluxæ; in adverſis, bonæ.* Infra: *inſigni, ut rum temporum habitus erat, trium-*. Tarviſ. & Bechar. *incolumi ex ta.* Venetæ jam habent *vix.*

VARIORUM.

1 *Equites omnes, ob inſignem multis operam, corniculis, armilliſque arteis donat.*] Vide primum Turneb. verſ. lib. 5. cap. 10 & Cæl. Rhoin. lib. 17. cap. 10. Car. Sigonius de iquo jure provinc. lib. 2. cap. 2. credit buni militaris miniſtrum fuiſſe, Corılarium auctoritate Val. Maximi lib. 6. cap. 1. Torrent. in Sueton. Domit. cap. 17. *Cornicularius*, inquit, *ordo ac gradus in militia erat; neque aliud quam accenſi Tribunorum, Centurionumque ac Decurionum fuiſſe videtur.* Vegetius lib. 2. de re milit. cap. 22. Sicut in exercitu cornicines erant & tubicines, qui in pugnam milites incitabant; ita & in ſingulari quoque ordine erant *cornicularii*, imperantium mandata corniculo ſignificantes. Poſtremo dum Livii verba perpendo, animo concipiebam; quod ſicut Venetorum ducum ornamentum illud, quod capite geſtant, miris gemmis exornatum, *cornu* vocant; ita & antiquitus militari ornamento caput militis illius honeſtarent Imperatores exercituum, qui ſtrenuum aliquod facinus egiſſet: hocque *corniculum* appellaretur, cui inderentur plumæ, & argenteum erat vel aureum. Hanc noſtram ſententiam confirmare poſſu-

quum jam tempus eſſet deducendi ab Samnio exercitus aut utriuſque, aut certe alterius. Optimum viſum, quo magis fractæ res Samnitium eſſent, eo pertinacius & infeſtius agere cætera, & perſequi: ut perdomitum Samnium inſequentibus conſulibus tradi poſſet. *Quando jam nullus eſſet hoſtium exercitus, qui ſignis collatis dimicaturus videretur, unum ſupereſſe belli genus, urbium oppugnationes; quarum per excidia militem locupletare præda, & hoſtem pro aris ac focis dimicantem conficere poſſent.* Itaque literis miſſis ad ſenatum populumque Romanum de rebus ab ſe geſtis, diverſi, Papirius ad Sepinum, Carvilius ad Volanam oppugnandam legiones ducunt.
45 Literæ conſulum, ingenti lætitia, & in curia & in concione auditæ. & quatridui ſupplicatione publicum gaudium privatis ſtudiis celebratum eſt. nec populo Romano magna ſolum, ſed peropportuna etiam ea victoria fuit, quia per idem forte tempus rebellaſſe Etruſcos allatum eſt. Subibat cogitatio animum, quonam modo tolerabilis futura Etruria fuiſſet, ſi quid in Samnio adverſi veniſſet, quæ, conjuratione Samnitium erecta, quoniam ambo conſules omniſque Romana vis averſa in Samnium eſſet, occupationem populi Romani pro occaſione rebellandi habuiſſet. Legationes ſociorum à M. Atilio prætore in ſenatum introductæ, querebantur, uri & vaſtari agros à finitimis Etruſcis, quod deſciſcere à populo Romano nollent. Obteſtabanturque Patres conſcriptos, ut ſe à vi atque injuria communium hoſtium tutarentur. Reſponſum legatis, Curæ ſenatui futurum, ne ſocios fidei ſuæ pœniteret. Etruſcorum propediem eandem fortunam, quam Samnitium, fore. Segnius tamen, quod ad Etruriam attinebat, acta res eſſet, ni Faliſcos quoque, qui per multos

poſſumus ex iconibus galeatum militarium à Guil. Choul lib. *de Caſtrametatione antiquor.* deſcriptis. Sic in numiſmate argenteo Alexandri Magni caput galeatum cum corniculis conſpicimus: Ita ut cornicularii milites virtute præſtantes & fortitudine inſignes fuerint, quod ex dictis, & Suetonii loco in Domit. cap. 17. colligere eſt, dum ait, illum à Clodio ſeu Clodiano corniculario, cum aliis contrucidatum. *Marcell. Donat.*

GRO-

ıultos annos in amicitia fuerant, allatum foret, arma
:truſcis junxiſſe. Hujus propinquitas populi acuit cu-
am Patribus, ut feciales mittendos ad res repetendas
enſerent. quibus non redditis, ex auctoritate Patrum
ıſſu populi bellum Faliſcis indictum eſt: juſſique con-
ıles ſortiri, uter ex Samnio in Etruriam cum exercitu
ranſiret. Jam Carvilius Volanam, & Palumbinum, &
Ierculaneum ex Samnitibus ceperat: Volanam intra
aucos dies, Palumbinum eodem quo ad muros acceſſit.
.d Herculaneum bis etiam ſignis collatis ancipiti præ-
o, & cum majore ſua quam hoſtium jactura, dimicavit.
:aſtris deinde poſitis, mœnibus hoſtem incluſit. oppu-
natum oppidum, captumque. In his tribus urbibus
apta aut cæſa, ad decem millia hominum: ita, [a] ut par-
o admodum plures caperentur. Sortientibus pro-
incias conſulibus, Etruria Carvilio evenit, ſecundum
ota militum, qui vim frigoris jam in Samnio non patie-
antur. Papirio ad Sepinum major vis hoſtium reſiſtit.
æpe in acie, ſæpe in agmine, ſæpe circa ipſam urbem
dverſus eruptiones hoſtium pugnatum: neque obſidio,
eque bellum ex æquo erat: non enim muris magis ſe
amnites, quam armis ac viris mœnia tutabantur. Tan-
em pugnando in obſidionem juſtam coëgit hoſtes: ob-
dendoque, vi atque operibus urbem expugnavit. ita-
ue ab ira plus cædis editum capta urbe: ſeptem millia
uadringenti cæſi: capta minus tria millia hominum:
ræda, quæ plurima fuit, congeſtis Samnitium rebus in
rbes paucas, militi conceſſa eſt. Nives jam omnia op- 46
leverant, nec durari extra tecta poterat: itaque conſul
e Samnio exercitum deduxit. Venienti Romam trium-
hus omnium conſenſu eſt delatus, triumphavit in ma-
giſtratu,

GRONOVII.

a *Vt pavore admodum plures.*] Gele-
ii codex, duo Pal. Voſſ. Chiſl. alii:
ut parvo admodum plures. Sigonius cum
ſuo: *ut parvo admodum numero plures.*
Vbi ſe manifeſto prodit aliena manus:
Nam Livius dixit *parvo plures*, ut alii,
aliquanto plures, *multo plures*, *nimio
plures.*

giſtratu, inſigni, ut illorum temporum habitus erat, triumpho. Pedites equiteſque inſignes donis tranſiere, ac tranſvecti ſunt: multæ civicæ coronæ vallareſque ac murales conſpectæ. Inſpectata ſpolia Samnitium: & decore ac pulchritudine paternis ſpoliis, quæ nota fre quenti publicorum ornatu locorum erant, comparaban tur. nobiles aliquot captivi, clari ſuis patrumque factis ducti: [b] Æris gravis tranſvecta vicies centies millies & quingenta triginta tria millia: id æs redactum ex captivis dicebatur. argenti, quod captum ex urbibus erat P. M. cccxxx. omne æs argentumque in ærarium condi tum. Militibus nihil datum ex præda eſt. auctaque e invidia eſt ad plebem, quod tributum etiam in ſtipen dium militum collatum eſt: quum, ſi ſpreta gloria fuiſ ſet captivæ pecuniæ in ærarium illatæ, & militi tum dar ex præda, & ſtipendium militare præſtari potuiſſet Ædem Quirini, quam in ipſa dimicatione votam apu neminem veterem auctorem invenio (neque hercul tam exiguo tempore perficere potuiſſet) ab dictator patre

b *Æris gravis magna vis.*] Quum legeretur, *æris gravis tranſvecta vicies centum millia, & auri triginta millia,* Gelenius fecit, *vicies centum millia quingenta triginta tria millia.* Poſtea Sigonius: *æris gravis magna vis tranſvecta, vicies centies millies & quingenta triginta tria millia.* Sed primum τὸ *magna vis* nullis in fidis libris. Dein ſumma eſt immanis, & tunc nullo ex triumpho ſperanda. Vt enim decem libras demus denario, qui paullo poſt percuſſus eſt, & tranſmittamus quod excurrit; *vicies centies millies* centena millia æris efficiunt quadragies centies millies ſeſtertium, decies centies millies centena millia denarium, centies millies centena millia Philippum. Ad quod quantum reſtat ditiſſimo L. Æmilii de Macedonia triumpho? Hoc igitur omiſſo ex Gelenii & Sigonii lectione fabricati ſunt, quod vulgo editur. & explicat Lipſius Admir. 2.8. noſtræ pecuniæ 25330. Philippos. Ne male, ſi recte ſe habet is numerus Sed quem non offendat bis poſitum τὸ *millia?* Deinde, *vicies centena & quingenta?* Prorſus puerilis eſt hæc loquen di ratio: pro qua Livius dixiſſet, *vicie quinquies centena triginta tria millia* Denique iſta *quingenta* non ſunt con ſpicua in membranis noſtris. Pal. qu plerumque ſecundas facit Sigoniano: *æris gravis vis tranſvecta vicies centie milies aurique triginta milia pondo* Nihil ſani. Duo meliores: *æris gravi tranſvecta vicies c. mille & ad* XXXIII *mil.* Thu. *Æris gravis tranſvecta vicies centum milia & ad triginta tria milia.* Helm. *æ. g. tr. vicies centum millia & ad triginta tria mil.* Voſſianus: *æ. g. tr. vigies c. ad* XXXIII. Vnde videtur ſcribendum. *æris gravis tranſvecta vicies centena & ad triginta tria millia.* Qui ſunt denarii ducenta tria millia trecenti. Philippi viginti millia trecenti

atre votam filius conſul dedicavit exornavitque ho-
ſtium ſpoliis. quorum tanta multitudo fuit, ut non tem-
lum tantum forumque his ornaretur, ſed ſociis etiam
oloniſque finitimis ad templorum locorumque publi-
orum ornatum dividerentur. A triumpho exercitum
n agrum Veſcinum, quia regio ea infeſta ab Samnitibus
rat, hibernatum duxit. Inter hæc Carvilius conſul in
truria Troilium primum oppugnare adortus, qua-
ringentos ſeptuaginta ditiſſimos, pecunia grandi pa-
tos, ut abire inde liceret, dimiſit: cæteram multitudi-
em oppidumque ipſum vi cepit. inde quinque caſtella,
ocis ſita munitis, expugnavit. Cæſa ibi hoſtium duo
nillia quadringenti: minus duo millia capti. & Faliſcis
acem petentibus annuas inducias dedit: pactus centum
nillia gravis æris, & ſtipendium ejus anni militibus. His
ebus actis ad triumphum deceſſit: ut minus clarum de
amnitibus, quam collegæ triumphus fuerat; ita cumulo
truſci belli æquatum. Æris gravis tulit in ærarium
recenta nonaginta millia: de reliquo ære ædem Fortis
ortunæ [1] de manubiis faciendam locavit; prope ædem
idem Deæ ab rege [2] Servio Tullio dedicatam: & mili-
ibus ex præda centenos binos aſſes & alterum tantum
enturionibus atque equitibus (malignitate collegæ
ratius accipientibus munus) diviſit. Favor conſulis
utatus ad populum eſt L. Poſtumium legatum ejus:
ui, dicta die à M. Cantio tribuno plebis, fugerat in le-
ationem (ut fama ferebat) populi judicium: jactarique
nagis, quam peragi accuſatio ejus poterat. Exacto jam 47
nno novi tribuni plebis magiſtratum inierant: iiſque
ipſis,

recenti triginta. Cui ſatis quadrat nu-
merus in argento tredecim millium
recentorum Philippum, quem recte
ollegit etiam Lipſius. *Ad*, id eſt, cir-
iter, plus minus.

VARIORUM.

1 *De manubiis.*] *Manubias* à præda, in hoc diſtare veteres exiſtimarunt: ut ſit *præda* corpora ipſarum rerum quæ capiuntur: *manubiæ* vero pecunia ex præda vendita redacta. Vide Gellium lib. 14. cap. 23. *Godelev.*

2 *A Serv. Tullio dedicatam.*] Plutarchus in libro de fortuna Romanorum quum multarum ædium Fortunæ à Serv. Tullio dedicatarum meminerit, *Fortis*

ipſis, quia vitio creati erant, quinque poſt dies alii ſuffecti. Luſtrum conditum eo anno eſt à P. Cornelio Arvina, C. Marcio Rutilo, cenſoribus: cenſa capitum millia ducenta ſexaginta duo trecenta viginti duo. Cenſores viceſimi ſexti à primis cenſoribus: [3] luſtrum undeviceſimum fuit. Eodem anno, coronati primum ob res bello bene geſtas, ludos Romanos ſpectaverunt: palmæque, tum primum tranſlato è Græcia more, victoribus datæ. Eodem anno ab ædilibus curulibus, qui eos ludos fecerunt, damnatis aliquot pecuariis, via à Martis ſilice ad Bovillas perſtrata eſt. Comitia conſularia L. Papirius habuit: creavit conſules, Q. Fabium Maximi filium Gurgitem, & D. Junium Brutum Scævam. ipſe Papirius prætor factus. Multis rebus lætus annus, vix ad ſolatium unius mali, peſtilentiæ urentis ſimul urbem atque agros, ſuffecit; portentoque jam ſimilis clades erat. & libri aditi, quinam finis, aut quod remedium ejus mali ab diis daretur. Inventum in libris, [4] Æſculapium ab Epidauro Romam arceſſendum. neque eo anno, quia bello occupati conſules erant, quicquam de ea re actum: præterquam quod unum diem Æſculapio ſupplicatio habita eſt.

EPI-

Fortis tamen *Fortuna* ab eo dicatæ non meminit. De ea tamen ſcriptum eſt apud Varronem lib. v. de Ling. Latina. *Sigonius.*

3 *Luſtrum undeviceſimum.*] In Capitolinis fragmentis hoc luſtrum triceſimum eſſe ſcriptum eſt. Varietatis cauſa eſt, quod Livius decem luſtra ante cenſores creatos acta præterire videtur. Numerus etiam hic cenſorum negligentiam ejus arguit in tradendis ante cenſoribus. neque enim qui ab eo ſupra editi ſunt, hanc ſummam conficere poſſunt. *Sigonius.*

4 *Æſculapium ab Epidauro.*] Fuit hic Podalirii & Machaonis parens, & omnium qui unquam vixerunt Medicorum peritiſſimus. Vide Hyginum lib. 2. de ſign. cæleſt. cap. [illegible]. *Godel.*

VARIO-

FINIS.

EPITOMÆ AB XI AD XX

LIBRVM HISTORIARVM

ab Urbe Condita

T. LIVII PATAVINI:

Quas, ut amiſſæ Hiſtoriæ argumentum extaret, hoc in loco placuit inſerere.

EPITOME LIBRI XI.

Quum Fabius Gurges conſul male adverſum Samnites pugnaſſet, & ſenatus de removendo eo ab exercitu ageret, Fabius Maximus pater deprecatus hanc ſibi ignominiam, eo maxime ſenatum movit, quod iturum ſe filio legatum pollicitus eſt; idque præſtitit. ejus conſiliis & opera filius conſul adjutus, cæſis Samnitibus triumphavit. C. *Pontium imperatorem Samnitium ductum in triumpho, ſecuri percuſſit. Quum civitas peſtilentia laboraret; miſſis legatis, ut Æſculapii ſignum Romam ab Epidauro transferrent; anguem, qui ſe in navem eorum contulerat, in quo ipſum numen eſſe conſtabat, deportavêre: eoque in inſulam Tiberis egreſſo, eodem loco ſedes Æſculapio conſecrata eſt.* L. *Poſtumius conſularis, quoniam quum exercitui præeſſet, opera militum in agro ſuo uſus erat, damnatus eſt. Cum Samnitibus pacem petentibus fœdus quarto renovatum eſt. Curius Dentatus conſul, Samnitibus cæſis, & Sabinis, qui rebella-*

VARIORUM.

1 *Sedes Æſculapii conſtituta eſt.*] V. lib. *ædes Æſculapio conſecrata eſt.* Feſtus: *In inſula Æſculapio facta ædes fuit, quod ægroti a medicu aqua maxime ſuſtententur.* Valerius lib. 1. cap. 8. *Sigonius.*

Sena

rebellaverant, victis, & in deditionem acceptis, bis in eodem magiſtratu triumphavit. Coloniæ deductæ ſunt, Caſtrum, [2] Sena, Adria. Triumviri capitales tunc primum creati ſunt. Cenſu acto luſtrum conditum eſt: cenſa ſunt civium capita ducenta ſeptuaginta tria millia. Plebs, propter æs alienum, [3] poſt graves & longas ſeditiones, ad ultimum ſeceſſit in Janiculum. unde [4] à Q. Hortenſio [5] Dictatore deducta eſt; iſque in ipſo magiſtratu deceſſit. Res præterea contra Volſinienſes geſtas continet: item adverſus Lucanos, contra quos [6] auxilium Thurinis ferre placuerat.

2 *Sena Adria.*] De Sena per hos annos in agro Gallorum deducta Polybius lib. 2. *Sigon.*

3 *Et graves & longas.*] Vet. lib. *poſt graves & longas.* Auguſtinus de civ. D. 3, 17. *Poſt graves & longas Romanorum ſeditiones ad ultimum plebs in Ianiculum hoſtili diremptione ſeceſſit.* Sigon.

4 *A Q. Hortenſio Dictatore.*] De hoc dictatore Plinius lib. 16. cap. 10. Gellius lib. 15. cap. 27. Idem eſt lib. 1. Inſtitutionum Iuſtiniani. *Sigonius.*

5 *Dictatore deducta eſt.*] Forte, *reducta eſt.* Gronovius.

6 *Auxilium Tyrrhenis.*] Reponendum *Thurinis.* Plinius lib. 34. cap. 4. *Publice autem ab exteris poſita eſt Romæ C. Ælio tribuno plebis lege perlata in Statilium Lucanum, qui Thurinos bis infeſtaverat.* Pighius.

LIBRI XII.

Quum legati Romanorum à Gallis Senonibus interfecti eſſent, bello ob id Gallis indicto, [1] L. Cæcilius prætor cum legionibus ab iis cæſus eſt. Quum à Tarentinis claſſis Romana direpta eſſet, [2] duumviro, qui præerat claſſi, occiſo, legati ad eos à ſenatu, ut de iis injuriis quererentur, miſſi, pulſati ſunt. ob id bellum iis indictum eſt. Samnites defecerunt. Adverſus eos, & Lucanos, & [3] Bruttios, & Etruſcos, aliquot præliis à compluribus ducibus bene pugnatum eſt. Pyrrhus Epirotarum rex, ut auxilium ferret Tarentinis, in Italiam venit. Cum in præſidium Rheginorum legio Campana cum præfecto Decio Jubellio miſſa eſſet, occiſis Rheginis Rhegium occupavit.

LIBRI

1 *L. Cæcilius prætor.*] Hunc Cæcilium *prætorem* Oroſius & Auguſtinus lib. 3. cap. 17. vocant. Polybius lib. 2. Λεύκιον στρατηγόν· inque ejus occiſi locum ſuffectum eſſe Man. Curium. *Sig.*

2 *Duce qui præerat claſſi.*] Vet. lib. *Duumviro.* Duumviri autem navales creati primum cœpti ſunt anno ab V.C. 443. *Sigon.*

3 *Brutios.*] *Bruttii* in Capitol. lapid. & , in nummis argenteis Βρεττίων. Præterea Euſtathius ad Dionyſ. docet omnino Βρεττίους διὰ δύο T eſſe ſcribendum. *Sigonius.*

1 *P. Do-*

LIBRI XIII.

Valerius Lævinus conſul parum proſpere adverſus Pyrrhum pugnavit: elephantorum maxime inuſitata facie territis militibus. Poſt prælium quum corpora Romanorum, qui in acie ceciderant, Pyrrhus inſpiceret, omnia verſa in hoſtem invenit: populabundusque ad urbem Romam proceſſit. C. Fabricius, miſſus ad eum à ſenatu ut de redimendis captivis ageret, fruſtra ut patriam deſereret, à rege tentatus eſt. captivi ſine pretio remiſſi ſunt. Cineas legatus à Pyrrho ad ſenatum miſſus, petiit, ut componendæ pacis cauſſa rex in urbem reciperetur. de qua re quum ad frequentiorem ſenatum referri placuiſſet, Ap. Claudius, qui propter valetudinem oculorum jam diu conſiliis publicis ſe abſtinuerat, venit in curiam, & ſententia ſua tenuit, ut id Pyrrho negaretur. [1] Cn. Domitius cenſor primus ex plebe luſtrum condidit. cenſa ſunt civium capita ducenta ſeptuaginta octo millia, ducenta viginti duo. Iterum adverſus Pyrrhum dubio eventu pugnatum eſt. Cum Carthaginienſibus quarto fœdus renovatum eſt. Quum C. Fabricio conſuli [2] is, qui ad eum à Pyrrho transfugerat, polliceretur ſe regi venenum daturum, cum indicio ad regem remiſſus eſt. Res præterea contra Etruſcos, Lucanos, Bruttios, & Samnites, proſpere geſtas, continet.

1 *P. Domitius.*] Vet. lib. *Cn. Domitius.* Hic enim per hæc tempora cum P. Dolabella conſul fuit. Præterea *Publii* prænomen nuſquam alias in Domitia gente reperi. Vt autem C. Marcius Rutilus primus è plebe cenſor fuit, ſic Cn. Domitius primus è plebe luſtrum condidit. *Sigon.*

2 *Is qui ad eum à Pyrrho.*] Alii *Timocharem*, alii *Niciam* appellant. Gellius 3, 8. *Sigon.*

LIBRI XIV.

Pyrrhus in Siciliam trajecit. Quum inter alia prodigia fulmine dejectum eſſet in Capitolio Jovis ſignum, caput ejus per aruſpices inventum eſt. Curius Dentatus, quum delectum haberet; [1] ejus qui citatus non reſponderat, bona primus vendidit.

1 *Ejus qui citatus.*] Varro apud Nonium: *M' Curius conſul in Capitolio cum delectum haberet, nec citatus in tribu civis reſpondiſſet, vendidit tenebrionem.* Valerius & bona & ipſum veniiſſe ſcribit lib. 6. cap. 3.

dit. Pyrrhum iterum ex Sicilia in Italiam reverſum vicit, & Italia expulit. Fabricius cenſor P. Cornelium Rufinum conſularem ſenatu movit, quod is decem argenti pondo facti haberet. Luſtro à cenſoribus condito, cenſa ſunt capita civium ducenta ſeptuaginta unum millia, ducenta viginti quatuor. Cum Ptolomæo Ægypti rege ſocietas juncta eſt. Sextilia virgo Veſtalis damnata inceſti, viva defoſſa eſt. Coloniæ deductæ ſunt, Poſidonia, & Coſſa. [2] Carthaginienſium claſſis auxilio Tarentinis venit; quo facto ab iis fœdus violatum eſt. Res præterea contra Lucanos, Samnites & Bruttios, feliciter geſtas & Pyrrhi regis mortem continet.

2 *Carthaginenſium claſſis auxilio Mamertinis.*] Placet antiquis Grammaticis, *Carthaginienſium*, dici, quo à dandi caſu ejuſmodi nomina edantur additis ſyllabis, *Enſis*; idque præceptum Ennii verſu confirmari: *Hoſtem qui feriet mihi erit Carthaginienſis.* Quin reponendum ex vet. lib. *Tarentinis.* Hanno apud Livium lib. 21. *ut Tarento tum & Italia non abſtinueramus.*

LIBRI XV.

Victis Tarentinis pax & libertas data eſt. Legio Campana, quæ Rhegium occupaverat, obſeſſa, deditione facta, ſecuri percuſſa eſt. Quum legatos Apolloniatium ad ſenatum miſſos quidam juvenes pulſaſſent, dediti ſunt Apolloniatibus. Picentibus victis pax data. coloniæ deductæ, Ariminum in Piceno, Beneventum in Samnio. Tunc primum populus Romanus [1] argento uti cœpit. Vmbri & [2] Sallentini victi, in deditionem accepti ſunt. [3] Quæſtorum numerus ampliatus eſt, ut eſſent octo.

1 *Argento uti.*] Plinius 33, 3. Argentum ſignatum eſt anno urbis CDLXXXIV. Q. Ogulnio C. Fabio conſulibus quinque annis ante primum bellum Punicum.

2 *Salentini*] Sallentini ex Capitol. triumphis & Græcis ſcriptoribus. *Sigonius.*

3 *Quæſtorum numerus ampliatus eſt.*] Addunt Vet. lib. *ut eſſent.* Vbi deſideratur numerus. Sic locutus eſt epit. 2. & 10. & 20. legendum autem: *ut eſſent octo.* Quæſtores duos primum creatos anno poſt exactos reges in Poplicola ſcribit Plutar[illegible] Duos his additos, ut eſſent quatuor, duo qui urbanas, duo qui militares res adminiſtrarent, anno V. C. 333. tradit Livius lib. 4. & 6. Mox duplicatus quæſtorum numerus ſtipendiaria jam Italia & accedentibus provinciarum vectigalibus, ut ait Tacitus 11. annalium: & is de hoc tempore ſignificare videtur.

LIBRI XVI.

Origo Carthaginienſium, & primordia urbis referuntur; contra quos & Hieronem regem Syracuſanorum auxilium Mamertinis ferendum cenſuit ſenatus. Quum de ea re inter ſuadentes, ut id fieret, diſſuadenteſque contentio fuiſſet; transgreſſiſque tum primum mare equitibus Romanis, adverſus Hieronem ſæpius bene pugnatum. Petenti pax data eſt. Luſtrum à cenſoribus conditum, cenſa ſunt civium [1] capita ducenta nonaginta duo millia, ducenta viginti quatuor. Decimus Junius Brutus munus gladiatorium in honorem defuncti patris edidit primus. Colonia Æſernia deducta eſt. Res præterea [2] contra Pœnos & Vulſinios proſpere geſt.

1 *Capita* 272000.] Melius Eutropius, qui 292000. Etenim tertio ante luſtro cenſa ſunt 278000. neque interea ulla clades accepta eſt. *Sigonius.*

2 *Contra Pœnos & Volſcos.*] Vet. lib. *Vulſinios.* Cum quibus hoc tempore bellatum eſſe docent hiſtorici, & maxime Capitolinus M. Fulvii Flacci coſ. triumphus de Volſinienſibus primo anno primi belli Punici actus. *Sigonius.*

LIBRI XVII.

Cn. Cornelius Conſul à claſſe Punica circumventus, & per fraudem, velut in colloquium evocatus, captus eſt. C. Duillius Conſul adverſus claſſem Pœnorum proſpere pugnavit; primuſque omnium Romanorum ducum navalis victoriæ duxit triumphum. ob quam cauſſam ei perpetuus honos habitus eſt, ut revertenti à cœna, tibicine canente, funale præferretur. L. Cornelius Conſul in Sardinia & Corſica contra Sardos, & Corſos, & Hannonem Pœnorum ducem feliciter pugnavit. Atilius Calatinus Conſul, quum in locum iniquum à Pœnis circumſeſſum temere duxiſſet exercitum, [1] M. Calpurnii tribuni militum virtute & o[illegible]ſit, qui cum trecentis militibus eruptione facta, hoſtes in ſe converterat. Annibal dux Pœnorum victa claſſe, cui præfuerat, à militibus ſuis in crucem ſublatus eſt.

LIBRI

1 *M. Calpurnii Tribuni.*] Hunc libro 22. Calpurnium Flammam nominat Livius. Eundem Q. Cæditium Cato, alii Laberium appellarunt. Gellius 3,7. *Sig.*

LIBRI XVIII.

Atilius Regulus Conſul victis navali prælio Pœnis, in Africam trajecit. & ibi [1] ſerpentem portentoſæ magnitudinis cum magna militum clade occidit, & quum aliquot præliis bene adverſum Carthaginienſes pugnaſſet, ſucceſſorque ei à ſenatu proſpere bellum gerenti, non mitteretur, idipſum per literas ad ſenatum miſſas queſtus eſt: in quibus inter cauſſas petendi ſucceſſoris, quod agellus ejus [2] à mercenariis eſſet deſertus. Quærente deinde fortuna, ut magnum utriuſque caſus exemplum in Regulo proderetur, arceſſito à Carthaginienſibus Xanthippo Lacedæmoniorum duce, victus prælio, & captus eſt. Res deinde à ducibus Romanis omnibus terra marique proſpere geſtas, deformavere naufragia claſſium. Tib. [3] Coruncanius primus ex plebe pontifex maximus creatus. P. Sempronius Sophus, Manius Valerius Maximus cenſores, quum ſenatum legerent, tredecim ſenatu moverunt. luſtrum condiderunt, quo cenſa ſunt civium capita ducenta nonaginta ſeptem millia, ſeptingenta nonaginta ſeptem. Regulus miſſus à Carthaginienſibus ad ſenatum, ut de pace, & ſi eam non poſſet impetrare, de captivis commutandis ageret, jurejurando aſtrictus eſt, rediturum ſe Carthaginem, ſi commutari captivos non placuiſſet. Utrumque negandi auctor ſenatui fuit: & quum fide cuſtodita reverſus eſſet, ſupplicio à Carthaginienſibus de eo ſumpto, periit.

1 *Serpentem portentoſæ.*] Hanc hiſtoriam à T. Livio curioſe pariter ac facunde relatam ſcribit Valerius libro 1. Recitat & Gellius ex Ælio Tuberone lib. 6. *Sigon.*

2 *A mercenariis devaſtaretur.*] Vet. lib. *deſertus eſſet.* ſic & Valerius lib. 4. cap. 4. *Sigon.*

3 *Coruncanius.*] *Ti. Coruncanius* veteres libb. triumphi Capitolini, Polybius, Pomponius de origine juris. *Sigonius.*

LIBRI XIX.

Cæcilius Metellus, rebus adverſus Pœnos proſpere geſtis, ſpecioſiſſimum egit triumphum, tredecim ducibus hoſtium, & centum viginti elephantis in eo ductis. Claudius Pulcer Conſul contra auſpicia profectus, juſſis immergi pullis, qui cibari nole-

bant; infeliciter adverſus Carthaginienſes claſſe pugnavit: & revocatus à ſenatu, juſſuſque dictatorem dicere, Claudium [1] *Gliciam dixit, ſortis ultimæ hominem: qui coactus abdicare ſe magiſtratu, poſtea ludos prætextatus ſpectavit. Atilius Calatinus primus dictator extra Italiam exercitum duxit. Cum Pœnis captivorum commutatio facta eſt. Coloniæ* [2] *deductæ ſunt, Fregena; in agro Sallentino Brunduſium. Luſtrum à cenſoribus conditum eſt. cenſa ſunt civium capita ducenta quinquaginta unum millia, ducenta viginti duo. Claudia, ſoror P. Claudii, qui contemptis auſpiciis male pugnaverat, à ludis revertens, quum turba premeretur, dixit,* Utinam frater meus viveret iterumque claſſem duceret! *ob eam cauſſam mulcta ei dicta eſt. Duo prætores tum primum creati ſunt. Cæcilius Metellus Pontifex maximus, A. Poſtumium conſulem, quoniam idem & flamen Martialis erat, quum is ad bellum gerendum proficiſci vellet, in urbe tenuit, nec paſſus eſt à ſacris recedere. Rebus adverſus Pœnos à pluribus ducibus proſpere geſtis, ſummam victoriæ C. Lutatius Conſul, victa ad Ægates inſulas claſſe Pœnorum, impoſuit. Petentibus Carthaginienſibus pax data eſt. Quum templum Veſtæ arderet, Cæcilius Metellus Pontifex maximus, ex incendio ſacra rapuit. Duæ tribus adjectæ ſunt Velina, & Quirina. Faliſci quum rebellaſſent, ſexto die perdomiti, in deditionem venerunt.*

1 *Glauciam.*] Et hic & apud Suetonium in Tiberio legendum eſt *Claudium Gliciam*, ex Capitolina hujus dictatura. *Sigonius.*

2 *Deducta ſunt Fregellæ.*] Vet. lib. *Fregena.* Optime. Fregellæ enim colonia deducta anno 427. in agro Volſcorum, auctore Livio lib. 8. Alſii porto & Fregenarum meminit Cato in fragmentis Originum & Plinius lib. 3. cap. 5. Eadem menda eſt apud Vellejum lib 1. *Æſulum & Alſium Fregellæque.* legendum eſt enim *Fregena.* Sigonius.

LIBRI XX.

Spoletum [1] *colonia deducta. Adverſus Ligures tunc primum exercitus promotus eſt. Sardi & Corſi, quum rebellaſſent, ſubacti ſunt.* [2] *Tuccia virgo Veſtalis inceſti damnata eſt. Bellum Illyriis,*

1 *Spoletium.*] Vet. lib. *Spoletum.* Priſcianus etiam ita legendum contendit. *Sigonius.*

2 *Tutia virgo.*] Vet. lib. *Tuccia.* Sic alibi Tucciæ gentis mentio. *Sigonius.*

Illyriis, [3] propter unum ex legatis, qui ad eos miſſi erant, occiſum, indictum eſt: ſubactique in deditionem venerunt. Prætorum numerus ampliatus eſt, ut eſſent quatuor. Galli Tranſalpini, qui in Italiam irruperant, cæſi ſunt. Eo bello populus Romanus ſui Latinique nominis, [4] trecenta millia armatorum habuiſſ dicitur. Exercitibus Romanis tum primum trans Padum ductis Galli Inſubres aliquot præliis fuſi, in deditionem venerunt M. Claudius Marcellus conſul, occiſo Inſubrium Gallorum [5] duc Viridomaro, opima ſpolia retulit. Iſtri ſubacti ſunt. [6] item Illyrii, cum rebellaſſent, domiti in deditionem venerunt. Luſtrun à cenſoribus conditum eſt; quo cenſa ſunt civium capita ducent ſeptuaginta millia ducenta tredecim. Libertini in quatuor tribus redacti ſunt, quum antea diſperſi per omnes fuiſſent; Æſquilinam, Palatinam, Suburranam, Collinam. C. Flaminius Cenſor viam Flaminiam munivit, & [7] circum Flaminium extruxit Coloniæ deductæ in agro de Gallis capto, [8] Placentia & Cremona

3 *Propter unum ex legatis.*] Duos miſſos ſcribit Polybius C. & L. Coruncanios: ex iis alterum juſſu reginæ interfectum, qui liberius in eam invectus fuerat. *Sigonius.*

4 *Trecenta millia.*] Vet. lib. *ad trecenta millia.* Eadem ſumma etiam colligitur ex Polybii libro 2. qui quot cuique ſocii pedites, quot equites dederint, exponit. In ſumma autem concipienda ineſt apud eum labes. Nam omnem exercitum tam Romanorum quam ſociorum fuiſſe ait ὑπὲρ πεντεκαίδεκα μυριάδας, cum ſit legendum πεντήκοντα: equites autem fuiſſe ἑξάκις χιλίους, cum ſit legendum ἑξάκις μυρίους, aperte ex verbis ejuſdem. *Sigonius.*

5 *Duce Viridomaro.*] Lapis Capitolinus *Virdumaro.*

6 *Iterum Illyrii cum rebellaſſent.*] De Illyriis priore bello, triumphavit Cn. Fulvius Centumalus Coſ. ut eſt in Capit. triumphis. De iiſdem hoc tempore L. Æmilius Paullus Polybio auctore libro tertio. Illius belli initium intulit Teuta regina, hujus Demetrius Pharius rex. *Sigonius.*

7 *Circum Flaminium extruxit.*] D via & circo à C. Flaminio hoc ann cenſore factis auctor eſt Caſſiodoru *L. Veturio C. Lutatio Cenſ. via Flaminia munita & circus Flaminius factu eſt.* Et Feſtus: *Flaminius circus & Flaminia via dicta eſt à Flaminio Cenſore qui interfectus eſt ad lacum Traſimenum.* Hic circus quondam prata Flaminia dictus. Livius libro 3. De luſtro condito C. Flaminio & L. Æmilio cenſoribus Livius lib. 22. & 23. *Sigonius.*

8 *Placentia & Cremona.*] Videntu duo vocabula ſequentis epitomes a hanc revocanda: ut fuerit: *Colonia deducta in agro de Gallis capto Placenti & Cremona in Italia.* Sic loquitur quod alii eſſent Galli extra Italiam. A bellum Punicum ſecundum & in Itali & in Hiſpania, & in Gallia, & in Sicilia, ſimul ortum eſt. Voſſianæ autem 8 Gud. membranæ harum epitomarum *in Italia.* non *in Italiam*, ut priſcæ editiones. *Gronovius*

FINIS.

ADDEN-

ADDENDA.

AD LIB. I.

Cap. 3. *Abundante Lavinii multitudine.*] In Flor. Rot. Gud. video *Lavini.* Quod mihi ſuſpicionem facit ultimam ſyllabam deſinentem in eandem literam, à qua incepit vox ſequens, fuiſſe prætermiſſam, & ſcripſiſſe Livium: *abundante Lavinium multitudine florentem jam (ut tum res erant) atque opulentam urbem matri, ſeu novercæ, reliquit.* Facile ſubaudire τὸ *ibi.* & bella ἐπεξήγησις.

Cap. 7. *Iove nate, Hercules, ſalve.*] Rott. & Helm. *Hercule.*

Cap. 9. *Ludos Conſualia.*] Varro lib. 3. de gente po. Romani apud Soſipatrum: *ludos Olympia fecerat.* Pauſanias lib. 8. Θεῶν δὲ τιμῶσιν Ἑρμῆν Φενεάται μάλιστα, καὶ ἀγῶνα ἄγουσιν Ἕρμαια.

Cap. 11. *Palantes in agris oppreſſit.*] Voſſ. 1. Rot. Hel. Gud. *palatos.* quo gaudet alibi quoque Livius. Sed & ſic Andreas & omnes veteres editiones uſque ad Moguntinos. Primus Aldus dedit *palantes.*

Cap. 14. *Locis circa denſa obſita.*] Quæ ibi ſcripſimus, ſic reforma: Sigonius *denſa ob ſita*, ut ſit, ob circa denſa ſita virgulta. Quod rejicit Turnebus & *denſa* interpretatur denſe. Vellem: *partem militum locis circa denſo obſitis virgulto obſcuram.* Lib. 21. *rivus præaltis utrimque clauſus ripis & circa obſitus,* &c.

Cap. 18. *Qua fama in Sabinos.*] Ab Sigonio eſt. Nam in Mſſ. omnibus & vett. ed. reperio: *quæ fama.* Et videtur loqui hac parte contra eos, qui vellent Pythagoran ab Numa in Sabinos accitum. Quæ tanta tum temporis alicui poterat contingere nominis fama inter populos diſſociabiles & proxima quæque ignorantes, ut ob eam vocaretur ex Magna Græcia in Sabinos ad diſcendi cupidum? & ſi contigiſſet fama, quo eadem ſermonis commercio, cum nullum eſſet, id effeciſſet? *Famam* eleganter dicit *excire eum,* qui ob famam evocatur. Altera interrogatio, etſi poſſit ad utrumque referri, tamen ad Numam potius videtur pertinere, ut utrumque evicerit, nec Pythagoran ad Numam, nec Numam ad Pythagoran ire potuiſſe.

Cap. 23. *Suos in aciem educit.*] Et hic interpolavit Aldus. Octo membranæ, quas partim ob oculos, partim in excerptis habemus, & omnes editi ante illum reſecant τὸ *ſuos.* Sic lib. 4. *Dictator Romanus haud procul inde ad confluentes conſedit in utriuſque ripis amnis, qua ſequi munimento poterat, vallo interpoſito, poſtero die in aciem eduxit.* Vide ad lib. 40, 25.

Cap. 29. *Vltimum illas viſuri.*] Cujus ſit, ignoro: ſed admodum recens eſt. Nam & Sigoniana prior: *ultimum illud viſuri.* Vbi video adſcriptum Mutero: *illas* in veteribus, & melius. Qui ſint veteres iſti, ipſe viderit: ego nec in ſcripto ullo nec impreſſo ab Andrea uſque ad Sigonium inveni aliter quam *ultimum illud.* Et ſine dubio dictum eſt, ut *hoc tertio* apud Curtium, *extremum hoc* apud Valerium Flaccum, de quibus 2. Obſerv. 8. Cicero 13, ad Attic. 46. *Meo autem Lanuvino, quod Lepido tradidi, exeo hoc primum.*

Cap. 34. *Iam & Romanis conſpicuum.*] Rom. Tarviſ. Aſcenſ. ignorant à fronte duas particulas, & in proximo membro τὸ *quoque.* Mediolani primum

mum fecerunt: *Iam Romanis conſpicuum eum novitas divitiaque faciebant, & ipſe fortunam.* hæc ſic duæ Venetæ, Bechar. Mogunt. Aldus liberalior: *Nam & Romanis conſpicuum e. n. d. f. & ipſe quoque fortunam.* Vbi τὸ *Iam* reſtituit, reliquum retinuit Frobenius; deinde omnes. At tu ſimul *Iam &*, ſimul *quoque* jube abire ἐς κόρακας. Sunt enim futilium hominum, qui Livium docere voluerunt commodius orationem connectere. Sex membranæ haudquaquam ſpernendæ, ut tres vetuſtæ, quas diximus editiones: *edidere nomen. Romanis conſpicuum eum novitas divitiaque faciebant, & ipſe fortunam.* Qui quærit alia his, malum videtur quærere.

Ibidem: *Liberaliter dextreque obeundo officia.*] Suſpicabor *officio.* qualia multa Livio cum ex ſcriptis, tum ex ſatis probabili conjectura reſtituimus. Inveni deinde id ipſum non modo in ſchedis Gudianis, verum etiam in prima omnium per Io. Andream facta editione: ſed Mediolani jam mutatum eſt.

Cap. 42. *Aggrediturque inde pacis.*] Sic jam Andreas. Sed ſex membranæ me docuerunt ſcribendum: *Aggrediturque inde ad pacis longe maximum opus.* Recte. Sic enim & Cicero pro Muræna: *cæterorumque ornamentorum omnium, quibus fretum ad conſulatus petitionem aggredi par eſt.* Primo de natura: *Sed antequam aggredior ad ea, quæ a te diſputata ſunt, de te ipſo dicam, quid ſentiam.* Et ſæpe.

Cap. 47. *Sabinus ut primum apta dies.*] Quinque ſcripti: *ut prima apta dies.* Quod ne dubites, quin Livii ſit, vide quæ notavimus 1. Obſerv. 7.

Eodem: *In Virbium Clivum.*] Poſſet alicui in mentem venire legendum *Oppium Clivum*, ex Varrone lib. 4. de L. L. *Oppius mons princeps lucum Æſquilinum, lucum Fagutalem ſiniſtra, quæ ſub mærum eſt. Oppius mons biceps ſos ſimplex. Oppius mons terticepſos lucum Æſquilinum, dexterior via in tabernola eſt.*

Cap. 49. *Primoreſque Patrum.*] Tolle copulativam, ignoratam ſcriptis omnibus, ignoratam editis ab Andrea uſque ad Frobenium. Cælii Curionis additamentum eſt. Nec duæ ſolum cauſæ, quare Superbus ſit appellatus: ſubjungitur tertia, & deinde plures.

Cap. 50. *Haud mirum eſſe Superbo ei inditum.*] Et hæc Curionis ſiniſtra cura. Ante illum nuſquam τὸ *ei.* nec agnoſcunt manu exarati. Ergo inducatur.

Cap. 53. *Vbi quum divendita præda* Sic cœperunt edere Moguntini. Scri[pti] & priores editi ab Andrea ad Aſce[n]ſium, *dividenda.* Legimus igitur: *a[...] vendenda præda:* eodem ſenſu & g[e]nere loquendi, de quo ad cap. 34. m[o]nuimus.

Eodem: *In ſeipſum poſtremo ſæviti[u]rum, ſi alia deſint.*] Forte, *alii.*

Ad Lib. II.

Cap. 15. *P. Lucretius inde & P. Valerius.*] Conſtat inter Faſtorum conditores Livium hic eſſe mutilum. Nam Dionyſius, Caſſiodorus, Cuſpiniani vetus liber, Marianus ſuggerunt *P. Valerium Poplicolam III. M. Horatium Pulvillum II.* his *Sp. Lartium Flavum, T. Herminium Aquilinum.* Et Livio quoque traditos eos perſuadent mihi utcumque corrupti veteres libri. Rhenanus ex ſuo affert *Purius Publius Lucretius.* Florentinus, *Spurius Publius Lucretius.* Vbi vides jam prænomen Lartii. Sed longe magis confirmor in ſuſpicione, quum conſidero, quod e[t] in Voſſiano altero: *Publius Lucreti[us] inde & Titus Herminius cum Publi[o] Valerium Publicolam conſul facti.* Lart[ii] collegam prænomine & nomine exh[i]bet. Ipſa tamen Livii verba quis co[n]cipiet? Sed videtur hujuſmodi aliqu[id] fuiſſe: *M. Horatius iterum & P. Val[e]rius Poplicola tertium; tum Sp. Larti[us] & T. Herminius conſules facti.*

Cap. 19. *Conſules Ser. Sulpici[us] Manius Tullus.*] Voſſianus prior: *Co[n]ſervilio Supplicio M. Manlio Tul[lo]* Suſpicor rotundius ſcripſiſſe Liviu[m]

Conſulibus Ser. Sulpicio M' Tullo nihil dignum memoria actum. T. Æbutio deinde & C. Vetuſio Fidena obſeſſa.

Cap. 28. *Pars Æſquiliis.*] Sic etiam lib. 26. *transfugas Numidarum media urbe tranſire Æſquilias juſſerunt.*

Eodem: *Pulſet tum mihi lictorem.*] Rot. Mel. Gut. *Pulſet & tum.* An fuit: *Puſiſet tum mihi lectorem.*

Cap. 39. *Novella hac Romanis oppida.*] Cur *novella?* Sigonius, quia trienio ante in poteſtatem eorum venerant. Et ſic forte lib. 41. *Cn. & L. Gavilli, novelli Aquilejenſes.* Sed quinque noſtri & Mureti codices *novellam.* Videtur in ea voce nomen alicujus oppidi latere. Et fortaſſe *Bovillas:* nam has quoque non ſine labore cepiſſe Marcium teſtis Dionyſius. Pro *Trebia* non incommode Cluverius *Toleriam.*

Cap. 43. *Quam ipſius ejus collega.*] Lege cum Mureto: *ipſi ejus collega.*

Ibidem: *Nec illos etſi non adhortatio.* Muretus expungit τὸ *&.* Idem mox *ſi aliud nihil, ſtare inſtructos.*

Cap. 47. *Dum præda magis quam pugna tererent tempus.*] Scribendum *cum præda.* Nam ſi malis illud, *terunt* faciendum: ut paullo ante: *dum mittunt ad caſtra oppugnanda.* Simile vitium lib. 10, 18. *Dum ea in Samni cujuſcumque ductu auſpicioque gererentur.* Lege: *Cum.* aut *Dum geruntur.*

Cap. 48. *Se in oppida receperunt muriſque ſe tenebant.*] Poſterius *ſe* videtur exterendum.

Ad Lib. III.

Cap. 14. *Tribuni tranquille peregere.*] Flor. Rot. Helm. duo Voſſiani, Gud. tres Pal. & Mureti libri cum Campani editione *tranquillo.* Quem conſenſum ſpernere non poſſum. *Tranquillo* fieri proprie dicitur, quod fit, cum cœlum eſt tranquillum & ſine tempeſtate. Plinius lib. 2. 43. *E mari videmus, & quidem tranquillo, conſurgere.* lib. 9. cap. 7. *Sæpe adnotata piſcium æſtivo calore quædam anhelatio, & alia tranquillo velut oſcitatio.* Livius eleganter poſuit, ut ſignificet ſine tumultu. Vide ad lib. 28, 27. Plautus Caſina: *Tranquillum eſt. alcedonia ſunt circa forum.* Seneca epiſt. 85. *Tranquillo enim, ut ajunt, quilibet gubernator eſt.*

Cap. 15. *Ad opportuna omnia urbis loca.*] Sex codices duce Florentino: *omnis urbis.* Neque aliter ab Andrea ad Aſcenſium editi. Moguntini mutarunt. Aldus reduxit. Sed poſt eum Frobenius & omnes *omnia.* Illud omnino Livii eſt. Sic reſtituimus lib. 5, 42. *ſeu non omnis delenda urbis libido erat.* Hic *omnis urbis* eſt per totam urbem.

Cap. 21. *Senatuſconſulta fiunt.*] Sigonius, quaſi hoc argumentum non ſit plurium, *Senatuſconſultum fit.* Quemadmodum & unus è Pal. Sed cæteri omnes, ut editur, & ſciendum non ita fuiſſe in unum conſultum Senatus constipatas materias, ut de eadem re ſæpe plura facta non fuerint. Exemplum in illa nobili epiſtola M. Cœlii apud Ciceronem. Noſter hoc libro cap. 54. *Factum Senatuſconſultum, ut decem viri ſe primo quoque tempore magiſtratu abdicarent: Q. Furius pontifex maximus tribunos plebis crearet: & ne cui fraudi eſſet ſeceſſio militum plebiſque.* Vbi intelliges, *item factum S C. ut Q. Furius:* tum, *& aliud, ne cui.* Ideo ſubjicit Livius: *His ſenatuſconſultis perfectis.*

Cap. 24. *Multi privatim ferebant Volſcio judicem.*] Ab Curione eſt. Andreas & omnes uſque ad Frobenium, *judices.* Ego etſi in membranis promiſcuis illud reperiam, tamen quia omnium optimæ Florentinæ *judicis,* probo *judices.* Sic enim locutus eſt, quia præceſſit *multi,* & alius alium. Tale in duodecim: *libras farris in dies dato.* Quia enim *dies,* ideo *libras:* quod eſt quovis die libram. Vide ad 4, 15.

Cap. 27. *Vt nocte ad hoſtem pervenire poſſent.*] In optimis pleriſque reperio *poſſet,* indicio ſcribendum *perveniri poſſet,* quod ex ſuo v. l. notavit Muretus.

Ibidem: *Tum quo fuerat ordine in via, exercitum.*] Iidem *fuerant,* quod tuto

tuto repone. *exercitum* enim cum appellat, perinde eſt ac ſi dixiſſet *legiones* vel *milites*.

Cap. 31. *Romilius decem millibus æris, Veturius quindecim millibus.*] Tolle à fine ſermonis hujus τὸ *millibus*. Id enim intellectum Livius voluit. Neque conſpicitur in membranis.

Cap. 41. *Ferociores iterum coorti.*] Sic primus Curio. Ante illum omnes & ſcripti *ferocioreſque*. Muretus, ut videtur, de conjectura: *cum ferociores*. Eleganter certe.

Cap. 50. *Inſecutique qui Appium.*] Et ita Voſſianus alter.

Cap. 52. *Ne nunc dulcedine.*] Donatus ad Terentii And. 4, 2. *ne vacuum eſſe me nunc ad narrandum credas.*] *Ne*, pro *nedum*. Salluſtius ſecundo libro: *ne illa tauro paria ſint*.

Cap. 63. *Circum jam tum Apollinarem appellabant.*] *Circum* hunc fabricavit nobis Aldus. Qui proxime illum præceſſere Mogontiaci, dedere cum omnibus ab Andrea: *ubi nunc ædes Apollinis, jam tum Apollinarem appellabant*. Neque aliter membranæ, niſi quod addunt τὸ *eſt*, quidam etiam *Apollinare*. Fuiſſe cenſeo: *ubi nunc ædes Apollinis eſt (jam tum Apollinar appellabant) advocavere ſenatum*. *Apollinar*, ut *Lupercal*, *Erucinal*, *Bacchanal*. Sed maluerunt *Apollinar*, ne litera L repetita inſuavis auribus accideret. Quod ſpectarunt etiam, qui *Parilia* maluerunt ſcribere quam *Palilia*.

Cap. 67. *Satis honorum, ſatis ſuperque vitæ erat.*] In tribus codd. non reperio poſterius *ſatis*. Si cui placet delere, poterit confirmare loco Taciti 4. annal. *nam ſibi multum ſuperque vitæ fore, quod tali cum principe explevisſet.*

Eodem: *Æſquilias quidem ab hoſte captas.*] Obſervatio Mureti: Nota inſigne exemplum verbi, quod in utrumque non convenit. Certe enim Æſquiliæ *ſummoveri* non poterant. Apponit quaſi locum ſimilem ex lib. 42. *cum ille vobis bellum, vos ei ſecuram pacem præſtaretis*. Sic ille. Mihi aliter agendum videtur. Duo Pall. ignorant τὸ *Volſcum*. Male hi: ſed tamen aliquid ſupereſt, *hoſtem* nimirum: & ſcribendum: *Æſquiliae quidem ab hoſte prope captae, & ſcandentem in aggerem Volſcum nemo ſummovit*. Eandem rem dicit, ſed mutatis verbis, ut invidiam augeat. Æſquilinus collis ab illa parte aditur per aggerem Tarquinii ſuperbi. Idem hoſtis Volſcus quum ſcandere conatus eſt in aggerem, propemodum cepit Æſquilias. Itaque quemadmodum ubi *Æſquilias* memorat, nihil addit de *aggere*, nec ubi *aggerem*, ibi de *Æſquiliis*: ſic etiam ubi *hoſtem* appellavit, non adſtruxit *Volſcum*; nec ubi *Volſcum* nominavit, adjecit *hoſtem*.

Cap. 71. *Non juvenem, ſed viceſima jam ſtipendia.*] Sic inter meos primus Frobenius. Andreas & cæteri Iuntas uſque, qui proxime Aldum ſecutus eſt *non juvenem, viceſima jam ſtipendia merentem*. Ita ut particula, quam infulſerunt iſti, ſubaudiatur. Magis hoc intelligitur in pronuntiando & ſi auribus percipiatur, quam dum legimus. Se[d] ſic ſæpe ſolere Livium notavimus a[d] lib. 28, 39. & 36, 19. & 39, 8. Vid[e] etiam notas ad M. & L. Senecas.

AD LIB. IV.

Cap. 3. *Adipiſcendi ſummi honoris.*] Et hic & cap. 6. licet obſequatis Fr. Modio, & ſine religione ſcribas, *apiſcendi*. Invenimus & nos tandem in membranis, ſed non niſi optimis & antiquiſſimis. Mox ſcribe: *Plebejus ne eo ſulfiat.* eſt enim quaſi lex. Dein: *ne Italica quidem*. non *nec*.

Eodem: *Ingenio & virtute regnum tenuiſſe.*] Sic quidem & Andreas. Flor. tamen Rot. Heim. uterque Vormatiens. *ingenio, virtute, regnum tenuiſſe*. Si[c] lib. 3, 68. *nunquam veſtrum quiſquam re, fortuna, domum auctior rediit*: no[n] modo ſcripti, ſed omnes etiam impreſſ[i] ante Aldum. Hoc libro cap. ſequenti *in æternum urbe condita, in immenſum creſcente*. Sic illi quos modo nominavi At jam Andreas, *& in immenſum* Etiam cap. 8. reficies tuto: *publicorum*

ju

ſ privatorumque locorum, vectigalia
puli Romani. Nam τὸ & quod in-
rponitur, unius Sigoniani eſt. Sic li-
o 5, 48. *Capitolinus exercitus ſtatio-
bus, vigiliis, feſſus*, Flor. Rot. Hel.
oſſ. non *vigiliiſque*.

Cap. 19. *Volitantem tota acie cogno-
ſſet.*] Scribe, *cognoſſet*. Sic enim Flo-
ntinus. Et hoc ſatis erat: ſed ſub-
ſcunt & Rot. Helm. Mureti codi-
s. Voſſianus, *cognoſcet*.

Cap. 23. *Et Tubero incertus veri eſt.
inter.*] Muretus: *Licinio libros haud
bie ſequi linteos placet: Tubero incer-
r veri eſt. ſit inter cætera.*

Cap. 25. *Nec à plebe minus quam.*]
Rottendorfiano invenio: *nec ad
bem minus quam à Patribus con-
nni.* Quod valde blanditur.

Cap. 26. *Siquidem cogi aliquid.*] Sic
rentius Phorm. a. 5. ſc. 7. *hoc qui co-
m, reipſa repperi.*

Cap. 34. *Claſſibus quoque ad Fidenas.*]
aſſes in numero plurativo, ut vocant,
o equitibus, ſeu equeſtribus copiis
ſurpabant. Sic Virgilius 2. Æneidos:
aſſibus hic locus. Et in tertio: *ſcio me
anais è claſſibus unum.* Et in ſeptimo:
ortina claſſes. Quæ res ſi Livio, dum
tranſcribebat, quæ de expugnatione
direptione Fidenarum à priſcis pro-
ta ſcriptoribus erant, in mentem
niſſet, næ ille deſiiſſet mirari tanto-
re *claſſibus* ad Fidenas pugnatum.
in. Faber.

Cap. 44. *Parum abhorrens famam.*]
on offendor hoc genere loquendi.
am ſic & lib. 40. *Facile Baſtarnis
ordiſcos iter daturos. nec enim lingua
t moribus æquales abhorrere.* Sed uni-
rſa oratio habet neſcio quid pingue
ſupervacuum. Itaque Gruterus τὰ
ſuſpicionem delendam cenſuit. Nec ju-
nt alii, ſed optimus omnium hujus
librorum Florentinus pro *famam*
bet *eam*. Vide, numquid ſatis Livia-
m videatur: *crimine innoxia; ab
picione propter cultum amœniorem,
geniumque liberius, quam virginem
eret, parum abhorrens. Eam amplia-
m, deinde abſolutam*, &c.

Cap. 45. *P. Lucretium Tricipitinum,
. Nautium, C. Servilium.*] Poſtre-
mum in libris omnibus neglectum è
tabb. Capitolinis addidit Sigonius. Flo-
rent. *Sp. Nautium Rutilium.* Legen-
dum: *Sp. Nautium Rutilum.* Et finis
hujus cognominis corrupti prima vide-
tur occaſio librariis fuiſſe omittendi
C. Servilium.

Cap. 50. *Ne metu quæſtionum plebs
irata.*] Flor. Rot. Voſ. alter: *metu
quæſtionum plebs iraque.* Immo quic-
quid eſt editionum ante Sigonianam.
Nec mutari debuit: nam *metus* eſt illo-
rum, qui peccaverant ipſi; *ira* eorum,
qui aut communem cauſam plebis tue-
bantur, aut propinquos vel amicos affi-
nes culpæ haberent. Eſt autem genus
loquendi frequens Livio, *ira quæſtionis*,
id eſt, ob quæſtionem. Sic infra: *Tri-
buni militum mentione nulla comitiorum
conſularium habita (credo ob iram dicta-
toris creati) tribunorum militum comi-
tia edixerunt.* Lib. 5. *Arruntem Cluſi-
num ira corruptæ uxoris.* Lib. 8. *ingenti
ardore militum aut vulnerum ira.* Voſ-
ſianus prior *irata*, ſed in locum veteris
lectionis eraſæ.

Cap. 52. *Ad domum curamque corpo-
rum.*] Eſt hic aliquid ſcabrum. Quare
enim *ad domum?* Tum divertunt ſcri-
pti. Flor. *ad domumque curamque.* Helm.
ad domum cura corporum. Cenſeo ſcri-
bas: *domum ad curam.* De verbo *nutri-
re*, ut medicorum proprium eſt, dixi-
mus ad lib. 7.

Cap. 55. *Generoſique etiam ut inter
plebejos.*] Aldus primus dedit: *generoſi-
que & jam.* Hunc ſecuti vulgatum fe-
cere. Priores: *generoſique jam, ut inter
plebejos.* Et ita ſcripti omnes. Eoque
contenti eſſe debuerunt. Sic lib. 22.
*duobus nobilibus jam, familiarum plebei,
C. Atilio Serrano, Q. Ælio Pæto.*

Eod. *Quid ſupereſſe ſanguinis.*] Vt
Rhenani, ſic & Florent. Voſſ. Rot.
Gud. *quid ſuper ſanguinis.* Quare id
reddere Livio non metuam. Virgilius:
O mihi ſola mei ſuper Aſtyanactis imago.
Hoc tamen mollius, quia in vicinia τὸ
eſſe apparet.

Cap. 59. *Et in muris diu cædes.*]
Emenda: *& immitis diu cædes.* Sic
Flor. Rot. Helm. Voſſiani duo, Mureti
codices: *inmitis* ſcilicet vel *immitis*.

Sine miſericordia aut parcendi diſcrimine. Sic reſtituimus nuper Plauto Bacchid. 3, 4. *Immitiorem nunc utrum credam magis, Sodalemne eſſe, an Bacchidem, incertum admodum eſt.*

Cap. 60. *Quum commoditas juvaret.*] Annotationi noſtræ ultimæ addas licet locum lib. 8. *Quum ipſa per ſe res anceps eſſet, prout cujuſque ingenium erat, atrocius mitiusve ſuadentibus; tum incertiora omnia unus ex Privernatibus legatis fecit.*

Cap. 61. *In arcem munitam.*] Valde moleſtum eſt, ſexies tam propinquis locis *arcem* nominari: nec feciſſe Livium puto. Quis enim hæſitaret, ſi ſic legeretur: *præterque arcem cætera capta: in eam munitam natura globus armatorum conceſſit. Infra arcem caſi captique multi mortales. Ipſa deinde obſidebatur,* &c. *tradit que receſſum inde foret, ni ſervus prodidiſſet.* Sed quia ſcripti nihil mutant, feramus oportet.

AD LIB. V.

Cap. 3. *Qui & ſemper agri.*] Muretus delet τὸ *qui*: ut ſit: *tamquam artifices improbi, opus quærunt: & ſemper agri.*

Cap. [illegible] *Quo abducere infecta re.*] Muretus è v. l. *quod*. Ego malim *qui*.

Eodem: *In pace nunquam fidi fuerunt.*] Voſſianus, *fidei*. Muretus, *in fide*. Flor. Helm. Rot. Voſſianus alter: *in pace numquam fida fuerunt*. Et ſatis placet. Infra: *cum quibus nec pax ſatis fida, nec bellum pro certo ſit*. Lib. 40. *nulli alii quam conſulibus crediturum ſenatum, ſincera fide in pace Ligures eſſe.*

Cap. 11. *Compacto eam rem.*] Sic jam Andreas & omnes, donec Sigonius *ex compoſito*. Muretus *conſulto*. At Florentinus: *conpecto*. Ex quo intelligis, quemadmodum in quibuſdam Sigonianis & duobus Voſſianis natum fuerit, *conſpecto*. Hinc diſcis etiam, quid ſentiendum ſit de Suetonii loco in Octavio cap. 15. *conſpecto eum ad arma iſſe*. Vbi Lipſius *compacto*. Id Caſaubonus non probat: eſſe enim ἐν συνθήκῃ, quod huic loco non conveniat. At convenit, ὦ τᾶν, & ita quidem, ut nihil aliud. Senſus enim inter Octavium & L. Antonium clam conveniſſe, ut ſimularent inimicitias, & ſic, qui præſentem ſtatum gravarentur, Antonio velut duce vel capite oblato, voluntates nudarent. Sic apud Plautum Pſeudolo 1, 5, 126. *de compecto faciunt conſutis dolis*, alter Camerarianus.

Cap. 13. *L. Titinium, P. Menenium, P. Acilium, Cn. Genucium, L. Racilium.*] Intereſt lectoris ſcire hujus loci fatum, ut dubitare deſinat. Andreas ediderat Romæ: *M. Pomponium, Cn. Duillium, Voleronem Publilium, Cn. Genucium, L. Atilium*. Phil. Lavagnia Mediolani: *L. Titinium, P. Menenium, G. Genutium, L. Racilium*, omiſſo, *P. Acilio*, haud dubie petitos ex cap. 18. ubi olim ſic prorſus legebatur: & hoc expreſſerunt etiam Tarviſina, duæ Venetæ, Aſcenſius, Savecerius, Moguntini. Bechar. *L. Tici. P. Menenium, G. Genut. L. Racilium*. Aldus reſtituit, quod habuerat Andreas: ſed neſcio cujus admonitu inter corrigenda pro his ponit *L. Titinium. P. Menenium. Cn. Genutium*. Itaque, qui eum ſecutus, Iuntas: *L. Titinium, P. Menenium, Cn. Genutium, L. Atilium*. At Frobenius: *L. Titinium, P. Menenium, Racilium, Cn. Genutium, L. Atilium*. Vbi vides *Racilium*, qui ſurrogatus prius fuerat L. Atilio, propriam facere perſonam. Sic Curio quoque & Gryphius: niſi quod hi ſublata interpunctione *P. Menenium Racilium* dederunt, quaſi *Racilius* eſſet Menenii cognomen. Hoc Glareano & Rhenano diſſimulatum reperiebat Sigonius, quum ex vett. libris & Diodoro Siculo reponeret, quod Andreas dederat, niſi quod *C. Duilium* appellat. Nondum tamen pax facta loco: ſed revocavit Curionis & Gryphianum Modius, retinuitque in prima ſua Gruterus: quid poſtea, & unde, commentus ſit, palam eſt. At tu ſcito, quod Sigonius voluit, verum eſſe, & id affirmare, quos vidimus & quorum non ſocordes exceptores habuimus,

buimus, ſcriptos. Sic Flor. Rott. Helm. Voſſiani duo, parvis diſcriminibus, quæ nec piget annotare : nam Flor. *Cn. Duilium*. Rot. & Hel. *M. Pompinium, C. Duilium*. Voſ. prior *M. Duilium*, & deinde *L. Atilinum*. Voſ. alter *M. Pompinium Cn. Genutium L. Atilium*. Hæc cui putida & inanis diligentia videtur, fruatur ingenio ſuo: nos non pœnitet ſuſcepti laboris, quo Livium ludibriis & ſtudioſos dubitatione liberavimus.

Cap. 16. *Emiſſam per agros*.] Ιοως *derivabis*, aut *emiſſa agros rigabis*. ſed v. l. *manu miſſam per agros rigabis*. Muretus.

Cap. 34. *Quod ea gens populis abu dabat*.] Valerius Maximus 9. *gent Ægyptia populus*.

Cap. 39. *Similis illi, quæ ad Allia tam pavide fugerat*.] Sordet illud *civitatem fugiſſe* ad Alliam. Forſan : *simi illis, qui ad Alliam tam pavide fugeran civitas fuit*.

Cap. 42. *Fragor ruentium tectoru avertiſſet*.] Malim *advertiſſet*. Vt lib. *adverterat que ea res etiam Sabinos tan periculo viri*.

Ad Lib. VI.

Cap. 1. *Ad captam eandem urbem*.] Delendum cenſet τὸ *urbem* Muretus.

Cap. 2. *Tribuni militum his A. Manlius*.] Plerique libri per notas, *tr. mil.* Sed Voſſianus alter & Mureti, *tribuni*. Vnde ſuſpicor Livium ſcripſiſſe: *tribuni militum his A. Manlius, illis, qui adverſus Etruſcos mittebantur, L. Æmilius præpoſiti*.

Cap. 4. *Senatuſconſulto à Vejis*.] Aut *à Vejis* ſupervacaneum aut *Vejos*, quod mox ſequitur. Sed hoc requirit proxima oratio, aut aliquid loco ejus ; illud abeſſe poteſt ſalvo ſenſu, & videtur eſſe ſcholiaſtæ. Quid enim deſideres, ſic ſi legatur : *Revocati quoque in urbem Senatuſconſulto, qui ædificandi Romæ pigritia, occupatis ibi vacuis tectis, Vejos ſe contulerant*.

Cap. 7. *Cunctabundoſque ac reſiſtei tes*.] Forte, *reſtitantes*. Hoc eſt enin identidem ſubſiſtere, non progred Plautus Capt. *ita me miſerum reſtitani retinendoque laſſum reddiderunt*. Lib. 1 *Has monendo obteſtandoque prope reſt tantes conſules in concionem pertraxe runt*.

Cap. 15. *Ne abſtuleritis etiam obſe vantibus oculos*.] Idem Nazianzenus ſe cunda in Iulianum. Πολλοὺς τῶν αὐτ συνήθων καὶ γνωρίμων ἐκβάλλ, ἀ δεξιῶν θαυμάσια οἷα· ἐπεὶ δὲ πα ρεῖεν, τοῦτο ἐκεῖνο αἱ τῶν ψήφων κλε παὶ ἐκ τῶν ὄψεων ἀπείτου.

Cap. 22. *Quatuor collegis, &c. tr bunis ad præſidium*.] Muretus inducit τ *tribunis*.

Ad Lib. VII.

Cap. 6. *Ab inſciis, quem interfeciſſent, occiderentur*.] Ita libri. Sigonius, *interficerent*. Ego malim : *in quem incidiſſent*. Ibidem Flor. *in inſidias præcipitaret*.

Cap. 10. *Inter carminum propemodum*.] Muretus, *in carminum*. Ego ſic explico : *Cognomen Torquati auditum inter joculantes militariter incondita quædam prope carminum modum, celebratum deinde*. Nam quod Sigonius *additum*, nuſquam in meis reperio.

Cap 22. *Cenſuram quoque in partem vocari plebs volebat*.] Lege : *cenſura quoque in partem vocari plebes volebat*. A terum à Florentino codice, alterum a conjectura noſtra eſt, quam video & in mentem veniſſe Mureto. Iuſtinu *vocandos etiam in portionem munei Ionios*.

Cap. 24. *Pugna feſſum novo labori n lebat, à perſequendo hoſte continuit*. Quæ ad hæc ſcripſimus, ita refing Nimis metuo, ne peſſime ſit affectu hic locus : nam ex omnibus verbis pro poſitis, præter unum *nolebat*, nihil vic in Thuaneo, nihil in Helm. viſum Lar germanno meo, nihil video in Voſſi

no antiquiore, in Rottendorfiano, apud Andream, cui ipſe editioni Romæ præfuit. Mediolani poſt ſeptimum annum inſerta ſunt: inde Tarviſinæ & cæteris. Florent. & Voſſianus alter defecti. tantummodo enim præbent: *ſubjicere exercitum opulentumque* (Voſſ. *opulentum quod*) *Gallicis ſpoliis Romam reduxit*. Nempe quia bis in hac periodo poſita eſt vox *exercitum*, à priori ad poſteriorem locum oculus librarii, qui primus ſic corrupit, aberravit tranſmiſſis mediis. At integri, quos nominavi, continenter & concordiſſime: *Conſul non ultra caſtra inſecutus, (quia & vulnus degravabat & ſubjicere exercitum tumulis ab hoſte occupatis nolebat) præda omni caſtrorum militi data, victorem exercitum opulentumque Gallorum ſpoliis Romam reduxit*. Interpunctio noſtra eſt; ipſa verba veterum librorum, in quibus nihil deſidero, niſi forſan *opulentum* mavis ἀντὶ τȣ *opulentumque*. Quum autem omnia me vehementer capiant, & quæ ſequuntur uſque ad finem, cui addas licet: Sic ipſum *ſubjicere* Livio lib. 26. *Id vero minime committendum eſſe, ut ſollicitarentur ſociorum fidelium animi, & ſubjicerentur indicibus, queis neque quid facerent, neque quid dicerent, quicquam unquam penſi fuiſſet*. Lib. 31. *quum campeſtribus locis ſubjicientes eos caſtra Phecado urbi videret*.

Cap. 26. *Corvus è conſpectu elatus.*] Forte *ablatus*.

Cap. 31. *Reſponſum ſenatus amicitiæ memor.*] Adde ad finem annotationis noſtræ: Quinimo illud *memor* ab Curione eſt. Omnes priores ad Andrea uſque ad Frobenium *memoris*.

Cap. 33. *Romani cum effluere.*] Lege ex Flor. & ſex aliis codicibus: *Itaque Romani, quum & fluere jam laſſitudine vires ſentirent, & diei haud multum ſupereſſet, accenſi ira concitant ſe in hoſtem*. De verbo *fluere* vide ad lib. 27, 17.

Cap. 35. *Quæ pars major erit, eo ſtabitur conſilio.*] Tale eſt Plauti in Curcul. 2, 1, 35. *Quod eis reſpondi, ea omnes ſtant ſententia*. Quod ſimiliter integrum: Quod eis reſpondi, quæ ejus reſponſi ſententia eſt, ea omnes ſtant.

Cap. 37. *Ni potius quam ſortem.*] In fine annotationis noſtræ ſic corrige: ut conjeceram, in membranis quibuſdam collegii ſcriptum reperiri.

Cap. 39. *Iam quæſtiones, jam judicia.*] Quid aliud quæſtio quam capitis judicium? Recte Flor. & optimi quique: *jam indicia*. Intellige & inſontium, qui aliquid comperiſſent, & magis proprie illorum qui ejuſdem culpæ conſcii, fide publica data, alios protraherent. Vt *indicium poſtulare, indicium profiteri*. Vide Aſconium in Divinationem.

AD LIB. VIII.

Cap. 1. *Quod in amicitiam.*] Flor. Rot. Hel. Voſſ. ſatis mihi perſuadent ſcripſiſſe Livium: *quod & in amicitiam*. Mox malim: *nec in fide populi Romani aut ditione eſſent*.

Cap. 2. *Quod ad Sidicinos attinet.*] In ſola ex editis apud me Sigoniana reperio, *attineat*: poſtea ſpreverunt. At ita Flor. Rot. Helm. Voſſiani duo.

Cap. 3. *Prætores tum duos Latini habebant.*] *Duo* Voſſianus alter. *Latium habebat* Flor. Rot. Helm. Voſſianus prior. *Ambo* omnes, & editi ab Andrea ad Moguntinos: *ambos* primus Aldus: in Modiana video reductum *ambo*. Scribas igitur cenſeo: *Prætores tum duo Latium habebat, L. Annium Setinum & L. Numicium Circejenſem, ambo ex coloniis Romanis*. Sic lib. 10, 37.

Cap. 5. *In Capitolio ei ſenatus datus eſt.*] Flor. Rot. Helm. Voſſ. uterque *eis*. hoc eſt, Annio & Numicio: ut mox, *egiſſet cum eis*.

Cap. 6. *Non venit in mentem pugna.*] Sic ipſe Livius lib. 5. *quotieſcumque patria in mentem veniret*. Tamen optimus Flor. *pugnam*, quas literas pro *AE* redditas ſæpius obſervavimus.

Cap. 7. *Geminius Metius.*] Flor. *Geminus Maecius*. Rot. & Hel. *Geminus Mettius*. Voſſ. uterque *Geminus Metius*.

quo conſentiunt, id non videtur [illegible]perhabendum: etſi apud Valerium axinum quoque, *Geminio Metio.*

Cap. 8. *Sed centurio quoque cum cen-tione.*] Illud, *ſi ordines turbati non eſ-t*, videtur ſignificare aliquid defini-s diſſe Livium: nimirum, *ſed & tur[illegible] quo cum centurione ſi ordines b[illegible] non eſſent, concurrendum ſibi eſ-ſciebant.*

Cap. 10. *Piaculum hoſtia cadi.*] Niſi id vitii ineſt, inquit Sigonius. Vo-it certe id Rot. Helm. Voſſ. alter, ureti libri, qui *piaculum hoſtiam cadi* ganti ἐπεξηγητικῶς.

Cap. 13. *Noſtrum enim fuit efficere.*] or. Rot. Hel. uterque Voſſianus & ureti libri expungunt τὸ *enim*. Nec it ad ſententiam.

Cap. 17. *Ingenti exercitu comparato.*] ideo aſſerere Livio, quod in unico Florentino: *ingenti exercitu compa-ndo.* Eſt enim quale lib. 1, 34. *officio undo*, & cap. 53. *præda dividenda*, & juſmodi Ciceroni & Livio frequen-ima.

Cap. 19. *Sana conſtare mens.*] Plau-s Trinummo: *Satin tu ſanus mentis t animi tui, Qui conditionem hanc re-jicies?*

Cap. 22. *Infida [illegible]dverſus Romanos ſo-tate freta.*] Sic S[illegible]gonius, quia id po-let Latinus ſerm[illegible]. Quid eſt igitur, od omnes ſcripti [illegible] ut prius edebatur, *ida ſocietati?* Vereor ne ſit ſubditum τὸ *freta*, & Livius ſcripſerit: *quum ſuis viribus, tum Samnitium infida adverſus Romanos ſocietati, ſive peſtilentia, quæ Romanam urbem adorta nuntiabatur, fidens.*

Cap. 23. *Qui ſe vidiſſe aut audiviſſe.*] Flor. Rot. Hel. Voſſ. uterque, *audiſſe.*

Cap. 25. *Ut ſi ſucceſſiſſet inceptum.*] Flor. *inceptumis cogitaret.* Quod ego ſic accipio, ut cenſeam librarium inve-niſſe in alio exemplari *inceptum*, in alio *inceptis*, & dubium, utram lectionem probaret, utriuſque copiam lectori fe-ciſſe. Quod & aliis locis in bonæ fidei libris & in hujus excerptis ſæpius no-tavimus. Placet autem *ſucceſſiſſet in-ceptis.* Sic lib. 21. *ita haudquaquam pro-ſpere, poſtquam ad effectum operis ven-tum eſt, cœptis ſuccedebat.* Lib. 40. *ſi fa-cinori eorum ſucceſſerit.*

Cap. 26. *Duo ſingularia hæc ei viro primum contigerunt.*] Suſpicor *ei viro primo.*

Cap. 32. *Imperio meo ſpreto.*] Plau-tus Aſinaria 2, 4. *Tu, verbero, impe-rium meum contempſiſti.*

Cap. 35. *Quotieſcumque dictator ab exercitu receſſit.*] Voſſ. alter & Mureti liber: *receſſiſſet.*

Cap. 36. *Singulos, ut ſeſe haberent,*] Flor. *inſerens in tentoria caput, ſingu-loſque, ut ſeſe haberent, rogitans.*

Eodem. *Nec inſidiis expertus.*] Fl. *nec ex inſidiis.*

AD LIB. IX.

[illegible] *quam adver-ſis.*] Id ipſum, quod conjeci, non v. ſed è LL. V[illegible] notat Muretus.

Cap. 3. *Alius [illegible]er obices viarum, alius adverſa*] Al[illegible]erum *alius* è ſuis delet uretus, ut [illegible]: *alius, per obices via-rum, per adverſa montium, per ſilvas.* [illegible]ibus facile ſubſcribo.

Cap. 4. *Legatos jam redire, ad ſe tuit.*] Si eſſet *jam tum*, facilius fer-[illegible]; ſed delendum eſt τὸ *jam* juſſu Flor. uan. Rot. Helm. utriuſque Voſſiani Mureti codicum.

Cap. 13. *Et obſeſſis priuſquam alter.*] apulativam ignorat Florentinus, & haud dubie etiam ignoravit Livius. Di-xerat & obſidentes & obſeſſos inopiam vexaſſe. Hoc ita exponit, ut oſtendat prius, unde copiam commeatuum ha-buerint; deinde quid illos anguſtiores reddiderit. Et primo de Romanis: jam de Lucerinis: *Obſeſſis, priuſquam alter conſul victore exercitu advenit, & com-meatus ex montibus Samnitium invecti erant & auxilia intromiſſa: arctiora deinde omnia adventus Publilii fecit,* nempe iiſdem obſeſſis.

Cap. 15. *Quæ ad Caudium amiſe-rant.*] Potius quod in Flor. Voſſ. Mu-reti, *amiſſa erant*, nam qui amiſerant, erant

AD LIB. X.

Cap. 1. *Tamen ne prorſus imbellem.*] In Flor. non apparet τὸ *tamen*.

Cap. 7. *Eis viris quos.*] Initium annotationis noſtræ ſic corrige: In prima hoc reperio Mediolanenſi, & ſecuta eſt Veneta anni 1498. Et mox: recte ſubſtitutum *adjicere* jam in Mediolanenſi. Flor. *adicere*, ut plerumque pro hoc verbo ſcripti. Denique in fine: quod verum cenſeo. Immo ſic & Florent. & ab Andrea omnes editiones præter poſtremas.

Eodem: *Cum capide ac lituo.*] Mediolani natum eſt: & inde accepit Tarviſina. Andreas, & quod vidimus aut accepimus de manuſcriptis, *cum lituo capite velato*: aut ſolummodo, *cum capite velato*. Solus Flor. *cum li capide ac tuo capite velato*. Quod ſatis eſt, quamvis diſtracta voce *lituo*, ut de hac lectione propter vitium promiſcuorum librorum dubitare deſinas.

Cap. 9. *C. Domitium Cn. F.*] Non facile reperies in Domitiis hoc prænomen. Natum eſt autem Magontiaci. Andreas & cæteri uſque ad Aſcenſium: *Cl. Domitium*, ut & Florentinus. Rot. *C. L. Domitium*. Voſſ. *L. C. Domitium*. Ergo vel *Cn.* vel *L.* ſcribendum. *Cn.* mavult Pighius, & eſſe filium Cn. Domitii Calvini cum A. Cornelio Corſo a. V. C. 421. conſulis.

Cap. 13. *Objecerint Romanis.*] Adde circa medium poſt illa: Romæ jactarentur. Sic lib. 6. *quod poſtridie idus Quintiles non litaſſet Sulpicius tr. mil. neque inventa pace deum poſt diem tertium objectus hoſti exercitus Romanus eſſet*. Lib. 28. *haudquaquam par pugna, quod turba Balearium tironumque Hiſpanorum Romano militi objecta erat*. Lib. 40. *neque novum militem ferociſſimo hoſti objecturum*. Et ſub finem paginæ: *quod excitum Lucanum, hoſtem tam paratum, adjecerint Romani*.

Cap. 17. *Ad duo millia & trecenti occiſi.*] Sic lib. 27. *Cecidere in pugna fugaque ad duo millia & ſeptingenti*.

Cap. 19. *Omnis rei bene aut ſecus geſt[a] in Etruria decus.*] Flor. Rot. Hel. Voſ[ſ]. *omni*. Ergo, *omne*. quod etiam notavi[t] Muretus.

Cap. 25. *Periculoſum eſſe.*] S[illegible]ta: i[n] *eſſe periculum, ne ſuas preces minus au[dirent] dii.* Lib. 4. *Apuanos ad rebe[llio]nem ſpectaſſe, periculumque eſſe, ne impetum in agrum Piſanum facerent.*

Cap. 29. *Fabius in dextro cornu.*] Flor. Voſſ. uterque & Mureti libri al[iique] legunt τὸ *cornu*: & recte. nemo enim non videt ſatis eſſe, quod ante ſex voces eadem vox conſpicitur.

Cap. 31. *Nequiverint tamen durior[a] pectora.*] Sic & Voſ. alter. Editum non reperio ante Aldinam. Andreas & omn[es] cum Mogunt. *dura illa pectora*. neq[illegible] Flor. Rot. Helm. At Voſſi prio[r] *durcilla pectora*.

Cap. 43. *Clamor eos utrimque acc[i]dens ſuſtinuit.*] Flor. *tenuit*.

Cap. 44. *Carvilius ad Volanam.*] F[lor.] Thuan. Voſſ. uterque, Rot. Helm. du[o] Pall. *Vellam*, tertius *Veliam*. Sic & infra cap. ſequenti: *Iam Carvilius Vellam* Rot. & Helm. *vel etiam* Flor. & Voſſ. prior & Th. *vel et etiam* Voſ. alter. Denique, *vel jam intra paucos dies* Flor. Thuan. Voſ. prior. *vel & intra paucos dies* Voſ. alter. Rot. & Helm. hic verſus unus ab Herculanei mentione priore uſque ad poſteriorem exciderat.

Cap. 45. *Si quid in Samnio adverſ[i] veniſſet.*] Scribe ex Flor. *eveniſſet*.

Eodem: *Neque obſidio, neque bellum ex æquo.*] Ut hæc verba cadunt, puto inclinatum fuiſſe ſtatum & Romanos quodammodo inferiores, ſecus atque docuit eventus. Dein ſubſequens ratio non evincit iniqui aliquid fuiſſe Romanis, ſed fortius ſe geſſiſſe defeſſos, quam ſolent, qui hanc fortunam ſubierunt, & tantum non, ut qui vallum ſcindunt, & campo ſe committunt. Itaque valde placet, quod in unico video Florentino: *neque obſidio, ſed bellum ex æquo erat*. Non jam videbantur obſideri, ſed in campo pares cum paribus congredi.

FINIS.

INDEX
RERUM ET VERBORUM,
Quæ in Tito Livio, aut ubi is deſideratur, in Flori Epitomis continentur, locupletiſſimus.

In hoc Indice prior quiſque numerus librum, poſterior caput denotat. Ad propria nomina quod attinet, memineris tibi, non è prænomine ſed ex nomine gentilitio unumquemque Latinum & Romanum, quærendum eſſe. Exempli gratia: *A. Virginium*, non in A, ſed in V. In gentilitiorum vero ſerie, non temporis, ſed prænominum habita eſt ratio: verbi cauſa, in *Valeriis*, non *Voleſo*, nec *Publio* primus datus eſt locus, à quibus cæteri ſunt orti: ſed ſecundum prænominum ſeriem præmiſſus eſt *Lucius Valerius*, & deinceps *M. Valerius*, *P. Valerius*, *Voleſus Valerius*, itidemque in aliis. A ſynonymis quoque ad ſynonyma & affinia tibi quandoque tranſeundum memineris, ut, (verbi cauſa) ſi quid in *Imagine* non invenias, id in *Statua* quæras: itidemque in aliis.

Abſentium criminatores cohibet verecundia. 5,25
Accenſos tertium vexillum ducebat. 8,8
Accius Tullus imperator Volſcorum. 2,35, *vide & in Tullo.*
Acerina Brutiorum colonia. 8,24
Acerrani, Romani facti, lege ab L. Papirio lata. 8,17
Acheron amnis ex Moloſſide fluens. 8,24. *qui & Acheros.* ibid.
Acheruſia aqua. ibid.
Achivi Trojam capiunt. 1,1.
Aciei Romanæ ac Latinæ deſcriptio. 8.9
Acilia lex de Aventino ne abrogetur. 3,32
M Acutius trib. pl. 5,10
Ad arma conclamatio in re crepera. 3,15
Addicti apud patricios in vinculis. 6,36
Admiſſio avium auguralium. 4,18
Adoleſcentiæ ferocia ſibi ipſi exitioſa. 3,11
Adoleſcentiæ ignoſcitur non ſenibus. 2,18
Adorantium mos. 9,18
Adria colonia deducta. Ep. 11.
Adriaticum mare. 1, 1. *ab Adria Tuſcorum colonia dictum.* 5,33
Adverſa admonent religionum. 5,51
Adulatio vix cadit in ingenuos. 9,18
Adulterii pœna pecuniaria. 10,32
L. Æbutius. Coſ. 3,6. *vide* Ebutius.
Ædes Apollini pro valetudine populi vota. 4, 25. *dedicata.* 4, 29. *vide* Apollinis.
in Ædem Cereris deferebantur Senatuſconſulta ad Ædiles pl. 3,55
Ædes Cloacinæ. 3,48
Ædes Concordiæ in area Vulcani dedicata

cata à C. Flavio Cn. F. 9,46

Ædes Fortis Fortunæ de manubiis faciendæ locatur. 10,46

Ædes Herculis Rotunda. 10,23

Ædes Iovis Feretrii ab Anco amplificata. 1,33. ab Auguſto Cæſare refecta. 4,20.

Ædes Iunonis in arce Vejentana. 5,21

Ædes Iunonis Soſpitæ communis Lanuvinis municipibus cum pop. Rom. 8,14

Ædes Liberi. 3,55. Liberæ. ibid.

Ædes Martis. 7,23. dedicatur à T. Quintio Capitolino. 7,5

Ædes Mercurii dedicata. 2.21,27

Ædes Monetæ. 4.7,20.6,20

Ædes Quirini. 4,21.8,20.10,46

Ædes Salutis à C. Iunio Bubulco cenſore locata. 9,43. ab eodem dictatore dedicata. 10,1

Ædes Saturni dedicata Coſſ. A. Sempronio, & M. Minucio. 2,21

Ædes Veneris, quæ prope Circum eſt, ex mulctaticio ære facta. 10,31

Ædes Caſſii publice diruta. 2,41. item Mælii. 4,15. etiam Vitruvii. 8,20

Ædes in edito loco ſuſpecta pro arce. 2,7

Ædiles duo ex patribus facti. 6,42

Ædiles curules ludis maximis faciendis, primi Romæ. 7.1,2

Ædiles leges XII. tabb. in æs inciderunt. 3,57. SC. in ædem Cereris detulerunt. 55

Ædilibus negotium datum, ut animadverterent, ne qui, niſi Romani Dii, colerentur. 4,30

Ædilibus qui nocuiſſet, ejus caput Iovi ſacrum. 3,53

ab Ædilibus fori ornandi initium natum. 9,40

Ædilitas curulis. 7,1

P. Ælius primus ex plebe quæſtor creatur. 4,54

P. Ælius Pætus Coſ. 8,15. magiſter equitum. 9,7

P. Ælius augur creatur de plebe. 10,9

Æmilia lex. 9,33. ſpatium cenſuræ definit. ibid.

C. Æmilius trib. mil. conſ. pot. 5,26. ejus res geſtæ. 28. trib. mil. conſ. pot. iterum. 32

L. Æmilius Coſ. 2,42. Volſcos vincit. ibid. conſul fit. 54. trib. mil. conſ. pot. iterum. 6,5. tertio. 21. quarto. 22. interrex creatur. 7,17. magiſter equitum. 21. legatus. ibid

L. Æmilius Mamercinus Coſ. 11.7,3 magiſter equitum. 7,39. 8,1. dictator 16

L. Aemilius Pætus ædil. pl. 10,2

Mamercus Aemilius dictator dictus 4,17. triumphans urbem ingreditur 19. coronam auream libram pondo Capitolio Iovi donum poſuit. 20. iterum dictator. 23. cenſuram minuit 24. à cenſoribus tribu movetur. ibid dictator creatur, paulo ante tribu motus. 31. ejus oratio. 32. ad milites adhortatio. 33. ejuſdem triumphus. 3

M. Aemilius Coſ. 4,53. 5,32. nonnulla urbes ſubjectas Carthagini expugnat Ep. 1.

M. Aemilius Mamercus trib. mil. conſ pot. 4,60. iterum. 5,1. tertium. 1

M. Aemilius Paulus mag. eq. 10,

M. Aemilius Barbula Coſ. 9,20. Co iterum. 3

Q. Aemilius Caretanus Coſ. 8,37. magiſter eq. 9,22. obit in pugna contr Samnites. ibid

T. Aemilius Coſ. 2,61. ejus res geſtæ in Sabinis. 62. conſul iterum. 3,1. Quinquevir menſarius. 7,25. prætor. 8,

T. Aemilius Mamercinus Coſ. 8,1

Aenaria inſula. 8,2

Aenea in Capitolio lumina. 10,2

Aenei orbes ex bonis commiſſis. 8,2

Aeneas Anchiſæ & Veneris filius. 1,1. in Macedoniam advenit. ib. in Siciliam delabitur. ibid. apud Latinum eſt in hoſpitio. ibid. Aenea Latini filia in matrimonium datur. ibid. Aeneas oppidum condit, quod ab uxoris nomine Lavinium appellat. 2. ut animos Aboriginum ſibi conciliaret, ne ſub eodem jure ſolum, ſed etiam nomine omnes eſſent, Latinos utramque gentem appellat. ibid. copias in aciem educit ibid. moritur. ibid

Aeneas Silvius Rex III. Albæ. 1,3. vid Silvius Aeneas.

Aequi & Volſci inducias annorum oct impetrant. 4,30. à Romanis fuſi. 1 bellum parant. 5

Aequi funduntur. ibid. à Camillo vincuntur, eorumque urbs capitur. 6,

Aequi

[illegible]lequis bellum indicitur. 9,45. *eorum bellum redintegratum.* 10, 1. *adverſus rebellantes pugnatum.* 9
lequicolæ gens antiqua. 1,32
Aequicolis jus, quo res repetuntur, Ancus Martius deſcripſit. ibid.
equimalium. 4,16
es grave. 4,60
ere alieno plebs oppreſſa omnia patribus concedit. 6,34
Aere alieno lex promulgata à tribunis. 6,35
erea arma. 1,43
erarium facere. 4,24. 9,34
ſculapius ab Epidauro Romam accerſitur. 10,47. Ep. 11.
eſculapio ſupplicatio habita. 10,47
eſtivis noctibus tempus ſopitæ quietis, paulo ante lucem. 9,37
tas ſera animum minuit. 5,23
Aeternius Coſ. 3,31. *in tribunum pleb. eligitur.* 65
ger populo diviſus. 3,1
gminis ducendi ſolertia & locorum capiendorum in Romanis ducibus. 9,17
gri jugera plus quam quingenta, ne quis poſſideat, lege vetitum. 6,35
graria lex quando primum lata. 2,41. *tribunis plebis ſemper materia ſeditionum fuit.* 6,11
graria legis diſcordia continuatur. 3,1
Agrariis legibus [illegible]mi diſcordia. 4,47
graria lex promulgatur. 5,12
hala, cognomen C. Servilii. 4,13. *vide* C. Servilius.
barna, oppidum. 10,25
a equitum trecentorum. 10,29
ares cohortes. 10,40
atrinates populi. 9,42
atrinatibus ſuæ leges redditæ. 43
ba Silvius VI. rex Albæ. 1,3
ba Longa. 7,39. *ab Aſcanio Æneæ filio conditur.* 1,3
bani populi. 1,6
et Albanos & Romanos fœdus quibus conditionibus ictum. 24
bani de bello cogitant. 27
bani exercitus proditio. ibid.
bani cives Romam traducuntur. 29
bani Cœlium montem inhabitant. 33.
patrio ritu ſacra facere jubentur. 31
bana arx. 6,24 *vallis.* 3,7
bani lacus prodigium. 5,15
Albanus mons. 1,3
L. Albinius primus trib. pl. creatus. 2,33. *virgines Veſtales ſacraque in plauſtrum imponit, Cæreque Sacerdotes devehit.* 5,40
M. Albinius trib. mil. ex plebe. 6,30
Albis equis vehendi magnificentia. 5,23
Album in veſtimentum petitionis cauſa ſumi vetitum. 4,25
Alexander Epirenſis rex. 8,17. *interficitur à Lucanis.* 24. *Conſentiæ ſepelitur* ibid. *ejus oſſa Metapontum ad hoſtes remiſſa.* ibid
Alexander Magnus. 9. 17, 18. *quo tempore vixerit.* 8, 3. *ejus ætas vix ſufſectura ad Punicum unum bellum* 9,19. *dedecora.* 18. *triginta millibus peditum, quatuor equitum pugnavit* 9,19. *nondum alteram ſortem expertus.* 17. *ei nullius pugna non ſecunda fortuna fuit.* 18. *eo merſo ſecundis rebus nemo intolerantior fuit.* ibid. *victor degeneravit in Perſarum mores* ibid. *ejus cum Romanis ducibus comparatio.* ibid. *ejus nominis majeſtatem an Romani ſuſtinere potuerint.* ibid. *ei, ſi cum Romanis foret bellatum, quinam eventus futurus.* 17. *cum quibus ducibus in Europâ fuiſſet bellandum* ibid. *L. Papirius Curſor ei par.* 16. *ejus avunculus Epiri rex Alexander* 18
Alexandria in Aegypto quando condita. 8,24.
Algidus mons. 3.2,3
Allia fluv. Cruſtuminis montibus præalto defluit alveo. 5,37
Allienſis clades. 6
Allifæ de Samnitibus vi captæ. 9.38,42
Allifates ſubacti. 41
Allifæ oppidum. 8,25
Alpes Iuliæ. 5,34
Ambarri populi. 5,34
Ambigatus rex Celtarum. 5,34
M. Ambuſti filii legati ad Gallos miſſi. 5,35. *vide* Fabius.
Ameriola oppidum captum. 1.4,8
Amicitiæ immortales, inimicitiæ mortales eſſe debent. 10,46
Amiternum captum de Samnitibus. 10,39.
Amoris impotentia. 3,49
Amulius XV. rex Albæ. 1, 3. *fratrem*

Numitorem pellit, ſtirpemque fratris interficit. ibid. *ſpem partus Rheæ Silviæ adimit, cum eam Veſtalem legiſſet.* 4. *Amulio regi Remus captus traditur.* 5. *obtruncatur.* ibid.
Anagnini. 9,41. *Anagninis civitas data, concilia connubiaque adempta.* 43
Ancilia, quæ & cœleſtia arma. 1,20. 6,4 *cœlo demiſſa.* 5,44
Angues prælati in bello. 7,17
Anguibus prælatis ſacerdotes Tarquinienſium Romanum militem turbant. 7,17
Anienſis tribus addita cæteris. 10,9
Animus humanus inſatiabilis. 4,13
Animi ex otio & copia laſciviunt. 2,52
Animi ferocia ſimul cum corpore labante labaſcit. 1,31
Animi religione, ut corpora morbis, infeſtati. 4,30
Animi magni fiunt magnis honoribus. 4,35
Anio fluv. 2.26,64. *ad Anienem fluvium cum Gallis pugnatum.* 6,42
Annales citati. 2,54. 3,8. 4,7. 7. 9,18,42. 8. 23,30,37. 9. 15,42,44. 10. 2,17
Annales quidam quaſi funeſti. 4,20
Annibal dux Pœnorum à militibus ſuis in crucem ſublatus. Ep. 17.
L. Annius Setinus prætor Latinorum. 8,3. *per gradus Capitolii lapſus.* 6
Annonæ habita cura. 2,9. 3,31. 10,11
Annona laxior cum pace redit. 2,52
Annonæ præfectus L. Minucius creatur. 6,12.
Annus à Numa in XII. menſes deſcribitur. 1,19
Annus multiplici clade ac periculo inſignis. 4,12
Anni principium olim Kalendis Sextilibus. 3,6
Anno uno Roma ex ruinis refecta. 6,4
Anno quadringenteſimo, quam urbs Romana condita erat, patricii Coſſ. duo creati. 7,18
Annorum indices, clavi apud Volſinios. 7,2.
Anquirere capitis. 2,52
Anſeres Iunoni ſacri. 5,47
Antemnates pop. ad Romam videndam profecti. 1,9. *bellum parant ob raptum filiarum.* 10. *Romanorum fines vaſtant.* 11
Antenor Trojanus. 1,1. *cum multitudine Henetum ex Paphlagonia pulſus in Adriaticum venit.* ibid.
Antepilani in militia. 8,8
L. Antiſtius tribunus mil. ex plebe. 6,30
Antium, urbs opulentiſſima. 2,63. *deditur Romanis.* 65
Antium nova colonia miſſa. 8,14
Antiates urbem agroſque Romanis dedunt. 6,33. *in agrum Hoſtienſem excurſionem faciunt.* 8,12
Antiatium navibus Roſtra in foro facta. 8,14
Antiatibus dati ad jura ſtatuenda ipſius coloniæ patroni. 9,20
M. Antonius magiſter eq. 8,17
Q. Antonius Merenda trib. pl. 4,42
T. Antonius Merenda decemvir creatur. 3,35
Anxur opp. Volſcorum, quæ nunc Tarracina. 4,59. *captum.* ibid. *ab hoſtibus recuperatur.* 10. *nequicquam oppugnatur.* 12
Anxur trecenti in coloniam miſſi. 8,21
Apenninus. 5,33. *ejus tranſitus quam difficilis Annibali.* 10,27
Apex dialis. 6,41
Apollo per dies VIII. ſtratis lectis placatur. 5,13
Apollini cratera aurea Delphos miſſa. 5,25
Apollinis ædes dedicata. 7,20
Apollini ædes pro valetudine populi vota. 4,25. *ædes à Cn. Iulio dedicata.* 4,29
Apollinaris Circus. 3,63
Apolloniatibus juvenes dediti, qui legatos pulſarant. Ep. 16.
Apparitores regii. 1,40. *ab Hetruſcis ſumpti.* 1,8
Apparitores Conſulum XXIV. & ii ipſi plebeii homines. 2,55. *ad pignora capienda dimiſſi.* 3,38
Appia via. 8,39. *vide* App. Claudius.
Appiolæ, oppidum captum. 1,35
Appuli fœdere in amicitiam recipiuntur. 8,25. *ad Pœnos deficiunt.* 13,11
C. Apronius trib. pl. 3,54
Appuleius Panſa Coſ. 10,5
L. Appuleius trib. pl. M. Furio diem dicit. 5,32.
Q. Appuleius Coſ. 10,6.
Apulia. 6,42

Aquam

Aquam in urbem App. Claudius cenſor duxit. 9,29
Aquila Lucumoni in carpento ſedenti pileum aufert & refert. 1,34
Aquilii fratres. 2,4
C. Aquilius. 40. *Hernicos devincit.* ibid.
L. Aquilius Corvus trib. mil. conſ. poteſtate. 6,4
Aquilonia Samnitium. 10. 38, 39, 41. *expugnatur.* ibid. *deflagrat.* 44
Ad Aquiloniam Samnitium millia triginta trecenti quadraginta caſa. 42
Ara injuſſu ſenatus aut trib. pl. haud dedicanda. 9,46
Ara Iovi Elicio in Aventino dicata à Numa. 1,20
Ara Pudicitiæ Plebeiæ ab Virginia A. F. dedicata. 10,23
Arbor felix. 5,24
Arbor quercus vice Deorum appellata. 3,25
Sub Arbore, quam quis ſeruerit, ſub ea legere alium fructus, indignum. 10,24
Arcades populi rerum navalium imperiti. 1,5
Arcani celandi religio. 10,38
Ardea Rutulorum civitas. 1, 57. *oppugnatur.* ibid. *obſidionis cauſa.* ibid.
Ardeam coloni mittuntur. 4,11
Ardeates duce Camillo. Gallorum caſtra invadunt, eoſque trucidant. 5,45
Argei ſacrificia locaque ſacris faciendis à Numa inſtituta. 1,21
Argentea vaſa in cella Iovis. 10,23
Argentum nondum ſignatum. 4,60. *ſignatum.* 5,60
Argento quando pop. Rom. uti primùm cœperit. Ep. 15.
Argiletum. 1,19
Aricini atque Ardeates de agro ambiguo certant. 3,71
Ariminum in Piceno colonia deducta. Ep. 15.
Ariſtodemus tyrannus. 2,21
Arma non permiſſa ſociis Romanorum, niſi horum juſſu. 2,30
Arma de publico data. 3,15
Arma qui ferre poſſunt, omnes conſcripti. 3,4.
Arma hoſtium concremata. 8,30
Armis munimenta, non munimentis armatu ta eſſe debent. 9,23
in Armis jus ferunt Galli. 5,36
Armentum. 1,7
Armilla aurea. 1,11
Armillis donantur centuriones. 10,44
Arnienſis tribus. 6,5
Arpi civitas Apuliæ. 9,13.
Arpinatibus civitas data. 10,1
Arpinum à Samnitibus receptum. 9,44
Arretium caput Hetruriæ. 9. 37. 10, 37. *pacem petit.* ibid. *laborat ſeditionibus.* 10,3.
Arſia Silva. 2,7
Artibus ingenia ad magna fortunæ cultum excitantur. 1,19
Artona, urbs Latinorum, ab Aequis occupatur. 2,43
Arverni populi. 5,3[illegible]
Aruns Lucumonis F. 1,3[illegible]
Aruns Porſenæ F. 2,1[illegible]
Aruns Cluſinus. 5,3[illegible]
Aruns Tarquinius, filius regis, moribundus ex equo cadit. 2,[illegible]
Aruſpices Hetruſci. 5,1[illegible]
Arx Albana. 7,2[illegible]
Arx Artenæ proditione ſervi capitur. 4,6[illegible]
Arx Carventana ab Aequis occupata. 4,5[illegible]
Aſcanius Aeneæ filius. 1, 3. *matre Creuſa, incolumi Ilio, natus.* ibid. *Albam Longam condit.* ibid.
Aſia imbellis. 9,1[illegible]
Aſtura, opp. 8,1[illegible]
Aſylum a Romulo inſtitutum. 1,8
Atellanæ fabulæ. 7, 2. *earum actores non è tribu moti.* ibid.
Athenas legati miſſi, ut Solonis leges, & aliarum Græciæ civitatum inſtitut[a] juraque deſcriberent. 3,3[illegible]
Atina. 9,2[illegible]
Atinatium ager. 10,3[illegible]
Atilius Calatinus Coſ. Ep. 17.
L. Atilius primus trib. mil. creatur. 4,6[illegible] 5,18. *trib. mil. conſ pot. ex plebe creatur.* 5,1[illegible]
L. Atilius trib. pleb. 9,30
M. Atilius Regulus Coſ. 8, 16. 10, 32 *ejus res geſtæ.* 35. *templum Iovi Statori vovet.* 36. *ei de triumpho agent[i] negatur honos.* ibid. *ſerpentem portentoſæ magnitudinis occidit.* Ep. 18. *Carthaginienſibus miſſus ut de pace ageret.* ibid. *Dictator primus extra Italiam exercitum duxit.* Ep. 19.
Atys Silvius VII. Rex Albæ. 1,[illegible]
Avaritia & luxuria diverſa vitia, in eo[...]

 de[...]

dem tamen conveniunt. Præfat. lib. 1.
Avaritia cæca. 5,51
Auctores patres fiunt. 1,17. 7,41
Audacia creſcit ex metu alieno. 3,26
Audacia tutior pavore. 9,12
Aventinus Silvius XII. Rex Albæ. 1,3. fulmine ictus, colle, qui nunc eſt pars urbis Rom. ſepultus. ibid.
Aventinus mons. 1,33. Palatio jungitur. ibid.
Aventinum inſident milites Romani, relictis caſtris. 3,60
Averruncanda ira Deûm. 8,6
Averruncanda prodigia. 10,23
Aves æſtivæ. 5,6
Aves paſcunt. 6,41
Auſidena capta. 10,12
Augures à Numa Pompilio inſtituti. 4,4. quinque de plebe creati. 10. 6, 9. cuſtodes religionis. 4,31
Augurum numerus impar. 10,6. triplicatus. ibid. honos quantus. 1,36
Augures conſulti religionem eam eximunt, ne poſſet, niſi ab Coſ. dici dictator. 4,31. 8,23.
Auguria. 1. 6,34
Augurii ritus. 1,18
Augurium corvi. 7,26
Auguſtus Cæſar templorum omnium conditor & reſtaurator. 4,20. contemporaneus Livii noſtri. ibid. eo imperante Ianus tertium clauſus. 1,19
Aulercii populi. 5,34
Aurum de Gallicis ſpoliis in Capitolio ſacratum. 7,15
Auro & argento cælata ſcuta. 9,40
Auro à Gallis obſidionem ſuam redimunt Romani. 5,48
Aureæ pateræ ad Cereris poſitæ. 10,24
Aurunca urbs à Sidicinis deleta. 8,15
Aurunci. 7, 32. Romanos vincunt. 2, 17
Aurunci principes ſecuri percuſſi, alii venierunt. ibid. victi. 26
Auſona urbs. 9,25
Auſones victi. 8, 16. in poteſtatem pop. Rom. veniunt. 9,25
Auſpicato omnia gerunt Romani. 1,36
Auſpicium mentitus pullarius. 10,40
Auſpicii neglecti malum. 7,6
Auſpicio controverſo non obauditum à Papirio Curſore. 10.40
Auſpicia urbana. 1,18
Auſpicia more majorum penes patres. 6,41
Auſpiciorum religio. 10,39
Auſpiciorum repetitio. 8. 30,32

B.

Baculus ſine nodo aduncus, Lituus dictus. 1,18
Barba omnibus Gallis promiſſa. 5,41
Bellona ab Appio Claudio invocatur. 10, 19
Belloveſus Ambigati Gallorum regis ſororis filius. 5,34
Belli adminiſtratio haudquaquam facilis. 4,46.
Belli etiam ut & pacis, ſua ſunt jura. 5,27
Belli indicendi ritus per feciales. 1,32
Belli neceſſitates conſilia humana non expectant. 4,57
in Bello imperium plurimum inutile. 4, 31.
in Bello pacem, in pace bellum quærere. 1,27
in Bello ſegnes, in otio tumultuoſi. 4,28
Bellum cum Auruncis initum. 2,16
Bellum Æquicum. 3,6
Bellum inteſtinum ob virginis nuptias inter Ardeates. 4,9
Bellum Gallicum. 7,25
Bellum Auruncum. 7,28
Bellum Samnitium quibus de cauſis ſuſceptum. 7,29
Bellum inter Sidicinos Auruncoſque ortum. 8,15
Bellum Privernas. 8,19. Veſtinum. 29
Bellum Vejens. 2,42
Belli apparatus adverſus Carthaginienſes. 2,17
Bellicæ res ſecundæ urbanos motus excitant. 3,9
Bellica cærimonia ab Anco Martio inſtituta. 1,23. vide Pugna.
Bellum quibus neceſſarium, id & juſtum. 9,1.
Beneficii veteris memoria, an crimen recens extinguatur? 6,10
Beneventum olim Maleventum dictum. 9,20.
Beneventum in Samnio colonia deducta. Ep. 15.
Bituriges populi. 5, 34. ſummam imperi Gallo-

ıauorum tenuerunt. ibid. regem Cel-
'co dant. ibid.
ıditiæ virorum maxime ad mulie-
ım ingenium efficaces preces ſunt.
,9.
iumforum. 10,23
ubi conſederint. 4,35
ſub haſta vendita. 5,16
i vendendis cur bona Porſennæ regis
ındi dicerentur. 2,12
ı Vitruvii Vacci Semoni Sanco con-
:rata. 8,20
rum publicationes poſt ſupplicia.
59
ximius Marti immolatus. 7,37
fœmina locuta. 3, 10. vide Prodi-
ım.
prodigioſæ magnitudinis in Sabinis
ıta. 1,45
s centum honoris ergo ſervatori exer-
tus dati, cum aurea corona. 7,33
s in muneribus militum. 7,26
aurato donatus L. Minucius præfe-
us annonæ. 4,16
s milites donati. 7,37
s Herculis à Caco abacti. 1,7
anum. 10, 41. oppugnatur. 9, 28.
entrorum Samnitium caput capi-
r. 31. ad Bovianum clara pugna.
0,12
llarum via ſi[illegible] ce ſtrata. 10,47
nus Gallorum [illegible]ex. 5,38. inter Bren-
ım & Sulpicii [illegible] colloquium. 5,48
ia urbs. 5,35
ıduſium colonia deducta. Ep. 19.
ıduſii promontorium. 10,2
ulus Papius Samnis induciarum ru-
or. 8, 39. Romanis deditur. ibid.
ortem ſibi conſciſcit. ibid.
us cur appellatus L. Iunius. 1,56

acus feræ viribus Herculis averſos
boves, eximium quemque pulcri-
udine, caudis in ſpeluncam trahit.
,7. ab Hercule clava ictus, occum-
it. ibid.
averis humani in privatis ædibus in-
enti atque effoſſi actio. 3,33
uceus prolatus ſupplicibus. 8,20
Cæcilius prætor à Gallis Senonibus
æſus. Ep. 12.

L. Cæcilius Metellus de Andriſco trium-
phat. Ep. 5.
Q. Cæcilius trib. pl. Mælii necem indi-
gnam queſtus. 4,16
T. Cæcilius trib. mil. primum creatus.
4, 6
Cædes ruptura juris gentium. 4,17
Cædis manifeſtæ expiatio ſummæ juſtitiæ
exemplum. 1,26
M. Cæditius. 5,32. vide Ceditius.
Cære oppidum. 1,2. ſacrarium pop. Rom.
ac diverſorium ſacerdotum. 7,20
Cærites populi. 7, 20. 10, 4. cum Cæreti-
bus hoſpitium publicum cur factum.
5, 50. iis bellum infertur. 7, 20. eo-
rum legati errorum veniam petunt.
ibid. Cærites delubra Veſtæ, hoſpitium
flaminum Veſtaliumque invocant.
ibid.
Cærimoniæ in devovendis hoſtibus. 8,10
Cærimoniarum cultu Roma crevit. 6,41
Calatia. 9. 2,28. expugnata. 9,47
Calendæ Sextiles duplici clade inſignes.
6,1.
Calendis Quinctilibus magiſtratum oc-
cipiunt tribuni mil. poteſtate conſula-
ri. 5,32
Calendis Octobribus magiſtratus initus.
5, 9.
Calenus ager. 10,20
Cales capitur. 8,16
Cales colonia deducta ibid.
Calliſa oppidum. 8,25
Calpurnius Piſo hiſtoricus citatus. 2, 58.
9, 14
M. Calpurnius trib. mil. Ep. 17.
Camars Cluſium appellatum. 10,25
Cameria oppidum. 1,38
Camertes Vmbri. 9,36
Camænarum lucus. 1,21
Campana legio ſecuri percuſſa. Ep. 12.
Campani auxilium à Romanis petunt.
7,30. quale reſponſum à Coſ. accepe-
rint. 31. ſe Romanis dedunt. ibid. Ro-
manos ſub jugum miſſos benigne exci-
piunt. 9,6
Campanis ſuperbia innata. 9,16
Campus Martius unde nominatus. 2, 5.
in Campum Martium populus centu-
riatim citatus. 6,20. in Campo Martio
primum cenſus actus. 4,23
Campus Sceleratus. 8,15
Campi Stellates. 9,44

Canis ſollicitum animal ad nocturnos ſtrepitus. 10,47
M. Cantius trib. pl. 10,46
C. Canuleius trib. pl. rogationem de connubio patrum cum plebeiis promulgat. 4,1. *ejus adverſus conſules oratio.* 3
M. Canuleio dies dicta. 4.44
Canuſini populi. 9,20
Capena porta. 3,22. 7,23
Capenæ portæ via ad Martis ſaxo quadrato ſtrata ex mulctatitia pecunia. 10,23
Capenates. 5,8. *bello ſubacti pacem petunt.* 24
Capetus Silvius IX. Rex Albæ. 1,3
Capitales cauſas ſolus per ſe judicat Tarquinius Superbus. 1,49
Capitolium ſaxo quadrato ſubſtruitur. 6,4. *à ſervis & exulibus occupatur.* 3, 15. *recuperatur.* 18. *luſtratum ob prodigium.* 29. *in Capitolio aut arce nulli Patricio habitare licet.* 6, 20. *in Capitolio auri magnum pondus ſaxo quadrato ſeptum ſacravit C. Sulpicius.* 6, 15
Capitolii limina ænea. 10,23
Capitolini ludi. 5,50
Capræ palus. 1,16
Capua unde dicta. 4, 37. *voluptatum omnium magiſtra.* 7, 38. *à Samnitibus quo dolo capta.* 4,37
de Capua occupanda milites Romani clam conſilia ineunt. 7,38
Caput humanum integra facie in faciendis templi Iovis Tarpeji fundamentis inventum. 1,55
Caput Iovi ſacratum. 10,38
Capitis velandi mos in fecialibus. 1,32
Capita hoſtium lanceis infigunt, aut in equorum pectoribus pendentia geſtant Galli Senones. 10,26
Capys Silvius VIII. Rex Albæ. 1,3
Capys dux, unde Capua dicta. 4,37
Carcer Romæ in media urbe. 1,33
Carcer ab Ap. Claudio ædificatus, quem domicilium plebis Romanæ vocare ſit ſolitus. 3,57
Carceres in circo quando primum ſtatuti. 8,20
Carceres privati. 6,30
Carmen deteſtationis. 10,38
Carmen rogationis recitatum à M. Duilio. 3,64
Carmenta fatiloqua ante Sibyllæ in Italiam adventum habita. 1,7
Carmentis ſaxum. 5,47
Carnis pluvia. 3,10
Carnutes, populi Galliæ. 5,54
Carpentis matronæ feſto profeſtoque uſa. 5,25
Carpentum per patris corpus egit Tullia. 1, 48
Carſeoli colonia quando deducta. 10, 3
Carſeolos in agrum Æquicolarum deducta. 11
Carthaginienſes exercitum in Siciliam trajiciunt. 4,30. *fœdus cum Romanis iciunt, & legatos Romam gratulatum mittunt cum coronâ aurea.* 7, 27. *fœdus tertio renovant.* 9, 44. *quartò.* Ep. 13.
Carventana arx ab Æquis occupatur. 4,53. *a C. Valerio recipitur.* ibid.
Sp. Carvilius Q. F. Maximus ædilis. 10, 9
Sp. Carvilius Coſ. Amiternum oppidum vi capit. 10,39
Sp. Carvilius quas urbes in Samnio ceperit. 25. *triumphat.* ibid.
Sp. Caſſius Coſ. 2,17 *ejus res geſtæ.* ibid. *primus magiſter equitum creatur.* 18
Sp. Caſſius Coſ. 2. 33, 41. *ejus res geſta.* 41. *regni crimine damnatus.* ibid. *de ejus morte variæ auctorum ſententiæ.* ibid.
Caſtellani. 7,36
Caſtori ædes vota ab A. Poſtumio dictatore. 2,20. *quando dedicata.* 42
Caſtrenſis ſeditio. 4,50
Caſtrum colonia deducta. Ep. 11.
Caudium. 9,2
Caudinæ Furcæ, earumque deſcriptio. 9,2
Caudina pax. 9. 1, 38. *fœdere, ſed per ſponſionem facta.* 9, 5. *ejus ſponſores Samnitibus per feciales deduntur.* 10
Cauſarii milites. 6,6
C. Cæditius legatus. 10.40
C. Cæditius trib. pl. 2,52
Celeres CCC. à Romulo inſtituti. 1,16
Celtæ, tertia Galliæ pars. 5,34
Caninenſes pop. ad videndam Romam profecti. 1,9. *bellum parant.* 10. *vincuntur.* ibid.
Cenon Antiatium oppidum captum. 2,63
Cenſa civium capita centum quatuor & viginti millia ducenta quindecim præter

ter orbos orbaſque. 3,3. centum triginta duo millia quadringenta novem. 24.
…illia ducenta ſexaginta duo. 10,47.
…ucenta ſeptuaginta tria millia. Ep. 11.
…ucenta ſeptuaginta octo millia, du…nta viginti duo. Ep. 13. ducenta ſeptuaginta unum millia, ducenta viginti quatuor. Ep. 14. trecenta ſeptem… …im millia, ducenta viginti ſeptem. …p. 18. ducenta quinquaquinta unum …illia, ducenta viginti duo. Ep. 19.
…ucenta ſeptuaginta millia. Ep. 20.
…ſori defuncto nunquam alius ſufficitur. …,31. 6,27. 9,34.
…ſores unde appellati. 4,8
…ſores primi L. Papirius Mugillanus … L. Sempronius Atratinus. 4,8. vi…o creati non geſſere magiſtratum. …,27. poſt mortem collegæ ſe cenſura …bdicant. 9,34
…ſor è plebe creatur M. Marcius Rutilus. 7,22
…ſores vigeſimi ſexti à primis cenſoribus. 10,47
…ſores Mamercum Æmilium tribu movent & ærarium faciunt. 4,24
…ſoria animadverſio. 4,31
…enſuræ initium. 4,8. ejus auctoritas quanta. ibid.
…enſura minuta à Mamerco Æmilio ex quinquennali an…ua & ſemeſtris facta. 4,29. 9,33
…enſus inſtitutio. 1,43
…enſus actus. 3. 4…24. in villa publica. 4,23. 8,17. actu… ſine luſtro. 3,12
…enſus in civita… à Ser. Tullio factus. 4,4
…enſus equeſter. 5,7
…entunculi mulorum. 7,14
…enturia à Ser. Tullio inſtituta. 1,43. qualiter ab eo deſcripta. 4,4
…enturiatis comit…is leges …XII. tabb. perlatæ. 3,34. iiſdem conſules tribunique militares creantur. 5,52
…enturio primus, Primipilus appellatur. 7,43
…enturiones & duplicarii ſecuri percuſſi. …2,59
…enturionis vox pro omine accepta. 5,55
…ereri matri peculium Sp. Caſſii Coſ. à patre conſecratur. 2,41
…erva lupum fugiens ad Gallos venit. 10,27
Certamen anceps. 8,38. inter mulieres ortum. 10,23. ex Certamine magno magnas excitari ferme iras. 3,40
Charilaus princeps Palæpoli. 8,25
Cicatrices adverſo corpore excepta, decori. 2,23. 6,2
Cimetra, Samnitium urbs, capta. 10,15
Ciminia ſilva invia atque horrenda. 9,36. 10,24
Ciminius mons. 9,36
L. Cincius Alimentus auctor diligens monimentorum. 7,3
Cingilia, oppidum Veſtinorum. 8,29
Circe dea. 1,49
Circeji. 2,39
Circeienſes. 6. 12,17
Circus Apollinaris. 3,63
Circus Flaminius. 3,55. à Flaminio cenſore extructus. Ep. 20.
Circus maritimus apud Hernicos. 9,42
Circus maximus a Tarquinio Priſco inſtitutus. 1,35
Civem bonum libere pro rep. loqui oportet. 3,68
Civem regere, quam hoſtem ſuperare difficilius. 2,43
Civium Romanorum diſtinctio varia à Ser. Tullio inſtituta. 1,43
Civitas urbis magnitudine augetur. 1,44
Civitatis immortalitas. 6,24
Civitatis Romanæ donum legibus ſuis poſthabent Hernici. 9,43
in Civitate bellicoſa, plures Romulo quàm Numæ ſimiles. 1,20
Civitatum labes plebis ſeditio. 2,44
Civitatis venenum ordinum diſcordia. 3,65
Civilis diſcordia inter Patres & plebem propter nexos ob æs alienum. 2,23
Civitas in duas partes diſceſſit. 9,46
Civitatis forma mutatur ab Coſſ. ad Decemviros translato imperio. 3,33
Civile jus in penetralibus Pontificum repoſitum, C. Flavius Cn. F. ſcriba evulgat. 9,46
Civica corona. 6,20. 10,46
Clamor in prælio. 6,5. 8,16
Clamoris alacritas ac conformitas in prælio, index fere exitus felicis aut infelicis. 4,37
Clarigatio. 8,14
Claſſis Romana à Tarentinis direpta. Ep. 12.

Claſſium à Servio Tullio inſtituta diſtinctio. 1,43. 4,4
Claudia, ſoror Claudii, cur mulctata. Ep. 19.
Claudia tribus ab Ap. Claudio appellata. 2,16
Claudia gens adſertrix patriciatus. 6,40
Claudia gens ſordidata. 6,20
Claudius Pulcher Coſ. juſſit immergi pullos, qui cibari nollent. Ep. 19.
Claudius hiſtoricus. 6,42. 8,19
Cl. Craſſus tribunus conſ. pot. 4,35
Ap. Claudius, prius At. Clauſus cognominatus Romam venit. 2, 16. inter Patres eligitur. ibid. natura immitis & efferatus. 29. conſul. 21. ejus Coſ de comprimenda plebe ſententia. 23. jus de creditis pecuniis dicit. 27. Patribus mire gratus magiſtratu abit. 28
Ap. Claudius Appii F. infeſtus plebi fit Coſ. 2,56. lictorem ad tribunum Lectorium mittit. ibid. in exercitum animadvertit. 59 in Volſcos mittitur. 58. plebem plus quam paterno odio cur oderit. ibid. Volerones tribunos pl. vocat. ibid. ejus exercitus vinci mavult, quàm vincere. 59. ei dies dicitur. 61
Ap. Claudius decemvir creatus. 3, 33. ejus nefandum facinus. 44. ſceleratum judicium. 47. ei in concione obſtrepitur. 49. dies à L. Virginio dicta. 56. provocat. ibid. ejus defenſio. ibid. mortem ſibi conſciſcit. 58
Ap. Claudius Craſſus trib. mil. conſ pot. 5,1. imbutus jam à juventute plebejis certaminibus tribunis plebis reſiſtit. 2. ejus oratio. 3. de præda Vejorum ſententia. 20. oratio in tribunos. 6,40
Ap. Claudius dictator creatur. 7. 5,6. Conſul. 24. moritur. 25
Ap. Claudius cenſor. 10,29. cenſuram ſolus obtinuit. ibid. abdicare ſe magiſtratu noluit. 33. ejuſdem cavillatio. 34. viam munivit qua Appia dicta eſt. 29. aquam in urbem duxit. ibid.
Ap. Claudio cenſ. Poticia gens ſervos publicos ſolennia Herculis docuit. ibid. irâ Deûm lumine captus. ibid.
Ap. Claudius Coſ creatur. 9,42. 10, 15. interrex. 11. indigne fert adventum collegæ. 18. ejus preces in diſcrimine pugnæ. 19
Ap. Claudius prætor abſens creatur. 10,22
C. Claudius Appii F. Coſ. 3,35
C. Claudii patrui Appii Decemviri oratio. 2,56. ejus pro Appio deprecatio. 3,58
C. Claudius Hetruſcis literis eruditus. 9,36
C. Claudius Cicero trib. pl. 3,31
C. Claudius Hortator magiſter equitum. 8,15
C. Claudius Regillenſis dictator. 8,15
M. Claudius, Appii Claudii Decemviri cliens. 3,44. aſſertor Virginiæ. 45. exulatum abit. 58
M. Claudius Marcellus Coſ. 8,18. dictator comitiorum habendorum cauſa dictus. 23
Ap. Clauſus. Vide Claudius.
Clavus fixus dextero lateri ædis Iovis. 6,3. index numeri annorum Volſiniis fuit. ibid. Clavi figendi ſolenne peſtilentiæ ſedandæ à Coſſ. ad Dictatores tranſlatum. ibid.
Clavi figendi cauſa creatus dictator. 7,8. 8,18
Cleopatra Alexandri Epiri uxor. 8,24
Cloaca à L. Tarquinio facta. 1,56
Cloacæ veteres cur primum per publicum ductæ. 5,55
Cloacina ad tabernas, locus Romæ. 3,48
Clœlia virgo una ex obſidibus, deceptis cuſtodibus per Tiberim ad ſuos tranavit. 2,13
Clœlii in Patres lecti. 1,30
P. Clœlius trib. mil. 6,31
Q. Clœlius Siculus Cenſor. 6,31
Q. Clœlius Coſ. 2,21
T. Clœlius Siculus triumvir. 4,2
Cluilia foſſa. 1,23
Cluilius Albæ imperitat. 1,22. ejus res geſtæ. ibid. moritur. 23
Gracchus Cluilius Æquorum princeps. 3,25. legatis Rom. ad quercum mandata dicere jubet. ibid. in triumphum ante currum ducitur. 4,10
Cluſium Italiæ oppidum. 5,33. Camars olim appellatum. 10,26. oppugnatur. 5,35
Cluſini auxilium à Romanis contra Gallos petunt. 5,12
Cluviani præſidium Rom. in deditionem accipiunt. 9,31. vi capti, atque omnes puberes interfecti. ibid.
Cœlius mons urbi additur. 1,30

Cohors

Cohors exulum Romanorum. 2,19
Cohortes ſubſidiariæ. 9,27
Coitiones potentiores. 3,65
Collatia civitas. 1. 57,58. Sabinis adempta. 37
Collatinus Tarquinius Egerii F. 1,56
Collegium ad ludos Capitolinos conditum. 5. 50,52
Collegium Mercatorum. 2,27
Colles Tuſculani. 3.7,8
Collina porta. 2, 2,51,64. 3,61. 4.21,31. 6,28
Colonia deducta. 1. 11, 56. 10, 1. Ep. 2, 14, 15, 19, 20
Colonia Ardeam deducta.4,11. Cales deducta. 8,16. Æſerniam deducta. Ep.16. Fregellas deducta. 8, 22. Lavicos deducitur. 4, 47. Luceriam miſſa. 9, 25. Satricum ab Antiatibus deducta.7,27. Sueſſam deducta. 9,28. Velitras miſſa. 8, 3.
Coloniæ duæ circa Veſtinum & Falernum agrum deductæ. 10,21
Coloniæ duæ Latinæ (Pometia & Cora) ad Auruncos deficiunt. 2,6
Colonias finibus ſuis imponi indignantur populi Romani hoſtes. 10,1
Columen loci nomen. 3,23
Columnâ æneâ fœdus cum Latinis ſculptum. 2,33
Comitia habita. 3,[illegible]. per interregem habita. 6,36
Comitia Conſulum [illegible]dverſa nobilitate habita. 42
Comitiis conſulari[illegible]s plebs irata non intereſt. 2,64
Comitia præter ædilium tribunorumque pl. nulla habita. 6,35
Comitia trib. mil. conſulari poteſtate habita. 30
Comitia Decemviris creandis indicta. 7,19
Comitia Quæſtorum.4,44. primum habita. 54
Comitia centuriata. 1,60. rem militarem continent. 5,52
Comitia tributa. 2,56
Comitiis tributis qui primi trib.pl. creati. 2,58
Comitiales dies. 3,11
Commentarii Numæ à Tullo Hoſtilio evolvuntur. 1,31
Commentarii Servii Tullii. 1,60
Commentarii Pontificum. 4,3
Communis cura neglectus etiam perdit res privatas. 9,45
Concilia Latinorum populorum ad lucum Ferentinæ habita. 7,25
Conciones ſeditioſæ tribunorum plebis. 4. 35,40
Concordiæ ædes in area Vulcani dedicata à C. Flavio Cn. F. 9,46
Concordiæ bonum. 10. 22,24
Concordibus collegis optime geritur Reſpublica. 6,6
Conditiones victis accipiendæ, non ferendæ. 4,10
Conditiones Patribus impoſitæ, ne quis, quoad bellatum eſſet, tributum daret. 6,31
Conjuratio nobilium adoleſcentium de regibus clam recipiendis. 2,3
Conjurati milites exercitum colligunt. 7, 39. T. Quinctium ducem ſibi vi adhibita præficiunt. ibid. in poteſtate Dictatoris ſe fore dicunt. 41
Connubia promiſcua. 4,2
Connubia Latinis populis commerciaque adempta. 8,14
Connubii neceſſitas. 1,9
de Connubio Patrum & plebis rogationem promulgat C. Canulejus. 4,1
Conſcripti Patres unde dicti. 2,1
Conſentia oppidum in Brutiis. 8, 24. à Samnitibus recepta. 9,44
Q. Conſidius auctor agrariæ legis T. Menenio diem dicit. 2,52
Conſiliis malis pares adepti adventus. 6, 8
Conſualia à Romulo inſtituta. 1,9
Conſules primi omnia jura & inſignia regiæ poteſtatis tenuere. 2,1
Conſul ſolus dictatorem dicere poteſt. 4, 31
inter Conſules de æde Mercurii dedicanda certamen. 2, 27. à Conſulibus ad Decemviros ſumma imperii transfertur. 3, 33
Conſules ſublato Decemviratu creantur. 3, 35. ſenatum in Campum Martium evocant. 63. adverſus tribunos ſenatum incitant. 5,1. cum plebe ac tribunis certant. 7,18
Conſules ſine auctoritate ſenatus populi juſſu triumphant. 3,63. à tribunis coguntur

guntur ſenatui dicto audientes eſſe. 4,26. inviſi plebi creantur, & magiſtratu abeunt. 2,27. ante tempus ſe magiſtratu abdicant. 8,3
Conſules primi Romæ creati L. Iunius Brutus & L. Tarquinius Collatinus. 1,60
Conſulum ex plebe alter ut crearetur, certatum. 6,35
Conſul primus de plebe L. Sextius creatus. 6,42
Conſules Patritii duo creati. 7.17,18, 22,28.
Conſules cum exercitu ſub jugum miſſi. 9,5
Conſulibus non paret populus. 2,28
Conſulibus ternæ legiones dantur. 2,30
Conſularia comitia à trib. pl. fieri prohibentur. 4,25. adverſa nobilitate habita. 6,42. de conſularibus comitiis certamen. 7,18
Conſulares leges. 2,56
Conſulatus primus è Iunia domo ortus. 2,5
Contenebra oppidum expugnatur. 6,4
Convellere ſigna. 3,7
Copia facit faſtidium. 3,1
Cora ad Auruncos deficit. 2,16
Coranus ager. 8,19
Corbio oppidum. 1,9. 3.28,69
Corioli opp. à Marcio capitur. 2,23. Romanis adimitur. 39
Coriolanum à publico parricidio revocavit privata pietas. 2,40. vide Marcius.
Cornelia epoto medicamento, quod marito fecerat, interit. 7,18
A. Cornelius quæſtor. 3,24. Pontifex maximus. 4,17
A. Cornelius trib. mil. 6,36. tribunus mil. II. creatur. 42
A. Cornelius Coſ. primus arma Samnio intulit. 10,31
A. Cornelius Arvina dictator. 8,38. ejus fecialis oratio. 9,10
A. Cornelius Coſſus trib. mil. 4,19. Lartem Tolumnium Vejentium regem occidit. ibid. ſpolia opima gerit. 20
A. Cornelius Coſſus Coſ. 4,30,51. trib. mil. conſulari poteſtate. 31. dictator creatur. 6,12. ad opprimendam ſeditionem Romanam arceſſitur. 14. quæ verba ad milites fecerit. 12. viatorem ad Manlium mittit. 15. ejus in M Manlium oratio. ibid. triumphus. magiſter equitum. 7,2
A. Cornelius Coſ. 7,19. conſul exercitum ſuum in loca ab hoſtibus inſeſſa indu xit. 3
C. Cornelius Coſ. à claſſe Punica captu Ep. 17.
C. Cornelius Coſſus trib. mil. conſula poteſtate creatur. 4,55,58. 5,10. Ec tras petit. 4,59,61. Coſ. 5
L. Cornelius Coſ. Ep. 17. II. Coſ. 8,1
L. Cornelius Maluginenſis. 3,22. ejus r geſta. ibi
L. Cornelius Maluginenſis Cornelii de cemviri frater. 3,4
L. Cornelius Scipio interrex. 7,2
L. Cornelius Scipio Coſ. 7,2
L. Cornelius Scipio proprætor. 10. 12,2
M. Cornelius in Algidum mittitur. 3,41 Cenſor. 5,31. tribunus militum. 6,36 trib. mil. II. creatur. 4
M. Cornelius Maluginenſis decemv creatur. 3,35. conſul. 4,2
P. Cornelius dictator dictus. 4,5
P. Cornelius trib. mil. conſ. poteſtat 6.1,11
P. Cornelius Arvina conſul. 9,42. cenſo 10,47
P. Cornelius Blaſio triumvir. 10,1
P. Cornelius Coſſus trib. mil. conſ poteſtate. 4.49,58. 5,4. iterum trib. mil conſ poteſtate. 2
P. Cornelius Maluginenſis trib. militum conſ poteſtate. 4,61. 5,1
P. Cornelius Ruffinus dictator. 8,17. conſul ſenatu movetur. Ep. 14.
P. Cornelius Scapula Coſ. 8,2
P. Cornelius Scipio interrex. 5,3
P. Cornelius Scipio ædilis. 7,1. magiſte equitum. 24. dictator. 9,4
Sergius Cornelius Maluginenſis. 6,6. trib militum conſ poteſtate iterum. 9,28 magiſter equitum. 12,9. trib. mil conſ. pot. IV. 6,2
Sergius Cornelius tribunus milit. 6 36,38. conſul. 9,1
Sext. Cornelius, Flamen Quirinalis, peſtilentia mortuus. 3,32
Cornicines & tibicines in centurias diſ tributi à Servio. 1,43
Corniculum oppidum. 1,38. capitur. 39
Corniculis donati equites. 10,44

Cornu

Cornua [illegible] magnitudinis. 1,45
Corona aurea Iovi Opt. Max. in Capitolium lata à legatis Latinorum & Hernicorum. 3,57
Corona aurea à Mamerco Æmilio dictatore, libram pondo ex publica pecunia populi juſſu in Capitolium Iovi dono poſita. 4,20
Corona aurea in Capitolio in Iovis cella poſita XXV. pondo. 7,38
Corona aurea L. Quinctio Cincinnato ab exercitu, quem ſub jugum Æquus miſerat, decreta. 3,29
Corona aurea decemque bobus donatus M. Valerius trib. mil. 7,26
Corona aurea P. Decius trib. mil. & centum bobus donatus. 7,37
Corona civica. 7,20. 10,46
Corona graminea obſidionalis. 7,37
Coronæ murales. 6,20. 10,46
ſub Corona venire. 2,17
ſub Corona libera corpora vendita. 5,22
ſub Corona veniere ſeptem millia Samnitium. 9,42
Corona urbem oppugnare aut capere. 7,27
Coronati ob res bene geſtas. 10,47
Corpus violatum, animus inſons. 1,58
Corporis cuſtodes Romulo & cæteris. 1,8. vide Apparitores.
de Corporibus ducum cæſorum pugna inter patres. 9,22
Corpora ubi morbo, ibi ferè & animi ſuperſtitione laborant. 4,30
Cortona urbs pacem à Romanis petit. 9,37
Corvus in galea M. Valerii, trib. mil., cum adverſus Gallum pugnaret, conſedit. 6,26
Corvi cantus in prælii commiſſione. 10,40
Cos novacula ab Accio Navio augure diſciſſa. 1,36
Coſa colonia deducta. Ep. 14.
Cratera aurea donum Apollini Delphos portatur. 5. 25,28
ſub Crate necari. 1,51. 4,50
non Credimus facile, quæ nolumus eſſe vera. 4,21
Creditorum jus in debitores Romæ. 2,23
Cremandorum cadaverum mos. 4,48
Cremera fluvius. 2,49
Cremona colonia deducta. Ep. 20.
Creuſa mater Aſcanii. 1,3
Crinibus matres ſtrata paſſim templa verrunt. 3,7
Criſtæ vulnera non faciunt. 10,39
Croton urbs. 1,8. eam Brutii obſident. 9. 11,30
Crudelitati ſuperbiæque etſi ſera, non leves tamen veniunt pœna. 3,56
Cruſtumeria. 3,42
Cruſtumeria capta. 2,19
Cruſtumini pop. ad Romam videndam profecti. 1,9. bellum parant. 10
Cruſtumini campi. 2,64
Cruſtuminis montibus Allia fluvius defluit. 5,37
Cultus ſcribæ nihil differens ab ornatu regio. 2,12
Cultus amœnior in fœmina ſuſpectus. 4,44. 8,15
Cumæ. 9.19. captæ. 4,44
Cumanæ cohortes. 2,14
Cuneus. 8,10
Cuniculus actu difficilis. 5,19
Cuniculorum agendorum aſtutia. 4,32
Cupiditates hominum immodicæ circa agros, pecunias, honores. 6,35
Curæ privatæ erumpunt in certaminibus publicis. 7,21
Curiæ triginta à raptarum nominibus appellatæ. 1,13
Curia Hoſtilia. 1,39. 5,55
Curiata lex. 5,46. 9,38
Curiatii in patres lecti. 1,30
Curiatiorum ſepulcra. 1,26
C. Curatius trib. mil. comitiis præeſt. 4. 6
P. Curatius Coſ. 3, 33. 4, 1. decemvir creatur. 3,33
P. Curatius trib. pl. 5,11
Curio maximus. 3,7
Curius Dentatus Coſ. bis in eodem magiſtratu triumphat. Ep. 14.
M. Curtius equo inſidens ſe in ſpecum demittit. 7,6
Metius Curtius Sabinorum princeps. 1,12. toto foro agit Romanos. ibid. ex equo pugnat. ibid. in paludem ſe conjicit. ibid.
Curtius lacus. 1,13. 7,6
Curules magiſtratus. 5,41
Curules magiſtratus nullos creari paſſi ſunt toto quinquennio Licinius & Sextius. 6,35
Curulis ſella. 2,54. vide Sella.
Cutina, opp. captum. 8,29
Cyrus rex Perſarum. 9,17

D.

Damaratus Corinthii F. 1,34
Darius præda verius quàm hoſtis Macedonum. 9,17
Debitoris corpus ne obnoxium eſſet creditori cautum. 8,28
Decem tabulæ proponuntur. 3,34
Decembribus idibus conſulatus initus 4,37
Decemviri ſine provocatione creantur. 3,32. ſine ullo alio magiſtratu creantur. ibid.
Decemvirorum initio ſumma æquitas. 3,33. paulo poſt tyrannis intoleranda. 36. Decemviri duodenis faſcibus prodeunt. ibid. patres per præconem in curiam ad ſe vocant. 38. ſe in ordinem cogi queruntur. 51. magiſtratu ſe abdicant. 54. Decemviris qui nocuiſſet, ejus caput Iovi ſacrum. 55
Decemviri in exilium miſſi & eorum bona publicata. 3,58
Decemviri ſacris faciundis. 10,8
Decemviri ſacrorum partim ex plebe, partim ex patriciis. 6,42
Decemviri libros Sibyllinos inſpicere coguntur. 7,27
Decima præda Vejentanæ Apollini vota. 5.21
Decimatio militum. 2,59
P. Decius trib. mil. per media hoſtium caſtra cum ſuis ſalvus evadit. 7,36. ejus ad Centuriones oratio. 34. ad milites. 35. triumphus caſtrenſis. 36. aurea corona & centum bobus donatur. ibid. ei corona graminea obſidionalis imponitur. 37. Marti bovem eximium immolat. ibid.
P. Decius Mus Quinquevir menſarius. 7,21
P. Decius Mus Coſ. 8,3. M. Valerium magna voce inclamat. 8,9
P. Decio immolanti caput jecinoris cæſum. 8,9
P. Decius ſe pro exercitu Diis Manibus devovet. ibid. ejus corpus inventum. 10
P. Decius pater ad Veſerim bello Latino ſe devoveri juſſit. 10,26
P. Decius Coſ. 9.29,40
P. Decius Mus magiſter equitum. 9,44. conſul. inter P. Decium Murem & Ap. Claudium certamen de ſuadenda diſſuadendaque lege à trib. pl. promulgata de augendo numero ſacerdotum. 10,7 pontifex creatur. 9. III. Coſ. creatur 14. Coſ. abſens creatur. 22. IV. Coſ. 24 pro exercitu Romano ſe Diis Manibus devovet. 28. equum in Gallos concitans interficitur. 2[illegible]
Decumana porta caſtrorum. 3,5. 10,3[illegible]
Decuriæ decem centum Patrum poſt obitum Romuli. 1,1[illegible]
Deditionis formula. 1,3[illegible]
Dediti triumphati ac venditi. 7,2[illegible]
Delectum militum tribuni pl. impediunt 4,55
Delphicum oraculum. 5.15,1[illegible]
Deſperatio ultima multum habet temeritatis. 10,3[illegible]
Devovere licet conſuli, dictatori & prætori non ſe, ſed quem velit, ſcriptum civem. 8,1[illegible]
Devoventis ſe verba. 10,2[illegible]
Devotionis forma. 8,[illegible]
Devotus ſi non moritur, quid faciendum 8,10.
Dii de cœlo non deſcendunt, ut quemquam juvent. 6,1[illegible]
Dii præſides urbis Romæ. 3,[illegible]
Dii ſpectantur & Fat[illegible] deſperata ope humana. 5,1[illegible]
Deorum alio transferendorum mos ac religio. 5,2[illegible]
Deorum cultus reverentia etiam in hoſte 4,46
Deorum neglectus malum. 5,5[illegible]
Deorum opem implorant Romani deſtituti remediis humanis. 3,[illegible]
Deos ſequentibus omnia proſpere eveniunt, adverſa ſpernentibus. 5,5[illegible]
Dii Manes. 8.9. 10,2[illegible]
Diis Manibus exercitum deberi. 8,[illegible]
Dii Romani ut ſoli colantur, cautum 4,30.
Dialis flamen. 1,20
Diana placatur. 5,13
Dianium. 1,48
Dictator quis primus creatus ſit, non ſatis conſtat. 2,18. in rebus trepidis ultimum conſilium. 4,56
Dictatori ſecures præferuntur. 2,18
à Dictatore nulla provocatio. 2,29

Dictator

Dictator primus de plebe C. Marcius Rutilus. 7,17

Dictator adverſus Æquos & Volſcos creatur. 4,26

Dictator belli Gallici cauſa creatus. 7.9,11

Dictatorem creari non patiuntur duo ex tribunis militum. 4,56

Dictator abſens creatur Camillus. 5,46

Dictator M. Fabius dictus, ne Licinia lex Comitiis conſularibus obſervaretur. 7,22

Dictator in caſtris dicitur C. Iulius. 7,21

Dictator clavi figendi cauſa dictus. 7,3. 8,18

Dictator comitiorum habendorum cauſa M. Claudius Marcellus dicitur. 8,23

Dictator feriarum conſtituendarum cauſa creatur. 7,28

Dictatorium fulmen. 6,39

Dictatura ſine provocatione eſt. 3,10

Dierum diſtinctio à Numa facta. Dies religioſi. 6,1

Diſcordia ordinum, venenum civitatis. 3,67

Diſſidia inter Patres & plebem. 3,65

ex Diſſidiis inteſtinis publica ſimul res & privata minuitur. 3,68

Diverbia. 7,2

Divi Novenſiles. 7,9

Divitiæ habitæ dena millia gravis æris. 4,45

Divitiæ olim non ita grandi in pretio, quin plus poneretur virtute. 3,26

Dodonæi Iovis ſortes. 8,24

Dolabra vallo diruendo. 9,37

Cn. Domitius conſul. 8,17

C. Domitius, Cn. F. Calvinus ædilis. 10,9

P. Domitius cenſor primus ex plebe luſtrum condidit. Ep. 13.

Donum inimicorum veneno illitum. 5,2

Cæſo Duilius decemvir creatur. 3, 35. *Conſul.*8,16. *triumvir.*ibid. *Quinquevir menſarius.* 7,21

M. Duilius trib. pl. Appio diem dicit. 2,61. *trib. pl. tributis comitiis primus creatus.* 2. 58, 61. 3. 54, 59. *legem de unciario fœnore tulit.* 7,16

Duodecim Tabulæ in æs inciſæ in publico proponuntur. 3,57

Duplicarii. 2,59

Duumviri ſacris faciundis. 3, 10. 5, 13. 6,37. 7,28

Duumviri navales claſſis reficiendæ cauſſa facti. 9,30

Dux eſt, cujus auſpicio bellum geritur. 3,20

Ducis amiſſi terror. 10,29

Ducis in acie caſi occultandi ac diſſimulandi conſilium. 4,8

Duces ipſi ſuis etiam corporibus, non ſolum conſilio pugnantes. 2,19

Duces ob rem male geſtam rei. 8,33

inter Duces de imperio certatum. 3,46

Ducibus validior res Romana, quam exercitu. 2,39

Ducum Romanorum præſtantiſſimorum catalogus. 9,17

E.

L. Ebutius conſul. 3,6. *moritur.* ibid. *M. Ebutius Helva triumvir.* 4,2

Poſtumus Ebutius Cornicen conſul. 4,2

Poſtumus Ebutius Helva magiſter equitum. 4,22

T. Ebutius Coſ. 2, 19. *eo conſule Fidenæ obſeſſæ, Cruſtumeria capta.* ibid. *magiſter equitum.* ibid. *brachium ei trajectum.* ibid.

Ecetra oppidum. 3,10

Ecetrani Volſci. 2,25. 3,4

Edictum, ne quis civem Romanum vinctum aut clauſum teneat. 2,24. *aliud, ne quis extra ordinem pugnaret.* 8,6

Egeria Dea. 1,19

Egerii nomen ab inopia inditum Aruntis filio. 1,34

Gellius Egnatius Samnitium dux. 10,19. *auctor belli adverſus Romanos.* ibid. *captus ad Volumnium ducitur.* 20. *cadit.* 29

Elicius Iupiter. 1,20

Elitovius dux Cænomanorum. 5,35

Eloquentes viri foro magis apti quam bello. 10,22

Empulum ex Tiburtibus captum. 7,18

Epidaurus. 10,47. Ep. 11.

Epilogus bellorum cum Samnitibus geſtorum. 10,31

Equeſter cenſus. 5,7

Equeſtria ſpolia. 8,7

Equeſtris ſtatua Q. Marcio Tremulo decreta. 9,43

Equites

Equites quando primum equis ſuis merere cœperunt. 5,7
Equites ut idibus Quinctilibus tranſveherentur, à Q. Fabio cenſore inſtitutum. 9, 46. corniculis armilliſque argenteis donantur. 10,44
Equites triplex merebant ſtipendium. 5, 12
Equitibus trecenis ſingulæ legiones ſcribebantur. 8,8
Equitum virtus inſignis, re pene deſperata in pedes ſe dantium. 4,38
Equi unde empti, altique equitibus Romanis. 1,43
Equorum effrenatorum impetus major. 4, 33
Equis albis M. Furius Camillus triumphat. 5,23
Eretum. 3,29
Ergaſtulum. ,,23.7,4
Eſetrunium. 10,31
Eſſedis carriſque ſuperſtans armatus Gallus Romanorum equos conterret & in fugam vertit. 10,28
Eſquiliæ. 1,44
Eſquiliarum collis. 1,48
Eſquilina porta. 1,11. 3,66
Eſquilina tribus. Ep. 19, 20.
Euander auctoritate magis regit, quam imperio. 1, 7. literarum apud Latinos inventor. ibid. aram Herculi dedicat. ibid. Potitios ſacros ritus docet. ibid. ſolenne ex Arcadia allatum inſtituit in monte Palatino. ibid.
Euganei inter mare & Alpes incolunt. 1,1. pelluntur ab Henetis. ibid.
Exemplum primorum plebem ad ſe trahit. 5,60
Exercitus Romanus quo conſtet militum numero. 8,8
Exercitus amiſſi reus quomodo punitus. 8, 33
Exercitus diductio ac diſtractio pernicioſa. 9,45
Exercitus odio Imperatoris ſui vincere non vult, imo ſe fert vinci. 2,58
Exercitus pedeſtris apud Romanos inſtitutio. 1,23
Exercitus itineribus ac mutatione locorum ſalubrior. 10,25
Exercitus Romanus jurat ſe victorem ex pugna rediturum. 2,45
Exercitus quatuor parvo inter ſe ſpatio diſtantes. 4,27
Exercitus juſti duo ad ſubita rerum ſcripti. 9,34
Exilium ſeni multo miſerius, vox à Coriolano uſurpata. 2,40
Exodia quæ? 7,2
Expiatio fanorum in libris per duumviros quæſita. 5,50
Exules ad quatuor millia hominum & quingenti Capitolium noctu occupant. 3, 18

F.

Fabia gens. 2,45.8,33. bellum in Vejentes ſibi depoſcit. 2,47. ad cœlum laudibus fertur. 49. Fabia gente ſex & trecenti milites Patricii omnes. ibid. de ſua virtute nimia fiducia. 50
Fabiæ ſorores æmulationis nimiæ. 6, 34
Fabii ad unum omnes cæſi. 2,50
Cæſo Fabius Quæſtor. 2, 41. Coſ. 42, 43. Rempublicam ſuſtinuit, quam collega prodere voluit. ibid. conſul cum T. Virginio ſit. 48
C. Fabius conſul. 7, 11. interrex creatur. 17
C. Fabius magiſter equitum. 9,13
C. Fabius Ambuſtus trib. mil. conſulari poteſtate. 4. 58, 61. 5, 10. trib. mil. conſ. pot. II. creatur. 24
C. Fabius Dorſuo per medios hoſtes Quirinalem collem ſacra peracturus adiit. 5,46
Cn. Fabius Vibulanus trib. mil. 4, 57. conſul. 4,41
M. Fabius, Cæſonis frater, conſul. 2,42. ejus ad milites hortatio. 46. triumphum recuſat ob Q. Fabii fratris mortem. 47
M. Fabius legatus. 4,27
M. Fabius pont. max. ſe pro patria devovet. 5,41
M. Fabius interrex creatur. 7. 3, 17. 22. dictator. 7,22
M. Fabius captivus Romanis auctor eſt occupandi Cales Auſonum. 8,16
M. Fabius, Q. Fabii Max. pater, ad populum provocat. 8, 33. ejus in dictatoris crudelitatem oratio. ibid.
M. Fabius conſulis frater. 9,36
M. Fabius Ambuſtus trib. mil. 6,22. ejus dua

duæ filiæ, Ser. Sulpicio major, minor C. Licinio Stoloni nupta. 34. *filiam minorem conſolatur.* ibid. *Coſ. creatur.* 7, 11. *Hernicos devincit.* ibid. *ovans urbem init.* ibid. *Coſ. II. creatur.* 17. *interrex.* ibid. *III. Coſ. creatur.* 18. *magiſter equitum.* 38
M. Fabius Dorſuo conſul. 7, 28
M. Fabius Vibulanus Coſ. creatur. 4, 11. *legatus.* 17. *ejus res geſtæ.* 19. *trib. mil. conſulari poteſtate.* 25
Q. Fabius Coſ. 2. 41, 43. *gladio hoſtili transfigitur.* 46
Q. Fabius Coſ. 3, 1. *in Æquos mittitur.* 2. *ejus ad legatos Æquorum reſponſum.* ibid. *præfectus urbis tribuno plebis reſiſtit.* 9. *tribunus mil.* 5, 12
Q. Fabius legatus ducem Gallorum haſta occidit. 5, 36. *ei dicta dies quod legatus pugnaſſet contra Gallos.* 6, 1
Q. Fabius Ambuſtus Coſ. 4, 52. *magiſter equitum.* 7, 28. *dictator dictus.* 9, 7
Q. Fabius Gurges Rull. F. matronas ſtupri damnatas pecunia mulctat. 10, 31. *de Samnitibus triumphat.* Ep. 11.
Q. Fabius Maximus Rullianus ædilis curulis factus. 10, 9. *magiſter equitum.* 8, 29. *abſente dictatore proſpere pugnat.* 30 *reus ad triarios ſe recipit.* 32. *Romam profugit.* 33. *noxæ damnatus donatur populo Romano.* 35
Q. Fabius Maximus Coſ. creatur. 8, 38. *interrex.* 9, 7. *de Hetruſcis triumphat.* 40 *ei conſulatus continuatur.* 41
Q. Fabius proconſ. Samnites fudit. 8, 42. *conſulatum non petens ab omnibus centuriis Coſ. dicitur.* 10, 9
Q. Fabius cenſor omnem forenſem turbam in quatuor tribus conjecit. 9, 46. *unde ſibi Maximi cognomen pepererit.* ibid. *annonæ diſpenſationem curat.* 10, 11. *conſulatum recuſat.* 10 13, 15. *omnium centuriatum conſenſu Coſ. creatur.* 13. *II. Coſ.* 14. *P. Decium collegam ſibi poſcit.* 22. *III. Coſ. abſens creatur.* 10. 22, 24. *inter ipſum & collegam Decium de provinciarum partitione controverſia.* ibid. *ei extra ſortem provincia datur.* ibid. *lignatores vallum vellere jubet.* 25. *de bello Hetruſco Romam ad conſultandum redit.* ibid. *ædem Iovi Victori vovet.* 29. *collegæ funus omni honore laudibuſque meritis celebrat.* ibid. *de Gallis Hetruſcis, ac Samnitibus triumphat* 30
Fabius Pictor hiſtoricus. 10, 37. *ſcriptorum antiquiſſimus.* 1, 44. *de morte Coriolani quid tradiderit.* 2, 40. *citatus.* 1, 5
Q. Fabius Vibulanus III. Coſ. 3, 22. *Decemvir creatur.* 35. *trib. mil. conſulari poteſtate iterum.* 4, 49. *interrex* 51
Fabrûm centuria in prima claſſe. 1, 4
Fabula de Sp. Tarpeji filia. 1,
Fabularum actus hiſtrionibus relictu 7, 2
Facere & pati fortia, Romanum eſt. 2, 1
Facere ſtrenue, quam dicere ſcite, laudabilius. 10, 1
Facibus ardentibus armata multitudo 4, 33
Facibus ardentibus anguibuſque prælati ſacerdotes Tarquinienſium militem Romanum turbavere. 7, 1
Facta ducum magis ſequitur exercitu quàm dicta. 7, 3
Factorum oſtentator Romulus. 1, 1
Factiones quam pernicioſæ. 4,
Falerii. 10, 14
Falerina tribus addita. 9, 2
Falernus ager. 8, 11. 10, 2
Faliſci & Capenates vincuntur. 5, 19
Faliſcorum caſtra expugnantur. 5, 26. *eorum urbs obſidetur.* 27. *Principum eorum liberi produntur Romanis à ludi magiſtro.* ibid. *Faliſcorum legatorum oratio in ſenatu habita, in qua ſe populo Romano dedunt.* ibid. *a Romanis vincuntur.* 7, 17. *inducias in XL. annos impetrant.* 22. *eis bellum indicitur.* 10, 45. *pacem petentibus induciæ annuæ dantur.* 46. *Faliſcorum legiones.* 4, 17
Faliſcus ager. 10, 26
Famæ ac fidei damna majora ſunt, quam quæ æſtimari poſſunt. 3, 72
Fama rerum ſtandum eſt, ubi vetuſtas fidem derogat. 7, 6
Fames. 2, 34 3, 32
Famem unam natura vinci non ſinit. 5, 48
Fame coacti, multi ex plebe capitibus obvolutis ſe in Tiberim præcipitant. 4, 12

Fanum Dianæ Romæ ædificatur. 1,45. *Feroniæ.* 1,30. *Quietis.* 4,41. *Termini.* 1,5. *Vultumnæ.* 4. 23,25,61. 5,17
Farris bilibræ. 4,15
Farris ſelibra M. Manlio data. 5,47
Faſces conſulares. 2,54
Faſces L. Iunius Brutus prior habuit. 2,1
Faſcibus ſummiſsis P. Valerius Coſ. in concionem venit. 2,7
Faſces à multitudine franguntur. 3,49
Faſcibus fractis Coſſ. è foro in Curiam compelluntur. 2,55
Faſti. 4,3 *circa forum à C. Flavio Cn. F. in albo poſiti.* 9,46
Faſti dies à Numa inſtituti. 1,20
Fati neceſsitatem haud ruperis conſiliis humanis. 1,42
in Fata media ferme fugiendo ruitur. 8,24
Fatales libri. 5. 14,15
Faucia curia. 9,38
Fauſtulus magiſter regii pecoris. 1,4. *Romulum & Remum expoſitos uxori dat educandos.* 4. *Romulo ortum ſuum aperit.* 5
Fecana capta. 1,33
Feciales. 1. 24, 32. *ad res repetendas miſsi.* 4. 30,58 7,32. 8,22. 9,45. *haſtam ferratam aut ſanguineam præuſtam, ad fines eorum, quibus bellum indicitur, ferunt.* 1,32
Fecialis A. Cornelii Arvinæ oratio. 9,10
Fenectani campi. 8,12
Ferentani debellati à Coſ. Æmilio. 9,15
Ferentinæ lucus. 1. 50,52
Ferentinati populo ſuæ leges redditæ. 9,43
Ferentinum capitur. 7,9. *à Samnitibus deſertum, Poſtumius Coſ. ingreditur.* 10,34
Ferentinum caput, loci nomen. 2,38
Feretrius Iupiter. 1,10
Feriæ per triduum indictæ. 3,5
Feriarum conſtituendarum cauſa creatus dictator. 7,28
Feroniæ fanum. 1,39
Feſcenninus verſus. 7,2
Ficulnea vetus. 1,38
Ficulnenſis via. 3,52
Ficus Ruminalis. 1,4. 10,13
Fidenæ. 1,2. *obſeſſæ.* 2,19
Fidenates Romanis bellum inferunt. 1,14. *à Romanis vincuntur.* ibid. *à Romanis deſciſcunt.* 1,17. *funduntur.* ibid. *agrum Romanum populantur.* 4,21. *vincuntur.* 22. *à Romanis deficiunt.* 31
Fidenatum deditio & urbis Fidenarum direptio. 4,34
Fides publica privatis difficultatibus potior. 7,2[illegible]
Fidem inde non ſperes, ubi ſervitutem eſſe velis. 8,2
Fidei ac famæ damna majora ſunt quam æſtimari poſsint. 3,7
Fide abrogata omnis humana ſocietas tollitur. 6,4
Fidei ſolenne à Numa inſtitutum. 1,2[illegible]
Filiæ ad nuptias, non ad ſtuprum educantur. 3,4[illegible]
Filius effigies & imago patris. 5,1[illegible]
Filii caritas poſthabita utilitati publicæ. 8, 34
Filiorum vitia cum natura ingenita, quomodo tractanda patribus. 7,4
Filios ipſe pater ultimo ſupplicio affici jubet. 2,5. 8,7
Filum lanæ velamen. 1,32
Finium lis inter ſocios turpiter deciſa à Romanis. 3,71
Flamines à Numa creati. 1, 10. *bigis curru arcuato Numa ad Fidei ſolenne eos vehi juſsit.* 21
Flamen Dialis non poterat abnoctare. 5, 52
Flamen Martialis. 1,20
Flaminia prata. 3. 55,63
Flaminia via. Ep. 2[illegible]
Flaminius circus. 3. 5[illegible] *exſtructus.* Ep. 20.
C. Flaminius Cenſor viam Flaminiam munit. ibid.
Flamma circa caput Servii infantis dormientis. 1,39
C. Flavius Cn. F. ſcriba, patre libertino natus, ædilis curulis factus. 9, 46. *jus civile repoſitum in penetralibus Pontificum evulgavit.* ibid. *Concordiæ ædem in area Vulcani dedicavit.* ibid. *curulem ſellam ſibi afferri jubet, cum nemo ei aſſurgeret.* ibid.
M. Flavius populo dat viſcerationem. 8, 22. *tribunus pleb. ad populum tulit, ut in Tuſculanos animadverteretur.* [illegible]
Flavia rogatio. 8,3[illegible]
M. Flavoleius centurio. 2,45

Flumentana porta. 5,20
Flumine vivo perfundi. 1,45
Fœdus inter Lavinium & Romam renovatum. 1,14
Fœderis rupti ultores Dii. 10,39
Fœderum violandorum artifices callidi Romani. 9,2
nus unciarium. 8, 15. *ſemiunciarium ex unciario factum.* 7,27
neratores mulctantur. 7,28
es ædium virga percutiendi mos, in quas ingrederetur magiſtratus. 6,34
miani populi. 8,14
tes Fortuna adjuvat. 8,29
tis Fortunæ ædes. 10,46
tium virorum omnia ſunt. 5,36
tuna occæcat animos, ubi vim ſuam ingruentem refringi non vult. 5,37
tuna haud imminet ignavo. 3,54
tuna virtutem ſecuta eſt. 4,37
n Fortuna fere exules mutabilem gerunt fidem. 8,24
tunæ muliebri templum ædificatur dedicaturque. 2,40
i in Circo quid? 1,34. *à L. Tarquinio Superbo facti.* 56
i ornandi ab ædilibus initium factum. 10,40
um medium ſpecu vaſto collapſum. 7,6
Foſlius trib. mil. conſulari poteſtate. 9,25
Foſlius Flaccina conſul. 9,26
Foſlius magiſter equitum. 9. 26,28
ſa Cluiliæ. 2,39
ſa Quiritium Anci Marcii opus. 1,33
braterni. 8,19
er major pro minori deprecatur ſuete patre. 10,15
tergeminorum Albanorum ac rum certamen. 1,25
lonia deducta 8,22
anos Samnites igni circumdatos exuſſerunt. 9,12
eſilia urbs capitur. 10,3
tum ex Campania Romam advehitur. 2,25
uſinates tertia parte agri damnati. 10, 1
inus lacus. 4,57
ia militum impedita, dum dux eos à ſuis haberi jubet pro hoſtibus. 2,20
Fulcinius legatus à Fidenatibus interficitur. 4,17
Fulmine ictus Romulus Silvius. 1,3
Fulmine icti quidam in exercitu App. Claudii. 10,31
Fulminum procurandorum atque eliciendorum ratio à Numa præſcripta. 1,20
C. Fulvius Curvus ædilis plebis. 10,23
C. Fulvius legatus. 10, 4. *Coſ.* 11. *de Samnitibus triumphat.* 12. *proprætor.* 26
L. Fulvius Coſ. 8,38
L. Fulvius magiſter equitum. 9,21
M. Fulvius tribunus militum. 10,14
M. Fulvius Pætus Coſ. 10,9
Funebres laudationes matronarum unde manarint. 5,50
Funebres laudes hiſtoriam rerum vitiant. 8, 40
Funebria juſta à Numa inſtituta. 1,2
Funus curatum conſulis à populo collatis quadrantibus. 3,18
Furcularum Caudinarum deſcriptio. 9,2
Furii Fuſiique iidem. 3,4
Agrippa Furius Coſ. 3, 66. *tribunus militum conſ. poſ.* 5,32
C. Furius trib. mil. conſulari poteſtate. 4, 21
C. Furius Pacilus Coſ. 4. 12, 52. *cenſor creatur.* 9,33
L. Furius Coſ. 2, 54. *ad populum orationem habet.* ibid. *tribunus militum.* 6. 22, 36. *Camilli collega cunctationis impatiens.* 22
L. Furius prætor. 9,28
L. Furius Camillus dictator, patribus poſſeſſionem priſtinam conſulatus reddidit. 7, 24. *Coſ. Gallicum bellum ſibi extra ſortem ſumit.* 25. *dictator ædem Iunoni Monetæ vovit.* ibid. *de Latinis triumphat.* 8,13
L. Furii Conſulis in ſenatu de rebus Latinis oratio. 8,13. *Coſ. creatur.* 25
L. Furius Medullinus trib. mil. conſulari poteſtate. 4. 25,35. *Coſ.* 51. *adverſus Volſcos legiones ducit.* ibid. *Coſſ II. creatur.* 4. 54,57
L. Furius Camillus tribunus militum conſulari poteſtate. 5,1 *trib. mil. conſ. poteſt. iterum.* 10. *interrex creatur.* 17. *dictator creatur.* 19. *ludos magnos ex S. C. Vejis captis vovit.* ibid. *templum Matutæ Matri dedicat.* 23. *ejus triumphus clarior, quam gratior.* ibid.

 M. Fu-

M. Furius Camillus religionum diligentiſſimus cultor. 5,50. *interrex creatur.* 31. *exulatum abit.* 32. *ejus ad Ardeates oratio* 44. *decreto Senatus ab exilio revocatur, dictator abſens creatus.* 46 *Gallos vincit funditque.* 49. *triumphans in urbem redit.* ibid. *conditor alter urbis appellatur.* ibid. *ejus oratio adverſus tribunos, qua ſuadet, non deſerendam eſſe Romam, ut Vejos migretur.* 51

M. Furius Camillus dictator. 6,2. *triumphans in urbem redit, trium bellorum victor.* 4. *cũ collegis imperium communicat.* 6. *ejus oratio ad milites hoſtium multitudine perterritos.* 7. *quam formidabilis hoſtibus.* 8. *tribunus militum conſulari poteſtate quintum.* 18. *ſextum.* 22. *ei Volſcum bellum extra ordinem decretum.* ibid. *ad Satricum cum IV. legionibus proficiſcitur.* ibid. *fugientem exercitum excipit.* 24. *ejus inſignis candor erga collegam L. Furium.* 25. *dictator L. Æmilium mag. eq. cooptat.* 38. *orationem habet ad Quirites.* ibid. *ſe abdicat magiſtratu.* ibid. *triumphat.* 42. *dictator V. creatur.* ibid. *ejus mors & laudes.* 7,1

P. Furius conſul. 2, 56. *triumvir creatur.* 3, 1

P. Furio dies dicitur à L. Metello tribuno plebis. 10,45

Q. Furius pontifex maximus. 3,54

Sext. Furius conſul. 2,39

Sp. Furius conſul. 2,43. 3. 5,12. *ejus res geſtæ.* 3,4. *tribunus militum conſulari poteſtate.* 6,31

Sp. Furius M. F. Camillus prætor. 7,1

Sp. Fuſius pater patratus. 1,24

Fuſtuarium mereri. 5,6

G.

Gabii. 1, 53. *Tarquinio Superbo regi parent.* 54

Gabina via. 3,6

Gabini. 6,21

Gabinus ager vaſtatur. 3,8

Gabinus cinctus. 5,46. 8,9. 10,7

Gæſa, teli genus. 8,8

Galli gens ferox & ingenii avidi ad pugnam. 7,23. *primo impetu feroces.* 10, 28. *inter ferrum & arma nati.* 10,16

Gallorum prima prælia, plus quàm virorum, poſtrema minus quàm fœminarum. 10,28

Galli humori frigorique aſſueti. 5,48. *corpora eis intolerantiſſima laboris atque æſtus.* 10,28

Gallis natura corpora animaſque magna magis quam firma dedit. 5,44

Galli gens nata in vanos tumultus. 5,37. *religionis haudquaquam negligentes.* 5, 46. *eſſedis carriſque ſuperſtantes pugnant.* 10,28

Gallorum ululatus & cantus diſſoni. 5, 39

Gallorum equites capita lanceis infixa geſtant. 10,26

Galli cur primum Alpes tranſierint. 5,33. *legatos Romam mittunt.* 30. *Romam infeſti petunt.* 37. *Romanos in fugam vertunt.* 38. *cæſorum ſpolia legunt.* 36. *Romanos tam repente victos mirantur.* ibid. *Romam patente porta Collina ingrediuntur & deprædantur.* 41. *nocte ſubluſtri in arcem clam contendunt.* 47 *a Camillo fuſi.* 46. *in Albano agro victi.* 6, 42. *ad tertium lapidem caſtra habent.* 7, 9 *relictis trepide caſtris in Tiburtem agrum tranſeunt.* 11. *cum eis non procul porta Collina pugnatum.* ibid. *Galli fugati Tibur ſe recipiunt.* ibid. *vincuntur.* ibid. *ſe Hetruſcis militaturos promittunt, ſi in partem agri accipiantur.* 10,10

Galli Inſubres. Ep. 20.

Gallus quidam fortiſſimum è Romanis virum ad certamen provocat. 7,9

Gaurus mons. 7,[illegible]

Geganii Albani, Romæ in patres lecti. 1, 30

L. Geganius trib. mil. conſulari poteſtate. 6,3[illegible]

M. Geganius. 4,17

M. Geganius trib. mil. conſulari poteſtate. 6,[illegible]

M. Geganius Macrinus Coſ. 3, 65. *II. Coſ.* 4,8. *ejus res geſtæ.* 7. *III. Coſ.* 17. *cenſor creatur.* 4,23. 9.33

T. Geganius conſul. 2,34

Statius Gellius, Samnitium imperator, capitur. 9,44

Geminius Metius Tuſculanus, vir cum genere, tum factis clarus. 8,7. *T. Manlium Coſ. F. ad ſingulare certamen* pro-

provocat. ibid. *vincitur.* ibid.
Geminorum inter ſe fratrum fœda contentio de regno. 1,6
Gemmati annuli Sabinis. 1,11
Gentilicia ſacra. 5,52
C. Genucius augur de plebe creatur. 10,9
C. Genucius trib. militum conſulari poteſtate ex plebe creatur. 4,23. *Coſ. II.* 7,3.
L. Genucius Coſ. plebeius. 7,1. *iterum.* 4. *cum exercitu occiditur.* 6
L. Genucius trib. pl. tulit ad populum ne fœnerare liceret. 7,42
L. Genucius Coſ. 10,1
M. Genucius Coſ. 4,1
T. Genucius auctor Agrariæ legis T. Menenio diem dicit. 2,52. *mors.* ibid. *tribunus pl. conſules arripit.* 2,54. *domi ſuæ occiditur.* ibid.
T. Genucius Decemvir creatur. 3,33
Germanici ſaltus. 9,36
Gladius Hiſpanus. 6,10
Gladius ponderi additus ab inſolente Gallo. 5,48
Gradivus Mars. 2,45
Græculiteris inſtituta juventus Romana. 9,36
Graminea corona obſidionalis P. Decio trib. mil. impoſita. 7,37
Grando & tonitru prælium prohibent 2,62
Gymneſiæ Baleares appellantur, quia æſtatem nudi exigant. Ep. 20.

H.

L. H[illegible] ædilis plebis. 3,31
Haſtæ immiſſio in fines eorum, unde res repetebantur. 1,32
Haſtati omnium primi pugnam inibant. 8,8
Hedui populi Galliæ. 5,34
Helenæ reddendæ auctores Æneas & Antenor. 1,2
Heneti populi. 1,1
Heraclea urbs. 1,18
Heraclea Tarentinorum colonia. 8,24
Hercinii ſaltus. 5,34
Herculaneum oppidum capitur. 10,45
Hercules Geryone interfecto, boves mira ſpecie abegit. 1,7. *Tiberim fl. nando trajicit.* ibid. *boves à Caco abactos quærit.* ibid. *boves clava occidit.* ibid. *tribus ſtratis lectis per dies octo placatur.* 5,13. *ei ara ab Euandro dicatur.* 1,7. *Alpes an ſuperaverit.* 5,34. *ejus ſimulacrum magnum in Capitolio poſitum.* 9,44
Herculi ſacra ab Romulo Græco ritu fiunt. 1,7
Herculis miniſtri Potitii. 9,29
Ap. Herdonius Sabinus cum ſervis & exulibus arcem & Capitolium occupat. 3,15. *interficitur.* 18
Turnus Herdonius in Tarquinium Superbum invehitur. 1,50. *capitur & indicta cauſa neci datur.* 5
Herennius Pontius Imperatoris Samnitium pater conſulitur, ejuſque reſponſa. 9,3. *plauſtro in caſtra advectus.* ibid.
Sp. Herminius Coſ. creatur 3,75
T. Herminius clarus genere factiſque. 2,10. *legatus.* 20. *veruto percuſſus in prælio expirat.* ibid.
Hernici populi ſummo ſtudio bellum apparant. 7,7. *devicti.* 2,40. *fugantur.* 7,8. *Romanis bellum indicunt.* 9,42. *victi à Q. Martio Tremulo & in deditionem accepti.* 43
Herſilia uxor Romuli. 1,11
Hetruriæ concilium. 4,23. 10,16
ex Hetruria frumentum conquiſitum. 2,34. *in Hetruria ingens belli apparatus.* 10,18
in Hetruria gentes quatuor arma conferunt adverſus Romanos. 21
Hetruſci cæleſtium prodigiorum periti. 13
Hetruſci aruſpices. 5,15
Hetruſci vates ad publica tantum prodigia admiſſi. 1,56. *fuſi pacem ſupplices petunt.* 48. *à Sp. Servilio Coſ. occidione occiduntur.* 51. *Sutrium capiunt.* 6,3. *Hetruſcorum cæſa aut capta millia ad ſexaginta.* 37. *Hetruſci inducias in XXX. annos impetrant.* ibid. *abſente dictatore magiſtrum eq. circumveniunt.* 10,3. *Romanum præſidium adoriuntur.* 4. *fuſi & eorum caſtra direpta.* 5. *eis induciæ biennii datæ.* ibid. *Gallos ex hoſtibus ſocios adverſus Romanos facere conantur.* 10,10
Hetruſci belli terrore dictator C. Iulius dicitur. 7,21

Hiatus terræ vaſtus in medio foro Romano. 7,6
Hibernacula primum militibus ædificata. 5,2
Hiems bellis & obſidionibus incommoda. 5,2. 10,46
Hiſter Tuſco verbo ludio vocatur. 7,2
Hiſtoriæ temporum variatio, unde? 8,40
Hiſtoriæ veteris obſcuritas. 9,15
Hiſtoriæ utilitas. Præfat. lib. 1.
Hiſtoricorum novorum de ſe opinio. ibid.
Hiſtriones unde dicti? 7,2
Hiſtrionibus ad manum cantari cœptum. 7,2. *iis fabularum actus relictus.* ibid.
Homines nihil non aggredientur, ſi magnis conatibus magna præmia proponantur. 4,35
Homicidium falſo objectum Cæſoni Quintio. 3,13
Honorata virtute fœmina quoque ad publica decora excitantur. 2,13
Honorum diſtincti gradus. 1,31. 10,6
Horatii & Curiatii trigemini fratres. 1,24. *illorum de imperio pugna.* 25
C. Horatius Pulvillus augur, peſtilentia mortuus. 3,32
L. Horatius conſul. 10,32
L. Horatius Barbatus trib. mil. conſulari poteſtate. 6,6
M. Horatius tribunus militum. 6,31
M. Horatius Coſ. templum Iovis Opt. Max. anno poſt reges exactos dedicavit. 7,3
M. Horatius Barbatus adverſus Decemviros graviter invehitur. 3,56. *ſublato Decemviratu Coſ. creatur.* 55. *ejus leges.* ibid. *ejuſdem ad milites oratio.* 62
M. Horatius Pulvillus Coſ. 2,8. 3,30. *Capitolium dedicat.* 2,8
P. Horatius cæſo hoſte ſecundam pugnam petit. 1,25. *victor tertii adverſarii ſororem ſuam gladio transfigit.* 26. *in jus rapitur ad regem.* ibid. *judicatur perduellionis.* ibid. *ad populum provocat & abſolvitur.* ibid.
Horatius Cocles. 2,10. *armatus in Tiberim deſiluit, & incolumis ad ſuos tranavit.* ibid. *ei ſtatua in comitio poſita, ac tantum agri, quantum uno die circumaravit, datum.* ibid.
Horatiæ ſepulcrum ſaxo quadrato conſtructum. 1,26
Hor[...]ia lex. 3,55
Hor[...] Pila. 1,26
Hortana oppid. ab Æquis capitur. 3,30
L. Hortenſius tribunus pl. C. Sempronio diem dicit. 5,9
Q. Hortenſius dictator. Ep. 11.
Hoſpitalitas Romanorum erga Etruſcos. 2,14
Hoſtia urbs in ore Tiberis condita. 2,3
Hoſtilia curia. 1,39. 5,55
Hoſtius Hoſtilius cadit. 1,12
Tullus Hoſtilius rex creatur. 1,22. *duumviros creat qui judicent factum Horatii.* 26. *in agrum Albanum pergit infeſto exercitu.* 23. *Anienem tranſit.* 27. *fana Pallori ac Pavori dedicat.* ibid. *ſacrificium luſtrale parat.* 28. *in Cœlio monte habitat.* 30. *Albanorum principes in Patres legit.* ibid. *Sabinos vincit.* 31. *peſtilentia laborat.* ibid. *ſuperſtitionibus obnoxius.* ibid. *populum religionibus implet.* ibid. *fulmine conflagravit, poſtquam annos XXXII. regnaſſet.* ibid.
Hoſtem præferocem mora frangendi ratio. 10,28
Hoſtem in inſidias præcipitare objectu pecoris. 2,50
Humana divinis cur miſceat antiquitas. Præf. lib. 1.
Humilis ſatis ſuperque eſt, qui jure æquo in civitate vivit, nec inferendo injuriam, nec patiendo. 3,53

I

Ianiculum urbi adjicitur. [...] *Tuſcis occupatur.* 2,[...]
Ianuæ ædium omnium Romæ qui[...] adire volentibus patefactæ.
Ianus clauſus pacem ſignificat[...] regnum Numæ bis clauſus.
L. Icilius tribunitius.
L. Icilius, L. Virginii filiæ [...] pio Decemviro fortiter [...] II. tribunus pl. creatur. [...] 7. *de triumpho conſult[...]* 63
Sp. Icilius trib. pl. [p]rimus creatus tributis comitiis. 2,58
Idus Decembres ſolennes auſpicio magiſtratuum. 10,11
Idus Maiæ magiſtratibus ineundis ſolennes. 3,36

Idus Quintilès tranſvectionibus [illegible]*tum ſolennes.* [illegible]45
Ignavo haud imminet fortuna. 3,54
Ignibus armati Fidenates Romanum exterrent exercitum. 4,33
Illyrii gens fera. 10.2
Imber ingentibus procellis pugnam dirimit. 6.8,32
Immolandi mos Romanorum, antequam ſuos educerent in aciem. 8,9
Immolati a Tarquinienſibus CCCVII. equites Rom. 7,15. *eorum ultio.* 19
Immortalitatis virtute partæ fautor Romulus. 1,7
Impedimentum pro occaſione arripit Decemvir Appius. 3,43
Impenſa publica militare funus à Decemviris L. Siccio factum. 3,43
Imperator parentis loco militibus ſuis. 4,42
Imperatores injuſſu Senatus triumphantes. 10,37
Imperatoris injuſſu nemini hoſtem prælio adoriri licitum. 4,29
Imperatorum dona militibus impenſa. 6,20
Imperia magna mortalia facit ſeditio. 2,44. *non eſſe debent diuturna.* 9,24
Imperium longè firmiſſimum quo obedientes gaudent. 8,13
Imperium plurium bello inutile. 4,31
Imperium ad conſules redit. 5,29
Imperii vis in obedientium conſenſu. 2,56
Imperii inſignia regem faciunt venerabilem. 1,8
[illegible] *atque arcem Romam fu*[illegible]*m, prodigium.* 1,55
[illegible]*ia Manliana.* 4,29. 8,7
[illegible] *Poſthumiana.* 4,29
[illegible]*ndi viciſſitudo libertatem alit.*
[illegible]
[illegible]*lla Lucretiæ exemplo vivet.*
[illegible]
[illegible]*lienum occaſionem ſuam* [illegible] *Romani.* 4,58
[illegible] *nullius mo*[illegible]*ti milites.* 9,19
Indici præmium pecunia ex ærario, libertas & civitas data 2,5. *dena millia gravis æris ex ærario numerata.* 4,45
Indiges Iupiter, dictus Æneas. 1,3
Indigetes Dii. 8,9
Inducia in C. annos Vejentibus data. 1,15
[illegible]*ducia data in XL. annos.* 2,54 *in XX. annos Volſinienſibus.* 5,32
Inducia cum Cæritibus in C. annos facta. 7,21.
Infelix arbor. 1,26
Inferum mare. 5,33
Ingenia artibus ad magna fortunæ cultum excitantur. 1,39
Ingeniis excellentibus citius defuerit ars, qua civem regant, quam qua hoſtem ſuperent. 2,41
Inimicus inferior non contemnendus. 4,37
ex Injuria poſtmodum gratia orta. 1,9
Innocentia ſola vivere in tot humanis erroribus periculoſum. 2,5
Inſubribus pago cognomen unde. 5,34
Inſubrium ager. ibid.
Interamna colonia Romana. 10,36
Intercalares dies. 1,19
Interregnum unde dictum. 1,19
Interregna. 3,8. 5. 7,31. 6. 1, 5. 7. 17, 21, 28. 8. 3, 17, 23. 9, 7. 10, 11.
In veſtimentum, album, petitionis cauſa, addere, lege vetitum. 4,25
Invidia, tanquam ignis, ſumma petit. 8,31
Inuus, Pan à Romanis vocatus. 1,5
Ira vana & ſine viribus. 1,10
Ira vires æquat. 10,29
Iſtri gens fera. 10,2. *ſubacti.* Ep. 20.
Italia ſupero & infero mari tanquam inſula cingitur. 5,33
Decius Iubellius præfectus legionis Campanæ. Ep. 12.
Iudices in ſuam rem litem vertere non debent. 3,71
Iudices iidem qui prætores. 3,55
Iudicibus qui nocuiſſet, ejus caput Iovi ſacrum. 3,55
Iudicia capitalia ſolus per ſe agit Tarquinius Superbus. 1,49
Iudicium populi à Senatu reſcindi non poteſt. 4,7
Iugi deſcriptio. 3,29. *ejus ſubeundi ignominia* 9. 5,15
Iulius Æneæ & Creuſæ F. 1,3
Iulia gens ab Iulo nomen ducit. ibid.
Iuliæ Alpes. 5,34
App. Iulius decemvir creatur. 3, 31. *P. Sextio diem dicit.* ibid. *legatus conſularis.* 50 *Coſ. creatur.* 65. *iterum Coſ.* 4,21. *III. Coſ.* 23. *ædem Apolli*-

nis

nis dedicat. 29

Cn. Iulius cenſor. 5,31

C. Iulius Tullius legatus à Fidenis interfectus. 4,17

C. Iulius patricius trib. mil. conſulari poteſtate creatur. 4,55. *trib. mil. conſ. pot. iterum.* 60

C. Iulius Mento conſul. 4,26

L. Iulius III. tribunus mil. conſulari poteſtate creatur. 4,16. *magiſter equitum dictus.* 26. *Coſ creatur.* 30

L. Iulius trib. mil. conſ. pot. 5,10. 6. 4,30.

Iuniores Romani ad edictum conveniunt. 6,28

Iuniores citati à Coſſ. ad nomen non reſpondent. 2,28

Iuniores Patrum, Cæſonis ſodales, tribunis fortiter reſiſtunt de Agraria lege agentibus. 3,14

C. Iunius Bubulcus Coſ. 9,20. *II. Coſ.* 9,28. *ob Etruſci belli famam dictator creatur.* 29. *III. Coſ.* 30. *magiſter eq. dictus.* 38. *cenſor ædem Saluti locat.* 43. *Dictator ædem Salutis dedicat.* 10,2. *Æquos ſubigit.* 10,1. *triumphans in urbem redit.* ibid.

D. Brutus Scæva legatus. 10,43

D. Iunius Brutus Scæva Coſ. 10,47. *munus gladiatorium defuncti patris primus edidit.* Ep. 16.

Iunius Brutus magiſter equitum. 8,12

L. Iunius Brutus. 1,56. *conditor Romanæ libertatis.* 8,34. *ejus ingenium.* 1,56. *comes Tarquiniis additur.* ibid. *aurum in baculo Apollini obtulit.* ibid. *auctor capiendi arma adverſus tyrannos Tarquinios.* 59. *ab exercitu benigne excipitur.* ibid. *primus Coſ. Romæ creatur.* 60. *jurejurando populum adſtrinxit, neminem Romæ regnare paſſuros.* 2. 1, 2. *prior concedente collega faſces habuit.* 2, 1. *Tarquinium Collatinum collegam propter affinitatem Tarquiniorum ſuſpectum cogit conſulatu ſe abdicare & civitate cedere.* 2. *collegam P. Valerium creat.* 2. *bona regum diripi jubet.* 5. *conſul de ſuis liberis pœnas publice ſumit.* ibid. *ex equo moribundus labitur in prælio.* 6

L. Iunio Bruto funus à collega factum. 2,7. *per annum à matronis lugetur.* ibid.

Q. Iunius tribunus plebis Malii necem ...*ſus.* 4,16

Iuno Moneta. 7,28

Iuno regina. 5,21. *quanta religione Vejis Romam deportata ſit.* 5, 22. *ei templum in Aventino à M. Furio Camillo locatum.* 5, 21. *à M. Furio dictatore dedicatur.* 31

Iupiter in culmine cum quadrigis. 10,23. *Iupiter Elicius.* 1,20. *Feretrius.* 1,10. *ejus ædes amplificatur* 33. *ab Auguſto inſtauratur.* 4,20. *Iupiter Imperator.* 6,29. *Indiges.* 6,12. *Iupiter in ſomniis apparens.* 2,36. *Iupiter Stator.* 1, 12. *ei templum vovetur.* 10,36. *Iupiter Victor.* 10,29. *ei ædes vovetur.* ibid. *eidem ſpolia hoſtium cremantur.* ibid. *Iovi aurea corona à Latinis in Capitolium miſſa.* 2,22

Iurat ultro miles ſe non ex prælio reverſurum niſi victorem. 2,45

Ius feciale. 1,3

Ius gratia non dandum. 1,14

Ius id eſt, quod poſtremum populus jubet. 9,33

Ius in armis ferunt Galli. 5,36

Iura tectis ac parietibus non utuntur. 3,52

Iusjurandum à populo Romano exigit Brutus. 2,1.

Iuris & eloquentiæ periti urbi ac foro magis apti, quam bello. 10,22

Iuris humani violatoribus Fabiis honorem habitum Galli indigne ferunt. 5,36

Iuſtitium ob tumultum indictum ſervatumque. 3. 5, 27. 4. 26, ... 6, 9, 28. 10. 4, 21.

Iuſtitium ſua ſponte in foro c... *priuſquam indictum.*

Iuſtitium ... *miſſum.*

Iuſtitio ſimile ... *tium.*

Iuventas Dea.

Iuventus Romana nobilis ... *ris regiæ licentiæ, q*... *tatis.*

L

Labici populi. 2,39

Labor voluptaſque ſocietate quadam inter ſe naturali juncta. 5,4

C. Lacerius trib. pleb. 5,10

Lacus Albani prodigium. 5,19

Lacus

Lacus Curtius. 1, 13. 7, 6. *[illegible]inus.* 4, 17.
Regillus. 2, 19. 3, 20. *Vadimonis.* 9, 39.
Lævi Ligures. 5, 35. vide Ligures.
Lanuvini deficiunt à Romanis. 6, 21
Lanuvinis civitas data. 8, 14
Lares. 8, 9
Largitiones Romanis ſuſpectæ. 2, 41. 5, 2
Larentia uxor Fauſtuli. 1, 4. *Lupa, vulgato corpore inter paſtores vocata.* ibid.
T. Lartius conſul. 2, 18. *primus dictator creatus.* ibid.
Lars, ſeu Lartes Tolumnius, Vejentium rex. 4, 17. *ejus cædes.* 4. 19, 59
Laſcivire. 2, 29
Latinus rex ad arcendam vim advenarum concurrit. 1, 1. *pacem cum Ænea facit, filia in matrimonium data.* ibid.
Latinus Silvius V. Rex Albanorum. 1, 3
Latini populi 1, 1. *ſic ſub Latino dici cœperunt, qui olim Aborigines nominabantur.* ibid. *perſimiles Romanis in rebus bellicis,* 8, 8. *coronam auream Iovi donum in Capitolium mittunt.* 2, 22. *incurſionibus Æquorum vexantur.* 48. *Latinis & Hernicis triſtia reſponſa à Senatu data* 6, 17. *Latini Volſcique vincuntur.* 32. *Satricum igni concremant.* 33. *eis pax petentibus data.* 7, 12. *Latinorum de bello Romanis indicendo occulta conſilia.* 8, 3. *Latinorum Principes decem Romam evoca[illegible].* *Latini vincuntur.* 8, 10. *Veſciam ſe recipiunt.* 11. *novum exercitum conſcribunt.* ibid. *victi ſeſe Coſ. Torquato dedunt.* ibid. *nec bellum, nec pacem pati poterant.* 13
Latinæ f[illegible]. 5. 17, 19
Latonæ [illegible]ies octo ſtratis tribus lectis placatur. 5, 13
Latus clavus poſitus in luctu. 9, 7
Laudibus haud minus quàm præmiis gaudent militum animi. 2, 60
Lavici opp. capitur. 4, 47
Lavicos deducitur colonia. ibid.
Lavicani. 6, 21
Lavicani & Æqui Tuſculanum depopulantur. 4, 45
Lavicani agri. 3, 7
Lavicana via. 4, 41
Lavinia Æneæ uxor. 1, 1
Lavinium conditur. ibid. *inter Lavinium & Albam Longam coloniam deductam, XXX. interfuere anni.* 1, 3.
Laureatæ literæ & tabellæ relatæ. 5, 29
Lautulæ. 7, 39
ad Lautulas ancipiti prælio cum Samnitibus dimicatum. 9, 23
Lectiſternium quando primum Romæ factum. 5, 13
Lectiſternium tertio ab V. C. factum. 7, 2
quinto. 7, 25.
Lectiſternium Iuventati. ibid.
Lecto eodem apud Syphacem accumbunt Scipio & Annibal. 7, 27
Lectorius Voleronis collega, legis, ut plebeii magiſtratus tributis comitiis fierent, auctor recentior tum acrior. 2, 56. *Coſ. Ap. Claudium Ap. F. accuſat.* ibid. *ejus cum conſule contentio.* ibid. *viatorem ad Ap. Claudium Ap. F. mittit.* ibid.
M. Lectorio primipili centurioni dedicatio ædis Mercurii à populo data. 2, 27
Legati jure gentium ſacroſancti. 2, 4. *eorum violatorum ſcelus.* 1, 14. 4, 17. 5, 36
Legati à Porſena de reducendo in regnum Tarquinio miſſi. 2, 15. *de pace ad Coriolanum miſſi.* 39. *iterum miſſi.* ibid.
Legati Romani mandata ad quercum dicere jubentur à Graccho Clælio Æquorum principe. 3, 25
Legati miſſi Athenas, qui Solonis leges deſcriberent. 3, 32. *redeunt.* ibid.
Legati ad plebem revocandam miſſi. 5, 25.
Legati à Romanis ad Gallos miſſi. 5, 35. *ad Samnites.* 7, 31. 8, 23
Legati Campani in Senatu qualem orationem habuerint. 7, 30
Legati Delphos miſſi & à Liparenſibus capti, religionis ergo liberantur. 5, 28
Legati contra jus gentium arma capiunt. 5, 36
Legati prope violati. 3, 2. *contra jus gentium interfecti.* 4, 32
Legatorum, qui Fidenis cæſi erant, ſtatuæ publice in Roſtris poſitæ. 4, 17

Legationis jus externis, non civibus [illegible]*paratum.* 6,18

Leges. vide Lex.

Legiones ſingulæ trecenis equitibus ſcriptæ. 8, 8. *quatuor quinis millibus peditum conſcriptæ.* ibid. *legiones quaternum millium & ducentorum peditum, equitumque trecentorum.* 7, 25. *legiones decem factæ.* 2,30. 7,25

Legio prima & quarta. 10,18

Legio Romana a Gallis Senonibus deleta, ita ut ne nuntius ſuperfuerit. 10,26

Legio linteata Samnitium. 10,38

Legio Sabina. 2,26

L. Lentuli oratio. 9,4

Leges multitudinem in populi unius corpus coaleſcere faciunt. 1, 8. *Leges ubi duæ contrariæ, ſemper antiquam abrogat nova.* 9,24

Lex res ſurda & inexorabilis 2,3. *Lex ſilentio perlata.* 2, 57. *Lex de dictatore creando lata.* 2, 18. *Lex, ne quis magiſtratus ſine provocatione crearetur.* 3, 55. *Lex à tribunis pl. promulgata, ut populo poteſtas eſſet ſeu de plebe, ſeu de patribus Coſ. faciendi.* 4,1. *Lex, ut alter conſulum ex plebe crearetur.* 6,35. *Lex, quæ intra X. annos eundem conſulem refici prohibet, recitata.* 10, 13. *Lex de triumpho conſulum à L. Icilio trib. pl. primum lata.* 3, 63. *Lex, ne cui album in veſtimentum addere petitionis cauſa liceat.* 9,25. *Lex vetuſta, ut qui prætor maximus ſit, idib. Septemb. clavum pangat.* 7, 3. *Lex minuendæ cenſuræ a Mamerco Æmilio lata, ne plus quàm annua & ſemeſtris eſſet.* 4,24. *Lex Voleronis, ut plebeii magiſtratus tributis comitiis fiant.* 2,56. *Lex ne tribunis collegam cooptare liceat* 4, 16. *ne tribunorum militum comitia fierent.* 6,35. *Lex, ne quis ubi tribunus mil. fuiſſet, poſtea ordinum ductor eſſet.* 7,41. *Lex ſacrata in Sacro monte lata.* 2, 33. 3, 32. 4, 26. *Lex ſacrata militaris lata.* 7,41. *Lex, ut qui tribunis pl., ædilibus, judicibus, Decemviris nocuiſſet, ejus caput Iovi ſacrum eſſet.* 3, 55. *Lex de provocatione confirmata.* ibid. *Lex de provocatione tertio fertur.* 10, 9. *Lex, ne cui fraudi eſſet ſeceſſio à decemviris facta* 3, 55. *Lex lata centuriatis comitiis, ut* [illegible]*od tri*[illegible] *plebes juſsiſſet, popu*[illegible]*eret.* ibid. *Lex ex XII. tabb.* [illegible] *quodcunque poſtremum populus juſsiſſet, id jus ratumque eſſet, juſſum populi & ſuffragia eſſe.* 7, 17. 9, 34. *Lex, ut ſenatuſconſulta ad ædiles pleb. in ædem Cereris deferantur.* 3,15. *Lex de Aventino publicando.* 3, 31. *Lex perlata de indicendo Vejentibus bello.* 4, 60. *Lex data tributim de viceſima eorum, qui manumitterentur.* 7, 16. *Lex, ne cui Patricio plebeii magiſtratus pareant.* 4, 25. *Lex de connubio Patrum & plebis contentione magna partim repugnantibus, perfertur à C. Canuleio trib. pl.* 4. 1, 5. *Lex, ne quis plus quingenta jugera agri poſsideret.* 7,16. *Lex de mulctarum æſtimatione.* 4,30

Leges adverſus opes Patriciorum & pro commodis plebis. 6,35. *Leges tres latæ adverſus nobilitatem.* 8,12

Leges XII. tabb. centuriatis comitiis perlatæ. 3,34

Leges Conſulares. 3 31

Leges Decemvirales, ſeu leges XII. tabularum in æs inciſæ, in publico proponuntur. 3,57

Leges plebeiæ. 3, 31. *Leges regiæ.* 6, 1. *Leges ſacratæ.* 3,32. *Leges tribunitiæ.* 6, 35. *Leges latæ plebi ſecundæ, nobilitati adverſæ.* 8,12

Leges abrogare leve eſt. 3,21

Legibus omnino obtemperandum. 4,14

Legum ac pœnarum metu excluſo, fide ac jurejurando vivitur Romæ ſub Numa. 1,2[illegible]

Legum & jurisjurandi interpretationes olim nemo ſibi accommodabat. [illegible],20

Legum publice examinandarum [illegible]*es* 3,34

Lex Appii [illegible]*audii decemviri* [illegible]*tra Virginii filiam.* 3, 44. *Lex* [illegible] *Ambitu à C. Petilio trib. pl. promu*[illegible]. 7,15

Lex Agraria quando primum promulgata. 2,41. *per totum annum eluſa.* 3,14. *in ea perferenda trib*[illegible]*orum furor.* 3. 16,19

Lex Æmilia. 9.33,34

Licinia de D. jugeribus. 7. 21,22,25

Porcia pro tergo civium lata. 10,9

Terentilla, lata à toto collegio. 3,10

Treboniana. 5,12

Valeria. 10,9

Liberi

Liberi ædes. 3,55. *Libera* [illegible] ibid.
Liberæ civitatis jura omnibus æqu[illegible]*it.* 4,15
Liberi ſequuntur patrem. 4,4
Liberorum educatio pauperibus ſatis ſtipendii eſt. 2,9
Liberos ſi prodis alicujus, veniunt item quaſi in poteſtatem parentes. 5,27
Libertas nimis avide appetita in ſervitutem excidit. 3,37
Libertas virtute recuperata. 3,58
Libertini etiam in militiam ſuccenturiati. 10,21
Libido quæ reges Roma expulit, eadem exigit item decemviros. 2,44
Libri Fatales inſpecti. 5, 14. *vide* Fatales.
Libri lintei. 4. 7, 13. *in æde Monetæ repoſiti.* 4. 6,20
Liber linteus Samnitium. 10,36
Libri Magiſtratuum 4. 7,20
Libri Sibyllini ex SConſulto per duumviros ſacrorum aditi. 5, 13. *inſpecti.* 7. 27,28
Liburni, gens fera. 10,2
Licinius Macer citatus. 4. 7, 20, 23. 7, 9. 9. 38, 46. *libros linteos ſequitur.* 4, 20
Licinius Menenius trib. mil. ſecundo. 6 27. *tertio.* 31
C. Licinius primus trib. plebis creatur. 2,33. *tres ſibi collegas creat.* ibid.
C. Licinius Calvus Coſ. 7,9
C. Licinius Nerva obſides in Thraciam reducit. 10,42
C. Licinius Stol[illegible] *plebejus minorem M. F*[illegible]*uſti filiam duxit.* 6,34. *leges adverſus patriciorum opes promul*[illegible] 35. *primus magiſter eq. de plebe crea*[illegible] 6,39. 10,8. *continuari ſibi tribunat*[illegible]*m recuſat.* 6,39 *de*[illegible]*mum tribunus ple*[illegible] *refectus.* 42. *conſul creatur.* 7,[illegible]*ſius lege damnatur.* 7,16
[illegible] *Licinius tribunus mil. conſulari poteſtate.* 6,5
P. Lici[illegible] [illegible]*lvus primus ex plebe tribunus mil. conſ. poteſtate creatus.* 5,12. 7, 37
P. Licinius, P. Licinii F. trib. mil. conſ. poteſta[illegible] 5,18 *ejus oratio ad Quirites.* ibid. *ejus ſententia de præda Vejorum.* 20
Licinia lex de promiſcuo conſulatu. 7. [illegible]1,22,25. 10,7. *de D. jugeribus.* 8,16
Lictor Sulpicii fores virga percutit. 6,34
Lictor Horatio laqueum injicit. 1,26
Lictores a Romulo inſtituti. 1,8
Lictores XXIV. apparent conſulibus. 2,25. *& præcedunt proficiſcentibus ad bellum.* 10,25
Lictores decemvirorum centum & viginti forum implent. 3,36
Lictores de plebe homines. 2,55
Lictores ad T. Manlium ire juſſi. 8,9
Lictores à Volerone violantur. 2,55
Ligures. 5,35
Limina ænea ex fœneratorum bonis in Capitolio poſita. 10,23
Lingones pop. 5,35
Linguæ impedimentum naturale filio L. Manlii. 7, 4. *in irriſu exerendæ mos.* 7, 10
Linteata legio funditur. 10,38
Lintei libri. vide Libri lintei.
Liparenſium piratæ. 5,28
Liris flumen. 10,21
Litem in rem ſuam vertere turpiſſimum. 3, 71
Literarum de rebus arcanis dandarum periculum. 1,56
Literarum inventor Euander. 1,7
Literis verbiſque priſcis ſcripta lex. 7,3
Lituus augurum. 1,18
L. Livius trib. pl. 9,8
M. Livius pontifex. 10,28
M. Livius Denter Coſ. 10, 1. *pontifex creatur.* 9
T. Livium quæ cauſæ ad res pop. Rom. ſcribendas impulerint. Præfat. lib. 1. *quo tempore vixerit.* 4,20
Loca mores mutant. 5,43
Loco ſe juvans, videtur in bello inferior. 7, 25
Locorum diviſio in ſpectaculis. 1,35
Locus ad Metium dictus non procul à Lanuvio. 6, 2. *in cauſa ne damnetur Manlius.* 6,20
Locutio Deo templum in Nova via fieri juſſum. 5, 50,52
Longula, oppidum Volſcorum. 2,33
Lua mater. 8,1
Lucani mutabilem cum fortuna fidem gerunt. 8,24. *in amicitiam fœdere accipiuntur.* 25. *qua arte à Romanis defecerint.* 27
Luceres equites. 10,6. *Lucerum nominis origo*

origo incerta. [illegible]

Luceria urbs. 9,2. 10,35. *ad Samnites deficit.* 2,25

ad Lucerinos fines pugnatum cum Samnitibus duce Attilio Coſ. 10,35

Lucretia lanæ dedita inter ancillas inventa. 1,57. *à Sexto Tarquinio ſtupratur.* 58. *ad virum qualem orationem habuerit.* ibid. *ſibi mortem conſciſcit.* ibid. *ejus corpus in forum defertur.* 59

Hoſtius Lucretius Tricipitinus Coſ. 4,30

L. Lucretius trib. mil. conſ. pot. 4,19. 6.21,22

L. Lucretius Flavus Coſ. creatur. 5,29

L. Lucretius Tricipitinus Coſ. 3,8. *ejus res geſta.* ibid.

P. Lucretius III. Coſ. 2,15

P. Lucretius præfectus urbis. 3,24

P. Lucretius Tricipitinus trib. mil. conſulari poteſtate iterum. 4,47

Sp. Lucretius. 1,58. *conſul creatus intra paucos dies moritur.* 2,8

T. Lucretius Coſ. 2,8. *II. Coſ. factus.* 16

C. Luctatius Coſ. finem bello primo Punico impoſuit Ep. 19.

Lucumo Tanaquilem ducit. 1,34. *Romam commigrat.* ibid. *vocatur L. Tarquinius Priſcus.* ibid. *ejus frater.* ibid. *Lucumoni carpento ſedenti aquila pileum aufert.* ibid.

Lucus Ferentinæ. 7,25

Lucus Petelinus. 6,20. 7,41

Ludorum ſolennia intermitti nefas. 5,1

Ludi bello voti celebres facti. 4,35

Ludi ab Decemviris per ſeceſſionem plebis à Patribus ex S. C. voti fiunt. 4,12

Ludi Apollinares. 9,12. *eorum origo.* ibid.

Ludi Capitolini à Camillo inſtituti. 5,30

Ludi magni. 7,11. *voti ab A. Poſtumio Tuberto.* 4,27. *à M. Furio Camillo dictatore voti.* 5,19. *facti Coſſ. L. Valerio Potitio & M. Manlio Capitolino.* 5,31

Ludi Romani magni. 1,35

Ludi ſcenici primum inſtituti. 7,3

Ludi votivi, quos M. Furius dictator voverat, facti. 7,15

Ludi literarum diſcentium ſtrepunt vocibus. 6,25

L[illegible]rum i[illegible] Romæ. 7,2

L[illegible]m intermiſſorum indignatio. 5,1

Lunarem annum deſcribit Numa. 1,19

Lupa mammas præbet Romulo & Remo. 1,4

Lupa Larentia, hoc eſt, meretrix. ibid.

Lupercal. 1,5

Lupus Marti proprius. 10,27. *per medios exercitus evadens.* ibid.

Luſtrale ſacrificium. 1,28

Luſtrum conditum. 1,44. 10,9. *unde appellatum.* 1,44

Luſtrum à T. Quintio Coſ. conditum. 2,3

Luſtrum propter Capitolium captum, conſulem occiſum, religioſum condi. 2,22

Luſtrum decimum conditum. 2,24. *undeviceſimum a primo* 10,47

Lycæus Pan. 1,5

M.

Mæcia tribus. 8,18

L. Mæcilius trib. pl. tributis comitiis primus creatus. 2,58

Sp. Mæcilius trib. pl. IV. abſens creatus. 2,58

P. Mælius trib. militum conſulari poteſtate. 5,12

Sp. Mælius equeſter largitiones frumenti facere inſtituit. 4,13. *privatim annonæ curationem agit.* ibid. *tractat regni conſilia.* ibid. *ad dictatorem vocatur.* 14 *à Servilio Ahala mag. eq. obtruncatur.* ibid.

Mælianum frumentum in [illegible]ſtimatum plebi à L. Minucio dividitur 4,16

Sp. Mælii ædes dirutæ & bon[illegible] ta. [illegible]

Mæliana cædes. [illegible]

Sp. Mælii favore ſeditiones [illegible] *is rogationem fert de pub*[illegible] *Servilii Ahalæ.* [illegible]

P. Mælius trib. mil. conſ[illegible] *rum.* ibid.

C. Mænius Coſ. 8,13. *dictator creatur, ut de occultis conjurationibus quæreret.* 9,26. *adverſus nobiles orationem habet.* ibid. *abdicat ſe dictatura, & reus factus abſolvitur.* ibid.

M. Mænius trib. pl. legis Agrariæ lator.

tor. 4, 53. *M. Manlio* [illegible] *di*[illegible]. 6, 20
P. *Manius trib. mil. conſ. pot. creatur.* 5,13. *iterum.* 18
Maſia ſilva. 1,33
Magiſter ludi ſuis à pueris juſte cæditur. 5, 27
Magiſter equitum primus Romæ quis? 2, 18
Magiſter equitum de plebe C. Plautius. 7, 17
Magiſtratus plebejus nullus auſpicato creatus. 6,41
Magiſtratu functis dies dictus, ſi quid deliquiſſent. 3,31
Magiſtratum eundem intra decem annos capere, plebiſcito cautum. 7,42
Magiſtratuum libri citantur. 4. 7, 20
Magiſtratus duos eodem anno gerere illicitum. 7,42
Magiſtratus magnos decet eſſe minus diuturnos. 4,24
Magiſtratus nullos eſſe oportet ſine provocatione. 3,55
Magiſtratibus concordibus optime adminiſtratur concordia. 6,6
Magni ludi voti. 4,27. 5,31. *vide* Ludi.
Majæ Idus ſolennes ineundis Magiſtratibus. 3,36
Majeſtas ſine viribus parum tuta. 2,55
Majorum religio. 3,20
Mala prævisa minus terrent. 4,46
Maleventum oppidum. 10, 15. *cui nunc Beneventum nomen eſt.* 9,27
Malicuſa ſilva. 1,30
Mamercus Æmilius trib. mil. conſ. po[illegible] *vide* Æmilius.
[illegible] *Mamilius Tuſculi dictator.* 3,13. *Ro*[illegible] *civitas ei datur.* 29
[illegible] *Mamilius, gener Tarquinii.* [illegible]*ciditur.* 2,20
[illegible]*us, trib. mil. conſ. poteſtate.* [illegible] *Coſ.* 4,23
P. *Manl*[illegible] *trib. mil. conſ. pot.* 5,16
Sex. [illegible] *ſummæ rei praeſt plebe ſeceſſionem moliente.* 3,51
Manipulus leves vicenos milites habuit. 8, 8. *Manipulorum triginta agmen antepi*[illegible]*nos appellant.* ibid.
Manium placandorum ritus à Numa inſtitutus. 1,20
A. *Manlius legatus Athenas mittitur, ut* [illegible]*lonis leges deſcriberet.* 3,31. *Decemvir creatur.* 33
A. *Manlius trib. mil. conſ. pot.* 4,61. *iterum.* 5,8. *tertium.* 6,21. *legatus.* 5,28. *tribunus militum conſulari poteſtate.* 6. 1,2,30
C. *Manlius Coſ.* 2, 24. *ſordidatus circumit populum.* ibid. *trib. mil. conſulari poteſtate.* 6,30
Cn. *Manlius Coſ.* 2, 43. *interficitur in prælio à Tuſcis.* 47
Cn. *Manlius Coſ.* 7. 12, 16. *interrex creatur.* 17
Cn. *Manlius Capitolinus magiſter eq.* 7, 28
L. *Manlius Capitolinus trib. pl.* 4,42
L. *Manlius Imperioſus dictator clavi figendi cauſa dictus.* 7, 3. *ob delectum acerbius habitum magiſtratu ſe abdicare cogitur.* ibid.
L. *Manlio dies à Pomponio trib. pl. dicta.* 7,4. *unde ei cognomen Imperioſi.* ibid. *accuſatus crudelitatis in filium.* ibid.
L. *Manlius Torquatus, legatus.* 10,26
M. *Manlius trib. plebis conſ. poteſtate.* 4. 44
M. *Manlius Capitolinus Coſ.* 4, 3. *ejus popularis liberalitas.* 14
M. *Manlius ob arcem ſervatam quo munere donatus ſit.* 5, 47. *interrex creatus.* 6, 5. *ſeditionis auctor.* 11. *ejus ad dictatoris orationem reſponſio.* 15. *in vincula à dictatore duci jubetur.* 16. *vinculis liberatur.* 17. *ſeditioſam ad plebem orationem habet.* 18. *regnum affectat.* ibid. *damnatus de ſaxo Tarpejo dejicitur.* 20. *ei mortuo adjectæ notæ* ibid. *ne quis Manliæ gentis deinde vocetur, decreto cautum eſt.* 6,20
M. *Manlius Tullus conſul.* 2,19
P. *Manlius trib. mil. conſ. poteſtate.* 6,30. *dictator.* 6,38
T. *Manlius L. F. cum Gallo pugnat.* 7, 10. *Gallum vincit, & a torque detracto, Torquatus dictus.* ibid. *ejus in patrem pietas.* 5. *Cæritibus bellum infert.* 19. *Coſ creatur.* 27. *II. Coſ.* 28. *III. Coſ.* 8, 3. *ejus ad Latinos reſponſio.* 5. *ejuſdem ad filium oratio.* 7. *Coſ. filium ſecuri feriri jubet.* ibid. *ad triarios orationem habet.* 10. *utrius partis dux fuiſſet, ejus victoria futura.* ibid. *Romam redit.* 12

T. *Man-*

T. Manlium juventus omni vita av[...]ta execrataque eſt. ibid.
T. Manlius T. F. cum Geminio Metio pugnat. 8,7. Geminium vincit. ibid.
T. Manlius Torquatus Coſ. 10,9. ex equo lapſus moritur. 11
T. Manlio Coſ. templum Iani clauſum, poſt bellum Punicum. 1,19
Manliana imperia. 4,29. 8. 7,34
Manubiæ. 10,46
Manus ad digitos uſque involutæ in re divina faciunda. 1,21
Manum igni ultro injicit Mucius. 2,12
Manus non temere admotæ Deorum ſignis. 5,22
Manus ad cœlum tollens precatur M. Furius Camillus. 5,21
Manibus ad cœlum porrectis M. Curtius ſe devove[...] 7,6
Manumiſſorum viceſima lex. 7,16
Ancus Marcius rex creatur. 1,32. Numæ Pompilii ex filia nepos. ibid. ſacra à Numa inſtituta in publico proponi jubet. ibid. bellicas cærimonias inſtituit. ibid. Politorium urbem Latinorum vi capit. 33. ſacra fluminibus demandat. ibid. Medulliam vincit. ibid.
C. Marcius Conſul. 7,16
C. Marcius trib. pl. 9,17
C. Marcius Coriolanus. 2, 33. ejus virtus. ibid. hoſtis tribuniciæ poteſtatis. 34. ejus oratio. ibid. ei dies à tribunis dicitur. 35. damnatus abſens in Volſcos exulat. ibid. creatur dux contra Romanos. 39. fletu muliebri, ut ab urbe recederet, movetur. 40. invidia rei oppreſſus, periiſſe traditur. ibid.
C. Marcius Rutilus, primus dictator de plebe. 7, 17. Coſ. primus è plebe creatur. 21. concordiam ordinum turbat. 22. cenſuram petit. ibid. III. Coſ. creatur. 7. 28, 38. pontifex creatur. 10,9. fit cenſor. 8
Marcius Numa Marci F. pontifex lectus. 1, 20
Q. Marcius Tremulus conſul. 9, 42. de Hernicis triumphat. 43. ei ſtatua equeſtris decreta. ibid.
Maritimus circus. 9,42
Marrucini populi. 8, 29. legatos Romam mittunt. 9,45
Mars Gradivus. 1,20
Mars parens conditorque populi Romani. [...]p. lib. [...]
M[...] ædes dedicatur. 6,5
Marti bos à P. Decio trib. mil. immolatus. 7, 37. Suovetaurilibus piaculum fit. 8,10
Martem geminorum ſuorum patrem laudat Rhea Silvia. 1,4
Martem ſui generis auctorem facit pop. Romanus. Præfat. lib. 1.
Marſi populi. 8. 6, 29. victi. 9, 41. 10, 3. legatos Romam mittunt. 9,45
Mataris teli genus. 7,24
Matris reverentia ac pietas. 2,40
Materina Vmbriæ regio. 9,41
Matronæ patriciæ arroganter contendunt cum plebejis. 10,23
Matronæ aurum & omnia ornamenta in ærarium conferunt. 5,25
Matronis honos habitus, ut pilento ad ſacra ludoſque carpentis feſto profeſtoque uterentur. 5,25
Matronis ſolennis laudatio poſt mortem quando primum conceſſa. 5,50
Matronæ venena coquunt. 8,15
Matronæ ſtupri damnatæ. 10,31
Matuta Matris templum. 6,33. 7,27
Maxima ara Herculi ab Euandro dicatur. 1,7
Mediolanum à Gallis conditum. 5,35
Meduacus amnis. 10,2
Medullia oppugnatur. 1, 33. capitur. 38
Mendacii uſus in bello. 10,41
Mendacii pœna nulli unquam ſervo vincula fuere. 6,17
Agrippa Menenius Coſ. 2,16. ejus ad plebem oratio. 32. moritur. 33. ei ſumptus ad funus defuere. [...]
Agrippa Menenius triumvir. [...]
Agrippa Menenius Lanatus [...] tribunus mil. conſulari p[...] 45,47
C. Menenius Coſ. [...]
L. Menenius Lanatus Coſ. [...]
M. Menenius trib. mi[...]pot. 6, 5
T. Menenius conſul. 2, 50. adverſus Tuſcos male pugnat. ibid.
Mens peccat, non corpus. 1,58
Menſarii Quinqueviri. 7,21
Mercurius tribus lectis ſtratis placatur. 5, 13
Mercurii ædes dedicata. 2,21

de

de Mercurii æde dedicata cert[illegible]men in[illegible] Conſules. [illegible]7

Meſſis execrabilis abjecta in fluvium. 2, 5

Metapontus. 1,18

M. Metilius tribunus plebis. 5,11

Sp. Metilius trib. pl. III. abſens creatus. 4,48

Metius Curtius Sabinorum princeps. 1, 12

Metius Fuffetius dictator Albanorum. 1, 23. ejus proditio & ſupplicium. 28

Mevania, oppidum. 9,41

Mezentius, Etruſcorum rex, ſocia arma haud gravatim Rutulis jungit. 1,2

Milionia Samnitium opp. expugnatur. 10. 3,34

Militare ſtipendium. 9,60

Militem horridum magis eſſe decet, quam ornatum auro & argento. 9,40

Milites prædam vendere coacti, ne alibi eorum animus quam in armis. 10,20

Militum animus torpens ægre in pugnam incitatur. 10,35

Militum decimatio. 2,59

Militum donaria. 10,42

Milites quando primum ſtipendium de publico acceperint. 4,59

Milites duplici frum[illegible]to in perpetuum, in præſentia ſin[illegible]ulis b[illegible]s, biniſque privis tunicis donati. 7,37

Militis decus, virtus. 9,40

Milonius, prætor Lavinii. 8,2

Minerva numerum invenit. 7,3

Minervæ templo dicata lex de clavo figendo. 7,30

Min[illegible] 8, 11. Minturnæ colonia deducta. 10,21

[illegible]nas Latini ſe ex fuga conferunt.

[illegible] Veſtalis viva humi defoſſa.

[illegible] Coſ. 3, 25. cum exercitu ob[illegible] juſſu dictatoris ſe abdicat magi[illegible] 29. Decemvir creatur. 35. in [illegible]um mittitur. 41. præfectus annonæ creatus. 4, 12. Coſ. in incertum creatur. 4, 13. bove aurato extra portam trigeminam donatur, & cur. 16

M. Minucius Coſ. 2. 21,34. eo Coſ. ædes Saturno dedicata. 21

M. Minucius trib. pleb. 5,11

[illegible] Minucius Feſſus augur de plebe creatus. 10,9

T. Minucius Coſ. 9, 44. in Samnium mittitur. ibid. de Samnitibus triumphat. ibid.

Moloſſis in Epiro. 8,24

Monetæ ædes. 4. 7,20

Monomachiæ aliquot. 7,10. 8,8

Mons Vecilius. 3,49. Veſuvius. 8,8

Mora cupidis ſtimulum addit. 2,45

Morbi etiam religionem & ſuperſtitionem adferunt, quamvis ferocibus. 1,31

ad Mores regis ſe format populus. 1,21

Mors pro patria præclara. 10,4

Mortuorum laudationes. 8,40

C. Mucius adoleſcens nobilis de Porſena interficiendo cogitat. 2, 12. ſcribam pro Porſena obtruncat. ibid. incenſo foculo dextram injicit. ibid. jure belli liber a Porſena dimittitur. ibid. ei ager a Patribus dono datur. 2, 13. cur Scævola dictus. ibid.

Mucia prata. 2,13

Mulctatitiæ leges latæ. 4,30

ex Mulctatitia pecunia ludi facti, pateræque aureæ ad Cereris poſitæ. 10, 13

Mulier facile ignoſcit ei, qui in ipſam deliquit ex amore. 1,9

Muli clitellarii inſtructi ad hoſtem fallendum. 10,40

Mulieres urbem, quam armis viri defendere non poſſent, precibus lacrimiſque defendunt. 1,40

Muliebris dolor vehementior. 3,49

Muliebris ambitio. 6,34

Muliebris fraus peſtilentia Romam inficit. 8,18

Muliebre certamen de pudicitia. 10,23

Mulſi pocillum Iovi Victori votum. 10,42

Multitudo ſemper ferme regenti ſimilis. 5,28

Multitudo pavida & conſternata regi imperio non poteſt. 3,15

Multitudo coaleſcere in populi unius corpus nulla re, præterquam legibus, poteſt. 1,8

Municipium Lanuvinum. 8,14

Murales coronæ. 6,20

ad Murtiæ Latinis datæ ſedes ab Anco Marcio. 1,33

Murus lapideus Romæ circumda[illegible] a Tarquinio. 1,33
Murus Romæ ſaxo quadrato. 6,23
Muri civitatum ſacri. 1.6,44

N.

Nævia porta. 2,11
Narnia ubi ſita. 10,9
Naturæ damna in liberis ut patribus tractanda. 7,4
Navalia locus prope Tiberim. 3, 26. 8, 14
Accius Navius augur novacula cotem diſſecat. 1, 36. ei ſtatua Romæ capite velato poſita. ibid.
C. Nautius Coſ. 1,52. in Volſcos mittitur. 53
C. Nautius Rutilius Coſ. 4,52
L. Nautius Coſ. 3, 25. ejus res geſtæ. 26. ad Eretum cum Sabinis egregie pugnat. 29
Sp. Nautius cenſ. 2,39. Coſ. 9,21. 10,40
Sp. Nautius Rutilus trib. mil. conſ. pot. 4,35. iterum. 4.47,61
Neapolis. 8,22
Neapolitanum fœdus. 8,25
Nebula denſa quanti in bello momenti. 10, 32
Necari ſub crate. 3,50
Neceſſitas ultimum ac maximum telum. 4, 28
Neceſſitates belli non exſpectant conſilia humana. 4,57
Neceſſitati parendum. 9,4
Neceſſitatis ultimæ Senatuſconſulti formula quæ? 3,4
Nefaſti dies à Numa inſtituti. 1,20
Nemus Albanum. 5,15
Nepet. 6, 14. Nepet per deditionem acceptum Hetruſci tenent. 6, 10. à Camillo recipitur cæſis Hetruſcis. ibid.
Nepeſinorum deditionis auctores ſecuri percuſſi. 6,10
Nepeſinus ager. 5,19
Neptuno ludi à Romulo facti. 1,9
Neptunus tribus lectis ſtratis placatus. 5, 13
Nequinum opp. in Vmbria circumſidetur. 10, 9. proditione oppidanorum captum. 10
Nerulum vi captum. 9,21
in Nervum ac ſupplicia dare. 6,36
N[illegible]cum in[illegible]e. 7,19
N[illegible]ob æs alienum. 2, 23. Quiritum fidem implorant. ibid. Nexi ſoluti. 8, 28
Nobilium ſuperbia adverſus plebejos. 9, 46
Nobilitatis ambitione pervertitur jus æquum. 10,36
Nola capitur à Romanis. 9,28
Nolani Palæpoli ejecti. 7,25
Nominis ſolius invidia ſolum vertere coactus Lucretiæ maritus. 1,2
Nominis invidiam gens Manlia decreto familia ſua arcet. 6,20
Nominis dandi in delectibus neceſſitas. 3, 69
ad Nomina qui non reſpondiſſent, virgis caſi. 7,4
Nominatim citati. 2,26
Nomentum oppidum. 4, 22. captum. 1, 38
Nomentana via. 3,52
Norba opp. 7,42. colonia Romana. 2,34
Norbani populi. 8,1
Norbanus ager. 8,19
Nortia Hetruſca dea. 7,3
Nota triſtis. 4,29
Novæ tabernæ Romæ. 3,48
Novenſiles divi. 8,9
Novi homini[illegible] invidi[illegible] apud Patricios. 9, 46
Novorum [illegible]ominum ambitio compreſſa. 7, 15
Nova ac[illegible]ecentia in hiſtoria jucundiora. Præ[illegible] lib. 1.
Nox prælium dirimit. 4, 39. victoriam magis quam prælium d[illegible] 7. 33. 9,32. 10,12
Nuceria. [illegible]
Nucerinus ager depopulatur. [illegible]
Numerus a Minerva inventus. [illegible]
Numicius flumen. [illegible]
L. Numicius Circejenſis. [illegible]
T. Numicius Priſcus Coſ. 2[illegible] geſtæ. [illegible]
Numiſius Latinorum Im[illegible] [illegible],11
Numitor Procæ regis filius. 1,3
Numitori Remus ad ſupplicium deditur. 1, 5
Numitor nepotes agnoſcit. ibi[illegible] Romulus & Remus ut geniti, ut educa[illegible], ut cogniti eſſent, populo exponit. 1,6
L. Numitorius, trib. pleb. tributis comitiis

tiis primus creatus. 2,58
P. Numitorius avunculus Virginiæ, ib. pl. creatus. 3,43
Nuncio reſpondet re, non verbis Tarquinius Superbus. 1,54
ob Nuptias virginis inter Ardeates bellum inteſtinum. 4,9
Nymphius princeps Palæpolis. 8,25. prætorem Samnitium arte aggreditur. 26

O.

Obſecratio à populo duumviris præeuntibus facta. 4,21
Obſecratio in unum diem populo indicta. 3,63
Octavius Metius. 10,41
Oculi Romanorum ardere viſi in prælio Samnitibus. 7,33
Officina Monetæ. 6,20
Ofilii Calavii Campani de Romanorum ſilentio judicium. 9,7
Cn. & Q. Ogulnii trib. pl. 10,6. ædiles curules fœneratoribus diem dicunt. 23
Olympias Alexandri Magni mater. 8,24
Opera nuſquam ſine emolumento, nec emolumentum ſine impenſa opera. 5,4
Opes Rom. æternæ, niſi inter ſemetipſos ſæviant ſeditionibus. 2,44
Opifices ad bellum exciti. 3,4
Opima ſpolia quæ dicantur. 4,20
Opima ſpolia M. Claudius Marcellus retulit occiſo Viridomaro Gallorum duce. Ep. 20.
C. Oppius tribunus pleb. creatus. 3,54
Oppia virgo Veſtalis damnata inceſti. 2,42
M. Oppius ex XX. tribunis militum creatus unus, ut ſummæ rerum præſit. 3,51
Sp. Oppius legatus conſularis. 3,9
Sp. Oppius Cornicen Decemvir creatur. 3,35. in vincula ducitur. 58. mortem ſibi conſciſcit. ibid.
Oraculum Apollinis Delphis. 1,56. 5,16
Oratio Campanorum legatorum in Senatu. 7,30. legatorum Faliſcorum. 5,27. Mamerci Æmilii. 4,32
Oratio App. Claudii Craſſi. 10,3. ejuſdem in tribunos. 6,40
Oratio C. Claudii, patrui Appii, Decemviri. 3,40. A. Cornelii Coſſi dictatoris ad milites. 6,12. ejuſdem in M. Manlium. 15
Oratio P. Decii trib. mil. ad centuriones. 7,34. ejuſdem ad milites. 35. M. Furii Camilli ad Ardeates 5,44. ejuſdem adverſus tribunos plebis. 51. milites hoſtium multitudine perterritos. 6,7
Oratio Camilli ad Tuſculanos. 6,26. ad Quirites. 38
Oratio gravis M. Horatii Barbati adverſus Decemviros. 3,39
Oratio M. Horatii ad milites. 3,62. L. Icilii contra App. Claudium Decemvirum. 3,45. P. Licinii ad Quirites. 5,18
Oratio ſeditioſa Manlii Capitolini ad plebem. 6,18
Oratio T. Manlii ad filium. 8,7. Cn. Pontii Imperatoris Samnitium. 9,1
Oratio Sp. Poſtumii Coſ ſub jugum miſſi. 9,8,9. L. Quintii dictatoris ad populum 4,15. T. Quintii Cincinnati vehemens in tribunos 3,19. ejuſdem ad Quirites. 67
Oratio T. Quintii conjuratorum ducis ad ſuos. 7,41
Oratio P. Scaptii vaniſſimi ſenis. 3,71. P. Sempronii tribuni pl in App. Claudium cenſorem. 9,34. Cn. Servilii Ahalæ ad trib. pl. 5,9
Oratio Accii Tulli ad Conſules. 2,37. ejuſdem ad ſuos cives ibid. Sex. Tullii ad dictatorem C. Sulpicium. 7,13
Oratio L. Valerii Coſ. ad milites. 3,61. ejuſdem ad equites. ibid.
Oratio M. Valerii dictatoris pro victore populo. 2,31. M. Valerii Corvini ad conjuratos. 7,40
Oratio P. Valerii Poplicolæ Coſ. ad tribunos & plebem. 3,17
Oratio gravis Veturiæ ad Coriolanum filium. 2,40
Orbem volvere. 4,28
Orbes ænei poſiti in ſacello Sanci verſus ædem Quirini. 8,20
Ordinum diſcordia venenum civitatis. 3,67
Ordinis militaris deſcriptio. 8,8
Ordinum ac dignitatum diſcrimen inſtitutum a Servio rege. 1,42
Origines rerum minus jucundæ. Præf. lib. 1.

Origines urbium ut fiant illuſtriores. ibid.
Oſca lingua 10,29
ab Oſcis Atellanæ fabulæ inventæ. 7,2
in Otio tumultuoſi, iidem in bello ſegnes 4, 28
ex Otio & copia animi laſciviunt. 2,52
Otio civitas ſeneſcit 1,22
Ovius Paccius ſacerdos Samnitium. 10, 38

P.

Padus fluvius. 5. 33,35
Pæſtum oppidum. 8,17
Palæpolis. 8,22
Palæpolitani ſe dedunt Coſ. Romano, 25
Palanteum urbs Arcadiæ. 1,5
Palatinus mons. ibid.
Palatina tribus. Ep. 20.
Palloris templum a Tullo dicatum. 1,27
Palma quando primum victoribus data. 10, 47
Palmata tunica. 10,7
Paludamentum à ſorore Horatii ſponſo factum. 1,26
Paludamenta Coſ detracta. 9,5
Paludatus Coſ. egreditur. 2,49
Palumbinum opp. Samnitium capitur. 10, 45
in Pana Lycæum ſolenne ab Euandro inſtitutum. 1,5
Pandoſia Bruttiorum urbs. 8,24
Panicus terror Romæ. 8,37
Panis de Capitolio in hoſtium obſidentium ſtationes jactatus. 5,48
Papaverum capita à L. Tarquinio Superbo decuſſa, quid indicarent. 1,54
Paphlagonia. 1,1
Papinienſis ager. 9,41
C. Papirius Craſſus trib. mil. conſ. pot. 6, 18
L. Papirius trib. mil. conſ. pot. 6. 22,38
L. Papirii fœneratoris libido & crudelitas. 8,28
L. Papirius prætor. 10,47
L. Papirius Craſſus Coſ. 4. 21, 30. dictator creatur. 8, 1. conſul. 16. conſul iterum. 19
L. Papirius Curſor tribunus milit. conſ. poteſt. 6, 5. trib. mil. conſ poteſt. iterum. 11. magiſter equitum. 8, 12. dictator dictus. 29. a pullario monitus Romam redit ad auſpicium repetendum. 30. ægre fert injuſſu ſuo pugnatum fuiſſe a magiſtro equitum. 31. ejus ad magiſtrum equitum interrogatio. 32
L. Papirius Curſor populi precibus donat Fabium. 8, 35. triumphat. 37 iterum conſul 9,7. vini cibique capaciſſimus. 16. equitibus rogantibus quid remiſerit. ibid. Prænestino prætori mulctam dicit. ibid. par Alexandro Magno. ibid conſul creatus. 28 nocte dictator dicitur. 38. Victori Iovi pocilium mulſi, priuſquam temetum biberet, vovit. 42. triumphat. 46
L. Papirius Mugilanus. 4. 30 42. conſul creatur. ibid. ejus conſulatus dubius. 8. cenſui agendo a populo præficitur. ibid. proditus interrex. 4.43
M. Papirius Gallum barbam ſuam mulcentem ſcipione eburneo percutit. 5, 41
M. Papirius Quinquevir menſarius 3, 21
M Papirius Atratinus Coſ. 4,52
M Papirius Craſſus Coſ. 4, 12. dictator. 8, 7.
M. Papirius Mugillanus trib. mil. conſulari poteſt. iterum. 4,47
P. Papirius tribunus militum. 6,27
Sp Papirius trib. mil. conſulari poteſtate. 6,22
Sp. Papirius armillis aureiſque coronis donatus. 10,44
Papiria tribus. 8,37
Papiriana ſævitia. 10,3
Paſtorum habitu milites. 9,2. 10,4
Patavium. 10, 2. Patavii monumentum navalis pugnæ ſolenni certamine exercetur.
Patavinos ſemper in armis h[illegible] ibid.
Pateræ tres aureæ in cella Iovis ante pedes Iunonis poſitæ. 6,4
Patera aurea ex mulctatitia pecunia ad Cereris poſita. 10,23
Pater Patratus. 1,24
Pater erga filium ſeverus. 2. 5,41 8,7
Patris acerbitas filium à pietate non avertens. 7,5
Patris memoria filio reo prodeſt. [illegible] 4, 41

Inter Patrem ac filium cognitio facilis. 1, 50

Patrem ſequuntur liberi. 4,4

Patres conſcripti unde dicti. 2,1. *cur Senatores dicti.* 1,8

Patrum de rege novo creando diſsidium. 1, 17

Patres Romani Numæ regnum deferunt. 1, 18. *tribunatum petere prohibiti.* 2,33. *conſilia non publica, ſed in privato habent.* 2, 54. *Voleronis legi reſiſtunt.* 56

Patres malo domandam tribuniciam poteſtatem cenſent. 2, 55. *indigne ferunt plebejis honores mandari.* 4, 54. *plebem prehenſant.* 5, 30. *inter Patres & plebem diſcordia propter nexos ob æs alienum.* 2, 23. *inter Patres plebemque de conſularibus comitiis certamen.* 7, 18

Patrum ac plebis certamina, venenum civitatis. 3,67

Patrum indulgentia in plebem, optima civitatis cuſtos. 11,9

de Patrum cum plebe connubio lex lata. 4, 5

Patribus equitibusque locus ſecretus in circo à plebe. 1,35

Patria, non ſunt tecta urbis, & turba imbellis, ſed juventus militaris, ſine qua rueret. 9,4

Patriæ amor quantus in Camillo. 5,51

Patriæ caritas in quo ſit. 7,40

Patricii unde appellati. 1, 8. *dicti quod patrem ciere avumque poſſent.* 10,8

Patricio in Capitolio aut arce habitare non licet. 6,20

Patriciarum matronarum adverſus plebejas faſtus. 10,23

Patriciorum juvenum aſtutia in eludendis tribuniciis conatibus. 3,14

Patriciorum ſuperbia. 4, 1. *excellentia.* 37

Pauperes ſatis ſtipendii pendunt, ſi liberos educant. 2,9

Paupertas maximorum virorum, nempe P. Valerii Coſ. 2, 16. *Menenii Agrippæ.* 34. *L. Quintii Cincinnati.* 3,26

Paupertati ac parſimoniæ honos maximus Romæ. Præf. lib. 1.

Pax ubi firmiſsima, ubi voluntarii pacati ſunt. 8,21

Pax ſervientibus gravior, quam liberis bellum. 10,16

Pacis conditiones inter Samnites & Romanum exercitum. 9,4

Pacem etiam, qui vincere poſſunt, volunt. 7,41

Peccandi exemplum eſſe non debent, qui aliis præſunt. 3,21

Pedum opp. 2, 39. 7, 2. *expugnatur.* 8, 13

Peligni pop. 8. 6, 29. *victi à M. Fabio.* 9,41. *legatos Romam mittunt.* 45

ſub Pellibus durare. 5,2

Peloponneſus. 1,7

Pentri, Samnites. 9,31

Perduellionem judicant Decemviri. 1,26

Periculo privato publicum implicitum. 3,48

Peruſia Hetruriæ opp. pacem petit. 9, 37. *in deditionem accipitur* 40. *capitur.* 10, 37

Peruſinorum quatuor millia & quingenti occiſi. 10,31

Peſtilentia laboratum. 1,31. 3. 6,32. 4,21. 5. 13,48. 6,21. 7. 1,27. 8,17. 10,47.

Peſtilentia à bellis otium præbet. 4, 30. *clavo à dictatore fixo ſedatur.* 7,3

Phalanges ſimiles Macedonicis. 8,8

Phaliſci, vide Faliſci.

P. Philo abſolutus eſt. 9,26

Piacularia ſacrificia genti Horatiæ tradita. 1,26

Pila Horatia. 1,26

Pilento matronæ uſæ ad ſacra ludoſque. 5, 25

Pinarii miniſtri ſacrorum Herculis. 1, 7. *quare interdictum illis, ne extis ſolennibus veſcantur.* ibid.

L. Pinarius magiſter equitum. 7, 3. *prætor.* 25

L. Pinarius Mamercinus tribunus mil. conſulari poteſt. 4,25

Piſo annalium ſcriptor. 10, 9. *vide* Calpurnius Piſo.

Pithecuſa inſula. 8,22

Placentiam colonia deducta. Ep. 20.

Plauſtris grave æs ad ærarium convectum. 4,60

C. Plautius Coſ. 7, 12. *Hernicos devicit.* 15. *primus magiſter equitum de plebe creatur.* 17. *II. Coſ. creatur.* 4, 27. 8, 1

C. Plautius cenſor. 9,29

L. Plautius Venox Coſ. 8,19. 9,20

P. Plautius Proculus Coſ. 8,

Plebi Rom. magis ſcuto quam gladio opus eſt. 3,53

Plebs portoriis & tributo liberatur. 2, 9. *Patros ſolos arma capere jubet.* 24. *in Eſquiliis cœtus nocturnos facit.* 28. *in ſacrum montem ſecedit.* 32

Plebis indignatio & tumultus adverſus Patres. 55

Plebs irata conſularibus comitiis non intereſt. 64. *relicto Aventino in ſacrum montem ſecedit.* 3, 52. *ad Plebem revocandam ex ſacro monte legati mittuntur.* 53. *Plebis poſtulata.* ibid. *ad ea legatorum reſponſum.* ibid. *Plebs Romam reverſa tribunos plebis creat.* 54. *inter Plebem & Patres diſſidia.* 65

Plebis principes ſecreta conſilia agitant. 4, 25

Plebs patrum precibus flectitur. 5,30

Plebis ob vinctum M. Manlium indignatio. 6, 16

Plebs nexu liberata propter L. Papirii fœneratoris libidinem. 8, 28. *are alieno oppreſſa omnia Patribus concedit.* 6, 34

Plebem qui ſine tribunis reliquiſſet, tergo ac capite punitus. 3,55

Plebis concilium indictum. 6,38

ex Plebe multi fame coacti, capitibus obvolutis in Tiberim ſe præcipitant. 4, 12

Plebejus magiſtratus nullus auſpicato creatur. 6,41

Plebeji magiſtratus ſacroſancti. 2,32. *Patriciis non gerendi.* 4, 25. *comitiis tributis confirmandi.* 2,56. *ejus magiſtratus neceſſitas.* 3,52

Plebejus conſul conceditur. 6,42. 7,1

Plebejus dictator. 7, 17. *magiſter equitum.* ibid.

Plebiſcitum. 4,40. 5,42. 9,36. 10,21.

Plebiſcitum, ut ſi M. Furius pro dictatore quid egiſſet, quingentum millium æris ei mulcta eſſet. 6,38

Plebiſcitis an teneantur Patres. 3,55 *imo omnino.* 8,12

Pleſtina capta. 10,3

Pliſtia obſeſſa. 9,21

Pluvia carnea. 3,10

Pœnæ etſi ſeræ, non tamen leves ſuperbiæ crudelitatique veniunt. 3,56

Q. Pœtelius decemvir creatur. 3,35

Petelinus lucus. 6,20. 7,41

C. Pœtelius trib. pl. legem fert de ambitu. 7, 15

C. Pœtelius Coſ. 7,27

C. Pœtelius dictator. 9,28

C. Pœtelius Balbus Coſ. 7, 11. *de Gallis Tiburtibuſque geminum triumphum egit.* ibid.

M. Pœtelius conſul. 9,24

Politorium, urbs Latinorum. 1, 33. *capitur ab Anco Martio.* ibid. *diruitur à Romanis.* ibid.

Pollia tribus. 8, 37. *nulla fert ſuffragia Papiriis.* ibid.

Poluſca Romanis adimitur. 1,39

Pometia Sueſſaque à Tarquinio Superbo capta, ac militi præda data. 1. 25, 53

Pometinæ manubiæ. 1,55

Pomœrium. 1,26. *unde dictum.* 44

Pompejos Rom. claſſis appulſa. 9,38

Numa Pompilius à Curibus arceſſitus Romæ in regnum aſſumptus. 1, 34. *ei regnum à Patribus Rom. defertur.* 1, 18. *ejus juſtitia religioque.* ibid. *an Pythagoræ auditor fuerit.* ibid. *Deorum metum hominibus injicit.* 1, 19. *cum Egeria Dea ſibi rem eſſe ſimulat.* ibid. *annum in XII. menſes deſcribit.* ibid. *Flamines creat.* ibid. *Camœnis ſacrat lucum.* 21. *Fidei ſolenne inſtituit.* ibid. *Veſtales virgines legit, & ipſis ſtipendium de publico inſtituit.* 29. *tres & quadraginta annos regnat.* 21. *poſt Numæ regnum Ianus bis clauſus.* 19

Sex. Pompilius tribunus plebis. 4,44

M. Pomponius tribunus plebis. 3, 54. 7,4. *in verba T. Manlii L. F. jurare cogitur.* 7,5

Pomptina tribus addita. 7,15

Pomptinus ager. 4,25. 6,5. 7,21.

Pondera iniqua à Gallis allata, quibus appenderetur pretium quo ſe redimerent Romani. 5,48

Pons ſublicius. 1,38

Pontia colonia deducta. 9,29

Pontifex creatus à Patribus ejuſque auctoritas. 1,20. *officium.* ibid.

Pontifices à Numa inſtituti. 1,19

Pontifices quatuor de plebe lecti. 10. 6,9

Pon-

Pontifex publicus devotionis verba præfatur. 8,9
Pontificum commentarii. 4,3
Pontificum fraus adverſus vulgus. 6,1. 9,46
Ti. Pontificius trib. pl. auctor legis agrariæ. 2,44
Pontius Cominius incubans cortici, ſecundo Tiberi ad urbem defertur. 5,46
C. Pontius Herennii F. Imperator Samnitium. 9,1. *ejus oratio.* ibid. *ejus ad fecialem reſponſio.* 9,11. *ſecuri percutitur.* Ep. 11.
M. Popillius Coſ. 9,21
M. Popillius Lænas Coſ. 7.12,16. *iterum Coſ. creatus.* 17. *ei Gallicum bellum extra ordinem datum.* 23. *trajectus prope humerum matari.* 24. *ad milites adhortationem habet.* ibid. *de Gallis triumphat.* 25. *conſul de plebe IV. creatur.* 26
Populus appellatur adverſus magiſtratus. 2.8,55
Populus haud obſtringitur magiſtratuum ſuorum ſponſionibus aut fœderibus. 9,5
Populus in regis mores ſe format. 1,21
Populus regem jubet. Patres auctores fiunt. 1,17. 4,3
Per Populum duo imperia militaria dari cœpta. 9,30
Populi judicium reſcindi non poteſt ab Senatu, præterquam quod nullo nec exemplo, nec jure fieret. 4,7
Populi quam Conſulis majeſtas major. 2,7. *ejus vis ac reverentia.* 3. *poteſtas penes eum omnium rerum.* 8,34
Populus it ſupplicatum. 3,63 *vide* Supplicatio.
Popularis conſul P. Valerius. 2,8
Popularitas duces maxime conciliat ſuis [illegible]. 8,36
Porcia [illegible] *pro tergo civium lata.* 10,9
Porcus in fœderibus ſanciendis ſaxo percuſſus. 1,24. *a fecialibus feritur.* 9,5
Lars Porſenna rex Cluſinorum. 2,9. *Ianiculum capit.* 10. *Romam obſidet.* 11. *pacis conditiones ultro fert Romanis.* 13. *obſides accipit à Romanis.* ibid. *legatos mittit de reducendo in regnum Tarquinio.* 25. *obſides reliquos reddit.* ibid.
Porſennæ bona vendere quid? 2,14
Porta Capena. 1,26. 3,22
Carmentalis. 2,49
Collina. 1,51. 3,51
Decumana. 3,5. 10,22
Eſquilina. 3,66
Flumentana. 6,20
Portentum lupi & cervæ. 10,27. *vide* Prodigia.
Porticus primum Romæ à Tarquinio Priſco rege facta. 1,25
Poſidonia colonia deducta. Ep. 19.
Poſtremum quodcunque populus juſſit, id jus ratumque eſto. 7,17
Poſtumia virgo Veſtalis ob cultum amœniorem de inceſtu cauſam dicit. 4,44
A. Poſtumius dictator. 2,19. *proſperè ad lacum Regillum contra Tarquinios pugnat.* ibid. *ædem Caſtori vovet.* 20. *Coſ. creatur.* 21. *bello Latino dictator.* 26. *conſulatu ſe cur abdicaverit.* 21
A. Poſtumius conſul & flamen Martialis. Epit. 19.
A. Poſtumius Regillenſis trib. mil. conſ. pot. 5,16. *iterum.* 6,22
A. Poſtumius Tubertus magiſter equitum. 4,23. *dictator dictus.* 26. *ludos magnos vovet.* 27. *urbem triumphans ingreditur.* 29
L. Poſtumius trib. mil. conſ. pot. 6,1. *conſul creatur.* 9,44. *de Samnitibus triumphat.* ibid.
L. Poſtumius Megillus proprætor. 10,27. *conſul ædem victoriæ, quam ædilis curulis faciendam curaverat, dedicat.* 32. *apud P. C. ob negatum ſibi triumphum queritur.* 37
L. Poſtumius Regillenſis trib. mil. 6,22
M. Poſtumius trib. mil. conſ. pot. 4,31. *decem millibus æris gravis damnatur.* 41. *trib. mil. conſulari poteſtate.* 5,1
M. Poſtumius Albinus trib. mil. conſ. pot. ibid.
M. Poſtumius Regillenſis trib. mil. conſ. pot. 4,49. *ab exercitu ſuo lapidibus obruitur.* 50
P. Poſtumius conſul. 2,16. *de Sabinis triumphat.* ibid.
Sp. Poſtumius trib. mil. conſ. poteſtate. 5,26. *ejus res geſtæ.* 28

Sp. Poſtumius Coſ. 9,1

Sp. Poſtumii, qui ſub jugum miſſus erat, oratio. 9, 8. per fecialem Samnitibus deditus non accipitur. 9. 10,11

Sp. Poſtumius Albinus legatus. 7, 30. trib. mil. conſ. pot. 4, 25. legatus. 27. ſaxo ictus acie excedit. 28. legatus Athenas mittitur, ut inclitas leges Solonis deſcriberet, & aliarum Græciæ civitatum inſtituta, mores juraque noſceret. 3, 31. Decemvir creatur. 33

Poſtumiana imperia. 4,29

Potitia gens. 9.29

Potitii miniſtri ſacrorum Herculis. ibid. ad ſacrum ab Hercule invitantur. 1,7. ſervos publicos ſolennia Herculis docent. 9, 29. Potitiorum duodecim familiæ extinctæ. ibid.

Præco populum ad tribunum Celerum advocat. 1,59

Præda caſtrorum militi data. 7,24

Præda in campo Martio exponitur, ut ſua quiſque cognita abduceret. 3, 10. propter inopiam ærarii a Coſ. vendita. 31

Præda ad quæſtores redacta magna militum ira. 5,26

Prædæ dulcedine longe progreſſus miles non ſine periculo. 9,38

Prælium inter Romanos & Sabinos acerrimum. 3,62

Prælium Romanorum & Samnitium atrox. 7,33

Prælia Gallorum prima plus virorum, poſtrema minus quam fœminarum ſunt. 10,28

Præmia magna conatis magnis ſi proponantur, homines nihil non aggrediantur. 4,35

Præneſte 6, 29. a Latinis ad Romanos deſciſcit. 2, 19. per deditionem recipitur. 6,29

Præneſtinis ex SC. bellum indictum. 6, 21

Præneſtini agro Sabino, deinde Romano pervaſtatis, ad portam Collinam ſigna inferunt 6, 28. terga vertunt. 29

Præneſtinorum octo oppida capiuntur. ibid.

Præneſtini montes. 3,8

Præſultator. 2,36

Prætexta. 2,54

Prætextati conſules. 7,1

Prætores duo primum creati. Ep. 19.

Prætor maximus creatus, qui Idibus Septembribus clavum pangat. 7,3

Prætor urbanus ex Patribus creatus. 6,22. quando id primum factum. 7,1

Prætor primus de plebe creatus Q. Publilius Philo. 8,15

Prætor collega conſulibus atque iiſdem auſpiciis creatus. 8,1

Prætorum numerus ampliatus, ut eſſent quatuor. Ep. 20.

Prata Flaminia. 3, 55. Quintia. 3, 26. Vacci. 8,19

Prima legio. 10,18

Primipilus primus centurio appellatus. 7, 41

Primipili inter triarios. 8,8

Principes in militia qui? ibid.

Principia omnia parva. 7,2

Priſci Latini. 1,3

Privæ tunicæ. 7,37

Privatarum rerum reſpectus ſemper officit Rebuſpublicis. 2,37

Privernates. 7, 15. vincuntur & eorum urbs in deditionem accipitur. 16. deficiunt, ſed mox ſubiguntur. 8, 1

Privernatibus civitas datur. 8,21

Privernatum Senatus trans Tiberim habitare juſſus. 8,20

de Privernatibus quid ſtatuendum eſſet, Senatus conſulitur. 21

Privernatium legati liberum reſponſum. ibid.

Proca XIV. Rex Albanus. 1,3. Numitorem atque Amulium procreat. ibid.

Proconſules tribuni mil. conſ. poteſt. creantur. 4,31

Proculus Geganius Macerinus Coſ. 4,12

Proculus Virginius Coſ. 2,40

Proculi Iulii concio de apotheoſi Romuli. 1, 16

PRODIGI[illegible]

Prodigium. 10,23

Prodigia cœleſtia & in agris & in urbe viſa. 2,42

Prodigium mirabile, Ser. Tullio caput, multorum in conſpectu arſit. 2,39

Prodigia ſpreta. 5,15

in Albano monte lapidibus pluit. 1,[illegible]

Arpis palmæ in cœlo viſæ. 8,1

Bos

Bos fœmina locuta. 3,10
Caput humanum integra facie aperientibus fundamenta templi apparuit. 1,55
Carne pluit. 3,10
Cerva a Gallis configitur. 10,27
Cœlum a'dere viſum. 3. 5,10
Corvus ante Conſulem L. Papirium occinit. 10,40
Lacus in nemore Albano ſine ullis cœleſtibus aquis, cauſave qua alia in altitudinem inſolitam crevit. 5,15
Lapidibus pluit. 2,28
Lapidibus pluit in monte Albano. 1,31
Lupus ad Romanos fugit. 10,27
Lupi viſi in Capitolio fugati à canibus. 3,29
Vox è ſummi cacuminis luco audita. 1,31
Vox è ſpecu reddita. 1,56
Vox ingens edita è ſilva Arſia. 2,7
Vox humana clarior noctis ſilentio edita. 5,32
Proditori nihil unquam fidum. 1,2
Proditori præter libertatem duarum familiarum bona in præmium data 4,61
de Proditoribus ſupplicium ſumptum. 2,5
Proles è terra nata. 1,8

PROVERBIA.

Arborem, quam quis conſevit, ſub ea alium legere fructum indignum eſt. 10, 24
Cœlum ac terras miſcere. 4,3
Compreſſis ſedere manibus. 7,13
Fortes Fortuna adjuvat. 7,29
Impedimentum pro occaſione arripere. 2, 35
Malum malo aptiſſimum. 1,46
Malum malo augetur. 7,4
Parietibus dicere jura. 3,52
[illegible] *bona vendere.* 2,14
Puncto temporis maximarum rerum momenta vertuntur. 3,57
ad Triarios res rediit. 5. 1,8
Provocatio omnibus Magiſtratibus addita. 3,55
Ptolomæus Ægypti rex. Ep. 14.
Publicum ſubſtantivè peſſimo publico. 2,1
Publicæ utilitati ſemper officit reſpectus [illegible]*rum privatarum.* 2,30
Publilia tribus addita. 7,16
C. Publilius ob æs paternum ultro nexus. 8, 28
L. Publilius Volſcus tr. mil. con. pot. 5,12
Publilius Philo Cenſor. 8,17
Q. Publilius trib. pl. 6,19. *M. Manlio diem dicit.* 20
Q. Publilius Decemvir menſarius. 7,21
Q. Publilius Philo Coſ. 7, 12. *primus de plebe Prætor factus* 7, 15. 10,8. *Magiſter equitum.* 8,16. *II. Coſ.* 22
Q. Publilio, qui Palæpolitanos obſederat, omnium primo prolatum imperium, & acto honore decretus triumphus. 8, 26
Q. Publilius Philo Coſ. 9,7. *ejus res geſtæ.* 13
T. Publilius augur de plebe. 10,9
Volero Publilius homo de plebe ad tribunos appellat. 2, 55. *provocat ad populum.* ibid. *prævalens ipſe, & adjuvantibus advocatis lictorem repellit.* ibid. *trib. pl. creatur.* 56 *rogationem fert ad populum, ut plebeji Magiſtratus tributis fiant Comitiis.* ibid. *a plebe tribunus reficitur.* ibid.
Pudicitia amiſſa mulieri nihil ſalvum. 1, 58
Pudicitiæ Patriciæ ſacellum in foro Boario. 10,23
Pudicitiæ Plebejæ ara à Virginia Aſilia dedicatur. ibid.
Pugna atrox. 7, 26. *inter Sabinos & Tullium Hoſtilium ad ſilvam Malitioſam.* 1, 30. *inter Æquos & Romanos.* 3,2
Pugna Romanorum & Hernicorum acris. 7, 6
Pugna ad Sueſſulam commiſſa. 7,37
Pugna forma inſolita Romanos exterret. 4, 33
Pullarius L. Papirium Curſorem admonet. 8, 30 *nuntiat auſpicia ſecunda eſſe.* 9, 14 *in auſpicium mittitur.* 10,40. *auſpicium mentitur.* ibid.
inter Pullarios altercatio orta. ibid.
Pullarius pilo ictus ante ſigna cadit. ibid.
Pulvinaria Deorum, vide Supplicationes.
Pulvis elatus miſtuſque fumo lucem ex oculis virorum equorumque aufert. 4, 33
P. Pupius primus ex plebe quæſtor creatus. 4.54

Pylæmenes rex ad Trojam cecidit. [illegible],1

Pyrrhus Epirotarum rex, ut auxilium Tarentinis ferret, in Italiam venit. 7,29. Ep. 12.

Pythagoras Samius quo tempore vixerit. 1,18. *literas juvenes docuit.* ibid.

Pythicæ ſortes. 5,23

Pythicum oraculum. 4,15

Q.

Quadrigarum in diverſum incitatarum ſupplicium 1,28. *primum & ultimum apud Romanos ſupplicium in Fuffetio.* ibid.

Quadringenariæ cohortes. 7,7. 10,40

Quadruplatoris nomen infame. 3,71

Quæſtionem poſtulare 2,29

in Quæſtoribus creandis prælati Patricii. 4,44

Quæſtores etiam ex plebejis. 4,54

ob Quæſtores inter plebem ac Patres diſcordia. 4,43

Quæſtoria Comitia. 4,54

Quæſtorium captum, & Quæſtor à Samnitibus occiſus. 10,32

Quartarii vini M. Manlio dati ab univerſis militibus. 4,47

Quercus paſtoribus ſacra. 1,10

Quietis fanum. 4,41

Quinqueviri poſtulati à C. Terentillo Arſa trib. pl. qui ſcriberent leges de imperio conſulari. 3,6

Quinqueviri creati ut agrum Pomptinum dividerent. 6,21

Quinqueviri menſarii. 7,21

Quintilibus Calendis magiſtratus initus. 5,32

Cn. Quintilius clavi figendi cauſa dictator dictus. 8,18

M. Quintilius Varus trib. mil. conſ. poteſtate. 5,1

Sex. Quintilius Coſ. 3,32. *moritur.* ibid.

Quintia gens. 3,12

Quintii Albani in Patres lecti. 1,30

Quintius Capitolinus legatus. 4,17

Quintius Cincinnatus trib. mil. conſ. pot. 4,49

C. Quintius tribunis reſiſtit. 3,11. *à principibus civitatis defenditur.* 12. *de vi in civem illata accuſatus.* 13

Cæſo Quintius primos vades publicos dedit. ibid.

C. Quintius Cincinnatus trib. mil. 6,32

C. Quintius Capitolinus ædilis. 7,1

L. Quintius Cincinnatus, Cæſonis pater, Coſ. creatus. 3,12, 19. *ejus in tribunos vehemens oratio.* ibid. *non patitur ſe contra S. C. conſulem refici.* 21. *ab opere agreſti ad dictaturam arceſſitur.* 26. *patronus ab exercitu ſalutatur.* 26. *dictatura in ſex menſes accepta ſe abdicat.* ibid. *C. Servilium Ahalam magiſtrum equitum dicit.* 4,14

L. Quintius, Cincinnati F., tribunus mil. conſ. pot. 4,16. *magiſter equitum dictus.* 17. *iterum trib. mil. conſ. poteſtate creatur.* 35. *III. trib. mil. conſ pot.* 44. *ſextum.* 6,6

P. Quintius Cincinnatus trib. mil. conſ. pot. 4,60

Q. Quintius trib. mil. conſ pot. 6,36

T. Quintius triumvir creatus. 3,1. *vulneratur.* 5

T. Quintius trib. mil. conſ. pot. 6,28. *magiſter equitum dictus.* 8,11. *triumvir coloniæ deducendæ.* 8,16

T. Quintius Barbatus Coſſ[illegible]eat L. Papirium Mugilanum [illegible] Sempronium Atratinum. 4,7

T. Quintio Coſ[illegible]atiæ actæ, quod ejus opera miti[illegible]ta diſc[illegible]dia inter Coſſ. & trib. 2, 5[illegible] *per patres clienteſque patrum Co[illegible]reatus.* 46. *ejus inſigne ſtratagema.* ibid.

T. Quin[illegible]s Capitolinus III. Coſ 3, 12. *IV.* [illegible]*ſ.* 66. *ejus ad Quirites oratio.* 67. *e[illegible]ſdem laus.* 69. *V. Coſ. creatur.* 4,8

T. Quin[illegible]ius Capitolinus togatus armatam co[illegible]gæ gloriam æquat. 4,11. *ejus elogium.* ibid.

T. Quintius Capitolinus quæſtor. 3,25

T. Quintius Capitolini F. [illegible]apitolinus Coſ 4,72. *trib. mil. conſ.* [illegible] 6[illegible] *magiſter eq.* 6,[illegible]

T. Quintius L. F. Cincin[illegible]tus (eidem & Penno cognomen) creatus Coſ. 4,26

T. Quintius Cincinnatus trib. mil. conſ. pot 4,4. *trib. mil. conſ. pot. iterum.* 18. *dictator creatur.* 28

T. Quintius octo Præneſtinorum oppida vi capit ibid. *triumphans urbem ingreditur.* ibid.

T. Quin-

T. Quintius Pennus iterum Coſ. 4,30. tribunus mil. conſ. pot. 31. mag. equitum dictus. 6,42. dictator. 7,9
T. Quintius Torquatus adverſus Samnites mittitur. 8,6
Quintia prata. 3,6
Quirinalis flamen à Numa creatus. 1, 10
Quirinalis collis urbi à Servio Tullio adjectus. 1,44
Quirini ædes dedicata. 10,46
Quirites unde dicti. 1,13
Quiritium foſſa. 1,33

R.

M. Rabulejus creatus Decemvir. 3,35
Racilia, uxor L. Quintii Cincinnati. 3,26
Ramnenſes equites à Romulo inſtituti. 1,36
Ramnenſes tribus antiqua. 10,36
Ramnenſi Curiæ à Romulo nomen. 1,13
Raptus virginum Sabinarum. 1,9
Raptus ſcortorum pene bellum excitans. 2, 18
Redemptio Romanorum à Gallis obſeſſorum. 5,48
Regillus lacus. 4. 19,20
Regnum Romanum tertius peregrinus affectat Tarquinius Priſcus. 1,35
Regni cupido avitum malum in Romulo. 1,6
Religio pie magis quam magnifice culta. 2, 67
Religio ſcelere non exſolvitur. 2,32
Religionis cura Romæ. 5. 14,46
Religionis pravæ malum. 1,31
Religione exſolvere populum 2,37. 9,9
Religionibus dediti Etruſci. 5,1
Religionibus procurandis inſtituti ludi. 7,2
Religioſi dies. 6,1
Remus capitur. 1, 5. regi Amulio traditur. ibid. ad ſupplicium Numitori deditur. ibid. Aventinum ad inaugurandum capit. 6. Remo ſex vultures ad augurium veniunt. ibid. occiditur. ibid.
Reipublicæ adminiſtratio quam difficilis. 2, [illegible]
Rerum humanarum momenta ſæpe temporis puncto mutantur. 3,27
Rebus antiquis quantum fidei habendum. 5,21
Rerum privatarum reſpectus ſemper officit publicis conſiliis. 2,30
Rebus verba accommodare explicatis conſiliis, facile. 8,4
Res adverſæ admonent religionum. 5,51
Reum, cui capitalis dies dicta ſit, & de quo propediem futurum judicium, eum indicta cauſa non debere violari. 3, 13
Rex ſacrificulus. 2,2
Regis exemplum omnes ſequuntur. 1,21
Regia poteſtas non tam immutata Romæ inducto conſulatu, quam velut annua facta. 2,1
Regii nominis ac faſtus invidia apud Romanos. 2,1. 3,37
Regni abominatio apud Romanos. 2, 41. ejus affectati ſuſpicio quam odioſa. 4,20
Regni cupido. 1,6. 2,7
Regni invidia etiam inter domeſticos infida omnia atque infeſta facit. 1,42
Rhea Silvia vovit virginitatem perpetuam. 1, 3. vi compreſſa, cum geminum partum edidiſſet, Martem incertæ ſtirpis patrem nuncupat. 4. vincta in cuſtodiam datur. ibid. ejus pueros in profluentem aquam mitti jubet Amulius. ibid.
Rogatio promulgata, ut pro Duumviris ſacris faciundis Decemviri creentur. 6,37
Rogatio lata, ut tribuni militum ſeni deni in quatuor legiones crearentur. 9,30
Rogatio L. Trebonii trib. pl. 3,65
Rogationis carmen de trib. M. Duillio recitatum. 3,64
Roma à Romulo conditur. 1,6. intra annum inſtaurata. 6, 4. Albæ ruinis creſcit. 1, 30. Anco Martio Rege ut creverit. 33. muro lapideo cingitur. 38. à Servio Tullio amplificatur. 44. quadrifariam diviſa regionibus. 43
Roma caput orbis terrarum. 1,16
Romæ forma civitatis iterum mutatur anno trecenteſimo altero quam condita eſt. 3,33
Romæ urbis fortuna miſera. 3.7
Romana gens victa quieſcere nequit. 9,3

Romanæ Reipublicæ laus. Præfat. lib. 1.
Romana juventus connubiorum ergo Sabinas virgines rapit. 1,9
Romani ab Albanorum regum ſtirpe oriundi. 1,23
inter Romanos & Albanos fœdus initum. 1,4
Romani hoſtibus potius quam regibus urbem patefacere malunt. 2,15
Romani milites odio Decemvirorum ſe vinci patiuntur. 3,42
Romani equites frenos equis detrahunt. 4, 33.
Romani cedunt Volſcis 4, 38. *ab Æquis vincuntur.* 46. *vincunt Volſcos & eorum ſocios.* 57. *ab Æquis fugantur.* 5, 28. *cæſi à Gallis, ut ne nuncius quidem cladis Romam venerit.* 38
Romanorum in rebus deſperatis conſilium. ibid.
Romani quo pretio ſe à Gallis redemerint. 5,48. *Volſcorum fines deprædantur.* 6, 31. *inſtructa acie intra munimenta Hetruſcos paulo ante lucem invadunt.* 4,37. *ſiſtunt fugam duce amiſſo.* 10,29
Romanus populus in libertate eſt, non in regno. 2,15
Romani ludi. vide Ludi.
Romanorum clades. 2,59. 10, 35. *gratitudo.* 2,10. *modeſtia.* 3,6
T. Romilius Coſ. 3, 31. *ei dies dicitur.* ibid. *X. milibus æris damnatur.* ibid. *Decemvir creatur.* 33
Romulus Silvius XII. Albanorum rex. 1, 3.
Romuli & Remi educatio. 1,4
Romulus & Remus Amulium obtruncant. 1,5
Romulus fratrem liberat. ibid.
Romulus & Remus avum Numitorem regem ſalutant. 1,6
Romulum & Remum cupido urbis condendæ cœpit. ibid.
inter Romulum & Remum diſſidium. ibid.
Romulus fratrem Remum, quod novos muros tranſiluerit, occidit. ibid. *urbem ſuo nomine appellatam condit.* 7. *Palatinum munit, ſacraque aliis diis Albano ritu facit.* ibid. *aſylum aperit.* ibid. *centum creat Senatores, & cur.* ibid. *legatos mittit qui ſocietatem connubiumque novo populo peterent.* 9. *Sabinas raptas conſolatur.* ibid. *Cæninenſium regem obtruncat.* 10. *Capitolium aſcendit, ac templum Iovi Statori dedicat.* ibid. *Romanos fugientes reſiſtere jubet.* 12. *populum in XXX. curias dividit.* 13. *trecentos Celeres ad ſui corporis cuſtodiam inſtituit.* 16. *deus creditur.* ibid. *ſeptem & triginta annos regnat.* 21. *alter Camillus.* 5, 49
Romularis ficus. 1,4
Romulea urbs. 10, 17. *capitur.* ibid.
Rorarius ſecundum vexillum ducebat. 8, 8
Rorarii inter antepilanos concurrunt. 9
L. Roſcius legatus a Fidenis interfectus. 9, 37
Roſellanus ager. 10, 37
Roſtra unde dicta. 8,15
in Roſtris ſtatuæ publicæ poſitæ. 4,16
Roſtra navium in æde Iunonis veteri fixa. 10, 2
Rubra ſaxa, locus. 2,40
Rudimentum. 1,3
Ruffrium, oppidum Sa[illegible]. 8,25
Ruffuli qui? 7,5
Ruminalis ficus. 1,4. 10,23
Sp. Rutilius [illegible]aſſus trib. mil. conſ poteſtate. 4, 47
Rutili vict[illegible] ab Ænea. 1, 2. *diffiſi rebus, ad flore[illegible]tes Hetruſcorum opes, Mezentiu[illegible]que, eorum regem confugiunt.* ibid.
Rutul[illegible]um bellum. 1,57

S.

Sabatina nova tribus. 6,5
Sabellæ cohortes. 10,19
Sabellus ager. 8,1
Sabini bellum contra Rom[illegible]vent, ob raptum filiarum. 1[illegible]. *arcem [illegible]nent.* ibid. *cum Roma[illegible]is pacem [illegible]ciunt.* 13. *migrant pl[illegible]es Romam & Capitolium inhabitant.* 33. *cæteri vincuntur.* 37
de Sabinis triumphatum. 1,16
Sabini de pace legatos Roma[illegible] mittunt. 1, 18. *vincuntur.* 1. 26, 53. *[illegible]d portas uſque urbis graſſantur.* 63. *R[illegible]anos fines depopulantur.* 3. 26,38

Sabinorum caſtra diripiuntur. 3,63
Sabinus bovem miræ magnitudinis ad Dianæ fanum ducit. 1,45
Sabina juventus ſcorta per laſciviam rapit. 2,18
Sabinæ virgines rapiuntur. 1, 9. *Romulus eas conſolatur.* ibid.
Sabinarum mulierum oratio. 1,13
Sabinarum virginum patres Romam migrant. ibid.
Sabinorum rex Titus Tatius. 1,14
Sabinæ legiones. 3,16
Sacellum Pudicitiæ Patriciæ in foro Boario. 10,23
Sacer mons. 2,32. 3,52
in Sacrum montem relicto Aventino plebs ſecedit. 3,52
Sacerdotum creandorum auctor Numa. 1, 20
Sacerdotes ſoli Patricii, non etiam plebeji. 10,6
Sacerdotes ſoli divorum imagines attrectant. 5,22
Sacerdotes velati ſuis inſignibus ad caſtra hoſtium eunt ſupplices. 2,39
Sacerdotes Tarquinienſium facibus ardentibus anguibuſque prælatis Romanum militem turbant. 7,17
Sacerdotum ſacris faciendis ea aſſiduitas, ut multi nunquam urbem linquant per noctem. 5,52
Sacerdotum & Augurum numerus. 10,7
de Sacerdotiis cum plebe communicandis inter primores civitatis plebejoſque certamen. 10,6
Sacra via. 2,13
Sacramento dicere. 4,51
Sacramento ſolvi. 2,32
Sacramenti ſuperſtitioſo ritu initiantur Samnites. 10,38
Sacrata lex. 5,11. 9,26
Sacrata lex lata. 7,41
Sa[illegible] Samnitium hominum ac pecu[illegible] ſanguine reſperſum. 10. 38, 39
Sacrificulus rex creatus. 2,2. 6,41
Sacrificulus vivo flumine perfundebatur. 1, 54
Sacroſancti qui ſint. 3,55
Salis vendendi arbitrium privatis conceſſum. 2,9
Salaria via. 7,9
Salentini. 9,42
Sallentino agro pax parta. 10,2
Salii XII. à Numa inſtituti. 1,28
Saliorum carmina. ibid.
Salinæ factæ. 1,34
Salinæ Romæ. 7,35
Salluvii ubi conſederint. 5,35
P. Salonius. 7, 41. *P. C. obteſtatur ne ſuum honorem præponant concordiæ civitatis.* ibid.
Salpinates populi. 5,31
Saltationis ritus in ludis ſcenicis. 7,2
Saltus Germanici. 9,36
Saltus Caudini non ubique Samnitibus. 9,7
Salutis ædes à C. Iunio Bubulco cenſore locata. 9,43. *dedicatur.* 10,1
Samnites primo impetu feroces. 10, 28. *fœdere in ſocietatem accepti.* 7,19
Samnitium bellum quibus de cauſis ſuſceptum. 7,29
ad Samnites mittunt legatos Romani deprecatum pro Campanis. 7, 31. *eis bellum indicitur.* 32. *vincuntur.* 33. *eorum caſtra diripiuntur cæſis ad XXX. millia hoſtium.* 36. *exercitus à M. Valerio Corvino fugatur.* 37. *cum Samnitibus fœdus icitur.* 8, 2. *Samnitium legati pacem orant.* ibid.
Samnites fraude Palæpoli ejecti. 8 26. *iniquo loco Romanos ejiciunt.* 38. *ad Caudium caſtra locant.* 9, 2. *intercipiunt exercitum Romanum.* 3. *ſub jugum mittunt.* 6. *à Publilio Coſ. fuſi.* 13. *Samnitium VII. millia militum ſub jugum miſſa.* 15
Samnites rebellant. 9,21
Samnitium ducem magiſter eq. interficit. 22
Samnites ac Lucerini ad internecionem cæſi. 23
Samnites ad Caudium ex Apulia redeunt. 27. *Romanos ex inſidiis adoriuntur.* 31. *Samnitium XX. millia cæduntur.* ibid. *Samnites auro & argento ſcuta cælant.* 40. *vincuntur & eorum caſtra diripiuntur.* ibid. *Q. Martium Tremulum Coſ. aggrediuntur.* 43. *Samnitium cæſa XXX. millia.* ibid.
de Samnitibus victis à L. Poſtumio & Ti. Minucio Coſſ. variant auctores. 9, 44
Samnites legatos de pace Romam mittunt. 45. *eis fœdus antiquum redditum.*

tum. ibid.
Samnites arma & rebellionem ſpectare, nuntiatur à Picentibus. 10,11. *adverſus Samnites ambo Coſſ. profecti fines hoſtium depopulantur.* 14. *Samnites in fugam diſsipati.* ibid. *finibus ſuis pulſi Hetruriam petunt.* 16. *depopulantur Romanorum fines.* 20
Samnitium præcipua quæque oppida à P. Decio Coſ. expugnantur. 10,17
Samnites relictis in dimicatione Gallis in caſtra fugiunt. 29. *caſtra Romana oppugnant.* 32. *adventu Poſtumii diſcedunt.* 33. *inſtruunt aciem.* 35. *nudi ſub jugum mittuntur.* 37. *ſummo conatu & apparatu bellum inſtaurant.* 38. *terga vertunt.* 41. *cum Samnitibus fœdus quarto renovatum.* Ep. 11.
Sanci Semonis ſacellum. 8,20
Sariſſæ haſtæ prælongæ Macedonum. 9,19
Saſſula urbs capta. 7,19
Satricani mœnibus ſe includunt. 6,8. *ad Samnites deficiunt.* 9,12
Saticula deditur. 9,22
Satira Romanorum. 7,2
Satricum colonia deducta ab Antiatibus. 7,27
Satricum Romanis ademptum. 2,41. *expugnatur.* 6,9. *igni à Latinis concrematur.* 6,33. *Satricum obſidet Papirius Coſ.* 9,16. *Satricum Coſ. ingreſſus Samnitibus cæſis de Satricanis ſontibus pœnas ſumit.* ibid.
Saturnalia quando inſtituta. 2,21
Saxa Rubra, locus. 2,49
Saxo quadrato Capitolium ſubſtruitur. 6,4
Scaptia tribus addita. 8,17
P. Scaptius. 3,71. *ejus impudens oratio.* ibid.
Sceleratus campus. 8,15
Sceleratus vicus. 1,48
Scelus neminem exolvit religione. 2,32
Scenici ludi quando primum Romæ inſtituti, & cur? 7,2
Scortorum raptus pene bellum excitans. 2,18
Scriptorum veterum varietas. 10,37
Scuta Samnitium auro & argento cælata. 9,40
Scuta aurata dominis argentariorum ad forum ornandum diviſa. ibid.
Scutum Romanum. 9,19
Scuto magis quam gladio plebi opus eſt contra Patricios. 3,51
Scutatorum turba. 8,8
Seceſsio, ultima apud veteres Romanos rabies. 8,40
Seceſsio pleb. in montem ſacrum Aventinum. 3,52. 7,40
Seceſsioni militum venia data. 7,40
Secundæ res negligentiam creant. 6,3
Secundarum rerum moderatio difficilis. 9,17
Secures T. Largio dictatori prælatæ primum. 2,18
Secures illigatas faſcibus lictores Decemviris præferunt ad terrorem. 3,36
Seditio labes civitatum. 2,44
Seditio inter plebem & ſenatum. 2,27. 5,10,24
Sella curulis. 7,1. *ab Etruſcis ſumpta.* 1,8
Sellularii opifices ad bellum exciti. 8,20
Semita ſaxo quadrato à Capena porta ad Martis ſtrata. 10,27
A. Sempronius Coſ. 2.21,34
A. Sempronius Atrat[illegible]us primus trib. mil. conſ. pot. 4[illegible],35,44. *trib. mil. conſ. pot. ter[illegible]m.* 47
A. Sempron[illegible]s Atr[illegible]inus mag. equit. 6,28
C. Sempr[illegible]ius ab Hortenſio trib. pleb. accuſa[illegible]r. 4,42. *ejus negligentia & teme[illegible]as.* 37
L. Se[illegible]pronius Atratinus Coſ. creatur. 4,7[illegible] *ejus conſulatus dubius.* 8. *cenſui agen[illegible]o à populo præficitur.* ibid.
P. Sem[illegible]ronius Sophus Coſ. 9,45. *pontifex.* 1[illegible]9. *cenſor creatus.* ibid.
Semunciarium fœnus ex unciario factum. 7,27
Senatores munus vigilum o[illegible] in tumultu. 3,7
Senatores ſoli olim legati. [illegible]
Senatus à ſe ad populum [illegible]
adverſus Senatus auct[illegible]
nefas.
Senatus in Capitolio habitu[illegible]
Senatus Rom. tanquam mul[illegible]
conſeſſus.
Senatuſconſultum factum. 3,21[illegible] 5.7,29,39. 8,16.
Senatuſconſultum ut De[illegible]mviri ſe primo

mo quoque tempore magiſtratu abdicarent. 3, 54 *ut Conſularia Comitia haberentur.* 4, 25. *de creandis tribunis militum.* 55. *ut coloni Caſſinum deducerentur.* 9, 28. *de Poſtumiana cæde.* 4, 51. *ne quis Patricius in Capitolio habitaret.* 6,20
Senatuſconſulti forma neceſſitate ultima. 3, 4
Senatuſconſulta delata in ædem Cereris. 3, 55
Senectus Camillum non frangit. 6,22
Senectus Romana deſtinata mori capta Roma à Gallis. 6,41
Senectutis modeſta excuſatio, ne fias magiſtratus. 5,18
Senilis animus novo imperii ſocio vix adſueſcit. 10,22
Seniores coacti nomen dant militiæ. 5,10. *urbis cuſtodiam agunt.* ibid.
Seniorum cohortes factæ. 10,21
Senioris cujuſdam Vejentis vaticinium. 5,15
Senones populi. 5,34 *Cluſium Romamque veniunt.* 35. *eam capiunt.* 41
Senones Galli ad Cluſium veniunt. 10,26
Sentinatium ager. 10,27
Sepinium in Samnio occupatur. 10, 44. *magna vi à Papirio Coſ. expugnatur.* 45
Sepulcra extant quo quiſque loco ex Curiatiis cecidit. 1,25
Sepulcrum Horatiæ ſaxo quadrato extructum. ibid.
Sepulturâ prohibitus à genero Servius Tullius rex. 1,49
Sergia epoto medicamento moritur. 8, 18
C. Sergius trib. mil. conſ. poteſt. tertium. 6, 30
Cn. Sergius trib. mil. conſ. pot. 6,5
L. Sergius. 4,30. *legatus.* 5,28
L. Sergius Coſ. 4, 17. *à bello quod geſſit, Fidenas dictus.* ibid. *trib. mil. conſ. pot.* 25. *iterum Coſ.* 50. *trib. mil. conſulari poteſtate iterum.* 5,16
M. Sergius creatus Decemvir. 3,35
M. Sergius Fidenas trib. mil. conſ. pot. 4,61. *iterum.* 5, 8. *ei dies dicitur.* 11. *X. mil. gravis æris damnatur.* 12
T. Sergius Fidenas trib. mil. conſ. poteſt. 4,35
Servilii in Patres à Tullio Hoſtilio lecti. 1,30
A. Servilius Priſcus (alii Structo cognomen tradunt) *dictator.* 3,21
A. Servilius Coſ. 2,49
C. Servilius Ahala magiſt. eq. 4,13. *Sp. Malium obtruncat.* 14. *Coſ. creatur.* 15. *trib. mil. conſ. poteſtate.* 55. *P. Cornelium dictatorem dicit.* 57. *trib. mil. reficitur continuato honore.* ibid. *trib. mil. conſ. pot. III. creatus.* 5,8. *ejus gravis oratio ad tribunos plebis.* 9
L. Servilius Structus trib. mil. conſ. pot. iterum. 4 1,47
P. Servilius Coſ. 2, 21. *ejus populare edictum.* 24. *ſeditionem comprimit.* 23. *Coſ. creatur.* 3,6
P. Servilius Maluginenſis trib. mil. conſ. pot. 5,36
Q. Servilius per Patres Patrumque clientes Coſ. creatur. 2,64
Q. Servilius cognitor. 4, 30. *quæſtor.* 3, 24. *trib. mil. conſ. pot.* 5, 8. 6, 22. *iterum.* 6, 31. *Coſ. creatur.* 7, 1. *interrex.* 17. *magiſter equitum.* 23. *Coſ.* 38
Q. Servilius Fidenas trib. mil. iterum. 5,14. *interrex.* 17. *III. trib. mil. conſ. pot.* 24. *IV.* 36. *V.* 6,4. *VI.* 6.
Q. Servilius Ahala Coſ. 7, 4. *dictator adverſus Gallos.* 11
Q. Servilius Priſcus. 4, 26. *ex SC. dictator dictus.* 46
Sp. Servilius Coſ. 2. 51,52
Sp. Servilius Priſcus cenſor. 6,31
Servius Cornelius Coſ. 2,41
Servus dominorum proditor. 2,4
Servi ad libertatem & pileum vocati. 3, 15
Servorum incendiariorum conjuratio detecta. 4,45
Servorum ſub furca cædendorum mos. 2, 36
Servi Capitolium duce Ap. Herdonio Sabino occupant. 3,15
Setini populi. 8, 1
Setinus ager. 8,19
Severitas comitati conjuncta. 4,11
Severitatis nimiæ malum. 7,36
Severitatis paternæ mirum exemplum. 7,7
Sextarii vini, honoris ergo, liberatori exercitus, à legionibus collati. 7,37

Sextiles Calendæ olim anni principium. 3,6

C. Sextilius trib. mil. ex plebe. 6,30

L. Sextius trib. pl. 4,49. *ſtrenuus adoleſcens.* 6,34. *leges adverſus Patriciorum opes promulgat.* 35. *VIII. trib. pl.* 36 *continuari ſibi tribunatum recuſat.* 39. *X. tribunus refectus.* 42. *de plebe primus Coſ. factus.* ibid.

P. Sextius Decemvir. 3, 33. *quæſtor.* 9, 50

Sibyllæ in Italiam adventus. 1,7

Sibyllini libri ex SC. aditi. 5,13

Siccitas. 4,30

Siccius Decemvirorum fraude occiditur. 3,43. *ei publica impenſa militare ſit funus.* ibid.

C. Sicinius trib. pl. tributis comitiis creatur. 3,54

Cn. Sicinius trib. pl. Appio diem dicit. 2,61

T. Sicinius Coſ. 2,40. *Volſcos devincit.* 41. *trib. pl.* 5,24

Sidicini. 8,2. *Campanis ſe conjungunt.* 8,29

Sidicinus ager. 10,13

Signiam coloni miſſi. 1,56. 8,3

Signia colonia, ſuppleto numero colonorum iterum deducta. 2,21

Signa militaria ex ærario deprompta. 4,22

Signa militaria XXVI. a Samnitibus capta. 9,44

Signa militaria XXIII. capta. 10, 14. *CLXX. capta.* 7,37

Signum Præneſte devectum T. Quintius dictator in Capitolium Iovis imperatoris infert. 6,29

Signum Iovis in Capitolio fulmine dejectum. Ep. lib. 4.

Signatum argentum. 5,60

Sigoveſus Ambigati Gallorum regis ſororis filius. 5,34

Q. Silius primus ex plebe quæſtor creatur. 4,54

Silva Ciminia 9 36,38. *Malitioſa.* 1,30

Silvani vox audita. 2,7

Silvius Aſcanii filius. 1, 3. *caſu quodam in ſilvis natus.* ibid.

Silvius cognomen omnibus, qui Albæ regnarunt. 1,3

Similia. 5,3

Similitudo morum amicitiam facile conciliat. 1,46

Simulacra infantium conditorum urbis ſub uberibus lupæ. 10,23

Simultatum memoria patriæ remiſſa. 9,38

Sinueſſa urbs. 8,11. 10,21

Sipontum urbs. 8,24

Societas alia fit pacto, alia ingeneratur à natura. 5,27

Socii Romanorum ſine duce aut exercitu Romano propriis viribus bellum gerere non poterant. 2,53. 8,4

Solſtitialis orbis. 1,19

Solenne Pani Lycæo ab Euandro inſtitutum. 1,5

Soliſtimum tripudium. 10,40

Solonis leges a legatis Romanis deſcriptæ. 3,31

Solonius ager. 8,12

Somnium Ti. Atinii. 2,36

Sora colonia deducta. 10,1. *capitur* 7,28. *ad Samnites deficit.* 9,23. *capitur.* 24. *iterum expugnatur.* 43. *recipitur à Samnitibus.* 44

Soranus transfuga ſpem Soræ capiendæ conſulibus promittit. 9,24

Soranæ defectionis auctores capite mulctantur. 9,25

Soranus ager. 10,33

Soror à fratre occiſa Romæ. 1,26

Sorores æquali dignitate maritis elocandæ. 6,54

Sororium tigillum. 1,16

Sortes Dodonæi Iovis. 8,24. *Oraculi Pythici.* 5,15

Sotimus miniſter ex regiis pueris. 8,24

Spectrum per quietem utrique conſuli viſum. 8,6

in Specu duo millia abſumpta fumo & vapore. 10,1

Spolia opima quæ? 4, 28. Ep. 20.

Spolia in æde Iovis Feretrii prope Romuli ſpolia ab A. Cornelio Coſſo dona fixa. 4,28

Spolia hoſtium Iovi victori cremantur. 5,29. *Vulcano.* 8

Spongiæ uſus in bello pectori tegendo. 9,49

Spuere non licet, ubi ſacra Romana defoſſa fuere, excidii urbis Gallicano. 5,40

Statarius miles. [illegible]

Stator Iupiter. 7,12

Statius

Statius Gellius Samnitium imperator capitur 9,44
T. Statius tribunus. 2,52
Statua Romæ Actio Navio poſita. 1,36
Statua Horatio Cocliti in Comitio poſita. 2,10
Statua equeſtris Clæliæ in ſacra via poſita. 2,13
Statuæ publicæ legatorum, qui Fidenæ cæſi ſunt, in Roſtris poſitæ. 4,17
Statua equeſtris Q. Marcio Tremulo Coſ. decreta, Hernicis devictis. 9,43
Stellates campi. 9,44. 10,31
Stellatina nova tribus. 7,4
Stipendium miles de publico accipit. 4,59
Stipendia emerita. 8,39
Stipendiarii. 8,8
Stratagema T. Quintii Coſ. inſigne. 2,64
Stratagema C. Sulpitii dictatoris. 7,14
Strenue facere, quàm ſcitè dicere, Imperatori præſtantius. 10,19
Stuprum Lucretiæ. 1,58
Stupri damnatæ matronæ mulctatæ pecunia. 10,31
Stuprum ut à filia averteret, eam pater occidit. 3,49
Subcenturionis legendi mos. 7,8
Subitarii milites qui? 3,5
Sublicius pons 5,40 *quando primum in Tiberi factus.* 1,23
Suburana tribus. Ep. 20.
Sueſſa Aurunca appellata. 8,15
Sueſſa colonia deducta. 9,28
Sueſſa Pometia. 1,11
Sueſſulani. 8,15
Suffragia non ſemper eodem modo lata Romæ. 1,43
C. Sulpicius trib. mil. conſulari poteſt. 6,22 *legatus.* 7,6. *dictator in Gallos creatur.* 12
C. Sulpicius dictator Sex. Tullium ſecreto alloquitur 7,14 *ad milites orationem habet.* 15. *ejuſdem ſtratagema.* 14. *auri magnum pondus ſaxo quadrato ſeptum in Capitolio ſacrat.* ibid. *interrex creatur.* 7,17,22
C. Sulpicius Camerinus cenſor creatur. [illegible]27
C. Sulpicius Longus Coſ. 8,15. *iterum Coſ.* 8,37. 9,24
C. Sulpicius Paticus III. Coſ. 7,17. *IV. Coſ.* 7,19,22
L. Sulpicius Coſ. 8,9
P. Sulpicius Decemvir creatur. 3,33. *legatus conſularis.* 50. *equitibus præficitur.* 70. *trib. mil.* 5,47. *creatus interrex.* 10,11
P. Sulpicius Saverrio Coſ. 9,14. *cenſor creatur.* 10,8
P. Sulpicius Camerinus legatus Athenas mittitur ad Solonis leges deſcribendas. 3,31
P. Sulpicius Longus tribunus militum. 5,36
Q. Sulpicius Coſ. 4,23. *legatus.* 27
Q. Sulpicius Camerinus trib. mil. conſ. pot. iterum. 5,14
Servius Sulpicius Coſ. 2,19
Servius Sulpicius, curio maximus, moritur. 3,7
Servius Sulpicius Coſ. trib. mil. conſ. pot. 5,32
Servius Sulpicius trib. mil. 6,32,36. *majorem M. Fabii Ambuſti filiam duxit.* 34
Servius Sulpicius Camerinus interrex. 5,5. *Conſul.* 29
Servius Sulpicius Rufus trib. mil. conſ. pot. 6,4. *iterum.* 18. *III. trib. mil. conſ. pot. creatus.* 21
C. Sulpicius Paticus Coſ. 7,2
Superbia Campanis ingenita. 9,6
Superbiæ crudelitatiſque, etſi ſera, non leves tamen veniunt pœnæ. 3,66
Superbus, cur dictus Tarquinius rex. 1,49
Superſtitione animi fere, ubi corpora morbo laborant. 4,30
Superſtitioſi fere homines à clade recenti. 6,5
Supplicationes ob rem bene geſtam adverſus Samnites decernuntur. 10,21
Supplicationes ad omnia delubra. 7,7
Supplicatio per unum diem Æſculapio habita. 10,47
Supplicationes Conſulum nomine in unum diem decreta. 3,63
Supplicationes in biduum averruncandi prodigia. 10,23
Supplicationes in quatriduum. 5,23

Sup-

Supplicia apud Romanos mitiſſima. 1,28
Supplicum inſignia infulæ, velamenta, rami oleæ, veſtis ſordida. 2,39
Suovetaurilibus luſtratur exercitus. 1,44
Suovetaurilibus Marti factum piaculum. 8,10
Sutrium. 10,14. *clauſtra Etruriæ.* 9,32. *à Camillo recipitur victis Etruſcis.* 6,3. *ab Etruſcis obſeſſum.* 9,35
Synope, Græca urbs, Sinueſſa à colonis Romanis appellata. 10,21

T.

Tabernaculi male capti vitium. 4,6
Taberna Romæ à Tarq. Priſco rege facta. 1,35
Tabernæ à L. Q. Cincinnato in luctu claudi juſſæ. 3,27. *iterum clauduntur.* 4,31. 9,7.
Tabernæ Novæ, locus Romæ. 3,48
Tabulæ duæ legum prioribus decem adjectæ. 3,37
Tabulæ decem, fons omnis publici privatique juris. 3,34
Tabulæ XII. in æs inciſæ in publico proponuntur. 3,57
Tabula T. Quinctii dictatoris in Capitolio ſub ſigno Iovis Imperatoris fixa. 6,29
Tanaquil mulier cæleſtium prodigiorum perita. 1,34. *Lucumonis uxor.* ibid. *ab Tarquiniis Romam migrat.* ibid.
Tarentini. 8,27
Tarentini legati. 9,14
Tarpeja virgo, Sp. Tarpeji filia, Capitolium prodit. 1,11. *necatur.* ibid.
Tarpeja rupes. 6,17
Sp. Tarpejus Romæ arcis præfectus. 1,11. *Coſ.* 3,31. *in tribunum pl. eligitur.* 65
Tarquinii, urbs. 1,34
Tarquinienſes agrum Romanum depopulantur. 5,16. *opprimuntur.* ibid. *CCCVII. milites Romanos pacatos immolant.* 7,15. *in Tarquinienſes victos acerbe ſævitum ob immolatos milites Romanos.* 19
Tarquinienſes inducias in XL. annos impetrant. 7,22
Aruns Tarquinius mitis ingenii juvenis. 1,46. *clam ab uxore tollitur.* ibid.
C. Tarquitius Patriciæ gentis, magiſter equitum dictus. 3,27
C. Tarquinius Collatinus primus conſul Romæ. 2,2
L. Tarquinii Priſci nomen. 1,34
L. Tarquinius Priſcus tutor liberis Regis inſtitutus. 1,35. *regnum affectat.* ibid. *orationem ad plebem habet.* ibid. *creatur rex.* ibid. *centum in Patres legit.* ibid. *Circum maximum ædificat.* ibid. *muro lapideo urbem circumdat.* 35. *Sabinis bellum infert.* ibid. *centurias equitum numerum auxit.* ibid. *artem augurandi eludit.* ibid. *iterum Sabinis bellum infert.* 37. *aream ad ædem Iovis in Capitolio, quam bello Sabino voverat, fundamentis occupat.* ibid. *Servio Tullio filiam ſuam deſpondet.* 39. *ſecuri feritur.* ibid.
Tarquinius regnum affectat. 1,47. *ſocerum interimit.* 48. *quare Superbus appellatus.* 49 *ejus mores & res geſtæ ab initio regni.* ibid. *primores Patrum interficit.* ib. *armatis corpus circumſepit.* ib. *injuſſu populi & Patr[illegible] regnat.* ib. *primus morem Sen[illegible]m conſulendi ſolvit.* ibid. *L[illegible]norum Proceribus conventum in[illegible]it* 50. *Octavio Mamilio filiam nuptum dat.* ibid. *Turno Herdonio n[illegible]cem machinatur.* 51. *ejus ad Latin[illegible] oratio.* 52. *fœdus cum Latinis ren[illegible]vat.* ibid. *non ut injuſtus in pace re[illegible], ita dux belli pravus fuit.* 53. *Volſc[illegible] bellum in annos ducentos movit.* i[illegible]d. *pacem cum Æquis facit.* 55. *Iovis [illegible]mplum in monte Tarpejo [illegible]ficat.* i[illegible]d *ei clauduntur portæ.* 60. *Hetruſcos a[illegible] bellum ſolicitat.* 2,6. *exulatum ad generum Mamilium Octavium Tuſculum abit.* 15. *ejus mors Romæ nunciatur.* 21
Sextus Tarquinius, L. Tarq[illegible] S[illegible]r-bi F. 1,53. *benignè à Ga[illegible]nis ſuſcip[illegible]tur.* ibid. *nuncium ad p[illegible]rem mittit.* 54. *Lucretiæ vim affert* 58
Tarquiniorum etiam nomen populo inviſum. 2,2
Tarquiniorum ager M[illegible]rti à L. Iunio Bruto Coſ. conſecratu[illegible] 2,5
Tarracinæ. 4,59
Titus Tatius, rex Sab[illegible]orum [illegible] *Romæ regnat.* 1,34. *Sp.* [illegible]

auro

auro corrumpit, ut armatos in arcem accipiat. 1,11. interficitur. 14
Taurini ſaltus. 5,34
Tellenæ captæ. 1,33
Telluris ædes. 2,41
Telum ultimum ac maximum neceſſitas. 6,28
Sex. Tempanii decurionis mil. virtus. 4,38. a C. Iulio tribun. vocatur. 40. ejus pruden[illegible] reſponſio. ibid. abſens [illegible] plebis creatus. 42
Tempeſtas fœda prælium prohibet. 2,62
Templum omnium primum Romæ conſecratum. 1,10
Templum quis funeſta familia dedicare non poteſt. 2,8
Templis Deûm Alba diruta temperatum. [illegible],29
ante Templum Caſtoris equeſtris ſtatua poſita. 9,45
Templum Fortunæ Muliebri ædificatur. 2,49
Templo Iovis Feretrii opima ſpolia illata. 4,32
Templum Iovis O. M. anno poſt exactos reges de[illegible]atum. 7,3
Templum Iovi [illegible]tatori à M. Atilio Regulo vovetur. 10,36
Templum Matris Matutæ. 6,33
Murtiæ. 1,33
Minervæ. 7,3
Spei. 2,51
Templa à quibus & quomodo dedicata. 9,46
Tempus lenit iras ſanitatemque animis adfert. 2,45
Temporis modus imponitur illis quibus juris imponi non poteſt. 4,24
Temporum errores quanti apud auctores. 2,21
C. Terentillus Arſa, trib. pl. 3,6. in conſulare imperium apud plebem invehi[illegible] legem promulgat de Decem[illegible]dis. ibid.
Terentilla le[illegible]. 3,10
Terentina tri[illegible]s addita. 10,9
Tergeminorum de imperio pugna. 1,25. vide Horatii.
Tergemina porta. 4,16
Terminus deus. 5,54
Terra omnium communis mater. 1,54
Ter[illegible] mo[illegible] 3,10. 4,11
[illegible]na[illegible]les. 1,8
Ter[illegible] matri debitus exercitus. 8,6
Terror nocturnus Romæ. 8,37
in Teſſerarum ludo imperata mors legatorum. 4,17
Teſtis falſi crimen. 3,24
Thalaſſius. 1,9. nuptialis vox. ibid.
Theanenſes in deditionem veniunt. 9,20
Theates Apuliæ populi. ibid.
Thebæ diruuntur. 9,18
Theſauri auri Gallici. 6,14
Theſprotius ſinus. 8,24
Thuriæ. 9,19. in Salentinis captæ. 10,2. reddita veteri cultori. ibid.
Thus ac vinum publice ſacrificiis præbitum. 10,23
Tiberinus Silvius X. rex Albæ. 1,3. in Albula ſubmerſus. ibid.
Tiberinus fl. à Tiberino rege dictus. 1,3
Tiberis fl. 1,3. innavigabilis propter rigidam hiemem. 5,13. ab Hercule nando trajicitur. 1,7
Tibicines, genus avidum vini. 9,30. prohibentur in Iovis æde veſci. ibid. omnes Tibur abeunt. ibid. iis quod datum, ut Romæ remanerent. ibid. uſus eorum in ludis. 7,2
Tiburs populus. 8,12
Tiburtes. 7,9 8,13. eis bellum indicitur. 7,9. primo noctis ſilentio ad urbis Romæ mœnia veniunt. 12. Romanis ſe dedunt. 19
Ticinus, flumen. 5,34
Tifata, colles. 7,29
Tifernum, mons. 9,44. 10,30
Tigillum ſororium. 1,26
Timor externus maximum concordiæ vinculum. 11,29
Timor fugam remorans. 10,41
Titienſes equites. 10,6
Titienſis curia. 1,13
L. Titinius trib. mil. conſ. pot. ex plebejis creatur. 5,13. iterum. 18
M. Titinius trib. pl. 3,54. magiſter equitum. 10,1
P. Titinius trib. mil. conſ. pot. 5,12
Sex. Titinius trib. pl. Malii cædem indignam queſtus. 4,16
Lar. Tolumnius Vejentium rex ab A. Cornelio Coſſo interficitur. 4,19
Transtiberina habitatio quaſi exilium. 3,13. adſignata rebellantibus. 8,20
Trebia oppidum captum. 2,30
C. Trebonius trib. pl. 5,11

L. Trebonius trib. pl. infeſtus Patribus. 3,65. *ejus rogatio.* ibid. *unde illi Aſpero cognomen inditum.* ibid.
M. Trebonius trib. mil. conſ. pot. 6,21
Trebonia lex. 5.11,12
Trebulanis civitas data. 10,1
Triarii milites. 2,47. 7,23. 8,9
Triarius primum vexillum ducebat. 8,8
ad Triarios res rediit, unde natum proverbium. ibid.
Tribuni militum ad legiones ſuffragio primum facti. 7,5
Tribuni militum ſenideni in quatuor legiones creati. 9,30
Tribuni militum conſ pot. primum creantur anno ab V. C. CCCX. 4,6
Tribuni tres conſulari poteſtate creati. 4,16. *quatuor.* 18. *ſex.* 5,31. *octo creati.* 5,1. *decem in urbe creantur.* 3,51. *decem alii militares in caſtris creantur.* ibid.
Tribuni militum conſ pot. creantur, omnes patricii. 4,25. 6,32
Tribuni militum tres patricii creati. 4,55. *tres creati ex plebe, ſine promulgatæ legis de Coſſ. creandis mentione.* 4,6. *abeunt honore magiſtratûs quaſi vitio creati.* ibid.
Tribuni mil. ex plebe creati. 5,13
Tribunorum militum comitia per quinquennium ſublata. 6,36
Tribunus mil. XLIV. annis nemo ex plebe creatus. 6,37
Tribunus mil. lapidibus cooperitur. 4,50
Tribunis mil negotium datum ut cum Gallis paciſcerentur. 5,48
Tribuni plebis ſacroſancti. 3,55. *eis qui nocuiſſet, ejus caput Iovi ſacrum foret.* ibid. *creati in invidiam Patrum.* 6,35
Tribuni plebis creati Patritii, imo conſulares. 3,65
Tribuni plebis minantur vincula conſuli. 2,56. *tribunis militum.* 5,9. *Dictatorem magiſtratu abire cogunt.* 7,3
Tribuni pl. fere ſemper reguntur à multitudine magis quàm regunt. 3,21. *quando & qui primum creati.* 2,33
Tribunorum numerus auctus. 2,58
Tribuni plebis decem creantur. 3,30
Tribuni plebis abſentes facti. 4,42. *diem C. Marcio dicunt.* 2,35. *de lege agraria contendunt.* 2,52. *adverſus Senatum contendunt.* 3,10. *in lege perferenda furioſe perſtant.* 16. *cum Patribus certant.* 24. *conſules cogunt, ut Senatui dicto audientes ſint.* 4,26. *ſeditioſas conciones habent.* 4.35,40. *ſeditiones concitant.* 4,49 5,2. 6,27. *leges adverſus opes Patriciorum promulgant.* 6,35. *alii pro aliis intercedunt.* ibid. *eorum actiones adverſus Patriciorum potentiam.* 6.35,36
Tribuni pl. ne quis poſtea populum ſevocaret, capite ſanxerunt. 7,17. *legis Liciniæ patrocinium jactant.* 21
Tribunatus, plebis, non populi magiſtratus eſt. 2,53
ſub Tribunicia umbra conſularis vir latitat. 4,42
Tribus una & triginta Romæ factæ. 2,21
Tribus triginta quinque. 6,5
Tribus unde ſic appellatæ. 1,43
Tribus urbanæ. 9,46
Tribus duæ additæ, Anienſis & Terentina 10,9. *duæ item additæ, Velina & Eſquilina.* Ep. 19.
Tributum in militum ſtipendium. 10,49
Tributum conferri prohibetur. 6,12
Tributis comitiis primum tribuni creati. 2,58
Trifanum, locus. 8,11
Tripudium ſoliſtimum. 10,40
Triumphatum Romæ. 2,37
Triumphatum primùm ſine auctoritate Senatus juſſu populi. 3,63
Triumphantes Coſſ urbem ineunt. 3,24
Triumphatum de Samnitibus. 7,58
Triumphi deſcriptio. 3,29
Triumphus P. Decii Caſtrenſis. 7,36
de Triumpho Coſſ. certatum inter Patres & populum. 3,63
Triumviri creati colonia deducendæ cauſa. 9,28. 10,21
Triumviri ad coloniam Ardeam [illegible] cendam creati. 6,21. *Nepet.* [illegible]
Troja capta in Trojanos ſævi[illegible]
Troja altera & Troja terti[illegible]
Troja decem annis oppug[illegible] *mulierem.*
Trojanis ab immenſo [illegible] *arma & naves ſupe*[illegible]
Trojani bello petuntur [illegible] *cem amittunt.*
Trojanus pagus. [illegible]
Tromentina nova tribus [illegible]
Q. Tubero citatus. 4,2[illegible] *linteos*

linteos auctores profitetur. 4,23
Tulliæ duæ, Servii filiæ, Tarquiniis nubunt. 1,46
Tullia ferox angitur nihil cupiditatis regni in viro ineſſe. 1, 46. *ejus ſcelerata conſilia.* ibid. *prima maritum appellat regem.* 48. *carpentum per patris corpus agit.* ibid. *domo profugit.* 58
Tullii in patres lecti. 1,30
Accius Tullius Volſcorum princeps. 2,35. *ejus ad Coſſ. oratio.* 37. *ejuſdem ad cives ſuos.* 38
C. Tullius Coſ. 2,23
Servius Tullius rex. 2. 8,39
Servius Tullius captiva Corniculana natus. 4. 3. *ei caput multorum in conſpectu arſit.* 1, 39. *de eo variæ auctorum ſententiæ.* ibid. *cum trabea & lictoribus prodit.* 41. *a patribus rex creatur.* ibid. *fortiter adverſus Vejentes ſe geſſit.* 42. *cenſum inſtituit.* 43
Sex. Tullius a C. Sulpicio dictatore increpatus. 7, 15. *ejus ad dictatorem C. Sulpicium oratio.* 13
Tumultus Gallicus. 8,11
ob Tumultum Juſtitium indictum. 3,5
Tunicæ verſicolores. 9,40
Tunicæ linteæ candidæ. ibid.
Turba rerum novarum avida. 1,8
Turba ſeniorum Romanorum Gallos obſtinato ad mortem animo expectat. 5,41
Turnus Herdonius criminatur Tarquinium Superbum. 1, 50. *ejus mors.* 51
Tuſci Ianiculum occupant. 2, 51. *opprimuntur a Romanis.* 5,45
Tuſcum mare. 5.33
Tuſcus vicus. 2,14
Tuſculani Romanis ultro ſuppetias ferunt. 3, 18. *Capitolium oppugnant.* ibid. *qua arte fidos ſe Romanis ſocios eſſe oſtenderint.* 6,25. *pacem, deinde civitatem impetrant.* 26. *eorum dictatoris in ſenatu oratio.* ibid.
de Tuſculanis populi judicium. 8,37
Tuſculana arx ab Æquis capitur. 3,23
Tutia virgo Veſtalis inceſti damnata. Ep. 20.
Tutorum poteſtas contra matrem, in virgine nuptum locanda. 4,9
Tyrrhenum mare. 5,33

V.

Vaccæi ipſi ſe interimunt. Ep. 16.
*Vaccip
rata.* 8,19. *vide* Vitruvius.
Vadari reum. 3,13
Vades publicos Cæſo Quintius primus dedit. ibid.
ad Vadimonis lacum acriter cum Etruſcis pugnatum. 9,39
Valerius Maximus cenſor. Ep. 18.
A. Valerius trib. mil. 6,36
A. Valerius Publicola trib. mil. conſ. pot. II. 5,1
C. Valerius trib. mil. 6,36
C. Valerius Potitius trib. mil. conſ. pot. 4,49. *conſul.* 53. *ovans urbem introit.* ibid. *trib. mil. II.* 57. *trib. mil. conſ. pot. III.* 6,1
L. Valerius Quæſtor. 2,41
L. Valerius conſul. 2,42
L. Valerius Coſ. 2,61. *ejus res geſtæ,* ibid. & 3,5.
L. Valerius interrex creatur. 5,17
L. Valerius legatus Delphos cum cratera aurea mittitur. 5 28
L. Valerius Flaccus magiſter equit. m. 9,7
L. Valerius Publicola ſublato decemviratu Coſ. creatur. 3,55. *adverſus Æquos & Volſcos conſilio bellum ſuſtinet.* 60. *ejus ad milites oratio.* 61
L. Valerius Potitus. 3,39. *trib. mil conſ. pot. II.* 58. *Antium petit.* 59. *trib. mil. conſ. pot. III.* 5,1. *IV.* 10. *V.* 14. *Conſul.* 5,31. *interrex.* 5,32. 6,5
M. Valerius fecialis. 1,34
M. Valerius M. F. Voleſi nepos. 2. 18. *Coſ. creatur.* 16. *de Sabinis triumphat.* ibid. *iterum triumphat.* 16
M. Valerius, Publicolæ frater, transfigitur in acie contra Tarquinios. 2,20
M. Valerius Voleſi F. dictator. 2, 18. *de Sabinis triumphat.* 31. *ei ſella curulis honoris cauſa poſita* ibid. *pro victore pop. Rom. orationem habet.* ibid. *dictatura ſe abdicat.* ibid.
M. Valerius augur moritur. 3,7
M. Valerius, Valerii F. quæſtor. 3,5
M. Valerius Coſ. 3,31. 9,26
M. Valerius IV. prætor. 9,41
M. Valerius Coſ. fert legem de provocatione, tertio. 10, 9. *Coſ ſubrogatus adventu*

ventu ſuo Etruſcos compeſcit. 11

M. Valerius trib. mil. 10,14

M Valerius magiſter eq. 7,12

M. Valerius trib. mil. cum Gallo ſingulari pugna certans à corvo galeæ inſidente juvatur. 7, 26. *Gallum obtruncat.* ibid. *decem bobus aureaque corona donatur.* ibid.

M. Valerius Corvus natus annos XXIII. Coſ. abſens renunciatur. ibid. *II. Coſ. renunciatur.* 7, 27. *II. Coſ. creatur.* 28. *ejus ad milites oratio.* 32. *laus.* 33

M. Valerius primus arma in Samnium intulit. 10, 31. *de Samnitibus triumphat.* 8, 38. *dictator dicitur adverſus conjuratos.* 39. *qualem ad conjuratos orationem habuerit.* 40. *interrex nominatus.* 8,3

M. Valerio in annum prorogatum imperium. 10 7,24

M. Valerius Lævinus Coſ. 10,30

M. Valerius Max. trib. mil. conſ. pot. 5, 14. *trib. mil. conſ. pot. iterum.* 24

M. Valerius Max. cenſor. 9, 43. *dictator.* 10,3

M. Valerius Publicola Coſ. 7,18. *iterum Coſ.* 19

P. Valerius Coſ. 2, 52. *cum exercitu Vejos mittitur.* 53

P. Valerius Voleſi filius. 1, 58. *comitiis centuriatu creatus conſul.* 2,2. *triumphans redit Romam.* 7. *affectati regni in ſuſpicionem venit apud populum.* 9. *Coſ. Publicola dictus.* 2,8. *Coſ. ad Vejentium bellum profectus.* ibid. *Coſ. iterum creatur.* ibid. *ejus conſilium.* 2,11. *III. Coſ. creatur.* 15. *IV. Coſ.* 16. *moritur.* ibid. *ſumptibus publicis effertur.* ibid. *à matronis lugetur.* ibid.

P. Valerius Publicola. 3, 8. *Coſ. creatur.* 15. *ejus ad tribunos & plebem oratio.* 17. *Capitolium ab App. Herdonio occupatum oppugnat.* 18. *interficitur.* ibid.

P. Valerius Publicola prætor. 7, 23. *dictator dictus.* 28

P Valerius Potitus trib. mil. conſ. pot. iterum. 6,18. *trib. mil. III.* 21. *IV.* 32. *VI.* 42

T. Valerius conſul. 7,18

Valeria lex. 10,9

Valetudinis excuſandæ mos in detrectatione militiæ. 6,21

Vallares coronæ. 10,46

Vaſa argentea in ſella Iovis ex mulctatitia pecunia poſita. 10,23

Vaticanus ager. 10,24

Vaticinium de bove prægrandi. 1,45

Vecilius mons. 3.49

Vectii Meſſii ad ſuos oratio. 4,28

Veji oppugnantur. [illegible]

Vejorum urbs per decem æſtates hiemeſque continuas circumſeſſa. 5,22

Vejentes Etruſcorum proximi. 1, 30. *in fines Romanorum excurrunt.* 1, 5. 4, 50. *iterum funduntur.* 27. *Romanorum agrum depopulantur.* 1 43. 4, 1. *eadem arte qua Fabios ceperant, capti.* 1, 51. *ſuperantur.* 53. *His induciæ datæ in XL. annos.* 54. *à L. Sergio fuſi.* 4, 17

in Vejentem agrum exercitus miſſus, M. Cornelio Maluginenſe & L. Papirio Craſſo Coſſ. 4,21

Vejentibus & Æquis induciæ dantur. 4,35

Vejentis ſenatus ſuperbum reſponſum. 10, 58

Vejentes regem creant. 5,1. *Romanorum munimenta incendunt.* 7

Velamenta Supplicum. Vide Supplicum.

Velia regio altiſſima in urbe Roma. 2,7

Velina tribus addita. Ep. 19.

Velitræ. 2,30. *colonia.* 8,3. *expugnantur.* 6,29. *obſidentur.* 36

Velitris numerus colonorum à Romanis auctus. 2,34

ad Velitras feliciter à Romanis pugnatum. 7,22

Veliternus populus. 8,12

Veliterni trans Tiberim habitare juſſi. 8, 4

Venatorum patientia. 5,6

Veneficæ CLXX. damnatæ. 8,18

Veneficium quarundam matronarum proditur. ibid.

de Veneficiis quando primum Romæ quæſitum. ibid.

Veneti populi. 1, 1. *Græcis fugientibus obſiſtunt.* 10,2

Venia errori & adoleſcentiæ petita. 3,12

Ventris & cæterorum membrorum apologus.

Verona urbs. 5,35
Verrugo, oppidum Volſcorum. 4, 1. *recipitur.* 4. 55,58
Verulanus pop. 9,42. *eis ſuæ leges reddita.* 43
Veſcia urbs. 8,11
Veſeris. 8,8. 10,28
Veſcia urbs. 9,25
Veſtæ ignis. 4,54
Veſtæ delubra à Caritibus religioſe culta. 7,20
Veſtales virgines à Numa lecta. 1,20. *virginitate aliiſque cærimoniis ſanctæ facta.* ibid.
Veſtalis virgo Poſtumia de inceſtu cauſam dicit. 4,44
Veſtalis Minucia viva humi defoſſa. 8,15
Veſtis mutata propinquis & amicis, in ſuorum periculis. 5,20
Veſtini Samnitibus ſe conjungunt. 8, 29. *vincuntur.* ibid.
cum Veſtinis fœdus ictum. 10,3
Veſtini agri. 10,20
Veſuvius mons. 8,8
Veturia mater Coriolani. 2,40
C. Veturius Coſ 3,31. 15000. *æris damnatur.* ibid. *augur eligitur.* 32. *trib. mil.* 6. 32,36
L. Veturius trib. mil. 6. 38, 42. *Decemvir creatur.* 3,33
M. Veturius trib. mil. conſ. pot. 5,13
T. Veturius Coſ. 8,16
T. Veturius Calvinus Coſ. 9, 1. *cum Pontio de fœdere agitat.* 5
T. Veturius Geminus Coſ. 3, 8. *Volſcos fudit.* ibid.
C. Vetuſius Coſ. 2,29
T. Vetuſius Coſ. 2,28
Vetuſtas ubi fidem derogat, fama rerum ſtandum eſt. 8,6
Vexillum, CLXXXVI. homines eraut. 8,8
Vexillum in hoſtes jactabatur rebus cre-ris. 4,29
Vexillarium unum habebat quilibet ordo. 8,8
Vfens fluvius. 5,35
Vfentina tribus addita. 9,20
Via à Martis ſilice ad Bovillas perſtrata. 10,47
Via Appia. 7,30. 9,29
Flaminia Ep. 20.
Lavicana 4,41
Nomentana. 3,52
Salaria. 7,9
Viator ad Coſ. mittitur à tribuno. 2,56
Viciſsitudo imperandi libertatem alit. 2,39
Victoria invidiæ plena, quæ conting *duce ſummo abſente.* 8,30
Victoria una iis præ oculis habenda, qui cæteris deficiuntur. 9,23
Victoriæ ædes à L. Poſtumio Coſ. dedicatur. 10,33
Vicos cur non direxerint Romani. 5,55
Vicus Longus. 10,23
Vigil de ſaxo dejectus. 5,47
Vigiliarum munus à Senatoribus obitum. 3,6
Vigiliis quatuor diſtincta nox qualibet; hinc Vigilia prima. 5, 44. 9. 36, 45. 10, 34. *ſecunda.* 7, 35. *tertia.* 10, 40. *quarta.* 9,37
Viminalis collis urbi à Servio Tullio adjectus. 1,44
Vindicias dare ſecundùm libertatem. 3,44
Vineæ in obſidionibus. 5,7
Vinum in Galliam invectum, illiciendæ gentis cauſa. 5,33
Vinum publice in ſacrificiis præbitum. 10, 23
Vini avidi tibicines. 9,30
Vir virum legens in delectu. 9,3
Virorum fortium omnia ſunt. 5,33
Virbius clivus. 1,48
Vires prævalentis pop. Rom. ſeipſas confregerunt. Præf. lib. 1.
Vires ſuæ cuique noſcendæ. 6,18
Viribus deſtituta majeſtas parum tuta. 2, 55
Virgis ſeipſos cædunt Lucani in invidiam Romanorum. 8,27
Virginia, filia L. Virginii, ſponſa L. Icilii, ſpondentibus propinquis vindicatur. 3,46
Virginia, A. filia, patricia, à ſacris mota. 10,2. *aram Pudicitiæ Plebejæ dedicat.* ibid.
A. Virginius in Volſcos proficiſcitur Coſ. creatur.
A. Virginius trib. pl. creatur. 3,54
L. Virginius. 3, 44. *vir exempli recti domi militiæque.* ibid. *è caſtris accitur ad tutandam filiæ pudicitiam.* 46. *filiam cultro transfigit.* 48. *in caſtra profectus opem commilitonum implorat.*

rat. 50. Appio diem dicit. 56
L. Virginius Coſ. 4, 21. ſenatum in æde Quirini conſulit. ibid. iterum Coſ. creatur. 23. ei dies dicitur. 5, 11. decem millibus gravis æris damnatur. 12
Opiter Virginius Coſ. 2, 17. ejus res geſtæ. ibid. Coſ. reficitur. 54
Proculus Virginius Coſ. 2,41
T. Virginius Coſ. 2. 21,48
T. Virginius Cælimontanus Coſ. 3.65
T. Virginius Rutilius augur moritur. 3,7
ob Virginem plebejam excitatum bellum. 4,9
Viridomarus Inſubrium Gallorum dux à M. Claudio Marcello occiditur. Ep. 20.
Viri unius virtus agmen hoſtium ſiſtit. 2, 10
Virtus præmio excitatur. 4,35
Virtutem fortuna ſequitur. 4,37
Viſceratio populo data à M. Flavio in funere matris. 8,22
Vitellia opp. 2,39
Vitellii. 2,4
Vitruvius Vaccus Fundanorum dux. 8, 19. in carcere aſſervatur. 20. ejus ædes diruuntur. ibid.
Vltio divina lenta, non levis. 3,66
Vlyſſes & Circe. 1,54
in Vmbria pugnatum. 10,1
Vmbri pop. 5, 35. à Romanis deficiunt. 9, 41. Romanis ſe dedunt. ibid.
Vnciarium fœnus. 7.15,19
Volana. 10 44. capitur. 45
Volani agrum Lavicanum populantur. 4, 49. fuſi fines & oppidum amiſere. ibid.
ad Volaterras cum Etruſcis incerta victoria pugnatum. 10,12
Valerones tribuni pl. ab Ap. Claudio vocati. 2,58
Volſci gens ferocior ad rebellandum, quam ad bellandum. 7,27. obſides dant CCC. principum a Cora & Pometia liberos. 2,22. eorum perfidia. ibid. funduntur. 2.25,30. à Romanis deficiunt. 39
Volſci & Æqui à L. Æmilio Coſ. vincuntur. 2, 42. rebellant. ibid. Latinorum fines vaſtant. 2, 53. a Romanis fuſi. 63. de Volſcis & Æquis triumphus. 3, 10. ſumma vi ad bellum cooriuntur. 56. pacem impetrant. 5,23 6,2. ſe dedunt. ibid. à ſuis deſeruntur. 6, 8. Camilli virtute vincuntur. 24 vide Æqui.
M. Volſcius falſus teſtis. 3, 24. damnatus Lanuvium exulatum abit. 29
M. Volſcius Fictor. 3,13
Volſinii capti. 10,37
Volſiniis clavi fixi, indices numeri annorum. 7,3
Volſinienſibus induciæ in annos viginti datæ. 5, 32 eorum caſtella capta. 9, 41
Voltumnæ fanum. 4,61
ad Voltumnæ fanum concilium omni Etruriæ indictum. 4.23,25
Volumnia, uxor Coriolani. 2,40
L. Volumnius Coſ. cum Salentinis proſpere bellum gerit. 9, 42. cum copiis in Etruriam ad collegam juvandum accerſitus. 10, 18. ejuſdem argutum reſponſum ad App. Claudium. ibid. Samnites aggreditur. 20. Senatum literas dat. 21. Romam revocatur. ibid. ei prorogatur in annum imperium. 10. 22, 27. in Samnio feliciter res gerit. 30
P. Volumnius Coſ. 3. 10,18
Voluntarium militem profitentes, ſtipendiis publicis honorati. 5,7
Voluntarii exercitus. 10,16
Voluptatum malum. Præf. lib. 1.
Voluptas laborque naturali ſocietate inter ſe juncta. 7,4
Votum praeunte Pontifice factum. 4, 27
Vox noctu audita humana clarior, de adventu Gallorum. 5,32
Vrbes condentium conſilia. ibid.
Vrbium primordia cur ad Deos referantur. Præf. lib. 1.
Vulcani area. 9,46
Vulgus mobile & mutabile. 2,7
Vultures ſex Remo in augurium veniunt. 1,6. Romulo duodecim. ibid.
Vulturnus fluvius. 8,11. 10,20
Vulturnus Etruſcorum urbs, nunc Capua, quo dolo capta. 4,36
Vrbes ex parvis naſcuntur initiis. 1, 8

Vxoris corrupta ira maritum ſtimulat, ut alienigenas in regionem inducat ſui ulciſcendi cauſa. 5,33
Vxorum praſtantia certamen in convivio habitum. 1,57

X.

X*anthippus Lacedæmoniorum dux.* Ep. 8.

FINIS.

INDEX AUCTORUM,

Qui in Notis GRONOVII emendantur & illuſtrantur.

Prior numerus librum, alter caput, *Ep.* Epitomen, *Ad.* Addenda deſignant.

Cæſar defenſus. 3,37. 8,32. *emendatus.* 2,46. 4,52

Cato explicatus. 5,48

Catullus emendatus. 7,13

Cicero illuſtratus, 1,10. 2,9,19,57. 3,9. *emendatus.* 2,12. *explicatus.* 3. 30,44, 52,63. 4,12,41,60. Ep. 5. 5,43. 9 6,18. *defenſus.* 7. 2,24,39. 8,33. 9,4

Columella explicatus. 5,48. 7,4

Cornelius Nepos defenſus. 4,13

Curtius defenſus. 1,24. 3,37. 7,21. *emendatus.* 7,30

Frontinus explicatus. 3,63. 5,48

Gellius defenſus. 3, 36. *emendatus.* 5,48

Gratius explicatus. 4 31

Juſtinus emendatus. 1,4. *defenſus.* 7,32. *explicatus.* 9,18

Libanius emendatus. 7,9

Lucretius emendatus. 7,26

Ovidius emendatus. 1,3. *explicatus* 4,25. 7,2

Plautus emendatus, 1,1. 3, [illegible]. *explicatus.* 2,5. 3. 52, 59. 10, 24. *defenſus.* 5,34

Plinius explicatus. 5, 34. 6, 1. *defenſus.* 7,6

Prudentius defenſus. 6,40

Salluſtius defenſus. 1,32. 10,14. *emendatus.* 2,46. 3,37

Seneca explicatus. 4. 18,41. *defenſus.* 9,6

Silius Italicus defenſus. 3,37

Suetonius defenſus. 2,28. 3,37. 4,13. 5,27. *explicatus.* 7,2. Ad. 5,11.

Tacitus emendatus. 1,4. *explicatus.* 3,2. 4,17. 6,4. *defenſus.* 4,12

Valerius Flaccus explicatus. Ad. 1,29.

Valerius Maximus defenſus. 2, 14. 3,9. 5,2. 9,18. *emendatus.* [illegible] 55. 4,2.

Varro explicatus & defenſus 5,48

Virgilius defenſus. 3, 22. *explicatus.* 5,34

FINIS.

INDEX

INDEX RERUM & VERBORUM MEMORABILIUM,

Quæ in commentariis GRONOVII occurrunt.

Prior numerus librum, poſterior caput, *Ep.* Epitomen, *Ad.* Addenda deſignant.

A.

Ablativi nudi uſus veteribus Latinis frequens. 2,56
Abſciſſa ſpes. 4,9
Accingi ad aliquid. 6,35
Accipere aliquem in amicitiam. 7,30
Acies fluctuans. 6,24
Acies pedite tuta. 9,27
Acquieſcere rem familiarem. 4,60
Actio popularis quæ ? 5,21
Ad, pro *circiter, plus minus.* 10,46
Ad duo millia & trecenti occiſi. 10,17
Ad hoſtes eſſe. 7,7
Ad ſubita belli. 6,32
Adc[illegible]ſſu ſigna certa. 1,19
Addere album in veſtimentum. 4,25
Adequitare. 1,14. 9,22
Adjicere. 10,7
Adverſa belli. 10,6
Adverſa voluntate. 1,46
Adulatio, pro *adoratione regum.* 9,18
Ægre habere aliquem. 7,5
Æmulantium ſtudia cœtus. 1,18
Æoles & Attici multis in vocabulis τὸ A mutabant in τὸ O. 4,26
Æquicum bellum. 2,58. 10,1
Æſquiliis habitare, Æſquilias migrare ſine præpoſitione. 2,28
Æſtimare aliquid alicujus fine. 4,54
Age ſane. 1,57
Agere agmen. 6,28
Agere de conditionibus. 8,37
Aggeres, obices, objectus & objici *dicuntur.* 2,58
Aggredi ad aliquid. Ad. 1,42.
Agmen ignobile. 10,20
Album addere in veſtimentum. 4,25
Alii, ubi vulgo bis ſolet poni, ſemel omiſſum. 3,37. 9,36. Ad. 9, 3.
Alius expertis. 5,55
Alligare, pro *ſimplici Ligare.* 5,27
Alligare vulnus. 7,24
Alluvies & Eluvies. 1,4
Alta indoles. 9,6
Alterum tantum. 1,36
Ambigere de regno. 8,37
Ἀνατρέφειν *Græcis dicuntur Medici.* 7,4
Antiquitas. 1,32
Antiquiſſimum ratus. 1,32
Apiſci. Ad. 4, 3.

Apollinar. Ad. 3, 63.
Appetere fata alicui, non *aliquem.* 5,19
Aptare arma. 9,31
Ara maxima. 1,7
At eleganter. 1,28
Attus Navius. 1,36
A'ye, Capye, ab Atys, Capys. 1,3
Auctor, pro *approbatore.* 2,56
Auctor, pro *nuntio.* 5,2
Audendi adhortator. 7,32
Auferre oculos ſpectantibus. 6,15
Augere animum alicui. 7,7
Aulius Cerretanus, non *Æmilius.* 8,37
Avocare plebem. 1,6

B.

Bellum tanto majore, quam proxime conatu apparatum, non *proximo.* 4,23
Bellica tempora. 6,6
Bilibris farris libertatem civium emere. 4,15
Bimenſis. 4,15
Bono cauſſa levare dedecus. 3,72

C.

Cantare alicui ad manum. 7,2. *ad tibias.* ibid.
Capere, pro *efficere ut caperetur.* 7,1
Capite anquiſitum. 8,33
Caput alicujus ſacrum ſanciri. 3,55
Carmentu fanum. 5,46
Carnem pluiſſe. 3,10
Cauſa dare. 1,25
Cautum, pro *quod cautum erat.* 3,20
Cernere bellum. 7,9 *certamen.* ibid.
Certare verbis. 10,19
Certior animo. 10,35
Ciens iram ex alto animus. 9,7
Circa eſſe. 1,38
Civicæ ſtirpis. 1,40
Claſſes. pl. n pro *equitibus ſeu equeſtribus copiis.* Ad. 4, 34.
Clavum pangere. 7,3
Clivus Orbius. 1,48
Clupea, æ, & *Clupea, orum.* 9,19
Clypeum. 1,43
Coerrare. 8,34
Coitiones habere. 4,13
Colonicus. 2,58
Commoda militaria. 4,60
Commoditas Ciceroni quid? 4,60
Commutare verba. 10,19
Comparere. 6,1
Compecto aliquid facere. Ad. 5, 11.
Complere luctu locum dicuntur qui lugent, & qui lugentur. 5,[illegible]
Componere conſilia. 4,[illegible]
Compos animo & *animi.* 4,[illegible]
Concedere honores. 10,[illegible]
Conditum luſtrum. 1,[illegible]
Conjunctionis defectus & velut [illegible] *graviorem ponderoſioremque* [illegible] *orationem.*
Conſentire in aliquem. [illegible]
Conſpectus. Conſpici. [illegible]
Conſualia ludi. 1,9. Ad. 1, 9.
Conſultu collegæ. 3,[illegible]
Contra vi reſiſtere. 3,[illegible]
Convellere & *Convertere ſigna* differ[illegible] 3, 54
Corona libram pondo. [illegible]
Crotona circa. [illegible]
Cujuſque populi aves i. cujuſcu[illegible] 1,24,32
Cum obſoleta veſte incedere.

D.

Dare, pro *efficere ut daretur.*
Dare in conſpectum, *non conſp*[illegible] 9, 27
De vigilia tertia.
Decedere jure ſuo, non *diſcedere.*
Decedere præſidio. [illegible]
Decedere ſollicitudines dicuntur, non *cedere.*
Decernere pugnam, non *diſcerne*[illegible]
Deducere aciem, non, *diducere.* 5,[illegible]8
Defugere & *Diffugere*, *ut diff*[illegible] 5, 38
Defungi cura.
Deinde, *particula eleganter poſita*, *ſignificet*, poſt talia.
Delenire iras.
Deligare vulnus.
Demittere in diſcrimen, non *dimit*[illegible] 3, 35
Demptum, pro *quod dempſiſſet.* 3,2[illegible]
Deſcendentibus inter duos lucos. 1,[illegible]
Deſcendere aliquo, qui dicantur. Lib. Epit.
Deſperare aliquem. 10[illegible]
Deſtituere ſpem. 1,[illegible]

Dev.

Mediis copulare concordiam. 4,43
Memoria id, id eſt, *ejus rei.* 5,34
Merere equis. 5,7
...ilibus intellectum. Ad. 3,31.
...tere ſeveritatem comitati. 8,36
...ſa vox cœlo, non *emiſſa.* 5,50
...ere, pro *mittere nuntios*, vel *nun-...tum.* 8,23
...tiores & abjectioris animi, non *ab-...ctiores.* 9,6
...iſdem, pro *labefactare.* 6,11
...νεχι. 4,2
...s, interdum pro *nimio.* 4,13

N.

...atus ad corrumpendam diſciplinam militarem. 4,[illegible]3
...ter. 10,39
...autius Rutilus non *Rutilius.* Ad. ...5
...ro *nedum.* 3,52. Ad. 3, 52.
...paterentur, i. e. *ne gravarentur, ...cuſarent.* 8,18
...io geminata Livio frequens. 3, 26.
...1.
...icum prælium. 2,58
...jus animi. 6,11
...n loco Trojæ. 1,1
...n Tarquinium, Fabium. 1,3
...ri officere. 1,1
...iens. 8,23
...n nutumque annuere. 7,30
...erus Minervæ inventum. 7,3
...antes intellectum. 4,45
...re, non modo eſt non faſtidire, ſed ...dum quo modo remediis & fomentis ad-...ibitis curare.

O.

...beundo officio. Ad. 1,34.
Obliqua invidia. 4...
...nere. 3...
...rſare portis. 2,45
...tavius Mamilius, non *Octavus.* 1,48
...ſectus pro *impedimentis.* 4,31
Officere; obſiſtere, impedimento eſſe 4,31
...neratus fortunæ apparatibus. 9,17
...periri tempora ſua. 1,58
...pius mons. Ad. 1,47.
...tima lege, formula, quando *adhibita.* 9,34
Ordo quot milites habuerit. 8,8
Oriens conſul. 8,23
Oriri, pro *ſurgere.* 8,23
Oſtia, æ, & *Oſtia, orum.* 9,19

P.

Pala. 3,26
Palam facto. 1,41
Palati, pro *palantes.* Ad. 1,11.
Palatius mons. 1,5
Παρφόβος pro *παραβάς, pravus.* 4,26
Parere alicui dicto. 8,4
Parmata cohors...
Participiorum frequens uſus pr... bus finitis.
Participium verbi ... ctum.
Parvo plures...
Paſſis crinib...
Pellere, non ... *afficer...*
Pendere...
Penetra... urbis.
Peragenda...
Percellere...
Percipere ali...
Perexiguum...
Permitter...
Permittere ... ibid.
Permitter...
Perpeller...
Peſſim...
Pr...

Princeps familiæ ſuæ. 3,17
Pro nullo cadere. 1,21
Procedere, pro *continuari*, *addi*, *connumerari*, *computari.* 5,48
Proferre. 3,20
Profunda camporum. 7,21
Procurare prodigia. 1,21
Pronomen relativum omiſſum. 1,1. 6,4
Prope puberem ætatem. 2,50
Prope ſeceſsionem venire, non *prope ad*, *&c.* 6,42
Properum auxilium. 10,5
Pr[illegible] 4,29
[illegible] *omnium egena corpora humi.* 2,48
[illegible] *metum.* 8,32
[illegible], *publi-* 4,13
[illegible] 1,23
[illegible] *argenti* [illegible] 1,55
[illegible] *erium* 1,55
[illegible] *conſilio.*
[illegible] vel *magis* 5,21
[illegible] 4,37
[illegible] 44

Ratibus ſublicijſque ponte impacta. 1,37
Reciperare urbem. 7,18
Recipere. 1,53
Reddere operam. 3,63
Reddi cenſuerant, pro *Reddenda cenſuerant.* 2,[illegible]
Redigere in publicum. 2,[illegible]
Referre in publicum. 2,[illegible]
Reficere. 1,55
Reges i. rex & regina. [illegible]
Regnari. [illegible]
Religio obſtat, ne quid non fiat, *eſt*, *religio cogit fieri.* 4,31
Religio obſtat, ne poſſit dici dictator niſi ab conſule, eſt, vetat religio dictatorem dici ab alio quam conſule. [illegible]
Rem ratam haberi, pro *habitu*[illegible] 2,5
Rempublicam gerere. 7,3
Remulus Silvius, non *Romulus.* [illegible]
Renuntiare conſulem. [illegible]
Repens defectio. [illegible]
Repetita vocabula Troja. [illegible]
Reſpublica bis ejuſdem voti dan[illegible] 10,37
Reſtare alicui. [illegible]
Reſtitare. Ad. 6,7.
Retractare. [illegible]
Revocare in memoriam. [illegible]
Romanus hoſtis, *ſocius*, *non dici*[illegible] *Romanis hoſte vel ſocio.*
Romanus, pro *Romani.* [illegible]

S.

[illegible] *mens conſtat.* 8,19
[illegible] *tre lege*, non *legem.* 3,53
[illegible] *mentis.* Ad. 8,19.
[illegible] *τȣ̃ ex ipſis.*
[illegible] *intellectum.* [illegible],19. 10,4
[illegible] *malam partem accipitur etiam* [illegible] *viciniam τȣ̃ bene.* 7,[illegible]
[illegible] *ellectum.* 9,22. Ad. 3,71.
[illegible] 4[illegible]
[illegible] *conſultum facere.* 5,[illegible]
[illegible] *ntia*, pro *ſervis.* 3,[illegible]
[illegible] *qui*, pro *ſi qua ratione*, *ſi quo numero.* 3,64
S[illegible] *habeat.* 9,1[illegible]
Signa convertere. 3,54. *convellere.* ibid. *ſubmittere.* ibid.
Simul, pro *ſimulatque.* 4,3[illegible]
Sitis, *ſitit.* 1,32

Siſtere,

evim tugurium. 3,13
extrà viâ ſtratâ. 8,15
icare, pro figere, ſuſpendere. 7,3
imetari locum caſtris. 3,38
rectà petiſſe. 1,11
imere concilium. 1,36
vendenda præda. Ad. 1, 53.
iſui habere. 4,56
meſtica ſeditio. 2,16
micilium plebis Romana carcer. 3,57
re faſtigio. 1,38

E.

ce autem. 7,33
Edere. 1,46
re operam. 3,63
cere ſenatum. 3,38
ucere in aciem copias. 9,12
reſſus omnibus copiis. 1,14
gicere nervos conjurationis. 7,39
dere nervos. 7,39
ſis præpoſitionis Ad, vel In. 5,34
vies & alluvies. 1,4
n unquam. 10,8
nallage accuſativi pro nominativo. 2,57
atiare. 9,16
em additus. 1,33
at intellectum. 6,14
cendere. 2,28
endere & Exſcendere, ut differant.
8,17
gurare fana. 1,55
llente forma puellæ. 1,9
tus, id eſt, laceſſitus. 10,12
cere fœde victoriam. 6,2
itus fuerant, pro legiones vel mi
Ad. 3,27.
re diſciplinam. 8,6
matio, interdum ſignificat, judi-
m, cenſionem, ſententiam. 4,41
etiam in bonam partem dicitur.
9,34
itus, Experrectus, Expergefactus,
ferant. 7,36
io cadis duplex. 1,54
i percunctando. 9,3
, interdum poſitum pro perſequi,
. 1,59
am hoc. Ad. 1, 29.

F.

Facere comitia. 10,5
Facere Senatuſconſultum. 5,50
Factiones ordinum. 1,17
Fallere ſpem. 2,39
Famam excire quis eleganter dicatur. Ad. 1, 18.
Familiæ ſuæ princeps. 3,17
Faſti veteres. 1,4
Faſtidire. 2,41
Faſtigatus, non faſtigiatus. 1,38
Faſtigio ducere. 1,38
Ferre tacitum. 1,50
Feſcennini verſus. 7,2
Figura loquendi veteribus frequens, ut exprimendo quid non fuerit, ſubjiciant lectori cogitandum quid fuerit. 5,26
Filum, lanæ velamen. 1,32
Fines templares. 5,50
Finis, fœm. gen. 4,2
Finis, ſæpe ponitur pro certo modo ac menſura. 4,54
Forentani, non Ferent 9,16
Formare conſilia. 4,13
Fors.
Forte temere.
Forte quadam
Fortuna loci.
Fretus fo
Fuga T
Furor.
Furnum
rere
ere
Gl

Hodieque. 3.26. 4,27
Homo multus, pro *ſatageo*, *ardelione.* 4, 13
Honoris ergo. 1,18
Hypocrita vel hiſtrio, vel pantomimus ſaltabat & geſticulabatur, tragœdus canebat, i. e. modulate pronunciabat. 7,2

I.

Iacere animos. 9,6
Ibi ſubauditum. Ad. 1, 3.
Id, pro, *ejus rei.* 5,34
Imbellem agere annum. 6,6
Immitu. Ad. 4. 59.
Immittere ſe in medios hoſtes. 9,4
Impatiens iræ. 5,37
Impedire. 3,20
Impenſo pretio venire. 2,9
Imperio ejus, i. e. *imperante illo.* 5,34
Impetrare me dico, pro *impetraturum, &c.* 2,5
Impetu capere urbem. 1,57
Impotens iræ. 5,37
In cauſa ... ierat. 2,27
In cu... pes. 9,46
In ... 7,35
In ... 3,8
... 8,34
... 2,46
... 3,10
... 8,34
... 2,14
... 9.
... 9,6
... 49
... 3,9
... id.
... d.
... 22
... 59
Injungere brachium muro. 4,...
Innupſiſſe domum. 1,34
Inſignitius. 7,6
Inſinuare, pro *inſinuare ſe.* 9,2
Intendere ſe tenebræ. 1,57
Inter duos lucos. 1,8
Inter tot annos. 1,...
Intercalaribus menſibus interponend... 1, 9
Intercidere. 3,1...
Intercurſus.
Ipſe, pro *Is ipſe.* 5,4...
Ipſum i. *me ipſum.* 2,...
Ira quæſtionis, id eſt *ob quæſtionem* Ad. 4, 50.
Ire equis. 1,...
Is finis factus. 1,...
Itaque abundat. 2,...
Itaque ergo. 3,5...
Iudicare. 8,19.
Iudicatum ſolvi, *pro ſolutum iri.* 2,...
Iudicem dicere. 3,5...
Iudicem ferre. 3,5...
Iurare in verba. 7,...

K.

Κείσεις πόλεμον. 7,...

L.

Labare & labi. ...
Larentia Acca. ...
Latium Capuaque mulctati, pro *Lat...* *Campanique.* 8,1...
Libras farris in dies dare, id eſt, *quotid...* *bus unam libram.* 4,15. Ad. 3,24.
Litare, *proprie* καλλιερεῖν.
Literæ, *pro hiſtoriis.*
Loca ſubauditum.
Locum ſeditioni quærere.
Longinquum, *de tempore dictum.*
Ludi conſualia. 1,9. Ad. 1,9.
Ludis, *pro die ludorum*, aut *quo lu...* *rent.*
Luſus & laſcivia.

M.

Magis intellectum.
Mahl ſive malus.
Manere alicui bellum.
Megara, *æ*, & *Megara*, *orum.*

00079608

Digitized with financial assistance from

H T Parekh FOUNDATION

An Initiative by HDFC WITH YOU, RIGHT THROUGH

on 28 December, 2018